MORA KATLİAMI VE ANADOLU'DA YUNAN MEZALİMİ SEMPOZYUMU

(15-16 KASIM 2021)

BİLDİRİLER KİTABI

MOREAN MASSACRE AND GREEK ATROCITIES IN ANATOLIA SYMPOSIUM

(15-16 NOVEMBER 2021)

PROCEEDINGS BOOK

Editör
Neşe Özden

Yayına Hazırlayanlar
Birkan Soykan-Uğur Cenk Deniz İmamoğlu

TÜRK TARİH KURUMU

MORA KATLİAMI VE ANADOLU'DA YUNAN MEZALİMİ SEMPOZYUMU (15-16 KASIM 2021)

BİLDİRİLER KİTABI

MOREAN MASSACRE AND GREEK ATROCITIES IN ANATOLIA SYMPOSIUM (15-16 NOVEMBER 2021)

PROCEEDINGS BOOK

MORA KATLİAMI VE ANADOLU'DA YUNAN MEZALİMİ SEMPOZYUMU (15-16 KASIM 2021)

BİLDİRİLER KİTABI

MOREAN MASSACRE AND GREEK ATROCITIES IN ANATOLIA SYMPOSIUM (15-16 NOVEMBER 2021)

PROCEEDINGS BOOK

Editör
Neşe Özden

Yayına Hazırlayanlar
Birkan Soykan-Uğur Cenk Deniz İmamoğlu

ANKARA, 2024

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI VIII. DİZİ - SAYI: 41
Sertifika No: 43191

Mora Katliamı ve Anadolu'da Yunan Mezalimi Sempozyumu
(15-16 Kasım 2021) Bildiriler Kitabı

Morean Massacre and Greek Atrocities in Anatolia Symposium
(15-16 November 2021) Proceedings Book

Editör
Neşe Özden

Yayına Hazırlayanlar
Birkan Soykan ♦ Uğur Cenk Deniz İmamoğlu

Metin Denetimi
Muhammed Özler ♦ Sevcan Tatar

e-ISBN 978-975-17-5886-6
DOI: 10.37879/9789751758866.2024

Sayfa Tasarımı
Ayşegül Yenidoğan

Kapak Tasarımı
Emine Çakır

Türk Tarih Kurumu
Hacettepe Mahallesi Kızılay Caddesi No: 1 06230 Altındağ/ANKARA
Tel: +90 312 310 23 68 ♦ Fax: +90 312 310 16 98
ttk.gov.tr ♦ emagaza-ttk.ayk.gov.tr

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları Türk Tarih Kurumuna aittir.

Bildiri kitabında yer alan bildiri metinlerinin sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....VII
Foreword.....XIII

200. Yılında Mora'da Tripoliçe Katliamı (5 Ekim 1821) 1
The Tripolitsa Massacre in the Morea in Its 200th Year
(5 October 1821) 39
Ali Fuat Örenç

Mora İsyanının Çıkışı ve Tepedelenli Ali Paşa..... 79
The Outbreak of the Morean Rebellion and Tepedelenli Ali Pasha 93
Hamiyet Sezer Feyzioğlu

Rum İsyanı ve Fetvalar: İsyan Sırasında Osmanlı Devleti'nin Hukuk
İçinde Kalma Çabaları..... 109
The Greek Rebellion and the Fatwas: The Ottoman State's Attempts
to Remain within the Boundaries of the Law during the Rebellion.....125
Zekeriya Kurşun

İki Yüzüncü Yılında Yunan Kamuoyunda Mora İsyanı ve Ulusal
Kahramanlar.....145
The Morean Rebellion and National Heroes in the Greek Public
Opinion in the Two-Hundredth Year of the Rebellion 185
Esra Özsüer

Mora İsyanı Sonrasında İzmir (Sığla) Sancağı'na Gelen İlk Türk
Muhacirlerinin Nüfus Bilgileri..... 229
Demographic Information of the First Turkish Immigrants Who
Came to İzmir (Sığla) Province after the Morean Rebellion.....281
Metin Menekşe

Rodos ve Oniki Ada'nın Yunan Hakimiyetine Girişi ve Yunanistan'ın Adalarda Yaşayan Türklere Yönelik Uygulamaları 337
The Entry of the Rhodes and the Dodecanese Islands Under the Greek Control and the Greeks' Treatment of the Turks Living on the Islands 355
Necdet Hayta

Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu'da Yaşanan Yunan Mezalimi ve Bunun Trabzon'da Yayınlanan İstikbal Gazetesine Yansıması..... 375
The Greek Atrocities in Western Anatolia During the Turkish National Struggle from the Pages of a Trabzon Newspaper İstikbal 397
Hikmet Öksüz

Bursa Vilayeti'nde Yunan Vahşet ve Soykırımı..... 421
The Atrocities and Genocide Committed in the Province of Bursa by the Greeks.....445
Haluk Selvi

İzmir İşgalinin Başlangıcı ve Sonu 471
The Beginning and End of the Occupation of İzmir.....499
Çınar Atay

Anadolu'da Yunan Mezaliminin İtalyan Tanıkları..... 529
Italian Witnesses of Greek Massacre in Anatolia.....551
Mevlüt Çelebi

Yunan İşgalinin Anadolu Rumları Üzerindeki Etkileri..... 573
The Effects of the Greek Occupation on the Anatolian Greeks 597
Mesut Çapa

Sivrihisar'ın Köylerinde Yunan Tahribatı ve Amerikalı Misyonerlerin Gözlemleri..... 623
Greeks Atrocities in the Villages of Sivrihisar and Observations of American Missionaries.....655
Ü. Gülsüm Polat

Batı Anadolu'nun Yunanlılar Tarafından İşgali ve Yahudiler,
1919-1922 689
The Greek Occupation of Western Anatolia and the Jews,
1919-1922 711
Yücel Güçlü

Millî Mücadele Döneminde Anadolu Rumları ve Siyasi Faaliyetleri..... 735
The Anatolian Greeks and Their Political Activities during
the National War of Independence.....745
Çağla Derya Tağmat

200 Yıllık Tarihe Bakış: Yunan ve Haçlı Emperyaliste Karşı Türkiye.....755
A Glance at the 200 Year History: Türkiye Against the Greek
and Crusader Imperialists.....769
Ergün Aybars

SUNUŞ

Türk ve Dünya tarihinin, tarihi kaynaklar ve metodla, bilimsel gerçekliğe ve uluslar arasındaki duyarlılık ve empatiyi ortaya çıkarmaya ışık tutacak konularını ele alan etkinliklerden biri olan Sempozyum'da ulaşılan sonuçlar, Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanan bildiri kitabına aktarılmıştır. Bu suretle, tarihten ders çıkartan ve bunu mevcut güne ve geleceğe dair barışçıl vizyonlarına devredebilen insanlık ve bilim aleminin faydalanması esas alınmıştır.

Sempozyumda bilim insanları ve araştırmacılar, Yunan Mezaliminin farklı dönemlerini, iki ana kapsamda ele almışlardır:

1). Mora İsyanı Sürecinde: 1821 Tripoliçe (Tripolitsa) Katliamı, Mora İsyanının Çıkışı ve Tepedelenli Ali Paşa, Yunan Kamuoyunda Mora İsyanı, İsyan Sonrasında Türk Muhacirler ve Osmanlı Devleti'nin Hukuk İçinde Kalma Çabaları, Rodos ve Oniki Ada'nın Yunan Hakimiyetine Girişi ve Yunanistan'ın Adalarda Yaşayan Türklere Yönelik Uygulamaları.

2). Türk Milli Mücadelesi Döneminde (1919-1922): Anadolu'da Yunan Mezalimi ve Katliamları, Yunan Mezaliminin İtalyan Tanıkları ve Amerikalı Misyonerlerin Gözlemleri, Batı Anadolu'nun Yunanlılar Tarafından İşgali ve Yahudiler, Milli Mücadele Döneminde Anadolu Rumları ve Siyasi Faaliyetleri.

Sempozyumda sunulan bildirilerin ulaştığı bazı sonuçlar, şu şekilde sıralanabilir:

- Fransız İhtilali'nin yaydığı fikirler Osmanlı Devleti'nde de etkili olarak, Rumlar arasında yayıldı. Özellikle milliyetçilik fikirlerinin gayrimüslimler arasında yayılması Osmanlı Devleti'ni parçalanma sürecine soktu. 1821'de Yunanlılar ayaklandı; Mora İsyanı ve katliamı yaşandı.
- Doğu Akdeniz'e uzanan seçkin bir ticaret ve ulaşım ağıyla ve güneyindeki liman şehirleriyle Antik dönemlerden itibaren stratejik önemini yitirmeyen Mora Yarımadası (Peloponez), Fatih Sultan Mehmed döneminde fethedildi (1460). Osmanlıların Mora'da oluşturduğu idari yapı hem yerleşik halk hem de zamanla Mora'ya gelen Türk ve

Müslüman nüfus için rahat bir yaşam sunmuştu. Mora'ya ilişkin Fransız, Rus ve İngiliz politikaları arasında özellikle 1789 Fransız Devriminin yaydığı milliyetçilik fikirleri etkili olsa da, Napolyon'un 1815'te Waterloo yenilgisi sonrasında Çarlık Rusyası'nın artan etkisi hissedildi.

- 1460-1829 yılları arasında 369 yıl Osmanlı idaresinde kalan Mora, 18. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle Rum çetelerin başını çektiği isyanlarla çalkalanmış ve dış devletlerden gördükleri destekle 1821 yılında çıkardıkları büyük isyan, bölgedeki dengeleri önemli ölçüde sarsmıştı. Mora, 1821'deki isyan sonrası Osmanlı'nın hakimiyetinden çıktı.
- 1821 Mora İsyanı, yüzyıllardır Mora'yı vatan edinip buraları mamur hale getiren Türkler için, katliam, açlık ve sefalete devinen bir süreci başlattı. Yunan isyanı sürecinin en büyük mağdurları ise yaklaşık dört yüzyıl Mora'yı yurt bilen Mora Türkleri oldu. Yüzyıllar boyunca Mora'da birarada yaşamış Türkler, Rumlar ve Yahudiler arasında, isyan öncesinde bir çatışma ortamı bulunmamakla birlikte, Mora'da Rumların isyanının başlamasıyla bir anda saldırıya uğrayan, baskı ve kuşatma altında kalan siviller büyük acılar ve hayal kırıklığı yaşadılar.
- Tepedelenli Ali Paşa'nın Mart 1820'deki isyanı Mora'daki dengeleri değiştirdi. Osmanlı Devleti'nin Tepedelenli üzerine odaklanması, isyan için fırsat kollayan Rumlara cesaret verdi. Buna rağmen Rumlar, ilk isyan hareketi için Mora yerine Eflak-Boğdan'ı (Romanya) seçmişlerdi. Ancak Aleksandros İpsilantis liderliğinde 1821'de başlayan bu ilk Rum isyanı, başarısızlıkla sonuçlandı. Eflak-Boğdan'da yenilen Rumlar, isyanı Mora Yarımadası'na taşıdılar.
- Mora'da isyan hareketinin kısa sürede büyümesinde, 1814 yılında kurulan Filiki Eteria (Philike Hetaireia-Dostlar Derneği) örgütü kadar, Ortodoks din adamlarının da etkisi oldu.
- Mora İsyanı sırasında Osmanlı Devleti'nin hukuk içinde kalma çabaları kayda değerdi. Müslüman, Yahudi ve diğer din ve mezheplere mensup adalardaki binlerce tebaasının katledilmesine sebep olan olayları bastırmaya çabalayan Osmanlı Devleti tarafından, alınan tedbirlerde, cari hukuk prensiplerine uyulmuş veya yargı hükmü niteliğinde olan fetvalar alınarak hukuk içinde kalmaya özen gösterilmişti.
- Mora İsyanı, Yunan tarihyazımında, dört evre olarak değerlendirilebilir: İlk evresi 1821-1823 yılları arasında Mora, Orta Yunanistan ve Ege Adalarındaki çatışmalardı. 1821 yılında silahlı Yunan ayaklanması, Filiki Eterya ve Çar I. Aleksandr'ın yaveri olan General Aleksandros

İpsilantis'in Tuna Prensliklerindeki başarısız girişimi sonrasında Mora Yarımadası'na sıçramış ve burada başarıya ulaşmıştı. Osmanlı'nın Tepedelenli Ali Paşa ile mücadeleye girmesini fırsat bilen A. İpsilantis, Memleketeyn'de isyan etmiş fakat Sırp, Bulgar, Romen ve Ruslardan gerekli desteği sağlayamayınca Osmanlı kuvvetleri tarafından yenilgiye uğratılmıştı. İkinci evresi 1823-1825 yılları arasındaki Yunan İç Savaşı'ydı. Üçüncü evre 1825-1827 sürecindeki siyasi gelişmelerdi. Yunanlıların kendi aralarında ihtilafa düştüğü bu dönemde Sultan II. Mahmud, Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa ile anlaşarak isyanı bastırması için yardım talebinde bulunmuştu. Mora İsyanının dördüncü ve son evresini 1828-1832 yılları arasındaki siyasi gelişmeler belirlemekteydi.

- Yunanlılar, II. Mahmud'un reformları esnasında Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa ile arasının açılmasını da fırsat bilerek ayaklanmışlardı. Osmanlı Devleti'nin Mora'daki yetkilileri, Yunanlıların bu isyan eğilimi üzerine, Tripoliçe (Tripolitsa) şehrinde toplanarak, ayaklanmayı önlemeye çalışmışlar ancak bu mümkün olmamıştı.
- Tripoliçe'de Türk ve Yahudilerin katledilmesi (Ekim 1821) ve Korint, Anabolu (Nafplio), Patras, Modon, Koron ve Navarin'deki kanlı olaylar, bir Yunan vahşetiydi. 1822 yılı yazına değin, Yunan ayaklanması, Mora'da binlerce Türk, Rum, Arnavut, Musevi ve öteki sakinin hayatına mal oldu.
- 1821'de Mora'daki Yunan İsyanı, sadece bir bağımsızlık savaşı değil, aynı zamanda Türklere, Müslümanlara ve daha birçok topluluğa karşı yapılan bir vahşet ve yıkım eylemiydi. 1821'de Mora'nın birçok yerinde metropolitler, piskoposlar, papazlar da din üzerinden Rum isyancıları ve halkı ayaklandırırken, sivil halkın üzerine silahlar ateşleniyor, evler yağmalanıyor yakılıp yıkılıyor, insanlık unutuluyordu. Mora'nın tamamında ve Tripoliçe'deki yağma ve katliamlarla Yunanistan'daki Türk ve Yahudilerin yok edilmesi, savaş zamanının olağan can kaybı olarak görülemezdi. Sefalet ve ölüm, tarih önünde, Yunanlıların aleyhinde şahitlik yapıyordu. Yunan asiler, kendilerine destek vermek üzere yabancı ülkelerden ve özellikle Avrupa'dan gelenleri bile hedef alıyorlardı.
- Dönemin Yunan destekçisi İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Temmuz 1827'de imzaladıkları Londra Antlaşması'yla duruma karışmalarıyla ve Ekim 1827'de Navarin limanında demirli Osmanlı-Mısır gemilerinin aynı müttefik devletlerin donanmaları tarafından batırılması üzerine, 1829'da bağımsız bir Yunanistan'ın hudutlarını saptayan süreç hızlanıyor, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan Edirne Ant-

laşması'yla Yunan devleti kuruluyordu. Bu, sanki zoraki bir devletti, bağımsızlığı başkalarına gebeydi. Nitekim yıllar sonra, 1919-1922 sürecinde Osmanlı topraklarını işgal eden İtilaf Devletleri tarafından Anadolu'ya sürülen Yunanlılar, bu kez de "Megali Idea" bahanesiyle bir işgal ve katliam furyası estirecek; ancak işgalci İtilaf Devletleriyle uzlaşan bu Yunan emperyalizmi, 1922'deki Anadolu yenilgisiyle unutamayacağı bir ders alacaktı.

Mora Katliamı ve Anadolu'da Yunan Mezalimi Sempozyumu, Türk tarihinde acı bir insanlık dramının yaşandığı büyük bir katliamın 200. yıldönümünde, 1821 yılında Yunanlıların başta Mora Yarımadası'nda olmak üzere sivil halka uyguladıkları zulmü konu edinmiştir. 1821 ile başlayan süreç ve 19. yüzyıl boyunca gelişen milliyetçilik akımlarının doğurduğu ayaklanmalar, tarihsel açıdan bir noktaya kadar anlaşılabilir; ancak Mora'da Yunanlıların Türk, Müslüman, Yahudi ve diğer halklara yönelik katliamlarının gerekçesi olamaz. Dahası, 1919-1922 yılları arasında İtilaf Devletlerinin desteğiyle Anadolu topraklarında haksız işgaller yapan Yunan güçlerinin, sivil halka yönelik katliam ve mezalimi de, yine hiçbir makul ve insani gerekçe içeremez.

Sempozyumda sunulan bildirilerin bir yayın haline getirilmesiyle, Türk-Yunan ilişkileri tarihinin çeşitli evrelerine ilişkin yazılmış metinlerden oluşan bu çalışmanın, mevcut literatüre ve alanla ilgilenenlere ilmi katkı sunması, sempozyumda sunulan görüş ve bilgilerin bilimsel bir arşivi olması, geçmiş ile bugün arasında bağ kuran ve barışçıl geleceğe ışık tutan bir amaca hizmet etmesi ümit ve temenni edilmektedir.

Prof. Dr. Neşe ÖZDEN
Ankara, 2024
Editör

FOREWORD

The results obtained at the Symposium, which is one of the events that deal with the issues of Turkish and world history that will shed light on scientific reality and revealing the sensitivity and empathy between nations, with historical sources and methods, are included in the proceedings book prepared in Turkish and English. In this way, it is aimed to benefit the humanity and the scientific world, who can learn from history, and transfer it to their peaceful visions of the present and the future.

At the symposium, scientists and researchers discussed different periods of Greek Atrocities in two main contexts:

1). In the Process of Morean Revolt: the 1821 Tripolitsa Massacre in the Morea, the outbreak of the Morean Rebellion and Tepedelenli Ali Pasha, the Morean Rebellion in the Greek public opinion, Turkish immigrants and the Ottoman State's efforts to remain within the boundaries of the Law during the Rebellion, the fall of the Rhodes and the Dodecanese Islands under Greek domination and Greece's treatment of the Turks living on the islands.

2). During the Turkish National War (1919-1922): The Greek atrocities and massacres in Anatolia, Italian witnesses of Greek atrocities and observations of American Missionaries, the Greek occupation of Western Anatolia and the Jews, The Anatolian Greeks and their political activities during the Turkish National Struggle.

Some of the conclusions reached by the symposium papers presented at the symposium can be listed as follows:

- The ideas spread by the French Revolution were also effective in the Ottoman State and spread among the Greeks. Especially the spread of nationalist ideas among non-Muslims brought the Ottoman Empire into a process of disintegration. The Greeks revolted in 1821; the Morean Rebellion and massacre took place.

- The Peloponnese (the Morea), which has not lost its strategic importance since ancient times with its distinguished trade and transportation network extending to the Eastern Mediterranean and with the port cities in the south, was conquered during the reign of Mehmed the Conqueror (1460). The administrative structure established by the Ottomans in the Peloponnese offered a comfortable life for both the resident population and the Turkish and Muslim population that came to the Peloponnese over time. Considering the French, Russian and British policies regarding the Peloponnese, although especially the ideas of nationalism spread by the French Revolution of 1789 were effective; after Napoleon's defeat at Waterloo in 1815, the increasing influence of Tsarist Russia was felt.
- The Morea, which remained under Ottoman rule for 369 years between 1460 and 1829, was shaken by the rebellions led by Greek gangs as of the second half of the 18th century; and the Greek Rebellion they launched in 1821 with the support they received from big foreign powers significantly shook the balances in the region. The Morea came out of Ottoman rule after the Greek Rebellion in 1821.
- The 1821 Greek Revolt in the Morea started a process of massacre, hunger and misery for the Turks who made the Peloponnese their homeland and developed it for centuries. The biggest victims of the Greek rebellion process were the Morean Turks, who called the Peloponnese their homeland for nearly four centuries. Although there was no conflict before the rebellion between the Turks, Greeks and Jews who lived together in the Morea for centuries; with the start of the Greek rebellion in the Morea, the civilians who were suddenly attacked, under pressure and under siege, experienced great pain and disappointment.
- Tepedelenli Ali Pasha's rebellion in March 1820 changed the balance in the Morea. The Ottoman State's focusing on Tepedelenli encouraged the Greeks who were waiting for an opportunity for rebellion. Despite this, the Greeks chose Wallachia-Moldova (Romania) instead of the Morea for the first rebellion attempt. However, this first Greek rebellion, which started in February 1821 under the leadership of Alexandros Ipsilantis, ended in failure. The Greeks, who were defeated in Wallachia-Moldova, carried the rebellion to the Morean Peninsula.
- The Orthodox clergy, as well as the Philiki Eteria (Philike Hetaireia-Society of Friends) organization founded in 1814, had an impact on the rapid growth of the Greek rebellion movement in the Morea.

- During the Morean Rebellion, the Ottoman State's efforts to remain within the law were noteworthy. In the measures taken by the Ottoman Empire, which was trying to suppress the events that led on the islands to the massacre of thousands of its subjects belonging to Muslim, Jewish and other religions and sects, current legal principles were complied with, or great care was taken to remain within the law by issuing fatwas (judicial decisions).
- The Morean Rebellion can be evaluated, in the Greek historiography, as four phases: The first phase is the conflicts in the Morea, Central Greece and the Aegean Islands between 1821 and 1823. In 1821, the armed Greek uprising spread to the Morean Peninsula after the unsuccessful attempt in the Danubian Principalities of the Philiki Eteria and General Alexandros Ipsilantis, the aide of Tsar Alexander I, and succeeded there. A.Ipsilantis, who took the opportunity when the Ottomans struggled with Tepedelenli Ali Pasha, rebelled in Moldavia and Wallachia (Memleketeyn), but was defeated by the Ottoman forces when he could not provide the necessary support from the Serbs, Bulgarians, Romanians and Russians. The second phase is the Greek Civil War between 1823 and 1825. The third phase is the political developments in the period 1825-1827. In this period when the Greeks were in conflict among themselves, Sultan Mahmud II made an agreement with Mehmed Ali Pasha of Kavala, the Governor of Egypt, and requested help to suppress the Rebellion. The fourth and last phase of the Morean Rebellion is determined by the political developments between 1828 and 1832.
- During the reforms of Mahmud II the Greeks revolted, taking the advantage of the Ottomans' falling out with the Governor of Ioannina (Yanya), Tepedelenli Ali Pasha. Upon this tendency of the Greeks to rebel, the Ottoman authorities in the Morea gathered in the city of Tripolitsa in the central Morea and tried to prevent the uprising, but this was not possible.
- The massacres perpetrated by the Greeks against Turks and Jews in Tripolitsa (October 1821) and the bloody events in Corinth, Nafplion, Patras, Modon, Coron and Navarino, were a Greek atrocity. Until the summer of 1822, the Greek Rebellion cost the lives of thousands of Turks, Greeks, Albanians, Jews and other inhabitants of the Morea.
- The Greek Rebellion in the Morea in 1821 was not only a war of independence of the Greeks, but a brutality and an act of destruction

against Turks, Muslims and many other communities. In 1821, while metropolitans, bishops and priests in many parts of the Morea were using religion to incite the Greek rebels and the people; guns were being fired at the civilian population, houses were being looted, burned and destroyed, and thus humanity was being forgotten. The destruction of Turks and Jews in Greece, with plunder and massacres throughout the Morea and in Tripolitsa, could not be seen as the ordinary wartime loss of life. Misery and death were witnesses against the cruel Greek attitude. Greek rebels were aggressively targeting even those who came from foreign countries, especially Europe, to support them.

- After the intervention of England, France and Russia, which were Greek supporters, with the Treaty of London signed in July 1827, and the same allied powers' destroying of the combined Ottoman–Egyptian fleet at anchor in the port of Navarino in October 1827, an independent Greece was established in 1829. The independence of Greece was recognised with the Treaty of Adrianople signed at the end of the Ottoman-Russian War of 1828-1829. This was, as if, a forced state, its independence dependent on others. As a matter of fact, the Greek forces, who were pushed to Anatolia by the Allied Powers that occupied Ottoman lands in the 1919-1922 period, this time would also launch a series of occupation and massacres under the excuse of 'Megali Idea'. However, this Greek imperialism, which acted jointly with the occupying Allied Powers, would learn an unforgettable lesson with its defeat in Anatolia in 1922.

The Morean Massacre and Greek Atrocities in Anatolia Symposium (15-16 November 2021) was about the massacres inflicted by the Greeks on the civilian population, especially in the Morean Peninsula, in 1821, on the 200th anniversary of a bitter human tragedy in Turkish history. The process that started in 1821 and the uprisings caused by nationalist movements that developed throughout the 19th century can be understood historically up to a point; however, there is no justification for the massacres by the Greeks against Turks, Muslims, Jews and other peoples in the Morea. Moreover, the massacres and atrocities committed against the civilian Turkish population by the Greek forces, who unjustly occupied Anatolia with the Allied support in 1919-1922, also cannot contain any reasonable and equitable justification.

By compiling the papers presented at the symposium into a publication, it is hoped that this work, which consists of texts written on various phases of the history of Turco-Greek relations, will contribute scientifically to the existing literature and those interested in the field. It is also expected that the proceedings book will serve as a scholarly archive of insights and information presented at the symposium, establishing a bond between the past and the present and shedding light on the peaceful future.

Professor Dr. Neşe ÖZDEN
Ankara, 2024
Editor

200. Yılında Mora'da Tripoliçe Katliamı (5 Ekim 1821)

Ali Fuat Örenç*

Öz

Yunanistan'da 2021'de Osmanlı'dan bağımsızlığın 200. yılı vesilesi ile coşkulu kutlamalar yapılmıştır. Bu kutlamalara Avrupa devletleri, Rusya ve Amerika da övücü mesajlarla katılmışlardır. Bilindiği gibi bağımsız bir Yunanistan Devleti, Osmanlı Rumlarının 1821'de isyan edişleri ve bu isyana Avrupalıların fiili desteği sayesinde mümkün olmuştu. Yaklaşık on yıl süren isyanda, asırlar boyunca Mora'yı vatan edinen Türkler ile birlikte Yahudiler de sistematik katliamlara uğramışlardı. 1821 İsyanı kısa sürede acımasız bir din ve ırk savaşı haline dönüşmüştür. Bilhassa Mora'nın idari merkezi olan Tripoliçe şehrinde, tarihin ender gördüğü katliamlarından biri yaşanmıştır. Şehre sığınan kırk bin kadar Türk, isyancılar ve onlara desteğe gelen gönüllü Avrupalılar tarafından yok edilmiştir.

Mora Yarımadası'nda yok edilen ve tarihten silinen Türkler toplumsal belleğimizde yeterince yer edinememiştir. Fakat Yunanistan bu hatayı yapmamıştır. Nitekim Tripoliçe katliamına övgü içeren bir Yunan destanı, Yunan Milli Marşı yapılmıştır. Sadece bu son tavır bile Türk-Yunan ilişkilerindeki tartışmaları yalnızca günümüzün hukuki, politik, ekonomik ve askeri bakış açısıyla anlamayabilmemizin mümkün olmayacağını göstermektedir. Zira bazen üzerinden yüzlerce yıl geçmiş travmalar ve acılar ile zaferlere dair imgeler, algılar, düşünceler ve duygular, bunlarla ilgili ruhsal etkiler, kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır ve ilişkileri derinden etkilemektedir. Tebliğimizde üzerinden iki asır geçen Tripoliçe katliamında yaşananlar, arşiv belgeleri ve dönemi yansıtan bilimsel kaynaklar ışığında ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mora, Tripoliçe, İsyan, Katliam, Yunanistan.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE, ore@istanbul.edu.tr. ORCID: 0000-0002-0431-2621
DOI:10.37879/9789751758866.2024.1

The Tripolitsa Massacre in the Morea in Its 200th Year (5 October 1821)

Abstract

In our neighbor Greece, enthusiastic celebrations were held this year on the occasion of the 200th anniversary of independence from the Ottoman Empire. European states, Russia and America also participated in these celebrations with praising messages. As it is known, an independent Greek state was possible thanks to the Ottoman Greeks' revolt in 1821 and the de facto support of the Europeans. In the revolt that lasted for about ten years, the Turks, also the Jews, who made the Peloponnese their homeland for centuries, were subjected to systematic massacres. The 1821 revolt soon turned into a ruthless war of religion and race. Especially, in the city of Tripolitsa, the administrative center of the Peloponnese, one of the rare massacres in history took place. Forty thousand Turks who took refuge in the city were destroyed by the rebels and the European volunteers who came to support them.

The Turks, who were destroyed and erased from history in the Peloponnese, unfortunately did not have enough place in our social memory. But Greece did not make this mistake. A Greek epic which included praises of the massacre of Tripolitsa was set as the Greek National Anthem. This situation itself shows that it is not possible for us to understand the debates in Turkish-Greek relations only from today's legal, political, economic and military perspectives. Because images, perceptions, thoughts and feelings about traumas and pains and victories of previous hundreds of years, and the spiritual effects related to them, are transferred from generation to generation and affect relationships deeply. In our paper, what happened in the Tripolitsa massacre, which has taken place two centuries ago, will be revealed in the light of archival documents and scientific sources reflecting the period.

Keywords: Morea, Tripolitsa, Rebellion, Massacre, Greece.

Giriş

Yunanistan'da 2021 yılı boyunca bağımsızlığın 200. yılı kutlamaları yapıldı. Coşkulu geçen bu kutlamalara, Avrupa ve Amerika'dan da katılımlar oldu. Komşumuz Yunanistan'ın bağımsızlık için önemli gördüğü ve son yıllarda devrim olarak nitelendirilen 1821 yılı, Mora Yarımadası'ndaki Rumların Osmanlı Devleti'ne isyan edişlerinin tarihidir[1]. *1821 Mora İsyanının* kısa sürede adeta acımasız bir din ve ırk savaşına dönüştüğüne ise kuşku yoktur. Yaklaşık on yıl süren bu kanlı süreç bittiğinde Avrupa büyük devletlerinin himayesinde olmak şartıyla bağımsız bir *Yunanistan Devleti* kurulmuştur (1830). Yeni devletin sınırları ve yönetim şekli *İngiltere*, *Fransa* ve *Rusya* diplomatları ile Osmanlı görevlileri arasında yürütülen müzakereler sonucu şekillenmiştir. Şu hususun öncelikle belirtilmesi gerekir ki bağımsız Yunanistan Devleti'ne dair müzakerelerde ve yapılan antlaşmalarda ısrarla öne çıkarılan hususlardan biri, *Türklerle Rumların bir arada yaşayamayacakları*, bu nedenle *Türklerin Mora'yı tamamen terk etmeleri* talebiydi[2]. Türklerin Mora'dan bütünüyle silinmesi amacı, yapılan uluslararası antlaşmaların içeriği ile sınırlı kalmamıştır. Asırlar boyunca Mora'yı yurt edinmiş Türkler, 1821 isyanı boyunca sistematik katliamlara maruz kalmışlar ve yok edilmişlerdir. Bu süreçte Mora Eyaleti'nin yönetim merkezi olan *Tripoliçe (Tripolitsa)* şehri[3] ise tarihte eşine az rastlanabilecek vahşetlerden birine tanıklık etmiştir[4].

1 Anna Vakali, "1821 Devrimi Hakkında Yunan Tarihyazımında Arayışlar", *1821 Yunan Devrimi, Yunan Tarihyazımında Yeni Yaklaşımlar*, çev. Aslı Damar-Çakmak, haz. Konstantina Andrianopoulou-Anna Vakali, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2002, s. 1-18.

2 Yunanistan Devleti'nin 1830'da belirlenen bu ilk sınırları, Avrupalı üç devletin müdahalesi sonucu 1832 yılında Rumeli'de tekrar büyütülmüştür: Ali Fuat Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan*, Babıali Kültür Yay., İstanbul 2009, s. 119-209.

3 Günümüzde Yunanistan'ın sınırlarında bulunan ve Tripoli (Tripolis) adıyla anılan Tripoliçe şehri, 1460'da Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Şehirde 16. yüzyıldan itibaren Türk yerleşimi yoğunluk kazanmıştır. Tripoliçe, 1770'de Mora'da yaşanan isyanlardan etkilenmiş ve 1779'da şehrin etrafı surlarla çevrilerek daha güvenli hale getirilmiştir. Ardından Tripoliçe, Mora'nın yönetim merkezi yapılmıştır: Michiel Kiel, "Tripoliçe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C 41, 2012, s. 314-315.

4 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet Hariciye (C. HR), 19/926, Gurre-i Cemaziyelâhir 1237/ 23 Şubat 1822; BOA, Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal ve Jurnaller (Y. PRK. AZJ), 12/3, 28 Zilhicce 1304/17 Eylül 1887; Thomas Gordon, *History of the Greek Revolution and the Wars and Campaigns Arising from the Struggle of the Greek Patroits in Emancipating Their Country from the Turkish Yoke*, C 1, William Bleckwood, Edinburg 1844, s. 143-322; Maurice Persat, *Memories du Commant Persat, 1806 a*

Mora Yarımadası'nda ve Tripoliçe'de katledilerek tarihten silinen Türkler, toplumsal belleğimizde hak ettikleri yere sahip değillerdir. Mora Türklerinin yaşadığı bu büyük dram unutulmuştur. Hâlbuki Yunanistan, 1821 sürecini bağımsızlığının ve milli bilincinin en önemli unsuru olarak canlı tutmaktadır. Hatta Tripoliçe şehrinde 40 bin masum insanın katledildiği vahşete övgü içeren bir şiir, Yunanistan Devleti'nin ve Güney Kıbrıs Rumlarının *milli marşı* olarak kabul edilmiştir[5]. Aslında bu durum Türk-Yunan ilişkilerindeki açmazlar değerlendirilirken, yalnızca günümüzün hukuki, politik, ekonomik ve askeri bakış açılarının yeterli olmayacağını göstermektedir. Bazen üzerinden yüzlerce yıl geçmiş travmalar, dinmeyen acılar ve zaferlere dair imgeler, algılar, düşünceler, duygular, bunlara dayanan ruhsal etkiler kuşaktan kuşağa aktarılmakta ve ilişkileri derinden etkilemektedir. Bu çalışmada üzerinden iki asır geçen Tripoliçe katliamında yaşananlar gün yüzüne çıkarılmaya çalışılacaktır.

1844, haz. Gustave Schlumberger, Librairie Plon, Paris 1910, s. 50-122; Sture Linner, *W. H. Humphreys' First "Journal of the Greek war of Independence" (July 1821-February 1822),* Almqvist and Wiksel Yay., Stockholm 1967, s. 8-73; William St. Clair, *That Greece Might Still Be Free The Philhellens in the War of Independence*, Oxford Üniversitesi Yay., Londra 1972, s. 43-50; Salâhi R. Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", *Belleten*, C LXII/S. 233, 1998, s. 107-121; Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, (1774-1912)*, C 5, çev. Nilüfer Epçeli-Kemal Beydilli, Yeditepe Yay., İstanbul 2005, s. 215-260; Musa Gürbüz-Mustafa Turan, "Yunan Bağımsızlık Düşüncesinin Tarihi ve Tripoliçe Katliamı", *Uluslararası Suç ve Tarih Dergisi*, S. 1, 2006, s. 9-42; Gary J. Bass, *Freedom's Battle The Origins of Humanitarian Intervention*, Alfred A. Knopf Yay., New York 2008, s. 64-66, 86, 134, 371; Örenç, *age.*, s. 27-285; Ali Fuat Örenç, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri", *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, S. 11/1, 2011, s. 5-32; Gürkan Peker, *Yunan Tarih Yazıcılığında Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı (1821-1829),* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2018, s. 145-202; Metin Menekşe, "Mora Müslümanlarının Hazin Hikâyesi: İsyan, Zorunlu Göç ve İskân (1821-1832) Sürecine Genel Bir Bakış", *Tarih Okulu Dergisi*, S. XLV, Nisan 2020, s.793-832; Zekeriya Kurşun, *Nasuhzâde Ali Paşa ve Rum İsyanı*, Vakıfbank Kültür Yay., İstanbul 2021, s. 45-128.

5 Yunanlı şair Dionisios Solomos, milli marşın sözlerinin alındığı şiirini, Tripoliçe'deki Türk katliamından iki yıl sonra 1823'te yazmıştır. Şiir, ilk defa 1829'da bestelenmiştir. 1865'de Yunanistan'ın, 1966'da ise Güney Kıbrıs Rum kesiminin marşı olarak kabul edilmiştir. Toplamda 158 dörtlükten oluşan şiirde, Tripoliçe'de Türklere yönelik şiddet ve katliam övülmektedir. Yunanistan milli marşının yazılışı, içeriği ve kabul ediliş süreci için bkz. Meryem Batan-Levent Kayapınar, "Dionisios Solomos ve Yunan Ulusal Marşı", *Doğu Batı Dergisi, Balkanlar II,* S. 90, Aralık 2019, s. 155-183.

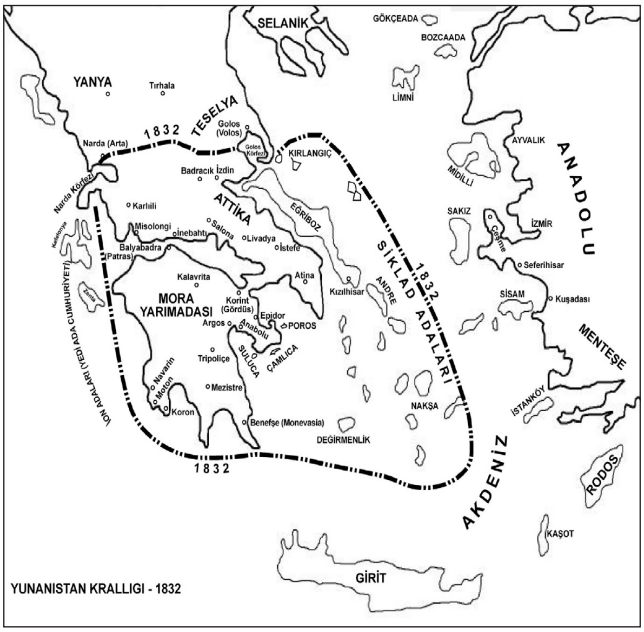

Harita 1: Bağımsız Yunanistan Devleti'nin 1832'deki sınırları (Kaynak: Örenç, *age*., s. 225)

1. 1821 İsyanının Başlaması ve Mora'da İlk Katliamlar

1821 Rum İsyanı süresince Mora'da yaşananlara geçmeden önce birkaç önemli hususun altını çizmek yararlı olacaktır. Öncelikle ayaklanmanın başarıya ulaşması ve bağımsız bir Yunanistan'ın kurulabilmesi, Avrupalıların maddi-manevi destekleri sayesinde mümkün olmuştur. Osmanlı Rumlarının bağımsızlık kazanmaları fikrinin temelleri de Avrupa'da atılmıştır. Avrupa'da Antik Yunan dönemine olan hayranlık ile *Filhelenizm* anlayışının yaygınlaşması, isyana olan desteği artırmıştır. Nitekim isyanın başlamasından itibaren her rütbeden subay ile halktan gönüllüler ve Lord Byron gibi toplumsal karşılığı olan bazı aydınlar ayaklanmaya destek için Mora'ya gelmişlerdi[6]. Avrupalı gönüllüler, Türk katliamının yaşanacağı Tripoliçe kuşatmasında da yer almışlardır[7].

6 İngiliz şair Lord Byron (George Gordon), 1821 Mora İsyanına gönüllü olarak katıldı. Byron'un Mora'ya gelişi isyanın Avrupa'da daha da popüler olmasını sağladı: Phillips Alison, *The War of Greek Independence, 1821 to 1833*, Smith Elder & Co. Yay., Londra 1897, s. 88-113; Gürbüz, Turan, agm., s. 19-20.

7 Avrupa'da ve Amerika'da Rumlar isyancılara destek için yapılan yardım organizasyonları ile

İsyan eden Rumlara en büyük destek, aynı mezhebe sahip oldukları Rusya tarafından sağlanmıştır. İsyanın hemen bütün organizasyonu 1814'de Rusya'nın Odessa (Hocabey) şehrinde kurulan *Filiki Eteria* gizli örgütü üyelerince gerçekleştirilmiştir[8]. Ayrıca isyanın lideri konumunda olan ve İstanbul'un tanınan Fenerli Rum ailelerinden birine mensup *Aleksandros İpsilantis* da Rus Çarının yaveriydi. Avrupa kamuoyunda Mora İsyanına destek artınca, İngiltere ve Rusya arasında rekabet artmıştır. Bir süre sonra Fransa da rekabetteki yerini almıştır[9].

Mora'da yaşanan vahşete geçmeden değinmemiz gereken diğer bir husus, Osmanlı idarecilerinin tavrı hakkında olacaktır. Dönemin sivil ve askeri yöneticileri, 1821 isyanı boyunca birçok stratejik hata yapmışlardır. Özellikle *Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa* üzerine yapılan seferde ısrar edilmesi ve bölgedeki askeri potansiyelin bu operasyona yönlendirilmesi, Rum isyancıları rahatlatan bir gelişme olmuştur. İsyanın bastırılması sürecinde sıklıkla komutan değişimi, orduda paralı *Arnavut* asker kullanımı zarureti, *Adalar Denizi*'nde tam hâkimiyet kurulamaması, Ege Denizi'nde yaşanan lojistik sorunlar, İstanbul Rum Patriği *V. Gregorius*'un önce görevden alınıp sonra idam edilmesi gibi daha birçoğunu sayabileceğimiz bu hatalar zinciri, isyan ateşinin büyümesine sebep olmuştur. Yapılan hatalar ve isyanın zamanında bastırılamaması, Avrupa müdahalesinin artmasına da zemin hazırlamıştır[10].

---

isyana gönüllü katılanlar için bkz. Mehmed Mansur, *Rum Fetretine Dair Tarih*, İstanbul 1288, s. 15-16; Edward Mead Earle, "American Interest in the Greek Cause, 1821-1827", *The American History Review*, S. 33/1, 1927, s. 44-63; Douglas Dakin, *British and American Philhellenes during the War of Greek Independence, 1821-1833,* Londra Üniversitesi Yay., Thessaloniki 1955, s. 5-290; C. M. Woodhouse, *The Greek War of Independence, Its Historical Setting,* Hutchinson's Üniversitesi Yay., Londra 1958, s. 42-155; Clair, *age.,* s. 1-366; C. M. Woodhouse, *Capodistria, The Founder of Greek Independence*, Oxford Üniversitesi Yay., New York 1973, s. 218-283; David Howarth, *Greek Adventure, Lord Byron and Other Eccentrics in the War of Independence*, Atheneum, New York 1976, s. 64-169; *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, haz. A. Hezarfen, C I, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999, s. 16-22; *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, haz. Y. Demirel-T. Erdoğan, C II-III, Yapı-Kredi Yay., İstanbul 1999, s. 543-544.

8 Necla Günay, "Filik-i Eterya Cemiyeti", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 6/1, 2005, s. 263-287.

9 *Yunan Meselesine Dair Düvel-i Mütehabbeye Verilen Beyanname*, Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, TY, nr. 666, s. 1-6; Gürbüz-Turan, agm., s. 16-24.

10 Örenç, *age.*, s. 27-97.

Bilindiği gibi Mora Yarımadası, *Fatih Sultan Mehmed* döneminde fethedilmiştir (1460)[11]. Asırlar boyunca Mora'da bir arada yaşamış *Türkler*, *Rumlar* ve *Yahudiler* arasında isyan öncesinde bir çatışma ortamı da bulunmuyordu[12]. Bu nedenle isyanın başlamasıyla bir anda saldırıya uğrayan veya kuşatma altında kalan Müslümanlar hazırlıksız yakalanmışlardır[13]. Rum İsyanı başladığında bütün dikkatler Yanya Valisi Tepedelenli operasyonuna yönelmişti. Aslında Tepedelenli Ali Paşa'nın Mora'daki otoritesi çok önemliydi. Bölgedeki her olumsuz gelişme Ali Paşa sayesinde kontrol altında tutulabilmekteydi. Fakat Ali Paşa'nın 23 Mart 1820'deki isyanı Mora'daki dengeleri de değiştirmiştir. Tepedelenli üzerine sevkedilen *Hurşid Ahmed Paşa*, Mora ve adalarda bulunan askeri birlikleri yanına alınca, bölgede güvenlik zafiyeti oluşmuştur[14]. Devletin Tepedelenli üzerine odaklanması, isyan için fırsat kollayan Rumlara cesaret vermiştir. Buna rağmen Rumlar, ilk isyan hareketi için Mora yerine *Eflak-Boğdan*'ı (Romanya) seçmişlerdi. Nitekim Aleksandros İpsilantis liderliğinde 22 Şubat 1821'de başlayan bu ilk Rum isyanı başarısız olmuştur. Osmanlı ordusu, Avrupa'dan destek alamayan isyancıları kolaylıkla dağıtmıştır. Romanya'da ezilen Rumlar, isyanı Mora Yarımadası'na taşıma kararı almışlardır[15].

Rum nüfusun yoğun olduğu Mora'da isyan hareketinin kısa sürede büyümesinde Eteria örgütü kadar Ortodoks din adamlarının da etkisi olmuştur. Bu nedenle isyan acımasız bir din savaşına ve katliamına dönüşmüştür[16]. Amerikalı yazar McCarthy, *Ölüm ve Sürgün* adıyla yayınlanan eserinde, Mora Yarımadası'nda Rumların Müslümanlara karşı genel bir yok etme politikası

11 Machiel Kiel- John Alexander, "Mora", *DİA*, C 30, 2005, s. 280-285.

12 Christos Loukos, "Some Suggestion for a Bolder Incorporation of Studies of the Greek Revolution of 1821 into their Ottoman Context", *Ottoman Rule and The Balkans, 1760-1850: Conflict, Transformation, Adaptation*, Girit Üniversitesi Yay., Rethymno 2007, s. 197-198.

13 Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C XII, Matbaa-i Amire, İstanbul 1309, s. 239; Howarth, *age.*, s. 55-62.

14 Ahmedpaşazâde Mir Yusuf, *Mora Vak'asına Dair Ba'zı Malumât,* Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, TY, nr. 564, vr. 6b-7b; *Yunan Fesadına Dair Bazı Fıkarat-ı Tarihiye*, s. 1-2.

15 Ahmed Cevdet (Paşa), *Tarih-i Cevdet*, C XI, Matbaa-i Amire, İstanbul 1309, s. 51, 109-146, 248-250; Yücel Özkaya, "1821 Yunan (Eflak-Buğdan) İsyanları ve Avrupalıların İsyan Karşısındaki Tutumları", Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Genelkurmay Yay., Ankara 1986, s. 114-130; Lûtfi, *age*., C I, s. 10-14; Howarth, *age*., s. 21-26; Woodhouse, *age*., s. 48-59; Örenç, *age.,* s. 29-48; Peker, *agt*., s. 191.

16 Sonyel, agm., s. 107-120; Justin McCarthy, Ölüm ve Sürgün, çev. Bilge Umar, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1998, s. 9-10.

içinde olduklarına özellikle vurgu yaparak, ayaklanmanın milliyetçi sloganının "*Hristiyanlara huzur! Konsoloslara saygı! Türklere ölüm!*" olduğuna dikkat çekmektedir[17].

Mora'daki isyanının lideri olarak Aleksandros İpsilantis'in kardeşi *Dimitris* İpsilantis seçilmiştir. İsyanın öncü kadroları arasında *Thedoros Kolokotronis*, *Aleksander Mavrakordatos*, *Yannis Gouras*, *Marka Botsaris*, *Petros Mavromihalis*, İonnias *Kopodistrias*, *Petrobeis Mavromihalis* (Petrobey), İonnis *Kolettis* ve *Patras (Balyabadra) Patriği Germanos* gibi paramiliter güçlerin lideri bulunmaktaydı. Mora'nın Pindus ve Olimpus dağlık bölgelerinde yaşayan, merkezi otoriteyle sınırlı ölçüde tanışmış *Kleft* gruplarının isyanda önemli etkisi olmuştur. Kleftlere karşı daha etkili mücadele için Osmanlı idarecilerinin desteklediği silahlı *Armatoli* birlikleri de dağlardan inerek isyana katılmıştır. Tabi bu grupların yanı sıra Avrupa'dan rütbeli askerler de dâhil olmak üzere birçok gönüllü isyancıların safında yer almıştır. Mora'ya gelerek ayaklanmaya katılanlar arasında *Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere, İsveç, Polonya, Hollanda, Belçika, Amerika, Macaristan, İsveç, İspanya ve Danimarka* vatandaşları çoğunluktaydı. Balkanlardaki *Ortodoks Slav* milletlerinden de isyana katılım olmuştur[18]. Bu katılımlara ve destek çeşitliliğine bakınca Mora İsyanının bir *Haçlı Seferi* anlayışına büründüğünü söylememiz yanlış olmayacaktır.

Mora'da isyan ateşi yayılmadan çok kısa süre önce umulmadık bir gelişme yaşanmıştır. Bazı Rumların hareketlerinden şüphe eden Tripoliçe'deki vali kaymakamı *Salih Ağa*, bütün kazaların kocabaşı, metropolit ve piskoposlarını huzuruna çağırmıştır. Salih Ağa, isyana dair dedikodulara açıklık getirmek istemişti. Davet edilen Rumlardan bir kısmı gelmiştir. Bu kritik görüşmede bazı Rum temsilciler, Mora Yarımadası'nda eli silah tutar 40 bine yakın milis olduğunu, oysa Müslümanlardan 12 bininin silahlanabileceğini ifade etmişlerdi. Rum idareciler, bölgede güvenlik zafiyetinin önlenmesi için acilen 5-6 bin Osmanlı askerinin gönderilmesini önermişlerdi. Salih Ağa, bu toplantıda Tripoliçe yolunun isyancılar tarafından tutulduğunu da öğrenmiş ve bilgileri İstanbul'a iletmiştir (3 Nisan 1821)[19].

17 Howarth, *age.,* s. 28; McCarthy, *age.,* s. 9-10.

18 Dakin, *age.,* s. 8-50; Phillips, *age.,* s. 30-34; Clair, *age*., s. 8-9, 36-37; Panagiotis Stathis, "From Klephts and Armatoloi to Revolutionaries", *Ottoman Rule and The Balkans, 1760-1850: Conflict, Transformation, Adaptation*, Rethymno 2007, s. 167-179.

19 BOA, Hattı Hümayun (HAT), 862/38445, 29 Cemaziyelâhir 1236/ 3 Nisan 1821; Ahmedpaşazâde Mir Yusuf, *age.,* vr. 4a-b, 9a-b, 11a-15b; Clair, *age*., s. 11-12.

Salih Ağa'nın bu görüşmesinden sadece bir gün önce *Kalavrita* şehrinde isyan başlatılmıştı (2 Nisan 1821/ eski Yunan takvimine göre 21 Mart 1821). İsyancılar ilk olarak şehirdeki 200'den fazla Müslüman'ı katletmiştir. Kalavrita ardından *Anabolu* kasabasına bağlı *Argos*'taki Müslümanlara saldırı haberi öğrenilmiştir. *Eğriboz Adası*'ndaki Müslümanlar da saldırıya uğramıştır. Mora'daki bu ilk katliam haberleri duyulmaya başlayınca *Mezistre*, *Landor*, *Fenar*, *Badrine* halkı Mora'nın yönetim merkezi Tripoliçe şehrine; *Arkadya* ve *Andurusa* Müslümanları *Koron*, *Moton* ve *Navarin*'e; *Gastunlu*'da yaşayanlar ise *Lala Kalesi*'ne sığınmışlardı. Lala kasabası ve etraftaki on binlerce Müslüman hızlıca *Badra* kasabasına nakledilmişlerdir[20].

Osmanlı idarecileri Mora'daki bu ilk katliamlar karşısında zamanında tedbir alamayınca, çok sayıda Müslümanın sığındığı Badra Rum isyancılar tarafından kuşatılmıştır. Şehrin muhafazası için görevli az sayıda Osmanlı askerleri isyancılara karşı koyamamıştır. Askerler, bir kısım halkı beraberlerine alarak şehri terk etmişlerdir. Bu esnada büyük ümit bağlanan *Osmanlı donanması* Badra önüne gelmiş ise de asker kaleden çekildiği için etkili olunamamıştır. Bu şartlarda Badra'da kalmış olanlar fazla direnememiş ve şehir kolaylıkla isyancı Rumların eline geçmiştir. Şehre giren isyancılar binlerce Türk'ü katletmişlerdir. Bu katliamdan kısa süre sonra *Atina* şehri isyancılar tarafından kuşatılmıştır (7 Mayıs 1821)[21].

Ayaklanmanın ilk günlerinden itibaren *Benefşe (Monemvasia)* kalesi bizzat Dimitris İpsilantis tarafından kuşatılmıştı. Şehre dışarıdan yardım gelmeyince, dayanılmaz bir açlık baş göstermişti. Zor şartlara daha fazla direnmeyen Benefşe halkı, Rumlarla anlaşma yaparak teslim olmuşlardır (5 Ağustos 1821). Teslim şartlarına göre şehirdeki 600 Türk, Anadolu sahillerine nakledilecekti. Ancak Rum liderler anlaşmaya uymamışlardır. Tahliye için Suluca (Spetses) Adası'na ait üç tekneye bindirilen Benefşe Türklerinin çoğu öldürülmüştür. İsyancılar, fidye karşılığı sağ bıraktıkları Türklerin bütün varlıklarına el koymuş ve onları Girit yakınlarındaki *Kaşot Adası*'na terk etmişlerdir. Yine isyanın başından itibaren birçok Türk'ün sığındığı *Navarin* şehri de

20 BOA, HAT, 925/40192, 15 Ramazan 1236/ 16 Haziran 1821; BOA, HAT, 1316/ 51287, 29 Zilhicce 1236/ 27 Eylül 1821; Ahmed Cevdet, *age.*, C XI, s. 50-55; Gordon, *age.*, C 1, s. 219-235; Mehmed Esad Efendi, *Vak'anüvis Mehmed Es'ad Efendi Tarihi (Bâhir Efendi Zeyl ve İlâveleriyle) 1237-1241/1821-1826*, haz. Ziya Yılmazer, OSAV Yay., İstanbul 2000, s. 144-159; Rufus Anderson, *Observations upon the Peloponnesus and Greek Islands*, Crocker and Brewster Yay., Boston 1830, s. 74-80; Sonyel, agm., s. 107-120.

21 Ahmed Cevdet, *age.*, C XII, s. 102-155; Mehmed Esad Efendi, *age.,* s. 153-154; Örenç, *age.*, 32-49.

isyancılar tarafından kuşatılmıştır. Uzun süre destek alamayan Navarin halkı, Benefşeli Türkler gibi Rumlarla anlaşarak teslim olmuşlardır (19 Ağustos 1821). Rum liderler ile yapılan anlaşmaya göre Navarin'deki Türkler yine Anadolu kıyılarına götürülecekti. Fakat anlaşmaya uyulmamış, kadın ve çocuklar dâhil bütün Türkler katledilmiştir[22].

Mora'daki *Vostice* şehri Müslümanları, komşuları bazı Rumlar tarafından *Salona* kasabasına nakledilmek vaadiyle aldatılmıştı. Buna inanarak şehrin iskelesine gelen Türklerden 400 kadarı isyancılar tarafından katledilmiştir. Yine *Kornina* kasabasındaki Müslümanlar, Tripoliçe'ye ulaşmaya çalışırken yolda saldırıya uğramıştır. Korninalılara yapılan saldırı Tripoliçe'den haber alınmış ve yardım için 2 bin kadar gönüllü sevk edilmiştir. Böylece Kornina Türklerinden bazıları canını kurtarabilmiştir. Bu esnada her geçen gün sığınmacıların sayısının arttığı Tripoliçe'nin durumu da günden güne kötüleşmeye başlamıştı[23].

Osmanlı idarecileri, isyanın başladığı nisan ayından itibaren etkili tedbir alamayınca yaz ayları sonuna doğru Türklerin yaşadığı kalelerin hemen hemen tamamı kuşatma altına düşmüştür. Hatta isyancılar Rumeli'de *Tırhala* ve *Selanik* yakınlarına kadar etkili olmaya başlamışlardır. Bu arada Eteria örgütünün planına uygun olarak Akdeniz Adaları Rumları da isyana katılmıştır. İsyancılar, sahip oldukları gemilerle sadece Ege'de adalara yönelik değil, Batı Anadolu sahil şehirlerine yönelik saldırı ve yağmalara başlamışlardı[24].

2. Tripoliçe Şehrinin Kuşatılması ve Rum İsyancıların Eline Geçmesi

Mora'da isyanın yayılması, kalelerin kuşatılması ve katliam haberlerinin alınması üzerine Osmanlı idarecileri askeri tedbirleri artırmaya çalışmışlardır. Bilhassa Kalavrita katliamı duyulur duyulmaz Tripoliçe Müslümanları ordudan acil yardım istemişlerdi. Ardından *Argos* şehrinde yaşanan katliam Yanya'da Ali Paşa'yı kuşatmış durumdaki Osmanlı ordusuna haber verilince, 3500 askerden oluşan bir birlik Anabolu'ya gönderilmiştir. Bu ordu güzergâh boyunca bazı isyancıları etkisiz hale getirmiştir. Anabolu'ya ulaşan Osmanlı askerleri, şehirdeki kuşatmayı kaldırmıştır. Ordunun bundan sonraki

22 Ahmed Cevdet, *age.,* C XI, s. 154-155; Dakin, *age.,* s. 26-29; Clair, *age.,* s. 104-110; Gürbüz-Turan, agm., s. 24-28.

23 Ahmed Cevdet, *age.,* C XI, s. 54, 153; Mehmed Esad Efendi, *age.,* s. 153-154; Anderson, *age*., s. 80; Örenç, *age.,* s. 37-58.

24 Mehmed Mansur, *age.,* s. 2-45; Ahmed Cevdet, *age.*, C XI, s. 150-151; 156-161; 177, 242-244; 242-244; Ahmed Cevdet, *age.*, C XII, s. 102-155; Howarth, *age.*, s. 21-29; Örenç, *age.,* s. 62-71.

hedefi Tripoliçe'ye yardım olarak belirlenmiştir. Tripoliçe Mora'nın yönetim merkezi olduğundan vaktiyle *Sallabaş Ahmed Paşa* tarafından etrafı surlarla çevrilmişti. Şehrin güvenli olacağını düşünen birçok Müslüman buraya sığınmıştı[25].

Tripoliçe şehri isyancılar tarafından tamamen kuşatılmazdan önce bir tahliye planı yapıldı. Buna göre Anabolu'dan hareket edecek 3500 mevcutlu ordu Tripoliçe'ye sığınmış on binlerce Müslümanı alıp denize kıyısı olan Anabolu'ya veya Badra'ya nakledecekti. Fakat bu plan riskli bulunmuş ve son anda vazgeçilmiştir. Yapılan yeni plana göre Anabolu'daki 3500 asker Tripoliçe savunmasında kalacak, şehrin takviyesi için ordudan biraz daha asker yollanacaktı. Bu planlar yapılırken çevre kasaba ve köylerden binlerce Müslüman'ın Tripoliçe'ye akını ise sürmekteydi. Güvenli olduğu gerekçesi ile bazı üst düzey komutanların aileleri de şehre getirilmişti. Kısa sürede Tropoliçe'nin nüfusu 50 bine dayanmıştı[26].

Tripoliçe, Mora'nın iç kısımlarında yer alıyordu ve şehre deniz yolu ile doğrudan lojistik destek imkânı bulunmuyordu[27]. Tarihçi Ahmed Cevdet Paşa, en başından itibaren Tripoliçe'deki Müslümanların hemen tahliye edilmesi yerine şehirde kalınma ve savunma yapılması kararını şiddetle eleştirmiştir. Paşa, bu yanlış stratejinin on binlerce masum Müslüman'ın katledilmesine sebep olduğunu vurgulamıştır[28].

Şehirde yığılma sürerken Rum isyancı liderleri ile onlara destek olan Avrupalı gönüllüler, Mora'nın idari merkezi Tripoliçe'yi ele geçirerek stratejik bir üstünlük kazanma ve elde edilecek büyük ganimetten yararlanma planının son aşamasını tartışmaktaydılar. İsyancılar şehri kuşatmak için isyanın başladığı nisan ayından itibaren hazırlık yapmaktaydılar. Nihayet hazırlıklarını tamamlayan isyancılar Ağustos 1821 itibariyle Tripoliçe şehrini tamamen kuşatmışlardır. Bu esnada şehirde savunma için 3500 Osmanlı askerinden başka 2000 kadar da ücretli Arnavut savaşçı bulunuyordu[29]. Her ne kadar

25 Örenç, *age*., s. 36.

26 Kurşun, *age*., s. 107.

27 BOA, HAT, 888/39242, 29 Zilhicce 1237/ 16 Eylül 1822.

28 Ahmed Cevdet, *age.*, C XI, s. 148.

29 Osmanlı ordusunda istihdam edilen ücretli Arnavut askerler için bkz. Muhammed Emin Çalar, *Osmanlı Ordusu'nda Arnavutların Muvazzaf Birliklere Alınmaları: Yaşanan Sorunların Sosyo-kültürel, İktisadi ve Dini Altyapıları (1826-1839)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 71-104.

şehirde halktan da eli silah tutan kimselerin toplam sayısı 12 bini buluyor[30] ise de bu kadar az sayıda kuvvetle Tripoliçe'nin savunulması mümkün değildi[31]. Bu arada Tripoliçe'deki Osmanlı idarecileri, kuşatma başladıktan sonra şehirde Türklerle birlikte yerleşik bulunan Rumların ayrılmasına izin vermişlerdi[32]. Tarihçi Ahmed Cevdet Paşa, şehrin zamanında ve yeterli miktarda kuvvetle takviye edilememesi nedeniyle Serasker Hurşid Ahmed Paşa'yı hatalı bulmaktadır ve onu düşmanı küçük görmekle suçlamaktadır. Cevdet Paşa, Hurşid Paşa'nın isyan eden Mora Rumlarını *sille ve tokatla yola getirilebilecek eski reaya* zannettiğini, hâlbuki onların Avrupa'dan destek görerek büyük hazırlıklar yaptıklarını ifade etmiştir[33].

Bu şartlarda Tripoliçe şehrinde dış dünya ile ilişkileri kesilen Türkler ve Yahudiler, tarihin en büyük katliamlarından birinin eşiğine gelmiş durumdaydılar. Şehir, çok sayıda Rum isyancı ve yağmaya gelenler tarafından tamamen kuşatılmış durumdaydı. Rumlarla beraber Avrupa ordularında general düzeyinde görev yapmış ve etkili cephaneye sahip gönüllü askerler kuşatmaya destek vermekteydi. İsyancıların etkili menzile sahip top ve havanları bulunuyordu[34].

Resim 1: Rum isyancılar ile Avrupalı gönüllülerin Tripoliçe şehrini kuşatma esnasındaki pozisyonlarını gösteren gravür. (Kaynak: Linner, *age.*, Ek 12).

30 Örenç, agm., s. 9-10.

31 Gordon, *age.*, C 1, s. 232-237; Ahmed Cevdet, *age.*, C XI, s. 52; Kurşun, *age.*, s. 105-113.

32 Linner, *age.*, s. 64-66.

33 Gordon, *age.*, C 1, s. 232-237; Ahmed Cevdet, *age.*, C XI, s. 52; Kurşun, *age.*, s. 105-113.

34 Dakin, *age.*, s. 28-30; Linner, *age.*, s. 22-28.

Tamamen kuşatılan Tripoliçe'ye üç ay boyunca dışarıdan hiçbir destek sağlanamadığı için ciddi gıda sıkıntısı yaşanmaya başlamıştır. Son çare olarak kuşatmanın yarılması amacıyla bir askeri operasyon planlanmıştır. Bu amaçla Osmanlı ordusundan *Bayram Paşa* komutasında takviye bir askeri kuvvet hazırlanmış ve Tripoliçe'ye sevk edilmiştir. Ancak bölgeye ulaşan Bayram Paşa birlikleri, çok sayıdaki Rum isyancı karşısında yenilgiye uğramış ve geri çekilmek zorunda kalmıştır (7 Eylül 1821). Bu sırada Rumlar, şehirdeki direnci kırmak için bazı teşebbüslere başlamışlardı. Mesela Badra'dan Tripoliçe'ye sığınan bazı Müslümanlarla gizlice haberleşmekteydi. Hatta Badralılar'dan bazıları memleketlerine dönmek vaadiyle kandırılmıştı. Bu vaade inanan bazı Müslümanlar kaleden ayrılmış, ancak isyancılar bunların tamamını katletmişlerdir[35].

Bayram Paşa'nın yardım teşebbüsü başarısız olunca şehirdeki durum daha da vahim bir noktaya ulaşmıştır. Başta Hurşid Paşa olmak üzere Mora Eyaleti idarecileri şehre erzak ulaştırmak için gayret göstermişler, durumun fecaati hakkında İstanbul'a yazılar göndermişlerdi. Hatta bölgeye yardım ulaştırmak için gemiler kiralanarak Mısır'dan erzak getirilmeye çalışılmıştı. Fakat bu gayretler başarılı olamamıştır. Eylül ayı sonlarına gelindiğinde Tripoliçe halkı açlık, susuzluk ve hastalıklar karşısında tükenmiş durumdaydı. Her gün yüzlerce kişi açlıktan hayatını kaybediyordu. Şehirde ev ve sokaklar gömülmesi geciken cesetlerle doluydu. Bu zorluklar yetmezmiş gibi isyancılar şehre yönelik bombardımanı şiddetlendirmişlerdi. Bu durumda dışarıdan yardım alma ümidi kalmayan Müslümanlar, isyancılarla teslim şartlarını görüşme kararı vermişlerdir[36]. Nihayetinde Rum isyancı önderleri ile yapılan görüşmeler olumlu sonuçlanmış ve bir tahliye anlaşması yapılmıştır. Bu tahliye antlaşmasına kuşatmadaki bütün Rum çete liderleri imza atmıştı. Buna göre Tripoliçe'deki Türklerin İzmir'e nakledilmeleri karşılığında 40 milyon kuruş (1,5 milyon Sterlin) ödenecekti. Türkler önce *Guston* iskelesine, ardından *Arnavutluk* sahillerine nakledilecek ve oradan da İzmir'e ulaştırılacaklardı[37].

Şehirdeki Türk idareciler isyancı Rumlarla bu tahliye anlaşmasını yaparken, beklenmedik bir gelişme felaketin kapılarını açacaktır. Şöyle ki Rum çeteleri ile tahliye müzakereleri yapılırken şehirdeki Arnavut askerlerin lideri *Elmas Bey* de isyancı önderlerinden *Theodoros Kolokotronis*'in adamları ile ayrıca

35 Gürbüz-Turan, agm., s. 28-29.

36 BOA, HAT, 863/38485, 7 Zilkade 1236/ 6 Ağustos 1821; Gordon, *age*., C. 1, s. 238-241; Linner, *age*., s. 28-30; Peker, *agt*., s. 196.

37 Gordon, *age*., s. 242; Örenç, *age.*, s. 103-104; Kurşun, *age*., s. 107-108.

görüşmeler yapmıştı. Bu görüşmeler de olumlu sonuçlanmış ve isyancılarla Arnavut askerler arasında farklı içerikte bir anlaşma yapılmıştı. Buna göre Elmas Bey ve adamları sağ salim Yanya'ya götürülecekti. Elmas Bey, bu anlaşma sonrası kale kapılarını 5 Ekim 1821 günü açmış ve dışarı çıkmıştır. Fakat kale kapısı açılınca Rum isyancılar anî bir baskınla şehre girme fırsatı bulmuşlardır. Bazı Müslümanların cesurca karşı koymalarına rağmen isyancı Rumlar Tripoliçe'yi kolaylıkla ele geçirmişlerdir[38].

3. Tripoliçe'de Türk ve Yahudi Katliamı (5 Ekim 1821)

Rum isyancılar, 5 Ekim Cuma günü, yani Müslümanlar için kutsal olan bir günde Tripoliçe şehrine girmişlerdir. Şehrin düşmesiyle Mora İsyanı boyunca yaşanan en büyük katliamlardan biri gerçekleşmiştir. Şahit olanların kanını donduran bu katliamda, şehirdeki 40 bin Türk ile Yahudi vahşice öldürülmüştür. Şehre giren isyancılar ilk olarak kuşatma boyunca Türklere moral veren *Tripoliçe Kadısı Halim Efendi*'ye işkence yapmışlar ve üzerine yağ bulayarak yakmışlardı. Kin ve öfke dolu Rum çeteleri, üç gün boyunca kadın, çocuk ve bebek demeden vahşice katliam yapmışlardır. Rumlar öfkede o kadar ileri gitmişlerdi ki Türk mezarlığını kazıp, cesetleri ve kemikleri dahi çıkararak yakmışlardı. Şehir, paslı çivilere kadar yağmalanırken çok sayıda Türk kadını ve çocuğu esir alınıp, çete üyeleri tarafından ganimet olarak paylaşılmıştı. Bu arada şehirde bulunan üst düzey idareci aileleri de fidye için rehin alınmıştı[39]. Tripoliçe'de yaşanan bu büyük vahşeti bir nebze yansıtması adına, isyancı liderlerden Theodoros Kolokontoris'in hatıralarında yer verdiği, şehre girdikten sonra hükümet konağına kadar atının ayaklarının cesetler üzerinde giderek hiç toprağa basmadığını söylemesi yeterli olacaktır[40].

Tripoliçe şehri barbar Rum çete üyeleri tarafından günlerce yağmalanmıştır. Tripoliçe yağmasının en büyük kazananı Kolokotronis olmuştur. Hatta

38 BOA, C. HR, 19/926, Gurre-i Cemaziyelâhir 1237/ 23 Şubat 1822; BOA, HAT, 841/37873, Gurre-i Receb 1237/24 Mart 1822; BOA, HAT, 871/38718-A, 23 Şaban 1238/ 5 Mayıs 1823; BOA, HAT, 877/38829, 23 Safer 1237/ 19 Kasım 1821; BOA, HAT, 877/38833, 23 Safer 1237/ 19 Kasım 1821; Gordon, *age*., C 1, s. 243-244; Mehmed Esad Efendi, *age.,* s. 680-682; Bass, *age*., s. 64-66; Linner, *age*., s. 61-63; Örenç, *age*., s. 97-116; Menekşe, agm., s. 798-800; Kurşun, *age*., s. 105-113.

39 BOA, HAT, 842/37873, 1 Receb 1237/ 24 Mart 1822; Ahmedpaşazâde Mir Yusuf, *age*., vr. 3b-24b; Ahmed Cevdet, *age.,* C XII, s. 24-26; Howarth, *age.,* s. 34-36; Linner, *age*., s. 62-63; Örenç, agm., s. 12-32; Peker, *agt*., s. 193-205.

40 Peker, *agt*., s. 198.

Kolokotronis'e *ganimet avcısı* lakabı takılmıştır[41]. Yağmanın boyutunu anlayabilmemiz için ise katliama katılan *Manyalı Petros Movromihalis*'in payına düşen ganimeti 20 katır ve 2 deve ile ancak taşıyabildiğini belirtmemiz yeterli olacaktır[42]. Tripoliçe'de Türk mallarının yağmalanması, ganimet paylaşımından kaynaklanan çekişmeler, köle ve cariye yapılan Türk kadınlarına dair tartışmalar sonraki dönemlerde dahi Yunan siyasetinde ve toplumunda gündem olmuştur[43].

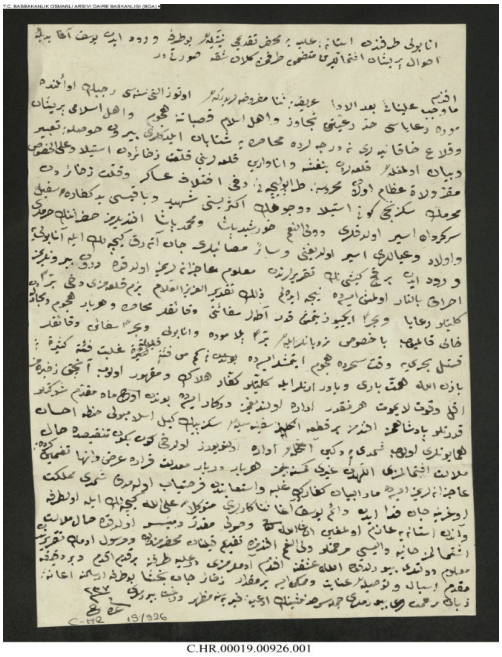

C.HR.00019.00926.001

Belge 1: Tripoliçe'nin 5 Ekim 1821'de düşmesi ve şehirde yaşanan katliam hakkında Anabolu tarafından gelen Yusuf Ağa'nın takdim ettiği yazı. (Kaynak: BOA, C. HR, 19/926).

41 Peker, *agt*., s. 196-197.

42 BOA, HAT, 862 38442, 29 Cemâziyelevvel 1237/ 21 Şubat 1822; Mehmed Esad Efendi, *age.*, s. 155; Ahmed Cevdet, *age.*, C XII, s. 24-26.

43 Bilhassa Tripoliçe'de ve genel olarak Mora'da Rum isyancılar tarafından köle yapılanların yanı sıra cariye veya eş olarak alınan, bir kısmı din değiştirmek zorunda kalan Türk kadınlarının hazin hikâyesi için bkz. Christos Loukos, "1821 Devrimi Sırasındaki Erotik İlişkiler ve Cinsel Pratikler", çev. Aslı Damar-Çakmak, *1821 Yunan Devrimi, Yunan Tarihyazımında Yeni Yaklaşımlar*, haz. Konstantina Andrianopoulou-Anna Vakali, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2002, s. 229-238.

Tripoliçe'deki katliama ve yaşanan vahşete dair tanık olanların kaleminden bazı bilgilere aşağıda yer verilecektir. Fakat öncelikle bu kadar büyük bir vahşetin yaşandığı Tripoliçe şehrinde olanlar hakkında ve genel olarak isyanda Türk varlığının tamamen silindiği Mora Yarımadası'ndaki katliamlara dair dönemin Osmanlı kaynaklarında neden fazla bilgiye rastlanılmadığı sorusunun cevabını aramamız gerekir. Bu sorunun cevabı dönemin Osmanlı tarihçisi *Ahmed Lütfi Efendi* tarafından açıklıkla verilmiştir. 1866'da Vakanüvis olan ve 1825-1879 yılları arasındaki gelişmeleri kaleme alan Lütfi Efendi, Mora İsyanı olaylarını aktarırken, *Sultan II. Mahmud* ve dönemin devlet adamlarının kamuoyundan gelecek tepkileri dindirmek, başta İstanbul olmak üzere imparatorluğun birçok bölgesinde Türklerle birlikte yaşayan Rumlara yönelik şiddet eylemlerini önlemek amacıyla Mora'da katledilen Müslümanlara dair haberleri gizlediklerini ifade etmiştir. Lütfi Efendi, isyanın daha ilk günlerinde Mora'da en az 35 bin Türk'ün katledildiğinin devlet tarafından bilindiğini yazmaktadır. Bu hususları dikkate alan Lütfi Efendi, isyana dair olaylar yazılırken Rumların kayıplarının dile getirilip, Müslümanlardan hiç bahsedilmemesinin ileride vatana ve devlete zarar vereceğini, Rumların haklı gibi algılanacaklarını öngörerek, bu gizleme politikasının yanlışlığına vurgu yapmıştır. Ahmed Lütfi Efendi, hadiselerin tek taraflı değil, her yönüyle ortaya konulmasının önemine değinerek, olayların yaşandığı esnada görmezlikten gelinmiş olsa bile Mora'da isyan boyunca Rumların Müslümanları yok ettiklerini, hamile kadınların karınlarındaki ceninlere varana kadar envai zulümlerle idam edip ateşe attıklarını, isyancıların böyle nice kadın ve çocuğu yok ettiklerini, sağ kalanların vatanlarından sürüldüklerini, böylece kısa bir süre içinde koca Mora bölgesindeki bütün Türklerin perişan oldukları gerçeğini aslında herkesin bildiğini dile getirmektedir. Lütfi Efendi, daha sonraki dönemlerde devletin isyancı Rumlara karşı gösterdiği şiddetin arkasında Mora'daki Müslümanların çoluk çocuk katletmesinin ve nice zavallı Türk'ün akla gelmeyecek işkencelerle öldürülmesinin olduğuna da yer vermiştir[44].

Tripoliçe katliamından yıllar sonra *Sultan II. Abdülhamid*, Mora'da Rumların Müslüman ahaliye yönelik zalimce davranışları ile Eterya örgütünün tarihinin yazılmasını istemiştir (1887). Bu amaçla konu hakkında görüşü sorulan Mora muhacirlerinden bir şahıs rapor hazırlamıştır. Raporunu devlete sunan şahıs, sadece yaşanan olayların yazılmasının bu meseleyi anlamakta yeterli olmayacağını, Rumların devlete ve Müslüman halka bu derece

44 *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, C I, s. 38-39, *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, C II-III, s. 543.

düşmanlık beslemelerinin ve onları zulüm yapmaya sevk eden sebeplerin de anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca gerçeklerin ortaya çıkması için Eterya örgütünün Rumca belgelerden oluşan arşivinin de incelenmesi gerektiğine de vurgu yapmıştır[45].

Mora'da ve Tripoliçe'de katledilen Türklerin sayısı hakkında kaynaklarda birbirinden farklı rakamlar zikredilmektedir. Bazı Yunanlı ve Avrupalı kaynaklarda ölümler çok az gösterilmekte ve vahşetin boyutları önemsizleştirilmektedir. Kuşkusuz Mora İsyanına dair arşiv belgelerinde ve konuyu ele alan kaynaklarda isyan boyunca ne kadar Türk'ün katledildiğinin kesin bir rakamına ulaşmak mümkün değildir. Bunun sebebi, isyanın başladığı tarihlerde Osmanlı Devleti'nde düzenli nüfus verilerinin bulunmamasıdır. Klasik dönem boyunca bölgede vergi ve askerlik için yapılan yazımlarda belli yaşın üstündeki erkeklerin kaydı tutulmuştu. Bu nedenle 1821 isyanı öncesi ve sonrası için tam ve kesin olarak bir nüfus verisi mukayesesi imkânı bulunmamaktadır. Buna rağmen bölgedeki Türk nüfusuna dair güvenilir bazı rakamlar mevcuttur. Mesela Yunanlı yazar *Emile Y. Kolondy*, 1821 isyanı başladığında Mora'daki Türklerin toplam sayısını 90.800 olarak vermektedir. Yazara göre Eğriboz Adası'nda da 7.163 Türk yaşamaktaydı[46]. O döneme ait Osmanlı Türkçesi bir yazma eserde Mora'daki şehirlerin hane üzerinden nüfus bilgilerine yer verilmiştir. Buna göre isyandan yaklaşık on yıl öncesinde Tripoliçe'de 2000 yerleşik Türk hanesi bulunuyordu[47]. *N. J. Svoronos* tarafından kaleme alınan ve Yunanistan'ın 1821–1838 arasındaki nüfus değişimini gösteren eserde ise 1821 tarihi itibariyle toplam 938.765 olan nüfusun, 1838'de 752.077'ye kadar düştüğü tespiti yapılmıştır[48]. Kuşkusuz bu on yedi yıl içinde Yunanistan'ın nüfusundaki 200 bine yakın eksilmede en büyük pay yok edilen Mora Türklerine ait olmalıdır.

Yunanistan'ın 1830'da bağımsızlığını kazanmasından çok kısa süre önce Mora'yı ziyaret ederek misyoner faaliyetlerde bulunan ve gözlemlerini kaleme alan rahip *Rufus Anderson*, nüfusa ve bölgede yaşananlara dair önemli bilgiler aktarmaktadır. Rahip Anderson, güvenilir Yunanlı otoritelere dayandırdığını ifade ettiği bilgilere göre, isyan öncesinde Mora'da 80 binden fazla Türk'ün yaşadığını, 1829 itibariyle bunların yok edilmek ve sürülmek suretiyle hiç

45 BOA, Y. PRK. AZJ, 12/3, 28 Zilhicce 1304/17 Eylül 1887.

46 Emile Y. Kolondy, *la population des îles de la gréce*, C I, Aix-en-Provence 1974, s. 191; Örenç, *age*., s. 97-99.

47 Mehmed Örfî, *Coğrafya-yı Örfî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, TY, nr. 2045, vr. 17a-26b.

48 N. J. Svoronos, *Yunanistan Nüfusu ve Yunanistan Nüfus Sayımları*, çev. M. Galip, Aydınlık Basımevi, İstanbul 1936, s.14.

birinden eser kalmadığını ifade etmektedir. Anderson, bölgede bizzat kendisinin gördüğü Türklere ait birçok kemik yığınlarının varlığından bahsetmektedir[49].

Osmanlı belgelerinde Mora'da ve Tripoliçe'deki katliamlar ihmal edilmiş iken, aynı durumla Yunan kaynaklarında da karşılaşıyoruz. Bazı Yunanlı araştırmacılar Tripoliçe'de yaşananları katliam olarak nitelendirseler de genel olarak vahşet görmezlikten gelinmektedir. Halbuki Tripoliçe katliamı, Yunan milli marşının sözlerini oluşturduğu için bu ilgisizliği anlamlandırmak da zorlaşmaktadır. Yunanistan'daki ders kitaplarında Tripoliçe'de olanlar hakkında çok kısa bilgiye yer verilmiştir. Yunanlı tarihçiler arasında, öldürülen Türk ve Yahudi sayısının abartılı olduğu görüşü yaygındır. Buna rağmen şehirde yaşananları vahşet olarak kabul eden Yunanlı tarihçiler de bulunmaktadır. Mesela *Yannis Kolatos*, Tripoliçe kuşatması sonrasında Rumların bir katliam yaptıklarını belirtmektedir. Tarihçi *K. Yannis* ise Tripoliçe'de olanları Mora İsyanının en karanlık olayı olarak tarihe geçtiğini ifade etmektedir. Tarihçi *Apostolos E. Vakalopulos*, Tripoliçe'deki vahşeti şu cümlelerle tarihe mal etmiştir: "*Tüfek, yatağan ve her türlü ölümcül alet, yaşlı, kadın ve hatta küçük çocuklara bile merhamet göstermeden kullanılıyordu. Esirler, yüzyıllar boyunca kendilerine yaptıkları kötülüğün bedelini, Tiranlarına aynı yöntemle ödetiyorlardı*". Vakalopulos, yapılan vahşeti kabul etmekle birlikte, Türklerin yüzyıllar boyunca Rumları sindirmek için giriştikleri katliam ve işkencelerin Rumlarda nefret ve intikam duygusuna sebep olduğunu, Rumların içlerinde biriken nefretin onları amansız bir vahşiliğe sevk ettiğini öne sürmüştür. Vakalopulos bu değerlendirmesi ile katliam suçunu katledilenlere yüklemiş oluyordu[50].

Tripoliçe'de katledilen Türklerin sayısını 10 bin olarak kabul eden tarihçi *Dimitris Stathakopulos* da yaşanan vahşete gerekçe üretmiştir. Ona göre, milli bir tehlike karşısında insani duygular bir kenara bırakılmaktaydı ve savaşın kuralları yoktu. Ayrıca Rum askerlerin tek geçim kaynağı olan ganimet ve yağma, 19. yüzyılda gayri ahlaki bir olay olarak görülmüyordu. Stathakopulos, Mora'daki birçok kuşatma esnasında Türklerden silahlarını bırakarak teslim olmalarının istendiğini, Türklerin teslim olmak bir yana aynı çağrıyı Rumlara yaptıklarını, bunun sonucunda da öldürüldüklerini belirtmektedir. Yazar, isyancıların Türklere ve işbirlikçi Hristiyanlara karşı çok acımasız olduklarını, bunun sebebinin dört asır boyunca kendilerine yaşatılanlar olduğunu ifade etmektedir. Stathakopu-

49 Anderson, *age*., s. 51-200.

50 Peker, *agt*., s. 198.

los'a göre Rumların Osmanlı kadın ve çocuklarına uyguladıkları şiddetin nedeni, kendi kadın ve çocuklarına Türklerin yaptıklarının karşılığı olması idi. Stathakopulos, Tripoliçe kuşatması esnasında şehirdeki Yahudilerin tümünün öldürülmesinin sebebi olarak İstanbul'daki Yahudilerin Rumlara karşı tutumlarını ve idam edilen İstanbul Rum Patriğinin cesedine yaptıkları saygısızlığı gerekçe göstermiştir. Yunanistan'ın önemli tarihçilerinden *Spiridon Trikupis*, Tripoliçe şehrinde yaşananları şu cümlelerle nakletmiştir:

> "Mora'nın başkentinin fethedildiği gün felaket, yangın, yağma ve kan günüydü. Erkekler, kadınlar ve çocuklar hepsi öldüler. Bazıları öldürüldü, bazıları şehri saran alevlerin içine atıldılar, bazıları ise yanan evlerin kalıntıları ve çatıları altında kaldılar. İntikama susamışlık, doğanın sesini bastırıyordu. Yollarda, meydanlarda, her yerde bıçaklama ve ateş sesi, yangın nedeniyle çöken evlerin uğultusu, öfke çığlıkları ve ağıtlar duyuluyordu. Yerler cesetlerle doldu ve orada dolaşan yaya ve süvariler sadece ölmüş veya ölmek üzere olanların üzerine basıyorlardı. Sanki Rumlar dört yüz yıllık haksızlığın intikamını bir günde almak istiyorlardı".

Tripoliçe'de yaşanan vahşete dair en çarpıcı tespiti tarihçi *Dimitris Lithoksu* yapmıştır. Lithoksu dönemi yazarken, Tripoliçe kelimesinin *soykırım* ile eş anlamlı olarak kabul edilebileceğini açıkça ifade etmiştir[51].

Yunan milli şairi *Dionisios Solomos*'un Tripoliçe'de yaşananlara da yer verdiği şiiri Yunanistan'ın milli marşı olmuştur. Solomos'un dizeleri, şehirdeki katliamı ve vahşeti, edebiyatın etkileyici kelimeleri eşliğinde öğrenmemize yardımcı olmaktadır. Şiirde Tripoliçe katliamında yaşananlar, şairin aşağıdaki mısralarında ölümsüzleştirilmiştir[52]:

51 Peker, *agt*., s. 198-199.

52 Batan-Kayapınar, agm., s. 174-183.

İşte karşında duruyor suru,
Sefil Tripoliçe'nin,
Şimdi korkunun yıldırımını,
Ona fırlatmanın zamanı.

İniyoruz aşağıya ve savaşın,
Parıltısı ateş alıyor,
Silahlar patlıyor, parıldıyor
Parlıyor, kılıç kesiyor.

Neden muharebe yavaşladı bir an?
Neden az kan?
Düşmanın kaçışını ve kaleye,
Tırmanışını görüyorum.

Silahların kof sesini duyuyorum,
Kılıçların şakırtısını duyuyorum,
Tahta sesi duyuyorum, baltaları duyuyorum,
Diş gıcırtılarını duyuyorum.

Ah ne geceydi o!
İnsanın aklının bile dehşete düştüğü,
Fakat uyku değildi söz konusu olan,
Sadece acı ölümdü.

Bak ümitsiz eller,
Nasıl biçiyor yaşamları,
Düşüyor yere kopmuş,
Eller, ayaklar, başlar.

Hiç dikkat ettiği yok,
Kimsenin, hayır katliamda,
Her zaman önde gidiyorlar. Ah yeter,
Daha ne zamana kadar öldürmeler.

Kan dere gibi oldu,
Ve vadiye akıyor,
Ve masum ot çiy yerine,
Kan içiyor.

Türk ve Yunan kaynaklarında yeterince yer verilmeyen Tripoliçe katliamı hakkındaki bütün gerçekleri, olaylara bizzat şahitlik yapmış kişilerin hatıralarından ve isyan dönemini ele alan bazı Batılı bilimsel eserlerden öğrenebilmekteyiz. Tripoliçe'de yaşanan vahşeti ilk ağızdan anlayabileceğimiz en önemli kaynaklardan biri, gönüllü olarak Mora'ya giden Fransız süvari subayı *Maruice Persat*'ın 1910 yılında yayınlanan anılarıdır. Şehrin kuşatılmasını ve Rumların eline geçmesinden sonraki olayları bütün ayrıntısıyla anlatan Persat'ın verdiği en önemli bilgi Tripoliçe'de katledilen Türk ve Yahudi sayısının 40 bin olduğudur[53].

53 Persat, *age*., s. 82.

Fransız Persat anılarında, kuşatma esnasında Tripoliçe'de bulunduğunu, ancak bir süre için ayrıldığını ve şehrin düşmesinden 8 gün sonrası tekrar gelerek olaylara şahit olanlardan katliam hakkında bilgi edindiğini yazmaktadır. Persat, Tripoliçe'den önce Korint, Anabolu, Patras, Modon, Koron ve Navarin'de Rumların katliamlar yaptığını ve canlarını kurtarmaya çalışan insanların Tripoliçe'ye sığındığını da doğrulamaktadır. Şehrin surları ve savunma tertibatı hakkında bilgi veren Persat, zor şatlarda aylarca direnen halkın, açlık nedeniyle teslim olmayı kabul ederek zalim Rum liderlerin insafına güvenmek suretiyle büyük talihsizlik yaşadıklarını ifade etmektedir. Rum başıboş çetelerinin lideri olarak tanımladığı Kolokotronis hakkında da bilgi veren Persat, bölgede *yaşam ve ölüm kararlarının* onun tarafından verildiğini belirtmektedir.

Tripoliçe'nin düşmesinden sonra gördüklerini anlatan Persat, şehrin kısmen yıkıldığını, sokakların her yaştan ve cinsiyetten insan cesetleri ile dolu olduğunu ifade etmektedir. Persat, böyle bir dehşet ortamında kalamadığı için Dimitris İpsilantis'in yaveri İskoçyalı *Albay Thomas Gordon*'un verdiği bir çadırı alıp uzakta kamp kurduğunu anlatmaktadır. Persat, şehirde yaşanan bütün vahşeti Gordon'un sadık askeri olan Ermeni asıllı *John*'dan dinlemişti. Şehre giren ve çocuk ve kadınlar dâhil katliam yapan Rum çete liderlerinin aldıkları ganimetleri aktaran Persat, isyancıların kadın önderlerinden vahşi lakaplı *Laskarina Bouboulina*'nın yerleştiği bir evin avlusunda her cinsiyetten 200 ila 300 Türk'ün kesilmiş kafasını gördüğünü, muhtemelen bu katliamı onun yaptığını düşündüğünü yazmaktadır. Persat, şehri yağmalayarak zengin olan Rumların atlara ve katırlara yükledikleri her türlü ganimetlerle köylerine dönmeye başladıklarını ifade etmektedir[54].

Rum isyanının önderlerinden ve daha sonraki yıllarda Yunan siyasetinin önemli figürlerinden biri olan Theodoros Kolokotronis'in anılarında da önemli ayrıntılar bulunmaktadır. Tripoliçe kuşatmasını organize eden Kolokotronis'in hatıraları 1846 yılında Rumca basılmıştı. Hatırat 1892'de İngilizceye çevrilerek, biyografisi ile birlikte yayınlanmıştır. İsyan boyunca birçok katliama imza atan Kleftlerin lideri olan Kolokotronis, Mora İsyanının başlamasından önceki durumunu ve isyanın patlak vermesi ardından askeri faaliyetlerini, Türklerle yaptığı savaşları ve katlettikleri Türkleri, isyancı çeteler arasındaki iç çekişmeleri, Avrupalıların bölgedeki etkisini ve Rumlar ile Rum savaşçılar hakkındaki görüşlerini dile getirmiştir. Kolokotronis,

54 Persat, *age*., s. 83-93.

Tripoliçe'ye, şehir düştükten üç gün sonra gelmişti. Şehre atıyla giren Kolokotronis, kuşatma öncesi yaşananları, Mora'da katliamlardan kaçan Türklerin Tripoliçe'ye sığınmalarını, bunlara yol boyunca yapılan saldırıları günbegün anlatmıştır. Tripoliçe'nin 15 Ağustos 1821 tarihi itibariyle tamamen kuşatıldığı bilgisini veren Kolokotronis, şehrin dışarıdan yardım alma imkanının kalmadığını da belirtmekteydi.

Kolokotronis, şehirdeki katliama dair çarpıcı ayrıntılara değinmiştir. Kolokotronis, Tripoliçe'nin 5 Ekim 1821'de düşmesinden sonra *Cuma'dan Pazar'a kadar* yapılan katliamlarda kadın ve çocuklar dahil 32 bin kişinin öldürüldüğünün rapor edildiğini açıklıkla yazmaktadır. Katliama katılan bir Rum'un 100 Türk'ü öldürmekle övündüğünü anlatan Kolokotronis, şehirdeki bir kısım halkın esir alındığını doğrulamaktadır. Kolokotronis, katliamın üçüncü günü geldiği Tripoliçe'ye girişini anlatırken "*Şehir surlarından hükümet sarayına kadar, atım*ın ayağı *yere değmeden cesetler üzerinde gittim*" sözlerini kullanmaktadır. Şehre girdikten sonra bir çınar ağacında çok sayıda idam edilmiş kişi gördüğünü aktaran Kolokotronis, bunların Türkler olduklarını öğrendiğini kaydetmektedir[55].

Tripoliçe katliamı hakkında önemli bilgiler veren bir diğer eser, isyanın lideri Dimitris İpsilantis'nin yaveri olan ve Mora'daki Avrupalı gönüllüleri organize eden Albay Thomas Gordon'a aittir. İskoçyalı Gordon, bizzat katıldığı ve birçok mezalime şahit olduğu Rum isyanına dair gözlemlerine yer verdiği ve 1832'de basılan iki ciltlik kitabında, Tripoliçe'de yaşanan vahşete değinmiştir. Gordon, şehrin kuşatılması sürecini, yaşanan çatışmaları, Arnavut askerlerin komutanı Elmas Beyin tavrını, şehrin ele geçirilmesi sonrasındaki Türk ve Yahudi katliamı ile yapılan yağmayı doğrulamaktadır. Gordon, kin ve öfkeden deliye dönmüş haldeki Rum çetelerin hangi cinsiyette ve hangi yaşta olurlarsa olsun şehirdeki herkesi katlettiklerini, evlerin ve sokakların kan gölüne döndüğünü, sokakların ceset yığınları nedeniyle kapandığını nakletmektedir. Gordon, şehirdeki Osmanlı hükümet konağında bulunan seçkin kimselerin rehin alındıklarını, Kolokotronis ve diğer liderlerin katliam başladıktan sonra at sırtında şehre gelerek düzeni sağlamak için beyhude çabaladıklarını dile getirmektedir. Acımasızlıkta sınır tanımayan ve kötülük yapmak için insanüstü gayret sarf eden Rum barbarların Müslümanlardan intikam almak duygusuyla hareket ettiklerini ifade eden Gordon, yakılan konak ve evler-

55 *Kolokotrones The Klepht and The Warrior: Sixty Years of Peril and Daring an Autobiography*, haz. Mrs. Edmonds, Londra 1892, s. 135-156, 157-161.

den çıkan ateşin geceyi aydınlattığını, şehrin her köşesinin yeni kurbanlar bulunmak için arandığını ve yağmalandığını anlatmaktadır. Gordon, Rum isyancıların Yahudilere karşı kelimelerle anlatılamayacak derecede fanatikçe bir nefret duygusu beslediklerini ve hatta bunlara Türklerden bile fazla işkence yaparak hepsini öldürüldüklerini yazmaktadır. Gordon, Tripoliçe'de üç gün boyunca korkunç bir tablo oluştuğunu özellikle vurgulamaktadır. Yazar ayrıca Kolokotronis ve Manya Beyi'nin ganimetleri paylaştıklarını, birçok Türk kadınının isyancılar tarafından köle ve cariye yapıldığını ifade etmiştir[56].

1821 Mora İsyanının başından itibaren bölgede bulunan ve gözlemleri yapan bir başka Avrupalı gönüllü *William Henry Humphreys*'dir. Humphreys'in bölgeden gönderdiği mektuplar, *Sture Linner* tarafından 1967'de yayınlanmıştır. Aynı zamanda bir Filhelen aktivisti olan ve Albay Thomas Gordon'un himayesinde bulunan Humphreys mektuplarında, Tripoliçe kuşatması ile yaşanan katliama dair önemli bilgiler vermiştir. Humphreys, o tarihte Mora'da olduğu halde Tripoliçe kuşatmasına katılamadığını, ancak şehre giren ve olaylara bizzat tanık olanlardan yaşananlara dair dinlediklerini kaleme aldığını ifade etmektedir. Humphreys, yüksek surlarla çevrili Tripoliçe'nin isyancılar tarafından kuşatılmasından sonra aylarca şehre hiçbir desteğin gelmediğini ve bu sürede şehrin isyancılar tarafından bombalandığını yazmaktadır. Humphreys, Tripoliçe şehir nüfusunun 10 bini kadın ve çocuk olmak üzere toplam 20 bin kişi olduğunu öğrendiğini ifade etmektedir. Buna rağmen Thomas Gordon'un bu rakamı 34 bin olarak verdiğini kaydetmiştir. Humphreys, daha kuşatma esnasında, çoğunluğu açlıktan olmak üzere 5 bin kişinin öldüğü bilgisini vermektedir. Şehir surlarında yaşanan çatışmaları ayrıntılı olarak yazan Humphreys, yapılan teslim anlaşmasını ve Arnavut askerlerin tavrını aktarmıştır. Ayrıca kuşatma başladıktan sonra Türklerin şehirde kendileri ile birlikte bulunan Rumların ayrılmasına izin verdikleri bilgisini de kaydetmiştir.

Humphreys, Tripoliçe'nin 5 Ekim 1821'de düşmesi sonrası yaşananları katliam olarak tanımlamakta ve genel olarak şu bilgileri vermektedir: "Kadın ve çocuklar dahil katliamda 10 bin Türk öldürülmüştür; Şehre giren barbarlar geç saatlere kadar bütün evleri dolaşarak yaş ve cinsiyet ayırmadan katliam yapmışlardır; Şehirde ateş, kurşunlar, acı çığlıklar ve terörden oluşan korkunç anlar yaşanmıştır; Tripoliçe'den sabahlara kadar çığlık sesleri yükselmiştir; İsyancı çeteler evleri ve savunmasız kurbanları diri diri yakmışlardır; Rum isyancılar şehirdeki pencere ve kapılarda bir tane kilit bile kalmayacak biçimde yağmalamışlardır; en fazla ganimeti Kolokotronis almıştır[57]."

56 Gordon, *age*., C 1, s. 242-247.

57 Linner, *age*., s. 26-60.

Humphreys, yaklaşık 2 bin kadın ve çocuğun şehir dışında bir kampa sığındığını, barbar Rum isyancıların yağmanın üçüncü gününde şehirde yeterince katliam yapamadıklarını düşünüp, bu kampa giderek vahşice kan döktüklerini yazmaktadır. İsyancılar ilk önce kamptaki bu kurbanları soyup bir çukurda vurmayı düşünmüşler, ancak kana susamış oldukları için zaman kaybına tahammül edemeyip hemen masumların etrafını sararak kadınları, çocukları ve annelerin kucağındaki bebekleri bile katletmişlerdi. Humphreys, bu katliam sırasında küçük Türk çocuklarının canlarını teslim ettikleri ana kadar metanetlerini koruduklarını, katillerinden korkmadıklarını ve infial gösterdiklerini yazmaktadır.

Humphreys, şehirde olaylara şahit olan bazı Avrupalıların ve bölgedeki yerleşik Rumların yaşanan vahşete tepki gösterdiklerini, buna karşın Rum çetelerin cevap olarak, Türklerin cezalarını çekme zamanının geldiğini, Türkler için en uygun celladın kendilerinin olduğunu söylediklerini ve Türklerin kendilerine yaptıklarından fazla bir şey yapmadıkları gibi bahaneler uydurduklarını ifade etmektedir. Rumların bu cinayetleri işlerken hiç suçluluk emaresi göstermediklerini, Türkleri baskıcı olarak gördüklerini ifade eden Humphreys, Rumların Türkleri şeytanlaştırarak, gösterdikleri öfkeye, vahşete ve zalimliğe gerekçe ürettiklerini belirtmektedir. Öğrendikleri karşısında hayal kırıklığı yaşayan Humphreys, Rumların güç ellerine geçince en az Türkler kadar barbar olabileceklerini gösterdiklerini, kurbanlarına uyguladıkları korkunç işkencelerden aldıkları zevk ve neşe, onların ellerine fırsat geçince ne kadar vahşi olabileceklerini ispat ettiğini ifade etmektedir. Humphreys, Rumların şehirdeki Yahudilerden en az Türkler kadar nefret ettiklerini, Yahudilerin Türklerle aynı vahşi kaderi paylaştıklarını, işkence ile öldürülen Yahudilerin kol ve bacaklarının kesildiğini ve bunların yavaşça ve yanarak ölmeleri için altlarında ateş yakıldığını, Yahudi kadınların kafalarının kesilip yerine köpek başı konulduğunu ve Yahudi mallarının yağmalandığını yazmaktadır.

Humphreys, katliam bittikten sonra şehrin sokakları ve yıkıntıları arasındaki çok sayıda cesedin kaldığını, yayılan kokunun giderilmesi ve hastalık riskinin oluşmaması amacıyla şehrin temizlenmesine karar verildiğini, İpsilantis'in bu temizlik işi için elinde esir bulunan 300 Türk'ü görevlendirdiğini yazmaktadır. Humphreys, İpsilantis'in elindeki bu 300 Türk tutsağın erzak sıkıntısı nedeniyle açlıktan ölmek üzere olduklarına da kaydetmektedir. Humphreys son olarak, bütün bu yaşananların barbarlığı ve bireysel ahlaksızlığı en üst seviyeye taşıyan isyancı Rumların özgür olmayı hak etmediklerini gösterdiğini ve modern Yunanlıların şerefini lekelediklerini ifade etmektedir[58].

58 Linner, *age.*, s. 60-66.

Yukarıda da değinildiği üzere 1829'da Mora'ya gelen rahip Rufus Anderson da Tripoliçe katliamına dair bilgi vermiştir. Yazar, haklı sebeplere dayandırdığı Mora İsyanının bu katliamla lekelendiğini ve gölgelendiğini yazmaktadır. Anderson, katliamdan önce Tripoliçe'deki 4500 haneden yarısının Türklere ait olduğunu, isyan haberi duyulunca kısa sürede Mora'nın her yerinden kendini güvende hissetmeyen Türk ve Yahudilerin buraya akın ettiklerini, böylece şehrin dolup taştığını doğrulamaktadır. Rumların dört asır boyunca Türklerin boyunduruğunda köle olarak yaşadığını sıklıkla vurgulayan Anderson, bu köle psikolojisi ile hareket eden kin dolu isyancıların Tripoliçe'yi ele geçirişi sonrasında yapmış oldukları katliamların Avrupa'da örtbas edilmesini ise eleştirmiştir[59].

Amerika'da *Princeton Üniversitesi* profesörlerinden olan *Gary J. Bass*, Yunan isyanına dair kaleme aldığı eserinde, Tripoliçe katliamına değinmiştir. Bass'ın vurguladığı en önemli konulardan biri, Tripoliçe'de yaşanan katliamın o tarihlerde Avrupa'da sağlıklı kaynaklardan öğrenilemediği hususudur. Yazar, bunun sebebinin bu büyük vahşete ortak olan ve itibarları sonsuza kadar zedelenecek olan bazı Avrupalı gönüllülerin, verdikleri yanlış bilgiler ile vahşetin üstünü örtmeleri olduğu tespitini yapmaktadır. Yazar, bu konuda İskoçyalı Thomas Gordon'a işaret etmiştir. Bass'a göre Gordon, Filhelen Avrupalıları bu katliam utancından korumak için uzun süre sessiz kalmıştı. Prof. Bass, isyana destek için Mora'ya giden Yunan dostu İngilizlerin gözlemlerine de yer vermiştir. İngiliz gönüllüler, Rumların barbarlık ve zalimlikte Türkleri geçtiklerini görmüş, Yunan davasına destek için Rumların ahlaklı ve dindar olduklarını kanıtlamaları gerekirken, onların çok daha ağır zalimlikler yapabileceklerini gösterdikleri gerçeği ile yüzleşmişlerdi. Avrupalı gönüllüler, Rumlara Türk esirlere insancıl davranmasını öğütlemişler ise de onlar Benefşe, Navarin ve Arkadya'da ele geçirdikleri Türkleri katletmişler ve köle olarak satmışlardı.

Prof. Bass, Rumların yaptıkları zalimlikler hakkında güvenilir kaynak olmadığı için Filhelenlerin olayları rahatlıkla manipüle ettiklerini ve gerçeklerin üstünü örttüklerini kaydetmektedir. Bass, isyan boyunca bilinen en büyük Yunan zalimliklerinden birinin Tripoliçe katliamı ile yaşandığını ifade etmektedir. Yazar, Tripoliçe'de yaşananların Gordon tarafından bilindiğini, buna rağmen Gordon'un Tripoliçe'ye dair İngiliz Hükümetine sunduğu raporda her şeyi açıkça yazmadığını, bunun sebebinin Avrupalı Filhelenleri korumak ol-

59 Anderson, *age*., s. 51-74, 80, 91, 101-137, 200.

duğunu ifade etmektedir. Bass, Rum çetelerden tiksinerek Mora'dan ayrılan Gordon'un yıllar sonra bu sessizliğini telafi etmek için bir kitap yazıp, bazı gerçeklerin ortaya çıkmasını sağladığını belirtmiştir. Bass, Rumların Türklerden gördükleri baskı nedeniyle bu vahşeti yaptıklarına yönelik öne sürülen mazeretlere de kitabında yer vermiştir. Yazar, Tripoliçe katliamına dair kendi görüşünü aktarırken, hiçbir baskının bu tarz bir vahşeti haklı çıkarmayacağını belirtmiştir. Prof. Bass son olarak, her ne kadar devrimlerin uzaktan izlendiğinde parlak ve göz kamaştırıcı görünseler de yakından bakıldığında karanlık taraflarının olduğunun anlaşılacağı görüşünü ifade etmiştir[60].

Mora'daki katliamlara dikkat çeken Kıbrıslı Türk tarihçi *Salâhi R. Sonyel*, Tripoliçe vahşetine dair çalışmalar yapmıştır. Yazar, bilhassa Kolokotronis'in faaliyetlerine dikkat çekmiştir. Sonyel, Tripoliçe katliamı sırasında şehirde bulunanların ve Albay Thomas Gordon'un anılarından yararlanmıştır. Sonyel, Avrupalı subayların tüyler ürpertici sahnelere şahit olduklarını ve olayları bütün çirkinlikleriyle kaleme aldıklarını ifade etmektedir. Sonyel'in tespitine göre, Thomas Gordon İngiliz Hükümeti'ne yazdığı raporlarda yaşadığı hayal kırıklığını gizlemiyordu. Bu vahşet sahnelerine dayanamayan ve bir Alman genç doktor olan *Wilhelm Boldemann* zehir içerek intihar etmişti[61].

Osmanlı tarihi uzmanı Romanyalı tarihçi *Nicolae Jorga*, Rumların Tripoliçe'yi 5 Ekim 1821'de ele geçirip yaptıkları katliamı ve paslı çivilere kadar yağmalamalarını aşağıdaki şu cümlelerle nakletmiştir:

> "Tamamen çileden çıkmış Rumlar, üç gün boyunca en vahşi Anadolulardan bile daha vahşi bir biçimde ortalığı kana ve ateşe buladılar. Kadınların ve çocukların hayatlarını bile sadece fidye alabilecekleri durumlarda esirgediler. Liderlerinden biri, Tripoliçe ve çevresinde öldürülenlerin sayısını 32 bin civarında tahmin ediyordu. Bu inanılmaz sayı, Türklerin Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamında canını aldıkları Hristiyanların çok çok üstünde bir sayı idi. Sadece Manya Prensi (Beyi) tek başına ganimetteki payını 20 katır ve 2 deveye yükledi. Paslı çivilere kadar yağma ve talan edildi ve Tripoliçe'den sadece içinde dumanlar çıkan bir harabe kaldı"[62].

Amerikalı tarihçi *Justin McCarthy*, Türklere yapılan katliamları ele aldığı eserinde, 1821 isyanının başlamasından iki ay sonra Mora'daki Türklerin

60 Bass, *age.,* s. 64-66.

61 Sonyel, agm., s. 107-120; Peker, *agt*., s. 202-203.

62 Jorga, *age*., s. 230.

çoğunun kıyımdan geçirildiğini, kadın ve çocukların dahi hiç acımadan ve sonradan pişmanlık duyulmadan öldürüldüğünü yazmaktadır. Rumların bu yaptıklarından gurur duyduklarına işaret eden yazar, o kadar ki bağımsızlık sonrası yaşlı Yunanlıların bölgeye gelen gezginlere harabe taş yığınlarını gösterip, "*işte burada Ali Ağa'nın pyrgosu (kulesi) vardı, burada hem onu, hem eşlerini ve hizmetkârlarını öldürdük*" diye anlattıklarını, sonra da el koydukları Ali Ağa'nın tarlalarını sürmek için yollarına devam ettiklerini aktarmaktadır.

McCarthy, isyanın başlamasıyla Güney Yunanistan'daki Türklerin üzerine genel bir saldırı başlatıldığını, bu saldırılarda Rum çetelerin ve köylülerin düpedüz buldukları her Türk'ü öldürdükleri ifade etmektedir. Ayrıca, Müslümanlardan bazılarının isyancıların kendilerini öldürmeyeceği sözüne kanarak teslim olduklarında, sözler tutulmayıp bu Türklerin acımasızca kıyımdan geçirildiğini kaydetmektedir. McCarthy, Mora'daki yağma ve katliamlarla Yunanistan'daki Türklerin yok edilmesinin, savaş zamanının olağan telefatı olmadığını, Türklerin, kadınlar ve çocuklar da dâhil hepsinin Rum çeteciler tarafından alınıp götürülmek suretiyle katledildiğini, tek istisnanın az sayıda kadınla çocuğun köleleştirilmesi olduğunu belirtmiştir. Yazar, isyancıların bazen, ayaklanmanın coşkunluğu içinde ve eski efendilerini şimdi alt ettiklerini görmenin mutluluğu ile hemen öldürdüğünü, ama çoğu kez işlenen cinayetlerin önceden tasarlandığını ve soğukkanlılıkla işlendiğini, kasabalardaki Türk halkın tümünün toplanıp, uygun bir yere yürütülüp orada kıyımdan geçirildiğini yazmıştır. McCarthy kitabında, Tripoliçe katliamına dair şu çarpıcı bilgiye yer vermiştir:

> "Üç gün boyunca zavallı Türk yerleşimciler, bir vahşiler güruhunun şehvetine ve zulmüne teslim edildiler. Ne cinsiyet ve ne de yaş yönünden bir esirgeme yapıldı. Kadınlarla çocuklar dahi öldürülmeden önce işkenceden geçirildiler. Kıyım öylesine büyük ölçekteydi ki çetecilerin komutanı Kolokotronis'in kendisi bile, kasabaya girdiğimde yukarı hisar kapısından başlayarak atımın ayağı hiç yere değmedi demektedir. Kolokotronis'in ilerlediği zafer kutlama töreni yolu cesetlerden bir örtüyle döşenmişti" [63].

Yunanistan tarihine dair bir eser kaleme alan *David Howarth*, 1821 Mora İsyanına ve Tripoliçe'de yaşanan vahşete dair önemli bilgilere yer vermiştir. Yazar, Tripoliçe'de yaşanan can pazarını, katliamları ve yağmayı şu cümlelerle tarihe mal etmiştir:

63 McCarthy, *age.*, s. 9-10.

> "İki gün içinde on binlerce Türkün yaşadığı şehirde tek canlı kalmamıştı. Bunların çoğu kafası, kolları ve bacakları kesilerek öldürülmüşlerdi. Bu katliamdan sonra binlerce Rum, kendi ölçülerinde birer varlıklı kişi olarak soygundan elde ettikleri ganimetleri saklamak için köylerine dönmüşlerdi. Esirlerin değeri o kadar düşmüştü ki artık kimse onları elinde bulundurmak istemiyordu. Ölüleri kimse gömmediği için Tripoliçe şehrinde dayanılmaz pis bir koku her yanı sarmış, içme suları zehirlenmiş, kolera salgını baş göstermişti. Gerçekte herkesin bildiği, gördüğü ve inandığını bir Yunanlı kabul etmeyip, böyle bir şeyin hiçbir zaman olmadığını iddia edebilir. Ama hepsi, milli kahraman olarak tanıtılan eşkıya ve korsanların gerçekte, uyuz, pis, doymak bilmez hırsızlar olduklarını tecrübe ile bilirler. Lord Byron'un dediği gibi "Yunanlılar gerçeği kavrama yeteneğinden yoksundurlar. Her Yunanlı, Yunanlılar hakkında abartılmış düşüncelere sahiptir". Benim gibi açık düşünen her gezgin, onlara hayranlık duymaktan kendini alamaz. Bu belki de duyarlılığın sonucudur. Onların yumuşak başlılıkları karşısında kendimi Yunanlılara karşı borçlu hissettim. 150 yıl önce atalarını birden canavarlaştıran nedeni düşündüm. Bunun genel açıklaması yüzyıllar boyu Türklerin baskısı altında yaşamanın onlarda Türklere karşı uyandırdığı nefret idi. Bundan dolayı öç almışlardı. 1821 ihtilali döneminde, Yunanistan'da yaşayan yabancıların sayısı, parmakla sayılacak kadar azdı. Bu yüzden Avrupa ülkeleri Yunanistan'da neler olup bittiğini bilmiyordu. Yunanistan dışına gönderilen raporlar savaşa katılmamış, Atina'da yaşayan aydın romantikler tarafından hazırlandığı için, Yunanlıların ideallerine uygun ölçülerde kaleme alınıyordu"[64].

Tripoliçe'de yaşanan vahşeti bütün ayrıntısıyla ve objektif olarak aktaran yazarlardan bir diğeri İngiliz tarihçi *William St. Clair*'dir. Clair, Yunan bağımsızlığına dair kaleme aldığı ve 1972'de basılan kitabını yazarken, Thomas Gordon'un eserinde yer vermediği, ancak onun evrakı içerisinde bulunan belgelerden de yararlanmıştır. Clair, isyanın gelişimini, isyancılara Avrupa desteğini, tarafların askeri potansiyellerini, öne çıkan kişileri ve en önemlisi Mora'nın tamamında ve Tripoliçe'de Türklere yönelik katliamları bütün çıplaklığı ile aktarmıştır. Clair'a göre Mora'da isyanın ilk birkaç haftası içinde kadın ve çocuklar da dâhil 20 binden fazla Türk, komşuları Rumlar tarafından katledilmişti. Yazar, bu katliamı yapanların tereddüt etmediklerini, vicdan azabı çekmediklerini, hiç pişmanlık duymadıklarını ve masum insanları kas-

64 Howarth, *age.*, s. 27-32, 52-56.

ten öldürdüklerini yazmaktadır. Clair, isyana hazırlıklı olmayan, savunmasız halde dağınık çiftliklerde veya küçük topluluklar halinde şehirlerde yaşayan Türk ailelerinin, evlerinin içinde yakıldıklarını ve ölüme terk edildiklerini aktarmaktadır. Katliamlar yaygınlaşınca Türklerin evlerini terk ederek güvenli bölgelere göçe başladıklarını belirten Clair, bu savunmasız mültecilerin yol boyunca da Rum çetelerin saldırılarına uğradıklarını ifade etmekteydi. Clair'in bölgede yaşananlar için sarf ettiği, "*Mora'daki soykırım hareketi, ancak hiç-bir Türk kalmayınca bitti*" tespiti dikkate değerdir[65].

Clair, Tripoliçe'de yaşanan vahşeti de bütün yönleri ile aktarmaktadır. Yazar, Mora Yarımadası'nın ortasında yer alan ve Güney Yunanistan'ın en büyük şehri olan Tripoliçe'de isyan başladığında yaklaşık 35 bin Türk ve Arnavut nüfusun mevcut olduğu bilgisini vermektedir. Clair'e göre bu nüfusun bir kısmı sonradan buraya sığınanlardan oluşuyordu. Tripoliçe şehrinin Mora'nın yönetim merkezi olması nedeniyle para ve silah bakımından zengin olduğunu belirten Clair, bazı varlıklı Türk ve Yahudi ailelerin burada yaşadığının bilindiğini, isyancı liderlerin Tripoliçe'yi ele geçirmedeki en önemli amaçlarının bu zenginlikleri yağmalamak olduğunu belirtmekteydi. Özellikle kurulan geçici Rum hükümetinin lideri İpsilantis'in Tripoliçe'den elde edilecek muazzam servete çok ihtiyaç duyduğunu, başta Kolokontoris olmak üzere isyancı liderlerin ganimet paylaşımı ümidi taşıdıklarını aktarmaktadır. Clair, Tripoliçe kuşatmasına katılan Avrupalılar hakkında da bilgi vermektedir. Avrupa'dan isyana destek için Mora'ya gelmiş olanlardan, bilhassa topçu askerlerinin Tripoliçe'ye çağrıldığı bilgisini aktarmaktadır. Clair, şehrin uzun bir kuşatmadan sonra 5 Ekim 1821'de isyancıların eline geçmesiyle yaşanan vahşet sahnelerini, aşağıdaki şu cümlelerle ifade etmiştir:

> "Rumlar 5 Ekimde şehre girdiler. Şehir iki gün boyunca çetelere teslim edildi. On binden fazla Türk idam edildi. Olanlara şahitlik eden Avrupalı subaylar dehşet sahnelerini anlatmışlardır. Şehirde esir alınanlar arasında paralarını sakladıkları düşünülenlere işkence yapılmıştı. Bunların kolları ve bacakları kesilmiş, ateş üzerinde yavaş yavaş işkenceye tabi tutulmuşlardır. Hamile Türk kadınlarının karınları yarılmış, başları koparılmış ve köpeklerin kafaları bacaklarının arasına sıkıştırılmıştı. Kolokontoris şehre girip müdahale edene kadar, Cuma'dan Pazar gününe kadar gökyüzünde çığlık ve kahkaha sesleri birbirine karışmıştı. Bir Rum, bizzat kendisinin

65 Clair, *age.,* s. 1-2, 43-50. Clair eserinde, Mora'daki "soykırım" gerçeğini şu cümlelerle ile ifade etmiştir: "The orgy of genocide exhausted itself in the Peloponnese only when there were no more Turks": Clair, *age.*, s. 12.

> 90 kişiyi öldürmesiyle övünmekteydi. Şehirdeki Yahudi cemaati de sistematik işkence görmüştü. Çoğu kadın ve çocuk yaklaşık 2000 esir çıplak bir şekilde kasabanın dışındaki bir vadiye götürülmüş ve orada öldürülmüştür. Etrafta oluşan kemik yığınları yıllar sonra bile görülecektir. Katliamdan haftalar geçmesine rağmen şehirdeki harabeler arasında çaresizce koşuşturan, açlıktan kırılmış Türk çocukları, coşkulu Rumlar tarafından kesiliyor veya vurulup öldürülüyordu. Cesetler, öldürüldükleri yerde bırakılmıştı. Çok geçmeden şehirde dayanılmaz bir ceset kokusu oluştu ve leş yiyici kuş sürüleri şehre doluştu. Vahşi köpekler yanan yıkıntılar arasında dolaşıyor, çürüyen insan cesetleriyle besleniyorlardı. Su kuyuları, içlerine atılan cesetler nedeniyle zehirlenmişti. Kısa süre sonra şehirde kolera baş göstermişti. Binlerce Rum buradaki yağmalama ile zenginleştiler. Bazıları yanlarına köle olarak aldıkları birkaç Türk kadını ile köylerine gidip emekli oldular. Tripoliçe'de kana bulanmış giysi yığınları, silah, mobilya ve değeri olan her şey satışa sunulmuştu. Şehirde köle olarak satılanların fiyatları o kadar düşmüştü ki en genç kadınlar dışında kalanların hepsi öldürülmüştü. Elde edilen gelirler isyancı önderler (kaptanlar) arasında paylaşıldı. Ancak ganimetten en büyük payı Kolokotronis aldı. Kolokotronis, kendisi için özenle ayırdığı ganimeti, Türk valinin konağındaki mücevher, para ve silahları 52 at ile taşıdı. Kolokotronis son derece zengin oldu ve parasını Yedi Adalar'daki bir bankaya gönderdi[66].

Clair, Tripoliçe'deki vahşete şahit olan Avrupalı gönüllüden bir kısmında isyancılara karşı oluşan tepkiye de yer vermiştir. Yazar, Rum isyancıların özgürlük savaşçısı değil, birer yağmacı olduklarını gören ve Avrupa'da nice kanlı mücadelelere katılmış olmalarına rağmen şahit oldukları vahşet karşısında tahammüllerinin sınırlarını aşan bazı gönüllülerin, ülkelerine dönebilmek için silah, üniforma ve madalyalarını satmak zorunda kaldıkları bilgisini aktarmıştır. Clair, bu Avrupalılardan bazılarının Yunanistan'daki tek askeri deneyimlerinin, birkaç masum Türk'ü genel katliamdan kurtarmaya uğraşmak, aç buldukları Türk kadın ve çocukları korumaya çalışmak gibi insani değerler uğruna Rumlarla yaptıkları mücadele olduğunu belirtmektedir. Avrupalı gönüllülerin, yaptıkları vahşetlerle ve haydutlukla övünen Rum isyancılarla uyum sağlayamadıklarını belirten Clair, Avrupalıların kısa süre sonra, vücudundaki bitlerin sayısı ile övünen, gelişigüzel yağmayı ve adam öldürmeyi hayat tarzı yapan bu çetecilerle beraber olamayacaklarını anladıklarını ifade etmekteydi[67].

66 Clair, *age.*, s. 44-45; Kurşun, *age*., s. 109-111.

67 Clair, *age.*, s. 46-48.

Şu ana kadar yer verdiğimiz yerli ve yabancı kaynaklarda, Tripoliçe'de çok büyük bir katliamın ve vahşetin yaşandığı, on binlerce masum insanın barbarca öldürüldüğü, şehrin tamamen yağmalandığı, esir alınan bazı insanların köle olarak satıldığı veya fidye için tutulduğu, Türk kadınlarının cariye olarak alıkonulduğu gibi bilgilerde uyumluluk bulunmaktadır. Kaynaklarda en ihtilaflı konu katledilenlerin sayısıdır. Bu konuda en çok itibar edilecek kaynaklar katliama bizzat şahitlik edenlerin ifadeleridir. Bu zaviyeden bakıldığında olaylara şahit olan Maurice Persat ile bazı Türk araştırmacıların tespit ettiği üzere Tripoliçe'de 40 bin Türk ve Yahudi'nin vahşice öldürüldüğünde kuşku yoktur[68].

Tablo 1: *Peter von Hess*'in "Panagiotis Kefalas Tripoliçe Surlarına Özgürlük Bayrağını Dikiyor" isimli tablosu (Resmin arka planında cami yıkıntıları ile çoluk çocuk vahşice katledilen Türklerin yerlerdeki cesetleri görünüyor). (Kaynak: Peker, *agt.*, s. 197)

68 Persat, *age.*, s. 82; Örenç, *age.*, s. 40- 99; Kurşun, *age.*, s. 105-113.

Sonuç

Osmanlı Devleti ve halkı için bağımsız bir Yunanistan'ın kurulması birçok yönden sarsıcı olmuştur. Öncelikle imparatorlukta ilk defa bir gayrimüslim unsur isyan ederek bağımsızlığını kazanıyordu. Böylece Avrupalı devletlerin müdahalesi ile Osmanlı'nın parçalanmasında yeni bir döneme geçilmekteydi. Osmanlı devlet adamları, isyan süresince Mora'da ve Tripoliçe'de Türklere karşı yapılan katliamları kamuoyundan gizlediler. Bunun sebebi imparatorlukta çok sayıda Rum vatandaşının yaşıyor olmasıydı. Denilebilir ki imparatorluğun iç ahengi, bu büyük vahşete sessiz kalınmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla Balkanlar'daki bu ilk büyük Türk katliamı, tarihin tozlu sayfalarında kaybolmuş ve unutulmuştur.

Yunanistan, 2021 yılını Osmanlı'dan bağımsızlıklarının 200. yılı etkinliklerini coşkulu etkinliklerle kutlamıştır. Kuruluşundan itibaren Yunanistan ile birçok alanda sorunlu ilişkiler yaşadığımız açıktır. Fakat bu sorunların boyutu, Yunanistan'ın *Avrupa Birliğine* girişi ile değişime uğramıştır. Yunanistan, Türkiye ile yaşadığı krizleri çözmek değil, bu krizleri Avrupa sorunu haline getirerek yararlanmak stratejisini yürütmektedir. Bunda başarılı olduklarını da söyleyebiliriz. Bilhassa Yunanlı siyasetçilerin, Avrupalıların bilinçaltlarında sürekli canlı tuttukları *Türk düşmanlığı* olgusundan fazlasıyla yararlandıklarını söylememiz yanlış olmayacaktır.

Son zamanlarda dikkat çeken bir başka gelişme, 1821 Mora İsyanı sürecinin Avrupa değerlerini de kapsayacak biçimde bir devrim olarak nitelendirilmesidir. Bu husus hangi taraftan bakıldığına göre elbette tartışılabilir. Fakat tartışılmayacak tek husus, isyan sürecinde Mora'da ve Tripoliçe'deki Türkler ile Yahudilerin tamamen yok edildikleri gerçeğidir. Mora Yarımadası'nda dört asırlık Türk medeniyetinin izleri hunharca silinmiştir. Üstelik bu vahşet, medeni Avrupa'nın yanı başında ve gözlerinin önünde gerçekleşmiştir. 1821 tarihi bir Yunan devrimi olarak anılabilir. Fakat bu devrimin masum Türklerin kanları üzerinden doğduğunun bilinmesi gerekir. Kaldı ki Türklere yapılan vahşeti öven bir şiirden ilham alınan Yunan milli marşı, bu gerçeği kabul eder niteliktedir.

Yaşananlara ve dönemin kaynaklarına bakıldığında, 5 Ekim 1821'de Tripoliçe'de kin ve öfke dolu Rum çetelerin yaptıkları katliamı ve 40 bin insanın akıl almaz işkencelerle öldürülmesini, masumların diri diri yakılmasını, köle olarak satılmasını, Türk kadınlarının cariye yapılmasını, şehrin kanlı elbiseler ve paslı çivilere kadar yağmalanmasını *ölçüsüz şiddet, aşırılık, vahşet*

ve *katliam* gibi kavramlarla izah etmek nasıl mümkün olacaktır? Hiç kuşku yok ki Mora'da ve Tripoliçe'de yaşananları bütün gerçekliği ile tanımlayacak tek kavram *soykırımdır*.

Son olarak, medeni Avrupa'dan veya bu medeniyetin kaynağı olarak görülen Yunanistan'dan Mora'daki katliamlara yönelik bir özeleştiri beklemenin beyhude olduğu bilinciyle, yaşananların gelecek kuşaklarımızca hatırlanabilmesi ve bu unutulmuşluk utancının bir nebze giderilebilmesi için Türkiye'nin bazı adımlar atmasının yararlı olacağını düşünmekteyiz. Öncelikle bu katliamların gelecek kuşakların belleğinde kalıcı yer edinebilmesi için ortaöğretim müfredatında Mora'da yaşananlara dair biraz daha fazla bilgiye yer verilmelidir. Ayrıca toplumsal farkındalık için günümüzde Mora muhaciri kuşaklarının yaşadığı İzmir gibi Batı Anadolu şehirlerinin birinde veya İstanbul'da bir *Mora Türkleri Anıtı*'nın yapılması, göç müzelerinin bulunduğu vilayetlerde Mora ve Tripoliçe kısımlarının hazırlanması, tarihe karşı olan sorumluluğumuzu ve borcumuzu bir nebze hafifletecektir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA),

Hattı Hümayun (HAT), 841/37873, Gurre-i Receb 1237/24 Mart 1822.

HAT, 842/37873, 1 Receb 1237/ 24 Mart 1822.

HAT, 862/38445, 29 Cemaziyelâhir 1236/ 3 Nisan 1821.

HAT, 863/38485, 7 Zilkade 1236/ 6 Ağustos 1821.

HAT, 871/38718-A, 23 Şaban 1238/ 5 Mayıs 1823.

HAT, 877/38829, 23 Safer 1237/ 19 Kasım 1821.

HAT, 888/39242, 29 Zilhicce 1237/ 16 Eylül 1822.

HAT, 925/40192, 15 Ramazan 1236/ 16 Haziran 1821.

HAT, 1316/ 51287, 29 Zilhicce 1236/ 27 Eylül 1821.

Cevdet Hariciye (C. HR), 19/926, Gurre-i Cemaziyelâhir 1237/ 23 Şubat 1822.

Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal ve Jurnaller (Y. PRK. AZJ), 12/3, 28 Zilhicce 1304/17 Eylül 1887.

Yazma Eserler

Ahmedpaşazâde Mir Yusuf, *Mora Vak'asına Dair Ba'zı Malumât,* Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, TY, nr. 564.

Mehmed Örfî, *Coğrafya-yı Örfî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, TY, nr. 2045.

Yunan Meselesine Dair Düvel-i Mütehabbeye Verilen Beyanname, Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, TY, nr. 666.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C XI, XII, Matbaa-i Amire, İstanbul 1309.

Alison, Phillips, *The War of Greek Independence, 1821 to 1833*, Smith Elder & Co. Yay., Londra 1897.

Bass, Gary J., *Freedom's Battle The Origins of Humanitarian Intervention*, Alfred A. Knopf Yay., New York 2008.

Batan, Meryem, Kayapınar, Levent, "Dionisios Solomos ve Yunan Ulusal Marşı", *Doğu Batı Dergisi, Balkanlar II,* S. 90, Aralık 2019, s. 155-183.

Clair, William St., *That Greece Might Still Be Free The Philhellens in the War of Independence*, Oxford Üniversitesi Yay., Londra 1972.

Çalar, Muhammed Emin, *Osmanlı Ordusu'nda Arnavutların Muvazzaf Birliklere Alınmaları: Yaşanan Sorunların Sosyo-kültürel, İktisadi ve Dini Altyapıları (1826-1839)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 71-104.

Dakin, Douglas, *British and American Philhellenes during the War of Greek Independence, 1821-1833,* Londra Üniversitesi Yay., Thessaloniki 1955.

Earle, Edward Mead, "American Interest in the Grek Cause, 1821-1827", *The American History Review*, S. 33/1, 1927, s. 44-63.

Gordon, Thomas, *History of the Greek Revolution and the Wars and Campaigns Arising from the Struggle of the Greek Patriots in Emancipating their Country from The Turkish Yoke*, C 1, William Bleckwood, Edinburg 1844.

Günay, Necla, "Filik-i Eterya Cemiyeti", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 6/1, 2005, s. 263-287.

Gürbüz, Musa, Turan, Mustafa, "Yunan Bağımsızlık Düşüncesinin Tarihi ve Tripoliçe Katliamı", *Uluslararası Suç ve Tarih Dergisi*, S. 1, 2006, s. 9-42.

Howarth, David, *Greek Adventure, Lord Byron and Other Eccentrics in the War of Independence*, Atheneum, New York 1976.

Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, (1774-1912)*, C 5, çev. Nilüfer Epçeli-Kemal Beydilli, Yeditepe Yay. İstanbul 2005.

Kiel, Machiel, "Tripoliçe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C 41, 2012, s. 314-315.

Kiel, Machiel- Alexander, John, "Mora", *DİA*, C 30, 2005, s. 280-285.

Kolokotrones the Klepht and the Warrior: Sixty Years of Peril and Daring, an Autobiography, haz. Mrs. Edmonds, Londra 1892.

Kolondy, Emile Y., *La population des* îles *de la Gréce*, C I, Aix-en-Provence 1974.

Kurşun, Zekeriya, *Nasuhzâde Ali Paşa ve Rum İsyanı*, Vakıfbank Kültür Yay., İstanbul 2021.

Linner, Sture, *W. H. Humphreys' First "Journal of the Greek War of Independence" (July 1821-February 1822),* Almqvist and Wiksel Yay., Stockholm 1967.

Loukos, Christos, "1821 Devrimi Sırasındaki Erotik İlişkiler ve Cinsel Pratikler", çev. Aslı Damar-Çakmak, *1821 Yunan Devrimi, Yunan Tarihyazımında Yeni Yaklaşımlar*, haz. Konstantina Andrianopoulou-Anna Vakali, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2002, s. 221-238.

Loukos, Christos, "Some Suggestion for a Bolder Incorporation of Studies of the Greek Revolution of 1821 into their Ottoman Context", *Ottoman Rule and The Balkans, 1760-1850: Conflict, Transformation, Adaptation*, Girit Üniversitesi Yay., Rethymno 2007, s. 195-205.

McCarthy, Justin, *Ölüm ve Sürgün,* çev. Bilge Umar, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1998.

Mehmed Esad Efendi, *Vak'anüvis Mehmed Es'ad Efendi Tarihi (Bâhir Efendi Zeyl ve İlâveleriyle) 1237-1241/1821-1826*, haz. Ziya Yılmazer, OSAV Yay., İstanbul 2000.

Mehmed Mansur, *Rum Fetretine Dair Tarih*, İstanbul 1288.

Menekşe, Metin, "Mora Müslümanlarının Hazin Hikâyesi: İsyan, Zorunlu Göç ve İskân (1821-1832) Sürecine Genel Bir Bakış", *Tarih Okulu Dergisi*, S. 45, Nisan 2020, s.793-832.

Örenç, Ali Fuat, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri", *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, S. 11/1, 2011, s. 5-32.

Örenç, Ali Fuat, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan*, Babıali Kültür Yay., İstanbul 2009.

Özkaya, Yücel, "1821 Yunan (Eflak-Buğdan) İsyanları ve Avrupalıların İsyan Karşısındaki Tutumları", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri*, Genelkurmay Yay., Ankara 1986, s. 114-130.

Peker, Gürkan, *Yunan Tarih Yazıcılığında Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı (1821-1829),* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2018.

Persat, Maurice, *Memories du Commant Persat, 1806* à *1844,* haz. Gustave Schlumberger, Librairie Plon, Paris 1910.

Sonyel, Salâhi R., "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", *Belleten*, C 62, S. 233, 1998, s. 107-121.

Stathis, Panagiotis, "From Klephts and Armatoloi to Revolutionaries", *Ottoman Rule and The Balkans, 1760-1850: Conflict, Transformation, Adaptation*, Rethymno 2007, s. 167-179.

Svoronos, N. J., *Yunanistan Nüfusu ve Yunanistan Nüfus Sayımları*, çev. M. Galip, Aydınlık Basımevi, İstanbul 1936.

Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi, haz. A. Hezarfen, C I, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999

Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi, haz. Y. Demirel-T. Erdoğan, C II-III, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999.

Vakali, Anna, "1821 Devrimi Hakkında Yunan Tarihyazımında Arayışlar", *1821 Yunan Devrimi, Yunan Tarihyazımında Yeni Yaklaşımlar*, çev. Aslı Damar-Çakmak, haz. Konstantina Andrianopoulou-Anna Vakali, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2002, s. 1-18.

Woodhouse, C. M., *Capodistria, The Founder of Greek Independence*, Oxford Üniversitesi Yay., New York 1973.

Woodhouse, C. M., *The Greek War of Independence, Its Historical Setting*, Hutchinson's Üniversitesi Yay., Londra 1958.

The Tripolitsa Massacre in the Morea in Its 200th Year (5 October 1821)

Ali Fuat Örenç*

Abstract

Greece, enthusiastic celebrations were held this year on the occasion of the 200th anniversary of independence from the Ottoman Empire. European states, Russia and America also participated in these celebrations with praising messages. As it is known, an independent Greek state was possible thanks to the Ottoman Greeks' revolt in 1821 and the de facto support of the Europeans. In the revolt that lasted for about ten years, the Turks, also the Jews, who made the Peloponnese their homeland for centuries, were subjected to systematic massacres. The 1821 revolt soon turned into a ruthless war of religion and race. Especially, in the city of Tripolitsa, the administrative center of the Peloponnese, one of the rare massacres in history took place. Forty thousand Turks who took refuge in the city were destroyed by the rebels and the European volunteers who came to support them.

The Turks, who were destroyed and erased from history in the Peloponnese, unfortunately did not have enough place in our social memory. But Greece did not make this mistake. A Greek epic which included praises of the massacre of Tripolitsa was set as the Greek National Anthem. This situation itself shows that it is not possible for us to understand the debates in Turkish-Greek relations only from today's legal, political, economic and military perspectives. Because images, perceptions, thoughts and feelings about traumas and pains and victories of previous hundreds of years, and the spiritual effects related to them, are transferred from generation to generation and affect relationships deeply. In our paper, what happened in the Tripolitsa massacre, which has taken place two centuries ago, will be revealed in the light of archival documents and scientific sources reflecting the period.

Keywords: Morea, Tripolitsa, Rebellion, Massacre, Greece.

* Prof. Dr., İstanbul University, Faculty of Letters, Department of History, İstanbul/TÜRKİYE, ore@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0002-0431-2621 DOI:10.37879/9789751758866.2024.39

200. Yılında Mora'da Tripoliçe Katliamı (5 Ekim 1821)

Öz

Komşumuz Yunanistan'da bu yıl Osmanlı'dan bağımsızlığın 200. yılı vesilesi ile coşkulu kutlamalar yapılmıştır. Bu kutlamalara Avrupa devletleri, Rusya ve Amerika da övücü mesajlarla katılmışlardır. Bilindiği gibi bağımsız bir Yunanistan Devleti, Osmanlı Rumlarının 1821'de isyan edişleri ve bu isyana Avrupalıların fiili desteği sayesinde mümkün olmuştu. Yaklaşık on yıl süren isyanda, asırlar boyunca Mora'yı vatan edinen Türkler ile birlikte Yahudiler de sistematik katliamlara uğramışlardı. 1821 İsyanı kısa sürede acımasız bir din ve ırk savaşı haline dönüşmüştür. Bilhassa Mora'nın idari merkezi olan Tripoliçe şehrinde, tarihin ender gördüğü katliamlarından biri yaşanmıştır. Şehre sığınan kırk bin kadar Türk, isyancılar ve onlara desteğe gelen gönüllü Avrupalılar tarafından yok edilmiştir.

Mora Yarımadası'nda yok edilen ve tarihten silinen Türkler ne yazık ki toplumsal belleğimizde yeterince yer edinememiştir. Fakat Yunanistan bu hatayı yapmamıştır. Nitekim Tripoliçe katliamına övgü içeren bir Yunan destanı, Yunan Milli Marşı yapılmıştır. Sadece bu son tavır bile Türk-Yunan ilişkilerindeki tartışmaları yalnızca günümüzün hukuki, politik, ekonomik ve askeri bakış açısıyla anlamayabilmemizin mümkün olmayacağını göstermektedir. Zira bazen üzerinden yüzlerce yıl geçmiş travmalar ve acılar ile zaferlere dair imgeler, algılar, düşünceler ve duygular, bunlarla ilgili ruhsal etkiler, kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır ve ilişkileri derinden etkilemektedir. Tebliğimizde üzerinden iki asır geçen Tripoliçe katliamında yaşananlar, arşiv belgeleri ve dönemi yansıtan bilimsel kaynaklar ışığında ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mora, Tripoliçe, İsyan, Katliam, Yunanistan.

Introduction

In Greece, the celebrations for the 200th anniversary of independence were held throughout 2021. In the celebrations, which were made in an enthusiastic manner despite the pandemic conditions, there were participants from Europe and the U.S. The year of 1821, which is regarded as important by our Greek neighbors for independence and which has been characterized as a revolution in the recent years, is the year of the Greek Rebellion against the Ottoman State in the Morean Peninsula[1]. There is no doubt that *the Morean Rebellion of 1821* turned into a brutal war of religion and race in a short amount of time. When this bloody process, which lasted for about ten years, finally ended, an independent *Greek State* was established with the condition that it would be under the protection of the Great Powers of Europe (1830). The borders and the administrative style of the new state were shaped in the consequence of negotiations conducted by *the British, French* and *Russian* diplomats along with *the Ottoman* government representatives. It should first be noted that one of the matters that was persistently prioritized in the negotiations and agreements made regarding the independent Greek State was that *it was impossible for the Turks and the Greeks to live together* and thusly the request from *the Turks to leave the Morea permanently*[2]. The purpose to permanently erase the Turks out of the Morea was not only limited to the contents of the international agreements which were made. The Turks who made the Morea their homeland for centuries were subjected to systematic massacres and eliminated during the Rebellion of 1821. In this process, *Tripolitsa*[3], which was the administrative center of the *Province of Morea*, witnessed one of the rarest atrocities that history has ever seen[4].

1 Anna Vakali, "1821 Devrimi Hakkında Yunan Tarihyazımında Arayışlar", *1821 Yunan Devrimi, Yunan Tarihyazımında Yeni Yaklaşımlar*, trans. Aslı Damar - Çakmak, ed. Konstantina Andrianopoulou - Anna Vakali, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2002, pp. 1-18.

2 Those first boundaries of the Greek State determined in 1830 were later expanded in Rumelia in 1832 with the intervention of three European States. See: Ali Fuat Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan*, Babıali Kültür Yay., İstanbul 2009, pp. 119-209.

3 Today, the city of Tripolitsa which is within the borders of Greece, entered under the Ottoman rule in 1460. Starting from the 16th century, Turkish population increased in the city. Tripolitsa was affected from the rebellions that took place in the Morea in 1770 and the city was surrounded by walls and became more secure. Later, Tripolitsa became the administrative center of the Morea: Machiel Kiel, "Tripoliçe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Vol. 41, 2012, pp. 314-315.

4 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) (Ottoman Archive of the Directorate of State Archives of the Office of the Presidency), Cevdet Hariciye (C. HR),

Unfortunately, the Turks who were massacred and erased from history in the Morean Peninsula and Tripolitsa do not have the place that they deserve in our collective consciousness. This great drama that the Morean Turks experienced was forgotten. However, Greece keeps the process of 1821 alive as the most important element of its independence and national consciousness. In fact, a poem which includes praises for the atrocity by which forty thousand innocent individuals were massacred in Tripolitsa was accepted as the national anthem of the Greek State and the Greeks of Southern Cyprus[5]. In fact, this situation shows us that while evaluating the dilemmas in the Turco-Greek relations,

19/926, Gurre-i Cemaziyelâhir 1237/23 Şubat 1822; BOA, Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal ve Jurnaller (Y. PRK. AZJ) (Yıldız Separate Documents, Petitions and Journals), 12/3, 28 Zilhicce 1304/17 September 1887; Thomas Gordon, *History of the Greek Revolution and the Wars and Campaigns Arising from the Struggle of the Greek Patriots in Emancipating their Country from the Turkish Yoke*, Vol. 1, William Bleckwood, Edinburgh 1844, pp. 143-322; Maurice Persat, *Memories du Commant Persat, 1806* à *1844,* ed. Gustave Schlumberger, Librairie Plon, Paris 1910, pp. 50-122; Sture Linner, *W. H. Humphreys' First "Journal of the Greek war of Independence" (July 1821-February 1822),* Almqvist and Wiksel, Stocholm 1967, pp. 8-73; William St. Clair, *That Greece Might Still Be Free The Philhellens in the War of Independence*, Oxford University Press, London 1972, pp. 43-50; Salâhi R. Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", *Belleten*, Vol. LXII/No. 233, 1998, pp. 107-121; Nicolae Jorga, *Osmanlı* İmparatorluğu *Tarihi, (1774-1912)*, Vol. 5, trans. Nilüfer Epçeli-Kemal Beydilli, Yeditepe Yay., İstanbul 2005, pp. 215-260; Musa Gürbüz-Mustafa Turan, "Yunan Bağımsızlık Düşüncesinin Tarihi ve Tripoliçe Katliamı", *Uluslararası Suç ve Tarih Dergisi*, No. 1, 2006, pp. 9-42; Gary J. Bass, *Freedom's Battle the Origins of Humanitarian Intervention*, Alfred A. Knopf Yay., New York 2008, pp. 64-66, 86, 134, 371; Ali Fuat Örenç, *ibid.* pp. 27-285; Ali Fuat Örenç, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri", *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, No. 11/1, 2011, pp. 5-32; Gürkan Peker, *Yunan Tarih Yazıcılığında Mora* İsyanı *ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı (1821-1829),* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Unpublished Master's Thesis, Çanakkale 2018, pp. 145-202; Metin Menekşe, "Mora Müslümanlarının Hazin Hikâyesi: İsyan, Zorunlu Göç ve İskân (1821-1832) Sürecine Genel Bir Bakış", *Tarih Okulu Dergisi*, Vol. XLV, April 2020, pp.793-832; Zekeriya Kurşun, *Nasuhzâde Ali Paşa ve Rum* İsyanı, Vakıfbank Kültür Yay., İstanbul 2021, pp. 45-128.

5 The Greek poet Dionisios Solomos wrote his poem from which the lines of the national anthem were taken two years after the massacre of the Turks in Tripolitsa in 1823. The poem was composed for the first time in 1829. It was accepted as the national anthem of Greece in 1865 and of Greek Administration of Southern Cyprus in 1966. In the poem, which is composed of 158 quadrants atrocities and massacre against Turks in Tripolitsa, are praised. For the process of penning down, contents and acceptance of the Greek national anthem see: Meryem Batan-Levent Kayapınar, "Dionisios Solomos ve Yunan Ulusal Marşı", *Doğu Batı Dergisi, Balkanlar II,* No. 90, December 2019, pp. 155-183.

it would not be sufficient to focus only on the contemporary legal, political, economic and military perspectives. Sometimes, centuries old traumas, unending pains and images, perceptions, thoughts, feelings about victories and the spiritual influences based on those are conveyed from one generation to the next and have a deep impact on the relationships. In this study, efforts will be made to bring to light what happened in the Tripolitsa Massacre which happened two centuries ago.

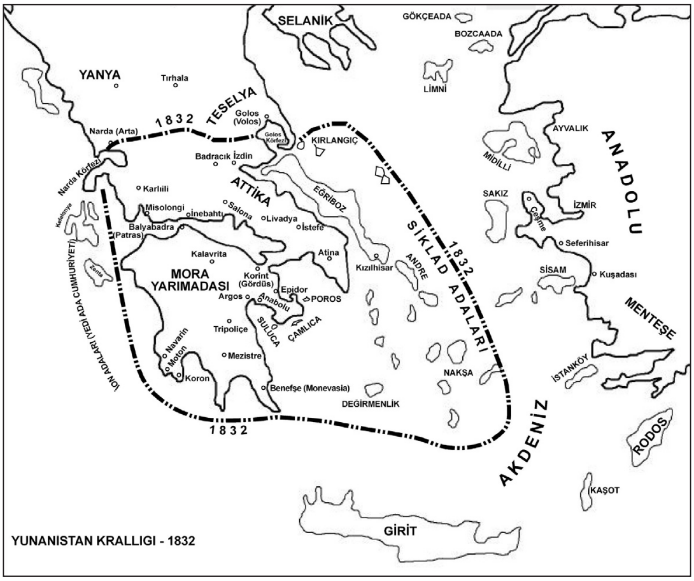

Map 1: The borders of the independent Greek State in 1832
(Source: Örenç, *ibid.*, p. 225)

1. Beginning of the 1821 Rebellion and the First Massacres in the Morea

We need to emphasize a few important matters before elaborating what happened during the Rebellion of 1821 in the Morea. First of all, it became possible for the rebellion to succeed and be able to result in an independent Greece thanks to the material and nonmaterial support of the European powers. The foundations of the idea of Ottoman Greeks' gaining independence were laid down in Europe. The admiration for the ancient Greek period and the spread of Philhellenist perspective increased the support for the Morean Rebellion. In fact, since the beginning of the Rebellion, officers of all ranks, volunteers and some intellectuals such as Lord Byron who had some social impact came to the Morea to support the

Rebellion.[6] The European volunteers took place in the siege of Tripolitsa where the Turkish massacre had taken place.[7]

Russia provided the biggest support for the rebelling Greeks who had the same religious belief with the Russians. Almost the whole organization of the Rebellion was carried out by the members of the secret organization of *Philiki Eteria*, which was established in the city of Odessa (Hocabey) of Russia in 1814.[8] Moreover, Alexander Ypsilantis, who was the leader of the Rebellion and belonged to one of the prominent Greek families of Fener of İstanbul, was the aide of the Russian Tsar. When support for the Morean Rebellion increased among the public opinion of Europe, a rivalry between Great Britain and Russia started. After some time, France also took part in this rivalry.[9]

Another matter that we need to mention before elaborating the atrocities experienced in the Morea would be about the attitude of the Ottoman administrators. The civilian and military administrators at the time made various strategic mistakes during the Rebellion of 1821. Especially insisting on an untimely expedition against *Tepedelenli Ali Pasha, the Governor of*

6 The British poet Lord Byron (George Gordon) voluntarily attended the Morean Rebellion of 1821. The arrival of Byron to the Morea made the Rebellion in Europe more popular: Phillips Alison, *The War of Greek Independence, 1821 to 1833*, Smith Elder & Co., London 1897, pp. 88-113; Musa Gürbüz, Mustafa Turan, ibid, pp. 19-20.

7 For the assistance organizations conducted in Europe and the US to support the Greek rebels and for those who attended the rebellion voluntarily, see: Mehmed Mansur, *Rum Fetretine Dair Tarih*, İstanbul 1288, pp. 15-16; Edward Mead Earle, "American Interest in the Greek Cause, 1821-1827", *The American History Review*, No. 33/1, 1927, pp. 44-63; Douglas Dakin, *British and American Philhellenes during the War of Greek Independence, 1821-1833,* Londra University Press, Thessaloniki 1955, pp. 5-290; C. M. Woodhouse, *The Greek War of Independence, Its Historical Setting,* Hutchinson's University Press, London 1958, pp. 42-155; Clair, *ibid*, pp. 1-366; C. M. Woodhouse, *Capodistria, the Founder of Greek Independence*, Oxford University Press, New York 1973, pp. 218-283; David Howarth, *Greek Adventure, Lord Byron and Other Eccentrics in the War of Independence*, Atheneum, New York 1976, pp. 64-169; *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, ed. A. Hezarfen, Vol. I, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999, pp. 16-22; *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, ed. Y. Demirel-T. Erdoğan, Vol. II-III, Yapı-Kredi Yay., İstanbul 1999, pp. 543-544.

8 Necla Günay, "Filik-i Eterya Cemiyeti", *Gazi* Üniversitesi *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, No. 6/1, 2005, pp. 263-287.

9 *Yunan Meselesine Dair Düvel-i Mütehabbeye Verilen Beyanname*, Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, TY, nr. 666, pp. 1-6; Musa Gürbüz-Mustafa Turan, ibid, pp. 16-24.

Ioannina and diverting the troops in the region for this operation relieved the Greek rebels. The chain of mistakes caused the rebellion to spread such as frequently changing commanders during the process of quelling the rebellion, necessity to use Albanian mercenaries in the Ottoman Army, inability to establish full control in the Sea of Islands, logistical problems encountered in the Aegean Sea, and dismissal and later execution of *the Greek Patriarch Gregorious V*. The mistakes and failure to quell the Rebellion on time prepared the ground for the increase of the European intervention.[10]

As it is known, the Morean Peninsula was conquered (1460) during the period of (1451-1481).[11] When the Rebellion of 1821 started, there were no conflicts among the Turks, Greeks and Jews who lived in the Morea for centuries.[12] Therefore, the Muslims who were attacked or remained under siege caught unprepared.[13] When the rebellion started, the Ottoman State diverted its attention to the Tepedelenli operation. In fact, the authority of Tepedelenli Ali Pasha in the Morea was very important. The Ottomans took every negative incident under control through Ali Pasha. The rebellion of Ali Pasha on March 23, 1820 changed the balance of power in the Morea. When *Hurşid Ahmed Pasha*, who was sent over Tepedelenli, took the military units under his control, a security vulnerability took place in the region.[14] The Ottoman State's focusing on Tepedelenli encouraged the Greeks who were waiting for the right moment for the rebellion. However, the Greeks chose Moldavia and Wallachia (Romania) instead of the Morea for the first attempt. The first Greek Rebellion that started under the leadership of Alexander Ypsilantis on February 22, 1821 became unsuccessful. The Ottoman Army quelled the rebels. The Greeks who were crushed in Romania, decided to carry the rebellion to the Morean Peninsula.[15]

10 Örenç, *ibid*, pp. 27-97.

11 Machiel Kiel-John Alexander, "Mora", *DİA*, Vol. 30, 2005, pp. 280-285.

12 Christos Loukos, "Some Suggestion for a Bolder Incorporation of Studies of the Greek Revolution of 1821 into their Ottoman Context", *Ottoman Rule and The Balkans, 1760-1850: Conflict, Transformation, Adaptation*, Girit Üniversitesi Yay., Rethymno 2007, pp. 197-198.

13 Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, Vol. XII, Matbaa-i Amire, İstanbul 1309, p. 239; Howarth, *ibid,* pp. 55-62.

14 Ahmedpaşazâde Mir Yusuf, *Mora Vak'asına Dair Ba'zı Malumât,* Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, TY, nr. 564, vr. 6b-7b; *Yunan Fesadına Dair Bazı Fıkarat-ı Tarihiye*, pp. 1-2.

15 Ahmed Cevdet (Paşa), *Tarih-i Cevdet*, Vol. XI, Matbaa-i Amire, İstanbul 1309, p. 51, 109-146, 248-250; Yücel Özkaya, "1821 Yunan (Eflak-Buğdan) İsyanları ve Avrupalıların İsyan Karşısındaki Tutumları", Üçüncü *Askeri Tarih Semineri*, Genelkurmay Yay., Ankara 1986, pp.

The Orthodox clergy had an impact on the growth of the rebellion as much as the Philiki Eteria organization. For this reason, the rebellion turned into a vicious religious war and massacre in a short amount of time.[16] American author McCarthy emphasized that the Greeks in the Morean Peninsula had a general policy of terminating Muslims in his book *Death and Exile*, and the Greeks determined the nationalist slogan of the rebellion as "*Peace for Christians! Respect for the Consuls! Death to the Turks!*" [17]

Dimitris Ypsilantis, brother of Alexander Ypsilantis was chosen as the leader in the Morea. We may count names like *Thedoros Kolokotronis, Aleksander Mavrakordatos, Yannis Gouras, Marka Botsaris, Petros Mavromihalis, Ionnias Kopodistrias, Petrobeis Mavromihalis (Petrobey), Ionnis Kolettis* and *Germanos the Patriarch of Patras (Balyabadra)*, among the prominent leaders of the rebellion. The *Kleft* groups living at the mountainous regions of the Morea named Pindus and Olympus having little relationship with the central authority had an important influence in the rebellion. The armed *Armatoli* units supported by the Ottoman rulers for effectively combatting the Klefts left the mountainous areas and joined the rebellion. Besides those groups, many European volunteers including officers supported the rebels. The citizens of *Germany, France, Italy, Great Britain, Sweden, Poland (Lehistan), the Netherlands, Belgium, United States, Hungary, Spain* and *Denmark* constituted the majority of those who came and joined the rebellion. There was also participation for the rebellion from *the Orthodox Slavic* nations in the Balkans.[18] It would not be wrong for us to state that the Morean Rebellion had the perception of a *Crusade* when we have a look at those who participated and the variety of support for the rebellion.

An unexpected incident took place in the Morea before the beginning of the rebellion. Vice Governor *Salih Agha*, who got suspicious of the actions of some Greeks, invited the clergy, metropolitan and bishops of all cities to see him. Salih Agha wanted to make clarifications regarding the rumors for the rebellion. Some of those who were invited came to the meeting.

114-130; Lûtfi, *ibid,* Vol. I, pp. 10-14; Howarth, *ibid,* pp. 21-26; Woodhouse, *ibid*, pp. 48-59; Örenç, *ibid,* pp. 29-48; Peker, *ibid,* p. 191.

16 Sonyel, ibid, pp. 107-120; Justin McCarthy, Ölüm *ve Sürgün,* trans. Bilge Umar, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1998, pp. 9-10.

17 Howarth, *ibid,* p. 28; McCarthy, *ibid,* pp. 9-10.

18 Dakin, *ibid,* pp. 8-50; Phillips, *ibid,* pp. 30-34; Clair, *ibid,* pp. 8-9, 36-37; Panagiotis Stathis, "From Klephts and Armatoloi to Revolutionaries", *Ottoman Rule and The Balkans, 1760-1850: Conflict, Transformation, Adaptation*, Rethymno 2007, p. 167-179.

In this critical meeting, some Greek representatives stated that there were approximately 40 thousand Greek men who knew how to use a gun; however, there were only 12 thousand Muslim men who could do that. The Greek administrators suggested sending five or six thousand Ottoman troops to prevent the security vulnerability in the region. In the meeting, Salih Agha learned that the road to Tripolitsa was captured by the rebels and sent all that information to İstanbul (April 3, 1821).[19]

Just one day before Salih Agha's meeting, news spread about the beginning of the rebellion in the city of Kalavrita (April 2, 1821/according to the older Greek calendar, March 21, 1821). The rebels first massacred more than 200 Muslims in the city. Later, news spread about the attacks on Muslims in the town of *Argos* of *Anabolu*. Muslims on the Euboea Island were attacked too. When more news came about those first massacres, the people of the cities of *Mezistre, Landor, Fenar, and Badrine* sought refuge in Tripolitsa, which was the administrative center of the Morea; and the Muslims of *Arkadia* and *Andurusa* sought refuge in *Koron, Moton* and *Navarino*; those who lived in *Gastunlu* sought refuge in the *Fortress of Lala*. Thousands of Muslims in and around the town of Lala moved to the town of Badra quickly.[20]

When the Ottoman administrators failed to take measures against the initial rebellion in the Morea in a timely manner, Badra was sieged by Greek rebels where many Muslims sought refuge. Very few Ottoman soldiers responsible for the protection of the city were unable to resist against the Greek rebels. The soldiers receded to another region by taking some of the people with them. In the meantime, *the Ottoman Navy* which people pin their hopes on came to the shores of Badra; however, it was not effective because the soldiers left the fortress. Under those conditions, the people who remained in Badra were unable to resist any longer and the rebels easily captured the city. The rebels massacred thousands of Turks in the city. Shortly after this massacre, the rebels sieged *Athens* (May 7, 1821).[21]

19 BOA, Hattı Hümayun (HAT), 862/38445, 29 Cemaziyelâhir 1236/ 3 Nisan 1821; Ahmed-paşazâde Mir Yusuf, *ibid,* vr. 4a-b, 9a-b, 11a-15b; Clair, *ibid,* pp. 11-12.

20 BOA, HAT, 925/40192, 15 Ramazan 1236/ 16 June 1821; BOA, HAT, 1316/ 51287, 29 Zilhicce 1236/27 September 1821; Ahmed Cevdet, *ibid*, Vol. XI, s. 50-55; Gordon, *ibid.* Vol. 1, pp. 219-235; Mehmed Esad Efendi, *Vak'anüvis Mehmed Es'ad Efendi Tarih (Bâhir Efendi Zeyl ve* İlâveleriyle*) 1237-1241/1821-1826*, ed. Ziya Yılmazer, OSAV Yay., İstanbul 2000, pp. 144-159; Rufus Anderson, *Observations Upon the Peloponnesus and Greek Islands*, Crocker and Brewster, Boston 1830, pp. 74-80; Sonyel, *ibid,* pp. 107-120.

21 Ahmed Cevdet, *ibid,* Vol. XII, pp. 102-155; Mehmed Esad Efendi, *ibid,* pp. 153-154; Örenç,

Since the early days of the rebellion, the rebels under the command of Dimitris Ypsilantis sieged the Fortress of *Benefşe* (*Monemvasia*). An unbearable hunger started in the city, which was unable to receive assistance from elsewhere. The people inside the fortress who were unable to bear the difficult conditions surrendered by making an agreement with the Greeks (August 5, 1821). According to the terms of the surrender agreement, 600 Turks in the city would be transported to the Anatolian shores. However, the Greek leaders did not honor the terms of the agreement. Most of the Turks of Benefşe who got on three boats that belong to the *Suluca (Spetses) Island* were killed. The rebels confiscated all assets of the Turks whom they left alive against ransom and left them on *the Kaşot Island* near *Crete*. Additionally, the rebels also sieged the city of *Navarino* where many Turks sought refuge. The people of Navarino surrendered by making an agreement with the Greeks like the Turks of Benefşe when they did not receive any help (August 19, 1821). According to the agreement made with the Greek leaders, the Turks of Navarino would be taken to the Anatolian shores. However, the Greek rebels did not honor the agreement again and the rebels massacred all Turks including women and children.[22]

The Muslims of *Vostice* in the Morea were deceived by their Greek neighbors with the promise of being transported to the town of *Salona*. The rebels massacred about 400 Turks who came to the dock of the city by believing in the promise. Additionally, the Muslims of *Kornina* were attacked on the road while they were attempting to reach to Tripolitsa. This attack made to the Turks of Kornina became public information in Tripolitsa and about two thousand volunteers came to help. Thusly, some of the Turks of Kornina were able to save their lives. At this point, the situation in Tripolitsa became worse day by day due to the increasing number of the refugees.[23]

When the Ottoman administrators were unable to take effective measures since April when the rebellion started, almost all of the fortresses where the Turks lived fell under siege till the end of summer. The rebels even started to become influential up to *Tırhala* and *Salonika* in the Rumelia. In the meantime, the Greeks of the Mediterranean Islands also joined the rebellion

---

ibid, pp. 32-49.

22 Ahmed Cevdet, *ibid,* Vol. XI, pp. 154-155; Dakin, *ibid,* pp. 26-29; Clair, *ibid,* pp. 104-110; Musa Gürbüz-Mustafa Turan, ibid, pp. 24-28.

23 Ahmed Cevdet, *ibid,* Vol. XI, p. 54, 153; Mehmed Esad Efendi, *ibid,* pp. 153-154; Anderson, *ibid,* p. 80; Örenç, *ibid,* pp. 37-58.

in accordance to the plan of the organization named Philiki Eteria. The rebels did not just attacked and looted the Aegean Islands with their ships, but also started to attack and loot the coastal cities in western Anatolia.[24]

2. The Siege and Capture of Tripolitsa by the Greek Rebels

The Ottoman administrators tried to increase the military measures because of the spread of the rebellion, siege of the fortresses and the news of the massacres in Morea. Especially when the news of the massacre that took place in Kalavrita reached the Muslims of Tripolitsa demanded immediate help from the army. After that when the news of the massacre that took place in the city of *Argos* reached to the Ottoman Army, which sieged Ali Pasha in Ioannina, a unit composed of 3500 soldiers was sent to *Anabolu*. This Army made some of the rebels ineffective on its course. The Ottoman soldiers who reached Anabolu ended the siege. The next target of this Army was determined as helping Tripolitsa. Because Tripolitsa was the administrative center it was surrounded by walls before by *Sallabaş Ahmed Pasha*.[25] Many Muslims sought refuge in this city considering it would be safe.

According to the initial plan made before the siege of Tripolitsa, the Army which would reach the city would take the Muslims from there and transport them to Anabolu or Badra on the shore. However, this plan was given up at the last moment. According to the new plan, the Army of 3500 soldiers would reach Tripolitsa and later on, more soldiers would be sent from the Ottoman Army to reinforce the city's defense. In the meantime, the influx of thousands of Muslims from the neighboring towns and villages to Tripolitsa was going on. The families of some high rank officers were also brought to the city. In a short amount of time, the population of Tripolitsa reached up to fifty-thousand people.[26]

Tripolitsa was located in central Morea and there was no possibility to provide logistical support through the sea directly.[27] Historian Ahmed Cevdet Pasha heavily criticized the decision of defending the city instead of evacuating the Muslims of Tripolitsa from the beginning. Cevdet Pasha

24 Mehmed Mansur, *ibid,* pp. 2-45; Ahmed Cevdet, *ibid,* Vol. XI, pp. 150-151; 156-161; 177, 242-244; 242-244; Ahmed Cevdet, *ibid,* Vol. XII, pp. 102-155; Howarth, *ibid,* pp. 21-29; Örenç, *ibid,* pp. 62-71.

25 Örenç, *ibid,* p. 36.

26 Kurşun, *ibid,* p. 107.

27 BOA, HAT, 888/39242, 29 Zilhicce 1237/ 16 September 1822.

emphasized that this wrong strategy caused the massacring of thousands of innocent Muslims.[28]

In the meantime, the Greek rebel leaders and the European volunteers supporting them were planning to capture Tripolitsa which was the administrative center of the Morea and to gain a strategic advantage and benefit from the high amount of spoils to be taken. The rebels had been preparing since April of 1821 to siege the city. Finally, the preparations were complete and the rebels sieged Tripolitsa as of August of 1821. In the meantime, there were 3500 Ottoman soldiers and 2000 Albanian mercenaries in the city.[29] Although some people among the residents of the city knew how to use a gun; it was not possible to defend the city with such a small number of people. In fact, when the news about the Kalavrita massacre spread, the Muslims of Tripolitsa requested immediate assistance from the Ottoman Army. However, it was not possible to send assistance. Ahmed Cevdet Pasha believed that the Commander in Chief Hurşid Ahmed Pasha was wrong and blamed him for underestimating the enemy. Cevdet Pasha stated that Hurşid Pasha had believed that the Greeks rebel of the Morea had been former subjects who would have been brought into line by fists and slaps; however, they received support from Europe and made big preparations.[30]

The Turks and Jews in Tripolitsa who had no contact with the outside world were on the brink of one of the biggest massacres in history. The city was sieged by tens of thousands of Greek rebels. Along with the Greeks, European volunteer soldiers who served in the European armies in the rank of general and had abundant amount of ammunition were supporting the siege. The rebels also had cannons and mortars with effective ranges.[31] However, 12 thousand people in the fortress were able to use a gun.[32] In the meantime, the Turkish administrators in Tripolitsa allowed the Greek residents to leave the city after the siege started.[33]

28 Ahmed Cevdet, *ibid,* Vol. XI, p. 148.

29 For the Albanian mercenaries employed in the Ottoman Army, see: Muhammed Emin Çalar, *Osmanlı Ordusu'nda Arnavutların Muvazzaf Birliklere Alınmaları: Yaşanan Sorunların Sosyo-kültürel,* İktisadi *ve Dini Altyapıları (1826-1839)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Unpublished Master's Thesis, İstanbul 2019, pp. 71-104.

30 Gordon, *ibid,* Vol. 1, pp. 232-237; Ahmed Cevdet, *ibid,* Vol. XI, p. 52; Kurşun, *ibid,* pp. 105-113.

31 Dakin, *ibid,* pp. 28-30; Linner, *ibid,* pp. 22-28.

32 Örenç, ibid, pp. 9-10.

33 Linner, *ibid,* pp. 64-66.

Picture 1: The engraving showing the positions of the Greek rebels and European vlounteers during the siege of Tripolitsa
(Source: Linner, *ibid,* Appendix 12)

People in Tripolitsa seriously experienced lack of food because no support was provided for the city for three months. As a last resort, a military operation was planned for breaking the siege. To do that, the Ottoman Army prepared additional troops under the command of *Bayram Pasha* and they set off for Tripolitsa. However, the numerous Greek rebels defeated the troops under the command of Bayram Pasha and they had to withdraw (September 7, 1821). In the meantime, the Greeks attempted certain acts to break the resistance in the city. For instance, the Greeks secretly communicated with some Muslims from Badra who sought refuge in Tripolitsa. Even some of the Muslims of Badra were deceived with the promise of going back to their homeland. Some Muslims believing in this promise left the fortress; however, the rebels massacred all of them.[34]

When this last attempt of assistance failed, the situation in the city became desperate. The administrators of the State of Morea and especially Hurşid Pasha attempted to send food to the city and sent letters to İstanbul about the desperation in the city. The Ottoman administrators attempted to rent

34 Musa Gürbüz-Mustafa Turan, ibid, pp. 28-29.

ships and bring food from Egypt. However, those attempts failed. At the end of September, the people of Tripolitsa collapsed due to hunger, thirst and sicknesses. Everyday hundreds of people were losing their lives due to starvation. The houses and streets of the city were full of bodies whose burials were delayed. On top of those difficulties, the rebels increased their bombardment on the city. Muslims, who did not have any hope for receiving assistance from elsewhere, decided to negotiate conditions of surrender with the rebels.[35] At the end, the negotiations were successful and the people of Tripolitsa made an evacuation agreement with the Greeks. All of the Greek gang leaders signed the agreement. Accordingly, the Turks would pay 40 million qurush (1.5 million British Pounds) for transportation of the Turks to İzmir. The Turks would first be transported to the *Guston* Dock, later to the *Albanian* shores and then to *İzmir*.[36]

An unexpected development took place while the Turkish administrators in the city were making this evacuation agreement with the Greek rebels. While the Greek rebels and the Turkish administrators were making negotiations for evacuation, *Elmas Bey*, the leader of the Albanian soldiers in the city secretly met Kolokotronis's men. Those meetings ended up positively and the Greek rebels and Albanian soldiers made an agreement with a different content. Accordingly, the Greeks accepted to take Elmas Bey and his men to Ioannina. While the Albanian soldiers were opening the gates of the fortress to go out thanks to this agreement, the Greek rebels entered into the city with a sudden attack on October 5, 1821. The Greek rebels easily captured Tripolitsa despite the brave defense displayed by some Muslims.[37]

35 BOA, HAT, 863/38485, 7 Zilkade 1236/6 August 1821; Gordon, *ibid,* Vol. 1, pp. 238-241; Linner, *ibid,* pp. 28-30; Peker, *ibid,* p. 196.

36 Gordon, *ibid,* p. 242; Örenç, *ibid,* pp. 103-104; Kurşun, *ibid,* pp. 107-108.

37 BOA, C. HR, 19/926, Gurre-i Cemaziyelâhir 1237/23 February 1822; BOA, HAT, 841/37873, Gurre-i Receb 1237/24 March 1822; BOA, HAT, 871/38718-A, 23 Şaban 1238/5 May 1823; BOA, HAT, 877/38829, 23 Safer 1237/19 November 1821; BOA, HAT, 877/38833, 23 Safer 1237/19 November 1821; Gordon, *ibid,* Vol. 1, pp. 243-244; Mehmed Esad Efendi, *ibid,* pp. 680-682; Bass, *ibid,* pp. 64-66; Linner, *ibid,* pp. 61-63; Örenç, *ibid,* pp. 97-116; Menekşe, ibid, pp. 798-800; Kurşun, *ibid*, pp. 105-113.

3. The Massacre of the Turks and Jews in Tripolitsa by the Greeks (October 5, 1821)

The Greeks who entered Tripolitsa on *Friday*, which is a holy day for Muslims, carried out one of the biggest massacres that took place for the duration of the Morean Rebellion. In this blood-curdling massacre for those who witnessed it, about 40 thousand Turks and Jews were brutally killed in the city. The rebels who entered the city first captured *Halim Efendi, the Muslim judge of the city* who provided moral support for the people during the siege, tortured him, spread oil on him and set him on fire. The despiteful Greek gangs committed massacres in the city for three days without sparing any women, children and babies. The Greeks took their anger to the extreme so that they dug Turkish cemetery, took out the bones and burned them. The Greeks looted everything in the city and many Turkish women and children were enslaved and shared among the gang members as booty. In the meantime, the families of the high rank administrators in the city were taken hostage for ransom.[38] For reflecting the magnitude of the great atrocities that took place in the city, it would be sufficient to hear the words of Theodoros Kolokontoris, who was among the rebel leaders, that he recorded in his memoirs: "*After I entered into the city, my horse's feet never touched the ground as my horse was walking on the bodies up to the Governor's office*." [39]

The barbarian Greek gang members looted Tripolitsa for days and they took away everything including window and door locks. For understanding the extent of looting, it would be explanatory to state that Petros Movromihalis of Manya was barely able to carry his share of the booty with 20 mules and 2 camels.[40] Kolokotronis was the biggest winner of the looting of Tripolitsa. He even got the nickname of *booty hunter*.[41] The looting of the Turkish assets in Tripolitsa, conflicts regarding sharing the booty, debates regarding the Turkish women who were enslaved continued to become an agenda item in the following periods in Greek politics.[42]

38 BOA, HAT, 842/37873, 1 Receb 1237/24 March 1822; Ahmedpaşazâde Mir Yusuf, *ibid,* vr. 3b-24b; Ahmed Cevdet, *ibid,* Vol. XII, pp. 24-26; Howarth, *ibid,* pp. 34-36; Linner, *ibid,* pp. 62-63; Örenç, *ibid,* pp. 12-32; Peker, *ibid,* pp. 193-205.

39 Peker, *ibid,* p. 198.

40 BOA, HAT, 862 38442, 29 Cemâziyelevvel 1237/21 February 1822; Mehmed Esad Efendi, *ibid,* p. 155; Ahmed Cevdet, *ibid,* Vol. XII, pp. 24-26.

41 Peker, *ibid,* pp. 196-197.

42 For the sad stories of the Turkish women who were taken as concubines or wives and some

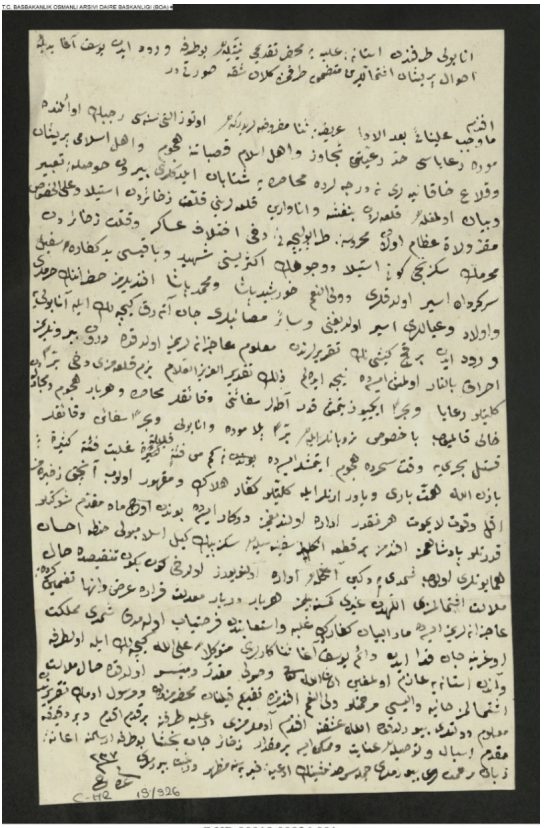

C.HR.00019.00926.001

Document 1: The letter coming from Anabolu and submitted by Yusuf Agha regarding the fall of Tripolitsa and the massacre that took place in the city in October 5, 1821 (Source: BOA, C. HR, 19/926).

We are going to provide information obtained from the writings of those who witnessed the massacre and atrocities in Tripolitsa. However, initially we need to look for the answer for the question of why we do not have plenty of information in the Ottoman documents and sources of the time regarding the massacres in the Morean Peninsula where the Turkish existence in the

of whom had to convert besides those who were especially enslaved in Tripolitsa and in the Morea generally by the Greek rebels, see: Christos Loukos, "1821 Devrimi Sırasındaki Erotik İlişkiler ve Cinsel Pratikler", trans. Aslı Damar-Çakmak, *1821 Yunan Devrimi, Yunan Tarihyazımında Yeni Yaklaşımlar*, ed. Konstantina Andrianopoulou - Anna Vakali, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2002, pp. 229-238.

region was completely erased in Tripolitsa for the duration of the rebellion where huge atrocities were experienced. The Ottoman historian of the time *Ahmed Lütfi Efendi* provided the answer for this question clearly. While discussing the incidents regarding the Morean Rebellion, Lütfi Efendi, who became the state chronicler in 1866 and studied the developments between 1825 and 1879, stated that *Sultan Mahmud II* (1808-1839) and the statesmen of the period hid the news regarding the Muslims massacred in the Morea for defusing the reactions that would come from the public and preventing the acts of violence against the Greeks living with the Turks in many regions of the empire, primarily in İstanbul. Lütfi Efendi wrote that the state had known that at least 35 thousand Turks had been massacred in the Morea in the early days of the rebellion. Lütfi Efendi, who considered those matters, predicted that while recording the incidents regarding the rebellion, mentioning the losses of the Greeks but never mentioning the losses of the Muslims would harm the country and the state in the future and the Greeks would be considered rightful, and thusly emphasized the wrongness of this overlooking policy. Ahmed Lütfi Efendi emphasized the significance of not being one sided but revealing all of the aspects of the events, and stated that everybody knew that even if it was overlooked while the incidents were taking place, for the duration of the rebellion in the Morea, the Greeks terminated the Muslims, executed and burned people until the fetuses in the wombs of the women, the rebels terminated many women and children in this manner, they expunged those who survived, and thusly in a short amount of time all of the Turks were devastated in the Morea. Lütfi Efendi also stated that the massacres of Muslims in the Morea by the Greeks without sparing women and children and subjection of thousands of innocent Turks to various unimaginable tortures were behind the violence that the Ottoman State displayed against the rebellious Greeks in the following periods.[43]

Years after the Tripolitsa Massacre, *Sultan Abdülhamid II* (1876-1909) requested writing down the history of the atrocities performed by the Greeks in the Morea against the Muslims and the Philiki Eteria organization (1887). A person among the immigrants of the Morea, whose opinion was asked for this purpose, prepared a report. The person who submitted his report to the Ottoman State stated that it would not be sufficient to understand

43 *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, Vol. I, pp. 38-39, *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, Vol. II-III, p. 543.

this matter by writing down what had happened, it was also necessary to investigate the reasons that prompted the Greeks to have this level of enmity against the Ottoman State and the Muslim people and to commit atrocities. Additionally, he also emphasized that the archive of the Philiki Eteria organization in Greek needed to be examined to reveal the facts.[44]

Different numbers are mentioned in the sources regarding the number of Turks massacred in the Morea and Tripolitsa. In some of the Greek and European sources, the number of casualties were indicated very low and the dimensions of the atrocities are trivialized. In fact, it is not possible to have a final number regarding how many Turks had been massacred for the duration of the rebellion in the archive documents regarding the Morean Rebellion and the sources that discuss the matter. The reason is that the Ottoman State did not have regular census information during the dates when the rebellion had started. For the duration of the classical period, in the censuses performed for the purpose of taxation and military service, the Ottoman State only kept the records of men over a certain age. For this reason, there is no possibility for making a comparison before and after the Rebellion of 1821 in a final and correct manner. Despite this, there are some trustworthy numbers regarding the number of the Turkish population in the region. For instance, the Greek writer Emile Y. Kolondy stated that the number of Turks in the Morea was 90.800 in the Morea when the Rebellion of 1821 started. According to the author, there were 7.163 Turks on the Euboea Island.[45] An Ottoman manuscript from the period provided population information in the Morea through the number of households of the towns. Accordingly, ten years before the rebellion, there were about 2.000 Turkish households in Tripolitsa.[46] In the book written by N. J. Svoronos, which indicated the change of population of Greece between 1821 and 1838, the author determined that the population, which was 938.765 as of 1821, dropped to 752.077 as of 1838.[47] Undoubtedly, the largest share for about the 200 thousand drop in the population of Greece must belong to the Morean Turks.

44 BOA, Y. PRK. AZJ, 12/3, 28 Zilhicce 1304/17 September 1887.

45 Emile Y. Kolondy, *La population des* îles *de la gréce*, Vol. I, Aix-en-Provence 1974, p. 191; Örenç, *ibid,* pp. 97-99.

46 Mehmed Örfî, *Coğrafya-yı* Örfî, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, TY, nr. 2045, vr. 17a-26b.

47 N. J. Svoronos, *Yunanistan Nüfusu ve Yunanistan Nüfus Sayımları*, trans. M. Galip, Aydınlık Basımevi, İstanbul 1936, p. 14.

Priest *Rufus Anderson* who visited the Morea in 1829 shortly before the independence of Greece, and performed some missionary activities there and wrote down his observations, provided important information regarding the population and what had happened in the region. According to the information that the author claims that he had taken from trustworthy Greek authorities, there were more than 80 thousand Turks in the Morea before the rebellion and as of 1829, there were almost no Turks because they were destroyed by the massacres and exiles. Priest Anderson mentioned many piles of bones that belonged to the Turks that he encountered personally in the region.[48]

While the massacres in the Morea and Tripolitsa were ignored in the Ottoman lands, we also encounter the same situation in the Greek sources. Although some Greek researchers characterize what happened in Tripolitsa as a massacre, in general terms the atrocities are ignored. As the Tripolitsa Massacre constitute the lyrics of the Greek national anthem, it is difficult to understand this apathy. Indeed, the schoolbooks in Greece include very short information about what happened in Tripolitsa. The Greek historians widely believe that the number of Turks and Jews massacred in Tripolitsa was exaggerated. However, there are also some Greek historians who regard the incidents in the city as an atrocity. For instance, *Yannis Kolatos* indicated that the Greeks committed a massacre following the siege of Tripolitsa. Additionally, historian *K. Yannis* stated that the events that took place in Tripolitsa were recorded as the darkest incident of the Morean Rebellion. Historian *Apostolos E. Vakalopulos* recorded the atrocities in Tripolitsa by the following words: "*The rebels used all kinds of weapons including guns and machetes on the elderly, women and even the tiny children without showing no mercy. By using the same methods the slaves were subjecting their tyrants to the same evil that they had been performing*." Despite accepting the atrocities, Vakalopulos claimed that the massacres that the Turks committed for centuries to intimidate the Greeks caused the feelings of hatred and revenge and the hatred and revenge within the Greeks allowed them to perform such atrocities, and thusly in a way, he placed the blame on the Turks.[49]

Historian *Dimitris Stathakopulos* who regarded the number of the massacred people in Tripolitsa as 10 thousand produced a justification for the atrocities. In his opinion, people left humanitarian feelings against a national threat

48 Anderson, *ibid,* pp. 51-200.

49 Peker, *ibid,* p. 198.

and the war had no rules. Additionally, looting and booty, which were the only source of income for the Greek soldiers, were not perceived as immoral in the 19th century. Stathakopulos indicated that during many sieges in the Morea, the Greeks asked the Turks to leave their weapons and surrender, and far from surrendering, the Turks made the same call for the Greeks and in the consequence all Turks were killed. The author stated that the rebels were very cruel towards the Turks and collaborating Christians, and the reason for that was the experiences that the Greeks had been encountering for the last 400 years. According to Stathakopulos the reason for the violence that the Greeks used against the Turkish women and children was that it was the response given to the Turks for what they had done to their own women and children. Stathakopulos indicated the reason for the massacre of all of the Jews in the city during the siege of Tripolitsa as the attitudes of the Jews in İstanbul against the Greeks and the Jews' desecration of the body of the executed Greek Patriarch of İstanbul. Spiridon Trikupis, one of the prominent historians of Greece, narrated the incidents in the city as follows:

> "The day of the conquest of the Morean capital was the day of calamity, fire, looting and blood. All of the men, women and kids died. Some of them were killed, some of them were thrown into the flames engulfing the city, and some of them was stuck under the ruins and roofs of burning houses. Revenge seeking dominated the sound of nature. On the roads and squares, one could hear the sounds of stabbings, firings, roaring of the collapsing houses due to fire, screams of anger and wailing. Everywhere was full of bodies and foot soldiers and cavalry who were wandering around were walking over those who died or who were about to die. It was as if the Greeks were trying to get the revenge of the four hundred-years of injustice in one day."

Historian *Dimitris Lithoksu* made the most striking observation about the atrocities experienced in Tripolitsa. While writing about the incidents of the period, Lithoksu openly stated that the word of Tripolitsa may be used synonymously with *genocide*.[50]

The quadrants written by Greek poet *Dionisios Solomos* where he included the incidents that took place in Tripolitsa and that later became the national anthem of Greece help us understand the atrocities and massacre that took place in the city accompanied by the powerful words of literature. In the

50 Peker, *ibid,* pp. 198-199.

poem, the poet immortalized the incidents that took place in Tripolitsa massacre by the following quadrants:[51]

The walls of Tripolitsa	Oh, what a night it was!
Stand ahead of you	Even the mind is horrified
Now it is the time to throw	But it was not sleep
The thunder of fear on it	It was just painful death
We descend and	Look, how the desperate hands
The glow of the war ignites	Reap the lives
Weapons fire and shine	The cut hands, feet and heads
They shine and the sword cuts	Fall down
Why did the combat slow down suddenly?	Nobody pays attention
Why is the blood less?	No, they are at the front in the massacre
I see the enemy escape	Every time, oh enough
And climb to the fortress	How much will the killings continue?
I hear the weak sound of the weapons	The blood runs like a stream
I hear the clank of the swords	And it flows towards the valley
I hear the sound of the wood and axes	And the innocent grass drinks blood
I hear the gnashes	Instead of the dew

We are able to learn all facts about the Tripolitsa Massacre which was not sufficiently covered in the Turkish and Greek sources from the memoirs of the persons who personally experienced the incidents and some scientific Western studies addressing the period of rebellion. One of the most important sources from which we may learn firsthand about the atrocities that took place in Tripolitsa is the memoirs of *Maurice Persat*, French Cavalry

51 Batan - Kayapınar, *ibid,* pp. 174-183.

Colonel who voluntarily went to the Morea, which was published in 1910. The most important information provided by Persat who narrated the siege of the city and the incidents that took place after the capture of the city by the Greeks is that the number of the Turks and Jews massacred in Tripolitsa was 40.000.[52]

In his memoirs, Persat wrote that he was in Tripolitsa during the siege however, he left the city briefly and he came back 8 days after the fall of the city and obtained information from the witnesses regarding the massacre. Persat also verified that the Greeks committed massacres in Corinth, Anabolu, Patras, Modorn, Koron and Navarino before Tripolitsa and the people who wanted to save their lives sought refuge in Tripolitsa. Persat, who provided information about the walls and defenses of the city, stated that the people who resisted for months under very difficult conditions accepted to surrender due to hunger and they experienced a great calamity by trusting the tyrant Greek leaders. Persat, who provided information about Kolokotronis whom he described as the leader of the Greek rampant gangs, indicated that he was the one who decided on who died and who survived.

Persat, who narrated his observations after the fall of Tripolitsa, stated that the city was partially destroyed and the streets were full of bodies of persons of different ages and genders. Persat stated that he was unable to stay in such a horrendous environment and thusly he took a tent given by Colonel Gordon and camped far away. Persat listened the whole atrocities experienced in the city from a loyal soldier of Gordon named *John*, who was originally an Armenian. Persat, who narrated the spoils taken by the Greek gang leaders who even massacred the children and women entering the city, wrote that he saw about 200 or 300 cut heads of Turks from both genders in the front yard of a house where the violent *Laskarina Bouboulina*, who was among the female leaders of the rebels, settled, and he believed that most likely she cut those heads. Persat also stated that the Greeks who became rich by looting the city, started to return to their villages with all kinds of spoils that they loaded on the horses and mules.[53]

The memoirs of Theodoros Kolokotronis, who was among the important figures of the Greek Rebellion and later the Greek politics includes important details. The memoirs of Kolokotronis, who organized the Tripolitsa siege,

52 Persat, *ibid,* p. 82.

53 Persat, *ibid,* pp. 83-93.

were published in Greek in 1846. The memoirs were translated into English in 1892 and published along with his biography. Kolokotronis, who was the leader of the Klephts who committed many massacres during the rebellion, stated his views regarding the situation before the beginning of the Morean Rebellion, his military activities after the beginning of the rebellion, the wars that he made with the Turks and the Turks that they massacred, internal struggles among the rebellious gangs, the impact of the Europeans in the region, the Greeks and the Greek warriors. Kolokotronis came to Tripolitsa three days after the fall of the city. Kolokotronis, who entered the city on his horse, narrated the incidents day by day that took place before the siege, the escape of the Turks to Tripolitsa running away from the massacres in the Morea, and the attacks made on the Turks on their way to Tripolitsa. Kolokotronis stated that Tripolitsa was completely sieged as of the date of August 15, 1821 and the city had no possibility to obtain assistance from elsewhere.

After providing information regarding the condition of the soldiers that they have around Tripolitsa and the weapons that they had, Kolokotronis provided striking details regarding the massacre in the city. Kolokotronis clearly wrote that it was reported that 32 thousand people had been killed including women and children in the massacre that had taken place from *Friday until Sunday* after the fall of the city on October 5, 1821. Kolokotronis, who stated that a Greek who took part in the massacre was boasting about killing 100 Turks, verified that some people in the city were taken as slaves. While he was talking about his entry into Tripolitsa on the third day of the massacre, Kolokotronis used the following phrases: "*I rode my horse up to the Governor's office so that the feet of my horse never touched the ground as my horse was walking on the bodies*." Kolokotronis who stated that he had seen many people hanged on a plane tree stated that he had learned that those people were Turks.[54]

Another book that provides important information regarding the Tripolitsa massacre is the book of *Scottish Colonel Thamos Gordon* who was the aide of Dimitris Ypsilantis, the leader of the rebellion, and organized the European volunteers in the Morea. In his two-volume book, published in 1832, where he recorded his observations regarding the Greek Rebellion where he was

54 *Kolokotrones The Klepht and The Warrior: Sixty Years of Peril and Daring an Autobiography*, ed. Mrs. Edmonds, London 1892, pp. 135-156, 157-161.

personally present and witnessed many atrocities provided information regarding the atrocities experienced in Tripolitsa. Gordon verified the process of sieging the city, the encountered conflicts, the attitude of Elmas Bey, who was the commander of the Albanian troops, the massacring of Turks and Jews after capturing the city and the lootings. Gordon narrated that the Greek gangs who were acting like crazy out of hatred and anger massacred everyone in the city regardless of their gender or age, the houses and streets were full of blood, and the streets were blocked due to the piles of bodies. Gordon also mentioned that the notables at the Governor's office were taken as hostages, and Kolokotronis and other leaders came to the city on their horses after the massacre started and attempted to provide order to no avail. Gordon, who stated that the Greek barbarians who had no limits for their viciousness and displaying a superhuman effort to commit vices were acting with the feeling of taking revenge from the Muslims, stated that the flames arising from the burnt mansions and houses brightened the skies during the night, the gangs sought new victims in all corners of the city and looted each house. Gordon also stated that the Greek rebels had an unimaginable fanatic hate against the Jews which could not be expressed by words and killed all Jews by torturing them more than they had tortured the Turks. Gordon especially emphasized that for the duration of three days, horrendous incidents took place in Tripolitsa. The author also expressed that Kolokotronis and Bey of Manya shared the spoils and the rebels took many Turkish women as slaves and concubines.[55]

Another European volunteer was *William Henry Humphreys* who was in the region and recorded his observations when the Morean Rebellion of 1821 started. *Sture Linner* published the letters that Humphreys sent from the region in 1967. Humphreys, who was a Philhellenes activist and under the protection of Colonel Thomas Gordon, provided important information in his letters regarding the massacre that took place after the siege of Tripolitsa. Humphreys stated that he was unable to attend the siege of Tripolitsa although he was in the Morea at the date, however he penned down the testimonies of those who entered the city and witnessed the incidents. Humphreys wrote that after the siege of Tripolitsa which was surrounded by high walls, no support came to the city for months and during this time period the city was bombarded by the rebels. Humphreys stated that he had learned that the population of the city was 20 thousand people, 10

55 Gordon, *ibid,* Vol. 1, pp. 242-247.

thousand of whom were women and children. However, Thomas Gordon indicated the population of the city as 34 thousand. Humphreys also stated that during the siege, 5 thousand people died and most of them died due to starvation. Humphreys, who wrote down the skirmishes on the walls in a detailed manner, explained the surrender agreement and the attitude of the Albanian soldiers. He also stated that after the siege started, the Turks allowed the Greeks of the city to leave.

Humphreys described the incidents that took place after the fall of the city on October 5, 1821 as a massacre and he provided the following information: Including women and children, 10 thousand Turks were killed; the barbarians who entered the city raided all houses until late hours and massacred everyone without discriminating age or gender; horrendous moments including fires, bullets, sad screams and terror took place in the city; screams arose in Tripolitsa until the morning; the rebellious gangs burned down houses and innocent victims alive; the Greek rebels looted the city so that even no lock remained on the windows and doors; Kolokotronis took the highest amount of spoils.[56]

Humphreys wrote that about 2 thousand women and children sought refuge at a camp outside of the city, and the barbarian Greek rebels who thought that they were unable to commit sufficient amount of massacres in the city, went to this camp and viciously shed blood. The rebels first thought about undressing the victims and shooting them in a ditch however because they were bloodthirsty, they did not want to lose time, encircled the victims, and massacred the women, children and even the babies in their mothers' bosom. Humphreys also wrote that during the massacre the Turkish children maintained their composure until the time they died, were not afraid of the killers and they were indignant.

Humphreys stated that some Europeans who witnessed the incidents in the city and the local Greeks in the region reacted against the atrocities, however the Greek gangs provided excuses by stating that it was the time for the Turks to receive their punishment, and they were the best punishers for the Turks, and they did not do anything further than that the Turks had done to the Greeks. Humphreys who stated that the Greeks showed no remorse while performing the atrocities and perceived the Turks as oppressors, expressed that the Greeks demonized the Turks and created a justification for their

56 Linner, *ibid,* pp. 26-60.

anger, atrocity and cruelty. Humphreys, who experienced frustration against what he saw, stated that Greeks had shown that they could be as barbarous as Turks when they had the power, and the joy and happiness that they had gotten from the horrendous tortures that they had applied to their victims had proven that they could have been so wild and cruel when they had had the chance. Humphreys wrote that the Greeks hated the Jews in the city as much as they hated the Turks, the Jews shared the same cruel fate as the Turks, the arms and legs of the Jews who were killed by torture were cut and fires were lit below them so that they died slowly and painfully, they cut the heads of Jewish women and placed dogs' heads on the bodies and they looted the assets of the Jews.

Humphreys wrote that after the end of the massacre, there were many bodies on the streets and under the demolished buildings; the Greek leaders decided to clean up the city to eliminate the spreading stench and the risk of illness; Ypsilantis assigned captured 300 Turks to clean up the city. Humphreys also stated that those 300 Turkish captives held by Ypsilantis were about to die due to lack of food. Lastly, Humphreys expressed that the rebel Greeks who carried this barbarity and individual immorality to the highest level did not deserve to be free and they dishonored the modern Greeks.[57]

As mentioned above, Priest Rufus Anderson who came to the Morea in 1829 provided information regarding the Tripolitsa massacre. The author wrote that the Tripolitsa massacre smeared the Morean Rebellion, which he based on rightful reasons. Anderson verified that about half of the 4.500 houses in Tripolitsa belonged to the Turks before the massacre; when the news about the rebellion spread, the Turks and Jews around the Morea who did not feel safe rushed into Tripolitsa, and thusly the city overflew with people. Anderson who often emphasized that the Greeks lived as slaves under the oppression of the Turks for four hundred years criticized the Europeans for covering up the massacres that the angry Greek rebels acting with the slave psychology had committed after capturing Tripolitsa.[58]

Gary J. Bass, one of the professors of Princeton University in the US included the Tripolitsa massacre in his book that he wrote regarding the Greek Rebellion and reflected different perspectives. One of the most important matters that Bass emphasized is the matter that the Europeans did not

57 Linner, *ibid,* pp. 60-66.

58 Anderson, *ibid,* pp. 51-74, 80, 91, 101-137, 200.

learn the massacre that took place in Tripolitsa from healthy sources at the time. The author determined that the reason for this situation was that some of the European volunteers who became partners in those great atrocities and whose reputation would be ruined forever covered up the atrocities by providing wrong information. The author pointed out Scottish Thomas Gordon in this matter. According to Bass, Gordon remained silent for a long time to protect the Philhellene Europeans from the shame of this massacre. Prof. Bass also included the observations of the Philhellene British who went to the Morea to support the rebellion. The British volunteers witnessed that the Greeks surpassed the Turks in barbarity and cruelty, and they faced with the fact that the Greeks were able to commit heavier atrocities while they had to prove that they were moral and religious to support the Greek cause. The European volunteers advised the Greeks to act in a humanitarian manner towards the Turkish captives; however, the Greeks massacred the Turks that they captured in Benefşe, Navarino and Arcadia and sold them as slaves.

Prof. Bass stated that the Philhellenes easily manipulated the events and covered the facts because there was no trustworthy source about the atrocities that the Greeks had committed. Bass pointed out that one of the biggest Greek atrocities for the duration of the rebellion took place in Tripolitsa in October of 1821. The author expressed that Gordon knew what had happened in Tripolitsa, however Gordon did not write everything regarding Tripolitsa in the report that he submitted to the British Government and the reason for that was to protect the European Philhellenes. Bass also stated that Gordon, who abhorred the Greek gangs and left the Morea, wrote a book years later to compensate his silence and revealed some of the facts. Bass also included the excuses regarding that the Greeks committed those atrocities due to the Turkish oppression in his book. While conveying his opinion about the Tripolitsa Massacre, the author indicated that no oppression would justify such kind of atrocity. Lastly, Prof. Bass stated that although the revolutions looked bright and wonderful when observed from outside, the revolutions had dark sides when observed closely.[59]

Salâhi N. Sonyel, Turkish historian from Cyprus, who called attention to the massacres in the Morea, conducted research regarding the Tripolitsa massacre. The author especially emphasized Kolokotronis' activities. Sonyel

59 Bass, *ibid*, pp. 64-66.

benefitted from the memoirs of those who were in the city during the Tripolitsa massacre and of Colonel Thomas Gordon. Sonyel stated that the European officers witnessed bone-chilling incidents and wrote down all incidents with all of their cruelty. According to what Sonyel determined, Thomas Gordon did not hide his frustration in his reports that he wrote to the British Government. A young German doctor named *Wilhelm Boldemann*, who could not endure the atrocities, committed suicide by drinking poison.[60]

Nicolae Jorga, Romanian Historian specialized on the Ottoman history, narrated the capture of Tripolitsa by the Greeks on October 5, 1821, the atrocities committed by them and their looting up to the rusty nails as follows:

> "The runaway Greeks killed everyone and burned every house for three days much crueler than the wildest Anatolians. They spared the lives of women and children only in cases where they could get some ransom. One of their leaders estimated the number of deaths in and around Tripolitsa around 32 thousand. This unbelievable number was far beyond the number of Christians that Turks killed in the entire Ottoman Empire. Only the Prince (Bey) of Manya loaded his share of the spoils on 20 mules and 2 camels. The Greeks looted the city up to the rusty nails and what was left was a smoking ruin." [61]

In his book that he examined the massacres committed against the Turks, American historian *Justin McCarthy* wrote that two months after the beginning of the Rebellion of 1821, the Greeks massacred most of the Turks in the Morea and even killed women and children without any mercy and remorse. The author, pointed out that the Greeks were proud of what they were doing, and stated that the old Greeks after the independence pointed out the ruins to the tourists visiting the region and said "*Here was the tower of Ali Agha, killed him, his wives and servants here*" and they continued to go plowing their fields which they took from Ali Agha. McCarthy stated that when the rebellion started, the Greek gangs started a general attack on the Turks and in those attacks, the Greek gangs and villagers killed every Turk that they found. Additionally, some of the Muslims surrendered by believing in the promises of the rebels and the rebels did not keep their promises and brutally killed those Turks. McCarthy indicated that termination of

60 Sonyel, *ibid,* pp. 107-120; Peker, *ibid,* pp. 202-203.

61 Jorga, *ibid,* p. 230.

the Turks in Greece in the lootings and massacres in the Morea was not an ordinary casualty of the war, and the Greek gangs took away the Turks, including women and children, and massacred them, and the only exception was enslavement of some women and children. The author stated that the rebels sometimes immediately killed the Turks by the enthusiasm of the rebellion and by the happiness of eliminating their former masters, however most of the time the murders were premeditated and performed in cold blood, and they gathered the Turkish people in the towns, forced them to walk to another place and killed them there. In his book, McCarthy provided the following striking information about the Tripolitsa Massacre:

> "The poor Turkish townspeople were subjected to the lust and brutality of the group of wilds for three days. No one was spared regardless of his or her gender or age. The Greeks even tortured women and children before killing them. The atrocities were so great, the commander of the gangs, Kolokotronis, stated that the feet of his horse never touched the ground when he entered the city starting from the gate of the upper walls. The road where Kolokotronis was proceeding and the victory was celebrated was covered with bodies."[62]

David Howarth, who wrote a book about the history of Greece, included important information regarding the Morean Rebellion of 1821 and the massacre that took place in Tripolitsa in his book. The author recorded the bloodcurdling atrocities, massacres and looting as follows:

> "In two days, no living creature was left in the city where tens of thousands of Turks lived. Many of the Turks were killed by decapitation and mutilation. Thousands of Greeks after this massacre returned to their villages to hide the spoils that they obtained from looting and became wealthy in their way. The value of the slaves dropped so much so that nobody wanted to keep slaves anymore. An unbearable stench covered everywhere because nobody buried the dead in Tripolitsa, the drinking water was gone bad and a cholera outbreak started. A Greek may reject the things that everyone knew, saw and believed and claim that nothing actually happened. However, all of them know by experience that the gangsters and pirates that are introduced as national heroes were actually scabby, dirty and rapacious thieves. As Lord Byron said "The Greeks do not have the ability to grasp reality. Every Greek has exaggerated thoughts

62 McCarthy, *ibid*, pp. 9-10.

> about the Greeks."Not every traveler, who is open-minded like me, may be able to desist from having a sense of admiration for the Greeks. Perhaps, this is the result of sensitivity. I felt indebted against the Greeks due to their amiability, and I thought about the reason, which suddenly made their ancestors monsters 150 years ago. The general explanation is the hate towards the Turks created by living under the oppression of Turks for hundreds of years. They took revenge because of that. During the period of the Revolution of 1821, the number of foreigners living in Greece was very few. Thus, the European countries did not know what was going on in Greece. The reports sent by the romantic intellectuals living in Athens to other countries were prepared by those intellectuals who never took part in the war and they were written down in accordance to the Greek ideals."[63]

Another author who narrated the atrocities that took place in Tripolitsa with all details and in an objective manner is British historian *William St. Clair*. Clair benefitted from the documentation, which Thomas Gordon had among his papers but did not use in his book while writing his book, published in 1972, regarding the independence of Greece. Clair narrated in details the development of the rebellion, the European support for the rebels, the military potentials of both parties, prominent figures and more importantly the massacres committed against the Turks in the Morea and Tripolitsa. According to Clair, the Greeks, who were the neighbors of the Turks, massacred more than 20 thousand Turks including women and children during the first few weeks of the rebellion in the Morea. The author stated that those who committed the massacres did not hesitate, showed no remorse, never regretted, and willfully killed innocent people. Clair also stated that the rebels killed or burned Turkish families alive who were not prepared for the rebellion and living in dispersed farms and small communities without any defense in their homes. Clair expressed that when the massacres became widespread the Turks left their homes and started migrating to safe regions, and Greek gangs attacked those defenseless migrants on the roads. Clair also made a striking determination for the incidents that took place in the region: "*The massacres in the Morea only ended when there were no Turks to kill*".[64]

63 Howarth, *ibid,* pp. 27-32, 52-56.

64 Clair, *ibid,* pp. 1-2, 43-50. In his book, Clair stated the reality of the "genocide" in the Morea as follows: "The orgy of genocide exhausted itself in the Peloponnese only when there were no more Turks": Clair, *ibid,* p. 12.

Clair conveyed all aspects of the massacre that took place in Tripolitsa. The author provided the information that when the rebellion started in Tripolitsa, which was located in the middle of the Morean Peninsula and was the largest city of southern Greece, there were about 35 thousand Turks and Albanians in Tripolitsa. According to Clair, part of that population consisted of those who sought refuge in the city later. Clair indicated that Tripolitsa had material resources and weapons because it was the administrative center of the Morea; the Greeks knew that some wealthy Turkish and Jewish families lived in the city; and the most important purpose of the rebel leaders for capturing Tripolitsa was to loot the wealth in the city. Especially, Ypsilanti, the leader of the provisional Greek government, desperately needed the wealth to be obtained from Tripolitsa, and the rebel leaders, primarily Kolokotronis, hoped to share the spoils. Clair also provided information regarding the Europeans taking part in the Tripolitsa siege. Clair conveyed that especially the artillerymen were called to Tripolitsa among the Europeans who came to the Morea to support the rebellion. Clair stated the atrocities experienced by the capturing of the city after a long siege by the rebels on October 5, 1821:

> "The Greeks entered the city on October 5. The city was given to the gangs for two days. The gangs executed more than ten thousand Turks. The European officers witnessing the events talked about the atrocities. The gangs tortured those among the captives in the city whom they thought hid their money. The gangs mutilated them and slowly tortured them on fire. They cut open the bellies of pregnant Turkish women, beheaded them and placed dogs' heads in between their legs. Until Kolokotronis entered into the city and intervened into the incidents sounds of screams and laughter were mixed into each other from Friday until Sunday. A Greek was bragging about killing 90 persons by himself. The gangs also systematically tortured members of the Jewish community in the city. About 2.000 captives, mostly women and children, were undressed and taken to a valley outside of the city and they were killed there. The piles of bones were still visible around even after some years. Even weeks after the massacres, enthusiastic Greeks were shooting or cutting hunger stricken Turkish children who were running helplessly between the ruins. The bodies were left where they were killed. Soon after, an unbearable stench spread in the city and scavenger birds swarmed into the city. Wild dogs were wandering around the burning ruins and feeding on the rotting

> bodies. The water wells were poisoned due to the bodies thrown in them. Soon after cholera outbreak started in the city. Thousands of Greeks became rich due to looting. Some of them returned to their villages with some Turkish women whom they took as slaves and retired there. Everything in Tripolitsa was up for sale including bloody piles of clothes, weapons, furniture and anything with value. The value of the slaves dropped so much so that except the very young women, all captives were killed. The rebel leaders (captains) shared the spoils among themselves. However, Kolokotronis took the biggest share from the spoils. Kolokotronis carried the spoils that he carefully spared for himself, the jewelry, money and weapons in the residence of the Turkish Governor by 52 horses. Kolokotronis became very rich and sent his money to a bank in the Seven Islands".[65]

Clair also included the reaction of the European volunteers witnessing the atrocities against the rebels in his book. The author also stated that some of the volunteers realized that the Greek rebels were not freedom fighters, but looters; they found it hard to stomach the atrocities that they witnessed despite the fact that they had taken part in many bloody battles in Europe; and they had to sell their weapons, uniforms and medals to be able to return to their countries. Clair also indicated that the only military experience of some of those Europeans was to engage in a struggle with the Greeks for the sake of humanitarian values to work for saving a few innocent Turks from the general massacres and to try to protect hungry Turkish women and children. Clair stated that the European volunteers were unable to assort with the Greek rebels who were boasting about the atrocities and banditry that they committed, and they understood that they would not be with those gang members who did not bathe at all, bragged about the number of louses on their bodies, and made randomly looting and killing their lifestyles.[66]

In the resources that we have covered so far, there is consensus regarding that a great massacre and atrocities took place in Tripolitsa; the Greeks killed tens of thousands of innocent people cruelly and looted the city completely; sold the captives as slaves or kept them for ransom, and kept Turkish women as concubines. The most controversial issue in the sources is the number of casualties. In this matter, the most trustworthy sources are the testimonies of

65 Clair, *ibid,* pp. 44-45; Kurşun, *ibid,* pp. 109-111.

66 Clair, *ibid,* pp. 46-48.

those who personally witnessed the massacre. When the matter is considered from this perspective, and as Maurice Persat, who witnessed the events, and the Turkish researchers determined, there is no doubt that in Tripolitsa, the Greeks brutally killed 40 thousand Turks and Jews.[67]

Painting 1*: By Peter von Hess.* Panagiotis Kefalas Raises the Flag of Freedom on the Walls of Tripolitsa (In the background of the painting, the ruins of the mosque and the bodies of the brutally killed Turks on the ground are visible.) (Source: Peker, *ibid,* p. 197)

67 Persat, *ibid,* p. 82; Örenç, *ibid,* pp. 40-99; Kurşun, *ibid,* pp. 105-113.

Conclusion

The establishment of the independent Greek State was painful for the Ottomans in many aspects. In the empire, a non-Muslim entity was rebelling and gaining independence for the first time. Thusly, a new phase started in disintegration of the Ottoman State by the intervention of the European states. The Ottoman political leaders hid from the public the massacres performed against the Turks in the Morea and Tripolitsa for the duration of the rebellion. The reason was that there were many Greek citizens living in the empire. It may be said that the idea of maintaining the internal harmony of the empire caused them to remain silent against those great atrocities. Therefore, this first great massacre committed against Turks in the Balkans is lost in history and forgotten.

Our Greek neighbors enthusiastically celebrated the 200th anniversary of their independence from the Ottomans in 2021. It is clear that we have encountered many problems with Greece in many areas since the date of its establishment. However, the magnitude of those problems started to change by Greece's ascension to the European Union. It is seen that the Greek State adopted an understanding through the phenomenon of Turkish hostility that the Europeans have been keeping alive in their sub consciousness. Greece has been maintaining the strategy of not resolving the crises that it has been experiencing with Türkiye, but making those crises a problem of Europe and benefit from this situation. We may also say that the Greeks have been successful in doing that.

Another development that has recently become striking is characterizing the process of the Morean Rebellion of 1821 as a revolution in a manner that would also include the European values. This matter may be debated for sure depending upon from which side the issue is evaluated. However, the only matter that may not be debated is the fact that the Turks and Jews in the Morea and Tripolitsa were completely terminated. The marks of the four-hundred-year Turkish civilization were violently erased. In fact, all of those events took place right next to and before the eyes of the civilized Europe. The date of 1821 may be remembered as a Greek revolution. However, it needs to be known that this revolution emerged over the blood of the innocent Turks. Besides, the Greek national anthem that was inspired by a poem glorifying atrocities committed against the Turks accepts this fact in a way.

How would it be possible to explain the massacres committed by Greek gangs

full of anger and hatred in Tripolitsa in October 5, 1821, and killing of 40 thousand innocent people through unimaginable torture, burning innocent people alive, selling people as slaves, making Turkish women concubines, looting the city up to bloody clothes and rusty nails by the concepts such as *disproportional violence, extremity, atrocity* and *massacre*? Undoubtedly, the only concept that would reflect and define what actually happened in the Morea and Tripolitsa is *genocide*.

Lastly, knowing that it would be pointless to expect a self-criticism from civilized Europe and Greece which is regarded as the source of this civilization regarding the massacres committed in the Morea, we believe that it would be useful for our country to take a step to remind the events to the upcoming generations and eliminate the shame of forgetting. Primarily, the incidents that took place in the Morea have to be included into the secondary school curriculum so that they remain in the memory of the upcoming generations. Additionally, for social awareness, building a *Monument of Morean Turks* in one of the western Anatolian cities such as İzmir where the generations of Morean immigrants live today or in İstanbul, and preparing special sections of Morea and Tripolitsa in the cities having immigration museums would help us pay our debt and fulfill our responsibility towards history.

Bibliography

Archival Documents

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) (Ottoman Archive of the Directorate of State Archives of the Office of the Presidency),

Hattı Hümayun (HAT), 841/37873, Gurre-i Receb 1237/24 March 1822.

HAT, 842/37873, 1 Receb 1237/24 March 1822.

HAT, 862/38445, 29 Cemaziyelâhir 1236/3 April 1821.

HAT, 863/38485, 7 Zilkade 1236/6 August 1821.

HAT, 871/38718-A, 23 Şaban 1238/5 May 1823.

HAT, 877/38829, 23 Safer 1237/19 November 1821.

HAT, 888/39242, 29 Zilhicce 1237/16 September 1822.

HAT, 925/40192, 15 Ramazan 1236/16 June 1821.

HAT, 1316/ 51287, 29 Zilhicce 1236/27 September 1821.

Cevdet Hariciye (C. HR), 19/926, Gurre-i Cemaziyelâhir 1237/23 February 1822.

Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal ve Jurnaller (Y. PRK. AZJ) (Yıldız Separate Documents, Petitions and Journals), 12/3, 28 Zilhicce 1304/17 September 1887.

Manuscripts

Ahmedpaşazâde Mir Yusuf, *Mora Vak'asına Dair Ba'zı Malumât,* Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, TY, nr. 564.

Mehmed Örfî, *Coğrafya-yı* Örfî, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, TY, nr. 2045.

Yunan Meselesine Dair Düvel-i Mütehabbeye Verilen Beyanname, Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, TY, nr. 666.

Books and Articles

Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, Vol. XI, XII, Matbaa-i Amire, İstanbul 1309.

Alison, Phillips, *The War of Greek Independence, 1821 to 1833*, Smith Elder & Co., London 1897.

Bass, Gary J., *Freedom's Battle the Origins of Humanitarian Intervention*, Alfred A. Knopf, New York 2008.

Batan, Meryem-Levent Kayapınar, "Dionisios Solomos ve Yunan Ulusal Marşı", *Doğu Batı Dergisi, Balkanlar II,* No. 90, December 2019, pp. 155-183.

Clair, William St., *That Greece Might Still Be Free the Philhellens in the War of Independence*, Oxford University Press, London 1972.

Çalar, Muhammed Emin, *Osmanlı Ordusu'nda Arnavutların Muvazzaf Birliklere Alınmaları: Yaşanan Sorunların Sosyo-kültürel,* İktisadi *ve Dini Altyapıları (1826-1839)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Unpublished Master's Thesis, İstanbul 2019, pp. 71-104.

Dakin, Douglas, *British and American Philhellenes during the War of Greek Independence, 1821-1833,* London University Press, Thessaloniki 1955.

Earle, Edward Mead, "American Interest in the Greek Cause, 1821-1827", *The American History Review*, No. 33/1, 1927, pp. 44-63.

Gordon, Thomas, *History of the Greek Revolution and the Wars and Campaigns Arising from the Struggle of the Greek Patriots in Emancipating their Country from the Turkish Yoke*, Vol. 1, William Bleckwood, Edinburg 1844.

Günay, Necla, "Filik-i Eterya Cemiyeti", *Gazi* Üniversitesi *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, No. 6/1, 2005, pp. 263-287.

Gürbüz, Musa-Mustafa Turan, "Yunan Bağımsızlık Düşüncesinin Tarihi ve Tripoliçe Katliamı", *Uluslararası Suç ve Tarih Dergisi*, No. 1, 2006, pp. 9-42.

Howarth, David, *Greek Adventure, Lord Byron and Other Eccentrics in the War of Independence*, Atheneum, New York 1976.

Jorga, Nicolae, *Osmanlı* İmparatorluğu *Tarihi, (1774-1912)*, Vol. 5, trans. Nilüfer Epçeli-Kemal Beydilli, Yeditepe Yay., İstanbul 2005.

Kiel, Machiel, "Tripoliçe", *DİA*, Vol. 41, 2012, pp. 314-315.

Kiel, Machiel- John Alexander, "Mora", *DİA*, Vol. 30, 2005, pp. 280-285.

Kolokotrones the Klepht and the Warrior: Sixty Years of Peril and Daring, an Autobiography, ed. Mrs. Edmonds, London 1892.

Kolondy, Emile Y., *La population des* îles *de la gréce*, Vol. I, Aix-en-Provence 1974.

Kurşun, Zekeriya, *Nasuhzâde Ali Paşa ve Rum İsyanı*, Vakıfbank Kültür Yay., İstanbul 2021.

Linner, Sture, *W. H. Humphreys' First "Journal of the Greek War of Independence" (July 1821-February 1822),* Almqvist and Wiksel, Stockholm 1967.

Loukos, Christos, "1821 Devrimi Sırasındaki Erotik İlişkiler ve Cinsel Pratikler", trans. Aslı Damar-Çakmak, *1821 Yunan Devrimi, Yunan Tarih yazımında Yeni Yaklaşımlar*, eds. Konstantina Andrianopoulou-Anna Vakali, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2002, pp. 221-238.

Loukos, Christos, "Some Suggestion for a Bolder Incorporation of Studies of the Greek Revolution of 1821 into their Ottoman Context", *Ottoman Rule and The Balkans, 1760-1850: Conflict, Tarnsformation, Adaptation*, Girit Üniversitesi Yay., Rethymno 2007, pp. 195-205.

McCarthy, Justin, *Ölüm ve Sürgün,* trans. Bilge Umar, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1998.

Mehmed Esad Efendi, *Vak'anüvis Mehmed Es'ad Efendi Tarihi (Bâhir Efendi Zeyl ve* İlâveleriyle*) 1237-1241/1821-1826*, ed. Ziya Yılmazer, OSAV Yay., İstanbul 2000.

Mehmed Mansur, *Rum Fetretine Dair Tarih*, İstanbul 1288.

Menekşe, Metin, "Mora Müslümanlarının Hazin Hikâyesi: İsyan, Zorunlu Göç ve İskân (1821-1832) Sürecine Genel Bir Bakış", *Tarih Okulu Dergisi*, No. XLV, April 2020, pp.793-832.

Örenç, Ali Fuat, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri", Uluslararası *Suçlar ve Tarih Dergisi*, No. 11/1, 2011, pp. 5-32.

Örenç, Ali Fuat, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan*, Babıali Kültür Yay., İstanbul 2009.

Özkaya, Yücel, "1821 Yunan (Eflak-Buğdan) İsyanları ve Avrupalıların İsyan Karşısındaki Tutumları", Üçüncü *Askeri Tarih Semineri*, Genelkurmay Yay., Ankara 1986, pp. 114-130.

Peker, Gürkan, *Yunan Tarih Yazıcılığında Mora* İsyanı *ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı (1821-1829),* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Unpublished Master's Thesis, Çanakkale 2018.

Persat, Maurice, *Memories du Commant Persat, 1806* à *1844*, ed. Gustave Schlumberger, Librairie Plon, Paris 1910.

Sonyel, Salâhi R., "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler, *Belleten*, Vol. 62, No. 233, 1998, pp. 107-121.

Stathis, Panagiotis, "From Klephts and Armatoloi to Revolutionaries", *Ottoman Rule and the Balkans, 1760-1850: Conflict, Transformation, Adaptation*, Rethymno 2007, pp. 167-179.

Svoronos, N. J., *Yunanistan Nüfusu ve Yunanistan Nüfus Sayımları*, trans. M. Galip, Aydınlık Basımevi, İstanbul 1936.

Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi, ed. A. Hezarfen, V. I, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999

Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi, eds. Y. Demirel-T. Erdoğan, Vol. II-III, Yapı-Kredi Yay., İstanbul 1999.

Vakali, Anna, "1821 Devrimi Hakkında Yunan Tarihyazımında Arayışlar", *1821 Yunan Devrimi, Yunan Tarihyazımında Yeni Yaklaşımlar*, trans. Aslı Damar-Çakmak, eds. Konstantina Andrianopoulou-Anna Vakali, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2002, pp. 1-18.

Woodhouse, C. M., *Capodistria, The Founder of Greek Independence*, Oxford University Press, New York 1973.

Woodhouse, C. M., *The Greek War of Independence, Its Historical Setting*, Hutchinson's University Press, Londra 1958.

Mora İsyanının Çıkışı ve Tepedelenli Ali Paşa*

Hamiyet Sezer Feyzioğlu**

Öz

19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde yenileşme hareketleri ve çabalarının olduğu bir dönem olduğu gibi yöneticilerin uğraşmak zorunda kaldığı isyanların da çıktığı bir zaman dilimidir. Söz konusu dönemde bütün Avrupa'yı etkileyen ve imparatorlukların çekindiği milliyetçilik akımı hız kazanmış ve yeni devlet ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti de milliyetçilik akımından etkilenmiştir. Osmanlı topraklarında ve idaresi altında yaşayan milletler, çeşitli sebepler ve akımların da etkisiyle bağımsızlıklarını istemeye başlamıştır. Özellikle Balkanlardaki milletler milliyetçilik akımından büyük ölçüde etkilenmiştir. Örneğin bunlardan önce Sırplar ayaklanmış (1804), Bükreş Antlaşması'yla bazı ayrıcalıklar elde etmişler, arkasından Yunan İsyanı çıkmış, daha sonra da diğerleri takip etmiştir.

Yunan İsyanı'nın çıkmasında birbiriyle bağlantılı birçok farklı sebep vardır. Bunlar arasında Aydınlanma Çağı denilen dönemin etkilerinin yansımasını, Amerikan bağımsızlık mücadelesi, Fransız İhtilali'nin etkilerini sıralayabiliriz. Bütün bu etkilerle Rumların fikirsel ve ekonomik dünyaları gelişmiştir. Ayrıca Avrupa devletlerinin propagandalarını da bu etkilere eklememiz gerekir. Bütün fikri gelişmeler, kışkırtmalar Rumların bağımsızlık hareketine hazır hale gelmesine neden olmuştur. Ayaklanma için ise uygun ortam ve işaret beklenmektedir. İşte bu uygun ortam 1820 yılında Yanya Paşası Tepedelenli Ali Paşa'nın isyanı ile ortaya çıkmıştır. Bölgede ve Rumlar üzerinde sıkı bir idare kurmuş olan Ali Paşa'nın denetimi, onun isyanıyla ortadan kalkacaktır. Devletin bu sorunla uğraşması zaten

* Bu bildiri Hamiyet Sezer Feyzioğlu, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu Tepedelenli Ali Paşa İsyanı*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2017, s. 131-142'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, hsezer@humanity.ankara.edu.tr ORCID: 0000-0002-4070-0314
DOI:10.37879/9789751758866.2024.79

isyan için hazırlık yapmakta olan Rumların işini kolaylaştıracaktır. Hatta Rumlarla Ali Paşa arasında iş birliği sağlama çalışmaları da söz konusu olacaktır. Bu çalışmada Ali Paşa'nın Mora İsyanı'nın çıkışındaki etkisi ve isyan sırasındaki durum ele alınıp incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Mora, İsyan, Tepedelenli Ali Paşa, Osmanlı, Rumlar.

The Outbreak of the Morean Rebellion and Tepedelenli Ali Pasha

Abstract

On the one hand, 19th century was a period of reform attempts and movements; and on the other hand, it was a period of revolts and rebellions with which the governors had to deal. In the aforementioned period, the nationalism movement which affected the whole Europe gathered pace and the new state emerged. The Ottoman Empire, too, was affected from this movement. The nations living in the Ottoman territories under Ottoman sovereignty started to demand their independence due to the impact of various reasons and movements. Especially, the nations in the Balkans were impacted from the nationalism movements considerably. For instance, among them, the Serbs rebelled firstly (1804), they attained some privileges with the Treaty of Bucharest, then the Greek Rebellion started, followed by other rebellions.

There are many dependent reasons in the emergence of Greek Rebellion. We can list among them the projection of the influences of Enlightenment Period, the independence struggle of USA, the impact of French Revolution. All these improved the intellectual and economic world of Greeks. Also, we have to add the propaganda of European states to these effects. All these intellectual developments, and provocations led Greeks to be ready for the independence movement. But, for the rebellion they expected proper setting and sign. This proper setting came out of the rebellion by Ioannina Pasha Tepedelenli Ali Pasha in 1820. The strict inspection of Ali Pasha who set up a suppressive government in the region and on the Greeks disappeared after his rebellion. This problem of the state eased the Greeks' endeavor who have been on preparation for the uprising. Even, there have been some trials between Greeks and Ali Pasha for collaboration. This paper will analyze the impact of Ali Pasha on the emergence of Morean Revolution and the general situation during the rebellion.

Keywords: Morean, Rebellion, Tepedelenli Ali Pasha, Ottoman, Greeks.

Mora İsyanının Çıkışı ve Tepedelenli Ali Paşa

Rumlar, Osmanlı Devleti'nde en ayrıcalıklı duruma gelmiş bir toplumdu. Zamanla Osmanlı İmparatorluğu'nda ve dış dünyada ticaret yaparak zenginleşmişlerdi. Bu zengin kesim bir ulusal bilincin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Okullar yaptırarak, kitaplıklar kurarak, burslar vererek Rum gençlerin eğitim imkânlarını artırmışlardı[1]. Ulusçu olma bilinci daha XV. yüzyılda çeşitli kitapların yazımı, özellikle Plethon Gemistos'un biz Helleniz fikirlerini yazması, yayması, Konstandinos Laskaris'in Milano'da bir Hellen Grameri yayınlaması gibi ve kendileri hakkındaki araştırmaları ile başladı. XVIII. yüzyıla gelindiğinde de bu tür yayınlar ve çeviriler arttı, XIX. yüzyılda ise çok fazla çoğaldı[2].

Fransız İhtilali'nin yaydığı fikirler Osmanlı Devleti'nde de etkili olarak, Rumlar arasında yayıldı. Özellikle milliyetçilik fikirlerinin gayr-i müslimler arasında yayılması Osmanlı Devleti'ni parçalanma sürecine soktu. Mısır'da Kölemenler, 1805'te Sırplar ayaklandılar. 1821'de de Mora İsyanı başladı[3].

Rumlar, 1814'te örgütlenmeye başladılar. 1814 yılında Fihiliki Heteria (Philike Hetaireia-Dostlar Derneği) adlı bir dernek kuruldu. Üyeler arasında her sınıftan insan vardı. Önce başkanlığına Kapodistrias'ın getirilmesi istendiyse de onun kabul etmemesi ile Aleksandr İpsilanti başkanlığı aldı[4].

İlk hareket 1821 yılı Mart'ında Eflak-Boğdan'da başlatıldı. Aleksandr İpsilanti, Sırpları da yanına çekebileceğini düşünmüştü. Bu yüzden askerleriyle Boğdan'a girdi. Ancak isyan başarısızlıkla sonuçlandı ve İpsilanti kaçmak zorunda kaldı[5]. Aslında isyanın Nisan ayında başlaması planlanmıştı. Ancak, Argos kasabasında pazarda gezen iki sarhoşun açtığı ateş zaten isyana hazırlanmakta olan Rumları harekete geçirmiş ve olay 17 Mart 1821 (12 Cemazie'l-ahir 36)'de meydana çıkmıştır[6]. Bu hareketlenme kısa sürede

1 S. Şükrü Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkiler (1821-1993)*, İmge Kitabevi Yay., Ankara 1993, s. 25.

2 Herkül Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yay., İstanbul 1994, s. 48-53.

3 Zeki Arıkan, "1821 Yunan İsyanı›nın Başlangıcı", *Askeri Tarih Bülteni,* Yıl 12, S. 22*, Şubat 1987,* s. 97.

4 Yücel Özkaya, "1821 Yunan (Eflak-Boğdan) İsyanları ve Avrupalıların İsyan Karşısındaki Tutumları", *IV. Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri*, Ankara 1986, s. 114-115; Gürel, *age*., s. 27-28, Ahmet Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C 11, s. 8; Stanford J. Shaw- Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C 2, İstanbul 1983, s. 44.

5 Eflak-Boğdan'da yapılan bu girişimle ilgili geniş bilgi için bk. Özkaya, agm., s. 114-132.

6 Ahmet Cevdet, *age*., C 11, s. 146.

tüm Mora ve adalara yayıldı[7]. Mora İsyanı başladığı tarihlerde bilindiği gibi Osmanlı Devleti Yanya'da Tepedelenli Ali Paşa isyanı ile uğraşmaktaydı. İşte burada Tepedelenli Ali Paşa İsyanı ile Mora'daki isyan arasındaki ilişki incelenmeye çalışılacaktır.

Ali Paşa, Arnavutluk ve Yunanistan'da güçlü bir idare kurmuştu. Bağımsızlık savaşındaki Yunanlıların önemli askerî liderlerinin çoğunun Ali Paşa'nın hizmetinde görevli ve eğitilmiş armatoller olduğunu biliyoruz. Bunlar arasında Androutsos, Karaiskakis, Diakos, Tsansas, Bakolas gibi isimleri sayabiliriz[8]. Dennis Skiotis'in Arabantinos'tan naklettiğine göre, Ali Paşa'nın sürekli kuvvetleri Müslüman Arnavutlardan oluşmakta iken, illerde güvenlikten sorumlu olan kişilerin çoğu Hristiyan armatollerdi[9]. Ali Paşa, Rumların milliyetçi düşüncelerinin gelişmesinde de yardımcı olmuştur. Şöyle ki; onlar için kiliseler inşa ettiriyor, Yunan dilini diplomatik yazışmalarda kullanıyor, Yunan diliyle eğitimi teşvik ediyordu. Ali Paşa, Yunan piskoposlarını ajan olarak da kullanmaktaydı. Ortodoks Yunanlıların büyük bir kısmı Ali Paşa'nın idaresi altındaydı. Paşa, Yunanlıların yeteneklerinden yararlanıyordu. Yanya bir Yunan şehri kabul ediliyordu[10].

Aleksandr İpsilanti ve Kapodistria 1820 yazında buluşarak görüştüler. İpsilanti, Kapodistria'dan Osmanlı Devleti ile Ali Paşa arasında çıkan sorunda Yunanlıların konumunun ne olması gerektiği hakkında tavsiyeler alacaktı. Kapodistria devrimden yana değilse de Yunanlıların Ali Paşa ile ilgili bu durumdan yararlanabileceği düşüncesinde idi. Gerektiğinde asker olan kesimin(armatol) kendilerini savunmaları için hazırlıklı olmalarını düşünüyordu[11]. Osmanlı birlikleri, Ali Paşa üzerine yürüdüğünde O, Yunanlıların

7 Mora İsyanı ve adalardaki durum hakkında Mübahat Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", *3. Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri*, Ankara 1986, s. 133-161; Zeki Arıkan, "1821 Ayvalık İsyanı", *Belleten,* C LII, S. 203, Ağustos 1988, s. 571-601 çalışmalardan geniş bilgi edinilebilir.

8 Dennis N. Skiotis, "Mountain Warriors and the Greek Revolution", *War Technology and Society in the Middle East,* London 1975, s. 316.

9 Skiotis, agm., s. 317.

10 William Miller, *The Ottoman Empire and the Its Successors 1801-1927*, 1966, s. 64; Nevill Forbess, Arnold Joseph Toynbee, David Mitrany, David George Hogarth, *The Balkans a History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey,* Oxford at the Clarenden Press, 1915, s. 189.

11 Skiotis, agm., s. 321. Aleksandr İpsilanti'nin faaliyetleri, olayları başlatması ve başarısız olması konusunda bk. Anton Freiherrn von Prokesch-Osten, *Geschichte des Abfalls der Griechen vom Türkischen Reiche im Jahre 1821 und der Gründung des Hellenischen Königreiches, Aus Diplomatischen Standpunkte*, C 2, Wien 1867, s. 23-82.

tarafına döndü. Zaten 1818'den beri Fihiliki Heteria'nın varlığını biliyordu. Yunanlıları kendi lehinde kullanmayı düşündü. O, Rusların da desteğini kazanacağını biliyordu. Ali Paşa ile Fihiliki Heteria'yı temsilen Rusya'nın Patras konsolosu resmi çevirmeni Ioannis Paparregopovlos arasındaki görüşmeler 1820 Nisan'ında yapıldı. *Tarih-i Cevdet*'te *Terkopi Tarihi*'nden nakledildiğine göre, Ali Paşa'nın Paparregopovlos'u görüşmek için Preveze'ye davet ettiği, Paparregopovlos'un bunu kabul etmediği anlatılmaktadır. Paparregopovlos, durumu Badra piskoposuna anlatmış, piskopos bundan memnun kalmayarak, bundan faydalanması gerektiğini söyleyip, Paparregopovlos'u Ali Paşa'nın görüşme teklifini kabul etmeye ikna etmiştir[12]. Rusların Sultan'a karşı savaş açması için ona baskı yaptı. Kendi çıkarlarının Rus ve Yunan çıkarlarıyla birleştiğini söyleyerek, onun St. Petersburg'a gidip Kapodistria'ya durumu anlatmasını istedi. Ali Paşa, Paparregopovlos'u kendisinin Rusya'ya bağlılığı konusunda ikna etti. Paşa ile Paparregopavlos arasındaki görüşme ile ilgili Veli Paşa'nın yazıcısı Dimitri, İstanbul'da Patrikhanede tutuklu iken Rum isyanı konusunda yazdığı bir mektupta buna benzer bilgiler vermektedir [13]. Paşa'nın Ruslar ile beraber hareket ederek durumunu düzeltip tekrar isyan etmeyi planladığı anlaşılmaktadır. Paparregopovlos bunu kabul ettiyse de seyahat ertelendi. Her ikisi de Mora'da ve Rumeli'deki askerî şefler ve piskoposlarla haberleşip bir genel ayaklanma sırasında hazır olmaları için onları uyardılar. Ali Paşa, her ne kadar İngiltere, Avusturya ile temasa geçip, Sultan'ın da kendisini affetmesi için uğraşmışsa da aslında tek kurtuluşunun Rus-Yunan planında olduğunu gördü. Ali Paşa, Hugues Pouqueville'nin anlattığına göre, adamlarının mart ayına kadar bağlılığını sağlamak için aralık ayında büyük olayın propagandasını yapıyordu. Bu arada Ali Paşa'nın hiz-

12 Ahmet Cevdet, *age*., C 11, s. 100, Lütfi Tarihinde ise Paparregopovlos'u cemiyet üyelerinin Ali Paşa'ya gönderdiği, Ali Paşa'ya yardım için Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açacağı haberini verdiği, Ali Paşa'nın dayanmasını istediklerini anlatılmaktadır. Ahmet Lütfi, *Tarih-i Lütfi*, C 1, İstanbul 1290, s. 14.

13 BOA, Hatt-ı Hümayun, no: 48908-A. Bu bilgilere göre; bir taraftan kendisi bir taraftan Rus elçisi gayret gösterip suçunun bağışlanması sağlandıktan sonra bir sene içinde Arnavutlar ile idaresindeki diğer mahallerde reayayı birleştirip, mühimmat açısından kuvvetlendirerek isyan edecekti. Rusya da Osmanlı topraklarında ihtilal çıkarmak için çalışırsa Devlet-i Aliyye çaresini bulamayacaktı. Her yerde birdenbire büyük bir isyan çıkarılmasına karar verdiler. Sonra Paparregopovlos İstanbul'a gelerek bu görüşmeyi Rus elçisine haber vermiş ve Petersburg'a gitmiştir. Bu olayı Avusturya duyarak, Ali Paşa'ya haber gönderilmiş, niçin Rusya ile böyle haberleşiyor, Arnavutluk bize düşer tertibi bizimle yapsın şeklinde teklif yapılmıştır. Ali Paşa Avusturya'nın da tarafında olmasını önemli gördüğünden onlarla da anlaşmıştır. Dimitri bu bilgileri yetkililere ilettiği gibi elçilerle yüzleşebileceğini de belirtmiştir

metindeki armatoller Rumeli içlerine ilerlemekte olan Osmanlı kuvvetlerine karşı direnmeye başladı. Aynı zamanda Yedi Adalar'a kaçmış olan savaşçılara yurda dönme ve armatoller ile birleşme çağrıları yapılıyordu. Bu sözü edilen savaşçılar, Ali Paşa'nın kaçmak zorunda bıraktığı klepht ve Suliler'di. Bunlar, Osmanlılardan da af sözü ve iyi ücret önerileri alıyorlardı. Her iki taraftan gelen bu tekliflerle adalara kaçmış olanlar geri döndüler. Bunlar Ali Paşa'nın Yunan davasıyla bütünleşmesi sebebiyle önceleri Ali Paşa'nın tarafını seçtiler. Ancak, Ali Paşa'nın savaşa girmekteki kararsızlığı, bilinen ikiyüzlülüğü, hırsı Yunan liderlerini rahatsız ediyordu. Bu nedenlerden Osmanlı askerleri Rumeli'de önemli yerleri ele geçirdiğinde, Ali Paşa'nın yanında olan armatol ve bir kısım Yunanlı şefler Osmanlıların tarafına geçti[14]. Yanya'yı kuşatan Osmanlı askerleri zamanla baştaki hızlarını kaybetti. Ordunun 50 bin kişilik mevcudu beşte biri kadar indi. Durumu izleyen yabancı gözlemciler Osmanlı kampındaki paşalar arasında kıskançlık ve bölünmenin başladığını bildiriyorlardı. Ayrıca, baskı uygulaması, çok önceden beri süren para, yiyecek, yem gibi maddelerin zorla alınması, angaryalar yaptırılması, köylüleri Osmanlılar yanından Yunanlılar tarafına döndürdü. Balkanlar'daki durum halk için dayanılmaz olmuştu. Ali Paşa yüzünden gönderilen askerlerin halkı bıktırdığını, bölgenin harap olduğunu yine gözlemciler bildiriyordu. Bu durumda uygun ortamı gören halk kitleler halinde ayaklanmaya başladı. İlk olarak Sulyotlar Ali Paşa'nın tarafına geçti. Sulyotların asıl amacı 17 yıl önce kovuldukları memleketlerini kaybetmemekti[15]. Sulyotlar böylelikle Sultan›a karşı ayaklandı. Arnavutlar da Osmanlı birliklerinin tavırlarından bıkmışlardı. Onlar, Ali Paşa›nın yönetimi altında yaklaşık 30 yıldır Rumeli›de seçkin bir statüye sahipti. Bunların da güçlerini Sulyotlarla birleştirmesi kendileri için tek çözüm yoluydu. 27 Ocak 1821'de bir antlaşma imzalandı. Arnavutlar ve Sulyotlar *"bir beden içinde bir ruh olacaklar"* ve kanlarını *"Ali Paşa'nın kesin zaferi için akıtacaklardı"*. Hemen hemen bütün klepht ve diğer kabileler, dağ köylüleri Osmanlılara karşı eylemlere başlayacaktı. Osmanlılar bu ayaklanma ruhunun yayılmasını engellemek için çalıştıysa da geç kalınmıştı[16].

Bu tarihte eylem için hazırlanan bir diğer Yunanlı grup armatolinin kaptanlarıydı. Sulyotlar ve klephtler gibi onlar da Filiki Heteria'nın Korfu komitesi ile ilişki içindeydi. 1821 yılının Ocak ayı başlarında aralarından en ünlüleri

14 Skiotis, agm., s. 324-325.

15 Sulyotların memleketi, daha önce sözünü ettiğimiz, Orta Arnavutluk'taki Suli Dağı çevresidir. H. N. Brailsford, *Macedonia Its Races and their Future*, Newyork 1971, s. 125-126.

16 Skiotis, agm., s. 326.

Androutsos, Varnakiotis, Tsargas, Stournaris, Makris Santa Mavra adasında bir araya geldi. Bu kişiler Yunan hareketinin askerî yönden örgütleyicileri olarak nitelendirilebilir. Bu toplanan kişiler, toplantıda Epir'in liderlerini izleme ve Rumeli'de isyanı yayma kararı aldılar[17]. Bu toplantıya Mora'daki Mani Beyi'nin oğlu Elias Mavramichalis de katılmıştı. Anlaşıldığı gibi yerel birtakım hareketler başlamıştı. Fihiliki Heteria'nın İstanbul'daki merkez komitesi ve güney Rusya'daki lideri İpsilanti bu olaylara ilişkin haberleri aldıklarında tepki gösterdiler. Çünkü devrim İpsilanti'nin gelmesi ile başlayacaktı. Oysa olaylar başlamıştı. İpsilanti'nin Mora'daki temsilcisi artık hiçbir gecikmeyi garantileyemeyeceğini, yani O gelene kadar olayları engelleyemeyeceğini bildirerek, O'nu uyarıyordu[18].

Ali Paşa, kendi casuslarından 23 Mart'ta her şeyin plana göre geliştiğini bildiren haberler almaktaydı. Yunanlılar yaşamda ve ölümde Ali Paşa'dan ayrılmayacaklarını söylüyorlardı[19]. İsyan mart ayı sonlarına doğru başladı ve nisan ayında Mora'da genelleşti.

Eflak ve Boğdan'daki isyan bastırıldıktan sonra Mora'da çıkan isyanı batırmak da gerekmekteydi. Hurşit Paşa, Mora'ya Mehmet Paşa'yı göndermiş, Hasan Paşa da Nisan'da Anabolu muhafızı tayin edilmişti. Mehmet Paşa Mora'ya gittiğine göre, Anabolu muhafızı Hasan Paşa'nın Anabolu'ya mı yoksa Mora›ya mı gönderilmesinin uygun olduğu konusunda Hurşit Paşa›nın hükümet tarafından fikri sorulmuştur. Bunun üzerine, Hurşit Ahmet Paşa da Hasan Paşa›nın Anabolu'ya gitmesini, Mehmet Paşa ile haberleşmesini, Derbend ve Tripoliçe taraflarına asker sevk etmesini önermiştir. Devlet de bu öneri üzerine hareket etmiştir. Anabolu muhafazası için Aydın, Saruhan sancaklarından alınan askerler İzmir'den gemilerle Hurşit Paşa'nın önerisi ile gönderilmişse de Akdeniz'de eşkıyanın çok sayıda gemileri dolaşmakta olduğundan askerler Yenikale önlerinde kaldı. Bu durum Hasan Paşa'nın Anabolu'ya gelmesini engellemiş, bu yüzden Hasan Paşa, İzmir muhafızı tayin edilmiştir[20]. Hurşit Paşa'nın önerisi dikkate alınmış ve Mehmet Paşa Mora'ya vali atanmıştır. Temmuz ayında Mora'ya gitmekle görevli birçok geminin ve askerin hazırlandığını öğrenmekteyiz. Daha önce 70 parça gemi Mora'ya gönderilmişti. Bundan başka Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın 120 kadar gemisi de Mora'ya gitmekteydi. Ayrıca, Cezayir, Tunus ve diğer yer-

17 Skiotis, agm., s. 327.

18 Skiotis, agm., s. 327-328.

19 Skiotis, agm., s. 328.

20 BOA, Ayniyat Defteri-610, s. 59, 61, 67.

lerden toplanmış olan 130-140 parça tekne de Mora'ya ulaşmak üzereydi. Karadan ise Yenişehir tarafından gitmek üzere Behram Paşa, Karaman valisi Hacı Bekir Paşa gibi görevliler 50-60 bin asker ile Mora'ya gitmekle görevlendirildi. İnebahtı, Karlı-ili üzerinden ise İskenderiye sancağı mutasarrıfı Mustafa Paşa da Mora'ya gidiyordu. Mora'ya gönderilen asker sayısı aşağı yukarı 130-140 bin kadardı[21].

Bilindiği üzere bu tarihlerde Tepedelenli Ali Paşa isyanı bastırılamamış olduğundan bir taraftan da onunla uğraşılmaktaydı. Ali Paşa'nın adamlarının Yunanlı asiler arasında yer aldıklarını kaynaklardan öğrenmekteyiz[22].

Fihiliki Heteria, girişecekleri hareket konusunda olayın başlangıcından önce çeşitli layihalar hazırlamakta idi. Bu layihaların birinin 2., 4. ve 5. maddelerinde Tepedelenli Ali Paşa olayı ile ilgili düşünceler yer almaktadır:

2. maddeye göre, Tepedelenli Ali Paşa Sırpların isyanına kadar Osmanlı kuvvetlerine dayanabilirse Osmanlı Devleti, Sırp ve Ali Paşa olayları nedeni ile kuvvetini ikiye bölecek böylece Mora halkı serbestçe isyanını yürütebilecekti. Ali Paşa, Osmanlı kuvvetlerine yenilse bile, Osmanlı kuvvetlerinin büyük kısmı Sırplar üzerine gideceğinden Yunan kaptanlarına güç yetiremeyecekti. Kaptanların yenilmesi halinde ise Yunanlıların büyük bir kuvveti yok olacağından, bunu engellemek için Sırpların savaşa devam etmesi sağlanacaktı.

4. maddeye göre, Ali Paşa maiyetinde olan kaptanlara özel bir görevli gönderilerek cemiyete girmeleri için çalışılacaktı.

5. maddeye göre, bu memur, Ali Paşa'nın yok edilmesinden önce Yanya'ya varabilirse Ali Paşa ile kaptanlar arasında birlik ve beraberliği içeren bir anlaşma senedi düzenlenmesine gayret edecekti[23].

Paparregopovlos tarafından Nazır-ı Umumiye gönderilen 20 Eylül 1820 tarihli bir mektupta, Tepedelenli Ali Paşa'nın fermanlı ilan edilmesinin Yunanlılarca kaçırılmaması gereken bir fırsat olduğunu ifade etmekteydi[24].

Yunanlıların, Ali Paşa'yı kendi amaçları için kullandığını görmekteyiz, Tepedelenli Ali Paşa maiyetindeki kaptanlara Nazır-ı Umumi 12 Aralık 1821 (29 Kanun-ı Sani 1821) tarihinde bir talimatname gönderdi. Bu talimatna-

21 BOA, Cevdet Dahiliye, no:9409 (28). 12 Temmuz 1821 (11 L 236) tarihli Mora valisi Mehmet Paşa'nın mektubu. Ataullah Şanizade, *Tarih-i* Şanizade, C 4, s. 178.

22 Ahmet Cevdet, *age*., C 11, s. 101-102.

23 Mehmet, *Rum Fetretine Dair Tarih*, I. Cüz, İstanbul 1288, s. 21-22.

24 Ahmet Cevdet, *age*., C 11, s. 241.

menin 2. maddesinde; kaptanlara Ali Paşa ile olan ittifaklarını korumaları, Osmanlı askerini birlikte bölgeden çıkardıktan sonra, Ali Paşa'nın ellerine geçeceğini, Paşa'nın eski haline gelmemesinin sağlanması isteniyordu. 4. maddede; Devlet-i Aliyye'nin hiçbir sözüne uymayıp Ali Paşa'yı muhafaza etmek bahanesiyle Müslüman halkın bölgeden çıkarılmasına özen gösterilmesi, 5. maddede ise, Osmanlı askeri ile ittifak ederek Ali Paşa›nın cezalandırılmasına çalışmaları için Patrikhanece gönderilen tenbihnamelerin zorla alındığını, bunlara uymamaları gerektiği bildirilmekteydi[25]. Bunlardan anlaşıldığı üzere Ali Paşa, Osmanlı Devleti'ne karşı kullanılacak, böylece Osmanlı askerleri bölgeden çıkarılacak, daha sonra zayıf düşen Ali Paşa Yunanlıların eline geçmiş olacaktı.

Bölgedeki isyan olaylarında Rusların da etkisi olduğu açıktı. Fihiliki Heteria'nın Ruslarca desteklendiği bilinmektedir. 23 Ağustos 1821 (23 Za 236) tarihinde İstanbul'a yazdığı mektubunda Hurşit Ahmet Paşa, Yanya'daki olayları anlatırken Ruslardan ve Rumlardan da söz etmektedir. Hurşit Ahmet Paşa, Rus elçisinin İstanbul'dan ayrılacağı haberlerini aldığını, bunun da Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edeceği izlenimini verdiğini öne sürmektedir. Paşa, Rumların isyanında Rusya'nın kışkırtması olduğunu, Fransa ve Avusturya'nın da isyan konusunda Rumlara yardımcı olacakları düşüncesinde olduğunu belirtmektedir. Rusya'nın donanmayı Baltık Denizi'ne oradan da Akdeniz'e gönderdiği haberi alınmış, 60, 70 bin Rus askerinin Karlı-ili tarafına çıkarılacağı söylentileri halk arasında yayılmaya ve olaylar çıkmaya başlamıştı[26].

Tepedelenli Ali Paşa'nın Mora'ya adamlarını göndererek Rumları kışkırttığını bilmekteyiz. Paşa, kendisini kurtarabilmek için bu yola sık sık başvurmuştur. Kendine bağlı adamları Osmanlı ordusu içine sokmuştur. Örneğin Rum bölükbaşlarından Olise adlı Arnavut'u kendisinden kaçmış gibi İsmail Paşo Paşa'nın yanına göndermiştir. İsmail Paşa ona güvenmiştir. Ancak, o gizliden gizliye Arnavut askerleri arasında fitne çıkarmaya çalışmıştır. Ali Paşa, bunun dışında Boğdan ve diğer yerlere de adamlarını bu şekilde göndermiştir[27]. Mora ile ilgili olarak da bu tip uygulamalara başvurmuştur. Bu konuda Mora kaymakamı Salih Ağa, 18 Mart 1821'de Hurşit Paşa'ya bir mektup yazmıştır. Salih Ağa bu mektubunda, Ali Paşa'nın adamlarının halkı kışkırttığı ve Hurşit Paşa'nın 5-6 yüz asker göndermesini istemektedir. Ken-

25 Ahmet Cevdet, *age*., C 11, s. 256-257.

26 BOA, Hatt-ı Hümayun, no:38279.

27 Ataullah Şanizade, *age*., C 3, s. 142.

disine o tarafa 1500 kadar asker gönderildiği bildirilmiş, bu duyulunca, halk arasındaki kışkırtmalar kesilmişse de halk arasında ayrılığın varlığının kesin olduğu mektupta açıklanmaktadır[28]. Mora kaymakamı Salih Ağa, yazdığı aynı tarihli başka bir mektupta Manya başbuğu Petru Bey'i savunmaktadır. O, onun güçlü, Devlet'e sadık bir görevli olduğunu belirtmektedir[29]. Ancak, biz biliyoruz ki Manya başbuğu Fihiliki Heteria ile temastadır. Bundan da Salih Ağa'nın Mora'daki olayları aslında anlamadığı ve söylenenlere inanarak ikna edildiği anlaşılmaktadır. Mora'da halk arasındaki kaynaşmadan dolayı Tripoliçeliler, Hurşit Paşa'dan asker istemişlerdi. Hurşit Paşa Mora'ya gelip, oradan Yanya'ya gitmek üzere iken halk kendi üzerlerine asker gönderildiğini zannetmiş ve Mora'da ihtilal belirtileri görülmeye başlamıştır. Bunun üzerine, Tripoliçe ileri gelenleri bir araya gelip, görüşüp biz ihtilal söylentilerine karşıyız, bu dedikoduları Ali Paşa çıkarıyor diyorlardı[30]. Hurşit Paşa, Manya'da Ali Paşa'nın adamlarının fitne çıkardığı ve Rusların asker hazırlaması için Manya başbuğuna para gönderdiği haberlerini almıştı. Manya'daki bazı fesatçılar da Ali Paşa'nın lehine hareketlere katılmıştı. Durumu düzeltmek için Manya'ya hemen asker gönderilmişti. Ancak, Hurşit Paşa, bunun yeterli olmadığını bu yüzden birkaç geminin de Manya taraflarında dolaşması ve burayı kuşatması gerektiğini bildirmektedir. Hurşit Paşa, Mora'daki olayların diğer devletlerin ve özellikle Ali Paşa'nın fitnesinden başka bir şey olmadığı görüşündedir. O, Manya'ya birkaç geminin gönderilmesinin yeterli olduğunu düşünmektedir[31]. Padişah, kendisine sunulan bu bilgilere karşılık İbrail muhafızından da, başka taraflardan da fesad olduğuna dair bilgiler aldığına işaret etmiştir. Padişah, bu yüzden bu konuda 4-5 geminin yeterli olmayacağını, Kaptan Paşa'nın Akdeniz'e çıkması için hazırlıklarını yapmasını ister. Padişah ayrıca, Manya başbuğunun rehin olarak bulunan oğlunun, Veli Paşa yazıcısının, papazların gözaltında tutulmasına dikkat edilmesini, Galata, Beyoğlu gibi yerlerde güvenlik önlemlerinin arttırılmasını da istemektedir[32]. Osmanlı yöneticileri Ali Paşa'nın fitnelerine karşı emirler göndererek tedbirler almaktaydı. Tuna boyundaki muhafızlara, Eflak voyvodasına ayrı ayrı yazılar gönderilerek Ali Paşa'nın fitne çıkarmak için adamlar ve yazılar göndereceği ihtimaline karşı uyarılarda bulunulmuş ve böyle adam-

28 BOA, Hatt-ı Hümayun, no:38276-F.

29 BOA, Hatt-ı Hümayun, no:38276-C.

30 Ahmet Cevdet, *age.,* C 11, s. 51-52.

31 BOA, Hatt-ı Hümayun, no:38866, 6 Mart 1821 (gurre-i C 36) tarihli mektubu.

32 BOA, Hatt-ı Hümayun-38866, Padişah'ın Hurşit Paşa'nın mektubuna yazdığı Hatt.

ları ve yazıları yakalayıp İstanbul'a göndermesi kendilerinden istenmiştir[33]. Ali Paşa olayı ve Mora İsyanı ile ilgili devlet adamlarının da gaflet içinde oldukları görülmektedir. Veli Paşa'nın yazıcısı Dimitri'nin Mora İsyanı hakkında bilgisine başvurulduğunda anlattıkları ilginçtir. Bildiklerini anlatmak için kaptan paşaya, Bostancıbaşı Ağa'ya ulaşmaya çalışmış, başaramamıştır. Sonunda Yusuf Agah Efendi'yle görüşme imkânı bulmuştur. İki kere kendisini Mora'da bir fesat çıkacağı ve tedbir alınması konusunda uyarmıştı. İkinci uyarısında Yusuf Agah Efendi tebessümle *böyle fesadları çok göreceğiz lakin Allah vire* kırk gün kadar daha Ali Paşa *dayana idi. Sonra sebep olanlar görürler. Ali Paşa evladları babalarını bıragıb firar ettiklerine pek fena ettiler. Babası ve evladları* cümleten dayanmak iktiza ederdi. Ben geçen sene *bunlar oldukları mahalde cümleten durup ve dayanıp memurlar üzerlerine hücum etmeleri haberini işitmiştim. Lakin Mora maslahatı için* şevketlü *efendimiz kapuya bir hatt-ı hümayun gönderip Mora'nın tedabirini benim reyime havale buyurmuş olduğundan ben dahi Mora muhafazasına Tırhala Mutasarrıfı Mahmut Paşa'nın gönderilmesi münasip olduğunu ifade ettim. Çünkü Yanya üzerinde olan vüzeradan birinin Niş muhafızı olmasını kapudan* münasip gördüler. Ben dahi Mahmut Paşa'nın Mora muhafızlığıyla Yanya üzerinden ayrılmasını istedim ki Yanya üzerinden iki vezir kalktığı surette Ali Paşa ve gerek askerisi bu suret Mora ve Niş tarafında bir hadise zuhurunda iktiza etmesini *anlayub* işte *fesad zuhura başladı diyerek kendilerinin dayanmasını muceb olsun için. Lakin* şevketlü *efendimiz Mahmut Paşa'nın Mora'ya memuriyetine ruhsat-ı hümayun vermeyüb Anadolu tarafından bir vezir memur ettiler. Ali Paşa kırk gün daha dayanırsa bir mah zarfında burada dört adamın ne cezaya uğrayacaklarını görürüz* dedi. Dört adam kimlerdir diye sorduğumda *Halet Efendi ve berber başı ağa ve sabık ve lahak* gümrük eminleri Osman Ağa ile Ahmet Ağa'dır dedi. Dimitri karşılığında bu kişilerin devletin sadık adamları olduğunu, padişahın da böyle bildiğini haklarında bir ceza olmayacağını düşündüğünü söylemiştir. Yusuf Agah Efendi buna karşılık Şevketli efendimiz bunlara bir şey etmezse başka yüzden olur zira halk beyninde başka şey var ol-derece ki ateş karıların girecekleri hamama kadar varmağa başladı ve bu günlerde gereği gibi alevlenmektedir demiştir. Bu sözleri duyan Dimitri oldukça şaşırmıştır. Ali Paşa'nın nasıl hain biri olduğunu herkesin gerektiği kadar bilmediğini düşünmektedir[34]. Devlet adamlarının kendi aralarındaki

33 BOA, Hatt-ı Hümayun-40651-A, 30 Haziran 1820 (19 N 235) tarihli Mihal Abde imzalı ariza.

34 BOA, Hatt-ı Hümayun, no: 48908-A.

çekişmeler, Ali Paşa olayını körüklemiş veya uzatmış, bir başka olayı da yani Mora İsyanını da yeteri kadar değerlendirip tedbir alınmasına engel olmuş gözükmektedir.

Sonuç

Mora isyanının çıkmasını birçok kaynak Tepedelenli Ali Paşa'ya bağlamaktadır. Bunlar, Tepedelenli Ali Paşa'nın Rumları baskı altında tuttuğu, Rumların ondan korktuğu için ayaklanmaya cesaret edemediğini ifade etmektedirler. Bu görüş bir yerde haklıdır. Tepedelenli Ali Paşa bölgede güçlü bir idarecidir ve Rum halkı sindirmiştir. Rumlar O'nun fermanlı olmasını fırsat bilmişlerdir. Ancak, anlattığımız gibi Rumlar arasında bu yönde çok önceden zaten bir gelişme vardır. Rumlar arasında özgürlük, bağımsızlık fikirleri yayılmıştır. Rumlardan iyi eğitim görenler, zenginleşen tüccarlar fikir yönünden de bu olayı hazırlamışlardır. Ayrıca, bilindiği üzere Rusların ve Fransızların da bu bölgede propaganda yaptıklarına daha önceki bölümlerde değinmiştik. Rumlar, daha 1814 yılında Fihiliki Heteria'nın kurulmasıyla örgütlenmeye başlamıştır. Ali Paşa, bu örgütten haberdar olmuş, Devlet'i de uyarmıştır[35]. Ancak, asi ilan edilmesi Rumların isyan etmesi için iyi bir fırsat olmuş, Devlet'in Ali Paşa olayı ile uğraşmasından yararlanmışlardır. Ali Paşa da bir yandan kendisine bir çıkış yolu ararken, diğer yandan da Rumlara başvurmuştur. Heteria teşkilatı da Ali Paşa'dan yararlanmıştır. Aralarında gizli sözcüklerde "kayınata" kelimesini Tepedelenli Ali Paşa için, "30" numarasını da Yanya için kullanmışlardır[36]. Bu konuda söylenebilecek söz, Rumların Ali Paşa olayını kendileri için bir fırsat olarak iyi değerlendirmelerinin yanı sıra Ali Paşa'nın da kendini kurtarmak için Rumlara başvurarak onları kullanmak düşüncesinde olduğudur. Rumlar bu olaydan yararlanarak kendileri için iyi sonuçlar alırken, Ali Paşa kendini kurtaramadığı gibi, Osmanlı Devleti'nin başına yeni bir sorun açılmıştır. Bu da Mora isyanının gelişmesine ve sonuçta Yunan Devleti'nin kurulmasına neden olmuştur.

35 Ahmet Lütfi, *age*., C 1, İstanbul, 1290, s. 14-15. Moralı Rumlar, gizlice Viyana Kongresine temsilci göndermiş, Yunan ihtilali ile ilgili çalışmalarda bulunmuştu. Ali Paşa bunu öğrendiğinde Rum olan doktoru Luka'yı Viyana'ya gönderip bunlar hakkında bilgi edinip, evraklar ele geçirmiştir. Yunanlıların ihtilal hazırlığında olduğunu öğrenip Bab-ı `Ali'ye bildirmiştir.

36 Ahmet Cevdet, *age*., C 11, s. 233.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA),

Hatt-ı Hümâyûn (HAT): 48908-A, 38279, 38276-F, 38276-C, 38866, 40651-A.

Ayniyat Defteri: 610.

Cevdet Dahiliye: 9409/28.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Ahmet Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C 11.

Ahmet Lütfi, *Tarih-i Lütfi*, C 1, İstanbul 1290.

Ataullah Şanizade, *Tarih-i* Şanizade, C 3-4.

Arıkan, Zeki, "1821 Yunan İsyanı›nın Başlangıcı", *Askeri Tarih Bülteni,* Yıl 12, S. 22*, Şubat 1987*, s. 97-132.

Arıkan, Zeki, "1821 Ayvalık İsyanı", *Belleten,* C LII*,* S. 203*,* Ağustos 1988, s. 571-601.

Brailsford, H. N., *Macedonia Its Races and their Future*, Newyork 1971.

Forbess, Nevill-Toynbee, Arnold Joseph-Mitrany, David-Hogarth, David George, *The Balkans a History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey,* Oxford at the Clarenden Press, 1915.

Gürel, Şükrü S., *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkiler (1821-1993*), İmge Kitabevi Yay., Ankara 1993.

Kütükoğlu, Mübahat, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", *3. Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri*, Ankara 1986, s. 133-161.

Mehmet, *Rum Fetretine Dair Tarih*, I. Cüz, İstanbul 1288.

Millas, Herkül, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yay., İstanbul 1994.

Miller, William, *The Ottoman Empire and the Its Successors 1801-1927*, 1966.

Prokesch-Osten, Anton Freiherrn von, *Geschichte des Abfalls der Griechen vom Türkischen Reiche im Jahre 1821 und der Gründung des Hellenischen Königreiches, Aus Diplomatischen Standpunkte*, C 2, Wien 1867.

Shaw, Stanford-Shaw, J. Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C 2, İstanbul 1983.

Skiotis, Dennis N., "Mountain Warriors and the Greek Revolution", *War Technology and Society in the Middle East,* London 1975, s. 308-329.

Özkaya, Yücel, "1821 Yunan (Eflak-Boğdan) İsyanları ve Avrupalıların İsyan Karşısındaki Tutumları", *IV. Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri*, Ankara 1986, s. 114-132.

The Outbreak of the Morean Rebellion and Tepedelenli Ali Pasha*

Hamiyet Sezer Feyzioğlu**

Abstract

On the one hand, 19th century was a period of reform attempts and movements; and on the other hand, it was a period of revolts and rebellions with which the governors had to deal. In the aforementioned period, the nationalism movement which affected the whole Europe gathered pace and the new state emerged. The Ottoman Empire, too, was affected from this movement. The nations living in the Ottoman territories under Ottoman sovereignty started to demand their independence due to the impact of various reasons and movements. Especially, the nations in the Balkans were impacted from the nationalism movements considerably. For instance, among them, the Serbs rebelled firstly (1804), they attained some privileges with the Treaty of Bucharest, then the Greek Rebellion started, followed by other rebellions.

There are many dependent reasons in the emergence of Greek Rebellion. We can list among them the projection of the influences of Enlightenment Period, the independence struggle of USA, the impact of French Revolution. All these improved the intellectual and economic world of Greeks. Also, we have to add the propaganda of European states to these effects. All these intellectual developments, and provocations led Greeks to be ready for the independence movement. But, for the rebellion they expected proper setting and sign. This proper setting came out of the rebellion by Ioannina Pasha Tepedelenli Ali Pasha in 1820. The strict inspection of Ali Pasha who set

* This conference paper was prepared from the book written by Hamiyet Sezer Feyzioğlu, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu Tepedelenli Ali Paşa İsyanı*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2017, pp. 131-142.

** Prof. Dr., Ankara University, Faculty of Language, History and Geography, Department of History, Ankara/TÜRKİYE, hsezer@humanity.ankara.edu.tr ORCID: 0000-0002-4070-0314
DOI:10.37879/9789751758866.2024.93

up a suppressive government in the region and on the Greeks disappeared after his rebellion. This problem of the state eased the Greeks' endeavor who have been on preparation for the uprising. Even, there have been some trials between Greeks and Ali Pasha for collaboration. This paper will analyze the impact of Ali Pasha on the emergence of Morean Revolution and the general situation during the rebellion.

Keywords: Morean, Rebellion, Tepedelenli Ali Pasha, Ottoman, Greeks.

Mora İsyanının Çıkışı ve Tepedelenli Ali Paşa

Öz

19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde yenileşme hareketleri ve çabalarının olduğu bir dönem olduğu gibi yöneticilerin uğraşmak zorunda kaldığı isyanların da çıktığı bir zaman dilimidir. Söz konusu dönemde bütün Avrupa'yı etkileyen ve imparatorlukların çekindiği milliyetçilik akımı hız kazanmış ve yeni devlet ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti de milliyetçilik akımından etkilenmiştir. Osmanlı topraklarında ve idaresi altında yaşayan milletler, çeşitli sebepler ve akımların da etkisiyle bağımsızlıklarını istemeye başlamıştır. Özellikle Balkanlardaki milletler milliyetçilik akımından büyük ölçüde etkilenmiştir. Örneğin bunlardan önce Sırplar ayaklanmış (1804), Bükreş Antlaşması'yla bazı ayrıcalıklar elde etmişler, arkasından Yunan İsyanı çıkmış, daha sonra da diğerleri takip etmiştir.

Yunan İsyanı'nın çıkmasında birbiriyle bağlantılı birçok farklı sebep vardır. Bunlar arasında Aydınlanma Çağı denilen dönemin etkilerinin yansımasını, Amerikan bağımsızlık mücadelesi, Fransız İhtilali'nin etkilerini sıralayabiliriz. Bütün bu etkilerle Rumların fikirsel ve ekonomik dünyaları gelişmiştir. Ayrıca Avrupa devletlerinin propagandalarını da bu etkilere eklememiz gerekir. Bütün fikri gelişmeler, kışkırtmalar Rumların bağımsızlık hareketine hazır hale gelmesine neden olmuştur. Ayaklanma için ise uygun ortam ve işaret beklenmektedir. İşte bu uygun ortam 1820 yılında Yanya Paşası Tepedelenli Ali Paşa'nın isyanı ile ortaya çıkmıştır. Bölgede ve Rumlar üzerinde sıkı bir idare kurmuş olan Ali Paşa'nın denetimi, onun isyanıyla ortadan kalkacaktır. Devletin bu sorunla uğraşması zaten isyan için hazırlık yapmakta olan Rumların işini kolaylaştıracaktır. Hatta Rumlarla Ali Paşa arasında iş birliği sağlama çalışmaları da söz konusu olacaktır. Bu çalışmada Ali Paşa'nın Mora İsyanı'nın çıkışındaki etkisi ve isyan sırasındaki durum ele alınıp incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Mora, İsyan, Tepedelenli Ali Paşa, Osmanlı, Rumlar.

The Outbreak of the Morean Rebellion and Tepedelenli Ali Pasha

The Greeks were a community which achieved the most privileged position in the Ottoman State. They gradually became rich through trade in the Ottoman Empire and elsewhere. This wealthy group became influential in the emergence of a Greek national consciousness. They increased opportunities for the Greek youth by building schools, establishing libraries and providing scholarships[1]. Indeed, the Greek national consciousness had started in the 15th century especially with the publication and spread of Hellenist ideas by Plethon Gemistos, publication of a Hellenic Grammar by Konstandinos Laskaris in Milano and other studies about the Greeks. In the 18th century, such publications and translations increased in number, and in the 19th century, their numbers increased much more[2].

The ideas spread by the French Revolution became influential in the Ottoman State and spread among the Greeks. Especially, the spread of the nationalist ideas among the non-Muslims placed the Ottoman State into the disintegration process. The Mamluks in Egypt and in 1805 the Serbs revolted. The Morean Rebellion started in 1821[3].

The Greeks started to organize in 1814. The same year, an organization named *Philike Hetaireia* – The Friends Association was established. There were people from all walks of life among the members. Firstly, people wanted Kapodistrias to become the leader of the association, however he declined the offer and Alexander Ypsilantis became the leader[4].

The first movement was initiated in Moldavia and Wallachia in March of 1821. Alexander Ypsilantis thought that he could get the Serbs on his side. For this reason, he entered Wallachia with his soldiers. However, the rebellion unsuccessfully ended and Ypsilantis had to flee[5]. Actually the

1 S. Şükrü Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkiler (1821-1993)*, İmge Kitabevi Yay., Ankara 1993, p. 25.

2 Herkül Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yay., İstanbul 1994, pp. 48-53.

3 Zeki Arıkan, "1821 Yunan İsyanı'nın Başlangıcı", *Askeri Tarih Bülteni*, Year 12, No. 22, February 1987, p. 97.

4 Yücel Özkaya, "1821 Yunan (Eflak-Boğdan) İsyanları ve Avrupalıların İsyan Karşısındaki Tutumları", *IV. Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri*, Ankara 1986, pp. 114-115; Gürel, *ibid.*, pp. 27-28, Ahmet Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, Vol. 11, p. 8; Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Vol. 2, İstanbul 1983, p. 44.

5 For more information regarding this attempt performed in Moldavia and Wallachia, see:

rebellion was planned to start in April. However, firing performed by two drunks wandering in the marketplace in the town of Argos prompted the Greeks, who had been already preparing for a revolt, and the incident took place on March 17, 1821 (12 Cemazie'l-ahir 36)[6]. This movement spread to the entire Morea and the islands in a short amount of time[7]. As it is known, when the Morean Rebellion started, the Ottoman State was busy with handling the Tepedelenli Ali Pasha rebellion in Ioannina (*Yanya*). It this study, the relationship between the Tepedelenli Ali Pasha rebellion and the rebellion in the Morea will be analyzed.

Ali Pasha established a strong administration in Albania and Greece. We know that most of the significant Greek military leaders in the war of independence were *Armatoloi* assigned to serve under Ali Pasha and they were well trained. Among them, we can mention names such as Androutsos, Karaiskakis, Diakos, Tsansas, and Bakolas[8]. According to what Dennis Skiotis narrates from Arabantinos, while the permanent troops of Ali Pasha consisted of Muslim Albanians, most of the persons assigned for security in the provinces were Christian *Armatoloi*[9]. Ali Pasha also helped in the development of the nationalist thoughts of the Greeks, namely he was having churches built, using Greece in diplomatic correspondence, and encouraging education in Greek. Ali Pasha was also using Greek Bishops as spies. Majority of the Orthodox Greeks were under the administration of Ali Pasha. The Pasha was benefitting from the skills of the Greeks. Ioannina was regarded as a Greek city[10].

Alexander Ypsilantis and Kapodistria met in summer of 1820. Ypsilantis would get recommendations from Kapodistria regarding what the Greeks'

Özkaya, *ibid*, pp. 114-132.

6 Ahmet Cevdet, *ibid,* Vol. 11, p. 146.

7 Regarding the Morean Rebellion and the situation in the islands, see: Mübahat Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", *3. Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri*, Ankara 1986, pp. 133-161; Zeki Arıkan, "1821 Ayvalık İsyanı", *Belleten,* Vol. LII, No. 203*,* August 1988, pp. 571-601.

8 Dennis N. Skiotis, "Mountain Warriors and the Greek Revolution", *War Technology and Society in the Middle East,* London 1975, p. 316.

9 Skiotis, ibid., p. 317.

10 William Miller, *The Ottoman Empire*. . ., p. 64; Nevill Forbess, Arnold Joseph Toynbee, David Mitrany, David George Hogarth, *The Balkans a History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey,* Oxford at the Clarenden Press, 1915, p. 189.

position would be in the conflict that arose between the Ottoman State and Ali Pasha. Although Kapodistria was not siding with the revolution, he was of the opinion that the Greeks would benefit from this situation regarding Ali Pasha. He believed that the soldiers needed to be prepared to defend themselves when needed[11]. When the Ottoman troops moved against Ali Pasha, he turned to the Greeks. He already knew the existence of *Philike Hetaireia* since 1818. He thought to use the Greeks for his benefit. He knew that he would also get the support of the Russians. The meetings between Ali Pasha and Ioannis Paparregopovlos, the official translator of the Russian Consul in Patras, were made in April of 1820. According to what is narrated from *Terkopy's History* in *Tarih-i Cevdet*, it is argued that Ali Pasha invited Paparregopovlos to Preveza to meet, however Paparregopovlos did not accept the offer. Paparregopovlos told the situation to the Bishop of Badra and the Bishop was not happy about the situation and told Paparregopovlos to benefit from the situation and convinced him to accept Ali Pasha's offer to have a meeting[12]. The Bishop pressured him so that the Russians would declare war against the Sultan. By saying that his own interests and the interests of the Russians and Greeks converged, he told him to go to St. Petersburg and tell the situation to Kapodistria. Ali Pasha convinced Paparregopovlos regarding his loyalty to Russia. In terms of the meeting with the Pasha and Paparregopovlos, Dimitri, the clerk of Veli Pasha, provided similar information in a letter that he wrote regarding the Greek Rebellion while he was arrested in the Patriarchate in İstanbul[13].

11 Skiotis, *ibid*, p. 321. For Alexander Ypsilantis's activities, initiation of the events and becoming unsuccessful, see: Anton Freiherrn von Prokesch-Osten, *Geschichte des Abfalls der Griechen vom Türkischen Reiche im Jahre 1821 und der Gründung des Hellenischen Königreiches, Aus Diplomatischen Standpunkte*, Vol. 2, Wien 1867, pp. 23-82.

12 Ahmet Cevdet, *ibid,* Vol. 11, p. 100, In the *History* of Lütfi, it is narrated that the members of the organization sent Paparregopovlos to Ali Pasha, and he gave the news that Russia would declare war against the Ottoman State to help Ali Pasha and they wanted Ali Pasha to face the situation. Ahmet Lütfi, *Tarih-i Lütfi*, Vol. 1, İstanbul 1290, p. 14.

13 BOA, Royal Edict, no: 48908-A. According to that information, both Ali Pasha and the Russians would struggle for Ali Pasha's forgiveness and within a year Ali Pasha would unite the people under his rule, get more ammunition and revolt. And if Russia worked for starting a revolution in the Ottoman lands, the Ottoman State would not find a solution for this problem. They decided to start a big rebellion everywhere at the same time. Later, Paparregopovlos came to İstanbul and let the Russian Ambassador to know about this meeting and later went to St. Petersburg. Austria heard about this incident and contacted Ali Pasha and asked him why he was in contact with the Russians, and made a claim on Albania and offered him to

It is understood that the Pasha wanted to act with the Russians, improve his situation and revolt again. Although Paparregopovlos accepted this, the trip was postponed. Both communicated with the military leaders and bishops in Morea and Rumelia and warned them to be ready during a possible general uprising. Although Ali Pasha contacted Great Britain and Austria and struggled for achieving Sultan's forgiveness, he saw that his only salvation would be realized by the Russian-Greek plan. According to what Hugues Pouqueville tells, Ali Pasha was making the propaganda of the big event in December to achieve loyalty of his men until March. In the meantime, the *Armatoloi* under the service of Ali Pasha started resisting against the Ottoman forces which were moving further into Rumelia. At the same time, calls were made to the fighters who escaped to the Seven Islands to return to their homeland and unite with the *Armatoloi*. Those aforementioned fighters were the Klepht and Sulis. They were also receiving promises of pardon and good wages from the Ottomans. Due to those offers coming from both sides, those who escaped to the islands came back. They initially chose Ali Pasha's side because Ali Pasha was with the Greek cause. However, the indecisiveness of Ali Pasha in entering into the war, his known double dealing and greed upset the Greek leaders. When the Ottoman soldiers captured significant places in Rumelia due to those reasons, the *Armatoloi* and some Greek chiefs, who were with Ali Pasha, switched to Ottomans' side[14]. The Ottoman soldiers who sieged Ioannina lost their initial speed. The number of the Ottoman Army which was 50 thousand at the beginning fell to four fifth of it. The foreign observers analyzing the situation reported that jealousy and separations started among the pashas in the Ottoman camp. Moreover, the peasantry switched to the Greeks' side due to reasons such as the Ottomans' pressuring the peasantry, forcefully taking materials from them such as money, food and animal feed, and forcing them for angary. The situation in the Balkans became unbearable for the people. Also, the observers notified that the soldiers who were sent to the Balkans because of Ali Pasha harassed people and the region was in a desolate situation. In this situation, the people started revolting in masses by seizing the opportunity. Firstly, the Sulyots sided with Ali Pasha. The real purpose of the Sulyots was

work with Austria. Ali Pasha also made a deal with the Austrians because he perceived the Austrian help important. Dimitri notified that information to the authorities and he also indicated that he might also confront the ambassadors.

14 Skiotis, *ibid*, pp. 324-325.

not to lose their homeland from where they were forced out 17 years ago[15]. Thusly, the Sulyots revolted against the Sultan. The Albanians were also tired of the attitudes of the Ottoman troops. They have had a privileged status in Rumelia for about 30 years under the rule of Ali Pasha. The only solution for them was to unite their forces with the Sulyots. An agreement was signed on the date of January 27, 1821. The Albanians and Sulyots would "become a single spirit in a body" and "shed their blood for the decisive victory of Ali Pasha". Almost all of the Klepht and other tribes and the peasantry of the mountainous areas would start actions against the Ottomans. Although the Ottomans worked against preventing this rebellious spirit, they were too late for that[16].

Another Greek group which prepared for action around this date was the captains of the *Armatoloi*. Just like the Sulyots and the Klepht, they were related with the Korfu Committee of the *Philike Hetaireia*. The most well-known captains among them such as Androutsos, Varnakiotis, Tsargas, Stournaris and Makris met on the Santa Mavra Island in the beginning of January, 1821. Those persons may be characterized as the military organizers of the Greek movement. Those people who convened decided to follow up the leaders of Epir and spread the rebellion in Rumelia[17]. Elias Mavramichalis, son of ruler of Mani (*Manya*) in the Morea also attended this meeting. As it may be understood, some local movements started. The central committee of *Philike Hetaireia* in İstanbul and Ypsilantis, the leader of the organization in southern Russia, reacted when they received the news about those events. Because the revolution would start by the arrival of Ypsilantis. Nevertheless, the events started. The representative of Ypsilantis in the Morea was warning Ypsilantis and telling him that he would not guarantee any delays anymore, namely he would not be able to prevent the events until he came[18].

Ali Pasha got news from his spies on 23 March that everything was going according to the plan. The Greeks were saying that they would not be separated from Ali Pasha whether they were alive or dead[19]. The rebellion started at the end of March and became widespread in April in the Morea.

15 The homeland of the Sulyots is the lands around the Suli Mountain in central Albania as we have mentioned earlier. H. N., Brailsford, *Macedonia Its Races and their Future*, New York 1971, pp. 125-126.

16 Skiotis, *ibid*, p. 326.

17 Skiotis, *ibid*, p. 327.

18 Skiotis, *ibid*, pp. 327-328.

19 Skiotis, *ibid*, p. 328.

After quelling the rebellion in Moldavia and Wallachia, it was necessary to quell the rebellion in the Morea. Hurşit Pasha sent Mehmet Pasha to the Morea and in April Hasan Pasha was announced as the guardian of Nafplio (Anabolu). As Mehmet Pasha went to the Morea, the Government asked Hurşit Pasha's opinion regarding it would be appropriate to send Hasan Pasha, who was the guardian of Nafplio whether to Nafplio or the Morea. Upon this, Hurşit Ahmet Pasha suggested Hasan Pasha should go to Nafplio, communicate with Mehmet Pasha and send troops to the regions of Derventa and Tripolitsa. And the Ottoman Government acted upon this suggestion. Although soldiers who were taken from the provinces of Aydın and Saruhan for protecting Nafplio by ships from İzmir upon the suggestion of Hurşit Pasha, the soldiers remained off of Yenikale because many bandit ships were wandering in the Mediterranean. This situation prevented Hasan Pasha's arrival to Nafplio, and thusly Hasan Pasha was appointed as the guardian of İzmir[20]. Hurşit Pasha's suggestion was taken into consideration and Mehmet Pasha was appointed as the governor of the Morea. We know that many ships and soldiers were prepared to be sent to the Morea in July. Previously, 70 ships were sent to the Morea. Other than those, 120 ships that belonged to Mehmet Ali Pasha, the governor of Egypt, were going to the Morea. Additionally, roughly about 130-140 vessels, which were gathered from Algeria, Tunisia and other locations, were about to reach the Morea. And representatives such as Behram Pasha and Hacı Bekir Pasha, the Governor of Karaman, were assigned to go to the Morea over the land through Yenişehir with roughly about 50-60 thousand soldiers with them. Also, Mustafa Pasha, the Governor of Alexandria, was also going to the Morea through Nafpaktos and Karli-Eli. The number of soldiers that were sent to the Morea was roughly around 130-140 thousand[21].

As it is known, during those dates, the Tepedelenli Ali Pasha rebellion had to be dealt with as the rebellion was not quelled yet. We learn from the sources that Ali Pasha's men were among the Greek rebels[22].

Philike Hetaireia was preparing various written statements before the beginning of the incident regarding their course of action. In the 2nd, 4th and 5th articles of one of those statements, there were considerations regarding the Tepedelenli Ali Pasha incident:

20 BOA, Property Record - 610, p. 59, 61, 67.

21 BOA, Cevdet - Dahiliye, no: 9409(28). Letter of Mehmet Pasha, the governor of the Morea dated 12 July 1821 (11 L 236), Ataullah Şanizade, *Tarih-i Şanizade*, Vol. 4, p. 178.

22 Ahmet Cevdet, *ibid,* Vol. 11, pp. 101-102.

According to the 2nd Article, if Tepedelenli Ali Pasha was able to withstand the Ottoman forces until the rebellion of the Serbs, the Ottoman State would divide its forces in two due to the Serbian and Ali Pasha incidents and thusly the Morean people would continue their rebellion easily. Even if Ali Pasha was defeated by the Ottoman forces, the Ottomans would not be able to empower the Greek captains as the larger portion of the Ottoman forces would be sent over to the Serbs. And in the event that the captains were defeated, an important Greek force would be destroyed, so the Serbs' continuance to the war would be provided in order to prevent the captains to be defeated by the Ottomans.

According to the 4th Article, a special representative would be sent to the captains under the protection of Ali Pasha and an attempt would be made to join the organization [*Philike Hetaireia*].

According to the 5th Article, if this representative was able to arrive Ioannina before Ali Pasha's defeat, he would attempt to set out an agreement between Ali Pasha and the captains for unity and cooperation between them[23].

In a letter sent by Paparregopovlos to the General Inspector (*Nazır-ı Umumi*) dated September 20, 1820, it was expressed that issuance of a guilty edict for Tepedelenli Ali Pasha as he revolted against the Ottoman State would be an opportunity which should not be missed[24].

We see that the Greeks used Ali Pasha for their own purposes, the General Inspector sent an ordinance to the captains in company with Tepedelenli Ali Pasha on the date of December 12, 1821 (29 Kanun-i Sani 1821). In the 2nd Article of this ordinance the captains were asked to maintain their alliance with Ali Pasha, after they push the Ottoman soldiers from the region, Ali Pasha would be in their hands, and they were asked not to bring Ali Pasha to his former condition. In the 4th Article, it was notified that they needed to pay special attention to removing the Muslim population from the region with the justification to protect Ali Pasha without following any orders of the Ottoman State, and in the 5th Article, it was notified that the recommendation letters sent by the Patriarchate to encourage the captains to ally with the Ottoman soldiers and struggle for punishing Ali Pasha were obtained by force, and they needed not to obey those recommendations[25]. As

23 Mehmet, *Rum Fetretine Dair Tarih*, Vol. I, İstanbul 1288, pp. 21-22.

24 Ahmet Cevdet, *ibid,* Vol. 11, p. 241.

25 Ahmet Cevdet, *ibid,* Vol. 11, pp. 256-257.

it is understood from those, Ali Pasha would be used against the Ottoman State, and thusly the Ottoman soldiers would be pushed out of the region and later the weakened Ali Pasha would be in the hands of the Greeks.

It was clear that the Russians also had an influence on the rebellious incidents in the region. It is known that *Philike Hetaireia* was supported by the Russians. In his letter that he wrote to İstanbul on August 23, 1821 (23 Za 236) Hurşit Ahmet Pasha mentioned the Russians and the Greeks while he was describing the events in Ioannina. Hurşit Ahmet Pasha stated that he got the news regarding the Russian envoy's departure from İstanbul and claimed that this gave him the impression that Russia would declare war against the Ottoman State. The Pasha indicated that there was a Russian provocation in the Greek rebellion, and that he was of the opinion that France and Austria would assist the Greeks for the rebellion. It was heard that Russia brought its navy to the Baltic Sea and sent it to the Mediterranean from there; and the rumors that Russia would land 60-70 thousand troops to Karli-Eli spread among the public and the incidents started to happen[26].

We know that Tepedelenli Ali Pasha sent his men to the Morea and provoked the Greeks. The Pasha often made this to be able to save himself. He placed his men into the Ottoman Army. For instance, Ali Pasha sent an Albanian named Olise, who was one of the Greek company commanders, to İsmail Pasha as if he ran away from him. İsmail Pasha trusted Olise. However, he secretly attempted to incite dissension among the Albanian soldiers. In a similar manner, Ali Pasha sent his men to Wallachia and other places[27]. He also performed similar actions in regards to the Morea. In this matter, the Morean Governor Salih Agha wrote a letter to Hurşit Pasha on the date of March 18, 1821. In his letter, Salih Agha stated that Ali Pasha's men were provoking people and asked Hurşit Pasha to send 500-600 soldiers to him. Salih Agha was told that about 1500 soldiers were sent there and when this was heard, the provocations among the people stopped, however it was explained in the letter that there were certainly divisions among the people[28]. In another letter with the same date, the Morean Governor Salih Agha defended Petru Bey, who was the leader of Mani. Salih Agha indicated that he was an official who was powerful, and loyal to the Ottoman State[29].

26 BOA, Royal Edict, no: 38279.

27 Ataullah Şanizade, *ibid,* Vol. 3, p. 142.

28 BOA, Royal Edict, no: 38276-F.

29 BOA, Royal Edict, no: 38276-C.

However, we know that the leader of Mani was in contact with *Philike Hetaireia*. It is understood that Salih Agha actually did not understand the incidents in the Morea, believed in what was said to him and he was thusly convinced. Due to the turmoil among the public in the Morea, the people of Tripolitsa requested soldiers from Hurşit Pasha. Hurşit Pasha came to the Morea and while he was about to go to Ioannina from there, people assumed that soldiers were sent there for them and evidence of revolution started to be seen in the Morea. Upon this incident, the notables of Tripolitsa convened and stated that they were against the rumors of revolution and Ali Pasha was spreading those rumors[30]. Hurşit Pasha got the news that Ali Pasha's men were inciting dissension in Mani and the Russians sent money to the leader of Mani to prepare soldiers. Certain mischievous people joined the incidents on behalf of Ali Pasha. To remedy the situation, soldiers were sent to Mani immediately. However, Hurşit Pasha notified that this was not enough and thusly a few more ships needed to scout around Mani and siege the city. Hurşit Pasha was of the opinion that the incidents in the Morea was nothing but a result of other states' and especially Ali Pasha's provocation. He believed that it would be sufficient to send a few ships to Mani[31]. The Sultan indicated that he had received information regarding the provocations both from the İbrail guard and other sources. Thusly, the Sultan believed that sending 4-5 ships would not be sufficient in remedying this situation and he asked the Captain Pasha to make preparations for sailing into the Mediterranean. Also the Sultan requested to keep the son of the leader of Mani, clerk of Veli Pasha and the priests under arrest and to increase security measures in places such as Galata and Beyoğlu[32]. The Ottoman rulers were taking measures against Ali Pasha's provocations by sending orders. Separate letters were sent to the guards along the Danube and the Voivode of Moldavia warning them against the men and letters of Ali Pasha to incite people and they were asked to inspect and capture such men and letters and send them to İstanbul[33]. It is also seen that the statesmen were unaware of the Ali Pasha incident and the Morean Rebellion. When Dimitri, the clerk of Veli Pasha, was asked about what he knew regarding the Morean Rebellion, the things that he told were

30 Ahmet Cevdet, *ibid,* Vol. 11, pp. 51-52.

31 BOA, Royal Edict, no: 38866, Letter dated 6 March 1821 (*gurre-i C 36*).

32 BOA, Royal Edict-38866, Edict written by the Sultan for Hurşit Pasha's letter.

33 BOA, Royal Edict-40651-A, Submission dated 30 June 1820 (19 N 235) signed by Mihal Abde.

interesting. When he attempted to reach the Captain Pasha and the Police Chief (*Bostancıbaşı*) to tell what he knew, he was unable to do so. Finally, he was able to meet Yusuf Agah Efendi, and warned him twice regarding the provocations in the Morea and taking necessary measures against it. In his second warning, Yusuf Agah Efendi smilingly said to Dimitri: *We will often see such provocations, but I hope Ali Pasha resists forty more days. Later, those who cause this situation, will get what they deserve. The sons of Ali Pasha made a very bad thing by leaving their father and escaping. The father and sons needed to face the situation together. Last year, I heard the news about them facing the situation in their locality and the officers attacking them. But, I stated that it would be appropriate to send Mahmut Pasha, the governor of Trikala (Tırhala), for protecting the Morea because our puissant Lord [the Sultan] sent a royal edict to the government office for the Morean affairs and asked me to provide my opinion about the precautions to be taken in the Morea, and the government found it appropriate to have one of the viziers in Ioannina to be the protector of Nis (Niş). I also wanted Mahmut Pasha to leave Ioannina to become the protector of the Morea, as two viziers leave Ioannina, Ali Pasha and his soldiers would understood that they would be necessary in the event that an incident takes place in the Morea and Nis, and by saying that the provocations started to appear, they understood that facing the situation became necessary. However, our puissant Lord did not provide his royal approval for the appointment of Mahmut Pasha in the Morea and appointed another vizier from Anatolia. If Ali Pasha faces the situation for forty days, we will see what punishment will be given to four men here in a month*. When I asked who those four men were, he said *they are Halet Efendi and the chief barber and together with him the former customs directors Osman Agha and Ahmet Agha*. As a response, Dimitri stated that those persons were loyal officers of the Ottoman State and the Sultan also knew them as loyal and he thought that there would not be any punishment for them. In return, Yusuf Agah Efendi said: *If our puissant Lord does not do anything to them, something will happen to them for a different reason because there is another thought among the public and this thought spreads like fire, as if it will almost reach to the women's public bath [everywhere] and these days this thought spreads as it is supposed to spread*. When he heard those words, Dimitri became very surprised. He thought that people did not know the extent of Ali Pasha's treachery[34]. It appears that the internal struggles among the statesmen prompted or prolonged the Ali Pasha incident and prevented

34 BOA, Royal Edict, No: 48908-A.

them from evaluating and getting the necessary measures sufficiently for the Morean Rebellion.

Conclusion

Many sources relate the emergence of the Morean Rebellion to Tepedelenli Ali Pasha. Those sources state that Tepedelenli Ali Pasha was keeping the Greeks under pressure and the Greeks were scared to revolt because they were afraid of Ali Pasha. This opinion is somewhat right. Tepedelenli Ali Pasha was a powerful ruler in the region and he intimidated the Greek population. The Greeks took the opportunity because an edict was issued against Ali Pasha for rebelling against the Ottoman State. However, as we have explained above, there had already been previous developments in this regard for quite some time. The ideas of freedom and independence spread among the Greeks. Among the Greeks, those who were well educated, and well-to-do merchants prepared the rebellion in terms of the ideational bases. Moreover, as it is known, in the previous sections, we have also mentioned that the Russians and French made propaganda in this region. The Greeks previously started to get organized with the establishment of *Philike Hetaireia* in 1814. Ali Pasha became aware of this organization and warned the Ottoman State[35]. However, Ali Pasha's announcement as a rebel became a good opportunity for the Greeks to revolt, and they benefitted from the Ottoman State's busying itself with the Ali Pasha incident. While Ali Pasha was seeking an exit for himself, he applied to the Greeks. The *Hetaireia* organization also benefitted from Ali Pasha. With secret codes among them, they used the phrase "father in law" for Tepedelenli Ali Pasha and the number of "30" for Ioannina[36]. The thing that may be said for this situation is the fact that besides the Greeks' success in using the Ali Pasha incident for themselves as a good opportunity, Ali Pasha was of the opinion to apply and use the Greeks to save himself. While the Greeks used this incident and obtain good results for themselves, Ali Pasha was unable to save himself, and a new problem emerged for the Ottoman State. And this caused the spread of the Morean Rebellion and consequently the establishment of the Greek State.

35 Ahmet Lütfi, *ibid.,* Vol. 1, İstanbul, 1290, pp. 14-15. The Morean Greeks secretly sent representatives to the Congress of Vienna, and made some attempts in favor of the Greek Revolution. When Ali Pasha became aware of it, he sent his doctor named Luka, who was a Greek, to Vienna and through his doctor, he received information regarding their attempts and obtained some documents. He learned that the Greeks were preparing for a revolution and he notified this information to the Ottoman Government.

36 Ahmet Cevdet, *ibid.,* Vol. 11, p. 233.

Bibliography

Archival Documents

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) (Ottoman Archive of the Directorate of State Archives of the Office of the Presidency),

Hatt-ı Hümâyûn (HAT) (Royal Edict): 48908-A, 38279, 38276-F, 38276-C, 38866, 40651-A.

Ayniyat Defteri (Property Records): 610.

Cevdet - Dahiliye (Cevdet - Internal Affairs): 9409/28.

Books and Articles

Ahmet Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, Vol. 11.

Ahmet Lütfi, *Tarih-i Lütfi*, Vol. 1, İstanbul 1290.

Ataullah Şanizade, *Tarih-i Şanizade*, Vol. 3-4.

Arıkan, Zeki, "1821 Yunan İsyanı'nın Başlangıcı", *Askeri Tarih Bülteni,* Year 12, No. 22*,* February 1987, pp. 97-132.

Arıkan, Zeki, "1821 Ayvalık İsyanı", *Belleten,* Vol. LII*,* No. 203*,* August 1988, pp. 571-601.

Brailsford, H. N. *Macedonia Its Races and their Future*, Newyork 1971.

Forbess, Nevill-Toynbee, Arnold Joseph-Mitrany, David-Hogarth, David George, *The Balkans a History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey,* Oxford at the Clarenden Press, 1915.

Gürel, Şükrü S., *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkiler (1821-1993*), İmge Kitabevi Yay., Ankara 1993.

Kütükoğlu, Mübahat, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", *3. Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri*, Ankara 1986, pp. 133-161.

Mehmet, *Rum Fetretine Dair Tarih*, I. Cüz, İstanbul 1288.

Millas, Herkül, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yay., İstanbul 1994.

Miller, William, *The Ottoman Empire and the Its Successors 1801-1927*, 1966.

Prokesch-Osten, Anton Freiherrn von, *Geschichte des Abfalls der Griechen vom Türkischen Reiche im Jahre 1821 und der Gründung des Hellenischen Königreiches, Aus Diplomatischen Standpunkte*, Vol. 2, Wien 1867.

Shaw, Stanford-Shaw, J. Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Vol. 2, İstanbul 1983.

Skiotis, Dennis N. "Mountain Warriors and the Greek Revolution", *War Technology and Society in the Middle East,* London 1975, pp. 308-329.

Özkaya, Yücel, "1821 Yunan (Eflak-Boğdan) İsyanları ve Avrupalıların İsyan Karşısındaki Tutumları", *IV. Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri*, Ankara 1986, pp. 114-132.

Rum İsyanı ve Fetvalar: İsyan Sırasında Osmanlı Devleti'nin Hukuk İçinde Kalma Çabaları

Zekeriya Kurşun*

Öz

Rum İsyanı sürpriz bir şekilde başlamadı. 1814 yılından 1821 yılına kadar bir hazırlık süreci bulunmaktadır. Osmanlı Devleti gerek Adalar gerek Eflak-Boğdan ve diğer taraflardaki Rumların faaliyetlerini takip etmekle birlikte 1821 Tripoliçe katliamına giden süreci asla tahmin edemedi. Zira Rumlar arasında ne milliyetçiliğin fikri bir arka planı ne de bu anlamda liderlik yapacak isimler görülmemekteydi. Dolayısıyla Devlet, dış tesirlere açık olan Rumlar ile diyalog kapısını açık tutarak, kendi millet sistemi içinde sorunu çözebileceğini zannediyordu. Oysa Rumlar dışarıdan aldıkları dolaylı ve doğrudan destekler sayesinde meseleyi isyana dönüştürme kapasitesine ulaştılar.

Bu tebliğde, bu süreçte Osmanlı Devleti'nin diğer devletler ile görüşmeleri, bu konuda yaptığı resmî açıklamaları, pazarlıkları ve diğer devletlerin yaklaşımları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rum İsyanı, Fetva, Osmanlı, Hukuk, Tripoliçe.

The Greek Rebellion and the Fatwas: The Ottoman State's Attempts to Remain within the Boundaries of the Law during the Rebellion

Abstract

The Greek Rebellion did not start surprisingly. It had a preparation process from 1814 to 1821. Even the Ottoman Empire was following the activities of Greeks in the islands, in Wallachia and Moldavia and other parts

* Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE, zkursun@fsm.edu.tr ORCID: 0000-0002-4157-6386
DOI:10.37879/9789751758866.2024.109

of Empire; it could not have predicted the process going towards Tripolice Massacre in 1821. For, neither an intellectual background of nationalism nor any figures as leaders were not seen among the Greeks. Therefore, the state has presumed that while keeping the dialog alive with the Greeks who are open to foreign influences, it can solve the problem within the framework of its *millet* system. Whereas, the Greeks reached a capacity to transform the issue into a rebellion thanks to the direct and indirect supports from outside.

This paper will discuss the intercourses of Ottoman state with other states, the official statements on this subject, bargains and approaches of other states.

Keywords: The Greek Rebellion, Fatwa, Ottoman, Law, Tripolitsa.

Giriş

İstanbul'un fethinden itibaren Osmanlı hâkimiyetinde barış içinde yaşayan Rumlar, ticarette ve denizcilikte ilerlemişler, Akdeniz'de irili ufaklı binlerce gemilere sahip olup, büyük ticaret filoları kurmuşlardı. Ayrıca Osmanlı devlet sisteminin içinde dinî inanç ve ritüellerini özgürce yaşayabiliyor, milli adet ve geleneklerini sürdürebiliyorlardı. Rumlar, Compo Formio (1797) anlaşmasından sonra ticarette Akdeniz'de önemini yitiren Venediklilerin yerini almışlardı. Rumlardan bir kısmı ticarette elde ettikleri ve kendilerine oldukça iyi hayat şartları sağlayan bu sonucu, siyasete aktarmak istediler. Osmanlı (tebaası) vatandaşı olan Rumlar gerek on dokuzuncu yüzyılın başlarında başlayan milliyetçilik akımının etkisi ve gerekse bundan siyasi menfaatler elde etmek isteyen başta Rusya olmak üzere bir kısım Avrupalı devletlerin kışkırtmaları ile isyan ettiler. "Rum İsyanı", Osmanlı Devleti'nde yaşayan Rumların devletten istedikleri herhangi bir siyasî, millî ve dinî talepler ile başlamamıştır. Bu isyan, 1814-1821 tarihleri arasındaki gelişip isyana dönüşmesi, tamamen Osmanlı Devleti'ni köşeye sıkıştırmak isteyen devletlerin kışkırtması ve buna alet olan Rumların Akdeniz'de ürettiği terörle başlamıştır. İsyan hakkında bugüne kadar pek çok araştırmalar yapılmış olduğundan bu çalışmada o detaylara yer verilmeyecektir.[1] Ancak kısaca devletlerin yaklaşımları ve bütün kaynaklarda isyancılar hakkında kullanılan bazı kavramlar hatırlatıldıktan sonra sadece adaları değil, İstanbul'u da tehdit eden bu isyan konusunda Osmanlı Devleti'nin hukuk içinde kalma gayretleri dile

1 Bu konuda daha önce tarafımızdan yayımlanmış olan kitapta çeşitli kaynaklardan istifade ile geniş bilgiler verilmiştir. Bu tebliğ de o çalışmanın sonuçlarından hareketle kaleme alınmıştır. Bk. Zekeriya Kurşun, *Kaptaniderya Nasuhzade Ali Paşa ve Rum İsyanı*, İstanbul 2021.

getirilecektir. Bunun için dönemin Osmanlı hukukunun uygulama kaynağı olan "kazâ" (yargı kararı) hükmündeki bağlayıcı fetvalar (şeriata dayandırılan hükümler) kullanılacaktır.

Adalarda ve Akdeniz'de Rum isyanları yeni değildi. Sıcak denizlere inme hayali kuran Rusların teşvikiyle, zaman zaman isyan ediyorlardı. Rusya'nın Rumları tahrik ve desteği oldukça eskilere dayanır. Büyük Petro'dan itibaren Osmanlı topraklarına yönelen Ruslar, bu ilgilerini Çariçe II. Katerina devrinde (1762-1796) Rumlar üzerinden zirveye taşıyacaklardır. Nitekim daha sonraki çarlar da bu geleneği bir miras olarak sürdüreceklerdir. Rusya'nın Rum isyanı konusundaki en erken dönem teşviki Büyük Petro'ya atfedilen 1711 tarihli mektupta görülmektedir. Rum isyanına giden sürecin ilk ve en önemli motivasyonu olan bu mektubun tercümesi Herkül Milas tarafından yayımlanmıştır. Mektubun bir bölümünde şu ifadeler yer almaktadır:

> …sizlere bizleri seven metropolitlere, voyvodalara serdarlara, kleftlerin ileri gelenlerine, kapetanyoslara, palikaryalara ve bizim dinimizde olan bütün Hristiyanlara bu mektubu gönderiyorum...; Türkler inancımızı ayaklar altına almışlardır, kiliselerimizi elimizden almışlardır, manastırlarımızı bozmuşlardır, Roma krallığına son verip bunca kişiyi esir etmişlerdir… ben sizin yardımınıza geliyorum... Türk, İsveç Kralı ile birlik olmuştur, ama benim kılıcım çok adam kesmiştir … kılıcımın gücüyle rahatınıza kavuşacak ve kurtulacaksınız… Tanrı'nın birliği adına birleşelim, savaşalım, …namus ve iyi kalpliliği bulalım. Sizlere acıyorum ve kurtarmak ve kilisenizi canlandırmak istiyorum. İnanç adına savaşın… Tanrı'ya şükredelim ve atalarınızın topraklarını almaya çalışal*ım*... [2]

Moskova Çarı'nın mektubunda Rusların Osmanlı Devleti'ni Küçük Kaynarca Anlaşması'nda (1774) elde ettikleri Ortodoksları himaye hakkından çok önce, Rumlar üzerinden hedef aldıkları açıkça görülmektedir. Milas'ın iddia ettiği gibi Çar'ın mektubunda doğrudan "Yunan ulusçuluğu" kastedilmiyor ve dinî bir çağrı olarak Ortodokslara hitap ediliyordu. Ancak Osmanlı'daki Ortodoks çoğunluğun Rumlar olması mektubun gerçek muhataplarına da işaret etmektedir. Kaldı ki, literatürde "kleftis ve palikarya" kelimeleri de Ortodoksluktan ziyade doğrudan Rumları işaret ettiği bilinmektedir. Belki Millas'ın haklı olarak söylediği gibi; Çar'ın mektubundan milliyetçilik çıkarmak mümkün olmasa[3] bile dinî bir karşıtlığın yani bir Hristiyan-Müs-

2 Herkül Millas, *Yunan Ulusçuluğu'nun Doğuşu*, İstanbul 2020, 5. baskı, s. 169-170.

3 Millas, *age*., s. 170.

lüman karşıtlığının olduğu apaçıktır. 1814 yılında, Odesa'da iki Rum ve bir Bulgar'ın (Emanuil Ksantos, Nikolaos Skufas, Atanasios Çakalof) "Filiki Eterya"[4] adıyla bir cemiyet kurup Rumları kalkışmaya çağırdığında yine Rusya'nın destek vermesi, bir asır sonra bile Petro'nun mirasının hâlâ takip edildiğini göstermektedir.

Akdeniz'de Rumları sadece Ruslar desteklemiyordu. Diğer devletlerin Akdeniz üzerindeki rekabetleri de onları cesaretlendiriyordu. Napolyon'un beklenmedik Mısır Seferi (1798-1801) Osmanlı Devleti'ni eski müttefiki olan Fransa ile karşı karşıya getirdi. Fransızlara karşı yapılan Osmanlı-Rus-İngiliz (1799-1800) ittifakı (üçlü ittifak) kısa sürede med-cezir yaşayarak bozulunca, Osmanlı Devleti ile Rusya yeniden iki muhasım devlet oldular. Napolyon'un Mısır'ı işgali sonrasında İngilizler, Osmanlı siyasetinde öne çıkmışlardı. Ancak aynı sıralarda Balkanlarda yaşanan hareketlilikte kısmen sessiz kalıp Osmanlı tarafında görünmüş olmakla birlikte, iki taraflı oynuyorlardı. Başka bir ifade ile Akdeniz'de meydana gelen her olayın, müdahale etmeden kendi menfaatlerine uygun gelişmesini bekliyorlardı. İngilizler, Osmanlı Devleti ile yaptıkları ittifakla Mısır'da Fransızlara karşı sağladıkları avantajı, Osmanlı-Rus desteğiyle Mora'nın yakınındaki Yedi Ada'da da elde edeceklerdi. Bu da Rusya ve Fransa'nın yeniden rekabetine sebep olacak ve Akdeniz'de kullanabilecekleri yeni araçlar arayacaklardı. Rus-Fransız Tilsit görüşmelerinde (1807) Fransa İmparatoru'nun tavrı[5] ve Osmanlı Devleti'nin bölünmesine rıza gösterdiğinin şayi olması iki taraf arasındaki ilişkileri gerginleştirdi. Nihayet İngilizlerin donanmalarıyla devreye girmesi ve Kal'a-yi Sultaniye (Çanakkale) Anlaşması (1809) ile Fransa devre dışı kaldı. Bu anlaşmadan sadece altı ay sonra; Osmanlı Devleti Reisulküttabı ile Avusturya elçisi arasında, 3 Haziran 1809 tarihinde yapılan bir görüşmede; Avusturya elçisi ısrarla: "Fransızlar görünüşte Osmanlı Devleti'nin dostu ise de esasında güçlü bir hasmıdır" diyordu. Delil olarak yukarıda sözü edilen görüşmede, Osmanlı Devleti'nin taksimine karar verip Avusturya'ya da bir pay vermeyi teklif etmelerini gösteriyordu.

Avusturya elçisinin Fransa hakkında ileri sürdüğü iddialar doğru olsa da Avusturya'nın da geçmişte benzeri projeler içinde olduğu bilinmektedir. 1774 öncesi, Osmanlı'ya karşı oluşmaya başlayan Avusturya-Rusya yakın-

4 Cemiyetin tarihsel kökenleri ve kuruluşu hakkında bk. Yavuz Özdemir-Erol Çiydem, "Osmanlı Coğrafyasında İlk Devrimci Örgüt: Philiki Eterya", *Sosyal Bilimler Dergisi,* C 7, S. 14, Aralık 2017, s. 24-45.

5 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Kamil Kepeci Defterleri (KK.d.), 59, s. 4.

laşması 1781 yılında daha somut bir projeye dönüşmüştü. Avusturya İmparatoru II. Jozef (1741-1790) ile II. Katerina Osmanlı Devleti'ne karşı açılacak muhtemel bir savaşta; Osmanlı topraklarının taksimini öngörmüşlerdi. Buna göre, Balkanlar'da Dinyester Nehri ile Tuna arasında bir Daçya Devleti kurulacaktı. Bu sırada Avusturya'ya Sırbistan, Bosna-Hersek ve Dalmaçya kıyıları ile Eflak'ın bir bölümü verilecekti. Bu ittifakın en çarpıcı noktası ise Osmanlıların İstanbul üzerindeki hâkimiyetinin sonlandırılması halinde Rusya'ya bağlı bir Grek devletinin kurulması planıydı. Dahası, kurulacak bu devletin başına, Katerina'nın torunu III. Konstantin unvanı ile kral yapılacaktı.[6] Osmanlı Devleti Rum isyanına giden süreci devletlerin bütün bu tavırları ışığında okuyacaktı. Zaten beklenmedik bir zamanda isyanın ortaya çıkması ile birlikte devletin merkezi topyekûn barış halinden savaş durumuna geçerek merkez bürokrasisinin sürekli silahlı olması istenecekti.[7]

Filiki Eterya cemiyetinin faaliyetleri Rus Çarı I. Aleksander (1777-1825) himayesinde -daha sonra Osmanlı baskısı ile görevden alınan- yaveri Aleksandır İpsilanti (Aleksandros İpsilantis) tarafından organize ediliyordu. Bu cemiyet özellikle 1816'dan sonra büyüdü ve Rumların yaşadığı her yerde şubeler açtı.[8] Rus desteğinin önemli nedenlerinden biri; Osmanlı ile iş birliği yaparak Fransızları Yedi Adalar'dan (İyon Adaları) çıkarıp buraya yerleşen İngiltere'nin, Rusya'nın güneye inme hayallerini engelleme ihtimaliydi. Başka bir ifadeyle, Rusya Akdeniz'deki rekabetin sadece Fransa-İngiltere arasında kalmasını istemiyordu. Rusya Ortodoks Rumlar üzerinden dolaylı da olsa bu rekabetin içinde olduğu mesajını veriyordu. İstanbul›daki Rum Patriği ve ayrıca Eflak Voyvodası bile Rus destekli cemiyete üye olmuşlardı. Filiki Eterya'ya Rum armatörler, korsanlar, toprak sahipleri, çeşitli meslek erbabı ve köylüler de destek veriyorlardı. Rus Ortodoksluğunun etkisinde olan cemiyetin 1821 yılı öncesinde aktif üye sayısı hayli çoğalmıştı.[9] Bu yüzden onlara sempati ile bakmayan diğer bazı Rum Ortodokslar da kendi aralarında gruplaşmaya ve teşkilatlanmaya başlayınca Akdeniz daha da sıcak hale gelmişti. Böylece sıra planın ikinci aşaması olan büyük bir isyanın hazırlanmasındaydı. Nitekim İpsilanti ve adamları, Rumeli'nde ve akabinde Mora'daki Rumlara dağıttıkları beyannameleriyle Osmanlı idaresine karşı isyan fitilini ateşlediler.[10]

6 Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara 1999, s. 17.

7 BOA, Hatt-ı Hümayun (HAT), 1317/51338.

8 Mehmed Mansur, *Rum Fetreti Tarihi*, İstanbul 1288/1871, s. 6.

9 Richard Clogg, *Yunanistan'ın Kısa Tarihi*, çev. Dilek Şendil, İstanbul 2018, 2. baskı, s. 45.

10 Şanizade Ataullah Efendi, *Tarih*, III, İstanbul, s. 165.

Ruslar tarafından desteklenip İngilizler tarafından pohpohlanan[11] ve çoğunlukla kendileri dışında geliştirilen siyasi söylemlerden istifade eden Rum denizcileri, korsanlığı bir geçim ve kazanç kapısı haline getirmişlerdi. İngiliz denizcisi Amiral Slade'in dediği gibi, yağma ve çapulu serbest ticaret diye adlandıran Rumlar, Akdeniz'de korsanlığı ihya ederek, serbest ticaret güvenliğini sarsmışlardı. Bu yüzden Adalar Denizi ve Akdeniz'deki birçok ada birkaç yıl içinde kaçakçılığın ve yağmacılığın merkezi haline geldi.[12] Akdeniz'e açılan yerli ve yabancı ticaret ve yolcu gemileri Rum korsanlar tarafından yağmalanıyordu. Özellikle hac mevsimi korsanların yağma şölenine dönüyordu. Hacı taşıyan gemilere baskınlar yapılıyor ve ele geçirilen mallar en yakın adalara çıkarılıp pazarlanıyordu. Devletlerin açık veya örtülü destekleri, ilk isyancıların yayımladıkları beyannameleri sürmekte olan deniz yağmacılığına meşruiyet; hatta dinî ve millî bir hava katmıştı. Kimi Avrupa devletleri Rumların denizlerdeki korsanlık ve karadaki yağma ve isyan hareketlerini, Rumların bile henüz isimlendirmediği biçimde bağımsızlık talebi olarak değerlendiriyorlardı. Avrupalılar gerekli parayı temin etmeleri için Rumların korsanlık yapmalarına ve tüccar gemilerini yağma etmelerine ses çıkartmıyordu. Hatta Osmanlı donanmasının takibinden kurtulmak için Rum gemileri izinli veya izinsiz Avrupalı devletlerin bandırasını çekip Akdeniz'de kolayca korsanlık ve yağma faaliyetlerini sürdürebiliyorlardı.[13]

Adalar Denizi ve Akdeniz'de üç ayrı isyancı grubu ortaya çıkmıştı. Kuzey Mora ve Epir taraflarında eskiden beri karada eşkıyalık yapan ve "Klephtos" (sözlük anlamı hırsızlar)[14] diye şöhret bulan palikaryalar, dağlık kesimlerde haydutluklarına devam ediyorlardı. İkinci grup, Güney Mora'da sürekli asayişi bozan ve korsanlıkla şöhret bulan Manyotlar idi. Üçüncü grup da Osmanlı belgelerinde daha ziyade "izbandit" (İtalyanca: Spandito) diye yer almış olan; Mora yarımadasının doğu kıyısında, Argolit/Argolis körfezi yakınlarındaki Çamlıca (Hydra) Suluca (Spaetza) ve İpsara (Psara) da faaliyet gösteren yağmacı korsanlardı.[15]

11 İpsilanti'nin Eflak ve Boğdan'da faaliyetleri başlar başlamaz Batı basını konuya yakından ilgi göstermeye ve bazı gazeteler meseleye "Greek Revolution" (Yunan Devrimi) başlığı ile vermeye başlamışlardır... *The Times*, 8 Mayıs 1821.

12 Adolphus Slade, *Kaptan Paşa*, çev. Osman Öndeş, İstanbul 1973, s. 17.

13 Kurşun, *age.*, s. 51.

14 Richard Clogg Kleftisleri şöyle tanımlamaktadır: *"Türkokrasi dönemi boyunca kleftler (sözlükteki anlamı hırsızlar) Türklere karşı milliyetçilik öncesi silahlı direnişin gözle görünen ve önemli örneğini oluşturmuşlardı..."* Bk. Clogg, *age.*, s. 29.

15 Kurşun, *age.*, s. 52.

Rum isyanına giden süreci ele aldığımız bu kısa özetten de anlaşılacağı gibi mesele, iddiaların aksine, Osmanlı Devleti'nin Rumlara baskı veya zulüm uygulamasından kaynaklanmamıştır. Mesele daha erken devirlerden itibaren Osmanlı Devleti'ni hedef seçen Ruslar ile aralarında rekabet halinde olan diğer devletlerin Akdeniz'deki hesaplaşmaların sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti bir taraftan isyancılara doğrudan veya dolaylı destek veren devletler ile diplomasi yoluyla pazarlık yaparken; diğer taraftan da isyanın ürettiği terör ile hukuk içinde mücadele ediyordu.

1. İsyan Karşısında İlk Fetvalar

Osmanlı Devleti bu gelişmelere meşru talepler değil, doğrudan doğruya kendi mülkünde bir isyan hareketi olarak bakıyordu. Tabii olarak tedbirlerini de cari hukukun isyancılar için öngördüğü yönde alacaktı. Osmanlı Devleti bir taraftan Adalar ve etrafında başlayan kalkışma, yağma ve korsanlığın önünü almak için askerî tedbirler geliştirirken; diğer taraftan da bunun devlette uygulanan İslam hukukuna uygunluğuna önem veriyordu. Gerçi çağının hiçbir hukukunda meşru yönetime karşı silahlı başkaldırı kabul edilen bir şey değildi. Bu konuda Avrupa'da 18 ve 19. yüzyıllarda yaşanan uygulama örnekleri olsa da konumuz dışında kalmaktadır. Burada Osmanlı Devleti'nin isyan devam ederken, zaman zaman yasama kaynağı olan dinî mercilerden talep ettiği kanun hükmündeki fetvalardan örnekler verilecektir.

Rum isyanı karşısında Sultan II. Mahmud'un ilk anda gerekirse bütün Rumların katline kadar sert tedbirlerin alınmasını istediğine dair iddialar çeşitli yerlerde dile getirilmiş ve bazı araştırmalarda tartışılmıştır. Saltanatına ve devletine yöneltilmiş bir tehdit karşısında bu tarz bir tepkinin verilmiş olması olasıdır. Ancak Osmanlı Devleti'nde işler bu şekilde yürümemektedir. Sultanın emri bile olsa böyle bir konuda mutlaka hukuki bir dayanak olmalıdır. Zaten adalarda, Rumeli ve Anadolu sahillerinde isyanın genişlemesine ve isyancıların doğrudan Müslüman ahaliyi hedef almalarına paralel olarak merkezde de sesler yükselecektir. Sultanın ilk andaki fevri talebi karşılık bulmayacak; fakat Meclis-i Meşveret toplanıp takip edilmesi gereken siyaset tartışılacaktır. İsyanın resmen ilan edilmesinden takriben bir ay sonra, 26 Nisan 1821'de Meclis-i Meşveret üyeleri Şeyhulislam'ın konağında bir araya gelerek alınabilecek tedbirleri konuşmuşlardır. Gelen raporlar incelendikten sonra Meclisin çoğunluğu meselenin bir iç savaş olduğuna karar vererek isyancılara karşı askerî bir harekatın yapılmasına kanaat getirmişlerdir. Bunun üzerine, fetva emini Üryanizâde Ahmed Esad Efendi meclise çağrılıp kendisinden Osmanlı vatandaşı olan Rumlara karşı savaş ilanı için

fetva talep edilmiştir. Osmanlı İslam hukukuna göre zimmî reaya üzerinde kuvvet kullanılamazdı. Ancak isyan edenler de zımmî hukukun kendilerine yüklediği görevleri terk edip isyana kalkmışlardı. Buna rağmen onlara karşı alınacak askerî tedbirin hukuki bir dayanağı olması gerekiyordu. Meclise çağrılan fetva eminine özgün metinden sadeleştirdiğimiz aşağıdaki açıklama yapıldıktan sonra hukuki cevabı beklenen soru sorulmuştur:

> Her tarafta isyana girişen Rum taifesi –maazallah- İslam milletini ayaklar altına alıp ellerinden gelirse tamamıyla ortadan kaldırmak üzere birleşip ittifak ettikleri anlaşılmış ve ihanetleri ortaya çıkmıştır. Saltanatın bunca nimetlerinden faydalanmış olan zimmî reayanın buna cesaretleri, reaya kanununa ve bütün hükümlerine aykırıdır. Bu tür isyancıların harp halinde olunan kafirler (harbî) hükmünde olup haklarında "harp hali" muamelesi icra edilmesi gerektiği açıktır.
>
> İslam beldelerinden birinde oturan zimmîler idaremize itaatten tamamıyla çıkıp muharebeye girişseler ve pek çok Müslümanı katlederek savaştıkları anlaşılsa, o taife hakkında savaş hukuku carî olup (harbî), onlar ile savaşıp malları ganimet, kadın ve çocuklarının köle olarak alınması şer'an caiz olur mu?[16]

Yapılan açıklama sonrası sorulan soruya fetva emini, bütün fetva örneklerinde olduğu gibi kısa ve net, "*olur*" cevabını vererek, yapılacak askerî harekatın hukuki olacağını beyan etmiştir. Fetvaya daha yakından bakarsak açıkça şu sorulmaktadır: Daha önce kendilerine eman verilmiş, Müslüman beldelerde yaşayan zimmîler silahlı bir şekilde kurulu düzene karşı gelip, öldürüp yağma yapsalar kendilerine "ehl-i harp" yani savaşılan taraf muamelesi yapılabilir mi? Fetvanın özgün metninde bir ayrım daha dikkatleri çekmektedir. İsyan bölgeleri Müslüman beldeler, yani "Darü'l İslam" olarak tanımlanırken; özellikle Rum milleti için "müttehid ve müttefik" ifadeleri kullanılmaktadır. Bu da fetvanın toplu kalkışmalar için istendiği ve bireysel suçları kapsamadığını göstermektedir. Fetva için sorulan soru Osmanlı zimmî sistemini de özetlemektedir. İslam hukukuna göre zimmîlerin can ve mal güvenliği Müslüman devletin zimmeti (garantisi) altındadır. Onlar ehl-i harp, yani kendileri ile savaş halinde olan kâfirler gibi değillerdir. Fetva için soru sorulurken bu hususun vurgulanması özellikle alınacak kararın ve yapılacak uygulamanın hukukileştirilmesi arayışı olarak değerlendirilmelidir. Zira zimmîler "ehl-i eman" (hayat garantisi verilmiş) olarak kabul edildikten sonra "kendi

16 BOA, MD 239, s. 39, hüküm 150.

tercih ve tasarruflarından dolayı" fetva metninde ehl-i harp olarak yorumlanmaktadırlar. Buna göre; ahdi bozdukları gerekçesiyle tabii olarak zimmî hukukun koruyuculuğundan çıktıklarından dolayı; ehl-i harbe uygulandığı gibi, isyancıların da katl ve esir edilmelerinin yolu açılmaktadır.[17]

Devletin aslında farklı yerlerinde dağınık bir şekilde yaşayan ve henüz isyan etmemiş zimmîler üzerinde bu fetva ile psikolojik bir baskının yapılmasının amaçlandığı anlaşılmaktadır. Zira isyan halinde olanların üzerinde fetvanın etkili olmayacağı açıktır. Diğer taraftan bu fetva ile isyancılarla savaşanlara da destek verilmesi amaçlanmıştır. Zira kendi toprakları içinde savaşa giden kumandan veya toplama ulûfeli ve gönüllü askerler savaştıkları isyancı reayaya nasıl davranacaklardır? Devlet adına savaşanların yetki ve sınırları nedir sorularına da cevap verilmiştir. Ancak daha da önemlisi bu ve diğer fetvalar ile devletin egemenliğini hedef alan, ayrıca adalardaki Müslüman ve Yahudileri ortadan kaldırmayı veya göçe zorlamayı amaçlayan isyancılar ile yapılacak muamelede hukuki bir zemin hazırlanmış olmasıdır. Bu tarihten sonra sahada Rum isyanını durdurmak isteyen görevlilerden, halkın can ve mal güvenliği konusunda duyarlı olmaları istenirken; isyancılara da fetvanın öngördüğü tarzda muamele edilmeleri istenecektir. Mesela 2 Ekim 1821 tarihinde donanmaya ve Akdeniz'deki bütün gemi kaptanlarına gönderilen emirde, Mora isyancılarına karşı nasıl davranılacağı konusunda bilgi verilmekteydi. Teslim olanların, kabul edilmesi veya edilmemesi (emân verilip, verilmemesi), isyana devam edenlerin fetvalara uygun cezalandırılmaları, mallarının ele geçirilmesi ve esir alınması konusunda donanma kumandanlarına geniş yetkiler verilirken bile fetva hatırlatılmıştır. Bu durum isyancılar ile mücadelenin hukuk içinde kalınarak yapılmak istendiğini göstermiştir. Aslında bu talep, sadece verilen emirlerde kalmamış, devlet de takibini de sıkı bir şekilde yapmıştır. Kalkışma ve isyanın getirdiği tepkiler, isyanı bastırmakla görevli asker ve gönüllülerin muhtemel aşırılıkları da göz önünde bulundurularak, uygulamaların hukuk içinde yapılması ve özellikle isyancı olmayan veya isyancı kabul edilse bile kendilerine eman verilenlerin mağdur edilmemesi için askerî kumandan, yerel idareciler ve kadılara pek çok emirler gönderilmiştir. İsyancı Rumlar için çıkarılan bu ilk fetva akabinde bunu fırsata çevirmek ve fetvanın isyan bölgesi dışındaki bütün Rumları kapsadığı iddiasıyla masum halkı hedef almak isteyenler de olmuştur. Devlet yine yerel kadılar aracılığıyla yayımladığı fetvalar ile çıkarılan fetvanın sadece isyancılar ile ilgili olduğunu ve asla diğer Rumlara dokunulmaması gerektiğini

17 BOA, Cevdet Dahiliye (C. DH.), 28/1353; 43/2115.

kesin bir dil ile ilgililere ve halka bildirmiştir. Bu konuda birçok örnek vardır. Nitekim isyan bölgeleri dışında kalan Rumların isyan boyunca bir zarar görmemiş olması da bu emirlerin sıkı takip edildiğini göstermektedir.[18] Mesela Kaptanıderyanın hayatını kaybettiği Sakız hadiseleri sırasında Sakız Muhafızı Abdi Paşa'ya yazılan bir emirde bile ısrarla eman verilmiş veya suçsuz kimselerin, bazı askerlerin kanun dışı uygulamalarına asla maruz bırakılmamaları emredilmiştir.[19]

İstanbul Rumları için tedbir amaçlı yayımlanan bir genelgede de yine hukukun içinde kalarak güvenliği sağlama isteği görülmektedir. Sultan II. Mahmud'un hiddetini de teskin etmeyi amaçlayan bir genelge ile Osmanlı'da Müslüman-gayrimüslim ilişkilerini ve Osmanlı himayesindeki gayrimüslimlerin durumunu belirleyen zimmî hukukun keskin bir şekilde uygulanması istenmiştir. Bilindiği gibi İstanbul'da da pek çok Rum yaşamaktaydı. Bunlardan bazıları adalardan gelip İstanbul'a yerleşen Rumlardı. Bu açıdan isyancılar ile ilişkileri bulunuyordu. Diğer taraftan isyanın başlaması akabinde Ortodoksların en büyük dini liderinden de isyancıları engellemesi talep edilmiş ve sonuç alınamamıştı. Bu durum payitaht İstanbul'u da doğrudan tehdit altına alıyordu. İstanbul'da meydana gelmesi muhtemel bir hareketlilik, Müslüman ve Hristiyanlar arasında büyük kıyımlara neden olabilirdi. Bunun için Devlet, zimmî hukukun teorik olarak öngördüğü ve uzun zamandan beri terkedilmiş bazı uygulamaları yeniden hayata geçirecektir. Müslüman bir toplumda yaşayan gayrimüslimlerin hak ve ödevlerini belirleyen zimmî hukuk çeşitli yönleri ile tartışılabilir. Ancak neticede taraflar arasında benimsenen ve ayrıca iç hukuku düzenlediği için devletlerarası müdahaleye açık olmayan bir hukuktu ve uygulama biçimi de devletin daha doğrusu Sultan'ın sorumluluğundaydı.

Sultan II. Mahmud, Osmanlı Devleti'nin zimmî reayasına karşı o güne kadar takınılan müsamahanın da bu isyanda payının olduğu zehabına kapılmıştı. İsyandan üç ay sonra 28 Haziran 1821'de Kaptanıderya, Yeniçeri Ağası, Cebecibaşı, Lağımcıbaşı ve Bostancıbaşı olmak üzere bütün kurumlara yayımladığı ferman ile gayrimüslimlere geleneksel olarak uygulanan müsamaha sınırlarını yeniden belirliyordu.

Yayımlanan ferman ile daha önce İstanbul'da sur içinde katır ve beygirle dolaşma ve silah taşıma ruhsatına sahip olan zimmîlere (Rum ve diğer

18 BOA, C. DH., 14/690; Cevdet Zabtiye (C. ZB.), 18/897.

19 BOA, Ayniyat Defteri, Nr. 576, s. 24.

gayimüslim cemaatlere) bir güvenlik tedbiri olarak yasak getiriliyordu. Bu yasak İstanbul'daki Rum ve Ermeni patriklikleri ile Hahambaşılığına bildirilirken; Üsküdar Galata, Beyoğlu hatta Büyükdere'ye kadar olan zimmîlerin ellerindeki binek hayvanlarını piyasa değerinden Müslümanlara satmaları isteniyordu.[20] Tabi arkasından silahların toplanması ve güvenliği bozma ihtimali olan belli yaşın altındaki işsiz-güçsüz Rum gençlerinin İstanbul'dan sürülmesi gelecekti. İstanbul'da başvurulan bu tedbirler, sadece II. Mahmud'un saltanatının tehlike altında olması korkusu ve fevri kararları olarak izah edilemez. Bütün veriler, adalarda yaşanan isyan ve katliamların başkenti de etkileme endişesiyle bunların güvenlik tedbiri olarak alındığını kanıtlamaktadır. İstanbul'a girip çıkanların kontrolünü amaçlayan bir kadı ilamında da kimliksiz ve isyan ile ilişkisi muhtemel, kılık değiştiren bazı casusların İstanbul'a gelip gittikleri ileri sürülmektedir. Önerilen tedbir İstanbul'a girip çıkacaklara geldikleri yerdeki kadıdan ücretsiz alacakları mühürlü bir belgenin verilmesidir. Böylece şüpheli şahısların ahali arasında dolaşması engellenecektir. İlam'da özellikle uygulamanın "başka devletlerde de olduğuna" dikkat çekilmesi, aslında bu önlemin de hukuk içinde alınmak istendiğinin delilidir.[21] İsyan başladıktan sonra Divan tercümanı gibi Rum asıllı görevliler ile hasta ve yaşlı ruhsat sahiplerinin istisna edilmesi de alınan sıkı kararların tamamen güvenlik amaçlı olduğunu ve tehlike oluşturmayanları kapsamadığını göstermektedir. Ancak isyanın büyümesi, adalardaki Müslüman ahalinin katledilmesi, İstanbul'da yeni heyecanlar meydana getirince acil bazı kararlar alınıp yeni müsadere ve sürgünler de yapılacaktır. Fakat hükümet mümkün olduğunca yerlerinden edilenlere gidecekleri yerlerde yaşama imkânı hazırlamayı ihmal etmemiştir. Zaten çıkarılan ferman isyan ile ilişkisi olan ve olması muhtemel olanları içermekteydi. İsyana bulaşmamış olanların sadece güçlü kefaletle sürgüne tabi tutulmaması emredilmişti.[22]

O güne kadar imtiyazlı bir sınıf olan Fenerli Rumlar, devlet nezdindeki itibarlarını büsbütün kaybettiler. Hatta onlara yakın olan Müslüman devlet adamları bile gözden düştü. Korkusundan isyancılar hakkında afaroz ilan eden Rum Patriği V. Grigorios da Filiki Eterya ile iş birliği yaptığı ve görevini yerine getirmediği; ayrıca isyana destek veren din adamları üzerinde nüfuz kullanmadığı gerekçesiyle Patrikhane önünde idam edildi.[23] Rum isyanı

20 BOA, Ayniyat Defteri, Nr. 573, s. 48.

21 BOA, C. DH., 48/2373, 103/5138.

22 Bu konuda Eflak Voyvodası ile Silistre valisi Selim Paşa arasındaki bir yazışma için bk. BOA, HAT, 872/38770.

23 Mustafa Cezar-Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, VI, s. 2880; Zeki Arıkan, "1821

dolayısıyla İstanbul'da başvurulan en büyük tedbir patriğin idamıydı. Rusya'nın protestosuna neden olan bu idam da Osmanlı devlet sistemi içinde iç hukuka dayandırılmıştı. Rus büyükelçi asılma olayını protesto edince Osmanlı Reisulküttab'ı büyükelçiye; "Rus Çarı Büyük Petro'nun da geçmişte kendi topraklarından patrikhaneyi lağvetmiş olduğunu" hatırlatmıştır.[24] Ancak devlet bu konudaki asıl yaklaşımını Reisulküttabın İngiliz büyükelçisi Stanford Canning ile yaptığı görüşmede ortaya koyacaktır.

Görüşmede Elçi, Reisülküttab'a "Patriğin idam edilmesinin tamamen devletin iç işlerine ait bir husus olduğunu ve kimsenin müdahil olmaması gerektiğini söyledikten sonra; dışarıda dolaşan dedikodulara cevap vermek için kendisinin de sebebini öğrenmek istediğini diplomatik bir dil ile sormuştur. Reisulküttap, "biz de bu dedikoduların farkındayız. Güya 'Osmanlı Devleti, Patriği Hristiyanları tahkir etmek için idam etmiştir' denilmektedir. Fakat bu sözlerin münasebetsiz yalanlardan olduğunu söylemeye bile hâcet yoktur" dedikten sonra, Patriğin idamını şöyle açıklamaktadır. Patrik devlete karşı sabit olan bir suç işlemiştir. Milletinin öncüsü olmak hasebiyle söz ve nasihatleri milleti üzerinde tesirliydi. Rum meselesine vakıf olduktan sonra dinî ve mezhebî bakımdan cemaatine lazım gelen telkinleri yapıp onları yola getirmesi, isyan çıkmadan meseleyi halletmesi mümkündü ve bu da göreviydi. Oysa Patrik, milletini durdurmak şöyle dursun bizzat isyanlarına ön ayak olmuştur. Yerli ve yabancılar ile Rumların içinde devlete sadık kimselerden alınan istihbarat neticesinde, isyanda suçu sabit görüldüğünden idam edilmiştir."[25] Aynı görüşmede sorulan sorularda Reisülküttab'ın gayrimüslim Hristiyanlar için bundan sonra yapılacak muamelede hukuk içinde kalacağını; Osmanlı Devleti'nin İseviliğe bugüne kadar nasıl muamele ettiyse bundan sonra da ebediyen aynı şekilde davranacağını, hatta isyancıların af dilemeleri halinde her şeyin eskisine döneceğini beyan etmesi anlamlıdır.[26] Akdeniz ile Karadeniz arasında ticaret yapan Rum tüccarları isyan yüzünden ticaretlerinin kesilmesi üzerine devlete faaliyetlerini sürdürmek üzere müracaat etmişlerdir. Bunun üzerine isyan devam ederken bile devletin bazı şartlar dahilinde onlara ticaret izni vermesi, isyancı ile işinde gücünde olan sıradan reayanın birbirinden ayrıldığını gösteren bir başka uygulama örneğidir.[27]

Yunan İsyanının Başlangıcı", *Askeri Tarih Bülteni*, Şubat 1987, S. 22, s. 101-102.

24 Clogg, *age*., s. 25.

25 BOA, HAT, 924/40152.

26 BOA, HAT, 924/40152.

27 BOA, HAT, 686/33311.

2. Sakız Olayı Sırasında ve Sonrasındaki Hukuk Arayışları ve Fetvalar

Rum İsyanında iki büyük hadise yaşanmıştır. Birincisi Mora yarımadasında on binlerce Müslümanın katledilmesine sebep olan 1821 Tripoliçe olayıdır. Diğeri ise isyanı bastırmak için hazırlanıp denize çıkarılan donanmaya Sakız Adası önlerinde 18 Haziran 1822'de yapılan sabotaj hadisesidir. Avrupa devletlerinin duyarsızlığına rağmen birinci hadisenin akabinde devlet hukuku terk etmemeye özen göstermiş ve bunu sürekli yabancı elçilere de deklare ederek, doğrudan af dileyip isyandan vazgeçeceklere de eskisi gibi zimmî hukukun uygulanacağını ilan etmiştir.[28]

Sakız hadisesi akabinde yayımlanan fetvalar da devletin hukuk içinde kalmaya çalıştığını göstermektedir. Sakız önlerinde demirli Osmanlı Donanmasına Rum isyancıların yaptıkları sabotajda Kaptanıderya Ali Paşa'nın içinde bulunduğu beylik gemisi ateş almış ve o gemisini terk ederken üzerine düşen gemi direği altında kalarak denizde ölmüştür. Bu büyük hadise gerek donanmada ve gerekse Sakız adasındaki askerler üzerinde büyük etki yaratmıştır. Başıboş kalan asker ve gönüllüler sağa sola saldırmaya başlamış ve sıradan bazı Rum köylülerini esir almışlardır. Tamamen emir komuta dışında cereyan eden bu hadiseden sonra ele geçirdikleri esirleri pazarda satmak veya İstanbul gibi daha büyük pazarlara götürmek isteyenler olmuştur. Sakız hadisesinin Osmanlı Devleti'nde büyük yankılar yaratmasına ve isyancılara avantajlar sağlamasına rağmen devlet, yayınladığı fetvalar ile daha önceki fetvalara aykırı olarak ele geçirilenlerin esir edilmesini ve satılmalarını yasaklamıştır.

Çanakkale Boğazı Muhafızı Mustafa Paşa, İstanbul'a yazarak, Kaptan Paşa'nın ölmesi ve olayların kontrolden çıkması akabinde bazı askerlerin eman verilen halktan aldıkları esirleri Boğaz önlerine getirip buradan geçiş izni istediklerini bildirip bu konuda ne yapması gerektiğini sormuştur. Aslında normal şartlarda buna izin verilmemesi gerektiğini de hatırlatan Mustafa Paşa, olayın sıcaklığından dolayı meydana gelebilecek karmaşayı önlemek adına; esirlerin geçirilip geçirilmeme konusunda tereddütler yaşadığını yazmaktadır. Sadaret de meseleyi Meşihat'a bildirip Şeyhülislam'dan bu konuda fetva talep ederek, masum halka karşı yapılanları hukuk ile önlemek istemiştir. Nitekim şeyhülislamlıktan alınan iki fetvada; bunların "hür reaya" oldukları ve alınıp satılmalarının asla meşru olmadığı ifade edilmiştir. Bu konuda Şeyhülislam'dan alınan fetva Mustafa Paşa'ya gönderildiği

28 BOA, HAT, 889/39279.

gibi taşradaki diğer kadılıklara da tamim edilmiştir. Ayrıca elinde bu tür esir bulunanların derhal esirleri bırakmaları ve hatta doğrudan yetkililerce alınıp memleketlerine iadeleri için Sakız Muhafızı ile irtibata geçilmesi emredilmiştir. Fetvanın, hala elinde esir bulundurmaya devam edeceklerin kulaklarına gidecek şekilde, Sakız ahalisinin esir olarak alımı, satımı veya yatağa alınmasının haram olduğunun yayılması da tavsiye edilmiştir. Bazı çapulcuların veya başsız kalan askerlerin ele geçirdikleri insanları esir olarak izinsiz İstanbul'a kadar götürüp satma ihtimallerine karşı da sıkı tedbirlere başvurulmuştur. Çanakkale Boğazından geçirilmemeleri için verilen emirler yanında şeyhülislamın fetvası İstanbul, Galata, Eyüp ve Üsküdar kadılıkları ile Gümrük Emini'ne ve Esirciler Kethüdasına da gönderilmiştir. Yayımlanan fetvalar, yaşanan olayı tamamen tasvir etmekte ve anlaşılır açık bir ifade kullanmaktadır.

Sakız hadisesinden sonra çıkarılan birinci fetvada, kendileriyle anlaşma yapılan veya izin verilen gayrimüslimlerin vilayetleri, Müslümanlar tarafından basılıp, halkının esir edilmesinin dini açıdan mümkün olamayacağı açıkça beyan edilmektedir. Ayrıca buralardan esir olarak alınan kadınların asla cariye hükmünde kabul edilemeyeceği de söylenmektedir. İkinci fetvada ise, savaşılan bölgelerden olsa bile kendileriyle anlaşma yapılmış ahalinin kadınlarının da esir edilmeleri veya satılmalarının asla caiz olmadığı beyan edilmektedir.[29] Unutulmamalıdır ki Osmanlı hukuk siteminde fetvanın "caiz olmadığı" beyanı bir tavsiye değil, uyulması gereken bir kuraldır.

Bu son fetvalar göstermektedir ki, devlet hem idari ve hem de hukuki ve dinî imkânları kullanarak isyana karışmayan Sakız halkını korumaya çalışmıştır. Buna rağmen bu tür karmaşalardan istifade etmeye kalkanların olduğu da açıktır. Lakin onların irtikâp ettikleri suçların doğrudan idareye ve idarecilere mal edilmemesi gerekmektedir. Bu fetvaların dışında konu ile alakalı pek çok belgelerde gördüğümüz kadarıyla, Sultan ve üst yöneticiler isyancılar ile halkı ayrı tutmaya gayret etmişlerdir. Bu konuda fermanlar yayınlanmış hatta mahkeme kararları çıkartılmıştır. Mesela daha başlangıçta, Sakız isyancıları konusunda çıkarılan fetvanın Midilli gibi diğer ada ahalisi için de geçerli olduğunu ileri süren bazı soyguncuları engellemek için Kaloniye Kadısı Seyyid Hüseyin'den İstanbul'a kadar bir mahkeme ilamı gelmiştir. 9 Ağustos 1822 tarihli kadı ilamında hükmün sadece isyan eden Sakızlılar için olduğu; oysa o güne kadar Midilli ahalisinden en ufak bir

29 BOA, HAT, 846/37993.

isyan hareketi olmadığı, olanlar varsa da güvenlik kolları tarafından derhal gereken işleme tabi tutulduğu, dolayısıyla, isyancılar için çıkarılan söz konusu fetvanın Midilli halkı için geçerli olmadığı ifade edilmektedir.[30]

Sonuç

Osmanlı Devleti Rumların son yıllardaki hazırlıklarını gözlemlemesine rağmen beklemediği bir tarihte büyük bir isyan ile karşı karşıya kalmıştır. Üstelik 19. yüzyılın başında büyük devletlerin Osmanlı Devleti ile ilgili niyetleri, kendi aralarındaki ittifak ve rekabetleri Rum isyanı için büyük bir fırsat doğurmuştur. İsyanı devletin egemenliğine karşı sebepsiz bir başkaldırı olarak görmüştür. Müslüman, Yahudi ve diğer din ve mezheplere mensup adalardaki on binlerce vatandaşının ölümüne sebep olan olayları terör olarak değerlendiren Osmanlı Devleti bunu aynı zamanda payitahtına yönelmiş bir tehdit olarak algılamıştır. Devlet, doğrudan egemenliğini hedef alan bu olaylar karşısında savunma refleksleri geliştirirken iki yöntem takip etmiştir. İsyanı teşvik eden devletler ile diplomasiyi sürdürmek, isyancılar ile hukuk içinde mücadele etmek. Bu maksatla yapılan askerî faaliyet ve alınan diğer tedbirlerde ya carî hukuktaki prensiplerine uyulmuş veya yargı hükmü niteliğinde olan fetvalar alınarak hukuk içinde kalmaya özen gösterilmiştir. Bunun yanı sıra dünyada benzeri hadiseler karşısında egemen devletlerin uygulamaları da gözden ırak tutulmamıştır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA),

Kamil Kepeci Defterleri (KK): 59, s. 4.

Hatt-ı Hümayun (HAT): 686/33311; 872/38770; 889/39279; 924/40152; 1317/51338.

Mühimme Defterleri (MD): 239, s. 39, hüküm 150.

Cevdet Dahiliye (C. DH.): 14/690; 28/1353; 43/2115; 48/2373, 103/5138; 846/37993.

Cevdet Zabtiye (C. ZB.): 18/897.

Ayniyat Defteri Nr.: 573, s. 48; 576, s. 24.

30 BOA, C. ZB., 18/897, 21.11.1237.

Süreli Yayınlar

The Times, 8 Mayıs 1821.

Kaynak Eserler

Şanizade Ataullah Efendi, *Tarih*, III, İstanbul 1284.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Arıkan, Zeki, "1821 Yunan İsyanının Başlangıcı", *Askeri Tarih Bülteni*, Şubat 1987, S. 22, s. 101-102.

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.

Cezar, Mustafa, Seroğlu, Midhat, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, VI, Türk Tarihi Kurumu, Ankara 2021.

Kurşun, Zekeriya, *Kaptaniderya Nasuhzade Ali Paşa ve Rum İsyanı*, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul 2021.

Millas, Herkül, *Yunan Ulusçuluğu'nun Doğuşu*, İletişim Yay., İstanbul 2020, 5. baskı.

Özdemir, Yavuz – Çiydem, Erol, "Osmanlı Coğrafyasında İlk Devrimci Örgüt: Philiki Eterya", *Sosyal Bilimler Dergisi,* C 7, S. 14, Aralık 2017, s. 24-45.

Clogg, Richard, *Yunanistan'ın Kısa Tarihi*, çev. Dilek Şendil, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2018, 2. baskı.

Slade, Adolphus, *Kaptan Paşa*, çev. Osman Öndeş, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1973.

The Greek Rebellion and the Fatwas: The Ottoman State's Attempts to Remain within the Boundaries of the Law during the Rebellion

Zekeriya Kurşun*

Abstract

The Greek Rebellion did not start surprisingly. It had a preparation process from 1814 to 1821. Even the Ottoman Empire was following the activities of Greeks in the islands, in Wallachia and Moldavia and other parts of Empire; it could not have predicted the process going towards Tripolice Massacre in 1821. For, neither an intellectual background of nationalism nor any figures as leaders were not seen among the Greeks. Therefore, the state has presumed that while keeping the dialog alive with the Greeks who are open to foreign influences, it can solve the problem within the framework of its *millet* system. Whereas, the Greeks reached a capacity to transform the issue into a rebellion thanks to the direct and indirect supports from outside.

This paper will discuss the intercourses of Ottoman state with other states, the official statements on this subject, bargains and approaches of other states.

Keywords: The Greek Rebellion, Fatwa, Ottoman, Law, Tripolitsa.

Rum İsyanı ve Fetvalar: İsyan Sırasında Osmanlı Devleti'nin Hukuk İçinde Kalma Çabaları

Öz

Rum İsyanı sürpriz bir şekilde başlamadı. 1814 yılından 1821 yılına kadar bir hazırlık süreci bulunmaktadır. Osmanlı Devleti gerek Adalar gerek Eflak-Boğdan ve diğer taraflardaki Rumların faaliyetlerini takip etmekle

* Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf University, Faculty of Arts, Department of History, İstanbul/TÜRKİYE, zkursun@fsm.edu.tr ORCID: 0000-0002-4157-6386
DOI:10.37879/9789751758866.2024.125

birlikte 1821 Tripoliçe katliamına giden süreci asla tahmin edemedi. Zira Rumlar arasında ne milliyetçiliğin fikri bir arka planı ne de bu anlamda liderlik yapacak isimler görülmemekteydi. Dolayısıyla Devlet, dış tesirlere açık olan Rumlar ile diyalog kapısını açık tutarak, kendi millet sistemi içinde sorunu çözebileceğini zannediyordu. Oysa Rumlar dışarıdan aldıkları dolaylı ve doğrudan destekler sayesinde meseleyi isyana dönüştürme kapasitesine ulaştılar.

Bu tebliğde, bu süreçte Osmanlı Devleti'nin diğer devletler ile görüşmeleri, bu konuda yaptığı resmî açıklamaları, pazarlıkları ve diğer devletlerin yaklaşımları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rum İsyanı, Fetva, Osmanlı, Hukuk, Tripoliçe.

Introduction

The Greeks who lived in peace since the conquest of İstanbul under the Ottoman rule advanced in trade and seamanship, owned thousands of big or small ships in the Mediterranean and established big trading fleets. Additionally, they were able to perform their religious beliefs and rituals and to maintain their national customs and traditions within the Ottoman system. The Greeks took the place of the Venetians who lost their significance in the Mediterranean after the Treaty of Compo Formio (1797). A portion of the Greeks wanted to take part in politics due to this wealth that they have accumulated from trade which allowed them to have better living conditions. The Greeks, who were Ottoman citizens (tebaa), revolted due to the impact of the nationalist currents that started at the beginning of the 19th century and the provocations of primarily Russia and other European states that wanted to benefit from this situation. The "Greek Rebellion" did not start with any political, national or religious request made by the Greeks against the Ottoman State. This rebellion started with the turning of the events that started between the dates of 1814 and 1821 into a rebellion, the provocation of the states that wanted to corner the Ottoman State and the terror created by the Greeks in the Mediterranean. As a lot of research has been made until today regarding the rebellion, the details of the rebellion will not be included into this study.[1] However, after remembering the approaches of

1 Detailed information was given in this matter in the book that was published by us previously by benefitting from various sources. This paper is written out of the findings of that study. Zekeriya Kurşun, *Kaptaniderya Nasuhzade Ali Paşa ve Rum İsyanı*, Vakıfbank Kültür Yay., İstanbul 2021.

the foreign states and some concepts used regarding the rebels in all sources, the attempts of the Ottoman State to remain within the boundaries of the law will be analyzed in terms of this rebellion which did not just threaten the islands, but also İstanbul. For this purpose, the current study will use the binding fatwas (verdicts that are based on the Sharia – the Islamic Law) having the effect of judicial ruling (*kazâ*) which is the source of applications in the Ottoman Law of the period.

The Greek rebellions in the islands and the Mediterranean were not something new. With the provocation of the Russians who had been dreaming of gaining access to the warm waters, the Greeks were occasionally rebelling. The Russians' provocation and support of the Greeks go way back to the past. The Russians, who have diverted their attention to the Ottoman lands since Peter the Great, would increase their attention to the peak through the Greeks in the period of Tsarina Catherine II (1762 - 1796). Indeed, the latter tsars would also continue this practice as a legacy. The earliest encouragement of Russia regarding the Greek rebellion may be seen in the letter referenced to Peter the Great dated 1711. The translation of this letter which was the first and the most important motivation of the movements which would eventually led to the Greek rebellion was published by Herkül Millas. In one section of the letter, the following statements were included:

> … I am sending this letter to you, the metropolitans, voivodes, commanders, leaders of the kleftis, the kapetanios, the palikaria who love us and all Christians having the same religion with us…; the Turks have trampled on our belief, took away our churches from our hands, destroyed our monasteries, ended the Roman Kingdom and enslaved numerous persons… I am coming for your help… The Turks have united with the Swedish King, but my sword has killed many men… with the might of my sword, you will be comfortable and saved… In the name of unity of God, let's unite and fight… let's find honor and kindheartedness. I feel sorry for you and I want to save you and revitalize your church. Fight in the name of belief… Let's thank God and try to take your ancestors' land…[2]

It is clearly seen in the letter of the Muscovite Tsar's letter that the Russians have targeted the Ottoman State through the Greeks way before obtaining

2 Herkül Millas, *Yunan Ulusçuluğu'nun Doğuşu*, İletişim Yay., İstanbul 2020, 5. edition, pp. 169-170.

their right to protect the Orthodox Christians in the Treaty of Küçük Kaynarca (1774). As Milas argues, no direct "Greek nationalism" was referred in the Tsar's letter and the Orthodox Christians were addressed by a religious call. However, the fact that the majority of the Orthodox Christians were Greeks in the Ottoman State points out the real address of the Tsar's letter. Besides, it is known in the literature that the words of "*kleftis*" and "*palikaria*" directly point out the Greeks more than the Orthodox Christians. Perhaps, as Millas rightfully argues, even if it is not possible to get nationalism out of the Tsar's letter[3], it is clear that a religious conflict, namely a Christian – Muslim conflict, existed in the letter. The fact that when two Greeks and one Bulgarian (Emanuil Xanthos, Nikolaos Skoufas and Athanasios Tsakalov) established an organization named "*Filiki Eteria*"[4] in 1814 and invited the Greeks for the rebellion, the Russians' providing support indicates that the legacy of Peter the Great was still being followed even after a century.

In the Mediterranean, it was not just the Russians who were supporting the Greeks. The rivalry of other states in the Mediterranean also encouraged the Greeks. The unexpected Egyptian Expedition of Napoleon (1798 - 1801) created the confrontation of the Ottoman State with France which was a former ally of the Ottomans. When the Ottoman – Russian – British Alliance (Triple Alliance) (1799 - 1800) was upset after encountering ups and downs, the Ottoman State and Russia became enemies again. The British, after Napoleon's invasion of Egypt, became significant in the Ottoman politics. However, in the meantime they remained partially silent in the commotion experienced in the Balkans and they were playing both sides against the middle although they appeared on the side of the Ottomans. In other words, they were waiting for every incident to develop for their own benefit without intervening into the situation. The British would obtain the same advantage with the Ottoman – Russian support that they got against the French in Egypt in the Seven Islands that are close to the Morea. And this would lead to the Russian-French rivalry again and they would seek new tools that they could use in the Mediterranean. In the Tilsit Meetings conducted between the Russians and the French, (1807) the attitude of the French Emperor[5] and the spread of the news regarding his consent for the

3 Millas, *ibid,* p. 170.

4 For the historical background and establishment of the Organization, see: Yavuz Özdemir-Erol Çiydem, "Osmanlı Coğrafyasında İlk Devrimci Örgüt: Philiki Eterya", *Sosyal Bilimler Dergisi,* Vol. 7, No. 14, December 2017, pp. 24-45.

5 BOA, Kamil Kepeci Defterleri (KK) (Kamil Kepeci's Notes), 59, p. 4.

division of the Ottoman State made the relations tense between the two parties. Finally, with the British involvement into the matter through its fleet and the Treaty of Kal'a-yi Sultaniye (Çanakkale), the French were no longer in the game. Only six months after this treaty, in a meeting that was made on the date of June 3, 1809 between the *Reisulküttap* and the Austrian Envoy, the Austrian Envoy insistently said: "Although the French are seemingly friends of the Ottoman State, in fact they are a powerful enemy". And in the abovementioned meeting, as evidence, he indicated the French decision to divide up the Ottoman State and their offer to give a share of the Ottoman lands to the Austrians.

Even though the claims of the Austrian Envoy against the French are correct, it is known that Austria also took place in similar plans in the past. Before 1774, the Austrian – Russian rapprochement that started to emerge against the Ottomans turned into a more concrete project in 1781. Joseph II (1741 - 1790), the Austrian Emperor, and Catherine II planned the division of the Ottoman lands in a likely war to be declared against the Ottoman State. Accordingly, a Dacian State would be established in the Balkans between the Dniester and Danube rivers. In the meantime, Serbia, Bosnia Herzegovina and the Dalmatian shores and a portion of Wallachia would be given to Austria. And surely, the most striking point of this alliance was the plan regarding the establishment of a Greek State in İstanbul under the control of Russia if the Ottomans' control over İstanbul was terminated. Moreover, with the title of Constantine III, the grandson of Catherine would be the king of the state to be established.[6] The Ottoman State would read the process going to the Greek Rebellion in the light of all the attitudes of those states. In fact, the central bureaucracy of the Ottoman State would be asked to keep their arms by collectively entering the state of war from the state of peace with the emergence of the rebellion in an unexpected moment.[7]

The activities of the organization named *Filiki Eteria* was organized under the protection of Alexander Ypsilantis, the assistant of the Russian Tsar Alexander I (1777-1825), who was later dismissed due to the Ottoman pressure. This organization grew especially after 1816 and opened branches in every place where Greeks lived.[8] One of the important reasons of the

6 Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, p. 17.

7 BOA, HAT, 1317/51338.

8 Mehmed Mansur, *Rum Fetreti Tarihi*, İstanbul 1288/1871, p. 6.

Russian support was the possibility of Great Britain, which cooperated with the Ottomans, pushed the French out of the Seven Islands (Ionian Islands) and settled there, to prevent the Russia's dream of gaining access to the warm waters. In other words, Russia did not want the rivalry in the Mediterranean to remain only between France and Great Britain. Russia was giving the message through the Orthodox Greeks that it was also a party in this rivalry. The Greek Patriarchate in İstanbul and even the Voivode of Wallachia became the members of the organization supported by Russia. Greek ship owners, pirates, landlords and various self-employed persons and villagers were also supporting *Filiki Eteria*. The number of the active members of the organization which was under the influence of Russian Orthodoxy increased pretty much before 1821.[9] Therefore, other Greek Orthodox persons who did not sympathize with them started to get organized among themselves and thusly the Mediterranean became a hot spot. Therefore, the next thing to do was to prepare the great rebellion which was the second stage of the plan. In fact, Ypsilantis and his men fired up the rebellion against the Ottoman rule by the pamphlets that they distributed among the Greeks in the Rumelia and later in the Morea.[10]

The Greek sailors, who were supported by the Russians and pampered by the British[11] and who mostly benefitted from the political rhetoric that was developed outside of them, made piracy a means for their living. As the British sailor Admiral Slade stated, the Greeks who labeled plundering and looting as free trade, revived piracy in the Mediterranean and destroyed the safety of the free trade. Therefore, many islands in the Sea of Islands and the Mediterranean became the center of smuggling and looting.[12] The domestic and international trade and passenger ships were being looted by the Greek pirates. Especially, the pilgrimage season was turning into the looting festival of the pirates. The raids were being made to the ships carrying the pilgrims and the looted goods were taken to the nearest islands and sold there. The open or secret support of the states and the declarations published

9 Richard Clogg, *Yunanistan'ın Kısa Tarihi*, trans. Dilek Şendil, Boğaziçi Üniv. Yay., İstanbul 2018, 2. edition, p. 45.

10 Şanizade Ataullah Efendi, *Tarih*, III, İstanbul, p. 165.

11 As soon as İpsilanti›s activities in Wallachia and Moldavia started, the Western press started to pay close attention to the issue and some newspapers started to cover the issue with the title "Greek Revolution".... *The Times*, 8 Mayıs 1821.

12 Adolphus Slade, *Kaptan Paşa*, trans. Osman Öndeş, Boğaziçi Yay., İstanbul 1973, p. 17.

by the first rebels added legitimacy and even a religious and national flavor to the ongoing maritime looting. Some European states were evaluating the lootings acts performed by the Greeks over the sea and on the land as a request for independence in a manner which the Greeks were even unable to label at the time. The Europeans were silent about the piracy and looting of the trade ships by the Greeks so that the Greeks were able to obtain necessary finances. The Greek pirate ships could even continue their piracy and looting activities easily in the Mediterranean by flying the flags of the European states either with or without a permission for getting rid of the pursuit of the Ottoman Navy.[13]

Three separate rebel groups emerged in the Sea of Islands and the Mediterranean. The *palikaria* who used to be bandits on the land around northern Morea and Epir and were labeled as the *Kleptos* (dictionary meaning is thieves)[14], were continuing their banditry in the mountainous sections. The second group were the *Maniot*s who often disturbed peace and became famous with their piracy in southern Morea. And the third group were the looting pirates who were mentioned as the "*izbandit*" (Spandito in Italian) in the Ottoman documents and performing their activities in the eastern shores of the Morean peninsula, Hydra, Spaetza and Psara near the Argolis Bay.[15]

As it may be understood from this short summary by which we have assessed the process going towards the Greek Rebellion, contrary to the claims, the problem did not originate from the Ottoman State's oppression and injustice towards the Greeks. The problem emerged as an outcome of the playoff between the Russians who chose the Ottoman State as their target from the earlier periods and other states which had rivalries among themselves. While the Ottoman State was negotiating with the states that directly or indirectly supported the rebels through diplomacy on one side, it was also struggling with the terror created by the rebellion on the other in the framework of law.

13 Kurşun, *ibid,.* p. 51.

14 Richard Clogg defines the Kleptos as follows: *"For the duration of the Turcocracy, the Kleptos (dictionary meaning is bandits) constituted the most visible and important example of armed struggle against the Turks before the period of nationalism..."* See: Clogg, *ibid,* p. 29.

15 Kurşun, *ibid,* p. 52.

The First Fatwas Against the Rebellion

The Ottoman State directly perceived those developments as a rebellious movement in its own lands, not as legitimate requests. Naturally, it would take the measures in the direction that the current law at the time set out for the rebels. While introducing the military measures to prevent the rebellions, lootings and piracy that started in and around the islands on one side, it was also paying attention to the compatibility of those measures with the Islamic Law which was applied in the country on the other. In fact, in any legal system at the time, armed uprising against the legitimate government was not acceptable. In this regard, although there were some examples applied in the 18th and the 19th centuries in Europe, they remain outside of our subject matter. Here, the examples from the fatwas in the effect of the law requested by the Ottoman State while the rebellion was going on from time to time from the religious authorities who were the source of law will be analyzed.

Various claims were voiced in various sources regarding that Sultan Mahmud II at first requested taking very harsh measures against the Greek Rebellion up to massacring all of the Greeks if needed, and this matter was discussed in some of the studies. It is possible that this type of reaction might have been given by the Sultan against a threat that was directed towards his sultanate and state. However, things did not operate in this manner in the Ottoman State. Even if there was an order given by the Sultan, there must certainly be a legal basis in such a matter. In fact, voices would be raised in the center parallel to the expansion of the rebellion in the islands, Rumelia and the Anatolian shores and the rebels directly targeting the Muslim public. The impulsive request of the Sultan at the beginning would not be answered, however the Consultative Assembly (*Meclis-i Meşveret*) would convene and discuss the course of policy that needed to be followed. Approximately one month after the official announcement of the rebellion, the members of the Consultative Assembly convened at the mansion of the Shaikh Al-Islam on April 26, 1821 and discussed the measures that would be taken. After the examination of the incoming reports, the majority of the Assembly decided that this was a civil war and a military operation needed to be made against the rebels. Upon this decision, the fatwa consultant Üryanizâde Esad Efendi was called to the Assembly and a fatwa was requested from him for the announcement of a war against the Greeks who were Ottoman citizens. According to the Ottoman – Islamic Law, no brutal force could be used

against the non-Muslim subjects. However, those who rebelled gave up their responsibilities that were encumbered upon them by the Islamic Law regarding their non-Muslim status and attempted to rebel. Despite this, the military measures that would be taken against them needed to have a legal basis. The question, whose legal response was expected, was asked after making the following explanation that we have summarized from the text that belonged to the fatwa consultant who was called to the Assembly:

> It has been understood that the Greek subjects who started rebelling everywhere, God forbid, united for the purpose of totally destroying and eliminating the Muslim nation as much as they could, and their treachery has become evident. The daring of the non-Muslim subjects, who have benefitted all the bounties of the Sultanate, for such an action is against the Law regarding the non-Muslim subjects and all of its provisions. Such rebels are considered as fighting infidels (harbî) and it is clear that application of the provisions of the state of war needed to be applied to them.
>
> If the non-Muslims residing in one of the Muslim cities completely quit becoming loyal to our administration and start fighting and it becomes evident that they fight against us by massacring many Muslims, does the Law of War become valid for that group and would it be acceptable from the perspective of the Islamic Law to fight against them, take their properties as spoils of the war and enslave their women and children?[16]

The fatwa consultant gave the short "Yes, it does" answer for the question, which was asked after the explanation, as this was the case in all fatwa examples and he declared that the military operation to be performed would be legal. If we have a look at the fatwa closely, this question was openly asked: If the non-Muslims who were given the opportunity to live in the Muslim lands arm themselves and rise against the established order, kill and loot, can the provisions regarding fighting infidels (ehl-i harp) be applied to them, namely can they be treated as the warring party? In the original text of the fatwa, another distinction is also striking. While the areas, where rebellions started, were defined as the "Land of Islam" (Darü'l İslam), the phrases of "confederate and ally" were especially used for the Greeks. This shows that the fatwa was requested for the collective insurrections and did

16 BOA, MD 239, p. 39, Verdict 150.

not cover individual crimes. The question which was asked for the fatwa also summarizes the Ottoman's system regarding the non-Muslims. The safety of the lives and properties is under the guarantee of the Muslim state according to the Islamic Law. They are not like the people of war, namely the people with whom a state of war is going on. While asking the question for the fatwa, emphasizing this matter should especially be evaluated as a pursuit to legalize the decision to be made and the procedure to be performed. Because the non-Muslims are interpreted as the people of war in the text of the fatwa due to "their own choices and dispositions" after being accepted as the people who were given the guarantee to live (ehl-i eman). Accordingly, because they naturally no longer had the protection of the Law regarding non-Muslims with the justification that they have broken the covenant, the way for killing and enslaving the rebels was opened as this was done for the people of the war.[17]

Indeed, it is understood that the Ottoman State attempted to make a psychological pressure by this fatwa on the non-Muslims who lived in different places in a scattered manner and who have not rebelled yet. Because it is clear that the fatwa would not be influential on those who were rebelling at the time. On the other hand, it was also aimed to support those who were fighting against the rebels. The following questions are also answered: How would the commander or the salaried or voluntary soldiers going to war in their own lands treat the rebel subjects against whom they fight? What are the powers and limitations of those who fight in the name of the state? However, more importantly, by those fatwas, a legal ground was prepared for the treatment of the rebels who have risen against the sovereignty of the State, attempted to terminate the Muslims and Jews living on the islands or to force them to migrate. After this date, it was requested from the representatives in the field who wanted to stop the Greek Rebellion to be sensitive about the safety of the lives and properties of the Greek people, and they were asked to proceed against the rebels in the manner as it was set out in the fatwa. For instance, in an order which was sent to the fleet and all captains in the Mediterranean on the date of October 2, 1821, information was given regarding how to treat the Morean rebels. The fatwa was reminded to the commanders of the fleet even while giving them wide powers regarding accepting or rejecting those who surrendered, punishing those who continued to rebel according to the fatwas, capturing their properties and enslaving them. This situation

17 BOA, Cevdet Dahiliye, 28/1353; 43/2115.

indicated that it was attempted to continue the struggle against the rebels by remaining within the boundaries of the law. In fact, this request was not just an order, the Ottoman State followed up the application of the fatwas strictly. By considering the reactions introduced by the rebellion and the possible excesses of the soldiers and volunteers who were assigned to quell the rebellion, many orders were sent to the commanders, local authorities, and judges for performing the procedures within the boundaries of the law and not causing injustice against those who were not rebels or those who were given quarter even if they were regarded as rebels. Following this first fatwa which was issued for the Greek rebels, there were also those who wanted to turn this into an opportunity and target the innocent people by claiming that the fatwa covered all Greeks outside of the rebel region. Again, the Ottoman State notified the related representatives and the public in a clear manner through the fatwas that it had announced through the local judges that the issued fatwa was only about the rebels and other Greeks should never be harmed. There are many examples in this regard. Indeed, the fact that the Greeks residing outside of the rebel areas did not encounter any harm during the rebellion indicates that those orders were followed strictly.[18] For instance, in an order which was written to Abdi Pasha, the Guardian of the Chios Island, it was ordered to protect the persons who were given quarter or innocent people from the unlawful actions of some of the soldiers during the incidents on the Chios Island where the Chief Admiral lost his life.[19]

Also, in a memorandum published for the Greeks of İstanbul as a precaution, we see the attempt to provide security by remaining within the boundaries of the law. With a memorandum aiming to calm down the anger of Sultan Mahmud II, it was requested to apply the Law regarding non-Muslims which set out the relations between Muslims and non-Muslims and the status of the non-Muslims under the Ottoman protection. As it is known, a lot of Greeks were living in İstanbul. Some of them were the immigrant Greeks coming from the islands and settling in İstanbul. In this regard, they had connections with the rebels. On the other hand, following the beginning of the rebellion, the greatest Orthodox leader was asked to prevent the rebels; however no positive result was obtained. This situation was directly endangering İstanbul, which was the capital city. Any movement that was

18 BOA, Cevdet Dahiliye, 14/690; Cevdet Zabtiye, 18/897.

19 BOA, Ayniyat Defteri, Nr. 576, p. 24.

likely to happen in İstanbul might have caused great massacres between the Muslims and Christians. For this reason, the Ottoman State revitalized some of the applications that were theoretically set out by the Law regarding non-Muslims and were not applied for a long time. The Law regarding non-Muslims, which determines the rights and obligations of non-Muslims living in a Muslim society, may be discussed in various aspects. However, after all it was a legal system which was accepted among the parties and not open to international intervention as it set out the domestic law and its manner of application was under the responsibility of the state, to be more exact, under the responsibility of the Sultan.

Sultan Mahmud II got the mistaken impression that the tolerance displayed towards the non-Muslim subjects of the Ottoman State until that day was one of the reasons of the rebellion. Three months after the rebellion, Sultan Mahmud II, determined the limits of tolerance which had been traditionally displayed for the non-Muslims with an edict that he issued on June 28, 1821, to all of the institutions including the Chief Admiral, Head of the Janissaries, Chief Armorer, Chief Quartermaster and Chief of the Imperial Guards.

With the issued edict, as a security measure a ban was introduced regarding the non-Muslims (Greeks and other non-Muslim communities) previously having the permission to travel with mules and horses inside the city walls and to carry weapons. While this ban was notified to the Greek and Armenian Patriarchates and the Jewish Rabbinate in İstanbul, the non-Muslims living in the city including the districts of Üsküdar, Galata, Beyoğlu and Büyükdere were asked to sell their saddle beasts to the Muslims over their fair market values.[20] Naturally, after this demand, the weapons of the non-Muslims were confiscated and unemployed Greek youngsters, who were likely to break the peace, were exiled out of İstanbul. Those measures applied in İstanbul may not be explained by the fear of threats against the sultanate of Mahmud II and impulsiveness. All data prove that those measures were taken as a security measure with the consideration that the rebellions and massacres might affect the capital city. And in one judge announcement aiming to control individuals entering into and exiting from İstanbul, it was put forward that some spies, who disguised themselves and were likely to be related to the rebellion, were visiting İstanbul. The suggested security measure was giving

20 BOA, Ayniyat Defteri (Record of Official Writings of the Central Administration), Nr. 573, p. 48.

a sealed document to the individuals traveling from/to İstanbul which they would obtain from the judge without a fee. Thusly, the suspicious individuals would be prevented from contacting the public. The point mentioned in the announcement regarding that this procedure was also "being applied in other states" is an evidence stating that this measure was attempted to be taken within the boundaries of the law.[21] After the rebellion started, the exemption of government officials such as the translator of the Council, the sick and the elderly indicates that the strict decisions were purely about security and they did not cover those who did not pose any threat. However, when the spread of the rebellion and the massacre of the Muslims on the islands created a wave of thrill in İstanbul, some urgent decisions were made, and new confiscations and exiles were performed. However, the government did not ignore preparing new means of living for those who were sent to exile. In fact, the edict included those who were related and likely to be related to the rebellion. It was ordered that those who were not related to the rebellion would not be subjected to the exile only with a powerful bail.[22]

The Greeks of Fener who had a privileged position until that day completely lost their reputation before the Ottoman State. Even Muslim statesmen who were related to them lost their reputation. And the Greek Patriarch Grigorios V, who excommunicated the rebels out of fear, was executed in front of the Patriarchate for cooperating with *Filiki Eteria*, failing to perform his duties, and failing to use his power over the clergy who supported the rebellion.[23] The biggest security measure that was applied in İstanbul due to the Greek rebellion was the execution of the Patriarch. This execution, which caused the Russians to protest the Ottomans, was based on the domestic law within the Ottoman system. When the Russian Ambassador protested the execution, the Ottoman Reisülküttap reminded the Ambassador that "the Russian Tsar Peter the Great also abolished the Patriarchate from his lands in the past."[24] However, the Reisülküttap would reveal the real approach of the Ottoman State in this matter in the meeting that he made with Stanford Canning, the British Ambassador.

21 BOA, Cevdet Dahiliye, 48/2373, 103/5138.

22 In this matter, for a correspondence between the Voivode of Wallachia and Selim Pasha, the Governor of Silistra, see: BOA, HAT, 872/38770.

23 Mustafa Cezar - Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, VI, p. 2880; Zeki Arıkan, "1821 Yunan İsyanının Başlangıcı", *Askeri Tarih Bülteni*, February 1987, I. 22, pp. 101-102.

24 Clogg, *ibid,* p. 25.

In the meeting, the Ambassador asked the reason of the execution of the Greek Patriarch in a diplomatic language to the Ottoman Foreign Minister for the purpose of answering the rumors abroad after stating that the execution was completely a domestic matter of the Ottoman State, and no one needed to intervene into this. After saying "We are also aware of those rumors. It is supposedly said that the Ottoman State executed the Patriarch to insult the Christians. However, there is even no need to state that those rumors are impertinent lies." the Foreign Minister explained the execution of the Patriarch as follows: "The Patriarch committed an evident crime against the State. His words and advice were influential over his community because he was the leader of his community. It was possible for him to make the necessary suggestions to his community from the religious and sectarian perspective after becoming aware of the Greek problem, to heed them to the right path and to resolve the problem before the beginning of the rebellion and it was his duty to do all of those. However, far from preventing his community to support the rebellion, the Patriarch personally led the rebellion. In the consequence of local and international intelligence activities and of the information obtained from the Greeks who are loyal to the State, his crime about the rebellion was regarded as evident and he was thusly executed".[25]It is also meaningful that for the questions asked in the same meeting, Reisülküttap stated that the legal principles would be followed thereafter in the treatment of the Christians; the Ottoman State would treat Christianity thereafter in the manner that it had been treating it until that date, and in the event that the rebels sought forgiveness, everything would turn to normal.[26] The Greek merchants trading between the Mediterranean and Black Sea ports applied to the Ottoman State for the purpose of being able to maintain their trading activities upon the cessation of their trade due to the rebellion. The State's permission for them under certain conditions to continue trading upon their application while the rebellion was going on is one of the examples indicating that the State distinguished the rebels and the ordinary subjects who were conducting their normal businesses.[27]

25 BOA, HAT, 924/40152.

26 The same document.

27 BOA, HAT, 686/33311.

Legal Pursuits and Fatwas During and After the Chios Incident

Two big incidents were encountered during the Greek Rebellion. The first one is the Tripolitsa incident of 1821 which caused the massacring of tens of thousands of Muslims in the Morean Peninsula. The other one is the sabotage made to the Ottoman fleet, which was prepared and sailed for the purpose of quelling the rebellion, near the Chios Island on the date of June 18, 1822. Despite the insensitivity of the European States, following the first incident the State cared about staying within the boundaries of the law and declared its position to the foreign envoys persistently and announced that the Law regarding non-Muslims would be applied to those who seek forgiveness and give up rebelling.[28]

And the fatwas issued after the Chios Incident indicate that the State attempted to remain within the boundaries of the law. In the sabotage made by the Greek rebels on the anchored Ottoman fleet off of Chios, while the Chief Admiral Ali Pasha was inside, the captain's ship caught fire and while he was leaving the ship, he died and fell into the sea as he was crushed by the falling mast. This big incident created a huge impact both on the fleet and the soldiers on the Chios Island. The idle soldiers and volunteers started attacking here and there and took some Greek farmers as slaves. After this incident which took place out of the chain of command, there were soldiers who wanted to sell the slaves in the market or to take them to bigger markets such as İstanbul. Even though the Chios Incident created huge reactions in the Ottoman State and provided advantages for the rebels; by the fatwas that it issued, the Ottoman State banned enslaving and selling the imprisoned individuals against the fatwas that it has issued earlier.

Mustafa Pasha, the Guardian of the Dardanelles, wrote a letter to İstanbul and notified the Government that some soldiers took some prisoners among the people who were given protection following the death of the Chief Admiral and the events' getting out of control, they brought the slaves to the Dardanelles and asked permission to pass the strait and the Pasha asked the right course of action regarding what to do in this manner. Mustafa Pasha, who reminded that under normal conditions such an action would not be permissible, wrote that he had some hesitations regarding allowing the slaves to pass or not for the purpose of preventing turmoil that might take place due to the heat of the events. The Grand Vizier notified the issue

28 BOA, HAT, 889/39279.

to the Religious Affairs Department and requested a fatwa in this matter from the Shaikh Al-Islam and prevented such treatment of the innocent people through the use of the law. Indeed, in two fatwas obtained from the Office of the Shaikh Al-Islam, it was indicated that those people were "free subjects" and it was never legitimate to buy and sell them. The fatwa obtained from the Shaikh Al-Islam was both sent to Mustafa Pasha and notified to the provincial offices of judges. Additionally, it was also ordered that those who had such slaves in their hands immediately needed to free those slaves and contact with the Guardian of Chios so that those slaves would be directly taken by the authorities and returned to their homes. It was also advised to announce the fatwa in a manner that would be heard by those who were continuing to keep the slaves in their hands that it was religiously forbidden to purchase, sell or lay down with the people of Chios. Strong measures were taken against the possibility of some looters or disorganized soldiers to take the persons whom they enslaved to İstanbul without permission and sell them there. Besides the orders for not allowing them to pass the Dardanelles, the fatwa of the Shaikh Al-Islam was also sent to the judges' offices of İstanbul, Galata, Eyüp and Üsküdar along with the Director of Customs and the Chamberlain of Slave Sellers. The issued fatwas completely explained the ongoing events and used a very clear and understandable language.

In the first fatwa which was issued after the Chios Incident, it was clearly declared that it would not be possible from a religious perspective for Muslims to raid the provinces of the non-Muslims with whom an agreement was made or who were given protection and to enslave those people. Additionally, it was also stated that the women who were captured as slaves would never be accepted as concubines. The second fatwa stated that it would never be religiously permissible to enslave or sell women out of the people with whom an agreement was made even if they were from the war zones.[29] It should not be forgotten that the declaration of a fatwa stating that "it would not be permissible" to do something is not actually a recommendation, it is actually a rule that must be followed.

Those last fatwas indicated that the Ottoman State has attempted to protect the people of Chios who did not attempt to rebel by using both the administrative, legal and religious means. However, it is also clear that there

29 BOA, HAT, 846/37993.

were people who attempted to benefit from such chaos. However, the crimes committed by those people should not be referred to the administration or the administrators. As we have seen in many documents except those fatwas regarding the subject matter, the Sultan and the high rank administrators attempted to distinguish the rebels and the ordinary public. Edicts were issued in this regard, and even some court decisions were announced. For instance, at the very beginning a court announcement came to İstanbul from Seyyid Hüseyin, the judge of Kaloniye, to prevent some of the pillagers who claimed that the fatwa issued for the rebels of Chios would also be valid for the people of Lesbos Island and other islands. In the judges announcement dated August 9, 1822 it was expressed that the verdict was only for the rebellious people on the Chios Island, however until that day, there was no rebellious attempt coming from the people of Lesbos Island, and even if there were some incidents, the necessary measures were taken by the security forces, therefore the mentioned fatwa, which was issued for the rebels, was not valid for the people of the Lesbos Island.[30]

Conclusion

The Ottoman State encountered a huge rebellion at an unexpected moment despite the fact that it was observing the preparations of the Greeks in the recent years. In fact, the intentions of the great powers at the beginning of the 19th century, the alliances and rivalries among them created a huge opportunity for the Greek Rebellion. The Ottoman State perceived the rebellion as a wanton uprising against the sovereignty of the State. The Ottoman State, which considered the events as a terrorist event that caused the death of tens of thousands of citizens on the islands who were Muslims, Jews or believing in other religions or sects, perceived this incident as a threat against its capital city at the same time. The State followed two methods while developing defensive reflexes against those events which directly targeted its sovereignty. Those are maintaining diplomacy with the states provoking the rebellion and struggling with the rebels within the boundaries of the law. In all military operations and other security measures that were performed for this purpose, either the current legal principles at the time were followed or an attempt was made to remain within the boundaries of the law by obtaining fatwas which had the effect of a legal verdict. Besides, the applications of sovereign states around the world against similar incidents were not also ignored.

30 BOA, Cevdet Zabtiye, 18/897, 21.11.1237.

Bibliography

Archival Documents

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) (Ottoman Archive of the Directorate of State Archives of the Office of the Presidency),

Kamil Kepeci Defterleri (KK) (Kamil Kepeci's Notes), 59, s. 4.

Hatt-i Hümayün (HAT) (Imperial Edict), 686/33311; 872/38770; 889/39279; 924/40152; 1317/51338.

Mühimme Defterleri (MD) (Records of the Imperial Council), 239, s. 39, hüküm 150.

Cevdet - Dahiliye 14/690; 28/1353; 43/2115; 48/2373, 103/5138; 846/37993.

Cevdet - Zabtiye 18/897.

Ayniyat Defteri (Record of Official Writings of the Central Administration) Nr. 573, s. 48; 576, s. 24.

Newspaper

The Times, 8 May 1821.

Books, Articles and Studies

Arıkan, Zeki, "1821 Yunan İsyanının Başlangıcı", *Askeri Tarih Bülteni*, February 1987, I. 22, pp. 101-102.

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.

Cezar, Mustafa – Seroğlu, Midhat, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, VI.

Kurşun, Zekeriya, *Kaptaniderya Nasuhzade Ali Paşa ve Rum İsyanı*, Vakıfbank Kültür Yay., İstanbul 2021.

Mehmed Mansur, *Rum Fetreti Tarihi*, İstanbul 1288/1871.

Millas, Herkül, *Yunan Ulusçuluğu'nun Doğuşu*, İletişim Yay., İstanbul 2020, 5. edition.

Özdemir, Yavuz – Çiydem, Erol, "Osmanlı Coğrafyasında İlk Devrimci Örgüt: Philiki Eterya", *Sosyal Bilimler Dergisi,* Vol. 7, No. 14, December 2017, pp. 24-45.

Clogg, Richard, *Yunanistan'ın Kısa Tarihi*, trans. Dilek Şendil, Boğaziçi Üniv. Yay., İstanbul 2018, 2. Edition.

Slade, Adolphus, *Kaptan Paşa*, trans. Osman Öndeş, Boğaziçi Yay., İstanbul 1973.

Şanizade Ataullah Efendi, *Tarih*, III, İstanbul.

İki Yüzüncü Yılında Yunan Kamuoyunda Mora İsyanı ve Ulusal Kahramanlar

Esra Özsüer*

Öz

19. yüzyılda merkez Avrupa'da idealleştirilmiş bir yapı olarak ortaya çıkan ulus-devlet modeli, Osmanlı İmparatorluğu gibi çok etnili siyasi kurumların dağılıp parçalanmasında önemli bir başlangıç noktasıdır. Sosyo-politik açıdan birçok farklı kimlik ve aidiyeti bünyesinde toplayan Osmanlı, bilhassa 18. yüzyıldan itibaren devletin kurumsal çatısında meydana gelen politik deformasyondan ötürü Balkan coğrafyasında uluslaşmak isteyen farklı milletlerin silahlı mücadelelerine tanıklık etmiştir. Balkanlarda çıkan bu isyan hareketleri sonucunda Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını ilk alan Yunanistan, hem İmparatorluğun Avrupa topraklarındaki kaybını başlatması hem de Pax-Ottomana sisteminin iflasını örneklemesi bakımından "Yunan" algısını Türk ulusal belleğinde "sadık milletten" "hain millete" taşımıştır.

Öncelikle Türk tarih inşasında "hain Yunan" imgesinin çözümlenebilmesi için Osmanlı İmparatorluğu'nun kurumsal yapısını oluşturan "Millet Sistemi"ni ve bu sisteme üye olan "milletler"in ne anlama geldiğini iyi anlamak gerekmektedir. Nitekim Türk tarihinde Yunanlılardan sonra ayaklanıp bağımsızlıklarını elde eden Sırplar, Bulgar ve Romenler, Yunanlılar kadar değersizleştirilmemişlerdir. Resmi tarih yazımında oluşturulan genel kanı bu milletlerin isyan ya da karışıklık çıkardığı ancak Yunanların ihanet ettiğine yöneliktir. Bu noktada devletin kurumsallığı içinde Yunan milletinin rolünün detaylı analiz edilmesi önemlidir.

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul/TÜRKİYE, esra.ozsuer@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0001-6299-5929
DOI:10.37879/9789751758866.2024.145

Yunan tarihyazımında ise Mora İsyanı, "Yunan Devrimi" olarak bağımsız Yunanistan'ın kuruluşunu simgelemektedir. Dolayısıyla Yunanistan'ın Osmanlı hakimiyetinden ayrılması Türk tarihyazımının aksine bir zafer olarak nitelendirilmektedir. 2021 yılında Mora İsyanı'nın iki yüzüncü yılını kutlayan Yunanistan konuyla ilgili birçok çalışmayı gerçekleştirmiş ve kolektif algıda Yunan Ayaklanması'nı yeniden değerlendiren anketler gerçekleştirmişlerdir. Bu bildiride iki yüzüncü yılında Mora İsyanı'nın Yunanistan'da nasıl algılandığına dair bir değerlendirme yapılacaktır. Bildiride konuyla ilgili literatür taraması yapılacak ve sosyolojik bağlamda Yunan halkının isyana bakışı yeni veriler ışığında analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mora İsyanı, Yunanistan, Ulusal Kahramanlar, Yunan Tarihyazımı, Türk Tarihyazımı.

The Morean Rebellion and National Heroes in the Greek Public Opinion in the Two-Hundredth Year of the Rebellion

Abstract

The nation-state model, which emerged as an idealized structure in Central Europe in the 19th century, is an important starting point for the disintegration of multi-ethnic political institutions such as the Ottoman Empire. The Ottoman Empire, which gathered many different identities and belongings in terms of socio-political terms, witnessed the armed struggles of different nations that wanted to become a nation in the Balkan geography, especially since the 18th century, due to the political deformation that occurred in the institutional framework of the state. As a result of these rebellion movements in the Balkans; Greece, which was the first to gain its independence from the Ottoman Empire, carried the "Greek" perception in the Turkish national memory from the "loyal nation" to the "treacherous nation" in terms of both initiating the loss of the empire in European lands and exemplifying the crash of the Pax-Ottomana system.

First of all, in order to analyze the 'treacherous Greek' image in Turkish historical construction, it is necessary to understand the 'System of Nation (millet)' that constitutes the institutional structure of the Ottoman Empire and what the "nations" that are members of this system mean. As a matter of fact, the Serbs, Bulgarians and Romanians, who rose up and gained their independence after the Greeks in Turkish History, were not devalued (they were not discredited) as much as the Greeks. The general opinion formed in

official historiography is that these nations caused rebellion or disorder, but the Greeks betrayed the Ottomans. At this point, it is important to analyze the role of the Greek nation in the institutionalization of the state in detail.

In Greek historiography, the Peloponnese Revolt symbolizes the establishment of independent Greece as the "Greek Revolution". Therefore, the separation of Greece from the Ottoman Empire is described as a victory contrary to Turkish historiography. Celebrating the bicentennial of the Peloponnese Revolt in 2021, Greece has carried out many studies on the subject and conducted surveys re-evaluating the Greek Revolt in the collective perception. In this paper, an evaluation will be made about how the Peloponnese Revolt was perceived in Greece in its bicentennial year. In the paper, the literature on the subject will be searched and the Greek people's view of the rebellion in the sociological context will be analyzed in the light of new data.

Keywords: The Morean Rebellion, Greece, National Heroes, Greek Historiography, Turkish Historiography.

Giriş

19. ve 20. yüzyılların, önceki yüzyıllarla kıyaslandığında, belki de en önemli özelliği etnik duyguların puslu görüntüsünden sıyrılıp daha belirgin bir siluet almasıdır. Nitekim milliyetçilik üzerine teorik ve ampirik çalışmalar ortaya koyan birçok kuramcı gibi Ernest Gellner de 1830'lardaki ilk milli ayaklanmaları milliyetçiliğin ikinci evresi[1] olarak nitelendirmiştir.[2] Ancak Marksist tarihçi Eric Hobsbawm'ın çifte devrim[3] adıyla tanımladığı 1789 Fransız Devrimi ve çağdaşı sayılan [İngiliz] Endüstri Devrimi dünyanın uğradığı dönüşümün ilk basamağıdır ve özünde ikiz bir kargaşadır. Zira siyasal nitelik taşıyan Fransız Devrimi ile daha çok endüstriyel nitelik taşıyan

1 İlk evre evrensel bir düzenin ve onu yönetenlerin yerini egemen devletlerin alması ile başlatılır. Avrupa tarihine bakıldığında da 18. yüzyıldan itibaren milletlerin ve milliyetçiliğin ortaya çıkması yeni bir devletler sisteminin de oluşma sürecidir. Ulus-devlet sistemi olarak tanımlanan bu sistem feodal nitelikteki siyasi düzenden merkezi devlet yapısına bağlı yeni bir siyasi kurgudur. Bu kurgu daha sonraki aşamalarda yine Avrupalılar tarafından dünyanın diğer köşelerine ihraç edilmiştir ve farklı evreleri de vardır. Ernest Gellner, *Milliyetçiliğe Bakmak*, çev. Nalan Soyarık, Saltuk Özertürk, İletişim Yay., İstanbul 2013, s. 45-47; Ozan Erözden, *Ulus-Devlet*, On İki Levha Yay., İstanbul 2013, s. 3.

2 Gellner, *age*., s. 48.

3 Eric Hobsbawm, *Devrim Çağı 1789-1848*, çev. Bahadır Sina Şener, Dost Yay., Ankara 2013, s. 7.

İngiliz Devrimi lokal sınırlarını aşıp -bu devrimler salt Fransa ve İngiltere'ye ait bir görüngü değildir- geniş çaplı kitlesel bir harekete dönüşmüştür.

Özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısı Avrupa'nın siyasi rejimleri ve ekonomik sistemleri için bir bunalım çağı olmuştur. Son on yılları ise zaman zaman isyana varan çalkantılarla ya da sömürgelerin bazen ayrılmaya varan özgürlük hareketleriyle geçmiştir. Amerika'da (1776-1783), İrlanda'da (1783-1784), Belçika ve Liége'de (1787-1790), Hollanda'da (1783-1787) ve Cenevre'de (1779) vuku bulan siyasi huzursuzluklar bazı tarihçileri Fransız Devrimi'ni başlı başına yalıtılmış bir olgu görmekten uzaklaştırmıştır. Çünkü ekümenik ve etkileri en uzun soluklu kabul edilen Fransız Devrimi, demokratik devrimler çağında cereyan etmiş devrimlerden sadece birisidir. Öte yandan çağdaş devrimler arasında yalnızca Fransız Devrimi dünyayı devrimcileştiren fikirlere sahip görülür ve nitelik bağlamında da dünyayı kapsayıcı özelliğe sahiptir. Örneğin Amerikan tarihi için can alıcı sonuçlar doğuran Amerikan Devrimi sadece içinde yer alan ve yanına kattığı ülkeler dışında pek mühim bir iz bırakmamıştır. Oysa Fransız Devrimi bütün ülkelerde bir dönüm noktası olmuştur. Öyle ki 1808'den sonra Latin Amerika'nın bağımsızlığını kazanmasına yol açan ayaklanmalar Amerikan Devriminden ziyade Fransız Devrimi'nin yankılarıdır. Yine Hindu reform hareketi ve Hindu milliyetçiliği ilhamını Fransız Devriminden alarak devrimin Bengal'e kadar etki ettiğini gözler önüne serer. Bu nedenle Fransız Devrimi, türünün tek örneği olmasa da çağının devrimi olarak kendine sağlam bir yer edinmiştir.[4]

Bilhassa devletlerin siyasi, hukuki ve toplumsal yapısında radikal değişimlere sahne olan 19. yüzyıl Avrupa'nın birçok yerinde monarşinin ve kraliyete bağlı ayrıcalıkların temsili olan *Anciens régime*'in de feshedildiği ve akabinde sancılı da olsa demokratik cumhuriyete geçildiği bir yüzyıldır. Avrupa'nın dünya üzerindeki eksiksiz siyasal ve askeri egemenliği de çifte devrimin bir ürünüdür. Her yerde patlak veren uluslar sorunu 1699 Karlofça Antlaşması ile gerileme dönemine giren Osmanlı İmparatorluğunda gerek içeriden çözülmelerin gerekse başta İngiltere, Rusya ve daha az ölçüde Fransa gibi rakip büyük devletlerin emellerinin yarattığı tehdit karşısında Doğu Sorununu kalıcı bir bunalıma dönüştürmüştür. Dolayısıyla Avrupa ve Rusya'nın askeri gücünden ötürü zaman zaman sarsıntıya uğrayan Osmanlı ki burada Avusturya ve Rusya'nın güçlenerek ticari ve kültürel etkilerini arttırmasının payı göz ardı edilemez, imparatorluğun en uzun asrı[5] addedilen 19. yüzyıl başlarında, varlığına yöneltilen tehdit ile yüzleşmek zorunda kalmıştır.[6]

4 Hobsbawm, *age*., s. 64-65.

5 İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Kronik Yay., İstanbul 2019.

6 Hobsbawm, *age*., s. 113, 34.

19. yüzyılda Merkez Avrupa'da idealleştirilmiş bir yapı olarak ortaya çıkan ulus-devlet modeli, Osmanlı İmparatorluğu gibi çok etnili siyasi kurumların dağılıp parçalanmasında önemli bir başlangıç noktasıdır. 15. yüzyılın sonunda Balkan imparatorluğuna dönüşen Osmanlı[7] sosyo-politik açıdan birçok farklı kimlik ve aidiyeti bünyesinde toplamıştır. Bilhassa 18. yüzyıldan itibaren devletin kurumsal çatısında meydana gelen politik deformasyon ile birlikte Balkan coğrafyasındaki ulusalcılık akımları ve hareketleri ki ulusalcılık Balkanlar'da Osmanlı egemenliğinin başından beri özü var olan ve zamanla gelişip güçlenen bir olgudur,[8] uluslaşmak isteyen farklı Hristiyan milletlerin silahlı mücadelelerine sebebiyet vermiştir. Fazladan, başarısızlıkla sonuçlanan İkinci Viyana Kuşatmasından sonra içte ve dışta otoritesini kaybeden Osmanlı, Balkan Yarımadasında ulusalcı hareketlerin gelişmesinin önüne geçememiştir. Çünkü Osmanlı'da ulus sorununun somutlaştığı İkinci Viyana Bozgunu sadece Avrupa devletlerine değil aynı zamanda Balkan halklarına da Osmanlı gücünün yenilebilir olduğu gerçeğini göstermiştir. Dolayısıyla bu hezimet, 18. yüzyılda Osmanlı Rumeli'sini önceki dönemlerden farklı bir dinamizme sürüklemiştir.

Elbette bu türden isyan hareketleri ne sadece Osmanlı'nın fiili ve aşikâr parçalanma sürecine girmesiyle açıklanabilir ne de 1789'un olağan bir neticesi gibi gösterilebilir. Salt iki yaklaşım kolaycı bir vargıdan öteye gitmeyecektir. Şöyle ki; Osmanlı İmparatorluğu bünyesindeki dışa kapalı dini ve etnik gruplar, yani kozmopolit yapı, 18. ve 19. yüzyılların dünyasına uyum sağlama yeteneğinden oldukça uzaktır. Üstelik imparatorluğu meydana getiren tebaanın büyük çoğunluğu geçmişte devlet kurmuş, bağımsız kiliseleri, edebi dilleri olan halk gruplarıdır. Rönesans'tan beri hem Slav hem Rum aydınlar arasında ulusalcı kıpırdanmalar da olmuştur. [Örneğin Velestinli Rigas (Rigas Fereos) Yunanistan'ın ulusal ve toplumsal özgürleşme mücadelesinde ülkesinde saygın yeri olan bir öncüdür]. 18. yüzyılda bu halklar ticaretle zenginleşen burjuvanın, ruhban sınıfının ve Avrupa'daki Filhelenlerin etkisiyle ulusalcılık akımını benimseyip örgütlenmeye başlamıştır. Ortaylı bu sürecin başlamasını hızlandıran amillerden birini de devşirme düzeninin 17. yüzyılda terk edilmiş olmasıyla açıklar. Ortaylı'ya göre Osmanlı yönetimi ve egemen Osmanlı kültüründe Anadolu Türklüğünün öne geçmesi Eskiçağ'ın Roma'sı, Ortaçağ'ın Bizans'ı gibi kozmopolit nitelikli ve gerçek manada

7 15. yüzyılda Osmanlı'nın sınırları batıda Bosna'dan kuzeyde Besarabya'ya kadar uzanmaktaydı. Ortaylı, *age*., s. 61.

8 Ortaylı, *age*., s. 61.

"Osmanlı" diye nitelendirilebilen geleneksel imparatorluktaki Osmanlılığın sonunu hazırlamıştır.[9]

Balkan yarımadasında ortaya çıkan milliyetçilik ve milliyetçi hareketler Batı Avrupa'dan ayrı değerlendirilmelidir.[10] Zira 19. yüzyıldaki Balkan milliyetçiliği çağdaş dünyanın koloni ülkelerindeki ulusçu hareketlerden de farklılık göstermektedir. Bunun iki belirgin sebebi vardır: İlki Balkan coğrafyasında Batı Avrupa'da olduğu gibi bir burjuva sınıfının olmayışıdır.[11] İkincisi Balkan milliyetçiliğinin Batı milliyetçiliğinden farklı özellikler sergilemesidir. Avrupa'da ulus inşasını açıklarken, temel farklılaşma noktası devlet ve ulusun karşılıklı etkileşimidir. En eski modern uluslar, İngiltere ve Fransa, uzun bir devlet geleneğine sahipken, 19. yüzyılda Almanya ve İtalya gibi "geç" uluslar, ulusal birlik mücadelesini aynı soy ve dilden insanları birleştiren kültürel bir harekete dayalı birleşik bir devlet mücadelesiyle biraya getirmişlerdir.[12] Doğu Avrupa ulusal hareketleri çoğunlukla Habsburg, Romanov veya Osmanlı gibi büyük ve çok etnili imparatorluklardan ayrılmak için savaşan bir nevi kurtuluş hareketleridir. Batı Avrupa'da ulus inşası, mevcut devletin içinde gerçekleşmiştir ve siyasi modernleşmenin akabinde devletin kurulmasına eşlik etmiştir. Oysa Doğu Avrupa'da milliyetçilik[13] esasen mevcut devletin dışında veya ona karşı yürütülmüştür. Batı'daki milliyetçilik Fransız İhtilalinde de görüldüğü üzere daha sosyo-politik odaklı ve gönüllü bir milliyet

9 Ortaylı, *age*., s. 63-64.

10 Konuyla ilgili kapsamlı çalışmalar için bk. Elie Kedourie, *Avrupa'da Milliyetçilik*, çev. Haluk Timurtaş, Köprü Kitap, İstanbul 2017; Miroslav Hroch, *Avrupa'da Milli Uyanış Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi*, İletişim Yay., çev. Ayşe Özdemir, İstanbul 2011.

11 18. yüzyıla gelindiğinde Sırp ve Yunan burjuva sınıfı oluşmaya başlamıştır. Sırplara kıyasla Yunan burjuvazisi çok daha uluslararası görüntüdedir. Başta Odessa, Marsilya, Triyeste, Londra gibi yerler olmak üzere dünyanın birçok merkezlerinde Yunan tüccar kolonileri oluşmuştur. Rumların Selanik ticaretindeki güçlü varlıkları zamanla onların Balkanlara ve Doğu Avrupa'ya da yayılmalarına olanak sağlamıştır.

12 Claus Offe, *Varieties of Transition: The East European and East German Eperience*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts 1997, s. 51-52.

13 Elbette ki tüm Doğu Avrupa uluslarının "etnik milliyetçi " olarak sınıflandırılması doğru değildir. Örneğin Polonya ve Macaristan uzun bir bağımsız devlet geleneği ve yönetici elitler temelinde geliştiğinden daha ziyade Batı milliyetçiliği ile özdeşleştirilebilir. Miroslav Hroch, *Social Preconditions of National Revival in Europe: A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups Among the Smaller European Nations*, Cambridge University Press, Cambridge 1985, s. 9.

tanımına sahipken Doğu'daki milliyetçilik her şeyden evvel milliyet temelli bir anlayış temelinde kültürel ve dilsel hakları vurgulamaktadır.

Milliyetçilik tarihi konusunda otorite kabul edilen Hans Kohn (1891-1971) konuyla ilgili yaptığı araştırmalarda milliyetçilik olgusunu Batılı ve Doğulu olarak iki keskin ayrımda inceler.[14] Ya da milliyetçiliğin varyantları Stuart Hall'ın ifadesiyle Batı ve geri kalanlar[15] şeklinde iki kutuplu düşünülmüştür. Bu birbirinden bağımsız iki tür milliyetçilik anlayışında Batı milliyetçiliği yurttaş ve politik temelli, Doğu milliyetçiliği ise etnik ve kültürel temelli olarak açıklanır. Dahası, ılımlı varsayılan Batı milliyetçiliği karşısında Doğu milliyetçiliği "düşmanca", "liberal olmayan", "baskıcı" ve "tehlikeli" kabul edilmektedir.[16] Yani liberal olan batı milliyetçiliği karşısında Doğu milliyetçiliği dışlayıcı ve otoriterdir.[17] Daha çok Doğu milliyetçiliği ile özdeşleştirilen Balkanlar'daki ulusçuluk akımı Batı Avrupa ile kıyaslandığında kendisine daha geç etkinlik alanı bulmuştur. Balkan milliyetçiliği, onu Batı Avrupa'daki benzerlerinden ayıran bazı özel nitelikler içermektedir. Mesela Karpat, dinsel ve etnik niteliklerin karışımıyla oluşmuş Balkan milliyetçiliğini tanımlamak için "cemaat milliyetçiliği" kavramını kullanır.[18] Balkanlar konusunda kayda değer çalışmalarda bulunan Maria Todorova da benzer bir yaklaşımla "Ortodoksluk" inancını bu cemaat milliyetçiliğinin özgül ağırlığı olarak düşünmektedir.[19] Ekseriyetle Balkan coğrafyasında ortaya çıkan ulusal kurtuluş hareketlerinde Ortodoks Kilisesi Hristiyanlık ve milliyetçilik ideolojisini birlikte hareket ettirmiştir.

Balkan uluslarının meşruiyet ve iktidarları için yaslandıkları bu güçlü popüler cemaatçiliğin Osmanlı'dan miras kaldığına değinen Karpat, cemaatçilik-milliyetçilik ortak yaşamının bir parçası olan etnik akrabalık unsuru-

14 Hans Kohn, "Western and Eastern Nationalisms", *Nationalism*, ed. John Hutchinson and Anthony D. Smith, Oxford University Press, Oxford 1994, s. 162-164.

15 Stuart Hall, "The West and the Rest. Discourse and Power", *Formations of Modernity,* ed. Stuart Hall & Bram Gıeben, Polity Press, Cambridge 1992 s. 276.

16 Bu tarz yaklaşım Anglofon milliyetçilik çalışmalarında ortaya konulan bir savdır. Yani Anglofon milliyetçilik görüşünde Batı "iyi" milliyetçilik ile, Batılı olmayan dünya (Doğu) "kötü" milliyetçilik ile özdeştir. Krzysztof Jaskułowski, "Western (civic) versus Eastern (ethnic) Nationalism: The Origins and Critique of the Dichotomy", *Polish Sociological Review*, 3/2010, Vol. 171, s. 290.

17 James Kellas, *Politics of Nationalism and Ethnicity*, St. Martin's Press, New York 1991, s. 73-74.

18 Kemal Karpat, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, Timaş Yay., İstanbul 2019, s. 20.

19 Maria Todorova, *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek*, çev. Dilek Şendil, İletişim Yay., İstanbul 2015.

nun da Osmanlı sırasında gelişip güçlendiğini belirtir. Nitekim Balkanlar'da Ortodoks Hristiyan halkların dinsel kimlik duygularıyla inanca ve inanç ile cemaat temsilcilerine olan bağlılıklarını derinleştirmeleri, aynı zamanda çağdaş siyasal kimliklerinin diğer öğesi haline gelen etnik kimliklerini geliştirmeleri "millet sistemi" altında gerçekleşmiştir. Her ne kadar etnik siyasal kimliklerinin Osmanlı yönetimince özendirilmesi söz konusu olmasa da dinsel kimlik duygularının geliştirilmesi ya da inanç ve inanç temsilcilerine olan bağlılıklarının teşvik edilmesi bizzat millet sisteminin amacıdır.[20] Öte yandan Ortodoks Hristiyanlık dinsel bağları, halkın rejime karşı duyduğu tatminsizlik duygusu ile de alakalı olmayıp aksine Osmanlıların halk arasındaki dinsel bağları en önemli ayrım olarak görmesiyle de ilintilidir. Cemaat milliyetçiliğinin varlığı ise cemaat birlikteliği ile mümkündür. Çünkü dinsel ve etnik niteliklerin karışımından mürekkep bu cemaat milliyetçiliği ancak bir cemaat birlikteliği ile etkinlik alanı oluşturabilir. Etkisi güçlü olan bu popüler unsur Balkan devletlerinin laik kimliği konusunda bazı tereddütlere de kapı aralamıştır. Her ne kadar uygulamada bu devletler, hassaten Yunanistan, Batı'ya laik olduklarının garantisini vermiş olsa da politikaları ve siyasi programları irdelendiğinde aslında dinsel-etnik milliyetçiliği ısrarla benimsediklerini gizleyemezler.

Balkanlardaki ulusalcılık akımları Batı Avrupa'dan farklı olarak mevcut devlet yönetimine karşı [mevcut yönetimden kastedilen Osmanlı ve Habsburg yönetimidir] çatışan ulusların yeni bir devlet kurma amacı ile gelişimini sürdürmüştür. Nitekim Balkanlardaki ulusal hareketlerin savunucuları yaşadıkları merkezi coğrafyanın ötesindeki soydaşlarını ve onların varlık gösterdikleri bölgeleri de kendi topraklarına katma düşüncesiyle hareket ettiklerinden "Büyük" devlet kurma ideali -örneğin Yunanistan'ın Megali İdea ülküsü bu konuda verilebilecek en isabetli örnektir- Doğu milliyetçiliği içinde değerlendirildiğinde Balkanlardaki yayılmacı milliyetçiliğin de kilit anahtarıdır.[21] Aslında Balkan milliyetçiliğinin ortaya çıkışı geleneksel Osmanlı düzeninin çöküşüne rastlamaktadır. 1683'den sonra Avrupa devletlerinin Balkan topraklarına doğru askeri ve siyasi saldırıları Osmanlı toplum yapısının çözülmesine dolayısıyla hem doğrudan hem de dolaylı olarak bölgede müstakil devletlerin kurulmasına sebebiyet vermiştir. Balkanlarda daha Berlin Antlaşması imzalanmadan önce derinden yüzeye çıkan milliyetçi duyguların

20 Karpat, *age*., s. 20-21.

21 Meltem Begüm Saatçi, "Balkan Ulusçuluklarına Dair Bir Değerlendirme: Farklı Uluslar Farklı Usuller", *Karadeniz Araştırmaları*, C 6, S. 23, Güz 2009, s. 16.

gelişmesindeki ilk ve en önemli etken 1683'de Osmanlı askeri gücünün Viyana kapısında yenilmesidir. Bu mağlubiyetin akabinde Habsburglar Macaristan'da Buda ve Sırbistan'ın bazı bölgelerini işgal edip buradaki Müslüman nüfusu, Katolik Hristiyanların üstün olduğu vurgusuyla yok etmişlerdir. Ancak Ortodoks Hristiyanlar Papalığa güvenmediklerinden ve Osmanlıları Katolik yönetimine tercih ettiklerinden dolayı Avusturya seferinin ayaklanmaya yönelik etkili bir propaganda oluşturması mümkün olmamıştır.

Balkanlardaki ayaklanmaları asıl kıvılcımlandıran etken Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğuna karşı saldırılarıdır. Çar Petro'nun "Ortodoks Hristiyan kardeşler" kuşatıcılığıyla Balkan Ortodokslarının hamiliğini üstlenmek istemesi Osmanlı-Rus Savaşı ardından imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) ile resmen hayata geçirilmiştir. Rusya'nın Balkanlar'da yaşayan Osmanlı yönetimi altındaki Ortodoksları Bab-ı Ali'ye karşı temsil etme hakkı kazanması Osmanlı'nın bu coğrafyadaki iktidar tekelini kırmış ve Ortodoks *millet,* Rus etkisine açılmıştır.[22] Ezcümle, 19. yüzyılda Rusya'nın Balkan milliyetçiliğine yaptığı kalıcı katkı hem Ortodoks Hristiyanlığını Balkanlar'da siyasal bir ideoloji haline getirmek hem de bu ideolojiyi kullanarak Ortodoks Hristiyanları Osmanlı aleyhinde harekete geçirmek şeklinde düşünülmelidir. Böylece Balkanlar 18. yüzyıl sonlarına doğru başlayan milli hareketlenmeler[23] ile milletler kurmayı amaç edinen özel bir siyasal yöneticilik türünün hem taşıyıcısı hem de bundan en çok yararlanan bölgesi olmuştur.[24]

Yunanistan için 18. yüzyılın sonları Yunan toplumunu hareketlendiren iki önemli olayı karşımıza çıkarmaktadır. İlki 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşında Rusların Osmanlılara karşı kazandığı zaferdir. Savaşı sona erdiren Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlıların bir zamanlar Avrupa'daki Büyük

22 Karpat, *age*., s. 31-32.

23 Birçok Balkan tarihçisi 1804 Sırp İsyanının bölgede milliyetçi ayaklanmaları başlattığını düşünmektedir. Sırpların bağımsızlık hareketlerinde üç temel unsurdan bahsedilebilir. Birincisi Sırp toplumunda burjuvazinin doğmasına yol açan toplumsal-iktisadi gelişmelerdir. İkincisi Osmanlı yönetiminde süregelen keyfiliktir. Üçüncü ve son olarak Avusturya, Rusya ve Fransa'nın kışkırtmalarıdır. Avusturya ve Rusya özellikle dinsel yönden, Fransa da ulusçuluk ve demokrasi yönünden propagandalarını sürdürmüşlerdir. Nitekim aynı unsurlar Osmanlı Devletindeki Rumlar için de söz konusudur. Öte yandan Sırp ve Yunan isyanları arasında bazı farklar da bulunmaktadır. Sırp isyan hareketi tedricen gelişmiş olup önce yeniçeri zulmüne karşı basit bir tepki olarak başlamıştır. Oysa Mora İsyanı önceden hazırlanmış ve başından beri bağımsızlık hedefleyen bir harekettir. Sina Akşin, "Siyasal Tarih (1789-1908)", ed. Sina Akşin, *Türkiye Tarihi 3: Osmanlı Devleti 1600-1908*, Cem Yay., İstanbul 1992, s. 97, 102.

24 Karpat, *age*., s. 38.

Güçleri sindiren heybeti yerini zayıf bir imparatorluğa bırakmıştır. Rusların Doğu'daki müdahaleleri Yunanlar cephesinde "vahşi" efendilerinin de yenilebileceğini göstermiş, dolayısıyla özgürlük elde etmenin olasılıktan çıkıp gerçeğe dönüşebileceği noktasında Yunan ulusuna bir umut sağlamıştır. Yunanların içinde yavaştan filizlenen bu ümidin bir diğer tarafını da Fransız İhtilali oluşturmaktadır. Fransız milletinin yurtiçinde siyasi özgürlüklerini ele geçirmekte ve ihtilallerinin ilkelerini Avrupa'nın geri kalanına yaymakta kazandıkları büyük zaferler, benzer hedefler için mücadele veren tüm diğer uluslara Aydınlanmanın gerekliliğini göstermiştir. Dolayısıyla Avrupa'da cereyan eden bu türden olayların ve süreçlerin yoğun etkisi Rigas ve Korais gibi Yunan entelektüelleri arasında Yunan Aydınlanmasının gerekliliğini gözler önüne sermiştir.

1821 Mora İsyanının Tarihi Arka Planı

18. yüzyıl sonlarında Osmanlı İmparatorluğunun Balkan toprakları üzerindeki istikbali konusunda iki tehlike göz ardı edilmemelidir. İlki Fransız İhtilalinin Osmanlı ülkesinde yarattığı demokrasi heyecanı ve milliyet öğretisi; ikincisi de Rusların Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasını hedefleyen Ortodoksluk ve Panslavizm propagandasıdır.[25] 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşının son bulmasının ardından Yunanlar Rus politikalarının ve vaatlerinin aslında hayal kırıklığından başka bir şey olmadığını anlamışlardır.[26] Yunanların Ruslar tarafından yine kendi kaderlerine terk edildiği hissi bir süre sonra Yunan entelektüelleri arasında güçlü yankı uyandıran Fransız İhtilalini bir adım daha öne çıkarmıştır. Fransız İhtilalinin *liber-*

25 Akşin, *age*., s. 83

26 1750 yılında keşiş Theoklitos Polyidis, Yunanistan'ın pek çok farklı bölgesini dolaşarak çeşitli kehanetler toplamıştır. Farklı bölgelerden topladığı kehanetlerin üzerine kendi kehanetlerini de katarak ufak bir risale hazırlamış ve *Müjdeci Melek (Agathangelos)* başlığıyla çoğalttığı risaleyi Yunanistan'da çeşitli yerleşim yerlerine dağıtmaya başlamıştır. Risalede kısa bir zaman sonra Balkan Hristiyanlarının Osmanlı hakimiyetinden kurtularak özgürleşeceği çünkü sarı saçlı ırkın (ksantho genos) yakında yardıma geleceği yazmaktadır. Γιάνης Κορδάτος, Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδος [*Modern Yunanistan Tarihi*], Τόμος Α, Εκδόσεις 20ος αιώνας, Αθήνα 1957-58, s. 202-203. Bu noktada Polyidis tarafından hazırlanan risalenin Rusların XVIII. yüzyılın sonlarında Balkan coğrafyasında geleneksel din bağlarını kullanarak Osmanlı'ya karşı yürüttüğü Akdeniz siyaseti ile yakından ilişkili olup olmadığı önemli bir sorunsaldır. Nitekim 1770 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Mora'da Rus General Kont Orlov'un kışkırtmasıyla Yunanlar tarafından çıkarılan isyanın (Orlov İsyanı/Orlofika) büyük kurtarıcı olarak görülen "sarı saçlı ırk" mitinin etkisinde kalmaması nerdeyse imkansızdır. Νίκος Β. Ροτζώκος, Εθναφύπνιση και Εθνογένεση Ορλωφικά και Ελληνικά Ιστοριογραφια [*Ulusun Uyanması ve Ulusun Doğuşu Orlofika ve Yunan Tarihyazımı*], Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, s. 13-38.

te, egalite, fraternite mottosunun Yunan Aydınlanmacıları arasında yarattığı heyecan bilinçli, belli bir amaca yönelik, düzenli bir siyasetin de ortaya çıkmasında katalizör görevi üstlenmiştir. 18. yüzyılın son on yılında Yunan politikasında ve Yunan toplumsal düşüncesinde Fransız İhtilalinin meydana getirdiği köklü dönüşüm, özünde Yunan köylü toplumunu yakından deneyimleyen Velestinli Rigas'ın (1757-1798) [Rigas, Doğu Teselya'nın Velestino köyünde doğup büyümüştür] Aydınlanma felsefesi ile yakından ilintilidir. Rigas'ın tüm Balkan uluslarına sunduğu alternatifte mevcut koşulların Sultan'a karşı çıkarılacak bir ihtilalle alaşağı edilip Cumhuriyet rejimine geçilmesi fikri bulunmaktadır. Nitekim Rigas'ın devrimci manifestosunda yer alan "İnsan ve Vatandaşlık Hakları" adlı bildirgesinin 3. maddesinde Hristiyan ve Müslüman (Türk) tüm halkların eşitliği hususunda bir tanımlama yapılmıştır.[27] Yine 1796 yılında Viyana'da bastırdığı on iki sayfadan oluşan birleşik haritasında da Yunanistan'ın sınırlarından ziyade Balkan birliği dikkat çekmektedir. Bu sınırlar hazırladığı dört bölümden oluşan *Rumeli, Küçük Asya, Ege Adaları ve Eflak-Boğdan Sakinlerinin Yeni Siyasi Yönetimi* adlı manifestosundan da anlaşılmaktadır. Öte yandan kurulması planlanan yeni düzenin ismi "Helen Cumhuriyeti" olarak belirlenmiştir. Bunun anlamı ise Yunanların egemen ya da yönetimde söz sahibi olduğu fakat Türkler de dahil olmak üzere tüm balkan uluslarını kapsayan yeni bir siyasi düzenin varlığıdır. Eski ile yeninin yer değiştirdiği söz konusu yönetim aynı zamanda siyaset ve toplumu da radikal bir biçimde yeniden yapılandıracaktır/dönüştürecektir. Rigas'ın özellikle İhtilalci Fransa'nın sözcüleri ve destekçileriyle olan yakın teması ve yerel siyasete katılması bir süre sonra militan bir yurtseverliğe dönüşmüştür. "Despot" gördüğü Sultan otoritesine meydan okuyan bu ayaklanmanın mayasını da Balkan ulusları arasında kardeşlik anlayışının hatırlatılması oluşturmaktadır. Bu Pan-Balkan kardeşlik anlayışının özünde de Ortodoksluk inancı bulunmaktadır.[28]

Bu minvalde Yunan "milli" uyanışı, ilk olarak 18. yüzyılda Velestinli Rigas'ın siyasi faaliyetleri ile birlikte gelişmeye başlamıştır. Rigas, Osmanlı yönetimini devirecek ve Yunanlar ile birlikte diğer Balkan uluslarının da devrim ile bağımsızlığa ulaşmasını sağlayacaktır. Yunanistan'ın bağımsızlığa giden süreçte siyasi ve ahlaki yapılandırması hususunda gerekli esasları belirleyen

27 Θάνος Μ. Βερέμης, 21 Ερωτήσεις & Απαντήσεις Για το *21*[*1821 hakkında 21 soru-cevap*], Μεταίχμιο, Αθήνα 2020, s. 128-129.

28 Paschalis M. Kitromilides, *Aydınlanma ve Devrim Modern Yunanistan'ın Kuruluşu*, çev. Sinem Güldal, Alfa Yay., İstanbul 2021, s. 296-313.

bir diğer Aydınlanmacı isim Adamantios Korais'tir (1748-1833). Cumhuriyetçi klasisizmin ideallerinden esinlenen Korais'in cumhuriyetçiliği daha çok liberal bir cumhuriyetçiliktir ve ılımlılığın liberal ideolojinin kök salmasına yardımcı olacağına inanmaktadır. Korais, Cumhuriyet rejimini ahlaki ve toplumsal reform aracı olarak gördüğünden Yunan toplumunun ihtiyaçlarının da iyi irdelenmesi gerektiğini düşünmektedir. Yunan ulusunu tehlikeye atabilecek katı ütopyacı projelere hiçbir zaman yönelmemiştir. Bu nedenle ılımlı teorik cumhuriyetçiliği siyasi değişime giden en güvenli yol kabul etmiştir. Dolayısıyla Korais'in desteklediği devrim ahlak devrimidir. Aydınlanma milletin içinde bulunduğu açmazın bilinçle aşıldığı zaman başlar ve bu da ancak ulusun Antik Yunan köklerine dönüşüyle mümkündür. Korais'in Antik Yunan ile kurguladığı kültür ve hürriyet diyalektiği bir manada Yunan ulusal hareketinin de köklerini oluşturmuştur. Çünkü kültürel yapılandırma olmadan siyasi bağımsızlığın kazanılması Korais'in dünyasında eğretidir ve bu konfigürasyon olmaksızın özgürlük kavramının da altyapısının doldurulamayacağına inanmaktadır. Neticede Yunan sorununun kültürel yenilenme olmaksızın başarıya ulaşması ihtimal dışıdır. Özellikle Montesquieu ve John Locke gibi Aydınlanmacı filozofların etkisinde kalan Korais'i en çok meşgul eden konulardan biri insanlık tarihinde medeniyet ile barbarlığın mücadelesidir. Bu noktada Yunanların düşüşünü bazılarının söylediği gibi ulusun karakterine değil, onlara dayatılan koşullara bağlamaktadır.[29] Korais ve onun ekolünü takip eden Yunan Aydınlanmacılar için kültürel yenilenme siyasi özgürlük ve bağımsızlık yolunda uzun vadeli bir stratejinin bölümleri olarak kabul edilmektedir.[30] Korais'e göre Yunanların Osmanlı boyunduruğu altında geçirdiği uzun sürenin yani ulusal kurtuluşun sona ermesinde üç temel sacayağı bulunmaktadır. İlki özgürlük, ikincisi eğitim ve üçüncüsü de hükümdarların zulmünü baltalayan unsur olarak kabul edilen ticarettir.[31]

29 Βερέμης, *age.*, s. 131.

30 Kitromilides, *age.*, s. 394-395.

31 Nitekim korsanlara karşı silahlanan Rum ticaret gemileri isyan patlak verdiğinde Mora'ya çağrılmışlar ve yeni silahlarla donatılmışlardı. Dolayısıyla Osmanlı Devleti, isyanın ilk haftalarında birdenbire Ege'de asi bir filoyla karşı karşıya kalmıştı. Doğu Akdeniz'de güvenliği ortadan kaldıran ve sayıları gün geçtikçe artan bu gemiler, isyanın adalara yayılması için gereken çabayı da göstermişlerdi. Meral Bayrak, *1821 Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ocak 1999, s. 78.

Bugün Yunan tarihyazımında Rigas ve Korais gibi isimler Yunan Aydınlanmasının "havarileri"[32] olarak nitelendirilmektedirler. Dolayısıyla Yunan bağımsızlık mücadelesinde Aydınlanmanın rolü büyük puntolu harflerle belirtilmektedir. Yunan tarihçi Thanos Veremis de Yunanistan'ın ulus-devlet olarak ortaya çıkışındaki temel motivasyonu hem 1821 savaşçılarının iç cephedeki mücadelelerine hem Filiki Eterya ve Filhelenlerin dış destekli yardımlarına[33] hem de Yunan diasporasının ticaret sayesinde temas ettiği Fransız İhtilalinin bağımsızlık düşüncesine bağlamaktadır. Veremis, Yunan bağımsızlık hareketini Fransız modeli ile kurulacak yeni bir ulus-devletin "Helen" topraklarında yeniden dirilmesindeki ön hazırlığı olarak tanımlar.[34] Yunan tarihyazımında Mora İsyanı[35] dört farklı evreden oluşan dokuz yıllık silahlı bir özgürlük mücadelesidir.

İlk evresi 1821-1823 yılları arasında Mora, Orta Yunanistan ve Ege Adalarında[36] süregelen çatışmalardır. Osmanlı'yı devirerek bağımsız bir devlet kurmak isteyen Yunan isyancılar 1821 yılında silahlı bir ayaklanma

32 Βερέμης, *age*., s. 127.

33 Bir devletin meşruiyetinin temelinin halk iradesi olduğu fikri, 18. ve 19. yüzyıl devrimlerinin liberal ideolojisini özetlemektedir. Filhelenizm kavramı genellikle liberallerin ideolojisinin unsurlarıyla ilişkilendirilmektedir. Yunanların bağımsızlığına ve Napolyon geçmişine özlem duyan İtalyan radikaller, İngiltere'deki monarşi karşıtları ve birleşik Almanya fikrini benimseyen Alman vizyonerler kadar dönemin maceraperestleri de Yunan bağımsızlık mücadelesi içinde yer almışlardır. Ancak Filhelenlerin tamamının savaş alanında aktif olduğu söylenemez. Birçoğu anavatanlarından sundukları yardımlarla ayırt edilirken, diğerleri Avrupa başkentlerinde ve büyük şehirlerde Yunan mücadelesi için kurulan farklı komisyonlara üye olarak bu harekete destek vermişlerdir. 1884 yılında Henri Fornezy tarafından basılan katalogda 421 Filhelen isimden bahsedilmektedir. Birçok farklı Avrupa ülkesinden isyana destek vermeye gelen Filhelenler arasında büyük çoğunluğu Almanlar oluşturmaktadır. Konu ile ilgili kapsamlı bir çalışma için bk. Esra Özsüer, "19. Yüzyıl Avrupa Romantiklerinin 1821 Mora İsyanı Üzerindeki Siyasi ve Kültürel Etkileri", *Türkiyat Mecmuası*, C 26, S. 2, 2016, s. 325-344.

34 Βερέμης, *age*., s. 127.

35 Türk tarihyazımında 1821 Mora İsyanı olarak adlandırılan süreç, Yunan tarihyazımında devrim ya da ayaklanma olarak ifade edilmektedir. Yazar Yunanca kaynaklardan alıntıladığı metinlerde Yunanca terminolojiye sadık kalarak Yunan Devrimi ya da Yunan Ayaklanması ifadelerini kullanmıştır. (y.n)

36 Mora İsyanı kısa bir süre sonra Kıbrıs, Sakız, Sisam, İstanköy ve Girit adalarına da sıçramış hatta Batı Anadolu kıyılarında da isyan hareketleri etkisini göstermiştir. Konuyla ilgili bk. Mübahat Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler, Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar)*, Genelkurmay ATASE Yay., Ankara 1986, s. 133-161.

başlatmışlardır. 1814 yılında Odessa'da kurulan Filiki Eterya ve Çar I. Aleksandr'ın yaveri olan General Aleksandros İpsilantis'in Tuna Prensliklerindeki başarısız girişimi ile başlayan isyan hareketi[37] sonrasında Mora Yarımadasına sıçramış ve burada başarıya ulaşmıştır. Osmanlı'nın Tepedenli Ali Paşa ile mücadeleye girmesini fırsat bilen Aleksandros İpsilantis, Memleketeyn'de isyan etmiş fakat Sırp, Bulgar, Romen ve bilhassa Ruslardan gerekli desteği sağlayamayınca Osmanlı kuvvetleri tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Kuşkusuz, İpsilantis'in isyanda başarısızlığının en önemli sebeplerinden biri Rusya'dan beklediği yardımın gelmemesidir. Diğer taraftan Eflak-Boğdan halkı ile Sırp ve Bulgarlardan da dayanak sağlayamayınca İpsilantis'in isyan hareketi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Balkanlar'a doğru genişlemek isteyen ve bu sebepten ötürü Osmanlı'dan kurtulmayı amaçlayan Rusya, her ne kadar Çariçe II. Katerina'nın öncülüğünü yaptığı İstanbul'a doğru yürümek politikasında isyanı bir ümit ışığı görse de, Eflak ve Boğdan'ın Fenerlilerden [Rum beylerinden] kurtarmak gayesiyle hareket etmiş ve gücünü Osmanlı kuvvetlerinden ziyade bu alanda kullanmıştır. Dolayısıyla Rusya isyanın başarıya ulaşmasını istediği halde gereken desteği sağlayamadığından bu girişim hedefine erişememiştir. Öte yandan Eflak ve Boğdan'da isyanın başlayıp Rus desteğinin beklendiği dönemde Rus Çarı I. Aleksandr'ın, İtalya ve İspanya'daki devrimci hareketlerin tartışıldığı Laibach Konferansında bulunması Rusya'nın destek verememesinin bir diğer gerekçesidir. Avusturya Başbakanı Prens Metternich'in ve Kutsal İttifak ruhunun etkisiyle Çar, İpsilantis'in önderliğini yaptığı isyana destek vermeyi reddetmiş ve Osmanlı askerinin müdahalesini engellemek konusunda herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Nitekim ihtilalci hareketleri bastırmak gayesiyle toplanan Laibach Konferansında Carbonari gizli cemiyeti gibi Filiki Eterya da meşru olmayan asi bir cemiyet olarak kabul edilmiştir.[38] Peloponez'de patlak veren Mora İsyanının başarıya ulaşmasının nedeni ise hem Yanya ayanı Ali Paşa'nın isyana

37 İpsilantis başlarda isyanın nerde başlatılacağı konusunda kararsızdı. Ancak Filiki Eterya'nın üyelerinin büyük çoğunluğu Mora'yı tercih etmekteydi. Oysa İpsilantis'e göre Eflak ve Boğdan isyan için daha uygun görülüyordu. Bunun da en büyük nedeni Romen, Sırp, Bulgar ve Karadağlılar gibi Balkan topluluklarını harekete geçirip ulusal ihtilalin Balkanlar'da hızla yayılmasını sağlamaktı. Öte yandan İpsilantis, Eflak ve Boğdan'ın Rusya sınırında olmasından dolayı Rusya'dan yardım sağlayabileceğini düşünüyordu. Dahası Eflak ve Boğdan'da isyan çıkması durumunda, Osmanlı Devleti Rusya'nın onayını almadan isyancılar üzerine askeri güç gönderemeyecekti. Bu durum ise ayaklananlara zaman kazandıracağı gibi işlerini de kolaylaştıracaktı. Bayrak, *agt.*, s. 63.

38 *Cevdet Paşa Tarihinden Seçmeler*, C II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973, s. 433.

destek vermesi hem de Rusya, İngiltere ve Fransa'nın (Üç Büyükler) Yunanistan'a arka çıkması ile yakından ilintilidir. Dolayısıyla Mora İsyanı gerçek (bona fide) bir toplumsal ayaklanma olarak başlamıştır.[39] Mora İsyanı'nda Müslüman Türk nüfusa yönelik büyük bir etnik temizlik gerçekleştirilmiş ve yirmi binden fazla Türk, Yunanlar tarafından katledildiği için 1821 yazına gelindiğinde bölgede neredeyse hiç Türk izi kalmamıştır.[40]

İkinci evresi Yunan resmi tarihyazımında suskunluk ile geçiştirilen 1823-1825 yılları arasındaki Yunan İç Savaşıdır. Ayaklanmanın devam ettiği dönemde, devrimin liderliği ve kurulmakta olan yeni Yunan Devleti için bir güç mücadelesi olarak ortaya çıkan Yunan İç Savaşı iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama seçkin politikacıların ve silahlı ordunun, devletin kontrolünü ele geçirmek amacıyla birbirleriyle rekabet etmesinden kaynaklanmaktadır. Yunan bağımsızlık hareketi içinde güç kavgası olarak da tanımlanabilecek bu iç mücadelede bir tarafta Kolokotronis diğer tarafta Kunduriotis ve Mavrokordatos'un başı çektiği iki ayrı merkez/hükümet ortaya çıkmıştır.[41] 1823 sonbaharından 1824 yazına kadar süren iç savaşın ilk evresinde yoğun siyasi anlaşmazlıklar varken Temmuz 1824'den Ocak 1825'e kadar süren ikinci evresinde Rumeli ve Hydra'nın Mora'ya karşı bölgesel çekişmesi bulunmaktadır. İsyanın önemli yüzlerinden Mavrokordatos, Kolletis ve Georgios Kunturiotis, Rumeli'deki[42] kocabaşların yardımıyla Peloponez seçkinlerine ve Kolokotronis'e karşı cephe oluşturmuşlardır. Bu yerel bölünme, sonrasında Ioannis Kapodistrias'ın Yunanistan'ın ilk hükümet başkanı (1828-1831) olarak seçilmesiyle sona ermiştir.[43]

Üçüncü evre 1825-1827 yılları arasında vuku bulan siyasi gelişmelerdir. Yunanların kendi aralarında ihtilafa düştüğü bu dönemde II. Mahmud, Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile anlaşarak isyanı bastırması için yardım talebinde bulunmuştur. Osmanlı ordusunun Yanya'nın zaptından sonraki acziyetini gören II. Mahmud büyük bir isteksizlikle de olsa Mısır Valisinden destek alma girişiminde bulunmuştur.[44] Mehmet Ali Paşa'nın emrindeki

39 Karpat, *age*., s. 42.

40 William St Clair, *That Greece Might Still Be Free the Philhellenes in the War of Independence*, Open Book Publishers, Cambridge 2008, s. 1.

41 Πέτρος Θ. Πιζάνιας, Η Ελληνική Επανάσταση*1821-1830* [*Yunan Devrimi 1821-1830*], Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2021, s. 79.

42 Mora'nın kuzeyi ile Epir ve Teselya bölgelerinin güneyi arasındaki kara Yunanistan'ı.

43 Βερέμης, *age*., s. 12.

44 Akşin, *age*., s. 103.

eğitimli ve düzenli ordunun Girit'te çıkan isyanı bastırmasındaki başarısı aynı zamanda Mora'daki isyanın da bastırılacağı yönünde bir izlenim oluşturmuştur. Mehmet Ali Paşa Mora eyaletinin tam bağımsızlıkla oğlu İbrahim Paşa'ya verilmesi karşılığında Mora'daki ayaklanmanın bastırılmasına yardım edeceğini bildirmiştir. Babıali tarafından Mısır Valisinin istekleri kabul edilince de Temmuz 1824'de İbrahim Paşa komutasındaki filo Mısır'dan hareket etmiş, önce Girit'e ertesi yıl da Mora'ya çıkmıştır. İbrahim Paşa'nın kuvvetlerinin Mesolongi (1826) ve Atina'yı (1827) zapt etmesi ile birlikte Mora'daki isyan bastırılmıştır.[45]

Mora İsyanının dördüncü ve son evresini 1828-1832 yılları arasındaki siyasi gelişmeler belirlemektedir. Özellikle Mehmet Ali Paşa'nın Yunan işine karışması Avrupa'daki birtakım denge siyaseti hesaplarının da bozulmasına neden olmuştur. Çar Aleksandr'ın ölüp (1825) yerine askeri yeteneğe sahip Nikolay Pavloviç'in (I. Nikola) geçmesi Rus politikasında bazı taşların yerini değiştirmiştir. Kutsal İttifak ve Türklere düşmanlık, Yunanlara ise sempati besleyen yeni Çar Avrupa'nın genel çıkarlarını değil, Rusya'nın özel çıkarlarını her şeyin üstünde görmüştür. Dolayısıyla Mora ve Girit'e yerleşen Mehmet Ali Paşa gibi güçlü bir valinin Doğu Akdeniz'de egemen olmasını İngiltere gibi o da sakıncalı bulmuştur. Zira Fransa'nın Mısır ıslahatlarındaki belirleyici rolü bölgede Fransa'nın ağırlığını kaçınılmaz kılacaktır. Böylesi bir durum da Rus çıkarlarına aykırı düşünülmektedir. Nitekim I. Nikola tahta çıktıktan hemen sonra Yunan sorununu Rusya'nın yararına çözümlemek için harekete geçmiştir. İlk olarak 1812 Bükreş Antlaşmasının uygulanması noktasında ihtilaflarını belirten bir ültimatomu 1826 yılında Osmanlı Hükümetine göndererek doğrudan diplomatik hücuma geçmiştir. İmzalanan Akkerman Sözleşmesi (7 Ekim 1826) ile Rusya, Balkanlar ve Osmanlı denizlerinde büyük avantajlar sağlamıştır. Rusya'nın Yunanistan vasıtasıyla Akdeniz'de nüfuz kazanması ihtimali İngiltere'yi telaşa düşürüp harekete geçirmiştir. Rusya ile 4 Nisan 1826'da St. Petersburg Protokolü imzalayan İngiltere, kendi himayesinde olacak küçük bir Yunanistan'ın kurulmasına zaten karşı değildir. İmzalanan protokole göre Yunanlar, Osmanlı Devleti'ne vergi ile bağlı özerk bir devlet haline getirilecek ve tüm Türkler Yunanistan'dan çıkartılacaktır.[46]

45 Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s. 142.

46 Uçarol, *age.*, s. 144.

Devletlerarası diplomasi yönünden bakıldığında İngiltere ve Rusya'nın St. Petersburg Protokolü ile aldığı bu ortak karar[47], Yunanistan devletinin kurulması yolunda atılan ilk adım olma noktasında önemlidir. Çünkü Rusya ve İngiltere, Yunan sorununu, imzaladıkları protokol gereği artık kendi istekleri doğrultusunda çözümlemeye karar verip harekete geçmişlerdir. Protokol esaslarının uygulanması yönündeki taleplerini Osmanlı Hükümeti'ne bir nota ile bildiren Rusya ve İngiltere, Osmanlı'nın iç işlerine müdahale olarak gördüğü bu talebin Babıali tarafından 1827 yılında reddedilmesi neticesinde gerçekleştirememiştir. Osmanlı Hükümeti'nin olumsuz cevap vermesi Büyük Güçlerin Yunan sorununda Osmanlı'ya karşı birleşmeleriyle sonuçlanmıştır. Öte yandan Rusya'nın 6 Temmuz 1827 tarihinde Fransa ile imzaladığı Londra Protokolüne göre Yunanistan'ın bağımsız bir devlet haline getirilmesi kararlaştırılmıştır. İngiltere, Rusya ve Fransa, St. Petersburg ve Londra Protokolünde aldığı kararları 16 Ağustos 1827 tarihinde yeniden Osmanlı Hükümetine bildirmiş ve uygulamasını talep etmiştir. Ancak Babıali, hem Türklerin Yunanistan'dan atılması hem de imparatorluğun yıkılması anlamına gelen bu kararları çok ağır bularak yeniden reddetmiştir. Bunun üzerine İngiltere, Rusya ve Fransa, Mora yarımadasını filolarıyla kuşatma altına alarak Mora'nın Osmanlı Devleti ile bağlantısını kesmeye çalışmışlardır. Müttefiklerin Osmanlı asker ve donanmasının Yunanistan'dan ayrılmasına yönelik talebi de reddedilince 20 Ekim 1827 tarihinde üç devletin donanması Navarin limanına girip Osmanlı donanmasını yakmıştır.

Metternich sistemi ve Kutsal İttifak'ın fiilen yıkılması anlamına gelen Navarin Olayı Osmanlı'yı aniden "Donanmasız bir deniz imparatorluğu" konumuna düşürdüğü gibi aynı zamanda Mora'da hakim olan Türk kuvvetlerini de yenik durumuna sokmuştur.[48] Akabinde cereyan eden Osmanlı-Rus Savaşı (1828-1829), Mora'da yeniden isyanın başlamasına sebebiyet vermiştir. Bir taraftan Balkanlar ve Kafkaslar'da Ruslarla savaşan Osmanlı, diğer tarafta Yunanların isyan hareketiyle de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Özellikle Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı kazandığı başarılardan tedirginlik duyan Avrupa Devletleri savaşı sonlandırmak maksadıyla bir araya gelmiş ve Londra'da toplanan elçileri ile 22 Mart 1829 tarihinde bir protokol (Londra Protokolü) imzalamışlardır. Bu protokole göre Mora ve çevresi ile Kiklad

47 Protokol diğer Avrupa devletlerinin de onayına sunulmuş ancak Metternich yönetiminde bulunan Avusturya kendi iç ve dış siyasetine uygun olmadığı gerekçesiyle protokole katılmayı reddetmiştir. Yine Avusturya etkisindeki Prusya da protokol kararlarını onaylamamıştır.

48 Uçarol, *age.*, s. 147.

adalarından meydana gelecek bağımsız bir Yunanistan Devleti kurulacaktır. Osmanlı-Rus Savaşının sürdüğü bir sırada Babıali'ye bildirilen protokol başta reddedilse de Rusya'nın Edirne'ye girmesi sonucunda kabul edilmek zorunda kalmıştır. Rusya'dan barış isteyen Osmanlı ve Rus temsilciler 14 Eylül 1829 tarihinde Edirne Antlaşmasını imzalamışlardır. Bu antlaşma gereği Yunanistan devletinin kurulması ve bağımsızlığını öngören anlaşma ve protokol (Madde 10) Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmiştir. 3 Şubat 1830 tarihinde imzalan protokol gereği tam bağımsız bir Yunanistan kurulması kararı alınmıştır. Büyük devletlerin İstanbul elçileri tarafından 8 Nisan 1830 tarihinde Babıali'ye bildirilen bu karar, Osmanlı Devleti tarafından 24 Nisan 1830'da onaylanmış ve böylece Yunanistan Devleti resmen kurulmuştur.[49]

Balkanlar'da çıkan bu isyan hareketleri sonucunda Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını ilk alan Yunanistan, hem imparatorluğun Avrupa topraklarındaki kaybını başlatması hem de Pax-Ottomana sisteminin iflasını örneklemesi bakımından "Yunan" algısını Türk ulus belleğinde "sadık milletten" [millet-i sadıka] "hain millete" taşımıştır. Öte yandan Osmanlının toprak kaybetmeye başladığı ilk bölge Balkanlar olduğundan bu hadise Türk kolektif belleğinde bir öfke ve ihanete uğramışlık duygusunun getirdiği büyük bir travma da yaratmıştır. Bu travma karşısında Balkanlar'ı unutmaya yönelik resmi bir eğilim benimsenmiştir.[50]

Yunan Resmi Tarihyazımında Mora İsyanı: 25 Mart 1821, Mit mi Gerçek mi?

Yunan tarihyazımında Yunan Devrimi/Ayaklanması (Elliniki Epanastasi/Ellinikos Ksesikomos) olarak tanımlanan Mora İsyanı, 1821 yılının bir bahar ayında[51] patlak verse de resmi tarihyazımındaki anlatıya göre isyan, 25 Mart'ta Peloponez Yarımadası'nın Kalavrita köyünde bulunan Aya Lavra manastırında, Paleon Patron Germanos adlı bir papazın elinde kutsal ikonanın bulunduğu sancağı havaya kaldırmasıyla başlatılmıştır. Ancak isyanın 25 Mart'ta ve tasvir edilen biçimde başladığına dair bilgilerin kendi arasında bile çelişkileri mevcuttur. Örneğin Mora İsyanı ilk kez 24 Şubat 1821 tarihinde Aleksandros İpsilantis tarafından Eflak-Boğdan'ın Yaş şehrinde

49 Uçarol, *age.*, s. 152.

50 Tanıl Bora, "Turkish National Identity, Turkish Nationalism and the Balkan Problem", *Balkans: A Mirror of the New International Order*, ed. Günay Göksu Özdağan & Kemali Saybaşılı, Eren Yay., İstanbul 1995, s. 104.

51 Bayrak, *agt.*, s. 65.

"Vatan ve Din uğruna savaşımız" manifestosuyla başlatılmıştır.[52] Öte yandan, Mora isyanının önde gelen kahramanlarından biri sayılan Theodoros Kolokotronis de anılarında, isyanın Peloponez bölgesinde, Patra ve Kalamata şehirlerinde, 22 Mart'ta başladığını yazmıştır.[53] Mora İsyanı ile ilgili bir diğer önemli bilgi, Filiki Eterya'nın Patra sorumlusu olan ayakkabı ustası Panagiotis Karatzas'ın isyan bayrağını kaldırdığına yöneliktir.[54] Yunan ulusal bağımsızlık hareketinin her iki önemli yüzü de isyanın 25 Mart'tan önce gerçekleştiğini beyan etmiştir.

Mora İsyanının 25 Mart'ta başladığına dair bilginin çelişkili olmasındaki bir diğer önemli detay Paleon Patron Germanos'un hatıralarında yer alan bilgidedir. Paleon Patron Germanos, hatıratında, 1821 yılının Ocak ayı sonunda Filiki Eterya'nın sorumlusu olarak Pelopenez'e geldiğini ve burada bölgenin önde gelen din adamları ile görüştüğünü yazmaktadır. İsyan konusunda oldukça hevesli olan Yunan ulusal kahramanı Papaflessas'a karşı bölgenin önde gelenlerinin tereddüt içinde olduğunu çünkü isyan için gerekli şartların henüz olgunlaşmadığını düşündüklerini belirtmektedir. Germanos'a göre isyandan sonra hakimiyeti ele alabilecek bir liderin olmaması isyancılar arasında yaşanan fikir ayrılığının en büyük sebebidir. Kendi ifadelerine göre, daha çatal-bıçak kullanmayı bilmeyen Yunanlar, isyandan sonra hakimiyeti ele alabilecek kapasitede değildir.[55]

Paleon Patron Germanos'un kaleme aldığı hatıralarında Mora İsyanını desteklemediği çok net anlaşılmaktadır. Diğer taraftan hatıralarında ilgi çeken bir başka detay 25 Mart günü Paleon Patron Germanos'un Peloponez'e yakın bir köy olan Nezara'da olduğunu yazmasıdır.[56] Ayrıca bu köy, yolların olmaması ya da seyahatlerin at/eşek üzerinde yapılması sebebiyle, isyan bayrağının çekildiği yer olan Aya Lavra manastırına bir gün içinde ulaşılabilecek mesafede değildir. Dolayısıyla gün içinde bulunduğu yerden isyanın başladığı yere ulaşması da imkansızdır. Bu durumda Paleon Patron Germanos,

52 Άρδην, Τεύχος 97, Ιανουάριος-Σεπτέμβριος 2014, s. 39.

53 Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επαναστάσεως του Φωτάκου [Fotakos'un Yunan Devrimi hakkında Hatıraları], Πρώτου Υπασπιστή του Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, Τύποις και βιβλιοπολείω Π. Δ. Σακελλαρίου, Αθήνησι 1858, s. 21.

54 Σπυρίδων Τρικούπης, Ιστορία της Ελληνικής Επαναάστασης [*Yunan Devrim Tarihi*], Τόμος Πρώτος, Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα 1993, s. 82-84.

55 Παλαιών Πατρών Γερμανός, Απομνημονεύματα [*Hatıralar*], Εκ του τυπογραφείου Σπύρου Τσαγγάρη, Εν Αθήναις 1900, s. 22-23.

56 Παλαιών Πατρών Γερμανός *age*., s. 28.

25 Mart günü Aya Lavra manastırında bulunmadığı halde nasıl olup da isyan bayrağını çekerek ayaklanmanın başlamasına ön ayak olmuştur? Üstelik kendi yazdığı hatıralarında isyanı başlattığına ilişkin hiçbir bilgiden de bahsedilmemektedir. Hayatının en önemli ve hatta Yunan ulus tarihi düşünüldüğünde en şanlı sayılabilecek anını anılarında dile getirmemesi mümkün görünmemektedir.[57]

Mora İsyanı sırasında Yunanistan'da bulunan tarihçi George Finlay da yazdığı *Yunan Devrim Tarihi* adlı kitabında isyanın Paleon Patron Germanos tarafından Aya Lavra manastırında başlatıldığına dair bilginin ulus miti olduğunu ve doğru olmadığını belirtmiştir.[58] Yunan tarihçi Spyridon Trikoupis de *Yunan Devrim Tarihi* kitabının birinci cildinde Mora İsyanının Aya Lavra manastırında Paleon Patron Germanos'un kaldırdığı bayrakla başlatıldığını yalanlamaktadır.[59] Yine başka bir Yunan tarihçi Kremmydas da 25 Mart'ın, gerçeğin dışında bir ulus miti olduğunu şu sözlerle açıklamaktadır:

> 25 Mart'ta hiçbir şey ama hiçbir şey meydana gelmedi. O gün sadece Hz. İsa'nın Meryem Ananın rahmine düştüğü günü sembolize eder. Bununla birlikte bir çağrışım yapsın diye Yunan Devleti'nin doğum müjdesi ile bağdaştırılmıştır. 25 Mart iki kutsal olayın birbirini çağrıştırması üzerine seçilmiş bir gündür. Bu seçim tarafsız, tesadüfi ve saf duygularla yapılmış bir eylem değildir. Bu çağrışım devletin hakimiyet gücünü oluşturan politik, ekonomik ve kilise egemenliğine hizmet eden mekanizmaya işlevsellik kazandırmak amacındadır. Gerçek isyan, bugünkü Romanya topraklarında 22 Şubat'ta ve Kalamata'da da 23 Mart'ta başlatılmıştır. Ancak politik, ekonomik ve kilise hakimiyeti, ulusun kurtuluş bayramını kiliseyle bütünleştirmek için Evangelismos tis Theotokou (Beşaret-i Meryem Ana Yortusu) ile birleştirmiştir. 25 Mart, sadece kilise ve ulusal bayramın birleştirilme kararının dışında özel bir gün değildir.[60]

57 Esra Özsüer, *Türkokratia. Avrupa'da Türk İmajı*, Kronik Yay., İstanbul 2018, s. 259-262.

58 George Finlay, *History of the Greek Revolution,* Vol. I, William Blackwood and Sons, Edinburgh and London 1861, s. 180-181.

59 Τρικούπης, *age.*, κεφάλειο 4, σημείωση δ, s. 291.

60 Βασίλης Κρεμμυδάς, "Η εθνική γιορτή στο σχολείο" [Okullarda ulusal bayramlar], Η Εποχή, 31.10.2004; "Δεν χωράνε 5 αιώνες ιστορίας σε 130 σελίδες" [130 sayfaya 5 asır sığamaz], Έθνος της Κυριακής, 24.03.2007; "Η Εκκλησία στο Εικοσιένα. Μύθοι και Ιδεολογήματα" [1821'de Kilise. Mitler ve İdeolojiler], Τα Νέα, 22.03.2005; Η Ελληνική Επανάσταση του 1821 [*1821 Yunan Devrimi*], Gutenberg, Αθήνα 2016.

Görüldüğü üzere ne Mora İsyanında yer alan isyancılar ne de Yunanistan'ın önde gelen tarihçileri isyanın 25 Mart'ta Aya Lavra manastırında isyan bayrağının havaya kaldırılmasıyla başlatıldığına dair en ufak bilgi vermemektedir. Peki ulusun bağımsızlığın simgesi olan bu önemli gün, Yunan resmi tarih anlatısında hiç sorgulanmadan neden kabul edilmiştir? İlk defa 1824 yılında Fransız seyyah François Charles H. L. Pouqueville (1770-1838), *Yunan Devrim Tarihi* adlı kitabında Mora İsyanının Paleon Patron Germanos'un Aya Lavra manastırında isyan bayrağını kaldırmasıyla başladığını yazmıştır.[61] Fransız seyyah, isyanı Avrupa'da hüküm süren Romantik akımın tesiri altında duygusal bir dille kitabında anlatmaktadır. Böylece Avrupa'dan beklenen yardım ve destek bu yaratılan duygusal atmosferin gölgesinde bir kar topu gibi hızlıca büyüyebilecektir. 25 Mart'ın ulus mitine dönüşmesindeki çıkış noktası Pouqueville'in kitabında geçen bu yöndeki tek bilgiden kaynaklanmaktadır.

Aya Lavra manastırının ulus mitine dahil edilmesindeki temel neden ise Yunan kilisesinin ileri gelenlerinin bağımsızlık mücadelesinde ön plana çıkarılma isteğidir. Yunan Kilisesi ve Yunan Devletinin "Helenizm" ve "Ortodoksluk" sentezi ile tek bir bütünmüş gibi algıya sunulması hedeflenmiştir. İlk defa 1851 yılında ressam Theodoros Vryzakis tarafından resmedilen "Aya Lavra'da Yemin" tablosu, bu ulusal mitin görsel hafızaya kaydedilmesinde sağlam bir adımdır. Resmedilen tablo daha sonra Avrupa'da pek çok ressam tarafından da farklı kompozisyonlarda sunulmuştur. Aslında tüm bu çabanın özünde Yunan Kilisesinin otosefal olduktan sonra devlet ile bir bütünde algılanma çabası bulunmaktadır. Yunan kolektif belleğinde Osmanlıya karşı çıkarılan isyan sadece vatan için değil aynı zamanda din için de gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle mücadelenin kutsal yuvası kiliseler; kutsal bekçileri de din adamlarıdır. Örneğin 13 Aralık 1803 tarihinde Souli'yi kuşatan Ali Paşa'ya teslim olmayan Keşiş Samuil'in, Kougki kalesindeki manastırı havaya uçurması bile ruhban sınıfının özgürlük ve vatan uğruna "büyük özveri"[62] sahibi vatanperverler olduğunu yineleyen bir diğer örnektir.

61 François Charles Hugues Laurent Pouqueville, *Historia tēs Hellēnikēs Epanastaseōs, ētoi, Hē anagennēsis tēs Hellados: meta kallitechnikōn eikonōn kai meta parartēmatos, pe riechontos tēn historian, tēs Boumpoulinas, tēs Tzavella, tēs Kanarē, tēs Monarchidou, tēs Papalexopoulou, tēs Botsarē, kai tōn allōn hērōidōn Hellēnidōn, tou hierou agōnos*, (epimeleia Aristeidou N. Kyriakou), Ekdot. Grapheion V.K. Tsangarē, En Athēnais [1839?], s. 26-29.

62 Σπυρίδων Π. Αραβαντίνος, Ιστορία Αλή Πασά του Τεπελενλή [*Tepedenli Ali Paşa'nın Hikayesi*], Εκ του τυπογραφείου των καταστημάτων Σπυρίδωνος Κουσουλίνου, Εν Αθηναίς 1895, s. 164.

25 Mart'ın resmi olarak bir ulusal bayrama dönüştürülmesi ilk kez Kral Otto'nun 15 Mart 1838 tarihinde çıkardığı kraliyet kararnamesi ile gerçekleşmiştir.

> "25 Mart tüm Yunanlar için Aziz Meryem Ana'nın, Hz. İsa'yı müjdelediği kutsal bir gündür. Yunan ulusunun da bağımsızlık mücadelesinin başladığı gün de kutsal ve mutlu bir gündür. Bu her iki sebepten dolayı 25 Mart'ın ulusal bayram olarak kutlanmasına karar verilmiştir."[63]

25 Mart'ın ulusal bayram ilan edilmesi derinlemesine yapılmış bir tarihi araştırmanın neticesinde gerçekleşmemiştir. Zaten isyanın tam olarak ne zaman çıktığına dair herhangi bir inceleme de yapılmamıştır. 25 Mart, tamamıyla sonradan oluşturulmuş bir tarihtir. Hristiyan geleneğine göre Baş melek Cebrail, Meryem Ana'ya Tanrı'nın oğlu İsa'ya gebe kalacağını bildirmiştir. Meryem Ana'nın Tanrı'nın oğlunu dünyaya getireceğine dair müjdeli haber alması ile Yunan ulusunun yeniden doğuşuna ilişkin "milli tebliğ" 25 Mart ulusal mitinin inşa edilmesinde iki önemli unsurdur.

25 Mart ile ilgili bir diğer önemli metafor da Meryem Ana'nın anavatan kavramıyla eş değer algıda düşünülmesidir. Vatan ve ulus, anne ve aile kavramlarının birer yansıması şeklinde düşünüldüğünde Meryem Ana da Yunan ulusunun annesi olarak vatanın, Yunan milliyetçileri de müjdeyi veren Cebrail'in rolünü üstlenmiştir.[64] Kral Otto bile 25 Mart'ın kutlu ve aydınlık bir gün olduğunun altını çizerek kraliyet kararnamesini çıkarmıştır. Dikkat edilirse çıkarılan kararnamede önce Evangelismos (Hz. İsa'nın müjdelendiği gün) sonra ulusal bağımsızlık gününden bahsedilmektedir. Kısacası bu durum "Hz. İsa doğuyor, ulus doğuyor" düşüncesini çok net çizgilerle göstermektedir. Her iki sembol o kadar iç içe geçmiştir ki bugüne kadar 25 Mart'ın isyanın başlatıldığı tarih olmadığı bilinse bile her ulusal bayramda 25 Mart büyük coşkuyla kutlanmaya devam etmiştir. Çünkü inanç ve etnisite toplumsal bağlamda birbirlerini kuvvetlendiren iki vazgeçilmez unsurdur.[65] 25 Mart'ın ulusal bayram olmasındaki temel gerekçe de dinin devlet işlerinde kullanılması yönünde algılanabilecek siyasi bir emeldir.[66]

63 Αθηνά, 23.03.1838, Αριθμός 518, s. 3.

64 İoannis N. Grigoriadis, *Kutsal Sentez Yunan ve Türk Milliyetçiliğine Dini Aşılamak,* çev. İdil Çetin, Koç Üniversitesi Yay., İstanbul 2014, s. 63.

65 Gellner, *age.*, s. 97, 101.

66 Χριστίνα Κουλούρη, "Γιορτάζοντας το Έθνος: Εθνικές Επέτειο στην Ελλάδα του 19ου αιώνα" [Ulusal Kutlama: 19. yy'da Yunanistan'da Ulusal Kutlamalar], Αθέατες όψεις της ιστορίας [*Tarihin Görün-*

İki Yüzüncü Yılında Yunan Kamuoyunda 1821 Mora İsyanı: Ulusal Zaferler ve Çığlıklar

Ernest Renan'a göre milliyetçilik anımsamaya değil, unutmaya dayalıdır ve halkların kaynaşması için "unutmak" zorunludur. Renan, ulus olmanın geçerli koşulunu geçmişi geçmişte [tarihi tarihte] bırakmak ve bazı anıları unutmak ile açıklar. Zira tarih araştırmaları tüm siyasi oluşumların başlangıcında yaşanan şiddet olaylarını aydınlattığı için ulusal birliğin sağlanması da ancak unutmak ile mümkün olmaktadır.[67] Öte yandan Anthony D. Smith, *Milli Kimlik* kitabında toplumsal bir bağ kurulması için ortak değer, sembol ve geleneklerden bir repertuvar oluşturulmasının gerekliliğinden bahseder. Örneğin bayrak, marş, anıt ve kutlama gibi semboller topluluk fertlerine ortak miraslarını, kültürel yakınlıklarını hatırlatır. Elbette Smith'e göre belli tarihi anları hatırlamak kadar unutmak da önemlidir. Ancak ortak kimlik ve aidiyet duygusu için tek koşul "unutmak" değildir, bazen "hatırlamak" da gerekir.[68]

Özellikle tarihin yetersiz kaldığı yerlerde yeniden inşası ve hattâ "icat" edilmesi söz konusudur. Her iki halde de etno-tarihten daima seçici bir biçimde yararlanılmıştır. Etno-tarih çoğu zaman hem toplumsal hem de siyasî amaçlarla kullanılmıştır. Milliyetçiler "kendi" tarihleri ile sadece tarih uğruna değil, "kendi halkları"nın ülkesel geçmişlerine dair bir mitolojinin yeniden yorumlanmasıyla da ilgilenmişlerdir. Bilhassa altın çağların yad edilmesi yoluyla kültürel miras bir manada siyasallaştırılmıştır. Şiirsel mekânların işlenmesi, her şeyden önce tarihsel olarak bir topluluğa ait ve dolayısıyla topluluk tarafından kutsanmış, kutsal bir ülkeyi/toprağı tanımlamak demektir.[69] Bu minvalde düşünüldüğünde Yunanların ulusal bağımsızlık hareketi olarak tanımladıkları 1821 Yunan Devrimi (Mora İsyanı), ulusal birliğin tanımlanması ve kökleşmesinde "hatırlanması" zaruri bir tarihi zaferdir.

Ulusun bir topluluk, bir cemaat olarak hayal edildiği[70] düşünüldüğünde Yunan ulusu da XIX. yüzyılın ikinci on yılında bağımsız ulusal devlet modeliyle küllerinden yeniden doğduğunu iddia etmektedir. Avrupa'daki yeni milliyetçiliklerde olduğu gibi kendilerini sanki teker teker derin bir uykudan uyanıyor gibi hayal etmeye başlamışlardır.[71] Tıpkı yeni devletlerin "ulus

meyen Yüzü], επ. Δέσποινα Παπαδημητρίου & Σεραφείμ Σεφεριάδης, Ασίνη, Αθήνα 2012, s. 196.

67 Ernest Renan, *Ulus Nedir?,* çev. Gökçe Yavaş, Pinhan Yay., İstanbul 2019, s. 37.

68 Anthony D. Smith, *Milli Kimlik*, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yay., İstanbul 1994, s. 35.

69 Smith, *age*., s. 197.

70 Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, çev. İskender Savaşır, Metis Yay., İstanbul 2009, s. 22.

71 Anderson, *age*., s. 215.

inşa etme" politikasında olduğu gibi, gerçek, popüler bir milliyetçi coşku ile kitle iletişimi, eğitim sistemi, idari düzenlemeler ve diğer benzeri yollarla milliyetçi ideolojinin yaygınlaştırılması" çabasına[72] girmişlerdir. Yunan ulusu için geçmiş, Antik Yunan ile kurduğu sıkı bağdan ötürü bir hayli önemlidir. Ezcümle hatırlanmalı ve unutulmamalıdır. Ancak kendi tarih geçmişinde *suskunluklar* olarak tabir edilen bir dönemin kolektif hafızadan kaydının silinmesi de elzemdir. Bu sebeple ulus tarihinden istediği anları (çoğunlukla bu anlar zaferlerdir) seçip istemediğini de suskunluklarla geçiştirmiştir. Mesela 1821 ulusal bağımsızlığın elde edildiği şanlı tarih olarak sürekli tekrar edilmiştir. Kolokotronis ya da Papaflessas, Antik Yunan kahramanlarındanLeonidas ile aynı karakteristik özelliklerle anlatılmıştır. Çünkü Yunan ulusunun göbek çukuru Antik Yunan'dan doğduğunu ispat eden bu türden anlatılardır.[73] Kendinden olmayan, "Karanlık Çağ" ve "Milli Öteki" olarak tanımladığı Osmanlı hakimiyet dönemine karşı kazanılan zafer, 1821 Yunan Ayaklanmasını resmi tarih anlatısında çığlıklar ile sembolleştirmiştir. Dolayısıyla Yunanistan'da milli kimlik ve ulusal birlik tanımlamasında kullanılan en önemli sembol 25 Mart ve yıldönümleridir.

Bu minvalde Yunanistan için 1921 yılı, yakın tarihlerindeki en önemli dönüm noktası görülen ulusal bağımsızlık mücadelesinin yüzüncü senesi olmasından ötürü sembolik bir yıl kabul edilmiş ve Yunan Devleti ilk defa 25 Mart 1921 tarihinde görkemli bir kutlama töreni planlamıştır. Yüzüncü yıl kutlamalarının hazırlanması için bir komite oluşturulmasına karar veren Başbakan Eleftherios Venizelos ve dönemin Eğitim Bakanı Spyridon Lambrou, 12 Nisan 1918'de Yunan Meclisine "Ulusal kurtuluşun kutlanması yönündeki komitenin kurulması hakkında"[74] başlıklı bir yasa taslağı (1375 sayılı) sunmuşlardır. Yasa taslağının hemen akabinde de Kraliyet Kararnamesi ile "Yüzüncü Yıl Merkez Komitesi" atanmıştır.[75] Yüzüncü Yıl Komitesinin amblemi de Yunanistan'ın özgürlüğü ile adeta sembolleşen "Zümrüdü Anka" kuşudur. Söz konusu komitenin başkanlığına Themistoklis Sofoulis, başkan yardımcılığına Atina Metropoliti Meletios, Koramiral Pavlos Kountouriotis ve dönemin Donanma Bakanı ve Ordu Komutanı Panagiotis Daglis getirilmiştir.[76] Yüzüncü Yıl Merkez Komitesinin başlıca görevi sanatsal etkinlik-

72 Anderson, *age*., s. 129.

73 Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev. Büşra Ersanlı Behar, Hil Yay., İstanbul 2008, s. 62.

74 ΦΕΚ Α 92/1918 – 28 Απριλίου 1918.

75 ΦΕΚ Α 106/1918 –15 Μαΐου 1918.

76 1918 tarihinde oluşturulan bu komite Venizelos'un Kasım 1920 seçimlerini kaybetmesi sonrasındaki hükümet değişikliği ile birlikte temsilcilerin de değişmesine ve bilhassa anti-Venizelist temsilcilerden oluşan yeni bir komisyonun kurulmasına neden olmuştur.

lerin, yayınların, tarihi temsillerin düzenlenmesi görevinde bulunacak özel veya yerel komitelerin atanmasını sağlamaktır. Yunanistan'da tüm hazırlıklar yüzüncü yıl kutlamaları için devam ederken Mart 1921 tarihinde Yunan ordusunun Türk kuvvetleri karşısındaki mağlubiyeti Yüzüncü Yıl Merkez Yürütme Komitesi'nin şenlikleri süresiz olarak ertelemesi kararıyla neticelenmiştir. Aralık 1928'de Yüzüncü Yıl Merkez Komitesi, yeniden kutlama hazırlıkları için bir araya gelmiş fakat bu sefer organize edilmesi düşünülen şenlikler Yunan Devrim'inin başlangıcından bu yana değil, Garantör Güçler tarafından 3 Şubat 1830 tarihinde imzalanan Bağımsızlık Protokolünün (Londra Protokolü) yüzüncü yılı vesilesiyle planlanmıştır.[77] Dönemin tüm basın yayın organları Yunan Devleti'nin yüzüncü yıl kutlamalarına büyük ilgi göstermiş ve Atina basınının önde gelen gazeteleri 25 Mart 1930 tarihli sayılarında günün anlam ve önemine dair haberleri manşetten okuyucusuyla buluşturmuştur. "Dünya tarihinde eşi olmayan, özgürleşmeye veya ölmeye kararlı bir halkın özgürlük mücadelesi ve ardından yüz yıllık özgür yaşam" ifadeleriyle yüzüncü yıl kutlamaları Yunanistan'da sevinç gösterileriyle kutlanmıştır.

ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ

Η ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

ΤΡΙΤΗ 25 ΜΑΡΤΙΟΥ

1830 1930

ΤΟ ΘΑΥΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΡΑΤΣΑΣ

ΠΩΣ ΕΓΙΝΕ Η ΕΛΛΑΣ ΚΡΑΤΟΣ, ΕΙΣ ΕΚΑΤΟΝ ΕΤΗ

Kaynak: Ακρόπολης, "Πώς έγινε η Ελλάς Κράτος, εις εκατόν έτη" [Yunan Devleti nasıl oluştu, yüzüncü yılda], 25.03.1930, Έτος 2, Περίοδος 2, Αριθμός φύλλου: 416, s. 1.

77 Εμπρός, 25.03.1930, Έτος 34, Αριθμός φύλλου: 12.227, s.1.

"Yunanistan bugün bağımsızlığının yüz*üncü yılını kutluyor. Yüz sene önce, Şubat 1830'da* Londra'da, Yunanistan'ın işgalcisine karşı yürüttü*ğü* tam sekiz yıllık kanlı mücadeleden sonra bağımsız bir devlet ilan edildiği Garantörlük anlaşması imzalandı."

ΕΜΠΡΟΣ

ΜΕΓΑΛΗ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ Εκ

ΤΡΙΤΗ 25 ΜΑΡΤΙΟΥ 1930

ΕΤΟΣ 34ον ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 12.227

„Ο ΜΑΥΡΟΣ ΚΟΥΡΣΑΡΟΣ„

ΟΤΑΝ ΥΨΩΘΗ ΤΟ ΛΑΒΑΡΟΝ

ΠΕΡΑΣΑΝ ΕΚΑΤΟ ΧΡΟΝΙΑ

Kaynak: Εμπρός, 25.03.1930, Έτος 34, Αριθμός φύλλου: 12.227, s.1.

"Esmer Korsan"

"Sancak Havalandığında…"

"Yüz yıl geçti."

Embros gazetesinin manşetinde 1821'in ulusal kahramanları yer almaktadır.

Yunan bağımsızlık mücadelesinin yüzüncü yılı kutlamaları Küçük Asya Seferinin sürdürüldüğü bir dönemde mümkün olmadığından Yunanlar devriminin iki yüzüncü yılı kutlamalarına tarihi bir açığın kapatılması yönünde iki kat fazla gayret göstermişlerdir. Ancak dünya genelinde Covid-19 salgını sebebiyle alınan önlem ve tedbirler Yunanistan'ın iki yüzüncü yıl kutlama-

larını da ertelemesini gündeme taşımıştır. Tüm bu olumsuz gidişata rağmen Yunanistan devrimin iki yüzüncü yıldönümünü kutlayacağını şu ifadelerle kamuoyuna duyurmuştur:

> Devrimin 100. Yıldönümü, Küçük Asya Seferinin kargaşasına denk geldiği için Yunanların istediği biçimde kutlanamadı. Bu yıl da pandemi, iki yüzüncü yıl dönümü vesilesiyle kutlamak istediğimiz etkinliklerin önüne engeller koyuyor. *Tüm bunlara rağmen Yunanistan 21 Komisyonu,* 25 Mart'ın Yıldönümü için hazırladığı altı faaliyetle, atalarımızın özgürlük meşalesini yaktığı günü onurlandırmak ve aynı zamanda onlarla sanal bir diyalog kurarak bizler için verdikleri fedakarlık ve mücadeleleri *yüceltmek* istemektedir. Komisyon, bu iki yüz yıllık süreç içinde Yunanistan'ın bugün nerelere ulaştığını da göstermek arzusundadır.[78]

Görüldüğü üzere Yunan Devleti sembolik yıl atfettiği 2021 yılı kutlamalarına gölge düşürmek istemediğinden "Yunanistan 2021" [Ελλάδα 2021] adıyla bir komisyon oluşturmuştur. Bu komisyon tıpkı kendisinden önce kurulan kutlama komisyonları gibi faaliyet çalışmalarına yönelik hazırlıklar yapmıştır. "Yunanistan 2021"'in hedefi Yunan Devriminin sembolik iki yüzüncü yıldönümünü kutlamak ve aynı zamanda kapsamlı bir etkinlik programı koordine etmektir. "Yunanistan 2021"'in internet sitesinde yer alan amaç-kapsam bölümünde de komisyonun görev tanımı şu sözlerle yapılmıştır:

> Bizler azımsanmayacak ölçüdeki başarı ve kahramanlıklarımızı sergileyip potansiyelimizi ön plana çıkaracağız. Modern çağı belirleyen mücadeleler ve tedirginliklerle yakın ilişkimizi hatırlatacağız ve hatırlayacağız, ama aynı zamanda zayıf yönlerimizin ve hatalarımızın da üzerinde duracağız. Amacımız tarihimize duyduğumuz saygıyı göstermek, insanımızı onurlandırmak, ülkemizi tanımak, onu öne çıkarmak ve geleceğimizi planlamak için mümkün olduğunca çok sayıda kuruluşu Yunanistan 2021 programına katılmaya teşvik etmektir.[79]

Komisyonun ilk görevi çeşitli kurumlar, üniversiteler, yerel yönetimler ve diğer kuruluşlar [özel/devlet] tarafından planlanacak ve uygulanacak tüm faaliyetlerin kaydedileceği bir ajanda oluşturmaktır. İkinci görevi, özellikle önemli gördüğü görevi, bunları hayata geçirmek için uygun kuruluşlara teklif edilecek eylemlerin planlanmasının yapılmasıdır. Bu amaç ile üstlendikle-

78 https://greece2021.gr/25martiou [Erişim Tarihi: 19.03.2022]

79 https://greece2021.gr/epitropi-ellada-2021/skopos.html [Erişim Tarihi: 19.03.2022]

ri görevde Yunan Devrimi, Yunanistan genelinde on sekiz şehrin binasında projeksiyonla canlandırılmış, Yunan Ulusal Marşı ile aynı adı taşıyan "Seni Görünüşünden Tanıyorum" belgesel filmi Yunan devlet kanalı ERT'de 25 Mart akşamı yayınlanmış, Yunanistan'ın büyük-küçük tüm ulusal kahramanlarının biyografi ve resimleri tüm toplu taşıma araçları, havaalanları, tren istasyonları gibi halka açık alanlarda sergilenmiş, iki yüzüncü yıla mahsus hatıra paraları basılmış, devrimin yıldönümüne özel dört sayfalık bir hatıra kitapçığı gazete eki olarak yayına hazırlanmış ve yine Dionysis Savvopulos tarafından 25 Mart günü bir müzik dinletisi gerçekleştirilmiştir.

Kaynak: Görsel bildiri sahibine aittir.

Yunan Parlamentosunun ön cephesinde 1821'in iki yüzüncü yıldönümü sebebiyle duvara yansıtılan projeksiyonda Yunan Devriminin figürleri ve sahneleri gösterilmiştir. Parlamento binasının önünde, on gün boyunca 21:00-23:00 saatleri arasında, on dakikalık bir video düzenli aralıklarla gösterilmiştir. Video, Eleftherios Venizelos Salonu'nun duvar dekorasyonunda yer alan figürlerden alıntılanmıştır.

Yunanistan Parlamentosunun elektronik dergisi "Epi tu… Peristyliu" [Meclis Kapısı], Yunan Devrimi'nin iki yüzüncü yıldönümünde "1821'in iki yüzüncü yılı bize ne vasiyet etti?" başlığıyla özel bir sayı yayınlamıştır. Dergide "Yunanistan 2021" Komitesi Başkanı Gianna Angelopulu ve ülkenin farklı üniversitelerinden sekiz profesör (Nikos Anastasopulos, Thanos Veremis, Elpida Vogli, Maria Efthimiu, Antonis Klapsis, Christos Lukos, Spyridon Plumidis, Dimitris Stamatopulos) devrimin iki yüzüncü yılının düşündür-

düklerine dair yazılar kaleme almışlardır.[80] Yine Yunanistan'da 1821 yıldönümü münasebetiyle Yunan Ayaklanmasını konu alan birçok tarih kitabı (çeviri-telif) farklı yayınevleri tarafından basılıp okuyucuyla buluşturulmuştur. İstatistiki veri sunmak gerekirse Yunanistan'da 1821 Yunan Ayaklanması ile ilgili basılan kitaplar şunlardır:

Eser Adı	**Yazar**	**Yayınevi**
Byron'un Savaşı	Beaton Roderick	Pataki
Yunan Devrimi ve Avrupalı Filhelenler	Bernd Sosemann	University Studio Press
1453-1821 Yunanistan: Meçhul Yıllar	David Brewer	Pataki
Özgürlük Ateşi 1821-1833	David Brewer	Pataki
1821 Çağdaş Yunanistan'ın Kuruluşu	Athina Cacouri	Pataki
Amerikan Filhelenizmi. 1821 Devriminin ABD'deki Etkisi	Maureen Connors-Santelli	Psychogios
Yunanların Özgürlük Mücadelesi ve Filhelenizm	Gunnar Hering	Panepistimiakes Ekdosis Kritis
Devrimin Güneş Miti	Jean Starobinski	Kelefthos
Yunan Devrimi	Mark Mazower	Aleksandria
Zagori'den Zagori'ye	Angeliki İ. Angeli	Oselotos
İnebahtı Deniz Savaşı. Batı'nın Osmanlıları Geri Püskürtmesi	Arrigo Petacco	Okeanida
1821 Devrimi - Dişil Devrim	Giota Angelopulu	Angelaki
1821 Savaşçıları	Elena Davlamanu, Athanasia Eleftherudi	Grafima
"Türkokratia Döneminde İyi mi Yaşıyorduk?" İstanbul'un Fethinden Kasım Olaylarına	İ. V. Athanasopulu	Pelasgos
Resmi Tarihte 1821 Hakkında 21 Çatlak	Spyros Aleksiu	Topos
Sakız Katliamından Mesolongi'den Çıkışa Savaşın Başarısızlıkları ve Etkileri	Nikolaos A. Anastasopulos	Metechmio
Archiotaksio Dergisi. Sayı 23	ASKİ	Themelio

80 https://www.hellenicparliament.gr/userfiles/ebooks/periodiko_t039/4/index.html [Erişim Tarihi: 17.03.2022]

Ulusal Mücadelenin Yüzüncü Yılında Panhelenik Yıllık 1821-1921	Paschalis Valsamidis	Barbunaki
Dionysios Solomos	Angeliki Varella	Pataki
Adamantios Korais	Nikos Varmazis	Grafima
1821: Bir Ulus Devletin Oluşumu	Thanos Veremis, Giannis S. Koliopulos, İakovos D. Mihailidis	Metechmio
1821 Hakkında 21 Soru ve Cevap	Thanos Veremis	Metechmio
İoannis Kapodistrias. Yunan Ulusal Kurtuluşunun "Kurbanı"	Thanos M. Veremis, İakovos D. Mihailidis	Metechmio
1821: Sadece Sorular!	Maria Angelidu, İrini Voskopulu	İkaros
İoannis Kapodistrias Hükümeti. Eleştirisel Yaklaşımlar ve Doğrulamalar	Giorgos Georgis	Kastanioti
İoannis Kapodistrias Rusya'da	Grigori Ars	Asini
1821: Yunan Devriminin Mucizesi	Christos Gudis	Kaktos
Kapodistrias. Yunan Bağımsızlığının Temeli	Kristofer M. Guntchauz	Minoas
Yunan Bağımsızlık Savaşında Filhelenler	Kristofer M. Guntchauz	Minoas
1821 Devrimi ve Türkokratia Hakkında Bilmedikleriniz	İoannis Gryntakis, Georgios Dalkos, Angelos Chortis, Ektoras Chortis	Metechmio
1821 Mücadelesi ve Sabotaj Edilmesi	Maria Delivoria	Agra
Devrim Yıllarında	Spyros Dermicakis	Grafima
1821'de Mesolongi	Antonis Diakaris	Asini
1821 Devrimi	Derleme	Elliniko İdryma Politismu
1821 + Gizli Görevler	S. Elmazis, A. Karadas, Ch. Laski, M. Stukas	Archetypo
Vodina ve Çevresinin 1821 Ulusal Ayaklanmasına Katılması	Dimitris E. Evangelidis	Barbunaki
Kökler ve Temeller Helenizm Tarihinin Önemli Anları	Maria Efthymiu	Pataki
1821 – Yunan Devrimi	Thanos Veremis – Antonis Klapsis	Ellinika Grammata

1821 Yabancı Himayesinin Jeopolitik ve Tarihi Parametreleri	İlias İliopulos	Pelasgos
İlk İki yüz Yıl Zordu. Sinir Krizinin İki Yüzyılı	Takis Theodoropulos	Metechmio
1814-1821 Bir Devrimin Ön hazırlığı. Baş aktörler – Olaylar - Koşullar	Stefanos Kavallierakis	Metechmio
1821 Tamamlanmayan Başlangıç.	Athina Kakuri	Pataki
Devrim, kriz, devrim; 1821'den 2021'e kadar Yunanistan	Dimitris Kalçonis	Topos
Yunan Düşü Kostas Giannakidis ile Yunanistan'ın Geçmiş ve Geleceği Hakkında Söyleşi	Stathis Kalyvas	Metechmio
Dişillerin Barış Ayaklanması SAPİENS 1821-2021	Anna Karamanu	Armos
Petmeza Ailesi Zaman Geçidinde Çok Katlı İzler	Anastasia Karastathi	Melissa
Türkler ve Türkokratia	Sarantos İ. Kargakos	Psychogios
1821'in Büyük Anları ve Büyük Görünümleri	Sarantos İ. Kargakos	Psychogios
Makrygiannis Paşanın Hatıraları Savlarına İdeolojik Yaklaşımı	Sofia Karymbali	Enastron
1821 Yunan Devrimi ve Küresel Önemi	Roderick Beaton	Eora
1821: Kadınlar ve Devrim. Osmanlı Dünyasından Bağımsız Yunan Devletine	Vasiliki Lazu	Dioptra
Çağdaş Yunan Tarihinin Abecesi: Devrim – Kapodistrias – Otto, 1821-1862	Kakuri Athina	Kapon
Yunan Devrimi 1821-1830	Petros Th. Pizanias	Vivliopolion tis Estias
1821 Devrimden Devlete	K. Boçiu – S. Rizas	Papadopulos
1821 Tecrübesiz Bir Cüretin ve Hayalin Devrimi	Alkis Rigos	Papazisi
1821 Devrimini Örgütlerken	Nikos Rocokos	Ekdosis Elliniku Aniktu Panepistimiu
En Şanlı Mücadele: 1821 Yunan Devrimi	Aristidis N. Chatzis	Papadopulos

Laskarina Bubulina Yunan Devriminin Kadın Reisi	Kyriakos St. Chatzikyriakidis	Metechmio
Rigas'ın Düşüncesi Neydi? Kaynağa Dönüş	Dimitris Psarras	Polis
Tripoliçe – Mesolongi: Savaşçıların Tanıklıkları Doğrultusunda Kuşatma ve Fetih	Thanos Veremis	Metechmio
Elde Kılıç ve Tüfekle: Kuşatma Altındaki Mesolongi	Nikolaos Kasomulis	Panepistimiakes Ekdosis Kritis
1821 Devriminden Hatıralar	Errikos Traimper	Kultura
1821'in Filhelenleri	Elena Davlamani, Athanasia Eleftherudi	Grafima
Filiki Eterya	İoannis Filimonas	Klidarithmos
Filiki Eterya. Devrimci Eylem ve Modern Yunanistan'da Gizli Dernekler	Derleme Cilt	Asini
Yunan Devrim tarihi Cilt 1	George Finlay	Ellinika Grammata
Yunan Ulusu	Georg Ludvich Fon Mauer	Oksi
1700-1821 Yunan Denizciliği Devrim Öncesi Zirve Çağı	Celina Charlafti – Katerina Papakonstantinu	Kedros
Devrim	Nikos Stathopulos	Armos
1821: Televizyonda Sunulanlara Cevap (1,2,3,4, Cilt)	Fotios Stavridis	Pelasgos
1821 ve Burjuva Devrimleri	Panos Garganas – Leandros Bolaris – Stavrula Panidu – Alex Callinicos – Chris Harman	Marksistiko Vivliopolio
Petrobey Mavromihalis. Yunan Devriminde Mani Lideri	Athanasios Syroplakis	Metechmio
Spyridon – Başka Trikupis. 1788-1873	Lyndia Triha	Polis
Devrim Sonrası 1821 Savaşçıları	Elisavet Çakanika	Asini
1821 ve Gerçek	Giannis Skaribas	Kaktos
Kartlar	Giannis Skaribas	Kaktos
1821 ve Aristokrasi	Giannis Skaribas	Kaktos
Özel Mahkemedeki Bakanlar	Nikolaos Soiletakis	Armos
Rigas Velestinlis, Şarkılarla Devrim	Giannis Spandonis	Okeanida

Tarihi Sesler Elçilerin Gözüyle 1878'de Teselya'daki Devrim	Maria Spanu	Metechmio
Mora Yaşlısının Kalemiyle. Peloponezli Askeri Komutan Theodoros Kolokotronis'in Mektuplarına ve raporlarına Verilmiş Cevaplar	Giannis Spandonis	Okeanida
Halk Tablolarında 1821	Angelos G. Prokopiu	Angelaki
Basında 1821 1911-1922	Panagiotis Pyrpyris	Dodoni
Büyük Güçler ve Laibach'tan Navarin'e Devrim	Sotiris Rizas	Metechmio
1821Devrimi Süresince Casusluk Vakaları	Christos Reppas	En Plo
Düşlerin Yunanistan'ı	Stelios Ramfos	Armos
1821 İkonografisinin Bir Okuması Estetik Yaklaşım ve Görsel Okuma	Panagiotis Pyrpyris	Dodoni
Meçhuller	Nikos Panagiotopulos	Pedio
Yunanların Denizciliği 1700-1821	Celina Charlafti – Katerina Papakonstantinu	Kedros
Meryem Ananın Yanağı G. Karaiskakis'in Otobiyografik Tahmini	Pantelis Bukalas	Agra
Yunanistan Hakkında Muhakemeler Kralın Gelişinden 1834 Yılının Sonuna Kadar	İoannis Persianis	Asini
1821'den Kalanlar	Kostis Papagiorgis	Kastanioti
1821 Yunan Devrimi Bir Avrupa Vakası	Derleme	Kedros
Osmanlıların Gözünden Yunan Devrimi	Leonidas Miras	Topos
Yunan Devrimi ve Halk Yönetimi, Yunan Milli Devletinin Kurulması (1821-1832)	Simos Bozikis	Asini
1821 Kahramanlarından Liderlik Dersleri	Lukas Papazoglu, Dimitris Buradas	Psichogios
Eğitim ve Şiir Devrimde Karşılaştığında	Panagiotis Burdaras	Armos
Yunan Basınında Megali İdea	Katerina Mystakidu	Pataki
Yunan Devriminde İki Prens	Vasilis Panagiotopulos	Asini

Konstantinos Kanaris Çocukluk ve Kahramanlık Yılları	Theodora Lufa-Coannu	Angyra
Laskarina Bubulina Çocukluk ve Kahramanlık Yılları	Anastasia D. Makri	Angyra
Ulusal Tamamlanma ve Ayrılık Yunan Vakası	Giorgos Th. Mavrogordatos	Pataki
Theodoros Kolokotronis	İakovos D. Michailidis	Metechmio
Mücadele Yıllarında İç Kavgalar ve Mücadeleler	İakovos D. Michailidis	Metechmio
1821 Bir Ulusun, Devletin ve Megali İdea'nın İzini Sürerken	Giannis Milios	Aleksandria
Çağdaş Yunan Kilisesi: Kilisenin 1821'den 1921'e kadar Yüz Yıl Ulusa Yaptığı Hizmetler	Archimandritis Evgenios Kostaridis D. Th.	Barbunaki
1821 Tarihin İki Yüz Yılı	Antonis Liakos	Themelio
1821'in Balkanlar Üzerinden Okumak	Andreas Lyberatos	Melissa
Yunanların Avrupası Örnek model, Tehdit, Himaye, 1833-1857	Lina Luvi	Aleksandria
Nikitaras. Çocukluk ve Kahramanlık Yılları	Theodora Lufa-Coannu	Angyra
Andreas Miaulis. Çocukluk ve Kahramanlık Yılları	Theodora Lufa-Coannu	Angyra
Theodoros Kolokotronis. Çocukluk ve Kahramanlık Yılları	Theodora Lufa-Coannu	Angyra
Yunan Devriminin Eleştirel Sözlüğü	Paschalis M. Kitromilidis – Konstantinos Çukalas	Panepistiamikes Ekdosis Kritis
Mucize ve Trajedi Homeros'un Dünyasından Küresel Taşraya 1821	Giannis Kiurçakis	Pataki
Gargalianon Bölgesinin Devrime Desteği	Panagiotis Kaçivelas	Ellinika Grammata
1821 Devrim Anayasalarının Macera-perest Tarihi	Ksenofon Kondiadis	Kastanioti
Yunan Devrimi ve Krallar. Fransa ve Yunanlar, 1797-1830	Giannis Koçonis	Aleksandria
Evzon Etekleri ve Togalar. Tarihi Hafıza ve Milli Kimlik 1821-1930	Christina Kuluri	Aleksandria

2021 yılı Yunanistan'da pandemi şartlarına rağmen büyük bir coşkuyla kutlandı ve birçok farklı etkinlikte isyan ve isyanın kahramanları yüceltildi ya da anıldı. Ulus-devlet olarak kurulan Yunanistan'ın 25 Mart 1821 tarihine atfettiği etnik ve dini değer makaleden de anlaşılacağı üzere yeni bir ulusun müjdelenmesi ve küllerinden yeniden doğan zümrüdü anka kuşunun dirilmesi biçiminde "çığlıklarla" tüm sene dile getirildi. Ancak "Yunanistan 1821" Komitesinin de belirttiği üzere Yunanlar tüm bu etkinliklerde tarihlerinin karanlık dehlizleriyle acaba yüzleşti mi? Yoksa tarihin hoşa gitmeyen taraflarında alışık olunduğu üzere suskunluklarla mı geçiştirdi? Bu soru tüm sene düzenlenen etkinliklere katılan biri tarafından net bir biçimde cevaplanabilir. Ancak yazarın böyle bir olanaktan eksik kaldığı düşünüldüğünde soru kısmen yanıtsız kalacaktır. Yine de bu soru kanaatimce Yunan bilim insanı Tasos Kostopulos'un kaleme aldığı *Savaş ve Etnik Temizlik* adlı kitaptaki bilgiler doğrultusunda aydınlatılabilir. Kostopulos, Yunanistan'da büyük yankı uyandıran ve Yunan mezaliminin panoramasını gözler önüne seren yüzleşme/itiraf kitabında Yunanların gerek 1821 Mora İsyanı'nda, gerek 1912-1913 Balkan Savaşları'nda gerekse 1919-1922 Anadolu işgalinde etnik temizlik yaptığına değinmektedir. Ayrıca Yunanların homojen ulus projesi ile hareket ettiği ekspansiyonist siyasetlerinde Müslüman Türk nüfusa karşı Makedonya topraklarında yaptığı mezalim tarihçi Justin McCarthy'in Ölüm ve Sürgün adlı kitabında da ayrıntılı biçimde dile getirilmiştir. Dolayısıyla 1821 tarihi Yunan tarihinde özgürlük ile açıklanırken Türk tarihinde Müslüman Türk nüfusa yapılan etnik temizlik ile karşılık bulmaktadır.

Covid-19 salgını, ulusal dayanışmanın önemini belirginleştirmiş ve devletin rolünü çok daha fazla güçlendirmiştir. Salgın küreselleşme karşısında ulus-devletlerin yeniden düşünülmesini sağlamıştır. Covid-19, uluslararası sistemde yer alan tüm aktörlerin ulusallaşmasında, katalizör görevi üstlenmiştir.[81] Dolayısıyla 1821'in iki yüzüncü yıldönümü kutlamaları pandemi süreci içinde değerlendirilmesi gereken farklı bir bakış açısına da sahiptir. Küresel bir kriz karşısında küresel değil, ulusal dayanışmanın ehemmiyeti ortaya çıkmıştır. Böylece yeni dünya düzeninde ulusallaşmanın temel motivasyonları eskiye oranla bir kat daha güçlenmiştir. Retrospektif olarak bakıldığında ulusal bağımsızlık yıl dönümleri "öteki" karşısında "biz" diyalektiğinde önemli olgular kabul edilmektedir. Yunanistan'da da iki yüzüncü yıl

81 Kamala, Valiyeva, "Covid-19 ile Ulus Devleti Yeniden Düşünmek", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı, Yıl: 19, Sayı: 37, Bahar (Özel Ek), s. 390-403.

kutlamaları diğer tüm "25 Mart"lardan farklı olarak hafızalarda yer edinme çabasında olmuştur. Gerek devlet gerek özel sektörde düzenlenen bütün etkinliklerin ulusal dayanışmaya hizmet etmesi adeta bir vatandaşlık görevi sayılmıştır. Bu noktada Yunan halkı arasında yapılan bir anket 1821'in Yunan kolektif belleğinde ne ifade ettiğini gözler önüne sermesi noktasında bir hayli önemli veriler içermektedir. Liberal Araştırmalar Merkezi- Markos Dragoumis (KEFIM) tarafından yapılan söz konusu ankette hem bilinen tekrarlar hem de yeni bulgular göze çarpmaktadır. Örneğin 1821 Devrimi, Yunanlıları birleştiren ortak bir referans noktası olarak tanımlanmıştır. Theodoros Kolokotronis, %92.7 oy oranıyla 1821'in önde gelen kahramanı kabul edilmiştir. Günümüzde Yunanlar için 1821 sadece ulusal bir devrim olmayıp aynı zamanda sosyal, liberal ve dini özelliklere sahip bir ihtilal hareketi kabul edilmektedir. Yunanlar, yabancı güç olarak en büyük desteği, önce Rusya'nın sonra Fransa ve Büyük Britanya'nın verdiğini düşünmektedir. Yunan halkı isyanın 25 Mart'ta Aya Lavra Manastırı'nda başlayıp başlamadığı konusunda ikiye bölünmüş durumdadır. Birçok Yunan Osmanlının Yunan eğitimini ve dilini yasakladığını düşünüp Gizli Okul Mitine hala inanmaktadır. Yine on Yunandan yedisi okullarda okutulan tarih derslerinde 1821 Devrimi konusunun yeterince ele alınmadığı fikrine sahiptir.[82]

Sonuç

Sonuç olarak Türk-Yunan Tarihi madalyonun iki yüzü gibi farklı görüntülere haiz ender örneklerden biridir. Üstelik bu zıtlık tek bir tarihi dönemle de sınırlı değildir. Örneğin Türk-Yunan tarihinde düalist algı oluşturan en önemli yıl 1922'dir. 1922, Türk toplumu için düşman işgalinden kurtulan Türkiye topraklarında bebek Cumhuriyet'in doğumunu temsil ederken, Yunan toplumu için neredeyse yüz yıla yakın süre milli dava sayılan Megali İdea'nın sona ermesini ve Küçük Asya Felaketini sembolize etmektedir. Yine aynı tarih havuzunda benzer bir diğer örnek 1821 yılıdır. 1821, Yunanlar için dört yüz senelik esaret görülen Osmanlı hakimiyet döneminden (Türkokratia) kurtuluşun simgesiyken; Türkler için millet-i sadıka olarak adlandırılan bir tebaanın içten yıkımı başlatan ilk isyan hareketidir. Dolayısıyla Yunanistan üzerine araştırmalar yapan bir Türk tarihçinin ve elbette Türkiye üzerine araştırmalar yapan Yunan tarihçinin karşılaşacağı temel zorluk iki ülke arasındaki zıt terminolojidir. Nitekim yazar, bu

82 «Πώς βλέπουν οι Έλληνες την Επανάσταση 1821. Ανάλυση» [Yunanlar 1821 Devrimini Nasıl Görüyorlar?], Πανελλαδική Έρευνα ΚΕΦΙΜ-1821, Δεκέμβριος 2019, Κέντρο Φιλελεύθερων Μελετών-Μάρκος Δραγούμης, s. 4-5.

makalesinde de Mora İsyanı ve Yunan Devrimi/Ayaklanması arasındaki uçurumun bilinciyle konuyu ele almıştır. Her iki farklı algı iki yüzüncü yıl kutlamalarında Yunanistan'a "çığlık" attırırken, Türk tarihinde iki yüz yıl önce Mora'da Türklere yapılan mezalim ve etnik temizliği hatırlatmaktadır. Tarihin şanlı anları ne olursa olsun, yüzleşmek ve bir milletin yok edilmesiyle sonuçlanmış ulusal bir bağımsızlığı sadece kahramanlıklar üzerinden okuyup coşkulu şölenlerle kutlamak kanaatimce insanlık tarihinde de eleştirilecek bir parantezi gündeme getirir.

Kaynaklar

Yunan Resmi Gazetesi

ΦΕΚ Α 92/1918 – 28 Απριλίου 1918.

ΦΕΚ Α 106/1918 –15 Μαΐου 1918.

Yunan Gazeteler

Αθηνά, 23.03.1838, Αριθμός 518.

Εμπρός, 25.03.1930, Έτος 34, Αριθμός φύλλου: 12.227.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Βασίλης Κρεμμυδάς, "Η εθνική γιορτή στο σχολείο" [Okullarda ulusal bayramlar], Η Εποχή, 31.10.2004"Δεν χωράνε 5 αιώνες ιστορίας σε 130 σελίδες" [130 sayfaya 5 asır sığamaz], Έθνος της Κυριακής, 24.03.2007.

Βασίλης Κρεμμυδάς,"Η Εκκλησία στο Εικοσιένα. Μύθοι και Ιδεολογήματα" [1821'de Kilise. Mitler ve İdeolojiler], Τα Νέα, 22.03.2005.

Βασίλης Κρεμμυδάς,"Η Ελληνική Επανάσταση του 1821" [1821 Yunan Devrimi], Gutenberg, Αθήνα 2016.

«Πώς βλέπουν οι Έλληνες την Επανάσταση 1821. Ανάλυση» [Yunanlar 1821 Devrimini Nasıl Görüyorlar?], Πανελλαδική Έρευνα ΚΕΦΙΜ-1821, Δεκέμβριος 2019, Κέντρο Φιλελεύθερων Μελετών-Μάρκος Δραγούμης.

Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επαναστάσεως του Φωτάκου [*Fotakos'un Yunan Devrimi hakkında Hatıraları*], Πρώτου Υπασπιστή του Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, Τύποις και βιβλιοπολείω Π. Δ. Σακελλαρίου, Αθήνησι 1858.

Άρδην, Τεύχος 97, Ιανουάριος-Σεπτέμβριος 2014.

Γιάνης Κορδάτος, Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδος [Modern Yunanistan Tarihi], Τόμος Α, Εκδόσεις 20ος αιώνας, Αθήνα 1957-58.

Θάνος Μ. Βερέμης, 21 Ερωτήσεις & Απαντήσεις Για το *21*[*1821 hakkında 21 soru-cevap*], Μεταίχμιο, Αθήνα 2020.

Νίκος Β. Ροτζώκος, Εθναφύπνιση και Εθνογένεση Ορλωφικά και Ελληνικά Ιστοριογραφια [*Ulusun Uyanması ve Ulusun Doğuşu Orlofika ve Yunan Tarih-yazımı*], Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007.

Παλαιών Πατρών Γερμανός, Απομνημονεύματα [*Hatıralar*], Εκ του τυπογραφείου Σπύρου Τσαγγάρη, Εν Αθήναις 1900.

Πέτρος Θ. Πιζάνιας, Η Ελληνική Επανάσταση *1821-1830* [*Yunan Devrimi 1821-1830*], Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2021.

Σπυρίδων Π. Αραβαντίνος, Ιστορία Αλή Πασά του Τεπελενλή [*Tepedenli Ali Paşa'nın Hikayesi*], Εκ του τυπογραφείου των καταστημάτων Σπυρίδωνος Κουσουλίνου, Εν Αθηναίς 1895.

Σπυρίδων Τρικούπης, Ιστορία της Ελληνικής Επαναάστασης [*Yunan Devrim Tarihi*], Τόμος Πρώτος, Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα 1993.

Χριστίνα Κουλούρη, "Γιορτάζοντας το Έθνος: Εθνικές Επέτειο στην Ελλάδα του 19ου αιώνα" [Ulusal Kutlama: 19. yy'da Yunanistan'da Ulusal Kutlamalar], Αθέατες όψεις της ιστορίας [*Tarihin Görünmeyen Yüzü*], επ. Δέσποινα Παπαδημητρίου & Σεραφείμ Σεφεριάδης, Ασίνη, Αθήνα 2012, s. 181-210.

Akşin, Sina, "Siyasal Tarih (1789-1908)", ed. Sina Akşin, *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, Cem Yay., İstanbul 1992.

Anderson, Benedict, *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, çev. İskender Savaşır, Metis Yay., İstanbul 2009.

Bayrak, Meral, *1821 Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ocak 1999.

Bora, Tanıl, "Turkish National Identity, Turkish Nationalism and the Balkan Problem", *Balkans A Mirror of the New International Order*, ed. Günay Göksu Özdağan & Kemali Saybaşılı, Eren Yay., İstanbul 1995, s. 101-120.

Cevdet Paşa Tarihinden Seçmeler, C II, Milli Eğitim basımevi, İstanbul 1973.

D. Smith, Anthony, *Milli Kimlik*, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yay., İstanbul 1994.

Erözden, Ozan, *Ulus-Devlet*, On İki Levha Yay., İstanbul 2013.

Finlay, George, *History of the Greek Revolution*, Vol. I, William Blackwood and Sons, Edinburgh and London 1861.

Gellner, Ernest, *Milliyetçiliğe Bakmak*, çev. Nalan Soyarık, Saltuk Özertürk, İletişim Yay., İstanbul 2013.

Gellner, Ernest, *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev. Büşra Ersanlı Behar, Hil Yay., İstanbul 2008.

Grigoriadis, İoannis N., *Kutsal Sentez Yunan ve Türk Milliyetçiliğine Dini Aşılamak*, çev. İdil Çetin, Koç Üniversitesi Yay., İstanbul 2014.

Hall, Stuart, "The West and the Rest. Discourse and Power", *Formations of Modernity*, Polity Press, ed. Stuart Hall & Bram Gieben, Cambridge 1992 s. 275-331.

Hobsbawm, Eric, *Devrim Çağı 1789-1848*, çev. Bahadır Sina Şener, Dost Yay., Ankara 2013.

Hroch, Miroslav, *Avrupa'da Milli Uyanış Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi*, İletişim Yay., çev. Ayşe Özdemir, İstanbul 2011.

Hroch, Miroslav, *Social Preconditions of National Revival in Europe A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups Among the Smaller European Nations*, Cambridge University Press, Cambridge 1985.

Jaskułowski, Krzysztof, "Western (civic) versus Eastern (ethnic) Nationalism The Origins and Critique of the Dichotomy", *Polish Sociological Review*, 3/2010, Vol. 171, s. 289-303.

Karpat, Kemal, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, Timaş Yay., İstanbul 2019.

Kedourie, Elie, *Avrupa'da Milliyetçilik*, çev. Haluk Timurtaş, Köprü Kitap, İstanbul 2017.

Kellas, James, *Politics of Nationalism and Ethnicity*, St. Martin's Press, New York 1991.

Kitromilides, Paschalis M., *Aydınlanma ve Devrim Modern Yunanistan'ın Kuruluşu*, çev. Sinem Güldal, Alfa Yay., İstanbul 2021.

Kohn, Hans, "Western and Eastern Nationalisms", *Nationalism*, ed. John Hutchinson and Anthony D. Smith, Oxford University Press, Oxford 1994, s. 162-164.

Kütükoğlu, Mübahat, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler, Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar)*, Genelkurmay ATASE Yay., Ankara 1986, s. 133-161.

Offe, Claus, *Varieties of Transition: The East European and East German Eperience*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts 1997.

Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Kronik Yay., İstanbul 2019.

Özsüer, Esra, *Türkokratia Avrupa'da Türk İmajı*, Kronik Yay., İstanbul 2018.

Pouqueville, François Charles Hugues Laurent, *Historia tēs Hellēnikēs Epanastaseōs, ētoi, Hē anagennēsis tēs Hellados: meta kallitechnikōn eikonōn kai meta parartēmatos, pe riechontos tēn historian, tēs Boumpoulinas, tēs Tzavella, tēs Kanare, tēs Monarchidou, tēs Papalexopoulou, tēs Botsare, kai tōn allōn hērōidōn Hellēnidōn, tou hierou agōnos*, (epimeleia Aristeidou N. Kyriakou), Ekdot. Grapheion V.K. Tsangarē, En Athēnais [1839?].

Renan, Ernest, *Ulus Nedir?*, çev. Gökçe Yavaş, Pinhan Yay., İstanbul 2019.

Saatçi, Meltem Begüm, "Balkan Ulusçuluklarına Dair Bir Değerlendirme: Farklı Uluslar Farklı Usuller", *Karadeniz Araştırmaları*, C 6, S. 23, Güz 2009, s. 13-28.

St. Clair, William, *That Greece Might Still Be Free The Philhellenes in the War of Independence*, Open Book Publishers, Cambridge 2008.

Todorova, Maria, *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek*, çev. Dilek Şendil, İletişim Yay., İstanbul 2015.

Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.

Valiyeva, Kamala, "Covid-19 ile Ulus Devleti Yeniden Düşünmek", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı*, Yıl: 19, S. 37, Bahar (Özel Ek), s. 390-403.

İnternet Kaynakları

https://greece2021.gr/25martiou

https://greece2021.gr/epitropi-ellada-2021/skopos.html

https://www.hellenicparliament.gr/userfiles/ebooks/periodiko_t039/4/index.html.

The Morean Rebellion and National Heroes in the Greek Public Opinion in the Two-Hundredth Year of the Rebellion

Esra Özsüer*

Abstract

The nation-state model, which emerged as an idealized structure in Central Europe in the 19th century, is an important starting point for the disintegration of multi-ethnic political institutions such as the Ottoman Empire. The Ottoman Empire, which gathered many different identities and belongings in terms of socio-political terms, witnessed the armed struggles of different nations that wanted to become a nation in the Balkan geography, especially since the 18th century, due to the political deformation that occurred in the institutional framework of the state. As a result of these rebellion movements in the Balkans; Greece, which was the first to gain its independence from the Ottoman Empire, carried the "Greek" perception in the Turkish national memory from the "loyal nation" to the "treacherous nation" in terms of both initiating the loss of the empire in European lands and exemplifying the crash of the Pax-Ottomana system.

First of all, in order to analyze the 'treacherous Greek' image in Turkish historical construction, it is necessary to understand the 'System of Nation (millet)' that constitutes the institutional structure of the Ottoman Empire and what the "nations" that are members of this system mean. As a matter of fact, the Serbs, Bulgarians and Romanians, who rose up and gained their independence after the Greeks in Turkish History, were not devalued (they were not discredited) as much as the Greeks. The general opinion formed in official historiography is that these nations caused rebellion or disorder, but the Greeks betrayed the Ottomans. At this point, it is important to analyze the role of the Greek nation in the institutionalization of the state in detail.

* Assoc. Prof., İstanbul University, Institute of Turkic Studies, İstanbul/TÜRKİYE, esra.ozsuer@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0001-6299-5929
DOI:10.37879/9789751758866.2024.185

In Greek historiography, the Peloponnese Revolt symbolizes the establishment of independent Greece as the "Greek Revolution". Therefore, the separation of Greece from the Ottoman Empire is described as a victory contrary to Turkish historiography. Celebrating the bicentennial of the Peloponnese Revolt in 2021, Greece has carried out many studies on the subject and conducted surveys re-evaluating the Greek Revolt in the collective perception. In this paper, an evaluation will be made about how the Peloponnese Revolt was perceived in Greece in its bicentennial year. In the paper, the literature on the subject will be searched and the Greek people's view of the rebellion in the sociological context will be analyzed in the light of new data.

Keywords: The Morean Rebellion, Greece, National Heroes, Greek Historiography, Turkish Historiography.

İki Yüzüncü Yılında Yunan Kamuoyunda Mora İsyanı ve Ulusal Kahramanlar

Öz

19. yüzyılda merkez Avrupa'da idealleştirilmiş bir yapı olarak ortaya çıkan ulus-devlet modeli, Osmanlı İmparatorluğu gibi çok etnili siyasi kurumların dağılıp parçalanmasında önemli bir başlangıç noktasıdır. Sosyo-politik açıdan birçok farklı kimlik ve aidiyeti bünyesinde toplayan Osmanlı, bilhassa 18. yüzyıldan itibaren devletin kurumsal çatısında meydana gelen politik deformasyondan ötürü Balkan coğrafyasında uluslaşmak isteyen farklı milletlerin silahlı mücadelelerine tanıklık etmiştir. Balkanlarda çıkan bu isyan hareketleri sonucunda Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını ilk alan Yunanistan, hem İmparatorluğun Avrupa topraklarındaki kaybını başlatması hem de Pax-Ottomana sisteminin iflasını örneklemesi bakımından "Yunan" algısını Türk ulusal belleğinde "sadık milletten" "hain millete" taşımıştır.

Öncelikle Türk tarih inşasında "hain Yunan" imgesinin çözümlenebilmesi için Osmanlı İmparatorluğu'nun kurumsal yapısını oluşturan "Millet Sistemi"ni ve bu sisteme üye olan "milletler"in ne anlama geldiğini iyi anlamak gerekmektedir. Nitekim Türk tarihinde Yunanlılardan sonra ayaklanıp bağımsızlıklarını elde eden Sırplar, Bulgar ve Romenler, Yunanlılar kadar değersizleştirilmemişlerdir. Resmi tarih yazımında oluşturulan genel kanı bu milletlerin isyan ya da karışıklık çıkardığı ancak Yunanların ihanet ettiğine yöneliktir. Bu noktada devletin kurumsallığı içinde Yunan milletinin rolünün detaylı analiz edilmesi önemlidir.

Yunan tarihyazımında ise Mora İsyanı, "Yunan Devrimi" olarak bağımsız Yunanistan'ın kuruluşunu simgelemektedir. Dolayısıyla Yunanistan'ın Osmanlı hakimiyetinden ayrılması Türk tarihyazımının aksine bir zafer olarak nitelendirilmektedir. 2021 yılında Mora İsyanı'nın iki yüzüncü yılını kutlayan Yunanistan konuyla ilgili birçok çalışmayı gerçekleştirmiş ve kolektif algıda Yunan Ayaklanması'nı yeniden değerlendiren anketler gerçekleştirmişlerdir. Bu bildiride iki yüzüncü yılında Mora İsyanı'nın Yunanistan'da nasıl algılandığına dair bir değerlendirme yapılacaktır. Bildiride konuyla ilgili literatür taraması yapılacak ve sosyolojik bağlamda Yunan halkının isyana bakışı yeni veriler ışığında analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mora İsyanı, Yunanistan, Ulusal Kahramanlar, Yunan Tarihyazımı, Türk Tarihyazımı.

Introduction

When compared to the characteristics of the previous centuries, perhaps the most important characteristics of the 19th and 20th centuries are their departure from the hazy image of the ethnic feelings and gaining a more salient silhouette. In fact, just like many theorists, who made theoretical and empirical studies on nationalism, Ernest Gellner characterized the first nationalist rebellions in the 1830s as the second stage[1] of nationalism.[2] However, the French Revolution of 1789, which the Marxist historian Eric Hobsbawm defined as *double revolution,*[3] and the [British] Industrial Revolution, which is deemed as its contemporaneous, are the first stage of the transformation that the world has encountered, and in essence they are a twin chaos, because the French Revolution, which has political characteristics, and the British Revolution, which has more industrial characteristics, surpassed their local boundaries -those revolutions are not phenomena that purely belong to France and England- and turned into large scale mass movements.

1 The first stage starts with replacing a universal order and those who rule it with the sovereign states. When history of Europe is considered, the emergence of nations and nationalism is also the process of creation of a new system of states since the 18th century. This system which is defined as the nation-state system is a new political construction from the feodal political order to the central state structure. This construction is exported to other corners of the World by the Europeans in the following stages and it has different phases. Ernest Gellner, *Milliyetçiliğe Bakma*k, trans. Simten Coşar, Saltuk Özertürk, Nalan Soyarık, İletişim Yay., İstanbul 2013, pp. 45-47; Ozan Erözden, *Ulus-Devlet*, On İki Levha Yay., İstanbul 2013, s. 3.

2 Gellner, *ibid*, p. 48.

3 Eric Hobsbawm, *Devrim Çağı 1789-1848*, trans. Bahadır Sina Şener, Dost Yay., Ankara 2013, p. 7.

Especially the second half of the 18th century became an era of crisis for the political regimes and economic systems of Europe. Moreover, the last decades of the century continued by turmoil which from time to time amounted to rebellion or the independence movements of the colonies that sometimes amounted to separation. The political tensions which took place in America (1776-1783), Ireland (1783-1784), Belgium and Liege (1787-1790), the Netherlands (1783-1787) and Geneva (1779) distanced some of the historians from perceiving the French Revolution as an isolated incident in itself, because the French Revolution, which was ecumenical and whose impacts are deemed as long-termed, was only one of the revolutions that took place at the age of democratic revolutions. On the other hand, among the contemporary revolutions, only the French revolution is deemed as having ideas that revolutionized the world and in terms of its characteristics, it has the overarching quality that includes the world. For instance, the American Revolution, which gave birth to crucial consequences for the American history, did not leave an important mark other than the countries that were involved with and included in it. However, the French Revolution became a turning point in all countries. Namely, the rebellions that have led to the independence of the Latin American countries after 1808 were the repercussions of the French Revolution rather than the American Revolution. In addition, the Hindu Reform Movement and Hindu nationalism had been inspired by the French Revolution and they revealed that the French Revolution had an impact up to Bengal. For this reason, the French Revolution acquired itself a strong place as the revolution of its century although it was not the only example of its kind.[4]

Although the process was painful, the 19th century, which became the stage for radical changes especially in the political, legal and social structures of states, was a century where the *Anciens régime*, which represented the monarchies and the privileges of the monarchies in many places of Europe, was terminated and afterwards the democratic republics were established. The full political and military hegemony of Europe around the world was also the product of the double revolution. The problem of nationalities, which emerged everywhere, turned the Eastern Question into a permanent crisis in the Ottoman Empire, which entered into a period of regression against the threat created by both the internal disintegration and the ambitions of rival Great Powers, primarily Great Britain, Russia and France to a lesser

4 Hobsbawm, *ibid*, pp. 64-65.

degree. Therefore, the Ottoman State, which from time to time experienced traumas due to the military power of Europe and Russia, had to face the threat directed to its existence at the beginning of the 19th century which was regarded as the longest century of the empire[5]; and here the contribution of the strengthening of Austria and Russia and increasing their commercial and cultural impacts may not be ignored.[6]

The nation-state model, which emerged as an idealized structure in Central Europe in the 19th century, was an important departure in the disintegration of the multiethnic political institutions such as the Ottoman Empire. The Ottoman State[7], which turned into a Balkan empire at the end of the 15th century, gathered many different identities and loyalties in itself in terms of the socio-political perspective. Especially with the political deformation that took place in the institutional umbrella of the Ottoman state starting from the 18th century, the nationalist currents and movements in the Balkans (indeed nationalism was a phenomenon, which existed in essence since the beginning of the Ottoman hegemony in the Balkans and developed and strengthened over time)[8] caused the armed struggles of the Christian communities, which wanted to become a nation. Additionally, the Ottoman State, which lost its authority domestically and internationally after the Second Siege of Vienna, and became unsuccessful, was unable to prevent the development of nationalist movements in the Balkan Peninsula, because the unsuccessful Second Siege of Vienna, when the problem of nations became concrete, indicated not only to the European states, but also to the Balkan peoples that the Ottoman power could be defeated. Therefore, this fiasco brought the Ottoman Rumelia in the 17th century to a dynamism, which was different from that of the previous periods.

Indeed, such kinds of rebellious movements may neither be explained by the actual and visible entry of the Ottoman State into the disintegration process, nor be indicated as an ordinary outcome of the French Revolution of 1789. Merely, those two approaches would not go beyond a hasty judgement, because the self-enclosed religious and ethnic groups within the Ottoman Empire, namely the cosmopolitan structure, was far from having the ability

5 İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Kronik Yay., İstanbul 2019.

6 Hobsbawm, *ibid*, p. 113, 34.

7 The borders of the Ottoman Empire in the 15th century extended from Bosnia in the West to Bessarabia in the north. Ortaylı, *ibid*, p. 61.

8 Ortaylı, *ibid*, p. 61.

to adapt to the world of the 18th and 19th centuries. Additionally, the vast majority of the subjects comprising the Empire were groups of people who had earlier established states, and owned independent churches and literary languages. There were also nationalist movements between both the Slavic and Greek intellectuals since the Renaissance [For instance, Rigas of Velestin (Rigas Fereos) was a respectable pioneer in his country in the national and social liberation of Greece]. Those peoples started to adopt the nationalist current and organize with the impact of the bourgeoisie who became rich through trade, the clergy and the Philhellenes in Europe in the 18th century. Ortaylı explains one of the factors that accelerated the beginning of this process by eliminating the *devshirme* system in the 17th century. According to Ortaylı, the prominence of Anatolian Turkishness in the Ottoman rule and the dominant Ottoman culture brought the end of Ottomanness in the traditional empire which may be characterized as cosmopolitan just like the Rome of the Ancient Times and Byzantine of the Middle Age and "Ottoman" in the real sense.[9]

Nationalism and the nationalist movements that arose in the Balkan Peninsula need to be evaluated separately from the Western Europe[10] because the Balkan nationalism in the 19th century differed from the nationalist movements in the colonial countries of the contemporary world. This had two salient reasons: First reason was the absence of the bourgeoisie in the Balkans as this is the case in western Europe.[11] Second reason was the fact that the Balkan nationalism displays different characteristics than the Western nationalism. The basic point of differentiation while explaining the nation building process in Europe was the mutual interaction of the state and nation. While the oldest modern nations, Great Britain and France, had a long state tradition, the "late" nations such as Germany and Italy in the 19th century brought together the national union struggle by a united state struggle based on a cultural movement uniting people sharing the same

9 Ortaylı, *ibid*, pp. 63-64.

10 For detailed information regarding the subject matter, see: Elie Kedourie, *Avrupa'da Milliyetçilik*, trans. Haluk Timurtaş, Köprü Kitap, İstanbul 2017; Miroslav Hroch, *Avrupa'da Milli Uyanış Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi*, trans. Ayşe Özdemir, İletişim Yay., İstanbul 2011.

11 When the 18th century came, the Serbian and Greek bourgeoisie started to appear. When compared to the Serbs, the Greek bourgeoisie appears to be more international. In many places around the world, Greek trading colonies were formed such as Odessa, Marseilles, Trieste and London. The powerful presence of the Greeks in the trade of Thessaloniki allowed them to expand throughout Balkans and Eastern Europe over time.

ancestry and language.[12] The Eastern European national movements were mostly a kind of independence movements fighting for separating from big and multiethnic empires such as Habsburgs, Romanovs and Ottomans. The nation building process of Western Europe took place within the already existing state and accompanied the establishment of the state following political modernization. However, nationalism in Eastern Europe[13] was in essence conducted outside of the already existing state or against it. While nationalism in the West was more socio-political oriented and had a definition of more volunteer nationhood as it might be seen in the French Revolution, nationalism in the East primarily emphasized cultural and linguistic rights based on a nation-based perception.

Hans Kohn (1891-1971) who is regarded as an authority regarding the history of nationalism examined the phenomenon of nationalism in two sharply separated areas such as the Western and Eastern Nationalisms in his studies regarding the topic.[14] Alternatively, the variants of nationalism were considered as bipolar such as the West and the rest[15] as Stuart Hall expressed. In those two types of nationalisms, which are independent from each other, the Western nationalism is explained as based on citizenship and politics, and the Eastern nationalism is explained as based on ethnicity and culture. Moreover, against the Western nationalism, which is regarded as moderate, the Eastern nationalism is regarded as "hostile", "non-liberal", "oppressive" and "dangerous".[16] Namely, against the liberal Western

12 Claus Offe, *Varieties of Transition: The East European and East German Experience*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts 1997, pp. 51-52.

13 Indeed, it is not correct to classify all Eastern European nations as "ethnic nationalists". For instance, nationalism of Poland and Hungary may be associated more with the Western nationalism because those two states developed on a long independent state tradition and the basis of ruling elites. Miroslav Hroch, *Social Preconditions of National Revival in Europe A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups Among the Smaller European Nations*, Cambridge University Press, Cambridge 1985, p. 9.

14 Hans Kohn, "Western and Eastern Nationalisms", *Nationalism*, eds. John Hutchinson and Anthony D. Smith, Oxford University Press, Oxford 1994, pp. 162-164.

15 Stuart Hall, "The West and the Rest Discourse and Power", *Formations of Modernity*, eds. Stuart Hall & Bram Gieben, Polity Press, Cambridge 1992, p. 276.

16 This type of approach is a thesis which is put forward in the studies of Anglophone nationalism. Namely, in the perspective of Anglophone nationalism, the West is associated with "good" nationalism and non-Western world (East) is associated with "bad" nationalism. Krzysztof Jaskułowski, "Western (civic) versus Eastern (ethnic) Nationalism the Origins and

nationalism, the Eastern nationalism is exclusionary and authoritarian.[17] The nationalist current in the Balkans, which was mostly identified with the Eastern nationalism, found itself an area of activity in a later period when compared to the Western European nationalism. The Balkan nationalism had some special characteristics that differentiates it from its counterparts in Western Europe. For instance, Karpat uses the phrase of "community nationalism" to define the Balkan nationalism, which was formed by the mixture of religious and ethnic characteristics.[18] Maria Todorova, who also has remarkable studies regarding the Balkans, considered "the Orthodox" belief as the specific gravity of this community nationalism with a similar approach.[19] In the national independence movements that mostly emerged in the Balkans, the Orthodox Church manipulated Christianity and the ideology of nationalism simultaneously.

Karpat, who mentioned that the powerful popular communitarianism on which the Balkan nations relied for legitimacy and power had been inherited from the Ottomans, indicated that the element of ethnic affinity, which was part of the mutualism of communitarianism and nationalism, developed and got stronger during the Ottoman rule. Indeed, the deepening of the Orthodox Christian peoples in the Balkans their loyalties towards belief and the representatives of the communities through belief by their feelings of religious identity and their development of their ethnic identities, which became the other component of their modern political identities, took place under the Ottoman "millet system". Although, the Ottomans did not encourage them to develop their ethnic and political identities, it was the purpose of the millet system to develop their religious feelings of identity or encourage their loyalty to their beliefs or the representatives of their beliefs.[20] On the other hand, the religious ties of Orthodox Christianity were not about the feelings of dissatisfaction of the people against the regime, they were actually about the fact that the Ottomans perceived the religious ties as the most important distinguishing feature among the people. The existence of community nationalism was possible by the unity of the community, because the community nationalism, which was composed of the mixture of

Critique of the Dichotomy", *Polish Sociological Review*, 3/2010, Vol. 171, p. 290.

17 James Kellas, *Politics of Nationalism and Ethnicity*, St. Martin's Press, New York 1991, pp. 73-74.

18 Kemal Karpat, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, Timaş Yay., İstanbul 2019, p. 20.

19 Maria Todorova, *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek*, tr. Dilek Şendil, İletişim Yay., İstanbul 2015.

20 Karpat, *ibid*, pp. 20-21.

religious and ethnic characteristics, may only create an area of activity with the unity of a community. This popular element, whose impact was powerful, opened the door for some hesitation regarding the secular identities of the Balkan states. Although those states, especially Greece, provided the guarantee that they were secular to the West, they may not hide the fact that they persistently adopted religious – ethnic nationalism when their policies and political programs were examined.

The nationalist currents in the Balkans developed with the purpose of establishing a new state by the conflicting nations against the already existing state rule which is different from Western Europe [what is meant by the already existing rule are the Ottoman and Habsburg rules]. In fact, as the defenders of the national movements in the Balkans acted with the idea of including the regions where their kin located beyond the central geography where they lived into their own lands, the ideal of establishing a "Grand" state is the key of the expansionist nationalism in the Balkans when the matter is evaluated within the boundaries of Eastern nationalism (for instance, the Megali Idea of Greece is the most appropriate example to be given in this regard).[21] In fact, the emergence of Balkan nationalism corresponded with the collapse of the traditional Ottoman order. The militaristic and political attacks of the European states towards the Balkan lands after 1683 caused both the disintegration of the Ottoman social structure and thusly the establishment of independent states in the region either directly or indirectly. The first and the most important factor in the development of the nationalist feelings that surfaced in the Balkans before the signature of the Treaty of Berlin was the defeat of the Ottoman military power at the gates of Vienna in 1683. Following this defeat, the Habsburgs occupied Buda in Hungary and some parts of Serbia and destroyed the Muslim population in those places by emphasizing that the Catholic Christians were dominant there. However, as the Orthodox Christians did not trust the Papacy and they preferred the Ottoman rule rather than the Catholic rule, it did not become possible for the Austrian expedition to create an effective propaganda regarding rebellion.

The real factor that sparked the rebellions in the Balkans were the Russian attacks on the Ottoman Empire. Tsar Petro's desire to become the protector of the Balkan Orthodox Christians with the comprehensiveness of "Orthodox Christian brothers" officially became a reality with the Treaty

21 Meltem Begüm Saatçi, "Balkan Ulusçuluklarına Dair Bir Değerlendirme: Farklı Uluslar Farklı Usuller", *Karadeniz Araştırmaları*, Vol. 6, No. 23, Fall 2009, p. 16.

of Küçük Kaynarca (1774) signed after the Turco-Russian War. Russia's gaining the right to represent the Orthodox Christians in the Balkans under the Ottoman Rule against the Ottoman Government (*Bab-ı Âli*) broke the Ottoman monopoly of power in this region and the Orthodox *millet* was exposed to the Russian impact.[22] Briefly, the permanent contribution that Russia made to the Balkan nationalism need to be thought both in terms of making the Orthodox Christianity a political ideology in the Balkans and of mobilizing the Orthodox Christians against the Ottoman State by using this ideology. Thusly, the Balkans became the carrier of this special type of political administration, which aimed to establish nations by the national movements[23], which started towards the end of the 18th century, and became the region, which benefitted from this at the highest level.[24]

For Greece, the late 18th century introduced two important incidents that mobilized the Greek society. The first one was the victory that Russians gained against the Ottomans in the Turco-Russian War between 1768 and 1774. With the Treaty of Küçük Kaynarca, which ended the war, the glory of the Ottomans, which once intimidated the Great European Powers, left its place to a weak empire. The Russian interventions in the east showed at the Greek front that their "wild" masters could be defeated, and thusly it provided hope to the Greek nation so that materializing freedom was no longer a possibility but it could become a reality. The French Revolution formed another aspect of this hope, which was slowly growing among the Greeks. The great French victories in obtaining their political freedoms

22 Karpat, *ibid*, pp. 31-32.

23 Many Balkan historians believe that the Serbian Rebellion of 1804 initiated the nationalist rebellions in the region. Three basic elements may be mentioned in the independence movements of the Serbs. The first one is the social and economic developments that led to the birth of the bourgeoisie in the Serbian society. The second one is the arbitrariness continuing in the Ottoman rule. The third one is the provocations of Austria, Russia and France. Austria and Russia maintained their propaganda especially from the religious aspect, and France maintained its propaganda from the nationalist and democratic aspect. In fact, the same elements may be considered for the Greeks in the Ottoman State. On the other hand, there are also some salient differences between the Serbian and Greek rebellions. The Serbian rebellion movement developed gradually and it started initially as a reaction against the oppression of the janissaries. However, the Morean Rebellion is a movement which was prepared earlier and was aiming independence from the beginning. Sina Akşin, "Siyasal Tarih (1789-1908)", *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, ed. Sina Akşin, Cem Yay., İstanbul 1992, pp. 97, 102.

24 Karpat, *ibid*, p. 38.

domestically and spreading the principles of their revolution to the rest of Europe indicated the necessity of Enlightenment to all other nations, which were struggling for similar targets. Therefore, the intense impact of such events and processes, which had been taking place in Europe, revealed the necessity of the Greek Enlightenment among Greek intellectuals such as Rigas and Korais.

The Historical Background of the Morean Rebellion of 1821

In the late 18th century, two risks should not be ignored regarding the future of the Ottoman Empire in the Balkan lands. The first one was the excitement for democracy and the doctrine of nationalism that the French Revolution created in the Ottoman State; and the second one was the Russian propaganda of Orthodoxy and Pan-Slavism, which aimed to disintegrate the Ottoman Empire.[25] Following the end of the Turco-Russian war between the years of 1787 and 1792, the Greeks understood that in fact, the Russian policies and promises were nothing but frustration.[26] The feeling that the Russians left the Greeks to their fate brought the French Revolution to the fore, which resonated powerfully among the Greek intellectuals. The excitement that the *liberté, egalité, fraternité* motto of the French Revolution created among the Greeks who supported the Enlightenment served as a catalyzer in emergence of a conscious, purposeful and orderly politics. The fundamental transformation that the French Revolution caused in the Greek politics and Greek social thought in the last decade of the 18th century was in essence

25 Akşin, *ibid*, p. 83.

26 In 1750 monk Theoklitos Polyidis, travelled different regions of Greece and collected various prophecies. He prepared a small booklet by adding his prophecies on top of the prophecies that he had collected and started to distribute the booklet titled Heralding Angel () in different settlements in Greece. The booklet stated that the Balkan Christians would get rid of the Ottoman rule in a short amount of time because the blonde race (ksantho genos) would come for help soon. Γιάνης Κορδάτος, *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδος [History of Modern Greece]*, Τόμος Α, Εκδόσεις 20ος αιώνας, Αθήνα 1957-58, pp. 202-203. At this point, it is an important problematic whether the booklet prepared by Polyidis was closely related to the Russian Mediterranian policy that they had been maintaining since the end of the 18th century in the Balkans against the Ottomans by using the traditional religious ties. In fact, during the Turco-Russian war of 1770, it is almost impossible for the rebellion started by the Greeks with the provocations of Russian General Kont Orlov in the Morea under the impact of the myth of "blonde race" which was perceived as the great savior (Orlov Rebellion/Orlofika). Νίκος Β. Ροτζώκος, *Εθναφύπνιση και Εθνογένεση. Ορλωφικά και Ελληνικά Ιστοριογραφια [Awakening and Birth of the Nation. Orlofika and Greek Historiography]*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, pp. 13-38.

closely related to the Enlightenment philosophy of Rigas of Velestin (1757 - 1798) who closely experienced the rural Greek society [Rigas was born and grew up in the village of Velestino of East Thessalia]. In the alternative that Rigas offered to all Balkan nations, there was the idea of reversing the existing conditions by a revolution to be started against the Sultan and making the transition to the republican type of regime. Indeed, in the 3rd Article of Rigas' declaration named "Human and Citizenship Rights" in his revolutionary manifesto, a definition was made regarding the equality of all peoples whether Christian or Muslim (Turkish).[27] Additionally, in his united map composed of twelve pages that he published in Vienna in 1796, the Balkan union attracted the attention rather than the borders of Greece. Those borders were also understood from his manifesto composed of four sections named *The New Political Rule of the Residents of Rumelia, Asia Minor, Aegean Islands and Moldavia and Wallachia*. On the other hand, the name of the new order to be established was determined as the "Hellenic Republic". This meant that there would be a new political order where the Greeks were dominant or had the final say in the administration, including all Balkan nations plus the Turks. The mentioned rule where the old and the new exchanged places would also radically restructure / transform the politics and society. Especially, Rigas's close relationship with the speakers and supporters of the revolutionary France and his participation into local politics after some time turned into a militant patriotism. The conception of fraternity among the Balkan nations constituted the ferment of this rebellion challenging the authority of the Sultan whom he perceived as "the despot". The Orthodox Christian belief was at the core of this Pan-Balkan fraternity conception.[28]

In this manner, the Greek "national" awakening started to develop first in the 18th century with the political activities of Rigas of Velestin. Rigas would topple down the Ottoman rule and allow other Balkan nations along with the Greeks to achieve independence through revolution. Another supporter of Enlightenment who determined the necessary principles regarding the political and moral structuring of Greece in the process going towards independence was Adamantios Korais (1748-1833). The republicanism of

27 Θάνος Μ. Βερέμης, *21 Ερωτήσεις & Απαντήσεις Για το 21 [21 questions and answers regarding 1821]*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2020, pp. 128-129.

28 Paschalis M. Kitromilides, *Aydınlanma ve Devrim Modern Yunanistan'ın Kuruluşu*, trans. Sinem Güldal, Alfa Yay., İstanbul 2021, pp. 296-313.

Korais who was inspired by the ideals of republican classicism was more of a liberal republicanism and he believed that moderation would help the spread of liberal ideology. As Korais perceived the Republican rule as a moral and social reform tool, he believed that the needs of the Greek society had to be examined well. He never diverted to the harsh utopian projects that might endanger the Greek nation. For this reason, he accepted the moderate theoretical republicanism as the safest route going towards political change. Therefore, the revolution that Korais supported was a revolution of morals. According to him, the Enlightenment began when the dilemma of the people was overcome by consciousness and this was only possible by the return of the nation to its Antic Greek roots. The dialectic of culture and freedom that Korais built with the Antic Greece in a sense formed the roots of the Greek national movement. Because in Korais'world, it was only temporary to achieve independence without cultural structuring and he believed that without this configuration the infrastructure of the concept of freedom would not be built. Consequently, it was not possible for the Greek problem to become successful without cultural transformation. One of the most important matters that kept Korais busy, who was especially under the impact of the Enlightenment philosophers such as Montesquieu and John Locke was the struggle between civilization and barbarism in the history of mankind. At this point, he related the fall of the Greeks not with the character of the nation, but the conditions that were imposed on it.[29] Korais and the Greek supporters of the Enlightenment following Korais' school accepted the cultural transformation as the sections of a long-term strategy on the path of political freedom and independence.[30] According to Korais, there were three basic pillars in the end of the long time period -namely the national salvation- in which the Greeks experienced the Ottoman oppression. The first one was freedom, the second one was education and the third one was trade, which was regarded as the factor undermining the oppression of the kings.[31]

29 Βερέμης, *ibid*, p. 131

30 Kitromilides, *ibid*, pp. 394-395.

31 In fact, the Greek trading ships armed against the pirates were called to the Morea when the rebellion started and they were equipped with new weapons. Therefore, the Ottoman State encountered a rebellious fleet in the Aegean Sea suddenly in the first weeks of the rebellion. Those ships that eliminated security in the Eastern Mediterranean and increased in numbers displayed the necessary effort for the rebellion to spread in the islands. Meral Bayrak, *1821 Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler

Today, in the Greek historiography, the names such as Rigas and Korais are regarded as the apostles[32] of the Greek Enlightenment. Therefore, the role of the Enlightenment in the Greek independence struggle is highlighted by capital letters. Thanos Veremis, the Greek historian, relates the basic motivation in Greece's emergence as the nation-state with the struggles of the fighters of 1821 in the domestic fronts, the external assistance of Philiki Eteria and Philhellenes[33] and the idea of independence of the French Revolution that the Greek diaspora got to know due to trade. Veremis defines the Greek independence movement as the preliminary preparation of the resurrection of the new nation-state to be established with the French model in the Hellenic lands.[34] In the Greek historiography, the Morean Rebellion[35] is a nine-year armed freedom movement, which is composed of four different stages.

Its first stage was the conflicts that took place between the years of 1821 and 1823 in the Morea, Central Greece and the Aegean Islands.[36] The Greek

---

Enstitüsü, Unpublished Doctoral Thesis, January 1999, p. 78.

32 Βερέμης, *ibid*, p. 127.

33 The idea that the basis of the legitimacy of a state was the rule of people summarizes the liberal ideology of the revolutions of the 18th and the 19th centuries. The concept of Philhellenism is generally associated with the elements of liberal ideology. The Italian radicals who longed for the Greek independence and Napoleon's past, the anti-monarchy groups in Great Britain, and German visionaries adopting the idea of a united Germany and the adventurers of the period all took place in the Greek struggle for independence. However, it may not be argued that all Philhellenes were active at the fronts during the war. Many of them were distinguished by the assistance that they provided from their homelands and others supported this movement by taking part in various commissions established for supporting the Greek struggle in the European capitals and other big cities. In the catalogue printed by Henri Fornezy in 1884, names of 421 Philhellenes were mentioned. Germans constituted the majority of the Philhellenes who came to support the rebellion from various European countries. For a detailed study about the subject matter, see: Esra Özsüer,"19. Yüzyıl Avrupa Romantiklerinin 1821 Mora İsyanı Üzerindeki Siyasi ve Kültürel Etkileri", *Türkiyat Mecmuası*, Vol. 26, No. 2, 2016, pp. 325-344.

34 Βερέμης, *ibid*, p. 127.

35 In the Turkish historiography, the process, which is named as the Morean Rebellion of 1821, is expressed as a revolution or rebellion in the Greek historiography. The author remained loyal to the Greek terminology in the text taken from the Greek sources and used the expressions of Greek Revolution or Greek Rebellion (publisher's note).

36 The Morean Rebellion spread to Cyprus, Chios, Samos, Kos and Crete Islands in a short amount of time and the rebellion movements affected the shores of Western Anatolia. About the subject matter, see: Mübahat Kütükoğlu, Mübahat Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında

rebels who wanted to oust the Ottomans and establish an independent state started an armed rebellion in 1821. The Philiki Eteria, which was established in Odessa in 1814 and the rebellion[37], which started in the Princedoms of Danube with the unsuccessful attempt of General Alexander Ypsilantis, who was the aide of Tsar Alexander I, later spread to the Morean Peninsula and became successful there. Alexander Ypsilantis who found an opportunity when the Ottomans started to struggle with Tepedelenli Ali Pasha started a rebellion in Moldavia and Wallachia (*Memleketeyn*); however, he was defeated by the Ottoman troops when he was unable to gather the necessary support from the Serbs, Bulgarians, Romanians and especially Russians. Undoubtedly, one of the most important reasons for the failure of Ypsilantis's rebellion was the fact that the support that he was expecting from Russia never came. On the other hand, when he was unable to gather support from the people of Moldavia and Wallachia, the Serbs and the Bulgarians, Ypsilantis' rebellion became unsuccessful. Although Russia, which wanted to expand towards the Balkans and get rid of the Ottomans, perceived the rebellion as a light of hope in its policy to reach İstanbul, which was heralded by Tsarina Catherine II, Russia acted with the purpose of saving Moldavia and Wallachia from the Greek princes (*Fenerliler*) and used its efforts in this regard more than fighting against the Ottoman forces. Therefore, this attempt failed because Russia was unable to provide the necessary support although it wanted the rebellion to succeed. On the other hand, the Russian Tsar Alexander I's attendance to Laibach Conference where the revolutionist movements in Italy and Spain were discussed in the period when the rebellion started in Moldavia and Wallachia and the Russian support was expected was another reason for Russia to fail to provide support. Prince Metternich, the Austrian Prime Minister, and the Tsar, by

---

Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler, Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar)*, Genelkurmay ATASE Yay., Ankara 1986, pp. 133-161.

37 Ypsilantis was hesitant at the beginning regarding where to start the rebellion. However, majority of the members of Philiki Eteria preferred the Morea. However, according to Ypsilantis, Moldavia and Wallachia were more suitable for the rebellion. The biggest reason was that he wanted to mobilize the Balkan communities such as Romanians, Serbians, Bulgarians and Montenegrins and allow for the fast spread of the revolution in the Balkans. On the other hand, Ypsilantis believed that he would be able to gain support from Russia because Moldavia and Wallachia were at the Russian border. Moreover, in the event that a rebellion took place in Moldavia and Wallachia, the Ottoman State would not be able to send soldiers over the rebels without obtaining the approval of Russia. This would allow the rebels to gain time and would make it easier for them to rebel. Bayrak, *ibid*, p. 63.

the impact of the Holy Alliance, rejected to support the rebellion led by Ypsilantis and did not attempt anything to prevent the intervention of the Ottoman soldiers. In fact, in the Laibach Conference gathered to prevent revolutionary movements, the Philiki Eteria was regarded as an illegitimate rebellious organization just like the secret organization of the Carbonari.[38] The reason for the success of the Morean Rebellion, which started in the Peloponnesian Peninsula, was related to both the support given by Ali Pasha, the Notable of Ioannina and the support of Russia, Great Britain and France (Three Great Powers) for Greece. Therefore, the Morean Rebellion started as a *bona fide* social rebellion.[39] A great ethnic cleansing was carried out against the Turkish population during the Morean Rebellion and in summer of 1821, there were almost no Turks left in the region because more than twenty thousand Turks were massacred by the Greeks.[40]

The second stage is the Greek Civil War between 1823 and 1825, which was silently avoided in the Greek official historiography. The Greek Civil War, which emerged as a power struggle for the new Greek State for the leadership of the revolution in the period when the rebellion was going on, was composed of two stages. The first stage arose due to the rivalry of the elite politicians and the army to take control of the state. In this internal power struggle which may be described as the power struggle within the Greek independence movement, two separate centers/governments arose, one led by Kolokotronis on one side, and the other led by Kunduriotis and Mavrokordatos, on the other side.[41] In the first stage of the civil war, which lasted from the fall of 1823 until summer of 1824, there were intense political disagreements and in the second stage, which lasted from July of 1824 until January of 1825, there was the regional rivalry of Rumelia and Hydra against the Morea. Mavrokordatos, Kolletis and Georgios Kunturiotis, who were among the significant figures of the rebellion, formed a front against the Peloponnesian notables and Kolokotronis with the assistance of the notables of Rumelia.[42] Afterwards, this local division ended by the election of Ioannis Kapodistrias as the first head of government of Greece (1828-1831).[43]

38 *Cevdet Paşa Tarihinden Seçmeler*, Vol. II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973, p. 433.

39 Karpat, *ibid*, p. 42.

40 William St Clair, *That Greece Might Still Be Free the Philhellenes in the War of Independence*, Open Book Publishers, Cambridge 2008, p. 1.

41 Πέτρος Θ. Πιζάνιας, *Η Ελληνική Επανάσταση 1821-1830 [Greek Revolution 1821-1830]*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2021, p. 79.

42 Interior Greece at the north of the Morea and south of Epir and Teselia.

43 Βερέμης, *ibid*, p. 12.

The third stage was the political developments that took place between 1825 and 1827. In this period when the Greeks were in conflict with each other, Sultan Mahmud II made an agreement with Mehmet Ali Pasha of Kavala, the Governor of Egypt, and requested his assistance in quelling the rebellion. Sultan Mahmud II, who saw the weakness of the Ottoman Army after the capture of Ioannina attempted to ask for the assistance of the Governor of Egypt with a great unwillingness.[44] The success of the trained and regular army under the command of Mehmet Ali Pasha in quelling the rebellion that arose in Crete created an expression regarding that the Morean rebellion would also be quelled. Mehmet Ali Pasha stated that he would help quelling the rebellion with the condition that the Morean state would be fully independent and be given to his son, İbrahim Pasha. When the requests of the Governor of Egypt were accepted, the fleet under the command of İbrahim Pasha left Egypt in July 1824 and landed on Crete first, and on the Morea the next year. The rebellion in the Morea was quelled when the troops of İbrahim Pasha captured Mesolongi (1826) and Athens (1827).[45]

The political developments between 1828 and 1832 determined the fourth and the last stage of the Morean Rebellion. Especially, the involvement of Mehmet Ali Pasha in the Greek affairs upset some balance of power politics in Europe. The death of Tsar Alexander (1825) and ascension of Nikola Pavlovich (Nikola I), who had military talent, to the Russian throne changed the dynamics of Russian politics. The new Tsar, who was hostile to the Holy Alliance and the Turks and sympathetic to the Greeks, put Russia's private interests above everything else, not the general interests of Europe. Therefore, just like the Great Britain, Tsar Nikola I also found it problematic for a powerful governor like Mehmet Ali Pasha settling in the Morea and Crete to become dominant in Eastern Mediterranean, because the determining role of France in the Egyptian Reforms would make the impact of France inevitable in the region. Such a situation was against the Russian interests. In fact, Nikola I, after ascending to the throne, acted to resolve the Greek problem for the favor of Russia. First, he made a direct diplomatic attack by sending an ultimatum to the Ottoman Government in 1826 indicating his opposition regarding execution of the Treaty of Bucharest of 1812. By the Treaty of Akkerman (October 7, 1826) Russia obtained great advantages in the Balkans and the Ottoman seas. The possibility of Russia to gain influence

44 Akşin, *ibid*, p. 103.

45 Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, p. 142.

in the Mediterranean through Greece worried Great Britain and caused it to take action. Great Britain, which signed the St. Petersburg Protocol with Russia on April 4, 1826, was not against establishment of a smaller Greece, which would be under its protection. According to the signed protocol, the Greeks would become an autonomous state under the authority of the Ottomans with a tax and all Turks would be taken out of Greece.[46]

When the matter was perceived from the perspective of international diplomacy, the joint decision[47] of Great Britain and Russia, which they made with the St. Petersburg Protocol, was significant in terms of making the first step in the establishment of the Greek state, because Russia and Great Britain decided and acted for solving the Greek Problem according to their own wishes due to the protocol they signed. Russia and Great Britain which notified the Ottoman Government for applying the principles of the protocol was unable to realize what they wanted as the Ottoman Government perceived this as an intervention into their domestic affairs and rejected to apply it, in 1827. The negative response of the Ottoman Government resulted in the unification of the Great Powers in the Greek problem against the Ottomans. On the other hand, according to the London Protocol that Russia signed with France on July 6, 1827, it was decided to make Greece an independent state. Great Britain, Russia and France notified the decisions that they made in the St. Petersburg and London Protocols to the Ottoman Government again on August 16, 1827 and they requested the Ottomans to apply those principles. However, the Ottoman Government rejected those principles again by considering those principles very heavy as they meant the expulsion of the Turks from Greece and the disintegration of the empire. Afterwards, Great Britain, Russia and France attempted to cut the connection of the Morea with the Ottoman State by sieging the peninsula with their fleets. When the request of the allies was rejected for the Ottoman soldiers and fleet to leave Greece the fleets of three states entered into the Navarino Port and burned down the Ottoman fleet on October 20, 1827.

46 Uçarol, *ibid*, p. 144.

47 The Protocol was also submitted for the approval of other European states; however, Austria under Metternich's rule rejected to join the Protocol with the justification that the Protocol was not suitable for the Austrian domestic and international politics. In addition, Prussia did not approve the decisions of the Protocol under the influence of Austria.

The Navarino Incident, which meant the actual collapse of the Metternich System and the Holy Alliance, both lowered down the Ottomans to the status of a "naval empire without a fleet" and rendered the Turkish forces controlling the Morea defeated.[48] The Turco - Russian War, which took place later (1828 - 1829), led to the beginning of the rebellion in the Morea again. The Ottomans, who were fighting against the Russians in the Balkans and the Caucasians, also had to fight against the Greek rebellion. The European States, who were especially worried about the Russian successes against the Ottoman State, convened to terminate the war and signed a protocol (London Protocol) through their representatives who convened in London on March 22, 1829. According to this protocol, an independent Greek State composed of the Morea and the surrounding areas plus the Cyclades islands would be established. At a moment when the Turco – Russian war was going on, the protocol which was submitted to the Ottoman Government was initially rejected, however the Ottoman Government had to accept the protocol because Russia occupied Edirne. The Ottomans wanted to make peace with Russia and the Russian representatives signed the Treaty of Edirne on September 14, 1829. According to this Treaty, the agreement and protocol (10th Article) stipulating establishment of the Greek state and its independence was accepted by the Ottoman State. Due to the protocol which was signed on February 3, 1830 it was decided to establish a fully independent Greece. This decision, which was notified to the Ottoman Government by the Ambassadors of the Great Powers in İstanbul on April 8, 1830 was approved by the Ottoman State on April 24, 1830 and thusly the Greek State was officially established.[49]

Greece which obtained its independence from the Ottoman State in the consequence of those rebellious movements that emerged in the Balkans transformed the Greek perception in the memory of the Turkish nation from "the loyal nation" [*millet-i sadıka*] to "the traitor nation" in terms of both initiating the losses of lands of the empire in Europe and becoming an example for the collapse of the Pax-Ottomana system. On the other hand, as the Balkans were the first region where the Ottomans started to lose lands for the first time, this created a huge trauma in the Turkish collective memory brought by the feeling of anger and betrayal. Against this trauma, an official tendency to forget the Balkans was adopted.[50]

48 Uçarol, *ibid*, p. 147.

49 Uçarol, *ibid*, p. 152.

50 Tanıl Bora, "Turkish National Identity, Turkish Nationalism and the Balkan Problem", *Bal-*

The Morean Rebellion in the Greek Official Historiography: March 25, 1821, A Myth or Reality?

Although the Morean Rebellion, which was described as the Greek Revolution / Rebellion (Elliniki Epanastasi / Ellinikos Ksesikomos) in the Greek historiography, started in spring[51] of 1821, according to the narrative in the official historiography, the Rebellion started on March 25 in the Kalavrita village at the Pelopennesian Peninsula in the Agia Lavra Monastry when a priest named Paleon Patron Germanos raised the flag carrying the holy icon in the air. However, the information regarding the beginning of the rebellion on March 25 in the manner described above is ambiguous. For instance, the Morean Rebellion first started on February 24, 1821 by Alexander Ypsilantis in the city of Iasi (*Yaş*) of Moldavia and Wallachia with the manifesto of "*Our War For the Sake of Homeland and Religion*".[52] On the other hand, in his memoirs, Theodoros Kolokotronis, who was regarded as one of the prominent heroes of the Morean Rebellion wrote that the rebellion started in the cities of Patra and Kalamata in the Peloponnesian region on March 22.[53] Another important information regarding the Morean Rebellion was that the shoemaker Panagiotis Karatzas, who was the Patra representative of Philiki Eteria raised the flag of rebellion.[54] Both significant figures of the Greek national independence movement declared the start of the rebellion before March 25.

Another important detail regarding the ambiguity of the information stating that the Morean Rebellion started on March 25 lies in the information provided in the memoirs of Paleon Patron Germanos. In his memoirs, Paleon Patron Germanos wrote that he went to the Peloponnesian Peninsula as the representative of Philiki Eteria at the end of January of 1821 and met with the prominent clergy in the region. He also indicated that the notables of the region were hesitant against the Greek national hero Papaflessas who was very keen about the rebellion because the notables believed that the

kans A Mirror of the New International Order, eds. Günay Göksu Özdağan & Kemali Saybaşılı, Eren Yay., İstanbul 1995, p. 104.

51 Bayrak, *ibid*, p. 65.

52 Άρδην, Τεύχος 97, Ιανουάριος-Σεπτέμβριος 2014, p. 39.

53 *Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επαναστάσεως του Φωτάκου [Fotakos's memoirs regarding the Greek Revolution]*, Πρώτου Υπασπιστή του Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, Τύποις και βιβλιοπολείω Π. Δ. Σακελλαρίου, Αθήνησι 1858, p. 21.

54 Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επαναάστασης [History of Greek Revolution]*, Τόμος Πρώτος, Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα 1993, pp. 82-84.

conditions for the rebellion had not matured yet. According to Germanos, the biggest reason for the differences of opinion regarding the rebellion among the rebels was the absence of a leader who would take control of the country after the rebellion. According to his personal statements, the Greeks who did not even know how to use forks and knives did not have the capacity to take control of the country after the rebellion.[55]

In his memoirs that he penned down, it is clearly understood that Paleon Patron Germanos did not support the Morean Rebellion. On the other hand, another striking detail in his memoirs is that Paleon Patron Germanos wrote that he had been in Nezara, which is a village near Peloponnesian Peninsula on March 25.[56] Additionally, this village is not in a distance to the Agia Lavra Monastery where the flag of rebellion was raised that may be travelled in one day due to the absence of roads or making the travels by horses/donkeys. Therefore, it was impossible for him to reach the place where the rebellion started from the place where he was within the day. In this case, how did Paleon Patron Germanos raised the flag for the rebellion and initiated the rebellion despite the fact that he was not at the Agia Lavra Monastery on March 25? Furthermore, no information was provided regarding that he started the rebellion in his memoirs. It does not seem possible that he failed to mention the moment, which may be regarded as the most glorious moment in his life and in the national history of Greece.[57]

In his book titled *History of the Greek Revolution*, historian George Finlay who was in Greece during the Morean Rebellion indicated that the information regarding that the rebellion started by Paleon Patron Germanos at the Agia Lavra Monastery was a national myth and it was not correct.[58] In the first volume of his book titled *History of the Greek Revolution* the Greek historian Spyridon Trikoupis also refuted the information regarding that the Morean Rebellion started with the flag raised by Paleon Patron Germanos at the Agia Lavra Monastery.[59] Also, another Greek historian Kremmydas explained that the March 25 was a national myth outside of reality with the following statements:

55 Παλαιών Πατρών Γερμανός, *Απομνημονεύματα [Memoirs]*, Εκ του τυπογραφείου Σπύρου Τσαγγάρη, Εν Αθήναις 1900, pp. 22-23.

56 Παλαιών Πατρών Γερμανός, *ibid*, p. 28.

57 Esra Özsüer, *Türkokratia. Avrupa'da Türk İmajı*, Kronik Yay., İstanbul 2018, pp. 259-262.

58 George Finlay, *History of the Greek Revolution*, Vol. I, William Blackwood and Sons, Edinburgh and London 1861, pp. 180-181.

59 Τρικούπης, *ibid*, κεφάλειο 4, σημείωση δ, p. 291.

> Nothing, but nothing actually happened on March 25. That day just symbolizes the day when the Virgin Mary conceived Jesus. However, it was associated with the glad tidings of the birth of the Greek State so that it makes a connotation. The date of March 25 is the day chosen for evocation of two holy events. This selection is not an action which was performed independently or casually or by pure emotion. This connotation has the purpose to render functionality to the mechanism that serves the political, economic and church dominance creating the power of the state. The real rebellion started in contemporary Romania on February 22 and in Kalamata on March 23. However, the political, economic and church dominance was united with the Evangelismos tis Theotokou (Holiday of Good News to Virgin Mary) for uniting the independence holiday of the nation with the church. The date of March 25 is not a special day other than uniting the church and the national holiday.[60]

As it is seen, neither the rebels who took part in the Morean Rebellion, nor the prominent historians of Greece provided the slightest information regarding that the rebellion started by the raising of the flag of rebellion at the Agia Lavra Monastery on March 25. However, how did people accept this important day, which is the symbol of independence of the nation in the official Greek historiography without any questioning? In 1824, the French traveler François Charles H. L. Pouqueville (1770-1838) wrote for the first time that the Morean Rebellion started when Paleon Patron Germanos raised the flag of rebellion at the Agia Lavra Monastery in his book titled *History of Greek Revolution*.[61] The French traveler narrates the rebellion in a romantic language in his book under the impact of the current of Romanticism prevailing in Europe. Thusly, the assistance and support expected from Europe would grow fast like a snowball under the created emotional atmosphere. The origin of transforming the date of March 25 into a national myth arises from the only information in this regard mentioned in Pouqueville's book.

60 Βασίλης Κρεμμυδάς, "Η εθνική γιορτή στο σχολείο" [National holidays in schools], Η Εποχή, 31.10.2004; "Δεν χωράνε 5 αιώνες ιστορίας σε 130 σελίδες" [5 centuries do not fit into 130 pages], Έθνος της Κυριακής, 24.03.2007; "Η Εκκλησία στο Εικοσιένα. Μύθοι και Ιδεολογήματα" [Church, Myths and Ideologies in 1821], Τα Νέα, 22.03.2005; *Η Ελληνική Επανάσταση του 1821 [Greek Revolution of 1821]*, Gutenberg, Αθήνα 2016.

61 François Charles Hugues Laurent Pouqueville, *Historia tēs Hellēnikēs Epanastaseōs, ētoi, Hē anagennēsis tēs Hellados: meta kallitechnikōn eikonōn kai meta parartēmatos, pe riechontos tēn historian, tēs Boumpoulinas, tēs Tzavella, tēs Kanarē, tēs Monarchidou, tēs Papalexopoulou, tēs Botsarē, kai tōn allōn hērōidōn Hellēnidōn, tou hierou agōnos*, (epimeleia Aristeidou N. Kyriakou), Ekdot. Grapheion V.K. Tsangarē, En Athēnais [1839?], pp. 26-29.

The basic reason for including the Agia Lavra Monastery into the national myth was the demand to bring the prominent clergy of the Greek Church into the forefront in the national struggle for independence. The purpose was to present the Greek Church and the Greek State as a whole for the perception of the people with the synthesis of Hellenism and Orthodoxy. The painting named "The Oath-taking in the Church of Agia Lavra" made by Theodoros Vryzakis in 1851 was a strong step towards recording this national myth in the visual memory of the people. Later, many other painters in Europe presented the painting in different compositions. Indeed, the attempt to perceive the Greek Church in a unity with the state after the Greek Church became autocephaly lies at the core of all of those attempts. In the Greek collective memory, the rebellion, which started against the Ottomans, did not just start for the motherland, but also for the religion. Therefore, the holy centers of the struggle were the churches and the holy guards of the struggle were the clergy. For instance, the explosion of the monastery at the Kougki Fortress by Monk Samuil, who did not surrender to Ali Pasha who sieged Souli on December 13, 1803, was another example indicating that the clergy was patriots who had "great devotion"[62] for freedom and homeland.

The transformation of March 25 into a national holiday officially happened with the issuance of a royal decree by King Otto on March 15, 1838.

> For all Greeks, the date of March 25 is a holy day when Virgin Mary gave the glad tidings of Jesus. Also, the day when the independence movement of the Greek nation started is also a holy and happy day. Due to these two reasons, it was decided to celebrate March 25 as a national holiday."[63]

The announcement of March 25 as a national holiday did not take place in the consequence of a deep historical research. In fact, no research was made regarding when the revolution exactly started. March 25 was a date which was created later on. According to the Christian tradition, the Archangel Gabriel told Virgin Mary that she would conceive Jesus, God's son. The reception of the news by Virgin Mary that she would give birth to God's son and the national announcement regarding the rebirth of the Greek nation are the two important elements in constructing the national myth of March 25.

62 Σπυρίδων Π. Αραβαντίνος, *Ιστορία Αλή Πασά του Τεπελενλή [Story of Tepedelenli Ali Pasha]*, Εκ του τυπογραφείου των καταστημάτων Σπυρίδωνος Κουσουλίνου, Εν Αθηναίς 1895, p. 164.

63 Αθηνά, 23.03.1838, Αριθμός 518, p. 3.

Another important metaphor regarding March 25 was considering Virgin Mary in the same connotation as the concept of motherland. When the concepts of motherland and nation were considered as reflections of mother and family, Virgin Mary assumed the role of the homeland as the mother of the Greek nation, and the Greek nationalists assumed the role of Gabriel as the one who gave the glad tidings.[64] Even King Otto issued the Royal Decree by highlighting that the date of March 25 was a holy and bright day. If we pay close attention, we realize that the Royal Decree first mentions the *Evangelismos* (the day when Jesus was heralded) and later the national Independence Day. Shortly, this situation indicates the idea of "Jesus is coming into the world and the nation is also coming into the world" very clearly. Both symbols deeply intertwined so that March 25 has been celebrated enthusiastically in each national holiday even if it is known that March 25 is not the day when the rebellion started. Because belief and ethnicity are two indispensable elements strengthening each other in the social context.[65] The basic justification in having March 25 as the national holiday is a political purpose using religion in the affairs of the state.[66]

The Morean Rebellion of 1821 in Its Two-Hundredth Year in the Greek Public Opinion: National Victories and Screams

According to Ernest Renan, nationalism relies on forgetting, not on remembrance and in order to unite the people, they have to forget. Renan explains the necessary condition of becoming a nation to leave the past in the past (leave history in the history) and to forget some memories. Because providing national unity may only be possible by forgetting as historical research reveal the incidents of violence at the beginning of all political formations.[67] On the other hand, in his book titled *National Identity*, Anthony D. Smith argued that a repertory needed to be created out of common values, symbols and traditions to establish social ties. For instance, the symbols such as the flag, anthem, monuments and celebrations remind

64 Ioannis N. Grigoriadis, *Kutsal Sentez Yunan ve Türk Milliyetçiliğine Dini Aşılamak*, trans. İdil Çetin, Koç Üniversitesi Yay., İstanbul 2014, p. 63.

65 Gellner, *ibid*, p. 97, 101.

66 Χριστίνα Κουλούρη, "Γιορτάζοντας το Έθνος: Εθνικές Επέτειο στην Ελλάδα του 19ου αιώνα" [National Celebration: National Celebrations in Greece in the 19th Century], *Αθέατες όψεις της ιστορίας [Invisible Face of History]*, επ. Δέσποινα Παπαδημητρίου & Σεραφείμ Σεφεριάδης, Ασίνη, Αθήνα 2012, p. 196.

67 Ernest Renan, *Ulus Nedir?*, trans. Gökçe Yavaş, Pinhan Yay., İstanbul 2019, p. 37.

the individuals of the community their common heritage and cultural affinity. Indeed, according to Smith it is also important to forget some historical moments as well as remembering them. However, forgetting is not the only condition for providing the common identity and the sense of belonging, sometimes it is necessary to remember.[68]

In places where history becomes insufficient, it needs to be reconstructed and even "reinvented". In both cases, the ethno-history is always selectively used. The ethno-history has always been used for both social and political purposes. The nationalists were not just interested in "their own" history, but also in the reinterpretation of a mythology regarding the past of "their own peoples'" country. Especially by remembrance of the golden ages, the cultural legacy is politicized in a sense. The elaboration of poetic spaces means the description of a holy country/land, which historically belongs to the community and thusly blessed by the community.[69] In this regard, the Greek Revolution of 1821 (The Morean Rebellion), which the Greeks define as the national independence movement, is a historical victory that needed to be "remembered" in defining and reinforcing the national unity.

When it is considered that the nation is imagined as a community[70], the Greek nation claims that it has risen from its ashes again with the independent nation-state model in the second decade of the 19th century. As it was the case with the new nationalisms in Europe, they started to imagine themselves as waking up from a deep sleep one by one.[71] Just as it happens in the "nation building" policy of the new states, they attempted to spread the nationalist ideology through mass communication, educational system, administrative arrangements and other similar means with a real and popular nationalist enthusiasm.[72] For the Greek nation, the past is highly significant due to the tight relationship that it has with the Ancient Greece. It needs to be remembered altogether and it should not be forgotten. However, it is also necessary to erase the record of a period from the collective memory, which is expressed as the *periods of silence* in its own past. For this reason, the nation picks whatever moments it wants from its history (mostly those moments are the moments of victory) and evaded the unwanted ones as the periods of silence. For instance,

68 Anthony D. Smith, *Milli Kimlik* , trans. Bahadır Sina Şener, İletişim Yay., İstanbul 1994, p. 35.

69 Smith, *ibid*, p. 197.

70 Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, trans. İskender Savaşır, Metis Yay., İstanbul 2009, p. 22.

71 Anderson, *ibid*, p. 215.

72 Anderson, *ibid*, p. 129.

1821 has been continuously repeated as the glorious history when the national independence was achieved. Kolokotronis or Papaflessas were described in the same characteristic properties as Leonidas who was among the heroes of the Antic Greece. Because the umbilicus of the Greek nation was that kind of narratives proving that the Greek nation was born out of the Antic Greece.[73] The victory achieved against the Ottoman period which was defined as the foreign, "dark age" and "national other" was symbolized with the screams in the official historical narrative of the Greek Rebellion of 1821. Therefore, the most important symbol used in the definition of the national identity and national unity in Greece was the date of March 25 and its anniversaries.

In this manner, the year of 1921 for Greece was regarded as a symbolic year because it was the hundredth anniversary of the national war of independence which is perceived as the most important milestone in the recent history of Greece and for the first time, the Greek State planned a glorious celebration on the date of March 25, 1921. Prime Minister Eleftherious Venizelos and the Minister of Education Spyridon Lambrou, who decided to form a committee for preparing the celebrations for the hundredth anniversary, submitted a draft (numbered 1375) in the Greek Parliament on April 12, 1918 regarding "*establishment of the committee for celebrating the national independence*".[74] Following the draft, "the Central Committee of the Hundredth Year" was appointed by the Royal Decree.[75] The symbol of the Committee of the Hundredth Year was "the phoenix", which symbolized the independence of Greece. Themistoklis Sofoulis became the chairperson, Vice Admiral Pavlos Kountouriotis and the Metropolitan of Athens, Meletios and the Minister of Greek Fleet and Arm Commander Panagiotis Daglis became the vice chairpersons of the committee.[76] The main responsibility of the Central Committee of the Hundredth Year was to appoint special or local committees that would arrange artistic activities, publications and historical presentations. While all preparations in Greece were continuing for the hundreth year celebrations, the defeat of the Greek Army against the Turkish troops on March 1921 caused the indefinite delay of the celebrations by the Hundredth Year Central Executive Committee. The Central Committee of the Hundredth Year convened again for the preparations of the celebrations

73 Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, trans. Büşra Ersanlı Behar, Hil Yay., İstanbul 2008, p. 62.

74 ΦΕΚ Α 92/1918 – 28 Απριλίου 1918.

75 ΦΕΚ Α 106/1918 –15 Μαΐου 1918.

76 A new committee with new members replaced this Committee, which was established in 1918, because Venizelos lost elections in November 1920 and the new government replaced the members in the committee and established a new one with anti-Venizelist members.

in December of 1928, however the organizations for celebrations were planned for the hundredth year of the Independence Protocol (London Protocol) signed on February 3, 1830 by the Guarantor Powers, not for the beginning of the Greek Revolution.[77] All media organs of the period paid a great deal of attention to the hundredth year celebrations of the Greek State and the prominent newspapers of Athens published the news regarding the significance of the day for their readers in their issues dated March 25, 1930. The hundreth year celebrations were performed with cheers in Greece with the expressions of "*the unprecedented struggle of freedom of a people who is determined to become free or die and the hundredth year of the free life afterwards*"

ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ

Η ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

ΤΡΙΤΗ 25 ΜΑΡΤΙΟΥ

1830 1930

ΤΟ ΘΑΥΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΡΑΤΣΑΣ

ΠΩΣ ΕΓΙΝΕ Η ΕΛΛΑΣ ΚΡΑΤΟΣ, ΕΙΣ ΕΚΑΤΟΝ ΕΤΗ

ΠΡΟΣΕΧΩΣ ΕΙΣ ΤΗΝ "ΑΚΡΟΠΟΛΙΝ,,

ΤΑ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΒΑΥΑΡΟΥ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΥ ΝΕΖΕΡ ΑΠΟ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΕΤΗ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΕΝΑ ΣΠΑΝΙΟΝ ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ ΤΟΥ ΟΠΟΙΟΥ ΤΟ ΜΟΝΟΝ ΑΞΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΟΝ ΑΝΤΙΤΥΠΟΝ ΗΥΡΕΘΗΣΕΝ ΝΑ ΠΡ' ΜΗΦΘΕΥΘΗ Η "ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ,,

Source: Ακρόπολης, «Πώς έγινε η Ελλάς Κράτος, εις εκατόν έτη» [How was the Greek State created? In the hundredth year.], 25.03.1930, Έτος 2, Περίοδος 2, Αριθμός φύλλου: 416, p. 1.

77 Εμπρός, 25.03.1930, Έτος 34, Αριθμός φύλλου: 12.227, p.1.

"Today, Greece celebrates the hundredth year of its independence. Hundred years ago, in February of 1830 in London, the Guarantor Agreement was signed where Greece was announced as an independent state after the eight-year bloody struggle against its occupier."

ΕΜΠΡΟΣ

ΜΕΓΑΛΗ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ Εφ

ΤΡΙΤΗ 25 ΜΑΡΤΙΟΥ 1930

ΕΤΟΣ 34ον ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 12.227

„Ο ΜΑΥΡΟΣ ΚΟΥΡΣΑΡΟΣ„

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΔΙΑΚΟΣ

Ο ΠΕΤΡΟΜΠΕΗΣ

ΟΤΑΝ ΥΨΩΘΗ ΤΟ ΛΑΒΑΡΟΝ

ΠΕΡΑΣΑΝ ΕΚΑΤΟ ΧΡΟΝΙΑ

Ο ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ

Ο ΜΑΥΡΟΣ ΚΟΥΡΣΑΡΟΣ

Ο ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

ΔΗΜΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

Source: Εμπρός, 25.03.1930, Έτος 34, Αριθμός φύλλου: 12.227, p.1.

"Dark Pirate"

"When the flag is raised…"

"Hundred years have passed."

At the headline of the Embros Daily, the national heroes of 1821 are displayed.

As it was not possible to make the hundreth year celebrations of the Greek independence struggle in a period when the Asia Minor Military Expedition was going on, the Greeks displayed a special double effort to cover a historical gap in the two hundredth year celebrations of the revolution. However, the measures taken worldwide due to the Covid-19 pandemic also put the matter of postponing the two hundredth celebration into the agenda. Despite this entire negative course of events, Greece announced to the public that it would celebrate the two hundredth anniversary of the revolution with the following statement:

> The hundredth anniversary of the revolution was not celebrated as it overlapped with the chaos of the Asia Minor Military Expedition. In addition, this year, the pandemic prevents the activities by which we want to celebrate the two hundredth anniversary. Despite all of these events, The Greece 21 Commission wants to honor the day when our ancestors lit the torch of freedom by six activities that it prepared for the anniversary of Marc 25 and to honor the sacrifices and struggles that they made for us by establishing a virtual dialogue with them. The Commission also wishes to display where Greece has come today within the two hundred-year process.[78]

As it is seen, the Greek State did not want to compromise the celebrations of 2021 that it perceived as the symbolic year, it established a commission named "Greece 2021" [Ελλάδα 2021]. This commission made preparations regarding celebration activities just like the commissions that were previously established before it. The target of "Greece 2021" was to celebrate the two hundredth anniversary of the Greek Revolution and to coordinate a comprehensive activity program. The job description of the Commission was described as follows in the section titled purpose and scope located on the website of "Greece 2021":

> We are going to display our considerable amount of successes and heroisms and bring our potential into the forefront. We are going to remind and remember our close relationship with the struggles and concerns that define the modern age; however, we will also emphasize our weaknesses and mistakes. Our purpose is to display the respect that we have for our history, honor our people, promote our country, bring our country into the forefront and encourage many organizations to participate into the Greece 2021 program to plan our future.[79]

78 https://greece2021.gr/25martiou [Date of Access: 19.03.2022]

79 https://greece2021.gr/epitropi-ellada-2021/skopos.html [Date of Access: 19.03.2022]

The first duty of the Commission was to create an agenda where all of the activities, which would be planned and performed by various organizations, universities, local governments and other organizations (private/public), will be recorded. The second duty, which was deemed as especially important, was to make plans for the actions to be offered to the appropriate organizations to realize those activities. For this purpose, the Greek Revolution was displayed on the buildings of 18 cities by projections, the documentary movie named "*I recognize you from your appearance*" carrying the same name with the Greek National Anthem was shown on the government channel named ERT in the evening of March 25, the biographies and pictures of all national heroes were displayed for the public in public places such as public transportation, airports, and train stations, commemorative coins were minted for the two hundredth year, a four-page commemorative booklet was prepared for publication as a newspaper appendix for the anniversary of the revolution, and a music recital was performed by Dionysis Savvopulos on March 25.

Source: The image belongs to the author of the report.

In the projection that was reflected on the facade of the Greek Parliament for the two hundredth anniversary of 1821, the figures and scenes of the Greek Revolution were displayed. In front of the building of Parliament, a ten-minute video was regularly displayed between the hours of 21:00 and 23:00 for ten days. The video was taken from the figures in the wall decoration of the Eleftherios Venizelos Hall.

The electronic journal of the Greek Parliament "Epi tu… Peristyliu" [The Gate of Parliament] published a special issue with the title of "*What did the two hundredth year of 1821 bequeath for us?*". In the journal, Gianna Angelopulu, the Chairperson of the "Greece 2021" Committee and eight professors from various universities of the country (Nikos Anastasopulos, Thanos Veremis, Elpida Vogli, Maria Efthimiu, Antonis Klapsis, Christos Lukos, Spyridon Plumidis, Dimitris Stamatopulos) penned down essays regarding their thoughts about the two hundredth anniversary of the revolution.[80] Additionally, various publishing houses in Greece published many history books (translations and originally written in Greek) with the subject matter of the Greek Rebellion for the anniversary of 1821 and distributed them to their readers. The books that were published about the Greek Rebellion of 1821 in Greece are as follows if we are to submit statistical information:

Name of Book	**Author**	**Publisher**
Byron's War	Beaton Roderick	Pataki
Greek Revolution and European Philhellenes	Bernd Sosemann	University Studio Press
1453-1821 Greece: The Hidden Centuries	David Brewer	Pataki
Flame of Freedom 1821-1833	David Brewer	Pataki
1821 The Founding of Modern Greece	Athina Cacouri	Pataki
American Philhellenism The Impact of the 1821 Revolution in the USA	Maureen Connors-Santelli	Psychogios
Greek Struggle for Freedom and Philhellenism	Gunnar Hering	Panepistimiakes Ekdosis Kritis
Sun Myth of Revolution	Jean Starobinski	Kelefthos
Greek Revolution	Mark Mazower	Aleksandria
From Zagori to Zagori	Angeliki I. Angeli	Oselotos
Naval Battle of Navarino West's Repulse of the Ottomans	Arrigo Petacco	Okeanida
1821 Revolution – Feminine Revolution	Giota Angelopulu	Angelaki

80 https://www.hellenicparliament.gr/userfiles/ebooks/periodiko_t039/4/index.html [Date of Access: 17.03.2022]

Warriors of 1821	Elena Davlamanu, Athanasia Eleftherudi	Grafima
"Did we live well under the authority of the Turks?" From the conquest of Istanbul to the Incidents of November	I. V. Athanasopulu	Pelasgos
21 Disagreements in the Official History Regarding 1821	Spyros Aleksiu	Topos
From the Khios Massacre to the Exit from Mesolongi, The Failures of the War and Their Impact	Nikolaos A. Anastasopulos	Metechmio
Journal of Archiotaksio, Issue 23	ASKI	Themelio
Pan-Hellenic Yearbook in the Hundredth Year of the National Struggle, 1821 - 1921	Paschalis Valsamidis	Barbunaki
Dionysios Solomos	Angeliki Varella	Pataki
Adamantios Korais	Nikos Varmazis	Grafima
1821: Formation of a Nation-State	Thanos Veremis, Giannis S. Koliopulos, Iakovos D. Mihailidis	Metechmio
21 Questions and Answers Regarding 1821	Thanos Veremis	Metechmio
Ioannis Kapodistrias, "The Victim" of the Greek National Salvation	Thanos M. Veremis, Iakovos D. Mihailidis	Metechmio
1821: Questions Only!	Maria Angelidu, Irini Voskopulu	Ikaros
Government of Ioannis Kapodistrias, Critical Approaches and Verifications	Giorgos Georgis	Kastanioti
Ioannis Kapodistrias in Russia	Grigori Ars	Asini
1821: The Miracle of the Greek Revolution	Christos Gudis	Kaktos
Kapodistrias, The Foundation of the Greek Independence	Kristofer M. Guntchauz	Minoas
Philhellens in the Greek Independence War	Kristofer M. Guntchauz	Minoas
What We Don't Know about the Revolution of 1821 and the Turkish Rule	Ioannis Gryntakis, Georgios Dalkos, Angelos Chortis, Ektoras Chortis	Metechmio

The Struggle of 1821 and Its Sabotage	Maria Delivoria	Agra
In the Revolutionary Years	Spyros Dermicakis	Grafima
Mesolongi in 1821	Antonis Diakaris	Asini
Revolution of 1821	Edited Volume	Elliniko İdryma Politismu
1821 + Secret Missions	S. Elmazis, A. Karadas, Ch. Laski, M. Stukas	Archetypo
Attendance of Vodina and Surrounding Areas to the National Uprising of 1821	Dimitris E. Evangelidis	Barbunaki
Roots and Foundations, Important Moments of the History of Hellenism	Maria Efthymiu	Pataki
1821 – Greek Revolution	Thanos Veremis – Antonis Klapsis	Ellinika Grammata
1821, Geopolitical and Historical Parameters of Foreign Protection	Ilias Iliopulos	Pelasgos
First Two Hundred Years Were Difficult, Two Hundred Years of Mental Breakdown	Takis Theodoropulos	Metechmio
1814-1821, Preliminary Preparation of a Revolution, Main Actors, Events, Conditions	Stefanos Kavallierakis	Metechmio
1821, Uncompleted Beginning	Athina Kakuri	Pataki
Revolution, crisis, revolution: Greece from 1821 until 2021	Dimitris Kalchonis	Topos
Greek Dream, Interview with Kostas Giannakidis Regarding the Past and Future of Greece	Stathis Kalyvas	Metechmio
Rebellion of Females for Peace, SAPIENS 1821-2021	Anna Karamanu	Armos
Petmeza Family, Multilayered Marks on the Time Gate	Anastasia Karastathi	Melissa
Turks and Turkish Rule	Sarantos I. Kargakos	Psychogios
Big Moments and Big Appearances of 1821	Sarantos I. Kargakos	Psychogios
Memoirs of Makrygiannis Pasha, His Ideological Approach to his Arguments	Sofia Karymbali	Enastron

Greek Revolution of 1821 and Its Global Significance	Roderick Beaton	Eora
1821: Women and Revolution, From the Ottoman World to the Independent Greek State	Vasiliki Lazu	Dioptra
ABC of the Modern Greek History: Revolution – Kapodistrias – Otto, 1821-1862	Kakuri Athina	Kapon
Greek Revolution 1821-1830	Petros Th. Pizanias	Vivliopolion tis Estias
1821 From Revolution to State	K. Boçiu – S. Rizas	Papadopulos
1821 Revolution of an Inexperienced Dare and Dream	Alkis Rigos	Papazisi
Organizing the Revolution of 1821	Nikos Rocokos	Ekdosis Elliniku Aniktu Panepistimiu
Most Glorious Struggle: Greek Revolution of 1821	Aristidis N. Chatzis	Papadopulos
Laskarina Bubulina, Female Leader of Greek Revolution	Kyriakos St. Chatzikyriakidis	Metechmio
What was the Thought of Rigas? Return to the Origin	Dimitris Psarras	Polis
Tripolitsa – Mesolongi: Siege and Conquest In Regards to the Testimonies of Warriors	Thanos Veremis	Metechmio
Sword and Guns in Hand: Mesolongi under Siege	Nikolaos Kasomulis	Panepistimiakes Ekdosis Kritis
Memoirs from the Revolution of 1821	Errikos Traimper	Kultura
Philhellens of 1821	Elena Davlamani, Athanasia Eleftherudi	Grafima
Philiki Eteria	İoannis Filimonas	Klidarithmos
Philiki Eteria, Revolutionary Action and Secret Associations in Modern Greece	Derleme Cilt	Asini
History of Greek Revolution, Volume 1	George Finlay	Ellinika Grammata
Greek Nation	Georg Ludvich Fon Mauer	Oksi

Greek Maritime 1700-1821 Golden Age Before the Revolution	Celina Charlafti – Katerina Papakonstantinu	Kedros
Revolution	Nikos Stathopulos	Armos
1821: Response for what is displayed on the TV (Volumes 1, 2, 3, 4)	Fotios Stavridis	Pelasgos
1821 and Bourgeoisie Revolutions	Panos Garganas – Leandros Bolaris – Stavrula Panidu – Alex Callinicos – Chris Harman	Marksistiko Vivliopolio
Petrobey Mavromihalis, Mani Leader in Greek Revolution	Athanasios Syroplakis	Metechmio
Spyridon – Other Trikupis, 1788-1873	Lyndia Triha	Polis
Warriors of 1821 After the Revolution	Elisavet Chakanika	Asini
1821 and Reality	Giannis Skaribas	Kaktos
Cards	Giannis Skaribas	Kaktos
1821 and Aristocracy	Giannis Skaribas	Kaktos
Ministers in the Special Tribunal	Nikolaos Soiletakis	Armos
Rigas Velestinlis, Revolution with Songs	Giannis Spandonis	Okeanida
Historical Voices, Revolution in Teselia in the Eyes of the Envoys in 1878	Maria Spanu	Metechmio
By the Pen of the Morea's Elder, Responses Given for the Letters and Reports of the Peloponnesian Military Commander Theodoros Kolokotronis	Giannis Spandonis	Okeanida
1821 in People's Pictures	Angelos G. Prokopiu	Angelaki
1821 in the Media, 1911-1922	Panagiotis Pyrpyris	Dodoni
Great Powers and Revolution from Laibach to Navarino	Sotiris Rizas	Metechmio
Spying Incidents During the Revolution of 1821	Christos Reppas	En Plo
Greece of Dreams	Stelios Ramfos	Armos
Reading of the Iconography of 1821, Aesthetic Approach and Visual Reading	Panagiotis Pyrpyris	Dodoni
Unknowns	Nikos Panagiotopulos	Pedio

Greek Maritime 1700-1821	Celina Charlafti – Katerina Papakonstantinu	Kedros
Cheek of Virgin Mary, Autobiographic Assumption of G. Karaiskakis	Pantelis Bukalas	Agra
Reasoning Regarding Greece, From the Arrival of the King until the End of 1834	Ioannis Persianis	Asini
What is Left From 1821	Kostis Papagiorgis	Kastanioti
Greek Revolution of 1821, A European Incident	Edited Volume	Kedros
Greek Revolution from the Eyes of the Ottomans	Leonidas Miras	Topos
Greek Revolution and Rule of People Establishment of the Greek National State (1821-1832)	Simos Bozikis	Asini
Leadership Lessons from the Heroes of 1821	Lukas Papazoglu, Dimitris Buradas	Psichogios
When Education and Poetry Meets in the Revolution	Panagiotis Burdaras	Armos
Megali Idea in the Greek Press	Katerina Mystakidu	Pataki
Two Princes in the Greek Revolution	Vasilis Panagiotopulos	Asini
Konstantinos Kanaris Childhood and Heroism Years	Theodora Lufa-Coannu	Angyra
Laskarina Bubulina Childhood and Heroism Years	Anastasia D. Makri	Angyra
National Completion and Separation, Greek Case	Giorgos Th. Mavrogordatos	Pataki
Theodoros Kolokotronis	Iakovos D. Michailidis	Metechmio
Domestic Fights and Struggles During the Years of Struggle	Iakovos D. Michailidis	Metechmio
1821, Tracing A Nation, State and Megali Idea	Giannis Milios	Aleksandria
Modern Greek Church: Services Performed by the Church for the Nation for A Hundred Years from 1821 until 1921	Archimandritis Evgenios Kostaridis D. Th.	Barbunaki
1821 Two Hundred Years of History	Antonis Liakos	Themelio
Reading the 1821 Through the Balkans	Andreas Lyberatos	Melissa

Europe of Greeks, Model, Threat, Protection 1833-1857	Lina Luvi	Aleksandria
Nikitaras Childhood and Heroism Years	Theodora Lufa-Coannu	Angyra
Andreas Miaulis. Childhood and Heroism Years	Theodora Lufa-Coannu	Angyra
Theodoros Kolokotronis. Childhood and Heroism Years	Theodora Lufa-Coannu	Angyra
Critical Dictionary of Greek Revolution	Paschalis M. Kitromilidis – Konstantinos Chukalas	Panepistiamikes Ekdosis Kritis
Miracle and Tragedy, 1821From Homeros's World to Global Periphery	Giannis Kiurçakis	Pataki
Support of Gargalianon Region for the Revolution	Panagiotis Kaçivelas	Ellinika Grammata
Adventurous History of the Revolutionary Constitutions of 1821	Ksenofon Kondiadis	Kastanioti
Greek Revolution and Kings, France and Greeks, 1797-1830	Giannis Koçonis	Aleksandria
Evzon Foothills and Togas, Historical Memory and National Identity, 1821-1930	Christina Kuluri	Aleksandria

The year of 2021 was celebrated enthusiastically despite the pandemic conditions and in many activities the rebellion and the heroes of the rebellion were glorified or remembered. As it is understood from the article, the ethnic and religious value that was ascribed by Greece, which was established as a nation-state, to the date of March 25, 1821, was voiced by "screams" all over the year in the form of giving the glad tidings of a new nation and the rebirth of the phoenix arising from its ashes. However, as the "Greece 1821" Committee indicated, did the Greeks face with the dark galleries of their history in all of those activities? Alternatively, did they just silently evade the unpleasant parts of the history, as this was the case about the unpleasant parts of the history? Someone who attended the organized activities throughout the year may easily answer this question. However, as it is thought that the author did not have such a chance, the question would remain partially unanswered. In my opinion, I believe that this question may be answered in regards to the information in the book titled *War and Ethnic Cleansing* written by Greek scientist Tasos Kostopulos. In his confrontation/confession book, which created a huge reaction in Greece and displayed

the panaroma of the Greek atrocity, Kostopulos argued that the Greeks performed ethnic cleansing in the Morean Rebellion of 1821, during the Balkan Wars between 1912-1913 and the occupation of Anatolia between 1919 and 1922. Additionally, in his book titled *Death and Exile* historian Justin McCarthy clearly stated the atrocities that the Greeks committed against the Muslim Turkish population in Macedonia in their expansionist policy where Greece acted with the homogenous nation project. Therefore, while the date of 1821 is explained by freedom in the Greek history, it corresponds to ethnic cleansing committed against the Muslim Turkish population in the Turkish historiography.

The Covid-19 pandemic made the national solidarity significant and empowered the role of the state. The pandemic allowed rethinking the nation-states against globalization. Covid-19 pandemic served as a catalyzer in nationalization of all actors in the international system.[81] Therefore, the commemoration of the two hundredth anniversary of 1821 has a different perspective that needs to be evaluated within the process of the pandemic. The importance of national solidarity not that of the global solidarity arose against a global crisis. Thusly, the motivations of nationalization in the new world order strengthened when compared to the past. When we have a look at the issue retrospectively, we see that the anniversaries of national independence are regarded as significant phenomena in the "us versus them" dialectic. In Greece, the celebrations of the two hundredth year of independence attempted to have a place in the public memory different from all other dates of "March 25". It was almost considered as a citizenship duty for all of the activities organized both in the public and in private sector to serve for the national solidarity. At this point, a questionnaire conducted on the Greek people includes crucial information in terms of revealing what 1821 meant in the Greek collective memory. In the mentioned questionnaire conducted by the Liberal Studies Center – Markos Dragoumis (KEFIM) both the known repetitions and new findings were striking. For instance, the Revolution of 1821 was defined as a common reference point uniting the Greeks. Theodoros Kolokotronis was accepted as the most prominent hero of 1821 by a vote of 92.7%. Today, 1821 is not just a national revolution for the Greeks, it is also regarded as a social, liberal and religious revolutionary

81 Kamala, Valiyeva, "Covid-19 ile Ulus Devleti Yeniden Düşünmek", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı,* Year: 19, No. 37, Spring (Special Addendum), pp. 390-403.

movement. The Greeks believe that the largest support first came from Russia, and later from France and Great Britain. The Greek people are divided in two regarding whether the rebellion started on March 25 at the Agia Lavra Monastery or not. Many Greeks still believe in the Myth of Secret School by thinking that the Ottomans banned education of Greeks and their language. In addition, seven out of ten Greeks believe that the matter of Revolution of 1821 is not sufficiently covered in the history classes in schools.[82]

Conclusion

Consequently, the Turco-Greek History is one of the rare examples, which has different views on the two sides of a coin. Indeed, this contrast is not just limited to a single historical period. For instance, the most important year that creates a dualist perception in the Turco-Greek history is the year of 1922. While the year of 1922 represents the birth of the baby Republic on the Turkish lands saved from the occupation of the enemy for the Turkish society, the same year symbolizes the end of the Megali Idea, which is considered as the national cause almost for about hundred years, and the Asia Minor Catastrophe for the Greeks. Similarly, another example in the same pool of history is the year of 1821. While the year of 1821 is the symbol of liberation from the Ottoman dominance (*Tourkokratia*) perceived as a four hundred-year of enslavement for the Greeks, it is the first rebellion movement which started the domestic destruction by a subject which is called the loyal nation for the Turks. Therefore, the basic difficulty encountered by a Turkish historian doing research on Greece and a Greek historian doing research on Türkiye is the opposite terminology in both countries. In fact, the author addressed the subject matter by knowing the gap between the Morean Rebellion and Greek Revolution/Rebellion. Two different perceptions made Greece "scream" in the two hundredth year celebrations, and reminded the Turks the atrocities and ethnic cleansing performed by the Greeks two hundred years ago in the Turkish history. Whatever the glorious moments of history are, in my opinion, confrontation, reading a national independence that resulted with the destruction of a nation only through heroisms and celebrating it with enthusiastic feasts introduce a period to be criticized in the history of humanity.

82 «Πώς βλέπουν οι Έλληνες την Επανάσταση 1821. Ανάλυση» [How do Greeks perceive the Revoluton of 1821?], Πανελλαδική Έρευνα ΚΕΦΙΜ-1821, Δεκέμβριος 2019, Κέντρο Φιλελεύθερων Μελετών-Μάρκος Δραγούμης, pp. 4-5.

Bibliography

Greek Official Gazette

ΦΕΚ Α 92/1918 – 28 Απριλίου 1918

ΦΕΚ Α 106/1918 –15 Μαΐου 1918

Greek Newspapers

Αθηνά, 23.03.1838, Αριθμός 518.

Εμπρός, 25.03.1930, Έτος 34, Αριθμός φύλλου: 12.227.

Books, Journals and Articles

Βασίλης Κρεμμυδάς, "Η εθνική γιορτή στο σχολείο" [National holidays in schools], Η Εποχή, 31.10.2004"Δεν χωράνε 5 αιώνες ιστορίας σε 130 σελίδες" [5 centuries do not fit into 130 pages], Έθνος της Κυριακής, 24.03.2007.

Βασίλης Κρεμμυδάς, "Η Εκκλησία στο Εικοσιένα Μύθοι και Ιδεολογήματα" [Church, Myths and Ideologies in 1821], Τα Νέα, 22.03.2005.

Βασίλης Κρεμμυδάς, "Η Ελληνική Επανάσταση του 1821" [Greek Revolution of 1821], Gutenberg, Αθήνα 2016.

«Πώς βλέπουν οι Έλληνες την Επανάσταση 1821. Ανάλυση» [How do Greeks perceive the Revoluton of 1821?], Πανελλαδική Έρευνα ΚΕΦΙΜ-1821, Δεκέμβριος 2019, Κέντρο Φιλελεύθερων Μελετών-Μάρκος Δραγούμης.

Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επαναστάσεως του Φωτάκου [Fotakos'un Yunan Devrimi hakkında Hatıraları], Πρώτου Υπασπιστή του Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, Τύποις και βιβλιοπολείω Π. Δ. Σακελλαρίου, Αθήνησι 1858.

Άρδην, , Ιανουάριος-Σεπτέμβριος 2014.

Γιάνης Κορδάτος, *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδος [Modern Yunanistan Tarihi]*, Τόμος Α, Εκδόσεις 20ος αιώνας, Αθήνα 1957-58.

Θάνος Μ. Βερέμης, *21 Ερωτήσεις & Απαντήσεις Για το 21[1821 hakkında 21 soru-cevap],* Μεταίχμιο, Αθήνα 2020.

Νίκος Β. Ροτζώκος, *Εθναφύπνιση και Εθνογένεση Ορλωφικά και Ελληνικά Ιστοριογραφια [Ulusun Uyanması ve Ulusun Doğuşu Orlofika ve Yunan Tarihyazımı],* Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007.

Παλαιών Πατρών Γερμανός, *Απομνημονεύματα [Hatıralar],* Εκ του τυπογραφείου Σπύρου Τσαγγάρη, Εν Αθήναις 1900.

Πέτρος Θ. Πιζάνιας, *Η Ελληνική Επανάσταση 1821-1830 [Yunan Devrimi 1821-1830],* Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2021.

Σπυρίδων Π. Αραβαντίνος, *Ιστορία Αλή Πασά του Τεπελενλή [Tepedenli Ali Paşa'nın Hikayesi],* Εκ του τυπογραφείου των καταστημάτων Σπυρίδωνος Κουσουλίνου, Εν Αθηναίς 1895.

Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επαναάστασης [Yunan Devrim Tarihi],* Τόμος Πρώτος, Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα 1993.

Χριστίνα Κουλούρη, "Γιορτάζοντας το Έθνος: Εθνικές Επέτειο στην Ελλάδα του 19ου αιώνα" [Ulusal Kutlama: 19. yy'da Yunanistan'da Ulusal Kutlamalar], *Αθέατες όψεις της ιστορίας [Tarihin Görünmeyen Yüzü],* επ. Δέσποινα Παπαδημητρίου & Σεραφείμ Σεφεριάδης, σίνη, Αθήνα 2012, s. 181-210.

Akşin, Sina, "Siyasal Tarih (1789-1908)" (Political History 1789-1908), ed. Sina Akşin, *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, Cem Yay., İstanbul 1992.

Anderson, Benedict, *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, trans. İskender Savaşır, Metis Yay., İstanbul 2009.

Bayrak, Meral, *1821 Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Unpublished Doctoral Thesis, January 1999.

Bora, Tanıl, "Turkish National Identity, Turkish Nationalism and the Balkan Problem", *Balkans A Mirror of the New International Order*, eds. Günay Göksu Özdağan & Kemali Saybaşılı, Eren Yay., İstanbul 1995, pp. 101-120.

Cevdet Paşa Tarihinden Seçmeler, Vol. II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.

D. Smith, Anthony, *Milli Kimlik*, trans. Bahadır Sina Şener, İletişim Yay., İstanbul 1994.

Erözden, Ozan, *Ulus-Devlet*, On İki Levha Yay., İstanbul 2013.

Finlay, George, *History of the Greek Revolution*, Vol. I, William Blackwood and Sons, Edinburgh and London 1861.

Gellner, Ernest, *Milliyetçiliğe Bakmak*, trans. Nalan Soyarık, İletişim Yay., İstanbul 2013.

Gellner, Ernest, *Uluslar ve Ulusçuluk,* trans. Büşra Ersanlı Behar, Hil Yay., İstanbul 2008.

Grigoriadis, İoannis N., *Kutsal Sentez. Yunan ve Türk Milliyetçiliğine Dini Aşılamak*, trans. İdil Çetin, Koç Üniversitesi Yay., İstanbul 2014.

Hall, Stuart, "The West and the Rest. Discourse and Power", *Formations of Modernity*, eds. Stuart Hall & Bram Gieben, Polity Press, Cambridge 1992 pp. 275-331.

Hobsbawm, Eric, *Devrim Çağı 1789-1848*, trans. Bahadır Sina Şener, Dost Yay., Ankara 2013.

Hroch, Miroslav, *Avrupa'da Milli Uyanış Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi*, trans. Ayşe Özdemir, İletişim Yay., İstanbul 2011.

Hroch, Miroslav, *Social Preconditions of National Revival in Europe A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups Among the Smaller European Nations*, Cambridge University Press, Cambridge 1985.

Jaskułowski, Krzysztof, "Western (civic) versus Eastern (ethnic) Nationalism. The Origins and Critique of the Dichotomy", *Polish Sociological Review*, 3/2010, Vol. 171, pp. 289-303.

Karpat, Kemal, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, Timaş Yay., İstanbul 2019.

Kedourie, Elie, *Avrupa'da Milliyetçilik*, trans. Haluk Timurtaş, Köprü Kitap, İstanbul 2017.

Kellas, James, *Politics of Nationalism and Ethnicity*, St. Martin's Press, New York 1991.

Kitromilides, Paschalis M., *Aydınlanma ve Devrim Modern Yunanistan'ın Kuruluşu*, trans. Sinem Güldal, Alfa Yay., İstanbul 2021.

Kohn, Hans, "Western and Eastern Nationalisms", *Nationalism*, eds. John Hutchinson and Anthony D. Smith, Oxford University Press, Oxford 1994, pp. 162-164.

Kütükoğlu, Mübahat, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler, Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar)*, Genelkurmay ATASE Yay., Ankara 1986, pp. 133-161.

Offe, Claus, *Varieties of Transition: The East European and East German Eperience*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts 1997.

Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Kronik Yay., İstanbul 2019.

Özsüer, Esra, "19. Yüzyıl Avrupa Romantiklerinin 1821 Mora İsyanı Üzerindeki Siyasi ve Kültürel Etkileri", *Türkiyat Mecmuası*, Vol. 26, No. 2, 2016, pp. 325-344.

Özsüer, Esra, *Türkokratia Avrupa'da Türk İmajı*, Kronik Yay., İstanbul 2018.

Pouqueville, François Charles Hugues Laurent, *Historia tēs Hellēnikēs Epanastaseōs, ētoi, Hē anagennēsis tēs Hellados: meta kallitechnikōn eikonōn kai meta parartēmatos, pe riechontos tēn historian, tēs Boumpoulinas, tēs Tzavella, tēs Kanarē, tēs Monarchidou, tēs Papalexopoulou, tēs Botsarē, kai tōn allōn hērōidōn Hellēnidōn, tou hierou agōnos*, (epimeleia Aristeidou N. Kyriakou), Ekdot. Grapheion V.K. Tsangarē, En Athēnais [1839?].

Renan, Ernest, *Ulus Nedir?,* trans. Gökçe Yavaş, Pinhan Yay., İstanbul 2019.

Saatçi, Meltem Begüm, "Balkan Ulusçuluklarına Dair Bir Değerlendirme: Farklı Uluslar Farklı Usuller", *Karadeniz Araştırmaları*, Vol. 6, No. 23, Fall 2009, pp. 13-28.

St Clair, William, *That Greece Might Still Be Free the Philhellenes in the war of Independence*, Open Book Publishers, Cambridge 2008.

Todorova, Maria, *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek*, İletişim Yay., İstanbul 2015.

Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.

Valiyeva, Kamala, "Covid-19 ile Ulus Devleti Yeniden Düşünmek", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı*, Year: 19, No. 37, Spring (Special Addendum), pp. 390-403.

Internet Resources

https://greece2021.gr/25martiou

https://greece2021.gr/epitropi-ellada-2021/skopos.html

https://www.hellenicparliament.gr/userfiles/ebooks/periodiko_t039/4/index.html

Mora İsyanı Sonrasında İzmir (Sığla) Sancağı'na Gelen İlk Türk Muhacirlerinin Nüfus Bilgileri

(H.1246/M.1830-31-H. 1259/1843-44 Yıllarına Ait Nüfus Kayıtlarına Göre)

Metin Menekşe*

Öz

1821 Mora İsyanı, Mora'yı vatan edinip buraları mamur hale getiren Türkler için acılarla dolu, çok sancılı bir süreci başlatmıştır. Âsi Rumlar, isyanın en başında hedeflerinin Mora'da bir tek Türk kalmayana kadar savaşmak olduğunu bütün dünyaya ilan etmişlerdir. İsyan boyunca kalelerde kuşatma altında tutulan Türkler için dayanılmaz boyutlara ulaşan açlık ve sefalet, âdeta günlük yaşamın olağan bir parçası haline gelmiştir. Bu ağır şartlara daha fazla dayanamayıp teslim olanlardan pek çoğu ise acımasızca katledilmiştir. Katliamdan kurtulanlar ise yurtlarını terk etmek zorunda kalmıştır. Pek çok Mora Türkü adalara, Batı Anadolu sahillerine ve İstanbul'a göç etmiştir. Sultan II. Mahmud, büyük eziyetler çekmiş, mal ve mülklerini kaybetmiş bu muhacirlerin sorunlarıyla yakından ilgilenmiştir. Gerekli tedbirlerin alınması hususunda yerel idarecilere sık sık uyarılarda bulunmuş, emirnameler göndermiştir. Nitekim muhacirler, yeni topraklarında *hukuk-ı müsaferet* ve *uhuvvet-i İslamiyet* anlayışı çerçevesinde karşılanmışlardır.

İzmir (Sığla) Sancağı'na gelen Mora muhacirlerinin nüfus kayıtlarına ulaşılabilmektedir. Nitekim H.1246/M.1830-31 ve H.1259/M.1843-44 yıllarında kaydı tutulan iki nüfus defterinde *nefs-i İzmir*'de ve Çeşme, Seferihisar, Kuşadası, Söke kazalarında bulunan Mora muhacirlerine dair bilgiler yer almaktadır. *Moralı (Moravî), Kızılhisarlı, Anabolulu, Navarinli, Eğribozlu*, *Benefşeli, Atinalı* oldukları belirtilen muhacirlerin isimleri, fiziki özellikleri,

* Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muğla/TÜRKİYE, m.menekse@mu.edu.tr ORCID: 0000-0003-1192-3161
DOI:10.37879/9789751758866.2024.229

yaşları ve meslekleri detaylı bir şekilde kaydedilmiştir. Muhacirlerin kiracı veya hane sahibi oldukları da belirtilmiştir. Bu çalışmada, tespit edilen iki nüfus defteri ışığında İzmir (Sığla) Sancağı dâhilinde bulunan Mora muhacirlerinin nüfus bilgilerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 1821 Mora İsyanı, Mora Katliamı, Zorunlu Göç, Mora Muhacirleri, İzmir (Sığla) Sancağı, Nüfus Kayıtları.

Population Information of the First Turkish Immigrants who came to Izmir (Sıgla) Sanjak after the Morea Revolt (According to the Population Records of H.1246/ A.D. 1830-31 ve H.1259/ A.D. 1843-44)

Abstract

The Morea Revolt of 1821 has been started a very painful process full of suffering for the Turks, who made the Morea their homeland and made it prosperous. At the very beginning of the rebellion, the Rebel Greeks declared to the whole world that their goal was to fight until there was not a single Turk left in the Morea. Hunger and misery, which reached unbearable dimensions for the Turks, who were besieged in the castles, has been became a normal part of daily life during the rebellion. Many of those who could not stand the harsh conditions any longer and surrendered were brutally murdered. Those who survived the massacre had to leave their homeland. Many Morean Turks migrated to the islands, the Western Anatolian coast and Istanbul. Sultan II. Mahmud was closely interested in the problems of these immigrants who suffered great persecution and lost their property. The Sultan frequently warned the local administrators about taking the necessary precautions. Immigrants has been welcomed in their new lands within the framework of the understanding of "*hukuk-ı müsaferet* ve *uhuvvet-i İslamiyet*".

The population records of the Morean immigrants who reached *Izmir (Sıgla)* Sanjak can be accessed. As a matter of fact, in the two population registers kept in H.1246/M.1830-31 and H.1259/M.1843-44, there is information about the Morean immigrants living in *nefs-i Izmir* and in the towns of Çeşme, Seferihisar, Kuşadası, Söke. The names, physical characteristics, ages and occupations of the immigrants who were stated to be *Morean (Moravi), Kızılhisarlı, Anabolulu, Navarinli, Eğribozlu, Benefşeli* and *Athenian* have recorded. It have also stated that immigrants are tenants or householders. In

this study, the population information of the Morea immigrants in İzmir (Sığla) Sanjak is given in the light of the two identified population registers.

Keywords: Morea Revolt of 1821, Morea Massacre, Forced Migration, Morea Immigrants, İzmir (Sığla) Sanjak, Population Records.

Giriş

1821 Mora İsyanı

18. yüzyılda "Aydınlanma Çağı" olarak adlandırılan dönemle birlikte Amerika'nın bağımsızlığı, Fransız İhtilali, insan hakları bildirilerinin ilanı gibi önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı milliyetçilik ve hürriyetçilik akımları birçok ülke içinde yaşayan milletleri etkilemiştir. Nitekim Osmanlı sınırları içinde yaşayan Rumlar da bu etkilenenler arasında yer almıştır.[1] Rumlar arasında milliyetçilik düşüncesinin yayılmasında, Osmanlı'nın içten çökmesini hızlandırmak için çalışan Rusya ve Avusturya'nın da önemli bir etkisi olmuştur.[2]

19. yüzyıl başlarına kadar ulusal bilinçlenme yönünde büyük yol kat eden Rumların bağımsızlık düşüncesi, 1814 yılında kurulan *Filiki Eterya Cemiyeti*'nin faaliyetleriyle[3] birlikte ivme kazanmış ve 1821 yılına kadar da olgunlaştırılmıştır. Bu yönde gerekli ittifaklar yapılarak fikrî ve maddî altyapı da oluşturulmuştur. En nihayetinde iş, *ehl-i İslam'dan ahz-ı intikam için* uygun zamanı beklemeye kalmıştır. Mutlak hedef ise, *bağımsızlık ve Mora'da bir tek Türk kalmayana kadar savaşmak* olarak belirlenmiştir.[4]

Rum İsyanı esnasında, bir şarkının *"Hiçbir Türk kalmayacak ne Mora'da ne Dünya'da…"* sözleri ağızdan ağıza dolaşarak bir toptan yok etme savaşının başladığı ilan edilmiştir.[5] Bu sözlere fazlasıyla riayet eden âsiler de bütün

1 Hamiyet Sezer, "Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı (1821-1829)", *Osmanlı,* C II, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 87.

2 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi (Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri 1789-1856),* C V, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2011, s. 108-109.

3 *Filiki Eterya*, 1821 Rum İsyanı'nın başlamasından yedi yıl önce Rusya'nın bir liman kenti olan Odesa'da kurulmuştur. Osmanlı Devleti'nin çeşitli yerlerinde birçok şubesi açılan cemiyet, kültür, eğitim ve siyasi propaganda alanlarında faaliyet göstermiş, bağımsızlık düşüncesinin oluşmasında önemli bir misyon yüklenmiştir. Bk. Süleyman Tevfik-Abdullah Zühdü, *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye ve Yunan Muharebesi 1314*, Mihran Matbaası, Dersaadet 1315, s. 69-70; İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yay., İstanbul 2013, s. 92-93.

4 Ali Fuat Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan,* Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2009, s. 27.

5 Walter Alison Phillips, *The War of Greek Independence, 1821 to 1833*, Smith Elder & Co, Lon-

Müslümanları yok etmeye girişmişlerdir. Nitekim bu isyan hareketi, rahiplerin faaliyetleriyle 1821 yılı nisan ayının ilk haftasında bütün Mora'ya[6]; birer savaş gemisi haline getirilen Rum ticaret tekneleri vasıtasıyla da kısa sürede adalara yayılmıştır.[7]

Piskoposlar, etkili oldukları her yerde âsi Rumları, *"dinsiz Müslümanları yok etme"* yönünde kışkırtmışlardır.[8] İngiliz yazar *Clair*'a göre, *"Rumlar arasındaki bu vahşice öç alma iştiyakı, çok geçmeden katletme zevkine dönüşmüştür."*[9] İngiliz yazar *David Howarth* ise yaşanan acı hadiselerle ilgili olarak, *"Rumlar bu cinayetleri işlerken herhangi bir neden aramamıştır. Kan dökme şehvetine kapıldıkları için öldürmüşlerdir"*[10] demiştir. *McCarthy*, "Ölüm ve Sürgün" adlı eserinde, Mora'da Rumların Müslümanlara karşı genel bir yok etme politikası içinde olduklarına vurgu yaparak isyanın milliyetçi sloganını, Piskopos Germanos'un ağzından dökülen, *"Hristiyanlara huzur! Konsoloslara saygı! Türklere ölüm!"* söyleminin temsil ettiğini belirtmiştir.[11]

McCarthy, Mora'daki yağma ve katliamlarla Türklerin telef edilmesinin, savaş zamanının olağan telefatı olmadığını, Türklerin, kadınlar ve çocuklar da dâhil, Rum çetecilerince alınıp götürülmek suretiyle öldürüldüğünü belirtmiştir. İşlenen cinayetlerin çoğu kez önceden tasarlandığını ve soğukkanlılıkla işlendiğini, kasabalardaki Türklerin toplanarak uygun bir yerlere yürütülüp orada kıyımdan geçirildiğini ortaya koymuştur.[12] Fransa'nın Atina Büyükelçisi *La Gorce* (1855-1857) ise, Türklerin, silahlarını bıraktıkları her yerde, insan haklarına kulak asılmaksızın katledildiğini ve bu katliamların bir Yunan davası adı altında gerçekleştirildiğini yazmıştır.[13]

---

don 1897, s. 48.

6 Salahî Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", *Belleten*, LXII/233, Ankara 1988, s. 110.

7 Mübahat S. Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri (Türk Yunan İlişkileri)*, ATASE, Ankara 1986, s. 133.

8 Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", s. 110.

9 William St. Clair, *That Grecee might still be free: the Philhellenes in the War of Independence*, Oxford University Press, London 1972, s. 12.

10 David Howarth, *The Greek Adventure: Lord Byron and Other Eccentrics in the War of Independence*, Published by Collins, London 1976, s. 28.

11 Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün, Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, çev. Fatma Sarıkaya, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2012, s. 9-10.

12 McCarthy, *age.*, s. 12.

13 La Gorce, *Çağlar Boyu Yunanlılar*, Türkçe haz. Doğu Araştırma Merkezi, Belge Yay., Ankara

Rum İsyanı esnasında Helenizm akımı etkisinde kalan Avrupa'nın üst sınıfı, isyancıların özgürlük mücadelesi verdiklerine inanmışlar ve isyan süresince Müslümanların maruz kaldıkları katliamları, inandıkları idealizm gerçeğine rağmen gör(e)memişlerdir.[14] Fakat isyan sürecinde yaşananlara tanıklık edenler durumun vahametini gördüklerinde hayal kırıklığına uğramışlardır. Nitekim bunu yaşayanlardan birisi de İngiliz şair *Lord Byron*'dur. Yunanseverlerin para yardımlarıyla güçlenmiş şahsi servetiyle bölgeye gelen *Byron*, karşılaştığı manzara karşısında şaşırıp kalmıştır. Getirmiş olduğu servet, farklı gruplar elinde bir anda uçup gitmiştir. Yunanlıların düzensiz, teçhizatsız hareketleri karşısında hayal kırıklığına, ümitsizliğe uğramış ve hastalanıp yatağa düşmüştür. Kısa bir süre içinde de vefat etmiştir.[15] Yine, 1822'de Mora'dan Marsilya'ya dönen birçok Fransız subay, Mora'ya gitmeye hazırlanan gönüllülere, eski Yunan'ın torunları olarak görülen Rumlar için çok kötü ifadeler kullanmışlar, onları korkaklık ve iyilik bilmezlikle suçlamışlardır. Prusyalı bir başka subay ise Rumlar hakkındaki tespitlerinde, eski Grek'in artık olmadığını, eski Atina'nın makul yasalarının yerini barbarlığın aldığını ifade etmiştir.[16]

Mora'da yaşanan hadiselerde pek çok kayıp olmasına rağmen Osmanlı Devleti, kamuoyundan gelecek tepkileri önlemek ve imparatorluğun diğer bölgelerinde yaşayan Rumlara yönelik şiddet eylemlerine mâni olmak için ölen Müslümanların sayısını gizleme ihtiyacı hissetmiştir. Fakat *Ahmet Lûtfî Efendi*, bu durumun ileride devlete zarar vereceğini, Rumların haklı gibi görünebileceklerini ileri sürmüş, bunun yanlışlığına vurgu yapmıştır. Gerçeklerin tek taraflı değil her yönüyle ortaya konulmasının önemine değinmiştir. Yazar, her ne kadar devlet görmezden gelse de isyan boyunca Mora ikliminde âsi Rumların Müslümanları yok ettikleri, hamile kadınların karınlarındaki ceninlere kadar türlü eziyete uğrayıp ateşe atıldıkları, böyle nice kadın ve çocuğun yok edildiği, sağ kalanların ise vatanlarından sürülmeleriyle kısa bir süre içinde Mora bölgesindeki bütün Türklerin perişan oldukları gerçeğinin herkesçe bilindiğini aktarmıştır.[17]

1986, s. 296.

14 Justin McCarthy, *Osmanlı'ya Veda,* çev. Mehmet Tuncel, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2006, s. 87.

15 La Gorce, *age.*, s. 300.

16 Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", s. 114.

17 Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, C I, haz. A. Hezarfeni, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999, s. 38-39.

1. Mora Şehirlerinde Müslüman-Türk Katliamı ve Zorunlu Göç

Rum İsyanı, 1822 yılı yazına dek 50.000'den fazla Türk, Rum, Arnavut ve Yahudi'nin hayatına mal olmuştur. Binlerce kişi de kölelik veya yoksulluk içine düşürülmüştür. İsyan, Rum çeteler için fırsatlar silsilesi haline gelmiş ve her taraf yağmalanmış, talan edilmiştir.[18] Âsi Rumlar önce silahlanarak dağa çıkmışlar ve etrafa saldırmaya başlamışlardır. Kısa bir süre sonra da Müslümanların sığındıkları kalelere saldırılarını yöneltmişlerdir. Bu saldırılar neticesinde *Mizistre, Londar, Fenar* ve *Bardine* ahalileri *Tripoliçe*'ye; *Arkadya, Andurusa* ve *Nişti* ahalileri *Koron, Moton* ve *Navarin*'e; *Gaston* ahalisi de *Lale (Lala) Kalesi*'ne sığınmak zorunda kalmıştır. *Vostice*'de âsilerce esir edilen 40 kadar Müslüman, kayıklarla *Salona Kasabası*'na sevk edilmek üzere iskeleye getirilmiş, fakat burada katledilmiştir. *Karitene* ahalisi de *Tripoliçe*'ye doğru ilerlerken yolda eşkıyanın saldırısına uğramış ve esir edilmiştir. Fakat içlerinden birinin kaçıp haber vermesi sayesinde *Tripoliçe*'den yardıma gelen 2.000 kadar kişi kalanları kurtarmıştır.[19]

Lale (Lala) Kasabası'nın da kuşatılması üzerine bunu haber alan *Badra* Muhafızı Yusuf Paşa, 800 nefer askerle âsiler üzerine hareket ederek onları perişan etmiş ve daha önce buraya gelen *Gaston* ahalisi de dâhil olmak üzere toplam 20.000 Müslümanı 18 Haziran 1821'de sağ salim *Badra*'ya nakletmiştir. Bunun üzerine harekete geçen 15.000 kadar âsi, bu kez *Badra*'ya saldırmıştır. Dışardan yardım sağlanamayınca kale muhafazası zorlaşmış ve bir süre sonra teslim olunmuştur. Kale içinde yağma yapılırken, İslam ahalisi de *Tripoliçe*'ye sığınmıştır.[20]

1821 yılı mayıs ayının başlarından itibaren de *Tripoliçe* şehri 50-60 bin âsi Rum tarafından kuşatılmıştır.[21] Yaklaşık altı ay süren kuşatma esnasında dışarıyla bağlantı kesilmiş, asker ve yiyecek yardımının gelmesi engellenmiş, Müslümanlar açlığa mahkûm edilmiştir.[22] Kalenin teslim edilmesi yönünde

18 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* s. 106.

19 Sahhâflar Şeyhî-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi Tarihi*, haz. Ziya Yılmazer, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000, s.148-149.

20 Mehmed Es'ad Efendi, *age.*, s. 153-154.

21 Ali Fuat Örenç, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri", *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 11/12, 2011, s. 13-14.

22 *"… kefere-i fecere medîne-i mezbureyi tazyik ve bir tarafdan dahi dest-i kader, asâkir ü zehâir ile imdâd kapusunu sedd ü tağlik ettiğinden…"* Bk. Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi Tarihi*, s. 154; Mustafa Nuri Paşa, *Tripoliçe* Kalesi'ndeki Müslümanların durumunu şu şekilde aktarmaktadır: *"…Mora'nın makarr-ı vilâyeti olan Trablıca Kal'ası vasat-ı cezirede ve*

görüşmeler yapılırken Arnavutların savunmayı bırakıp âsilerle gizli anlaşma yapmaları neticesinde kale kapıları açılmış[23] ve 7 Ekim 1821'de Arnavutlar dışarı çıkarken âsiler kaleye hücum etmişlerdir.[24] Kalede Müslümanlara yönelik büyük bir katliam hareketine girişilmiştir. Sadece Serasker Hurşid Paşa ve Mehmed Paşa'nın ailesi, Kaymakam Salih Ağa ve Mora Kalesi Bina Emini Yusuf Ağa olmak üzere toplam 97 kişi esir alınmıştır.[25] *Tripoliçe*'de esir edilen bu aileler dört ay sonra İngiliz konsolosunun aracılığıyla kurtarılmıştır.[26] Serasker Hurşid Paşa, bu 97 kişi karşılığında 300 esir[27] ve 2.400 akçe vermiştir. Kurtarılan aileler önce *Badra*'ya nakledilmiş, daha sonra buradan da İngiliz gemisiyle Preveze'ye çıkarılmıştır.[28] Bunlar dışında tabya ve evlerde bulunan 40.000'i aşkın Müslüman'ın nerdeyse tamamı, aman ile teslim oldukları halde 3 gün boyunca vahşice öldürülmüştür.[29] Vak'anüvis Es'ad Efendi, yaşanan bu acı hadise için, *"tafsili bâis-i izhak-ı candır"* demiştir.[30]

Fransa'nın Atina Büyükelçisi *La Gorce* (1855-1857), *Tripoliçe*'de yaşanan vahşetle ilgili olarak, *Yunanlılar savunmasız bir kalabalığa saldırarak eline düşen her şeyi yaktılar, yıktılar, yağmaladılar, ırza geçtiler, boğazladılar, karın deştiler* diye yazmıştır.[31] *Tripoliçe* ve civarında öldürülen Türklerin sayısı 32 bin olarak tahmin edilmektedir ki bu sayı, Osmanlı İmparatorluğu zamanında öldürülen Rumların sayısından kat kat yüksektir. *Tripoliçe* şehrinden, sadece

---

imdâd-ı i'âneden me'yûs ve zahîresizlikden bi-tâb olmağla der ceng-i evvel teslime mecbur oldu." Bk. Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukû'ât, Kurumlarıyla Osmanlı Tarihi,* I-IV, haz. Yılmaz Kurt, Birleşik Yay., Ankara 2008, s. 482.

23 *"… Arnabud dinsizleri bi'l-itma haremi bırağub, kefereye ittibâ etmeleriyle, ibtidâ-yı muhasaradan altı mâh* mürurunda derun-ı beldeye hücum…" Bk. Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi Tarihi*, s. 154.

24 Mehmed Es'ad Efendi, *age.*, s. 154; Ahmet Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C XII, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet 1309, s. 25.

25 Mehmed Es'ad Efendi, *age.*, s. 155; Ahmet Cevdet, *age..,* C XII, s. 26; Nurettin Türsan, *Mora Ayaklanması ve Yunan Bağımsızlığı*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1994, s. 27.

26 Ahmet Cevdet, *age.,* XII, s. 26.

27 Esirler arasında Manya Beyi'nin oğlu ve maiyeti de yer almıştır. Bk. Türsan, *age.,* s. 27.

28 Mehmed Es'ad Efendi, *age.*, s. 155.

29 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* s. 40; Nedim İpek, "Yunanistan'ın Nüfus Siyaseti ve Mora'dan Batı Trakya'ya Kadar Türkler", *Yakın Tarihimizde Türklere Karşı İşlenen Katliam ve Sürgünler*, haz. Mustafa Kahramanyol, Ankara 2006, s. 97.

30 Bu sözün devamında ise Kur'an'dan; *"innâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ûn"* ayetini paylaşmıştır. Yani *"Biz Allah içiniz ve biz O'na döneceğiz."* Bk. Mehmed Es'ad Efendi, *age.*, s. 155.

31 La Gorce, *age.*, s. 300.

dumanı tüten bir harabeden başka bir şey kalmamıştır.[32] Hatta yaşayanlar üzerinde yaptıkları vahşet ile yetinmeyen âsiler, Müslüman mezarlığını da kazarak ölüleri çıkarıp yakmışlardır.[33] *McCarthy*, *Tripoliçe* katliamını şu çarpıcı cümlelerle aktarmaktadır:

> Üç gün boyunca zavallı Türk yerleşimciler, bir vahşiler güruhunun şehvetine ve zulmüne teslim edildiler. Ne cinsiyet ve ne de yaş yönünden bir esirgeme yapıldı. Kadınlarla çocuklar dahi öldürülmeden önce işkenceden geçirildiler. Kıyım öylesine büyük ölçekteydi ki, çetecilerin sergerdesi Kolokotronis'in kendisi bile, kasabaya girdiğimde yukarı hisar kapısından başlayarak atımın ayağı hiç yere değmedi demektedir. İlerlediği zafer kutlama töreni yolu, cesetlerden bir örtüyle döşenmişti.[34]

Benzer bir şekilde *Benefşe* ve *Navarin* kaleleri de yaklaşık beş ay kuşatma altına alınmıştır.[35] *Benefşe Kalesi*'nde, dışardan asker takviyesi ve yiyecek yardımı sağlanamamasından dolayı açlık had safhaya ulaşmıştır. Açlığa daha fazla dayanamayan kale halkı, yaklaşık beş ay direndikten sonra İpsilanti'nin emrindeki Rumlara 5 Ağustos 1821'de çaresiz teslim olmuştur.[36] Yapılan anlaşma gereğince *Benefşe* ahalisinin, mal ve mülklerini geride bırakarak gemilerle Kuşadası'na geçmesine izin verilmiştir. Bu anlamda 700 kadar *Benefşeli* Müslüman Kuşadası'na çıkarılmıştır.[37] Ahmet Cevdet Paşa, Rumların bütün Müslümanları öldürmeye ant içtikleri halde *Benefşe*'den 750 kişiyi serbest bıraktıklarını, bunun sebebinin ise Benefşe Müslümanlarının buradaki Rumlarla kız alıp-vermeleri olduğunu yazmıştır.[38] Kalanlardan bazısı bütün varlıkları gasp edildikten sonra Girit'e yakın Kaşot Adası'na terk edilirken[39],

32 Nicola Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1774-1912),* C V, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2009, s. 270.

33 *"eşkiya-yı Yunaniye diriler hakkında icra ettikleri muamelat ile teşfi-i sadr idemeyüb ehl-i İslam mezarlığını hafr ile ölüleri ihraç ve ihrak etmişlerdir."* Bk. Ahmet Cevdet, *age.,* C XII, s. 26.

34 McCarthy, Ölüm ve Sürgü*n,* s. 12-13.

35 Mehmed Es'ad Efendi, *age.*, s. 155.

36 Ahmet Cevdet, *age.,* C XI, s. 155; Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* s. 37.

37 Mehmed Es'ad Efendi, *age.*, s. 155. David Howarth, gemilere 500 kişinin bindirildiğini ve akıbetlerinin ne olduğu hakkında hiçbir şey öğrenilemediğini belirtmiştir. Bk. Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* s. 108. İleriki bölümde bahsedileceği üzere bu insanların Kuşadası'nda kayıtlı oldukları tespit edilmiştir.

38 Ahmet Cevdet, *age.,* C XI, s. 155-156.

39 Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", s. 113;

bazısı da kale kapıları açılır açılmaz Rumların saldırısına uğramış ve öldürülmüştür.[40]

Navarin Kalesi'nde de üç buçuk ay süren direnişten sonra teslim kararı alınmış (19 Ağustos 1821), fakat buradaki Türklerin Anadolu kıyılarına götürülmesi şartı yerine getirilmemiş, kadın ve çocukların tamamı katledilmiştir.[41] *Es'ad Efendi*'nin verdiği bilgiye göre *Navarin*'den sadece bir kişi kaçıp kurtulabilmiştir.[42] *Sonyel*'in tespitlerine göre ise 2.000 ilâ 3.000 Müslüman öldürülmüş, Türk kadınları soyularak üzerleri aranmış, kurtulmak isteyen bazı kadınlar suda vurularak öldürülmüş, Müslüman çocuklar denize atılarak boğdurulmuş, yavrular ise annelerinden koparılıp kayalara atılarak öldürülmüştür. Yarı çıplak ve korku içinde tutulan Müslüman kızlar daha sonra fahişe olarak satılığa çıkarılmıştır.[43] *Navarin*'e giden yabancılar, şehri saran leş kokusuna kolay alışamamışlar, köpek, fare ve kuşların hala duvarların çevresinde kol ve bacakları kesilmiş cesetleri nasıl yediklerini görmüşlerdir. Rumlar ise gelen yabancılara, güçlerini göstermek için, öldürdükleri Türklerin sayısını ve nasıl öldürdüklerini anlatmışladır.[44]

Anabolu ve *Palamut (Palamuda)* kaleleri de karadan ve denizden âsilerce kuşatılmıştır. Uzun bir süre dışardan yiyecek yardımının sağlanamaması nedeniyle açlık baş göstermiş ve halk çok zor günler geçirmiştir. Yardım gelmeyince hayvan leşi ve pabuç köselesi yiyerek hayatta kalmaya çalışmışlardır. Fakat birçoğu açlıktan ölmüştür. En nihayetinde bu ağır şartlara daha fazla dayanamayarak bir mukavele ile kaleyi Rumlara teslim etmek zorunda kalmışlardır.[45] Bunun üzerine âsiler 20 Aralık 1821'de *Palamut Kalesi*'ne, 27 Aralık 1821'de[46] de *Anabolu Kalesi*'ne hücum etmişlerdir.[47] Müslümanların

---

Örenç, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri", s. 12-13.

40 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* s. 108.

41 Ahmet Cevdet, *age.,* C XI, s. 155; Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* s. 37.

42 Mehmed Es'ad Efendi, *age.*, s. 155.

43 Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", s. 113.

44 David Howarth tarafından verilen bu bilgilerin daha fazlası için bk. Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* s. 107-110.

45 Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", s. 117; Örenç, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri", s. 16.

46 Bir arşiv belgesinde âsilerin 13 Aralık 1822 Perşembe günü gecesi *Palamut Kalesi*'ni, 17 Aralık 1822 Pazartesi günü de *Anabolu Kalesi*'ni zapt ettikleri belirtilmiştir. Bk. BOA, HAT, 910/39834, Selh-i 1238/Ocak 1823.

47 Es'ad Efendi, hücum eden bu âsiler için "*a'day-ı din*" (dinsiz düşmanlar) tabirini kullanırken, onlar için şu Arapça duayı paylaşmıştır: *"demmerahumullâhu te'âlâ bi-rummetihim ebede'l-âbidin."* Yani manası, *Allah Teâlâ onların topunu sonsuza kadar yok etsin*. Bk. Mehmed Es'ad Efen-

evlerine zorla girerek bütün mal varlıklarını yağmalamışlardır. Müslümanlara türlü eziyetlerde bulunmuşlardır.[48] Yapılan anlaşma gereğince 2.500 kadar Müslümanın sadece üstlerindeki elbiseyle birlikte 10 adet Çamlıca gemisine bindirilerek Kuşadası sahiline nakline izin verilmiştir. Rum eşkıyalar bu yolculuk esnasında herhangi bir eziyette bulunmamışlarsa da Kuşadası sahiline ulaşıldığında ahalinin hepsini soyup üryan bir şekilde orada bırakmışlardır.[49]

Rum İsyanı'nın başlamasıyla birlikte *Atina* da 7 Mayıs 1821'den itibaren âsiler tarafından kuşatma altına alınmıştır. Nüfusu 6.000 olan Atina'da yaklaşık 2.000 Türk yaşamaktadır. Rumlar teslim olunması koşuluyla Türklere zarar verilmeyeceğini bildirseler de teslimiyet sonrası katliam yapmışlardır.[50] Katliamdan kurtulmayı başarabilenler ise İzmir ve Eğriboz'a sevk edilmiştir. Görgü tanıklarının ifadesine göre kuşatma esnasında *Atina* sokakları kızıla boyanmıştır. Çoğu sivil ve hepsi de silahsız olan Türklerin üçte biri öldürülmüştür. Geride kalan çocuk ve kadınlar esir alınmış veya köle olarak satılmıştır. Bir tek Rum bile onlara yardım elini uzatmamıştır.[51]

Sonyel, bu katliam olaylarından sonra Mora'daki şehirlerin, surlar dışında başı kesik cesetlerin çürümesinden meydana gelen bir koku ile sarıldığını, başıboş köpekler ve vahşi kuşların cesetleri parçaladığını, ölü dolu kuyulardaki suların zehirlendiğini, bu nedenle veba salgının baş gösterdiğini vurgulamıştır. Her tarafta, açlıktan iskeletleşmiş ve korku içinde bulunan Müslüman genç kız ve erkek çocukların inlediğini belirtmiştir.[52]

Yaşanan bu acı hadiselerden sonra gerek Mora'dan gerekse Atina'dan İzmir'e göç etmek zorunda kalan Müslüman ahali Padişahın merhametine sığınmıştır. Nitekim bu durumdan haberdar olan Sultan II. Mahmud, muhacirlerin temel ihtiyaçlarının karşılanması için nakdi yardımlarda bulunurken, aynı zamanda uygun mahallere yerleştirilmeleri için de Kuşadası ve İzmir muhafızları ile Aydın ve Saruhan mütesellimlerine emirnameler göndermiştir.[53]

---

di, *age.*, s. 171.

48 BOA, HAT, 904/39693, 18 Cemazeyilevvel 1238/31 Ocak 1823.

49 Bu yaşanan hadise karşısında Es'ad Efendi, *"lâ havle ve lâ kuvvete illâ billahi'l-aliyyi'l-azîm. Hasbünallâhu ve ni'me'l-vekîl"* ayetine yer vermiştir. Yani; *Güç ve kuvvet yüce Allah'ındır. Allah bize yeter. O ne güzel vekildir.* Bk. Mehmed Es'ad Efendi, *age.*, s. 172.

50 Örenç, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri", s. 15-16.

51 İpek, "Rum İsyanı ve Sonrasında Türk-Yunan Nüfusu Meselesi", s. 81-82.

52 Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", s. 117-120.

53 Mehmed Es'ad Efendi, *age.*, s. 172.

2. Mora Muhacirlerinin Göç Yerleri ve Tahmini Nüfus

Osmanlı resmî belgelerinde genel bir tanımlama olarak kullanılan Mora muhacirleri tabiri, aslında 1830 ve 1832 tarihleri itibariyle Yunanistan'ın sınırlarına bırakılan yerlerin tamamından ayrılmak durumunda kalan Müslüman ve Türk muhacirleri işaret etmektedir. Buna göre Mora Yarımadası'ndan başta Eğriboz Adası, Atina ve çevresi ile Rumeli tarafında Livadya, İstefe ve İzdin gibi mahallerin muhacirleri Mora muhaciri[54] statüsünde değerlendirilmiştir.

Âsi Rumların icra ettikleri katliamdan kurtulmayı başarabilen Mora Müslümanları, başta İstanbul ve Batı Anadolu sahilleri olmak üzere daha güvenli yerlere göç etmeye başlamışlardır.[55] Onları taşıyan tekneler, *Suluca, Çamlıca* gibi adalara ait eşkıya tekneleri[56] olduğundan birtakım olayların yaşanması da kaçınılmaz olmuştur. Katliamlardan kurtulmayı başaran Müslümanlar bu kez yolculuk esnasında türlü eziyetlere maruz kalmışlardır. Nitekim *Sonyel*'in aktardıklarına göre, kadınların üstleri soyularak altın eşya bulmak için üzerleri aranmış, kurtulmak için denize atlayan bazıları suda vurularak öldürülmüş; çocuklar, denize atılarak boğdurulmuş; yavruların ise, annelerinden koparılarak kayalara çarpmak suretiyle canlarına kıyılmıştır.[57] Dolayısıyla türlü eziyetlerle dolu bu denizaşırı yolculuğu da sağ salim atlatmak kolay olmamıştır.

54 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* s. 9-10.

55 İpek, "Rumeli'den Anadolu'ya Göç", *Mübadele Şen Gittik & Yaslı Döndük*, s. 15-19, Samsun Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Derneği Kültür Yay., Samsun 2011, s. 15.

56 Çamlıca ve *Suluca* adalarına ait eşkıya tekneleri, Rum isyanı sırasında Ege Denizi'ndeki bazı adalara saldırılarda bulunmuştur. Bk. Mübahat S. Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri (Türk Yunan İlişkileri), ATASE, Ankara 1986, s. 133-134. Mora isyanının liderliğini yapılan Dimitrios İpsilanti, Çamlıca Adası'na geldiğinde büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. Bk. Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* s. 34. İpsara, *Çamlıca, Suluca* gibi adalar, Rum isyanında en etkili olan ve gemi desteği sağlayan adaların başında gelmiştir. Çamlıca'da isyancılar, kendi bayraklarını çektikleri 100 savaş gemisi ile ateş kayıklarını hazır hale getirmişlerdir. Bunlar karada da savunma tedbirlerine hız vermişlerdir. Müstahkem bir mevkisi olan ada neredeyse tamamen mühimmat ve erzakla doldurulmuştur. Bu adalara ait korsan gemileri, Mora'ya da yardım etmişlerdir. Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri…*, s. 64.

57 Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", s. 113.

Uzun ve meşakkatli bir yolculuğun ardından sağ salim güvenli yerlere ulaşabilen Mora muhacirleri için; Yanya, Tırhala, Mısır[58], Trablus[59], İstanbul, İzmir, Kuşadası, Seferihisar, Çeşme, Söke, Antalya, Edirne, Varna ve Preveze gibi yerler yeni yaşam alanları olmuştur.[60] Nitekim 1831 yılı ilk resmi nüfus sayımı istatistiklerine göre; Teke Sancağı'nda 522[61]; Muğla Sancağı'na bağlı İzmir, Çeşme, Seferihisar, Kuşadası ve Söke kazaları dâhilinde 1.413[62]; Midilli'de 349[63]; Sakız'da 39[64] ve Kıbrıs'ta 274[65] Mora ve Eğriboz muhaci-

58 *Moton*'dan Mısır birlikleri çekilirken Müslümanlardan üçte biri İzmir›e diğer üçte biri de Mısır›a gitmeyi tercih etmiştir. Bk. Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* s. 163. Aslen Türk olan öykücü Yahya Hakkî'nin ailesi de önce Mora'dan Anadolu'ya, ardından da Mısır'a göç etmiştir. Yahya Hakkî ve eserleri için bk. E. Yakupoğlu Erket, "Mora Yarımadasından Türk Göçü ve Yahya Hakkı'nın Eserlerinde Göç Olgusu", *Doğu Göç Edebiyatı*, ed. Onur Kılıçer ve Hatice Görgün, Demavend Yay., İstanbul 2017, s. 79-87. Mısır'da bulunan Mora muhacirlerinden Süleyman Efendi, uygun bir işte çalışmak isteğinde bulunmuştur. Bunun üzerine hıdivliğe gönderilen yazıda, gereğinin yapılması istenmiştir. Bk. BOA, HR. MKT., 488/28, 8 Safer 1281/13 Temmuz 1864.

59 Trablusgarp Valisi Hasan Paşa tarafından gönderilen bir evrakta, Mora'dan ayrılıp Preveze'ye giden muhacirlerden arzu edenlerin Trablus'a gönderilip iskân edilmelerinin talep edildiği belirtilmiştir. Bk. BOA, HAT, 1351/52784, 29 Zilhicce 1253/26 Mart 1838.

60 Bazı yerler İpek'in çalışmasından alınmıştır. Bk. İpek, "Yunanistan'ın Nüfus Siyaseti ve Mora'dan Batı Trakya'ya Kadar Türkler", s. 98.

61 1830-31 nüfus sayımında, Anadolu Eyaleti'ne bağlı Teke Sancağı genelinde toplam 35.839 nüfusun olduğu tespit edilmiştir. Toplam nüfus içerisinde 961 muhacir kaydedilmiştir. Bk. Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, çev. Bahar Tırnakçı, Timaş Yay., İstanbul 2010, s. 236. Bu muhacirlerden 522'si Mora muhaciridir. Bunların çoğunluğunun "sekban" olduğu belirtilmiştir. Bk. Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1995, s. 122.

62 1830-31 sayımında Muğla Sancağı genelinde toplam 74.757 nüfusun olduğu tespit edilmiştir. Bu toplam nüfus içerisinde 1.278 muhacir yer almıştır. Bk. Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914),* s. 234. İleride bahsedileceği üzere, çalışma dâhilinde ele alınan 1830-31 sayımına ait nüfus defterinde ise kayıtlı Mora muhaciri sayısı 1.413 kişi olarak tespit edilmiştir. Bk. BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31.

63 Eğriboz ve sair yerlerden göç edip Midilli'de kayıtlı olan muhacir sayısı 349'dur. Bk. Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, s. 157.

64 1830-31 sayımında Sakız'ın toplam nüfusu 9297 olup, bunun içerisinde yer alan muhacir sayısı ise 39'dur. Bk. Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, s. 160.

65 1831 yılı nüfus sayımına göre Kıbrıs Adası'nın toplam nüfusu 14.983'tür. Bu toplam nüfus içerisinde Mora'dan ve sair yerlerden gelen 274 kişi kaydedilmiştir. Bunun 49'u çocuk, 171'i yetişkin (güçlü ve dinç) ve 54'ü ihtiyardır. Bk. Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, s. 162.

rinin kayıtlı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Kütahya Kasabası'nda; Kütahya Sancağı'na bağlı Kütahya, Emrudili, Örencik, Giray, Tavşanlı, Altuntaş nahiyelerinde; Uşak Kazası ve kazaya bağlı Niyaz Nahiyesi'nde; Kula, Eşme, Sirke, Küre, İnay, Silindi, Danişmendluyukebir, Çal, Eğrigöz, Simav, Dağardı, Gedus, Şehli, Tazkırı, Kenbler, Soma ve Baklan kazalarında toplam 4.799 muhacirin kayıtlı olduğu görülmektedir.[66] Bu muhacirler, İpek'in çalışmasında Mora muhacirleri içerisinde değerlendirmiştir.[67] Dolayısıyla sadece erkek nüfusun sayıldığı 1830-31 yılı genel sayımına ait bu nüfus istatistikleri dikkate alındığında, en az 7.418 erkek muhacirin yeni yaşam alanlarına ulaştıkları söylenebilir. Erkek nüfus kadar kadın da olduğu kabul edildiğinde, toplam 14.836 Mora muhacirinin olduğu tahmin edilmektedir.

3. Yapılan Yardımlar ve İskân Çalışmaları

Büyük bir kısmı kadın ve çocuklardan oluşan muhacirlerin geçimlerini temin edecek durumları yoktur.[68] Bu nedenle Sultan II. Mahmud, türlü eziyetler çekmiş, mal ve mülklerini kaybetmiş olan bu muhacirlerin sorunlarıyla yakından ilgilenmiştir. Bu hususta devlet yetkililerine sık sık uyarıda bulunmuştur. Ancak bu dönemde muhacirler için sistematik bir organizasyondan ve bunun için ayrılan bütçeden söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle sorunların çözümü çok uzun vadeye yayılmıştır. İlk dönemde İstanbul›a gelen muhacirlerin iskânı ve diğer sorunları ile bizzat Sadrazamın ilgilenmesi emredilmiştir. Harcamalar hazinenin çeşitli kalemlerine havale edilmiştir. Taşrada ise durum daha ziyade yerel idarecilere ve halkın hamiyetine havale edilmiştir.[69]

Mora muhacirleri, *Anabolu* ve *Mostar* gibi doğrudan işgal sahasından veya daha önce geldikleri İzmir gibi Anadolu'nun bir şehir veya kasabasından İstanbul'a ulaşmışlardır.[70] Muhacirlerin büyük bir bölümünün İstanbul'a gelmesi ve diğer mahallere gönderilen muhacirlerin de bunlara eklenmesiyle İstanbul'da bir yığılma yaşanmıştır. Bu da bazı şikâyetlere neden olmuştur. Durumun kontrolden çıkması üzerine Babıâli, bütün ilgili mahalleri uyar-

66 Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, s. 165-171, 212.

67 İpek, "Rum İsyanı ve Sonrasında Türk-Yunan Nüfusu Meselesi", s. 85-86.

68 İpek, "Yunanistan'ın Nüfus Siyaseti ve Mora'dan Batı Trakya'ya Kadar Türkler", s. 98.

69 Vasıf Gökpınar, *Mora Muhacirleri Meselesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi Nr. 6973, İstanbul 1973, s. 22-29; Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* s. 254; İpek, "Rum İsyanı ve Sonrasında Türk-Yunan Nüfusu Meselesi", s. 83-84.

70 İpek, "Rum İsyanı ve Sonrasında Türk-Yunan Nüfusu Meselesi", s. 84.

mıştır. İstanbul'da muhacir barındıracak yer kalmadığı, Sadrazamın bizzat bu işlerle yoğun bir şekilde meşgul olduğu bildirilmiştir.[71]

Mora muhacirlerinden fakir, işsiz-güçsüz olanlarına *"sadaka-i padişahî"* olmak üzere maaş bağlanmıştır.[72] Sultan II. Mahmud, muhacirlere *atiyye-i seniyye* olarak aylık 18,5 kuruş maaş tahsis olunmasını irade buyurmuştur.[73] Bu anlamda muhacirlere yapılan maaş tahsislerine dair pek çok arşiv kaydıyla karşılaşılmaktadır. Örneğin, Mora muhacirlerinden Mustafa Ağa'nın yeğeni Yusuf Efendi'ye[74]; Mora muhacirlerinden Mustafa Bey'in kızına[75]; Mora muhacirlerinden Fatma Hatun'a[76] maaş tahsis edildiği tespit edilmektedir. Muhacir maaşları için hazineden aylık ödemeler yapılmıştır. Örneğin, 1832 yılında İstanbul'da bulunan fakir muhacirlerin maaşları için aylık 920 kuruşun ödenmesi emredilmiştir.[77] Nitekim 1832 yılının temmuz ve ağustos ayları için toplam 1840 kuruş hazineden ödenmiştir.[78] Yine, 1834 yılı kasım ve aralık ayları için toplam 1.960 kuruş[79]; 104 fakir muhacirin 1838 yılı nisan ayına ait maaşları için 980 kuruş[80] ve 1843 yılında 104 fakir muhacire Maliye'den aylık 980 kuruş ödenmiştir.[81] En nihayetinde 1860'a kadar İstanbul'da bulunan ve maaş alan Mora muhacirleri tespit edilebilmektedir.[82]

İstanbul'da bulunan Mora muhacirleri için Suriçi ve Eyüp civarında devlet tarafından evler kiralanmıştır.[83] Bu evlerin kiraları da uzun yıllar devlet bütçesinden karşılanmıştır. Örneğin, Eyüp civarında bulunan Mora muhacirleri için tedarik edilen 20 hanenin, aylık 10 kuruş olmak üzere 1825 yılı ekim ayından 1826 yılı mart ayına kadar olan 6 aylık kiralarının ödeneceği belir-

71 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri…,* s. 255.
72 İpek, "Rum İsyanı ve Sonrasında Türk-Yunan Nüfusu Meselesi", s. 84.
73 BOA, HAT, 531/26191, 25 Zilkade 1250/25 Mart 1835.
74 BOA, A. MKT. NZD., *125/67*, 15 Rabiulahir 1271/5 Ocak 1855.
75 BOA, A. MKT. NZD., *182/50*, 11 Şaban 1272/17 Nisan 1856.
76 BOA, A. MKT. NZD., *360/89*, 26 Muharrem 1278/3 Ağustos 1861.
77 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* s. 255-256.
78 BOA, C. DH., 162/8086, 18 Cemazeyilevvel 1248/13 Ekim 1832.
79 BOA, C. DH., 86/4287, 11 Ramazan 1250/11 Ocak 1835.
80 BOA, AE.SMHD.II., *67/4792*, 13 Rabiülevvel 1254/6 Haziran 1838.
81 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* s. 255-256.
82 İpek, "Rum İsyanı ve Sonrasında Türk-Yunan Nüfusu Meselesi", s. 84.
83 BOA, A. MKT. NZD., 50/23, 9 Cemazeyilahir 1268/1 Mart 1852; Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* s. 255; İpek, "Rum İsyanı ve Sonrasında Türk-Yunan Nüfusu Meselesi", s. 84.

tilmiştir.[84] Yine, 1836 yılı başından itibaren 6 aylık ev kiraları için Darphane tahsisatından ödenen miktar 1.080 kuruştur. 1846'da da aynı miktarın ödenmesine devam edilmiştir.[85] 1852 yılı mart ayından ağustos ayına kadar olan 6 aylık ev kiraları da 1.080 kuruş hesaplanmış ve ilgili masraf Maliye Nezareti tarafından karşılanmıştır.[86]

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde *2881* numaralı *Maliye Vâridât Muhasebesi Defteri* içerisinde, İstanbul'da bulunan Mora muhacirlerinin ev kiralarına dair bir liste tespit edilmiştir. Listede, 12 aile reisinin ismi, mahallesi ve kira parası verilmiştir. Örneğin Keçeci Pîr Mahallesi'nden Emine Hanım'ın ev kirası 60 kuruş; Horhor'da ikamet eden Hafız Hüseyin'in ev kirası 60 kuruş; Hatice ve Azize hatunların ev kirası 30 kuruş olarak kaydedilmiştir. Dolayısıyla Mora muhacirlerine ait 12 evin kira bedelinin 15 ilâ 60 kuruş aralığında değiştiği görülmüştür. 12 evin toplam kira bedeli ise 480 kuruş olarak hesaplanmıştır.[87]

Suriçi'nde ve Eyüp civarında kiralanan evlerin kira ücretlerinin İstanbul ve Eyüp kadıları marifetiyle muhacir ailelerine verildiği[88] görülmüştür. Ayrıca Mora muhacirlerine ev kirası olarak verilen paradan harç alınmaması[89] emredilmiştir. Bu hanelerde zaman içerisinde ortaya çıkan problemlerin de yine devlet eliyle çözülmesine çalışılmıştır. Örneğin, Mora muhacirlerinden Ayşe Hatun'un Atik Ali Paşa Mahallesi'ndeki hanesi tamir edilmiş ve bu işlemden doğan masraf devlet bütçesinden karşılanmıştır.[90]

İşe ihtiyacı olan muhacirlerin çeşitli alanlarda istihdam edilmesine çalışılmıştır. Örneğin, Mora muhacirlerinden İbrahim Ağa'nın Bölükbaşılık'ta istihdamı[91], Mora muhacirlerinden ve Aksaray sakinlerinden Mehmed Rıfat Bey'in Şehremaneti›nde istihdamı[92], Mora muhacirlerinden Ahmed Ağa›nın gümrükte istihdamı[93] sağlanmıştır.[94] Mevcut işlerinden bir sebeple uzaklaş-

84 BOA, C.DH., 71/3542, 29 Şaban 1241/8 Nisan 1826.

85 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* s. 255-256.

86 BOA, A. MKT. NZD., 50/23, 9 Cemazeyilahir 1268/1 Mart 1852.

87 Metin Menekşe, "Mora Müslümanlarının Hazin Hikâyesi: İsyan, Zorunlu Göç ve İskân (1821 1832) Sürecine Genel Bir Bakış", *Tarih Okulu Dergisi (TOD),* Nisan 2020, Yıl 13, S. XLV, s. 813.

88 BOA, C. DH., 128/6364, 15 Şevval 1261/17 Ekim 1845.

89 BOA, A. MKT. NZD., 349/10, 10 Şevval 1277/21 Nisan 1861.

90 BOA, A. MKT. NZD., 261/10, 29 Zilhicce 1274/10 Ağustos 1858.

91 BOA, A. MKT. NZD., 32/26, 13 Cemazeyilahir 1267/15 Nisan 1851.

92 BOA, A. MKT. NZD., 214/66, 27 Cemazeyilahir 1273/22 Şubat 1857.

93 BOA, A. MKT. DV., 31/70, 11 Rabiulevvel 1267/14 Ocak 1851.

94 Menekşe, agm., s. 814.

tırılmış olan ve bu nedenle ekonomik sıkıntı çeken bazı muhacirler de sadarete arzuhal yazarak yeni bir iş talebinde bulunmuşlardır. Örneğin, Mora muhacirlerinden olup Üsküdar'da ikamet eden Ayşe Hatun'un eşi Mahmud Ağa, kavaslık mesleğinden uzaklaştırılmış olduğundan geçim sıkıntısı çekmeye başlamış ve uygun bir işte istihdamını talep etmiştir.[95] Mora muhacirlerinden Şerife Naile Hatun, İzmir'de yaşayan ve geçim sıkıntısı çeken oğlu Salih Ağa'nın liyakatine göre bir işte istihdamını talep etmiştir.[96] Mora muhacirlerinden İbrahim Ağa, bir süre *vüzerâ-yı azâm dairelerinde ve müdürlük hizmetinde* çalıştıktan sonra boşta kalmış ve geçim sıkıntısı çekmeye başlamıştır. Bu nedenle *Pirlepe*[97] veya başka bir kaza müdürlüğünde istihdamını talep etmiştir.[98] Uzun bir süre Tırhala Sancağı taşra bölükbaşılığı yapan Mora muhaciri Ali Ağa ise, hastalığı nedeniyle işinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Fakat yaşadığı geçim sıkıntısı nedeniyle tekrar uygun bir memuriyette istihdamını talep etmiştir.[99]

İstanbul dışında Batı Anadolu sahillerine de önemli miktarda muhacir gelmiştir. Özellikle 1822 yılının sonu ve 1823'ün başlarında Mora'da âsi Rumların eline geçen kalelerde bulunan askerler ve sivil halk İzmir ve Kuşadası'na göç etmiştir. İzmir Muhafızı Hasan Paşa ile Kuşadası Muhafızı Mustafa Reşid Paşa, muhacirlerin sorunlarıyla yakından ilgilenmiştir. Gelen muhacirlerin İzmir, Manisa, Aydın ve havalisinde uygun yerlere yerleştirilmesine çalışılmıştır. Muhacirlerin bazıları hali vakti iyi olan Müslüman ailelerin yanına, bazıları da isyan sırasında Anadolu'yu terk eden Rumların evlerine yerleştirilmiştir. Muhacirlere, devlet tarafından para yardımında bulunulmasının yanı sıra onların yiyecek, giyecek gibi temel ihtiyaçları da karşılanmıştır.[100]

Anabolu Kalesi'nde katliamdan kurtulan kadın, erkek ve çocuk 2.500 kadar Müslüman, Çamlıca ve *Suluca* adalarına ait on adet tekneye bindirilerek Kuşadası sahiline çıkarılmak üzere kaleden ihraç edilmiştir. Teknelerden sekiz tanesi Kuşadası sahiline, iki tanesi de Sakız Adası'na ulaşmıştır.[101] Kuşadası'na ulaşan muhacirlerden bir kısmı öldürülmüş, geride kalanlar ise soyul-

95 BOA, A.MKT.NZD., 271/87, 8 Cemazeyilevvel 1275/14 Aralık 1858.

96 BOA, A.MKT.UM.., 131/48, 2 Receb 1269/11 Nisan 1853.

97 Kuzey Makedonya'nın güneyinde yer alan bir şehir.

98 BOA, A.MKT.UM.., 185/70, 23 Cemazeyilahir 1271/13 Mart 1855.

99 BOA, A.MKT.UM.., 319/56, 14 Zilhicce 1274/26 Temmuz 1858.

100 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri*, s. 257.

101 BOA, HAT, 902/39660, 25 Cemazeyilevvel 1238/7 Şubat 1823.

muştur. Karaya çıkan muhacirlere Reşid Paşa'nın adamları tarafından ilk etapta palto ve yağmurluk verilmiştir. Daha sonra muhacirlerin diğer temel ihtiyaçları da giderilmiştir.[102]

Anabolu Kalesi'nin zaptı ile kaleden ihraç edilmiş olan Müslümanlardan kadın ve erkek 400 kişi, 1823 yılı başında bir İngiliz gemisiyle İzmir Limanı'na getirilmiştir. Ayrıca bundan başka üç adet Çamlıca ve iki adet *Suluca* tekneleriyle de muhtaç durumda olan Müslümanların Kuşadası sahiline getirileceği haber verilmiştir. İzmir Muhafızı Hasan Paşa, mevcut imkânlar doğrultusunda muhacirlerin yerleştirilmesi, yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarının giderilmesi konularına eğilmiş ve onların istirahatlerini sağlamaya çalışmıştır.[103] Bu anlamda 400 Anabolu Müslümanı, firarî Rumların evlerine yerleştirilmiştir.[104]

Mora'da *Moton* ve *Balya Badra* bölgesi Türkleri, İbrahim Paşa ordusu bölgeden çekilince buradan ayrılmak zorunda kalmıştır.[105] Nitekim *Moton Kalesi*, Mısır ordusunun çekilmesinin ertesi günü, Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Fransız generali yerli ahaliyi göç konusunda serbest bırakmıştır. Ahaliden bir kısmı Mısır'a, 234 kişi ise İzmir'e sevk edilmiştir.[106] *Moton Kalesi* ahalisinden olup Urla'ya gelen muhacirlerden 12 kişi ise İzmir merkezine gelerek Hasan Paşa'ya müracaat etmiştir.[107]

1828 yılında 600 kadar *Balya Badralı* Müslüman İzmir sahiline çıkarılmıştır. İzmir Muhafızı Hasan Paşa, durumu hemen İstanbul'a bildirmiş ve hâlâ bölgede Mora ve Atina muhacirlerinden çok sayıda insanın bulunduğunu, bu son gelen *Balya Badralılar* ile ilgilenmeye imkânlarının el vermediğini, bunların sefil duruma düşmesinden endişe ettiklerini bildirmiştir. Hasan Paşa, bu muhacirlerin, şartların daha iyi olduğu Bursa (Hüdavendigar), Menteşe ve Kütahya sancaklarında iskân edilmesini istemiştir.[108] Yine 1827-1838 yılları arasında Mora ile Eğriboz'dan göç eden Müslümanların bir kısmı Tesalya ve Makedonya'ya, diğer bir kısmı da Çeşme ve Seferihisar civarına yerleştirilmiştir.[109]

102 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* s. 257.

103 BOA, HAT, 913/39905, 2 Cemazeyilevvel 1238/ 15 Ocak 1823.

104 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* s. 257.

105 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* s. 257-258.

106 İpek, "Rum İsyanı ve Sonrasında Türk-Yunan Nüfusu Meselesi", s. 82.

107 BOA, HAT, 849/38070, 15 Rebiyülahir 1244/25 Ekim 1828.

108 BOA, HAT, 850/38091, 15 Rebiyülahir 1244/ 25 Ekim 1828; Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* s. 258.

109 Gökpınar, *Mora Muhacirleri Meselesi*, s. 22-29.

Anadolu'ya gelen Mora muhacirlerinden önemli bir kısmı da Antalya'ya yerleştirilmiştir. Muhacirlerin Antalya'ya ne zaman geldikleri tam olarak bilinmemekle birlikte, ağırlıklı olarak 1822 ve 1823 yıllarında *Moton* ve *Koron*'dan Antalya'ya geldikleri ileri sürülmüştür.[110] Nüfus defterlerine bakıldığında *Moton, Koron* ve *Bardinye*'nin yanı sıra *Arkadya* ve *Andurye* adları geçmektedir.[111] Antalya Şer'iyye Sicilleri'nde ise *Moton* ve *Koron*'un yanı sıra *Bardinye* adı zikredilmiştir.[112]

1830-31 tarihli ilk nüfus sayımında Antalya'da Mora muhaciri olarak 522 erkek nüfus kaydedilmiştir.[113] 1840 yılı nüfus sayımında ise Antalya'da 288 erkek Mora muhaciri kayıtlıdır. Bu sayının ikiye katlanmasıyla birlikte tahmini olarak 576 kişilik bir muhacir nüfusu elde edilmektedir.[114] *Danieloğlu*, Moralıların yaklaşık 400 hanelik bir nüfusa sahip olduklarını belirtmiştir.[115] 1862 yılının ekim ayında Antalya'ya gelen *E. Sperling* de 1822-1823 yıllarında Mora'dan kaçarak Antalya'ya gelen muhacirler olduğunu teyit etmekte ve bunların sayılarını 400 hane olarak vermektedir.[116]

Muhacirlerin bir bölümü Şarampol mevkiindeki saz damlara, bir bölümü de başta Kızılsaray Mahallesi olmak üzere şehrin dış mahallelerine yerleştirilmiştir.[117] *Seyyah Edward Forbes* ve *Thomas Spratt*, Antalya kasabasına varmadan önce, bir bölümünü Müslüman Arnavutların, bir bölümünü de Mora'dan gelen muhacirlerin oluşturduğu yaklaşık 3.000 kişilik kulübeleri gördüklerini yazmıştır.[118] Osmanlı Devleti bu sürece hazırlıksız yakalandı-

110 Dimitri E. Danieloğlu, *1850 Yılında Yapılan Bir Pamfilya Seyahati*, çev. Ayşe Ozil, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya 2010, s. 141; Güven Dinç, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Antalya'ya Olan Göçler ve Sonuçları (1800-1923)", *Geçmişten Günümüze Göç*, II, ed. Osman Köse, Samsun 2017, s. 776.

111 Örneğin 1840 tarihli nüfus defterine bakıldığında muhacirlerin daha çok *Arkadya* şehrinden geldikleri anlaşılmaktadır. BOA, NFS.d., *3205*.'den aktaran Dinç, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Antalya'ya Olan Göçler ve Sonuçları (1800-1923)", s. 768.

112 Evren Dayar, "19. Yüzyıl Antalya'sında Mora Göçmeni Bir Aile Moraviler", *Toplumsal Tarih*, 292, 2018, s. 24.

113 Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, s. 122.

114 Dinç, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Antalya'ya Olan Göçler ve Sonuçları (1800-1923)", s. 769.

115 Danieloğlu, *1850 Yılında Yapılan Bir Pamfilya Seyahati*, s. 141.

116 Evren Dayar, *Antalya'da Devlet ve Eşrâf İlişkileri (1839-1908),* Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Antalya 2015, s. 46.

117 Dayar, "19. Yüzyıl Antalya'sında Mora Göçmeni Bir Aile Moraviler", s. 24.

118 Thomas Abel Brimage Spratt-Edward Forbes, *Travels in Lycia, Milyas and the Cibyratis*, I, John Van Voorst, London 1847, s. 210.

ğından 1840'ların başlarında bile muhacirlerin bir bölümü şehir ve limandaki kahvehanelerde barınmak zorunda kalmıştır.[119] En nihayetinde Antalya'ya gelen Mora muhacirlerinin bölgede hissedilir bir etkide bulundukları belirtilmektedir.[120]

Mora muhacirlerinden bir kısmının Kıbrıs Adası'na yerleştiği tespit edilmiştir. Nitekim 1831 yılı nüfus sayımına göre Kıbrıs Adası'nın nüfusu 14.983'tür. Bu toplam nüfus içerisinde Mora'dan ve sair yerlerden gelen 274 kişi kaydedilmiştir. Bunun 49'u çocuk, 171'i yetişkin (güçlü ve dinç) ve 54'ü ihtiyardır.[121]

Muhacirlerden bir kısmı da Midilli Adası'na yerleştirilmiştir. 1831 yılı nüfus sayımında Midilli'de *müsafereten* sakin olan İslam nüfusu içerisinde Eğriboz ve sair yerlerden gelen 349 kişi kaydedilmiştir. Bunların 144'ü *muvafık-ı matlûb-ı âli,* yani güçlü ve dinç olarak kaydedilirken, 205'inin ise ihtiyar ve sair durumda olduğu belirtilmiştir.[122]

Sakız Adası'nda yerleştirilen muhacirler de vardır. Nitekim *Anabolu Kalesi*'nin teslim olmasından sonra ahaliden erkek, kadın ve çocuk olmak üzere 71 kişi, iki Rum teknesiyle Sakız Adası'ndaki Mastaki Kazası'nın İlata? köyü limanına gelmiştir. Kötü hava şartlarında yolculuk yaptıkları için perişan bir halde limana ulaşmışlardır. İçlerinden üç dört kişi karaya çıkarak Sakız Muhafızı Yusuf Paşa'ya müracaat etmiş ve teknedeki yakınlarını Sakız'a çıkarmak için yardım talebinde bulunmuştur. Muhafız Yusuf Paşa, muhacirlerin bulundukları yere memurlar göndermiş ve onların karaya çıkarılmasını sağlamıştır. Daha sonra hepsi Sakız kalesine nakledilmiş ve yiyecek-giyecek ihtiyaçları karşılanmıştır. Muhacirlerden bazısı, daha önce Kuşadası'na gitmiş olan yakınlarını bulmak ve bir arada yaşamak için Çeşme yakasına gönderilmelerini talep etmiştir.[123] En nihayetinde, 1830-31 sayımında adada 39 muhacirin kayıtlı olduğu[124] tespit edilmektedir.

Netice olarak 1821-1833 yılları arasında yaşanan göçlerle birlikte, Eğriboz Adası hariç, Yunan Devleti'nin kurulduğu ilk coğrafyada, Müslüman-Türk

119 Dayar, "19. Yüzyıl Antalya'sında Mora Göçmeni Bir Aile Moraviler", s. 24.

120 Güven Dinç, "Cumhuriyet'in İlk Nüfus Sayımına Göre Antalya›nın Demografik Yapısı", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 12, 2007, s. 70.

121 Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831,* s. 162.

122 Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831,* s. 157.

123 Menekşe, agm., s. 808.

124 Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831,* s. 160.

nüfus kalmamıştır. İngiltere, Fransa ve Rusya arasında imzalanan Londra Protokolü uyarınca bağımsız Yunan Devleti'nin bir parçası haline gelen Eğriboz'un Osmanlı askerî ve mülki idarecileri tarafından tam olarak tahliyesi 1833 yılı ortalarını bulmuştur. Adanın merkezinde yaşayan Müslüman aileler ise peyderpey adadan ayrılmış, bunların küçük bir kısmı ise yıllar boyunca burada azınlık olarak yaşamaya devam etmiştir. Fakat hem coğrafi yerleşim alanı hem de sosyo-ekonomik bakımdan farklı bir grup teşkil eden *Kızılhisar* Türkleri, 1833 yılında adadan topluca ayrılarak Sığacık ve Seferihisar taraflarına göç etmişlerdir. Her ne kadar Londra Protokolü Müslümanların adadan ayrılmasını şart koşmamış ise de ilgili hükümlerin uygulamaya konmasıyla birlikte bu yörenin Türkleri için göç, fiili bir zorunluluk halini almıştır.[125] Nitekim 15 Mayıs 1919 tarihine kadar Seferihisar'da % 50 Rum, % 50 yerli ve Mora muhaciri Türk ahali birlikte yaşamıştır.[126] Eğriboz Adası Müslümanlarının son kafilesi ise, Lozan Görüşmeleri esnasında Türk ve Yunan delegasyonları tarafından 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Zorunlu Nüfus Mübadelesi Antlaşması ile Türkiye'ye gelmiştir.[127]

4. İzmir (Sığla) Sancağı'na Gelen Mora Muhacirlerinin Nüfus Bilgileri

4.1. Nüfus Sayımları ve İzmir

Sultan II. Mahmud döneminde askerlik için elverişli nüfusu tespit etmek üzere ilk nüfus sayımı 1826 yılında İstanbul'da başlatılmıştır. Fakat Rusya ile savaş durumu ortaya çıkınca bu sayım kesintiye uğramış, diğer vilayetlere uygulanamamıştır. Savaşın sona ermesiyle bu kez, Rumeli'de yaşayan bir yaşından yüz yaşına kadar olan bütün Müslüman erkeklerin sayımına çalışılmıştır. Fakat çeşitli sebeplerle istenilen neticeye ulaşılamamış, sayım sadece Filibe ile sınırlı kalmıştır.[128] Daha sonra imparatorluktaki bütün Müslim ve gayrimüslim erkekleri kapsayan yeni bir sayımın yapılması kararlaştırılmıştır. Sayımın amacı, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra yeni bir ordu

125 İbrahim Alper Arısoy, "Adalar Arasında, Balkanların Kıyısında: Kızılhisar (Karisto) Müstahkem Mevkii ve Kasabası", *8. Uluslararası Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Kongresi Bildirileri (06-07 ARALIK 2014),* Samsun 2015, s. 105-106.

126 İzmir İli İlçelerinin Sorunları, Çözüm Önerileri ve Yatırım Olanakları, İzmir Ticaret Odası Yayını, İzmir 2016, s. 202.

127 Hasan Babacan, "Temettuat Kayıtlarına Göre Antalya'daki Mora Göçmenleri", *Geçmişten Günümüze Göç*, I, ed. Osman Köse, Samsun 2017, s. 197.

128 Mahir Aydın, "Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri", *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 1990, s. 81-82.

kurulmasına bağlı olarak askerlik yapabilecek erkek nüfusun tespiti ile bu ordunun ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için yeni vergi kaynaklarının bulunması olmuştur.[129] Böylece modern anlamda ilk nüfus sayımı 1831 yılında gerçekleştirilmiştir. 1830 yılında başlatılan sayımda sadece Anadolu, Rumeli ve adalardaki erkek nüfus sayılıp orduya asker vermeyen bölgeler sayımın dışında kalmıştır. Halk, İslam ve reaya (gayrimüslim) olarak ikiye ayrılmıştır. Aşiretlerin nüfusları ayrı gösterilmiş ve İslam nüfusunun toplamına eklenmiştir. Kıptiler ve göçebeler de ayrı sayılmıştır.[130] Bu nüfus sayımı, Osmanlı'da ilk modern nüfus sayımı olarak kabul edilmesine rağmen, ülke genelinde ilk kapsamlı nüfus sayımı ancak 1881/82-1893 yıllarında yapılabilmiştir.[131] 1844, 1866, 1881-1893 ve 1905 tarihli nüfus sayımları köklü geleneği olan nüfus kayıt düzenin ve teşkilatlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır.[132]

Osmanlı döneminde tutulan nüfus kayıtları, büyük ölçüde *T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi* bünyesinde muhafaza edilmektedir. Muhtelif fon adları altında kaydedilen bu evrak grupları genel itibariyle defterler şeklinde düzenlenen malzemelerden oluşmaktadır. *"Nüfus defterleri"* olarak adlandırılan ve *"NFS.d."* kısaltması ile verilen defter gurubu içerisinde sayım ve yoklama işlemlerine ait kayıtlara erişilebilmektedir. Bu defter grubunun analitik envanteri yapılan kısmı, dijital çekimleri de yapılarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Defterlerin sayısı hakkında 2010 yılına ait arşiv rehberinde; 1826-1881 yıllarına ait toplam 1.173 adet olduğu bilgisi[133] yer almaktadır. Tasnif edilip dijital ortama aktarılan nüfus defterlerinin sayısı son dönemde ciddi oranda artmıştır. 2016 yılında 12.000 kadar defter bulunan bu fonda bugün 20.000'den fazla belge mevcuttur.[134] Nüfus defterlerine ek olarak sayımla alakalı veri barındıran başka belgeler de vardır. Bu bağlamda içeriği nüfus defterlerine çok benzer olarak *Bab-ı Defteri Ceride Odası Defterleri (D.CRD.d), Kamil Kepeci Tasnifi Defterleri (KK.d), Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d), Maliye Nezareti Ceride Odası Defterleri*

129 Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, s. 11.

130 *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 108, Ankara 2010, s. 251-252.

131 Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, s. 91.

132 Adnan Çimen, "Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlı Nüfus Hizmetleri", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 14/3, 2012, s. 205-206.

133 *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, s. 253.

134 Ferhat Berber-Mustafa Mesut Özekmekçi, "19. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir Nüfusunun Kaynakları", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8/3, 2021, s. 1070.

(ML.CRD.d) fonlarında yer alan ve temelde nüfus defteri olan pek çok evrak mevcuttur.[135]

4.2. İzmir (Sığla) Sancağı NFS.d. 2908 ve NFS.d. 2909 Numaralı Nüfus Defterleri

Tarihsel süreçte Akdeniz'in mühim liman kentlerinden birisi haline gelen İzmir'in 19. yüzyıl nüfus kayıtlarını ele alan müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Şehrin tarihine dair çeşitli eserler kaleme alınmış ise de bu eserlerin giriş kısımlarında nüfusa dair birkaç öncü çalışmaya[136] atıf yapılmış, ancak defterlerin içeriği etraflıca incelenmemiştir. Buna tek istisna olarak *Kütükoğlu*'nun, 16. yüzyıldan 19. yüzyılın ilk yarısına kadar İzmir şehrinin nüfus ve yerleşim alanlarını inceleyen makalesi örnek verilebilir.[137]

Berber ve Özekmekçi'nin tespitine göre, nüfus defterleri fonu içerisinde İzmir'e ait veri bulunan ve 1830-1850 yılları arasına tarihlenmiş mufassal ve icmal karışık olarak 34 adet nüfus defteri bulunmaktadır. Bu defterler içerisinde *NFS.d* fonunda olan *2902, 2911, 2913, 2914* numaralı olanlar, şehrin ilk nüfus sayımına aittir. İzmir'de ilk nüfus sayımının başlama tarihi ise 25 Ekim 1830 (8 Cemaziyülevvel 1246)'dur. Sayımın yapılması için tayin edilen memur da Evkaf Müfettişi Süleyman Raşid Efendi'dir.[138] 1830-1831 sayımının verileri ilk defa *Karal* tarafından kullanılmıştır.[139] Zira yazar, İzmir'in İslam nüfusunun kaydedildiği *2902* numaralı nüfus defterlerinin sonuçlarını değerlendirmiştir.[140]

İzmir'in 1830-31 sayımına ait nüfus kayıtları, çalışmamız açısından ayrı bir öneme sahiptir. Nitekim bu kayıtların tutulduğu tarih, Rum İsyanı'nın

135 Mehmet Güneş, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili", *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış*, 8/15, Ankara 2014, s. 228-230.

136 Aydın, "Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri", s. 81-107; Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*; Nejdet Bilgi, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları Hakkında", *Türk Yurdu*, 19-20/148-149, 1999-2000, s. 117-124; Musa Çadırcı, *1830 Sayımında Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanlığı Yay., Ankara 2000; Mübahat S. Kütükoğlu, *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı),* Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2010.

137 Mübahat S. Kütükoğlu, "İzmir Şehri Nüfusu Üzerine Bazı Tesbitler", İzmir Tarihinden Kesitler, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir 2000, s. 13-25.

138 Berber-Özekmekçi, "19. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir Nüfusunun Kaynakları", s. 1071-1072.

139 Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, s. 133. Ayrıca *Berber* ve Özekmekçi tarafından da değerlendirilmiştir. Bk. Berber-Özekmekçi, "19. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir Nüfusunun Kaynakları", s. 1072-1073.

140 Defter için bk. BOA, NFS.d., 2902.

(1821-1829) hemen sonrasına isabet etmektedir. Dolayısıyla isyan esnasında yaşanan olaylar nedeniyle Mora'dan göç etmek zorunda kalan binlerce Müslümanın takibinde ve nüfus verilerine ulaşılmasında bu sayımın sonuçları önemli veriler sunmaktadır. Zira 1770 Mora isyanından itibaren yarımadadan Batı Anadolu topraklarına nüfus göçü gerçekleşmiştir. Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) sonrası mülteciler geri dönmeye başlamışlarsa da merkezi otoritenin 1777 tarihinde İzmir ve Manisa kadılarına gönderdiği emirlerde Moralı mültecilerin geri yollanmaması talep edilmiştir.[141]

1830-31 sayımına ait *2902* numaralı nüfus defterine bakıldığında, İzmir'in İslam nüfusu verilirken hane reislerinin memleketleri *Diyarbekirli, Halepli,* İzmirî*, Moralı* şeklinde ayrı ayrı yazılmıştır. İzmir şehrine yerleşenlerin *Manisalı olup İzmir'de sakin*, *Diyarbekirli olup kadimden beri İzmir'de sakin, Moralı olup ba-tezkire ve kefil İzmir'de sakin* şeklinde ayrı ayrı şerhler düşülmüştür. Araplar hariç Afrika kökenliler *zenci, zenci etıbbadan* şeklinde kaydedilmişlerdir. Defterden anlaşıldığı kadarıyla Rumeli, Anadolu ve Afrika'nın değişik yerleşmelerinden gelenler İzmir'de aynı mahalleye yerleşmişlerdir.[142] Dolayısıyla nüfus defterlerinden elde edilen veriler sayesinde nüfus hareketleri sonucunda oluşan nüfus kompozisyonunu takip edilebilmek mümkündür.

Bu çalışmada, Mora muhacirlerine dair kayıtları içeren iki nüfus defteri incelenmiştir. Bunlar; H.1246/M.1830-31 sayımına ait *NFS.d., 2908*[143] numaralı defter ile bunun devamı niteliğinde olan H.1259/M.1843-44 sayımına ait *NFS.d. 2909*[144] numaralı defterdir. Osmanlı Arşivi sisteminde bu iki defter için *Müslim nüfus defteri* şeklinde genel bir kayıt düşülmüştür. Detaylı bir şekilde incelendiğinde ise, defterlerin ait oldukları yerin yerel halkını değil, sadece muhacir kayıtlarını içerdiği görülmüştür. Nitekim *2909* numaralı defterin kapak sayfasında; *"Aydın Eyaleti Sığla Livası dâhilindeki kazalarda bulunan muhacirin"*[145] yazmaktadır. Dolayısıyla bu yönüyle ayrı bir öneme sahiptir. Zira 19. yüzyılın ikinci yarısından önce muhacir kayıtlarına ulaşmak çok zordur. Yüzyılın ilk çeyreğine ait bu muhacir kayıtları önemli veriler sunmaktadır.

141 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri…*, s. 256.

142 Nedim İpek, "İzmir ve Göç", *Uluslararası İzmir Göç ve Mübadele Sempozyumu Bildiri Kitabı*, İzmir 2018, s. 203.

143 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31.

144 BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/M. 1843-44.

145 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 1.

25x64,5 ebadında 30 sayfadan oluşan *2908* numaralı defterin giriş sayfasında; *"Liva-i Sığla: Liva-yı mezkûrun havi olduğu kaza ve kasabattan zikri ati kazalarda müsafereten sakin olan muhacirin"* yazmaktadır. 21x55 ebadında 34 sayfadan[146] oluşan *2909* numaralı defterin giriş sayfasında ise; *"Sığla Sancağı kazalarından bulunan kâffe-i muhacirin miktarını mübeyyin tahrir defteri suretidir"*[147] yazmaktadır.

İki defter incelendiğinde bunların tamamen farklı defterler olmadığı görülmektedir. Nitekim genel nüfus sayımı 1831 yılı ortalarında tamamlandıktan sonra, sonraki sayımlar, nüfus yoklamaları şeklinde devam ettirilmiştir. Dolayısıyla *2908* numaralı defterin 1830-31 genel nüfus sayımını içerdiği, *2909* numaralı defterin ise 1843-44 yılında kaydı tutulan bir nüfus yoklama defteri olduğu anlaşılmaktadır. İki defterde de aynı kişiler çoğunlukta olmakla birlikte, sadece yaşanan nüfus vukuatlarından (giden, ölen vs.) dolayı *2908* numaralı deftere göre *2909* numaralı defterde nüfus azalması olmuştur. Her iki defterde de kayıtlı olan kişiler, aynı yaşla kaydedilmiştir. Ayrıca, *2908* numaralı defterde kırmızı ile mim (م) işareti yer alırken, *2909* numaralı defterde bu işaret yer almamıştır.[148]

Yer isimlerinin yazımı konusunda da iki defter arasında bazı farklılıklar vardır. *2908* numaralı deftere göre *2909* numaralı defterde kısaltma yapıldığı görülmektedir. Örneğin, *2908* numaralı defterin 7. sayfasında, *"kaza-yı Çeşme der-liva-yı* Sığla: *nefs-i kasaba-yı Çeşme'de sakin müstecir Kızılhisar muhacirleri"*[149], yazarken, *2909* numaralı defterin 4. sayfasında sadece *"kaza-yı Çeşme"*[150] yazmaktadır. Yine, 2908 numaralı defterin 26. sayfasında, "*Akçeşehr-i Aydın nam-ı diğer Söke nefs-i kasaba-yı* Söke'de sakin Mora muhacirleri"[151] yazarken, 2909 numaralı defterin 15. sayfasında, "*nefs-i kasaba-yı* Söke'de sakin Mora muhacirleri"[152] yazmaktadır.

146 Defter toplam 34 sayfadan oluşmaktadır. Fakat kâtip, defteri varak olarak 1-17'ye kadar numaralandırmıştır. Dolayısıyla defter içinden örnek verilirken, bulunması kolay olsun diye kâtibin üzerine yazdığı numaralar esas alınmıştır.

147 BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/M. 1843-44, s. 1

148 Defterlerin ilk sayfaları için bk. Ek-1.

149 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s.7.

150 BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/M. 1843-44, s.7.

151 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s.26.

152 BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/M. 1843-44, s.30.

4.3. *NFS.d. 2908* ve NFS.d. *2909* Numaralı Nüfus Defterlerinde Mora Muhacirlerine Dair Elde Edilen Veriler

4.3.1. Kayıtlı Oldukları Yerler ve Tahmini Nüfus

Muhacirler, Mora Yarımadası, Eğriboz, Kızılhisar ve Atina'dan hareket ederek deniz aşırı bir yolculuktan sonra Batı Anadolu sahillerine ulaşmışlardır. Başta İzmir Limanı olmak üzere Kuşadası, Seferihisar, Çeşme kıyılarında karaya ayak basmışlardır. Daha sonra İzmir, Çeşme, Seferihisar, Kuşadası ve Söke içlerine yerleştirilmişlerdir.

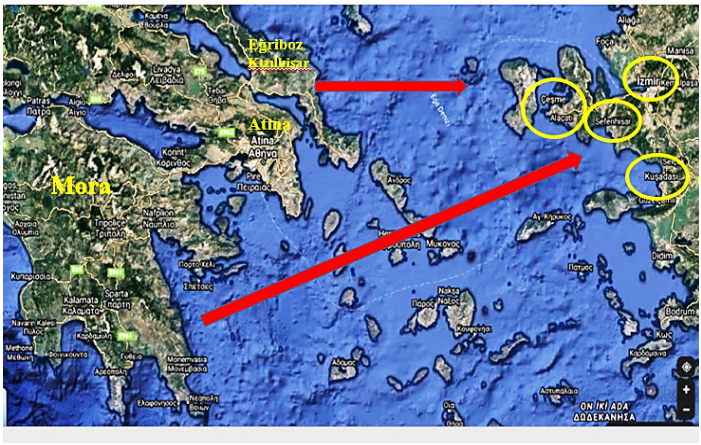

Harita 1: İzmir Sancağına Gelen Mora Muhacirlerinin Göç Güzergâhı

2908 ve *2909* numaralı nüfus defterlerinde Mora muhacirlerinin nereden geldikleri ve İzmir Sancağı'nın hangi kazasında kayıtlı oldukları tespit edilebilmektedir. Bunlara dair ortaya çıkan tablo aşağıda olduğu gibidir:

Tablo 1: İzmir Sancağı Kazalarında Bulunan Mora Muhacirleri[153]
Nefs-i İzmir'de Sakin Mora Muhacirleri
Çeşme Kazası'nda Sakin Kızılhisar Muhacirleri
Çeşme Kazası'nın Alaçatı Kasabası'nda Sakin Kızılhisar Muhacirleri
Seferihisar Kasabası'nda Sakin Kızılhisar Muhacirleri
Seferihisar Kazası'nın Sığacık Kalesi'nde Sakin Kızılhisar Muhacirleri
Seferihisar Kazası'nın Tepecik Köyü'nde Sakin Kızılhisar Muhacirleri
Seferihisar Kazası Hereke Civarında Şimdilik İskân Edilen Kızılhisar Muhacirleri

153 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 1-30. BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/M. 1843-44, s. 1-34.

Kuşadası'nda Sakin Benefşe Muhacirleri
Söke Kasabası'nda Sakin Mora Muhacirleri
Deftere Sonradan Eklenen Muhacirler
Muhacirin-i Anabolulu
Muhacirin-i Gastonlu der-cânib-i Mora
Kızılhisar Muhacirleri

Tabloda görüldüğü üzere muhacirlerin çoğunlukla *Moralı (Moravî), Kızılhisarlı, Benefşeli, Gastonlu* ve *Anabolulu* oldukları görülmektedir. Nefs-i İzmir'de bulunan muhacirler arasında başta *Moralı (Moravî)* olarak kaydedilenler olmak üzere *Anabolulu, Atinalı, Eğribozlu* ve *Motonlu* muhacirler de vardır. Çeşme Kazası'nda, Alaçatı Kasabası'nda, Seferihisar Kasabası'nda, Sığacık Kalesi'nde, Tepecik Köyü'nde ve Hereke civarında ise sadece *Kızılhisarlılar* yer almıştır. Kuşadası Kasabası'nda kayıtlı muhacirlerin büyük bir çoğunluğunu ise *Benefşeliler* oluşturmaktadır. Aynı zamanda az sayıda *Anabolulu, Eğribozlu, Motonlu, Navarinli (Anavarinli), Mizistreli*, *Bardunyalı*, *Laleli (Lalalı), Arkadyalı, Tripoliçeli* muhacirler de kaydedilmiştir. Söke Kasabası'ndaki Mora muhacirleri içerisinde de *Anabolulu, Gastonlu, Benefşeli* muhacirler yer almıştır. Ayrıca deftere sonradan gelen muhacirler de eklenmiştir. Nitekim bu muhacirler de *Anabolu, Gaston* ve *Kızılhisar* taraflarından gelmişlerdir.[154]

İzmir Sancağı dâhilindeki Mora muhacirlerinin nüfus miktarı konusunda, sadece erkek nüfus yazıldığından kesin bir rakama ulaşmak mümkün değildir. Toplam nüfus hakkında sadece bazı tahminlerde bulunulabilir. Bu bağlamda erkek nüfus kadar kadın da olduğu kabul edilerek toplam erkek muhacir sayısının ikiye katlanması yoluna gidilmiştir. Böylece ulaşılabilecek en az nüfus miktarı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu miktar, farklı sayı katmanlarıyla artırılabilir. Netice olarak Mora muhacirlerinin kayıtlı oldukları yerdeki hane-nüfus sayılarıyla ilgili ortaya çıkan tablo aşağıda olduğu gibidir.

154 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 1-30. BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/M. 1843-44, s. 1-34.

Tablo 2: İzmir Sancağı Kazalarında Kayıtlı Mora Muhacirleri Nüfusu (Hane-Nüfus)[155]				
	H.1246/M.1830-31 Sayımı		**H. 1259/M. 1843-44 Sayımı**	
Muhacirler	**Hane Sayısı**	**Erkek Nüfus**	**Hane Sayısı**	**Erkek Nüfus**
Nefs-i İzmir'de Sakin Mora Muhacirleri	61	119	61	120
Çeşme Kazası'nda Sakin Kızılhisar Muhacirleri	78	142[156]	30	70
Çeşme Kazası'nın Alaçatı Kasabası'nda Sakin Kızılhisar Muhacirleri	20	48	4	9
Seferihisar Kasabası'nda Sakin Kızılhisar Muhacirleri	96	220	96	216
Seferihisar Kazası'nın Sığacık Kalesi'nde Sakin Kızılhisar Muhacirleri	76	156[157]	74	148
Seferihisar Kazası'nın Tepecik Karyesi'nde Sakin Kızılhisar Muhacirleri	2	3	2	3
Seferihisar Kazası Hereke Civarında Geçici Olarak İskân Edilen Kızılhisar Muhacirleri	27	64	21	49
Kuşadası'nda Sakin Benefşe Muhacirleri	252	536[158]	243	513
Söke Kasabası'nda Sakin Mora Muhacirleri	29	57[159]	29	55
Nüfus Defterine Sonradan Eklenen Muhacirler				
Muhacirin-i Anabolulu	4	9	2	3
Muhacirin-i Gastonlu der cânib-i Mora	10	20	8	17
Kızılhisar Muhacirleri	22	39	21	38
Toplam	**677**	**1.413**	**591**	**1.241**

155 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 1-30. BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/M. 1843-44, s. 1-34.

156 Kâtip tarafından 64 hanede 110 nüfus olduğu kaydedilmiştir. Fakat hanelerin olduğu satır aralarına sonradan yeni kişiler eklendiği görülmüştür. Dolayısıyla hepsi sayılarak toplam nüfus verilmiştir.

157 Kâtip tarafından 41 hanede 84 nüfus olduğu kaydedilmiştir. Fakat hanelerin olduğu satır aralarına sonradan yeni kişiler eklendiği görülmüştür. Dolayısıyla hepsi sayılarak toplam nüfus verilmiştir.

158 Kâtip tarafından 252 hanede 519 nüfus olduğu kaydedilmiştir. Fakat yapılan kontrolde 252 hanede 536 nüfus çıkmıştır.

159 Kâtip tarafından 29 hanede 50 nüfus olduğu kaydedilmiştir. Fakat yapılan kontrolde 29 hanede 57 nüfus çıkmıştır.

Tabloda, 1830-31 ve 1843-44 sayımlarına ait nüfus verileri birlikte gösterilmiştir. 1830-31 genel nüfus sayımında nefs-i İzmir'de ve Çeşme, Seferihisar, Kuşadası, Söke kazalarında toplam 677 hanede 1.413 erkek muhacirin kayıtlı olduğu tespit edilmiştir. 1843-44 yılı sayımında ise toplam 591 hanede 1.241 erkek muhacirin kayıtlı olduğu görülmüştür. Erkek nüfus kadar kadın da olduğu kabul edilerek erkek nüfusun ikiye katlanması neticesinde, İzmir Sancağı dâhilinde 1830-31 genel sayımında en az 2.826; 1843-44 sayımında ise en az 2.482 Mora muhacirinin olduğu tahmin edilmektedir.

Bu nüfus verilerinden hareketle hane başına düşen kişi sayısı da hesaplanabilmektedir. Nitekim 1830-31 genel sayımında 677 hanede 1.413 kişi; 1843-44 yılı sayımında ise 591 hanede 1.241 kişi kaydedildiğinden hane başına düşen ortalama kişi sayısının her iki sayımda da 2,1 olduğu hesaplanmaktadır. Her bir hane ayrı ayrı incelendiğinde ise kişi sayısının 1 ilâ 7 aralığında değiştiği görülmektedir.

İki sayım arasındaki nüfus farklılığı, yaşanan nüfus vukuatlarından kaynaklanmıştır. Nitekim muhacirler içerisinde yeni doğanlar, vefat edenler ve başka bir yere gidenler olmuştur. Bunlar için yatay/eğri bir şekilde *"tevellüt (doğan)", "fevt (ölen)", "reft (giden)"* ibareleri düşülmüştür. Vukuatın yaşandığı tarih de deftere yazılmıştır. Bu anlamda özellikle Çeşme'de ve Alaçatı Kasabası'nda kayıtlı *Kızılhisar* muhacirlerinde önemli bir azalma olmuştur. Nitekim Çeşme'deki muhacirlerden 69 kişinin *Kızılhisar*'a, 2 kişinin ise İstanbul'a gittiği kaydedilmiştir. *Kızılhisar*'a gidenlerden bir kısmı için 21, 26 Haziran 1831 (10, 15 Muharrem 1247) tarihleri; bir kısmı için de 28 Temmuz 1831 (17 Safer 1247) tarihi düşülmüştür.[160] Dolayısıyla muhacirlerden memleketlerine geri dönenler olduğu anlaşılmaktadır. Alaçatı Kasabası'nda ise 39 kişinin *Kızılhisar*'a gittiği kaydedilmiştir. Bunların gidiş tarihleriyle ilgili olarak bir kısmına 1 Ağustos 1831 (21 Safer 1247); bir kısmına da 13 Eylül 1831 (5 Rebiülahir 1247) tarihi düşülmüştür.[161] Diğer yerlerdeki muhacirlerden de birkaç örnek verilecek olursa, Sığacık Kalesi'ndeki *Kızılhisar* muhacirlerinden 9 kişi Selanik'e (1834); 9 kişi Çeşme'ye (1835); 2 kişi Kızılhisar'a (1835) ve 2 kişi de Rodos'a gitmiştir.[162] Seferihisar'daki *Kızılhisar* muhacirlerinden 1 kişi Mısır Kahire'ye (1838) gitmiştir.[163] Kuşadası'ndaki *Benefşe* muhacirlerinden de 3 kişi Eğriboz'a (1831), 1 kişi İstanbul'a (1832),

160 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 7-8.

161 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 9-10.

162 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 13-14; BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/M. 1843-44, s. 7.

163 BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/M. 1843-44, s. 5.

1 kişi de Çeşme'ye (1831) gitmiştir.[164] Gidenlerin yanı sıra vefat edenler de olmuştur. Örneğin Çeşme'de, 1833-1841 yılları arasında 10 muhacirin vefat ettiği kaydedilmiştir.[165]

Mora muhacirleri dışında aynı tarihlerde başka yerlerden gelen muhacirler de deftere kaydedilmiştir. Nitekim sadece *nefs-i İzmir*'de kaydedilmiş olan bu muhacirlerin asıl memleketleri; İrailli, *Asitâneli, Karahisar-ı Sahibli, Vidinli, Çankırılı, Bolulu, Akyazılı, Geğbüzeli, Kayseriyeli, Ankaravî, Geyveli, Bartınlı, Tokadî, İskenderli, Kırımî, Karamürselli, Kandiyeli, Üsküdarlı, Uşaklı, Tekeli, Malatyalı, İnegöllü, Buldanlı, Cezayirli, Hastonlu,* İzmirî, *Eraklili, Harpudî, Karadenizli, Rusçuklu, Giresunlu, Urfalı, Beğşehrî, Uğrarlı, Bayburî,* Şermenili, *Ünyeli* şeklinde verilmiştir.[166] Bu muhacirlerin Cezayir'den hareketle İzmir'e geldikleri belirtilmiştir. Zira 1830 yılında Cezayir'in Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine Türk unsurlar şehirden ihraç edilmişlerdir.[167] Kitlesel boyutta Fas ve Tunus'a; bireysel veya grup olarak da Anadolu'ya yönelik göçler gerçekleşmiştir. Bu göç kervanına katılanların büyük bir kısmı aslen Türk'tür. Cezayir'in Osmanlı hâkimiyetinde olduğu dönemde Anadolu'nun farklı yerlerinden çok sayıda Türk, ticaret maksadıyla, bekâr veya aileleriyle birlikte oraya gidip yerleşmiştir. Bu aileler veya bunların torunları Fransız işgali sonrasında göç kervanına katılmışlardır. Anadolu'ya çıkanların bir kısmı da İzmir'e yerleşmiştir.[168] Bu bağlamda, *2908* numaralı nüfus defterinde Cezayir'den gelen 48 hanede 94 kişi kayıtlıdır. Bu muhacirler kaydedilirken, *"Cezayir'den vürud ile İzmir'de sakin"* oldukları belirtilmiştir. Bunlara; *"Asitâneli olub bu defa Cezayir'den vürud ile İzmir'de sakin*", *"Vidinli olub bu defa Cezayir'den vürud ile İzmir'de sakin", "Kırımî olub bu defa Cezayir'den vürud ile İzmir'de sakin"* şeklinde örnekler verilebilir.[169] Muhacirlerin çoğunun kiraladıkları meskenlerde yaşadığı görülmektedir. 1843-44 sayımında da aynı

164 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 16-26.

165 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 7-8.

166 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 1-6.

167 Fransa Hükümeti, 14 Haziran 1830 tarihinde General Bourmont kumandasında büyük bir donanma ve 37.000 kişilik bir kuvveti Cezayir'e göndermiştir. Bu takviye kuvvetiyle Cezayir'e çıkan Fransızlar, 5 Temmuz 1830 günü şehri işgal etmişlerdir. Fransızların ilk işi, yerli ahaliyi daha kolay idare edebilecekleri düşüncesiyle Türk unsurları ihraç etmek olmuştur. Bk. Kemal Kahraman, "Cezayir (Osmanlı Dönemi)", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C VII, İstanbul 1993, s. 489. (486-489)

168 Nedim İpek, "İzmir ve Göç", s. 203.

169 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 1-6.

haneler defterde yer almıştır.[170] İpek'in belirttiğine göre ise, bunların bir kısmı zamanla İzmir Limanı üzerinden memleketlerine dönmüştür.[171]

Kuşadası Kasabası'nda yapılan sayımda ayrıca Girit muhacirleri de kaydedilmiştir. Nitekim Rum İsyanı Girit'e de sıçramış ve adada ilk isyan hareketi 1821'de İsfakiye ve Hanya sancaklarının dağlık köylerinde başlamıştır.[172] Buralarda yer alan Rum çeteleri Müslümanlara saldırmışlardır.[173] Bu esnada az sayıdaki Müslümanın da Kuşadası'na göç ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim *2908* numaralı nüfus defterine göre Kuşadası Kasabası'nda 20 hanede 32 nüfus Girit muhaciri[174], *2909* numaralı nüfus defterine göre ise 16 hanede 26 nüfus Girit muhaciri[175] kayıtlıdır. İki sayım arasındaki nüfus farkının, muhacirlerden bazılarının başka bir yere gitmelerinden kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Ayrıca muhacirlerin hepsi hane sahibi olarak kaydedilmişlerdir. Bu da maddi durumlarının iyi olduğunu göstermektedir.

Son olarak, *vatan-ı asliyelerini* terk ederek İzmir Sancağı dâhiline gelen aileler deftere kaydedilmiştir. Bu aileler için; "*vatan-ı asliyelerini terk ile liva-i mezkûrun havi olduğu kazalarda bulunan haneler ve nüfusu*"[176] şeklinde kayıt düşülmüştür. Bunlar; Muğla Kazası'ndan Ahurlu köylü olup üç seneden beri Çine Kazası'nda Kubbeler Köyü'nde iskân eden 4 hanede 7 nüfus; Misivri Kazası'ndan Mesye köylü olup üç seneden beri Kubbeler Köyü'nde iskân eden 1 hanede 3 nüfus; Menteşe Sancağı kazalarından Ahur Köy Kazası'na tabi Kurç Ovası'ndan olup Çine Kazası'nda Türk Yeni Köyü'nde iskân eden 3 hanede 4 nüfus'dur. Dolayısıyla bu şekilde kaydedilen toplam 8 hanede 14 nüfus bulunmaktadır.[177]

170 BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/M. 1843-44, s. 1-3.

171 İpek, "İzmir ve Göç", s. 204.

172 Şâni-zâde Mehmed Atâullah Efendi, Şâni-*zâde Tarihi*, C IV, Cerîde-i Havâdis Matbaası, İstanbul 1291, s. 198.

173 İsyanın bastırılmasında Osmanlı kuvvetlerinin yetersiz kalması üzerine Sultan II. Mahmud, Mora'da olduğu gibi, Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'dan Girit'teki isyanı bastırmasını istemiştir. Sultan'ın isteğine Mehmed Ali Paşa'nın olumlu yanıt vermesi üzerine Haziran 1822'de Mısır kuvvetleri, Suda Limanı'ndan adaya giriş yapmıştır. Adada meydana gelen çarpışmalar sonucunda isyan 1825 yılında bastırılmıştır. Bk. Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", s. 139-140.

174 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 15-16.

175 BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/M. 1843-44, s. 9.

176 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 28.

177 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 28; BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/M. 1843-44, s. 17.

Bütün bu verilerden hareketle 1830-31 ve 1843-44 sayımlarında İzmir Sancağı'na bağlı nefs-i İzmir ve Çeşme, Kuşadası, Seferihisar, Söke kazalarında kaydedilen toplam muhacir sayısıyla ilgili olarak ortaya çıkan tablo aşağıda olduğu gibidir.

Tablo 3: İzmir Sancağı Kazalarında Kayıtlı Muhacirlerin Toplam Nüfusu[178]				
	H.1246/M.1830-31 Sayımı		**H. 1259/M. 1843-44 Sayımı**	
Muhacirler	**Hane**	**Nüfus**	**Hane**	**Nüfus**
İzmir Sancağı Kazalarında Bulunan Mora Muhacirleri	677	1.413	591	1.241
İzmir'de Sakin Diğer Muhacirler (Cezayir'den gelenler)	48	94	48	94
Kuşadası Kasabası Şaranpo ve Kalelerde Sakin Girit Muhacirleri	20	32	16	26
Vatan-ı Asliyesini terk ile İzmir Sancağı dâhiline gelip yerleşenler	8	14	8	14
Toplam	**753**	**1.553**	**663**	**1.375**

Tabloda görüldüğü üzere İzmir Sancağı dâhilinde 1830-31 genel nüfus sayımında 753 hanede 1.553 erkek muhacir kaydedilmiştir. 1843-44 sayımında ise 663 hanede 1.375 erkek muhacirin kayıtlı olduğu görülmüştür. Erkek nüfus kadar kadın da olduğu kabul edilerek erkek nüfusun ikiye katlanması neticesinde, 1830-31 genel nüfus sayımında sancak dâhilinde en az 3.106 muhacirin olduğu tahmin edilmektedir.

4.3.2. Hane Bireyleri

Öncelikle dönemin aile yapısı ile ilgili bilgilere ulaşabilmek mümkündür. Nitekim hane reisinden sonra ilk olarak oğullar ve kardeşler (karındaşlar) yazılmıştır. Birinci oğlun yazılmasının ardından gelen oğullar "diğer" şeklinde yazılmaya devam etmiştir. Oğullar içerisinde üğey (üvey)[179] şeklinde yazılanlar da bulunmaktadır. Daha sonra diğer aile üyeleri veya akrabalar yazılmıştır.

178 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 1-30. BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/M. 1843-44, s. 1-34.

179 Bu kelime, başka çalışmalarda ögi, ögey, *öteki* gibi farklı şekillerde okunmuştur. Fakat *Kâmûs-ı Türkî*'ye bakıldığında üğey (üvey) şeklinde okunması gerektiği görülmektedir. Üğey; öz olmayandır. Üğey oğul; zevceynden beherine göre diğerinin başka zevç ve zevceden dünyaya gelmiş evladıdır. Bk. Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî (Latin Harfleriyle),* haz. Raşit Gündoğdu vd., İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2011, s.173.

Sayımda erkek nüfus esas alındığı için erkek kardeş, kayın, enişte, damat, kayınpeder gibi kişiler defterde yer alırken, kız kardeş, baldız, gelin, kayınvalide gibi kişiler yer almamıştır. Hane içerisinde yer alıp deftere kaydedilen aile veya akraba üyeleri aşağıdaki tabloda olduğu gibidir.

Tablo 4: Hanede Kayıtlı Bireyler
Hane Reisi
Oğlu (veya oğulları)
Üğey (üvey) oğlu
Karındaşı (veya karındaşları)
Yeğeni (veya yeğenleri)
Kayını (veya kayınları)
Kayınpederi
Enişteси
Damadı
Bacanağı
Bacanakzâdesi
Biraderzâdesi
Ammîzâdesi
Akrabası
Uşağı
Gulâmı
Hizmetkârı

Tabloda görüldüğü üzere İzmir Sancağı'na gelen Mora muhacirlerinin hane nüfusu, sadece anne-baba ve çocuklardan müteşekkil değildir. Çekirdek aileden ziyade evli oğullar ve torunların, kardeşlerin, yeğenlerin, hatta kayın, kayınpeder ve damatların aynı çatı altında yaşadığı bir geniş aile söz konusudur. Babanın hayatta olmadığı hanelerde ise kardeşlerin ağabeyin hanesinde kaldıkları görülmektedir. Dolayısıyla bu bilgilerden yola çıkarak hanelerdeki akrabalık bağları da kolayca bulunabilmektedir.

Hanede kayıtlı olan bazı kişiler için hane reisinin *yanında sakin olduğu* belirtilmiştir. Bunlara; *yanında sakin yetim sagir Salih bin Abdullah*[180], *yanında sakin ammîzâdesi sagir İsmail bin Mahmud*[181], *yanında yetim sagir Ali bin İbrahim*[182],

180 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 7.

181 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 9.

182 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s.13.

yanında çobanı Bekdaş oğlu İbrahim bin Yusuf[183] örnek verilebilir. Dolayısıyla sayım esnasında ailenin yanında kalan kişiler de deftere kaydedilmiştir.

Hane bireyleri arasında akraba bağı olanların yanı sıra *gulâm*[184] ve *hizmetkâr*[185] statüsünde bulunan kişiler de yer almıştır. Örneğin, Çeşme Kazası'nın Alaçatı Kasabası'nda bulunan Kızılhisar vüzerasından Osman Ağa'nın hanesine; oğlu Mustafa, diğer oğlu Receb, yanında sakin ammîzâdesi İsmail bin Mahmud, hizmetkârı zenci Mercan bin Abdullah, onun oğlu zenci İsmail bin Mercan ve diğer hizmetkârı topal aksakallı Mehmed bin Ahmed kaydedilmiştir.[186] Yine, Mora muhacirlerden Tahir Halil bin Ali'nin hanesine; oğlu Ali ve gulâmı mühtedi Mehmed bin Abdullah kaydedilmiştir.[187]

4.3.3. Kullanılan İsimler

Türkler, Müslümanlığı kabullerinden önce Türkçe isimler kullanırken, Müslümanlığı kabul ettikten sonra zamanla eski Türk adları yerine Arapça isimler tercih etmeye başlamışlardır. Nitekim 15. yüzyıl tahrir defterlerinde Türkçe isimlerin ağırlıkta olduğu, 16. yüzyıl ve sonrası tahrirlerde ise Türkçe isimlerin pek fazla kullanılmadığı görülmüştür.[188] İncelediğimiz iki nüfus defterinde ise Mora muhacirlerinin 107 adet farklı isim kullandığı tespit edilmiştir. Ancak bunların çoğu bir veya birkaç defa kullanılmıştır. Sadece bir defa geçen isimlerin sayısı 49'dur. Burada, sadece deftere kayıtlı kişinin kendi ismi esas alınmış, aile isimleri dâhil edilmemiştir. Bu isimlerin kişi sayısına göre dağılımı aşağıda yer alan tabloda olduğu gibidir.

Tablo 5: Mora Muhacirlerinin Kullandıkları İsimler

Mehmed	205	Lütfi	3	Hamid	1
Mustafa	180	Mercan	3	Harun	1
İbrahim	124	Ramazan	3	Hulisi Aldülfettah	1
Ahmed	119	Said	3	Hurşid	1
Ali	83	Zekeriya	3	İbiş	1

183 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 29.

184 Burada *köle* anlamında kullanılmıştır. Nitekim Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat'ta da *köle, esir, kölemen* anlamına geldiği belirtilmiştir. Bk. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 2007, s. 293.

185 Hizmet eden kişi, hizmetçi. Bk. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 374.

186 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 9.

187 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 1.

188 Kütükoğlu, *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı),* s. 79.

Hüseyin	80	Receb	2	İskender	1
İsmail	73	Abdulkadir	2	İslam	1
Hasan	69	Abdulkerim	2	Kamber	1
Yusuf	62	Abdülcabbar	2	Maksud	1
Mahmud	55	Abdülgani	2	Mehmed Ahmed	1
Süleyman	40	Derviş Ali	2	Mehmed Emin	1
Osman	38	Ebubekir	2	Mehmed Salih	1
Salih	35	İdris	2	Mihal Hüseyin	1
Ömer	23	Mehmed Ali	2	Mihal Mehmed	1
Abdi	17	Memiş	2	Muharrem	1
Arif	13	Numan	2	Murtaza Mahmud	1
Abdullah	10	Resul	2	Murtaza Mehmed	1
Yahya	10	Reşid	2	Murtaza Yahya	1
Halil	9	Seydi	2	Nazif	1
Hızır	8	Tahir	2	Niğmedullah	1
Cafer	6	Veli	2	Sami Mustafa	1
Murtaza	6	Zeynel	2	Sefer	1
Musa	6	Abdurrahim	1	Selim	1
Selim	6	Abdurrahman	1	Seyyid Osman	1
İsa	5	Abdülbaki	1	Sinan	1
Bekir	4	Abdülhalim	1	Süleyman Hüseyin	1
Derviş	4	Ahmed Bayram	1	Şakir	1
İlyas	4	Aziz Ali	1	Tahir Halil	1
İshak	4	Bayram	1	Talib	1
Kasım	4	Edhem	1	Tayyar	1
Murad	4	Emin	1	Tevfik	1
Şerif	4	Eyüb	1	Vesil	1
Yakub	4	Eyüb Ahmed	1	Veysi	1
Feyzullah	4	Habib	1	Zafer	1
Abdülkadir	3	Hacı Mehmed	1	Zülfikâr	1
Hamza	3	Halim	1		

Tabloda görüldüğü üzere Mora muhacirleri arasında en fazla kullanılan isim *Mehmed (Muhammed)* olmuştur. Toplam 205 kişi bu ismi almıştır. İkinci

sırada yer alan *Mustafa* ismi 180 kişi tarafından kullanılmıştır. Üçüncü sırada 124 kişi tarafından kullanılan İbrahim ismi, dördüncü sırada da 119 kişi tarafından kullanılan *Ahmed* ismi yer almıştır. Genel olarak bakıldığında Arapça kökenli olan *Mehmed (Muhammed), Mustafa, Ahmed, Mahmud, İbrahim, Hasan, Hüseyin, Ali, Osman, Ömer* gibi Hz. Peygamber ve onun *Ehl-i Beyt*'ine ait olan isimlerin ön plana çıktığı ve önemli bir orana sahip olduğu görülmektedir. Nitekim bu adların kullanımı, genel toplam içinde %50'yi geçen yüksek bir orana tekabül etmektedir. Dolayısıyla Mora muhacirleri arasında, sevgi ve saygının bir tezahürü olarak bu adların kullanımına önem verildiği anlaşılmaktadır.

Zenci olarak tarif edilen, genel olarak uşak, gulâm, hizmetkâr statüsünde olan ve Afrika kökenli oldukları anlaşılan kişilerde *Mercan* isminin ön plana çıktığı görülmektedir. Bazen hane reisinin ismi bazen de babanın ismi olarak kullanılmıştır. Örneğin, Moravî olup İzmir'de sakin rençber Ali bin Mustafa'nın hanesinde *uşağı zenci Mercan* yer almıştır.[189] Alaçatı Kasabası'nda sakin *Kızılhisar* muhacirlerinden Osman Ağa bin Mehmed Ağa'nın hanesine, *hizmetkârı zenci Mercan bin Abdullah* ve onun oğlu *zenci İsmail bin Mercan* kaydedilmiştir.[190] Kuşadası Kasabası'nda bulunan *Navarinli (Anavarinli) zenci gündelikçi Mercan bin Ali,* hane reisi olarak kaydedilmiştir.[191] Mora muhacirlerinden olmasa da *Zenci* olarak tarif edilen ve *Mercan* ismini taşıyan iki kişiye ait görsel aşağıda örnek olarak verilmiştir.

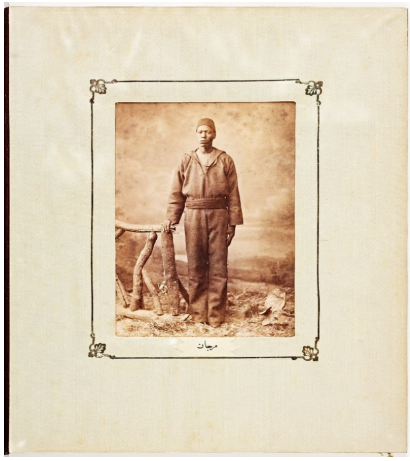

Resim 1: Harem Ağalarından Mercan[192]

189 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 4.

190 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 9.

191 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 23.

192 İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, *II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri*, Yer

Resim 2: Antalyalı Zenci Mercan[193]

4.3.4. Fizikî Görünümleri

Fizikî özellikler içinde ten, sakal ve bıyık rengi ile boy ölçüsüne detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Fizikî özelliklerin yazımına kısa, orta, uzun şeklinde olmak üzere boy ölçüsü ile başlanmıştır. Daha sonra kara, sarı, kumral, kır gibi ten, sakal ve bıyık tarifleriyle devam edilmiştir. Türklerin karakteristik özelliklerinden biri orta boylu oluşlarıdır[194] ki bu da eşkâli verilen kişilerde çok net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Nitekim 641 kişinin boy bilgisine ulaşılmış ve %80,5 oranıyla orta boylu kişilerin fazla olduğu tespit edilmiştir. Muhacirlerin boy özellikleriyle ilgili ortaya çıkan tablo aşağıda olduğu gibidir.

Tablo 6: Muhacirlerin Boy Özellikleri		
Boy	**Kişi Sayısı**	**Oran (%)**
Kısa	17	2,7
Orta	516	80,5
Uzun	108	16,8

Eşkâl kayıtlarında sakal ve bıyık rengine fazlasıyla yer verildiği görülmüş, ten rengine ise az rastlanmıştır. Bıyık özelliklerine bakıldığında en fazla kara bıyıklı kişilerin olduğu, bunları sarı bıyıklı ve kumral bıyıklıların takip ettiği görülmektedir. Aynı zamanda az bıyıklı, seyrek bıyıklı, ince bıyıklı gibi ta-

Numarası: NEKYA91286/3

193 İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, *II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri*, Yer Numarası: NEKYA91292/159.

194 Kütükoğlu, *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı)*, s. 125.

rifler de yapılmıştır. Sakal özelliklerinde ise ak ve kara sakallı kişiler hemen hemen aynı orana sahiptir. Bunun yanında kır sakallılar ve kır bıyıklılar da birbirine yakın orandadır. Muhacirlerin sakal ve bıyık özellikleriyle ilgili ortaya çıkan tablo aşağıda olduğu gibidir.

Tablo 7: Muhacirlerin Bıyık, Sakal vs. Fizikî Özellikleri

Fiziksel Özellik	Kişi Sayısı	Fiziksel Özellik	Kişi Sayısı
Kara bıyıklı	205	Kırca sakallı	4
Sarı bıyıklı	122	Kumral sakallı	4
Kumral bıyıklı	83	Sarı sakallı	4
Şabb-ı emred	81	Zenci sakallı	3
Ter bıyıklı	80	Kumral	3
Mürâhik	59	Ak bıyık	2
Aksakallı	37	Kara	2
Kara sakallı	36	Sarı	2
Kır sakallı	35	İnce bıyıklı	1
Kır bıyıklı	33	Kara yüzlü	1
Az bıyıklı	19	Kara köse sakallı	1
Zenci	9	Köse	1
Kırca bıyıklı	6	Seyrek bıyıklı	1

Muhacirler içerisinde 81 kişi şabb-*ı emred* ve 59 kişi ise *mürâhik* olarak kaydedilmiştir. Şabb-*ı emred;* sakalı yeni çıkmaya başlayan genç demektir. İncelenen iki defterde 13-22 yaşları arasındaki kişiler için bu tabirin kullanıldığı görülmüştür. *Mürâhik* ise, *ergenlik (bulûğ) çağının alt ve üst yaş sınırları arasında bulunup henüz kendisinde tabii bulûğ belirtileri görülmeyen kimseyi*[195] tanımlamaktadır. Bu tabirin de 4-16 yaşları arasındaki kişiler için kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca 80 kişi de *ter bıyıklı*, yani *bıyığı henüz çıkan* olarak kaydedilmiştir.

Muhacirler içerisinde kayıtlı 9 kişi *zenci*, 3 kişi de *zenci sakallı* olarak tarif edilmiştir. Bunların, daha önce bahsedildiği üzere Afrika kökenli ve genel olarak *gulâm*, *uşak* veya *gündelikçi* statüsünde oldukları görülmektedir. Örneğin, Morevî olup İzmir'de sakin *zenci gündelikçi Saîd bin Abdullah*, hane reisi olarak deftere kaydedilmiştir.[196] Yine, Morevî olup İzmir'de sakin Ali bin

195 Nihat Dalgın, "Mürâhik", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C XXXII, İstanbul 2006, s. 40. (40-41).

196 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 6.

Ahmed'in hanesine *zenci sakallı gündelikçi Abdullah bin Abdullah*[197]*;* Alaçatı Kasabası'nda sakin *Kızılhisar* muhacirlerinden Osman Ağa bin Mehmed Ağa'nın hanesine de *hizmetkârı zenci Mercan bin Abdullah* ve onun oğlu *zenci İsmail bin Mercan* kaydedilmiştir.[198]

İzmir'de kayıtlı Mora muhacirleri dışındaki diğer muhacirler arasında da benzer örneklerle karşılaşılmaktadır. Örneğin, aslen *Asitâneli* olup Cezayir'den gelen ve İzmir'de sakin kahveci Ali bin Hasan'ın hanesinde *gulâmı zenci Musa bin Abdullah*[199]; aslen *Hastonlu* olup Cezayir'den gelen Mehmed bin Mehmed'in hanesinde *uşağı zenci Selim bin Abdullah*, *gulâmı zenci Ömer bin Abdullah* ve diğer *gulâmı zenci Selim bin Abdullah* yer almıştır.[200]

4.3.5. Lakaplar

Kişiler kaydedilirken isimlerinin önüne zaman zaman lakapları da yazılmıştır. Nitekim soyadının olmadığı bu dönemde insanların ayırt edilmesinde lakaplar önemli bir işleve sahip olmuştur. Bu anlamda defterde tespit edilen lakapların genel olarak fiziksel özellik, huy-davranış veya sosyal statü ifade ettiği görülmektedir. Bunlara; *kel, köse, kara, koca, çapkın, bâlî*[201]*, pâlûde*[202]*, sebil,* çâr-*ebrû*[203]*, değir*[204] gibi lakaplar örnek verilebilir.

4.3.6. Yaş Bilgileri ve Askerlik Durumu

Hanede kayıtlı kişilerin isimlerinin altına yaşları (*sin*) da yazılmıştır. Yeni doğanlarda *"tevellüt"* yazılıp tarih düşülürken, birkaç istisna dışında çoğunlukla yaş belirtilmemiştir. Öne çıkan nüfus çalışmalarında yaş konusunun birtakım sınıflandırmalara tabi tutulduğu görülmektedir. Nitekim *Karal*'ın tespitine göre bazı yerlerde Müslümanlar için 1-16 yaş arasında olanlar, 16-40 yaş arasında olanlar ve 40 yaş üzerinde olanlar diye üç kategori halinde sınıflandırma yapılmıştır.[205] *Karpat*'ın belirttiğine göre ise bazı sayım memurları, Müslümanların bir bölümünü 1-12 veya 1-14; 12-40 veya 14-40; 40 ve üstü diye ayırmışlardır. Bazıları bunları "genç" ve "yaşlı" diye ayırmakla

197 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 5.
198 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 9.
199 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 1.
200 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 3.
201 Koca, eski, köhne.
202 Saf hale getirilmiş, süzülmüş.
203 "dört kaşlı", ter bıyıklı genç.
204 Değirme; duyurmak, bildirmek, ulaştırmak.
205 Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, s. 18-19.

yetinmiştir. Diğerleri ise "tüvana" (güçlü), "sıbyan" (çocuklar) ve "amelmande" (emekli, çalışamaz) diye sınıflandırmıştır.[206]

Mora muhacirlerinin yaşlarına bakıldığında, 12-39 yaş aralığındaki genç ve güçlü nüfusun fazla olduğu görülmektedir. Bunu 1-11 yaş aralığındaki çocuk nüfus takip ederken, çocuk nüfusun hemen hemen yarısı kadar da 40 yaş ve üstü nüfus vardır. Bütün nüfusun yaş ortalaması ise 22,5 olarak hesaplanmaktadır. İki nüfus defterindeki verilerden hareketle ortaya çıkan yaş aralığı tablosu aşağıda olduğu gibidir.

Tablo 8: Muhacirlerin Yaş Aralıkları

Yaş Aralığı	Kişi Sayısı	Oran (%)
1-11	500	36,3
12-39	618	44,9
40 ve üzeri	259	18,8

1830-31 genel sayımına ait *2908* numaralı defterde askerliğe uygun olanların isimlerinin altına kırmızı ile mim (م) işareti konulmuştur. 1843-44 sayımına ait 2909 numaralı defterde ise mim (م) işareti yer almamıştır. Bu işaret, askere gidebilecek nüfus için *matlûb-ı âliye muvafık*[207] (istenilen özelliklere uygun) ifadesinin kısaltmasıdır. Nitekim sayım memurları tarafından, "… *nüfus-ı mevcûde-yi mezkûreden Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye'ye* şayân *olanların esâmileri zîrine mim işaret kılınmış idüği"*[208] belirtilmiştir. Genel olarak askere alma yaşının resmen 15'ten başladığı, 15'in altındakilerin çocuk sayıldığı, 15-39 yaş arasındakilerin *matlub* grubuna girdiği[209] belirtilmektedir. İncelediğimiz *2908* numaralı defterde ise 12-39 yaş aralığındaki kişilere mim (م) işaretinin konulduğu tespit edilmiştir. Hatta istisnai olarak 11 yaşındaki bazı kişilerde de bu işaret yer almıştır. Buna örnek olarak, nefs-i İzmir'de kayıtlı Mora muhacirlerinden Şerif Ahmed bin Ali'nin oğlu mürâhik Halil (11 yaş)[210]; Çeşme Kazası'nda sakin Kızılhisar muhacirlerinden İbrahim bin İbrahim Bey oğlu İsmail'in karındaşı mürâhik Ahmed (11 yaş)[211] ve Alaçatı

206 Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914),* s. 68.

207 Anadolu ve Rumeli'den ne kadar asker toplanabileceğini tayin etmek, fakat halkı ürkütmemek için *"matlûb-ı âliye muvafık"* anlamında *"mim"* işaretiyle askerliğe yarar kimseler kaydedilmeye başlanmıştır. Bk. Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, s. 19.

208 Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, s. 18, 19.

209 Kütüoğlu, *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı),* s. 59.

210 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s.5.

211 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s.7.

Kasabası'nda sakin Kızılhisar muhacirlerinden mürâhik yetim Mahmud bin Mahmud Efendizâde Mehmed (11 yaş)[212] örnek verilebilir. Netice olarak bunlar da dâhil edildiğinde, toplam nüfus içerisinde askerliğe elverişli olanların önemli bir orana sahip olduğu görülmektedir.

4.3.7. Meslekler

1830-31 genel nüfus sayımı, asıl gayenin *Asâkir-i Mansûre* için elverişli nüfusu belirlemek olduğundan her şahıs için aynı bilgileri içermemektedir.[213] Dolayısıyla defterde çalışabilecek yaşta olan herkesin mesleği kaydedilmemiştir. Muhacirlerden bazılarının isimlerinin önüne meslekleri yazılmıştır. Bu anlamda az da olsa muhacirlerin uğraş alanları tespit edilebilmektedir. Muhacirlerin meslekleriyle ilgili ortaya çıkan tablo aşağıda olduğu gibidir.

Tablo 9: Mora Muhacirlerinin Meslekleri

Meslek	**Kişi Sayısı**	**Meslek**	**Kişi Sayısı**
Gündelikçi	165	Etıbbadan[214]	2
Kiracı	19	Manav	2
Rençber	17	Mektep Hocası	2
Çoban	16	Topçu	2
Hizmetkâr	15	Topçubaşı	2
Bakkal	13	Balıkçı	1
Berber	9	Gündelikçibaşı	1
Terzi	7	Hallaç[215]	1
Kahveci	5	Hamal	1
Ticarette	5	Hattat	1
Çavuş	4	Hırdavatçı	1
Duhancı[216]	4	Kasap	1
Kapudan	4	Katırcı	1
Usta	4	Kâtip	1
Pabuççu	3	Kebapçı	1

212 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s.9.

213 Kütüoğlu, *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı),* s. 147.

214 Tıp ilmini bilenler.

215 Yünü, pamuğu yay veya tokmak gibi bir araçla kabartma, ditme işini yapan kimsedir.

216 Tütün işleyen, satan kimsedir.

Bahçıvan	3	Kitabetle meşgul	1
Hasırcı	3	Kuyumcu	1
İmam	3	Müezzin vekili	1
Tablakâr[217]	3	Naîb	1
Cerrah	2	Palamut aşçısı	1
Enfiyeci[218]	2	Palamutçu çırağı	1
Hafız	2	Sekban	1
Kapıcı	2		

Tabloda görüldüğü üzere mesleği belirtilen muhacirlerden büyük bir çoğunluğu işçi sınıfındandır. Bu anlamda özellikle gündelikçi, kiracı ve hizmetkârlar dikkat çekmektedir. Gündelikçiler, genel olarak tarım alanlarında yevmiye ile çalışanlar; hizmetkârlar, yine tarım alanlarında çalışan veya bir tüccara hizmet edenler; kiracılar ise, başkasının arazisini işleyerek bir tür kiracı durumunda olan insanlardır. Esnaf sınıfından olanlar içerisinde ise bakkal, berber, terzi ve kahveciler öne çıkmaktadır. Aynı zamanda ticaretle uğraşanlar ile tabiplik, cerrahlık, kâtiplik, mektep hocalığı, imamlık gibi meslekleri yapanlar da vardır.

4.3.8. Mülkiyet Durumu

Hane kayıtlarından hareketle özel mülkiyet durumu da tespit edilebilmektedir. Zira mülk sahibi olan aileler için *sahib-i menzil, hane, hane-i beğlik*; kiracı olanlar için de *müstecir* (kiracı) kaydı düşülmüştür.

Nefs-i İzmir'de kayıtlı olan toplam 61 Mora muhaciri aileden 18'ine *hane-i beğlik*; 8'ine *sahib-i menzil*, 1'ine *sahib-i hücre* ve 34'üne de *müstecir* kaydı düşülmüştür. Dolayısıyla İzmir'deki Mora muhaciri ailelerden hemen hemen yarısının mülk sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Bu da İzmir'deki ailelerin hali vakti yerinde olduğunu göstermektedir. Zira diğer yerlerde mülk sahibi olan aile ya hiç yok, ya da oranı çok düşüktür. Bunlara bakacak olursak; Çeşme Kazası'nda sakin *Kızılhisar* muhacirleri arasında sadece 1 aileye *sahib-i hane* kaydı düşülmüştür. Seferihisar Kasabası'nda sakin *Kızılhisar* muhacirlerinden 1 aileye; Sığacık Kalesi'nde sakin *Kızılhisar* muhacirlerinden de 1 aile-

217 *Table-kâr*: 1-) tabla taşıyan, başında tabla ile ufak tefek satan gezici esnaf, 2-) yemek yenirken iş gören hizmetçi. Bk. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lüga*t, s. 1012.

218 *Enfiyye*: keyif için burna çekilen çürütülmüş ve içine bazı kokulu maddeler katılmış tütün tozudur. Bk. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 223. Dolayısıyla *Enfiyeci* de bu işle meşgul olan kimsedir.

ye *sahib-i menzil* kaydı düşülmüştür. Alaçatı Kasabası'nda sakin *Kızılhisar* muhacirleri, Kuşadası'nda sakin *Benefşe* muhacirleri, Söke'de sakin Mora muhacirleri ve deftere sonradan eklenen muhacirlerin tamamı ise *müstecir* olarak kaydedilmiştir.[219] Dolayısıyla kiracı statüsündeki aile sayısının fazlalığı dikkat çekmektedir. Kiracı sayının fazla olmasında, İzmir, Bursa, Edirne ve Kuşadası idarelerine gönderilen emirlerin de etkili olduğu düşülmektedir. Nitekim verilen emirlerde, Mora'da isyan bastırılınca bu muhacirlerin geri dönecekleri, o zamana kadar bulundukları mahallerde bekletilmeleri istenmiştir.[220] Dolayısıyla muhacirlerin geri dönecekleri beklentisinin, onların geçici olarak yerleştirilmelerinde etkili olduğu söylenebilir.

Sonuç

1460-1829 yılları arasında 369 yıl Osmanlı idaresinde kalan Mora, 18. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle Rum çetelerin başını çektiği isyanlarla çalkalanmaya başlamıştır. Bu isyanların ortaya çıkmasında Rusya başta olmak üzere Avrupa devletlerinin de önemli bir etkisi olmuştur. Nitekim bu devletlerden aldıkları cesaretle hareket eden âsi Rumların 1821 yılında çıkardıkları büyük isyan, bölgedeki dengeleri önemli ölçüde alt üst etmiştir.

Balkanlar'da ilk bağımsız devletin ortaya çıkması ile sonuçlanan Rum İsyanı, Osmanlı egemenliği altında yaşayan diğer Balkan halklarını da derinden etkilemiş ve onlara örnek teşkil etmiştir. Nitekim Balkanlardan çok sayıda gönüllünün Mora Yarımadası'na gelerek Rumların bağımsızlık mücadelesine destek vermeleri, bu durumun en büyük kanıtlarından birisidir.

Yunan bağımsızlığı sürecinin en büyük mağdurları ise yaklaşık dört asır burayı vatan edinen Mora Türkleri olmuştur. Bazı Avrupalı yazarların da kabul ettiği gibi bu bağımsızlık hareketi, çok kısa bir sürede acımasız bir din ve ırk savaşına dönüşmüştür. Müslüman-Türk nüfus, o devir için eşine az rastlanır katliamlara maruz kalmıştır. Nitekim 1830'da Yunan Devleti'nin kuruluşu kesin olarak ilan edildiğinde, Mora'daki Müslüman-Türk nüfus tarih sahnesinden silinmiştir. Canını kurtarmayı başarabilen az sayıda muhacir ise en yakındaki güvenli alanlara sığınmıştır.

Muhacirlerden önemli bir kısmı Mora Yarımadası, Eğriboz, Kızılhisar ve Atina'dan hareket ederek deniz aşırı bir yolculuktan sonra Batı Anadolu sa-

219 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/M. 1830-31, s. 1-30. BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/M. 1843-44, s. 1-34.

220 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* s. 255.

hillerine ulaşmıştır. Başta İzmir Limanı olmak üzere Kuşadası, Seferihisar, Çeşme kıyılarında karaya ayak basmışlar ve daha sonra yerel idareciler tarafından bu kazaların iç kısımlarına yerleştirilmişlerdir.

İzmir'in 1830-31 genel sayımına ait nüfus kayıtları, çalışmamız açısından ayrı bir öneme sahiptir. Nitekim bu kayıtların tutulduğu tarih, Rum İsyanı'nın (1821-1829) hemen sonrasına isabet etmektedir. Dolayısıyla isyan esnasında yaşanan olaylar nedeniyle Mora'dan göç etmek zorunda kalan binlerce Müslümanın takibinde ve nüfus verilerine ulaşılmasında bu sayımın sonuçları önemli veriler sunmaktadır. Bu çalışmada, Mora muhacirlerine dair kayıtları içeren; H.1246/M.1830-31 sayımına ait *NFS.d. 2908* numaralı defter ile bunun devamı niteliğinde olan H.1259/M.1843-44 sayımına ait *NFS.d. 2909* numaralı defter incelenmiştir.

İki nüfus defterinden hareketle muhacirlerin nereden geldikleri ve nereye yerleştikleri tespit edilebilmektedir. Nitekim muhacirlerin çoğunlukla Moralı (Moravî), Kızılhisarlı, Benefşeli, Gastonlu ve Anabolulu oldukları görülmektedir. Nefs-i İzmir'de bulunan muhacirler arasında başta Moralı (Moravî) olarak kaydedilenler olmak üzere Anabolulu, Atinalı, Eğribozlu ve Motonlu muhacirler de vardır. Çeşme Kazası'nda, Alaçatı Kasabası'nda, Seferihisar Kasabası'nda, Sığacık Kalesi'nde, Tepecik Köyü'nde ve Hereke civarında ise sadece Kızılhisarlılar yer almıştır. Kuşadası Kasabası'nda kayıtlı muhacirlerin büyük bir çoğunluğunu ise Benefşeliler oluşturmuştur. Aynı zamanda az sayıda Anabolulu, Eğribozlu, Motonlu, Navarinli, Mizistreli, Bardunyalı, Laleli, Arkadyalı, Tripoliçeli muhacirler de kaydedilmiştir. Söke Kasabası'ndaki Mora muhacirleri içerisinde de Anabolulu, Gastonlu, Benefşeli muhacirler yer almıştır. Ayrıca deftere sonradan gelen muhacirler de eklenmiştir. Nitekim bu muhacirler de Anabolu, Gaston ve Kızılhisar taraflarından gelmişlerdir.

1830-31 genel sayımında nefs-i İzmir ve Kuşadası, Seferihisar, Çeşme, Söke kazalarında toplam 677 hanede 1.413 erkek muhacirin kayıtlı olduğu tespit edilmiştir. 1843-44 yılı sayımında ise toplam 591 hanede 1.241 erkek muhacirin olduğu görülmüştür. Erkek nüfus kadar kadın da olduğu kabul edildiğinde, sancak dâhilinde 1830-31 genel sayımında en az 2.826; 1843-44 sayımında ise en az 2.482 Mora muhacirinin olduğu tahmin edilmektedir.

İki sayım arasında nüfus vukuatlarından kaynaklı azalma olduğu görülmektedir. Nitekim muhacirler içerisinde yeni doğanlar, vefat edenler ve başka bir yere gidenler olmuştur. Bunlar için yatay/eğri bir şekilde *"te-*

vellüt (doğan)", *"fevt* (ölen)", *"reft* (giden)" ibareleri düşülmüştür. Vukuatın yaşandığı yer ve tarih de deftere yazılmıştır.

İki nüfus defterinden hareketle muhacir hanelerindeki aile bireylerinin isimleri, eşkâlleri, yaşları, askerlik durumları, meslekleri ve ikamet durumları gibi bilgilere ulaşılabilmektedir. Mora muhaciri hanelerinin sadece anne-baba ve çocuklardan müteşekkil olmadığı görülmektedir. Çekirdek aileden ziyade evli oğullar ve torunların, kardeşlerin, yeğenlerin, hatta kayın, kayınpeder ve damatların aynı çatı altında yaşadığı bir geniş aile söz konusudur. Dolayısıyla bu bilgilerden yola çıkarak hanelerdeki akrabalık bağları kolayca bulunabilmektedir.

Netice olarak yaklaşık 4 asır yaşadıkları vatanların ayrılmak zorunda kalan Mora muhacirleri, İzmir Sancağı dâhilindeki kazalarda yeni bir hayata adım atmışlardır. Yeni topraklarında küçük Mora'yı inşa etmelerinin yanı sıra gelenek, görenek, yaşam şekli ve kültürlerini de yaşatmaya devam etmişlerdir. Her ne kadar ilk etapta yerel ahaliyle bir uyum sorunu yaşamışlarsa da zamanla bunun üstesinden gelmişler ve iyi ilişkilerde bulunmuşlardır. Kuşadası, Antalya gibi şehirlerde bulunan muhacirden önemli görevlere gelenler olmuştur. Örneğin Kuşadası'nın ilk belediye reisi *Hacı İbrahim Ağa*, Mora'dan gelen muhacirlerdendir. Onun neslinden gelenlerin de cumhuriyet döneminde belediye reisliği yaptığı bilinmektedir. Bir başka önemli kişi ise Kuşadası'nın Milli Mücadele tarihinde çok önemli bir yeri olan *Mahmut Esat Bozkurt*'tur. Bozkurt, 1892 yılında Kuşadası´nda doğmuştur. Babası Mora´dan göç eden Hacı Mahmutoğulları ailesinden Hasan Bey´dir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA),

Nüfus Defterleri (NFS.d.); 2909.

Bâb-ı Âsafî Sadaret Mektubî Kalemi Deâvî (A.MKT.DV): 31/70.

Sadaret Mektubî Kalemi Nezaret ve Devair Yazışmaları (A.MKT.NZD): 125/67; 182/50; 214/66; 261/10; 32/26; 349/10; 360/89; 50/23; 271/87.

Sadaret Mektubî Kalemi Umum Vilayat (A.MKT.UM): 131/48; 185/70; 319/56.

Ali Emiri Sultan Mahmut II (AE.SMHD.II): 67/4792.

Cevdet Dahiliye (C. DH): 128/6364; 162/8086; 86/4287; 71/3542.

Hatt-ı Hümâyûn (HAT): 1351/52784; 531/26191; 849/38070; 850/38091; 874/38787; 902/39660; 904/39693; 910/39834; 913/39905; 926/40255.

Hariciye Nezareti Mektûbî Kalemi (HR. MKT): 488/28.

Kaynak Eserler, Resmi ve Süreli Yayınlar

Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, C I, haz. A. Hezarfeni, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999.

Ahmet Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C XI, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet 1309.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 108, Ankara 2010.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, *II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri*, Yer Numarası: NEKYA91286/3.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, *II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri*, Yer Numarası: NEKYA91292/159.

Muâhedât Mecmuası, C IV, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2008.

Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukû'ât, Kurumlarıyla Osmanlı Tarihi,* I-IV, haz. Yılmaz Kurt, Birleşik Yay., Ankara 2008.

Phillips, Walter Alison, *The War of Greek Independence, 1821 to 1833*, Smith Elder & Co, London 1897.

Sahhâflar Şeyhî-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi Tarihi*, haz. Ziya Yılmazer, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000.

Süleyman Tevfik-Abdullah Zühdü, *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye ve Yunan Muharebesi 1314*, Mihran Matbaası, Dersaadet 1315.

Şâni-zâde Mehmed Atâullah Efendi, Şâni-*zâde Tarihi*, C IV, Cerîde-i Havâdis Matbaası, İstanbul 1291.

Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî (Latin Harfleriyle),* haz. Raşit Gündoğdu vd., İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2011.

Spratt, Thomas Abel Brimage- Forbes, Edward, *Travels in Lycia, Milyas and the Cibyratis*, I, John Van Voorst, London 1847.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Anderson, Matthew Smith, *Doğu Sorunu 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, çev. İdil Eser, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2010.

Arısoy, İbrahim Alper, "Adalar Arasında, Balkanların Kıyısında: Kızılhisar (Karisto) Müstahkem Mevkii ve Kasabası", *8. Uluslararası Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Kongresi Bildirileri (06-07 ARALIK 2014),* Samsun 2015, s. 77-122.

Aydın, Mahir, "Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri", *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 1990, s. 81-106.

Babacan, Hasan, "Temettuat Kayıtlarına Göre Antalya'daki Mora Göçmenleri", *Geçmişten Günümüze Göç*, I, ed. Osman Köse, Samsun 2017, s. 195-207.

Bayrak, Meral, "Osmanlı Arşivleri Işığında Rum İsyanı Sırasında Avrupa Devletlerinin Tutumu", *Osmanlı*, II, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 71-86.

Berber, Ferhat-Özekmekçi, Mustafa Mesut, "19. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir Nüfusunun Kaynakları", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8/3, 2021, s. 1066-1086.

Beydilli, Kemal, "Tepedelenli Ali Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C XXXX, İstanbul 2011, s. 476-479.

Bilgi, Nejdet, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları Hakkında", *Türk Yurdu*, 19-20/148-149, 1999-2000, s. 117-124.

Bostan, İdris, "Navarin", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C XXXII, İstanbul 2006, s. 441-443.

Clair, William St., *That Grecee might still be free: the Philhellenes in the War of Independence*, Oxford University Press, London 1972.

Çadırcı, Musa, *1830 Sayımında Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanlığı Yay., Ankara 2000.

Çimen, Adnan, "Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlı Nüfus Hizmetleri", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 14/3, 2012, s. 183.216.

D'Ohsson, M. de M., *XVIII. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler*, çev. Zerhan Yüksel, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1992.

Dalgın, Nihat, "Mürâhik", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C XXXII, İstanbul 2006, s. 40-41.

Danieloğlu, Dimitri E., *1850 Yılında Yapılan Bir Pamfilya Seyahati*, çev. Ayşe Ozil, Suna-İnan Kıraç, Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya 2010.

Dayar, Evren, "19. Yüzyıl Antalya'sında Mora Göçmeni Bir Aile Moraviler", *Toplumsal Tarih*, 292, 2018, s. 24-33.

Dayar, Evren, *Antalya'da Devlet ve Eşrâf İlişkileri (1839-1908),* Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Antalya 2015.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2007.

Dinç, Güven, "Cumhuriyet'in İlk Nüfus Sayımına Göre Antalya'nın Demografik Yapısı", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 12, 2007, s. 65-87.

Dinç, Güven, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Antalya'ya Olan Göçler ve Sonuçları (1800-1923)", *Geçmişten Günümüze Göç*, II, ed. Osman Köse, Samsun 2017, s. 771-788.

Driault, Edouard, Şark Meselesi, "*Bidâyet-i Zuhûrundan Zâmanımıza Kadar",* çev. Nafiz, haz. Emine Erdoğan, Berikan Yayınevi, Ankara 2005.

Gökbilgin, M. Tayyib, "Navarin", *MEB İslam Ansiklopedisi*, C IX, Eskişehir 1983, s. 127-134.

Gökpınar, Vasıf, *Mora Muhacirleri Meselesi*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi Nr. 6973, İstanbul 1973.

Güneş, Mehmet, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili", *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış*, 8/15, Ankara 2014, s. 221 – 240.

Hatipoğlu, M. Murat, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922),* Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1988.

Howarth, David, *The Greek Adventure: Lord Byron and Other Eccentrics in the War of Independence*, Published by Collins, London 1976.

Hülagü, Metin, "1897 Türk-Yunan Harbine Kadar Osmanlı İdaresinde Girit", *XIV. CIEPO (Çeşme 18-22 Eylül 2000) Sempozyumu Bildirileri,* Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2004, s. 321-347.

İpek, Nedim, "Rum İsyanı ve Sonrasında Türk-Yunan Nüfusu Meselesi", İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler İçinde, Serander Yayınevi, Trabzon 2006, s. 79-94.

İpek, Nedim, "İzmir ve Göç", *Uluslararası İzmir Göç ve Mübadele Sempozyumu Bildiri Kitabı*, İzmir 2018, s. 201-209.

İpek, Nedim, "Rumeli'den Anadolu'ya Göç", *Mübadele Şen Gittik & Yaslı Döndük*, 15-19, Samsun Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Derneği Kültür Yay., Samsun, 2011.

İpek, Nedim, "Yunanistan'ın Nüfus Siyaseti ve Mora'dan Batı Trakya'ya Kadar Türkler", *Yakın Tarihimizde Türklere Karşı İşlenen Katliam ve Sürgünler*, haz. Mustafa Kahramanyol, Ankara 2006, s. 95-107.

İzmir İli İlçelerinin Sorunları, Çözüm Önerileri ve Yatırım Olanakları, İzmir Ticaret Odası Yayını, İzmir 2016.

Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi, 18. ve 19. Yüzyıllar*, C I, çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç, Küre Yayınları, İstanbul 2009.

Jorga, Nicola, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1774-1912),* C V, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2009.

Kahraman, Kemal, "Cezayir (Osmanlı Dönemi)", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C VII, İstanbul 1993, s. 486-489.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1995.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi (Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri 1789-1856),* C V, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2011.

Karpat, Kemal, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, çev. Bahar Tırnakçı, Timaş Yay., İstanbul 2010.

Kırlı, Cengiz, "Devlet ve İstatistik: Esnaf Kefalet Defterleri Işığında III. Selim İktidarı", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 183-212.

Kütükoğlu, Mübahat S., "İzmir Şehri Nüfusu Üzerine Bazı Tesbitler", İzmir Tarihinden Kesitler, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir 2000, s. 13-25.

Kütükoğlu, Mübahat S., "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri (Türk Yunan İlişkileri), ATASE, Ankara 1986, s. 133-161.

Kütükoğlu, Mübahat S., *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı),* Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2010.

La Gorce, Çağlar Boyu Yunanlılar, Türkçe haz. Doğu Araştırma Merkezi, Belge Yay., Ankara 1986.

McCarthy, Justin, *Osmanlı'ya Veda,* çev. Mehmet Tuncel, Etkileşim Yay., İstanbul 2006.

McCarthy, Justin, Ölüm ve Sürgün, Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922), çev. Fatma Sarıkaya, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2012.

Menekşe, Metin, "Mora Müslümanlarının Hazin Hikâyesi: İsyan, Zorunlu Göç ve İskân (1821 1832) Sürecine Genel Bir Bakış", *Tarih Okulu Dergisi (TOD),* Nisan 2020, Yıl 13, S. XLV, s. 784-832.

Ortaylı, İlber, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, Timaş Yay., İstanbul 2013.

Örenç, Ali Fuat, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan,* Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2009.

Örenç, Ali Fuat, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri", *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 11/12, 2011, s. 5-32.

Örenç, Ali Fuat, *Yakındönem Tarihimizde Sisam Adası (1821-1923),* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.

Sezer Feyzioğlu, Hamiyet, *Tepedelenli Ali Paşa İsyanı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2017.

Sezer, Hamiyet, "Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı (1821-1829)", *Osmanlı,* II, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 87-93.

Sonyel, Salahî, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", *Belleten*, C 62, S. 233, Ankara 1988, s. 107-120.

Toprak, Serap, "19. Yüzyıl Milliyetçilik Çıkmazında Rumlar", *Yeni Türkiye Dergisi*, 68, 2015, s. 2840-2884.

Türsan, Nurettin, *Mora Ayaklanması ve Yunan Bağımsızlığı*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1994.

Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-1994),* Filiz Kitabevi, İstanbul 1989.

Üçok, Coşkun, *Siyasal Tarih (1789-1960),* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Ankara 1978.

Yakupoğlu Erket, E., "Mora Yarımadasından Türk Göçü ve Yahya Hakkı'nın Eserlerinde Göç Olgusu", *Doğu Göç Edebiyatı*, ed. Onur Kılıçer, Hatice Görgün, Demavend Yay., İstanbul 2017, s. 79-87.

Yenidünya Gürgen, Süheyla, *Devletin Kahyası, Sultan'ın Efendisi, Mehmed Said Hâlet Efendi*, Dergâh Yay., İstanbul 2018.

Yoğurtçuoğlu, Arzu, *Rum İsyanı ve Yunanistan Devleti'nin Kuruluşu (1821-1830),* Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999.

Ekler

Ek 1: Nüfus Defterlerinin İlk Sayfaları

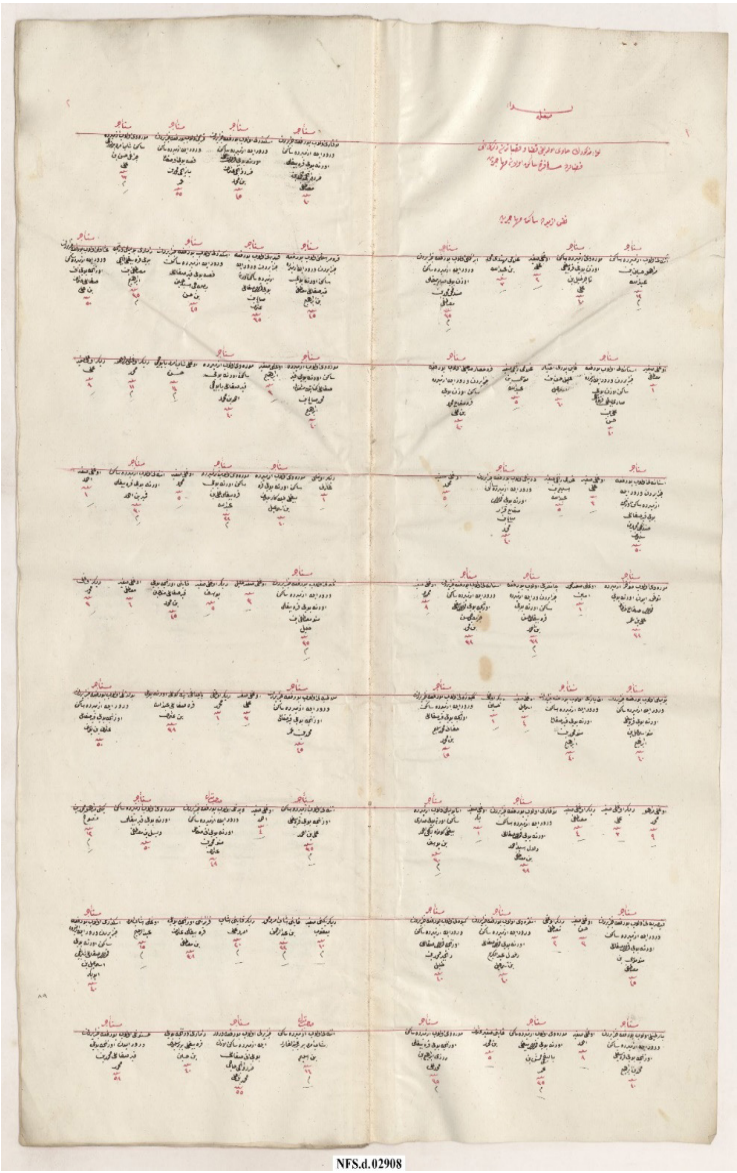

NFS.d., 02908, H. 1246/M. 1830-1831

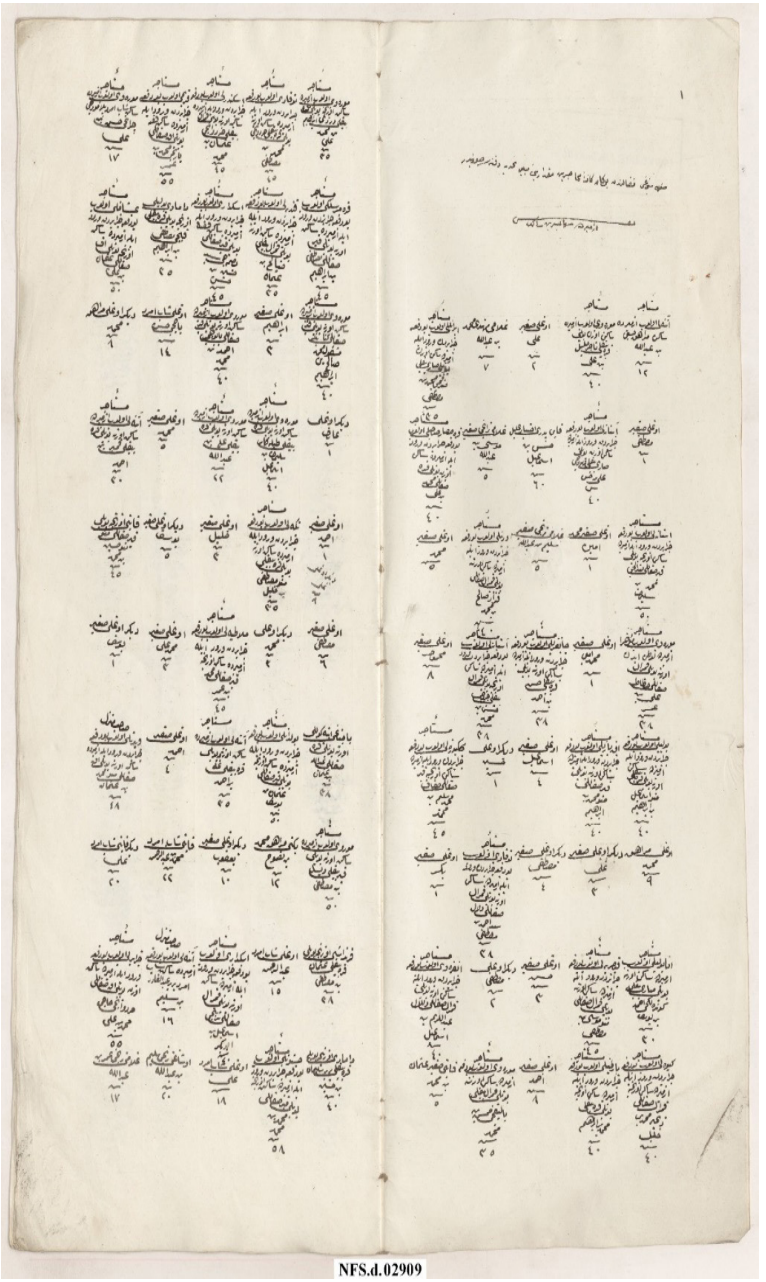

NFS.d., 02909, H.1259/M.1843-1844

Demographic Information of the First Turkish Immigrants Who Came to İzmir (Sığla) Province after the Morean Rebellion

(According to the Population Records H.1246/A.D. 1830-31 and H.1259/A.D.1843-44)

Metin Menekşe*

Abstract

The Morean Rebellion of 1821 initiated a painful process full of suffering for the Turks who made the Morea their homeland and made it prosperous. The Greek rebels declared to the whole world from the beginning of the rebellion that their purpose was to fight against the Turks until no Turks remained in the Morea. Hunger and misery, which reached to unbearable magnitudes for the Turks who were under siege in fortresses for the duration of the rebellion, became a normal part of their daily lives. Many of those, who could not stand those heavy conditions any longer and surrendered, were brutally murdered. Those who survived the massacre had to leave their homelands. Many Morean Turks migrated to the islands, shores of western Anatolia and İstanbul. Sultan Mahmud II closely dealt with the problems of those immigrants, who endured great atrocities and lost everything they had. The Sultan often warned the local administrators and sent orders for taking the necessary measures. In fact, the immigrants were welcomed in their new lands within the framework of the understanding of rights of guests and Islamic brotherhood.

The demographic information of the Morean immigrants coming to the İzmir (Sığla) Province are accessible. In fact, in two civil registers, information regarding the Morean immigrants in İzmir itself and the towns of Çeşme, Seferihisar, Kuşadası and Söke are located whose records are kept in the

* Dr., Muğla Sıtkı Koçman University, Faculty of Letters, Department of History, Muğla/TÜRKİYE, m.menekse@mu.edu.tr ORCID: 0000-0003-1192-3161
DOI:10.37879/9789751758866.2024.281

records numbered H.1246/ A.D. 1830-31 and H.1259/ A.D. 1843-44. The names, physical characteristics, ages and occupations of the immigrants who stated that they were from the Morea, Kızılhisar, Anabolu, Navarino, Euboea, Benefşe and Athens were recorded in details. The civil registry books stated that the immigrants were tenants or house owners. In this study, we provided the civil registry information of the Morean immigrants located within the İzmir (Sığla) Province in the light of two identified civil registers.

Keywords: Morea Revolt of 1821, Morea Massacre, Forced Migration, Morea Immigrants, İzmir (Sığla) Sanjak, Population Records.

Mora İsyanı Sonrasında İzmir (Sığla) Sancağı'na Gelen İlk Türk Muhacirlerinin Nüfus Bilgileri

(H.1246/M.1830-31-H. 1259/1843-44 Yıllarına Ait Nüfus Kayıtlarına Göre)

Öz

1821 Mora İsyanı, Mora'yı vatan edinip buraları mamur hale getiren Türkler için acılarla dolu, çok sancılı bir süreci başlatmıştır. Âsi Rumlar, isyanın en başında hedeflerinin Mora'da bir tek Türk kalmayana kadar savaşmak olduğunu bütün dünyaya ilan etmişlerdir. İsyan boyunca kalelerde kuşatma altında tutulan Türkler için dayanılmaz boyutlara ulaşan açlık ve sefalet, âdeta günlük yaşamın olağan bir parçası haline gelmiştir. Bu ağır şartlara daha fazla dayanamayıp teslim olanlardan pek çoğu ise acımasızca katledilmiştir. Katliamdan kurtulanlar ise yurtlarını terk etmek zorunda kalmıştır. Pek çok Mora Türkü adalara, Batı Anadolu sahillerine ve İstanbul'a göç etmiştir. Sultan II. Mahmud, büyük eziyetler çekmiş, mal ve mülklerini kaybetmiş bu muhacirlerin sorunlarıyla yakından ilgilenmiştir. Gerekli tedbirlerin alınması hususunda yerel idarecilere sık sık uyarılarda bulunmuş, emirnameler göndermiştir. Nitekim muhacirler, yeni topraklarında *hukuk-ı müsaferet* ve *uhuvvet-i İslamiyet* anlayışı çerçevesinde karşılanmışlardır.

İzmir (Sığla) Sancağı'na gelen Mora muhacirlerinin nüfus kayıtlarına ulaşılabilmektedir. Nitekim H.1246/M.1830-31 ve H.1259/M.1843-44 yıllarında kaydı tutulan iki nüfus defterinde *nefs-i İzmir*'de ve Çeşme, Seferihisar, Kuşadası, Söke kazalarında bulunan Mora muhacirlerine dair bilgiler yer almaktadır. *Moralı (Moravî), Kızılhisarlı, Anabolulu, Navarinli, Eğribozlu*, *Benefşeli, Atinalı* oldukları belirtilen muhacirlerin isimleri, fiziki

özellikleri, yaşları ve meslekleri detaylı bir şekilde kaydedilmiştir. Muhacirlerin kiracı veya hane sahibi oldukları da belirtilmiştir. Bu çalışmada, tespit edilen iki nüfus defteri ışığında İzmir (Sığla) Sancağı dâhilinde bulunan Mora muhacirlerinin nüfus bilgilerine yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: 1821 Mora İsyanı, Mora Katliamı, Zorunlu Göç, Mora Muhacirleri, İzmir (Sığla) Sancağı, Nüfus Kayıtları.

Introduction

The Morean Rebellion of 1821

Along with the period called the "Enlightenment Period", the 18th century witnessed significant developments such as the independence of the United States, French Revolution, and announcement of the human rights declarations. Especially, the currents of nationalism and freedom affected many nations living in various countries. In fact, the Greeks living in the Ottoman Empire were also among those who were affected by those significant developments.[1] In the spread of the idea of nationalism among the Greeks, Russia and Austria, which worked for speeding up the internal collapse of the Ottoman Empire, had an important impact.[2]

The independence ideal of the Greeks who improved themselves greatly in terms of their national consciousness until the beginning of the 19th century accelerated with the activities of the *Philiki Eteria* Organization [3], established in 1814, and rendered mature until 1821. By making the necessary alliances in this regard, the organization created the ideational and material infrastructure. Finally, it was the time to "*wait for the appropriate time to get revenge from the Muslims*". Moreover, the organization determined independence and fighting until no Turk remains in the Morea as its ultimate goal.[4]

1 Hamiyet Sezer, "Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı (1821-1829)", *Osmanlı,* Vol. II, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, p. 87.

2 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi (Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri 1789-1856),* Vol. V, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2011, p. 108-109.

3 Philiki Eteria was established seven years before the beginning of the Greek Rebellion of 1821 in the Russian coastal city of Odessa. The organization, which opened up many branches in various locations in the Ottoman Empire, performed activities in the areas of culture, education and political propaganda. In addition, assumed an important mission in the formation of the independence ideal. *See:* Süleyman Tevfik-Abdullah Zühdü, *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye ve Yunan Muharebesi 1314*, Mihran Matbaası, Dersaadet 1315, pp. 69-70; İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, p. 92-93.

4 Ali Fuat Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa*

During the Greek Rebellion, the lyrics of a song which reads, "No Turks will remain in the Morea and the world …" spread from mouth to mouth and the Greek rebels announced that a war of total destruction started.[5] Moreover, the Greek rebels who highly followed those lyrics attempted to terminate all Muslims. In fact, the rebellion movement spread to the entire Morea[6] in the first week of April of 1821 by the activities of the priests and to the islands in a short amount of time by the Greek commercial ships, converted into warships.[7]

The bishops provoked rebellious Greeks to terminate the disbeliever Muslims everywhere they operated.[8] According to Clair, British writer, "this vicious desire to get revenge among the Greeks soon turned into joy of massacring."[9] Regarding the encountered sad incidents, British writer David Howarth stated "the Greeks did not seek any reason while committing those murders; they killed people because they fell in the lust of shedding blood."[10] In his book titled *Death and Exile*, McCarthy emphasized that the Greeks in the Morea had a general policy of termination against the Muslims and the discourse of Bishop Germanos, which was "Peace for Christians! Respect for Consuls! Death for Turks!", represented the nationalist slogan of the rebellion.[11]

McCarthy indicated that termination of Turks in the Morea through looting and massacres was not the regular casualty of the war; the Greek gangs killed the Turks, including women and children, by taking them away. The Greek gangs mostly planned the murders beforehand and committed them with

---

Yunanistan, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2009, p. 27.

5 Walter Alison Phillips, *The War of Greek Independence, 1821 to 1833*, Smith Elder & Co, London 1897, p. 48.

6 Salahî Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", *Belleten*, LXII/233, Ankara 1988, p. 110.

7 Mübahat S. Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri (Türk Yunan İlişkileri)*, ATASE, Ankara 1986, p. 133.

8 Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", p. 110.

9 William St. Clair, *That Grecee might still be free: the Philhellenes in the War of Independence*, Oxford University Press, London 1972, p. 12.

10 David Howarth, *The Greek Adventure: Lord Byron and Other Eccentrics in the War of Independence*, Published by Collins, London 1976, p. 28.

11 Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün, Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, trans. Fatma Sarıkaya, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2012, pp. 9-10.

cold blood, gathered the Turks in the towns, forced them to walk to another place and massacred them at that location[12] The French Ambassador of Athens, La Gorce (1855-1857) wrote that the Greek gangs killed the Turks everywhere when they surrendered their weapons without regarding human rights and they committed those massacres in the name of the Greek cause.[13]

The upper classes of Europe, who were under the impact of Hellenism during the Greek Rebellion, believed that the rebels were struggling for their independence and despite the idealism that they believed in they failed to see the massacres committed against the Muslims.[14] However, those who witnessed the incidents that took place during the rebellion were frustrated when they realized the severity of the situation. In fact, one of the persons who experienced this situation was British poet Lord Byron. Byron, who came to the region with his increased personal wealth with the help of the Philhellenes, got surprised against what he encountered. The wealth that he brought with himself suddenly disappeared in the hands of various groups. He got desperate against the disorderly and unprepared actions of the Greeks, and got sick. Before long, he died.[15] Additionally, many French officers who returned Marseilles from the Morea in 1822 spoke ill of the Greeks whom they perceived as the grandsons of the ancient Greeks with the volunteers who were preparing to go to the Morea, and blamed the Greeks for cowardice and ungratefulness. In his opinions regarding the Greeks, another Prussian officer stated that the ancient Greeks no longer existed and barbarity replaced the reasonable laws of the ancient Athens.[16]

Despite the high numbers of casualties due to the incidents that took place in the Morea, the Ottoman State hid the number of Muslims who died in the incidents to prevent reaction that would come from the public and acts of violence against the Greeks living in other regions of the empire. However, Ahmet Lütfi Efendi claimed this situation would harm the Ottoman State in the future and the Greeks would be perceived as rightful and emphasized that this was a wrong policy. He also indicated that it was important to reveal the facts in all aspects, not unilaterally. The author also stated that

12 Justin McCarthy, *ibid,* p. 12.

13 La Gorce, *Çağlar Boyu Yunanlılar*, Turkish ed. Doğu Araştırma Merkezi, Belge Yay., Ankara 1986, p. 296.

14 Justin McCarthy, *Osmanlı'ya Veda,* trans. Mehmet Tuncel, Etkileşim Yay., İstanbul 2006, p. 87.

15 La Gorce, *ibid,* p. 300.

16 Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", p. 114.

although the Ottoman State ignored the incidents, everyone knew that the rebel Greeks terminated the Muslims in the Morea, committed all kinds of atrocities, even killed fetuses in the wombs of pregnant women and threw people into fire, many women and children were killed, and the surviving people were forced out of the Morea and in a short amount of time, the Turks living there became miserable for the duration of the rebellion.[17]

1. The Massacres Against the Müslim-Turkish Population in the Morean Cities and Forced Migration

The Greek Rebellion costed the lives of more than 50.000 Turks, Greeks, Albanians and Jews until the summer of 1822. Thousands of people either became slaves or fell into poverty. The rebellion became a chain of opportunities for the Greek gangs and they looted and destroyed everywhere.[18] The rebellious Greeks armed themselves, took the hills, and started to attack surrounding areas. In a short amount of time, they diverted their attacks to the fortresses where Muslims sought refuge. Due to those attacks, the people of Mizistre, Londar, Fenar and Bardine had to seek refuge in Tripolitsa; people of Arkadia, Andurusa and Nişti sought refuge in Navarino; and people of Gaston sought refuge in the fortress of Lala. The Greek rebels captured about 40 Muslims in Vostice, brought them to the dock to transport them to Salona by boats; however, the rebels killed the Muslims there. The rebels also attacked and captured the people of Karitene while they were going towards Tripolitsa on their way. However, one of the Muslims escaped and informed the authorities in Tripolitsa and about 2.000 troops came for help and saved the remainder of the Muslims.[19]

Yusuf Pasha, Guardian of Badra, moved to punish the rebels with 800 soldiers when he heard that the rebels sieged the town of Lala, and terminated the rebels and transported 20.000 Muslims to Badra on June 18, 1821 including the people of Gaston who previously came there. Afterwards, about 15.000 Greek rebels were mobilized and attacked Badra. When people of Badra received no help, it became difficult to defend the fortress and people surrendered soon. The Greek rebels looted the fortress and the Muslims

17 Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, Vol. I, ed. A. Hezarfeni, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999, p. 38-39.

18 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* p. 106.

19 Sahhâflar Şeyhî-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi Tarihi*, ed. Ziya Yılmazer, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000, p.148-149.

sought refuge in Tripolitsa.[20]

Starting from May of 1821, about 50 or 60 thousand rebel Greeks sieged Tripolitsa.[21] The siege, which lasted about six months, cut the connection of the city with the outside world, the rebel Greeks prevented the city from receiving military and food assistance and the Muslims were forced to starve.[22] While negotiations were underway for the surrender, the gates of the fortress were opened as the Albanians gave up the defense and secretly made an agreement with the rebel Greeks[23] and while the Albanians were passing through the gates on October 7, 1821, the rebel Greeks attacked the fortress.[24] The rebels committed a huge massacre against the Muslims in the fortress. Including the families of Chief Commander Hurşid Pasha and Mehmed Pasha, Governor Salih Agha and Military Engineer Yusuf Agha, 97 people were taken as captives.[25] The British Consul saved those families captured in Tripolitsa four months later.[26] Chief Commander Hurşid Pasha exchanged 300 prisoners[27] of war and 2.400 coins for those 97 people. The families were first transported to Badra, later they landed on Preveze after getting off a British ship.[28] Except those people, almost all Muslims more than 40.000 in number were massacred brutally for three days although they

20 Mehmed Es'ad Efendi, *ibid,* p. 153-154.

21 Ali Fuat Örenç, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri", *Uluslar-arası Suçlar ve Tarih*, 11/12, 2011, p. 13-14.

22 *"… as the heathen and sinful Greeks pressured the slaughtered city and blocked all the opportunities for getting assistance …"* Bk. Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi Tarihi*, p. 154; Mustafa Nuri Paşa narrated the situation of the Muslims in the Tripolitsa fortress as follows: *"… The Tripolitsa fortress, which is the administrative center of the Morea, lost its hope for receiving assistance and fell tired of desperation and lack of food and had to surrender afterwards before the war."* See: Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukû'ât, Kurumlarıyla Osmanlı Tarihi,* Vol. I-IV, ed. Yılmaz Kurt, Birleşik Yay., Ankara 2008, p. 482.

23 *"… As the Albanian heathens left us and followed the steps of the Greek heathens, and an attack started six months after the beginning of the siege on the city …"* See: Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi Tarihi*, p. 154.

24 Mehmed Es'ad Efendi, *ibid,* p. 154; Ahmet Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, Vol. XII, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet 1309, p. 25.

25 Mehmed Es'ad Efendi, *ibid,* p. 155; Ahmet Cevdet, *ibid,* Vol. XII, p. 26; Nurettin Türsan, *Mora Ayaklanması ve Yunan Bağımsızlığı*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1994, p. 27.

26 Ahmet Cevdet, *ibid,* Vol. XII, p. 26.

27 Son of Bey of Manya and his aides were among the captives. See: Türsan, *ibid,* p. 27.

28 Mehmed Es'ad Efendi, *ibid,* p. 155.

surrendered.[29] For this sad incident, Cronicler Esad Efendi said, "*the details of the incident include brutally taking lives*."[30]

French Ambassador in Athens, La Gorce (1855-1857) wrote about the atrocities that took place in Tripolitsa and said "The Greeks attacked a defenseless mass and burned down, demolished and looted everything, raped, cut throats and disemboweled people."[31] It is estimated that the number of Turks killed in Tripolitsa and surrounding areas was about 32 thousand and this number is much higher than the number of Greeks killed during the reign of the Ottoman Empire. Nothing was left out of Tripolitsa other than smoking ruins.[32] Additionally, the rebels who were not satisfied with the atrocities, dug the Muslim cemetery, took out the bodies and burned them.[33] McCarthy narrates the Tripolitsa massacre with the following striking expressions:

> For three days, the Turkish residents were left to the lust and atrocities of the group of savages. The rebels did not distinguish the victims based on gender or age. They even tortured the women and children before killing them. The massacre was so big so that Kolokotronis, the leader of the gangs, said that the feet of his horse never touched the ground starting from the gate of the upper walls when he entered the city. The road on which he was proceeding where the gangs celebrating their victory was covered with bodies.[34]

Similarly, the Greek gangs sieged the fortresses of Benefşe and Navarin for about five months.[35] People experienced extreme hunger in the Benefşe fortress because there were no available supplies coming from outside. The people in the fortress who could not stand hunger anymore surrendered to

29 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* p. 40; Nedim İpek, "Yunanistan'ın Nüfus Siyaseti ve Mora'dan Batı Trakya'ya Kadar Türkler", *Yakın Tarihimizde Türklere Karşı İşlenen Katliam ve Sürgünler*, ed. Mustafa Kahramanyol, Ankara 2006, p. 97.

30 And afterwards, he shared the following verse from the Qur'an: "*We are for Allah, and we will definitely return to Him.*" See: Mehmed Es'ad Efendi, *ibid,* p. 155.

31 La Gorce *ibid,* p. 300.

32 Nicola Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1774-1912),* Vol. V, trans. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yay., İstanbul 2009, p. 270.

33 *"The Greek gangs were not satisfied with the atrocities that they performed on the living individuals and dug the Muslim graves, took the bodies and burned them."* See: Ahmet Cevdet, *ibid,* Vol. XII, p. 26.

34 McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, pp. 12-13.

35 Mehmed Es'ad Efendi, *ibid,* p. 155.

the Greeks under the order of Ypsilanti on August 5, 1821 after enduring about five months.[36] According to the agreement, the Greek rebels allowed the people of Benefşe to leave their possessions behind and to go to Kuşadası by ships. In this regard, about 700 Muslims of Benefşe landed on Kuşadası.[37] Ahmet Cevdet Pasha stated that the Greeks vowed to kill all Muslims but freed 750 Muslims from Benefşe because the Muslims of Benefşe performed intermarriages with the Greeks.[38] The Greeks took the properties of some of the remaining Muslims and later allowed them to go to the Kassos Island[39], and killed the remaining Muslims in the city when the gates of the fortress were opened.[40]

The Turks in the Navarino fortress decided to surrender after the resistance, which lasted three and a half months (August 19, 1821) however the Greeks did not honor the agreement, did not allow the Turks to leave for the Anatolian shores, and killed all Turks including women and children.[41] According to the information that Esad Efendi gave, only one person was able to escape from Navarino.[42] According to Sonyel, about 2000 or 3000 Muslims were killed, and the Greek rebels undressed and searched the Turkish women, shot the escaping women in the sea, threw Muslim children into the sea and they drowned, and took away babies from their mothers and killed them by throwing the babies on the rocks. The Greek rebels also sold half-naked and scared Muslim girls as prostitutes.[43] Foreigners visiting Navarino could not get used to the stench of dead bodies around the city and witnessed that dogs, rats and birds ate bodies whose legs and arms were cut. The Greeks boasted about the number of Turks whom they killed, and how they killed them to display their power.[44]

36 Ahmet Cevdet, *ibid,* Vol. XI, p. 155; Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* p. 37.

37 Mehmed Es'ad Efendi, *ibid,* p. 155. David Howarth indicated that 500 persons got on the ships and nobody knew what happened to them. See: Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* p. 108. Later on, it was revealed that those persons were registered in the civil registry of Kuşadası.

38 Ahmet Cevdet, *ibid,* Vol. XI, pp. 155-156.

39 Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", p. 113; Örenç, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri", pp. 12-13.

40 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* p. 108.

41 Ahmet Cevdet, *ibid,* Vol. XI, p. 155; Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* p. 37.

42 Mehmed Es'ad Efendi, *ibid,* p. 155.

43 Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", p. 113.

44 For more information provided by David Howarth, see: Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unut-*

The Greek rebels also sieged the fortresses of Anabolu and Palamut through the land and the sea. Hunger started as no assistance was available for a long time, and the people experienced terrible days. When no assistance was available, people ate rotten animals and stout leather to survive. However, many people died out of starvation. Finally, people could not endure those heavy conditions and they had to surrender by making an agreement with the Greeks.[45] Consequently, the Greek rebels attacked the fortress of Palamut on December 20, 1821[46] and the fortress of Anabolu on December 27, 1821.[47] The rebels forced into the Muslims houses and looted all of their belongings. They also committed all kinds of atrocities.[48] According to the agreement between Greeks and Muslims, the Greeks allowed approximately 2500 Muslims to get on 10 Çamlıca boats only with their clothes by leaving everything behind and to go to Kuşadası. The Greek bandits did not attack the Muslims during the travel, however when Muslims landed on Kuşadası, they came and undressed all Muslims and left them on the shore.[49]

When the Greek Rebellion started, the rebels also sieged Athens on May 7, 1821. There were about 2000 Turks in Athens whose population was about 6000. Although the Greeks stated that they would not harm the Turks if they surrendered, they committed a massacre after the surrendering of the Turks.[50] Those who escaped the massacre went to İzmir and Euboea. According to the testimonies of the witnesses, the Athenian streets were covered with blood. The Greek gangs killed approximately one third of the Turks most of whom were civilians and had no weapons. The gangs captured the remaining children and women and sold them as slaves. Not even a single Greek helped the Turks.[51]

---

tuğumuz Mora Türkleri, p. 107-110.

45 Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", p. 117; Örenç, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri", p. 16.

46 An archival document stated that the Greek rebels took control of the fortress of Palamut on the night of December 13, 1822, Thursday, and the fortress of Anabolu on December 17, 1822, Monday. See: BOA, HAT, 910/39834, Selh-i 1238/January 1823.

47 Esad Efendi used the expression of "irreligious enemies" and shared an Arabic supplication for them which means "May Allah destroy all of them forever". See: Mehmed Es'ad Efendi, *ibid,* p. 171.

48 BOA, HAT, 904/39693, 18 Cemazeyilevvel 1238/31 January 1823.

49 Against this incident, Esad Efendi wrote down the verse from the Qur'an, which translates as "Power belongs to Allah, and Allah is sufficient for us, He is the best trustee" See: Mehmed Es'ad Efendi, *ibid,* p. 172.

50 Örenç, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri", p. 15-16.

51 İpek, "Rum İsyanı ve Sonrasında Türk-Yunan Nüfusu Meselesi", pp. 81-82.

Sonyel indicated that after the massacres the cities in the Morea were covered with a terrible stench due to the rotting of the beheaded bodies outside of the city walls, the stray dogs and wild birds scavenged on the bodies, the water in the wells, which were full of bodies, became poisonous and the plague started. He also stated that young Muslim girls and boys, who almost looked like a skeleton due to hunger, were lamenting at every corner.[52]

After those horrendous incidents, the Muslim people, who had to migrate to İzmir from Morea and Athens, sought the mercy of the Sultan. While Sultan Mahmud II, who was aware of this situation, was making monetary aid for the basic needs of the immigrants, he also sent orders to guardians of Kuşadası and İzmir, and representatives of Aydın and Saruhan to settle down the immigrants in appropriate locations.[53]

2. Migration Locations and the Approximate Population of the Morean Immigrants

The expression of Morean immigrant which was used in the official Ottoman documents as a general descriptive term actually referred to the Muslim and Turkish immigrants who had to leave the lands that were left to Greece as of the dates of 1830 and 1832. Accordingly, the immigrants of the locations such as Euboea Island, Athens and surrounding areas in the Morean Peninsula along with the locations of Livadya, İstefe and İzdin around Rumelia were considered in the status of Morean immigrant.[54]

The Morean Muslims who were able to save themselves from the massacre committed by the Greek rebels started to immigrate to safer locations, primarily to İstanbul and shores of western Anatolia.[55] It was inevitable to experience certain incidents because the boats carrying them were the bandit boats[56] of the islands such as Suluca and Çamlıca. The Muslims who

52 Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", pp. 117-120.

53 Mehmed Es'ad Efendi, *ibid,* p. 172.

54 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* pp. 9-10.

55 İpek, "Rumeli'den Anadolu'ya Göç", *Mübadele Şen Gittik & Yaslı Döndük*, pp. 15-19, Samsun Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Derneği Kültür Yay., Samsun 2011, p. 15.

56 The bandit boats that belong to the islands of Çamlıca and *Suluca* attacked some of the islands in the Aegean Sea during the Greek Rebellion. See: Mübahat S. Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri (Türk Yunan İlişkileri)*, ATASE, Ankara 1986, pp. 133-134. The leader of the Morean Rebellion, Dimitrios Ypsilanti, was greeted cheerfully when he came to the island of Çamlıca.

escaped the massacres encountered various suffering during their travel. In fact, according to the information stated by Sonyel the Greek rebels undressed women to search for gold and valuable items, and they shot some of the people who jumped into the sea to escape, threw children into the sea and they drowned and took babies from their mothers, smashed them to the rocks and killed them.[57] Therefore, it was not easy to complete sailing safely, which was full of suffering.

After a long and difficult travel, places like Ioannina, Tırhala, Egypt[58], Trablus[59], İstanbul, İzmir, Kuşadası, Seferihisar, Çeşme, Söke, Antalya, Edirne, Varna and Preveze became the new living space for the Morean immigrants who were able to reach to a safe place.[60] In fact, according to the first official census statistics of 1831, it was found out that there were 522[61]

See: Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* p. 34. Islands such as İpsara, Çamlıca, and *Suluca* were among the most influential islands providing ships during the Greek Rebellion. The rebels in the island of Çamlıca prepared 100 warships with their own flags along with the fire boats. They also speeded up defense measures on the land. Each island with fortified locations were completely filled with ammunition and food. The pirate ships of those islands helped the Morea. Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri…*, p. 64.

57 Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", p. 113.

58 While the Egyptian troops were withdrawing from Moton, one third of the Muslims preferred going to İzmir, and the other one third preferred going to Egypt. See: Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* p. 163. The family of Yahya Hakkî, who was originally Turkish, first migrated from the Morea to Anatolia, and then to Egypt. For Yahya Hakkî and his works, see: E. Yakupoğlu Erket, "Mora Yarımadasından Türk Göçü ve Yahya Hakkı'nın Eserlerinde Göç Olgusu", *Doğu Göç Edebiyatı*, ed. Onur Kılıçer-Hatice Görgün, Demavend Yay., İstanbul 2017, pp. 79-87. Among the Morean migrants in Egypt, Süleyman Efendi requested to work in an appropriate work. Thus, in the petition, which was sent to the Governorate, it was requested to proceed accordingly. See: BOA, HR. MKT., 488/28, 8 Safer 1281/13 July 1864.

59 In a document sent by the Hasan Pasha, Governor of Trablusgarb, it was indicated that it was requested to settle down the immigrants who wished, among the immigrants who left the Morea and was going to Preveze. See: BOA, HAT, 1351/52784, 29 Zilhicce 1253/26 March 1838.

60 Some sections are taken from İpek's study. See: İpek, "Yunanistan'ın Nüfus Siyaseti ve Mora'dan Batı Trakya'ya Kadar Türkler", p. 98.

61 The 1830-31 census determined that there were 35.839 persons in the entire Teke Province under the Anatolian States. In the total population, there were 961 recorded immigrants. See: Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, trans. Bahar Tırnakçı, Timaş Yay., İstanbul 2010, p. 236. Among those immigrants, 522 persons were Morean immigrants. It was indicated that most of them were mercenaries. See: Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1995, p. 122.

Mora and Euboea immigrants in the Teke Province; 1.413[62] immigrants in the sub provinces of İzmir, Çeşme, Seferihisar, Kuşadası and Söke of the Muğla Province; 349[63] immigrants in the Lesbos Island; 39[64] immigrants in the Chios Island; and 274[65] immigrants in Cyprus. Additionally, it was found out that there were 4.799 immigrants registered in the town of Kütahya and in the towns of Emrudili, Örencik, Giray, Tavşanlı, Altuntaş in the Province of Kütahya; sub province of Uşak and town of Niyaz; and the towns of Kula, Eşme, Sirke, Küre, İnay, Silindi, Danişmendluyukebir, Çal, Eğrigöz, Simav, Dağardı, Gedus, Şehli, Tazkırı, Kenbler, Soma and Baklan.[66] Those immigrants were evaluated among the Morean immigrants in İpek's study.[67] Therefore, when the statistics of the general census of 1830-1831, where only the male individuals were counted, are considered, it may be argued that at least 7.418 male immigrants were able to reach their new living spaces. When it is considered that the number of the female immigrants was as much as that of the male immigrants, it was estimated that there were 14.836 Morean immigrants in total.

3. Performed Assistance and Settlement Efforts

The immigrants, who were mostly composed of women and children, were not in a situation to earn their lives.[68] Thus, Sultan Mahmud II closely dealt with the problems of those immigrants who endured various atrocities and lost all of their properties. The Sultan warned the state representatives in this matter frequently. However, it was not possible to talk about a systematic

62 The 1830-31 census determined that there were 74.757 persons in the entire Muğla Province. In the total population, there were 1.278 immigrants. See: Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914),* p. 234. As it will be mentioned later, the number of recorded Morean immigrants was determined as 1.413 persons in the civil registry of the 1830-31 census. See: BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31.

63 The number of immigrants coming from Euboea and other places and registered in the Lesbos Island was 349. See: Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, p. 157.

64 In the 1830-31 census, the total population of Chios Island was 9297, and the number of immigrants was 39. See: Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, p. 160.

65 According to the 1831 census, the population of Cyprus was 14.983. In addition, the number of the immigrants coming from the Morea and other places was recorded as 274 persons. Out of those persons, 49 persons were kids, 171 were adults (able and inexhausted) and 54 were elderly. See: Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, p. 162.

66 Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, pp. 165-171, 212.

67 İpek, "Rum İsyanı ve Sonrasında Türk-Yunan Nüfusu Meselesi", pp. 85-86.

68 İpek, "Yunanistan'ın Nüfus Siyaseti ve Mora'dan Batı Trakya'ya Kadar Türkler", p. 98.

organization for the immigrants and a separate budget for the immigrants for that period. Therefore, the solution of the problems became a long-term issue. The Sultan ordered the Grand Vizier to deal with the settlement and other problems of the immigrants who came to İstanbul in the early period. The spending was obtained from different items of the treasury. In addition, in the periphery, the matter was entrusted to the local administrators and the charity of the people.[69]

The Morean immigrants reached to İstanbul directly from the occupied areas such as Anabolu and Mostar, or from a city or town of Anatolia such as İzmir.[70] An influx took place in İstanbul as majority of the immigrants came to İstanbul and immigrants who previously went to other locations came to İstanbul later. This caused complaints. As the situation got out of control, the Ottoman Government warned all related entities. It was declared that there were no places to accommodate immigrants and the Grand Vizier was personally very busy with the affairs of the immigrants.[71]

The Ottoman Government issued a salary named "Sultan's Charity" for the poor and unemployed Morean immigrants.[72] Sultan Mahmud II ordered the Government to give a monthly salary of 18.5 piasters for the immigrants as grand favor.[73] In this regard, one may encounter many archival records about the salary allocations for the immigrants. For instance, it was determined that salaries had been allocated for Yusuf Efendi, nephew of Mustafa Agha[74]; daughter of Mustafa Bey who was one of the Morean immigrants[75]; and Fatma Hatun who was among the Morean immigrants.[76] The Government made monthly payments from the treasury for the salaries of the immigrants. For instance, in 1832 the Government ordered the monthly payment of 920 piasters for the salaries of poor immigrants in İstanbul.[77] In fact, for July

69 Vasıf Gökpınar, *Mora Muhacirleri Meselesi*, Istanbul University Faculty of Letters, Department of History Undergraduate Thesis, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi Nr. 6973, İstanbul 1973, pp. 22-29; Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* p. 254; İpek, "Rum İsyanı ve Sonrasında Türk-Yunan Nüfusu Meselesi", pp. 83-84.

70 İpek, "Rum İsyanı ve Sonrasında Türk-Yunan Nüfusu Meselesi", p. 84.

71 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri…,* p. 255.

72 İpek, "Rum İsyanı ve Sonrasında Türk-Yunan Nüfusu Meselesi", p. 84.

73 BOA, HAT, 531/26191, 25 Zilkade 1250/25 March 1835.

74 BOA, A. MKT. NZD., *125/67*, 15 Rabiulahir 1271/5 January 1855.

75 BOA, A. MKT. NZD., *182/50*, 11 Şaban 1272/17 April 1856.

76 BOA, A. MKT. NZD., *360/89*, 26 Muharrem 1278/3 August 1861.

77 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* pp. 255-256.

and August of 1832, the Treasury paid 1.840 piasters in total.[78] In addition, the Treasury paid 1.960 piasters for the salaries of poor immigrants in İstanbul for November and December[79]; for the April salaries of 104 poor immigrants, the Treasury paid 980 piasters[80]; and in 1843, the Treasury paid 980 piasters for 104 poor immigrants.[81] Finally, one may determine the Morean immigrants residing in İstanbul until 1860 and receiving salary.[82]

The Government rented houses around Suriçi and Eyüp districts for the Morean immigrants in İstanbul.[83] The Government paid the rents of those houses for a long time. For instance, the Government indicated that it would pay the monthly rents of 20 houses which was 10 piasters for each house from October of 1825 until March of 1826 which added up to the six-month monthly rents.[84] Additionally, the amount paid from the allocation of the Ottoman Mint for the six-month house rents starting from the beginning of 1836 was 1.080 piasters. The Government continued to pay the same amount in 1846.[85] Moreover, the six-month rents from March of 1852 until August of the same year added up to 1.080 piasters and the Ministry of Finance paid the related cost.[86]

Researchers found a list about the house rents of the Morean immigrants in İstanbul in the Revenue Account Book of the Ottoman Treasury numbered 2881 in the Ottoman Archives of the Directorate of State Archives of the Presidential Office of the Republic of Türkiye. The list provided the names, location and rental amounts regarding 12 household heads. For instance, the rent of Emine Hanım from Keçeci Pir District was 60 piasters; rent of Hafız Hüseyin residing in Horhor was 60 piasters, and rent of Hatice and Azize Hatun was 30 piasters. Therefore, one can see that the rental amounts of 12 houses that belonged to the Morean immigrants ranged between 15 and 60 piasters. The total rental amount of all 12 houses added up to 480 piasters.[87]

78 BOA, C. DH., 162/8086, 18 Cemazeyilevvel 1248/13 October 1832.

79 BOA, C. DH., 86/4287, 11 Ramazan 1250/11 January 1835.

80 BOA, AE .SMHD.II., *67/4792*, 13 Rabiülevvel 1254/6 June 1838.

81 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* pp. 255-256.

82 İpek, "Rum İsyanı ve Sonrasında Türk-Yunan Nüfusu Meselesi", p. 84.

83 BOA, A. MKT. NZD., 50/23, 9 Cemazeyilahir 1268/1 March 1852; Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* p. 255; İpek, "Rum İsyanı ve Sonrasında Türk-Yunan Nüfusu Meselesi", p. 84.

84 BOA, C.DH., 71/3542, 29 Şaban 1241/8 April 1826.

85 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* pp. 255-256.

86 BOA, A. MKT. NZD., 50/23, 9 Cemazeyilahir 1268/1 March 1852.

87 Metin Menekşe, "Mora Müslümanlarının Hazin Hikâyesi: İsyan, Zorunlu Göç ve İskân

The judges of İstanbul and Eyüp gave the rental amounts of the rented houses in and around Suriçi and Eyüp to the immigrant families.[88] Additionally, the Government ordered not to deduct any fees from the monies given to the Morean immigrants for the rents.[89] The Government attempted to solve the problems that emerged over time regarding those households. For instance, the Government repaired the house of Ayşe Hatun among the Morean immigrants in the district of Atik Ali Pasha and covered the repair costs from the budget.[90]

The Government attempted to employ the immigrants who needed jobs. For instance, the Government employed İbrahim Agha[91] among the Morean immigrants in the Commandership Office, employed Mehmed Rıfat Bey[92], resident of Aksaray and among the Morean immigrants in the Municipal Police Department, and employed Ahmed Agha[93] among the Morean immigrants in the Customs Office.[94] Some immigrants who quit their jobs and had trouble wrote petitions to the Grand Vizier's Office and requested new jobs. For instance, Mahmud Agha, husband of Ayşe Hatun, among the Morean immigrants and residing in Üsküdar was laid out while working as a police officer and started to have some economic troubles and requested his employment in a suitable job.[95] Şerife Naile Hatun among the Morean immigrants made a request for his son Salih Agha who was living in İzmir and having troubles so that he would have a job according to his skills.[96] İbrahim Agha, among the Morean immigrants, worked in the Grand Vizier's office, however he was laid out and started to have troubles. Thusly, he requested his employment in the sub provincial office of Pirlepe[97] or another sub province.[98] Ali Agha, among the Morean immigrants, who

(1821 1832) Sürecine Genel Bir Bakış", *Tarih Okulu Dergisi (TOD),* April 2020, Year 13, No. XLV, p. 813.

88 BOA, C. DH., 128/6364, 15 Şevval 1261/17 October 1845.

89 BOA, A. MKT. NZD., 349/10, 10 Şevval 1277/21 April 1861.

90 BOA, A. MKT. NZD., 261/10, 29 Zilhicce 1274/10 August 1858.

91 BOA, A. MKT. NZD., 32/26, 13 Cemazeyilahir 1267/15 April 1851.

92 BOA, A. MKT. NZD., 214/66, 27 Cemazeyilahir 1273/22 February 1857.

93 BOA, A. MKT. DV., 31/70, 11 Rabiulevvel 1267/14 January 1851.

94 Menekşe, *ibid,* p. 814.

95 BOA, A.MKT.NZD., 271/87, 8 Cemazeyilevvel 1275/14 December 1858.

96 BOA, A.MKT.UM.., 131/48, 2 Receb 1269/11 April 1853.

97 A city located in the southern section of North Macedonia.

98 BOA, A.MKT.UM.., 185/70, 23 Cemazeyilahir 1271/13 March 1855.

served in the Commandership Office of Tırhala Province, had to quit his job due to his illness. However, he requested his employment again in an appropriate office work due to the economic difficulties he experienced.[99]

Except İstanbul, a significant number of immigrants came to the coastal towns and cities of western Anatolia. Especially the soldiers and civilians, who used to live in the fortresses captured by the Greek rebels in the Morea in late 1822 and the beginning of 1823, migrated to İzmir and Kuşadası. Hasan Pasha, Guardian of İzmir and Mustafa Reşid Pasha, Guardian of Kuşadası closely dealt with the problems of the immigrants. They worked for settling down the incoming immigrants in appropriate places in İzmir, Manisa, Aydın and surrounding areas. The Government settled some of the immigrants with the well-to-do Muslim families, and the other immigrants in the houses of the Greeks who left Anatolia during the rebellion. Besides providing monetary assistance to the immigrants, the Government also provided the basic needs such as food and clothing.[100]

About 2.500 Muslim men, women and children who escaped the massacre in the Anabolu fortress left the fortress by ten boats from the Çamlıca and Suluca Islands and headed towards Kuşadası. Eight boats reached Kuşadası, and two boats reached Chios Island.[101] The Greek gangs killed some of the immigrants who reached Kuşadası and the remaining immigrants were robbed. The officers of Reşid Pasha provided coats and clothing for the immigrants who landed on Kuşadası. Later on, the Pasha provided other basic needs of the immigrants.[102]

In the early days of 1823, a British ship brought about 400 Muslim men, women and children who escaped the capture of the Anabolu fortress and the massacre there to the port of İzmir. Additionally, it was announced that the Muslims who were in need would be brought to Kuşadası with three Çamlıca boats and two Suluca boats. Hasan Pasha, Guardian of İzmir, focused on settling and meeting the needs of the immigrants and worked for providing them comfort.[103] In this regard, Hasan Pasha settled about 400 Muslims of Anabolu into the houses of fugitive Greeks.[104]

99 BOA, A.MKT.UM.., 319/56, 14 Zilhicce 1274/26 July 1858.

100 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* p. 257.

101 BOA, HAT, 902/39660, 25 Cemazeyilevvel 1238/7 February 1823.

102 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* p. 257.

103 BOA, HAT, 913/39905*,* 2 Cemazeyilevvel 1238/ 15 January 1823.

104 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* p. 257.

The Morean Turks of the region of Moton and Balya had to leave the region when the Army of İbrahim Pasha withdrew from the region.[105] In fact, the French occupied the Moton fortress one day after the withdrawal of the Egyptian Army. The French General allowed the locals to migrate. Some of the people went to Egypt, and 234 persons came to İzmir.[106] Twelve persons who were among the people of Moton fortress and came to Urla later came to İzmir and asked for help from Hasan Pasha.[107]

In 1828, approximately 600 Muslims of Balya Badra landed on the shores of İzmir. Hasan Pasha, Guardian of İzmir, notified the situation to İstanbul immediately and stated that there were many immigrants in the region from the Morea and Athens and he did not have the means to deal with the people of Balya Badra who came last, and he worried about their condition. Hasan Pasha requested the Government to settle those immigrants in the Provinces of Bursa (Hüdavendigar), Menteşe and Kütahya, which had better conditions.[108] Additionally, some of the Muslims migrating from the Morea and Euboea between 1827 and 1838 settled in and around Tesalya and Macedonia, and some others settled down in Çeşme and Seferihisar.[109]

A significant portion of the Morean immigrants coming to Anatolia settled down in Antalya. Although, it is not exactly known when the immigrants came to Antalya, it is argued that they came to Antalya from Moton and Koron mostly in 1822 and 1823.[110] When we examined the civil registry records, we realized that the names of Arcadia and Andurye were also mentioned besides Moton, Koron and Bardinye.[111] The court records of Antalya mentioned the name of Bardinye besides Moton and Koron.[112]

105 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* pp. 257-258.

106 İpek, "Rum İsyanı ve Sonrasında Türk-Yunan Nüfusu Meselesi", p. 82.

107 BOA, HAT, 849/38070, 15 Rebiyülahir 1244/25 October 1828.

108 BOA, HAT, 850/38091, 15 Rebiyülahir 1244/ 25 October 1828; Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* p. 258.

109 Gökpınar, *Mora Muhacirleri Meselesi*, pp. 22-29.

110 Dimitri E. Danieloğlu, *1850 Yılında Yapılan Bir Pamfilya Seyahati*, trans. Ayşe Ozil Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya 2010, p. 141; Güven Dinç, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Antalya'ya Olan Göçler ve Sonuçları (1800-1923)", *Geçmişten Günümüze Göç*, II, ed. Osman Köse, Samsun 2017, p. 776.

111 For instance, when the demographic records dated 1840 are examined, it is understood that the immigrants mostly came from the city of Arkadia. In: BOA, NFS.d., *3205*., cited by Dinç, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Antalya'ya Olan Göçler ve Sonuçları (1800-1923)", p. 768.

112 Evren Dayar, "19. Yüzyıl Antalya'sında Mora Göçmeni Bir Aile Moraviler", *Toplumsal Tarih*,

In the first Ottoman census of 1830-31, 522 men entered into the records in Antalya as Morean immigrants.[113] In the census of 1840, 288 men entered into the records as Morean immigrants. One obtains 576 immigrants by multiplying 288 by 2.[114] Danieloğlu indicated that the Moreans composed of about 400 households.[115] E. Sperling who came to Antalya in October of 1862 confirmed that there were immigrants who escaped the Morea and came to Antalya around 1822-1823 and stated that they consisted of about 400 households.[116]

Some of the immigrants settled down in the houses with thatched roofs in Şarampol location, and others settled down in the outer neighborhoods of the city, primarily the district of Kızılsaray.[117] Traveller Edward Forbes and Thomas Spratt wrote that they saw huts including about 3000 Muslim Albanians and Morean immigrants before reaching the town of Antalya.[118] As the Ottoman State caught unprepared in this process, even at the beginning of the 1840s, some of the immigrants had to live in the coffee houses in the cities and ports.[119] Finally, researches indicated that the Morean immigrants who came to Antalya had a sensible impact in the region.[120]

Researchers also determined that some of the Morean immigrants settled down in Cyprus. In fact, according to the census of 1831, the population of Cyprus was 14.983. In this population, 274 persons indicated that they came from the Morea and nearby locations. Out of those 274 persons, 49 of them were children, 171 of them were adults (able and unexhausted) and 54 of them were elderly.[121]

Some of the immigrants settled down in the Lesbos Island. In the census of

292, 2018, p. 24.

113 Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, p. 122.

114 Dinç, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Antalya'ya Olan Göçler ve Sonuçları (1800-1923)", p. 769.

115 Danieloğlu, *1850 Yılında Yapılan Bir Pamfilya Seyahati*, p. 141.

116 Evren Dayar, *Antalya'da Devlet ve Eşrâf İlişkileri (1839-1908),* Akdeniz University, Institute of Social Sciences, Unpublished PhD Thesis, Antalya 2015, p. 46.

117 Dayar, "19. Yüzyıl Antalya'sında Mora Göçmeni Bir Aile Moraviler", p. 24.

118 Thomas Abel Brimage Spratt-Edward Forbes, *Travels in Lycia, Milyas and the Cibyratis*, I, John Van Voorst, London 1847, p. 210.

119 Dayar, "19. Yüzyıl Antalya'sında Mora Göçmeni Bir Aile Moraviler", p. 24.

120 Güven Dinç, "Cumhuriyet'in İlk Nüfus Sayımına Göre Antalya›nın Demografik Yapısı", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 12, 2007, p. 70.

121 Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831,* p. 162.

1831, 349 persons among the Muslims were recorded in the Lesbos Island as guests coming from Euboea and other locations. Among those people, 144 of them were recorded as able and unexhausted, and 205 of them were the elderly.[122]

Some of the immigrants settled down in the Chios Island. In fact, 71 persons, who were composed of men, women and children from the Anabolu fortress after its surrender, came to the port of İlata? village of Mastaki on the Chios Island with two Greek boats. They arrived to the port in a terrible condition because they travelled under bad weather conditions. Three or four people among them landed on the island and applied to Yusuf Pasha, Guardian of the Chios, and asked for help in taking their relatives on the boats on to the island. Yusuf Pasha sent officers to the location of the boats and helped them to land on the island. Later, all of the immigrants went to the Chios fortress and they received food and clothing. Some of the immigrants asked for going to Çeşme to find their relatives who went to Kuşadası earlier and to live with them.[123] Finally, the census of 1830-31 stated that there were 39 immigrants on the island.[124]

Overall, except the Euboea Island, in the lands where the Greek State was established, no Muslim-Turkish population was left due to the migrations that took place between 1821 and 1833. According to the London Protocol signed between Great Britain, France and Russia, the full evacuation of the Euboea Island, which became part of the independent Greek State, by the Ottoman military and civilian bureaucrats took place in mid-1833. The Muslim families living in the center of the island gradually left the island and only a small portion of them continued to live on the island as minoritis over the years. However, the Turks of Kızılhisar, who constituted a different group both in terms of their geographical location and in terms of socio-economic structure, collectively left the island in 1833 and migrated in and around Sığacık and Seferihisar. Although, the London Protocol did not stipulate for the Turks to leave the island, by the application of the terms of the Protocol, migration became an actual necessity for the Turks of this region.[125] In fact, until May 15, 1919, 50% Greeks and 50% locals and

122 Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831,* p. 157.

123 Menekşe, *ibid,* p. 808.

124 Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831,* p. 160.

125 İbrahim Alper Arısoy, "Adalar Arasında, Balkanların Kıyısında: Kızılhisar (Karisto) Müstahkem Mevkii ve Kasabası", *8. Uluslararası Mübadele ve Balkan Türk Kültürü*

Turks who were Morean immigrants lived together in Seferihisar.[126] The last group of the Muslims of the Euboea Island came to Türkiye due to the Mandatory Population Exchange Agreement signed on the date of January 30, 1923 during the negotiations made for the Treaty of Lausanne between the Turkish and Greek delegations.[127]

4. Demographic Information of the Morean Immigrants Who Came to the Province of İzmir (Sığla)

4.1. Censuses and İzmir

The first census took place in İstanbul in 1826 during the period of Sultan Mahmud II to determine the number of the available population for military service. However, the census halted due to the beginning of the war with Russia and it was not possible to perform the census in other provinces. When the war ended, the Ottoman State attempted to count all Muslim males living in the Rumelia between ages of 1 and 100. However, it was not possible to achieve this goal due to various reasons and the census was only limited to Filibe.[128] Later on, the Ottoman State decided to conduct another census for counting all Muslim and non-Muslim males in the empire. The purpose of the census was to determine the male population who were available for the military service and to find out new tax sources to meet the demands of the new army, which would be established after eliminating the Janissaries.[129] Thusly, the first census in the modern sense took place in 1831. In the census which started in 1830 the officials counted only the male population in Anatolia, Rumelia and the islands, and the regions that did not provide soldiers for the Army remained outside of the scope of the census. The census divided the people in two such as the Muslim and the non-Muslim subjects. The census indicated the population of the clans separately and added them to the totals of the Muslim population. The census counted

Araştırmaları Kongresi Bildirileri (06-07 DECEMBER 2014), Samsun 2015, pp. 105-106.

126 *İzmir İli İlçelerinin Sorunları, Çözüm Önerileri ve Yatırım Olanakları*, İzmir Ticaret Odası Yay., İzmir 2016, p. 202.

127 Hasan Babacan, "Temettuat Kayıtlarına Göre Antalya'daki Mora Göçmenleri", *Geçmişten Günümüze Göç*, I, ed. Osman Köse, Samsun 2017, p. 197.

128 Mahir Aydın, "Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri", *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 1990, p. 81-82.

129 Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, p. 11.

the Copts and nomads separately.[130] Although this census is regarded as the first modern census of the Ottoman State, the first comprehensive census across the country was only made in the years of 1881/2 and 1893.[131] The censuses of 1844, 1866, 1881-1893 and 1905 led to the emergence of civil registry orders and organizations with deeply rooted traditions.[132]

The Ottoman Archives of the Directorate of State Archives of the Presidential Office of the Republic of Türkiye maintains the civil registry records kept in the Ottoman period. Those groups of documents recorded under various names of groups are generally composed of materials arranged in the form of books. The records of counting and surveying may be accessed in the group of books that are called the "Civil Registry Books" and indicated by the abbreviation of "NFS.d." The section of that group of books, whose analytic inventory was made, was transferred into the electronic format after digital scanning. The archival guide of 2010 stated that the number of books regarding the years between 1826 and 1881 was 1.173.[133] The number of civil registry books classified and transferred into the digital format has seriously increased recently. In the group that included up to 12.000 books in 2016, there are more than 20.000 books today.[134] In addition to the civil registry books, there are also other documents including data regarding the census. In this regard, very similar to the contents of the civil registry books, there are also many documents that are civil registry books in the groups of Books of the Section of Grand Books (*D.CRD.d*), Books Classified by Kamil Kepeci (*KK.d*), Books Transferred from the Treasury (*MAD.d*), and Books of the Section of Grand Books of the Ministry of Finance (*ML.CRD.d*).[135]

130 *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Issue no: 108, Ankara 2010, pp. 251-252.

131 Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, p. 91.

132 Adnan Çimen, "Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlı Nüfus Hizmetleri", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 14/3, 2012, pp. 205-206.

133 *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, p. 253.

134 Ferhat Berber-Mustafa Mesut Özekmekçi, "19. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir Nüfusunun Kaynakları", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8/3, 2021, p. 1070.

135 Mehmet Güneş, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili", *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış*, 8/15, Ankara 2014, pp. 228-230.

4.2. Civil Registry books of İzmir (Sığla) Province Numbered *NFS.d. 2908* and *NFS.d. 2909*

There is no separate study handling the civil registry records of İzmir for the 19th century, which became one of the most important port cities of the Mediterranean in the historical process. Although various books were written regarding the history of the city, references were made to some of the pioneering books[136] about the population in the introductory sections of those books; however, the contents of the civil registry books were not examined in detail. We may provide Kütükoğlu's article as the only exception where she examined the population and settlements of İzmir from the 16th century until the first half of the 19th century.[137]

According to what Berber and Özekmekçi determined, in the group of the civil registry books, there were 34 civil registry books including data regarding İzmir in detailed and summary forms dated between 1830 and 1850. Among those books, the books with the numbers of 2902, 2911, 2913, and 2914 in the NFS.d group belong to the first census of the city. The date of beginning the first census in İzmir was October 25, 1830 (*8 Cemaziyülevvel 1246*). The official assigned for conducting the census in the city was Süleyman Raşid Efendi, Inspector of Foundations.[138] The data of the 1830-31 census was first used by Karal[139] because the author evaluated the findings of the civil registry book numbered 2902 where the Muslim population of İzmir was recorded.[140]

136 Aydın, "Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri", pp. 81-107; Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*; Nejdet Bilgi, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları Hakkında", *Türk Yurdu*, 19-20/148-149, 1999-2000, pp. 117-124; Musa Çadırcı, *1830 Sayımında Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanlığı Yay., Ankara 2000; Mübahat S. Kütükoğlu, *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı),* Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2010.

137 Mübahat S. Kütükoğlu, "İzmir Şehri Nüfusu Üzerine Bazı Tesbitler", İzmir Tarihinden Kesitler, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir 2000, pp. 13-25.

138 Berber-Özekmekçi, "19. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir Nüfusunun Kaynakları", pp. 1071-1072.

139 Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, p. 133. Additionally, they were also examined by *Berber* and Özekmekçi. See Berber-Özekmekçi, "19. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir Nüfusunun Kaynakları", pp. 1072-1073.

140 For the book, see: BOA, NFS.d. 2902.

The civil registry records of İzmir in the 1830-31 census is especially significant in terms of our study. In fact, the date, when those records were kept, corresponds to the date right after the Greek Rebellion (1821-1829). Therefore, the findings of the census provide important data in following up and in accessing the civil registry data of thousands of Muslims who had to migrate from the Morea due to the incidents that took place during the rebellion because migration took place from the Morean Peninsula to the lands of western Anatolia starting from the Morean Rebellion of 1770. Although the immigrants started to go back after the Treaty of Küçük Kaynarca (1774), the Ottoman central administration requested the local governments not to send any Morean immigrants back in 1777 in orders that it sent to the judges of İzmir and Manisa.[141]

When we examine the civil registry book numbered 2902 of the 1830-31 census, while providing information about the Muslim population of the city, the origins of the household heads were written down separately such as from Diyarbekir, Halep, İzmir, and the Morea. Separate annotations were also recorded regarding the residents of İzmir such as "from Manisa, but resides in İzmir, from Diyarbekir but lives in İzmir since long before, from the Morea but resides in İzmir without any documents and guarantor." Except the Arabs, people of African origins were recorded as "black or among the black subjects." As it is understood from the book, those who came from various places in the Rumelia, Anatolia and Africa settled down in the same neighborhood in İzmir.[142] Therefore, it is possible to follow up the demographic composition created in the consequence of the demographic movements due to the data obtained from the civil registry books.

In this study, two civil registry books including information regarding the Morean immigrants are examined. Those are the book numbered *NFS.d. 2908*[143] that belongs to the census of H.1246/A.D.1830-31 and the book numbered *NFS.d. 2909*[144] that belongs to the census of H.1259/A.D.1843-44. The Ottoman archival system has a general record for those two books such as the "Muslim civil registry books". When the books are examined in detail, the books include only the records of the immigrants, not the locals. In fact,

141 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri…,* p. 256.

142 Nedim İpek, "İzmir ve Göç", *Uluslararası İzmir Göç ve Mübadele Sempozyumu Bildiri Kitabı*, İzmir 2018, p. 203.

143 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31.

144 BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/A.D. 1843-44.

on the cover of the book numbered 2909 it says: "the immigrants located in the sub provinces of the Sığla Province of the State of Aydın".[145] Therefore, it is significant in this regard, because it is very difficult to access records of immigrants before the second half of the 19th century. Those records about the immigrants for the first quarter of the 19th century provide important data.

On the introductory page of the book numbered 2908, which has the size of 25x64.5 cm and 30 pages, it says "Sığla Province: the immigrants residing as guests in the sub provinces to be mentioned in the sub provinces and towns of the mentioned province." On the introductory page of the book numbered 2909, which has the size of 21x55 cm and 34 pages[146], it says "copy of the cadastral record book indicating the numbers of all immigrants settled in the sub provinces of the province of Sığla".[147]

When those two books are examined, it is observed that they are not completely different books. In fact, after the completion of the general census in mid-1831, the upcoming censuses were maintained as demographic surveys. Therefore, it is understood that the book numbered 2908 included the general census of 1830-31 and the book numbered 2909 was a demographic survey book recorded in 1843 and 1844. Both books contain mostly the same individuals; however, there was a decrease of population in the book numbered 2909 when compared to the book numbered 2908 due to demographic events (people who left the city or died). The persons who were recorded in both books were recorded with the same age. Additionally, the book numbered 2908 included the letter of *mim* (م) in red, however the book numbered 2909 did not.[148]

There are also some differences regarding writing of the names of locations. It is observed that when compared to the book numbered 2908, some abbreviations were made in the book numbered 2909. For instance, in the seventh page of the book numbered 2908, it says "sub province of Çeşme in the province of Sığla: tenants and Kızılhisar immigrants residing in the town of Çeşme"[149] and in the fourth page of the book numbered 2909 it

145 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, p. 1.

146 The register consists of 34 pages in total. However, the writer numbered the register in leaves from 1 to 17. Therefore, while giving an example from the notebook, the numbers written on it were taken as a basis so that it would be easy to find.

147 BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/A.D. 1843-44, p. 1

148 For the first pages of the books, see Appendix-1.

149 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, p. 7.

says only "sub province of Çeşme"[150] Additionally, in the 26th page of the book numbered 2908 it says "the Morean immigrants residing in the town of Söke, in other words, Akçeşehir of Aydın, which is Söke itself"[151] and in the 14th page of the book numbered 2909 it says "the Morean immigrants residing in the same town which is Söke".[152]

4.3. Information Obtained from the Civil Registry Books Numbered *NFS.d. 2908* and *NFS.d. 2909* Regarding the Morean Immigrants

4.3.1. Locations of Registration and Estimated Population

The immigrants reached to the shores of western Anatolia after sailing by coming from the Morean Peninsula, Euboea Island, Kızılhisar and Athens. They got off the ships primarily at the port of İzmir, and the shores of Kuşadası, Seferihisar and Çeşme. Later on they settled down in the sub provinces of İzmir, Çeşme, Seferihisar, Kuşadası and Söke.

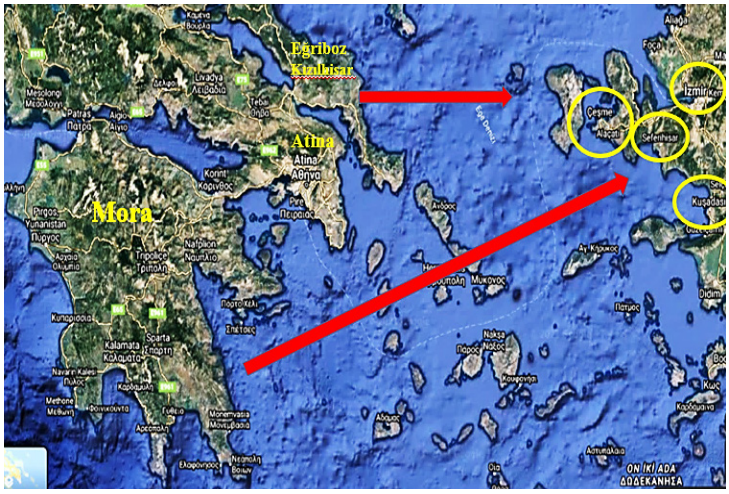

Map 1: The course of the Morean Immigrants coming to the Province of İzmir

Out of the civil registry books numbered 2908 and 2909, we may determine the departure of the Morean immigrants and where they were registered in the province of İzmir. The table created out of the information from those books is as follows:

150 BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/A.D. 1843-44, p. 7.
151 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, p. 26.
152 BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/A.D. 1843-44, p. 30.

Table 1: The Morean Immigrants Residing in the Sub Provinces of the Province of İzmir[153]
Morean Immigrants Residing in İzmir Itself
Kızılhisar Immigrants Residing in the Sub Province of Çeşme
Kızılhisar Immigrants Residing in the Alaçatı Town of the Sub Province of Çeşme
Kızılhisar Immigrants Residing in the Alaçatı Town of Seferihisar
Kızılhisar Immigrants Residing in the Sığacık Fortress of Sub Province of Seferihisar
Kızılhisar Immigrants Residing in the Tepecik Village of Sub Province of Seferihisar
Kızılhisar Immigrants Residing Around Hereke of the Sub Province of Seferihisar For Now
Benefşe Immigrants Residing in Kuşadası
Morean Immigrants Residing in the Town of Söke
Immigrants Added to the Book Later
Immigrants of Anabolu
Immigrants of Gaston Which Is In Southern Morea
Immigrants of Kızılhisar

As it is seen in the table, the immigrants were mostly from the Morea, Kızılhisar, Benefşe, Gaston and Anabolu. Among the immigrants living in İzmir, there were primarily Morean immigrants in addition to the immigrants from Anabolu, Athens, Euboea Island and Moton. The immigrants from Kızılhisar settled down only in Çeşme, Alaçatı, Seferihisar, Sığacık Fortress, Tepecik Village and Hereke. Majority of the immigrants registered in the town of Kuşadası was composed of immigrants from Benefşe. At the same time, small number of immigrants from Anabolu, Euboea Island, Moton, Navarino, Mizistre, Bardunya, Lala, Arkadya and Tripolitsa resided in Kuşadası. Among the Morean immigrants residing in the town of Söke, there were immigrants from Anabolu, Gaston and Benefşe. Additionally, the immigrants who came later were also added to the books. In fact, those immigrants came from Anabolu, Gaston and Kızılhisar.[154]

153 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, pp. 1-30. BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/A.D. 1843-44, pp. 1-34.

154 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, pp. 1-30. BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/A.D. 1843-44, pp. 1-34.

It is not possible to reach a reliable number regarding the population of the Morean immigrants in the province of İzmir because only males were registered in the books. We may only make some estimations regarding the total population. In this regard, the number of the males was doubled, by considering that there were females as much as the males. Thusly, the least number of population is revealed. This number may be increased. Consequently, the picture revealed regarding the household population of the Morean immigrants in their registered locations is as follows:

Table 2: Population of the Morean Immigrants Registered in the Sub Provinces of the Province of İzmir (Household - Population)[155]

	H.1246/A.D.1830-31 Census		**H. 1259/A.D. 1843-44 Census**	
Immigrants	**Number of Households**	**Number of Males**	**Number of Households**	**Number of Males**
Morean Immigrants Residing in İzmir Itself	61	119	61	120
Kızılhisar Immigrants Residing in Çeşme Sub Province	78	142[156]	30	70
Kızılhisar Immigrants Residing in the Town of Alaçatı of Çeşme Sub Province	20	48	4	9
Kızılhisar Immigrants Residing in Seferihisar Sub Province	96	220	96	216
Kızılhisar Immigrants Residing in the Sığacık Fortress of Seferihisar Sub Province	76	156[157]	74	148

155 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, pp. 1-30. BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/A.D. 1843-44, pp. 1-34.

156 The clerk indicated that there were 110 people in 64 households, however it is observed that new persons were added in between the lines where households are recorded. Therefore, all of them are calculated and the total population is found.

157 The clerk indicated that there were 84 people in 41 households, however it is observed that new persons were added in between the lines where households are recorded. Therefore, all of them are calculated and the total population is found.

Kızılhisar Immigrants Residing in the Tepecik Village of Seferihisar Sub Province	2	3	2	3
Kızılhisar Immigrants Residing Around Hereke of Seferihisar Sub Province Temporarily	27	64	21	49
Benefşe Immigrants Residing in Kuşadası	252	536[158]	243	513
Morean Immigrants Residing in the Town of Söke	29	57[159]	29	55
Immigrants Added to the Civil Registry Book Later				
Immigrants of Anabolu	4	9	2	3
Immigrants of Gaston Which Is in Southern Morea	10	20	8	17
Immigrants of Kızılhisar	22	39	21	38
Total	**677**	**1.413**	**591**	**1.241**

In the table, the demographic data that belong to the censuses of 1830-31 and 1843-44 were indicated together. It was determined that there were 1.413 male immigrants in 677 households in İzmir, Çeşme, Seferihisar, Kuşadası and Söke and their sub provinces according to the general census of 1830-31 and 1.241 male immigrants in 591 households according to the census of 1843-44. By doubling the number of males when we consider that the the population of the males was equal to the population of the females, it was estimated that there were at least 2.826 Morean immigrants in the Province of İzmir in the general census of 1830-31 and at least 2.482 Morean immigrants in the census of 1843-44.

We may also calculate the number of persons per each household by using the demographic data. In fact, we have calculated that in both censuses, there were 2.1 persons per household because in the general census of 1830-31,

158 The clerk indicated that there were 519 people in 252 households; however, it is observed that there were 536 people in 252 households.

159 The clerk indicated that there were 50 people in 29 households; however, it is observed that there were 57 people in 29 households.

1.413 persons were recorded in 677 households, and in the census of 1843-44, 1.241 persons were recorded in 591 households. When each household is examined separately, we observed that the number of persons varied between one and seven for each household.

The difference of population between the two censuses arose from demographic events. In fact, there were new births, deaths and those who went to other places among the immigrants. For those cases, the horizontal/diagonal expressions of birth, death and left were used. The dates of the events were also recorded. In this regard, there was a significant drop of the number of Kızılhisar immigrants registered in especially Çeşme and town of Alaçatı. In fact, the records indicate that 69 persons out of the immigrants in Çeşme went to Kızılhisar and two persons went to İstanbul. For those who went to Kızılhisar dates of 21 and 26 June 1831(10, 15 Muharrem 1247) were recorded; and for others, the date of 28 Temmuz 1831 (17 Safer 1247) was recorded.[160] Thus, we understand that some of the immigrants went back to their homelands. It was also stated that 39 persons from the town of Alaçatı went to Kızılhisar. According to the records, some of those immigrants left on the date of August 1, 1831 (21 Safer 1247) and others left on September 13, 1831 (5 Rebiülahir 1247).[161] If we provide some examples regarding other immigrants in other places, nine persons among the Kızılhisar immigrants at the Sığacık fortress went to Salonika (1834); nine persons went to Çeşme (1835); two persons went to Kızılhisar (1835) and two persons went to Rhodes Island.[162] Among the Kızılhisar immigrants in Seferihisar, one person went to Cairo, Egypt (1838).[163] Among the Benefşe immigrants in Kuşadası, 3 persons went to Euboea Island (1831), one person went to İstanbul (1832), and one person went to Çeşme (1831).[164] Besides those who left, there were also those who died. For instance, the records indicated that 10 immigrants died in Çeşme between 1833 and 1841.[165]

Except the Morean immigrants, the records also indicated other immigrants who came from elsewhere. In fact, the original homelands of those immigrants who were recorded in İzmir only were İbrail, Asitâne, Karahisar-ı Sahib,

160 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, pp. 7-8.

161 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, pp. 9-10.

162 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, pp. 13-14; BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/A.D. 1843-44, p. 7.

163 BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/A.D. 1843-44, p. 5.

164 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, pp. 16-26.

165 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, pp. 7-8.

Vidin, Çankırı, Bolu, Akyazı, Geğbüze, Tokat, Kayseri, Ankara, Geyve, Bartın, İskender, Kırım, Karamürsel, Kandiye, Üsküdar, Uşak, Teke, Malatya, İnegöl, Buldan, Algeria, Haston, İzmir, Heraklia, Harput, Blacksea, Rusçuk, Giresun, Urfa, Ankara, Beyşehir, Uğrar, Baybur, Şermeni, Ünye.[166] The records indicated that those immigrants departed from Algeria and came to İzmir, because when the French invaded Algeria in 1830, they sent Turks away from the country.[167] Mass migrations to Morocco and Tunisia took place and individuals and smaller groups migrated to Anatolia. Most of the persons who migrated were originally Turkish. When Algeria was under the Ottoman rule, many Turks from various places of Anatolia went and settled there either alone or with their families for trade. Those families or their grandchildren migrated after the French occupation. Some of those who came to Anatolia settled in İzmir.[168] In this regard, the civil registry book numbered 2908 included 94 persons in 48 households who came from Algeria. While those immigrants were recorded, it was indicated that they left Algeria and settled down in İzmir. For those immigrants, the following cases may be given as examples: "the person is from Asitane, however he left Algeria and settled down in İzmir", "the person is from Vidin, however he left Algeria and settled down in İzmir", and "the person is from Crimea, however he left Algeria and settled down in İzmir".[169] Most of the immigrants resided in the houses they rented. In the census of 1843-44 the same households took place in the records.[170] İpek indicated that some of those immigrants returned to their homelands through the port of İzmir.[171]

In the survey performed in the town of Kuşadası, the surveyors also recorded the Cretan immigrants. In fact, the Greek Rebellion also spread to Crete and the rebellion on the island started in 1821 in the mountainous villages of the provinces of İsfakiye and Hanya.[172] The Greek gangs located in those places

166 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, pp. 1-6.

167 The French Government sent a big fleet and 37.000 troops under the command of General Bourmont to Algeria on June 14, 1830. The French who entered Algeria with reinforced troops occupied the city of Algeria on July 5, 1830. The first thing that the French did following the occupation was to send the Turks away because they believed that they could manage the locals easily. See: Kemal Kahraman, "Cezayir (Osmanlı Dönemi)", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Vol. VII, İstanbul 1993, p. 489. (486-489)

168 Nedim İpek, "İzmir ve Göç", p. 203.

169 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, pp. 1-6.

170 BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/A.D. 1843-44, pp. 1-3.

171 İpek, "İzmir ve Göç", p. 204.

172 Şâni-zâde Mehmed Atâullah Efendi, *Şâni-zâde Tarihi*, Vol. IV, Cerîde-i Havâdis Matbaası, İstanbul 1291, p. 198.

attacked the Muslims.[173] We understand that at this moment, small number of Muslims migrated to Kuşadası. In fact, the civil registry book numbered 2908 included 32 Cretan immigrants in 20 households[174]; and the civil registry book numbered 2909 included 26 Cretan immigrants in 16 households[175] in Kuşadası. It is estimated that the difference of population between the two books originated from the fact that some of the immigrants moved elsewhere. Additionally, all of the immigrants were recorded as homeowners. This indicated that they were materially in good condition.

Lastly, the civil registry records also indicated the families who left their homelands and moved to the province of İzmir. For those families, a record was written as follows: "*the households and their population located in the sub provinces of the mentioned province composed by the people who left their homelands.*"[176] There were 7 people in 4 households from Ahurlu village of Muğla sub province and residing in the Kubbeler village of Çine subprovince; 3 persons in 1 household from Mesye village of Misivri sub province and residing in the Kubbeler village for three years; and 4 persons in 3 households from the Kurç plains of Ahur Köy sub province of the Menteşe Province residing in the Türk Yeni Village of sub province of Çine. Therefore, there was 14 people in 8 households who were recorded as such in the civil registry book.[177]

When all the data is considered, the composition of the immigrants recorded in İzmir, Çeşme, Kuşadası, Seferihisar and Söke under the province of İzmir in the censuses of 1830-31 and 1843-44 is as follows.

173 In quelling the rebellion, the Ottoman troops were not successful and Sultan Mahmud II asked Mehmed Ali Pasha of Egypt to quell the rebellion in Crete just like it happened in the Morea. Mehmed Ali Pasha responded positivelyfor the request of the Sultan and the Egyptian troops landed on the island at the Suda Port in June of 1822. Following the skirmishes on the island, the Egyptian troops quelled the rebellion in 1825. See: Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", pp. 139-140.

174 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, pp. 15-16.

175 BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/A.D. 1843-44, p. 9.

176 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, p. 28.

177 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, p. 28; BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/A.D. 1843-44, p. 17.

Table 3: Total Population of Immigrants Registered in the Sub Provinces of İzmir Province[178]				
	H.1246/A.D.1830-31 Census		**H. 1259/A.D. 1843-44 Census**	
Immigrants	**Household**	**Population**	**Household**	**Population**
Morean Immigrants Residing in the Sub Provinces of İzmir Province	677	1.413	591	1.241
Other Immigrants Residing in İzmir (Those Who Came from Algeria)	48	94	48	94
Cretan Immigrants Residing in Şaranpo Location and Fortresses of Town of Kuşadası	20	32	16	26
Those Who Left their Original Homelands and Residing in İzmir Province	8	14	8	14
Total	**753**	**1.553**	**663**	**1.375**

At it is seen in the table, the civil registry books included 1.553 male immigrants in 753 households in the province of İzmir in the 1830-31 census. We observed that the books included 1.375 male immigrants in 663 households in the 1843-44 census. We estimated that there were at least 3.106 immigrants in the province in the general census of 1830-31 by doubling the number of male population considering that the number of males was equal to the number of females.

4.3.2. Individuals of Households

First of all, it is possible to reach information regarding the structure of families at the period. In fact, the sons and brothers were first recorded after the household head. Sons after the first-born son were written as "other". There were also sons who were recorded as stepson (üğey-üvey).[179] Later on, other family members or relatives were recorded.

178 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, pp. 1-30. BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/A.D. 1843-44, pp. 1-34.

179 This word was read in different forms in other studies such as ögi, ögey, öteki. However, when we had a look at *Kâmûs-ı Türkî* we realized that it had to be read as üğey (üvey). Üğey means child other than biological child. Üğey oğul means that one of the couples has a child whose biological father or mother is another person. See: Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî (Latin Harfleriyle),* ed. Raşit Gündoğdu et. al., İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2011, p.173.

As the male population is taken as the basis in the survey, the persons such as brother, brother-in-law, husband of sister, son in law, and father-in-law were recorded in the books, however persons such as sister, sister-in-law, daughter-in-law, mother-in-law were not recorded. The family members or relatives who resided in the household and recorded in the books were as follows:

Table 4: Persons Registered in the Household
Household Head
Son (or Sons)
Stepson
Brother (or Brothers)
Nephew (or Nephews)
Brother-in-Law (or Brothers in Law)
Father-in-Law
Aunt's Husband
Son-in-Law
Husband of Sister-in-Law
Son of Husband of Sister-in-Law
Son of Brother
Son of Uncle
Relative
Butler
Servant Boy
Servant

As it is seen in the table above, the household population of the Morean immigrants who came to the province of İzmir did not consist of only mothers, fathers and children. Other than the nuclear family, we see a large family where married sons and grandsons, brothers, nephews and even the father-in-laws, mother-in-laws and son-in-laws lived under the same roof. In households where the father did not survive, we see that the brothers lived with the older brothers. Thus, by using this information, we may easily find out the relations of kinship.

The books included the phrase of resident/resides for some persons recorded in the household indicating that the person was residing with the household head. The following expressions may be given as examples: orphan minor

Salih, son of Abdullah resides with him[180]; minor İsmail, son of Mahmud, who is son of his uncle, resides with him[181]; minor orphan Ali, son of İbrahim resides with him[182]; his shepherd İbrahim bin Yusuf, son of Bekdaş.[183] Therefore, during the survey, persons residing with the family were also recorded in the books.

Among the individuals of the household, there were also persons with the status of servant boy[184] and servant[185]. For instance, in the household of Osman Agha, one of the viziers of Kızılhisar settled in the town of Alaçatı of the sub province of Çeşme, his son Mustafa, his other son Receb, and his uncle's son İsmail bin Mahmud, his servant African Mercan bin Abdullah, Abdullah's son African İsmail bin Mercan and his other servant lame, white bearded, Mehmed bin Ahmed were recorded in the civil registry book.[186] Additionally, in the household of Tahir Halil bin Ali who was among the Morean immigrants, his son Ali and his servant, convert Mehmed bin Abdullah were recorded in the civil registry book.[187]

4.3.3. Used Names

While the Turks used Turkish names before converting to Islam, they started to prefer Arabic names instead of Turkish names through time after converting to Islam. In fact, in the cadastral record books of the 15th century, one may observe that the Turkish names were dominant; however, in the cadastral books after the 16th century, the Turkish names were not used frequently.[188] In two civil registry books that we examined, we encountered 107 different names for the Morean immigrants. However, many of them were used once or a few times. The number of names which were used only once was 49. Here, the first name of the person registered in the civil registry book was taken as the basis; their family names were not considered. The distribution of the names based on the number of persons is as follows.

180 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, p. 7.

181 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, p. 9.

182 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, s. 13 p. 13.

183 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, p. 29.

184 Here it is used as slave. In fact, the Ottoman-Turkish dictionary indicated that it meant slave and captive. See: Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 2007, p. 293.

185 Person who serves, servant. See: Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, p. 374.

186 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, s. 9 p. 9.

187 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, p. 1.

188 Kütükoğlu, *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı),* p. 79.

Table 5: Names Used by Morean Immigrants					
Mehmed	205	Lütfi	3	Hamid	1
Mustafa	180	Mercan	3	Harun	1
İbrahim	124	Ramazan	3	Hulisi Aldülfettah	1
Ahmed	119	Said	3	Hurşid	1
Ali	83	Zekeriya	3	İbiş	1
Hüseyin	80	Receb	2	İskender	1
İsmail	73	Abdulkadir	2	İslam	1
Hasan	69	Abdulkerim	2	Kamber	1
Yusuf	62	Abdülcabbar	2	Maksud	1
Mahmud	55	Abdülgani	2	Mehmed Ahmed	1
Süleyman	40	Derviş Ali	2	Mehmed Emin	1
Osman	38	Ebubekir	2	Mehmed Salih	1
Salih	35	İdris	2	Mihal Hüseyin	1
Ömer	23	Mehmed Ali	2	Mihal Mehmed	1
Abdi	17	Memiş	2	Muharrem	1
Arif	13	Numan	2	Murtaza Mahmud	1
Abdullah	10	Resul	2	Murtaza Mehmed	1
Yahya	10	Reşid	2	Murtaza Yahya	1
Halil	9	Seydi	2	Nazif	1
Hızır	8	Tahir	2	Niğmedullah	1
Cafer	6	Veli	2	Sami Mustafa	1
Murtaza	6	Zeynel	2	Sefer	1
Musa	6	Abdurrahim	1	Selim	1
Selim	6	Abdurrahman	1	Seyyid Osman	1
İsa	5	Abdülbaki	1	Sinan	1
Bekir	4	Abdülhalim	1	Süleyman Hüseyin	1
Derviş	4	Ahmed Bayram	1	Şakir	1
İlyas	4	Aziz Ali	1	Tahir Halil	1
İshak	4	Bayram	1	Talib	1
Kasım	4	Edhem	1	Tayyar	1
Murad	4	Emin	1	Tevfik	1
Şerif	4	Eyüb	1	Vesil	1
Yakub	4	Eyüb Ahmed	1	Veysi	1
Feyzullah	4	Habib	1	Zafer	1

Abdülkadir	3	Hacı Mehmed	1	Zülfikâr	1
Hamza	3	Halim	1		

As it is seen in the table, the most frequently used name among the Morean immigrants was Mehmed (Muhammed). 205 persons took this name. 180 persons took the name of Mustafa, which was the second most frequently used name. The third was İbrahim, which was taken by 124 persons, and the fourth was Ahmed, which was taken by 119 persons. In general terms, we see that the Arabic names such as Mehmed (Muhammed), Mustafa, Ahmed, Mahmud, İbrahim, Hasan, Hüseyin, Ali, Osman, Ömer which belonged to the Prophet Muhammed and his family members, were popular and heavily used. In fact, the use of those names has a ratio more than 50%. Therefore, we understand that the Morean immigrants emphasized using those names as a sign of love and respect for the Prophet and his family members.

We also see that the name of Mercan was frequently used for the persons who were described as black (African), generally had the status of servant, boy servant and aide, and were originally from Africa. Sometimes it was used as the name of the household head, and sometimes it was used as the name of the father. For instance, in the household of farmer Ali bin Mustafa among the Morean immigrants who settled down in İzmir, his African servant Mercan was recorded in the civil registry book.[189] In the household of Osman Agha, son of Mehmed Agha, among the Kızılhisar immigrants residing in the town of Alaçatı, his African servant Mercan bin Abdullah and his son African İsmail bin Mercan were recorded in the civil registry book.[190] African day labourer Mercan bin Ali, who settled in the town of Kuşadası and was from Navarino, was registered as the household head.[191] Images of two persons with the name of Mercan who were not among the Morean immigrants and were described as African are below.

189 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, p. 4.

190 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, p. 9.

191 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, p. 23.

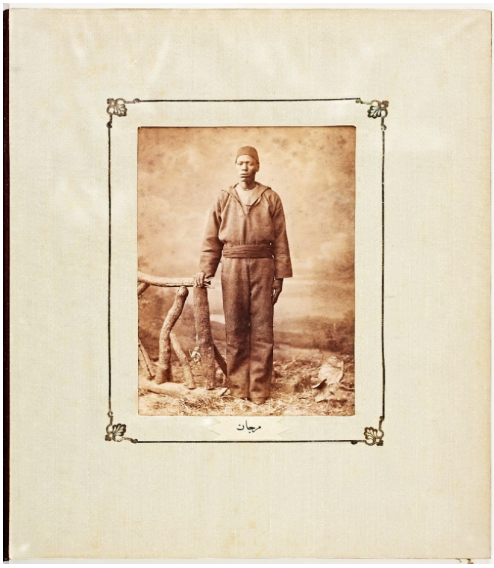

Picture 1: A Eunuch named Mercan[192]

Picture 2: Mercan, an African from Antalya[193]

192 İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, *II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri*, Location Number: NEKYA91286/3

193 İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, *II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri*, Lo-

4.3.4. Physical Appearance

The surveyors recorded the color of skin, beard and mustache along with the measurement of height in detail regarding the physical characteristics. When recording the physical characteristics, the surveyors recorded the height such as short, medium and tall. Later, skin, beard and moustache were described such as black, blonde, brown and grizzly. One of the characteristics of the Turks is that they are of medium height[194] and this was clearly revealed in the records regarding the persons whose characteristics were recorded. In fact, height information of 641 persons was available and the people of medium height constituted the majority by 80.5%. The height characteristics of the immigrants were as follows.

Table 6: Heights of Immigrants

Height	Number of Persons	Percentage (%)
Short	17	2,7
Medium	516	80,5
Tall	108	16,8

In the detailed records of physical characteristics, we observed that the color of beard and moustache was emphasized extensively and color of the skin was least frequently encountered. We also observed that the persons with black moustache constituted the majority and the persons with blonde and brown moustaches followed them. Additionally, the census made descriptions such as thin, sparse and small moustaches. In terms of beard, the persons with white and black beards almost have the same percentages in numbers. Besides, the percentage of the individuals with grizzly beards and grizzly moustaches have close percentages. The characteristics of beards and moustaches of the immigrants were as follows.

Table 7: Facial and Physical Characteristics of Immigrants

Physical Characteristics	Number of Persons	Physical Characteristics	Number of Persons
Black Moustache	205	Slightly Grizzly Beard	4
Blonde Moustache	122	Brown Beard	4
Brown Moustache	83	Blonde Beard	4

cation Number: NEKYA91292/159.

194 Kütükoğlu, *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı),* p. 125.

Young Boy With Newly Growing Moustache	81	African Beard	3
Newly Growing Moustache	80	Brown	3
Boy Before Age of Puberty	59	White Moustache	2
White Beard	37	Black	2
Black Beard	36	Blonde	2
Grizzle Beard	35	Thin Moustache	1
Grizzly Moustache	33	Black Face	1
Small Moustache	19	Black Sparse Beard	1
African	9	Beardless	1
Slightly Grizzly Moustache	6	Sparse Moustache	1

Among the immigrants, the surveyors recorded 81 persons as "young boy with newly growing beard" and recorded 59 persons as "boy before age of puberty". The expression of şabb-ı emred means young boy with newly growing moustache/beard. We observed that in the two books that we examined, this expression was used for persons between the ages of 13 and 22. The expression of *mürâhik* refers to the person who is between the lower and upper age limits of puberty and does not have the signs of puberty.[195] We observed that this expression was used for persons between the ages of 4 and 16. Additionally, the surveyors recorded 80 persons as "person with newly growing moustache".

Among the immigrants, 9 persons were recorded as African and 3 persons were recorded as person with African beard. We observed that those persons were of African origin and were under the status of boy servant, servant or daily laborer. For instance, the surveyors recorded African daily laborer Said bin Abdullah from the Morea residing in İzmir as household head.[196] Additionally, the surveyors recorded daily laborer Abdullah bin Abdullah[197] with African beard in the household of Ali bin Ahmed from Morea residing in İzmir; and the surveyors recorded African servant Mercan bin Abdullah

195 Nihat Dalgın, "Mürâhik", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Vol. XXXII, İstanbul 2006, p. 40. (40-41).

196 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, p. 6.

197 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, p. 5.

and his son African İsmail bin Mercan[198] in the household of Osman Agha, son of Mehmed Agha who was among the Kızılhisar immigrants residing in the town of Alaçatı.

We encountered similar characteristics among other immigrants except the Morean immigrants registered in İzmir. For instance, African boy servant Musa bin Abdullah[199] was registered in the household of coffee shop owner Ali bin Hasan residing in İzmir who was originally from Asitane and came from Algeria; African servant Selim bin Abdullah, African boy servant Ömer bin Abdullah and other African boy servant Selim bin Abdullah[200] were registered in the household of Mehmed bin Mehmed who came from Algeria and was originally from Haston.

4.3.5. Nicknames

From time to time, the surveyors wrote down the nicknames of persons before their names while registering them. The nicknames served important functions in differentiating people in such a period where no last names existed. In this regard, we observed that the nicknames written in the books generally corresponded to physical characteristics, traits, attitudes or social status. We may provide bald, beardless, dark, old, dangler, old-timer[201], pure[202], water distributor, four eyebrowed[203], and announcer[204].

4.3.6. Age Information and Status of Military Service

The surveyors wrote the ages of the persons under their names. For newborn babies, the surveyors wrote down the expression of newborn and provided a date, and other than a few exceptions, they indicated no ages. In some prominent demographical works, we observed that the surveyors subjected the persons' ages to classification. In fact, Karal determined that the surveyors made a threefold classification in some places for Muslims such as those between the ages of 1 and 16; 16 and 40; and above 40.[205] Karpat indicated that some surveyors classified Muslims such as those between the ages of

198 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, p. 9.

199 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, p. 1.

200 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D 1830-31, p. 3.

201 *Bâlî* – elderly, old, fusty

202 *Pâlûde* – purified, strained.

203 Çâr-ebrû – literally "four eyebrowed", young boy with newly growing moustache.

204 *Değir - Değirme*; announce, notify, transport.

205 Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, pp. 18-19.

1 and 12 or 1 and 14; 12 and 40 or 14 and 40; and above 40. Some other surveyors just noted them down as young and old. Other surveyors classified persons such as able, child and retired/unable to work.[206]

When we observed the ages of the Morean immigrants, we realized that majority of them were between the ages of 12 and 39, young and able to work. Afterwards, the children between the ages of 1 and 11 followed; and the amount of the population over the age of 40 was almost half of the population of children. The overall average age was 22.5. The age interval table obtained from both civil registry books was as follows.

Table 8: Age Intervals of Immigrants		
Age Interval	**Number of Persons**	**Percentage (%)**
1-11	500	36,3
12-39	618	44,9
40 and above	259	18,8

The surveyors placed the sign of red *mim* (م) under the names of persons who were eligible for military service in the book numbered 2908 of the general census of 1830-31. In the book numbered 2909 of the census of 1843-44, no *mim* (م) sign was included. This sign is the abbreviation of the expression of "appropriate for the high request (which means appropriate for military service)" [207] In fact, the surveyors indicated that among the mentioned existing population, they placed sign of *mim* under the names of those who deserve to serve among *Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye* (The Victorious Soldiers of Prophet Muhammed).[208] The surveyors officially indicated that generally the age for conscription started at 15, those who were under 15 were regarded as children, and those between the ages of 15 and 39 were considered within the group of persons who would be asked to serve in the military.[209] Additionally, in the book numbered 2908, the surveyors placed the sign of *mim* (م) under the names of persons between the ages of 12 and 39. Moreover, the surveyors exceptionally placed that sign under the names

206 Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914),* p. 68.

207 The Ottoman State started to record persons who would serve in the military by using the sign of mim which meant "appropriate for the high request" to determine how many soldiers would be obtained from Anatolia and Rumelia but not to scare people. See: Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, p. 19.

208 Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, p. 18, 19.

209 Kütüoğlu, *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı),* p. 59.

of some persons who were 11 years old. For instance, young Halil (11 years old)[210], son of Şerif Ahmed bin Ali among the Morean immigrants registered in İzmir; young Ahmed (11 years old)[211], son of İbrahim bin İbrahim Bey and brother of İsmail, among the immigrants of Kızılhisar, residing in the sub province of Çeşme; and young orphan Mehmed (11 years old)[212], son of Mahmud bin Mahmud Efendi among the Kızılhisar immigrants were examples. Consequently, we observed that when those young boys were included, we realized that those who were eligible for te military service had an important percentage in the total population.

4.3.7. Occupations

As the purpose of the general census of 1830-31 was to determine the eligible population for the military service, it did not include the same information for each person.[213] Therefore, the surveyors did not record the occupation of every able person. The surveyors wrote the occupations of some of the immigrants in front of their names. Thus, we may determine the occupations of immigrants despite the limited information. The information regarding the occupations of the immigrants are as follows.

Table 9: Occupations of Morean Immigrants

Occupation	Number of Persons	Occupation	Number of Persons
Day Labourer	165	Doctor[214]	2
Worker	19	Greengrocer	2
Farmer	17	School Teacher	2
Shepard	16	Artilleryman	2
Servant	15	Artillery Sergeant	2
Grocer	13	Fisher	1
Barber	9	Foreman	1
Tailor	7	Cotton Fluffer[215]	1

210 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, p. 5.

211 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, p. 7.

212 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, p. 9.

213 Kütüoğlu, *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı),* p. 147.

214 Those who are aware of medical sciences.

215 Those persons fluffed cotton and wool.

Coffee Maker	5	Carrier	1
Merchant	5	Calligraphist	1
Sergeant	4	Hardware Dealer	1
Tobacco Worker and Processor[216]	4	Butcher	1
Ship Captain	4	Muleteer	1
Carpenter	4	Clerk	1
Shoemaker	3	Cook	1
Gardener	3	Writer	1
Caner	3	Jeweler	1
Prayer Leader	3	Assistant Mouezzin	1
Packman[217]	3	Surrogate	1
Surgeon	2	Acorn Collector	1
Snuff Maker[218]	2	Assistant Acorn Collector	1
Hafiz	2	Mercenary	1
Doorman	2		

As it is seen in the table above, majority of the immigrants, whose occupations were indicated, belonged to the working class. In this regard, especially the daily laborers, workers and servants were significant. The daily laborers usually worked in the agricultural sector for daily wages, the servants usually worked in the agricultural sector or served a trader, and the workers worked on and rented the land that belonged to someone else and shared the revenues with the owner by agreement. Among the tradesmen, the shopkeepers, barbers, tailors and coffee shop owners were important. At the same time there were other immigrants doing trade, working as doctors, surgeons, clerks, schoolteachers and prayer leaders.

216 Those persons processed and sold tobacco leaves.

217 The expression of *table-kâr* means: 1) peddler, selling small items with a tray above his head, 2) servant helping people while they were eating. See: Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lüga*t, p. 1012.

218 *Enfiyye* means snuff, powder of tobacco including fermented and fragrant materials, which people sniffed for getting high. See: Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, p. 223. Thus, the term of *enfiyeci* means someone who produces and sells *enfiyy*e.

4.3.8. Ownership

We may also determine ownership of private property out of the household records, because the surveyors wrote down expressions like house owner and homeowner and tenant for the tenants. The surveyors wrote down house owner for 18 immigrant families, homeowner for 8 families, hut owner for 1 family and tenant for 34 families out of 61 families of Morean immigrants. Therefore, we understand that almost half of the families of Morean immigrants owned property. This indicated that the families in İzmir were well to do, because in other places, there were no property owning families or their number was very low. When we consider this information, the surveyors recorded only one family among the Kızılhisar immigrants as homeowners in the sub province of Çeşme. In the town of Seferihisar, the surveyors recorded 1 family out of Kızılhisar immigrants and in Sığacık fortress, they recorded one family out of Kızılhisar immigrants as homeowners. All of the Kızılhisar immigrants in the town of Alaçatı, Benefwe immigrants in Kuşadası and Morean immigrants in Söke and the immigrants who were added to the list later were recorded as tenants.[219] Therefore, the high number of families in the status of tenant is striking. We believe that the orders sent to the administrators of İzmir, Bursa, Edirne and Kuşadası had an impact on the high numbers of tenants in those locations, because in the orders the state officials indicated that those immigrants would go back to the Morea when the rebellion would be quelled, and the immigrants needed to stay wherever they were until that time.[220] Therefore, we may argue that the expectation of the immigrants regarding returning to the Morea had an impact on their temporary settlement.

219 BOA, NFS.d., 2908, H. 1246/A.D. 1830-31, pp. 1-30. BOA, NFS.d., 2909, H. 1259/A.D. 1843-44, pp. 1-34.

220 Örenç, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri,* p. 255.

Conclusion

The Morea, which remained under the Ottoman rule for 369 years between 1460 and 1829, started to shake with the rebellions started by the Greek gangs as of the second half of the 18th century. In the emergence of those rebellions, the European states, primarily Russia had a great impact. In fact, the great rebellion, which started by the Greek rebels in 1821 with the encouragement from those states, upset the balance of power in the region greatly.

The Greek Rebellion, which led to the emergence of the first independent state in the Balkans, also influenced other peoples of the Balkans living under the Ottoman rule, and set an example for them. In fact, the arrival of many volunteers coming from the Balkans and assisting the Greeks in the Morea in their rebellion was one of the greatest evidences of that.

The greatest sufferers of the process of Greek independence were the Morean Turks who made the Morea their homeland for about four centuries. As some European writers accepted, this independence movement turned into a vicious war of religion and race in a short amount of time. The Muslim-Turkish population encountered uncommon atrocities for that period. In fact, when the establishment of the Greek State was finally announced in 1830, the Muslim-Turkish population in the Morea was erased from the scene of history. Very small number of immigrants who were able to save their lives sought refuge in the closest safe areas.

A significant portion of the immigrants moved from the Morean Peninsula, Euboea Island, Kızılhisar and Athens, crossed the Aegean Sea and reached the coastal towns of western Anatolia. They landed on primarily İzmir, Kuşadası, Seferihisar and Çeşme and later the administrators settled those immigrants in the interior sections of those sub provinces later on.

The demographic records of İzmir of the general census of 1830-31 are significant for the purposes of our study. In fact, the date when those records were kept corresponded to the date right after the Greek Rebellion (1821-1829). Therefore, the findings of the census provided important information in following up and accessing the demographic data of thousands of Muslims who had to migrate from the Morea due to the incidents that took place during the rebellion. In this study, we examined the civil registry book numbered NFS.d. *2908* of the census of H.1246/A.D.1830-31 and the book numbered *NFS.d. 2909* of the census of H.1259/A.D.1843-44, which was

the continuation of the previous book, including data regarding the Morean immigrants.

We were able to determine from where the immigrants came and where they settled by analyzing the civil registry books. In fact, we observed that most of the immigrants were from the Morea, Kızılhisar, Benefşe, Gaston and Anabolu. There were also immigrants from Anabolu, Athens, Euboea Island and Moton among the immigrants resided in İzmir who were mostly from the Morea. Only the Kızılhisar immigrants resided in the sub province of Çeşme, towns of Alaçatı and Seferihisar, fortress of Sığacık, Tepecik village and Hereke. The immigrants from Benefşe constituted the majority of the immigrants registered in the town of Kuşadası. At the same time, small number of immigrants from Anabolu, Eubaea Island, Moton, Navarino, Mizistre, Bardunya, Lala, Arkadya and Tripolitsa were registered. Among the Morean immigrants residing in Söke, there were also immigrants from Anabolu, Gaston and Benefşe. Additionally, the surveyors added the immigrants, who came later, to the civil registry book. In fact, those immigrants came from Anabolu, Gaston and Kızılhisar.

We determined that there were 1.413 male immigrants registered in 677 households in İzmir, Kuşadası, Seferihisar, Çeşme and Söke in the general census of 1830-31. We also observed that there were 1.241 male immigrants in 591 households in the 1843-44 census. We argued that the number of males was equal to the number of females, and accordingly estimated that there were at least 2.826 Morean immigrants in the province in the general census of 1830-31 and at least 2.482 Morean immigrants in the province in the census of 1843-44.

We also observed that there was a decrease of population arising from the demographic events when we compared the numbers of both censuses. In fact, there were newborn babies, and persons who died and went elsewhere. The surveyors wrote down the expressions of newborn, died and left in a horizontal/diagonal manner. They also recorded the place and date of the events.

Out of both civil registry books, we may access information regarding the immigrants such as names, physical appearances, ages, military service status, occupation and residence information of the family members of the immigrants. We also saw that the households of the Morean immigrants was not just composed of parents and children. Rather than the nuclear family,

there were large families where the married sons and grandsons, brother, nephews and even the brother in laws, father in laws and sons in law lived under the same roof. Therefore, we were able to find the kinship ties among the individuals in the households.

Consequently, the Morean immigrants who had to leave their homeland where they have lived for four centuries stepped into a new life in the sub provinces in the province of İzmir. Besides rebuilding little Morea in their new lands, they also continued to maintain their traditions, customs, lifestyles and cultures. Although they encountered some problems of adaptation at the beginning, they overcame those problems and maintained good relations with other people. Among the immigrants who resided in cities such as Kuşadası and Antalya, there were persons who achieved high ranks in the government. For instance, the first mayor of Kuşadası Hacı İbrahim Agha was among the immigrants who came from the Morea. We also know that his descendants also served as mayors in the period of the new Turkish Republic. Another significant person was Mahmut Esat Bozkurt who had a very important place in the history of the Turkish National Struggle of the town of Kuşadası. Bozkurt was born in Kuşadası in 1892 and his father was Hasan Bey from the Hacı Mahmutoğulları family that migrated from the Morea.

Bibliography

Archival Documents

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) Ottoman Archives of the Directorate of State Archives of the Presidential Office of the Republic of Türkiye,

Nüfus Defterleri (NFS.d.) (Civil Registry Books)**:** 2908; 2909.

Bâb-ı Âsafî Sadaret Mektubî Kalemi Deâvî (A. MKT. DV) (Office of the Private Secretary of the Grand Vizier Regarding Protocol Affairs of the Ottoman Government): 31/70.

Sadaret Mektubî Kalemi Nezaret ve Devair Yazışmaları (A. MKT. NZD) Correspondence of the Ministries and Offices at the Office of the Private Secretary of the Grand Vizier: 125/67; 182/50; 214/66; 261/10; 32/26; 360/89. 349/10; 50/23; 271/87.

Sadaret Mektubî Kalemi Umum Vilayat (A.MKT.UM) (Office of the Private Secretary of the Grand Vizier for All States), 131/48; 185/70; 319/56.

Ali Emiri Sultan Mahmut II (AE.SMHD.II): 67/4792.

Cevdet Dahiliye (C. DH): 128/6364; 162/8086; 86/4287; 71/3542.

Hatt-ı Hümâyûn (HAT) (Royal Edict): 1351/52784; 531/26191; 849/38070; 850/38091; 874/38787; 902/39660; 904/39693; 910/39834; 913/39905; 926/40255.

Hariciye Nezareti Mektûbî Kalemi (HR. MKT) (Office of the Private Secretary of the Ministry of Foreign Affairs): 488/28.

Manuscripts, Official Publications and Periodicals

Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, Vol. I, ed. A. Hezarfeni, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999.

Ahmet Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, Vol. XI, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet 1309.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Publication No: 108, Ankara 2010.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, *II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri*, Location Number: NEKYA91286/3.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, *II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri*, Location Number: NEKYA91292/159.

Muâhedât Mecmuası, Vol. IV, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2008.

Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukû'ât, Kurumlarıyla Osmanlı Tarihi,* Vol. I-IV, ed. Yılmaz Kurt, Birleşik Yay., Ankara 2008.

Phillips, Walter Alison, *The War of Greek Independence, 1821 to 1833*, Smith Elder & Co, London 1897.

Sahhâflar Şeyhî-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi Tarihi*, ed. Ziya Yılmazer, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000.

Süleyman Tevfik-Abdullah Zühdü, *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye ve Yunan Muharebesi 1314*, Mihran Matbaası, Dersaadet 1315.

Şâni-zâde Mehmed Atâullah Efendi, Şâni-zâde Tarihi, Vol. IV, Cerîde-i Havâdis Matbaası, İstanbul 1291.

Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî (Latin Harfleriyle),* ed. Raşit Gündoğdu et. al., İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2011.

Spratt, Thomas Abel Brimage- Forbes, Edward, *Travels in Lycia, Milyas and the Cibyratis*, I, John Van Voorst, London 1847.

Research and Review Books

Anderson, Matthew Smith, *Doğu Sorunu 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, tran. İdil Eser, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2010.

Arısoy, İbrahim Alper, "Adalar Arasında, Balkanların Kıyısında: Kızılhisar (Karisto) Müstahkem Mevkii ve Kasabası", *8. Uluslararası Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Kongresi Bildirileri (06-07 DECEMBER 2014),* Samsun 2015, pp. 77-122.

Aydın, Mahir, "Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri", *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 1990, pp. 81-106.

Babacan, Hasan, "Temettuat Kayıtlarına Göre Antalya'daki Mora Göçmenleri", *Geçmişten Günümüze Göç*, I, ed. Osman Köse, Samsun 2017, pp. 195-207.

Bayrak, Meral, "Osmanlı Arşivleri Işığında Rum İsyanı Sırasında Avrupa Devletlerinin Tutumu", *Osmanlı*, II, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, pp. 71-86.

Berber, Ferhat-Özekmekçi, Mustafa Mesut, "19. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir Nüfusunun Kaynakları", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8/3, 2021, pp. 1066-1086.

Beydilli, Kemal, "Tepedelenli Ali Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Vol. XXXX, İstanbul 2011, pp. 476-479.

Bilgi, Nejdet, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları Hakkında", *Türk Yurdu*, 19-20/148-149, 1999-2000, pp. 117-124.

Bostan, İdris, "Navarin", *TDV İslam Ansiklopedisi,* Vol. XXXII, İstanbul 2006, pp. 441-443.

Clair, William St., *That Grecee might still be free: the Philhellenes in the War of Independence*, Oxford University Press, London 1972.

Çadırcı, Musa, *1830 Sayımında Ankara*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanlığı Yay., Ankara 2000.

Çimen, Adnan, "Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlı Nüfus Hizmetleri", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 14/3, 2012, pp. 183-216.

D'Ohsson, M. de M., *XVIII. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler*, trans. Zerhan Yüksel, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1992.

Dalgın, Nihat, "Mürâhik", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C XXXII, İstanbul 2006, pp. 40-41.

Danieloğlu, Dimitri E., *1850 Yılında Yapılan Bir Pamfilya Seyahati*, trans. Ayşe Ozil Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya 2010.

Dayar, Evren, "19. Yüzyıl Antalya'sında Mora Göçmeni Bir Aile Moraviler", *Toplumsal Tarih*, 292, 2018, pp. 24-33.

Dayar, Evren, *Antalya'da Devlet ve Eşrâf İlişkileri (1839-1908),* Akdeniz University, Institute of Social Sciences, Unpublished PhD Thesis, Antalya 2015.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 2007.

Dinç, Güven, "Cumhuriyet'in İlk Nüfus Sayımına Göre Antalya'nın Demografik Yapısı", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 12, 2007, pp. 65-87.

Dinç, Güven, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Antalya'ya Olan Göçler ve Sonuçları (1800-1923)", *Geçmişten Günümüze Göç*, II, ed. Osman Köse, Samsun 2017, pp. 771-788.

Driault, Edouard, Şark Meselesi, "Bidâyet-i Zuhûrundan Zâmanımıza Kadar", trans. Nafiz, ed. Emine Erdoğan, Berikan Yayınevi, Ankara 2005.

Gökbilgin, M. Tayyib, "Navarin", *MEB İslam Ansiklopedisi*, Vol. IX, Eskişehir 1983, pp. 127-134.

Gökpınar, Vasıf, *Mora Muhacirleri Meselesi*, Istanbul University, Faculty of Letters, Department of History Undergraduate Thesis, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi Nr. 6973, İstanbul 1973.

Güneş, Mehmet, "Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili", *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış*, 8/15, Ankara 2014, pp. 221 – 240.

Hatipoğlu, M. Murat, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922),* Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1988.

Howarth, David, *The Greek Adventure: Lord Byron and Other Eccentrics in the War of Independence*, Published by Collins, London 1976.

Hülagü, Metin, "1897 Türk-Yunan Harbine Kadar Osmanlı İdaresinde Girit", *XIV. CIEPO (Çeşme 18-22 September 2000) Sempozyumu Bildirileri,* Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2004, pp. 321-347.

İpek, Nedim, "Rum İsyanı ve Sonrasında Türk-Yunan Nüfusu Meselesi", *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler İçinde*, Serander Yayınevi, Trabzon 2006, pp. 79-94.

İpek, Nedim, "İzmir ve Göç", *Uluslararası İzmir Göç ve Mübadele Sempozyumu Bildiri Kitabı*, İzmir 2018, pp. 201-209.

İpek, Nedim, "Rumeli'den Anadolu'ya Göç", *Mübadele Şen Gittik & Yaslı Döndük*, 15-19, Samsun Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Derneği Kültür Yay., Samsun 2011.

İpek, Nedim, "Yunanistan'ın Nüfus Siyaseti ve Mora'dan Batı Trakya'ya Kadar Türkler", *Yakın Tarihimizde Türklere Karşı İşlenen Katliam ve Sürgünler*, ed. Mustafa Kahramanyol, Ankara 2006, pp. 95-107.

İzmir İli İlçelerinin Sorunları, Çözüm Önerileri ve Yatırım Olanakları, İzmir Ticaret Odası Yay., İzmir 2016.

Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi, 18. ve 19. Yüzyıllar*, Vol. I, Küre Yay., İstanbul 2009.

Jorga, Nicola, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1774-1912),* Vol. V, trans. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yay., İstanbul 2009.

Kahraman, Kemal, "Cezayir (Osmanlı Dönemi)", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Vol. VII, İstanbul 1993, pp. 486-489.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1995.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi (Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri 1789-1856),* Vol. V, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2011.

Karpat, Kemal, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, trans. Bahar Tırnakçı, Timaş Yay., İstanbul 2010.

Kırlı, Cengiz, "Devlet ve İstatistik: Esnaf Kefalet Defterleri Işığında III. Selim İktidarı", *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, pp. 183-212.

Kütükoğlu, Mübahat S., "İzmir Şehri Nüfusu Üzerine Bazı Tesbitler", *İzmir Tarihinden Kesitler*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir 2000, pp. 13-25.

Kütükoğlu, Mübahat S., "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri (Türk Yunan İlişkileri)*, ATASE, Ankara 1986, pp. 133-161.

Kütükoğlu, Mübahat S., *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı),* Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2010.

La Gorce, *Çağlar Boyu Yunanlılar*, Turkish ed. Doğu Araştırma Merkezi, Belge Yay., Ankara 1986.

McCarthy, Justin, *Osmanlı'ya Veda,* trans. Mehmet Tuncel, Etkileşim Yay., İstanbul 2006.

McCarthy, Justin, *Ölüm ve Sürgün, Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, trans. Fatma Sarıkaya, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2012.

Menekşe, Metin, "Mora Müslümanlarının Hazin Hikâyesi: İsyan, Zorunlu Göç ve İskân (1821 1832) Sürecine Genel Bir Bakış" , *Tarih Okulu Dergisi (TOD),* Nisan 2020, Year 13, No. XLV, pp. 784-832.

Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yay., İstanbul 2013.

Örenç, Ali Fuat, *Balkanlarda İlk Dram: Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan,* Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2009.

Örenç, Ali Fuat, "Yunanistan'ın Bağımsızlığı Sürecinde Yok Edilen Mora Türkleri", *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 11/12, 2011, pp. 5-32.

Örenç, Ali Fuat, *Yakındönem Tarihimizde Sisam Adası (1821-1923),* Istanbul University, Institute of Social Sciences, Department of Contemporary History Unpublished Master's Thesis, İstanbul 1995.

Sezer Feyzioğlu, Hamiyet, *Tepedelenli Ali Paşa İsyanı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2017.

Sezer, Hamiyet, "Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı (1821-1829)", *Osmanlı,* II, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, pp. 87-93.

Sonyel, Salahî, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", *Belleten*, LXII/233, Ankara 1988, pp. 107-120.

Toprak, Serap, "19. Yüzyıl Milliyetçilik Çıkmazında Rumlar", *Yeni Türkiye Dergisi*, 68, 2015, pp. 2840-2884.

Türsan, Nurettin, *Mora Ayaklanması ve Yunan Bağımsızlığı*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1994.

Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-1994),* Filiz Kitabevi, İstanbul 1989.

Üçok, Coşkun, *Siyasal Tarih (1789-1960),* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Ankara 1978.

Yakupoğlu Erket, E., "Mora Yarımadasından Türk Göçü ve Yahya Hakkı'nın Eserlerinde Göç Olgusu", *Doğu Göç Edebiyatı*, ed. Onur Kılıçer-Hatice Görgün, Demavend Yay., İstanbul 2017, pp. 79-87.

Yenidünya Gürgen, Süheyla, *Devletin Kahyası, Sultan'ın Efendisi, Mehmed Said Hâlet Efendi*, Dergâh Yay., İstanbul 2018.

Yoğurtçuoğlu, Arzu, *Rum İsyanı ve Yunanistan Devleti'nin Kuruluşu (1821-1830),* Gazi University, Institute of Social Sciences, Unpublished Master's Thesis, Ankara 1999.

Appendix

Appendix 1: First Pages of Civil Registry Books

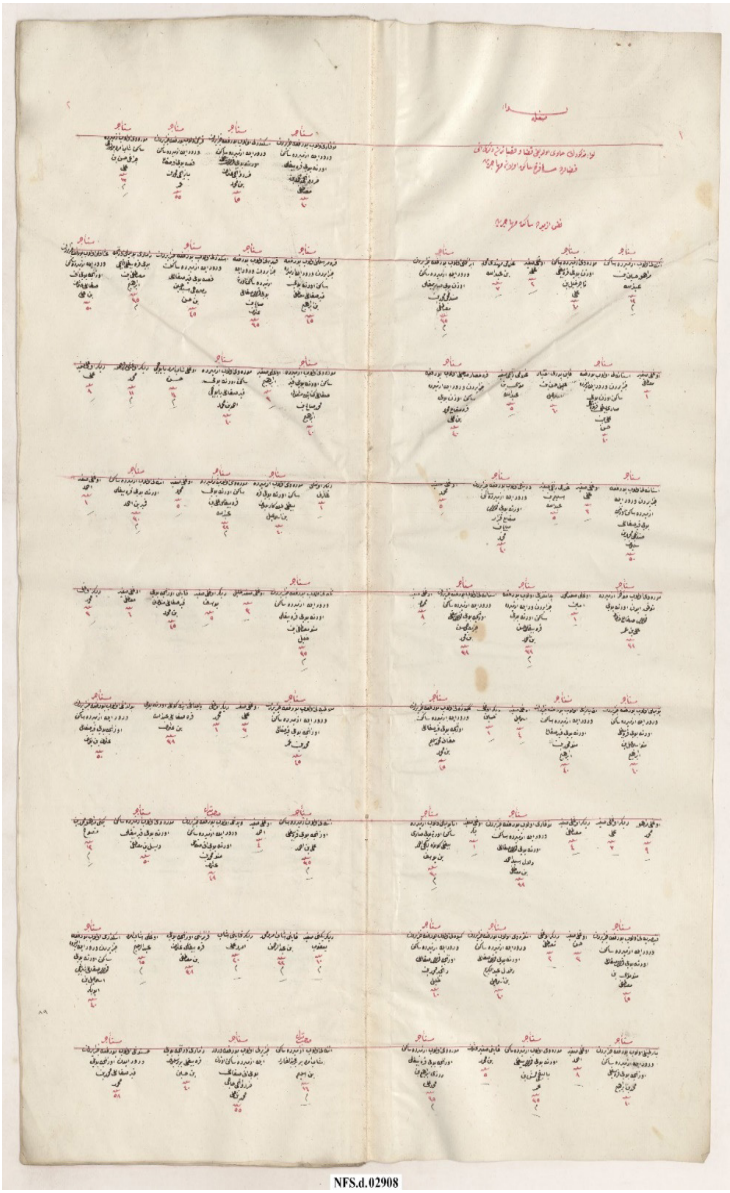

NFS.d., 02908, H. 1246/A.D. 1830-1831

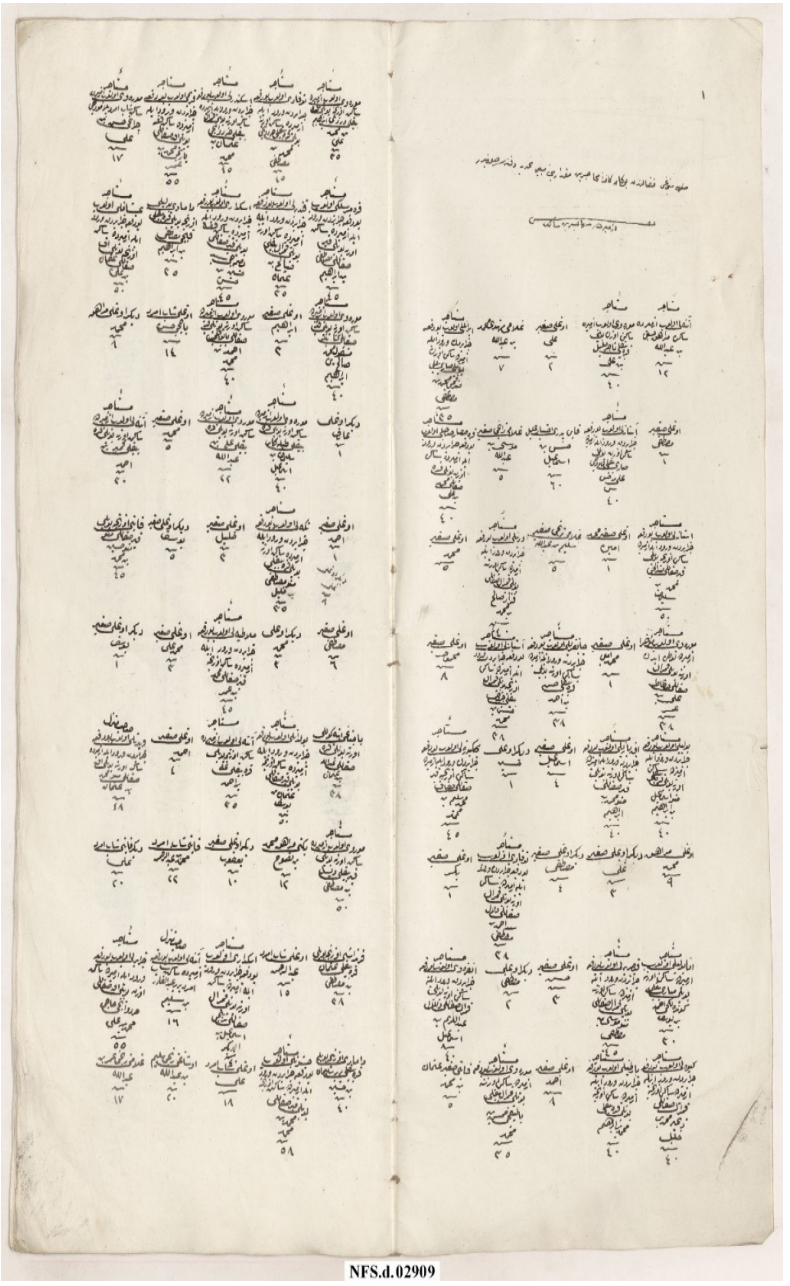

NFS.d., 02909, H.1259/A.D.1843-1844

Rodos ve Oniki Ada'nın Yunan Hakimiyetine Girişi ve Yunanistan'ın Adalarda Yaşayan Türklere Yönelik Uygulamaları

Necdet Hayta*

Öz

1522 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilen Rodos ve Oniki Ada, 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Türk hakimiyeti altında kaldı. İtalya, Trablusgarp Savaşı sırasında 1912'de Rodos ve Oniki Ada'yı işgal etti. Aynı yıl Balkan Savaşları sırasında da Ege Denizi'ndeki diğer adalar Yunanistan tarafından işgal edildi. Rodos ve Oniki Ada'daki İtalyan hakimiyeti 1947 yılına kadar devam etti. 1947'de imzalanan Paris Antlaşması'nın 14. maddesi ile Rodos ve Oniki Ada, askerden arındırılmaları şartıyla Yunanistan'a devredildi. Günümüzde Rodos ve İstanköy'de resmi olmayan kayıtlara göre sayıları 9.000'i geçen Türk nüfus yaşamaktadır. Ancak Yunanistan tarafından bu adalarda yaşayan Türklerin asimilasyonunu gerçekleştirmek üzere çeşitli politikalar uygulanmaktadır. İş kurma ve taşınmaz mal satın almaya izni verilmemesinden dolayı 1950'den sonra Türklerin adalardan Türkiye'ye yönelik göç hareketi hızlanmıştır. Oniki Ada'dan ayrılmak zorunda kalan Türklere Rodos'a tekrar dönmeyeceklerine dair belge imzalatılmış; 1967 yılında Yunanistan'da cuntanın yönetime gelmesiyle, Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerin de etkisiyle, Rodos ve İstanköy'de yaşayan Türkler üzerinde baskılar artmıştır. 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs Barış Hareketi'nden sonra adalardan göç edenlerin sayısı en yüksek düzeye ulaşmıştır. Rodos ve İstanköy'de Türkçe eğitim veren okullar 1972 yılından itibaren kapatılmış, dinî eğitim haklarını dahi kullanamaz hale gelmişlerdir. Batı Trakya'da olduğu gibi Rodos ve İstanköy'de de Türk kültürel kimliğinin korunması ve geliştirilmesi konusunun Avrupa Birliği üyesi olan Yunanistan'ın önde gelen görevlerinden biri olması gerekirken, bu adalarda yaşamakta olan Türkler, tanımadıkları

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih ABD, Ankara/TÜRKİYE, nhayta@gazi.edu.tr ORCID: 0000-0002-8707-3637 DOI:10.37879/9789751758866.2024.337

kişilere Türk olduklarını ifade edememekte, Yunan Müslümanı olduklarını söylemek zorunda kalmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Rodos, Oniki Ada, Yunanistan, Asimilasyon, Türkler.

The Entry of the Rhodes and the Dodecanese Islands Under the Greek Control and the Greeks' Treatment of the Turks Living on the Islands

Abstract

Rhodes and Dodecanese conquered in 1522 by the Ottoman Empire has been under Turkish domination up to the first quarter of 20th century. Italy occupied them in 1912 during the Tripolitanian War. At the same year, other islands in the Aegean Sea have been occupied by Greece during the Balkan Wars. Italian domination continued up to 1947 in Rhodes and Dodecanese. Both places were passed on to Greece with the 14th article of Paris Treaty signed in 1947 providing that both would have been purified from soldiers. According to unofficial data, more than 9.000 Turks are living in Rhodes and Kos, nowadays. Yet, various policies are executed by Greece in order to assimilate those Turks living in those islands. The migration of Turks from the islands towards Türkiye was accelerated after 1950s because of the ban of entrepreneurship and land property. Turks who were forced to leave Dodecanese had to sign documents declaring that they will have not returned to Rhodes. The pressures on the Turks in Rhodes and Kos were hardened due to the junta government in Greece in 1967 and the impact of happenings in Cyprus. After the Peace operation of Türkiye in 1974, the number of migrants from the islands reached the peak. The schools teaching Turkish language in Rhodes and Kos were closed in 1972, and Turks even could not use their right of religious education. Even though it has to be one of the prominent duties of Greece as a member of EU to protect and enhance the theme of Turkish cultural identity not only in Western Thrace, but also in Rhodes and Kos, nevertheless, Turks living in those islands cannot identify themselves as Turk to those whom they do not know; instead they have to identify themselves as Greek Muslims.

Keywords: Rhodes, Dodecanese, Greece, Assimilation, Turks.

Türk Hakimiyetinden Önce Ege Adaları

Tarihin çok eski devirlerinden beri yerleşim yeri olan Ege Adaları, zaman içinde pek çok kez el değiştirmiştir. Kavimler göçü sonucunda MÖ 2000-1200 yılları arasında Akalar'ın ve Dorlar'ın, MÖ 5. yüzyılda da Persler'in, MÖ 334'te doğu seferine başlayan Makedonyalı İskender'in kontrolüne geçen Ege Adaları, daha sonra Roma İmparatorluğu, Cenevizliler, Araplar ve Bizans tarafından ele geçirildi. Ege Adaları, Bizans Dönemi'nde de Bizans ile İtalyan devletleri arasında el değiştirmiş, özellikle Cenevizlilerin eline geçmiştir. Bu mücadeleler olurken, Akka'nın Müslümanlarca geri alınmasından sonra Kıbrıs'a göçen San Giovanni (St. Jean) Şövalyeleri, kendileri için daha iyi bir yurt aramış ve Rodos'u bu iş için seçmişlerdi. Papa V. Clementus (1305-1314) ile Fransa Kralı Philippe le Bel'in de desteğini sağlayan şövalyeler 1309 sonlarında adaya çıkmışlar ve Rodos çevresindeki Oniki Ada'yı da ele geçirmişlerdi. St. Jean Şövalyeleri bundan böyle *Rodos Şövalyeleri* adıyla anılır olmuşlardı.[1]

Rodos ve Oniki Ada'nın Türk Hakimiyetine Girişi

Osmanlılar ancak Yıldırım Bayezid Dönemi'nde Ege'ye açılmaya başladılar. Bu nedenle adaların fethine İstanbul'un fethinden sonra girişilebildi. Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde bu adaların büyük kısmı Boğazönü adalarından başlanılarak fethedildi. Bunlardan ilki İmroz (Gökçeada), Semadirek ve Taşoz adaları oldu (1456). Yine aynı sene içinde, Limni adası (1456), 1462 senesinde Midilli, 1479'da da Sisam adası fethedildi. Rodos ve Oniki Ada'nın fethi ise Kanuni Sultan Süleyman tarafından gerçekleştirildi. 14 Haziran 1522'de İstanköy'ü işgal eden Türk donanması, 24 Haziran'da Rodos'a çıkartma yapmış ve 6 ay kadar süren bir kuşatmadan sonra şövalyeler Gran Maestro'su Philippe Villiers de l'Isle-Adam, 21 Aralık 1522'de imzaladığı anlaşma ile adayı teslim etmek zorunda kalmıştı. 213 yıl süren şövalyeler devri böylece biterken Rodos'la birlikte Oniki Ada'dan diğerleri de Türk egemenliği altına alınmışlardı. Kerpe ve Kaşot adaları ise, Barbaros Hayreddin Paşa'nın kaptan-ı derya olduğu dönemde 1538 yılının Eylül ayında Osmanlıların eline geçti. Ege Adaları içerisinde fethedilen en son ada ise Sakız Adası idi (1566). Böylece belli bir güce ulaşmış olan Osmanlı Donanması tarafından Ege'deki adaların fethi tamamlanmış oldu.[2]

1 Cemalettin Taşkıran, *Oniki Ada'nın Dünü ve Bugünü*, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 1996, s. 38-43.

2 Necdet Hayta, *1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu*, Atatürk Araştırma Merkezi Ya-

Ege'deki bu adalar, 1820'lere kadar tartışmasız bir şekilde Osmanlı egemenliği altındayken, Yunan isyanı sırasında bu egemenlik ilk kez ciddi bir tartışma konusu oldu. Yunanistan'ın bağımsızlığından sonra Batı ve Güney-Batı Ege adaları Yunanistan sınırları içinde, Doğu ve Kuzey Ege Adaları da Osmanlı egemenliği altındaydı. Ancak bu denge önce 1911-1912 Türk-İtalyan savaşında sonra da 1912-1913 Balkan Savaşlarında fiilen altüst oldu. Önce İtalya, hemen arkasından da Yunanistan Osmanlı hakimiyetindeki Ege Adaları'na ayak bastılar.

Trablusgarp Savaşı Sırasında Ege Adaları

Millî birliğini geç kuran ve Avrupa'nın büyük devletlerinin sömürge edinme çabalarının gerisinde kalmak istemeyen İtalya, gözünü Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki toprağı Trablusgarp'a dikti. 1911 Eylül'ünün ikinci haftasından itibaren askeri hazırlıkları iyice ortaya çıkan İtalya, 28 Eylül 1911 günü İstanbul'daki elçisi De Martino vasıtasıyla Sadrazam Hakkı Paşa'ya bir ültimatom vererek, işgal sırasında kendilerine direnilmemesi için mahalli makamlara emir verilmesini istemiş ve kabul edilmesi mümkün olmayan bu ültimatomun reddi üzerine Trablusgarp'a kuvvet sevk ederek Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa girmişti. İtalya'nın Trablusgarp'a sevk ettiği ordu ve donanması sayı ve kuvvet bakımından Osmanlı ordu ve donanmasından kat kat üstündü. Fakat savaş başlayalı aylar olmasına rağmen ancak kıyı şeridinde bazı yerlere sahip olabilmişti, kıyıdan içeri nüfuz edememişti. Bunun üzerine İtalya, savaşı Osmanlı Devleti'nin değişik alanlarına yayarak, Osmanlı yönetimini Trablusgarp ve Bingazi'nin kendisine bırakılması konusunda mecbur bırakmaya çalıştı. Bu amaçla Kızıldeniz'deki bazı Osmanlı sahillerini topa tutarak burada bulunan Osmanlı savaş gemilerinden bazılarını batıran İtalyan donanması, 24 Şubat 1912'de Beyrut Limanı'nı bombardıman ettikten sonra 18 Nisan 1912'de de Çanakkale Boğazı'na saldırdı.

Bu saldırılardan istediği sonucu alamayan İtalya, bu defa *gözünü Ege Adalarına dikti* ve bu konuda büyük devletlerin iznini aldı. İtalya bu teşebbüsüyle aynı zamanda *Trablusgarp ve Bingazi'ye denizden yapılan askeri sevkiyatı önlemeyi, ileride Anadolu'ya nüfuz etmek için bir köprübaşı elde etmeyi ve Trablusgarp'ta beklenen başarının gecikmesinden dolayı kamuoyunda meydana gelen sabırsızlığı gidermeyi* de düşünüyordu.

---

yınları, Ankara 2020, s. 7-8; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1983, s. 32-41.

İtalyan donanması, adaları işgal için harekete geçti. Oniki Ada grubu içinde işgal edilen ilk ada 28 Nisan'da Astropalya (Stampalia) oldu. Astropalya'nın işgalini 4 Mayıs'ta Rodos'a asker çıkarılması, ardından da Herke, Kerpe, Kaşot, İncirli, İlyaki, Leros, Patmos, Klimli, Lipsos ve Sömbeki adalarının işgali takip etti. En son işgal edilen ada ise 20 Mayıs'ta İstanköy oldu.

İtalya'nın bu işgalleri O'na beklenen sonuçları sağlamadı. Çünkü Osmanlı Devleti, bu işgallerin Trablusgarp ve Bingazi konusunda daha önce dile getirdiği görüşlerini değiştiremeyeceğini açıkladı. Nitekim *Le Matin* gazetesinin İstanbul muhabirine verdiği demeçte Harbiye Nazırı Şevket Paşa *bütün Adalar Denizi'ndeki adaları işgal etseler bile Trablusgarp ve Bingazi'nin İtalya'ya ilhakını onaylamayacaklarını* bildiriyordu.

Problemin bu şekilde kilitlenmesi üzerine yapılan girişimler sonucu İsviçre'nin Lozan şehrinde barış için görüşmeler başladı. Bu tarihlerde Balkanlarda meydana gelen gelişmeler, Osmanlı Devleti'nin bu problemi bir an önce bitirmek zorunda bıraktı ve sonuçta 15-18 Ekim 1912 tarihleri arasında Uşi'deki iki taraf delegeleri, bir gizli anlaşma ile onun eklerini oluşturan bir barış anlaşmasını ve üç protokolü imzaladılar. Bu anlaşmanın 2. maddesi doğrudan Rodos ve Oniki Ada'ya aitti. Buna göre:

> Andlaşmanın imzasını takiben Osmanlı Hükümeti Trablusgarp ve Bingazi'deki, İtalya Hükümeti de Adalar Denizi'nde işgal ettiği adalardaki subay ve askerlerini çekmeyi taahhüd eder. İtalyan subay ve askerleri ile mülki memurlarınca adı geçen adaların fiilen boşaltılması, Osmanlı subay ve askerleri ile mülki memurlarının Trablusgarp ve Bingazi'yi boşaltmalarını takiben gerçekleşecektir.

Bununla birlikte bu sırada çıkmış olan Balkan Savaşı sırasında Yunanistan'ın söz konusu adaları işgal edebileceği endişesi yüzünden, İtalya ile gizli bir anlaşma yapılmıştı. Sadrazam Kamil Paşa tarafından Harbiye Nezareti'ne yazıldığına göre:

> Andlaşma gereğince Trablusgarp ve Bingazi'nin tarafımızdan tahliyesini müteakip, İtalya işgali altında bulunan adaları tahliye edecekti. Ahalisi asli ve savunma kuvvetinden mahrum olan bu adaların Yunanlılar tarafından işgali muhtemel bulunduğundan, Yunan Hükümeti ile barış anlaşmasına varana kadar, adaların İtalyanların işgalleri altında kalması için Osmanlı Devleti'yle İtalyan Devleti anlaşmışlardır. Başka önlem almaya gerek kalmamıştır.

Bu anlaşma ile Rodos ve Oniki Ada geçici olarak İtalyan işgaline bırakılıyordu.[3]

Balkan Savaşları Sırasında Ege Adaları

Osmanlı Devleti bu endişelerinde haksız değildi. Balkan devletlerinden Sırbistan ve Bulgaristan, 1911 Ekim'inde başlayan ve 1912 baharının başlarına kadar devam eden görüşmeler sonucu 13 Mart'ta bir ittifak anlaşması imzaladılar. Böylece 1912 sonbaharında Balkan Devletleri, kompleks bir ittifak ağı ve karmaşık çeşitli anlaşmalar ile Sofya merkezli olarak Osmanlı Devleti'ne karşı bir araya geldiler. Askeri çatışmalar 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilanı ile başladı. Bu tarihi izleyen iki hafta içerisinde Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan da Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa girmişlerdi.

Bu savaşta Osmanlı Devleti ciddi bir varlık gösteremedi ve yüzyıllardır idaresi altında bulunan Balkan topraklarının önemli bir kısmını kaybetti. Aynı zamanda İtalya'nın geçici işgaline bırakılan adalar dışındaki Ege'de yer alan belli başlı bütün adalar Yunanistan tarafından işgal edildi. Zor duruma düşen Osmanlı Devleti ateşkes istedi. Görüşmeler 16 Aralık 1912'de Londra'da St. James sarayında başladı. Bu arada Londra'da toplanması kararlaştırılan bir konferans daha vardı ki o da burada bulunan 5 büyük devletin (Fransa, Rusya, Almanya Avusturya-Macaristan ve İtalya) büyükelçilerinin İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey başkanlığında gerçekleştirdiği "Büyükelçiler Konferansı" idi. Büyükelçiler Konferansı da 17 Aralık 1912'da toplandı. Grey'e göre Konferansın amacı *herhangi bir konuda en iyi çözümü bulmak değil büyük devletler arasında barışı korumaktı.*

İngiltere Dışişleri Bakanı Grey'in yoğun çabaları sonucu 30 Mayıs 1913'te anlaşma metnini imzaladılar. Bu anlaşmanın 5. maddesine göre *Ege Adaları konusunda karar büyük devletlere bırakılacaktı.* Büyük devletler kararlarını 13 Şubat 1914'te Yunanistan'a 14 Şubat'ta da Osmanlı Devleti'ne bildirdiler. Bu karara göre büyük devletler*; Gökçeada, Bozcaada ve Meis adasını Türkiye'ye, Yunan işgalindeki diğer adaları da Yunanistan'a* vermeyi kararlaştırmışlardır. Bu kararda, adaların idaresi altında kalmaya devam etmesini isteyen İtalya'nın çabaları sonucu Rodos ve Oniki Ada konusunda herhangi bir husus yer almamıştır.

3 Necdet Hayta, "Rodos İle 12 Ada'nın İtalyanlar Tarafından İşgali ve İşgalden Sonra Adaların Durumu (1912-1918)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 5, Ankara 1994, s. 131-137.

Ege Adaları I. Dünya Savaşı'nda zaman zaman pazarlık konusu olmuş, hatta 26 Nisan 1915'te İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya arasında imzalanan Londra Andlaşması'nın 8. maddesi ile Rodos ve Oniki Ada'daki İtalyan egemenliği, yanlarında savaşa girmesine karşılık müttefiklerince tanınmıştır.

Savaştan sonra 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Anlaşması da bu adaları İtalya ile Yunanistan arasında paylaştırmıştır. Andlaşmanın 122. maddesi halen İtalyan işgalinde bulunan Rodos ve Oniki Ada ile Meis'i İtalya'ya bırakırken, 84. maddesi de büyük devletler kararı ile Osmanlı Devleti'ne bırakılan Gökçeada ve Bozcaada da dahil diğer Ege Adaları'nı Yunanistan'a bırakıyordu. Ancak yürürlüğe girmemiş olan bu andlaşmadan sonra Türkiye için bu konu Lozan Konferansı'nda ciddi olarak gündeme gelmiştir.[4]

Lozan Konferası'nda Rodos ve Oniki Ada

Lozan Konferansı başlamadan önce burada takip edilecek esaslar hakkında Bakanlar Kurulu'nda kaleme alınan ve Lozan'da Türkiye'yi temsil edecek olan delegasyona verilen talimatın 4. maddesine göre, *müzakerelerde adalar konusunda duruma göre davranılması, kıyılarımıza pek yakın adaların ülkemize katılması, olmazsa Ankara'dan sorulması* isteniyordu.[5] Bu konferans sırasında Türk delegasyonu Yunan işgalindeki Doğu Ege Adalarını istemiş, özellikle Gökçeada ve Bozcaada ile birlikte Limni ve Semadirek adalarının egemenliğinin Türkiye'ye verilmesi hususunda ısrar etmiştir. Fakat bu isteğe Yunanistan ile O'nu destekleyen İngiltere ve müttefiklerinin; 30 Mayıs 1913 tarihli Londra Anlaşması'nın 5. maddesi ve 14 Kasım 1913 tarihli Atina Andlaşmasının 15. maddesi hükümleri uyarınca *Ege Adaları konusunda kararın büyük devletlere bırakıldığını* ve büyük devletlerin de 13 Şubat 1914'te Yunanistan'a 14 Şubat'ta da Osmanlı Devleti'ne bildirdikleri kararlarıyla söz konusu adaları Yunanistan'a bırakmış olduklarını söyleyerek karşı çıkmalarından dolayı alınmaları mümkün olmamış, sadece büyük devletler kararında olduğu gibi Gökçeada ve Bozcaada Türkiye'ye bırakılmıştır. Andlaşmanın 13. maddesiyle bu adalar askerden arındırılmış bir statüye tabi tutulmuştur. Rodos ve Oniki Ada konusunda ise Konferans boyunca Türk tarafından bir talep ve görüşme isteği olmamıştır. Halbuki daha önce da ifade ettiğimiz gibi Uşi Andlaşması gereği İtalya'nın bu adaları Türkiye'ye iade etmesi gerekiyor-

4 Daha geniş bilgi için bk. Necdet Hayta, *Balkan Savaşlarının Diplomatik Boyutu ve Londra Büyükelçiler Konferansı (17 Aralık 1912 11 Ağustos 1913)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2008.

5 Bilal Şimşir, *Lozan Telgrafları*, C I, TTK Yayınları, Ankara 1990, s. X.

du. Yine Balkan Savaşı sebebiyle iki ülke arasında yapılan gizli anlaşmayla da iade edilmesi işlemi Yunan Hükümeti ile barış andlaşmasına varılmasından sonraya bırakılıyordu. Bu yüzden egemenlik konusunda diğer adalara nazaran Türkiye'nin daha sağlam dayanakları vardı. Oysa Rodos ve Oniki Ada konusu, sadece büyük devletlerin komisyonlarda görüşülüp de bir karara varılamayan işleri kendilerine göre bir şekle sokup hazırladıkları ve 31 Ocak 1923'teki oturumda Türk heyetine tebliğ ettikleri bir andlaşma taslağının 15. maddesi içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Bu madde ile Osmanlı Devleti'ne bırakılan Meis adası ile Rodos ve Oniki Ada İtalya'ya bırakılıyordu ki bu Rodos ve Oniki Ada ile birlikte Meis'i de elden çıkarmamıza sebep olacaktır. Bu yüzden Konferansın birinci dönemi sona erdikten sonra Türk Heyeti Ankara'ya döndüğünde, Millet Meclisi'nde konu ile ilgili eleştirilere maruz kalmıştır. Yine bu yüzden olmalıdır ki Konferansın ikinci devresinde Meis'i almak için çaba gösterilmiş, ancak bahsedilen andlaşma taslağına 4 Şubat'ta verilen cevapta bu adanın da İtalya'ya bırakılması kabul edilmiş olduğundan dolayı geri almak mümkün olmamıştır.

Arşiv belgelerinden anlaşıldığına göre; savaştan sonra müttefikleri tarafından aldatılan ve kendine vaat edilen İzmir'in Yunanistan'a bırakılmasından dolayı kırgın olan İtalya, Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Kurtuluş Savaşı hareketinin önemli başarılar elde etmesi üzerine, işgal ettiği Anadolu topraklarını terk ederek; Türklere şirin görünmek suretiyle birtakım tavizler koparmak istemektedir. Bu yaklaşımını Lozan Konferansı sırasında da sürdürmekte olan İtalya bazı ekonomik imtiyazlar peşindedir. Türkiye ise Lozan'da kurtlar sofrasında tek başına mücadele etmenin sıkıntısını yaşamaktadır. Bu yüzden müttefikler arasında yer alan İtalya'nın bu yaklaşımına sıcak bakmakta, bir yandan ekonomik tavizler konusunda İtalya'yı oyalarken diğer taraftan O'nu ürkütmemek için yaklaşık 10 yıldan beri İtalyan işgalinde bulunan Rodos ve Oniki Ada üzerindeki isteklerine karşı çıkmamaktadır.

Nitekim 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması'nda adalar konusu son halini bulmuştur ki Andlaşmanın 12. ve 16. maddeleri Ege Adaları ile ilgilidir. 12. madde; *Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adası dışındaki Kuzey ve Doğu Ege Adalarının Yunanistan'a bırakıldığını;* 13. madde, *Yunanistan'a bırakılan adaların askerden arındırılmış statüsünü*; 14. madde, *Türkiye'ye bırakılan adaların statüsünü;* 15. madde Türkiye'nin Rodos ve *Oniki Ada ile Meis üzerindeki tüm hak ve sıfatlarından İtalya lehine feragat ettiğini*; 16. madde ise *Türkiye'nin egemenliği bu andlaşmada tanınmış adalardan başka diğer bütün adalar üzerindeki her türlü haklarından vazgeçmiş olduğunu* bildiriyordu.

Ancak yine bu *maddeyle söz konusu adaların geleceğinin düzenlenebileceği* ihtimali de kabul ediliyordu ki Türkiye ile İtalya 4 Ocak 1932'de Meis Adası bölgesinde yer alan kimi adacıklar ile Bodrum Körfezi karşısında yer alan Karaada'nın hangi devlete ait olacağı konusunda bir anlaşma imzalamışlardı. 10 Mayıs 1933'te yürürlüğe giren bu anlaşmayla Karaada Türkiye'de kalmış, Meis'e tabi 30 adacıktan 19'u Türkiye'ye 11'i ise İtalya'ya verilmiştir.[6]

II. Dünya Savaşı Sırasında Rodos ve Oniki Ada

Bu konu II. Dünya Savaşı sırasında da bilhassa Almanya tarafından zaman zaman gündeme getirilmiştir. Almanya, Türkiye'ye karşı Ege Adaları'nı kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalışmıştır. Bu savaşta, özellikle İtalya'nın savaştan çekilmesinden sonra, Ege'de İngiltere ile Almanya arasında önemli mücadeleler meydana gelmiş ve adalar zaman zaman iki ülke arasında el değiştirmiştir. Almanya'nın Türkiye Büyükelçisi Von Papen'e göre, bu dönemde adalar konusu, Türk politikacıları arasında tartışma konusudur ve Türk Hükümeti içinde adalar konusunda bir fikir birliği yoktur. Türkler, müttefikler ile Almanlar arasında zor duruma düşmemek için adalar konusunda kararsızlık ve anlaşmazlık içindedirler.

Ege Adaları ile ilgili bir gelişme de savaşın son safhalarında yaşanmıştır. Savaşın gittikçe aleyhlerine dönmesi üzerine Almanlar, Türkiye'ye müracaat ederek işgalleri altındaki Ege adalarını Türkiye'ye devretmek istediklerini bildirdiler. Fakat, savaşa katılmadığımız için ganimetten pay almamız için bir sebebin olmadığını, aksine bunun yaşamakta bulunduğumuz şartlar içinde tehlike doğurabileceğini düşünen Hükümet, önce teklif hakkında İngilizlere bilgi vermeyi uygun gördü. İngilizler cevaplarında, Adalar'a ihtiyaçlarının olduğunu, kendilerinin işgal edeceğini bildirince konu kapandı. 1944 yazında Türk-Sovyet ilişkileri çok soğumuştu ve Türkiye bir Sovyet tehdidi altında idi. 1944 sonbaharında İngiltere Yunanistan'a asker çıkardı, Türkiye de Yunanistan'la yeniden iş birliği sağlamak için 1944 Kasım'ında Oniki Ada üzerinde hiçbir talep ve iddiası olmadığını Yunan Hükümeti'ne bildirdi. Yunanlılar ise buraları ele geçirmek için çoktan hevesliydiler. Almanların 7 Mayıs 1945'te teslim olmaları üzerine 8 Mayıs'ta kurulan İngiliz idaresi her ne kadar Rodos ve Oniki Ada'ya hâkim görünüyorsa da idarenin her kademesinde Yunanlılar yer almış bulunuyordu.

6 Daha geniş bilgi için bk. Necdet Hayta, *1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2020, s. 135-152.

Savaş sona erince 12 Temmuz 1946'ya kadar devam eden barış toplantılarında söz konusu adaların Yunanistan'a verilmesi kararlaştırılmıştır. 10 Şubat 1947'de İtalya dahil 21 devlet tarafından imzalanan İtalyan Barış Antlaşması'nın 14. maddesinde bu ifade edilmiştir. Yalnız Lozan Antlaşması'ndan farklı olarak, *bu adaların ve onlara bitişik adacıkların askerden ve silahtan arındırılmaları* öngörülmektedir. Böylece Yunanistan Oniki Ada'yı da sahiplenmiştir.[7]

Rodos ve İstanköy Türklerinin Sorunları

Vatandaşlık Sorunu

Rodos ve İstanköy Türklerinin çoğunluğunu, ağırlıklı olarak 1573 yılında Rodos'un fethinden sonra buraya yerleştirilen Karaman Beyliği Türkleri ile 1897'de Girit'ten göç eden Türkler oluşturmaktadır. Rodos ve İstanköy Türkleri, 1912'de İtalya'nın bu adaları işgal etmesi ile cemaat olarak kabul edilmiştir. 1947'de adaların Yunanistan'a verilmesinden sonra Türklerin pek çoğu, kültürel kimliklerinin kabul görmemesi, şiddet ve nefret ortamının yaratılması, iş kurma ve gayrimenkul satın almalarına izin verilmemesi gibi nedenlerle Türkiye'ye göç etmiş bulunmaktadır. 1950'den sonra Türklerin adalardan Türkiye'ye yönelik göç hareketi daha da hızlanmıştır. Onikiada'dan ayrılmak zorunda kalan Türklere Rodos'a tekrar dönmeyeceklerine dair belge imzalatılmış; 1967 yılında Yunanistan'da cuntanın yönetime gelmesiyle, Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerin de etkisiyle, Rodos ve İstanköy'de yaşayan Türkler üzerinde baskılar artmıştır. 1955-1998 yılları arasında, Yunan Vatandaşlık Kanunu'nun 19. maddesi nedeniyle birçok Türk, Yunan vatandaşlığını da kaybetmiştir. 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs Barış Hareketi'nden sonra adalardan göç edenlerin sayısı en yüksek düzeye ulaşmıştır. Bu maddeye dayanılarak Yunan makamlarınca vatandaşlıktan çıkarılan Türklerin sayısı gizli tutulmakla birlikte yaklaşık 60 bin Türkün yurttaşlıktan çıkarıldığı tahmin edilmektedir. Yurttaşlıktan çıkarılanlardan çoğu Türkiye, ABD ve Almanya'ya öğrenim görmek üzere giden öğrencilerdir. Buna ek olarak Rodoslu olan ve halen Yunan nüfus cüzdanına sahip olan kişilerin dahi, Rodos Belediyesi'nde bulunan kayıtlarının silindiği söylenerek bu kişilere yeni nüfus cüzdanı verilmemektedir.[8]

7 Daha geniş bilgi için bk. Necdet Hayta, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adaları Sorunu", *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 12/S. 36, Ankara 1996.

8 Mustafa Kaymakçı-Cihan Özgün, *Rodos ve İstanköy Türklerinin Yakın Tarihi "Ege Deni-*

Eğitim ve Türkçe Öğrenme Hakkı Sorunları

Rodos ve İstanköy Türkleri, Türk kültürünün birer asli unsuru olmalarına karşın, aynı zamanda Yunanistan devletinin birer yurttaşıdırlar. Bu yüzden adalar halkı için eğitim sorunu, Türk kökenli bir ailenin bireyi olmak ile Yunan devletinin bir vatandaşı olmak arasında sıkışıp kalmıştır. Lozan Antlaşması gereği Batı Trakya Türklerinden farklı olarak Onikiada Türkleri ekalliyet [azınlık] olarak tanınmamış bulunduğundan, adalardaki Türk okullarına Türkiye'den öğretmen gönderilmesi mümkün olamamıştı. Yunanistan'ın adalara egemen olmasından sonraki süreçte, Rodos ve İstanköy'deki okullarda özelikle tarih, coğrafya gibi dersleri Yunanca öğretmeleri dikkat çekicidir. Bunun yanında fizik, kimya, matematik gibi derslerin Türkçe öğretilmesi de bir o kadar da düşündürücüdür.

Rodos'ta Türkçe öğrenim veren son okullardan biri olan Süleymaniye Medresesi'nin adı, 1972 yılında Rodos 13. Şehir İlkokulu olarak değiştirilmiş ve o tarihten itibaren ise Türkçe öğrenme tamamen yasaklanmıştır. Aynı durum İstanköy için de geçerlidir. Devlet okullarında eğitim gören Türk çocukları, bugün Türkçeyi çok az derecede konuşabiliyorlar. Bu okullardan mezun olan çocukların adalarda mesleklerini yerine getirme konusunda da belirsizlik yaşanıyor. Bugüne dek Rodos ve İstanköy'de hiçbir resmi kuruluşta Türklere görev verilmemektedir. Türkler, ortaokul ve liselerden sınırlı şekilde yararlanabilmekte ve eğitim açısından, Yunanistan genelinin oldukça altında kalmaktadırlar. Türk okullarının kapatılması, adalar Türklüğünü zor durumda bırakmıştır. Maddi durumları iyi olan ada Türkleri, çocuklarını okul döneminde Türkiye'ye göndermekte, Türkçe ve din bilgisi eğitimini sağlamaktadırlar. Adalarda Türklerin kültürlerini ifade etme aracı olan "Türk dili" ve buna bağlı eğitim, din gibi kültürel aktarım araçlarının da Yunanistan'ın uyguladığı kültürel arınma politikaları karşısında büyük tehlikelerle karşı karşıya olduğu bilinmektedir.[9]

---

zi'nde Yükselen Sessiz Çığlık", Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, İzmir 2015, s. 63-67, 85; Mustafa Kaymakçı, "Rodos ve İstanköy Türklüğünün Güncel Sorunları", *Rodos ve İstanköy Türk Toplumunda Eğitim-Öğretim*, Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, İzmir 2022, s. 210-211.

9 Mustafa Kaymakçı-Cihan Özgün, *Rodos ve İstanköy Türklerinin Yakın Tarihi…*, s. 17-24; Cihan Özgün, "Rodos ve İstanköy Türklerinde Bellek Sorunu ve Türk Dili Öğrenimi", *Rodos ve İstanköy Türk Kültürü*, Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, Konya 2015, s. 68-72.

Din ve İbadet Sorunu

Rodos ve İstanköy adalarında yaşayan Türkler, İslam Cemaati İdaresi tarafından temsil ediliyordu. Adaları, 1912'den sonra işgal eden İtalya, yerel kararname ile Rodos'ta bulunan müftülük makamını tanımıştı. "Rodos Müftülüğü"nün Onikiada'nın Yunanistan'a devredildiği tarih olan 1947'den sonra Yunan otoriteleri tarafından bir süre gayri resmî olarak varlığı sürdürülmüştü. Bu bağlamda 1947'de Rodos'ta 11, İstanköy'de 4 imamın var olduğu resmî kayıtlarda görülmektedir. Ancak Yunan hükümeti Rodos Müftüsü Süleyman Kaşlıoğlu'na işgal hükümetleri tarafından verilen maaşını kesmiş ve ölümünden sonra naiplik yapan İhsan Kayserili'nin de 1990 yılında vefatının ardından müftülük makamını fiilen ortadan kaldırmıştır.

Bugün dini anlamda, adalardaki Türk azınlığı temsil edilmemektedir. Cemaatin haklarını gözetecek ya da dini işleri yürütebilecek bir önder yokluğu, ada Türklerinin kimliksel varlıkları için büyük tehlike oluşturmaktadır.[10]

Osmanlı Türklerinden Kalan Kültürel Mirasın Korunması Sorunu

Günümüzde Osmanlı Türklerinden kalan kültürel mirasın bakımı ve tamirlerine izin verilmediği, tamirlerin göstermelik olduğu ve eserlerin zamanın tahribatına bırakıldığı bilinen bir konu olarak ortadadır. Bilindiği üzere Rodos adasındaki ünlü Süleymaniye Medresesi önce yıkılmak istenmişti. Süleymaniye Medresesi, Türk çocuklarına ilk, orta ve lise eğitimi vermek üzere 1876 yılında inşa edilmiş tarihi bir binadır. Yunan hükümeti, Süleymaniye Medresesi'nin altında bulunan eski St. Jean Kilisesi'nin ortaya çıkartılmasını bahane ederek medresenin temelini kazmaya başlamış ve bu okulu kapatmıştı. Aslında bu medrese, Rodos Türklerinin kurmuş oldukları Evkaf Dairesi'ne aitti, ancak daha sonra yasal bir kılıf bulunarak medreseye Yunanistan Kültür Bakanlığı tarafından el konulmuştur. Süleymaniye Medresesi'nin yıkımı, Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği'nin ulusal ve uluslararası düzeyde yapmış olduğu girişimler sonucu durdurulmuştu. Süleymaniye Medresesi, 2014 yılının başlarında da Yunanistan'ın Ege Üniversitesi'ne devredilme aşamasına getirilmiş bulunmaktadır. Rodos'ta bulunan camiler ise tadilat gerekçesi ile kapatılmış bulunmaktadır. Bugün yalnızca İbrahim Paşa Cami ibadete açıktır. Süleymaniye Cami'nin açılması için yapılan müracaata caminin UNESCO tarafından tarihi eser

10 Mustafa Kaymakçı-Cihan Özgün, *Rodos ve İstanköy Türklerinin Yakın Tarihi*…, s. 29-30; Mustafa Kaymakçı, "Rodos ve İstanköy Türklüğünün Güncel Sorunları", *Rodos ve İstanköy Türk Toplumunda Eğitim-Öğretim*, s. 212-216.

olarak vasıflandırılması nedeni ile ibadete açılamayacağı cevabı verilmiştir. Daha sonra başlatılan restorasyon çalışmaları onlarca yıl sürdürülmüş, çalışmalarında ise Osmanlı Desenleri değiştirilmiştir. 2012 yılında onarım çalışmaları tamamlanan cami, ilk kez Kurban Bayramı'nda ibadete açılmıştır. Caminin müze olacağı bildirilmektedir.

Ali Hilmi Paşa Camisi, restore edilip Kıbrıs Evi haline dönüştürülmüştür, Şehitlik Mescidi sağlık merkezi, Katavya Köyü Mescidi kafeterya olarak kullanılmaktadır. Gani Ahmet Semti Okul-Camisi, apartman haline getirilmiştir. Salakoz Köyü Cami yok edilmiştir. Rodos'un Osmanlı Türklerinden kalan önemli kültürel miraslarından biri de Murat Reis Türbesi ve Külliyesi'dir. İçinde cami de bulunan külliye binaları harap durumdadır ve ayakta zor durmaktadır. Külliye mezarlığının yarısı yok edilmiştir. Cami Külliyesi'nin daha önce "Müftü Evi" olarak kullanılan bölümü de konservatuvar haline getirilmek istenmişti. Listeyi uzatmak mümkündür. Restorasyon kapsamında minaresi ve camları yıkılan bir başka cami de Muradiye Cami idi. Bu cami, 1970 yılına kadar Türk cemaatine aitti. Bu tarihten sonra Rodos Başmetropolitliği'ne bırakılan ve günümüze kadar kapalı kalan cami, şimdi ise AB tarafından sağlanan fon ile kiliseye dönüştürülmektedir. Aslında kültürel eserlerin zamanın tahribatına bırakılarak yok edilmesinin ardındaki gerçek, ada Türklerinin geçmişle bağının koparılarak asimilasyonun bir parçasının uygulanmasıdır. Özetle, adalarda Osmanlı Türklerinden kalan mimari eserler talan edilmekte, elde kalanlar ise göstermelik olarak korunmaya alınmaya çalışılmaktadır.[11]

Vakıflar Sorunu

Osmanlı Dönemi'nde devletin temel görevi, kullarının can, mal ve sınırlarını koruyarak devlet düzenini sağlamak olmuştur. Eğitim, sağlık, din, bayındırlık hizmetleri ve sosyal yardımlaşma gibi hizmetler devletin görevleri arasında görülmüyor ve bu hizmetler vakıflar aracılığıyla yürütülüyordu. Osmanlı Dönemi'nde bütün vakıflar, 1836 yılında II. Mahmut tarafından "Evkaf Nezareti"ne bağlanmıştır. Yunanistan'daki Türk vakıfları da 1923 Lozan Barış Antlaşması öncesinde Osmanlı Devleti Hukuk Sistemi'ne uygun olarak kurulmuşlardır ve bugün de Osmanlı Hukuku, İslâm Hukuku ve ikili antlaşmalara uygun olarak yönetilmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda bilinen, ancak dile getirilmekten kaçınılan bir gerçek de Evkaf Nizamnamesi'ne göre "*Vakıf malının alınamaz, satılamaz, mülk edinilemez ve miras olarak taksim*

11 Mustafa Kaymakçı-Cihan Özgün, *Rodos ve İstanköy Türklerinin Yakın Tarihi*…, s. 60-62.

edilemez" olmasıdır. Antlaşmaya göre, Evkaf Nizamnamesi uyarınca şimdiye değin gerçekleştirilen satış ve bağış işlemlerinin tümü geçersizdir.

Osmanlı vakıflarının 1836 yılında "Evkaf Nezareti"ne bağlanmasıyla Rodos'ta vakıf işleriyle sorumlu bir Evkâf Müdürlüğü kurulmuştur. Rumi 1301(1885) yılına Evkaf Müdürlüğü'ne ait bir veride, vakıflarla dolaylı ya da dolaysız, 44 cami, 4 tekke, 3 medrese, 1 kütüphane, 1 rüştiye (Ortaokul), 1 iptidai, 50 çeşme, 20 İslam kabristanı olduğu belirtilmektedir.

1947 yılında adaların Yunanistan'a geçmesinin ardından 517/1947 sayı ve tarihli bir yasa çıkartılmıştır. Bu yasa ile birlikte adalarda baskı ve yok etme siyaseti uygulanmaya başlamış ve ilk olarak cemaat ve vakıf yönetimini denetlemek için hükümet murahhası atanmıştır. 1965 yılında Cemaat Başkanı Sadettin Nasuhoğlu'nun ölümünün ardından cemaat ve vakfa ait değerli eser ve taşınmazlar, satış ya da hibe yoluyla azınlığın elinden alınmıştır. Yunanistan, 1970 yılında ise Katalipsis olarak bilinen kanunla "On yıl içerisinde tapu dairesine bildirilmeyen taşınmaz mal ve mülkler hazineye intikal eder" hükmünü de getirmiştir. Bu hüküm gerekçe gösterilerek adalarda Türklere ait mallar gasp edilmiş ve Vakıflar sorunu çözülememiş bir sorun olarak bugüne dek gelmiştir.[12]

Azınlık ve Asimilasyon Sorunu

Rodos ve İstanköy Türkleri açısından bir sorun da Dünya kamuoyunda Yunanistan'daki Türk varlığının Batı Trakya'yla sınırlı olduğu algısıdır. Rodos, İstanköy ve Onikiada Türklerinin de hukuki olarak azınlık statüsünde kabul edilmemiş olsalar bile sosyal anlamıyla azınlık oldukları kabul edilmek zorundadır. Diğer yandan Ada Türklerinin kültürel yapıları da göz önüne alındığında, aynı zamanda etnik sorunları da olduğu açık bir şekilde ortadadır. Ancak Yunan makamları, Batı Trakya'da olduğu gibi, Rodos ve İstanköy'deki Türkleri "Müslüman" nüfus olarak tanımlamakta ve "Türk" ya da "Azınlık" nitelendirmesini içeren dernekleri tescil etmemektedir. Örneğin 1912'de kurulan "Rodos Türk Toplumu"nun çalışmaları 1967 yılında yasaklanmış ve dernek 1987 yılında kapatılmış bulunmaktadır. Diğer yandan 1972'den beri okullarda Türkçe eğitim verilmemektedir. Asimilasyon politikalarının önemli unsurlarından biri azınlıkların dilinin öğretilmesine imkân sağlayan okulların kapatılması olmuştur.

1974 yılında, Kıbrıs Barış Harekâtından sonra ise, Batı Trakya Türkleri gibi Rodos ve İstanköy Türkleri üzerinde oldukça yoğun baskı yaşanmaya baş-

12 Mustafa Kaymakçı-Cihan Özgün, *Rodos ve İstanköy Türklerinin Yakın Tarihi…*, s. 55-59.

lanmıştır. Daha önce bürokratik yöntemler kullanılarak azınlık haklarına getirilen kısıtlamalar, bu tarihten sonra, yönetimsel bir politikaya dönüşmüştür.

Adalardaki Türkler, bir uygarlık projesi olarak bildirilen Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi'nin insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi temel haklarından bile yararlanamamaktadırlar. Günümüzde çocuklar ve gençler arasında Türkçe konuşanlara rastlamak çok mümkün değildir. Konuşanların da kırık dökük Türkçeleri söz konusudur. Asimilasyonun önemli unsurlarından birisi ise azınlık halkın dini haklarının engellenmesine yönelik uygulamalardır. Rodos ve İstanköy'de bu uygulamalardan birisi ise ibadetin gerçekleştirildiği camilerin tahribatı ile yapılagelmektedir.

Diğer bir uygulama ise din eğitimine yöneliktir. Atina yönetiminin Onikiada Türklerini "Müslüman Yunan vatandaşı" tanımlamasına karşın din eğitimi, okul ders programlarında bulunmamaktadır. Yunan okullarında din derslerinde Ortodoks Hristiyanlık öğretilmekte, dersleri de Yunan papazlar vermektedir. Türk çocukları kısa bir süre öncesine kadar din derslerinde sınıfta oturmak durumunda idiler.[13]

Nefret ve Baskı Ortamı Sorunu

Geçmişten günümüze değin Rodos ve İstanköy'de Türklere karşı nefret ve baskı ortamı sürdürülmüştür. Rodos ve İstanköy'de baskı ortamı yerel basında yer alan haberler ile sürdürülüyor. Örneğin 2000 yılında kurulan Rodos Müslümanları Kardeşlik ve Kültür Derneği Rodos Müslümanları Kültür Derneği için yerel gazeteler "Ankara'nın ajanı" yazdılar. Rodos ve İstanköy'de nefret temelli saldırılar da yaşanıyor. Kabapınar'da bir ibadethane, İstanköy Belediyesi tarafından yıktırılarak yerine park yapılmış bulunmaktadır. İstanköy'de ise Cezayirli Gazi Hasan Paşa Cami ve Lonca Cami, sprey boya ile boyanmıştır. 23 Aralık 2010 tarihinde de Rodos Müslümanları Kardeşlik ve Kültür Derneği'ne kimliği belirsiz kişi ya da kişilerce saldırı düzenlenmiştir. Bir başka olay 24 Şubat 2014'te yaşanmıştır. Rodos'ta, kimliği belirlenemeyen kişilerce Türk-Müslüman mezarlığına yırtılmış Kur'an-ı Kerim sayfaları ve aşırı milliyetçi Altın Şafak Partisi'nin (Hrisi Avgi) bildirilerinin atıldığı görülmüştür.[14]

13 Mustafa Kaymakçı-Cihan Özgün, *Rodos ve İstanköy Türklerinin Yakın Tarihi…*, s. 62-68; Nilüfer Erdem, "Batı Trakya Türkleri İle Rodos ve İstanköy Türklerinin Kültürel Asimilasyonuna Dair Değerlendirmeler", *Rodos ve İstanköy Türk Kültürü*, Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, Konya 2015, s. 31-38.

14 Mustafa Kaymakçı-Cihan Özgün, *Rodos ve İstanköy Türklerinin Yakın Tarihi…*, s. 69-

Sonuç

Günümüzde, Oniki Adalarda yaşayan Müslüman Türklerin, Türk kimliklerini serbestçe ifade edebilmeleri, Vakıfların yönetiminde söz sahibi olabilmeleri, Müftülük makamına işlerlik kazandırılması, okullarda Türkçe ve din bilgisi derslerinin başlatılması, kapalı camilerin ibadete açılması ve Yunan vatandaşlığını kaybeden Oniki Adalılara vatandaşlıklarının iade edilmesi gibi birçok konuda sorunları vardır. Ada Türkleri Türk Kimliği ile değil, Yunanistan tarafından halen "Yunan Müslümanları" olarak kabule zorlanmaktadır. Adalarda yaşayan Türkler, ana dilde öğrenim ve eğitim haklarından mahrumdurlar, dini alanda ise 1972'den bu yana müftülük makamı boştur. Özetle şu söylenebilir: Oniki Ada Türkleri, 21. yüzyılın başında yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Avrupa Birliği üyesi bir ülkenin eşit yurttaşları(?) olan Oniki Ada Türkleri bir uygarlık projesi olarak nitelendirilen projenin nimetlerinden yararlanmaktan uzaktırlar. Öyle ki Adalarda yaşamakta olan Türkler, tanımadıkları kişilere Türk olduklarını ifade edememekte, Yunan Müslümanı olduklarını söylemek zorunda kalmaktadırlar.

73; Mustafa Kaymakçı, "Rodos ve İstanköy Türklüğünün Güncel Sorunları", *Rodos ve İstanköy Türk Toplumunda Eğitim-Öğretim*, s. 220-225.

Kaynaklar

Nilüfer Erdem, "Batı Trakya Türkleri İle Rodos ve İstanköy Türklerinin Kültürel Asimilasyonuna Dair Değerlendirmeler", *Rodos ve İstanköy Türk Kültürü*, Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, Konya 2015.

Hayta, Necdet, *Balkan Savaşlarının Diplomatik Boyutu ve Londra Büyükelçiler Konferansı (17 Aralık 1912 11 Ağustos 1913)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2008.

Hayta, Necdet, *1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2020.

Hayta, Necdet, "Rodos İle 12 Ada'nın İtalyanlar Tarafından İşgali ve İşgalden Sonra Adaların Durumu (1912-1918)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 5, Ankara 1994, s. 131-144.

Hayta, Necdet, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adaları Sorunu", *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 12/S. 36, Ankara 1996, s. 817-847.

Kaymakçı, Mustafa-Özgün, Cihan, *Rodos ve İstanköy Türklerinin Yakın Tarihi "Ege Denizi'nde Yükselen Sessiz Çığlık"*, Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, İzmir 2015.

Kaymakçı, Mustafa-Özgün, Cihan, *Ege Adalarının Unutulan Halkı: Rodos ve İstanköy Türkleri*, Eğitim Yayınevi, Konya 2019.

Kaymakçı, Mustafa-Özgün, Cihan-Yaldız, Fırat, *Rodos ve İstanköy Türk Vakıfları*, Eğitim Yayınevi, Konya 2019.

Kaymakçı, Mustafa, "Rodos ve İstanköy Türklüğünün Güncel Sorunları", *Rodos ve İstanköy Türk Toplumunda Eğitim-Öğretim*, ed. Mustafa Kaymakçı, Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, İzmir 2022.

Macar, Elçin, "Lozan'dan Günümüze Onikiada Türklerinin Sorunları", *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S. 34, Mart 2006, s. 35-52.

Özgün, Cihan, "Rodos ve İstanköy Türklerinde Bellek Sorunu ve Türk Dili Öğrenimi", *Rodos ve İstanköy Türk Kültürü*, ed. Mustafa Kaymakçı-Cihan Özgün, Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, Konya 2015

Şimşir, Bilal, *Lozan Telgrafları*, C I, TTK Yayınları, Ankara, 1990.

Taşkıran, Cemalettin, *Oniki Ada'nın Dünü ve Bugünü*, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 1996.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1983.

The Entry of the Rhodes and the Dodecanese Islands Under the Greek Control and the Greeks' Treatment of the Turks Living on the Islands

Necdet Hayta*

Abstract

Rhodes and Dodecanese conquered in 1522 by the Ottoman Empire has been under Turkish domination up to the first quarter of 20th century. Italy occupied them in 1912 during the Tripolitanian War. At the same year, other islands in the Aegean Seahave been occupied by Greece during the Balkan Wars. Italian domination continued up to 1947 in Rhodes and Dodecanese. Both places were passed on to Greece with the 14th article of Paris Treaty signed in 1947 providing that both would have been purified from soldiers. According to unofficial data, more than 9.000 Turks are living in Rhodes and Kos, nowadays. Yet, various policies are executed by Greece in order to assimilate those Turks living in those islands. The migration of Turks from the islands towards Türkiye was accelerated after 1950s because of the ban of entrepreneurship and land property. Turks who were forced to leave Dodecanese had to sign documents declaring that they will have not returned to Rhodes. The pressures on the Turks in Rhodes and Kos were hardened due to the junta government in Greece in 1967 and the impact of happenings in Cyprus. After the Peace operation of Türkiye in 1974, the number of migrants from the islands reached the peak. The schools teaching Turkish language in Rhodes and Kos were closed in 1972, and Turks even could not use their right of religious education. Even though it has to be one of the prominent duties of Greece as a member of EU to protect and enhance the theme of Turkish cultural identity not only in Western Thrace, but also in Rhodes and Kos, nevertheless, Turks living in those islands cannot identify themselves as Turk to those whom they do not know; instead they have to identify themselves as Greek Muslims.

Keywords: Rhodes, Dodecanese, Greece, Assimilation, Turks.

* Prof. Dr., Gazi University, Gazi Faculty of Education, Department of History, Ankara/TÜRKİYE, nhayta@gazi.edu.tr ORCID: 0000-0002-8707-3637 DOI:10.37879/9789751758866.2024.355

Rodos ve Oniki Ada'nın Yunan Hakimiyetine Girişi ve Yunanistan'ın Adalarda Yaşayan Türklere Yönelik Uygulamaları

Öz

1522 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilen Rodos ve Oniki Ada, 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Türk hakimiyeti altında kaldı. İtalya, Trablusgarp Savaşı sırasında 1912'de Rodos ve Oniki Ada'yı işgal etti. Aynı yıl Balkan Savaşları sırasında da Ege Denizi'ndeki diğer adalar Yunanistan tarafından işgal edildi. Rodos ve Oniki Ada'daki İtalyan hakimiyeti 1947 yılına kadar devam etti. 1947'de imzalanan Paris Antlaşması'nın 14. Maddesi ile Rodos ve Oniki Ada, askerden arındırılmaları şartıyla Yunanistan'a devredildi. Günümüzde Rodos ve İstanköy'de resmi olmayan kayıtlara göre sayıları 9.000'i geçen Türk nüfus yaşamaktadır. Ancak Yunanistan tarafından bu adalarda yaşayan Türklerin asimilasyonunu gerçekleştirmek üzere çeşitli politikalar uygulanmaktadır. İş kurma ve taşınmaz mal satın almaya izni verilmemesinden dolayı 1950'den sonra Türklerin adalardan Türkiye'ye yönelik göç hareketi hızlanmıştır. Oniki Ada'dan ayrılmak zorunda kalan Türklere Rodos'a tekrar dönmeyeceklerine dair belge imzalatılmış; 1967 yılında Yunanistan'da cuntanın yönetime gelmesiyle, Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerin de etkisiyle, Rodos ve İstanköy'de yaşayan Türkler üzerinde baskılar artmıştır. 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs Barış Hareketi'nden sonra adalardan göç edenlerin sayısı en yüksek düzeye ulaşmıştır. Rodos ve İstanköy'de Türkçe eğitim veren okullar 1972 yılından itibaren kapatılmış, dinî eğitim haklarını dahi kullanamaz hale gelmişlerdir. Batı Trakya'da olduğu gibi Rodos ve İstanköy'de de Türk kültürel kimliğinin korunması ve geliştirilmesi konusunun Avrupa Birliği üyesi olan Yunanistan'ın önde gelen görevlerinden biri olması gerekirken, bu adalarda yaşamakta olan Türkler, tanımadıkları kişilere Türk olduklarını ifade edememekte, Yunan Müslümanı olduklarını söylemek zorunda kalmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Rodos, Oniki Ada, Yunanistan, Asimilasyon, Türkler.

The Aegean Islands before the Turkish Control

The Aegean Islands which have been inhabited since the ancient times in history have changed hands many times over time. The Aegean Islands, which entered into the control of Achaeans and Dorians between the years of 2000 and 1200 B.C. due to the Migration Period, of Persians in the 5th century B.C. and of Alexander the Great who started the eastern expedition in 334 B.C., were later captured by the Roman Empire, the Genoese, Arabs and the Byzantines. The Aegean Islands exchanged hands in the Byzantine Period between the Byzantium Empire and the Italians states, especially they were controlled by the Genoese. While this struggle was going on, the Knights of St. Jean, who migrated to Cyprus after the recapturing of Acre by the Muslims, sought a better home for themselves and chose the Rhodes Island for this purpose. The Knights, who obtained the support of Pope Clementus V (1305-1314) and the French King Philippe le Bel, landed on the island at the end of 1309 and also captured the Dodecanese Islands around the Rhodes Island. Afterwards, the St. Jean Knights were known as the Knights of Rhodes.[1]

The Entry of the Rhodes and the Dodecanese Islands under the Turkish Control

The Ottomans started to sail in the Aegean Sea only during the period of Sultan Yıldırım Bayezid. Therefore, the conquest of the islands started after the conquest of İstanbul. During the reign of Fatih Sultan Mehmet, vast majority of those islands were conquered starting from the Boğazönü islands. The first one of those were Imroz, Samothraki, and Thassos Islands (1456). The Limnos (1456), Lesbos (1462) and Samos (1479) Islands were also conquered. And the conquest of the Rhodes and the Dodecanese Islands was performed by Kanuni Sultan Süleyman. On June 14, 1522, the Turkish fleet, which sieged the Kos Island, landed on the Rhodes Island on June 24 and after a 6-month siege, the Knights had to hand over the Island after an agreement that Philippe Villiers de l'Isle-Adam the Gran Maestro signed on the date of December 21, 1522. While the period of the Knights, which lasted for 213 years, came to an end, other Dodecanese Islands were also taken under the Turkish control along with Rhodes Island. The Karpatos and Kassos Islands were captured by the Ottomans in September

1 Cemalettin Taşkıran, *Oniki Ada'nın Dünü ve Bugünü*, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 1996, pp. 38-43.

of 1538 when Barbaros Hayreddin Pasha was the Chief Admiral. Among the Aegean Islands the last conquered island was the Chios Island (1566). Thusly, the conquest of the Aegean Islands was completed by the Ottoman fleet which achieved a certain amount of power at the time.[2]

While those Aegean Islands were under the Ottoman sovereignty undisputedly until the 1820s, this sovereignty became a subject matter of debate for the first time in a serious manner during the Greek Rebellion. After the independence of Greece, the Western and Southwestern Islands remained within the Greek boundaries and the Eastern and Northern Islands were under the Ottoman sovereignty. However, this balance was actually upset first in the Turkish - Italian War of 1911 and 1912 and later in the Balkan Wars of 1912 and 1913. First, Italia, then Greece landed on the Aegean Islands which were under the sovereignty of the Ottoman State.

The Aegean Islands during the Turco-Italian War

Italy, which forged its national unity in a late fashion and did not want to remain behind the attempts of the great European states to achieve colonies, casted its eyes on Tripoli which was the Ottoman soil in North Africa. Italy, whose military preparations became apparent since the second week of September of 1911, sent an ultimatum to the Ottoman Grand Vizier Hakkı Pasha through its ambassador in İstanbul on September 28, 1911 and asked the Ottoman State to give an order to the local authorities of Tripoli for not resisting the Italian troops; and upon the rejection of this unacceptable ultimatum, Italy sent its troops to Tripoli and entered into the war against the Ottoman State. The Italian army and fleet that Italy sent to Tripoli was much superior when compared to the Ottoman army and fleet in terms of numbers and power. However, Italy was only able to capture some places on the coast despite the fact that it had been months since the beginning of the war, Italy was unable to penetrate further into the land. Upon this, Italy attempted to force the Ottoman State to leave Tripoli and Benghazi to Italy by spreading the war in different fronts. For this purpose, the Italian fleet, which bombarded some of the Ottoman coasts along the Red Sea and sank some Ottoman warships there, bombarded the Port of Beirut on February 24, 1912 and later attacked the Dardanelles on April 18, 1912.

2 Necdet Hayta, *1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2020, pp. 7-8; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1983, pp. 32-41.

Italy, which was unable to achieve what it wanted out of those attacks, this time set its sights on the Aegean Islands, and obtained the permission of great powers in this matter. With its attempt, Italy was also planning *to prevent military shipments that were made to Tripoli and Benghazi through the sea, obtain a foothold to penetrate into Anatolia in the future and eliminate impatience that took place among the Italian public due to the delay of the expected success in Tripoli*.

The Italian fleet moved to invade the islands. The first island among the group of Dodecanese Islands was Stampalia which was invaded on April 28. After the invasion of Stampalia, the Italians landed their troops on the Rhodes Island on May 4, and the invasion of Karki, Sarya, Kassos, Agios Georgios, Tilos, Leros, Patmos, Kalimnos, Lipsos and Simi Islands came afterwards. The last invaded island was Kos Island which was invaded on May 20.

The Italian invasions did not provide the expected outcomes for Italy. Because the Ottoman State announced that those invasions would not change their opinion that they had expressed earlier regarding Tripoli and Benghazi. In fact, in an interview that he gave to the İstanbul correspondent of *Le Matin* newspaper, the War Minister Şevket Pasha stated that *even if the Italians invaded all of the islands in the Sea of Islands, they would not approve the annexation of Tripoli and Benghazi to Italy*.

In the consequence of the attempts that were made due to the stalemate of the situation, the peace negotiations started in the city of Lausanne of Switzerland. During those dates the developments that took place in the Balkans forced the Ottoman State to eliminate this problem immediately and consequently, the representatives in Ouchy signed a peace treaty and three protocols that constituted a secret treaty and its appendices between the dates of 15 and 18 October 1912. The 2nd Article of this Treaty was directly about the Rhodes and the Dodecanese Islands. Accordingly:

> Following the signature of the Treaty, the Ottoman Government undertakes to withdraw its officers and soldiers from Tripoli and Benghazi and the Italian Government undertakes to withdraw its officers and soldiers from the islands that it has invaded in the Sea of Islands. The actual withdrawal of the mentioned islands by the Italian officers, soldiers, and the administrative personnel will be performed after the Ottoman officers, soldiers and the administrative personnel

withdraws from Tripoli and Benghazi.

However, a secret treaty was made with Italy due to the consideration that Greece might invade the mentioned islands during the Balkan War that started at the same time. According to the message written to the War Ministry by Grand Vizier Kamil Pasha:

> In accordance to the Treaty, following our vacation of Tripoli and Benghazi, Italy would vacate the islands that it has invaded. As it is possible that those islands with their substantive people and which are deprived of a defense force may be invaded by the Greeks, the Ottoman State and the Italian State has reached an agreement until a peace treaty is made with the Greek Government so that the islands remain under the invasion of Italians. There is no need to take further precautions.

By this treaty the Rhodes and Dodecanese Islands were temporarily left to the Italian invasion.[3]

The Aegean Islands during the Balkan War

The Ottoman State was not false regarding its concerns. Out of the Balkan states, Serbia and Bulgaria signed an alliance treaty on March 13 following negotiations that started in October of 1911 and continued until the beginning of spring of 1912. Thusly, in the fall of 1912, the Balkan states convened against the Ottoman State in Sofia by establishing a complex net of alliances and various treaties. The military conflicts were initiated on October 8, 1912 with Montenegro's announcement of war against the Ottoman State. Two weeks after this announcement, Bulgaria, Greece and Serbia also entered into war against the Ottoman State.

In this war, the Ottoman State was unable to become successful and lost a significant portion of the Balkan lands that had been under its rule for hundreds of years. At the same time almost all of the significant islands in the Aegean Sea except those that were left to the temporary Italian invasion were invaded by Greece. The Ottoman State which encountered a difficult situation requested a ceasefire. The negotiations started in the St. James Palace in London on December 16, 1912. In the meantime, there

3 Necdet Hayta, "Rodos İle 12 Ada'nın İtalyanlar Tarafından İşgali ve İşgalden Sonra Adaların Durumu (1912-1918)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, Vol. 5, Ankara 1994, pp. 131-137.

was another conference which was arranged to meet in London, and that was the "Conference of Ambassadors" held under the chairmanship of Sir Edward Grey, the British Foreign Minister, including the ambassadors of 5 great powers (France, Russia, Germany, Austria-Hungary and Italy) in London. The Conference of Ambassadors convened on December 17, 1912. According to Grey, the purpose of the Conference was *not to find out the best solution in any matter, but to maintain peace among the great powers.*

In the consequence of great efforts of Grey, the British Foreign Minister, the attending ambassadors signed the text of the Treaty on May 30, 1913. According to the 5th Article of this Treaty, *the decision regarding the Aegean Island***s** would be left to the great powers. The great powers notified their decision to Greece on February 13, 1914, and to the Ottoman State on February 14. According to this decision, the great powers left *the Gökçeada, Bozcaada and Meis Islands to Türkiye, and other islands that were under the Greek invasion to Greece*. In this decision, no provision was included regarding the Rhodes and the Dodecanese Islands due to the efforts of Italy which wanted the islands to remain under its own rule.

The Aegean Islands became a subject matter of bargaining from time to time during the First World War, even the Italian control over the Rhodes and the Dodecanese Islands was recognized by the 8th Article of the Treaty of London signed between Great Britain, France, Russia and Italy on the date of April 26, 1915 against Italy's entrance into the war besides Great Britain, France and Russia.

After the war, the Treaty of Sevres which was signed on the date of August 10, 1920 shared those islands among Italy and Greece. While the 122nd Article of the Treaty left the Rhodes, the Dodecanese and Meis Islands, which were under Italian control, to Italy, and the 84th Article of the Treaty left all other Aegean Islands including Gökçeada and Bozcaada which were left to the Ottomans earlier by the decision of the great powers to Greece. However, after this Treaty, which was not put into effect, the subject matter regarding the islands seriously became one of the topics of agenda for Türkiye in the Treaty of Lausanne.[4]

4 For more information see: Necdet Hayta, *Balkan Savaşlarının Diplomatik Boyutu ve Londra Büyükelçiler Konferansı (17 Aralık 1912 11 Ağustos 1913)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2008.

The Rhodes and the Dodecanese Islands in the Treaty of Lausanne

According to the 4th Article of the instructions which were written by the Council of Ministers of Türkiye and given to the delegation before the conference of the Treaty of Lausanne which would represent Türkiye in Lausanne regarding the principles to be followed during the signature of the Treaty, *it was requested to act according to the sense of occasion during the negotiations regarding the islands and the annexation of the islands that were very close to our shores, otherwise the delegation was asked to request information from Ankara*.[5] During the signature of this Treaty, the Turkish delegation requested the Eastern Aegean Islands under the Greek invasion, and especially insisted on giving the control of the Gökçeada and Bozcaada along with the Lemnos and Samothraki Islands to Türkiye. However, this was not possible because Greece and Great Britain and its allies which supported Greece opposed this request by stating that in accordance to the provisions of the 5th Article of the Treaty of London dated May 30, 1913 and the 15th Article of the Treaty of Athens dated November 14, 1913, the decision regarding the Dodecanese Islands was left to the great powers and the great powers left those islands to Greece with their decisions that they notified to Greece on February 13, 1914 and to the Ottoman State on February 14, only the Gökçeada and Bozcaada were left to Türkiye as this was the case in the decision of the great powers. With the 13th Article of the Treaty, those islands were subjected to the demilitarized status. And regarding the matter of the Rhodes and the Dodecanese Islands no request or meeting request was made by the Turkish party for the duration of the negotiations. However, as we have stated earlier, Italy needed to return those islands to Türkiye in accordance to the Treaty of Ouchy. Also, by the secret treaty which was made between two countries due to the Balkan War, the returning of the islands was left to the period after making a peace treaty with the Greek Government. Therefore, Türkiye had stronger bases for sovereignty of those islands when compared to other islands. However, the subject matter of the Rhodes and the Dodecanese Islands appeared in the 15th Article of a draft treaty that the great powers prepared regarding the undecided affairs and notified to the Turkish delegates during the proceedings on the date of January 31, 1923. With this Article, the Meis Island which was left to the Ottoman state and the Rhodes and the Dodecanese Islands were left to Italy, which caused us to lose the Meis Island along with the Rhodes and

5 Bilal Şimşir, *Lozan Telgrafları*, Vol. I, TTK Yayınları, Ankara 1990, p. X.

the Dodecanese Islands. For this reason, after the end of the first session of the negotiations, when the Turkish delegates returned to Ankara, they were criticized in the Turkish National Assembly regarding the subject matter. Also, it is because of this reason that in the second session of the negotiations, the delegates attempted to get the Meis Island, however it was not possible to get this island back because it was accepted to leave this island to Italy in the response given for the draft treaty on February 4.

As it is understood from the archival documentation, Italy, which was deceived by its allies after the war and became upset due to leaving İzmir to Greece which was promised for Italy, left Anatolia upon the important successes of the National War of Independence led by Mustafa Kemal Pasha and wanted to get some concessions by making overtures to Türkiye. Italy, which was continuing this approach during the negotiations of the Lausanne Treaty was after certain economic concessions. And Türkiye was experiencing the difficulties of struggling alone in the lion's den in Lausanne. For this reason, Türkiye warmly welcomed this approach of Italy which was among the allies and while stalling Italy regarding economic concessions on one side, for the purpose of not estranging Italy Türkiye did not oppose the Italian requests regarding the Rhodes and the Dodecanese Islands which had been under the Italian invasion approximately for more than 10 years.

Indeed, the matter of islands took its final shape in the Treaty of Lausanne which was signed on the date of July 24, 1923 and the 12th and 16th Articles of the Treaty were about the Aegean Islands. The 12th Article stated *that the Northern and Eastern Aegean Islands except the Gökçeada, Bozcaada and Tavşan Islands were left to the Greece's control,* the 13th Article stated *the demilitarized status of the islands which were left to Greece's control,* the 14th Article stated *the status of the islands that were left to Türkiye,* the 15th Article stated that *Türkiye relinquished all of its rights and titles on the Rhodes, Dodecanese and Meis Islands on behalf of Italy,* the 16 Article stated that *Türkiye gave up all of its rights over the islands except those islands on which Türkiye's sovereignty was recognized by this Treaty*. However, with this Article, the possibility of setting out the future of the mentioned islands was accepted and Türkiye and Italy signed a treaty on January 4, 1932 regarding the ownership of some small islands located around the Meis Island and the Karaada right across the Bodrum Bay. With this agreement which went into effect on May 10, 1933, the Karaada remained in the hands of Türkiye, and 19 islands related to the

Meis Island were given to Türkiye, and 11 islands were given to Italy.[6]

The Rhodes and the Dodecanese Islands during the Second World War

This matter was mentioned by especially Germany from time to time during the Second World War. Germany attempted to use the Aegean Islands against Türkiye for its own benefit. In this war, especially after the Italian withdrawal, significant fighting took place in the Aegean Sea between Great Britain and Germany and from time to time the islands exchanged hands among the two countries. Von Papen, the German Ambassador in Türkiye, stated that in that period the subject matter of the islands was a matter of dispute among the Turkish politicians, and there was no consensus among the members of the Turkish Government regarding this matter. The Turks were indecisive and in disagreement about the islands for the purpose of not getting into trouble between the Allies and the Germans.

Another development regarding the Aegean Islands was experienced at the later stages of the war. Following the war's gradual turning against the Germans, the Germans applied to the Turks and notified them that they wanted to transfer the Aegean Islands which were under their invasion to Türkiye. However, the Turkish Government first deemed it appropriate to inform the British about the German offer because the Turkish Government was believing that there was no reason for the Turks to get a share of the spoils of the war because they did not participated into the war and contrarily this would create dangers considering the current conditions back then. In their response, the British stated that they needed the islands and they would invade them and the matter was closed. In summer of 1944, the Turco-Soviet relations were very tense and Türkiye was under a Soviet threat. In fall of 1944, Great Britain landed its troops on Greece, and Türkiye notified to the Greek Government that it would not have any requests and claims on the Dodecanese Islands in November of 1944 for the purpose of maintaining cooperation with Greece again. The Greeks were already eager to capture those Islands again. The newly established British Administration on the Islands which was established on the date of May 8 upon the surrender of Germans on May 7, 1945 appeared to have full control over the Rhodes and the Dodecanese Islands, the Greeks populated every echelon of the British Administration.

6 For more information see: Necdet Hayta, *1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları*, Ankara 2020, pp. 135-152.

In the peace meetings that continued until July 12, 1946 when the War came to an end, it was decided to give the mentioned islands to Greece. This was expressed in the 14th Article of the Italian Peace Treaty signed by 21 states including Italy on the date of February 10, 1947. However, differing from the Treaty of Lausanne, *it was set out that those islands and the adjacent smaller islands needed to be demilitarized and disarmed.* Thusly, Greece took the Dodecanese Islands.[7]

Problems of Turks on the Rhodes and Kos Islands

Problem of Citizenship

Majority of the Turks of Rhodes and Kos Islands were composed of Turks of Karaman Principality who were settled there after the conquest of the Rhodes Island in 1573 and the Turks who migrated there from Crete in 1897. The Turks of Rhodes and Kos Islands were accepted as a religious community upon the Italian invasion of those islands. After giving the islands to Greece in 1947, majority of the Turks migrated to Türkiye due to reasons such as rejection of their cultural identities, emergence of an environment with violence and hate, and inability to obtain permission regarding establishing businesses and purchasing real estate. After 1950, the migration of the Turks from the islands to Türkiye increased. Turks who had to leave the Dodecanese Islands were asked to sign documents regarding that they would not return to the Rhodes Island again, and pressures on the Turks living on the Rhodes and Kos Islands increased due to the junta's coming to power in Greece in 1967 and the developments taking place in Cyprus. Between 1955 and 1998, many Turks lost Greek citizenship because of the 19th Article of the Greek Citizenship Law. After Türkiye's Peace Operation in Cyprus in 1974, the number of people migrating from the islands reached to the maximum level. Based on this Article in the Law, the number of Turks who were deprived of their Greek citizenship is kept as a secret, however it is estimated that approximately 60 thousand Turks were deprived of their Greek citizenship. Majority of those who were deprived of their citizenship are the students who left for pursuing their education in Türkiye, the US and Germany. Additionally, new identity cards are not given to persons from the Rhodes Island and currently having valid Greek

7 For more information see: Necdet Hayta, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adaları Sorunu", *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Vol. 12/Issue 36, Ankara 1996.

identity cards by stating that their registration at the Rhodes Municipality were deleted.[8]

Problems Regarding Education and Learning Turkish

Despite the fact that they are a principal element of the Turkish culture, the Turks of Rhodes and Kos Islands are also citizens of the Greek State. Thus, the problem of education for the people of the islands stands between being a member of the family with Turkish origins and being a citizen of the Greek State. As the Turks of the Dodecanese Islands were not recognized as minorities due to the Treaty of Lausanne which is different from the Turks of Western Thrace, it was not possible to send teachers from Türkiye to the Turkish schools on the islands. In the process after Greece became sovereign on the islands, it is striking that the lessons such as history and geography were taught in Greek in the schools on the Rhodes and Kos Islands. Besides, it is also noteworthy to teach lessons such as physics, chemistry and math in Turkish.

The name of the Süleymaniye Madrassa which was one of the last schools lecturing in Turkish on the Rhodes Island was changed as the 13th City Primary School of Rhodes in 1972 and since that date, lecturing in Turkish was permanently banned. The situation is also same on the Kos Island. Today, the Turkish kids continuing education in the public schools are able to speak Turkish at the minimum level. There are also uncertainties regarding the ability of those kids graduating from those schools performing their professions on the islands. Until today, Turks have never been employed in any one of the government offices on the Rhodes and Kos Islands. The Turks are able to benefit from middle and high schools in a limited manner and in terms of education those kids remain pretty behind the average level of education across Greece. The closing down of the Turkish schools put the islander Turks in a difficult situation. The well-to-do islander Turks send their kids to Türkiye during school semesters, and let them get Turkish classes and religious information. It is also known that "the Turkish language" which is

8 Mustafa Kaymakçı-Cihan Özgün, *Rodos ve İstanköy Türklerinin Yakın Tarihi "Ege Denizi'nde Yükselen Sessiz Çığlık"*, Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, İzmir 2015, p. 63-67, 85; Mustafa Kaymakçı, "Rodos ve İstanköy Türklüğünün Güncel Sorunları", *Rodos ve İstanköy Türk Toplumunda Eğitim-Öğretim*, Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, İzmir 2022, pp. 210-211.

the medium of the islander Turks to express their culture and the related cultural transmission means such as education and religion are greatly endangered by the cultural purging policies that Greece has been applying.[9]

Problem of Religion and Worshipping

The Turks living on the Rhodes and Kos Islands were being represented by the Muslim Community Administration (*İslam Cemaati İdaresi*). Italy which invaded the islands after 1912 recognized the Office of the Mufti on Rhodes Island with a local decree. The "Mufti's Office of Rhodes" was allowed to maintain its existence by the Greek authorities for some time unofficially after 1947 which was the date for the transfer of the Dodecanese Islands to Greece. In this regard, it is seen in the official records that there were 11 imams on the Rhodes Island and 4 imams on the Kos Island in 1947. However, the Greek Government cut the salary of Süleyman Kaşlıoğlu, the Mufti of the Rhodes Island which had been given to him by the administration under the invasion and following the death of İhsan Kayserili, who was the Mufti's substitution in 1990, the Greek Government actually eliminated the Office of the Mufti.

Today, in terms of religion, the Turkish minority on the islands is not represented. The absence of a religious leader who would protect the rights or maintain the religious affairs of the community constitutes a serious danger for the existence of the islander Turks in terms of their identities.[10]

Problem of Protection of the Cultural Heritage Transferred from the Ottoman Turks

At the present time, it is a well-known matter that the maintenance and repairs of the cultural heritage remaining from the time of the Ottoman Turks were not permitted, the repairs were ostensible and the cultural artifacts were left to the destruction of time. As it is known, initially the famous Süleymaniye Madrassa on the Rhodes Island was attempted to be demolished. The Süleymaniye Madrassa is a historical building constructed

9 Mustafa Kaymakçı-Cihan Özgün, *Rodos ve İstanköy Türklerinin Yakın Tarihi…*, pp. 17-24; Cihan Özgün, "Rodos ve İstanköy Türklerinde Bellek Sorunu ve Türk Dili Öğrenimi", *Rodos ve İstanköy Türk Kültürü*, Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, Konya 2015, pp. 68-72.

10 Mustafa Kaymakçı-Cihan Özgün, *Rodos ve İstanköy Türklerinin Yakın Tarihi…*, pp. 29-30; Mustafa Kaymakçı, "Rodos ve İstanköy Türklüğünün Güncel Sorunları", *Rodos ve İstanköy Türk Toplumunda Eğitim-Öğretim*, pp. 212-216.

in 1876 for the purpose of providing primary, middle and high school education for the Turkish kids. The Greek Government started to excavate the foundations of the Süleymaniye Madrassa with the excuse of unearthing the old St. Jean Church under the Madrassa and closed down the school. In fact, this Madrassa belonged to the Office of Foundations that the Turks of Rhodes established, however the Madrassa was seized by the Greek Ministry of Culture with a legal excuse. The demolition of the Süleymaniye Madrassa was halted by the national and international attempts of the Cultural and Solidarity Association of the Turks of the Rhodes, Kos and Dodecanese Islands (*Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği*). The works regarding transferring the Süleymaniye Madrassa to the Aegean University of Greece were almost finished at the beginning of 2014. The mosques on the Rhodes Island are closed down with the excuse of remodeling. Today, only the İbrahim Pasha Mosque is open for religious services. Against the application which was made to open Süleymaniye Mosque for religious services, the Greek Government provided a negative response by stating that the Mosque would not be opened for religious services because it was classified as a historical building by UNESCO. The restoration works which were started later lasted for decades and the Ottoman designs were changed in the restoration works. The mosque, whose restoration works were completed in 2012, was opened for religious services on the Holiday of the Sacrifice (*Kurban Bayramı*). It was stated that the Mosque would become a museum.

The Ali Hilmi Pasha Mosque was restored and converted into the Cyprus House, the Şehitlik Mosque became a health center and the Mosque of the Katavya Village is being used as a cafeteria. The school and mosque of the Gani Ahmet neighborhood was converted into an apartment building. The mosque of the Salakoz Village was demolished. One of the important cultural heritages of the Ottoman Turks of Rhodes is the Murat Reis Tomb and Complex. The buildings of the Complex in which a mosque is also located are in disrepair and they can barely stand. Half of the cemetery of the Complex was destroyed. It was also attempted to convert the section of the Mosque Complex which was used as the Mufti's residence into a conservatory. The list of similar buildings may be extended. Another mosque whose minaret and windows were demolished within the scope of a restoration was the Muradiye Mosque. This mosque belonged to the Turkish community until 1970. The mosque, which was left to the Rhodes Metropolitan and remained

closed after this date, was transformed into a church with the funds provided by the EU. In fact, the reality behind destroying the cultural artifacts by leaving them to the destruction of time is to cut down the bond of the islander Turks with their past and to apply assimilation. Summarily, the architectural artifacts transferred from the Ottoman Turks on the islands are being plundered and the remaining ones are attempted to be protected only for showoff.[11]

Problem of Foundations

The basic duty of the state during the Ottoman period was to protect the lives and properties of the citizens and the boundaries of the state and to provide order. Services such as education, health, religion, public works and social assistance were not perceived as the services among the responsibilities of the state and those services were being provided through the foundations. In the Ottoman period, all foundations were placed under the administration of "Ministry of Foundations" in 1836 by Mahmut II. And the Turkish foundations in Greece were established in accordance to the Ottoman legal system before the Treaty of Lausanne of 1923 and today they need to be managed according to the Ottoman Law, Islamic Law and the mutual agreements. In this regard, a fact which is well-known but not pronounced well is the fact that "*the properties of foundations may not be purchased, sold, expropriated and divided as inheritance*" according to the Charter of Foundations (*Evkaf Nizamnamesi*). According to the agreement, all of the sales and donations that have been carried out until today are all null and void according to the Charter of Foundations.

With the placement of the Ottoman foundations under "the Ministry of Foundations" in 1836, the Administration of Foundations responsible for the affairs of the foundations was established in Rhodes. In a data that belongs to the Administration of Foundations in 1301 according to the Rumi calendar (1885) it was indicated that there were 44 mosques, 4 lodges, 3 madrassas, 1 library, 1 middle school, 1 primary school, 50 water fountains and 20 Muslim cemeteries either directly or indirectly related to the foundations.

Following the transfer of the islands to Greece in 1947, a Law numbered and dated 517/1947 was issued. With this law, the suppression and annihilation policy was started to be applied in the islands, and initially a government

11 Mustafa Kaymakçı-Cihan Özgün, *Rodos ve İstanköy Türklerinin Yakın Tarihi…*, pp. 60-62.

representative was appointed to inspect the community and the foundation management. After the death of Sadettin Nasuhoğlu in 1965, the leader of the community, the valuable artifacts and real estate that belonged to the community and the foundation were taken away from the minority through sales or donations. Greece also introduced the following provision in 1970: "*The real estate properties that are not notified to the land registry office are transferred to the treasury*". By indicating this provision as an excuse, the properties that belong to the Turks on the islands are seized and the problem of foundations has remained as an unsolved problem until today.[12]

Problem of Minority and Assimilation

Another problem regarding the Turks of the Rhodes and Kos Islands in the world public opinion is the perception that the existence of Turks in Greece consisted of only the Turks living in Western Thrace. Although the Turks of the Rhodes, Kos and Dodecanese Islands were not included into the status of minority from a legal perspective, it has to be accepted that they are minorities from the social perspective. On the other hand, when the cultural structures of the islander Turks are taken into consideration, it is obvious that they also have ethnic problems. However, the Greek authorities do not recognize the Turks in the Rhodes and Kos Islands as "Muslims" as this is the case in Western Thrace and they do not register associations that include terms such as "Turk" or "Minority" in their names. For instance, the activities of "the Rhodes Turkish Community" established in 1912 were banned in 1967 and the association was closed down in 1987. On the other hand, no Turkish education has been provided in the schools since 1972. One of the most important elements of assimilation policies was the closure of the schools allowing teaching the languages of the minorities.

In 1974, after the Cyprus Peace Operation intense pressures were applied to the Turks of the Rhodes and Kos Islands just like the Turks of Western Thrace. The previous limitations that were imposed on the rights of minorities by using bureaucratic methods turned into an administrative policy after this date.

The islander Turks may not even benefit from the basic rights such as the human rights and the rule of law of the European Union and the European Commission which are known to be a civilizational project. Nowadays, it is

12 Mustafa Kaymakçı-Cihan Özgün, *Rodos ve İstanköy Türklerinin Yakın Tarihi…*, pp. 55-59.

not very possible to meet Turkish kids and youngsters who are able to speak Turkish. And those who are able to speak Turkish can barely speak it. Another important element of assimilation is the applications regarding prevention of linguistic rights of the minority people. One of such applications in the Rhodes and Kos Islands has been performed by destruction of the mosques where people perform their prayers.

Another application is about religious education. Despite the fact that the Athenian Government recognized the Turks living on the Dodecanese Islands as "Muslim Greek citizens", religious education does not exist in the school curricula.

In the Greek schools, Orthodox Christianity is taught in the religious classes, and the Greek priests give those classes. Until recently, the Turkish kids had to stay in the classrooms during the religious classes where Orthodox Christianity was taught.[13]

Problem of Hate and Oppressive Environment

Since the past until today, a hate and oppressive environment has been maintained against the Turks of the Rhodes and Kos Islands. The oppressive environment in the Rhodes and Kos Islands is maintained by the news in the local media. For instance, the local media labeled the Brotherhood and Cultural Association of Muslims of Rhodes established in 2000 and the Cultural Association of Muslims of Rhodes as "the spies of Ankara". Also hate based attacks took place in the Rhodes and Kos Islands. A place of worship in Kabapınar was demolished by the Kos Municipality and a public park was built in its place. The Cezayirli Gazi Hasan Pasha Mosque and the Lonca Mosque were spray-painted in Kos. An attack was performed on the Brotherhood and Cultural Association of Muslims of Rhodes by unidentified individuals on the date of December 23, 2010. Another incident took place on the date of February 24, 2014. Also, it was seen that torn pages of the Holy Qur'an and pamphlets of the ultranationalist Golden Dawn Party (Hrisi Avgi) were thrown into the Turkish-Muslim Cemetery by unidentified individuals in Rhodes.[14]

13 Mustafa Kaymakçı-Cihan Özgün, *Rodos ve İstanköy Türklerinin Yakın Tarihi*…, pp. 62-68; Nilüfer Erdem, "Batı Trakya Türkleri İle Rodos ve İstanköy Türklerinin Kültürel Asimilasyonuna Dair Değerlendirmeler", *Rodos ve İstanköy Türk Kültürü*, Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, Konya 2015, pp. 31-38.

14 Mustafa Kaymakçı- Cihan Özgün, Rodos ve İstanköy Türklerinin Yakın Tarihi…, pp.

Conclusion

Today, the Muslim Turks living on the Dodecanese Islands have problems in many matters such as freely expressing their Turkish identities, having a say in the management of foundations, bringing into force the office of the Mufti, initiation of Turkish and religion classes in schools, opening up closed mosques for religious services and returning the citizenship of the Turkish inhabitants of the Dodecanese Islands who lost their Greek citizenship. The islander Turks are forced to accept the "Greek Muslim" identity which is still imposed by Greece, not their own Turkish identity. The islander Turks are deprived of their right to receive education in their native language, and in terms of the religious realm, since 1972, the office of the Mufti is vacant. Summarily we may say that the Turks of the Dodecanese Islands are facing the danger of being annihilated at the beginning of the 21st century. The Turks of the Dodecanese Islands who are equal citizens (?) of a country which is a member of the European Union are far from benefitting from the benefits of a project which is labeled as a civilizational project. Namely, the islander Turks may not express that they are Turks to the persons whom they do not know well, and instead they have to express that they are Greek Muslims.

69-73; Mustafa Kaymakçı, "Rodos ve İstanköy Türklüğünün Güncel Sorunları", *Rodos ve İstanköy Türk Toplumunda Eğitim-Öğretim*, pp. 220-225.

Bibliography

Nilüfer Erdem, "Batı Trakya Türkleri İle Rodos ve İstanköy Türklerinin Kültürel Asimilasyonuna Dair Değerlendirmeler", *Rodos ve İstanköy Türk Kültürü*, Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, Konya 2015.

Hayta, Necdet, *Balkan Savaşlarının Diplomatik Boyutu ve Londra Büyükelçiler Konferansı (17 Aralık 1912 11 Ağustos 1913)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2008.

Hayta, Necdet, *1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2020.

Hayta, Necdet, "Rodos İle 12 Ada'nın İtalyanlar Tarafından İşgali ve İşgalden Sonra Adaların Durumu (1912-1918)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, Vol. 5, Ankara 1994, pp. 131-144.

Hayta, Necdet, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adaları Sorunu", *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Vol. 12/ Issue 36, Ankara 1996, pp. 817-847.

Kaymakçı, Mustafa-Özgün, Cihan, *Rodos ve İstanköy Türklerinin Yakın Tarihi "Ege Denizi'nde Yükselen Sessiz Çığlık"*, Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, İzmir 2015.

Kaymakçı, Mustafa-Özgün, Cihan, *Ege Adalarının Unutulan Halkı: Rodos ve İstanköy Türkleri*, Eğitim Yayınevi, Konya 2019.

Kaymakçı, Mustafa-Özgün, Cihan-Yaldız, Fırat, *Rodos ve İstanköy Türk Vakıfları*, Eğitim Yayınevi, Konya 2019.

Kaymakçı, Mustafa, "Rodos ve İstanköy Türklüğünün Güncel Sorunları", *Rodos ve İstanköy Türk Toplumunda Eğitim-Öğretim*, ed. Mustafa Kaymakçı, Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, İzmir 2022.

Macar, Elçin, "Lozan'dan Günümüze Onikiada Türklerinin Sorunları", *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Vol. 34, Mart 2006, pp. 35-52.

Özgün, Cihan, "Rodos ve İstanköy Türklerinde Bellek Sorunu ve Türk Dili Öğrenimi", *Rodos ve İstanköy Türk Kültürü*, ed. Mustafa Kaymakçı-Cihan Özgün, Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, Konya 2015

Şimşir, Bilal, *Lozan Telgrafları*, C I, TTK Yayınları, Ankara, 1990.

Taşkıran, Cemalettin, *Oniki Ada'nın Dünü ve Bugünü*, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 1996.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1983.

Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu'da Yaşanan Yunan Mezalimi ve Bunun Trabzon'da Yayınlanan *İstikbal* Gazetesine Yansıması

Hikmet Öksüz*

Öz

Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'nun çeşitli bölgeleri İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmeye başlanmıştı. Bu işgal bölgelerinden sadece bir tanesinde bölgede yaşayan azınlıklarla, işgalci güçler aynı etnik kimliğe sahipti. Yunanistan'ın İzmir'i işgali ve yerli Rum halkının bu işgale katılım göstermesi bölgedeki dengeleri değiştirmiştir. İç içe geçen Yunan askerî gücü ile silahlı Rum çetelerinin baskısına karşı yerleşik Türk halkı da kendini savunma refleksiyle çeteler kurmuş, hatta Kuva-yı Milliye'nin Güney Cephesi'nden sonraki ilk teşkilatlanması bu bölgede gerçekleşmiştir. Ancak düzenli bir Yunan ordusunun varlığı nedeniyle gerek Batı Anadolu'daki gerekse Trakya'daki Müslüman Türk halkı üzerinde çeşitli mezalim ve yıldırma politikaları izlenmesine engel olunamamıştır. Bu kanlı olayların gerçekleştiği bölgeden çok uzakta yer alsa da Pontus Meselesi nedeniyle benzer zorluklar yaşayan Trabzon'da, 1918 yılından beri yayın hayatını sürdüren İstikbal Gazetesi yaşananlara kayıtsız kalmamıştır. Gazete, özellikle Yunanların Türk ordusu karşısındaki gerileyişleri sırasında uyguladığı zulmü sıklıkla gündeme getirmiş, İzmir, Kocaeli, Bilecik, Edirne, Kırklareli gibi şehirlerde yaşanan olayları "toplu kıyım", "alçaklık", "vahşet" ve "mezalim" olarak tanımlamıştır. Burada yer alan haberlere göre Yunanlılar birçok yerleşim yerinde; Müslümanlara ait hane, dükkân, han, hamam, mektep, samanlık gibi mülkleri ayrım yapmadan yakmış ya da tahrip etmiştir. Aynı bölgelerdeki Müslüman halka işkence etmiş, tecavüz ve katliamlarda bulunmuştur. İslam'ın simgesi olan camilere de çeşitli

* Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Trabzon/TÜRKİYE, h.oksuz@ktu.edu.tr ORCID: 0000-0002-3957-9174
DOI:10.37879/9789751758866.2024.375

hakaretlerde bulunulmuş, haçlar yerleştirilmiş ya da kutsal metinler ayaklar altında çiğnenmiştir. Ekonomik olarak ise vergi adı altında para toplayan ve yiyeceklerine el koyan Yunan idaresi, Müslüman halkı yaşayamaz hale getirerek göçe zorlamıştır. Böylece işgal ettikleri yerlerde Rumların çoğunluk haline gelmesini planlamıştır.

Bu çalışmada Batı Anadolu'da gerçekleşen Yunan mezaliminin İstikbal Gazetesi'ne yansımaları değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Yunan Mezalimi, İşgal, İstikbal, Gazetesi, Basın.

The Greek Atrocities in Western Anatolia During the Turkish National Struggle from the Pages of a Trabzon Newspaper *İstikbal*

Abstract

After the Armistice of Mudros, various regions of Anatolia began to be occupied by the Entente Powers. In only one of these occupied areas, the minorities living in the region and the occupying forces had the same ethnic identity. The Greek occupation of Izmir and the participation of the local Greek people in this occupation changed the balance in the region. Against the pressure of the intertwined Greek military power and the armed Greek gangs, the settled Turkish people formed resistance groups with the reflex of self-defense, and even the first organization of the Kuva-yı Milliye after the Southern Front took place in this region. However, due to the existence of a regular Greek army, various atrocities and intimidation policies could not be prevented against the Muslim Turkish people in both Western Anatolia and Thrace. Even though it is far away from the region where these bloody events took place, Istikbal Newspaper, which had been published since 1918, could not remain indifferent to the events in Trabzon, which has experienced similar difficulties due to the Pontus Issue. The newspaper frequently brought up the persecution performed by the Greeks, especially during their retreat against the Turkish army, and described the events in cities such as İzmir, Kocaeli, Bilecik, Edirne and Kırklareli as "mass murder", "villainousness", "violence" and "atrocities". According to the news, in many settlements, the Greeks burned or destroyed property belonging to Muslims such as households, shops, inns, baths, schools, and haystacks without distinction. They also tortured, raped and massacred the Muslim people in the same regions. Various insults were made to mosques, which are the

symbol of Islam, crosses were placed there or sacred texts were trampled on. At fiscal side, the Greek administration, which collected money under the name of tax and confiscated the food of the Muslim population, forced them to migrate by making the living impossible. Thus, they planned that the Greeks would become the majority in the places they occupied.

In this study, the reflections of the Greek atrocities that took place in Western Anatolia on Istikbal Newspaper will be evaluated.

Keywords: Anatolia, Greek Atrocities, Occupation, İstikbal Newspaper, Press.

Giriş

Birinci Dünya Savaşını bitiren mütarekeler Osmanlı Devleti açısından diğer mağlup devletlere nazaran daha ağır sonuçlara yol açmıştır. İtilaf Devletleri savaşın sonuçlanmasından çok daha önce Osmanlı Devleti'ni parçalamaya yönelik gizli antlaşmalar yapmışlar ve işgal edecekleri topraklar konusunda uzlaşmışlardı. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile birlikte, bazı bölgelerde sapmalar olsa da aralarındaki uzlaşmayı uygulamaya koyan Müttefikler, ülkenin kimi yerlerini bölgesel olarak kimi yerlerini ise idari ya da stratejik merkezleri kapsayacak şekilde işgal etmişlerdir. Yunanistan lideri Venizelos'un Batı Anadolu kıyılarının hâkimiyeti ile başlayan yayılmacı bir planı vardı ve bu plan doğrultusunda diplomatik girişimlerini sürdürüyordu. Gizli antlaşmalar kapsamında önce İtalyanlara vaat edilen ancak daha sonra İtalya'nın bir rakip olarak büyümesinden korkan İtilaf Devletleri, İzmir ve çevresini Yunanlara bırakarak, giderek Doğu Trakya, İç Anadolu ve Marmara'ya doğru genişleyecek olan Yunan harekâtının önünü açmıştır. 15 Mayıs 1919'da Yunanların İzmir'i işgal etmesiyle başlayan harekât Türk kamuoyunda büyük bir yankı uyandırmıştır. Ancak gündemi uzun süre işgal eden asıl konu Yunanların işgal ettikleri bölgelerdeki Türk ve Müslüman halka karşı izledikleri insanlık dışı politikadır. Yunanlar işgal ettikleri alanları genişletebilmek için çeşitli metotlar uygulamıştır. Bunlar; yerli Rumlardan faydalanarak asayişi bozmak ve Yunan işgalini haklı göstermek, Türkleri göçe zorlayarak yerlerine Rum nüfusu yerleştirmek, halkı Yunan idaresini istemeleri konusunda teşvik etmektir.[1] Yunanların bu metotlar çerçevesinde Türklere karşı uyguladıkları mezalim yabancı temsilcilerin de dikkatini çekmiş ve mektuplaşmalara konu olmuştur.[2]

1 Salim Gökçen, "Milli Mücadele'de Yunan İşgallerinin Genel Karakteri", *CTAD*, C 12, S. 23, 2016, s. 92.

2 Bk. Mustafa Çufalı, "İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu'da Yunan Zulmü, 1921 (Arnold

Trabzon Vilayetinde 10 Aralık 1918'den beri yayın hayatını sürdüren İstikbal Gazetesi[3] de Batı Anadolu Bölgesi, Marmara Bölgesi ve Doğu Trakya'da yaşananlara kayıtsız kalmamış ve birçok yazıyla okuyucularına olup biteni aktarmaya çalışmıştır. *İstikbal* gazetesinin elimizdeki nüshaları 1920 yılının ikinci çeyreği ve sonrasına aittir. Bu nedenle İzmir'in işgali sırasındaki yazılardan faydalanamamakla birlikte 4 Mayıs 1920 yılında gazetenin başyazarı ve sahibi Faik Ahmet'in kaleminden çıkan İzmir'in Âtisi başlıklı yazı bu işgalin "geçici bir işgal" olarak düşünüldüğünü göstermektedir. Bu yazıya göre; Meclis-i Ali tarafından alınan kararla İzmir Osmanlı hâkimiyetinde olacak, fakat idaresi geçici olarak Yunanistan'a bırakılacaktı. Birkaç sene sonra yapılacak halkoylaması ile de İzmir'in mukadderatı belli olacaktı. Faik Ahmet bu yazıyla alınan bu kararın şaşılacak bir yönü olmadığını ve Venizelos'un Avrupa'daki gayretlerinin Meclis-i Âli üzerinde de tesir ettiğini belirtmiştir.[4] 23 Mayıs 1920'deki bir haberde de; Bab-ı Ali tarafından Yunanların göstermiş olduğu tutum nedeniyle İzmir'in durumu için yeni bir teklif yapacağı aktarılmaktaydı. Bu teklife göre; Yunan askerlerinin derhal İzmir'i boşaltması, Schleswig'de[5] olduğu gibi bir İtilaf gücünün himayesinde referandum yapılması istenecekti. Bab-ı Ali referandum sonucunun Osmanlı lehine çıkması halinde ise İzmir'in serbest bir liman olarak yönetileceğini, bu havalideki Rum halkına iktisadi bazı haklar ile belediye icra etme hakkını taahhüt etmiştir.[6]

Gazetede İzmir'in geri alınacağı umudu, zaman geçtikçe yerini Yunan mezalim ve vahşetlerini gösteren haberlere bırakmıştır. Faik Ahmet bir yazısında Yunan idaresindeki bölgelerde yaşayan Müslüman nüfusunun kaça indiğine bakılması halinde Yunan zihniyetinin ortaya çıkacağını ileri sürerken, Avru-

---

Toynbee'nin Eşi Bayan Rosalind Toynbee'nin İzlenimleri)", *Atatürk Yolu Dergisi*, C 6, S. 21, 1998.

3 10 Aralık 1918 ve 11 Mart 1925 yılları arasında yayın hayatını sürdüren İstikbal Gazetesi'nin 1426 sayısı yayımlanmıştır. İlk çıktığı zaman bir Rum matbaasında basılan gazete 1920 yılında Sakız Meydanındaki kendi matbaasına geçmiştir. İstikbal Gazetesi'nin kuruluş amaçları: Millî Mücadele'yi desteklemek, İstanbul Hükümeti'nin mağlubiyeti kabullenen kararlarının karşısında durmak, Türklüğü savunmak, bağımsızlık mücadelesiyle istenenleri hem iç hem dış dünyaya açıkça ilan edebilmek, düşmanların niyetlerini ve planlarını ortaya çıkarıp halka anlatabilmekti. Bk. Faik Ahmed, "Maksadımız Emelimiz", *İstikbal*, 27 Ocak 1921.

4 Faik Ahmed, "İzmir'in Âtisi", *İstikbal*, 4 Mayıs 1920.

5 İtilaf Devletleri ile Almanya arasında 28 Haziran 1919'da imzalanan Versay Barış Antlaşması'nda Schleswig Bölgesinde plebisit yapılması kararlaştırılmıştı. Bu plebisit sonucunda Orta Schleswig Almanya'da kalırken, Kuzey Schleswig Danimarka'ya geçmiştir.

6 "Türkiye'nin İzmir Hakkındaki Teklifatı", *İstikbal*, 23 Mayıs 1920.

palılardan oluşan tahkik heyetinin de Müslümanlara karşı uygulanan imha siyasetini kabul ettiğini aktarıyordu.[7] Yine gazetede çıkan başka bir yazıda Yunanların yaptıklarının harp sırasında dahi yapılmayacağı, tarihte böyle bir insanlık dışı muamelenin görülmediği belirtilmiş Avrupa'nın madden ne kader ilerlemişse manen de o kadar geriye gittiği vurgulanmıştır.[8] Ancak Rusya bu ülkelerden farklı bir yerde konumlanmaktaydı. *İstikbal* gazetesi de Sovyet Rusya Hariciye Komiseri Çiçerin'in 27 Aralık 1921 tarihinde verdiği notaya yer vermiştir. Bu nota Yunan ordusunun Anadolu'da uyguladığı mezalim hakkında bütün ilgili devletlere verilmişti. Bu metine göre Yunan birlikleri haksız yere işgal etmiş bulundukları Türk vilayetlerinde çeşitli felaketlere ve tahribatlara neden olmaktaydı. Tarafsız telgraf ajansları bile Yunanların çekildikleri arazileri çöle çevirdiklerini yazmaktaydı. Türk köyleri yakılırken, ahali ya öldürülmekte ya da esir edilmekteydi. Bu mıntıkaların sağ kalan ahalisi ise orman ve dağlara kaçmıştı. Üstelik tüm bu eylemler Yunan kumandanlığının emriyle gerçekleşmekteydi. Rus temsilcisi bu nota ile Türkiye'deki Yunan tahribatının durdurulmasının elzem olduğunu bildirmiştir.[9] Rusların bahsettiği bu mezalim ve tahribattan kaçabilen muhacirlerin durumu da gazeteye yansımıştır. Tetkik-i Fecâyi Komisyonu tarafından yapılan incelemede İstanbul ve havalisindeki muhacirlerin zayiatının bir kısmı tespit edilmişti. İncelemenin yapıldığı zamana kadar Umum Müdürlüğe verilen beyannamelere göre zayiatın yaklaşık 50 milyon liraya yaklaştığı anlaşılmıştır. İstanbul'a gelemeyerek muhtelif yerlerde firar halinde bulunan Türklere ait hasarın tespiti ise mümkün olmamıştır. Bunlardan Bulgaristan'da olanlara kâfi miktarda beyanname gönderilmiş ve hasarlarını beyan etmeleri hususlarında uyarılmışlardır.[10] Gazetede ayrıca Türk kuvvetlerine esir düşen Rumların ve Yunanlara esir düşüp kurtulan Türklerin ifadeleri, Batı Cephesi Erkan-ı Harbiye İkinci Şubesi tarafından basılmış olan yayından yapılan alıntılar ile "Orta Anadolu'da Yunan Mezalimi" adıyla bir yazı dizisi olarak yayınlanmıştır. Bu yazı dizisine göre Yunan esirler sorgulanmış ve yakılıp yıkılan köyler hakkında bilgi vermeleri istenmiştir. İfadelerden Yunan Fırka Kumandanı Prens Andrew'in askerlerine geçtikleri köyleri ateşe vermelerini emrettiği anlaşılmıştır. Bundan başka bazı havacı Yunan askerlerinin verdiği ifadelerde de Sakarya'nın doğusuyla Seyitgazi-Alpuköy hattı arasında yanan

7 Faik Ahmed, "İzmir'in Âtisi", *İstikbal*, 4 Mayıs 1920.

8 "Yunan Silsile-i Cinayatı", *İstikbal*, 26 Temmuz 1921.

9 "Anadolu'da Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 27 Aralık 1921.

10 "50 Milyon Lira", *İstikbal*, 10 Şubat 1922.

köyler gördükleri ve Yunan askerleri tarafından yakılan bu köylerden Ordu Kumandanlarının da haberdar olduğu belirtilmiştir. Yunanlara esir düşen Türklere ise Mustafa Kemal Paşa ve Türk ordusu hakkında sorular sorulduğu, esirlere çok az yiyecek verildiği, sağ kalabilenlerin ise tüm paralarının, eşyalarının hatta kıyafetlerinin dahi alınarak sapa yerlerde bırakıldıkları aktarılmaktaydı.[11]

TBMM Hükümeti de Yunanların icra ettiği insanlık dışı politikayı dünyaya anlatmak için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerden biri diplomasi aracı olarak nota vermekti. TBMM Hükümetinin verdiği ve *İstikbal* gazetesine yansıyan bir notada; Yunanların ellerinde tuttukları arazide yüzbinlerce masum Müslümanı şehit ettikleri ve yalnızca beş kasabada 25 milyon liralık emlakı yakıp yıktıkları bildirilmiştir. İlgili nota TBMM Başkanlığı tarafından Fransız, İtalyan, İngiliz, Amerikan ve medeni dünyanın diğer ülkelerine ve meclislerine; Alman, Mısır, Tunus, Cezayir basınına; Hukuk-ı Beşer, Hint Hilafet Komitesine, Lozan Türk Yurdu gibi cemiyetlere, İran, Irak, Azerbaycan gibi bütün Doğu milletlerine iletilmek üzere Paris'teki Türk temsilcisi Ferit Bey'e telgrafla gönderilmiştir.[12] İzmir'in kurtuluşundan ve Yunanlıların Batı Anadolu'yu ve Marmara'yı terk etmesinden sonra ortada kalan enkaz için *İstikbal* gazetesi sütunlarında bir yardım kampanyasına da yer verilmiştir. Bu kampanyaya göre yakılan yerlerdeki yoksul Müslümanlara Hilal-i Ahmer Cemiyeti aracılığı ile yardım gönderilebilecekti.[13] Nitekim 1923 yılına ait bir belgede Anadolu'nun bazı bölgelerinde tespit edilen hasar aşağıdaki gibiydi:[14]

Vilayetlerin İsmi	Tamamen Yanan Köy Sayısı	Kısmen Yanan Köy Sayısı	Tamamen Yanan Hane Sayısı	Kısmen Yanan Hane Sayısı	Toplam Hane Sayısı
İzmir	66	87	3541	1453	4994
Bursa	28	37	8560	-	8560
Aydın	8	96	10292	-	10292
Ertuğrul	14	99	5834	425	6259

11 "Orta Anadolu'da Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 15 Aralık 1921-8 Şubat 1922 arasında aralıklarla yayınlanmıştır.

12 "Düşman Şenaatini Bütün Cihana İlan", *İstikbal*, 27 Haziran 1922.

13 "Yakılan Yurdlara Yoksul Kardeşlere Yardıma Koşunuz", *İstikbal*, 22 Eylül 1922.

14 *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi – II,* T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1996, s. 313.

Eskişehir	105	87	4790	250	5040
İzmit	30	83	6383	816	7199
Balıkesir	21	41	2994	319	3313
Kal'a-i Sultaniyye	-	2	25	-	25
Karahisar-ı Sahib	2	2	56	-	56
Kütahya	66	42	9902	949	10851
Toplam	340	576	54377	4212	56591

Yunanistan'ın Müslümanlara karşı icra ettiği imha siyaseti kısmen ya da tamamen Yunan işgali altında olan üç coğrafi bölgede uygulanmıştır: Ege Bölgesi, Marmara Bölgesi ve Doğu Trakya Bölgesi. *İstikbal* gazetesinde bu olaylardan sadece sınırlı sayıda bahsedilmiş olup Yunanların sebep olduğu ve gazetede yer almayan onlarca katliam, yağma, tecavüz ve yangın çıkarma gibi olaylar vardır.[15]

Batı Anadolu'daki Olaylar

Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesiyle başlayan süreç daha sonra doğu, kuzey ve güney yönlerinde genişleyerek devam etmiştir. 15 Mayıs 1919'da İzmir'e 50 bin kişilik bir Yunan kuvvetinin çıktığı tahmin edilmektedir.[16] Yunanlar, İzmir ve birçok ilçesinden sonra Batı Anadolu Bölgesi içerisinde sırasıyla Manisa (26 Mayıs 1919), Aydın (27 Mayıs 1919), Uşak (29 Ağustos 1920), Afyon (28 Mart 1921) ve Kütahya (17 Temmuz 1921) il merkezlerini işgal etmiştir. Bu illerden Afyon Milli Mücadele esnasında el değiştirdiği için iki kez işgal edilmiştir. Denizli il merkezi ise fiilen işgal edilmemiş, işgal Çivril ve Buldan ilçelerinde gerçeklemiştir.[17] Yunanların İzmir ve civarındaki faaliyetleri gazetede sıklıkla haber yapılmıştır. Bu haberlerin bazıları başka bölgelerdeki yerel gazetelere de yansımıştır.[18] Nitekim İstanbul gazetelerinde Yunan mezalimine dair haberlerin yer almaması için İngilizler tarafından sansür heyetine baskı yapıldığı ve bu konuda kati bir emir verildiği *İstikbal* gazetesinde haber olmuştur.[19]

15 Ayrıntılı bilgi için bk. *Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti*, haz. Mustafa Zahit Önder, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul 2020.

16 Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi İzmir, Aydın, Manisa, Denizli (1919-1923)*, ATAM, Ankara 1999, s. 73.

17 Turan, *Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti*, s. 45-48.

18 Örneğin bk. Nurten Çetin, "Açıksöz Gazetesi'ne göre Milli Mücadele Dönemi'nde İzmir", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XIX / Özel Sayı: İzmir'in İşgali*, 2019, s. 217-241.

19 "Yunan Mezalimini Setr İçin", *İstikbal*, 29 Mayıs 1921.

Yunanların gazetelere yansıyan saldırgan ve küçük düşürücü politikalarında kutsal mekânlar önemli bir yer tutmuştur. İzmir'den alınan bir habere göre Çorakkapı Köyü Camii'ne giren Yunanlar caminin iç duvarlarına Yunan bayrağı ve haç motifleri olan bir asker resmetmişler, askerin kılıcı üzerine de hakaretamiz birtakım cümleler yazmışlardır. Yine Hatuniye Camii duvarına posta kutusu asan Yunanlar bu bahane ile duvara birçok haç resmi yapmıştır. Müslümanların kutsallarını rencide etmek için yapılan bu uygulamalar ahali içinde infial uyandırmıştır.[20] İzmir'in merkezi dışında yakın köylerinde de Yunan mezalimi yapıldığı haberleri gazetede sıklıkla yer almıştır. Mersinli köyünde bir Müslüman cesedi bulunmuş, Mart ayının ortasında başka bazı köylerde çocuklar dâhil Müslümanların diri diri yakıldığı ve 8-9 yaşlarındaki kızlara tecavüz edildiği tespit edilmiştir.[21] Yine İzmir'den alınan bir malumata göre Paskalya zamanında, Hisar Camiine ezan saatlerinde çekilmesi gelenek olan bir bayrak hedef alınarak, bu kutsal mekân kurşun yağmuruna tutulmuş ve binlerce kurşunla cami-i şerifin kubbesi ile bayrağı tahrip edilmiştir. Kasaba müftüsü, hâkimi ve eşrafından bazı ileri gelenler tutuklanmıştır. Bunların bir aydan beri aç ve sefil bir halde tutulmakta olduğu bilgisi gazete sütunlarına yansımıştır. 13 Nisan 1921'de Urla'ya bağlı Bademler köyü civarında Urlalı Kasap Hüseyin ile Kızıldağ'dan Kerim Ağa'nın damadı ve biraderi Rumlar tarafından vahşi bir şekilde öldürülmüştü. 14 Nisan'da Eski İzmir'de koyun gütmekle meşgul çoban Ali şehit edilmiş, 15 Nisan'da eşya yüklü bir araba ile 12 yaşında bir kız çocuğu götürülmüş, şikâyet ve araştırmalara rağmen bundan haber alınamamıştır.[22]

İzmir'in Torbalı ilçesinde yapılan Yunan zulmüne dair haberler de gazetede yer almıştır. Bir habere göre Yunanlar, Torbalı'ya bağlı bir köyde dört Müslüman kızı dağa kaldırarak bir gün bir gece tutup tecavüz ettikten sonra bırakmışlardır. Aynı hafta İzmir'de Osman Efendi'nin Servili Mescid'deki hanesine bir Yunan subayı ile bir miktar asker gelmiş karakola götürmek bahanesiyle Osman Efendi'yi evden çıkarmışlar ve sokakta darp edip 150 lirasını gasp ettikten sonra oradan uzaklaşmışlardır. Bayram gecesi Bornova'ya tabi Tahtalı köyünde Hamza Ağa'nın evi basılmış, kendisini bulamayan askerler zevcesini alarak dağın kenarına getirmiş ve birçok darp ve işkenceden sonra kadından istedikleri bilgiyi almıştır. Bu bilgiyle eve dönerek sandıklardaki kıymetli eşya ve paraları gasp etmişlerdir. Haberdeki bir diğer olay 31

20 "Yunan Alçaklığı", *İstikbal*, 21 Mart 1921.

21 "Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 23 Nisan 1922.

22 "Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 5 Mayıs 1922.

Mayıs'ta Urla'nın Kamalı mahallesinden muhacir Necip isminde birisinin katlidir. Son olarak Torbalı'nın Armutlu köyünde dört Müslümanın zevcelerinin ve bunlardan birinin hizmetçisinin misafirlikten döndükleri sırada dağa kaldırılması olayı aktarılmıştır. Dağa kaldırılanlar için fidye istenmiş ve şakiler kadınları ihtiraslarına alet etmişlerdir.[23]

Yunanlar, İzmir'de Rum çoğunluğunu sağlamak ve nihai maksatlarına ulaşmak amacıyla 14 ve 16 Mayıs'ta Tire civarında bulunan bazı köylerde yangınlar çıkartmış ve ahaliyi katletmiştir.[24] İzmir ve havalisindeki Müslümanlardan tarlalarına gidenler yolda yakalanarak ya tehcir ya da katlediliyordu. Her gün elleri bağlı olarak 50-60 Müslümanın İzmir'e götürüldüğü bildirilmekteydi. Bir hafta önce bu havalide Kuva-yı Milliye ile ilişkisi olduğu bahanesiyle Eminoğlu Mustafa Efendi şehit edilmiş, bunun ardından korku ve panik yaratmak için bütün köy top ateşi altına alınmış ve tahrip edilmiştir. Kaçmayı başarabilen ahalinin bazıları köyü abluka altına alan Yunan kuvvetleri tarafından öldürülmüş ya da darp ve hakaret ile geri döndürülmüştür.[25] İzmir'e götürülme politikası sonraki sene de devam etmiş Alaşehir'den 17, Balıkesir'den 10 kişinin tutuklanıp götürüldüğü haber gazete sütunlarına yansımıştır.[26]

İzmir ve mülhakatındaki tahribat miktarı bir eserde şöyle aktarılmıştır: Bornova nahiyesinde 7 okul, 11 cami ve mescit, 7 mezarlık, 1 fabrika, 4 ev, 4 çiftlik; Torbalı nahiyesinde 1 hükümet konağı, 2 okul, 2 medrese, 1 cami, 3 fabrika, 562 ev, 2 han, 28 dükkan, 5 çiftlik; Değirmendere nahiyesinde 2 cami; Dağ-ı Kızılca nahiyesinde 15 okul, 26 cami ve mescit, 6 fabrika, 1 tekke, 909 ev, 2 han, 5 medrese, 2 türbe, 3 askeri bina, 91 dükkan, 11 çiftlik; Tire kazasında 3 okul, 1 cami, 91 ev, 1 mağaza; Kuşadası kazasında 1 konak, 8 okul, 173 ev, 1 çiftlik; Karaburun kazasında 2 cami; Nif kazasında 3 okul, 11 idari bina, 5 cami, 2 mezarlık, 1 tekke, 5 fabrika, 394 ev, 6 han, ve 66 dükkan.[27]

İstikbal gazetesinde Yunan mezalimine dair coğrafi olarak en güneydeki olay Muğla'da gerçekleşmiştir. Muğla'nın Kavaklıdere köyünde 70 yaşlarındaki Adalı Mehmet kendi hanesinde Yunanlar tarafından feci şekilde dövülerek yaralanmış ve 80 altın ile 300 lirası gasp edilmiştir. Bir başka gasp olayın-

23 "Irz Düşmanları Melunlar", *İstikbal*, 22 Haziran 1922.

24 "Yunanlıların Vahşetleri", *İstikbal*, 7 Haziran 1921.

25 "Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 29 Haziran 1921.

26 "İzmir'de Tevkifat ve Müsadereler Devam Ediyor", *İstikbal*, 21 Mayıs 1922.

27 Turan, *Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti*, s. 257-258.

da; İzmir'e bağlı Uzundere köyüne giden bir Yunan müfrezesi Bakkal Ali ve Bakkal Mehmet ile refikini şiddetle darp ederek paralarını almıştır. Yine Rum ve Ermeni çetelerinden bir grup Menemen'in Yanye köyünde ahaliyi camiye doldurup bir köylüyü koyun boğazlar gibi öldürmüş ve oradan 4 bin lira alıp kaçmışlardır.[28]

II. İnönü Savaşı'nın Türkler tarafından kazanılmasıyla birlikte Yunan ordusu geri çekilmeye başlamış ve bu çekilme esnasında geçilen yerlerde birçok mezalim yapmış, işgal altında tuttukları bölgelerde de insanlık dışı faaliyetlerini artırmıştır. Manisa'nın Alaşehir ilçesi ile Uşak arasında yer alan köprüleri Müslüman ahaliye tahrip ettiren Yunan güçleri bu bölgede çeşitli zulüm ve tecavüz vakalarına da özne olmuştur. [29] 15 Mayıs 1921'de Aydın'ın Germencik nahiyesine bağlı Çamköy'de 120 kişi camiye doldurularak diri diri yakılmış, İzmir'de camiye giden 5-6 Müslüman Mustafa Kemal Paşa şarkısını söyledikleri bahanesiyle tutuklanıp darp edilmiş, bu kişileri aramaya gelenlerden bazıları da aynı akıbete uğramıştır. Tutuklanan kişilerin durumlarından da haber alınamamıştır. Ayrıca İzmir'deki Müslüman hastanesi Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir.[30]

Uşak'ın bir köyünde yağlı paçavralar ile yangın çıkarılmış, köy ahalisinden 14 kişi dışında geri kalanlar tamamen şehit edilmiştir.[31] Yunanların Çivril'i işgali sırasında şehir üç gün mütemadiyen yağmalanmış, ahalideki bütün nakliye araçları, hayvanat ve zahire gasp edilerek İzmir'e sevk edilmiştir. Yine Çivril'in bir köyünde 26 Müslüman şehit edilmiş, ahaliden tehditle Yunanlardan memnun olunduğuna dair belge imzalamaları istenmiştir.[32] Çivril mıntıkasında Yunanlarla çatışmasında şehit olan keşif birliğinden üç Türk askerinin kulakları Yunanlılar tarafından kesilerek götürülmüştür. Yunanların barbarlığına bariz bir örnek olarak gösterilen haberle, bu davranışa derin nefret duyulacağı vurgulanmıştır.[33] Söke ilçesinde de benzer bir vahşet yaşanmıştır. Çatışmalarda şehit olan dört Türk askerinin gözlerinin oyulup kulaklarının kesildiği, erkeklik organlarının da kesilerek ağızlarına koyulduğu tespit edilmiştir. Haberde bu vahşetin Yunanlara özgü olduğu vurgulanmaktaydı.[34]

28 "Yunan Vahşeti", *İstikbal*, 2 Temmuz 1922.
29 "Yunan Mezalim ve Şenayii", *İstikbal*, 13 Mayıs 1921.
30 "Yunan Mezalim ve Cinayatı", *İstikbal*, 5 Haziran 1921.
31 "Yunan Mezalim ve Cinayatı", *İstikbal*, 5 Haziran 1921.
32 "Yunan Mezalim ve Cinayatı", *İstikbal*, 5 Haziran 1921.
33 "Yunan Barbarlığı", *İstikbal*, 15 Mayıs 1922.
34 "Yunan Vahşeti", *İstikbal*, 1 Temmuz 1922.

Yunanların Gördes kasabasında çıkardığı yangından sonra 1500 evden yalnızca 17'si kurtarılabilmiştir. 10 camii ile bir medrese yıkılmış, evlerin eşyası tamamen yağmalanarak götürülmüştür. Gördes'te ve Akça nahiyesinde 42 kadın ve kıza tecavüz edilmiş, 33 kişi şehit edilmiş ve 113 kişi de yaralanmıştır.[35]

İstikbal gazetesine göre Yunanların işgal ettikleri alanda Müslüman ahaliye uyguladıkları zulüm ve baskı, katı ve sürekli bir hal almıştı. İzmir'de her gün dört beş Müslüman hiçbir sebep olmadığı halde katledilirken, ırz ve namuslarına yapılan saldırılara mukabele etmek isteyen ailelerin erkekleri de ortadan kaldırılmaktaydı. Örneğin İzmir'in Eşrefpaşa Mahallesinde asil ve kibar bir Müslüman ailesine saldıran Yunanlar, tecavüzlerine direnen aile reisini gaddarca şehit etmiştir. İzmir'deki bu mezalime yerli Rumlar ve Ermeniler de iştirak etmiş, Ermeni ve Giritli eşkıya çeteleri vasıtasıyla hazırlanmış bir plan çerçevesinde katliamlar sürdürülmüştür.[36] Yine İzmir'de kurulan bir çetenin bu havalide Müslümanlara saldırılara başladığı, ilk olarak 6 Müslümanı katlettikten sonra Karşıyaka'ya tabi Sancak köyünü kısmen yaktığı, Derebaşı civarında 6 Müslümanı daha şehit ettiği haberi gazeteye yansımıştır. Bu habere göre böylesi bir fecaattan sonra Müslüman köylerin ahalisi gruplar halinde İzmir'e göçmeye başlamıştı.[37] Yunanlar yerli ve adalı Rumlara Müslüman kıyafetleri giydirerek çeteler oluşturmakta ve bunlara Müslüman ahalinin hayvanatı gasp ettirilmektedir. Ayrıca Erzurum, Muş ve Bitlis'ten gelen Ermenilerin bazıları gönüllü olarak Yunan ordusuna katılmaktaydı. Bu suretle Yunan güçlerine katılan Ermenilerin sayısı 155'i bulmuştu. Yunanlar, Ermenileri orduya dâhil etmek yerine çeteler halinde kullanmıştır. Özellikle Manisa'nın Kırkağaç, Soma ve Akhisar havalisinde bu çetelerin Müslüman köylerine saldırdığı görülmüştür.[38]

İstikbal gazetesinde Söke'de yapılan katliam haberleri sıkça yer bulmuştur. Bunlardan birine göre Söke'de 161 masum insan şehit edilmiş, kadınların ve kızların ırzına geçilmiştir. Aydın Hilal-i Ahmer ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerince yapılan tahkikata göre bu vahşet Söke'nin düşman işgali altında bulunan köylerinde gerçekleşmiştir.[39] Bir başka haberde Söke'de feci bir surette öldürülen kadın ve erkek Müslüman Türklerin sayısının yüzleri geçtiği

35 "Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 12 Temmuz 1921.

36 "Yunanlıların Zulüm ve İmha Siyaseti", *İstikbal*, 27 Aralık 1921.

37 "Yunan Fecaat ve Zulümleri", *İstikbal*, 29 Ocak 1922.

38 "Yunan Çeteleri ve Ermeniler", *İstikbal*, 22 Mart 1922.

39 "Alçak Düşmanın Zulüm ve Vahşeti", *İstikbal*, 6 Temmuz 1922.

ileri sürülmekteydi. Yunanların bölgeyi işgal edişine şahit olan kişilerden aktarılan bilgilere dayandırılan haberde öldürülen kadın ve erkeklerin isimlerine de yer verilmiştir. Sadece Karaağaçlı köyünde 3 kişi süngü ve kurşunla şehit edilmiş, 8 kişiye dayak atılmış ve işkence uygulanmıştır. Tecavüz edilen iki kadın ise daha sonra öldürülmüştür. Öldürülen kişiler kuyulara ve Menderes Nehrine atılmıştır. Bunlardan başka çeşitli köylerde birçok hane yakılmış, yerli Rumlar ve Yunan askerleri tarafından buralar yağmalanmıştır.[40] Yine Söke'nin bir köyünde kadınlara saldırılarak bazıları feci şekilde öldürülmüştür. Müslüman kızlarına ve kadınlara karşı Söke'deki Yunan askerleri tarafından yapılan muamele gazetede Sakarya'da gerçekleşen facianın bir benzeri olarak değerlendirilmiştir. Bu kadınlara işkence edilerek zorla dans ettirilmiş ve Yunan askerlerini eğlendirmeye mecbur bırakılmışlardır. Daha sonra da çoğunlukla katledilmişlerdir. Saldırıya maruz kalan kadınlar arasında 12-13 yaşlarında çocuklar da vardı. Ağaçlı köyünde olduğu gibi şehit edilenlerden bazıları burada da kuyuya atılmıştır.[41]

İcra Vekilleri Heyeti Reisi Hüseyin Rauf Bey Yunan zulmü ve vahşeti için hür dünyanın üyelerine bir protesto göndermiş ve bu protesto *İstikbal* gazetesinde yer almıştır. Bu protestoya göre; Büyük Taarruz esnasında Afyon ve civarı terk edilirken Müslümanların çok olduğu köyler yakılarak ahalisi Yunanlar tarafından katledilmiş, Altuntaş civarındaki Olucak köyünde kadın ve çocuklar dâhil ahali camilere kapatılıp diri diri yakılmıştır. Dumlupınar'daki muharebe esnasında Yunanlar Hamurköy ve Çalköy'ü tamamen yakmış, ahalinin bir kısmı diri diri yanarken, bir kısmı katledilmiş, kalanlara da birçok işkence yapılmıştır. Dumlupınar da kısmen yakılmıştır. Yunan ordusu işgal altında tuttuğu yerlerde muharebe dışında kalan Müslümanları bir plan çerçevesinde katledip yangınlar tertip etmiştir. Bu zulmün önlenmesini amaçlayan protesto metniyle Yunan hükümetine baskı yapılması ümit ediliyordu.[42]

Marmara Bölgesindeki Olaylar

Yunanistan kuvvetleri İzmir'e çıktıktan bir yıl sonra kuzeye doğru ilerlemiş ve Marmara kıyılarına kadar ulaşmıştır. Balıkesir 30 Haziran 1920'de, Bursa 8 Temmuz 1920'de, Bilecik 8 Ocak 1921'de Yalova 23 Şubat 1921'de, Adapazarı 26 Mart 1921'de ve İzmit 28 Nisan 1921'de işgal edilmiştir. Bunlardan Bilecik savaşın gidişatı sırasında birkaç kez el değiştirdiği için üç kez

40 "Yunan Vahşeti", *İstikbal*, 21 Temmuz 1922.

41 "Kahbe Yunanlı", *İstikbal*, 24 Temmuz 1922.

42 "Yunan Zulüm ve Vahşetini Protesto", *İstikbal*, 5 Eylül 1922.

işgal edilmiştir.[43] Yunanlar ulaştıkları ve işgal altına aldıkları bölgelerde tıpkı Batı Anadolu'da olduğu gibi katliam ve zulüm faaliyetlerine devam etmiştir. *İstikbal* gazetesinde bu olaylar sıkça haberleştirilmiştir.

İzmir'in işgalinden önce henüz Nisan 1919'da Yunanlar Çatalca ve Hadımköy'deki güçlerini artırmaktaydı. Bu bölgelerde Yunanlarca uygulanan baskı ve mezalim nedeniyle Müslümanların sayısının azaldığı ve azınlık durumuna düştükleri, tedbir alınması gerektiği arşiv belgelerine de yansımıştır.[44] Yunan kuvvetlerinin Kocaeli mıntıkasında sıkışması üzerine Çubuklu ve Beykoz'daki Yunan askerleri Kandıra civarına sevk edilmiş ve bu civardaki Kocaeli köylerinde Yunanlar birçok mezalime sebep olmuştur. Tepeören köyü yakılmış, Kuruçay ve Demirci köyleri ahalisi de evlere doldurularak diri diri yakılmıştır. Yunan askerleri Çubuklu ahalisinden birinin kulaklarını kesmiş ve birçok kişiyi de tutuklamıştır.[45] Kandıra'nın Kantarcılar köyünde Çarıklı Hasan'ın ailesi çırılçıplak soyulmuş, 20 Yunan askeri Hasan Efendi'nin eşine saldırmış ve bunun anlaşılmaması için kadın evin ocağına asılarak süngü ile muhtelif yerlerinden yaralanıp katledilmiştir. Yine aynı köyde birçok kadına tecavüz edilmiş, para ve altınları yağmalanmıştır. Kışla köyünde ise Doğancıoğlu İbrahim'i ensesinden kama darbesiyle öldürmüşlerdir. Kandıra'dan ayrılırken cami-i şerifin üç halısını alıp götüren Yunanlar, Kandıra telgrafhanesini de tahrip etmiş, hükümet konağını kirletip resmi evrakı yok etmişlerdir. Ayrıca Adapazarlı Aliye adlı bir kadın ile Recep Ağa'nın gelinlik çağdaki kızını ve Çankırılı Mustafa'nın ailesini de kaçırıp zorla Çubuklu'ya götürmüşlerdir. İzmit körfezinde ise bir Yunan torpidosu bir vapuru durdurup yolcuları torpidoya getirmiş ve üzerlerindeki para ve ziynet eşyalarını gasp ettikten sonra serbest bırakmıştır. [46]

İstikbal gazetesinde çıkan diğer bir haberde Müslümanların çocukları da dâhil olarak üzerlerine gaz dökülerek diri diri yakıldığı bildirilmiştir. Müslüman ahaliden bazılarının dağa kaldırılarak 300 lira fidye istendiği, bazılarınınsa dağa kaldırılmakla tehdit edilip fidye istendiği aktarılmıştır. Yine aynı haberde Yeniköy Hristiyanlarından bazıları ve çetelerin de zulüm hareketlerine katıldığı belirtilmekteydi. Yine Kandıra civarında Yunanlar tarafından polislikten emekli Cemal Efendi kasatura ve kamayla öldürülmüş, Çavuş namında birisi de feci bir şekilde parçalanmıştır. Olayların olduğu köyün

43 Turan, *Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti*, s. 45-48.

44 *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi – II,* s. 34.

45 "Yunan Şenaati", *İstikbal*, 5 Nisan 1921.

46 "Yunan Mezalim ve Cinayatı", *İstikbal*, 22 Mayıs 1921.

eşyası ise tamamen yağmalanmıştır. İnanlar köyünde ise bir Müslüman bıçakla öldürülmüş, bir grup kadın eve doldurulup para ve altınları gasp edildikten sonra tamamına tecavüz edilerek yaralanmıştır. Şakirler köyünde 15 kızın bekâreti bozulmuş, çırılçıplak bir halde ayaklarından baş aşağı asılarak omuzlarından bıçakla yaralanmış ve para koparmak için birçok işkenceye maruz bırakılmıştır. Karadere köyünde dört ergen ile 7-8 yaşlarındaki üç çocuk bıçakla katledilmiştir. Ele geçirilen Yunan esirlerinden alınan bilgilere göre; Paşaköy Rumlarından teşkil edilen çeteler İzmit ve Kocaeli civarında Müslüman halka işkence yapmak üzere serbest bırakılmıştı.[47]

Bilecik'te kalan Müslüman ahaliden 80 kadar kadın Yunanlar tarafından Bilecik yolu üzerindeki gazhaneye getirilerek birçok işkenceye maruz bırakılmıştır.[48] Yine Bilecik'te 1800 hane, 320 dükkân, 18 han, 4 hamam, 20 fabrika, 2 medrese, 20 tekke, 1 mescit, ve 8 cami-i şerif yakılmıştır. Kadın ve erkek olmak üzere toplam 22 kişi yakılarak, 8 kişi boğularak, 5 kişi yaralanarak şehit edilmiş; 21 kızlık bozma, 52 tecavüz ve 18 çocuk düşürme vakası görülmüştür. Bilecik'in Pelitözü köyünde; 41 hane, 21 samanlık, 1 cami, 2 okul; Çakırpınar köyünde; 11 hane, Cuma köyünde; 8 samanlık, Kepirler (?) köyünde; 1 han, 2 samanlık, 2 hane yakılmış, Çukurören (?) köyünde; bir kişi şehit olmuştur. Aşağı köyünde; 1 cami, 1 okul, 50 hane, Yeniköy'de; 1 okul, 1 cami ve 130 hane, Bekdemir (?) köyünde 2 hane yakılmıştır. Küplü kasabasındaki Veliüddin Paşa Camii minberi tahrip edilerek camide yer alan bütün eşyalar ve levhalar çiğnenmiştir. Abbaslık köyünde; 4 şehit bir yaralı, Şükraniye köyünden 2 esir, Kurt Köyünden ise 2 kişi şehit edilmiştir. Bilecik'in Yarhisar nahiyesinde 8, İlyasbey'de 32 hane, 22 samanlık, 3 fırın, Okluca köyünde; 1 hane, 1 samanlık gibi Bilecik'in neredeyse her köyünde Yunan askerleri tarafından uygulanan insanlık dışı faaliyetlere rastlanmıştır.[49]

Yunan güçleri Gemlik'in doğusunda 25 erkek ve ailelerini feci bir şekilde şehit etmiştir. Yine bir köyde mektebe yerleştirilen 13 yaralı üzerine ateş açılmış, yaralılardan, ancak Salihoğlu Hüseyin Çavuş ile Ahmedoğlu Ahmed kurtularak tedaviye alınmıştır. Yunanlara esir düşenler kurşuna dizilerek şehit edilmiştir.[50] Gemlik ve civarındaki ahaliye ait olduğu anlaşılan kadın ve delikanlılardan oluşan 100'den fazla ceset Bandırma'da deniz kenarında bulunmuştur. Yunanlar bir süreden beri Gemlik körfezi ile diğer ihraç iske-

47 "Yunan Mezalim ve Cinayatı", *İstikbal*, 24 Mayıs 1921.

48 "Yunan Şenaati", *İstikbal*, 6 Nisan 1921.

49 "Yunanlıların Silsile-i Şenaat ve Cinayatı", *İstikbal*, 22 Nisan 1921.

50 "Yunan Vahşetleri", *İstikbal*, 15 Mayıs 1921.

lelerinde Türk bayrağı olan ne bir vapura ne de şahsa müsaade etmekteydi. Yunanların Şile, Sakarya ve Bandırma gibi Karadeniz ve Marmara sahil ve iskeleleri dâhil Yunan cephesinin arkasında kalan bütün nahiye ve yolları tarihte örneğine rastlanmamış şekilde mahvetmeleri, yakmaları ve Müslümanları katletmeleri bir strateji olarak tezahür etmekteydi.[51] Sındırgı'da 25 kişilik bir Yunan askeri birliği Osmanlı köyünü basmış ve civar köylerin ihtiyar heyetlerini de Türklere vergi ve asker vermemeleri, verdikleri takdirde öldürülecekleri ve köylerinin yakılacağı konularında tehdit etmiştir. Müslüman kızlarını zorla ve Hristiyan inancına göre evlendirerek feci davranışlarını sürdürmüşlerdir.[52]

Yabancı gazetelere yansıyan haberler de *İstikbal* gazetesi tarafından aktarılmıştır. Fransız Gazetelerinde yer alan bir haber Gemlik ve Yalova civarında olan olayları içeren bir raporla ilgiliydi. Yunanların uyguladığı mezalim hakkındaki tahkikata memur olan C. Frank'ın başkanlığındaki heyetin hazırladığı rapora göre; Yunan idaresindeki yerlerde yaşayan Müslümanlar katliama uğramış, yağma, gasp ve yangın gibi uygulamalarla karşılaşmıştır. Bu tür davranışlarla karşılaşan Müslümanların hayatlarını kurtarmak için bütün mal ve mülklerini bırakarak İstanbul'a göç etmek zorunda kaldıkları raporda yer almaktaydı.[53] *Amerikan Daily Telgraf* gazetesindeki bir haberde ise; Amerikan heyetinin bir raporuna atfen Yunan ordusunun Sakarya'dan geri çekilirken geçtiği bölgelerde tahribata neden olduğu ve Yunan askerlerinin kumandanlarından aldıkları emirle evleri yakıp ahaliyi katlettiği ve kadınların namusuna tecavüz ettiğinden bahsedilmekteydi.[54]

İstikbal gazetesi, hükümet yetkililerince konu hakkında yapılan açıklamaları da manşete taşımıştır. İzmir mebusu Sırrı Bey'in sorduğu bir soru üzerine Dâhiliye Vekili Fethi Bey bir beyanatta bulunmuştur. Buna göre; İzmit havalisindeki Yunanlar geçmiş oldukları yerlerde tahribat, ırz, namus ve mukaddesata tecavüz, tarihte misli görülmemiş cinayetleri yerli Rumların da katılımıyla gerçekleştirmiştir. Yunanlar ayrıca Türklerin iktisadi varlığını da mahvetmek için de uğraşmışlardır. Bu kapsamda yalnız İzmit, Adapazarı, Karamürsel, Kandıra, Yalova ilçelerindeki tahribat ve tecavüzata ait veriler şöyledir: Taşınabilir mallardaki zayiat 92.350.840 lira, gayrimenkuldeki zayiat 63.603.250 lira, bekâret bozma 192, şehit etme 1194, yaralama 151, esir alma ve gasp 314.[55]

51 "Yunan Mezalim ve Cinayatı", *İstikbal*, 5 Haziran 1921.

52 "Yunan Mezalim ve Şenayii", *İstikbal*, 13 Mayıs 1921.

53 "Yunan Facayini Teyid Eden Raporlar", *İstikbal*, 26 Haziran 1921.

54 "Mezalim Tahkikatı Gürültüler Etrafında", *İstikbal*, 19 Haziran 1922.

55 "Yunan Fecayii", *İstikbal*, 2 Ocak 1922.

Yunanlar, Ayvacık kazasının Çam köyünde Yunan aleyhtarı çetelerin koruyucusu olmakla suçladıkları 10 erkek, 9 kadın ve 1 kız çocuğunu kurşun ve süngü ile feci bir şekilde şehit etmiş ve köyü baştan sona yakmışlardır. Enkaz altındaki insan sayısı tespit edilememiştir. Çamlıca köyü ise Yunan kuvvetleri tarafından tamamen yağmalanmış ve eşraftan Ali onbaşı katledilmiş, eşi de yaralanmıştır. Ayrıca Yunanların çeşitli yerlerde para toplamak için ahaliyi haraca bağlayıp işkenceye maruz bıraktığı, bazı meclis azalarını dayakla öldürdüğü, eşkıyaya yardım ettikleri gerekçesiyle köylü bir çocuğun diz kapakları ve ayak kemiklerini özel bir aletle kırdığı, Müslümanların serbest ticaretine izin vermediği haber olarak yansımaktaydı.[56]

Doğu Trakya'daki Olaylar

Birinci Dünya Savaşını bitiren Mondros Mütarekesi'nden sonra Doğu Trakya Bölgesi de işgale açık bir hale gelmişti. Öncelikle Edirne-İstanbul tren yolunu kontrol etmek için Fransızlar bölgeye gelmiş, daha sonra bu kontrol işini Yunanlara bırakmışlardır. Böylece demiryolu güzergâhı boyunca sıralanan yerleşim yerlerinde Yunan askeri birlikleri görev yapmaya başlamıştır.[57] San Remo Konferansı'nda (18-26 Nisan 1920) Doğu Trakya'nın Yunanistan'a bırakılmasının kararlaştırılmasından sonra, Sevr Antlaşmasının kabulünün kolaylaştırılması için, Yunanistan'ın Doğu Trakya'da ileri harekâtına göz yumulmuştur. Bu kapsamda 20 Temmuz 1920'de işgal edilen Tekirdağ'dan sonra 26 Temmuz 1920'de Edirne ve Kırklareli de Yunan güçleri tarafından işgal edilmiştir.[58]

Doğu Trakya'daki olaylar *İstikbal* gazetesinde diğer bölgelere göre daha az yer bulmakla birlikte içerdikleri tafsilat bakımından dikkat çekicidir. 21 Mart 1921 tarihli bir haberde Trakya'da 1500 Müslümanın tutuklandığı, bütün Müslümanların koyunlarının ve hububatının yağmalandığı, Saray ilçesinde Müslüman ahalinin büyükbaş hayvanlar gibi arabalara koşularak sokak ve caddelerde teşhir edildiği, bir çift öküzü olanlardan ise vergi adı altında zorla 15-20 lira toplandığı aktarılmaktaydı. Ayrıca bölgede çeşitli tecavüz vakaları da görülmüştür. Edirne'de Hicriye Hanım ve 16 yaşındaki kızının evinin basılması dâhil Dedeağaç, Uzunköprü ve Kırkkilise (Kırklareli)'den

56 "Yunan Edepsizlikleri", *İstikbal*, 19 Mart 1922.

57 Türkmen Töreli, "Trakya'nın İşgali ve Yunan Mezalimi (1919-1922)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 31, S. 51, 2012, s. 241.

58 Özgür Mert, "İşgalden Kurtuluşa Doğu Trakya", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 58, 2016, s. 141-142.

İstanbul'a giden yol üzerinde vuku bulan olaylar gazete sütunlarına yansımaktaydı. Edirne'deki olaydan sonra mağdurlar öldürülmüş ve evleri ateşe verilmiştir. Yine Kırkkilise'de de aynı şekilde genç kızlara tecavüz ve akabinde öldürme fiilleri işlenmiştir. Bunların dışında Çerkezköy'de dört Müslüman ağaçlara bağlanarak üç gün devamlı dövülmüş ve geceleri ağaçlara bağlı olarak bırakılmıştır. Bu kişilerden ikisi vefat etmiştir. Tüm bu suçları işleyen Yunan kuvvetleri camileri kuşatarak Müslümanlardan zorla Yunan idaresinden memnun olduklarına dair Londra konferansına telgraf çekmelerini istemiştir.[59] Yunanlar, Kafkasya'dan getirdikleri Rumları bölgede iskân etme politikası gereği Kırkkilise civarındaki bazı Türk hanelerini zorla boşaltmış ve yerlerine Rumları yerleştirmiştir.[60]

Yunanistan'ın Doğu Trakya'daki Müslümanlar aleyhindeki faaliyetleri 1922 yılında da sürmüştür. 23 Ocak'taki bir haberde Yunan idaresinin kendi iç politikasını sağlamlaştırmak adına bölgedeki Rumların yasadışı faaliyetlerine her türlü serbestliği sağladığı ileri sürülmüştür. Sadece bu serbestlikle yetinmeyen Yunan mülki ve askerî memurları Rumları Türkler aleyhine de teşvik etmiştir. Böylece bölgede her türlü tecavüz, darp, cinayet, işkence, yağma ve Müslümanları tutuklama faaliyeti hız kesmeden sürmüştür. Gördükleri bu muamele karşısında göç etmeye zorlanan Müslümanların mal ve mülkleri yağmalanırken, boşalan mülklere Kafkasya, Rusya ve Bulgaristan'dan gelen Rumlar yerleştirilmiştir. Yunanlarla işbirliği içinde olan az sayıda Müslüman hariç, ahali maruz kaldıkları mezalim tehlikesi ve baskı nedeniyle ya İstanbul'a göç etmekte ya da Bulgaristan'a iltica etmekteydi. Özellikle Kırkkilise civarındaki birçok köy bu yolla tahliye ettirilmiş ve yerlerine Rumlar yerleştirilmiştir. Edirne'nin Keşan ilçesine de iki bin civarında Rum nüfusu getirilmiş ve bölgedeki Türk nüfusun yoğunluğunun azaltılmasına çalışılmıştır. Edirne ile Çorlu civarındaki Bulgar köyleri ise tamamen dağıtılmıştır. Ayrıca Dimetoka tarafında özel Rum çeteleri oluşturularak bu taraftaki Müslümanların da tehcirine çalışılmıştır. Bunların yanında Müslümanların seyahat etmesi sırasında da çeşitli zorluklar yaşanmaktaydı. Habere göre; bir köyden başka bir köye gitmek isteyen Müslümanlardan birer fotoğraf ve hüviyet varakasına sahip olmaları isteniyordu. Uzak yerlere gidip gelmek ise yasaklanmıştı. Diğer taraftan Müslümanların eğitim gördüğü okulların neredeyse tamamı kapatılmış, müftülükte yetki sahibi olanlar azledilmiş ve yerlerine Yunan amaçlarına uyumlu kişiler getirilmiştir.[61]

59 "Yunan Vahşetleri", *İstikbal*, 21 Mart 1921.

60 "Yunan Mezalimi Teşeddüd Ediyor", *İstikbal*, 31 Mart 1921.

61 "Trakya'da Yunan Mezalimi ve İtisafatı", *İstikbal*, *23* Ocak 1922.

Yunanların Tekfurdağı (Tekirdağ)'ında 13 Ocak 1922 tarihinde düzenledikleri mitinge Türk ahali de katılmaya zorlanmıştır. Ayrıca Türklerin pasaport almak için yaptığı başvurular Yunan idaresinden memnun olduklarına dair beyanatta bulunmadıkça kabul edilmemekteydi. İstanbul'da yayımlanan *Tan* gazetesinden alınan habere göre Bab-ı Ali bu keyfiyeti protesto etmiş ve bu doğrultuda Müttefiklerin komisyonlarına bir nota vermiştir.[62] Yunanistan'ın Doğu Trakya'daki tedhiş siyaseti *İstikbal* gazetesinde önemli bir yer bulmuştur. Yunan subaylarının İtilaf Devletleri'nin subayları gibi giyinerek halk arasında dolaştıkları belirtilmiş, Yunan iç borçlanmasına Trakya ahalisinin de cebren dâhil edildiği aktarılmıştır. Bu kapsamda Müslüman ahali, ellerinde bulunan drahmilerden dolayı birçok hakaretlere, darp ve işkenceye maruz kalmıştır. Drahminin değeri günden güne düştüğü için İstanbul'dan Trakya'daki vilayetlerdeki herhangi bir şahıs namına bankalar vasıtasıyla gönderilen para mutlaka kesintiye uğramaktaydı. Bankaya teslim edilen para 30 ise gönderen aleyhine ancak 26 birim olarak veriliyor ve bu kesinti kambiyo farkı diye gösteriliyordu. Yunanlar askere aldıkları yerli Rumların zirai işlerini Müslüman ahaliye yaptırıyor, Müslümanlara kendi işleri için vakit ve imkân bırakılmıyordu. 100 dönüm tarlalarının ancak 10 dönümünü işleyebilen Müslümanlardan yine de 100 dönümlük vergi alınmaktaydı. Birtakım vaatlerle kandırılarak Kafkasya ve Rusya'dan getirilen Rumlar, Müslüman köylerine yerleştirilmiş olsa da bunlara verilen tahsisat daha sonra kesildiğinden birçoğu ekmek parasına muhtaç hale düştü ve geldiklerine pişman oldu. Edirne'nin işgalinden sonra bir Türk kadın öğretmenin hanesine giren 8-10 Yunan askeri, öğretmenin namusuna tecavüz ve eşyasını gasp ettikten sonra kendisini süngülerle katledip evini yaktı. Yunanlar Trakya'da yollarda rastladıkları bir veya birkaç kişiden ibaret yolcuları tutuklamış ve zindanlara atmıştır. Nitekim bu yolculukları engellemek için köyden köye giderken ya fotoğraflı kimlik ya da memura rüşvet vermek zorunlu hale gelmiştir.[63]

62 "Yunan Mezalimini Bab-ı Ali'nin Protestoları", *İstikbal*, 15 Ocak 1922.

63 "Trakya'da Tedhiş Siyaseti", *İstikbal*, 18 Temmuz 1922.

Sonuç

Yunanlar 1821 yılında başlattıkları bağımsızlık mücadelesini dönemin büyük güçlerinin desteğiyle 1830'da Yunan ulus devletinin kurulmasıyla ileri bir noktaya taşımışlardı. Bağımsızlık mücadelesinin başlangıcından itibaren yüzyıl boyunca topraklarını yine Avrupalı büyük güçlerin desteğiyle genişletmişlerdi. Sürekli Osmanlı Devleti'nin aleyhinde meydana gelen bu genişleme stratejisi moral kaynağını 1844'te Yunan ulusal meclisince de onaylanan Megali İdea'dan almaktaydı. Büyük Yunanistan ülküsü demek olan bu anlayış hedefine Türk- İslam ahaliyi koyarak; onları ya katlederek ya da göçe zorlayarak yaklaşık 400 yıl yaşamış oldukları coğrafyadan söküp atmaya çalışıyordu. Modern dünyanın ilk etnik temizlik örneği kabul edilebilecek ve 1821 yılının Eylül ayında Mora yarımadasında gerçekleştirilen "Tripoliçe katliamı" bu anlayışın en somut göstergelerinden biridir. Bunu 19. yüzyılın ilerleyen zaman dilimlerinde ve 20. yüzyıl başlarında Teselya'da, Güney Makedonya'da, Adalarda, Girit'te ve Batı Trakya'da da tekrar etmişlerdi. Büyük Savaş'ın bitiminden sonra sıra Doğu Trakya ve Batı Anadolu'ya gelmişti. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgaliyle de bu süreç işlemeye başlamıştır. 1919 yılının Ocak ayında toplanan Paris Barış Konferansı'nda oluşturulan anlayış çerçevesinde İtalya hariç diğer müttefiklerin desteğiyle Batı Anadolu'da başlayan Yunan ilerleyişi 1921 yılı Ağustos ayında Orta Anadolu içlerine kadar ulaşmış ve Sakarya Nehri'nin batı yakasına kadar dayanmıştı. Gerek ilerleyiş gerekse 1922 yılı Ağustos sonunda başlayan Türk taarruzu sonucunda başlayan geri çekiliş dönemlerinde Batı ve İç Anadolu'da yaşayan Türk-İslam ahaliye yönelik Yunan işgal güçlerince gerçekleştirilen mezalim hem Türk hem de Batı kamuoyunda geniş yer bulmuştur. Gazetelerin sütunlarında geniş yer bulan bu hadiseler kanayan insanlık vicdanının da somut göstergeleriydi. İç kamuoyunu etkileyen bu gazetelerden biri de 1918 yılı sonundan itibaren yayın hayatında olan *İstikbal* gazetesidir. Trabzon'da yayınlanan bu gazete Batı Anadolu, Marmara ve Doğu Trakya'da meydana gelen bu hadiseleri ajanslardan toplamış olduğu bilgiler çerçevesinde yakın takibe almış ve okuyucusunu bilgilendirerek önemli bir kamu diplomasisi örneği vermiştir.

Kaynaklar

Süreli Yayınlar

Faik Ahmed, "Maksadımız Emelimiz", *İstikbal*, 27 Ocak 1921.

Faik Ahmed, "İzmir'in Âtisi", *İstikbal*, 4 Mayıs 1920.

"50 Milyon Lira", *İstikbal*, 10 Şubat 1922.

"Alçak Düşmanın Zulüm ve Vahşeti", *İstikbal*, 6 Temmuz 1922.

"Anadolu'da Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 27 Aralık 1921.

"Düşman Şenaatini Bütün Cihana İlan", *İstikbal*, 27 Haziran 1922.

"Irz Düşmanları Melunlar", *İstikbal*, 22 Haziran 1922.

"İzmir'de Tevkifat ve Müsadereler Devam Ediyor", *İstikbal*, 21 Mayıs 1922.

"Kahbe Yunanlı", *İstikbal*, 24 Temmuz 1922.

"Mezalim Tahkikatı Gürültüler Etrafında", *İstikbal*, 19 Haziran 1922.

"Orta Anadolu'da Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 15 Aralık 1921-8 Şubat 1922.

"Trakya'da Tedhiş Siyaseti", *İstikbal*, 18 Temmuz 1922.

"Trakya'da Yunan Mezalimi ve İtisafatı", *İstikbal*, *23* Ocak 1922.

"Yakılan Yurdlara Yoksul Kardeşlere Yardıma Koşunuz", *İstikbal*, 22 Eylül 1922.

"Yunan Alçaklığı", *İstikbal*, 21 Mart 1921.

"Yunan Barbarlığı", *İstikbal*, 15 Mayıs 1922.

"Yunan Çeteleri ve Ermeniler", *İstikbal*, 22 Mart 1922.

"Yunan Edepsizlikleri", *İstikbal*, 19 Mart 1922.

"Yunan Facayini Teyid Eden Raporlar", *İstikbal*, 26 Haziran 1921.

"Yunan Fecaat ve Zulümleri", *İstikbal*, 29 Ocak 1922.

"Yunan Fecayii", *İstikbal*, 2 Ocak 1922.

"Yunan Mezalim ve Cinayatı", *İstikbal*, 22 Mayıs 1921.

"Yunan Mezalim ve Cinayatı", *İstikbal*, 24 Mayıs 1921.

"Yunan Mezalim ve Cinayatı", *İstikbal*, 5 Haziran 1921.

"Yunan Mezalim ve Şenayii", *İstikbal*, 13 Mayıs 1921.

"Yunan Mezalimi Teşeddüd Ediyor", *İstikbal*, 31 Mart 1921.

"Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 29 Haziran 1921.

"Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 12 Temmuz 1921.

"Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 23 Nisan 1922.

"Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 5 Mayıs 1922.

"Yunan Mezalimini Bab-ı Ali'nin Protestoları", *İstikbal*, 15 Ocak 1922.

"Yunan Mezalimini Setr İçin", *İstikbal*, 29 Mayıs 1921.

"Yunan Silsile-i Cinayatı", *İstikbal*, 26 Temmuz 1921.

"Yunan Şenaati", *İstikbal*, 5 Nisan 1921.

"Yunan Şenaati", *İstikbal*, 6 Nisan 1921.

"Yunan Vahşeti", *İstikbal*, 1 Temmuz 1922.

"Yunan Vahşeti", *İstikbal*, 2 Temmuz 1922.

"Yunan Vahşeti", *İstikbal*, 21 Temmuz 1922.

"Yunan Vahşetleri", *İstikbal*, 21 Mart 1921.

"Yunan Vahşetleri", *İstikbal*, 15 Mayıs 1921.

"Yunan Zulüm ve Vahşetini Protesto", *İstikbal*, 5 Eylül 1922.

"Yunanlıların Silsile-i Şenaat ve Cinayatı", *İstikbal*, 22 Nisan 1921.

"Yunanlıların Vahşetleri", *İstikbal*, 7 Haziran 1921.

"Yunanlıların Zulüm ve İmha Siyaseti", *İstikbal*, 27 Aralık 1921.

"Türkiye'nin İzmir Hakkındaki Teklifatı", *İstikbal*, 23 Mayıs 1920.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti, haz. Mustafa Zahit Önder, Dün Bugün Yarın Yay., İstanbul 2020.

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi – II, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1996.

Çufalı, Mustafa, "İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu'da Yunan Zulmü, 1921 (Arnold Toynbee'nin eşi Bayan Rosalind Toynbee'nin İzlenimleri)", *Atatürk Yolu Dergisi*, 6/21, 1998, s. 33-48.

Gökçen, Salim, "Millî Mücadele'de Yunan İşgallerinin Genel Karakteri", *CTAD*, 12 (23), 2016, s. 86-109.

Mert, Özgür, "İşgalden Kurtuluşa Doğu Trakya", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 58, 2016, s. 123-176.

Töreli, Türkmen, "Trakya'nın İşgali ve Yunan Mezalimi (1919-1922)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 31, S. 51, 2012, s. 237-252.

Turan, Mustafa, *Yunan Mezalimi İzmir, Aydın, Manisa, Denizli (1919-1923)*, ATAM, Ankara 1999.

The Greek Atrocities in Western Anatolia During the Turkish National Struggle from the Pages of a Trabzon Newspaper İstikbal

Hikmet Öksüz*

Abstract

After the Armistice of Mudros, various regions of Anatolia began to be occupied by the Entente Powers. In only one of these occupied areas, the minorities living in the region and the occupying forces had the same ethnic identity. The Greek occupation of Izmir and the participation of the local Greek people in this occupation changed the balance in the region. Against the pressure of the intertwined Greek military power and the armed Greek gangs, the settled Turkish people formed resistance groups with the reflex of self-defense, and even the first organization of the Kuva-yı Milliye after the Southern Front took place in this region. However, due to the existence of a regular Greek army, various atrocities and intimidation policies could not be prevented against the Muslim Turkish people in both Western Anatolia and Thrace. Even though it is far away from the region where these bloody events took place, Istikbal Newspaper, which had been published since 1918, could not remain indifferent to the events in Trabzon, which has experienced similar difficulties due to the Pontus Issue. The newspaper frequently brought up the persecution performed by the Greeks, especially during their retreat against the Turkish army, and described the events in cities such as İzmir, Kocaeli, Bilecik, Edirne and Kırklareli as "mass murder", "villainousness", "violence" and "atrocities". According to the news, in many settlements, the Greeks burned or destroyed property belonging to Muslims such as households, shops, inns, baths, schools, and haystacks without distinction. They also tortured, raped and massacred the Muslim people in the same regions. Various insults were made to mosques, which are the

* Prof. Dr., Karadeniz Technical University, Faculty of Letters, Department of History, Trabzon/TÜRKİYE, h.oksuz@ktu.edu.tr ORCID: 0000-0002-3957-9174
DOI:10.37879/9789751758866.2024.397

symbol of Islam, crosses were placed there or sacred texts were trampled on. At fiscal side, the Greek administration, which collected money under the name of tax and confiscated the food of the Muslim population, forced them to migrate by making the living impossible. Thus, they planned that the Greeks would become the majority in the places they occupied.

In this study, the reflections of the Greek atrocities that took place in Western Anatolia on Istikbal Newspaper will be evaluated.

Keywords: Anatolia, Greek Atrocities, Occupation, İstikbal Newspaper, Press.

Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu'da Yaşanan Yunan Mezalimi ve Bunun Trabzon'da Yayınlanan İstikbal Gazetesine Yansıması

Öz

Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'nun çeşitli bölgeleri İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmeye başlanmıştı. Bu işgal bölgelerinden sadece bir tanesinde bölgede yaşayan azınlıklarla, işgalci güçler aynı etnik kimliğe sahipti. Yunanistan'ın İzmir'i işgali ve yerli Rum halkının bu işgale katılım göstermesi bölgedeki dengeleri değiştirmiştir. İç içe geçen Yunan askerî gücü ile silahlı Rum çetelerinin baskısına karşı yerleşik Türk halkı da kendini savunma refleksiyle çeteler kurmuş, hatta Kuva-yı Milliye'nin Güney Cephesi'nden sonraki ilk teşkilatlanması bu bölgede gerçekleşmiştir. Ancak düzenli bir Yunan ordusunun varlığı nedeniyle gerek Batı Anadolu'daki gerekse Trakya'daki Müslüman Türk halkı üzerinde çeşitli mezalim ve yıldırma politikaları izlenmesine engel olunamamıştır. Bu kanlı olayların gerçekleştiği bölgeden çok uzakta yer alsa da Pontus Meselesi nedeniyle benzer zorluklar yaşayan Trabzon'da, 1918 yılından beri yayın hayatını sürdüren İstikbal Gazetesi yaşananlara kayıtsız kalmamıştır. Gazete, özellikle Yunanların Türk ordusu karşısındaki gerileyişleri sırasında uyguladığı zulmü sıklıkla gündeme getirmiş, İzmir, Kocaeli, Bilecik, Edirne, Kırklareli gibi şehirlerde yaşanan olayları "toplu kıyım", "alçaklık", "vahşet" ve "mezalim" olarak tanımlamıştır. Burada yer alan haberlere göre Yunanlılar birçok yerleşim yerinde; Müslümanlara ait hane, dükkân, han, hamam, mektep, samanlık gibi mülkleri ayrım yapmadan yakmış ya da tahrip etmiştir. Aynı bölgelerdeki Müslüman halka işkence etmiş, tecavüz ve katliamlarda bulunmuştur. İslam'ın simgesi olan camilere de çeşitli

hakaretlerde bulunulmuş, haçlar yerleştirilmiş ya da kutsal metinler ayaklar altında çiğnenmiştir. Ekonomik olarak ise vergi adı altında para toplayan ve yiyeceklerine el koyan Yunan idaresi, Müslüman halkı yaşayamaz hale getirerek göçe zorlamıştır. Böylece işgal ettikleri yerlerde Rumların çoğunluk haline gelmesini planlamıştır.

Bu çalışmada Batı Anadolu'da gerçekleşen Yunan mezaliminin İstikbal Gazetesi'ne yansımaları değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Yunan Mezalimi, İşgal, İstikbal, Gazetesi, Basın.

Introduction

Amongst the armistice agreements ending the First World War, the agreement imposed upon the Ottoman Empire had more devastating results compared to other defeated nations signed. This was partly caused by the fact that the Allied Powers already had secret agreements about the partition and subsequent occupation of the Ottoman territories long before the end of the War. The Allied Powers put these agreements in force with the Armistice of Mudros signed on August 30, 1918 with some altercations according to their wartime understanding. Based on the clauses of the Mudros Armistice, the Allied Powers occupied the Ottoman territories in regional blocks or in some cases partially, focusing on the control of administrative and strategic centers. Joining the Allied Powers in 1917 Greece now wanted to share the spoils of the victory, and to this end the Greek leader Venizelos who had irredentist designs on Anatolia, at least on Western Anatolia, was conducting vigorous diplomatic maneouvres among the victors. The Allied Powers who promised to leave the İzmir region under Italian control according to the secret agreements now changed minds fearing Italy could become a colonial rival with its territorial gains leading to their increased presence in the Eastern Mediterranean basin. Therefore, France and Great Britain allowed Greek occupation of Western Anatolia that would soon spread to Eastern Thrace, Central Anatolia and the Marmara regions. The large-scale Greek offensive in Western Anatolia which began with the occupation of İzmir on May 15, 1919 created mass reaction amongst the Turkish public. The inhumane policies that the Greeks used against the Turkish and Muslim people in the occupied territories prolonged and disseminated Turkish protests. The Greeks applied various methods in order to enlarge the territories they occupied. They used the local Greeks to disturb the public order and thus, to

legitimate the Greek occupation, they forced the Turks to leave their lands and settle the Greek populations in their stead while encouraging the local populations by all means in asking for the Greek administration or rule. [1] The cruel treatment of the Turks by the Greeks attracted the attention of the foreign observers and became the subject of their correspondences. [2]

The daily newspaper *İstikbal*, which started its publication on December 10, 1918 in the Vilayet of Trabzon did not fall of deaf ears during the attrocities being witnessed in Western Anatolia, Marmara region and Eastern Thrace. The paper strove to inform its readers about what was going on in the west of Anatolia with news and articles. The issues of İstik*bal* we have date back to the second quarter of 1920. Therefore, we could not examine the news and articles written during the occupation of İzmir but an editorial titled "İzmir'in Â*tisi*" and dated May 4, 1920 written by the editör-in-chief and owner of İstikbal, Faik Ahmet read that the occupation of İzmir by the Greeks was seen as "a temporary occupation". According to the article, based on a decree by the Ottoman Parliament (Meclis-i Ali) İzmir would still be under Ottoman sovereignty but it would be under temporary Greek administration. The fate of İzmir would be determined by a plebiscite that would be made after a few years of occupation. Faik Ahmet stated that this decision was not a surprise one since the efforts of Venizelos in European diplomatic circles certainly had an influence on the Ottoman members of the Parliament.[3] In another article dated May 23, 1920 it was reported that because of the Greek attitudes during the occupation there would be a new Ottoman proposal on the status of İzmir by the Ottoman government (Bab-ı Ali). According to the proposal the Ottoman government would ask the Allied Powers to order the Greek soldiers to evacuate İzmir and to arrange a referandum under the patronage of an Allied Power for its future. Bab-ı Ali stated that if the referandum resulted in favor of the Ottoman sovereignty İzmir would be administered as a free port and the Greek population would be granted some economic privileges and right to say in the municipal government.[4]

1 Salim Gökçen, "Milli Mücadele'de Yunan İşgallerinin Genel Karakteri", *CTAD*, 12(23), 2016, p. 92.

2 See Mustafa Çufalı, "İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu'da Yunan Zulmü, 1921 (Arnold Toynbee'nin Eşi Bayan Rosalind Toynbee'nin İzlenimleri)", *Atatürk Yolu Dergisi*, 6/21, 1998.

3 Faik Ahmed, "İzmir'in Âtisi", *İstikbal*, 4 May 1920.

4 "Türkiye'nin İzmir Hakkındaki Teklifatı", *İstikbal*, 23 May 1920.

As time went on the hopeful news of İzmir's return to the Ottomans were replaced by the news of Greek attrocities and savage acts. In one of his articles Faik Ahmet argued that only by looking at the decrease of Muslim population figures in the Greek administered regions would reveal the Greek occupation mentality but the European Committee of Inspection in the region connived in the Greek annihilation policies toward the Muslims.[5] Another news in the paper read that the atrocities that the Greeks committed could not be tolerated even in wartime and there was not any example of such inhuman treatment in history. It was concluded that by tolerating this, European nations demonstrated that unlike their material and technical progress their moral standards retrogressed.[6] The newspaper placed the Russians at a separate level than the Europeans. *İstikbal* published a memorandum issued by the Soviet Russia's Foreign Relation Commissar Chicheryn on December 27, 1921. The memorandum was sent to all related parties and told about the atrocities committed by the Greek Army in Anatolia. According to the text, the Greek troops caused devastation and disaster in the Turkish vilayets, which they occupied unfairly. Even the neutral telegram agencies transmitted that the Greek troops turned the lands into deserts from which they retreated from. While the Turkish villages were burnt down their inhabitants were either killed or captivated. The ones who were not dead or captive escaped to the forests or the mountains. All these atrocities were committed upon the order of the Greek headquarters according to the memorandum. The Russian correspondent reported that it was of utmost necessity to stop the Greek destruction.[7] *İstikbal* newspaper also brought the demise of the refugees who could escape the Greek destruction and atrocities to the attention of its readers. Based on the reports of the Disasters Inspection Committee (Tetkik-i Fecayii Komisyonu) the loss of the refugees who escaped to İstanbul region amounted to 50 million liras whereas it was impossible to record the losses of the ones who took refuge in other parts of the Empire. Those who went to Bulgaria were sent loss declaration forms in adequate numbers and they were given notice to report their losses.[8]

In addition, *İstikbal* published the statements of the Turks who escaped captivity by the Greeks along with the quotes from the publication of the Turkish

5 Faik Ahmed, "İzmir'in Âtisi", *İstikbal*, 4 May 1920.

6 "Yunan Silsile-i Cinayatı", *İstikbal*, 26 July 1921.

7 "Anadolu'da Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 27 December 1921.

8 "50 Milyon Lira", *İstikbal*, 10 February 1922.

Army Western Front Second Division (Batı Cephesi Erkan-ı Harbiye İkinci Şubesi) and these were compiled in a series of articles titled "Greek Atrocities in Central Anatolia". According to the articles, the captives were questioned in order to obtain information about the destructed villages. The statements revealed that the Greek Division Commander Prince Andreas ordered his troops to burn down the villages they passed through. Some captive Greek pilots also told in their statements that they saw burning villages between the east of Sakarya and Seyitgazi-Alpuköy line, and their commanders were fully informed about these villages, which were burnt down by the Greek troops. It was reported that the Turks who were captured by the Greeks were asked questions about Mustafa Kemal Pasha and the Turkish army, that very little food was given to the captives, and that all the money, belongings and even clothes of the survivors were taken and left in remote places.[9]

The Grand Turkish National Assembly (GTNA) also started some intiatives in order to inform the world public about the inhuman policies executed by the Greeks. One of these initiatives was sending diplomatic memoranda. In one of these memoranda sent by the GTNA and published by *İstikbal* it was stated that in the territories they occupied the Greeks killed hundreds of thousands of Muslims and they burnt down buildings worth 25 million liras in only five towns. This memorandum was telegraphed to the diplomatic correspondent of the Turkish government in Paris, Ferit Bey, to be transmitted to the parliaments of all developed nations such as France, Italy, Great Britain and the United States; the press of Germany, Egypt, Tunisia and Algeria; the Committee of Human Rights (Hukuk-i Beşer), Lausanne Turkish Motherland Committee and the Committee of Indian Caliphate (Hint Hilafet Komitesi); and to all Asian nations such as Iraq, Iran and Azerbaijan.[10] After İzmir was liberated and Greek armies left Western Anatolia and the Marmara region, *İstikbal* newspaper initiated a relief campaign caused by the Greek devastation. It was mentioned that the relief could be sent to the poor Muslim people in those places whose houses were burnt down by the Greeks through the Society of Red Crescent (Hilal-i Ahmer Cemiyeti).[11] In a document dated 1923 the devastation caused by the Greek armies were listed as shown in the following table:[12]

9 "Orta Anadolu'da Yunan Mezalimi", *İstikbal*, published between 15 December 1921 and 8 February 1922.

10 "Düşman Şenaatini Bütün Cihana İlan", *İstikbal*, 27 June 1922.

11 "Yakılan Yurdlara Yoksul Kardeşlere Yardıma Koşunuz", *İstikbal*, 22 September 1922.

12 *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi – II,* , T.C. Başbakanlık Dev-

Name of Vilayet	No. of Totally Burnt Villages	No. of Partially Burnt Villages	No. of Totally Burnt Houses	No. of Partially Burnt Houses	Total No. of Houses
İzmir	66	87	3541	1453	4994
Bursa	28	37	8560	-	8560
Aydın	8	96	10292	-	10292
Ertuğrul	14	99	5834	425	6259
Eskişehir	105	87	4790	250	5040
İzmit	30	83	6383	816	7199
Balıkesir	21	41	2994	319	3313
Kal'a-i Sultaniyye	-	2	25	-	25
Karahisar-ı Sahib	2	2	56	-	56
Kütahya	66	42	9902	949	10851
Total	340	576	54377	4212	56591

The destruction policies against the Muslim people were executed by Greece in three regions under full or partial Greek occupation: Aegean region, Marmara region and Eastern Thrace. In its news *İstikbal* covered only a limited portion of this destruction and there had been so many instances of massacre, pillage, arson and rape.[13]

Major Events in Western Anatolia

The Western Anatolian occupation campaign by the Greeks began with the occupation of Izmir and soon expanded in east, north and south directions. The estimated number of Greek troops landed in Izmir for occupation on the 15th of May, 1919 was fifty thousand.[14] After the occupation and the towns in its vicinity, the Greek army occupied the cities of Manisa (May 26, 1919), Aydın (May 27, 1919), Uşak (August 29, 1920), Afyon (March 28, 1921) and Kütahya (July 17, 1921). Because Afyon changed hands twice during Turkish resistance it was occupied twice. The city of Denizli was not actually

let Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1996, p. 313.

13 For detailed information see *Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti*, ed. Mustafa Zahit Önder, Dün Bugün Yarın Yay., İstanbul 2020.

14 Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi İzmir, Aydın, Manisa, Denizli (1919-1923)*, ATAM, Ankara 1999, p. 73.

occupied but its towns of Çivril and Buldan were occupied by the Greeks.[15] Some of these news were also published by the local newspapers in other regions.[16] The Greek activities in Izmir and its vicinity often found space in *İstikbal* whereas the newspapers of Istanbul were urged by the censorship committee under the direction of the British occupation authorities not to make news of the Greek, and this strict order by the British was mentioned in *İstiklal* in its news.[17]

Among the news that mentioned the humiliating and aggressive policies of Greeks towards Muslims the ones about the attacks on the sacred places covered significant space. According to news reported from İzmir the Greeks who intruded the village mosque of Çorakkapı painted the picture of a Greek soldier with the Greek flag and Christian cross on the inner walls of the mosque and wrote insulting sentences on the sword of that soldier. In another instance, the Greeks hung a mail box on the walls of the Hatuniye Mosque and painted many crosses there in the meantime. These acts, which were made to insult the faith of the Muslims, worried the local people.[18] Such acts were also witnessed in the villages surrounding İzmir according to numerous news that appeared in *İstikbal*. In the village of Mersinli the dead body of a Muslim was found and in mid-March of 1922 came the news of Muslims (including children) were burnt to death in some villages as well as the news of the raping of children aged eight-nine years old were reported.[19] Again in İzmir, the Turkish flag, which was customarily raised on Hisar Mosque was targeted by bullets during the Easter and the dome of the mosque and the flag was destroyed as a result. The mufti and judge of the town and some of the notables were arrested and left to starvation and misery by the Greeks in jail for over a month. On 13th of April, 1921 Urlalı Kasap (Butcher) Hüseyin and Kerim Ağa's brother and son-in-law were brutally killed around the village of Bademler in Urla. The next day a certain shepherd called Ali was killed in Old İzmir. The following day a horse cart full of goods with a 12year-old girl was taken by the Greeks and despite all complaints and investigations no traces were found. [20]

15 *Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti*, p. 45-48.

16 For example see Nurten Çetin, "*Açıksöz* Gazetesi'ne göre Millî Mücadele Dönemi'nde İzmir", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XIX/ Special Issue: İzmir'in İşgali*, 2019, pp. 217-241.

17 "Yunan Mezalimini Setr İçin", *İstikbal*, 29 May 1921.

18 "Yunan Alçaklığı", *İstikbal*, 21 March 1921.

19 "Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 23 April 1922.

20 "Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 5 May 1922.

In *İstikbal* there also appeared the news of Greek atrocities witnessed in the town of Torbalı. In one of the town's villages the Greeks kidnapped four Muslim girls, raped them, and let them free after holding them for a night of horror. The same week a Greek officer and a few of his soldiers went to the house of Osman Efendi in Servili Mescid in İzmir, taking him out of his residence with the pretext that he would be brought to the police station but instead gave him a beating on the street and escaped after robbing his 150 liras. On a holyday night in the Tahtalı village of Bornova the house of Hamza Ağa was invaded by the Greeks. Because they could not find Hamza Ağa at home they tortured his wife to learn where their valuable goods and money was and upon returning the house of Hamza Ağa they took all the money and goods hidden in chests. On May 31st the Greeks killed a refugee living in the Kamalı district of Urla called Necip. Finally, in the reported news, the wives and a servant of four Muslims were kidnapped to the hills by the Greeks. They held them captives for ransom and raped them in captivity.[21]

To establish the Greek majority in total population in case of a future plebiscite and reach their final objectives, the Greeks burnt down some villages around Tire on the 14th and 16th of May and caused the death of their inhabitants.[22] In and around İzmir the Muslim farmers were being arrested while commuting to the fields and they were either deported or killed. It was reported that on each day around fifty or sixty Muslims were arrested and brought to İzmir. People like Eminoğlu Mustafa Efendi who was accused of being related to the Turkish National Resistance Forces (Kuva-yı Milliye) were being killed and their villages were being destructed under artillery fire. In his village those who escaped the artillery fire were either killed or forced to return to their villages after heavy insults and beating by the Greek troops who blockaded the village.[23] The policy of deporting the local natives continued the following as news from Alaşehir and Balıkesir demonstrated that 17 and 10 people, respectively, from these towns were arrested and brought to İzmir. [24]

In one of the works that recorded the Greek destruction in the İzmir region reads that in the town (nahiye) of Bornova 7 schools, 11 mosques and

21 "Irz Düşmanları Melunlar", *İstikbal*, 22 June 1922.

22 "Yunanlıların Vahşetleri", *İstikbal*, 7 June 1921.

23 "Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 29 June 1921.

24 "İzmir'de Tevkifat ve Müsadereler Devam Ediyor", *İstikbal*, 21 May 1922.

masjids, 7 cemeteries, 1 factory, 4 houses and 4 farms; in the town (nahiye) of Torbalı the town hall, 2 schools, 2 madrasas (higher school), 1 mosque, 3 factories, 562 houses, 2 commercial buildings, 28 shops and 5 farms; in the town (nahiye) of Değirmendere 2 mosques; in the town (nahiye) of Dağ-ı Kızılca 15 schools, 26 mosques and masjids, 6 factories, 1 convent, 909 houses, 2 commercial buildings, 5 madrasas, 2 shrines, 3 military buildings, 91 shops and 11 farms; in the town (kaza) of Tire 3 schools, 1 mosque, 91 houses and 1 shop; in the town (kaza) of Kuşadası 1 mansion, 8 schools, 173 houses and 1 farm; in the town (kaza) of Karaburun 2 mosques; in the town of Nif 3 schools, 11 administrative buildings, 5 mosques, 2 cemeteries, 1 convent, 5 factories, 394 houses, 6 commercial buildings and 66 shops were destroyed by the Greeks. [25]

Among the news reported by *İstikbal* about the Greek occupation of Western Anatolia, the southernmost case occurred in Muğla. In the village of Kavaklıdere in Muğla, a 70 year-old man called Adalı Mehmet was brutally beaten in his house and he was robbed of his 80 gold and 300 liras. In another instance of usurpation, a Greek platoon heading toward the village of Uzundere in İzmir region brutally battered Bakkal Ali, Bakkal Mehmet and his friend and stole their money. In the Yanye village of Menemen the Greek and Armenian gangs forcefully gathered the locals in a mosque, cut the throat of a villager and took their 4000 liras. [26]

After the defeat by the Turks in the II. İnönü War the Greek Army began to retreat. While retreating the Greeks committed such atrocities on their way back to İzmir as well as increasing their inhuman oppression in the occupied territories. On their retreat the Greek army forced the locals to destroy all the bridges between Alaşehir and Uşak while at the same time persecuting and raping them.[27] On 15th of May, 1921 the Greek troops locked 120 people in the village mosque of Çamköy, Germencik in Aydın region and burnt them alive. Minor instances such as the arrest of local Muslims commuting to İzmir on the pretext of singing the march of Mustafa Kemal Paşa and beatings and disappearance of arrested people like them were everyday events. The Greeks even occupied a Muslim hospital in İzmir. [28]

25 *Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti*, p. 257-258.

26 "Yunan Vahşeti", *İstikbal*, 2 July 1922.

27 "Yunan Mezalim ve Şenayii", *İstikbal*, 13 May 1921.

28 "Yunan Mezalim ve Cinayatı", *İstikbal*, 5 June 1921.

In a village of Uşak, the Greeks started a fire with a piece of gasoline cloth and all but 14 of the village people were burnt to death. [29] During the occupation of Çivril the Greeks ransacked the town for three days and all the means of transportation, livestock and grain were seized and brought to İzmir. In another village of Çivril, 26 Muslims were killed by the Greeks. The Greek authorities forced the village people to sign a document declaring their satisfaction of the treatment by the Greek occupation.[30] In the surroundings of Çivril, three Turkish soldiers were killed at an armed confrontation with the Greek troops and their ears were cut by the Greek soldiers after death. The news appeared in *İstikbal* as a symbol of barbarian act by Greeks.[31] In the town of Söke similar savagery was witnessed. After an armed confrontation the eyes of four dead Turkish soldiers were taken out and their ears were cut off. Their genitals were also cut off by the Greek soldiers and placed in their mouths. The news of İstik*bal* read that this kind of savagery was peculiar to the Greeks.[32]

After the Greeks set the town of Gördes ablaze all but 17 of the 1500 houses could be saved from the fire. Ten mosques and a madrasa were destroyed, and all the houses were pillaged. Then, all the valuables of the Turks were usurped by the Greeks. In Gördes and Akça 33 people were killed; 113 were injured and 42 women were raped. [33]

According to *İstikbal* newspaper the oppression and cruelty exercised against the Muslim people by the Greeks in the occupied territories had become tough and permanent. Everyday four or five Muslims in İzmir were killed for no reason. Those men who fought back to protect their families' honor and chastity were killed ruthlessly. For instance, in the Eşrefpaşa neighborhood of İzmir the Greek soldiers brutally killed a noble Muslim gentleman when he resisted the rape of his household. Such brutality was joined by the local Greeks and Armenians who continued killing Muslims in schemes organized by the Greek and Armenian crime gangs.[34] *İstikbal* made news of one of these gangs formed in İzmir that started assaults against the Muslims and killed six Muslims in the first place. This gang set fire in some parts

29 "Yunan Mezalim ve Cinayatı", *İstikbal*, 5 June 1921.

30 "Yunan Mezalim ve Cinayatı", *İstikbal*, 5 June 1921.

31 "Yunan Barbarlığı", *İstikbal*, 15 May 1922.

32 "Yunan Vahşeti", *İstikbal*, 1 July 1922.

33 "Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 12 July 1921.

34 "Yunanlıların Zulüm ve İmha Siyaseti", *İstikbal*, 27 December 1921.

of the Sancak village of Karşıyaka and killed another six Muslims around Derebaşı. According to the news the people of these villages began to move to central parts of İzmir after these instances.[35] The Greek army dressed the local Greeks and islanders in Muslim attires and formed crime gangs. These gangs stole the livestock of the local Muslims. The Greek army also employed volunteer gangs among the Armenians who came from Erzurum, Muş and Bitlis to join the onslaught against the Muslims. According to İstikbal the number of Armenians who joined the Greek gangs reached 155. The Greek army did not accept these Armenians into the army but formed assault gangs of them. These gangs attacked the Muslim villages especially in Kırkağaç, Soma and Akhisar localities of Manisa.[36]

On the pages of İstikbal newspaper the massacre news from Söke often found voice. In one of these, it was mentioned that 161 innocent people were killed and women were raped in Söke. Based on the inspections made by the Aydın Red Crescent Society and Aydın Protection of Rights Committee (Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti) this savagery occurred in the enemy occupied villages of Söke.[37] In another news it was claimed that the number of Muslim men and women killed brutally in Söke exceeded hundreds. Based on the statements of the people who witnessed the Greek occupation the names of the dead people were mentioned in the same news. In just the village of Karaağaçlı three people fell victim to Greek bayonets and bullets, and eight villagers were beaten and tortured by the Greek soldiers. Two women who were raped by the Greeks died then after. The deceased people were dropped in the wells and the River Menderes. Also, in various villages numerous houses were burnt down and pillaged by the local Greeks and Greek soldiers.[38] In another village of Söke the women were attacked by the Greeks and some of them were killed. The cruel treatment of the Muslim girls and women in Söke by the Greek soldiers was regarded as the copy of the tragedy happened in Sakarya. These women were tortured and forced to dance for the entertainment of the Greek soldiers. Most of them were killed afterwards. Among the people who were assaulted were girls around the ages of 12-13. Just like the people who were killed in the village of Ağaçlı, some of the people who were killed were thrown down the wells.[39]

35 "Yunan Fecaat ve Zulümleri", *İstikbal*, 29 January 1922.

36 "Yunan Çeteleri ve Ermeniler", *İstikbal*, 22 March 1922.

37 "Alçak Düşmanın Zulüm ve Vahşeti", *İstikbal*, 6 July 1922.

38 "Yunan Vahşeti", *İstikbal*, 21 July 1922.

39 "Kahbe Yunanlı", *İstikbal*, 24 July 1922.

The Head of the Executive Ministers (İcra Vekilleri Heyeti) Hüseyin Rauf Bey sent a telegraph of protest to the nations of the world and this protest letter was published on the pages of *İstikbal*. According to the text, after the Great Offensive of the Turks the retreating Greek armies burnt down the villages with Muslim majority and killed their inhabitants. In Olucak village around Altuntaş all inhabitants of the village including women and children were locked in the mosque and they were burnt alive. During the Battle of Dumlupınar the Greek army burnt down all of Hamurköy and Çalköy. While some of the villagers were burnt alive, the surviving ones were tortured and some of them were killed. Dumlupınar was also partially burnt down. The Greek army intentionally set up fires and killed the Muslim people in the occupied lands that remained out of battlezones according to a plan. With the protest letter written in order to stop the Greek atrocities it was aimed to put pressure on the Greek government.[40]

Major Events in the Marmara Region

After the Greek forces landed on İzmir they had advanced towards north and reached the shores of the Sea of Marmara. They occupied the major cities around Marmara in less than a year. On June 30, 1920 they occupied Balıkesir and Bursa fell on July 8, 1920. Bilecik was occupied by the Greeks on January 8, 1921; Yalova on February 23, 1921; Adapazarı on March 26, 1921 and İzmit April 28, 1921. Because Bilecik changed hands a few times during the war, it was occupied three times by the Greeks.[41] In the same fashion as the Aegean region, the Greeks continued their massacres and atrocities in the territories reached and occupied. These events were often made news in *İstikbal*.

Just before İzmir was occupied, in April 1919 the Greeks were increasing the number of their troops in Çatalca and Hadımköy. It was documented in the Turkish archives that the number of Muslim people in these regions decreased, and Turks gradually became minority because of Greek oppression and atrocities. The documents warned the authorities to take precautionary measures.[42] When the Greek forces were surrounded in the Kocaeli district the Greek troops in Çubuklu and Beykoz were transferred to Kandıra and these new forces committed atrocities in these Kocaeli villages. They set the

40 "Yunan Zulüm ve Vahşetini Protesto", *İstikbal*, 5 September 1922.

41 *Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti*, pp. 45-48.

42 *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi – II,* p. 34.

village of Tepeören ablaze and burnt the people of the villages of Kuruçay and Demirci by locking them up in their homes. The Greek soldiers cut the ears of a villager off in Çubuklu and arrested several people.[43] In the Kantarcılar village of Kandıra the household of Çarıklı Hasan were stripped naked; 20 Greek soldiers attacked Hasan Efendi's wife. To prevent her telling others he was hung to the stove and bayoneted to death. In the same village several women were raped, and their money and gold were pillaged. In the village of Kışla Doğancıoğlu İbrahim was stabbed on the back of his neck to death. After stealing the three valuable carpets of the mosque in Kandıra, the Greek soldiers ravaged the telegraph office and destroyed the official documents in the town hall. They kidnapped Adapazarlı Aliye, the young girl of Recep Ağa and the family of Çankırılı Mustafa and brought them to Çubuklu. In the Bay of İzmit a Greek torpidoe stopped a passenger ship and stole the valuable goods and money of them and let them free. [44]

According to news appeared in *İstikbal* the Muslims of Kandıra including their children were burnt alive by the Greeks by pouring gasoline on them. Some of the local Muslims were threatened to be kidnapped for ransom and some of them were actually kidnapped to the hills and 300 liras worth of ransom was asked to let them free. In the same news it was mentioned that some of the local Christians and gangs in Yeniköy participated in atrocities. Around Kandıra a retired police officer called Cemal Efendi was killed by daggers and bayonets, and some local man called Çavuş was torn into pieces. The Greeks also pillaged the properties of the villagers where these events occurred. In the village of İnanlar a Muslim man was stabbed to death; a group of women were locked in a house and after they were stripped of their money and jewelry they were raped and brutally injured. In the village of Şakirler 15 girls were raped and they were hung upside down. They were tortured and stabbed in order to get money off of them. In the village of Karadere 4 adults and 3 children of ages 7 and 8 were stabbed to death. According to the testimonies of the Greek prisoners of war, the gangs formed by the Paşaköy Greeks were set loose around İzmit and Kocaeli in order to torture the local people.[45]

43 "Yunan Şenaati", *İstikbal*, 5 April 1921.

44 "Yunan Mezalim ve Cinayatı", *İstikbal*, 22 May 1921.

45 "Yunan Mezalim ve Cinayatı", *İstikbal*, 24 May 1921.

Among the local Muslims who remained in Bilecik after the Greek occupations around 80 women were transported to the gasoline house and were tortured.[46] In Bilecik 1800 houses, 320 shops, 18 commercial buildings, 4 bath houses, 20 factories, 2 madrasas, 20 convents, 1 masjid and 8 mosques were burnt or destroyed by the Greeks. In total 35 Muslims were killed, of which 22 were burnt, 8 were strangled and 5 were stabbed to death. In addition, the celibacy of 21 girls was taken, 52 women were raped, and 18 miscarriages occurred. In Pelitözü village of Bilecik 41 houses, 21 barns, 1 mosque and 1 school; in Çakırpınar 11 houses; in Cuma 8 barns; in Kepirler 1 commercial building, 2 barns and 2 houses were burnt and in Çukurören village 1 person was killed. In the village of Aşağı 1 mosque, 1 school and 50 houses were burnt added to 1 school, 1 mosque and 130 houses in Yeniköy and 2 houses in Bekdemir village. In the town of Küplü the minbar of the Veliüddin Mosque was destroyed, and the Greek soldiers violated all the plates and goods inside. They injured a person and killed four in Abbaslık village; took three captives from Şükraniye village and killed further two people in the village of Kurt. In the town (nahiye) of Yarhisar in Bilecik 8 houses were burnt, in İlyasbey 32 houses, 22 barns and 3 bakeries, and in the village of Okluca 1 house and 1 barn were burnt down. In almost all the villages of Bilecik there were the cases of inhuman deeds by the Greek soldiers.[47]

The Greek forces slaughtered 25 adult males and their households in the east of Gemlik. In another instance they opened fire on 13 injured people who were accommodated in a school in a village. Only Salihoğlu Hüseyin Çavuş and Ahmedoğlu Ahmed were saved from the bullets. Those who fell captives to the Greeks were also executed by shooting.[48] More than 100 dead bodies washed up to the shores of Bandırma. Later they were diagnosed to be women and young adults from and around Gemlik. At the Bay of Gemlik and other piers the Greeks were not allowing any ships with Turkish flag or passengers. Their objective was to burn and destroy all the towns and roads that remained behind the Greek front beginning from Şile and covering Bandırma and Sakarya, almost all of the Black Sea and Marmara shores and ports as well as killing the local people.[49] In Sındırgı a Greek platoon of 25

46 "Yunan Şenaati", *İstikbal*, 6 April 1921.

47 "Yunanlıların Silsile-i Şenaat ve Cinayatı", *İstikbal*, 22 April 1921.

48 "Yunan Vahşetleri", *İstikbal*, 15 May 1921.

49 "Yunan Mezalim ve Cinayatı", *İstikbal*, 5 June 1921.

soldiers assaulted an Ottoman village and threatened the elder councils of neighboring village with their lives if they comply with the tax and manpower demands of the Turks. They also forcefully married Muslim girls with Christian ceremonies.[50]

İstikbal also conveyed its readers news from the foreign newspapers about the Greek atrocities. A report from a French daily newspaper involved the events occurred around Gemlik and Yalova and appeared in *İstikbal*. According to the report prepared by a commission under the officer C. Frank who was charged with an investigation of the atrocities committed by the Greeks, the Muslims under Greek administration were victims of massacres, looting, arson and extortion. The report concluded that the Muslims who suffered such treatment were compelled to migrate to İstanbul leaving their homes and all belongings behind in order to save their lives.[51] According to news taken from the American newspaper *Daily Telegraph,* in a report of the American delegation it was mentioned that the Greek Army caused devastation while retreating from Sakarya and on the order of their superiors the Greek soldiers burnt down the houses of the Muslims, raped and killed them.[52]

The statements about the Greek atrocities made by the Turkish government officials also made headlines in *İstikbal*. Upon the inquiry of İzmir deputy Sırrı Bey, the Minister of Interior Affairs Fethi Bey gave a statement in the Parliament. His statement read that in İzmit and its vicinity the Greeks attacked the honor, pride, and sanctity of Turks, and committed massacres unequaled in history with the participation of the local Greeks. The Greeks also strove hard to destroy the economic existence of the Turks. In only İzmit, Adapazarı, Karamürsel, Kandıra and Yalova the destruction and casualties included: loss of movable properties worth 92.350.840 lira, damages on estate worth 63.603.250 lira, 192 instances of rape (defloration), 1194 killed and 151 injured, 314 captives and extortion cases.[53]

The Greeks brutally killed 10 men, 9 women and a girl whom they accused of accommodating anti-Greek gangs in Çam village of the town of Ayvacık and then burnt down the entire village. The village was burnt in a manner

50 "Yunan Mezalim ve Şenayii", *İstikbal*, 13 May 1921.

51 "Yunan Facayini Teyid Eden Raporlar", *İstikbal*, 26 June1921.

52 "Mezalim Tahkikatı Gürültüler Etrafında", *İstikbal*, 19 June 1922.

53 "Yunan Fecayii", *İstikbal*, 2 January 1922.

that the number of the people who were left under the wrecks could not be estimated. The village of Çamlıca was looted and a certain villager called Ali was killed and his wife was fatally injured. In İstikbal the news of the tortured and extorted inhabitants of various places were often seen. For example, the Greeks broke the kneecap and feet bones of a village boy accusing him of helping the bandits. Finally, the Greek did not allow free trade for the Muslim people.[54]

Major Events in Eastern Thrace

After the signing of the Mudros Armistice the Eastern Thrace region was left defenceless for occupation. Initially, the French came to the region to control the railway between Edirne and İstanbul but later they left the control of the railway to the Greeks. Then after in the towns and cities lined on this railway the Greek troops began to guard and patrol.[55] After the San Remo Conference (18-26 April 1920) where the Allied Powers agreed the occupation of Eastern Thrace by the Greeks, they also permitted the Greek advance in the region to force the Ottoman Empire to accept the Treaty of Sevres. In this context, after the occupation of Tekirdağ on July 20, 1920 Edirne and Kırklareli were also occupied by the Greek forces on July 26, 1920.[56]

Whereas the events in Eastern Thrace found less space in *İstikbal* newspaper the news about the regionwere more detailed and contained more information. According to news dated March 21, 1921, 1500 Muslims were arrested by the Greeks in the region, their grain and livestock were looted, in the town of Saray the Muslim inhabitants were hitched to carts like animals and exposed on the streets, and the Greeks collected 15-20 liras livestock tax per person forcefully from the Muslims. The rape cases were also widespread. On the road from Dedeağaç, Uzunköprü and Kırkkilise to İstanbul such cases were rampant. After the women were raped in Edirne they were killed, and their houses were burnt down. In Kırkkilise there were also rape and killing of young women. In Çerkezköy four Muslims were tied to the trees and constantly beaten for three days. Two of these people died

54 "Yunan Edepsizlikleri", *İstikbal*, 19 March 1922.

55 Türkmen Töreli, "Trakya'nın İşgali ve Yunan Mezalimi (1919-1922)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 31/51, 2012, p. 241.

56 Özgür Mert, "İşgalden Kurtuluşa Doğu Trakya", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 58, 2016, pp. 141-142.

because of excessive torture. Despite all these inhuman treatments the Greek forces held siege to the mosques and urged the Muslims to send telegraphs to the London Conference stating that they were satisfied with the Greek administration.[57] The Greek policies of resettlement of the ethnic Greeks from Caucasia in the region caused the forceful evacuation of the Turkish houses and placing the Greeks in their stead. [58]

The anti-Muslim activities of the Greeks in Eastern Thrace continued on to 1922. According to news dated January 23, it was claimed in *İstikbal* that the Greek administration provided the Greeks a freehand in the region in conducting illegal activities to the detriment of the Muslims in order to consolidate its domestic policies. The Greek military and administrative officers encouraged the local Greeks against the Turks. Therefore, any kind of arrest, rape, assault, beating, torture, looting and murder of the Muslims by the Greeks continued without any decrease. The estates and properties of the Muslims who were compelled to leave their homes because of the ill treatment were pillaged and their estates were given to the Greeks who were brought from Caucasia, Russia and Bulgaria. Except the small number of Muslims in collaboration with the Greeks, the inhabitants of some Muslim villages were migrating to İstanbul or seeking asylum in Bulgaria because of the Greek oppression or threat. Especially the villages around Kırkkilise were evacuated by this way and the Greeks were settled in their stead. For instance, around 2000 Greeks were brought to some villages of Keşan in Edirne in order to lessen the population density of the Muslims. The Bulgarian villages around Edirne and Çorlu were totally displaced. Special Greek gangs were formed around Dimetoka in order to force the deportation of the Muslims. Despite all these resettlement policies the Greeks also created various kinds of difficulties during the travel of the Muslims. According to the news, every Muslim who wanted to travel from village to another had to show the Greek authorities a picture and an identity card. Traveling long distance was totally prohibited for the Muslims. On the other hand, almost all of the Muslim schools were shut down; the Muslim authorities in the Mufti's office were sacked and replaced with those who collaborated with the Greeks.[59]

57 "Yunan Vahşetleri", *İstikbal*, 21 March 1921.

58 "Yunan Mezalimi Teşeddüd Ediyor", *İstikbal*, 31 March 1921.

59 "Trakya'da Yunan Mezalimi ve İtisafatı", *İstikbal*, *23* January 1922.

On January 13, 1922 the Turkish people of Tekirdağ were forced to participate in the rallies the Greeks organized for their benefit. The passport applications of the Turks were denied by the Greek authorities unless they declared their satisfaction with the Greek administration. According to the news quoted from the İstanbul daily *Tan* newspaper, Bab-ı Ali (Sublime Porte) protested this practice and communicated this issue with a memorandum to the Allied Commissions.[60] The policies of terror by the Greeks in Eastern Thrace found significant space in *İstikbal* newspaper. In its news it was stated that the Greek officers dressed up like the Allied officers and strolled around. It was also mentioned that the people of Thrace were forcefully included in the payment of Greek domestic debt. The Muslim inhabitants were insulted, beaten, and tortured just because they held drahmis. Although the drahmis decreased day by day any amount of money transferred to someone in Thrace via the banks became the object of deduction. For instance, if someone wanted to transfer 30 liras the addresse only received 26 liras 4 liras being shown as the difference in exchange rates. On the other hand, if a local Greek is conscripted in the army their agricultural chores were burdened on the local Muslims leaving them no time and opportunity to their own chores. The Muslims who could only till 10 acres of their 100 acres of land were still taxed on the entirety of their land. The Greeks who were lured with some benefits from Caucasia and Russia and resettled on the lands of the Muslims in Thrace, on the other hand, soon became destitute after their compensation and subsidies were cut. They all regretted their decision of leaving their own lands. Some 8-10 Greek soldiers broke into the house of Turkish female teacher raped her and stole all of her belongings before killing her with bayonets and burning her house down. The Greeks in Thrace occasionally arrested single commuters or people travelling in small groups on the roads in Thrace and put them in jail. Nevertheless, the Muslims had to bribe the Greek officers or show their picture identity cards to them in order to commute between villages.[61]

Conclusion

With the help of the Great Powers, the Greeks carried their struggle for independence, which they had started in 1821, from the Ottoman Empire to a new height by founding the Greek nation-state in 1830. Since the

60 "Yunan Mezalimini Bab-ı Ali'nin Protestoları", *İstikbal*, 15 January 1922.

61 "Trakya'da Tedhiş Siyaseti", *İstikbal*, 18 July 1922.

beginning of the struggle for independence the Greeks gradually enlarged their territories in a time span of 100 years, again with the support of the Great Powers. This strategy of expansion to the expense of the Ottoman Empire was morally rooted in an ideal (policy) called *Megali Idea,* which had been approved by the Greek National Parliament in 1844. This understanding meant "the ideal of a Greater Greece" and had its grand objective of cleansing the Turkish-Muslim population from the lands on both sides of the Aegean Sea with its center in İstanbul (Constantinople) where they lived for over 400 years by forcing them to migrate or by just killing them. *The Tripolitsa Massacre,* which was committed by the Greeks against the Muslims in the Peloponnesian Peninsula in September 1821, can be considered as the clear manifestation of *Megali İdea.* This massacre can be regarded as the first modern example of a series of ethnic cleansing acts toward the Muslims in the respective territories that was repeated throughout the rest of the 19th century and in the beginning of the 20th century in Macedonia, Crete, Thessaly, and Western Thrace. Following the end of the Great War it was the turn of Greek ethnic cleansing targets in Eastern Thrace and Western Anatolia. This campaign had begun on May 15th, 1919 with the occupation of İzmir by the Greeks. According to the understanding that was reached at the Paris Peace Conference of January 1919 the march of the Greek army in Western Anatolia began with the support of the Allied Powers except Italy. By August 1921, the Greek army had advanced in the Anatolian heartlands only to be stopped at the western bank of the River Sakarya. Both during their advance and retreat (which began as a result of the Turkish offensive that started in August 1922) the atrocities committed by the Greek armies toward the Turkish and Muslim populations of Western and Central Anatolia were widely condemned both by the Turkish and Western public. The instances of inhuman treatment of the occupied people were duly published on the pages of the newspapers as the tangible evidence of the humiliation and destruction. One of these newspapers that appealed to the hearts and minds of the Turkish public was a certain regional newspaper called *İstikbal*, which began its press life at the end of 1918. The Trabzon-based newspaper gathered news from the press agencies and followed the events that occurred in Western Anatolia, Marmara region and Eastern Thrace closely. By informing its readers *İstikbal* proved itself as a successful and important public diplomacy agent.

Bibliography

Newspaper Articles

Faik Ahmed, "Maksadımız Emelimiz", *İstikbal*, 27 January 1921.

Faik Ahmed, "İzmir'in Âtisi", *İstikbal*, 4 May 1920.

"50 Milyon Lira", *İstikbal*, 10 February 1922.

"Alçak Düşmanın Zulüm ve Vahşeti", *İstikbal*, 6 July 1922.

"Anadolu'da Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 27 December 1921.

"Düşman Şenaatini Bütün Cihana İlan", *İstikbal*, 27 June 1922.

"Irz Düşmanları Melunlar", *İstikbal*, 22 June 1922.

"İzmir'de Tevkifat ve Müsadereler Devam Ediyor", *İstikbal*, 21 May 1922.

"Kahbe Yunanlı", *İstikbal*, 24 July 1922.

"Mezalim Tahkikatı Gürültüler Etrafında", *İstikbal*, 19 June 1922.

"Orta Anadolu'da Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 15 December 1921-8 February 1922.

"Trakya'da Tedhiş Siyaseti", *İstikbal*, 18 July 1922.

"Trakya'da Yunan Mezalimi ve İtisafatı", *İstikbal*, 23 January 1922.

"Yakılan Yurdlara Yoksul Kardeşlere Yardıma Koşunuz", *İstikbal*, 22 September 1922.

"Yunan Alçaklığı", *İstikbal*, 21 March 1921.

"Yunan Barbarlığı", *İstikbal*, 15 May 1922.

"Yunan Çeteleri ve Ermeniler", *İstikbal*, 22 March 1922.

"Yunan Edepsizlikleri", *İstikbal*, 19 March 1922.

"Yunan Facayini Teyid Eden Raporlar", *İstikbal*, 26 July 1921.

"Yunan Fecaat ve Zulümleri", *İstikbal*, 29 January 1922.

"Yunan Fecayii", *İstikbal*, 2 January 1922.

"Yunan Mezalim ve Cinayatı", *İstikbal*, 22 May 1921.

"Yunan Mezalim ve Cinayatı", *İstikbal*, 24 May 1921.

"Yunan Mezalim ve Cinayatı", *İstikbal*, 5 June 1921.

"Yunan Mezalim ve Şenayii", *İstikbal*, 13 May 1921.

"Yunan Mezalimi Teşeddüd Ediyor", *İstikbal*, 31 March 1921.

"Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 29 June 1921.

"Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 12 July 1921.

"Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 23 April 1922.

"Yunan Mezalimi", *İstikbal*, 5 May 1922.

"Yunan Mezalimini Bab-ı Ali'nin Protestoları", *İstikbal*, 15 January 1922.

"Yunan Mezalimini Setr İçin", *İstikbal*, 29 May 1921.

"Yunan Silsile-i Cinayatı", *İstikbal*, 26 July 1921.

"Yunan Şenaati", *İstikbal*, 5 April 1921.

"Yunan Şenaati", *İstikbal*, 6 April 1921.

"Yunan Vahşeti", *İstikbal*, 1 July 1922.

"Yunan Vahşeti", *İstikbal*, 2 July 1922.

"Yunan Vahşeti", *İstikbal*, 21 July 1922.

"Yunan Vahşetleri", *İstikbal*, 21 March 1921.

"Yunan Vahşetleri", *İstikbal*, 15 May 1921.

"Yunan Zulüm ve Vahşetini Protesto", *İstikbal*, 5 September 1922.

"Yunanlıların Silsile-i Şenaat ve Cinayatı", *İstikbal*, 22 April 1921.

"Yunanlıların Vahşetleri", *İstikbal*, 7 June 1921.

"Yunanlıların Zulüm ve İmha Siyaseti", *İstikbal*, 27 December 1921.

"Türkiye'nin İzmir Hakkındaki Teklifatı", *İstikbal*, 23 May 1920.

Books and Articles

Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti, ed. Mustafa Zahit Önder, Dün Bugün Yarın Yay., İstanbul 2020.

Çufali, Mustafa, "İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu'da Yunan Zulmü, 1921 (Arnold Toynbee'nin eşi Bayan Rosalind Toynbee'nin İzlenimleri)", *Atatürk Yolu Dergisi*, 6/21, 1998, pp. 33-48.

Gökçen, Salim, "Milli Mücadele'de Yunan İşgallerinin Genel Karakteri", *CTAD*, 12(23), 2016, pp. 89-111.Mert, Özgür, "İşgalden Kurtuluşa Doğu Trakya", *Ankara* Üniversitesi *Türk* İnkılâp *Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 58, 2016, pp. 123-176.

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi – II, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1996.

Töreli, Türkmen, "Trakya'nın İşgali ve Yunan Mezalimi (1919-1922)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 31/51, 2012, pp. 237-252.Turan, Mustafa, *Yunan Mezalimi İzmir, Aydın, Manisa, Denizli (1919-1923)*, ATAM, Ankara 1999.

Bursa Vilayeti'nde Yunan Vahşet ve Soykırımı

Haluk Selvi*

Öz

Bursa tarihindeki en zor yıllar Yunan işgali ile döneminde yaşandı. TBMM kürsüsü üzerine, Bursa düşman işgalinden kurtuluncaya kadar kalmak üzere siyah bir örtü örtüldü. Yunanlıların Osman Gazi türbesine hakarette bulunmaları Bursalıların işgalcilere karşı daha da kinlenmesine sebep oldu. Yunan birlikleri 1920 yılının son aylarından itibaren, Bursa'nın merkez köyleri, İnegöl, Orhangazi, Gemlik, Mudanya, Karacabey ve Mustafakemalpaşa kazalarıyla köylerinde estirdikleri terör ile büyük bir vahşet sergilediler. Girişilen bu terör sonucu adı geçen bölgelerde çok sayıda Müslüman katledildi veya sakat bırakıldı. Köyler yağmalanarak, yakılıp yıkıldı. Nitekim önüne geçilemeyen bu durumun önlenmesi için İstanbul Hükûmeti, İtilâf Devletleri Yüksek Komiserleri'ne olayları içeren bir raporla başvurdu. Ancak bu teşebbüsten bir sonuç alınamadığı gibi terör olayları işgalin sonuna kadar devam etti.

Bursa, 2 yıl, 2 ay 2 günlük işgalden sonra işgalden kurtarıldı, işgal dönemi boyunca Bursa ve çevresinde Yunan birliklerinin tahribatı bütün Anadolu'nun ve hatta dünyanın dikkatini çekecek miktardaydı. Türk kuvvetleri ile Yunan birlikleri arasında meydana gelen şiddetli çarpışmalardan sonra Millî Kuvvetler 6 Eylül 1922'de Yenişehir ve İnegöl'e, 10 Eylül'de Orhangazi ve Bursa'ya, 11 Eylül'de de Orhaneli'ne girdiler. Bu gelişmeler olurken 11 Eylül'de Gemlik'teki Yunan birlikleri kıyıyı takiben Mudanya'ya doğru çekildiler.

Yunan birliklerinin bölgeden çekilmesiyle geride kalan harabeler işgalin acı yüzünü gösteriyordu. Çeşitli araştırmalarla ve hazırlanan raporlarla Batı Anadolu bölgesindeki tahrip, yağma ve yıkım ortaya konulmuştu. Bu rapor-

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Sakarya/TÜRKİYE, hselvi@sakarya.edu.tr ORCID: 0000-0003-3669-8378
DOI:10.37879/9789751758866.2024.421

lardan anlaşıldığı kadarıyla işgalin ilk gününden son gününe kadar, özellikle Yunanlıların mağlup olarak kaçarken yaptıkları insanlık âlemini şaşırtacak nitelikteydi. İşgalin ilk günlerinde Yunan işgal kuvvetinin Bursa ve on kilometre ilerideki havalide bulunan dört beş bin kişilik işgal kuvvetinin iaşesi için lazım gelen erzak ile diğer ihtiyacın İşgal Kumandanlığınca alma yönüne gidildi. Ayrıca Yunan askerlerinden pek çoğu Bursa Ovasındaki mahsulleri ve ekinleri, bağ ve bahçeleri külliyetli miktarda talan edip yağmaladılar, tesadüf ettikleri ve tarlalarda çalışan çiftçi, amele gibi Müslüman halkı yaraladılar, birçoğunu da katlettiler. Bu sırada işgalden doğan karışıklıktan ve Yunanlılardan aldıkları destekten cesaret alan Bursa civarı Rum köyleri ahalisi de, Müslüman köylerine saldırarak halkı taciz ettikleri gibi, köylerde bulabildikleri büyük ve küçükbaş hayvanlarla kıymetli eşyaları gasp ettiler.

Bu tebliğimizde arşiv belgeleri ve yayınlanmış eserler ışığında işgal döneminde Bursa'da yaşananlar ele alınmaya çalışılacaktır

Anahtar Kelimeler: Bursa, Vahşet, Soykırım, Katliam, Yunan İşgali.

The Atrocities and Genocide Committed in the Province of Bursa by the Greeks

Abstract

The most difficult years in the history of Bursa were experienced during the Greek occupation. A black cloth was draped over the pulpit of the Turkish Grand National Assembly until Bursa was liberated from the enemy occupation. The insulting of the Greeks to the tomb of Osman Gazi caused the people of Bursa to become even more resentful towards the invaders. Since the last months of 1920, the Greek troops displayed great brutality with their terror in the central villages of Bursa, the townships of İnegöl, Orhangazi, Gemlik, Mudanya, Karacabey and Mustafakemalpaşa. As a result of this terror, many Muslims were killed or maimed in the aforementioned regions. Villages were looted, burned and destroyed. Actually, in order to prevent this unavoidable situation, the Istanbul Government applied to the High Commissioners of the Allied Powers with a report containing the events. However, this attempt did not yield any results, and terrorist incidents continued until the end of the occupation.

Bursa was saved after 2 years, 2 months and 2 days of occupation. During the occupation period, the destruction of the Greek troops in and around Bursa was so terrific that it attracted the attention of all Anatolia and even

the world. After the fierce clashes between the Turkish forces and the Greek troops, the Turkish National Forces entered Yenişehir and İnegöl on September 6; Orhangazi and Bursa on September 10; and Orhaneli on September 11, 1922. Simultaneously, on September 11, the Greek troops in Gemlik withdrew towards Mudanya following the coast.

With the withdrawal of Greek troops from the region, the ruins left behind showed the bitter face of the occupation. The destruction and looting in the Western Anatolia region were revealed with various researches and reports. As understood from these reports, what the Greeks did from the first day to the last day of the occupation, especially while fleeing in defeat, was such as to astonish the world of humanity. In the first days of the occupation, the Occupation Command took the food and other needs for the provision of the Greek occupation forces and other supporting units from Bursa. In addition, many of the Greek soldiers looted and plundered the crops, vineyards and orchards in the Bursa Plain in large quantities, injured the Muslim people whom they saw in the fields, such as farmers and laborers, and killed many of them. Meanwhile, the people of the Greek villages around Bursa, encouraged by the confusion arising from the occupation and the support they received from the Greek army, attacked the Muslim villages and harassed the people, as well as usurping the large and small cattle and valuable goods they could find in the villages.

In this paper, I will try to deal with what happened in Bursa during the occupation period in the light of archival documents and published works.

Keywords: Bursa, Atrocities, Genocide, Massacre, The Greek Occupation.

Giriş

Paris Barış Konferansı'nın aldığı karar gereği, İngiltere, Fransa ve ABD deniz kuvvetlerinin gözetiminde, 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal eden Yunan kuvvetleri, Osmanlı Devleti ile ilgili San Remo'da alınacak kararların uygulanmasını ve TBMM üzerinde baskı oluşturulmasını sağlamak için 1920 Nisan ayından itibaren Batı Anadolu'daki işgal sahasını genişlettiler. Bölgede İstanbul ve Ankara arasında yönetim ile ilgili mücadele devam ederken üstün kuvvetlerle taarruza geçen Yunan birlikleri, henüz tam teşkilatlanamamış Millî Kuvvetler'in direnişi karşısında hızla ilerleyerek, Akhisar, Salihli, Soma ve Kırkağaç'ı işgal ettiler. Yunan harekâtı 29 Haziran'da tekrar başladı ve 30 Haziran'da Balıkesir işgal edildi. Bu sırada Balıkesir ve Mustafakemalpaşa mıntıkasındaki Türk kuvvetlerine kuzeyden bir darbe indirmek gayesiy-

le 1 Temmuz'da Limni Adası'ndan hareket eden bir kısım Yunan birlikleri, birkaç torpido eşliğinde 2 Temmuz'da Erdek ve Bandırma'ya çıktılar, daha sonra Karacabey ve Susurluk'a doğru ilerlediler.

İtilaf Devletleri'nin desteklediği ve üstün silah, araç ve gereçlerle donatılmış Yunan kuvvetleri, 7 Temmuz'da Bursa Vilayeti[1] üzerine harekete geçtiler. Bu kuvvetlerin Ulubat civarındaki iki bin beş yüz kişiden az ve morali bozulmuş birliklerce uzun süre durdurulması mümkün değildi. Nitekim Batı Cephesi Komutanlığı, bu birliklerin vakit kazanmak ve toparlanmak üzere Bursa'nın doğusuna çekilmesi kararını aldı. Bölgedeki askeri birlikleri sevk ve idare eden Bekir Sami Bey, şehri tahliye için gerekli hazırlıkların yapılması ve tedbirlerin alınmasından sonra 8 Temmuz sabahından itibaren Bursa'yı tahliye etmeye başladı. Aynı gün Yunanlar ciddi bir mukavemetle karşılaşmadan şehri işgal ettiler. Bekir Sami Bey ile Vali Hacim Muhittin Bey ve beraberindekiler şehirden ayrılışlarından iki saat sonra İnegöl'e ulaştılar. Yine aynı gün işgal kuvvetlerinin Bursa Merkez Kumandanlığını yürüten Miralay Mavridis, Bursa hükümet konağına gelerek altı odayı işgal edip yerleşti. 10 Temmuz'da bir Albay komutasında Yunan 6. Deniz Alayı, bir dağ topçu bataryası, bir süvari bölüğünden kurulu bir Yunan birliği İnegöl ve Yenişehir istikametinde güvenliği sağlamak üzere Kestel'e doğru ilerledi ve Çataltepe ile Kızıltepe mevkiine yerleşti.[2] Yunanlılar Bursa cephesinde harekete geçerek, 27 Ekim'de Yenişehir ve İnegöl'ü işgal ettiler.

Bursa tarihindeki en zor yıllar Yunan işgali döneminde yaşandı. İşgal haberi Ankara'ya ulaşınca TBMM kürsüsü üzerine, Bursa düşman işgalinden kurtuluncaya kadar kalmak üzere siyah bir örtü örtüldü. Yunanların Osman Gazi türbesine hakarette bulunmaları bütün Anadolu halkını derinden etkiledi. Yunan birlikleri 1920 yılının son aylarından itibaren, Bursa'nın merkez köylerinde, İnegöl, Orhangazi, Gemlik, Mudanya, Karacabey ve Mustafake-

1 1919 yılında merkezi Bursa olan Bursa Vilayeti; merkez kazasıyla birlikte Mudanya, Gemlik, Orhangazi, Karacabey, Mustafakemalpaşa, Orhaneli, İnegöl ve Yenişehir olmak üzere dokuz kazadan oluşuyordu. Ayrıca Trilye, Emirali, Armutlu, Yalova, Tahta Köprü ve Domaniç nahiyeleri vardı. Raif Kaplanoğlu, *Bursa Şehrinin Gelişmesi ve Kentsel Planlama Kültürü*, Osmangazi Belediyesi Kültür Yayınları, Bursa 2008.

2 Adnan Sofuoğlu, *Kuvayı Milliye Döneminde Kuzey Batı Anadolu 1919-1921*, Ankara 1994, s. 28-29; Saime Yüceer, *Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci*, Bursa 2001, s. 16-17; Mümtaz Şükrü Eğilmez, *Milli Mücadelede Bursa*, haz. İhsan Ilgar, İstanbul 1981; Adnan Sofuoğlu, "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında İşgal Döneminde Bursa", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 19, S. 55, Mart 2003, s. 795-814.

malpaşa kazalarıyla köylerinde estirdikleri terör ile büyük bir vahşet sergilediler. Girişilen bu terör sonucu adı geçen bölgelerde çok sayıda Müslüman katledildi veya sakat bırakıldı. Köyler yağmalanarak, yakılıp yıkıldı. Nitekim önüne geçilemeyen bu durumun önlenmesi için İstanbul Hükümeti, İtilaf Devletleri Yüksek Komiserlerine olayları içeren raporlarla defalarca başvurdu. Ancak bu teşebbüslerden bir sonuç alınamadığı gibi terör olayları işgalin sonuna kadar devam etti.

Bursa, 2 yıl, 2 ay, 2 günlük işgalden sonra işgalden kurtarıldı, işgal dönemi boyunca Bursa ve çevresinde Yunan birliklerinin tahribatı bütün Anadolu'nun ve hatta dünyanın dikkatini çekecek miktardaydı. Türk kuvvetleri ile Yunan birlikleri arasında meydana gelen şiddetli çarpışmalardan sonra Millî Kuvvetler 6 Eylül 1922'de Yenişehir ve İnegöl'e, 10 Eylül'de Orhangazi ve Bursa'ya, 11 Eylül'de de Orhaneli'ne girdiler. Bu gelişmeler olurken 11 Eylül'de Gemlik'teki Yunan birlikleri kıyıyı takiben Mudanya'ya doğru çekildiler.

Bursa Vilayeti'nde Yunan Vahşeti

Yunanlar Bursa'da tam bir işgal yönetimi oluşturdular. Yunan İşgal Komutanlığı Bursa'dan her çeşit mal ve eşyanın ihracını yasakladı, serbestçe seyahat etmek konusunda da kısıtlamalar getirilerek bazı mevkilerde kontrol noktaları oluşturuldu, böylece vilayette her şeyi kontrol altına almışlardı. Bu doğrultuda vilayet halkından ve bilhassa muhacirlerden İstanbul'a her ne sebeple olursa olsun gitmek isteyenlere müsaade edilmedi. Polis Müdüriyeti'nden seyahat belgesi alıp da Yunan İşgal Komutanlığı'nca mühim görülüp itimat edilenlere muhalefet edilmemekte ve gitmelerine müsaade edilmekteydi.[3] Osmanlı lirası kaldırılarak yerine Yunan drahmisinin kullanılmasının halka tebliği artık işgalin bir ilhak mahiyetini aldığını gösteriyordu. 1920 Ekim'inde Yunan askeri memurları tarafından Bandırma, Bursa, Karesi ve İzmir havalisinde Yunan drahmisine on üç buçuk kuruş rayiçle tedavülünü mecbur tutmaları üzerine Hariciye Nezareti tarafından Düvel-i İtilafiye Fevkalade Komiserliği nezdinde gerekli teşebbüslerde bulunularak bu uygulamanın anlaşmalara aykırı olduğu belirtilmişti.[4]

Bu sırada İzmir ve Manisa'dan kaçarak Bursa ve kazalarına gelen mültecilerin sayısı da on bin kişiyi buluyordu. İzmir ve Manisa mültecileri şimdi

3 Sofuoğlu, "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında İşgal Döneminde Bursa", s. 69.

4 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı (DH. İ. UM.), 20/14.

yeniden bir işgalle karşı karşıya kalıyorlar, sığındıkları çadırları ve köy, kasaba köşelerini tekrar terk ederek Bursa halkı ile birlikte işgal sahasından daha uzak bölgelere, İstanbul'a kadar olan sahaya göç ediyorlardı.[5] Yunanlar daha işgal öncesinde Rum çeteler vasıtası ile gerçekleştirdikleri tedhiş hareketleri ile Türk halkını bölgeden kaçırmaya çalıştılar, bölgedeki halkın toptan göç ettirilmesi planı doğrudan uygulamaya konuldu. Türk halkını korkutmak, sindirmek, hatta bölgedeki varlığını tamamen ortadan kaldırmak için her türlü yola başvuruldu. İşgal kuvvetlerinin yaptıkları mezalim karşısında erkek nüfus büyük ölçüde Kuva-yı Milliye hareketine katılırken, kadın, çocuk ve yaşlıların göç etmekten başka çareleri kalmadı. Her türlü yardıma muhtaç durumdaki göçmenlerin hali her bakımdan içler acısıydı. Önemli bir kısmı açlık, salgın hastalık, bakımsızlık vesair nedenlerle ölmüşlerdi. Pek çok konuda ciddi sıkıntılar çekilmekle beraber, bölgedeki idareciler, Kuva-yı Milliye önderleri, kıt imkânlarla muhacirlere yardım etmeye çalıştılar.[6]

Çeşitli araştırmalarla ve hazırlanan raporlarla Batı Anadolu bölgesindeki tahrip, yağma ve yıkım ortaya konulmuştu. Bu raporlardan anlaşıldığı kadarıyla işgalin ilk gününden son gününe kadar, özellikle Yunanların mağlup olarak kaçarken yaptıkları, insanlık âlemini şaşırtacak orandaydı. İşgalin ilk günlerinde Yunan işgal kuvvetinin Bursa ve on kilometre ilerideki havalide bulunan dört-beş bin kişilik işgal kuvvetinin iaşesi için lazım gelen erzak ile diğer ihtiyacın işgal komutanlığınca peşin para ile satın alma yönüne gidildi. Ayrıca Yunan askerlerinden pek çoğu Bursa Ovası'ndaki mahsulleri ve ekinleri, bağ ve bahçeleri külliyetli miktarda talan edip yağmaladılar, tesadüf ettikleri ve tarlalarda çalışan çiftçi, amele gibi Müslüman halkı yaraladılar, birçoğunu da katlettiler. Bu sırada işgalden doğan karışıklıktan ve Yunanlardan aldıkları destekten cesaret alan Bursa civarı Rum köyleri ahalisi de, Müslüman köylerine saldırarak halkı taciz ettikleri gibi, köylerde bulabildikleri büyük ve küçükbaş hayvanlarla kıymetli eşyaları gasp ettiler.

İnönü Savaşları sırasında Yunanlar, Bursa dahil, bölgede bulunan 12 Müslüman köyünü basıp binlerce lira tutarında para, halı, eşya ve hayvanları gasp etmiş, genç kız ve kadınların zor kullanarak namuslarını kirletmiş ve birçok Müslümanı katledip parçalamışlardır. Ayrıca, 12 köy de boşaltılarak halkı Eskişehir'e muhacir olarak gönderilmiş bu köylerden başka Tahta-

5 *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Yıl 41, S. 93, Belge No: 2378; 2379; Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi*, Ankara 2006, s. 45.

6 Mehmet Şefik Aker, *57. Tümen ve Aydın Milli Mücadelesi (1918-1920)*, haz. Ahmet Tetik, Ayşe Seven, Mahmut Yüksel Canbaz, Genel Kurmay ATASE Bşk. Yay., Ankara 2006, s. 66.

lı, Mis, Kutra, Hasköy, Çayırköy, Vakıf, Narlı Dudaklı ve daha 7 köy yerli Rumlarla birlik olan Yunan askerleri tarafından baskına uğrayarak köylerin halkına işkence edilmek suretiyle paraları gasp, kadın ve kızların namuslarına tecavüz edilmiştir.[7]

Köy camilerinin çoğunun halı, seccade ve kilimleri çalınmış, mevcut türbeler soyulmuş, Yunan askerleri tarafından türbe ve mezarların üzerinde boru çalmak suretiyle çeşitli rezalet ve hakaretlerde bulunulmuştur. Bursa'nın Uludağ eteklerinde bulunan Fetiye, Hamamlı, Dereköy, Cumalı ve Değirmenli köylerine devamlı olarak saldırılarda bulunulmuştur. Bu nedenle, Hamamlı Köyü halkı dışında diğer dört köy halkının can ve mal korkusuyla Bursa'ya göç etmelerine sebep olmuşlardır. Yunanların vahşet ve zulümlerini her geçen gün daha şiddetle artırmakta olduklarını gören Hamamlı Köyü halkı da Uludağ ormanlıklarına saklanmak zorunda kalmışlardır.[8]

Hamamlı Kızık Köyü tamamen yakılarak harap edilmiş, 150 evi olan köyden ancak kenarlarda 19 evden oluşan fukara mahallesi kalmıştır. Fetiye Köyü de Hamamlı Köyü'nden birkaç gün evvel yakılmışsa da köy halkı daha evvel Bursa'ya kaçarak canlarını kurtarmışlardı. Diğer üç köy de tamamen boşaltılmış ve köy halkı da daha evvel Bursa'ya göç ettiklerinden insanca zayiat vermemişlerdir. Bu şekilde Karalar Köyü de ateşe verilmiş ve köy tamamen yakılmıştır. Müstahre Hasan Köyü de ateşlenerek köy halkı kadın, erkek ve çocuk olmak üzere vahşice şehit edilmişlerdir.

Yunanlar çekilirken tahribatlarını kat kat artırmışlardır. 80 evden oluşan Maskara Hasan Köyü'nde iki ev dışında geri kalan evlerin tamamı yakılmıştır. Alaşyar Köyü'nde çok miktarda yaralı çocuk ve kadına rastlandığı ve bunlardan bir kısmının Bursa hastanesine gönderilmek üzere arabalara bindirildiği görülmüştür. 50 evden ibaret olan Ahmet Bey Köyü tamamen yakılmıştır. Yunan ordusunun vahşi saldırıları karşısında köy civarında soru soracak hiçbir kimse bulunamamıştır. Müsahhare Köyü'nün ateşlendiğini gören köy halkı köyü terk edip saklanmışlardır. Ertesi gün öğleden evvel köye gelen bir Yunan askeri kıtası 50 evden ibaret olan bu köyü dört taraftan ateşe verdikten sonra halkın yörede olduklarını hissetmişler, kendilerini arayıp bularak üzerlerindeki bütün paralarını aldıktan sonra erkekleri bir yerde toplayıp kadınları da erkeklerin gözünden uzak bir yere götürmüşlerdir. 5

7 Talat Yalazan, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922)*, C 2, Ankara 1994, s. 78-79.

8 Yalazan, *age.*, 81-82.

Haziran 1922'de TBMM Başkanlığı'na bir soru önergesi veren Burdur Mebusu İsmail Suphi Bey, tahliye esnasında Yunanların tahribat yapacaklarını, Türklere geride hiçbir şey bırakmamak üzere hareket edeceklerini belirterek hükümetin bu konudaki tedbirlerini soruyordu. Milli Müdafaa Vekaleti Yunanların Türk yurdunu imha planına karşı en hızlı hareket yolunu seçtiklerini ve buna meydan vermemek için çalışacaklarını ifade etmişti.[9]

Dahiliye Vekaleti'nce yapılan incelemelere göre Bursa ve civarında 15.977 ev ve bina yakılmış ve yıkılmıştır. Yunanlılar Türk ordusunun hızlı takibinden Bursa, Mudanya, Kirmastı ve Gemlik'i yakmaya vakit bulamamış, fakat Karacabey ilçesini baştanbaşa yakmışlar, ayrıca diğer kazalar da dahil olmak üzere bunlara bağlı elliden fazla köyü de yağma etmiş ve pek çoğunun halkına çeşitli zulümler yapmışlardır.[10]

Yunan askerinin çekilmesinin hemen ardından Yenişehir'de Yunanların daha evvel işgal etmiş oldukları hükümet konağı ve belediye binaları bombalarla tahrip edilmiş, çarşı tamamen yakılmış, halkın ev ve dükkânlarında bulunan bütün mal ve eşyası, caminin halı ve seccadeleri Yunan askerlerinin gerisinden giden Rum ve Ermeniler tarafından gasp ve yağma ile Gemlik yönlerine götürülmüş ve bu kısa zamanda kadın ve kızlara da feci bir şekilde ve zor kullanıp ölümle tehdit edilerek tecavüzlerde bulunulmuştur. Yenişehir ilçesine bağlı 20 kadar köyün çarpışma sonucu olarak eşya ve hayvanları tamamen Gemlik yöresine götürülmüştür. Yunanlar işgal ettikleri Yenice'de okul, cami, medrese gibi kutsal yerleri baştan yakıp yıkmış ve bir kısmını da kirletmişlerdir. Orhangazi kaza merkezi tamamen yakılmış olup bu kazaya bağlı Yunanlar tarafından tamamen yakılan köyler şunlardır: Keramet, Vefa, Refahiye, Çakırlı, Ödekfi, Yeniköy, Çobanköy, Çilingir, Beşpınar, Reşadiye, Esadiye, Çeltikçi, Gedelek, Dutluca, Heceler, Hamzalı, Şarlıca, Fındıklı, Mahmure. Yakılan ev: 3411, resmi bina: 29, dini bina: 27.

Akçaköy'e saldıran Yunanlardan bir kısmı Deliballılar Köyü'ne gelerek, köyün cami kapısını kırıp 70 lira değerinde iki kilim ve bir halıyı aldıktan sonra caminin içerisinde ne kadar kandil ve lamba varsa hepsini kırmışlardır. Köydeki bütün evleri tek tek arayarak işlerine yarayan ne kadar eşya varsa alıp götürmüşlerdir. Daha sonra bütün köy erkeklerini camiye hapsetmişlerdir. Yalnız köyün içinden bine yakın tavuk, hindi vesaire aldıktan sonra imam

9 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, 5-28-29.

10 Yalazan, *age.*, s. 86-87.

ve muhtarla beraber daha 3-4 kişiyi alarak köy dışına çıkarmışlar ve camide hapsettikleri diğer erkekleri de dışarı çıkartarak kadınlarla beraber hepsinin üst ve başlarını aramışlar, ne buldularsa almışlardır.

Unçukuru, Taşlımahalle, Gelemedi, Mamuretülhamit k**öyleri** tamamen yakılmış ve yakamadıkları köylerin de camilerini tahrip etmiş ve Kuran-ı Kerim'leri parçalattırdıktan sonra abdesthanelere atmışlardır. Bu müthiş olayı köylüler ağlayarak anlatmışlardır. Yunanlar Orhaneli merkezde 496 ev, 1192 mağaza ve dükkân, 5 resmi bina ve 10 dini binayı yakmışlar, 11 köyü tamamen yakıp yıkmışlardır. Bu meyanda Akçaköy tahrip edilmiştir.

Karacabey Kaza merkezi sağlam bir tek bina kalmamak üzere tamamen yakılmış ve yıkılmıştır. Karacabey Kazası, Yunanlıların çekilmesinden 3-4 gün evvelinden yakılmaya başlanmıştır. İslam halkının hanlara doldurularak toplu halde yakıldığı kaza halkı tarafından söylenmiştir. Karacabey batısında bulunan Karasu Deresi üzerindeki köprüler de çekilen Yunanlar tarafından yıkılmıştır. Kaza merkezinde 7136 ev, dükkân ve mağaza, 18 resmi bina, 6 dini bina yakılmıştır. Bandırma'da 6134 ev, 1357 mağaza ve dükkân, 32 resmi daire, 28 dini bina yakılıp yıkılmıştır.[11]

Uluslararası Kızılhaç temsilcisi M. Gehri'nin bu çerçevede verdiği bilgiler dikkat çekici niteliktedir:

> Yalova bölgesinde 6 hafta önce 16 Müslüman köyü varken şu anda 3-4 köy mevcut. 6 hafta önce Müslüman nüfus 7.000 iken şu anda hayatta kalabilen tahminen 1.500 ya da daha az kişi. Buna göre son 6 haftada sadece bir bölgede 5.500 civarında Müslüman öldürülmüş demektir. Bu bölgede şu ana kadar hiçbir askeri operasyon olmamıştır. Bu operasyon mahalli Rum nüfusun bir kısmından oluşan ve Yunan ordusuyla işbirliği yapan profesyonel eşkıyaların da katıldığı, silahlandırılmış Rum çetelerinin organizeli olarak, silahsız Müslüman nüfusun toptan katledilmesi operasyonudur. Gemlik'teki çete liderlerinden biri Yalova'da meşhur bir Rum imalatçı, diğeri de yumurta tüccarıymış. Gemlik katliamının ve tahrip edilen köylerin sayısını tam olarak veremiyorum, fakat tahminen Yalova bölgesi katliamı ve tahribatıyla aynı orantılıdır, ama daha büyük alanda ve daha büyük miktarda da olabilir.[12]

11 Yalazan, *age.*, s. 96.

12 Mustafa Çufalı, "İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu'da Yunan Zulmü, 1921 (Arnold Toynbee'nin eşi Bayan Rosalind Toynbee'nin İzlenimleri)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap*

Yapılan mezâlim ve rezilliklerde Yunan subaylarıyla kumandanlarının teşviki olduğunu esirler itiraf etmişlerdir. Yunan ordusunun Üçüncü Fırkası, diğer fırkalar yanında zulüm ve tahrip ile şöhret bulmuştu. Bundan dolayıdır ki, Yunanlar bu fırkaya "*İntikam ve Tahrîp Fırkası*" namını vermişti. Yunanlar geri çekilirken daha da evvel büyük oranda tertip edip hazırladıkları bir plan dairesinde köyleri yakmaya, yıkmaya başlamışlardır ki bu zamanda köylüler dağlara kaçmışlardır.[13]

Yunan işgali altında olan Karamürsel, Yalova, Orhangazi, Yenişehir ve Orhaneli ile civarlarında, Yunan işgal kuvvetleri desteğinde, Rum ve Ermeni çeteleri katliam ve mezalimlerini iki yıl boyunca sürdürdüler. Orhangazi ve Yalova havalisinden İstanbul'a gelen heyet tarafından verilen bilgilere göre 8 Eylül'de Orhangazi'nin Damlıca ile Yenişehir'in Bayır köyleri Ermeni çeteleri tarafından basılarak sakinleri toptan katledildi, tüm eşyaları ve hayvanları yağmalandı. Orhangazi Kasabası Yunan birliklerince muhasara altına alındı, Orhangazi civarında Müslüman köylerinden silahlar tamamen toplandı. Orhangazi'den yedi, Çakırlı Köyü'nden yirmi kişi kurşuna dizilerek öldürüldü. Üreyil ve Çakırlı köyleri halkı feci bir şekilde toptan katl ve idam edildi, malları ise yağmalandı, toplanan silahlar da Hristiyan ahaliye dağıtıldı. Bölgede Rum ve Ermeni çeteleri teşkil edildi, bunlar dışardan gelen Rum ve Ermenilerle de birleşerek bölgede terör ve yağmacılığa başladılar. Yunanların Karamürsel'i işgali sırasında Yalova'nın yerli Rumlarından iki bin kişi işgal kuvvetlerine katıldı. İşgal sırasında kara ve denizden icra edilen top ateşi ile civardaki on dört köy yerle bir edildi. Bütün çiftliklerle hayvanlar yağmalandı. 15 Kasım 1920'de Harbiye Nezareti'nden Sadaret'e sunulan raporda, (Yalova ve Karamürsel'de) Yunanların ve yerli Rumların Müslüman ahaliye karşı yaptıkları mezalim ve fecayiden bahsedilerek mezalimlerin günden güne şiddetlendiği ve genişlediği, saldırganlar arasında bunlara ön ayak olan Sisamlı bir papazın gayrimüslimleri silahlandırdığı ve Müslümanlara karşı düşmanlık ve saldırıya tahrik ettiği, bu zalimlerden kaçan halkın korku ve dehşet içinde olduğu, çoğu yerde Yunan kıtaatının muhalefet vakası üzerine hicrete de engel olduğu bildirilmekteydi.[14]

Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, C 6, S. 21, s. 35.

13 *Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu 23 Nisan 1920-23 Eylül 1921*, haz. İsmail Hacıfettahoğlu, Ankara 2009, s. 75-76.

14 Adnan Sofuoğlu, "Kurtuluş Savaşı Döneminde Kocaeli-Yalova-İznik Çevresinde Rum ve Ermeni Terörü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Yıl 2002, C 18, S. 54, s. 810.

1921 yılı Ocak ayında Dahiliye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen telgrafta, Yunanların Bursa Vilayeti'nde İslâm ahalinin ve jandarmanın silahlarını topladıkları, Hristiyanların gasp ve yağma hareketlerini görmezden geldikleri vilayetten gelen bilgilere atfen bildirilerek Hariciye Nezareti'nce uluslararası alanda gereken teşebbüsün yapılması isteniyordu.[15] Bu bilgilerin yoğunluğu üzerine Meclis-i Vükela 6 Şubat 1921 tarihli toplantısında, Bursa ve çevresindeki Yunan vahşetlerini görüşmüş, Yunanların İzmir ve Bursa vilayetlerini işgal sırasında yaptıkları mezalim ve fecayii tahkik ve tetkik için gönderilmiş olan muhtelit heyetin hazırladığı raporların Paris Barış Konferansı'na sunulmasının faydalı olacağına karar vermiştir.[16] İtilaf Devletleri yöneticilerine ve Paris Barış Konferansı Başkanlığı'na uluslararası komisyonlarca yapılan araştırmaların sonuçları defalarca iletilmiş, ancak bunlardan bir sonuç alınamamıştır. Zira açıkçası Yunanların arkasındaki güçlere Yunanlar şikayet edilmektedir. Yunan işgali sona erene kadar bu tür insan hakkı ihlalleri, zulüm, işkence ve katliamlar devam etmiş, bütün Avrupa bu katliamı izlemiştir. Bu tepkisizliklere rağmen bölge halkı yaşadıklarını İstanbul'daki yetkililere yazmaktan vazgeçmemiştir. Bu yazılanları ve kendi yaşadıkları baskıları İstanbul'a ileten ve Yunanların baskılarına boyun eğmeyen Bursa Valisi Emin Bey, bölgedeki diğer yöneticiler gibi, 1921 yılı mart başında Yunan işgal kumandanı tarafından makamından alınarak, saldırılardan haber vermediği için divan-ı harbe verilmesi gerektiği tehdidiyle İstanbul'a gönderilmiştir. Vilayet işlerini yürütmek üzere Yunanlar tarafından Abdülcebbarzade Osman Efendi görevlendirilmiş, böylece Bursa'da idari bir kaos da başlamıştır. Bu durumu İtilaf Devletleri temsilcilerine ileten Osmanlı Hükümeti bundan bir sonuç alamayacaktı.[17]

Bu değişiklikten sonra Yunanların Bursa havalisinde toplu katliamları ve halkı tehcire zorlamaları yönündeki uygulamaları daha da artacaktır. 20 Nisan 1921'de Orhangazi Kazası Belediye Reisi Mehmet, eşraftan Alaeddin, Ahmed, Mehmed Ali, İsmail imzalı Dahiliye Nezareti'ne gönderilen ve birer sureti İstanbul'daki İtilaf temsilcilerine Fransızca olarak takdim edilen telgrafta şu dikkat çekici konular üzerinde duruluyordu: Orhangazi Kazası'nı ihtiva eden 21 İslâm köyünden ancak beş köy kalmıştır. Diğer on altı köy ise Yunan Hükümetinin işgal kıtaları tarafından sebepsiz yağmalanmış,

15 BOA, Dahiliye Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi Evrakı (DH. EUM. AYŞ.), 49/61.

16 BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.), 221/49.

17 BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası Evrakı (BEO.), 4676/350673; BOA, Dahiliye Nezareti Dahiliye Kalem-i Mahsus Evrakı (DH. KMS.), 60/68.

yakılmış ve halkın ırz ve namusuna tecavüz edilerek ahaliden bir kısmı katledilmiştir. 16 Nisan 1921 Cumartesi günü Orhangazi Kasabası'nın ahalisinin tamamı hükümet erkanı ile beraber Gemlik Kasabası'na tehcir edilmiştir. Tehcir sırasında Düyun-ı Umumiye ve Reji İdareleri'nin eşyalarıyla kasa mevcudlarını yağma ve yolculuk esnasında mezalim ve işkence icrasıyla ırz ve namusa tecavüz ve imha ve ahaliye hiçbir eşyasını beraberlerinde götürmeye müsaade edilmediği gibi bütün emval ve eşyalarını da gasp etmişlerdir. Kasaba ahalisi Gemlik'te askeriye binasına yerleştirilmişlerdir, bunlara karşı gece Yunanlar tarafından baskın icra edilerek yanlarında bulunan bütün para ve kıymetli eşyaları da gasb edilerek aç biilaç sefil bir halde bırakılmışlardır. Yunanlıların şimdiye kadar Orhangazi Kazası'nda yaptıkları mezalim ve işkenceye ek olarak bu defaki tehcir ve sırf imha politikasından ibaret olan zulüm ve hukuk-ı düvel ve hiçbir hükümet-i medeniyece kabul edilecek harekattan bulunmayan baskılar tahammül sınırlarını aşmıştır. Gemlik'te sefil bulunan İslam ahaliye Hilal-i Ahmer ve Salib-i Ahmer heyetlerince gerekli yardıma aracılık edilmesi ve şimdiye kadar vuku bulmakta olan bu tahammülsüz zulüm ve işkencelere bir nihayet verilmek üzere kazanın geri kalan köylerindeki ahalinin de ırz namus canlarının emniyet altına alınması ve Gemlik'te alem-i medeniyetin cevaz vermeyeceği vahşiyane çeşitli hakaretler görmekte olan kasaba hükümet erkanı ve İslam ahalisinin İstanbul Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi'ne nakline veyahut mahalline iadesiyle mal ve canlarının muhafazası gereklidir.[18]

Bu telgraftan bir gün sonra 21 Nisan'da Dahiliye Nezareti'nden Sadaret'e acele kaydıyla gönderilen yazıda, Yalova ve Gemlik muhtarlarıyla eşraftan beş zat Dahiliye Nezareti'ne müracaat ederek Yunanlar tarafından oralarda son günlerde yapılan mezalim ve fecayi'den bir yakınma ve şikayetle bahsetmişlerdir. Gerek bunların anlattıkları gerekse Orhangazi Belediye Reisi ile eşraf ve çeşitli imzalarla gelen telgraflara göre; Yunanlarca silahlandırılan ve teşvik edilen Rum ve Ermeni çeteleri ile birlikte hareket eden Yunan askerleri tarafından Yalova Kazası'na tabi 11 köyün tamamen yakılmış, ahalisinin bir kısmının katledilmiş ve kadınların ırzına tasallut olunmuş, ahaliye ait mallar ve hayvanlar tamamen gasp ve yağma edilmiştir. Maktullerin naaşları meydanda tutulmuştur, diğer köylerin ahalisi korkularından köylerini terk etmişler ve başka bölgelerde toplanmışlardır. Gemlik kaymakamıyla müftüsü ve kaza memurlarından bir kısmı Yunanlar tarafından tutuklanmıştır. Bunlar İzmir'e ve Armudlu jandarma kumandanı da tutuklanarak Gemlik'e

18 BOA, DH. KMS., 60/7.

gönderilmişlerdir ve Gemlik eşrafından birkaç zatın silah aramak bahanesiyle hanelerine girilerek mücevherat vesaire gibi kıymetli eşyaları yağma edilmiştir. Orahangazi Kazası'nı ihtiva eden yirmi İslam köyünden 16'sı Yunan işgal kıtaatı tarafından yakılarak ahalisinden bazıları katl ve kadınlarının namuslarına tecavüz edilmiş ve kasaba ahalisinin tamamı bu kere de mahalli memurlarla beraber Gemlik Kasabası'na sevk ve tehcir edilmişlerdir. Bu mezalime kesin surette son verilmesi ve Müslüman ahalinin can, ırz ve malları korunmak için gerekenler nezdinde acilen etkili teşebbüs ifası mecburiyeti bulunduğu icab edenlere Osmanlı Hükümeti tarafından bildirilmelidir.[19]

Yunan işgal kuvvetlerinin Bursa'da uluslararası hukuku ayaklar altına alan hareketlerinden birisi de resmi binalara karşı uyguladıkları işgal politikalarıdır. Yunan Kralı Konstantin'in Anadolu'nun sahibi bir kral gibi karşılanması, onun için karşılama merasimleri düzenlenmesi ve Bursa'da Kasr-ı Hümayun'da kalması dikkat çekici olaylardandır. Bursa İşgal Merkez Kumandanı, Bursa Vali Vekili Ziver Bey'i 19 Aralık 1920'de ziyaret ederek, İzmir Karargâh-ı Umumisi Başkumandanı General Papalos'ın birkaç güne kadar, Kral Konstantin'in de mutlaka Bursa ve havalisini ziyaret edeceğini söylemiştir. Kumandan, Bursa valisinden Kral için Kasr-ı Hümayun'un şimdiden hazırlanmasını talep etmiş, vali de Dahiliye Nezareti'nden bu kasrın tahsisinin uygun olup olmadığını sormuştur. Dahiliye Nazırı 22 Aralık'ta verdiği cevapta, Yunan Kralının oraya gelişinde misafir-i padişah gibi telakki edilerek Kasr-ı Hümayun'un tahsisi ve merasim düzenlenmesi uygun olamayacağından bununla beraber kasrı işgale kalkışırlarsa karşı gelmek mümkün olamayacağından mecburen susmak gerektiğini bildirmiştir.[20] Kasrda kalan ve 24 Eylül 1921'de Bursa'yı terkeden Kral Konstantin, Yunan ordusuna bir bildiri yayımlamıştı: "*Ankara'ya Ankara'ya diye haykırdığını duydum. Türkleri*

19 BOA, DH. KMS., 60/7.

20 Dahiliye Nezareti, Bursa Valiliği'nin 20 Aralık 1920 tarihli yazısına verdiği cevapta şöyle diyordu: "Devlet-i Aliyye ile Yunanistan arasında sulh hali henüz henüz avdet etmediği cihetle Bab-ı Âlice Yunan komiserliğine müteallik hususatta komiserlikle muhabere olunarak İtilaf Devletleri komiserlerinin vesayetine müracaat edilmekte olduğu, Yunanların o havalide bulunmaları da bir işgal-i muvakkat mahiyetinde bulunduğundan Bursa ve havalisini ziyaret edeceği işgal merkez kumandanlığının ifadesine atfen beyan olunan Yunan kralının oraya vüsulünde müşarünileyhin düvel-i mümtaze hükümdaranı gibi kabul ve ikamet-i seniyye-i mülükaneye mahsus Kasr-ı Hümayun'un kendisine tahsisi bittabi' münasib ve hükümet-i mahalliyece hakkında alelusul merasim-i teşrifatiye icrası muvafık olamaz. Mahaza kasr-ı mezkuru cebren işgale tesaddileri halinde meni mümkün olamayacağına göre böyle bir tecavüz vukuunda ihtiyar-ı sükun etmek dahi zaruridir." Bk. BOA, DH. KMS., 60/37.

kalbinden vurduk. Şimdiye kadar yapılanlar, amaç için yeterlidir. Perişan olan Türk ordusu, ellerindekini geri almak için, Yunanların yorulacağını ümit edip bekliyor. Süngünüz ilerde ona bağırın: Gel de al!..."[21]

Bu ifadeler Yunan yöneticilerinin Anadolu'da bir intikam ve imha için bulunduklarını, amaçlarının Türkleri cezalandırmak, topraklarından atmak olduğunu açıkça gösteriyordu. Bu niyet uluslararası hukuk açısından sorgulanması gereken ve "*soykırım*" olarak nitelendirilecek bir durumdur.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Hasar Tespit Çalışmaları

Bursa ve çevresinin Yunan işgalinden kurtuluşundan sonra bölgedeki tahribatı ve açlığı gidermek için Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin yoğun bir çalışma içine girdiği görülmektedir. Bu çerçevede Bursa ve çevresindeki tahribatı tespit edip yapılacak yardımın miktarını anlamak isteyen Hilal-i Ahmer Merkezi, Bursa ve çevresine gönderdiği bir heyetle bölgede araştırmalarda bulunmuştur. Bu araştırmalar sonunda hazırlanan raporda Bursa ve çevresinde ne kadar yıkım olduğu köy köy bir liste halinde gösterilmiştir. Hilal-i Ahmer murahhası tarafından 15 Nisan 1923'te Merkez-i Umumî Riyaseti'ne gönderilen telgrafta Bursa Vilayeti'ne ait hasarat cetveli haritalarıyla birlikte takdim edilmiştir.[22] Bu cetvel, Yunan işgal güçlerinin sadece mallara verdiği zararı göstermesi açısından önemlidir.

Tablo 1: Bursa Vilayeti'ne Ait Hasarat Cetveli

Esami-i Kura ve Kasabat ismi	İşgalden önce mevcut binalar	Düşman tarafından yakılan ve tahrip edilen binalar	Bugün mevcut binalar
Bursa Vilayeti			
Balyaz Karyesi	80	20	60
Mamure Karyesi	70	35	35
Tak(n)sarı Karyesi	130	35	95
G(k)örükle Karyesi	480	260	220
Runkuş Karyesi	40	39	1
Mes'udiye Karyesi	60	6	54
Yörük Yenicesi Karyesi	55	5	50

21 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C 4, Ankara 1996, s. 72; Salahi Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C 2, Ankara 1991, s. 181.

22 Kızılay Arşivi (KA), 1323/10 (6-10).

Badırga Karyesi	50	50	0
Söğüdpınarı Karyesi	70	46	24
Kite Karyesi	40	8	32
Baraklı Karyesi	115	65	50
Dağardı Karyesi	92	90	2
Mudanya Kazası			
Frenkli Karyesi	60	13	47
Yörük Ali Karyesi	49	11	38
Kızılköy Karyesi	67	1	66
Eşk (g)el Karyesi	130	90	40
Yalı Çiftliği	350	300	50
Mahmudiye Karyesi	70	46	24
Burgaz Karyesi	200	20	180
Balbancık Karyesi	40	9	31
Orhangazi Kazası			
Kasaba Merkezi	1200	1198	2
Keramet Karyesi	200	180	20
Osmaniye Karyesi	30	30	0
Vefa Karyesi	20	20	0
Refahiye Karyesi	25	25	0
Çakırlı Karyesi	150	144	6
Evrekli Karyesi	130	120	10
Yeniköy Karyesi	2000	1985	15
Gözede Karyesi	70	1	69
Burhaniye Karyesi	55	1	54
İvalaki (ayvalaki) Karyesi	80	7	73
Aksu Karyesi	110	2	108
Cebte (?)Karyesi	25	1	24
Baba Sultan Karyesi	170	3	167
Kestel	119	1	118
Hasanköy Karyesi	46	9	37
İğdir Karyesi	75	4	71
Kazıklı Karyesi	100	6	94
Hamamlı Kazık Karyesi	121	94	27
Kumlukalanı Karyesi	30	3	27

Fethiye Kızık Karyesi	150	146	4
Araba Yatağı Karyesi	79	3	76
Ertuğrul Karyesi	37	31	6
Bilad-ı Yunus Karyesi	140	90	50
Karaman Karyesi	16	8	8
Fethiye	80	2	78
Odunluk Karyesi	20	19	1
Conkara Karyesi	56	24	32
Beşod Karyesi	22	17	5
Doğan Karyesi	21	5	16
Nilüfer Karyesi	85	1	84
Bademli Karyesi	52	37	15
Göynüklü Karyesi	59	37	22
Geçit Karyesi	51	18	33
Kebirle Karyesi	110	13	97
Hamidler Karyesi	57	2	55
Aksungur Karyesi	41	1	40
Ahmedbey Karyesi	46	39	7
Mashara Hasan Karyesi	110	100	10
İnesi Karyesi	127	2	125
Maralı Çavuş Karyesi	30	10	20
Filadar Karyesi	700	700	0
Dürdane Karyesi	120	38	82
Ayazme Karyesi	70	35	35
Gölcük Karyesi	140	111	29
Panayır Karyesi	39	10	29
Tahtalı Karyesi	140	22	118
Ovaakça Karyesi	73	67	6
Tepecik Karyesi	250	243	7
İrfaniye Karyesi	15	15	0
Ortaköy Karyesi	150	150	0
Çekiler Karyesi	300	300	0
Cihanköy Karyesi	70	67	3
Beşpınar Karyesi	30	30	0
Reşadiye Karyesi	600	580	20

Esadiye Karyesi	50	47	3
Hamzalı Karyesi	60	60	0
Çeltikçi Karyesi	200	197	3
Gedelek Karyesi	130	130	0
Fındıklı Karyesi	40	40	0
Mamure Karyesi	30	30	0
Dutluca Karyesi	70	70	0
Sağur Karyesi	162	132	30
Hece(r)ler Karyesi	60	23	37
Narlıca	70	30	40
Gemlik Kazası			
Armudbey Karyesi	447	120	327
Hamidiye Karyesi	102	2	100
Engürücük Karyesi	129	55	74
Kurşunlu Karyesi	327	322	5
Haydariye	60	60	0
Kumla-i Kebir Karyesi	127	127	0
Karaca Ali Karyesi	130	130	0
Selimiye Karyesi	61	8	53
Latife Karyesi	20	20	0
Sultaniye-i Sağir Karyesi	10	6	4
Sultaniye-i Kebir Karyesi	83	2	81
Armudlu Nahiyesi	430	185	245
Arnabud Karyesi	130	130	0
Kapaklı Karyesi	112	69	43
Hayriye Karyesi	41	41	0
İhsaniye Karyesi	21	21	0
Mecidiye Karyesi	30	30	0
Aşağı Benli Karyesi	69	69	0
Yukarı Benli Karyesi	588	588	0
Orhangazi'nin Yenice Kasabası	380	320	60
Akça (H)Öyük Karyesi	35	27	8
Deli Yalılar Karyesi	65	45	20
Çatak Osmaniye Karyesi	15	15	0

Akalan Karyesi	69	4	65
Danişmend Atik Karyesi	31	4	27
Karaoğlanlar Karyesi	50	1	49
Süleyman Bey Karyesi	47	3	44
Harmancık Nahiyesi'nin Çardı Karyesi	79	2	77
Bilad-ı Danişmend Karyesi	32	27	5
Beytimur Karyesi	110	25	85
Kozluca Karyesi	16	11	5
Gedikviran Karyesi	70	6	64
Kepekdere Karyesi	35	5	30
İşsan Karyesi	50	6	44
Issız Viran Karyesi	50	4	46
Kaçmanlar Viran Karyesi	32	1	31
Kirmastı Kazası			
Karapınar Karyesi	36	18	18
Paşalar Karyesi	113	6	120
Dallı Mezarlık Karyesi	35	2	33
Timurdere Karyesi	157	2	155
Yumurcaklı Karyesi	79	1	78
Hacı Ali Karyesi	95	1	94
Kömürcü Ali Karyesi	66	7	59
Kosova Karyesi	67	30	37
Un Çukuru Karyesi	65	8	57
Karacabey Kazası			
Karacabey Kasabası	4225	4165	60
Kıranlılar Karyesi	40	40	0
Hacet Pınarı Karyesi	60	60	0
Arızköy Karyesi	60	60	0
Dağkadı Karyesi	165	165	0
Cezler (Cevizler?) Karyesi	20	20	0
Orhaniye Karyesi	40	40	0
Karasu Karyesi	30	27	3
Doğla Karyesi	60	15	45
Kerangir Karyesi	150	31	119

Çarıkköy Karyesi	25	5	20
Mera Karyesi	10	10	0
Sutatlı Karyesi	80	80	0
Makriköy Karyesi	80	38	42
Mahbubeler Karyesi	45	5	40
Okçugöl Karyesi	30	30	0
Şahinköy Karyesi	60	60	0
Uluabad Karyesi	80	80	0
Karaağaç Kebir Karyesi	150	140	10
Baş Karyesi	100	100	0
Karaca Oba Karyesi	60	60	0
Çatal Ağıl Karyesi	60	60	0
Kemertepe Karyesi	150	130	20
İkizce Karyesi	100	100	0
Subaşı Ağılı Karyesi	130	55	75
Toplam	22.768	16.857	5.911

Bu rapora göre işgal sırasında Yunanlar Bursa'da toplam 161 yerleşim yerine girmişlerdir. Bu merkezlerde 22.768 binadan 16.857'sini yıkmış ya da yakmışlardır. Geriye yaklaşık 6.000 bina kalmıştır. En kalabalık olan köy Reşadiye Köyü'nde savaştan önce 600 bina vardır, işgalden sonra ise hiçbir bina kalmamıştır, yakılmış ya da yıkılmıştır. Reşadiye Köyü ahalisini teşkil eden yaklaşık 2.000 kişi savaş sırasında göçmüş ya da dağlarda göçebe olmuşlardır. 161 yerleşim biriminden 58'i tahrip edilerek hiçbir bina bırakılmamıştır. Bütün bu rakamlar Bursa'nın Yunan işgali döneminde ne kadar çok tahrip edildiğini açıkça göstermektedir.

Sonuç

Justin McCarthy'ye göre, Milli Mücadele boyunca 640.000 Türk sivil Yunan ordusu tarafından öldürüldü. Arnold J. Toynbee, 15 Mayıs 1919 günü İzmir'in Yunanlar tarafından işgalinden sonra organize bir şekilde katliamların yürütüldüğünü, Yunanların İzmit, Yalova ve Gemlik bölgelerinde yaptığı zulme tanıklık ettiğini ve bu bölgelerde evlerin yağmalandığını ve yakıldığını belirtti. Katledilen insan sayısı açısından Türklere yönelik en büyük katliam Yalova'da yapılmıştı ve Yalova Katliamı'nda Ermeniler ve Rumlar, Yunan ordusu ile işbirliği yapmışlardı. Orhangazi, Yenişehir ve Armutlu katliam sırasında yakılmış, Armutlu'da kadınlar sistematik olarak tecavüze uğramış-

lardı.[23] Bütün bu katliamlar, delilleriyle, belgeleriyle ve fotğraflarıyla uluslararası camiaya iletilmeye çalışıldı. Özellikle Lozan Konferansı'na gidecek olan heyet için hayati öneme sahip olan bu belgeler, 1922 Eylül sonundan itibaren büyük bir titizlikle hazırlanmaya başlanmıştı. Hatta Lozan Konferansı günlerinde Lozan heyetini destekleyecek belgelerin gönderilmesine devam ediliyordu. Lozan'da İsmet Paşa'dan Refet Paşa'ya 23 Kasım 1922'de gönderilen telgrafta, işgalden kurtarılmış olan İzmir, Manisa, Balıkesir ve Bursa sancakları dahilinde Yunanların geri çekilirken taşınır, taşınmaz tahribatı hakkında mufassal istatistikler henüz gelmemiş olan ve bu konuda mahallerince hazırlanan cetvellerde İzmir, Manisa, Balıkesir, Bursa'ya ait olanlarının İstanbul'a gelmiş olduğu, bu raporların "*İstanbul'da her emre hazır bekleyen*" kurye ile hemen Lozan'a gönderilmesi ve diğer vilayetlerdeki hasarların da aynı tarzda cetvellere işlenerek gönderilmesi isteniyordu.[24]

Milli Mücadele dönemi boyunca Bursa Vilayeti'nde Yunanlar tarafından yapılan katliamlara, yağma ve gasplara, insan hakları ihlallerine dair önemli görülen belgeler, fotoğraflar, katl, yaralama ve zarar-ziyan listeleri 1925 yılında Bursa Vilayeti Daimi Encümeni Başkâtibi Canip (Haraççıoğlu) Bey tarafından hazırlanan kitapta ele alınmıştır. Kitap arşiv belgeleriyle mukayese edildiğinde gerçeklere dayalı, hiçbir hamasete ve yanıltmaya yer vermeyecek şekilde tatmin edicidir.[25]

Yunanların Bursa Vilayeti'nde uyguladıkları işgal ve sindirme politikaları, diğer işgal bölgelerinde olduğu gibi, insaniyet ve medeniyet çerçevesinde ele alındığında tam bir kasten cinayetti. Bu cinayetleri görmek için Ankara'da bulunan Amerika Yakındoğu Yardım Heyeti Anadolu Temsilcisi Mis Elen ile aynı heyet azasından Mis Yelingis'in işgal ve tahrip edilen mıntıkalarda yaptıkları bir seyahatte kendilerine refakat eden bir memurun gördüğü facialarla ilgili şu bilgileri vermişlerdir:

> Yunanların yapmakta oldukları cinayetlerin, zulümlerin öfke veya kaza ve tesadüf eseri olmadığı ve bilâkis bunların tasavvur ve planlama ile taammüden uygulamaya konulduğu şüphe edilmeyecek bir surette ortadadır.[26]

23 Justin McCarthy, *Death and Exile: Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims (1821-1922)*, New Jersey 1995, s. 265; Arnold J. Toynbee, *The Western Question in Greece and Turkey: A Study in the Contact of Civilisations*, Boston 2009.

24 BOA, Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı (HR. İM.), 13/56.

25 Canip Bey, *Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i*, Bursa 1340.

26 *Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer*, s. 74.

Sorunun çözüm yeri Lozan Görüşmeleri olacaktı. 1922 yılının 13 Aralık'ında konferansta bir konuşma yapan İsmet Paşa, "*Sekiz senedir Türkiye'de yalnız şu veya bu azınlık değil bütün halk ıstırap çekmiştir. Son dört sene zarfında silahı elinden alınan Türkler her taraftan tecavüze uğramışlardır. Yunanların Anadolu'da 27 şehir, 1400 köy, 98.000 ev yıktıkları sabit olmuştur.*" diyordu. Türkiye Yunanistan'dan Anadolu'da gerçekleştirdiği yıkımın bedelini para olarak istiyordu. Yunanistan tarafı da Anadolu'da yaşayan Rumların Birinci Dünya Savaşı sırasında uğradıkları kayıpların ödenmesini Türk tarafından talep etmişti.[27] Yunanistan'ın tekrar savaşı göze alabilecek oranda saldırgan tavrı, iç siyasetin delegeler üzerindeki baskısı tazminat ve tamirat konusunu tartışılır bir hale getirmişti. Konferans, Yunanistan'ın restiyle çalkantılı bir sürece girerken İtalya Temsilcisi Montagna Venizelos'a, olası yeni bir savaşın doğuracağı sonuçları hatırlatmış ve savaşın çıkması halinde Anadolu'da 400.000 Yunanın hayatını kaybedebileceği ihtimalini hatırlatmıştır. Venizelos'un Montagna'ya verdiği cevap ise İtalyan temsilciyi oldukça şaşırtmıştır: "*Öyle bir şey olursa biz de Yunanistan'daki Müslümanları öldürürüz…*". Onun bu cevabına karşılık Montagna bunun kasaplık olduğunu ve bunu nasıl göze alabildiklerini sormuştur, Venizelos kendi verdiği cevap karşısındaki mahcubiyetini saklayamamıştı.[28]

Türkiye, tamirat bedeli olarak Yunanistan'dan 4 milyon altın talep etti ancak bu istek kabul edilmedi. Bunun üzerine 59. maddeyle Türkiye tazminat hakkından feragat etti ve sadece savaş tazminatı olarak Yunanistan, Karaağaç bölgesini verdi. Bu tamirat bedeli Yunanistan'ın Milli Mücadele döneminde Anadolu'da uyguladığı tahribatı ve insan hakları ihlallerini kabul ettiğini göstermektedir.

27 Ali Naci Karacan, *Lozan*, İstanbul 1971, s. 192.

28 Çağla D. Tağmat, "Lozan Barış Konferansı'na Yunanistan Tarafından Bakış: Venizelos'un Dünyasında Lozan", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C XIV, S. 29, 2014 Güz, s. 161.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA),

30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü, 5-28-29.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA),

Bab-ı Ali Evrak Odası Evrakı (BEO.), 4676/350673.

Dahiliye Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi Evrakı (DH. EUM. AYŞ.), 49/61.

Dahiliye Nezareti Dahiliye Kalem-i Mahsus Evrakı (DH. KMS.), 60/7; 60/37; 60/68.

Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı (DH. İ. UM.), 20/14.

Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı (HR. İM.), 13/56.

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.), 221/49.

Kızılay Arşivi (KA),

1323/10 (6-10).

Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Yıl 41, S. 93, Belge No: 2378; 2379.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Aker, Mehmet Şefik, *57. Tümen ve Aydın Milli Mücadelesi (1918-1920)*, haz. Ahmet Tetik, Ayşe Seven, Mahmut Yüksel Canbaz, Genelkurmay ATASE Bşk. Yay., Ankara 2006.

Canip Bey, *Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i*, Bursa 1340.

Çufalı, Mustafa, "İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu'da Yunan Zulmü, 1921 (Arnold Toynbee'nin eşi Bayan Rosalind Toynbee'nin İzlenimleri)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C 6, S. 21, s. 33-48.

Eğilmez, Mümtaz Şükrü, *Milli Mücadelede Bursa*, haz. İhsan Ilgar, İstanbul 1981.

Kaplanoğlu, Raif, *Bursa Şehrinin Gelişmesi ve Kentsel Planlama Kültürü*, Osmangazi Belediyesi Kültür Yayınları, Bursa 2008.

Karacan, Ali Naci, *Lozan*, İstanbul 1971.

McCarthy, Justin, *Death and Exile: Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims (1821-1922)*, New Jersey 1995.

Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu 23 Nisan 1920-23 Eylül 1921, haz. İsmail Hacıfettahoğlu, Ankara 2009.

Sarıhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C 4, Ankara 1996.

Sofuoğlu, Adnan, "Kurtuluş Savaşı Döneminde Kocaeli-Yalova-İznik Çevresinde Rum ve Ermeni Terörü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 18, S 54, 2002, s. 795-814.

Sofuoğlu, Adnan, "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında İşgal Döneminde Bursa", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 19, S 55, Mart 2003, s. 51-82.

Sofuoğlu, Adnan, *Kuvayı Milliye Döneminde Kuzey Batı Anadolu 1919-1921*, Ankara 1994.

Sonyel, Salahi, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C 2, Ankara 1991.

Tağmat, Çağla D., "Lozan Barış Konferansı'na Yunanistan Tarafından Bakış: Venizelos'un Dünyasında Lozan", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C XIV, S. 29, 2014 Güz, s. 141-173.

Toynbee, Arnold J., *The Western Question in Greece and Turkey: A Study in the Contact of Civilisations*, Boston 2009.

Turan, Mustafa, *Yunan Mezalimi*, Ankara 2006.

Yalazan, Talat, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922)*, C 2, Ankara 1994.

Yüceer, Saime, *Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci*, Bursa 2001.

The Atrocities and Genocide Committed in the Province of Bursa by the Greeks

Haluk Selvi*

Abstract

The most difficult years in the history of Bursa were experienced during the Greek occupation. A black cloth was draped over the pulpit of the Turkish Grand National Assembly until Bursa was liberated from the enemy occupation. The insulting of the Greeks to the tomb of Osman Gazi caused the people of Bursa to become even more resentful towards the invaders. Since the last months of 1920, the Greek troops displayed great brutality with their terror in the central villages of Bursa, the townships of İnegöl, Orhangazi, Gemlik, Mudanya, Karacabey and Mustafakemalpaşa. As a result of this terror, many Muslims were killed or maimed in the aforementioned regions. Villages were looted, burned and destroyed. Actually, in order to prevent this unavoidable situation, the Istanbul Government applied to the High Commissioners of the Allied Powers with a report containing the events. However, this attempt did not yield any results, and terrorist incidents continued until the end of the occupation.

Bursa was saved after 2 years, 2 months and 2 days of occupation. During the occupation period, the destruction of the Greek troops in and around Bursa was so terrific that it attracted the attention of all Anatolia and even the world. After the fierce clashes between the Turkish forces and the Greek troops, the Turkish National Forces entered Yenişehir and İnegöl on September 6; Orhangazi and Bursa on September 10; and Orhaneli on September 11, 1922. Simultaneously, on September 11, the Greek troops in Gemlik withdrew towards Mudanya following the coast.

* Prof. Dr., Sakarya University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Sakarya/TÜRKİYE, hselvi@sakarya.edu.tr ORCID: 0000-0003-3669-8378
DOI:10.37879/9789751758866.2024.445

With the withdrawal of Greek troops from the region, the ruins left behind showed the bitter face of the occupation. The destruction and looting in the Western Anatolia region were revealed with various researches and reports. As understood from these reports, what the Greeks did from the first day to the last day of the occupation, especially while fleeing in defeat, was such as to astonish the world of humanity. In the first days of the occupation, the Occupation Command took the food and other needs for the provision of the Greek occupation forces and other supporting units from Bursa. In addition, many of the Greek soldiers looted and plundered the crops, vineyards and orchards in the Bursa Plain in large quantities, injured the Muslim people whom they saw in the fields, such as farmers and laborers, and killed many of them. Meanwhile, the people of the Greek villages around Bursa, encouraged by the confusion arising from the occupation and the support they received from the Greek army, attacked the Muslim villages and harassed the people, as well as usurping the large and small cattle and valuable goods they could find in the villages.

In this paper, I will try to deal with what happened in Bursa during the occupation period in the light of archival documents and published works.

Keywords: Bursa, Atrocities, Genocide, Massacre, The Greek Occupation.

Bursa Vilayeti'nde Yunan Vahşet ve Soykırımı

Öz

Bursa tarihindeki en zor yıllar Yunan işgali ile döneminde yaşandı. TBMM kürsüsü üzerine, Bursa düşman işgalinden kurtuluncaya kadar kalmak üzere siyah bir örtü örtüldü. Yunanlıların Osman Gazi türbesine hakarette bulunmaları Bursalıların işgalcilere karşı daha da kinlenmesine sebep oldu. Yunan birlikleri 1920 yılının son aylarından itibaren, Bursa'nın merkez köyleri, İnegöl, Orhangazi, Gemlik, Mudanya, Karacabey ve Mustafakemalpaşa kazalarıyla köylerinde estirdikleri terör ile büyük bir vahşet sergilediler. Girişilen bu terör sonucu adı geçen bölgelerde çok sayıda Müslüman katledildi veya sakat bırakıldı. Köyler yağmalanarak, yakılıp yıkıldı. Nitekim önüne geçilemeyen bu durumun önlenmesi için İstanbul Hükûmeti, İtilâf Devletleri Yüksek Komiserleri'ne olayları içeren bir raporla başvurdu. Ancak bu teşebbüsten bir sonuç alınamadığı gibi terör olayları işgalin sonuna kadar devam etti.

Bursa, 2 yıl, 2 ay 2 günlük işgalden sonra işgalden kurtarıldı, işgal dönemi boyunca Bursa ve çevresinde Yunan birliklerinin tahribatı bütün Anadolu'nun ve hatta dünyanın dikkatini çekecek miktardaydı. Türk kuvvetleri ile Yunan birlikleri arasında meydana gelen şiddetli çarpışmalardan sonra Millî Kuvvetler 6 Eylül 1922'de Yenişehir ve İnegöl'e, 10 Eylül'de Orhangazi ve Bursa'ya, 11 Eylül'de de Orhaneli'ne girdiler. Bu gelişmeler olurken 11 Eylül'de Gemlik'teki Yunan birlikleri kıyıyı takiben Mudanya'ya doğru çekildiler.

Yunan birliklerinin bölgeden çekilmesiyle geride kalan harabeler işgalin acı yüzünü gösteriyordu. Çeşitli araştırmalarla ve hazırlanan raporlarla Batı Anadolu bölgesindeki tahrip, yağma ve yıkım ortaya konulmuştu. Bu raporlardan anlaşıldığı kadarıyla işgalin ilk gününden son gününe kadar, özellikle Yunanlıların mağlup olarak kaçarken yaptıkları insanlık âlemini şaşırtacak nitelikteydi. İşgalin ilk günlerinde Yunan işgal kuvvetinin Bursa ve on kilometre ilerideki havalide bulunan dört beş bin kişilik işgal kuvvetinin iaşesi için lazım gelen erzak ile diğer ihtiyacın İşgal Kumandanlığınca alma yönüne gidildi. Ayrıca Yunan askerlerinden pek çoğu Bursa Ovasındaki mahsulleri ve ekinleri, bağ ve bahçeleri külliyetli miktarda talan edip yağmaladılar, tesadüf ettikleri ve tarlalarda çalışan çiftçi, amele gibi Müslüman halkı yaraladılar, birçoğunu da katlettiler. Bu sırada işgalden doğan karışıklıktan ve Yunanlılardan aldıkları destekten cesaret alan Bursa civarı Rum köyleri ahalisi de, Müslüman köylerine saldırarak halkı taciz ettikleri gibi, köylerde bulabildikleri büyük ve küçükbaş hayvanlarla kıymetli eşyaları gasp ettiler.

Bu tebliğimizde arşiv belgeleri ve yayınlanmış eserler ışığında işgal döneminde Bursa'da yaşananlar ele alınmaya çalışılacaktır

Anahtar Kelimeler: Bursa, Vahşet, Soykırım, Katliam, Yunan İşgali.

Introduction

The Greeks, who occupied İzmir on May 15, 1919 in line with the decision taken in the Paris Peace Conference under the supervision of the British, French and American naval forces, expanded the areas of occupation in western Anatolia starting from April of 1920 for the purpose of allowing the decisions to be taken in San Remo regarding the Ottoman State to be applied and creating pressure on the Turkish Grand National Assembly. While the struggle in the region regarding sovereignty between İstanbul and Ankara was going on, the Greek troops, which started their attack with superior forces, occupied Akhisar, Salihli, Soma and Kırkağaç by proceeding

fast against the resistance of the Turkish National Forces, which did not fully organized yet. The Greek military operation started again on June 29 and Balıkesir was occupied on June 30. In the meantime, some of the Greek troops that moved from the Lemnos Island on July 1 to hit the Turkish troops from the north in the Balıkesir and Mustafakemalpaşa areas landed on Erdek and Bandırma on July 2 accompanied by a few torpedo boats and later on the troops moved towards Karacabey and Susurluk.

The Greek troops supported by the Entente Powers and equipped with superior weapons and equipment moved towards the province of Bursa[1] on July 7. It was not possible to stop those troops for a long time by the Turkish troops who were less than 2.500 soldiers and demoralized. In fact, the Turkish Command of the Western Front decided to move those troops towards east of Bursa to gain time and strength. Bekir Sami Bey, commanding the troops in the region, started to evacuate Bursa from the morning of July 8 after making the necessary preparations and taking measures to evacuate the city. In the same day, the Greeks occupied the city without encountering any serious resistance. Bekir Sami Bey, Governor Hacim Muhittin Bey and people accompanying them reached İnegöl two hours after leaving the city. Also in the same day, Colonel Mavridis, the Bursa Central Commander of the occupying troops came to the Governorate of Bursa, occupied six rooms and settled there. On July 10, the Sixth Naval Regiment and a military unit composed of a mountain cannonry and cavalry troops under the command of the Colonel moved towards Kestel to provide security in the direction of İnegöl and Yenişehir and settled in Çataltepe and Kızıltepe locations.[2] The Greeks moved in the Bursa front and occupied Yenişehir and İnegöl on October 27.

1 In 1919, the province of Bursa, whose center was Bursa, composed of nine sub provinces including the central sub province and Mudanya, Gemlik, Orhangazi, Karacabey, Mustafakemalpaşa, Orhaneli, İnegöl and Yenişehir. Also, there were also townships of Trilye, Emirali, Armutlu, Yalova, Tahta Köprü and Domaniç. Raif Kaplanoğlu, *Bursa Şehrinin Gelişmesi ve Kentsel Planlama Kültürü*, Osmangazi Belediyesi Kültür Yayınları, Bursa 2008.

2 Adnan Sofuoğlu, *Kuvayı Milliye Döneminde Kuzey Batı Anadolu 1919-1921*, Ankara 1994, pp. 28-29; Saime Yüceer, *Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci*, Bursa 2001, pp. 16-17; Mümtaz Şükrü Eğilmez, *Milli Mücadelede Bursa*, ed. İhsan Ilgar, İstanbul 1981; Adnan Sofuoğlu, "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında İşgal Döneminde Bursa", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Vol. 19, No. 55, March 2003.

The most difficult years in the history of Bursa were experienced during the Greek occupation. When the news of the occupation reached Ankara, a black cover was spread on the platform of the Turkish Grand National Assembly only to be removed when Bursa would be saved from the enemy occupation. The Greek desecration of the tomb of Osman Gazi deeply affected all people in Anatolia. With the terror that they caused, the Greek troops displayed great atrocities starting from the late 1920 in the villages of Bursa and the sub provinces and villages of İnegöl, Orhangazi, Gemlik, Mudanya, Karacabey and Mustafakemalpaşa. Due to this terror, many Muslims in the mentioned locations were either massacred or mutilated. The villages were looted and burned down. In fact, to prevent the atrocities, the İstanbul Government applied the High Commissars of the Entente Powers repeatedly with the reports including the descriptions of the incidents. However, no result was obtained from those attempts and the atrocities continued until the end of the occupation.

Bursa was saved after the occupation, which lasted 2 years, 2 months and 2 days; and the destruction caused by the Greek troops in and around Bursa for the duration of the occupation was in an amount that would get the attention of the whole Anatolia and the whole world. After the heavy conflicts between the Turkish and Greek troops, the National Forces entered into Yenişehir and İnegöl on September 6, 1922; Orhangazi and Bursa on September 10, and Orhaneli on September 11. While those events were taking place, on September 11 the Greek troops in Gemlik withdrew towards Mudanya by following the shoreline.

The Greek Atrocities in the Province of Bursa

The Greeks established a complete occupation administration in Bursa. The Greek Occupation Command banned the exportation of all kinds of goods and items from Bursa, imposed limitations on free travel and established checkpoints in some locations, and thusly took control of everything in the province. In this regard, nobody among the people of the province and especially among the migrants was allowed to travel to İstanbul for any reason whatsoever. Those who obtained a travel document from the Police Department and those who were deemed as significant and trusted by the Greek Occupation Command were not objected and they were allowed to go.[3] The notification of eliminating the Ottoman Lira and imposing the

3 Sofuoğlu, "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında İşgal Döneminde Bursa", p. 69.

Greek Drahmi indicated to the people that the occupation became an annexation. Upon the Greek military personnel's mandatory enforcement of the circulation of the Greek Drahmi with the market value of thirteen and a half piasters in Bandırma, Bursa, Karesi and İzmir, the necessary attempts were made by the Ottoman Ministry of Foreign Affairs to prevent that to the Extraordinary Commissariat of the Entente Powers and it was notified that this application was against the treaties.[4]

In the meantime, the number of the refugees amounted to about ten thousand individuals who escaped from İzmir and Manisa and came to Bursa and its sub provinces. The refugees of İzmir and Manisa were facing with a new occupation, leaving the tents, villages and towns again and migrating to the areas up to İstanbul, which were away from the area of occupation along with the people of Bursa.[5] The Greeks attempted to scare the Turkish people away by the acts of terror that they had carried out via the Greek gangs even before the occupation and the plan for collectively forcing people to migrate in the region was directly put into action. All kinds of means were used to scare, intimidate and even totally terminate the existence of the Turkish people in the region. While the males were mostly joining the movement of the National Forces against the atrocities that the occupying troops committed in the region, the women, children and elderly had no chance other than migrating. The condition of the migrants who needed all kinds of help was heartbreaking in all aspects. Many of them died due to starvation, infectious diseases, neglect and other reasons. Besides having serious problems in many aspects, the administrators in the region and the leaders of the National Forces attempted to help the migrants with scarce resources.[6]

By various studies and prepared reports, the destruction, looting and devastation in the western Anatolian region were revealed. As it is understood from those reports, from the first day of the occupation until the last, and

4 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) (The Ottoman Archives of the General Directorate of State Archives of the Office of the Presidency), Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı (DH. İ. UM.) (Documents of the General Administration of the Ministry of Internal Affairs), 20/14.

5 *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Year 41, No. 93, Document No: 2378; 2379; Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi*, Ankara 2006, p. 45.

6 Mehmet Şefik Aker, *57. Tümen ve Aydın Milli Mücadelesi (1918-1920)*, eds. Ahmet Tetik, Ayşe Seven, Mahmut Yüksel Canbaz, Genel Kurmay ATASE Bşk. Yay., Ankara 2006, p. 66.

especially the actions that the Greeks committed while they were escaping after being defeated were in a scale that would shock humanity. In the early days of the occupation, the food and other needs of the Greek occupying troops in Bursa and in the surrounding area, which was ten kilometers away from the city and composed of four or five thousand soldiers, were purchased with cash by the Command of the Occupying Troops. Additionally, many Greek soldiers greatly looted the crops, produce and gardens in the Bursa plains, injured the Muslim people such as farmers and workers whom they saw and killed many others. In the meantime, the people of the Greek villages around Bursa who were encouraged by the disorder arising from the occupation and the support provided by the Greek Army attacked Muslim villages, intimidated people and stole the cattle and small cattle and valuable items that they were able to find in those villages.

The Greeks, during the İnönü Wars raided 12 Muslim villages in the region including Bursa and stole money, carpets, items and animals whose value amounted to thousands of liras, raped young girls and women, killed and mutilated many Muslims. Additionally, they emptied those 12 villages and sent their people to Eskişehir as migrants and other than those villages, the villages named Tahtalı, Mis, Kutra, Hasköy, Çayırköy, Vakıf, Narlı Dudaklı and seven other villages were raided by the Greek soldiers accompanied by the local Greeks, the people in those villages were tortured, their possessions were stolen and young girls and women were raped.[7]

The carpets, prayer mats and rugs of many village mosques were stolen, the tombs were robbed, and various acts of desecration were committed by playing trumpets in and around tombs and cemeteries. In addition, attacks took place in the villages named Fetiye, Hamamlı, Dereköy, Cumalı and Değirmenli located on the foothills of Mt. Uludağ in a continuous manner. Therefore, the people of other four villages except the Hamamlı village migrated to Bursa due to their fear regarding their lives and properties. Moreover, the people of the Hamamlı village, who witnessed the continuous increase of the Greek atrocities and torture day by day, had to hide in the forests of Mt. Uludağ.[8]

7 Talat Yalazan, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922)*, Vol. 2, Ankara 1994, pp. 78-79.

8 Yalazan, *ibid,* pp. 81-82.

The village named Hamamlı Kızık was burned down completely, and out of 150 houses in the villages, only the poor district composed of 19 houses remained intact. Although the village named Fetiye was burned down a few days before the Hamamlı village, the people of the village previously escaped to Bursa and they were able to save their lives. The other three villages were completely evacuated and the people of the villages encountered no casualties as they escaped to Bursa previously. In addition, the Karalar village was burned down and the village was destroyed. The Müstahre Hasan village was also burned down, and all people in the village including women and children were brutally martyred.

While the Greeks were withdrawing, they increased their level of destruction excessively. In the Maskara Hasan village, which was composed of 80 houses, all but two houses were burned down. In addition, many injured children, women were encountered in the Alaşyar village, and some of them were carried to the hospital in Bursa by horse cars. The Ahmet Bey village, which was composed of 50 houses, was completely burned down. Due to the brutal attacks of the Greek Army, no one was encountered in the village to ask questions. The people of the Müsahhare village left the village and hid when they saw that the Greeks started to burn down the village. The Greek troops who arrived the village the next day finished burning down the whole village and later they felt that the people of the village were hiding nearby, searched for the people and found them, got all their money, gathered the men near the village and took all the women away. İsmail Suphi Bey, the representative of Burdur who submitted a parliamentary question to the Speaker's Office of the Turkish Grand National Assembly on June 5, 1922 indicated that the Greeks would cause destruction during the evacuation, act in a manner that they would not leave anything to the Turks and asked a question to the Government regarding the measures to be taken in this regard. The Ministry of the National Defense stated that it chose the fastest course of action against the Greek plan to destroy the Turkish land and it would struggle to prevent that.[9]

According to the inspection conducted by the Ministry of Internal Affairs, in and around Bursa a total of 15.977 houses and buildings were burned down and destroyed. The Greeks did not have the time to burn down Bursa,

9 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) (The Republican Archives of the General Directorate of State Archives of the Office of the Presidency), 30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü (General Directorate of Applications), 5-28-29.

Mudanya, Kirmastı and Gemlik completely due to the fast pursuit of the Turkish Army; however, they burned down the sub province of Karacabey completely and looted about fifty villages of Karacabey and some other sub provinces and tortured the people of those villages.[10]

Following the withdrawal of the Greek soldiers, the Governor's Office and the Municipality Building in Yenişehir which were occupied by the Greeks earlier were destroyed by bombs, the local market was completely burned down, and all of the properties and possessions of the people in the houses and shops, the carpets and praying mats in the mosques were stolen and looted by the local Greeks and Armenians following the Greek soldiers and they were taken away to Gemlik and in this short amount of time young girls and women were raped under the threat of death. The properties and animals of roughly about 20 villages of the Yenişehir sub province were taken to Gemlik. The Greeks completely destroyed and desecrated schools, and holy places such as mosques and madrassas in Yenice which they occupied. The downtown of Orhangazi was completely burned down and the following villages of this sub province were completely burned down by the Greeks: Keramet, Vefa, Refahiye, Çakırlı, Ödekfi, Yeniköy, Çobanköy, Çilingir, Beşpınar, Reşadiye, Esadiye, Çeltikçi, Gedelek, Dutluca, Heceler, Hamzalı, Şarlıca, Fındıklı, Mahmure. Number of burned houses: 3411, official buildings: 29, religious buildings: 27.

Some Greeks who attacked the village named Akçaköy came to the Deliballılar village, broke the doors of the mosque, stole two rugs and one carpet with the value of 70 liras and broke all of the oil lamps and other lamps in the mosque. They searched all of the houses in the village, and took away whatever they wished. Later, they put all of the men in the village into the mosque. After getting roughly about a thousand barnyard fowls from the village, they took the village prayer leader, the village director, and three or four more persons with them, took out the men in the mosque, searched the men and women of the village and took whatever they wished from their possessions.

The villages named Unçukuru, Taşlımahalle, Gelemedi and Mamuretülhamit were completely burned down and the Greek troops destroyed the mosques of the villages, which they were unable to burn down, tore the Holy Quran and threw them into the toilets. The villagers told this terrible event

10 Yalazan, *ibid,* pp. 86-87.

by crying. The Greeks burned down a total of 496 houses, 1192 shops, 5 official buildings and 10 religious buildings in downtown Orhaneli and later completely burned down 11 villages. Akçaköy was also destroyed in this manner.

Downtown Karacabey was completely burned down, and no single building was left intact. The Greek troops started to burn down the sub province of Karacabey three or four days before their withdrawal. The people of the sub province stated that Muslim residents of the town were filled into inns and they were burned alive. The withdrawing Greeks also destroyed the bridges on the Karasu creek located on the west of Karacabey. At downtown Karacabey, a total of 7136 houses and shops, 18 official buildings and 6 religious buildings were burned down. In Bandırma, 6134 houses, 1357 shops, 32 official buildings and 28 religious buildings were burned down.[11]

The information provided by M. Gehri, the representative of International Red Cross in this regard is striking:

> While there were 16 Muslim villages in the Yalova region 6 weeks ago, currently there are only 3 or 4 villages. Six weeks ago, while the Muslim population was 7.000, now the number of those who are able to survive is either 1.500 persons or less. Accordingly, this means that only in one region about 5.500 Muslims were killed in the last 6 weeks. Until now, no military operations took place in this region. This operation is the operation of massacring the unarmed Muslim population altogether by the armed Greek gangs in an organized manner which is composed of some of the local Greek population and the professional gangsters cooperating with the Greek Army. One of the gang leaders in Gemlik turned out to be a well-known Greek manufacturer in Yalova and the other one turned out to be an egg trader. I am unable to provide the number of persons killed in the Gemlik massacre and of the villages which were destroyed fully, however approximately it is comparable with the massacres and destruction that took place in Yalova, or it might have taken place in a larger area and in a larger scale.[12]

11 Talat Yalazan, *ibid,* p. 96.

12 Mustafa Çufalı, "İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu'da Yunan Zulmü, 1921 (Arnold Toynbee'nin eşi Bayan Rosalind Toynbee'nin İzlenimleri)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Vol. 6, No. 21, p. 35.

The prisoners of war confessed that the Greek officers and commanders encouraged the massacres and atrocities. Among the other divisions, the Third Division of the Greek Army became well-known for the atrocities and destruction that it committed. Therefore, the Greeks named this Division as the "*Division of Revenge and Destruction*". The Greeks started to destroy and burn down villages while they were withdrawing within a plan that they had prepared earlier and this was the time when the people of those villages started to escape towards the mountains.[13]

In and around Karamürsel, Yalova, Orhangazi, Yenişehir and Orhaneli which were under Greek occupation, the Greek and Armenian gangs supported by the Greek occupying troops continued their massacres and atrocities for two years. According to the information given by the committee, which came to İstanbul from Orhangazi and Yalova, on September 8, the Damlıca village of Orhangazi and Bayır village of Yenişehir were raided by the Armenian gangs and the people of those villages were all massacred, all of their belongings and animals were looted. Orhangazi was sieged by the Greek troops, and weapons were collected from the Muslim villages around Orhangazi. Seven persons from Orhangazi and twenty persons from Çakırlı village were executed by firing squad. The people of Üreyil and Çakırlı villages were brutally massacred and executed collectively, their belongings were looted and the collected weapons were distributed to the Christian people. Greek and Armenian gangs were established in the region, and they started terrorizing people and looting villages along with the outsider Greek and Armenian gangs. During the Greek occupation of Karamürsel, two thousand people from the local Greeks of Yalova joined the occupying troops. During the occupation, due to the naval and ground gunfire, fourteen villages were completely destroyed in the region. All of the farms were looted and the animals were stolen. In the report which was submitted by the Ministry of War to the Grand Vizier on November 15, 1920, the atrocities and massacres committed by the Greek Army and the local Greeks against the Muslim people (in Yalova and Karamürsel) were reported and it was stated that the atrocities were increasing and spreading day by day, and a priest from the Samos Island armed the non-Muslims and provoked them for enmity and attacking the Muslims, and the people running away from those brutal people were in fear

13 *Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu 23 Nisan 1920-23 Eylül 1921*, ed. İsmail Hacıfettahoğlu, Ankara 2009, pp. 75-76.

and terror and in many places the Greek troops also prevented the migration of the Muslims upon the incident of opposition.[14]

In January of 1921, in a telegram message sent by the Ministry of Internal Affairs to the Ministry of Foreign Relations, it was notified that the Greeks collected the weapons of the Muslim population and the Gendarmerie and ignored the looting and theft performed by the Christians based on the information coming from the Governor's Office and asked the Ministry of Foreign Affairs to perform the necessary attempts in the international arena.[15] Upon the repetition of such information, the Parliament debated the Greek atrocities in and around Bursa in its gathering dated February 6, 1921 and decided that it would be useful to submit the reports prepared by various committees that were sent to investigate the atrocities and massacres committed by the Greeks in the provinces of İzmir and Bursa to the Paris Peace Conference.[16] The findings of the investigations conducted by the international commissions were repeatedly submitted to the administrators of the Entente Powers and the Chairmanship of the Paris Peace Conference, however no result was obtained from them. Because in fact a complaint was being made regarding the Greeks to the powers who were behind the Greeks. Until the Greek occupation ended, such violations of human rights, atrocities, torture and massacres continued, and all Europe simply watched those massacres. Despite that unresponsiveness, the people of the region did not stop writing their experiences to the authorities in İstanbul. The Governor of Bursa, Emin Bey, who conveyed those writings and the pressures that he experienced to İstanbul and who did not submit to the Greek pressures was dismissed by the Commander of the Greek occupying troops just like other administrators in the region at the beginning of March in 1921 and sent to İstanbul with the threat that he needed to be court martialed because he did not report the attacks. Abdülcebbarzade Osman Efendi was assigned for managing the affairs of the Province by the Greeks and thusly an administrative chaos ensued in Bursa. The Ottoman Government which reported this situation to the representatives of the Entente Powers would not get any positive outcome regarding this situation.[17]

14 Adnan Sofuoğlu, "Kurtuluş Savaşı Döneminde Kocaeli-Yalova-İznik Çevresinde Rum ve Ermeni Terörü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2002, Vol. 18, No. 54, p. 810.

15 BOA, Dahiliye Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi Evrakı (DH. EUM. AYŞ.) (Documents of the Secretariat of Security of the General Directorate of Security of the Ministry of Internal Affairs), 49/61.

16 BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.) (Records of the Parliament), 221/49.

17 BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası Evrakı (BEO.) (Documents of the Sublime Porte Document

After this change, the applications of the Greeks increased regarding massacres and exiling people around Bursa. The following matters were emphasized in a telegram which was sent to the Ministry of Internal Affairs on April 20, 1921 and signed by the Mayor of Orhangazi, Mehmet, Alaeddin among the notables of the city, and persons named Ahmed, Mehmed Ali and İsmail whose copies were submitted to the representatives of the Entente Powers in İstanbul in French: Only five villages out of 21 Muslim villages within the boundaries of the sub province of Orhangazi remained intact. Other sixteen villages were looted and burned down for no reason by the occupying troops of the Greek Government, and people's honor was violated and some people were massacred. On April 16, 1921 Saturday all of the residents of the town of Orhangazi were forcibly exiled to the town of Gemlik along with the members of the government in the city. During the exile, the Greeks looted the items and crates that belong to the Administration of Public Debts (*Düyun-ı Umumiye*) and the Regie (Monopoly) Administration were looted and applied atrocities, torture, rape and destruction and did not allow anyone from the public to take their possessions with them and all of their belongings were stolen from them. The people of the town were placed into the military building in Gemlik and at the night the Greek troops raided the military building and all of their monies and valuable items were stolen from them and they were left without any food and items. Those atrocities and injustices committed by the Greeks until now consisting of a policy of mere exile and destruction and pressures that may not be accepted by any international law and civilized government in addition to the atrocities and tortures that they committed until now in the town of Orhangazi have completely become unbearable. It is necessary to help the Muslim population in Gemlik who are in a desperate situation by the Red Crescent and Red Cross committees, to secure the lives and honor of the people in the remaining villages of the town for the purpose of terminating the unbearable torture and atrocities which have been continuing until today, to transport the people of the town along with the representatives of the government in the town who were subjected to brutal actions in Gemlik which would not be allowed by the civilized world to the General Directorate of Migrants in İstanbul or to return those people to their residences and protect their properties and lives.[18]

Room), 4676/350673; BOA, Dahiliye Nezareti Dahiliye Kalem-i Mahsus Evrakı (DH. KMS.) (Documents of the Special Secretariat of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs), 60/68.

18 BOA, DH. KMS. 60/7.

One day after this telegram message, in the letter which was sent on April 21 by the Ministry of Internal Affairs to the Grand Vizier with the note of urgency it was stated that five persons along with the district governors of Yalova and Gemlik applied to the Ministry of Internal Affairs and complained about the atrocities and torture committed by the Greeks in those areas lately. According to both the testimonies of those people and the telegram messages sent by the Mayor of Orhangazi, notables and other persons, the Greek soldiers acting with the Greek and Armenian gangs armed and encouraged by the Greeks completely burned down 11 villages of the sub province of Yalova, massacred part of the people in those villages and raped women, and the properties and animals that belonged to the people were completely taken forcibly and looted. The bodies of the massacred people were kept out in the open and the people of other villages left their villages out of fear and gathered in other regions. The sub province governor and mufti of Gemlik and some of the officers were arrested by the Greeks. They were sent to İzmir and the Gendarmerie Commander of Armudlu was also arrested and sent to Gemlik and the Greek soldiers raided the residences of a few people among the notables of Gemlik and looted their valuable items with the excuse of searching for weapons. Sixteen out of twenty Muslim villages of the sub province of Orhangazi were burned down by the occupying Greek troops and some of the residents were massacred and women were raped and all of the people in the town were forcibly sent to the town of Gemlik along with the local government officials. The Ottoman Government needs to notify those who need to perform the effective measures immediately to end these atrocities finally and to protect the lives, honors and properties of the Muslim people.[19]

One of the actions of the occupying Greek troops in Bursa violating the international law was their policy of occupying official buildings. The greeting of the Greek King Konstantin I as a king who owned the whole Anatolia, organization of welcoming ceremonies for him and his residence at the Royal Mansion (*Kasr-ı Hümayün*) were striking events. The Central Commander of Occupation at Bursa visited Deputy Governor Ziver Bey on December 19, 1920 and told him that in a few days General Papolos, the Chief Commander of the General Headquarters of İzmir and King Konstantin I would certainly visit Bursa and the surrounding areas. The Commander requested from the Governor to prepare the Royal Mansion for the King

19 BOA, DH. KMS. 60/7.

immediately and the Governor asked a question to the Ministry of Internal Affairs regarding whether it would be appropriate to allocate the Mansion for the King or not. The Minister of Internal Affairs notified him in his response that he provided on December 22 that it would not be appropriate to allocate the Royal Mansion for him and to organize a ceremony for him and they needed to accept the visit of the Greek King as the visit of a guest king, however, if the Greeks attempted to occupy the Mansion, it would not be possible to oppose that action so he needed to be mandatorily silent about the issue.[20] King Konstantin I, who stayed at the Mansion and left Bursa on September 24, 1921, issued a declaration to the Greek Army in which he stated the following: "*I heard that you have been shouting out towards Ankara, towards Ankara! We struck at the heart of the Turks. The things that have been done until now are sufficient for our purpose. To retake what they have lost, the devastated Turkish Army is waiting and hoping that the Greeks would be tired. Yell at them with your bayonets turned forward: Come and get it!...*" [21]

Those expressions clearly indicated that the Greek rulers were in Anatolia for revenge and destruction and their goal was to punish the Turks and push them away from their lands. This intention needs to be questioned in terms of international law and it is a situation that may be characterized as "*genocide*".

Evaluation of the Extent of Damage by the Organization of Red Crescent

After the liberation of Bursa and the surrounding areas from the Greek occupation, it is seen that the Organization of Red Crescent made an intense

20 The Ministry of Internal Affairs was stating the following in its response that it gave to the letter of the Governorate of Bursa dated December 20, 1920: "Due to the fact that the condition of peace has not taken place between the Ottoman State and Greece yet, and in the matters regarding the Greek Commissariat, we apply the mediation of the commissars of the Entente Powers by communicating with the Greek Commissariat and the existence of the Greeks in that area is a temporary occupation, it would not be appropriate to accept the Greek King in his visit in and around Bursa which was declared by the statement of the Central Command of the Occupying Troops just like the kings of outstanding states and allocation of the Royal Mansion which is assigned for high level accommodation and to perform a greeting ceremony as a matter of form by the local representatives of the government. However, in the event that they attempt to forcibly occupy the mentioned mansion, it would not be possible to prevent that, so when such an offense takes place it is mandatory to choose to be silent". BOA, DH. KMS. 60/37.

21 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Vol. 4, Ankara 1996, p. 72; Salahi Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Vol. 2, Ankara 1991, p. 181.

attempt to eliminate the destruction and hunger in the region. In this regard, the Headquarters of the Red Crescent, which wanted to determine the extent of destruction in and around Bursa and to understand the amount of the assistance to be made, conducted studies in the region by a commission that it sent to Bursa and the surrounding areas. In the report, which was prepared in the consequence of those studies, the amount of destruction in and around Bursa was indicated as a list including the names of the villages. In the telegram message that was sent by the representative of the Red Crescent on April 15, 1923 to the General Directorate, the table for the damages in the province of Bursa was submitted along with the maps.[22] This table is important for indicating the damages to property caused by the Greek occupying troops.

Table 1: The Table for Damages regarding the Province of Bursa

Names of villages and towns	Buildings existed before the occupation	Buildings burned down and destroyed by the enemy	Existing buildings
Province of Bursa			
Balyaz Village	80	20	60
Mamure Village	70	35	35
Tak(n)sarı Village	130	35	95
G(k)örükle Village	480	260	220
Runkuş Village	40	39	1
Mes'udiye Village	60	6	54
Yörük Yenicesi Village	55	5	50
Badırga Village	50	50	0
Söğüdpınarı Village	70	46	24
Kite Village	40	8	32
Baraklı Village	115	65	50
Dağardı Village	92	90	2
Sub province of Mudanya			
Frenkli Village	60	13	47
Yörük Ali Village	49	11	38
Kızılköy Village	67	1	66

22 Kızılay Arşivi (KA) (Archives of the Organization of Red Crescent), 1323/10 (6-10).

Eşk (g)el Village	130	90	40
Yalı Farm	350	300	50
Mahmudiye Village	70	46	24
Burgaz Village	200	20	180
Balbancık Village	40	9	31
Sub province of Orhangazi			
Downtown	1200	1198	2
Keramet Village	200	180	20
Osmaniye Village	30	30	0
Vefa Village	20	20	0
Refahiye Village	25	25	0
Çakırlı Village	150	144	6
Evrekli Village	130	120	10
Yeniköy Village	2000	1985	15
Gözede Village	70	1	69
Burhaniye Village	55	1	54
İvalaki (ayvalaki) Village	80	7	73
Aksu Village	110	2	108
Cebte (?)Village	25	1	24
Baba Sultan Village	170	3	167
Kestel	119	1	118
Hasanköy Village	46	9	37
İğdir Village	75	4	71
Kazıklı Village	100	6	94
Hamamlı Kazık Village	121	94	27
Kumlukalanı Village	30	3	27
Fethiye Kızık Village	150	146	4
Araba Yatağı Village	79	3	76
Ertuğrul Village	37	31	6
Bilad-ı Yunus Village	140	90	50
Karaman Village	16	8	8
Fethiye	80	2	78
Odunluk Village	20	19	1
Conkara Village	56	24	32
Beşod Village	22	17	5

Doğan Village	21	5	16
Nilüfer Village	85	1	84
Bademli Village	52	37	15
Göynüklü Village	59	37	22
Geçit Village	51	18	33
Kebirle Village	110	13	97
Hamidler Village	57	2	55
Aksungur Village	41	1	40
Ahmedbey Village	46	39	7
Mashara Hasan Village	110	100	10
İnesi Village	127	2	125
Maralı Çavuş Village	30	10	20
Filadar Village	700	700	0
Dürdane Village	120	38	82
Ayazme Village	70	35	35
Gölcük Village	140	111	29
Panayır Village	39	10	29
Tahtalı Village	140	22	118
Ovaakça Village	73	67	6
Tepecik Village	250	243	7
İrfaniye Village	15	15	0
Ortaköy Village	150	150	0
Çekiler Village	300	300	0
Cihanköy Village	70	67	3
Beşpınar Village	30	30	0
Reşadiye Village	600	580	20
Esadiye Village	50	47	3
Hamzalı Village	60	60	0
Çeltikçi Village	200	197	3
Gedelek Village	130	130	0
Fındıklı Village	40	40	0
Mamure Village	30	30	0
Dutluca Village	70	70	0
Sağur Village	162	132	30
Hece(r)ler Village	60	23	37

Narlıca	70	30	40
Sub province of Gemlik			
Armudbey Village	447	120	327
Hamidiye Village	102	2	100
Engürücük Village	129	55	74
Kurşunlu Village	327	322	5
Haydariye	60	60	0
Kumla-i Kebir Village	127	127	0
Karaca Ali Village	130	130	0
Selimiye Village	61	8	53
Latife Village	20	20	0
Sultaniye-i Sağir Village	10	6	4
Sultaniye-i Kebir Village	83	2	81
Armudlu Town	430	185	245
Arnabud Village	130	130	0
Kapaklı Village	112	69	43
Hayriye Village	41	41	0
İhsaniye Village	21	21	0
Mecidiye Village	30	30	0
Aşağı Benli Village	69	69	0
Yukarı Benli Village	588	588	0
Yenice town of Orhangazi	380	320	60
Akça (H)Öyük Village	35	27	8
Deli Yalılar Village	65	45	20
Çatak Osmaniye Village	15	15	0
Akalan Village	69	4	65
Danişmend Atik Village	31	4	27
Karaoğlanlar Village	50	1	49
Süleyman Bey Village	47	3	44
Çardı Village of Harmancık Town	79	2	77
Bilad-ı Danişmend Village	32	27	5
Beytimur Village	110	25	85
Kozluca Village	16	11	5
Gedikviran Village	70	6	64

Kepekdere Village	35	5	30
İşsan Village	50	6	44
Issız Viran Village	50	4	46
Kaçmanlar Viran Village	32	1	31
Sub province of Kirmastı			
Karapınar Village	36	18	18
Paşalar Village	113	6	120
Dallı Mezarlık Village	35	2	33
Timurdere Village	157	2	155
Yumurcaklı Village	79	1	78
Hacı Ali Village	95	1	94
Kömürcü Ali Village	66	7	59
Kosova Village	67	30	37
Un Çukuru Village	65	8	57
Sub province of Karacabey			
Town of Karacabey	4225	4165	60
Kıranlılar Village	40	40	0
Hacet Pınarı Village	60	60	0
Arızköy Village	60	60	0
Dağkadı Village	165	165	0
Cezler (Cevizler?) Village	20	20	0
Orhaniye Village	40	40	0
Karasu Village	30	27	3
Doğla Village	60	15	45
Kerangir Village	150	31	119
Çarıkköy Village	25	5	20
Mera Village	10	10	0
Sutatlı Village	80	80	0
Makriköy Village	80	38	42
Mahbubeler Village	45	5	40
Okçugöl Village	30	30	0
Şahinköy Village	60	60	0
Uluabad Village	80	80	0
Karaağaç Kebir Village	150	140	10

Baş Village	100	100	0
Karaca Oba Village	60	60	0
Çatal Ağıl Village	60	60	0
Kemertepe Village	150	130	20
İkizce Village	100	100	0
Subaşı Ağılı Village	130	55	75
Total	**22.768**	**16.857**	**5.911**

According to this report, during the occupation, the Greeks entered into 161 settlements in Bursa. They either destroyed or burned down 16.857 buildings among 22.768 buildings. Approximately 6.000 remained intact. In Reşadiye village, which was the most populous village, there were about 600 buildings before the war, and after the occupation, no buildings were left, they were either burned down or destroyed. About 2.000 residents of the Reşadiye village migrated or escaped to the mountains during the war. Out of 161 settlements, 58 of them were destroyed and no buildings were left. All of those numbers clearly indicate the level of destruction in Bursa during the Greek occupation.

Conclusion

According to Justin McCarthy for the duration of the National War of Independence, about 640.000 Turkish civilians were killed by the Greek Army. Arnold J. Toynbee indicated that the massacres were executed in an organized manner after the occupation of İzmir by the Greeks on May 15, 1919, and he witnessed the atrocities performed by the Greeks in the regions of İzmit, Yalova and Gemlik, and the houses were looted and burned down in those regions. The largest massacre against the Turks was made in Yalova in terms of the number of people who were massacred and the local Armenians and Greeks cooperated with the Greek Army in the Yalova massacre. Orhangazi, Yenişehir and Armutlu were burned down during the massacre and the women in Armutlu were systematically raped.[23] All of those massacres were attempted to be conveyed to the international circles along with their evidence, documentation and photographs. Those documents which especially had a vital significance for the committee that

23 Justin McCarthy, *Death and Exile: Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims (1821-1922)*, New Jersey 1995, p. 265; Arnold J. Toynbee, *The Western Question in Greece and Turkey: A Study in the Contact of Civilizations*, Boston 2009.

would go to the Lausanne Conference were started to be prepared starting from late September of 1922 with great care. In fact, during the days when the Lausanne Conference was held, it was continued to send documents that would support the Turkish delegates who went to Lausanne. In the telegram message which was sent from İsmet Pasha to Refet Pasha in Lausanne dated November 23, 1922, it was stated that the tables that belong to İzmir, Manisa, Balıkesir and Bursa reached to İstanbul among the tables whose detailed statistical information have not reached and prepared in their localities in this regard about the destruction of movable and immovable properties caused by the Greeks while they were withdrawing in the provinces of İzmir, Manisa, Balıkesir and Bursa which were saved from the occupation, and it was requested to send those reports to Lausanne immediately with a courier "*which was waiting for all orders in İstanbul*" and to record the damages in other provinces in the same manner and send them to Lausanne too.[24]

The documents, photographs, and the lists of killings, injuries and damages which were deemed as important regarding massacres, lootings, thefts and violations of human rights performed by the Greeks in the province of Bursa during the National War of Independence were addressed in the book written by Canip (Haraççıoğlu) Bey who was the Permanent Chief Clerk of the City Council of the province of Bursa in 1925. When it is compared with the archival documentation, the book is based on facts and satisfactory which does not include any valor and deception.[25]

The Greek policies of occupation and intimidation applied in the province of Bursa was a complete voluntary manslaughter as this was also the case in other occupied regions when it is considered from a humanitarian and civilizational perspective. To have a perspective about those massacres, Miss Elen who was the Anatolian representative of the American Near East Humanitarian Committee located in Ankara and Miss Yelingis who was the member of the same Committee provided the following information regarding the atrocities witnessed by a representative who accompanied them in a travel that they made in the occupied and destroyed places:

> "It is undoubtedly clear that the murders and atrocities committed by the Greeks were not performed out of anger or they accidentally

24 BOA, Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı (HR. İM.) (İstanbul Representativeness of the Ministry of Foreign Affairs), 13/56.

25 Canip Bey, *Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i*, Bursa 1340.

> or incidentally took place; however they were performed willfully by prior thinking and planning".[26]

The venue for the solution of the problem would be the Lausanne negotiations. İsmet Pasha, who made a speech on December 13, 1922 in the conference stated the following: "*For the last eight years, not just this or that minority in Türkiye suffered, actually all people suffered. The Turks whose weapons were taken away from them in the last four years were attacked from all directions. It has been determined that the Greeks in Anatolia destroyed 27 cities, 1400 villages and 98.000 houses*". Türkiye was demanding the cost of destruction that the Greeks have caused in Anatolia in monetary terms. And the Greek side also requested the losses of the Anatolian Greeks that they encountered during the First World War from the Turkish side.[27] The aggressive attitude of Greece which may take the risk of entering into the war again and the pressures of domestic politics on the delegates made the matters of compensation and repairs an issue of debate. While the Conference was entering into a turbulent process with Greece's stake, the Italian representative Montagna reminded Venizelos the possible outcomes to be caused by a possible new war and in the event of outbreak of a war, Venizelos was reminded of the possibility of loss of lives of about 400.000 Anatolian Greeks. The response given by Venizelos to Montagna highly surprised the Italian delegate: "*If something like that happens, then we will kill the Muslims in Greece…*" Against that response, Montagna stated that an act like that would be butchery and how the Greeks would consider such a thing, and Venizelos was unable to hide his embarrassment regarding his response.[28]

Türkiye requested 4 million gold coins from Greece as the cost of repairs, however this request was not accepted. Whereby, Türkiye renounced its right of compensation with the 59th Article. In addition, as the war damage compensation, Greece just gave the Karaağaç region to Türkiye. This war damage compensation indicates that Greece has accepted the destruction and the violations of human rights that it has committed in Anatolia during the National War of Independence.

26 *Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer*, p. 74.

27 Ali Naci Karacan, *Lozan*, İstanbul 1971, p. 192.

28 Çağla D. Tağmat, "Lozan Barış Konferansı'na Yunanistan Tarafından Bakış: Venizelos'un Dünyasında Lozan", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Vol. XIV/No. 29, 2014 Fall, p. 161.

Bibliography

Archival Documents

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) (The Republican Archives of the General Directorate of State Archives of the Office of the Presidency),

30-10-0-0/Muamelat Genel Müdürlüğü (General Directorate of Applications), 5-28-29.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) (The Ottoman Archives of the General Directorate of State Archives of the Office of the Presidency),

Bab-ı Ali Evrak Odası Evrakı (BEO.) (Documents of the Sublime Porte Document Room), 4676/350673.

Dahiliye Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi Evrakı (DH. EUM. AYŞ.) (Documents of the Secretariat of Security of the General Directorate of Security of the Ministry of Internal Affairs), 49/61.

Dahiliye Nezareti Dahiliye Kalem-i Mahsus Evrakı (DH. KMS.) (Documents of the Special Secretariat of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs), 60/7; 60/37: 60/68.Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı (DH. İ. UM.) (Documents of the General Administration of the Ministry of Internal Affairs), 20/14.

Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı (HR. İM.) (İstanbul Representativeness of the Ministry of Foreign Affairs), 13/56.

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.) (Records of the Parliament), 221/49.

Kızılay Arşivi (KA) (Archives of the Organization of Red Crescent),

1323/10 (6-10).

Published Archival Documents

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Year 41, No. 93, Document No: 2378; 2379.

Books and Articles

Aker, Mehmet Şefik, *57. Tümen ve Aydın Milli Mücadelesi (1918-1920),* eds. Ahmet Tetik, Ayşe Seven, Mahmut Yüksel Canbaz, Genelkurmay ATASE Bşk. Yay., Ankara 2006.

Canip Bey, *Bursa Vilayeti'nde Yunan Fecâyi'i*, Bursa 1340.

Çufalı, Mustafa, "İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu'da Yunan Zulmü, 1921 (Arnold Toynbee'nin eşi Bayan Rosalind Toynbee'nin İzlenimleri)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Vol. 6, No. 21, pp. 33-48.

Eğilmez, Mümtaz Şükrü, *Milli Mücadelede Bursa*, ed. İhsan Ilgar, İstanbul 1981.

Kaplanoğlu, Raif, *Bursa Şehrinin Gelişmesi ve Kentsel Planlama Kültürü*, Osmangazi Belediyesi Kültür Yayınları, Bursa 2008.

Karacan, Ali Naci, *Lozan*, İstanbul 1971.

McCarthy, Justin, *Death and Exile: Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims (1821-1922)*, New Jersey 1995.

Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu 23 Nisan 1920-23 Eylül 1921, ed. İsmail Hacıfettahoğlu, Ankara 2009.

Sarıhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Vol. 4, Ankara 1996.

Sofuoğlu, Adnan, "Kurtuluş Savaşı Döneminde Kocaeli-Yalova-İznik Çevresinde Rum ve Ermeni Terörü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Year 2002, Vol. 18, No. 54, pp. 795-814.

Sofuoğlu, Adnan, "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında İşgal Döneminde Bursa", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Vol. 19, No. 55, March 2003, pp. 51-82.

Sofuoğlu, Adnan, *Kuvayı Milliye Döneminde Kuzey Batı Anadolu 1919-1921*, Ankara 1994.

Sonyel, Salahi, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Vol. 2, Ankara 1991.

Tağmat, Çağla D., "Lozan Barış Konferansı'na Yunanistan Tarafından Bakış: Venizelos'un Dünyasında Lozan", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Vol. XIV/No.29, 2014 Fall, pp. 141-173.

Toynbee, Arnold J., *The Western Question in Greece and Turkey: A Study in the Contact of Civilisations*, Boston 2009.

Turan, Mustafa, *Yunan Mezalimi*, Ankara 2006.

Yalazan, Talat, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922)*, Vol. 2, Ankara 1994.

Yüceer, Saime, *Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci*, Bursa 2001.

İzmir İşgalinin Başlangıcı ve Sonu
(2-15 Mayıs 1919 ve 9-13 Eylül 1922)

Çınar Atay*

Öz

1919 yılı Ocak ayında, Birinci Dünya Savaşı sonrası yapılacak barış anlaşmalarının ilkelerini saptamak üzere, Paris'te bir barış konferansı toplandı. Paris Barış Konferansı olarak tarihe geçecek olan bu konferansta, Türk toprakları üzerindeki emellerini açıklayan Yunanistan, bu bölgede tarihî ve kültürel hakları olduğunu ve bölgede yaşayanların çoğunluğunun Rumlardan oluştuğunu iddia etti.

15 Mayıs 1919'da Rumlar tarafından işgal edilen İzmir, Anadolu'da yapılan ilk önemli işgaldir. İşgale, İtalya'nın Anadolu'daki toprak kazancını dengelemek adına izin verilmiştir. Başlangıcın İzmir ile olmasının ana sebebi ise Rum nüfusunun Türklerden fazla olduğu iddiasıdır.

Yunan Krallığı'nın İzmir'i seçmesindeki temel nedenler içerisinde işgalinin kolay olacak olmasının yanı sıra Ege Bölgesi'nin (özellikle İzmir ve çevre adalar) gerçek sahibinin Yunanistan olduğuna ve yine o çevrenin normalde Yunanistan'a bağlı olduğuna inanmaları da bulunmaktadır. Bu fikrin temelleri de aslında yüzyıllarca bu bölgeyi yönetmelerinde yatmaktaydı. Yunan tarihinin başlangıcı bile Anadolu coğrafyasına dayanmaktaydı.

Anahtar Kelimeler: Paris Barış Konferansı, İzmir, İşgal, Yunanistan, Anadolu.

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Em. Öğr. Üyesi, İzmir/TÜRKİYE, mcatay7@yahoo.fr DOI:10.37879/9789751758866.2024.471

The Beginning and End of the Occupation of İzmir (2-15 May 1919 and 9-13 September 1922)

Abstract

In January 1919, a peace conference was held in Paris to determine the principles of peace agreements to be made after the First World War. In this conference, which will go down in history as the Paris Peace Conference, Greece, which announced its ambitions on Turkish lands, claimed that it had historical and cultural rights in this region and that the majority of the people living in the region were Greeks.

Invasion of Izmir, which was carried out by the Greeks on May 15, 1919, is the first important occupation in Anatolia. The invasion was allowed to balance Italy's territorial gains in Anatolia. The main reason why it started with İzmir is the claim that the Greek population is more than the Turks there.

Among the main reasons for the Greek Kingdom to choose Izmir, besides the fact that it would be easy to occupy, there is also the belief that the real owner of the Aegean Region (especially Izmir and the surrounding islands) is Greece and that that region is normally subject to Greece. The foundations of this idea lay in the fact that they ruled this region for centuries. Even the beginning of Greek history was based on Anatolian geography

Keywords: Paris Peace Conference, İzmir, Occupation, Greece, Anatolia.

İzmir İşgalinin Başlangıcı ve Sonu (2-15 Mayıs 1919 ve 9-13 Eylül 1922)

Birinci Dünya Savaşının sona ermesi ile birlikte birçok devlet Ateşkes Anlaşması imzalamıştı. Bu Devletlerden biri olan Osmanlı Devleti, İtilaf Donanmasının yanı sıra Birleşik Devletlere ait gemilerin bulunduğu Limni Adasının Mondros Limanında demirli Agamemnon Zırhlısında 30 Ekim 1918 akşamı bir Ateşkes Anlaşması imzalamıştı ve bu anlaşma sonucunda Osmanlı Devleti için savaş resmen sona ermişti. Mondros Mütarekesinin özellikle 7. maddesindeki esaslara göre müttefiklere güvenliklerini tehlikede gördükleri stratejik yerleri işgal etme hakkı sağlanmakta idi. Konu ile ilgili çok sayıda yayın yapıldığı, işgallerin başından sonuna kadar ne tür olayların cereyan ettiği ve özellikle İzmir'in İşgali ile başlayan olayların stratejik bilgilerine sahibiz. Bu kapsam içinde İzmir İşgalinin başında ve sonunda ne tür olayların geçtiği hakkında da bilgiye sahibiz ancak, konuların görsel şahitliğini kitap satırları arasındaki sözcüklerden çıkarıp görsel malzeme ile boyut-

landırmak da gerekli bir husustur. Bu nedenle çalışmada gün be gün cereyan eden olayların görselliği burada önemli bir yer tutmaktadır. Fotoğrafların çoğunun kim veya kimler tarafından çekildiğinin önemi yanında olayların cereyan ettiği anda kamera içine alınmış olması daha önemlidir. Yurt dışındaki müzayedelerden de temin edilen görüntüleri burada paylaşmak bizleri anılan günlerin içine daha canlı çekmesi için konu ağırlıklı olarak görsel belgelere dayandırılmıştır. Böylece olayları daha gerçekçi boyutlandırma imkanına sahip olmaktayız.

Savaşının sonlarına doğru geç de olsa 1917'de Yunanistan'ın İtilaf Devletleri tarafına geçtiği ve onlarla birlikte hareket ettiği bilinmektedir. Bu gecikmenin temel sebebi ise Başbakan Elefterios Venizelos'un (1864–1936) savaşta İtilaf Devletlerinin yanında yer alma girişimlerine karşılık Kral Konstantin'in (1868-1923) tarafsızlık politikasını tercih etmesiydi. Kral Konstantin aynı zamanda I. Dünya Savaşının galibinin İttifak Devletleri olacağına inanıyordu. Kendisi Berlin Harp Akademisinde eğitim almış bir Alman sempatizanı idi. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Kral Konstantin'in eşi Sofia'nın, Kayzer II. Wilhelm'in kız kardeşi olması ve Almanya'nın bu savaşın galibi olacağına inanması, ilk aşamada Konstantin'in tarafsız kalma tutumunun bir diğer unsuru idi. Ayrıca Yunanistan, 1912 Balkan Savaşından kazançlı çıkmasına rağmen Ülkenin kısmen yıpranmış olması I. Dünya Savaşına girmeyi geciktiren bir sebep olsa da "Büyük Yunanistan"ı kurma düşüncesinden hiçbir zaman vazgeçilmemişti. Savaşın sonlarına doğru Osmanlının güçten düşmesi, Yunanistan'ın Batı Anadolu ve Karadeniz bölgesi üzerindeki iddiaları ve beklentilerinin gerçekleşmesi için kaçırılmaz bir fırsattı. Ancak, İtalya ile çıkarları çatışır vaziyette idi. Zira İtalya, Trablusgarp Savaşı devam ederken Osmanlı Devleti'ne karşı bir teminat amacıyla Oniki Adayı işgal etmişti. Aynı dönemde Yunanistan'ın Balkan Savaşları sırasında daha kuzeyde yer alan adaları işgal etmesiyle birlikte adalar bölgesine kimin hâkim olacağı konusu İtalya ve Yunanistan arasında bir sorun ortaya çıkarmıştı. Fransızlara yakınlığıyla ile tanınan Venizelos'un etkinliği ve özellikle Fransa'nın, İngiltere ile Oniki Adanın işgalinin Yunanistan'ın tarafsızlığına müdahale kabul edilip bu ülkeyi savaşa sokma çabası sonuçta Batı Anadolu'nun işgalini hazırlayan sebeplerdendi.

İngiltere, Fransa ve İtalya arasında 1917 Nisan'ında Saint Jean de Maurienne'de imzalanan anlaşmaya göre Anadolu'da; Antalya'ya ek olarak İzmir-Kayseri-Mersin üçgeni arasında bulunan Güneybatı Anadolu Bölgesi İtalya'ya bırakılmıştı. Buna rağmen Mondros sonrasında İngilizler, İzmir

ve çevresini İtalyanlara bırakma taraftarı değildi. Diğer taraftan Yunanistan Başbakanı Elefterios Venizelos ise İzmir ve çevresini ısrarla talep etmekteydi. Nitekim Venizelos açıkça Kasım 1918'de Anadolu'nun batı kısmının Yunanistan'a terkini istedi. Mondros Mütarekesinden kısa bir süre sonra ilk İtilaf Devletleri gemisi 1918 yılının 4 Kasım günü İzmir Limanına yerli Rumların büyük taşkınlıkları arasında geldi. Artık İtilaf Donanması Batı Anadolu kıyılarında rahatça dolaşmaktaydı[1].

Savaşı sona erdiren ateşkes anlaşmalarının ardından 18 Ocak 1919'da yapılan Paris Barış Konferansı daha çalışmalarına başlamadan İtalyanlar Batı Anadolu'da fiili durum oluşturmak üzere harekete geçtiler. Yunanistan Başbakanı Venizelos ise 30 Aralık 1918'de Paris Barış Konferansına gönderdiği yazıda Batı Anadolu'daki toprak taleplerini belirlemekte idi. Buna göre Bandırma'nın 25 km. doğusundan geçerek Akdeniz'e inen bir çizginin batısında kalan Anadolu topraklarının Yunanistan'a bırakılmasını istedi. 3 Şubat 1919'daki toplantıda isteklerini yineledi. Batı Anadolu üzerindeki çıkarlarının Yunan talepleri ile çatıştığını gören İtalya ise 28 Mart'ta Antalya'yı işgal etti, daha sonra Nisan ayında Kuşadası'na asker çıkardı ve İzmir'e doğru yöneldi. 5 Mayıs'ta İngiltere Başbakanı David Lloyd George İtalyanların Anadolu'daki davranışlarından hoşnut olmayarak Batı Anadolu'nun işgal edilmesi halinde çıkarılmalarının çok zor olacağını belirterek, Fransa Başbakanı George Clemenceau ve Birleşik Devletler Başkanı Woodrow Wilson ile anlaşarak 6 Mayıs 1919'da Yunanistan'ın Batı Anadolu'yu işgal için İzmir'e asker çıkarmasına karar verildi. İtalya'nın davet edilmediği konferansta 7-10 Mayıs tarihleri arasında İzmir'e yapılacak çıkarmanın ayrıntıları görüşüldü, 10 Mayıs'ta İzmir'in işgaline karar verildi. 14 Mayıs sabahı Amiral Richard Webb, İstanbul'da Damat Ferit Paşa'ya İzmir Tabyalarının işgal edileceğine dair notayı verdi. Bu gelişmenin yanı sıra İngiltere'nin Akdeniz Donanma Komutanı Amiral Arthur Gouch Calthorpe da aynı içerikteki notayı İzmir Valisi Ahmet İzzet Bey'e iletti[2].

Yunanlıların, İtilaf Devletleri ile birlikte Türk Topraklarını işgali Wilson'un: "Bir toprak üzerinde yaşayan insanların kendi düşünce ve isteğine göre bir idare şekli kabul edilecektir" prensibine uymuyorsa da İtilaf Devletleri Yunan Başbakanı Venizelos'a verdikleri sözü yerine getirmek ve İtalya'nın Batı

1 Orhan Turan, "İngiliz Arşiv Belgelerine Göre Yunan Ordusu'nun İzmir'e Çıkması ve İşgale İlişkin Tanıklıklar", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C 18, Özel Sayı, 2018, s. 106.

2 Hasan Demirhan, "Yunanistan'ın İzmir'i İşgalinde İngiltere'nin Rolü", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 18, S. 5, Ekim 2019, s. 1532.

Anadolu'daki gelişmesini engelleme amaçlı İzmir'in işgalini haklı gösterecek sebepler aramaya çalıştılar. Bu kapsamda Bölgede Rum nüfusun yoğunluğu ve benzeri türden abartılı pek çok yayın ve broşür kendilerince "I Megali tis Patridos İdea"ları (Megali İdea) için basılarak dağıtıldı[3].

Neticede verilen sözler ve yapılan anlaşmalar uyarınca Mondros Mütarekesinin 7. maddesi gereği İzmir ve şehri koruyan körfezdeki müstahkem mevkilerin işgaline 14 Mayıs 1919 öğlen saatlerinden itibaren başlandı. I. Dünya Savaşı sırasında İngilizlerin kurduğu hava üssüne istinaden Körfezin ortasındaki Uzun Ada ve batı sahilindeki Mordoğan İstihkamı İngilizler, Foça, Aliağa ve Urla İstihkamları Fransızlar ve Yeni Kale Yunan Birliklerince ele geçirildi. Liman giriş çıkışlarına komuta ve kontrol eden bu kıyı tabyaları çok önemliydi ve tabyalar, menzili kullanılan mermiye göre değişen 11 ila 15.000 metre olan, çarklı, arkadan dolma kundaklı 240/35'lik Krupp marka çakma toplarla donatılmıştı. Ayrıca, aynı gün öğleden sonra saat dört civarında her biri kendi konsolosluklarını, postanelerini, bankalarını emniyet altına almak için Birleşik Devletler, İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan gemilerinden yirmişer kadar askerden oluşan müfrezeler karaya çıktı.

Türkler herhangi bir işgalin gerçekleşmeyeceği, bir çıkarma olacaksa bunun Birleşik Devletler ya da Müttefik Kuvvetler tarafından gerçekleştirileceği beklentisindeydi. Rumlar ise umut ettikleri işgalin gerçekleşeceğini düşünmekteydi. Ancak, 14 Mayıs'ın akşamı saat onda İngiliz Yüksek Komiserliğinin İzmir Konsolosu James Morgan, Vali İzzet Bey'e ve İngiliz Hükümeti tarafından Bölge Kontrol Subayı atanan Yarbay Ian Smith 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya, İzmir'in ertesi sabah saat yedide Yunan Birlikleri tarafından işgal edileceğini bildiren ve kargaşa çıkarılmasını önleyici tedbirler alınmasını emreden mektubu iletti. Selanik ve Atina'dan, dha önce hazırlanarak Midilli Adasında konuşlanmış ve organize olmuş Yunan İşgal Birlikleri 15 Mayıs sabahı erkenden buradan hareketle sabah saat yedi sularında İngiliz ve Fransız savaş gemilerinin korumasında körfeze girdiler. 15 Mayıs (Ortodoks takvimine göre 2 Mayıs) sabah saat sekiz sularında Yunan İşgal Birlikleri, Albay Nikolaos Zafiriou komutasında gemilerden inerek karaya ayak bastılar. İki grup halinde gelinmişti. Birinci grup üst katında "Club Hellenique"in yer aldığı Grand Hotel Splendid Palace (eski Kraemer

3 Yakup Kurt, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Yunan Tarihçilerin Gözüyle Büyük Yunanistan Hayali ve Fransız Basınının Rolü", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 33, 2018, s. 110. Bu slogan ilk olarak 1844 yılında Yunan Meclisindeki konuşması sırasında dönemin Başbakanı Ioannis Kolettis (1774–1847) tarafından kullanmıştır.

Palace Oteli) önüne, diğer grup İngilizlerin denetimindeki Aydın Demiryolu Şirketinin Punta İskelesine asker çıkarmıştı. Toplam, askerî ve sivil 18 gemiden oluşan filo ile gelinmişti ve ilk olarak 1. Efsun Alayı ve 7.500 asker Splendid Palace önünde mavnalar dizilerek hazırlanmış kıyıya indi. Albay Nikolaos Zafiriou ilk aşamada İzmir'de, İngiltere'nin Yüksek Komiseri olarak görev yapan Amiral Somerset Arthur Gough Calthorpe'u ziyaret etti. İngiliz Amiral, Yunan Birliklerinin özellikle yerli Rumların taşkınlık yaratan gösterilerine katılmamaları ve özellikle engel olmaları konusunda uyarılar yaptı. Bu süre içinde herhangi bir direnişe karşı Osmanlı Askerlerinin kışlalarında kalması kararlaştırılmıştı.

Foto 1: 15 Mayıs 1919 sabahı, Grand Hotel Splendid Palace (eski Kraemer Palace) önünde (günümüz Cumhuriyet Meydanı) karaya ayak basan Efsun Alayının gemilerden inişi ve Rum Metropoliti, Chrysostomos (Hiristostomos) Kalafatis'in (1867-1922) takdis için gelişi. (Anonim)[4]

4 Metinde yer alan görseller Çınar Atay arşivindendir.

Foto 2: : 15 Mayıs 1919 sabahı, Yunan askerlerinin gemiden indikten sonra disiplinsiz bir şekilde Rıhtımda yer alışı ve Efsun Alayının sol planında Venizelos'un taçlandırılmış resmi görülmektedir. (Anonim)

Foto 3: 15 Mayıs 1919 saat 10.20 suları, İşgal Ordusunun Pasaport Mevkiinden Sarı Kışlaya doğru başlayacak yürüyüşünü protesto etmek için Rıhtımda ilerleyen Türkler (Hotel Patrie ve Hotel Athena önü/günümüz Otel Pasaport önleri). (Anonim)

15 Mayıs 1919 saat 10.20 sularında, Konak Sarı Kışlaya doğru yürüyüş nizamı alan işgal ordusunun Efsun Alayının Pasaport Mevkiinden başlanacak yürüyüşü için Rum nüfusun taşkınlık ve gösteri yapmasını engellemek amaçlı kıyıda, bu kesimde yol kenarında Rumların birikmesi engellenmişti. Buna karşın bir gece öncesinde Yahudi Maşatlığında toplanan Türk gruplar daha önceden Nadir Paşa'ya giderek silah ve cephane istemiş, Nadir Paşa, Harbiye Nezaretinden hiçbir emir almadığını, silah veremeyeceğini, silahlı kimi görürse divan-ı harbe sevk edeceğini bildirmiş ise de bazı gruplar askeri silah depolarını basarak silah almıştı. Dolayısı ile şehirde çeşitli silahlı Türk gruplar oluşturulmuştu. Yukarıdaki görüntü Yunan İşgal Kuvvetlerinin inişini protesto etmek için büyük olasılıkla Küsük (Kısık) Sokaktan (Daha sonra Akdeniz Caddesi) Birinci Kordon'a[5] çıkan bir grup Türkün, Pasaport Mevkiine grup halinde protesto için yürüyüşünü vermektedir. Aralarında ve bir olasılıkla (?) ön safta Hasan Tahsin, asıl adı ile Osman Nevres (31 yaşında) yer almaktadır.

Saat10.30'da Efsun Alayı yürüyüş nizamına geçmişti. Askerler, bando ve başlarında bayraktarları ve de kendilerini balkon ve pencerelerden seyreden coşkulu Rum halkın eşliğinde Grand Hotel Splendid Palace önünden Birinci Kordon boyunca yürüyüşe hazırlandılar. Yürüyüş başladıktan 40-50 metre sonra birbiri ardı sıra silah sesleri duyuldu. Yoğun bir kargaşa ve panik yaşandı. Alanı dolduran kalabalık süratle Kordon'un iç kısımlarına ve güneye doğru kaçışmaya başladı fakat ara yollar askerler ve kortej tarafından engelleniyordu.

Ara sokaklara doğru geri dönerek kaçmakta olanlar Yunan askerlerince öldürülüyor, her taraf kan içinde kalıyordu. Pek çok kişi korkudan kendini denize atıyordu. Balkon ve pencerelerde asılı bazı Yunan bayraklarının çabucak indirildiği görüldü. Bu arada iki Yunan askerinin öldürüldüğü konuşuluyordu. İlk kurşun yaklaşık ≈10.45 sularında atılmıştı. Söylentiler birbiri ardına geliyordu. Silahı ateşleyenin bir Rum kışkırtıcı, Türk subaylar veya halkın arasından birkaç kişi olduğu söyleniyordu. Zira ilk el ateşten sonra üç dört el daha ateş edildiği ifade ediliyordu. Bu konuda Vali İzzet Beyin raporuna göre ilk kurşunu atan bir Yunan askeri idi. *Ahenk* gazetesi başyazarı Şevki Bey, ilk kurşunu saatçi Aziz Efendi'nin attığına şahit olduğunu yazmıştı. Bir diğer söylem ilk kurşunu atanın o sırada kahvede oturan Germencikli

5 Birinci Kordon'a Cumhuriyet sonrası Atatürk Caddesi adı verilmiştir. Metin içinde, süreç bütünlüğü oluşturması nedeni ile Kordon olarak ifadelendirilmektedir.

İbrahim veya hapishaneden yeni çıkan Arap Rasim adında bir genç olduğu da söylenmekte idi.

Görsel 1: 15 Mayıs 1919 saat 10.45-11.00 suları. Bir İngiliz deniz subayının yolladığı mektup ve krokilere dayanarak Ralph Cleaverr'in desenine göre "Yunanlıların İzmir'de Karaya Çıkışı", (ahşap oyma baskı).

(Kaynak: *The Graphic*[6], 21 Juin 1919, No:2586.)

İlk kurşunun atıldığı yer olarak Askerî Otelden bahis edilmekte ise de bu yanlıştır. Zira Askerî Otel, Kemeraltı girişinde, içerde sağ köşededir. Dolayısı ile buradan atılmasının olasılığı bulunmamaktadır. Askerî Otelin adı ise aynı gün işgal anısına 2 Mayıs Oteli olmuştu. Kurşunun atıldığı yer için olsa olsa Askerî Mahvel olası dense de –ki, buradan ateş edilmemiştir- bina Sarı Kışla yanında deniz kenarındadır. Bu nedenle bu ve benzeri "ilk kurşun"a yönelik yazılarda yer alan mekansal ifadeler yanılgılıdır ve mekân tanımları yanlış ifadelendirilmiştir. Yere çöktü, nişan aldı gibi söylemler de olayın gerçekleş-

6 *The Graphic*, ilk olarak 4 Aralık 1869'da Illustrated Newspapers Ltd. tarafından yayınlanan haftalık resimli bir İngiliz gazetesidir.

me anı için mümkün görülmemektedir. Dolayısı ile bu konuda söz konusu olasılıklar üzerine makale ve benzeri çalışma yapan kişilerin yanılgılı olduğu anlaşılmaktadır. Pek çok yazar Konak'ın bir meydan olduğunu atlamış ve özellikle önceden boşaltılmış ve İngiliz ve de Fransızların kontrolünde olduğunu göz ardı etmiştir. Hatta bu konuda ilk kurşunun atıldığı yer olarak; "Efsun Alayının önünde bulunan ilk askerler hapishane yoluna girer girmez, ansızın bir el ateş sesi duyuldu" ifadesi gibi mekansal ilgisi olmayan yerlerden dahi bahis edilmiştir. Bu konuda Mıntıka Müfettişi Yüzbaşı Ziya Bey'in Jandarma Genel Komutanlığına gönderdiği 5 Haziran 1919 tarihli raporda Kordon'da öldürülen Müslümanların isimleri sayılırken "*Hukuk-ı Beşer* gazetesi sahibi olup Kordon üzerinde parça parça edilmek suretiyle şehit edilen Tahsin Recep Bey"in ismi üzerinde odaklanılmış ise de bu konuda bir kesinlik hala bulunamamaktadır[7]. Bazı yazarlar ise ilk kurşunu attığı iddia edilen Hasan Tahsin'in kız kardeşinin evinde öldürüldüğünü mesnetsiz ileri sürmektedirler. Ancak, burada ileri sürdüğümüz sav ilk kurşunun Birinci Kordon'da, Pasaport Dairesi ile Grand Hotel Splendid Palace arasında, Osmanlı Postanesinin yer aldığı Grand Hotel Huck (şimdiki İzmir Merkez Postanesi) veya bu binadan 30-40 metre önceki (güney) bir noktadan atıldığıdır. Olay sonrası Müttefik Devlet bahriyelilerinin kurmuş olduğu barikat bu savı doğrulamaktadır.

Foto 4: 15 Mayıs 1919 sabah saat 11.00 sonrası, geri çekilen Efsun Alayını korumak ve yeni bir çatışmayı önlemek için Müttefik Devletlerin Bahriyelilerinin Pasaport Dairesi önüne olayların akabinde kurdukları barikat. (Anonim)

7 Mithat Kadri Vural, "Hasan Tahsin ve "İlk Kurşun" Üzerine Bir Literatür Analizi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C 34, S. 1, 2019, s. 110.

Foto 5: 15 Mayıs 1919 sabah saat 11.00 sonrası, Birinci Kordon'da (Rıhtım) ateş açılması ve Yunan askerlerinin cevabi katliamı sonrasında öldürülen Türklerin at arabasına konarak olay yerinden kaldırılması (Hotel Grande Bretagne önü/günümüz Birinci Kordon108 nolu bina önleri). (Anonim)

İzmir'in İşgali sırasında ölen ve yaralananların sayısı kesin olarak bilinmemektedir. Yunanlılardan 2 er ölü, 6 yaralı, sivil halktan 20 ölü, 60 yaralı; Türklerden ise 300 veya 400 ölü ve yaralılar olduğu ifade edilmektedir. Resmi Türk belgelerine göre ise, işgalin ilk 48 saati içinde İzmir ve Banliyölerinde (Urla Yarımadası ve köyleri dahil) öldürülen Türklerin sayısının 2 binin çok üzerinde olduğu ifade edilmektedir.

Foto 6: Sabah saatlerindeki olayların yatışması üzerine Efsun Alayının öğlen saatlerinde Konak ve Sarı Kışlaya doğru Hotel Alexandria önünden (günümüz Kordon Otel) yürüyüşü. (Anonim)

Foto 7: Efsun Alayının arkasından Yunan İşgal Ordusunun Sarı Kışlaya doğru Rıhtımdan yürüyüşü. Görüntü "Hotel de Ville" önünden alınmıştır ve fotoğraf üzerine tarih olarak 2/15 olarak iki farklı gün yazılmış, ay ise, 5. ay, Mayıstır. Yunan İşgali döneminde Yunanistan'da Ortodoks takvim kullanıldığı için Miladi takvimindeki 15 Mayıs günü 2 Mayıs'a tekabül etmekte idi. Bu nedenle pek çok resmi yazışmada farklı tarihler yer almakta idi. (Kaynak: Padova Frères)

Venizelos bir yandan olaylar için İtalyanları suçlamakta diğer yandan Yunan askeri otoritelerin kendisine eksik veya yanlış ön bilgi verdiklerini ileri sürmekte idi. Sonuçta İngiliz yetkililerin başında olduğu Fransa, İtalya ve Birleşik Devletler delegelerinden oluşan bir araştırma komisyonu kuruldu. 23 Ağustos'ta Mektebi Sultani'de ilk toplantı yapıldı. İlk kurşun sonrası Yunan askerleri tarafından yaylım ateşi açıldığı belirlendi. Ancak, Sarı Kışla ve civar bina duvarlarında mermi izine rastlanmaması ateş açılmadığı olasılığını ortaya koydu. Böylece ilk kurşunun Konak'ta "yaylım ateşi açılmadığı" gibi bir sav ile olaylar örtülmeye çalışıldı. 15 Mayıs sabahı Limanda, Pasaport Dairesine yakın mesafede bağlı bulunan İtalyan Destroyeri Bronzetti'den, kendi Deniz Kuvvetleri Komutanlığına gönderilen raporda yer alan; sabah saat 10'da karaya çıkmaya başlayan Yunan askerlerinin 1. Kordon'dan, Konak istikametine doğru ilerlemeye başladıkları sırada 10.45'te önce bir el, ardından da üç dört el daha ateş edildiği şeklindeki ifadeler de dikkate alınmamıştı[8].

8 Mevlüt Çelebi, "Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir'in İşgali", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C XIX / Özel Sayı: İzmir'in İşgali, 2019, s. 148.

Dolayısı ile işgalin umulduğu gibi sakin ve direnişsiz olmaması Yunanistan'ı İzmir'e acilen ek askeri güç sevk etmeye zorlamıştı ve bu amaçla sadece Punta İskelesinden karaya çıkarılmak üzere ek kuvvetler yollandı.

Foto 8: Girit Jandarma Taburunun 19 Mayıs 1919 Alsancak-Punta iskelesine inişi. İşgalinden üç gün sonra İzmir'e 6. Adalar Alayı ile 500 kişilik bir jandarma taburu daha getirildi. Ertesi gün Atina'da konuşlanmış 8. Girit Alayı İzmir'e hareket etti. Bu durumda İzmir'de beş piyade alayı ile 500 jandarma mevcuttu ve üç piyade alayı ile İzmir ve dolayları işgal edilebilecekti. Ayrıca 5. Adalar Taburu, 3. Süvari Alayı, İzmir Muhafız Taburu ile Birinci Piyade Tümeni ikmal taburu çok sayıda araç gereç ile daha önce bu iskeleden karaya çıkarılmıştı. (Kaynak: Padova Frères)

İzmir'in İşgaliyle gerçekleşen olaylar karşısında oldukça zor duruma düşen ve kararını sorgulamaya başlayan Yüksek Konsey, uyarıları dikkate alarak konuya bir çözüm bulabilmesi için General Milne'i Ağustos 1919'da Yunan bölgesini tespit etmek üzere bölgeye gönderdi. Milne'nin gelişi ile Türk birliklerine karşı gerçekleştirilen İngiliz saldırıları da durduruldu. Milne yayınlamış olduğu emirlerde Türk ve Yunan sınırlarının kesin olarak belli edilmesine kadar herhangi bir askeri hareketin gerçekleştirilmemesini istedi. Milne gönderdiği telgraflarda sürekli Yunan birliklerinin Menderes Vadisinde bulunan İtilaf Güçleri ile yer değiştirmesi gerektiğini savunuyordu. Milne Hattı, Ayvalık'ın güneyinden Soma, Salihli ve Selçuk'tan geçiyordu. Ancak, Yunanlar Milne Hattı'nı tanımadı, bir süre sonra, 18 Ocak 1920'de Soma ve Salihli cephelerinden saldırıya geçtiler. Yunan saldırısı, Milne Hattından başladı ve bu yapay sınır bu saldırıyla birlikte ortadan kalktı[9].

9 *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi*, Yıl 50, S. 112, Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Haziran 2001, s. 131.

Foto 9: 8 Ağustos 1919, Milne'nin İzmir Rıhtımında Yunan Birliklerini teftişi. (Kaynak: Padova Frères)

Ocak 1919 Paris Konferansı sonrası ve Ağustos 1920 Sevres Mütarekesi arasında geçen sürede İtilaf Devletleri üç ayrı konferans daha düzenlediler. Şubat 1920 Londra Konferansı ardından Nisan ayında Sevres Mütarekesinin taslağı ortaya çıktı ve San Remo Konferansı sonrasında 1920 yılı haziran ayı içerisindeki Limpne Konferansında Yunanlılara Anadolu'da ileri harekât yapması sağlandı.

Foto 10: Görüntü, Yunan Ordusuna Anadolu içlerine ilerleme hakkı tanıyan Haziran 1920 öncesinde, 21 Şubat 1920'de İzmir Rıhtımında İngiliz General Hamboury ve Yunan General Comninos Yunan Süvari Alayını birlikte denetlerken alınmıştır. (Kaynak: Padova Frères)

İngilizler tüm işgal süresince Milne Hattını tanımayan Yunanlılara desteklerini çekmemişlerdi. Kasım 1920 seçimleri sonucunda Venizelos

seçimi kaybedince Kral Konstantin Yunan tahtına büyük bir halk desteğiyle yeniden oturdu. Fransa bundan sonra Yunan karşıtı bir politika takip etmeye başladı. Yunan Kralı Konstantin, dostu olan General Anastasios Papulas'ı, Leonidas Paraskevopulos yerine Küçük Asya Ordusu başına atadı. Akabinde İzmir'e daha önceleri gelmiş olan kardeşi Prens Andreas'ı 2. Kolordu Komutanı olarak görevlendirdi. Yunan Prensi "Andreas of Greece" 1921'de İzmir'e geldiği zaman İzmir'de İngiliz tüccar Whittall Ailesinin malikanesinde de misafir edilmişti.

Foto 10-11: İzmir'deki Rum topluluğu her fırsatta kendi kimliklerini ortaya çıkarmak için gösteri yapmakta idi.

1921 senesinde 2. Kolordu Komutanı olarak tekrar İzmir'e gelecek Prens Andreas ile kardeş Christofer'in 1908'de 2. Meşrutiyetin kutlama törenleri için İzmir'e gelişleri gösterilere vesile olmuş ve Rum topluluğu tarafından coşkulu karşılama töreni düzenlenmişti. Bu yıl, Andreas 26; Christofer 20 yaşındadır. (Kaynak: Edit. C.S.D.)

İzmir'e 1921 yılında gelen Yunan Kralı Konstantin'in küçük kardeşi ve iyi bir süvari subayı olan Prens Andreas, Yunan Küçük Asya Ordusu Komutanı General Papoulas'ın emrinde 2. Kolordu Komutanı olarak 23 Ağustos-13 Eylül 1921 tarihleri arasında Sakarya Meydan Muharebesine katıldı. Prens Andreas'ın 2. Kolordusunun Ankara'ya ilk giren birlik olması için elden gelen yapılıyordu. Prens Andreas, Küçük Asya Orduları Komutanı Papoulas'ın emrini dinlemeyerek kolordusunu Sakarya'da başka yönlere kaydırmıştı ve bunun sonucu bölünen ordu yenilerek geri çekilmişti.

Yunanistan ve Danimarka Prensi unvanlarına sahip Prens Andreas, Danimarka Kralı IX. Christian'ın torunu ve 1903 yılında Kraliçe Victoria'nın büyük torunu olarak Windsor Sarayında dünyaya gelen Prenses Alice ile evlenmişti. Türk düşmanı ve koyu bir Helen olan Andreas, İngiltere Kraliçesi Elizabeth'in kocası Philipe'in babasıdır. Oğlunun Korfu Adasında doğumu sırasında Anadolu'da Türklerle savaşmaktadır. Andreas'ın biyografilerinin

bazılarında "hut burner" / "kulübe yakıcı" olarak anılması Eskişehir havalisinde pek çok Türk köyünün yaktırılması emrini vermesinden ortaya çıkmış olup bu eylemleri Eylül 1922'ye kadar, Yunan Ordusunun İzmir'e geri çekilişi sürecinde de devam etmişti. Benzer eylemlerin daha önce 18 Ağustos 1917'de Selanik yangınında yaşandığını da biliyoruz.

Venizelos karşıtı olan Prens Andreas'ın gelişi ile Anadolu'ya 50.000 kişilik ek bir kuvvet daha geldiği bilinmektedir. Ancak, bu arada Yunan Ordusunda, Kralcı ve Venizelosçu ayrımı yanında Bolşevik ayaklanması sonucu oluşan Komünistler de üçüncü bir ayrım grubu olarak ortaya çıkmakta idi. Bu süreç içinde 9 Eylül'de Türklerin İzmir'e girişinden sadece 2 gün sonra, 11 Eylül 1922'de Yunanistan'da darbe olmuş, Kral Konstantin İtalya'ya kaçarken, Prens Andreas da ailesi ile birlikte Fransa'ya sığınmak zorunda kalmıştı. 30 Ağustos 1922 sonrasında ise geri çekilmeye başlayan Yunan ordusu hızla işgal ettiği toprakları ve yerleşmeleri yakarak terk etmeye başlaması ile işgal birliklerini geri alıyordu. Bu amaçla yük gemileri dahil her türlü deniz aracını kullanmakta idi.

Türk Ordusunun İzmir'e yaklaştığı bilgileri geldikçe başta Ortodoks din adamları olmak üzere bütün Rumlar telaşa kapılmıştılar. İzmir ve çevresinden gelen Metropolitler ve papazlar son bir çare olarak Müttefik Devletlerin Konsolosluklarına ve askeri temsilcilerine giderek yardım istediler. Rum halk da çok tedirgindi. İngiliz, Fransız ve İtalyan Konsoloslarından kendilerine zarar gelmeyeceği konusunda teminat almaya çalışmakta idiler. Buna rağmen İzmir'in art bölgesinden çekilen Yunan Ordusunun yakıp yıktığı yerleşmelerde yaşayan Rum halkın çoğunluğu İzmir'e doğru göç etmekte idi. Göç edecek gücü olmayanlar ise Türklerle yıllarca beraber dostane yaşadıklarını ileri sürerek yerlerinde kalmaya çalışmakta idiler. Bununla beraber kısa süre içinde İzmir'e doğru göç edenlerin sayısı 600.000 kişiye erişmeye başlamıştı. Bunların bir kısmı İzmir dışındaki kıyı yerleşmelerden adalara geçmenin yolunu aramakta idiler. Ancak, Metropolitlerin müttefik devlet temsilcilerinden aldığı sözlü teminatlara dayanarak kendilerinin korunacağı ümidiyle, yoğun olarak İzmir'e göçülüyordu. Büyük tedirginlik içerisinde bulunan bu insanlar giderek yoğunlaştıkları İzmir'de büyük sıkıntı oluşturmaya başlamıştılar.

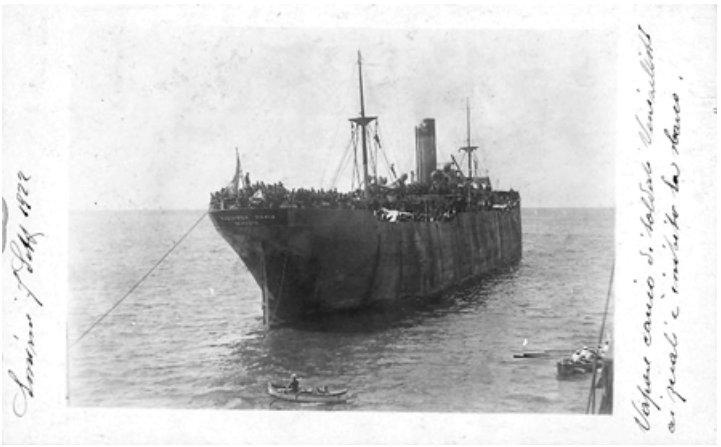

Foto 12: 7 Eylül 1922, Yunan işgal kuvvetlerinin geri götürülüşü. Bu tarihte artık İzmir Gaziemir'deki askeri üste bulunan 9 Yunan savaş uçağının Atina'ya gitmek üzere havalandığı haberi veriliyordu. Askerî polis, müzikhollerin ve dans edilen tüm eğlence yerlerinin kapatılması için emir vermişti. (Anonim)

Yunan askerî gücünün başarısından ümidini kesen İzmir Metropoliti Hrisostomos hemen taraf değiştirmiş, maddi manevi desteklediği Yunan İşgaline karşı İzmir'de yayınlanan Rumca gazetelerin yayın politikalarını tamamen değiştirmelerini sağlamıştı. Yayınlar artık Anadolu topraklarında Müslüman ve Hristiyanların birlikte yaşamaları gerektiğini savunmaya başlamıştı. Hatta Metropolit Hrisostomos, İzmir Müftüsü ve başta Ermeni Metropoliti olarak üzere İzmir'deki tüm cemaat temsilcilerinden oluşan grubu 6–7 Eylül 1922 tarihinde toplayarak tüm şehir halkını sükunete davet eden bir bildiri yayınlanmasına ön ayak olmuştu. Fransız ve İtalyan Konsolosları ziyaret edilmiş, yardım istenmiş ise de açıklamalar ve verilen teminata rağmen Rumların kaygıları geçmemiş, kilise avlularında toplanma yanında kıyıya ne tür eşyalarını yanlarına alabildilerse, yığışmışlardı. Kıyıya yığılmalar Hrisostomos'un çabalarının tersine 6-7 Eylül'de başlamış ve kısa sürede sadece Rıhtıma 150.000 kişi eşekleri, balya ve denklerini taşıyan arabaları ile yığılmışlardı. Açıkta bekleyen gemilere gitmek için kendi ırkdaşları sandalcılara yalvarsalar de fahiş fiyatlarla karşılaşmakta, gidebildilerse ve açıkta bekleyen Müttefik Donanması gemilere tırmanmak isteseler de ellerine vurulan dipçik darbeleri ile denize düşmekte idiler. Hrisostomos her ne kadar önceleri 15-50 yaş arasındaki Anadolu Rumlarının ve Ermenilerinin, Yunan

Ordusuna katılması gerektiği, aksi davrananların cezalandırılacağı hatta aforoz edileceğini bildirmiş olsa da Eylül ayında İzmir'de asker kaçağı yüzlerce Rum ve Ermeni dolaşmakta idi[10]. Yunanistan anakarası da bu süreçten ümidini kesmişti. 6 Eylülde Velos gemisi askeri birlikleri geri almak için ve 7 Eylülde Patris gemisi hastanelerde tedavi gören yaralıları almak için İzmir'e gelmişti. Bu durum Rumlar üzerinde daha fazla bir panik yaratmıştı. Ertesi gün ise Naksos gemisi ile üst düzey askeri görevliler İzmir'i terk etmişti. Bu kısa sürede götürülebilecek her türlü malzeme, belge vb. unsuru yanlarına almışlar, alamadıklarını ise tahrip ederek kullanılamaz duruma getirmişlerdi.

Foto 13: 7 Eylül 1922, Yunan Ordusunun geri çekilişi ve ümitsiz İzmirli Rumların şehri terk etmek için "Hotel de Ville" önünde kıyıya yığılmış durumu. (Anonim)

10 Bülent Atalay, "İşgal Döneminde İzmir Metropoliti Hrisostomos (1919–1922)", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C 11, S. 1, Haziran 2009, s. 44.

Foto 14: 9 Eylül 1922, Yunan Kuvvetleri ve Ermeni Milis Ordusunun geri çekilmesi. Görüntüde solda bayrakla yürüyen grup, Yunan Ordusu Ege'yi işgale başladığında kurulan "Ermeni Gönüllü Ordusu"nun bir kısımdır. (Anonim)

Başta İzmirli Ermenilerin oluşturduğu "Ermeni Gönüllü Ordusu"nu kurup, Başkomutanlığına oturan Ermeni "General Turkom", örgütlediği "Kara Bölükler" isimli Ermeni çetecilerini, vahşet, zulüm, kundakçılık, yangın çıkarıp yayma, Türklerin katliamı konularında özel olarak eğitmişti. Bu konuda İzmir'de, Basmane yöresine odaklanmış Protestan Misyonerlerin Ermeni gençleri, Anadolu'nun içlerinde olduğu gibi Birleşik Devletler ve İngiltere desteği ile işgal kuvvetlerine katılmaya ikna edici manevi ve maddi iknaları olmakta idi. Bu günlerde bitkin Yunan askerleri şilepler dahil her türlü deniz vasıtası ile işgal ettikleri toprakları terk etmeye başlamıştı. Yerli Rumlar akıbetlerinden endişeli, gemilere binmeye çalışıyordu. Ege köylerinden gelen Rum mülteciler de Rıhtımı doldurmuştu. Rıhtımda bekleyen Rum halka İngiliz, Fransız, Birleşik Devletler askerleri belirli bir güvence verme amacı içindedirler.

Foto 15: 9 Eylül 1922, İzmir Rıhtımında İngiliz Konsolosu Sir Henry Lam ve eşinin görüntüsünün alındığı öğlenden sonrasında durumun oldukça sakin ve kontrolde olduğu görülmektedir. Ortalıkta Yunan askeri kalmamıştır. Ancak, daha Türk Birlikleri Rıhtıma erişmemiştir. (Anonim)

Foto 16: 9 Eylül 1922 Cumartesi, Türk Süvarilerin İzmir'e girişi ki, saat öğleden sonra 16.00 civarıdır. Sabah saatlerinden öğleye kadar şehirde kalan Yunan Birlikleri şehri terk etmiş, kalan bazı Yunan ve Ermeni milisleri yer yer bazı semtlerde direniş gösterdiyse de sonuçta teslim olmuşlardı. Bu saatlerden hemen önce Yunan Ordusunun radyo-telsiz istasyonu kurumuş olduğu Kadife Kaleye Türk Bayrağı çekilmişti. (Anonim)

Foto 17-18: 10 Eylül 1922, Türk Ordusunun levazım birliklerinin Rıhtımdan geçerek Sarı Kışlaya doğru ilerleyişi. (Anonim)

Foto: 19: 13 Eylül 1922 günü gece yarısından sonra başlatılan İzmir Yangını sabah saatlerinde büyümüştü. Görüntü 13 Eylül günü Limanda demirli iken yangının genişlemesi nedeni ile açığa demirlemiş bir İtalyan gemisinden alınmıştır. (Anonim)

13 Eylül günü Büyük İzmir Yangını ortaya çıkmış ise de 11 ve 12 Eylül günleri şehrin özellikle Ermeni Mahallesi ve ona kuzey batıdan komşu olan Agia Catherina, Hadjı Franko ve Psomalani adları ile anılan Rum Mahallelerinde[11] yer yer küçük çapta yangınlar çıkartılmış ancak, kısa sürede kontrol altına alınmıştı. Büyük yangın için de yüzlerce senaryo ortaya atılmıştı. Ancak, gerçek olan ve bugün artık Yunanlı yazarlar tarafından da kabul gören söylem yangının Ermeni Mahallesinde, Ermeniler tarafından birden fazla yerde çıkarıldığıdır. Takiben yangın şehrin çeşitli yerlerinde kundaklamalar sonucunda artmıştır. Yaptığımız araştırmalar sonucunda yangının odağı Er-

11 Söz konusu mahalleler günümüzde Kahramanlar ve Mimar Sinan Mahalleleri, (Kültürpark dahil) sınırları içinde kalmaktadır.

meni Mahallesinde, Suzan Sokak olarak doğrulanmış olup bu sokağa Surp Stepanos (St. Etienne) Ermeni Katedrali cephe vermektedir. Diğer bir çıkış odağı ise düşük gelirli Ermenilerin barınağı olarak kullanılan Basmane'de, İzmir Tabakhanelerinin arkasında yer alan Büyük ve Küçük Murtekie Hanlar ve Agia Catherina Rum Mahallesinde yer alan Rumların kullandığı Chikodia (Tchicuria) Hanlardır.

Yangının çıkışına ve gelişimine yönelik en çarpıcı ve tarafsız örneklerden biri olan ve Fransız Doğu Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Charles Henri Dumesnil'in yazışmaları ve raporlarında açık olarak yangının sorumlusu olarak, hiçbir şüpheye yer vermeyecek biçimde Ermeniler ve Rumlar gösterilmişti. 28 Eylül 1922 tarihli raporda yer alan hususlardan, İzmir Sigorta Şirketleri Yangın Servisi Müdürü Sigortacı Ernest Bon'un ifadesi açık olarak; "İzmir'de çok iyi organize itfaiye ekipleri çok sayıda Hristiyan'ın gitmiş olmasından dolayı kargaşa içindeydi. İtfaiye ekipleri mümkün olduğu kadar çabuk harekete geçtiler, ama onlar şehrin birçok noktasında aynı anda çıkan yangın karşısında bulunuyorlardı, bu durum Türk yağmacılara atfedilmeyecek bir organizasyonu gösteriyor. Bu yangınlar mevcut yeteri miktardaki yanıcı malzemeyle daha da artmış ve çok kısa sürede yaygınlaşmıştır. Kundakçılar (Rumlar ve Ermeniler) görevlerini yapmakta olan Hristiyan itfaiyecilere bile saldırmışlardır" şeklindedir. Dumesnil, 9 Eylül'de İzmir'e şehirdeki Fransızları tahliye etmek için görevlendirilmişti ve resmî belgelere ve şahitliklere dayanarak rapor düzenlemişti[12]. Yangın sadece daha sonra Kültürpark yapılacak alanda 44.000 konutu yok etmişti.

Foto 20-21: İngiltere, Yunanistan'ın İzmir ve Batı Anadolu'yu işgal taleplerine olumlu yaklaşmış ve destek vermişti. İşgal öncesi ve işgal süresince Yunanistan lehine aktif olarak faaliyet gösteren İzmir İngiltere

12 Source sur la Question Arménienne, "L'Amiral Charles Dumesnil et Raymond Poincaré sur les Causes de l'Incendie d'İzmir (Smyrne)" Jeudi 1 Juillet 2021, *http://question-armenienne.blogspot.com*

Konsolosluğu kendi postanesi, kilisesi ve cezaevi ile geniş bir alanda konumlanmıştı. Görüntüdeki Konsolosluk, yangın öncesi tüm dosya, bilgi ve belgelerini Limanda demirli Iron Duke gemisine taşımış ve Yüksek Komiser Aristidis Stegiadis (Steryadis) aynı gemiye binerek İzmir'i terk etmişti. Görüntü İşgal Döneminde aktif rol alan İngiliz Konsolosluğunun 13 Eylül 1922 yangını öncesi ve sonrası durumu göstermektedir. (Kaynak: Sarantopoulos /Anonim)

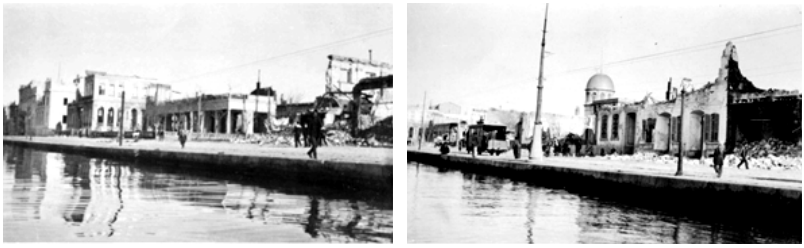

Foto 22-23: 18 Eylül 1922 sonrası Birinci Kordon (Rıhtım) (Anonim)

Prens Andreas, Sakarya Savaşı sırasında Türk köylerini yaktırdığı ve büyük zevk aldığını bizzat belirtmişti. Nitekim 18 Ağustos 1917'de Selanik'te çıkan yangın şehrin Musevi ve Türk nüfusunun yoğun olduğu mahalleleri yaşanamaz duruma getirmişti. Yangın 32 saat sürmüş ve 1.000.000 metrekarelik bir alan (şehrin ≈%35'i) harap olmuş, 20.000'e yakın bina kullanılamaz hale gelmiş ve 72 bin kişi evsiz kalmıştı. Sonuçta pek çok Musevinin Batı Anadolu ve İzmir'e göç etmesi ile bilmekteyiz. Bu kez benzer olay İzmir için 1922 Eylül'ünde tekrarlandı.

Foto 24-25: 13 Eylül'de başlayan ve dört gün süren yangının ne zaman ve nasıl söndürüldüğü hakkında kesinleşmiş bilgiler bulunmamaktadır. Zira dört günlük süre içinde dahi farklı noktalarda kundaklamalar olmakta idi ve tulumbacıların yangınlara yetişme olanağı ortadan kakmıştı. Bu nedenle çoğu yerde yangın doğal akışı içinde sönmüştü. (Anonim)

İzmir yangını münferit yerlerde oluşturulmuş ise de odak 13 Eylül Çarşamba gecesi saat 02 sularıdır ve 4 gün sürmüştür. İlk zamanlar fakir işçilerin yaşadığı, daha sonra Ermeni çetecilerin yatağı olan bağdadi han yapıları alevlerin çabuk yayılmasına sebep olmuştu. Burada hatırlamakta yarar bulunmaktadır ki, Yunan Ordusunda Kara Şeytan lakaplı General Nikolaos Plastiras, Prens Anrdeas'ın emri ile "kundakçı müfrezeleri" kurmuştu. Türk köylerini, kasabalarını, şehirlerini ateşe vererek, ekinleri, hayvanları, doğayı ve üzerindeki tüm Müslümanları yok ederek İzmir'e ulaşılmış ve son ateş burada şehre büyük zarar vermişti.

Foto 26-27: Yunan İşgal Kuvvetlerinin İzmir'de, karaya ilk ayak bastığı Rıhtım'da yer alan Grand Hotel Splendid Palace'ın 13 Eylül 1922 öncesi ve sonrası görünümü. (Anonim)

Yunan Ordusu ve onu destekleyen Ermeni Milisler güzergahları boyunca Müslüman yerleşmelerini yakarak geri çekilmekte idi. Bu doğrultuda alınan genel talimatlar uyarınca İzmir'de de bazı Rum ve Ermeni Mahallelerinde yangın timlerinin oluşturulması "General Turkom" ve "Kara Şeytan Plastiras (General Nikolaos Plastiras) tarafından daha önce de uygulanmakta idi. Bu iki kişi, Türk askerleri şehre varmadan çok önce İzmir'e gelip, Cumhuriyet sonrası Yalova Kaplıcalarını da işletecek Naim Mulaliç tarafından çalıştırılan Grand Hotel Splendid Palace'a yerleşmiştiler. Burası aynı zamanda Yunan Ordusunun karaya ilk çıktığı yer idi. Atatürk'ün 1919 öncesi İzmir'de kahve içtiği otelin adı daha önceleri Grand Hotel Kraemer Palace'dır. Cumhuriyetin ilanından sonra bu alan Cumhuriyet Meydanı olarak planlanacak ve Temmuz 1932 tarihinde Atatürk Heykeli burada yer alacaktı.

İstiklal Mücadelesi süresinde Türk Ordusuna karşı savaşan Yunan Birliklerinin yaklaşık olarak %30'u Anadolu Rumlarından oluşmaktaydı. TBMM Hükümeti almış olduğu karar ile Anadolu Rumlarının Yunan

Ordusuna katılmasını kısmen engellemeye çalışmakta idi. Bu karar kapsamında savaş esnasında Osmanlı vatandaşı olduğu halde Yunan Ordusuna katılarak Türk Ordusuna karşı savaşacakların esir alındığında esir muamelesi görmeyerek Ankara İstiklal Mahkemesinde vatana ihanet suçu ile en ağır cezaya çarptırıldığı bilinmekte idi. Bu nedenle ordudan kaçan yüzlerce Rum İzmir sokaklarında başıboş dolaşmakta idi. 9 Eylül öncesinde İzmir'de 300-350.000 mültecinin oluştuğu ve yangın sonrası 200.000 kişinin evsiz kaldığı ifade edilmektedir[13]. Yunan Ordusunda kaçamayan ve şehirde düzensizlik yaratan asker kaçakları kısa sürede yakalanarak düzensizlik yaratan bu kişiler engellendi. Esir muamelesine tabi tutuldular ve İngiliz kayıtlarına göre Yunanistan'daki esir tutulan 520 subay 6002 asker geri kalanları sivil olan 22 071 Türk esiri ile zaman içinde değiştirildiler. Ancak, esir teslimatındaki sayılar 329 subay 6200 asker 9410 sivil esir olarak belirlenmişti[14]. Geri kalanların Yunanistan'da uygulanan ağır esaret şartları altında hayatını kaybettiği düşünülmektedir. Sivil esirler herhangi bir askeri hüviyeti olmayan kişilerdi ve Türkiye'deki Yunan esirleri ile becayişte özellikle sayı üstünlüğü elde etmek için götürülen kişilerden oluşmakta idi.

Foto 28: 9 Eylül 1922 sonrası, İzmir Rıhtımda Yunanlı esirler. (Anonim)

13 Turgay Bülent Göktürk, "Amerikan Basınında İzmir Yangını ve Yangın Sonrası Durum (Eylül-Aralık 1922)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XII/24, Bahar 2012, s. 136.

14 Cemalettin Taşkıran, *Milli Mücadelede Türk ve Yunan Esirler (1919-1923)*, Platin Yayınları 2005, s. 25.

Sonuç

İzmir geri alındıktan sonra şehri terk etmek isteyen Rumlara ve Ermenilere davranış ve limandan tahliye ve şehirdeki yangın ile ilgili bazı Ülkelerin faaliyetleri ve yaklaşımları birbiriyle çelişen haberler ortaya koymuştu. Özellikle Atina ve Londra kaynaklı haberlerin önyargı içerdiği ve yangının Türkler tarafından çıkarıldığı iddialarının ileri sürüldüğü ancak, zaman içinde olaylar netleştikçe ve farklı kaynaklardan bilgiler ortaya çıktıkça iddiaların dayanaksız ve mantıksızlığı anlaşılmaktadır. Özellikle gerçek olan Rum ve Ermeni "Kundakçı Müfrezeleri"nin varlığı ve görevleri hakkında açık bilgilerin netleştirilmediği ortaya çıkmaktadır. 15 Eylül 1919 günü ilk kurşunun bir Rum tarafından atıldığını ileri sürecek kadar mesnetsiz ve önyargılı haberlerin yayılmasına karşın güvenilir kaynakların zaman içinde şüphe yaratmayacak olguları ortaya koyması ve görsel malzemelerin ortaya çıkması önyargılı sorulara açık bir cevap olmaktadır.

Kaynaklar

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, Yıl 50, S. 112, Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Haziran 2001.

Atalay, Bülent, "İşgal Döneminde İzmir Metropoliti Hrisostomos (1919–1922)", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C 11, S. 1, Haziran 2009, s. 31-50.

Çelebi, Mevlüt, *"Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden* İzmir'in İşgali", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C XIX / Özel Sayı: İzmir'in İşgali, 2019, s. 131-154.

Demirhan, Hasan, "Yunanistan'ın İzmir'i İşgalinde İngiltere'nin Rolü", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 18, S. 5, Ekim 2019, s. 1515-1536.

Göktürk, Turgay Bülent, "Amerikan Basınında İzmir Yangını ve Yangın Sonrası Durum (Eylül-Aralık 1922)" *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 12/24, Bahar 2012, s. 123-147.

Kurt, Yakup, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Yunan Tarihçilerin Gözüyle Büyük Yunanistan Hayali ve Fransız Basınının Rolü", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 33, 2018, s. 107-127.

Source sur la Question Arménienne, "*L'amiral Charles Dumesnil et Raymond Poincaré sur les Causes de l'Incendie d'İzmir (Smyrne)"* Jeudi 1 Juillet 2021, http://question-armenienne.blogspot.com, son erişim tarihi 05.10.2021.

Taşkıran, Cemalettin, *Milli* Mücadelede Türk ve *Yunan Esirler (1919-1923),* Platin Yayınları, İstanbul, 2018.

The Graphic , An Illustrated Weekly Newspaper, no. 2586, vol C, 21 Juin 1919.

Turan, Orhan, "İngiliz Arşiv Belgelerine Göre Yunan Ordusu'nun İzmir'e Çıkması ve İşgale İlişkin Tanıklıklar", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C 18, Özel Sayı, 2018, s. 103-126.

Vural, Mithat Kadri, "Hasan Tahsin ve "İlk Kurşun" Üzerine Bir Literatür Analizi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C 34, S. 1, 2019, s. 281-310.

The Beginning and End of the Occupation of İzmir (2-15 May 1919 and 9-13 September 1922)

Çınar Atay*

Abstract

In January 1919, a peace conference was held in Paris to determine the principles of peace agreements to be made after the First World War. In this conference, which will go down in history as the Paris Peace Conference, Greece, which announced its ambitions on Turkish lands, claimed that it had historical and cultural rights in this region and that the majority of the people living in the region were Greeks.

Invasion of Izmir, which was carried out by the Greeks on May 15, 1919, is the first important occupation in Anatolia. The invasion was allowed to balance Italy's territorial gains in Anatolia. The main reason why it started with İzmir is the claim that the Greek population is more than the Turks there.

Among the main reasons for the Greek Kingdom to choose Izmir, besides the fact that it would be easy to occupy, there is also the belief that the real owner of the Aegean Region (especially Izmir and the surrounding islands) is Greece and that that region is normally subject to Greece. The foundations of this idea lay in the fact that they ruled this region for centuries. Even the beginning of Greek history was based on Anatolian geography

Keywords: Paris Peace Conference, İzmir, Occupation, Greece, Anatolia.

* Prof. Dr., Dokuz Eylül University, Faculty of Architecture, Emeritus Professor of the Department of City and Regional Planning, İzmir/TÜRKİYE, mcatay7@yahoo.fr
DOI:10.37879/9789751758866.2024.499

İzmir İşgalinin Başlangıcı ve Sonu (2-15 Mayıs 1919 ve 9-13 Eylül 1922)

Öz

1919 yılı Ocak ayında, Birinci Dünya Savaşı sonrası yapılacak barış anlaşmalarının ilkelerini saptamak üzere, Paris'te bir barış konferansı toplandı. Paris Barış Konferansı olarak tarihe geçecek olan bu konferansta, Türk toprakları üzerindeki emellerini açıklayan Yunanistan, bu bölgede tarihî ve kültürel hakları olduğunu ve bölgede yaşayanların çoğunluğunun Rumlardan oluştuğunu iddia etti.

15 Mayıs 1919'da Rumlar tarafından işgal edilen İzmir, Anadolu'da yapılan ilk önemli işgaldir. İşgale, İtalya'nın Anadolu'daki toprak kazancını dengelemek adına izin verilmiştir. Başlangıcın İzmir ile olmasının ana sebebi ise Rum nüfusunun Türklerden fazla olduğu iddiasıdır.

Yunan Krallığı'nın İzmir'i seçmesindeki temel nedenler içerisinde işgalinin kolay olacak olmasının yanı sıra Ege Bölgesi'nin (özellikle İzmir ve çevre adalar) gerçek sahibinin Yunanistan olduğuna ve yine o çevrenin normalde Yunanistan'a bağlı olduğuna inanmaları da bulunmaktadır. Bu fikrin temelleri de aslında yüzyıllarca bu bölgeyi yönetmelerinde yatmaktaydı. Yunan tarihinin başlangıcı bile Anadolu coğrafyasına dayanmaktaydı.

Anahtar Kelimeler: Paris Barış Konferansı, İzmir, İşgal, Yunanistan, Anadolu.

The Beginning and End of the Occupation of İzmir (2-15 May 1919 and 9-13 September 1922)

By the end of the First World War, many states signed armistice treaties. The Ottoman State which was one of those states signed an armistice treaty on the evening of October 30, 1918 in the battleship named Agamemnon anchored at the Mudros Port of the Lemnos Island where the battleships of the United States stayed besides the battleships of the fleets of the Entente Powers, and in the consequence of the Armistice of Mudros, the First World War ended officially for the Ottoman State. According to the principles of the Armistice of Mudros, especially those of Article 7, the Entente Powers were given the right to occupy strategic places whose security they deem to see at risk. We know that many publications were made regarding the subject matter, what kind of incidents took place from the beginning of the

occupation till the end and we have the strategic information of the incidents that started especially with the occupation of İzmir. Within this scope, we also have information regarding what types of incidents took place at the beginning and end of the occupation of İzmir, however it is also necessary to take out the visual evidence of the subject matter from the words among the lines of the books and add dimension to them with the visual materials. Therefore, in this study, the visibility of the incidents that took place day by day has an important place here. Besides the significance of which person or persons took most of the photographs, it is more important that those photographs were taken when the incidents actually took place. The subject matter was predominantly based on visual documents so that sharing the images which were also obtained from the auctions held abroad would take us into the mentioned days in a more vivid way. So, we will have the opportunity to add dimension to the incidents in a more realistic way.

It is known that Greece switched sides and allied with the Entente Powers and started to act with them in 1917 through the end of the War even if it was a later date. The basic reason for this delay was the preference of King Konstantin I (1868-1923) of the neutrality policy despite the attempts of the Prime Minister Elefterios Venizelos (1864–1936) for siding with the Entente Powers in the War. At the same time, King Konstantin I believed that the winner of the First World War would be the Central Powers. He was a German sympathizer who received his education in the Berlin War Academy. Also, it needs to be noted that the facts that Sofia, the wife of King Konstantin I, was the sister of Kaiser Wilhelm II and Konstantin I believed that Germany would be the winner of the War were other reasons of the initial neutral attitude of Konstantin I. Additionally, Greece never gave up the idea of establishing "Greater Greece" despite the fact that the partial exhaustion of the country contrary to its gains in the Balkan War of 1912 was a reason for Greece to delay its entry into the First World War. Through the end of the War, the weakening of the Ottoman State was an indispensable opportunity for Greece to realize its claims and expectations on western Anatolia and the Black Sea region. However, Greece's interests were clashing with those of Italy, because Italy invaded the Dodecanese Islands as a security against the Ottoman State while the Turco-Italian War in North Africa was going on. At the same time period, upon Greece's occupation of the islands located further north during the Balkan Wars, the subject matter of who would have control over the region of islands created a problem

between Italy and Greece. Consequently, the activities of Venizelos who was known for his affinity with the French and the efforts of Great Britain and especially France to accept the occupation of the Dodecanese Islands as an intervention into Greece's neutrality and France's effort to bring Greece into the War were the reasons that led to the occupation of western Anatolia by the Greeks.

According to the treaty signed between Great Britain, France and Italy in April of 1917 in Saint Jean de Maurienne, the region of southwestern Anatolia between the triangle of İzmir, Kayseri and Mersin were left to Italy in addition to Antalya. However, after the Armistice of Mudros, the British were not willing to leave İzmir and the surrounding areas to the Italians. On the other hand, the Greek Prime Minister Elefterios Venizelos was persistently demanding İzmir and the surrounding areas. Indeed, Venizelos openly demanded leaving the western region of Anatolia to Greece in November of 1918. Shortly after the Armistice of Mudros, the first warship of the Entente Powers entered into the İzmir Port on November 4, 1918 with great excesses of the local Greeks. After that date, the fleet of the Entente Powers was freely cruising along the shores of western Anatolia.[1]

After the treaties of armistice that ended the War, even before the Paris Peace Conference held on January 18, 1919 started its works, the Italians acted for creating a *de facto* situation in western Anatolia. The Greek Prime Minister Venizelos was indicating his land requests in western Anatolia in the letter that he sent to the Paris Peace Conference on December 30, 1918. Accordingly, Venizelos requested the Anatolian lands remaining on the western side of the line crossing 25 kilometers east of Bandırma and going towards the Mediterranean to be given to Greece. He repeated his demands in the meeting held on February 3, 1919. And Italy, perceiving that its interests in western Anatolia were conflicting with those of Greece, occupied Antalya on March 28, and later landed its troops on Kuşadası in April and started moving towards İzmir. On May 5, the British Prime Minister David Lloyd George was not happy about the Italian actions in Anatolia and indicated that it would be difficult to take Italians out of Anatolia in the event that they occupied western Anatolia, made an agreement with the French Prime Minister George Clemenceau and President of the United States Woodrow

1 Orhan Turan, "İngiliz Arşiv Belgelerine Göre Yunan Ordusu'nun İzmir'e Çıkması ve İşgale İlişkin Tanıklıklar", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Vol. 18, Special Issue, 2018, p. 106.

Wilson and thusly it was agreed on May 6, 1919 to allow Greece to land its troops on İzmir to occupy western Anatolia. Between the dates of 7th and 10th of May, the details of the landing to be made in İzmir was discussed in the conference where Italy was not invited, and it was decided to occupy İzmir on May 10. In the morning of May 14, Admiral Richard Webb gave the diplomatic note to Damat Ferit Pasha regarding that the İzmir Bastions would be occupied. Besides, the Mediterranean Commander of the British Fleet Admiral Arthur Gouch Calthorpe gave the diplomatic note with the same content to Ahmet İzzet Bey, who was the Governor of İzmir.[2]

Although the occupation of the Turkish lands by the Greeks along with the Entente Powers does not correspond to the Wilsonian Principle which states "the style of management shall be accepted according to the thoughts and demands of the people living on a piece of land" the Entente Powers sought excuses to justify the occupation of İzmir for the purpose of keeping their promises that they have given to the Greek Prime Minister Venizelos and to prevent the advancement of Italy in western Anatolia. In this regard, many exaggerated publications and brochures regarding the intensity of the Greek population in the region were printed and distributed for their "*I Megali tis Patridos Idea*" (Megali Idea).[3]

Consequently, due to the given promises and made agreements, in accordance to the 7th Article of the Armistice of Mudros, the occupation of İzmir and the fortified locations at the İzmir Bay protecting the city started from the noon of May 14, 1919. The Uzun Island in the middle of the Bay and the Mordoğan Bastion on the western shore were occupied by the British because of the airbase they established during the First World War, the Bastions of Foça, Aliağa and Urla were occupied by the French, and the Yeni Kale was captured by the Greeks. Those coastal bastions that control and command the entries and exits to/from the Port were very important and those bastions were equipped with geared 240/35 Krupp Fortress Guns with separate loading bagged charges whose firing range varied between 11 and 15.000 meters based on the used shells. Additionally, for the purpose

2 Hasan Demirhan, "Yunanistan'ın İzmir'i İşgalinde İngiltere'nin Rolü", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol. 18, No. 5, October 2019, p. 1532.

3 Yakup Kurt, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Yunan Tarihçilerin Gözüyle Büyük Yunanistan Hayali ve Fransız Basınının Rolü", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, No. 33, 2018, p. 110. This slogan was first used by the Prime Minister of the time Ioannis Kolettis (1774–1847) during his speech at the Greek Parliament in 1844.

of securing their consulates, post offices and banks, platoons, which were composed of twenty soldiers, landed on İzmir in the afternoon around 4:00 p.m. from the warships of the United States, Great Britain, France, Italy and Greece.

The Turks were expecting no landing, and they thought even if there would be a landing, it would be made by the United States or the Entente Powers. And the Greeks believed that the occupation that they had expected would take place. However, at 10:00 in the evening on May 14, James Morgan, the İzmir Consulate of the British High Commissioner sent the letter to Governor İzzet Bey concerning that İzmir would be occupied by the Greek troops next morning at 7:00 and ordered him to take measures preventing any disorder, and the same letter was also sent by Lieutenant Colonel Ian Smith who was appointed by the British Government to Ali Nadir Pasha, who was the Commander of the 17th Army Corps. The Greek occupying troops which came from Salonika and Athens, previously prepared, stationed and organized on the Lesbos Island entered into the İzmir Bay under the protection of the British and French warships about 7:00 in the morning by moving at an early hour from the Lesbos Island on May 15. The Greek occupying troops landed on İzmir, around 8:00 in the morning on May 15 (May 2 according to the Orthodox calendar) from the warships under the command of Colonel Nikolaos Zafiriou. They formed two groups. One group moved the soldiers in front of the Grand Hotel Splendid Palace (former Kraemer Palace Hotel) where the "Club Hellenique" was located, and the other group landed on the Punta Dock of Aydın Railroad Company under the control of the British. They came with the fleet composed of a total of 18 ships including military and civilian ships and initially the 1st Efsun Regiment and 7.500 soldiers landed on the shore which was prepared by lining up barges in front of the Splendid Palace Hotel. Colonel Nikolaos Zafiriou first visited Admiral Somerset Arthur Gough Calthorpe who was serving as the British High Commissioner in İzmir. The British Admiral made warnings regarding that especially the local Greeks should not take part in demonstrations creating disturbances and the soldiers should prevent such demonstrations. Within this timeframe, it was decided for the Ottoman soldiers to remain in their barracks against any resistance.

Photo 1: In the morning of May 15, 1919, the landing of the Efsun Regiment in front of Grand Hotel Splendid Palace (former Kraemer Palace) (contemporary Cumhuriyet Square) and the arrival of Hrisostomos Kalafatis (1867-1922), the Greek Metropolitan, for blessing[4] (Anonymous)

Photo 2: In the morning of May 15, 1919, the positioning of the Greek soldiers on the dock in an undisciplined manner and the crowned picture of Venizelos on the left of the Efsun Regiment (Anonymous)

4 The images included in the text are from the Çınar Atay Archive.

Photo 3: About 10:20 in the morning of May 15, 1919, Turks walking on the dock to protest the march of the occupying Greek Army that would start from the Pasaport location to Sarı Kışla (In front of Hotel Patrie and Hotel Athena / in front of today's Pasaport Hotel). (Anonymous)

The Greeks were not allowed to come together, for the purpose of preventing the Greek population's excesses and demonstrations for the march of the Efsun Regiment of the occupying Army that took the order for marching that would start from the Pasaport location towards Konak Sarı Kışla about 10:20 in the morning of May 15, 1919. However, the Turkish groups, which gathered at the Jewish Cemetery (*Maşatlık*) one night earlier, previously went to Nadir Pasha and requested weapons and ammunition, and despite the fact that Nadir Pasha stated that he received no orders from the War Ministry, he would not give them any weapons and he would send anyone with a weapon to the Martial Court, some groups raided the military gun warehouses and obtained weapons. Therefore, certain armed Turkish groups were created in the city. The image above most likely is an image of a group of Turks in a group walking for protest who came from the Küsük (Kısık) Street (later, Akdeniz Avenue) and entered into the First Kordon[5] to protest the lending of the Greek occupying forces. Among them and most likely (?) in the front, there was Hasan Tahsin, namely Osman Nevres (31 years old) with his real name.

5 The First Kordon was named as Atatürk Avenue after the establishment of the Republic. For consistency throughout the text, it is expressed as Kordon.

At 10:30, the Efsun Regiment positioned for marching. The soldiers prepared themselves for marching in front of Grand Hotel Splendid Palace across the First Kordon accompanied by the band, their banner bearer and the enthusiastic Greeks watching them from their windows and balconies. After the soldiers walked about 40 or 50 meters, gunshots were heard one after another. A big disorder and panic took place. The crowd filling the area started to run towards the interior sections of Kordon and south, however the byroads were blocked by the soldiers and the cortege.

Those who were escaping by returning to the byroads were being killed by the Greek soldiers and everywhere was full of blood. Many people were throwing themselves into the sea due to panic. It was seen that some of the Greek flags hoisted from the balconies and windows were quickly lowered down. In the meantime, people were speaking about the death of two Greek soldiers. The first bullet was fired around 10:45. The rumors were numerous. It was said that the person who fired the gun was a Greek provocateur, the Turkish officers or a few persons among the public, because it was said that three or four more shots were fired after the first shot. According to the report of Governor İzzet Bey in this regard, the one who fired the first bullet was a Greek soldier. Şevki Bey, the chief editor of the *Ahenk* wrote that he had witnessed that watchmaker Aziz Efendi fired the first bullet. Another rumor was that the person who fired the first bullet was the person named İbrahim of Germencik who was sitting in a café at the time or a youngster named Arab Rasim who got out of prison recently.

İmage 1: Around 10:45 – 11:00 on May 15, 1919. Wood carving press "Greeks landing on İzmir" according to the pattern of Ralph Cleaverr based on a letter sent by a British naval officer and sketches. (Source: The Graphic , 21 Juin 1919, No: 2586.

The Military Hotel was mentioned as the place where the first bullet was fired, however this is wrong, because the Military Hotel was at the entrance of Kemeraltı, in the inner part at the right corner. Therefore, there is no likeliness for the bullet to be fired from this location. And the name of the Military Hotel became May 2 Hotel the same day commemorating the occupation. Although the likely location of the firing may be the Military Gathering Place – actually the firing did not take place there – the building is actually on the shore next to the Sarı Kışla. Therefore, the spatial expressions in those types of writings regarding the "first bullet" are fallacious and their spatial descriptions are wrongfully expressed. And the expressions like "he kneeled down and took aim" do not seem possible for the moment when the incident took place. Then, it is understood that people who wrote essays or similar pieces upon the mentioned possibilities in this matter are in error. Many authors missed the fact that Konak is a square and ignored the fact that it was previously emptied and placed under the control of the British

and the French. In fact, even places which have no spatial relationship with the place where the first bullet was fired were mentioned such as "a single shot was suddenly heard as soon as the first soldiers in front of the march of the Efsun Regiment". In this regard, although while counting the names of the Muslims killed in Kordon in the report that was sent by Captain Ziya Bey who was the Sector Inspector to the General Command of Gendarmerie dated June 5, 1919, he focused on the name of Tahsin Recep Bey who was the chief editor of the *Hukuk-ı Beşer* and was martyred in Kordon by being dismembered, there is no certainty about this matter.[6] And some authors claim that Hasan Tahsin, who was claimed to have fired the first bullet, was killed in his sister's house without relying on any evidence. However, the claim that we have been making here is that the first bullet was fired at a point in front of 30 or 40 meters before (south) Grand Hotel Huck (İzmir Central Post Office currently) where the Ottoman Postal Office was located in the First Kordon between the Passport Office and the Grand Hotel Splendid Palace. The barricade set by the marines of the Entente Powers verifies this claim.

Photo 3: After 11:00 in the morning of May 15, 1919, the barricade set by the marines of the Entente Powers in front of the Postal Office to protect the withdrawing Efsun Regiment and prevent a new conflict. (Anonymous)

6 Mithat Kadri Vural, "Hasan Tahsin ve "İlk Kurşun" Üzerine Bir Literatür Analizi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Vol. 34, No. 1, 2019, p. 110.

Photo 4: After 11:00 in the morning of May 15, 1919, opening fire in the First Kordon (Dock) and placing and removal of the bodies of the Turks into the horsecars killed by the massacre committed by the Greek soldiers as a reply (in front of Hotel Grande Bretagne / in front of building numbered 108 of contemporary First Kordon). (Anonymous)

The number of persons who were killed or injured during the occupation of İzmir is not accurately known. It is expressed that 2 Greek soldiers were killed, 6 were injured, 20 civilians died and 60 were injured, and about 300 or 400 Turks were either killed or injured. According to the official Turkish documents, it was expressed that within the first 48 hours of the occupation, the number of Turks who were killed was over 2 thousand in İzmir and its suburbs (including the Urla Peninsula and the villages).

Photo 5: Upon calming down of the incidents in the morning, the march of the Efsun Regiment around noon towards Konak and Sarı Kışla in front of Hotel Alexandria (contemporary Kordon Hotel) (Anonymous)

Photo 6: The march of the Greek Occupation Army after the Efsun Regiment towards Sarı Kışla from the Dock. The photo was taken in front of "Hotel de Ville" and two different days were written as the date on the photograph as 2/15 and the month is the 5th month which is May. The day of May 15 in the Gregorian calendar corresponds to May 2 because during the Greek occupation, the Orthodox Calendar was being used in Greece. (Source: Padova Frères)

Venizelos was blaming the Italians for the incidents on one side, and was claiming that the Greek military authorities provided him partial or wrong initial information on the other. Consequently, an investigation commission was established which was composed of the delegates of France, Italy and United States led by the British representatives. On August 23, the first meeting was made at the Royal School (*Mektebi Sultani*). It was determined that a spreading fire was opened by the Greek soldiers after the firing of the first bullet. However, the failure to find any bullet mark on the walls of the Sarı Kışla and the surrounding buildings revealed the likeliness that nobody actually opened fire. Thusly, they attempted to cover the incidents by claiming that no spreading fire was opened in Konak. The information in the report which was prepared in Bronzetti, the Italian Destroyer anchored at a closer distance to the Passport Office in the morning of May 15, in the Port and later sent to the Italian Command of Naval Forces was not taken into consideration which stated that first shot was fired and later three or four shots were fired at 10:45 when the Greek soldiers who started to land at 10:00 in the morning started to move from the First Kordon towards Konak.[7]

7 Mevlüt Çelebi, "Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir'in İşgali", *Çağdaş Türkiye Tarihi*

Therefore, the fact that the occupation did not take place uneventfully and without any resistance as it was expected forced Greece to send additional troops to İzmir urgently and additional troops were sent to İzmir to land on the city from the Punta Dock.

Photo 7: Landing of the Cretan Gendarmerie Battalion on the Alsancak-Punta Dock on May 19, 1919. Three days after the occupation, the 6th Island Regiment and a Gendarmerie battalion composed of 500 soldiers were also brought to İzmir. The next day, the 8th Cretan Regiment stationed in Athens moved to İzmir. In this case, there were five infantry regiments and 500 Gendarmeries in İzmir and the city and the surrounding areas would be able to be occupied with three infantry regiments. Additionally, the 5th Island Battalion, the 3rd Cavalry Regiment, İzmir Guardian Battalion along with the 1st Infantry Division's Supply Battalion landed on İzmir from this dock previously along with many equipment. (Source: Padova Frères)

The High Council which got into a disadvantageous position against the incidents that developed due to the occupation of İzmir and started to question its decision, took the warnings into consideration and sent General Milne to the region to find a solution for the problem and to determine the boundaries of the Greek region in August of 1919. The British attacks against the Turkish troops were stopped with General Milne's arrival. In his announced orders, General Milne requested not performing any military operation until the Turco-Greek borders are clearly determined. In his telegram messages, Milne was continuously defending that the Greek troops

Araştırmaları Dergisi, XIX / Special Issue: İzmir'in İşgali, 2019, p. 148.

located in the Menderes Valley needed to be replaced by the troops of the Entente Powers. The Milne Line was crossing from south of Ayvalık, Soma, Salihli and Selçuk. However, the Greeks did not recognize the Milne Line and after some time, they started their attack from the Soma and Salihli fronts on January 18, 1920. The Greek attack started from the Milne Line and this artificial boundary was eliminated by this attack.[8]

Photo 8: August 8, 1919, General Milne's review of the Greek troops on the dock of İzmir. (Source: Padova Frères)

In the time period that passed from after the Paris Conference of January 1919 and the Armistice of Sevres of August 1920, the Entente Powers organized three separate conferences. Following the London Conference of February 1920, the draft of the Armistice of Sevres appeared in April and after the San Remo Conference, the Greeks were allowed to move further in Anatolia in the Limpne Conference of June 1920.

8 *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi,* Year 50, No. 112, Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, June 2001, p. 131.

Photo 9: The picture was taken before June 1920 when the right to proceed further into Anatolia was recognized to them while the British General Hamboury and the Greek General Comininos were reviewing the Greek Cavalry Regiment together on February 21, 1920. (Source: Padova Frères)

The British did not withdraw their support for the Greeks who failed to recognize the Milne Line for the duration of the whole occupation. When Venizelos lost in the November 1920 elections, King Konstantin I came to the Greek throne again with a great public support. Afterwards, France started to follow an anti-Greek policy. The Greek King Konstantin I, appointed his friend General Anastasios Papulas as the commander of the Greek Asia Minor Army to replace Leonidas Paraskevopulos. Afterwards, he assigned his brother Prince Andreas, who visited İzmir previously, as the Commander of the 2nd Army Corps. Prince Andreas of Greece stayed as a guest at the mansion of the British Trader Whittall Family when he came to İzmir in 1921.

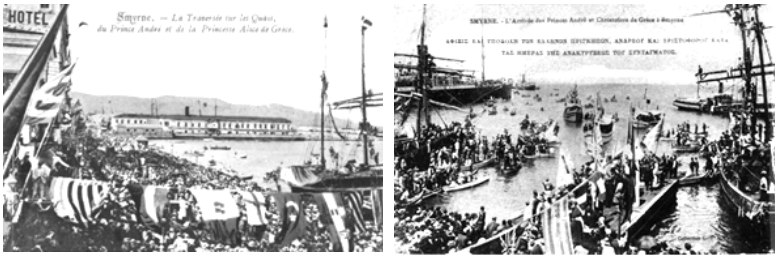

Photo 10-11: The Greek community in İzmir was demonstrating at every opportunity to reveal its own identity. In 1921, the arrival of Prince Andreas who would come to İzmir again as the Commander of the 2nd Army Corps and his brother Christofer for the celebration ceremony of the 2nd Constitutional Period became an excuse for the local Greeks to demonstrate and an enthusiastic greeting ceremony was prepared by the local Greek community. At that year, Andreas was 26, and Christofer was 20 years old. (Source: Edit. C.S.D.)

Prince Andreas, little brother of the Greek King Konstantin I and a good cavalry, who came to İzmir in 1921 attended the Sakarya Pitched Battle between the dates of August 23 and September 13, 1921 as the Commander of the 2nd Army Corps under the command of General Papoulas, the Commander of the Greek Army of Asia Minor. Everything was made to make sure that Prince Andreas' 2nd Army Corps would be the first to enter Ankara. Prince Andreas moved his troops into other directions in Sakarya by not listening to the orders of General Papoulas, the Commander of the Greek Army of Asia Minor and the divided Army was defeated and withdrew due to the actions of Prince Andreas.

Prince Andreas who had the title of Prince of Greece and Denmark married to Princess Alice who was born in 1903 in the Windsor Palace as the granddaughter of Christian IX, the Danish King and the older granddaughter of Queen Victoria. Andreas, who was a staunch Helen and an ardent enemy of the Turks, was the father of Phillipe, the husband of Elizabeth, the British Queen. He was fighting against the Turks in Anatolia during the birth of his son on the Corfu Island. Remembrance of Andreas in some of his biographies as "hut burner" originates from his orders to burn down many Turkish villages around Eskişehir during the war and his similar actions continued until September of 1922 in the process of the withdrawal of the Greek Army to İzmir. We know that similar actions took place previously in the Salonika fire on August 18, 1917.

We know that an additional number of troops composed of 50.000 soldiers came to Anatolia with the arrival of Prince Andreas who was against Venizelos. However, in the meantime, the Communists who were formed in the Greek Army in the consequence of the Bolshevik Revolution as a third fraction besides the pro-King and pro-Venizelos groups. Within this process, only 2 days after the Turks entered into İzmir on September 9, a coup took place in Greece on September 11, 1922, King Konstantin I fled to Italy and Prince Andreas had to seek refuge in France with his family. The Greek Army which started to withdraw after August 30, 1922 was withdrawing its troops by burning the towns and villages down fast as it started to leave the lands and cities that it occupied. For the purpose of its withdrawal, the Greek Army was using all kinds of naval vehicles including cargo ships.

As the information regarding that the Turkish Army was approaching İzmir, all Greeks primarily the Orthodox clergy got alarmed. The Metropolitans and priests coming from İzmir and surrounding areas went to the Consulates and military representatives of the Entente Powers and asked for help. The Greek people were also uneasy. They were trying to get a guarantee from the British, French and Italian Consulates regarding that no harm would be made to them. However, the majority of the Greek population living in the neighborhoods which were burned by the withdrawing Greek Army from the suburbs of İzmir was migrating towards İzmir. Those who were unable to migrate were attempting to stay where they were by claiming that they had been living with the Turks for many years in a friendly manner. However, the number of those who were migrating towards İzmir reached up to 600.000 persons in a short amount of time. Some of them were trying to find a way to go to the islands from the towns on the shore outside of İzmir. However, many of them were migrating to İzmir by hoping that they would be protected based on the verbal guarantees that the Metropolitans took from the representatives of the Entente Powers. Those people who were in great anxiety started to create a great problem in İzmir where they started to accumulate.

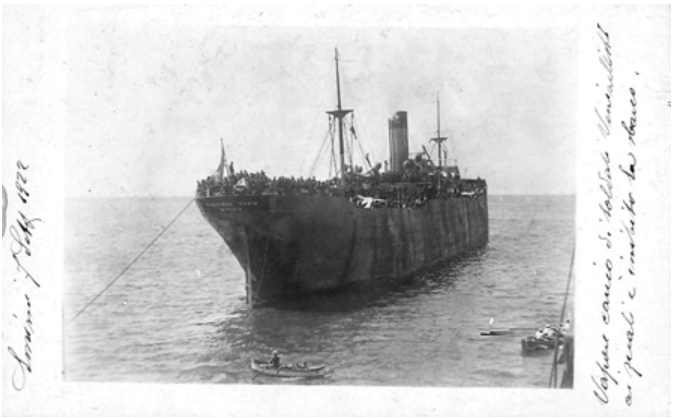

Photo 12: September 7, 1922, the withdrawal of the Greek occupying troops. On this date, news was given regarding that 9 Greek fighter aircrafts in the military base in İzmir Gaziemir had taken off to go to Athens. The military police gave an order to close down all music halls and other entertainment venues. (Anonymous)

Hrisostomos, the Metropolitan of İzmir, who gave up his hope regarding the success of the Greek military forces, switched sides immediately and led the Greek dailies published in İzmir to change their policies completely against the Greek occupation which he previously supported in all aspects. The publications started to defend the idea that the Muslims and Greeks needed to live peacefully in Anatolia from that day forth. Metropolitan Hrisostomos even took the lead for publication of a declaration inviting all people in the city to calm down by convening a group on the dates of 6 and 7 September 1922 composed of the representatives of all religious communities in İzmir, primarily the Mufti of İzmir and the Armenian Metropolitan. The French and Italian Consulates were visited, and assistance was requested however, the concerns of the Greeks did not disappear and they started to take their possessions with them and gather in the courtyards of the churches. The piling up of the people on the shores started on 6 and 7 September despite the attempts of Hrisostomos and in a short amount of time, roughly about 150.000 people only at the dock area piled up with their donkeys, and horse cars carrying their bales and packs. Even if they were begging Greek boatmen to go to the ships waiting off shore, the boatmen offered excessive fees and even if they were able to approach and attempt to climb the ships of the Entente Powers, they were falling into the sea due to

the butt strokes aiming their hands. Although Hrisostomos earlier stated that the Anatolian Greeks and Armenians aged between 15 and 50 needed to join the Greek Army and those who failed to do so would be punished and even excommunicated, in September there were hundreds of Greek and Armenian deserters wandering in İzmir.[9] The mainland Greece also gave up their hopes regarding this process. On September 6, the ship named Velos came to İzmir to get the troops and on September 7, the ship named Patris came to get the wounded who were being treated in the hospitals. This situation created a greater panic among the Greeks. And the next day, the ship named Naksos left İzmir with the high rank military personnel. In this short amount of time, they took everything that may be moved with them such as all kinds of equipment and documents, and they destroyed everything that they were unable to use and rendered them unusable.

Photo 13: September 7, 1922, the withdrawal of the Greek Army and piling up of the hopeless Greeks of İzmir in front of "Hotel de Ville" on the shore to leave the city. (Anonymous)

9 Bülent Atalay, "İşgal Döneminde İzmir Metropoliti Hrisostomos (1919–1922)", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Vol. 11, No. 1, June 2009, p. 44.

Photo 14: September 9, 1922, withdrawal of the Greek troops and Armenian Militia Army. In the picture, the group on the left walking with the flag is a portion of the Armenian Volunteers' Army which was established when the Greek Army started to occupy the Aegean region. (Anonymous)

The Armenian "General Turkom", who initially created the "Armenian Volunteers' Army" composed of the Armenians of İzmir and became its commander, specially trained the Armenian guerillas named "the Black Company" about brutality, violence, arson and massacre to Turks. The Armenian youth of the Protestant Missionaries centered on the Basmane district of İzmir had the material and nonmaterial means of persuasion to join the occupying troops with the support of the United States and Great Britain as it was the case in central Anatolia. In those days, the exhausted Greek soldiers were withdrawing from the lands that they had occupied by all kinds of naval vehicles including cargo ships. Being worried about their future the local Greeks were trying to board the ships. The Greeks coming from the villages of the Aegean region filled the dock. The British, French and American soldiers were trying to provide certain guarantees to the Greek people waiting on the dock.

Photo 15: September 9, 1922, in the afternoon when the picture of Sir Henry Lam, the British Consulate and his wife was taken at the İzmir dock, the situation seems to be pretty calm and under control. No Greek soldiers remained in the area. However, the Turkish troops have not reached the dock yet. Anonymous)

Photo 16: September 9, 1922 Saturday, the entrance of the Turkish Cavalry into İzmir, the time is about 16:00. The Greek troops which remained in the city left the city from the morning hours until noon, and although the remaining Greek and Armenians militia resisted in some districts, they surrendered at the end. Right before those hours, the Turkish flag was hoisted on Kadife Kale where the Greek radio station was established. (Anonymous)

Photo 17-18: September 10, 1922, the progress of the quartermaster units of the Turkish Army through the dock and towards the Sarı Kışla. (Anonymous)

Photo 19: September 13, 1922 the İzmir fire which started on this date after the midnight grew in the morning hours. The photograph was taken from an Italian ship which anchored offshore due to the growth of the fire while the ship was anchored at the Port on September 13.(Anonymous)

Although the great İzmir fire started on September 13, small fires were set on 11 and 12 September especially in the Armenian district and the Greek districts named Agie Catherina, Hadji Franko and Psomalani[10] neighboring the Armenian district on the north, however they were taken under control in a short amount of time. Hundreds of scenarios were put forward for the great fire. However, according to the real discourse which is also accepted by the Greek authors nowadays is that the fire was set by the Armenians in the Armenian neighborhood in more than one place. Afterwards, the fire grew due to arson in various places of the city. In the consequence of

10 The mentioned neighborhoods are contemporarily located within the boundaries of Kahramanlar and Mimar Sinan neighborhoods (including the Kültürpark).

our research, the origin of the fire was verified as the Suzan Street in the Armenian neighborhood and the Surp Stepanos (St. Etienne) Armenian Cathedral has a façade on this street. Other places of origin for the fire are the Big and Small Murtekie Inns located behind the İzmir Tannery in Basmane which were being used as accommodation for the lower income Armenians and the Chikodia (Tchicuria) Inn used by the Greeks located in the Agia Catherina Greek neighborhood.

Those who were responsible for the fire were undoubtedly indicated clearly as the Armenians and Greeks by the correspondence and reports written by Admiral Charles Henri Dumesnil who was the Commander of the French Eastern Mediterranean Fleet which was one of the most striking and impartial sources regarding the origin and growth of the fire. The statements of insurer Ernest Bon, who was the Director of the Fire Services of İzmir Insurance Companies clearly stated the following in his report dated September 28, 1922: "The well-organized firefighting teams in İzmir were in a disarray due to the fact that many Christians have left the city. The firefighting teams moved as quickly as possible; however, they were faced with multiple fires which started simultaneously in many different points in the city, and this situation indicates an organization that may not be attributed to the Turkish looters. Those fires grew with the already existing flammable materials in sufficient amount and spread in a short amount of time. The arsonists (the Greeks and Armenians) even attacked the Christian firefighters who were performing their duties". Dumesnil was assigned for evacuating the French in the city on September 9 and prepared the report based on official documents and testimonies.[11] The fire destroyed about 44.000 residential units in the area where later on the Kültürpark (Culture Park) would be built.

11 Source sur la Question Arménienne, "L'Amiral Charles Dumesnil et Raymond Poincaré sur les Causes de l'Incendie d'İzmir (Smyrne)" Jeudi 1 Juillet 2021, *http://question-armenienne.blogspot.com*

Photo 20-21: Great Britain approached the Greek requests to occupy İzmir and western Anatolia favorably and supported those requests. The British Consulate of İzmir which performed activities for the benefit of Greece before and for the duration of the occupation was located in a large area with its own post Office, church and prison. The Consulate building in the picture carried all of its files, information and documentation to its ship named Iron Duke anchored at the port and the High Commissar Aristidis Stegiadis (Steryadis) left İzmir by boarding the same ship. The picture shows the condition of the British Consulate which played an active role during the occupation period before and after the fire of September 13, 1922. (Source: Sarantopoulos / Anonymous)

Photo 22-23: First Kordon (Dock) after September 18, 1922 Prince Andreas personally indicated that he burned down Turkish villages during the Sakarya War and he enjoyed it greatly. Indeed, the fire that started in Salonika on August 18, 1917 rendered the neighborhoods unlivable where the Jewish and Turkish population was intense. The fire lasted 32 hours and the portion of the city with the surface area of 1.000.000 square meters (approximately 35% of the city) was completely destroyed and about 20.000 buildings became unusable and 72.000 people became homeless. Consequently, we know that many Jews migrated to west Anatolia and İzmir. This time, a similar incident took place for İzmir in September of 1922. (Anonymous)

Photo 24-25: There is no certain information as to when and how the fire which started on September 13 was extinguished, because even for the duration of the 4-day time period, there were arsons in various locations and it was not possible for the firefighters to extinguish it. Therefore, in many places the fire died down in its natural course. (Anonymous)

Although the İzmir fire was set in various locations, the time of origin is around 02:00 on September 13 Wednesday after midnight and it lasted for four days. The inns built in the style of Bağdadi where at first the poor workers lived and later the Armenian militia was located led to the quick spread of the fire. Here, it is useful to remember that General Nikolaos Plastiras of the Greek Army with the nickname of Black Devil had set up "arsonist platoons" with the order of Prince Andreas. They reached İzmir by burning down the Turkish villages, towns and cities by totally destroying the crops, animals, nature and the Muslim population living on the land, and the last fire greatly destroyed the city.

Photo 26-27: The Grand Hotel Splendid Palace located on the dock where the Greek occupying troops first landed before and after September 12, 1922. (Anonymous)

The Greek Army and the supporting Armenian militia were withdrawing by burning down the Muslim settlements on their route. In accordance to the general instructions received in this regard, creating arsonist teams in some of the Greek and Armenian neighborhoods in İzmir had been previously done by "General Turkom" and "Black Devil Plastiras" (General Nkolaos Plastiras). Those two persons arrived İzmir way before the Turkish soldiers arrived the city and they checked into Grand Hotel Splendid Palace which was run by Naim Mulaliç who would later run the Yalova Hot Springs after the announcement of the Republic. This was also the place where the Greek Army first landed on İzmir. The name of the hotel where Atatürk drank coffee before 1919 was previously Grand Hotel Kraemer Palace. After the announcement of the Republic, this area would be planned as the Cumhuriyet Square and the statue of Atatürk would be placed here in July of 1932.

For the duration of the War of Independence, roughly about 30% of the Greek troops fighting against the Turkish Army were composed of the Anatolian Greeks. With a decision that it made; the Government of the Turkish Grand National Assembly was attempting to partially prevent the enrollment of the Anatolian Greeks in the Greek Army. Within the scope of this decision, it was known that those who enrolled in the Greek Army and fought against the Turkish Army during the war despite the fact that they were Ottoman citizens would not be treated as prisoners of war, but they would be punished by the heaviest punishment with the charge of treason at the Ankara Independence Tribunal. Therefore, hundreds of Greeks who deserted from the Greek Army were wandering on the streets of İzmir. It is stated that before September 9, there were about 300.000 or 350.000 refugees in İzmir and after the fire, 200.000 people became homeless. The deserters who were unable to escape from the Greek Army and created disorder in the city were captured in a short amount of time and those people creating disorder were prevented. They were treated as prisoners of war and according to the British records, they were swapped in due course with 22.071 Turkish prisoners of war composed of 520 officers, 6002 soldiers and some civilians who were held as prisoners in Greece. However, the numbers of the delivery of the prisoners were determined as 329 officers, 6200 soldiers and 9410 civilians.[12] It is believed that the remaining persons lost their lives under the

12 Cemalettin Taşkıran, *Milli Mücadelede Türk ve Yunan Esirler (1919-1923),* Platin Yayınları 2005, p. 25

heavy imprisonment conditions that existed in Greece. The civilian prisoners of war were those who did not have any military id and they were composed of those who were taken away by the Greeks to obtain preponderance in a swap of Greek prisoners of war in Türkiye.

Photo 28: Greek prisoners of war on the İzmir dock after September 9, 1922. (Anonymous)

Conclusion

Behaviors against the Greeks and Armenians who wanted to leave the city after capturing İzmir, and the activities and approaches of some of the countries regarding the evacuation from the port and the fire in the city revealed conflicting news. It is understood that the news originating from Athens and London included biases and that news claimed that the fire was set by the Turks, however as time progressed, and clear information is obtained about the events from various sources, it is understood that the claims were unsubstantiated and illogical. It is especially revealed that open information regarding the existence and duties of the Greek and Armenian arsonist platoons was not clarified. Despite the spread of the unsubstantiated and biased news that would claim that the first bullet was fired by a Greek on September 15, 1919, revealing undoubted facts in time by the trustworthy sources and emergence of visual materials becomes a clear response for the biased questions.

Bibliography

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, Year 50, No. 112, Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, June 2001.

Atalay, Bülent, "İşgal Döneminde İzmir Metropoliti Hrisostomos (1919–1922)", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Vol. 11, No. 1, June 2009, pp. 31-50.

*Çelebi, M*evlüt, *"Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden* İzmir'in İşgali*", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Vol. XIX / Special Isuue: İzmir'in İşgali, 2019, pp. 131-154.

Demirhan, Hasan, "Yunanistan'ın İzmir'i İşgalinde İngiltere'nin Rolü", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol. 18, No. 5, October 2019, pp. 1515-1536.

Göktürk, Turgay Bülent, "Amerikan Basınında İzmir Yangını ve Yangın Sonrası Durum (Eylül-Aralık 1922)" *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 12/24, Spring 2012, pp. 123-147.

Kurt, Yakup, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Yunan Tarihçilerin Gözüyle Büyük Yunanistan Hayali ve Fransız Basınının Rolü", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, No. 33, 2018, pp. 107-127.

Source sur la Question Arménienne, "*L'amiral Charles Dumesnil et Raymond Poincaré sur les Causes de l'Incendie d'İzmir (Smyrne)"* Jeudi 1 Juillet 2021, http://question-armenienne.blogspot.com, last accessed on 05.10.2021.

Taşkıran, Cemalettin, *Milli Mücadelede Türk ve Yunan Esirler (1919-1923),* Platin Yayınları, İstanbul, 2018.

The Graphic , An Illustrated Weekly Newspaper, Vol. C, No. 2586, 21 June 1919.

Turan, Orhan, "İngiliz Arşiv Belgelerine Göre Yunan Ordusu'nun İzmir'e Çıkması ve İşgale İlişkin Tanıklıklar", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Vol. 18, Special Issue, 2018, pp. 103-126.

Vural, Mithat Kadri, "Hasan Tahsin ve "İlk Kurşun" Üzerine Bir Literatür Analizi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Vol. 34, No. 1, 2019, pp. 281-310.

Anadolu'da Yunan Mezaliminin İtalyan Tanıkları

Mevlüt Çelebi*

Öz

İşgal, hangi gerekçeyle ve hangi ülke tarafından yapılırsa yapılsın arzu edilen bir durum değildir. 1919'da İzmir ve Batı Anadolu'nun geniş bir bölgesi Yunanlılar tarafından işgal edildi. İşgal gerekçesi, İzmir ve bölgede Türklerin Rumlara karşı katliam yaptıkları iddiasıydı. Paris Barış Konferansı'nda İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından verilen bu karar, İtalyanlar tarafından da kabul edildi. Yunanlılar 15 Mayıs 1919 günü İzmir ile başlayan işgallerinde öylesine büyük katliamlar yaptılar ki, işgal iznini veren ülkeler bile seyirci kalamadılar. Yaşananlardan dolayı sorumluluk hisseden bu ülkeler bir heyet oluşturdular. Amerikalı Amiral Mark Lambert Bristol başkanlığında İngiliz, Fransız ve İtalyan generallerden oluşan bu heyet 1919 yazında Anadolu'da Yunan işgali altındaki bölgelerde çeşitli incelemeler yaptı. Pek çok tanığı dinleyen bu heyet bir rapor yayınladı ve Anadolu'daki olumsuz durumun sorumlusunun Yunanistan olduğunu duyurdu.

İzmir savaş sırasında imzalanan gizli antlaşmalarla önce İtalya'ya vaat edildi. Buna rağmen İngiltere, Müttefiklerinin, Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesine izin vermesini sağladı. İtalyanlar, kendilerine yapılan haksızlığı unutmadılar ve Yunan işgal kuvvetlerinin her hareketini kayıt altına aldılar. İzmir'in işgalinde, limandaki İtalyan savaş gemilerinden Roma'ya gönderilen raporlarla işgal saat saat kayıt altına alındı. İtalya; Yunan katliamlarını belgelendirirken, bir yerde onların İzmir'i işgal etmelerine karşı çıkmakta haklı olduğunu göstermiş oluyordu. Buna rağmen İtalyanların titiz davrandıkları gözden kaçmamaktadır.

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İzmir/TÜRKİYE, mevlut.celebi@ege.edu.tr ORCID: 0000-0001-8244-661X DOI:10.37879/9789751758866.2024.529

Osmanlı Hükümeti ve Anadolu Türk halkı İzmir'in işgaline ve Anadolu'daki Yunan zulmüne karşı tepkisini dünya kamuoyuna İtalya aracılığıyla duyurmuştur. İstanbul Hükümeti ve Aydın Vilayeti'nin, Anadolu'daki Yunan mezalimi hakkında İtalyanlara pek çok nota verdiklerini gördük. Ancak İtalyanlar, Osmanlı Hükümeti'nin ve diğer Türk makamlarının konu hakkında verdikleri notalara göre işlem yapmadan önce, mutlaka kendileri de bir araştırma yapmışlardır. Biz de Türk makamlarının verdikleri notalarda dile getirdikleri zulümleri değil, İtalyanların kendilerinin tespit ettikleri mezalimlerden söz eden belgeleri tercih ettik. Bu belgeler gazeteciler, subaylar ve İzmir'de görevli İtalyan diplomatlar tarafından İstanbul'a İtalya Yüksek Komiserliğine ya da Roma'ya ilgili makamlara gönderilmiştir.

Bildirimizde Anadolu'daki Yunan mezalimini İtalyan arşiv belgelerine göre inceleyeceğiz. İtalyan yetkililerin incelemeleri ve tanık oldukları olayların tamamını değil, örnekleme yöntemiyle yapacağız.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, İtalyanlar, Yunan Mezalimi, Yunanistan, İşgal.

Italian Witnesses of Greek Massacre in Anatolia

Abstract

Occupation is not a desirable situation for whatever reason and by which country. In 1919, Izmir and a large area of Western Anatolia were occupied by the Greeks. The reason for the occupation was the claim that the Turks carried out massacres against the Greeks in Izmir and the region. This decision, made by England, France and the United States at the Paris Peace Conference, was also accepted by the Italians. The Greeks committed such great massacres in their occupation that started with Izmir on May 15, 1919 that even the countries that gave permission for the occupation could not stand by. These countries, which felt responsible for what happened, formed a delegation. This delegation consisting of British, French and Italian generals under the chairmanship of American Admiral Mark Lambert Bristol made various investigations in the Greek-occupied areas of Anatolia in the summer of 1919. This delegation, which listened to many witnesses, published a report and announced that Greece was responsible for the negative situation in Anatolia.

Izmir was first promised to Italy with the secret agreements signed during the war. The Italians did not forget the injustice done to them and recorded every move of the Greek occupation forces in order to prove the wrongness of sending Greece to Anatolia. Italy; While documenting the Greek atrocities, she was showing that he was right to oppose their occupation of Izmir. Despite this, it is not overlooked that the Italians are meticulous. Before taking action according to the notes given by the Ottoman Government and other Turkish authorities on the subject, the Italians must have done a research themselves. So, we preferred documents that mention the atrocities detected by the Italians themselves, rather than the atrocities expressed by the Turkish authorities in their notes. These documents were sent to the relevant authorities in Istanbul or Rome by journalists, military officers and Italian diplomats stationed in Izmir.

In our paper, we will examine the Greek atrocities in Anatolia according to the Italian archival documents. We will do it by sampling, not all of the investigations and the events witnessed by the Italian authorities.

Keywords: Anatolia, İtalians, Greek Massacre, Greece, Occupation.

Giriş

Türk tarihinin son yüzyılının dikkat çeken bir yönü de Türk halkının yaşadığı acılardır. Bu acıların en hafifi ocağından, vatanından uzak kalmak; en ağırı da insanlık onurundan uzak bir esareti yaşamış olmaktır. Türkler, Kafkaslardan Balkanlara, Adalardan Yakın Doğu'ya kadar geniş bir coğrafyadan Anadolu'ya, yaptıkları göç hareketlerinde ağır kayıplar vermişlerdir. Kaybedilen savaşların sonucu olarak ve herhangi bir hazırlık için zaman olmadan yapılan göçlerde hedef, Anadolu topraklarına ulaşarak canlarını kurtarmaktır. Özellikle Balkan Savaşlarında art arda yaşanan hızlı yenilgiler, günümüzde devam eden acılar ve sonuçlar bırakmıştır. Ne var ki, kaybedilen I. Dünya Savaşı'ndan sonra bu kez, Anadolu'da yaşayan Türkler de vatanlarını kaybetmek tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır.

İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya; Osmanlı Devleti hakkında daha I. Dünya Savaşı devam ederken imzaladıkları gizli antlaşmalarla kararlarını verdiler. Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu coğrafyanın paylaşımını hedefleyen gizli antlaşmaların Rusya'da meydana gelen Bolşevik İhtilalinden sonra dünya kamuoyuna ilan edilmiş olması, Rusya hariç, diğer ülkelerin niyet ve kararlarında herhangi bir değişiklik meydana getirmemiştir. İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı izledikleri siyasetin esasını bu

gizli antlaşmalar oluşturmuştur. Burada adı geçen ülkeler arasında yaşanan esas sorun Anadolu topraklarının paylaşımı sırasında meydana gelmiştir.

Savaşa girerken imzaladıkları 26 Nisan 1915 tarihli gizli Londra Antlaşması ile İtalya'ya vaat edilen İzmir, İngiltere tarafından 1917'de savaşa kendi yanlarında girme karşılığında Yunanistan'a da vaat edilmişti. Savaştan sonra toplanan Paris Barış Konferansı'nda İtalya ile Yunanistan arasında yaşanan mücadelede, dünya siyasetini yönlendiren İngiltere, Akdeniz'de kısmen daha güçlü İtalya yerine, kendisine bağımlı bir Yunanistan istediği için bu ülkeyi destekledi. İngiltere ile birlikte Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin de desteğini alan Yunanistan, 15 Mayıs 1919 günü İzmir'de Anadolu topraklarına ayak bastı. Yunanistan, İzmir ve zengin art bölgesini "vatan" yapmak maksadıyla Anadolu'ya geldi; yüzlerce yıl egemenliği altında yaşadığı Türklerin Yunan hâkimiyetini kabul etmesinin mümkün olmadığını bildiği için, ilk günden itibaren işgal ve şiddet birlikte yürütüldü. Bu suretle Türklerin direnişini kırmayı hedefleyen Yunanistan, Anadolu'da kaldığı üç buçuk yıl boyunca; kendilerini İzmir'e gönderen devletleri ve tarafsız ülke gözlemcilerini bile tepkiye sevk eden eylemler yaptı. Yunan birliklerinin yerli Rum çetelerle iş birliği halinde gerçekleştirdiği katliamlar Osmanlı hükümeti tarafından tespit edilerek İtilaf Devletleri nezdinde protesto edildi. Yunan birliklerinin kendileri adına İzmir'i işgal etmesine izin veren İtilaf Devletleri, Yunan askerleri ve Rumların yaptığı savaş suçlarına kayıtsız kalamadı. İtalyanların zorlamasıyla Paris Barış Konferansı'nda, Amerikalı Yüksek Komiser Mark Lambert Bristol başkanlığında bir heyet kuruldu. 12 Ağustos 1919'da ilk toplantısını yapan Müttefikler Arası Tahkik Heyeti, Anadolu'da yerinde yaptığı incelemelerini 15 Ekim 1919'da tamamladı. Heyet, Yunan işgal bölgelerinde yaptığı incelemelerden sonra hazırladığı raporda, Anadolu'daki durumun sorumlusunun Yunanistan olduğunu açıkladı.[1]

İtalyan makamlarının Yunan işgal güçlerinin işledikleri fiiller hakkında gönderdikleri yazıların konu kısmında "Massacri (Katliamlar)", "Atrocità

1 Amerikalı Amiral Bristol'ün başkanlığını yaptığı bu heyetin incelemeleri sonunda yayınladığı rapor için bk. Peter Buzanski, "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefikler Arası Komisyonun Raporu", çev. Kayhan Sağlamer, *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, C 9-10, S. 49, Ekim 1971, s. 5-10; Mustafa Turan, "İstiklâl Harbi'nde "Müttefikler Arası Tahkik Heyeti" Çalışmaları, Raporu ve Tahkikat Neticesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, S. 4, Kasım 1991, s. 695-722. Bristol heyetinin incelemeleri sonucu hazırladığı rapor İtalyan gazetelerinde, Anadolu'da yaşananların sorumlusunun Yunanlar olduğu vurgulanarak yer buldu. *L'Idea Nazionale*, 2 Dicembre 1919.

(Vahşet)", "Eccidio (Katliam)", "Crudeltà (Gaddarlık)", "Brigantaggio Greco (Yunan Haydutluğu)" ve "Atrocità Greche (Yunan Vahşeti)" gibi terimler kullanıldığı görülmektedir. İtalyan belgelerinde dikkati çeken noktalardan birisi, Anadolu'da yaşayan Rumların da bunlara katıldıklarıdır. Bu sadece İzmir'in işgaliyle sınırlı değildir.

Yerli Rumlar, çoğu zaman Yunan askerî üniforması giyerek şiddet eylemlerine katıldılar. Yerli Rumların, yüzlerce yıl birlikte yaşadıkları Türklere karşı yaptıklarına, Anadolu'daki Yunan makamlarının müsamaha gösterdiği gerçektir. Nitekim pek çok belgede Yunan askerleri ile yerli Rumların iş birliği yaptıkları ve askerî elbise giyerek eşkıyalık yaptıkları yazılmıştır. İtalyan belgelerinde verilen bilgilere göre; Rum din adamları da Türklere karşı hareketlerde ön planda yer almışlardır. Yunan askerlerinin ve yerli Rumların Türklere karşı yaptıkları mezalim; nedensiz ve vahşice öldürmeler, hırsızlık ve yağma yapma, adam kaçırma, hapse atma, tecavüz, eşkıyalık, camileri tahrip ederek Müslümanların kutsal kitabı Kuran-ı Kerim'in ayaklar altında çiğnenmesi ve bunun gibi maddi ve manevi baskıları içermiştir.

Yunanlıların ve yerli Rumların Anadolu'da yaptıkları katliamlar hakkında İtalyan belgelerini ikiye ayırmak doğru olacaktır. İlki, Osmanlı Hükümeti ve Türk halkının İtilaf Devletleri içerisinde kendilerine en yakın hissettikleri İtalyan makamlarına Yunan zulmü hakkında gönderdikleri çeşitli şikayetlerden oluşan belgelerdir. İkinci ise, İtalyanların, herhangi bir etki, telkin ve yönlendirme olmadan, kendiliklerinden tespit ettikleri Yunan mezalimleridir. İtalya, I. Dünya Savaşı esnasında imzalanan gizli Londra ve St. Jean de Maurienne Antlaşmalarıyla kendisine vaat edilen İzmir'in, İngiltere'nin ağırlığını koyması nedeniyle Yunanistan'a verilmesini hiçbir zaman unutmadı ve affetmedi. İtalyanlar, Yunanlıların Anadolu'da yaptıkları her kötülüğü kayıt altına almaya özen gösterdiler. Bundan maksatları, yaşanılanların sorumlusu olarak müttefiklerini göstermek istemeleridir. İtalyanlar, böylece, İzmir ve çevresinin daha önce kendilerine vaat edildiği halde Yunanlılara verilmesinin yanlışlığını olaylarla ve belgelerle ortaya koymak istediler. Bu bildirimizde İtalyan otoriteleri tarafından tespit edilen ve İtalya Dışişleri Bakanlığı ve Ordu Arşivi'nde muhafaza edilen belgelerden faydalanarak Yunan mezalimi hakkında genel bir değerlendirme yapacağız.

Niyetimiz bu kısa bildiri kapsamında Anadolu'daki Yunan işgallerini ele almak değildir. Yunanlıların başta İzmir olmak üzere Anadolu'da gerçekleştirdikleri işgaller esnasında yaptıkları zulümleri çeşitli yayınlarımızda ele alıp

inceledik.[2] Yunan askerlerinin ve onlarla iş birliği yapan yerli Rumların Türk halkına uyguladıkları zulümler hakkında genel değerlendirmeler yapıp bazı örnekler vereceğiz.

1. Yunan İşgalleri

İzmir, daha önce İtalya'ya vaat edilmiş olmasına rağmen, Doğu Akdeniz'de nispeten güçlü bir İtalya yerine daha zayıf ve kendisine bağımlı Yunanistan'ı tercih eden İngiltere'nin ağırlığını koymasıyla 15 Mayıs 1919'da Yunan birlikleri tarafından işgal edildi. İşgal, hâlâ tartışma konusu olan ilk kurşunun atılmasından sonra tam bir katliam ve yağmaya dönüştü. İtalyan arşivlerinde yaptığımız çalışmalarla elde ettiğimiz sonuçları, yukarıda zikrettiğimiz çeşitli yazılarımızda ele alıp incelediğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz. Sadece yeni bulgular olarak, İtalyan gazeteci Ernesto Vassalo'nun, işgal günü tanık oldukları hakkında yazdıklarını bir yorum ya da ilave olmaksızın tarihten bir fotoğraf karesi halinde aktaracağız. İşgal günü İzmir'de bulunan Vassalo, ilk kurşunun atılmasından sonra yaşanan paniğin ardından yaşananları şöyle anlatır:

> **"Türk Avı"**
>
> Sahneler: Konak meydanında kısa süreli bir çatışma yaşandıktan sonra sahne, çok sayıda Yunan askerî ve pek çok Rum vatandaşına -Müttefik ve üst düzey Yunan yetkililer kaydettiler- kaldı. Ağaçlarla kaplı meydanda bulunan iyi donanımlı yüzlerce Yunan askeri derhal düşmanlarına ateşe başladılar. Kayıpları çok az olmasına -iki Yunan askerinin öldürüldüğü konuşuluyor- rağmen Yunan birliklerinin saldırganlara karşı her türlü şiddet eylemini meşru hale getirdi. Kışlayı bombalayabilir, yakaladıkları herkesi öldürebilirlerdi. Fakat kışla ve valilik civarında bulunan az sayıda asker, aralarında çocuk ve kadınların da bulunduğu kalabalık halindeki sivil Türkler, teslim oldukları zaman, Wilson Prensipleri sayesinde Anadolu'ya ayak basmış Yunan askerlerinin yapmamaları gereken her türlü hakaretine maruz kaldılar.

2 Bu yayınlarımızdan bir kaçı için bk. Mevlüt Çelebi, İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922) *Greek Massacre in Anatolia on Italien Archivies Documents (1919-1922),* Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2010; Mevlüt Çelebi, "İtalyan Arşiv Belgelerinde İzmir'in İşgali", *XIV. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler 9-13 Eylül 2002 Ankara*, C III, TTK Yayınları, Ankara 2006, s. 45-56; Mevlüt Çelebi, "İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi", *XV. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler 11-15 Eylül 2006 Ankara*, C V, TTK Yayınları, Ankara 2010, s. 2335-2350.

Ateş sona erer ermez, büyük çaplı bir Türk tutuklaması başladı. Tutuklananlar büyük gruplar halinde, elleri başlarında, ilk ateşte yaralanıp hastaneye kaldırılan valilikten veya kışladan çıkıyorlardı. Tükürüklerle ve hakaretlerle sivri uçlu metal parçalarla veya dipçik ve kabzalarla karşılandılar. Süngülü askerlerin ortasında kaldılar. Gözaltı için hiçbir hazırlığın olmadığı Yunan gemilerine yönlendirildiler. Sık sık, üç defa "Zito Venizelos!" diye bağırmak zorunda kaldılar. Korkmuş ve ürkmüş yaşlıların, kadınların ve Türk askerlerin sesleri duyulabiliyordu: Venizelos! Sokakta esirlere yapılan işkence arttı. Rum kalabalık onlara gülüyordu. Esirler, yara bere içinde her taraflarından kan damlayarak zar zor yürüyorlar ve merhamet diliyorlardı. Yunan askerleri arasında kıyıda yürüyen esirlerin üzerine bazı Rum evlerinin pencerelerinden tabancayla ateş ediliyordu. Asker kıyafeti giyinmiş pek çok yerli Rum, Türklere katliam yapmak için heyecan içindeydiler. Fes, öldürülme vesilesi olmuştu. Eğer Türkler çalışırken ya da teknelere kaçarken fark edilirse ateşlere hedef oluyordu. Kordon boyunca yere düşmüş -vurulmuş ya da sadece yaralı- olanların kıymetli eşyaları alınarak denize atıldılar. Ana caddede bir Rumun, iki Yunan askerinin arasında bileklerinden kelepçeyle tutuklu bir Türke yaklaşıp kafasına arkadan ateş ettiğini bir müttefik subayı gördü. Rum gençleri eğleniyorlardı.

Diğer esirler gibi üzerinden kan damlayan bir Türk yarbayı, Yunan askerleri tarafından ileri itildi. Bir dizinin üzerine düştüğü görüldü. Rıhtım boyunca, küçük bir Türk balıkçı teknesi, bir İngiliz subayın anlık görüntü aldığı keşif gemisiyle, aralarında İtalyan savaş gemisi Bronzetti'nin de yer aldığı gemiler bulunuyordu. Elli yaşını aşmış Türk subayı, bitkin ve acı çektiği halde, içinde komutan Soldati, İtalyan donanmasından gemi kaptanı ve Müttefikler Arası Denizcilik Kontrol Subayı Grenet, Türk Jandarması Müttefikler Arası Kontrol Subayı Jandarma Binbaşı Carossini ve diğer komutanların bulunduğu Bronzetti'nin birkaç metre ötesinde yere düştü. Türk subayının yanından geçen Yunan askerleri onu tekmelediler, alay ettiler. Bu sahneyi gören bizimkiler, İngiliz amiralinin, Müttefik denizcilerinin müdahale etmeyecekleri emrinden ötürü müdahale edemediklerinden acı hissettiler. İşte, bir Yunan askeri yaşlı Türk subayına yaklaştı -dizlerinin üstünde inliyor- avuçlarıyla ağzına getirdiği suyu içti, Türk subayını sırtından süngüledi. Çok yakında bir Yunan subayı vardı fakat kayıtsız kaldı. Bizim komutan Grenet kendini alamadı, aşağıya rıhtıma indi. Yunan subayına yaklaştı ve askerine, bu aşırılıklardan uzak durmasını

emretmesini rica etti. Yunan subay, soğuk bir ifadeyle, bunun kendi işi olmadığı cevabını verdi. Doğu'da önemli görevler üstlenmiş ve Yunanca konuşan Binbaşı Carossini aşağıya indi ve Yunan askerlerini kendi dillerinde, esirlere ve bilhassa yaralı olanlara karşı görevlerini hatırlattı. Bu arada Türk subayı denizcilerimiz tarafından, doktorun bulunduğu gemimiz Duilio'nun güvertesine taşındı. Daha sonra şehirdeki bir hastaneye nakledildi.

15 Mayıs ve sonraki günlerde Türklere karşı şiddet ve zulüm devam etti. Bir kısmı Fransız ya da Amerikalı subaylar tarafından savunuldu ve serbest bırakıldı. Rum halkından bazıları şahsi intikam peşine takıldılar. Yunan askerlerinin Türkleri tutuklanmalarında yardımcı oldular ve Türklerden büyük nefretleri patlayacak bir alan buldu. Yerli Rumların kendi başlarına veya başlarında Yunan devriyeleriyle dolaştıkları görülüyordu. Özellikle gece, Müslümanların ve Avrupalıların -bilhassa İtalyanların- evlerine, bazı Türklerin gizlendikleri için arama yapacakları bahanesiyle daldılar.

15 Mayıs gecesi yaşanan ölümler hakkında farklı ve abartılı rakamlar verilmektedir. Güvenilir kaynaklar bana şu ölüm rakamlarında güvence verdiler: 300 Türk, 100 Rum ve 2 Yunan askeri.

"Yağma"

Aynı zamanda, Türklerin her yerde tutuklandığı sırada Pazar ve şehrin pek çok yerindeki Türklere ait dükkânlar yağmalanıyordu. Şehir, açgözlü ve hırsız Rum ayak takımlarına terk edilmişti. Kapılar kırıldı, düşük insanların yapabileceği her şey yapıldı. Türk polisi ya tutuklandı ya da ortadan kayboldu. Katil ve hırsızların hükmü geçiyordu. Yirmi kadar İtalyan mağazasıyla bir kısım İngiliz ve Fransız mağazaları da yağmalandı. Yunanlılarınki yağmadan kurtuldular. Bunlar, sahipleri tarafından kapılarına birer Yunan bayrağı olan kartlar asılarak işaretlendiler. Musevi ve Ermeniler kapılarına, Türk mağazası olmadıklarını göstermek için kendi amblemlerini çizmişlerdi. Bugün 18 Mayıs sabahına kadar mağazaların büyük kısmı hâlâ kapalı, ticarethanelerin bulunduğu sokaklar hâlâ tenha, her yer uğursuz bir sessizliğe bürünmüş halde. Yağmalanmış bazı mağazaları ziyaret ettim. Zarar gören Türklerle ve İtalyanlarla görüşerek bilgi aldım. Halim Mustafa, bana, tercüman aracılığıyla dükkânında yaklaşık 40 bin Franklık malının yağmalandığını bildiren bir not verdi. Aynı mağazada tabancası için

> kılıf satın alan bir bayan bize yaklaştı ve bir Yunan subayı tarafından soyulduğunu söyledi. Kendisine Yunan Komutanlığı'na müracaat etmesini tavsiye ettim.
>
> Hırsızlıkların büyük kısmı -genellikle- zengin Türklerin evlerine zorla giren silahlı Rumlar tarafından yapılmış ve paraları, mücevherleri ve gümüş takımları tehditle alınmıştır. Bu soygunların çoğu, İngiliz ve Amerikan makamlarına, Yunan Komutanlığına haber vermeleri için bildirildi."[3]

İzmir'e yapılan Yunan çıkartması İtalyan makamları arasında yazışmalara konu olduğu gibi, basın da işgali en ince ayrıntılarına kadar ele alan haberlere yer verdi. İzmir'de Yunan askerleri ve onlarla iş birliği yapan yerli Rumların işledikleri fiillere en çok yer veren gazetelerden biri olan *Il Tempo*'nun sadece bir haberine atıf yapmakla yetineceğiz. İzmir'de yaşananları "İzmir Katliamları (I Massacri di Smirne)" olarak yorumlayan *Il Tempo*, Yunan birliklerinin İzmir'e çıkmasıyla başlayan katliamların Foça ve Urla'ya kadar uzandığını yazmıştır.[4]

Başta İtalyanlar olmak üzere vicdan sahibi Avrupa kamuoyunun ve sağduyulu Avrupalı siyasetçilerin uyarılarına rağmen, Yunan işgali şiddet, yağma, ölüm, sürgün ve tecavüz gibi eylemlerle özdeşleşerek devam etti. Yunanlı işgal güçleri, Türklerin kendilerini "efendi" olarak kabul etmeyeceklerini bildiklerinden, şiddete başvurdular, maddi ve manevi baskının her türlüsünü denediler. Yunan askerleri ve iş birlikçi yerli Rumların mezalimleri İzmir ile sınırlı kalmadı. Yunan birlikleri tarafından işgal edilen Manisa ve Aydın'da da mezalimin her türlüsüne rastlandı.

Aydın, Yunan birlikleri tarafından ilk olarak 27 Mayıs 1919'da işgal edilmiştir. Aydın'da meydana gelen olaylar hakkında tutulan 6 Haziran 1919 tarihli bir günlükteki bilgiler, Yunan işgalini yaşamak zorunda kalan hemen her Anadolu toprağında tekrarlandı. *Il Tempo*'dan verilebilecek bir örnek, olaylara dair genel bir kanaat sağlayabilecektir. Buna göre iki Yunan askeri, bahçesinde zeytin toplamakta olan bir Türk kadına tecavüz etmek amacıyla saldırdılar. Fakat kadının bağırması üzerine olay yerine gelen kişiler kadını,

3 Ernesto Vassalo, "I greci hanno occupato Smirne fra i massacri e i saccheggi", *Il Tempo*, 9 Giugno 1919. İtalyan gazeteci Ernesto Vassalo'nun İzmir'in işgaline dair izlenimleri hakkında bk. Mevlüt Çelebi, "Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir'in İşgali", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C XIX / İzmir'in İşgali Özel Sayısı, 2019, s. 131-154.

4 *Il Tempo*, 10 Giugno 1919.

askerlerin elinden kurtarmayı başardılar. Benzer bir saldırı girişimi de Yorgancı Hacı'nın eşine ve kızına karşı yapıldı. İki kadın, bahçelerine giderken sekiz-on Yunan askerinin tecavüzünden oraya gelen kişilerin yardımları sayesinde kurtuldu. 3 Haziran günü Veli Ağa'nın saatinin ve bir altın lirasıyla ve dört kâğıt lirasının Yunan askerleri tarafından çalındığı[5] bilgisi pek çok yerde ve tarihte gerçekleşen eylemlerdendir.

1919 yılının en dramatik tablosu Menemen'de yaşanmıştır. İzmir'den sonra işgal sahalarını genişletmek isteyen Yunanlar, 12 Haziran 1919 günü Bergama'yı da işgal ettiler. Burada tutunamayan Yunan birlikleri Menemen'e doğru çekilirken, 16-17 Haziran 1919 gecesi Menemen'de büyük bir katliam yapmıştır. Avrupa kamuoyunun da dikkatini çeken ve İzmir'deki İtilaf Devletleri temsilciliklerinin gönderdikleri görevliler aracılığıyla incelemelerde bulundukları Menemen'de, aralarında Kaymakam Kemal Bey'in de bulunduğu yüzlerce Türk katledilmiştir.

Menemen'deki katliam duyulduktan sonra İzmir'deki İtalyan komutanlığı ve temsilciliği olay yerine sağlık malzemesi ve incelemelerde bulunmak üzere görevliler göndermiştir. Menemen'de incelemelerde bulunan Doktor Brunetti ve bir İtalyan subayı, ayın 16'sında Yunan askerlerinin Müslüman halka karşı katliam yaptıklarını, mallarını yağmaladıklarını ve her yeri yakıp yıktıklarını tespit ettiklerini bildirmişlerdir.[6] Bu iki İtalyan subayı, Yunan birliklerinin Menemen'de sistemli bir yağma ve Müslüman halka katliam yaptıklarını gözleriyle gördüklerini ve çoğunluğunu kadın ve çocukların oluşturduğu 200'den fazla ölü ve yüzlerce yaralı saydıklarını da kayda geçirmişlerdir.[7] Bu olayın da gösterdiği üzere, Anadolu'daki İtalyan yetkililer Menemen'de yaşanan katliamı yakından takip ederek kayıt altına almışlardır. Konu hakkında vereceğimiz son kayıt, 6 Temmuz 1919 tarihli bilgi notudur. Nota göre; Bergama'dan kaçan Yunan birlikleri, 17 Haziran'da işgal ettikleri Menemen'de, kaymakam ve ailesiyle 30 kadar memuru ve 300 sivil Türkü öldürdükten sonra evleri yağmalamışlardır.[8]

İtalyan yetkililerin tespitiyle, Yunan kuvvetleri ve Rum halkı birlikte Bergama-Soma arasındaki Türk köylerini yerle bir etmişlerdir. Bununla ve

5 Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Esercito, (USSME), E3-5/3.

6 USSME, E3-4/3; USSME, E8-87/22; USSME, E8-87/30.

7 Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri-Affari Politici, (ASDMAE-AP), 1919-1930, Busta (B) 1644-7738. Roma'dan Paris'teki İtalyan Heyeti'ne, 22 Haziran 1919.

8 ASDMAE-Conferenza della Pace (CP), Pos.16 Turchia, B. 57-50.

Menemen ile diğer yerlerde Türklere yaptıklarından "övünç" duymuşlardır.[9] 1919 yazı Türkler için gerçekten de çok zor bir yıl olmuştur. Bu zorluk, uzun savaş yıllarının getirdiği açlık, kıtlık gibi maddi zorluklarla sınırlı değildi. Asıl katlanılması zor olan, işgalcilerin insanlık dışı uygulamalarıydı.

28 Haziran 1919 tarihli bir belgeye göre İzmir ve Edremit'e asker çıkarmaya devam eden Yunanlılar katliamlara devam etmişlerdir. Belgede verilen rakamlar, Yunan işgalinin korkunç yüzünü de göstermektedir. İzmir'in köylerinde 22 ve Ahmetli'de 45 Türkü öldüren Yunan işgal kuvvetleri, Manisa'da bütün Türklerin evlerini arayarak yağmalamışlardır.[10]

Yunan işgal bölgesini dolaşan İtalyan görevliler de Türklerin maruz kaldığı mezalim hakkındaki tanıklıklarını kayıt altına almışlardır. İzmir İtalyan Temsilciliği görevlilerinden Mario Indelli, Büyük Menderes Vadisi ve Kuşadası'ndan Aydın'a kadar yaptığı kısa gezinti hakkındaki izlenimlerini İzmir Temsilcisi Kont Carlo Senni'ye 29 Haziran 1919'da bir rapor halinde sunmuştur. Indelli adı geçen raporunda; "Aydın'daki çatışmadan ve Nazilli'nin boşaltılmasından bir gün önce Yunan askerlerinin ve sivil Rumların, Karapınar bölgesine büyük zararlar verdiklerini, Germencik-Aydın arasında kalan, Yeniköy, Kadıköy ve Emir köylerini yaktıklarını, Erbeyli, Şevketiye, Tekeler, Dermencik, Ahırköy, Osmanbükü, Kürtler ve Kızılcaköy'de katliam yaparak yaktıklarını"[11] bildirmiştir. Indelli, 13 Aralık 1919'da İstanbul Yüksek Komiserliğine gönderdiği raporda da Yunan askerlerinin ve Rum halkın işgal bölgelerindeki Müslüman halkı katletmeye, işkence etmeye ve çapulculuk yapmaya devam ettiklerini kaydetmiştir. İngiliz, Fransız ve Amerikan meslektaşlarının da kendisininkiler gibi raporlar gönderdiklerini bildiğini not eden İtalyan diplomat, 24 Ekim'de, Karşıyaka'nın dış mahallesinde ikamet eden Kunduracı Ali Bey'in, bazı Rumlar tarafından ağır bir şekilde yaralandığı ve soyulduğunu eklemiştir. Indelli, Yunan askeri ve yerli Rumların başka katliam olaylarından da söz etmiştir. En dikkat çekici bilgi, askerî elbise giyen sekiz Rumun, câmiye topladıkları, Nif (Kemalpaşa) yakınlarındaki Başköy halkının paralarını zorla aldıkları ve eşraftan Sakal oğlu Mustafa'yı ve Ali'nin eşi Dudu Hanım'ı işkenceyle yaraladıklarıdır.[12]

9 ASDMAE-AP, 1919-1930, B., 1644-7738. İzmir'deki İtalyan deniz subayı Grenet'ten Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na, 22 Haziran 1919.

10 USSME, E3-4/3. Rodos'tan Doğu Akdeniz İtalyan Seferi Kuvvetler Komutanı General Giuseppe Battistoni'den Başkomutanlığa.

11 ASDMAE-CP, Pos.16 Turchia, B. 57-50.

12 ASDMAE-CP, Pos.16, Turchia, B. 57-54.

2. İşgal Yılları

Yunan kuvvetleri İzmir'e çıktıktan kısa bir süre sonra işgal sahasını genişletti. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmekte amacı, bölgeyi Yunanistan'a ilhak etmekti. Söz konusu toprakların sahibi olan Türkler, bu gerçeği gördükleri için bütün imkanlarıyla Mustafa Kemal Paşa liderliğinde verilmekte olan Millî Mücadele hareketine destek verdiler. Aynı topraklar için verilen mücadelede Yunanlılar, varlıklarını kabul ettirmek için sert bir yönetim kurdular ve müsamahasız bir işgal siyaseti uyguladılar. Bu genel tablo, Yunan işgali altında kalan bölgelerde ve işgal yıllarında görülmektedir.

Yunanlıların işgal bölgelerindeki zulümlerini yerinde tespit ve kayıt altına almada İtalyan makamlarının önemli bir rolü olduğunu tekrar etmeliyiz. İtalyanların bu işi adeta gönüllü olarak yerine getirmelerinde elbette, İzmir'in kendilerine verilmemiş olmasına verdikleri tepki etkili olmuştur. İlaveten Yunanlıların yaptıklarını tespitte kendilerine haksızlık edildiğini kanıtlama çabası da söz konusudur. Ancak bizim için önemli olan, bir kısmı Türk makamlarına da yansıyan eylemlerin doğruluğu ve kayıt altına alınmış olmasıdır. İtalyan belgeleri de Yunan askerleri ve yerli Rumların Türklere yaptıkları zulmün, Türklerin direnişine paralel olarak attığı ve genişlediği kanaatimizi desteklemektedir.

Ayvalık'tan Menderes bölgesine kadar Yunan işgaline karşı başlatılan silahlı direniş, Yunanlıların öfke ve kin duygularını artırmıştır. Burada da isimlerini şükranla anmamız gereken Albay Ali Çetinkaya'dan Albay Mehmet Şefik Aker'e ve Yörük Ali Efe'den Cafer Ağa'ya kadar asker ve sivil Kuva-yı Milliyecilerle başa çıkamayan Yunan kuvvetlerinin, bunun acısını masum halktan çıkarttıkları görülmektedir.

Osmanlı Jandarma Teşkilatı Bölge Müfettişi Binbaşı Mario Carossini, 11 Ocak 1920'de İzmir İtalyan Delegasyonu'na gönderdiği raporda, "Çok zor şartlar altında yaşayan Türklere karşı Yunan askerlerinin ve askerî elbise giymiş Rumların kötü muamele ve şiddet uygulamalarının devam ettiğini" belirtip şu ibret verici olayı örnek vermiştir: "25 Eylül gecesi, Torbalı Karaköy'e silahlı olarak gelen 15 kişilik çete, Yunan hükümetinin emri. Bir Türkü öldüreceğiz diyerek, Veli Ağa oğlu İbrahim'i öldürdüler".[13] Torbalı civarında benzer bir olay sonraki yılın ilk günlerinde meydana geldi. Üzerlerinde

13 ASDMAE-CP, Pos.16, Turchia, B. 56-45.

Yunan askerî üniforması olan yirmi kişilik bir grup 5 Ocak günü, Torbalı Karakuyu'da halka kötü muamele ve işkence yaptıktan sonra, eşraftan Hafız Süleyman'ı ve kardeşi Mehmet'i yaralayarak 3 bin liralarını gasp ettiler.

8 Ocak'ta askerî üniformalı ve tüfekli 16 Rum, Keçeli'de, içerisinde pek çok insanın bulunduğu camiyi kuşattıktan sonra paralarını alıp bir köylüyü öldürdüler. Aynı köyde bir eşrafın damadı ve 8 aylık hamile olan kızı Fatma da katledilmiştir. Zeybek elbisesi giymiş dokuz Rum 9 Ocak'ta Çambeli köyüne saldırarak halktan zorla 3 bin Türk Lirası almışlardır. Aynı gün, öncekiler gibi Zeybek elbisesi giymiş 8 kişilik başka bir çete, Nif yakınlarındaki Ören'de halktan 4 bin Türk Lirası gasp etmişlerdir. Yoğurtcu ve Demirci köylerinin Müslüman halkının, mallarını satmak için Torbalı pazarına giderken, Yunan askerî üniforması giymiş kişilerden oluşan çete tarafından yolda soyulurken, İzmir merkezine giden yola birkaç dakikalık mesafede olan Karantina'da son iki ayda yirmi ev Rum hırsızlar tarafından soyulmuştur. Urla, Ödemiş, Tire, Bayındır, Nif, Menemen ve Torbalı'daki Türk çiftliklerinde can güvenliğinin olmadığı için buraların %10'nu bile ekilememiştir.[14]

Yunanlıların tahammülsüzlükleri hayatın her alanında kendini göstermiştir. 1920 yılı başında yaşanan bir sansür olayını örnek olarak verebiliriz. İzmir gazetesi Şark'ta 16 Ekim 1919'da Müttefikler arası Sansür Komitesi tarafından kısmen sansür edilerek yayınlanan "Birazcık İtidal" başlıklı makale nedeniyle, Yunan yetkililer, gazetenin Genel Yayın Müdürü Zeki Bey'i, makalenin yazarı Yunus Bey'i ve Sorumlu Müdürü Kenan Bey'i tutukladılar. Adı geçen üç kişinin Yunan Divan-ı Harb'inde yargılanmaları sonucu; Zeki ve Yunus Beyler birer yıl hapis ve iki biner Drahmi para cezasına çarptırılıp Yunanistan'a gönderilirken, sorumlu müdür birkaç gün sonra serbest bırakıldı. İzmir'deki müttefik temsilcileri, Sansür Kurulu tarafından görülen bir yazı nedeniyle adı geçen kişilerin tutuklanmalarını, İzmir Yunan Yüksek Komiseri Aristidis Sterghiadis nezdinde protesto ettiler. Sterghiadis'in; Divan-ı Harb mahkemesinin bağımsız olduğu cevabı vermesi üzerine İzmir'deki müttefik temsilcileri, sorunu İstanbul'daki Yunan ve diğer yüksek komiserlere aktardılar. Bu arada iki gazeteci, Yunanistan'a gönderildi.[15]

14 ASDMAE-CP, Pos.16, Turchia, B. 57-54. İzmir İtalyan Delegasyonundan İstanbul İtalyan Yüksek Komiseri'ne, 16 Ocak 1920.

15 ASDMAE-CP, Pos.16, Turchia, B. 57-52. İstanbul Yüksek Komiseri Maissa'dan Dışişleri Bakanı'na ve Paris'teki İtalyan Heyeti'ne, 8 Ocak 1920.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Anadolu'da Türk ordusunun karşısında yenilgiye uğrayan Yunan ordu birlikleri, bunun intikamını almak için halk üzerindeki baskılarını artırdılar. Yunan askerlerinin bunu yaparken kimi zaman sınırları zorladığı da görüldü. 1921 başlarında yaşanan bir olay, meramımızı anlatmamıza yardımcı olacaktır. Şubat'ın ilk günlerinde Beykoz'daki Yunan Birliği'nin Komutanı Binbaşı Blacopoulos, Ankara Hükümeti'nde Müdafaa-i Milliye Vekili olan Fevzi (Çakmak) Paşa'nın eşi Fıtnat Hanım'a bir temsilci göndererek evini, kendisi kiralamak istediği için, terk etmesini bildirir. Söz konusu evde, Fıtnat Hanım kayınvalidesi Şaver Hanım ile birlikte ve bir kısmında da iki kızıyla yaşayan Ali Bey kiracı olarak bulunmaktadır. Mülk sahibinin kabul etmemesi üzerine ev, 18 Şubat'ta Binbaşı Blacopoulos gönderdiği 7 asker tarafından zor kullanılarak işgal edilir. Osmanlı polisinin müdahalesiyle askerler evi boşaltır. Fakat ertesi gün eve zorla giren bir çavuş komutasındaki 7 Yunan askeri, kiracı Ali Bey'in eşyalarını sokağa atarlar. Zorla eve yerleşen binbaşı herhangi bir kira ödemediği gibi evden kaybolan 3000 Türk Lirası değerindeki gümüş, halı ve manto gibi değerli eşyaların çalınmış olmasından korkulmaktadır.[16]

Yunan işgal kuvvetlerinin tedhişinin Türk ordusunun kazandığı Sakarya Meydan Muharebesi devam ederken arttığı İtalyanların da dikkatini çeker. 14 Ekim 1921 tarihinde Anadolu Jandarma Komutanlığı'ndan Doğu Akdeniz İtalyan Seferi Kuvvetler Komutanlığı'na gönderilen yazıya göre, Yunan birlikleri 4-5 Eylül gecesi Torbalı, Tire ve Ödemiş yakınlarındaki köyleri yakarak tahrip etmişlerdir. Aynı rapora göre Balatçık'tan Aziziye'ye kadar Torbalı civarındaki bütün Türk köyleri 10-11 Eylül gecesi, yaklaşık 100 kişilik Yunan birliği tarafından yakılmış ve tahrip edilmiştir.[17]

Sakarya'daki muharebeyi kaybeden Yunan kuvvetleri, Anadolu'da varlıklarını muhafaza etmek için, halka baskıyı artırarak toplu katliamlara yönelmişlerdir. İzmir İtalya Konsolosluğu, İstanbul Büyükelçiliği'ne gönderdiği 21 Mart 1922 tarihli yazısında yaşanan toplu katliamları bildirmiştir. Buna göre Yunan askerlerinin, Karatepe köyünde aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu sivil halkın büyük çoğunluğunu üç camide toplayarak ateşe vermeleri sonucu 150'den az olmayan sayıda insan yanarak ölmüştür. Aynı yazıya göre Torbalı kazasına bağlı Çakırbeyli, Saipler, Bozköy, Değirmendere, Akçaköy,

16 ASDMAE-Ambasciata d'Italia in Turchia (ASDMAE-AIT), B. 230-2. Müttefiklerarası Polis Kontrolü Heyeti İtalya Temsilcisi Albay Balduino Caprini'den İstanbul Büyükelçisine, 11 Mart 1921.

17 ASDMAE-CP, Pos.16, Turchia, B.57-54, ASDMAE-AP, 1919-1930, B. 1666-7787.

Yeniköy, Cumalıköy ve Tekeköy, Yunan hava saldırısına maruz kalmışdır. Bu köylerden biri olan Değirmendere'de Yunan askerleri, pek çok Türkün sırtına yük hayvanları gibi palan vurarak üstlerine binmişlerdir.[18]

1922 yazı Türk ordusunun bir taarruz hazırlığıyla geçerken, Yunan mezalimi de artmıştır. İzmir Başkonsolosu Kont Carlo Senni, İstanbul'da bulunan İtalya Büyükelçiliği'ne gönderdiği uzun raporda, İtalyan makamlarının tespit ettiği Yunan askerleriyle Rum ve Ermeni çetelerini yaptığı mezalimleri bildirir:

> 1-Çamlar'da iki kasap katledildi.
>
> 2-13 Haziran gecesi Foça yakınındaki Bağarası'nda, Muammer'in evine zorla giren bazı Yunan askeri, eşini, bıçaklayarak vahşice öldürürler. Ertesi gün cesedinde yapılan inceleme sonucunda kadının hamile olduğu anlaşılır. Haziranın ortasına doğru, Bornova yakınındaki Hamidlerde iki Türk katledilir.
>
> 3-Yunan askerleri Torbalı yakınındaki Armutlu ve Tahtacı köylerinde, Türk kızlarını kaçırdıktan sonra ırzlarına geçmişlerdir.
>
> 4-31 Mayıs'ta, Urla'da devriye gezen bir Yunan müfrezesi, 13 yaşındaki Necip isimli bir çocuğu durduk yere öldürmüştür.
>
> 5-Haziran'ın ilk haftasında Ermeni-Rum çeteleri, Akhisar'a 8 km. uzaklıktaki Yumru'da iki değirmenciyi değirmenlerinde katlettiler. Akhisar'a 5 km uzaklıktaki Çağlak Boğazı'nda bir erkek ve bir kadın ve Akhisar'a 12 km uzaklıktaki Gökçe Ahmed köyünde iki erkek bu çeteler tarafından öldürüldü.
>
> 6-Mayıs'ta bir Rum-Ermeni çetesi, Akhisar'a 10 km mesafedeki Sazoba'da, aralarında kadınların da bulunduğu on kadar kişiyi katlettiler.
>
> 7-Ödemiş civarındaki Bademiye, Adagide, Kazganlı ve Yıkıklar köyleri ateşe verilmiştir. Köylerin halkı kayıptır.[19]

3. İşgalin Sonu

Yunan ordusu Anadolu'ya girerken olduğu gibi, Türk ordusu karşısında ağır bir hezimete uğrayıp kaçarken de savaş hukukunu ağır bir biçimde çiğneyen eylemler yapmıştır. Yunan ordusu ve hükümetinin savaş suçu işlediğinin Lo-

18 ASDMAE-AIT, B. 246-4.

19 ASDMAE-AIT, B. 246-6.

zan Anlaşması'nın 59. Maddesi'nde tarihe kayıt düşülerek bırakılmış olması bunların sonucudur.[20] Türk askerinin karşısında mertçe savaşamayan Yunan kuvvetleri, geri çekilirken, her türlü ihlali yapmaktan geri durmamışlardır. Geride mümkün olduğunca tahrip edilmiş kentler, kasabalar, köyler bırakmak için yangın birlikleri kurmuşlardır. Bunun içindir ki Türk ordusu, Yunan birliklerinin geri çekilirken yol üzerindeki yerleşim yerlerini yakmaya fırsat bulamamaları için insanüstü bir gayretle peşlerinden gitmiştir.

Yunan askerlerinin geri çekilirken yaptıkları mezalim hakkında da İtalyan kaynaklarında geniş bilgi bulmak mümkündür. İtalyan makamları, 26 Ağustos 1922 günü başlayan Türk taarruzunu, sonuçları kendilerini de yakından ilgilendirdiği için takip etmişlerdir. Askerî gelişmelerin yanı sıra Yunan ordusunun işlediği fiiller de tespit edilerek kayıt altına alınmıştır.

İzmir Konsolosu Kont Senni, İstanbul Büyükelçiliği'ne 2 Eylül 1922'de gönderdiği telgrafta Uşak'ın tahliye edilmeden önce Yunanlılar tarafından yakıldığını ve halkın öldürüldüğünü bildirmiştir. İtalyan diplomat, Kütahya'nın ve diğer Türk köylerinin de geri çekilirken, sistemli şekilde tahrip edildiği bilgisini de ilave etmiştir.[21] Benzer bilgiler Afyon için de verilmiştir. Yunan ordusunun Afyon'dan İzmir'e çekilirken, pek çok katliam, yağma yaptığının ve kundaklama eylemlerinin güvenilir kaynaklar tarafından söylendiği, geri çekilirken, bütün şehir ve köyleri keyfi olarak ve sistemli bir şekilde yaktıkları bildirilmiştir.[22] İzmir'deki İtalyan subaylarından Viscardi de Deniz Kuvvetleri Bakanlığı'na ve İstanbul'daki Levant Filo Komutanlığı'na 6 Eylül 1922'de gönderdiği telgrafta benzer bilgileri tekrarlamıştır. İtalyan subay, Manisa yakınındaki Alaşehir ve köylerinin, Türk ordusunun önünden düzensiz bir şekilde kaçan Yunanlılar tarafından yakıldığı bilgisini vermektedir.[23] Senni de 7 Eylül 1922'de İstanbul Büyükelçiliği'ne Menemen, Salihli, Turgutlu, Manisa ve buralara bağlı bütün köylerin, İzmir'e doğru kaçmakta olan Yunanlılar tarafından yakıldığını yazmaktadır.[24]

20 Lozan Barış Antlaşması'nın 59. Maddesi şu şekildedir: "Yunanistan, savaş yasalarına aykırı olarak Anadolu'da Yunan Ordusunun veya idaresinin eylemlerinden doğan zararların tamiri mecburiyetini tanır." *Düstur*, Üçüncü Tertip, C 5, (11 Ağustos 1339-19 Teşrinievvel 1340), Necmi İstikbal Matbaası, İstanbul 1931, s. 60.

21 ASDMAE-AIT, B. 251-3.

22 ASDMAE-AP, 1919-1930, B. 1677-7813, USSME, E3-38/12. İzmir Müttefikler arası İrtibat Subayı Yarbay Eduardo Giordano'dan İstanbul İtalyan İşgal Komutanlığına, 4 Ekim 1922.

23 ASDMAE-AP, 1919-1930, B, 1677-7813.

24 USSME, E3-38/1.

İtalyan makamları arasında bu yazışmaların yapıldığı günlerde İtalyan gazeteleri de Yunan askerlerinin kötülüklerine dair haberler veriyordu. *L'Idea Nazionale* Gazetesi kaçan Yunan ordusunun geçtiği bütün köy ve şehirleri yaktığını haber verip İzmir'in de aynı akıbete uğramasından korkulduğunu dile getiriyordu.[25] Bu korku gerçek olmuş ve İzmir'de 13 Eylül 1922 günü başlayıp 16 Eylül'e kadar devam eden büyük yangın, şehri harabe haline getirmiştir. İzmir yangını başka bir araştırmanın konusu olacak kadar kapsamlı bir işgal sonu eylemi olduğu için ayrıntılarına buradaki yerimiz yeterli olmamaktadır. Ancak sadece İzmir Müttefikler Arası İrtibat Subayı Yarbay Eduardo Giordano tarafından İstanbul İtalyan İşgal Komutanlığı'na 17 Eylül 1922'de gönderilen telgraf, İtalyanların kanaati hakkında fikir edinmemize yardımcı olabilir. İtalyan subay, 13 Eylül günü öğleye doğru Ermeni mahallesinde başlayan yangın hakkındaki kanaatinin, pek çok defa yaptıkları gibi, Türklerin gözünün korkutmak isteyen Rumlar ve Ermeniler tarafından çıkarılmış olduğunu yazmıştır.[26]

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrıldıktan sonra hiçbir mağlup ülkenin karşılaşmadığı bir muameleye tabi tutuldu. Bu muamele, mağlup güçler arasında başkenti işgal edilen tek ülke olmasından ibaret değildi. Nitekim Müttefiklerin Avrupa'da kamuoylarından gizleyerek Anadolu'da Yunanistan'ın işgal güçleriyle yürüttüğü vekalet savaşı buna eklenmiştir. Dolayısıyla, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden silinişinde Yunanistan'a özel bir misyon yüklenmek istendi. İngiltere ve Fransa, Çanakkale Muharebeleri'nde ağır yenilgi almış olmalarının da getirdiği hınçla Osmanlı Devleti'ni parçalamada Yunanistan'ı kullanmak istediler. Anadolu'nun parçalanmasında Yunanistan da gönüllü bir rol üstlendi. Yunanistan'ın Batı Anadolu'ya hâkim olarak "vatan" yapma hedefinde İzmir'in işgali çok önemli bir aşama olarak tasarlandı. Bu hedefe ulaşmada, İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Yunanistan'a ihtiyaç duyduğu her türlü yardımı vermesi yeterli değildi. Bu coğrafyada yaşayan milyonlarca Türkün Yunanistan'ın egemenliğinde yaşamayı kabul etmesi gerekiyordu. Bunun mümkün olmadığını en iyi Yunanlılar bildiğinden, Türklere yönetimlerini zorla kabul ettirmek istediler. Son derece zalimane yöntemlerle, sivil halka yönelik katliamları da içerdiği belgelenmiş olan bu işgal döneminin savaş ve imha tekniklerindeki hunharlığın bağlanabileceği nedenler Müttefik propa-

25 *L'Idea Nazionale*, 10 Settembre 1922.

26 ASDMAE-AP, 1919-1930, B, 1677-7813, ASDMAE-AIT, B. 251-3.

gandasıyla alevlenmiş halde, yüzlerce yıl Türk egemenliğinde yaşamış olmalarının intikamını alma isteği sayılabilir.

Yunan mezalimi o dönemde Osmanlı Devleti tarafından İtilaf Devletleri nezdinde protesto edildi ve yabancı dilde yapılan yayınlarla da dünya kamuoyuna duyuruldu.[27] Bunlar ve daha sonra yapılan yayınlar faydalı olmakla birlikte en azından teoride Yunanistan'ın "müttefiki" olan İtalyan makamlarının tespit ettiği Yunan mezalimini de ortaya koymak tartışmaya boyut kazandırmaktadır. İtalyan makamlarının Yunan işgalinin nasıl cereyan ettiğini tespit ve kayıt altına almalarında Müttefiklerin "ortak" olarak Yunanistan'ı tercih ederek kendilerine haksızlık yapıldığını somut örneklerle göstermek gibi bir hedefi olsa da bu kayıtlar mazlum Türklerin yaşadıklarını göstermesi bakımından son derece önemlidir. Askerî ve sivil İtalyan makamlarının bu kapsamlı tespitleri Yunanlıları çok rahatsız etti. Bunun içindir ki, İzmir'de yaşayan İtalyanlar da Yunan yönetiminin baskılarına maruz kaldılar.[28] Baskılara rağmen işgal dönemi sona ererken de İtalyan makamları ve bazı İtalyan gazeteciler, Yunan mezalimi hakkında bildiklerini dünya kamuoyuna duyurmaya devam ettiler.[29]

27 Bu yayınlardan bazıları şunlardır: *Rapports, Officiels reçus desautoritès militaires Ottomanes sur l'occupation de Smirne par les Troupes Hellèniques,* Costantinople 1919; *Rapports, Officiels reçus descautoritès militaires Ottomanes sur l'occupation de Smirne par les Troupes Hellèniques*, Livre II, Costantinople 1919; *Rapports, Officiels reçus desautoritès militaires Ottomanes sur l'occupation de Smirne par les Troupes Hellèniques***,** Livre III, Costantinople 1920; Sublime-Porte Ministère Impèrial Ottoman des Affaires Etrangères; *Atrocitès Grecques, Documents et Rapports Officiels*, Costantinople 1921.

28 İzmir'deki Yunan askeri ve sivil idaresini şiddet ve haksız uygulamalarına maruz kalan İzmir'de yaşayan İtalyanlar, durumu İtalya Dışişleri Bakanlığına bildirdikleri gibi Yunan idaresini de protesto ettiler. *L'Idea Nazionale*, 18 Ottobre 1920.

29 İzmir'in kurtuluşu ve yanması gibi önemli olaylar hakkında İtalyan gazetelerine yazılar gönderdiğini bildiğimiz Filippucci Giustiniani, Yunan işgal bölgelerini de gezerek izlenimlerini çarpıcı bir şekilde kaleme almıştır. Yunanlıların geri çekilirken Manisa, Uşak, Afyon ve Eskişehir'i yaktıklarını ve İzmit bölgesinde bir İtalyan subayının, sadece bir çukurda, aralarında kadınlarla çocukların da bulunduğu cesetlerden 200 kadarını sayabildiğini kaydetmiştir. G. Filippucci Giustiniani, "Dopo l'incendio di Smirne", *Il Messaggero*, 6 Ottobre 1922; G. Filippucci Giustiniani, *Dieci anni di viaggi politici in Oriente, Turchia-Grecia-Egitto-Palestina-Siria (1914-1924),* Casa Editrice M.Carra & C. Di Luigi Bellini, Roma, (ty), s. 251.

Sonuç

Lozan Barış Antlaşması'nı izleyen dönemde Türkiye Cumhuriyeti, Yunanlıların Anadolu'da yaptıklarını alicenap bir şekilde geçmişte bırakarak Yunanistan ile iyi ilişkiler kurmayı tercih etti ve bunu da başardı. İki ülke arasında 1930'larda dostluk ekseninde gelişen ilişkiler, Romanya ve Yugoslavya'nın da katıldığı bir Balkan Antantı'nın temellerinin atılmasını sağladı. 1934 yılından Yunanistan eski Başbakanı Venizelos'un Mustafa Kemal Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü'ne aday göstermesi, ikili ilişkilerde gelinen aşamayı açıkça ortaya koyduğu gibi, Yunanistan'ın da geçmişe bir nokta koyduğunu gösteren bir adım oldu. 1940'larda Anadolu halkı, kendisi yiyecek ekmeğe muhtaçken, Yunan halkına hububat yardımında bulunma cömertliğini gösterdi. Türk milletinin bu soylu davranışlarının ne kadar karşılık bulduğu geçen yılların ardından yerini soru işaretlerine bıraktı. 1994'te, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu topraklarına ayak bastığı 19 Mayıs 1919'u "*Pontus Helenizm'inin Soykırımını Anma Günü*" olarak kabul eden ve Türkiye'yi uluslararası arenada zorda bırakmak için kullanmaya başlayanlara geçmişten gereken ders ve sonuçların çıkarılacağı umuduyla Lozan Anlaşması'nın 59. Maddesi'nin hatırlatılması bugün de gerekmektedir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri

Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Esercito.

Süreli Yayınlar

Il Tempo, 10 Giugno 1919.

L'Idea Nazionale, 2 Dicembre 1919; 18 Ottobre 1920; 10 September 1922.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Atrocités Grecques, Documents et Rapports Officiels, (Greek Atrocities, Official Documents and Reports), Constantinople 1921.

Buzanski, Peter, "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefikler Arası Komisyonun Raporu", çev. Kayhan Sağlamer, *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, C 9-10, S. 49, Ekim 1971, s. 5-10.

Çelebi, Mevlüt, İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922) *Greek Massacre in Anatolia on Italien Archives Documents (1919-1922),* Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2010.

Çelebi, Mevlüt, "İtalyan Arşiv Belgelerinde İzmir'in İşgali", *XIV. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler 9-13 Eylül 2002 Ankara*, III. Cilt, TTK Yayını, Ankara 2006, s. 45-56.

Çelebi, Mevlüt, "İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi", *XV. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler 11-15 Eylül 2006 Ankara*, 5. Cilt, TTK Yayını, Ankara 2010, ss.2335-2350.

Çelebi, Mevlüt, "Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir'in İşgali", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C XIX/İzmir'in İşgali Özel Sayısı, 2019, s. 131-154.

Düstur, Üçüncü Tertip, C 5, (11 Ağustos 1339-19 Teşrinievvel 1340), Necmi İstikbal Matbaası, İstanbul 1931.

Giustiniani, G. Filippucci, "Dopo l'incendio di Smirne", *Il Messaggero*, 6 Ottobre 1922.

Giustiniani, G. Filippucci, *Dieci anni di viaggi politici in Oriente, Turchia-Grecia-Egitto-Palestina-Siria (1914-1924),* Casa Editrice M.Carra & C. Di Luigi Bellini, Roma, (ty), s.251.

Rapports, Officiels reçus des autorités militaires Ottomanes sur l'occupation de Smirne par les Troupes Hellèniques, (Reports, Officials received from the Ottoman military authorities on the occupation of Smirne by the Hellenic Troops),Costantinople 1919.

Rapports, Officiels reçus des autorités militaires Ottomanes sur l'occupation de Smirne par les Troupes Hellèniques, (Reports, Officials received from the Ottoman military authorities on the occupation of Smirne by the Hellenic Troops), Livre II, Costantinople 1919.

Rapports, Officiels reçus des autoritès militaires Ottomanes sur l'occupation de Smirne par les Troupes Hellèniques, (Reports, Officials received from the Ottoman military authorities on the occupation of Smirne by the Hellenic Troops), Livre III, Costantinople 1920.

Turan, Mustafa, "İstiklâl Harbi'nde "Müttefikler Arası Tahkik Heyeti" Çalışmaları, Raporu ve Tahkikat Neticesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, S. 4, Kasım 1991, s. 695-722.

Vassalo, Ernesto, "I greci hanno occupato Smirne fra i massacri e i saccheggi", *Il Tempo*, 9 Giugno 1919.

Italian Witnesses of Greek Massacre in Anatolia

Mevlüt Çelebi*

Abstract

Occupation is not a desirable situation for whatever reason and by which country. In 1919, Izmir and a large area of Western Anatolia were occupied by the Greeks. The reason for the occupation was the claim that the Turks carried out massacres against the Greeks in Izmir and the region. This decision, made by England, France and the United States at the Paris Peace Conference, was also accepted by the Italians. The Greeks committed such great massacres in their occupation that started with Izmir on May 15, 1919 that even the countries that gave permission for the occupation could not stand by. These countries, which felt responsible for what happened, formed a delegation. This delegation consisting of British, French and Italian generals under the chairmanship of American Admiral Mark Lambert Bristol made various investigations in the Greek-occupied areas of Anatolia in the summer of 1919. This delegation, which listened to many witnesses, published a report and announced that Greece was responsible for the negative situation in Anatolia.

Izmir was first promised to Italy with the secret agreements signed during the war. The Italians did not forget the injustice done to them and recorded every move of the Greek occupation forces in order to prove the wrongness of sending Greece to Anatolia. Italy; While documenting the Greek atrocities, she was showing that he was right to oppose their occupation of Izmir. Despite this, it is not overlooked that the Italians are meticulous. Before taking action according to the notes given by the Ottoman Government and other Turkish authorities on the subject, the Italians must have done a research themselves. So, we preferred documents that mention the atrocities

* Prof. Dr., Ege University, Faculty of Literature, Department of History, Izmir/TÜRKİYE, mevlut.celebi@ege.edu.tr ORCID: 0000-0001-8244-661X
DOI:10.37879/9789751758866.2024.551

detected by the Italians themselves, rather than the atrocities expressed by the Turkish authorities in their notes. These documents were sent to the relevant authorities in Istanbul or Rome by journalists, military officers and Italian diplomats stationed in Izmir.

In our paper, we will examine the Greek atrocities in Anatolia according to the Italian archival documents. We will do it by sampling, not all of the investigations and the events witnessed by the Italian authorities.

Keywords: Anatolia, İtalians, Greek Massacre, Greece, Occupation.

Anadolu'da Yunan Mezaliminin İtalyan Tanıkları

Öz

İşgal, hangi gerekçeyle ve hangi ülke tarafından yapılırsa yapılsın arzu edilen bir durum değildir. 1919'da İzmir ve Batı Anadolu'nun geniş bir bölgesi Yunanlılar tarafından işgal edildi. İşgal gerekçesi, İzmir ve bölgede Türklerin Rumlara karşı katliam yaptıkları iddiasıydı. Paris Barış Konferansı'nda İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından verilen bu karar, İtalyanlar tarafından da kabul edildi. Yunanlılar 15 Mayıs 1919 günü İzmir ile başlayan işgallerinde öylesine büyük katliamlar yaptılar ki, işgal iznini veren ülkeler bile seyirci kalamadılar. Yaşananlardan dolayı sorumluluk hisseden bu ülkeler bir heyet oluşturdular. Amerikalı Amiral Mark Lambert Bristol başkanlığında İngiliz, Fransız ve İtalyan generallerden oluşan bu heyet 1919 yazında Anadolu'da Yunan işgali altındaki bölgelerde çeşitli incelemeler yaptı. Pek çok tanığı dinleyen bu heyet bir rapor yayınladı ve Anadolu'daki olumsuz durumun sorumlusunun Yunanistan olduğunu duyurdu.

İzmir savaş sırasında imzalanan gizli antlaşmalarla önce İtalya'ya vaat edildi. Buna rağmen İngiltere, Müttefiklerinin, Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesine izin vermesini sağladı. İtalyanlar, kendilerine yapılan haksızlığı unutmadılar ve Yunan işgal kuvvetlerinin her hareketini kayıt altına aldılar. İzmir'in işgalinde, limandaki İtalyan savaş gemilerinden Roma'ya gönderilen raporlarla işgal saat saat kayıt altına alındı. İtalya; Yunan katliamlarını belgelendirirken, bir yerde onların İzmir'i işgal etmelerine karşı çıkmakta haklı olduğunu göstermiş oluyordu. Buna rağmen İtalyanların titiz davrandıkları gözden kaçmamaktadır.

Osmanlı Hükümeti ve Anadolu Türk halkı İzmir'in işgaline ve Anadolu'daki Yunan zulmüne karşı tepkisini dünya kamuoyuna İtalya aracılığıyla duyurmuştur. İstanbul Hükümeti ve Aydın Vilayeti'nin, Anadolu'daki Yunan mezalimi hakkında İtalyanlara pek çok nota verdiklerini gördük. Ancak İtalyanlar, Osmanlı Hükümeti'nin ve diğer Türk makamlarının konu hakkında verdikleri notalara göre işlem yapmadan önce, mutlaka kendileri de bir araştırma yapmışlardır. Biz de Türk makamlarının verdikleri notalarda dile getirdikleri zulümleri değil, İtalyanların kendilerinin tespit ettikleri mezalimlerden söz eden belgeleri tercih ettik. Bu belgeler gazeteciler, subaylar ve İzmir'de görevli İtalyan diplomatlar tarafından İstanbul'a İtalya Yüksek Komiserliğine ya da Roma'ya ilgili makamlara gönderilmiştir.

Bildirimizde Anadolu'daki Yunan mezalimini İtalyan arşiv belgelerine göre inceleyeceğiz. İtalyan yetkililerin incelemeleri ve tanık oldukları olayların tamamını değil, örnekleme yöntemiyle yapacağız.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, İtalyanlar, Yunan Mezalimi, Yunanistan, İşgal.

Introduction

Especially during the history of the last 100 years or so, the Turkish people have experienced many humanitarian crises. The mildest impact was to be exiled from their beloved homeland but the most serious effects were experienced by those living under inhumane captive conditions that shattered the norms of human dignity. Some of the worst burdens were borne by Turks migrating to Anatolia from a vast region ranging from the Caucasus to the Balkans, and from the Islands to the Near East. The migration happened almost instantaneously with the immediate acknowledgment of defeats in war, giving those impacted little if any time to prepare to gather whatever belongings they could carry and escape to safety in the Anatolian lands. The Balkan Wars left traumatic scars that are still felt more than a century later. However, after their defeat in World War I, Turks living in Anatolia faced the danger of losing their homeland while they grieved the loss of loved ones and their livelihood in a war that seemed endless.

The United Kingdom, France, Russia and Italy had reached an agreement about the collapsed Ottoman Empire, through secret treaties they signed while World War I was still being fought. After the Bolshevik Revolution in Russia, when the terms of the secret treaties were made public did everyone realize that the partitioning of territories which once encompassed the Ottoman Empire did not change the intentions and decisions of other

countries, except for Russia, which was undergoing its own dramatic transformations. The secret treaties became the geopolitical foundations for the United Kingdom, France and Italy against a debilitated Ottoman Empire. The biggest snag came with the proposed partitioning of Anatolian lands.

Izmir was promised to Italy with the secretly negotiated Treaty of London of 26 April 1915, signed as the arena of the WWI conflict expanded. However, the land also was promised to Greece in 1917 in exchange for its entering the war on the Allied Powers side. In a dispute between Italy and Greece the erupted at the post-war Paris Peace Conference, the United Kingdom -then the leading geopolitical power in the world- supported Greece because it preferred a dependent Greece instead of Italy gaining a stronger presence in the Mediterranean. With the support of France and the United States, joining the United Kingdom, Greece set foot on Anatolian lands in Izmir, on 15 May 1919. Greece came to Anatolia to make Izmir and its wealthy hinterlands part of its own homeland. Recognizing the domination by Turks for centuries, they knew that it was not possible for Turks to accept Greek domination and thus Greece's action led to violence. In the three and a half years spent in Anatolia attempting to break Turkish resistance, Greece committed atrocities that prompted reactions from even the states that dispatched them to Izmir and observers from neutral countries. Massacres carried out by Greek troops, in cooperation with Anatolian Greek gangs, were protested by the Ottoman government. However, the Allied Powers, which allowed Greek troops to occupy Izmir on their behalf, did not ignore the war crimes committed by Greek soldiers and Anatolian Greeks. Upon the insistence of the Italians, a commission chaired by the American High Commissioner Admiral Mark Lambert Bristol was established at the Paris Peace Conference. The Inter-Allied Commission of Inquiry, which held its first meeting on 12 August 1919, completed its site investigations in Anatolia on 15 October 1919. After its investigations in areas occupied by Greece, the Commission declared in its report that Greece was responsible for the situation in Anatolia.[1]

1 For the report published by the Inter-Allied Commission of Inquiry, headed by American Admiral Mark Lambert Bristol, see: Peter Buzanski, "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefikler Arası Komisyonun Raporu" trans. Kayhan Sağlamer, *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, Vol. 9-10, No. 49, October 1971, pp. 5-10; Mustafa Turan, "İstiklâl Harbi'nde 'Müttefikler Arası Tahkik Heyeti Çalışmaları, Raporu ve Tahkikat Neticesi", *Ankara* Üniversitesi *Türk* İnkılâp *Tarihi Enstitüsü Dergisi*, No. 4, November 1991, pp. 695-722. The

It is evident that terms such as "Atrocità (brutality)", "Eccidio (massacre)", "Crudeltà (brutality)", "brigantaggio Greco (Greek Bandit)" and "atrocità Greche (Greek atrocities)" are used throughout the subject sections of the reports sent by Italian authorities regarding the acts committed by Greek occupation forces. One of the points that draw attention in the Italian documents is that Greeks living in Anatolia also joined these efforts, which were not limited to the occupation of Izmir.

Anatolian Greeks often participated in violent acts while wearing Greek military uniforms. It is evident that Greek authorities in Anatolia tolerated what Anatolian Greeks did to Turks, which was indeed utterly shocking, considering that they had lived together for hundreds of years. Many documents cite consistently that Greek soldiers and Anatolian Greeks cooperated and engaged in banditry even as they were dressed as military personnel. The Italian documents also indicate that Anatolian Greek pastoral and religious authorities were also at the forefront in the movements against Turks. The atrocities committed against Turks included material and moral oppression, such as arbitrary and brutal killings, stealing and looting, kidnapping, imprisonment, rape, banditry, the destruction of Islamic mosques, and defilement of the Qur'an.

It would be correct to divide the Italian documents about the massacres of the Greeks and the native Greeks in Anatolia into two. The first category includes the documents of various complaints that the Ottoman Government and the Turkish people sent to Italian authorities, of whom they felt the closest and most comfortable among the Entente States, concerning incidents of Greek persecution, The second category of documents concerns Greek atrocities that the Italians detected and confirmed without any outside prompting or reporting. Italy has never forgotten nor forgiven what it sees as an egregious error that Izmir, which was promised via secret negotiations to them by the Treaty of London and the Agreement of Saint-Jean-de-Maurienne signed during World War I, was given instead to Greece because the United Kingdom exerted its geopolitical influence. Italians did their utmost to record every act of violence and crime perpetrated by Greeks in Anatolia. Their purpose was to show that their allies were responsible for what happened. Thus, the Italians wanted to demonstrate with facts and documents

report, which was prepared as a result of the inspections of the Bristol delegation, was echoed in Italian newspapers with the emphasis that Greeks were responsible for what happened in Anatolia. *L'Idea Nazionale*, 2 Dicembre 1919.

the consequences of the error made by giving Izmir and its surroundings to the Greeks, even though Italians had been promised it. The documents for this research come from the archives of the Italian Ministry of Foreign Affairs and the Italian Army.

It is not the intention to address in this short article the whole scope of the Greek occupation in Anatolia. Rather, it is to address the atrocities Greeks committed during their occupations in Anatolia, especially in Izmir, as covered in previously published materials and which have been documented in reports made available by Italian authorities.[2] This article will summarize general evaluations along with examples about the atrocities committed by Greek soldiers and Anatolian Greeks who cooperated with them.

1. Greek Occupation

Although it had previously been promised to Italy, Izmir was occupied by Greek troops on 15 May 1919, because the United Kingdom preferred the presence of a weaker, dependent Greece rather than a comparably stronger Italy in the Eastern Mediterranean. The occupation turned quickly into a landscape of great carnage and looting soon after the first bullet was fired, the circumstances about which historians and scholars continue to debate. This will not be repeated here, as researchers have addressed and analyzed the outputs obtained in prior studies of Italian archives which have been published. In presenting new findings, this article will cite and quote Italian journalist Ernesto Vassalo, without any comment or additional context to what he wrote about what he witnessed during the occupation. Journalists who are wartime correspondents such as Vassalo become vital eyewitnesses, who by virtue of their professional training, document details that essentially frame the first draft of the historical chronicle of major events. Vassalo was in Izmir on the first day of the occupation and described what happened after the panic when the first bullet was fired. Vassalo's attention to detail is scrupulous, chronicling the scene for the reader who can easily visualize the violent chaos that erupted even without the benefit of photographs.

2 See some of my publications are as follows: Mevlüt Çelebi, İtalyan *Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922)* (Grek Massacres in Anatolia in Italian Archive Documents (1919-1922), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010; Mevlüt Çelebi, "İtalyan Arşiv Belgelerinde İzmir'in İşgali", *XIV. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler 9-13 Eylül 2002 Ankara*, Vol. III, TTK Yayınları, Ankara 2006, pp. 45-56; Mevlüt Çelebi, "İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi", *XV. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler 11-15 Eylül 2006 Ankara*, Vol. V, TTK Yayınları, Ankara 2010, pp. 2335-2350.

Note that the journalist's focus is on comprehensive factual accuracy, free of censorship or restrictions that later generations of wartime correspondents would experience as embedded professionals in the midst of military conflict:

"The Hunt for Turks"

Scenes: After a brief clash that took place in Konak Square, the area was left to a large number of Greek soldiers and Anatolian Greeks - registered by Allied and senior Greek officials. Hundreds of well-equipped Greek soldiers in the area full of trees immediately began firing at their enemies. Although they had very few casualties - two Greek soldiers had been killed - Greek troops had legitimized all acts of violence against the attackers. They could bomb the barracks, kill everyone they caught. But when a small number of soldiers, as well as civilians including children and women, who were in the barracks and around the governor's Office surrendered, they were subjected to all kinds of insults which should not have been flung by Greek soldiers who have set foot in Anatolia, in line with the Wilson Principles.

As soon as the fire ended, a mass arrest of Turks began. Those arrested were in large groups, with their hands on their heads, wounded in the first round of fire and taken to hospital, or as they were leaving the barracks. They were met with saliva and insults, sharp-pointed pieces of metal or butts and hilts. They were in the middle of the soldiers carrying bayonets. They were directed to Greek ships where no preparation was made for its use as a detention centre. They often had to yell "Zito Venizelos!" three times. The voices of terrified and frightened elderly, women and Turkish soldiers could be heard: Venizelos! The torture of prisoners on the streets has increased. The Anatolian Greek crowd was laughing at them. The prisoners could barely walk, with blood dripping from their wounds and bruises and they were asking for mercy. The prisoners walking among the Greek soldiers on the shore were being shot at with firearms from the windows of some Anatolian Greek houses. Many local Anatolian Greeks dressed as soldiers were excited at the thought of slaughtering Turks. Wearing fez was a reason to be killed. If the Turks were spotted trying to flee or running to boats, they were shot at. The precious belongings of those who fell on the ground – shot dead or only injured - along the waterside named as Kordon, were taken away from them and they were thrown into the sea. On the main street, an allied officer saw an

Anatolian Greek, approached a Turkish man -wrists handcuffed and detained- between two Greek soldiers and shot him in the back of the head from behind. Anatolian Greek youth were having fun.

Like other prisoners, a Turkish lieutenant colonel -who was dripping blood- was pushed forward by Greek soldiers. He was seen falling on one of his knees. Along the docks, there were a small Turkish fishing boat, a reconnaissance vessel with a British officer taking snapshots, and other ships, including the Italian warship Bronzetti. The Turkish Officer, who was over 50 years old, exhausted and in pain, fell on the ground a few meters away from Bronzetti, where Commander Soldati, Control Officer Grenet (a captain of the Italian Navy and the Inter-Allied Maritime), Major Mario Carossini (Inter-Allied Control Officer for the Turkish Gendarmerie), and other commanders were present. Greek soldiers passing by the Turkish officer kicked him, mocked him. Our people, who saw this scene, felt pain because they were unable to intervene - due to the order of the British Admiral to the Allied sailors that they would not interfere. There, a Greek soldier approached the elderly Turkish Officer - moaning on his knees - drank the water he brought to his mouth with his palms, and stuck his bayonet to the Turkish Officer's back. There was a Greek officer nearby, but he remained indifferent. Our Commander Grenet could not stand that anymore and went down to the dock. He approached the Greek officer and asked him to order his soldiers to avoid such extreme behaviour. The Greek officer, with a cold expression, replied that it was not his job. Major Carossini, who had held important positions in the East and spoke Greek, came down and reminded Greek troops of their duties towards prisoners and especially towards those who are wounded, in their own language. Meanwhile, the Turkish officer was carried by our sailors to the deck of our ship Duilio, where a doctor was on duty. He was later transferred to a hospital in the city.

Violence and persecution against Turks continued on 15 May and beyond. Some were defended and released by French or American officers. Some of the Anatolian Greek people pursued personal revenge. They helped Greek soldiers to arrest Turks and thus, their great hatred of the Turks found a space to explode. The Anatolian Greeks were seen walking around on their own or led by Greek patrols. Especially at night, they broke into the homes of Muslims and Europeans - particularly Italians - under the pretext that they were searching for Turks who were hiding.

Different and exaggerated figures are given about the number of deaths which occurred on the night of 15 May. Reliable sources assured me of the following death toll: 300 Turks, 100 Anatolian Greeks and 2 Greek soldiers."

In this excerpt, Vassalo documents the looting that occurred as Turks were being arrested throughout the city, and this report comes on the third day of the occupation. He specifies that the looters came from "Greek mobs:"

"Looting"

At the same time, while Turks were arrested everywhere, Turkish shops in many parts of the city were being looted. The city was abandoned to the greedy and thieving Greek mobs. The doors were broken, everything that lowlifes could do was done. Turkish police were either arrested or they disappeared. Murderers and thieves dominated the city. Around twenty Italian shops and some British and French shops were also looted. Those of the Greeks were saved. These shops were marked by their owners by hanging cards with a Greek flag on their doors. Jews and Armenians drew their own emblems to their doors to show that they are not Turkish shops. This morning, 18 May, most of the shops are still close, the streets where the trading businesses are located are still secluded, a sinister silence reign in everywhere. I have visited some looted shops. I have been briefed by some Turks and Italians who suffered from the looting. Halim Mustafa, gave me a note through his interpreter stated that goods worth about 40,000 Francs was looted in his shop. A lady who bought a holster for her pistol in the same store approached us and said she was robbed by a Greek officer. I advised her to report the matter to the Greek Military Command.

Most of the thefts were committed by armed Greeks who broke into homes of wealthy Turks - usually - and their money, jewellery and silverware were taken under threat. Most of the thefts were reported to British and American authorities to be communicated to Greek Military Command."[3]

3 Ernesto Vassalo, "I greci hanno occupato Smirne fra i massacri e i saccheggi", (The Greeks occupied Smyrna amidst massacres and looting), *Il Tempo*, June 9, 1919. Impressions of Ernesto Vassalo, an Italian journalist, about the occupation of Izmir see: Mevlüt Çelebi, "The Occupation of Izmir according to an Italian Journalist", Çağdaş *Türkiye Tarihi Araştırmaları*

The Greek landing at Izmir was cited in volumes of correspondence being exchanged among Italian authorities and the press also covered the occupation in as much detail as possible. This article cites a representative report from Italian newspaper *Il Tempo*, one of the newspapers that addresses the atrocities of the occupation. This *Il Tempo* report, which labels the violence in Izmir as "Izmir Massacres" (I Massacri di Smirne), indicates that the massacres eventually were extended to Foça and Urla.[4]

Despite the warnings of conscientious European public opinion and right-minded European politicians – Italians, in particular – no action followed to stem quickly the violence and atrocities of the Greek occupation forces. The occupying forces resorted to violence because they knew that Turks would never accept the Greek as superior authorities and, therefore, they anticipated the resistance as legitimizing their acts of physical and moral oppression. The horrors of Izmir extended to Manisa and Aydın, which also were occupied by Greek troops.

Aydın was occupied by Greek troops on 27 May 1919. Information located in a diary entry dated 6 June 1919, about the events that took place in Aydın, was repeated and eventually shared in nearly every Anatolian land space that would be subjected to the Greek occupation. Therefore, a single comprehensively reported example from *Il Tempo* would be enough to frame the general outlook of what the occupation had wrought. According to the highlighted report, two Greek soldiers attacked and rape a Turkish woman who was picking olives in her garden. But when the woman shouted for help, the people who came to the scene managed to save the woman from the soldiers. A similar attempt occurred against a Turkish family (Yorgancı Hacı), targeting the wife and daughter. These two women narrowly escaped from being captured and rape by eight or ten Greek soldiers on their way to their garden, thanks to the vigilance of neighbors who came to the family's aid. The newspaper account also indicated instances of robbery, including a watch belonging to Veli Ağa and one gold lira and four paper liras, which were stolen by Greek soldiers on June 3, nearly three weeks after the occupation began. These acts were perpetrated continuously in different places on different dates.[5]

Dergisi, Vol. XIX, Issue Special Edition on the Occupation of Izmir, 2019, pp. 131-154.

4 *Il Tempo*, June 10, 1919.

5 Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Esercito (Historical Office of the Army General Staff), (USSME), E3-5/3.

The most dramatic event of 1919 occurred in Menemen. The Greeks, who intended to expand their occupation areas after taking control of Izmir, also occupied Bergama on 12 June 1919. The Greek troops, which had failed to secure Menemen and were forced to retreat, massacred hundreds of Turks as the military units made their way back to Izmir, on the night of 16 June 1919 and continuing into the early hours of the following day. Among the fatalities was the District Governor Kemal Bey. Representatives had been sent to by the Allied Powers in Izmir to investigate the events that compelled attention across the continent.

After hearing of the massacre in Menemen, the Italian command and representation in Izmir sent health supplies and officials to investigate. Doctor Brunetti and an Italian officer who conducted investigations in Menemen confirmed that Greek soldiers massacred Muslims, looted their property and destroyed everything there.[6] These two Italian officials also reported that they had witnessed Greek troops committing the atrocities, and they counted more than 200 dead and hundreds of injured, mostly women and children.[7] As this case shows, Italian officials in Anatolia had been closely followed the massacre in Menemen. The last record on the subject is an informational note dated 6 July 1919. According to this note, Greek troops fleeing from Bergama looted houses after they killed about 30 officers and 300 Turkish civilians in Menemen, starting from the occupation on 17 June 1919.[8]

According to the Italian authorities, the Greek and Anatolian Greek forces laid waste to a path of Turkish villages between Bergama and Soma. They indicated their pride of what they had inflicted upon the Turks in Menemen and many other places.[9] The summer of 1919 was filled with hardships for Turks, as famine and food and product shortages were exaggerated by the

6 USSME, E3-4/3; E8-87/22; E8-87/30.

7 Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri-Affari Politici, (Historical Diplomatic Archive of the Ministry of Foreign Affairs-Political Affairs Section), (ASDMAE-AP), 1919-1930, (Turchia/Türkiye 1919), Busta: (File): 1644-7738. From Rome to the Italian Delegation in Paris, June 22, 1919.

8 Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri-Conferenza della Pace, (Historical Diplomatic Archive of the Ministry of Foreign Affairs- Peace Conference, (ASDMAE-CP), Pos.16 Turchia (Türkiye), Busta: (File), 57-50.

9 ASDMAE-AP. 1919-1930, (Turchia/Türkiye 1919), Busta: (File), 1644-7738. From Grenet, an Italian navy officer in Izmir to Navy Command 22 June 1919.

interruptions of the prolonged war. The occupiers' atrocities amplified the horrors of which the Turks were experiencing.

According to a document dated 28 June 1919, Greek military officials who continued to deploy troops to Izmir and Edremit had approved de facto extending the massacres. The statistics in this document summarize the brutalities: Greek occupation forces killed 22 Turks in the villages of Izmir and 45 in Ahmetli and searched and ransacked the homes of all Turks in Manisa.[10]

Italian officials who travelled around the Greek occupation area also recorded the testimonies of Turks about the atrocities they suffered. Mario Indelli, one of the officers of the Italian representation in Izmir, relayed his impressions to the Izmir Representative Count Carlo Senni on 29 June 1919, about his short trip from the Büyük Menderes Valley and Kuşadası to Aydın. Indelli said in his report: "The day before the battle in Aydın and the evacuation of Nazilli, Greek soldiers and civilian Anatolian Greeks inflicted great damage to the Karapınar region" and that "they burned the villages of Yeniköy, Kadıköy and Emir situated between Germencik and Aydın, burned and committed massacres in Erbeyli, Şevketiye, Tekeler, Dermencik, Ahırköy, Osmanbükü, Kürtler and Kızılcaköy."[11]

In his report to the Istanbul High Commissioner on 13 December 1919, Indelli stated that Greek soldiers and the Anatolian Greek people continued to murder, torture and maraud the Muslim people in the occupied areas. Writing that he was aware that his British, French and American colleagues had dispatched similar reports, the Italian diplomat added that on 24 October 1919, Ali Bey, a shoemaker who resided in Karşıyaka's outer quarter, was severely injured and robbed by Anatolian Greeks. Indelli also mentioned other massacres perpetrated by Greek soldiers and Anatolian Greeks. The most remarkable information is that eight Anatolian Greeks wearing military garb forcibly took money from the people of Başköy near Nif (Kemalpaşa), whom they gathered in a mosque, and tortured Sakaloğlu Mustafa, who was one of the notables there, and Ali's wife Dudu Hanım.[12] While such a document specifies individual names and incidents, it also exemplifies the extent of the brutalities inflicted about others and at a magnitude that

10 USSME, E3-5/3. From General Giuseppe Battistoni, Commander of the Italian Expeditionary Forces in Rhodes to the Supreme Command 28 June 1919.

11 ASDMAE-CP, Pos.16 Turchia (Türkiye), Busta: (File), 57-50.

12 ASDMAE-CP, Pos.16 Turchia (Türkiye), Busta: (File), 57-54.

undoubtedly shocked Italian journalists and authorities who had observed the impact and aftermath of the occupation.

2. Years of Occupations

Shortly after the Greek forces arrived in Izmir, they expanded the occupation zone, with the objective of eventually annexing the region to Greece. The Turks, who rightly had territorial claims to Izmir and the surrounding areas, supported the movement for the national struggle and independence with their hearts and souls under the leadership of Mustafa Kemal Pasha. To counter this rising sense of Turkish nationalism, the Greek occupiers installed harsh, intolerant administrative rule, of which Italian authorities observed and recorded. Italians accepted this role voluntarily, given that they had expected Izmir to come into their hands as promised n the treaty. Italian officials confirmed what Turkish authorities had recorded as well in detailing the atrocities being carried out against innocent Turkish residents. The Italian archives also support the Turkish view that the persecution by Greek soldiers and Anatolian Greeks expanded in parallel with the activities of the Turkish resistance.

Turks mounted an armed resistance stretching from Ayvalık to the Menderes regions and it is evident that Greek forces retaliated with brute anger and hatred against civilians, given their ineffectiveness to repel the soldiers and civilian members of Kuvâ-yı Milliye. Among the leaders of the resistance unit were like ranking officers including Ali Çetinkaya, Mehmet Şefik Aker, Yörük Ali Efe and Cafer Agha, whose names have been recorded with gratitude in the historical chronicle of the events in Izmir and nearby areas.

In a 11 January 1920 report to the Italian delegation in Izmir, Major Carossini, regional inspector of the Ottoman gendarmerie, stated that "the ill-treatment and violence of Greek soldiers and Anatolian Greeks wearing military clothes continue against the Turks living under very difficult conditions." One event in the report was striking for its detail: On the night of 25 September [1919], an armed gang of 15 came to the town of Torbalı Karaköy, claiming, "By order of the Greek government, we will kill a Turk," and they subsequently killed İbrahim, Veli Ağa's son, without previous cause.[13]

A similar incident around Torbalı occurred in the early days of the following year. On 5 January, a group of twenty people wearing Greek military uni-

13 ASDMAE-CP, Pos.16 Turchia (Türkiye), Busta: (File), 56-45.

forms injured Hafez Süleyman and his brother Mehmet and extorted three thousand lira from them, after mistreating and torturing the residents in the town.

The report cited numerous instances of atrocities. On 8 January, sixteen Anatolian Greeks in military uniforms and rifles surrounded a mosque in Keçeli, which was filled with members, and took their money before killing a villager. In the same town, a notable resident's son-in-law and daughter (Fatma), who was eight months pregnant, were murdered indiscriminately. Nine Greeks wearing Zeybek clothes attacked the Çambeli village on the following day, forcibly taking 3,000 Turkish Lira from residents. The same day, another gang of eight people, also dressed in Zeybek clothes, extorted 4,000 Turkish lira from people in Ören near Nif. Muslim residents in the Yoğurt and Demirci villages were robbed on the road by a gang of people dressed in Greek military uniforms as they made their way to the market to sell their goods. Twenty houses in Karantina, a few minutes from the road to the center of Izmir, were robbed by Anatolian Greek thieves within a two-month period. Not even 10 percent of the farms could be tilled for the growing season, as there was no assurance of safety for Turkish farms in Urla, Ödemiş, Tire, Bayındır, Nif, Menemen and Torbalı.[14]

The agricultural economy critical to their livelihood had been halted by unchecked atrocities perpetrated by the Greek occupiers.

No area of community life and activity was left untouched, including censored publications. An article titled, *Birazcık İtidal* (A Little Bit Calm), was published but partially censored by an Allied Censorship Committee in the Izmir newspaper *Şark* on 16 October 1919. As a result, Greek officials arrested Zeki Bey, the editor-in-chief of the newspaper; Yunus Bey, the author of the article, and Kenan Bey, the managing director. After a trial in the Greek Court of War, Zeki Bey and Yunus Bey were sentenced to one year in prison and a fine of 2,000 drachma each, and sent to Greece, while the managing director was released a few days later. Allied representatives in Izmir protested the arrests before the Greek High Commissioner Aristidis Sterghiadis, noting that the Allied committee already had reviewed the article. Upon Stergiadis's reply that his court proceedings operate independently of such precedents, the Allied representatives in Izmir submitted the issue to

14 ASDMAE-CP, Pos.16 Turchia (Türkiye), Busta: (File), 57-54. From the Izmir Italian Delegation to the Istanbul High Commissioner, 16 January 1920.

Greek and other High Commissioners in Istanbul. Meanwhile, two journalists were sent to Greece.[15]

As we have pointed out above, being defeated in Anatolia by the Turkish army, Greek army troops doubled down on their presence in the occupied territory. Çakmak Pasha, who was the national defence minister of the fledgling Ankara government, ordered a woman to leave her house because he wanted to rent it for himself. In the house, Fitnat Hanım was living with her mother-in-law (Şaver Hanım), and a portion of the house was rented by Ali Bey, who was living there with his two daughters. When the landlord refused, seven Greek soldiers were sent to the house by Major Blacopoulos, and they seized the house by force on 18 February 1920. With the intervention of the Ottoman police, the soldiers were forced to evacuate the house. But the next day, seven Greek soldiers, this time under the command of a sergeant, entered the house by force and threw the tenant's belongings (Ali Bey) on the street. The major, who settled in the house, did not pay any rent and it was feared that valuables such as silverware, carpets and coats worth upwards of 3,000 Turkish Lira had been stolen from the home.[16]

In addition to domestic evictions, Italians traced the horrors of the occupation as they were intensified after the Turkish army won the prolonged Battle of Sakarya. According to a letter sent from the Anatolian Gendarmerie Command to the Eastern Mediterranean Italian Expeditionary Command on 14 October 1921, Greek troops destroyed the villages near Torbalı, Tire and Ödemiş on the night beginning 4 September. According to the same report, every Turkish village near Torbalı, ranging from Balatçık to Aziziye, was burned and destroyed a week later by Greek troops number approximately 100 soldiers.[17]

The Greek forces, who lost the battle in Sakarya, embarked on a campaign of fear, exacerbated by mass killings, to preserve their presence in Anatolia. The Italian Consulate in Izmir reported the mass murders in its letter dated

15 ASDMAE-CP, Pos.16 Turchia (Türkiye), Busta: (File), 57-52. From Istanbul High Commissioner Maissa to the Minister of Foreign Affairs and the Italian Delegation in Paris, 8 January 1920.

16 ASDMAE-CP, Pos.16 Turchia (Türkiye), Busta: (File), 230-2. From the Allied Police Control Delegation Italy Representative Colonel Balduino Caprini to the Ambassador of Italy in Istanbul, 11 March 1921.

17 ASDMAE-CP, Pos.16 Turchia (Türkiye), Busta: (File), 57-54; ASDMAE-AP. 1919-1930, (Turchia/Türkiye1919), Busta: (File), 1666-7787.

21 March 1922, which was sent to the embassy in Istanbul. According to the report, Greek soldiers gathered the majority of the civilian population, including women and children, in three mosques in the village of Karatepe and set the mosques on fire, burning no fewer than 150 people to death. According to the same report, the neighborhoods of Torbalı, Çakırbeyli, Saipler, Bozköy, Değirmendere, Akçaköy, Yeniköy, Cumalıköy and Tekeköy were exposed to Greek airstrikes. In one of those villages, Değirmendere, Greek soldiers mounted on the back of many Turks as if they were pack animals.[18]

As Turkish armed forces prepared for a new offensive during the summer of 1922, the levels of Greek persecution continued unabated. Count Carlo Senni, the consul general in Izmir, described in an extensive report to the Italian Embassy in Istanbul the scope of atrocities committed by Greek and Armenian occupiers, which had been detected by Italian authorities:

> 1-Two butchers were murdered in Çamlar.
>
> 2-On the night of 13 June, several Greek soldiers, who entered Muammer's house by force in Bağarası, near Foça, indiscriminately stabbed his wife to death. Next day, the examination of her body revealed that the woman was pregnant. In the middle of June, two Turks were massacred in Hamidler, near Bornova.
>
> 3-Greek soldiers raped Turkish girls after abducting them from the villages of Armutlu and Tahtacı, near Torbalı.
>
> 4-On 31 May, a Greek platoon on patrol in Urla killed a 13-year-old boy named Necip for no reason.
>
> 5-In the first week of June, Armenian-Anatolian Greek marauders slaughtered two millers at their workplace, located eight kilometers away from Yumru. In the Çağlak Strait, which is five kilometers from Akhisar, a man and a woman, as well as two men in the village of Gökçe Ahmed, 12 kilometers from Akhisar, were killed by these gangs.
>
> 6-In May, an Anatolian Greek-Armenian gang massacred ten people, including women, in Sazoba, 10 kilometers from Akhisar.
>
> 7-The villages of Bademiye, Adagide, Kazganlı and Yıkıklar, near Ödemiş, were set on fire. The inhabitants of these villages were missing.[19]

18 ASDMAE-CP, Pos.16 Turchia (Türkiye), Busta: (File), 246-4.

19 ASDMAE-CP, Pos.16 Turchia (Türkiye), Busta: (File), 246-6.

These reports were not isolated. In fact, as Turkish armed forces gained a foothold against the occupiers, Greek and Armenian soldiers continued to ratchet up random violence and killings against civilians, sparing no one, including women and children.

3. End of the Occupation

There is no doubt the Greek armed occupiers violated the norms of combat, thereby committing war crimes that could have been prosecuted under international treaty laws, both when they invaded Anatolia and subsequently retreated after the Turkish army defeated them. Hence, Article 59 of the Lausanne Peace Treaty explicated that the Greek army and the Government of Greece had committed war crimes.[20] Their actions did not change when they were forced on the defense, setting off arson brigades to scorch their path of retreat and destroy as many cities, towns and villages as possible. The Turkish army had little choice but to push the retreat as quickly and aggressively as possible to mitigate the devastation that the retreating forces had threatened. The archival records clearly provide comprehensive details about atrocities committed by Greek soldiers, as chronicled by Italian authorities, who also kept abreast of the developments regarding the Turkish offensive, which started on 26 August 1922.

Count Senni, the Izmir consul, telegrammed his respective embassy in Istanbul on 2 September 1922, reporting that Uşak was destroyed and the residents were killed before the evacuation. The Italian diplomat added that Kütahya and other Turkish villages were also systematically destroyed, as the Greek units were retreating.[21] The same was reported about Afyon. It was reported by reliable sources that when retreating from Afyon towards Izmir, the Greek army perpetrated killings, looting and arson, destroying the villages and the cities in their path, arbitrarily and systematically.[22] Viscardi, an Italian officer in Izmir, gave similar information in a telegram he sent

20 Article 59 of the Lausanne Peace Treaty is as follows: "Greece recognises her obligation to make reparation for the damage caused in Anatolia by the acts of the Greek army or administration which were contrary to the laws of war." Düstur, Third Series, Volume: 5, (11 August 1339-19 October 1340 according to the hijri calendar), Necmi İstikbal Printing House, Istanbul 1931, p.60.

21 ASDMAE-CP, Pos.16 Turchia (Türkiye), Busta: (File), 251-3.

22 ASDMAE-AP. 1919-1930, (Turchia/Türkiye 1922), Busta: (File), 1677-7813; USSME, E3-38-12. From Inter-Allied Liaison Officer of İzmir Lieeutenant Colonel Eduardo Giordano to Istanbul Occupation Command, 4 October 1922.

to the Naval Forces Ministry and the Levant Fleet Command in Istanbul a few days later. Viscardi noted that Alaşehir and its villages, near Manisa, were burned by Greeks, who were retreating chaotically in the face of the advancing Turkish Army.[23]

Senni also wrote to his embassy in Istanbul five days after his first telegram that Menemen, Salihli, Turgutlu, Manisa and all the villages nearby this area were burned by the Greeks, who were fleeing towards Izmir – confirming separately what Viscardi had documented.[24]

While this correspondence was being exchanged among Italian authorities, Italian newspapers also reported on the atrocities committed by the Greek soldiers. The newspaper *L'Idea Nazionale* indicated that the Greek Army burned all of the villages and cities on their path of retreat, and it was feared that Izmir could be burned as well.[25] Unfortunately, this fear came true and the great fire that started on 13 September 1922 and continued for three days, brought the city down in ruins. Given that the Izmir fire was so extensive in the collapse of the occupation, its documentation would take up a separate research piece. However, as a representative indicator, a telegram sent by the Inter-Allied Liaison Officer in Izmir (Lieutenant Colonel Eduardo) to the Istanbul Italian Occupation Command on 17 September 1922 informs the reader enough to suggest how the Italians had viewed the atrocities and understood who was behind them, especially when they were being committed with utter and rash desperation. The Italian officer wrote that the fire that started in the Armenian neighbourhood in Izmir around noon on 13 September was set by Greeks and Armenians with the intention of intimidating Turks, a tactic they had carried out many times before.[26]

Conclusion

The Ottoman Empire, after being defeated in World War I, was treated in a way that no other defeated country had been. It was an extraordinary and unprecedented invasion, going right to the core of occupying its capital.

23 ASDMAE-AP. 1919-1930, (Turchia/Türkiye 1922), Busta: (File), 1677-7813.

24 USSME, E3-38-1.

25 L'Idea Nazionale, September 10, 1922.

26 ASDMAE-AP. 1919-1930, (Turchia/Türkiye 1922), Busta: (File), 1677-7813; Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri-Conferenza della Pace, (Historical Diplomatic Archive of the Ministry of Foreign Affairs-Embassy of Italy in Türkiye), Pos.16 Turchia (Türkiye), Busta: (File), 251-3.

As for the invasion of the second largest Ottoman city, the proxy war, which was concealed from European public opinion and was carried out by the Allies using Greek occupation forces also contributed to the intense scope of inhumane acts that violated virtually every expectation of an international standard of human decency and dignity. Stated simply, the proxy war enabled and endorsed a special mission for Greek forces to engage in wiping the Ottoman Empire off the geopolitical map of history with an insatiable orexis. Unfortunately, it also was a misplaced moment of nefarious opportunity, as both the United Kingdom and France, still bearing the grudge of a major defeat they suffered in the Battle of Gallipoli, decided that the best way to settle the historical score was to allow Greece to decapitate the weakened Ottoman Empire. Therefore, Greece volunteered to use the force to split Anatolia.

The invasion of Izmir was intended as a critical strategic step to establish Greek domination in Western Anatolia, thus annexing it as part of the Grecian homeland. However, it became apparent that even with the support of the United Kingdom, France and the United States of America, Greece could not win the objective by following the legal norms of warfare. If Greece was to establish dominion, it would need to convince millions of Turkish residents in the targeted region of its legitimacy. However, it was evident that the dominant Turkish population would never consent to such a change, especially when the terms of who controlled the land had been negotiated in secret and without even one whit of consent from them. The Greek occupiers decided that the only feasible option was to use total force to establish dominion. Encouraged by the Allied propaganda, which also explained why the war and invasion were unprecedentedly cruel up until that point of history, the Greeks unilaterally justified tyrannical atrocities as their unjustified and unmatched revenge for having lived under Turkish rule for centuries.

At the time, the Ottoman Empire lodged protests regarding Greek atrocities to the Allied Powers, and publicized the accounts in various foreign languages.[27] These publications have not only been beneficial, but have also

27 Some of the publications are: Rapports, *Officiels reçus des autorités militaires Ottomanes sur l'occupation de Smirne par les Troupes Hellèniques*, (Reports, Officials received from the Ottoman military authorities on the occupation of Smirne by the Hellenic Troops), Costantinople 1919 ; *Rapports, Officiels reçus des autorités militaires Ottomanes sur l'occupation de Smirne par les Troupes Hellèniques*, (Reports, Officials received from the Ottoman military authorities on the occupation of Smirne

added a new dimension to the debate about revealing the Greek atrocities, which were confirmed by the Italian authorities, who were an ally of Greece, at least in theory. The Italian authorities, by confirming and documenting the horrific record of the Greek occupation in Izmir, had hoped to demonstrate the grave error the Allied Powers had made in overruling the original terms regarding Izmir and ceding the territory to Greece. The tragedy of an unfair diplomatic move led to catastrophic consequences which Turkish citizens suffered and paid dearly for in the loss of life, property and livelihood.

The Greeks, of course, were unsettled greatly by the existence of such comprehensive records that Italian military and civilian authorities had kept. Italians living in Izmir also were subjected to a great deal of pressure from the Greek administrative occupiers.[28] In spite of these pressures, some Italian authorities and journalists followed their conscience instead by reporting what they had observed so that the world and the arenas of public opinion would be compelled to demand that the Greek occupation end as quickly as possible.[29]

History includes many instances of complicated relationships of diplomacy and alliance among countries around the world. Certainly, the bilateral relations between Türkiye and Greece are no different. Following the Lausanne Peace Treaty, the Republic of Türkiye, nobly leaving behind what Greeks had done in Anatolia in the past, eventually moved to establish good relations with Greece, and succeeded in doing so. Friendly relations between the two

---

by the Hellenic Troops),Costantinople 1919 ; *Rapports, Officiels reçus des autorités militaires Ottomanes sur l'occupation de Smirne par les Troupes Hellèniques*, (Reports, Officials received from the Ottoman military authorities on the occupation of Smirne by the Hellenic Troops), Livre II, Costantinople 1919 ; *Rapports, Officiels reçus des autoritès militaires Ottomanes sur l'occupation de Smirne par les Troupes Hellèniques*, (Reports, Officials received from the Ottoman military authorities on the occupation of Smirne by the Hellenic Troops), Livre III, Costantinople 1920.

28 The Italians living in Izmir, who were exposed to unfair and violent treatment by Greek military and civilian administration, reported the situation to the Italian Ministry of Foreign Affairs, and protested the Greek administration. *L'Idea Nazionale*, 18 October 1920.

29 Filippucci Giustiniani, who sent articles about the events like the great fire or the liberation in Izmir to the Italian newspapers, visited the Greek occupation zones and conspicuously penned his observations. He reported that Greeks burned Manisa, Uşak, Afyon and Eskişehir while retreating, and that an Italian officer in İzmit witnessed a mass grave with nearly 200 people in it, some of whom were women and children. G. Filippucci Giustiniani, "Dopo l'incendio di Smirne", *Il Messaggero*, 6 Ottobre 1922; G. Filippucci Giustiniani, *Dieci anni di viaggi politici in Oriente, Turchia-Grecia-Egitto-Palestina-Siria (1914-1924),* (Ten years of political travels to the East, Turkey-Greece-Egypt-Palestine-Syria), Casa Editrice M.Carra & C. Di Luigi Bellini, Roma, p. 251.

countries in 1930s laid the foundations of the Balkan Entente, which Romania and Yugoslavia had joined.

The nomination for the Nobel Peace Prize in 1934 of Mustafa Kemal Atatürk by the Greek Prime Minister Venizelos not only revealed the point they had arrived at bilateral relations, but it was also a step that showed Greece also had moved on from the past. In 1940, the people in Anatolia, who also were enduring conditions of poverty, demonstrated their own altruism by sending harvested supplies of grain crops to the Greek people. However, how they have returned these favours of the Turkish nation remains unclear, especially after developments in recent years. To wit: on 19 May 1994, the date representing when Mustafa Kemal Atatürk stepped ashore at Anatolia seventy-five years earlier, was officially recognized as "*The Day of Remembrance of the Genocide of Pontus Hellenism*". This was, indeed, a twisted act aimed toward not only reversing a narrative, but more significantly a major stipulation (Article 59) of the Lausanne Peace Treaty, the final negotiated pact of the great war: *Greece recognises her obligation to make reparation for the damage caused in Anatolia by the acts of the Greek army or administration which were contrary to the laws of war.* In hope for a reminder of a valuable lesson from the past, even today, Article 59 of the Lausanne Peace Treaty remains relevant to our geopolitical mindset and the perception of Türkiye as a contributing nation in the international community of foreign affairs. Turks remain mindful of the history.

Bibliography

Archives

Archivio Storico Diplomatico Ministero degli Affari Esteri.

Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Esercito.

Periodicals

Il Tempo, 10 June 1919.

L'Idea Nazionale, 2 Dicembre 1919; 18 October 1920; 10 September 1922.

Books and Articles

Atrocités Grecques, Documents et Rapports Officiels, (Greek Atrocities, Official Documents and Reports), Constantinople 1921.

Buzanski, Peter, "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefikler Arası Komisyonun Raporu", Translator: Kayhan Sağlamer, *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, Vol. 9-10, No. 49, Ekim/October 1971, pp. 5-10.

Çelebi, Mevlüt, İtalyan *Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010.

Çelebi, Mevlüt, "İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi", *XV. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler 11-15 Eylül 2006 Ankara*, Vol. 5, TTK Yayınları, Ankara 2010, pp. 2335-2350.

Çelebi, Mevlüt, "İtalyan Arşiv Belgelerinde İzmir'in İşgali", *XIV. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler 9-13 Eylül 2002 Ankara*, Vol. III, TTK Yayınları, Ankara 2006, pp. 45-56.

Çelebi, Mevlüt, "The Occupation of Izmir according to an Italian Journalist", Çağdaş *Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Vol. XIX, Issue Special Edition on the Occupation of Izmir, 2019, pp. 131-154.

Düstur, Third Series, Volume 5, Necmi İstikbal Printing House, Istanbul 1931.

Giustiniani, G. Filippucci, "Dopo l'incendio di Smirne", (After the Smyrna fire), *Il Messaggero*, 6 Ottobre 1922.

Giustiniani, G. Filippucci, *Dieci anni di viaggi politici in Oriente, Turchia-Grecia-Egitto-Palestina-Siria (1914-1924),* (Ten years of political travels to the East, Turkey-Greece-Egypt-Palestine-Syria), Casa Editrice M.Carra & C. Di Luigi Bellini, Roma.

Rapports, Officiels reçus des autorités militaires Ottomanes sur l'occupation de Smirne par les Troupes Hellèniques, (Reports, Officials received from the Ottoman military authorities on the occupation of Smirne by the Hellenic Troops), Costantinople 1919.

Rapports, Officiels reçus des autorités militaires Ottomanes sur l'occupation de Smirne par les Troupes Hellèniques, (Reports, Officials received from the Ottoman military authorities on the occupation of Smirne by the Hellenic Troops), Livre II, Costantinople 1919.

Rapports, Officiels reçus des autoritès militaires Ottomanes sur l'occupation de Smirne par les Troupes Hellèniques, (Reports, Officials received from the Ottoman military authorities on the occupation of Smirne by the Hellenic Troops), Livre III, Costantinople 1920.

Turan, Mustafa, "İstiklâl Harbi'nde 'Müttefikler Arası Tahkik Heyeti' Çalışmaları, Raporu ve Tahkikat Neticesi", *Ankara* Üniversitesi *Türk* İnkılâp *Tarihi Enstitüsü Dergisi*, No. 4, November 1991, pp. 695-722.

Vassalo, Ernesto, "I greci hanno occupato Smirne fra i massacri e i saccheggi", *Il Tempo*, 9 June 1919.

Yunan İşgalinin Anadolu Rumları Üzerindeki Etkileri

Mesut Çapa*

Öz

Yunanistan, Megali İdeayı gerçekleştirebilmek için kuruluşundan itibaren Türkiye'ye yönelik işgal çabalarını sürdürmüştür. Başbakan Venizelos'un Türkiye üzerindeki talepleri, 18 Ocak 1919 tarihinde toplanan Paris Barış Barış Konferansı'nda İngilizlerin desteğiyle kabul edilmiştir. 15 Mayıs 1919'da İzmir'de başlayan Yunan işgali 1922 yılı sonlarına kadar sürmüştür.

Anadolu'da Yunan işgaliyle birlikte Türklere karşı büyük bir mezalim de başlamıştır. Bu işgal aynı zamanda yerli Rumları "esaretten kurtarma" harekâtı şeklinde de gösterilmiştir. Yerli Rumlardan bir kısmı işgali coşkuyla karşılamışlar ve Yunan ordusunda görev almışlardır. Başta Fener Rum Patrikhanesi olmak üzere İzmir, Trabzon vd. Rum metropolitleri ve din adamları işgali desteklemişlerdir. Trabzon Rum Metropoliti Hırisantos, Paris Barış Konferansı'nda, Karadeniz kıyılarında Rum-Pontus devletinin kurulması için diplomatik faaliyetlerde bulunmuştur. Rum-Pontus çeteleri, faaliyetleriyle TBMM Hükümeti kuvvetlerinin Batı cephesinde direncini zayıflatmaya çalışmışlardır.

TBMM Hükümeti, Anadolu'daki Hristiyanlara karşı uluslararası hukuk kurallarına uygun davranacağını İtilaf Devletlerine bildirmiştir. Aynı zamanda Yunan işgal sahasına yakın yerlerde ve Karadeniz kıyılarındaki Hristiyanların düşmanla iş birliği ihtimallerine karşı tedbirler alınmıştır. Batı cephesinde Yunanlılarla birlikte Türklere karşı savaşırken esir düşen Rumlar, TBMM Kanunlarına göre yargılanmışlardır.

Bu yazıda öncelikle yerli Rumların Yunan işgali karşısında davranışları ve Yunan ordusunun desteklenmesindeki rolleri anılar, basın ve arşiv belgeleri

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara/TÜRKİYE, capa@ankara.edu.tr ORCID: 0000-0003-1924-813X DOI:10.37879/9789751758866.2024.573

ışığında ortaya konulmaktadır. Ayrıca, TBMM Hükümeti'nin Hristiyanlara bakış açısı ve aldığı olağanüstü tedbirlere yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İzmir'in işgali, Paris Barış Konferansı, Yerli Rumlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti (TBMM), Yunan, "Zito Venizelos".

The Effects of the Greek Occupation on Anatolian Greeks

Abstract

In order to realize the "The Megali Idea", Greece perpetuated its efforts for invading Anatolia against Türkiye since its establishment. The demands of Prime Minister Venizelos on Türkiye were accepted with the support of the British at the Paris Peace Conference gathered on January 18, 1919. The Greek occupation, which started in Izmir on May 15, 1919, lasted until the end of 1922.

With the Greek occupation in Anatolia, a great persecution also began against the Turks. This occupation was also pictured as an operation to "give freedom to Anatolian Greeks from captivity". In accordance with this, some of the local Greeks welcomed the invasion enthusiastically and served in the Greek army. Greek metropolitans such as İzmir and Trabzon and especially the Fener Greek Patriarchate and clergy supported the occupation. Trabzon Greek Metropolitan Hirisantos carried out diplomatic activities for the establishment of the Greek-Pontus state on the shores of the Black Sea at the Paris Peace Conference. Greek-Pontus gangs tried to weaken the resistance of the Turkish forces on the Western front with their activities.

The Government of TGNA informed the Allied Powers that It would act in accordance with the rules of international law against the Christians in Anatolia. At the same time, some measures were taken against the possibility of cooperation of Christians with the enemy in the areas close to the Greek occupation territory and on the Black Sea coast. The Local Greeks, captured while fighting against the Turks, with Greek army on the western front, were tried according to the laws of the Turkish Grand National Assembly.

In this paper, primarily, the behavior of the local Greeks against the Greek occupation and their role in supporting the Greek army are revealed in the light of memories, press and archive documents. In addition, the perspective of the Government of TGNA towards Christians and the extraordinary measures It has taken are included.

Keywords: Occupation of İzmir, Paris Peace Conference, the local Greek, Government of The Grand National Assembly of Türkiye, the Greek, "Zito Venizelos".

Giriş

Mondros Mütarekesi'nden sonra İzmir'de yerli Rumlar Yunanistan lehine taşkınlıklara başladılar. İzmir limanına gelen her İtilaf Devleti gemisi Rumlar için bir gösteri vesilesi oluyordu. Rumlar, A. Dickson komutasında bir İngiliz gemisinin 7 Kasım 1918 tarihinde İzmir'e gelişini Kordon boyunda coşkuyla karşıladılar. Bir papaz tabancasıyla havaya ateş ederek İzmir'in Yunanistan'a katılışını (Enosis) takdis etti. Göstericilere Venizelos'un fotoğrafları dağıtıldı. Ayafotini Kilisesine Yunan bayrağı çekildi. Bir grup Rum tarafından yapılan baskında, Türklerin işlettiği Splandit Palas otelinin balkonundaki Türk bayrağı indirilerek Yunan bayrağı çekildi. Olay o sırada otelde bulunan Vali Nurettin Paşa ile Dickson'un gözleri önünde yaşanmıştı.

Yunan Başbakanı Venizelos, Yunanlıların da İngiliz, Fransız ve İtalyanlar gibi savaş gemileriyle İzmir'de temsil edilmelerini istiyordu. İngiliz Yüksek Komiseri Galthorpe'un izniyle İstanbul'dan yola çıkan Yunan Leon torpidosu 24 Aralık 1918 sabahı İzmir limanına demirledi. Gemi komutanı Albay İlya Mavridis Birinci Dünya Savaşı'nda Galthorpe'un maiyetinde çalışmıştı. Yerli Rumlar Yunan gemisinin gelişini büyük bir coşkuyla kutladılar. Ertesi gün Yunan Konsoloshanesine bayrak çekme töreni yapıldı. Bu sıralarda İzmir'e gelen Metropolit Hırisostomos öncelikle Ayafotini Kilisesinde büyük bir ayin düzenledi. Hırisostomos, bundan sonra İzmir'de Megali İdea'nın gerçekleşmesi için büyük çaba sarf edecekti.[1]

Mütarekeden sonra İzmir'de Rum nüfusunun artırılması gayesiyle, daha önce İzmir ve çevresinden Yunanistan'a giden Rumlar dönmeye başlamışlardı. İstanbul'da yayınlanan *Vakit* gazetesinin haberine göre, 7 Mart 1919 günü İzmir limanına demirleyen Yunan gemisinden bin kadar Rum yolcu çıkmıştı. İzmir vilayetine mensup bu Rumlardan bazıları askerliklerini Yunanistan'da yapmışlardı. İzmir'e dönüşleri Rum nüfusunu tedrici olarak artırma planının ilk uygulaması olarak yorumlanıyordu. Rıhtımda gelen yolcular "şerefine yine gürültülü saatler" yaşanmaktaydı.[2]

1 Celal Bayar, *Ben de Yazdım Millî Mücadele'ye Giriş*, C 5, İstanbul 1967, s. 1601-1602, 1605-1606, 1639; Mustafa Turan, "İzmir'in İşgalinden Önce Anadolu'da Rum Taşkınlıkları ve Tedbirler", *Atatürk Yolu*, C 2, S. 6, 1990, s. 349-360.

2 "İzmir'de Rumlar", *Vakit*, 9 Mart 1919.

İzmir Valisi Nurettin Paşa, Rumların kışkırtıcı faaliyetlerini engellemeye çalışırken Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çalışmalarını kolaylaştırmaktaydı. Ancak bu durum pek uzun sürmedi. Rumların istekleri doğrultusunda Vali Nurettin Paşa görevden alınarak 14 Mart 1919 tarihinde İzzet Bey (Kambur İzzet) İzmir valiliğine atandı.[3] Bu değişiklik İzmir'in işgalini ve yerli Rumların faaliyetlerini kolaylaştıracaktı.

Bu sırada Karadeniz kıyılarının durumu da İzmir ve çevresinden pek farklı değildi. Türklere karşı intikam hissiyle harekete geçen Rum çetecileri, Samsun ve çevresindeki İngiliz asker ve subaylarından cesaret almaktaydılar. İngilizler adeta Rum çetecilerin hamiliğini üslenmişlerdi. Genel aftan istifade ederek dağdan inen çeteler, omuzlarında silahlarıyla istedikleri gibi dolaşabiliyorlardı. Bütün bunlar kontrol subaylarının gözleri önünde cereyan ediyordu. Bölgedeki asayişsizliğin çoğu Rumlardan kaynaklanmakla birlikte, İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilciliklerine şikâyet dilekçeleri gönderenler de yine onlardı.

9 Mart 1919'da Samsun'a çıkarılan 200 kişilik İngiliz müfrezesi, Rumların sevinç gösterileri arasında karşılanmıştı. Bu kuvvetlerin küçük bir kısmını Mütareke hükümlerine aykırı olarak, Ermeni ve Rumları korumak bahanesiyle Merzifon'a göndermişlerdi. Böylece İngilizler, asayişi sağlamak amacıyla 30 Mart'ta Merzifon'u işgal etmişlerdir. Ardından, hapishanede bulunan bütün Rumları tahliye ettirdiler. Bundan sonra Pontusçu çetelerin Müslüman halka karşı zulüm ve baskıları daha da artmıştır. İşgal kuvvetlerine güvenen Rumlar, Türk köylerini bastılar ve her yerde soygun ve öldürme olayları artmağa başladı. Bu durum karşısında, "Hükümet içinde hükümet yapan mümessiller, otomobillerinin içinde gezdirdikleri eski uşaklarımızın, nankör tebaamızın ufak bir işaretiyle hapishanedeki Rum ve Ermeni canilerini tahliye ediyor, yerlerine ma'sum ve bîgünâh (günahsız) Türkleri dolduruyorlardı".[4]

19 Mayıs 1919 günü Samsun'a çıkacak olan Dokuzuncu Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, bir raporunda "Ateşkesten sonra bütün Rumlar, Yunanlılık millî emelleri ile her tarafta şımardıkları gibi, bu bölgede de Pont (Pontus) hükümetinin kurulması gibi bir safsata etrafında toplanmış ve bütün Rum çeteleri düzenli bir program altında tamamen siyasî bir hüviyet kazanmışlardır." diyecekti. O günlerde Samsun kazasında otuz üç, Çarşamba

3 Bayar, *age*., C 5, s. 1642.

4 Zübeyirzade M. Fuad, *Yurdumuz*, Vatan Matbaası, İstanbul 1341, s. 32; Vehbi Cem Aşkun, *Kurtulan Merzifon*, Türkdili Matbaası, Balıkesir 1956, s. 3.

kazasında iki, Bafra kazasında üç olmak üzere toplam kırk kadar Rum çetesi siyasî amaçları doğrultusunda çalışıyorlardı.[5]

Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'da bunlar yaşanırken, Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletleri barış şartlarını görüşmek üzere 18 Ocak 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'nda bir araya geldiler. Konferans'ta Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan'la barış antlaşmaları imzalandı. Osmanlı devletiyle ilgili barış görüşmeleri ise, müttefik devletlerin Türkiye'nin paylaşılmasıyla ilgili aralarında yaşadıkları zorluklar ve Osmanlı ülkesindeki gayrimüslimlerin toprak talebinde bulunmaları yüzünden uzadı.

Paris Barış Konferansı'na Ermeniler adına Bogos Nubar, Karadeniz Rumları adına da Trabzon Rum Metropoliti Hırisantos katıldı. Karadeniz kıyılarında Rum Pontus devleti kurmak isteyen Hırisantos, 2 Mayıs 1919'da konferansa sunduğu bildiriyle bu tezini ispatlamaya çalıştı. Venizelos, Yunan isteklerini daha önce 4 Şubat 1919 tarihinde Konferans'ta açıklamıştı.[6] Venizelos'un öncelikli amacı, Batı Anadolu'yla (İonia) ilgili taleplerini kabul ettirmekti. Bu sebeple Hırisantos Yunanlılardan umduğu desteği bulamadı. Venizelos, Türklerin Anadolu'daki Rumlara büyük bir baskı uyguladıklarını iddia ederek tahrif edilmiş nüfus istatistikleriyle bölgedeki Rum nüfusunun çoğunlukta olduğunu ispatlamaya çalıştı. Venizelos'a karşı büyük bir hayranlık duyan İngiltere Başbakanı Lloyd George bu iddialara inanmaktaydı. Sonuçta, İngiltere'nin desteğiyle Paris Konferansı'nda Yunanlıların İzmir'e çıkarılması kararlaştırıldı. İşgal kararı, öncelikle bölgede iddia edilen Türk zulmünü durdurmak ve İzmir'in İtalyanlar tarafından işgalini önlemek gerekçelerine dayanıyordu.[7]

1. Yunanlıların İzmir'i İşgali

Paris Barış Konferansı'nda alınan kararın ardından Yunan kuvvetleri, "soydaşlarını özgürlüğe kavuşturmak" üzere İzmir'e doğru harekete geçtiler. Birinci Yunan Tümeni Komutanı Albay Zafiryo, 13 Mayıs 1919 tarihli günlük emrinde, "Esaret altında bulunan kardeşlerimizi kurtarmağa gittiğimizi unutmayalım. Yakında haksızlığa uğramış öz kardeşlerimize kavuşacağız."[8] diyordu.

5 *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge)*, Ankara 1982, s. 31-32, 34.

6 Bayar, *age*., C 5, s. 1466-1467.

7 Sina Akşin, "Paris Barış Konferansı'nın Yunanlıları İzmir'e Çıkarma Kararı", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar*), Ankara 1986, s. 181, 174-185.

8 Celal Bayar, *Ben de Yazdım Millî Mücadele'ye Giriş*, C 6, İstanbul 1968, s. 1792, 2002. Yunanlılar günümüzde de Osmanlı tarihini kendileri için bir esaret dönemi olarak adlandırmaktan

Yunan gemileri 15 Mayıs 1919 Perşembe günü sabahı İzmir limanına girdi. Albay Zafiryo komutasındaki Yunan kuvvetleri Punta-Alsancak ve Pasaport iskelelerinden karaya çıkarıldı. Bütün rıhtım boyu Yunan askerleriyle dolmuştu. Efzun Alayı Göztepe semtine gitti. Metropolit Hrisostomos, bütün Ortodoks papazları yanında olduğu halde dini törenle efzunları takdis etti. Yerli Rumlar Rıhtım üzerindeki askerlerin arasına karıştılar, sevinç gösterileri arasında sürekli "zito, zito" diye bağırdılar. Bundan sonra Türklere karşı büyük bir katliam ve yağma hareketi başlayacaktı.[9]

Osmanlı Hükümeti, İzmir'in işgal kararı önceden bilindiği için askeri bir müdahalede bulunulmamasını bildirmişti. XVII. Kolordu Komutanı Nadir Paşa, gece bütün subaylara haber göndererek kışlada toplanmalarını emretmişti. İşgal sırasında kışlada bulunan subaylar herhangi bir mukavemette bulunmamalarına rağmen Yunan kuvvetlerinin saldırısına uğradılar. Bir Yunan piyade bölüğü süngü takmış olarak kışlanın içine girerken yüzlerce Rum onlara öncülük ediyordu. Rastladıkları Türk subaylarını dipçiklerle yerlere yatırarak üstlerini başlarını soyuyorlardı. Ali Nadir Paşa ile Kurmay başkanı Bağdatlı Abdülhamit Yunan subayları tarafından tokat ve yumrukla darp ediliyorlardı. Rıhtıma götürülmek üzere kışladan çıkarılan subaylar dışarda toplanan binlerce Rum'un saldırısına uğruyorlardı. Öldürülen subay ve erlerin cesetleri rıhtım boyunca sürüklenerek denize atılıyordu. Askerlik Dairesi Başkanı Albay Fethi Bey de kendisinden kaputunu isteyen ve "Zito Venizelos" diye bağırmaya zorlayan Yunan askeri tarafından süngülenerek öldürülüyordu. Bu esnada yerli Rumlar etrafta rastladıkları sivil Türklere de saldırıyorlardı. O sırada aniden başlayan sağanak yağmur yüzünden bir süre için de olsa saldırılar hafifleyecekti.[10]

---

vazgeçmemişlerdir. Stelyo Berberakis, 28 Şubat 2018 günü Ankara Üniversitesi'nde verdiği "Türk-Yunan İlişkileri" konulu konferansında bir anısından bahsetmişti: Atina'yı ziyaret etmekte olan Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt, törende sunacağı konuşma metniyle ilgili Berberakis'in görüşünü almak istemişti. Berberakis, metindeki "Türk-Yunan halkı dört yüz yıl birlikte kardeş gibi yaşamıştır" ifadesinin çıkarılmasını önermişti. Berberakis, Yunanlıların bu sözden hoşlanmayacaklarını, çünkü Yunanlıların bu dönemi esaret yılları olarak gördüklerini söylemişti.

9 Bayar, *age*., C 6, s. 1792, 1798-1807. Yunan mezalime dair Türkçe hazırlanan kitapların listesi için bk. s. 1810.

10 Rahmi Apak, *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, TTK Basımevi, Ankara 1990, s. 4, 7-9, 18.

Paris Barış Kongresi'nin İzmir'le ilgili kararında, işgal sahasında Osmanlı idaresinin kaldırılmasına dair bir hüküm bulunmuyordu. Bu sebeple Yunanlılar, İzmir'de işlerini kolaylaştıracak idarecilerin başta bulunmasına çalışmışlardır. Metropolit Hrisostomos, Venizelos'un politikasını kolaylaştırmak için Vali İzzet Bey'i evinde ziyaret ederek maiyetiyle birlikte işe başlamasını önerdi. İki gün sonra tekrar görevinin başına dönen İzzet Bey, bu defa Venizelos'un İzmir'e Yüksek Komiser tayin ettiği Giritli Aristidi Steryadis'in nüfuz ve emri altına giriyordu.[11]

2. Anılara Göre Yunan İşgalinde Yerli Rumların Davranışları

Mondros Mütarekesi'nden sonra İzmir ve İstanbul başta olmak üzere Anadolu'nun muhtelif yerlerinde Rumlar arasında kıpırdanmalar başlamıştı. İstanbul'un işgali, İzmir'e gelen Yunan Kızılhaç heyetleri ve Karadeniz kıyılarında İtilaf Devletlerinin Yunanlılar lehine faaliyetleri yerli Rumları cesaretlendiriyordu. O günleri yaşayan asker ve idareciler anılarında yerli Rumların Yunan işgali karşısındaki tutum ve davranışları hakkında bilgi vermektedir.

Ahmet Hilmi Kalaç, İstanbul'da Mütareke günlerinde gördüklerini şöyle anlatmaktadır:

> Kuzguncuk'taki gizli ve inziva hayatım devam ederken en üzücü hadiselere de şahit oluyordum. Rum gençlerinin izci namı altında teşkilatlanması ve Türklere karşı muhtelif vesilelerle düşmanca tezahüratta bulunmaları düşünülecek mevzu idi. Bir Venizelos günü tertip etmişler, gündüzden bazı hazırlıklarda bulunmuşlardı. Gece millî şarkılarını söyleyerek cadde ve sokakları dolaştılar. Ellerinde meşalelerle tepelere tırmandılar. "Zito Venizelos" sedaları afakı inletti. Buna mâni olacak ne bir kuvvet ne bir otorite vardı.[12]

Karadeniz'in önemli iskelelerinden olan İnebolu'da Rumlar, yabancı ticaret gemilerinin acenteliklerini ve dış ticaret işlerini yaptıkları için İstanbul ve Avrupa ile daha fazla temas halindeydiler. Mütarekeden sonra İtilaf Devletleriyle olan münasebetleri Türkleri rahatsız edecek bir boyuta ulaşmıştı. 10 Nisan 1919 günü İnebolu'ya gelen İngiliz torpidosundan karaya çıkan iki İngiliz kontrol subayı önce Rumlarla görüştü. İngiliz subaylarının depoda el koydukları silahları Rumlar şarkı söyleyerek gemiye taşıdılar. Bazı Rumlar meyhanelerden çıktıktan sonra sokakta Türklere hakaretlerde

11 Bayar, *age*., C 6, s. 1810-1811.

12 Ahmet Hilmi Kalaç, *Kendi Kitabım*, Yeni Matbaa, İstanbul 1960, s. 171.

bunuyorlardı. Yine o günlerde bir İngiliz savaş gemisinin İnebolu limanında gösteri yapması üzerine Rumlar iyice şımarmışlar, polis ve bekçileri dinlemez olmuşlardı.[13]

27 Nisan 1919 tarihinde Alaşehir Kaymakamlığına tayin edilen Bezmi Nusret Kaygusuz, görev yerine gitmek üzere ertesi gün İstanbul'dan Bandırma'ya gelmişti. Oradan trenle Soma'ya geçen Kaygusuz, gece kaldığı otelin bitişiğindeki meyhanede eğlenen Rumların gürültüsünden uyuyamadığını ve korku dolu bir gece geçirdiğini anlatmaktadır. Rumlar, Türkleri kastederek, "Buraları yakında vuracağız, keseceğiz, asacağız…" sözlerini yüksek sesle tekrarlıyorlardı. İzmir'de de durum pek farklı değildi. Rumların İzmir sokaklarında mandolin ve gitarlar eşliğinde eğlenmelerinden ve aralarından sızan bazı haberlerden çok yakında Türkler aleyhine yeni bir felâketin yaşanacağı hissediliyordu. Paris Barış Konferansı'nda "İzmir vilayeti Yunanistan'a peşkeş çekilmiş", işgal hazırlıkları başlamıştı. Yunan Kızılhaç'ı yardım sandıkları içinde sahillerimize Yunan üniformaları, silah ve cephaneleri taşımaktaydı. Rum papazlar, Ayafotini kilisesinde yapılan ayinlerde Yunan ordusunun çok yakında İzmir hinterlandını işgal edeceğini "Türk kanı dökülürse hepsinin Rumlara helal olduğunu ve bu uğurda çalışanların büyük sevaba nail olacaklarını müjdeliyordu."[14]

İzmir'in işgalinden sonra Rumlar, Yunan taraftarlığını açıkça ifade etmekten çekinmiyorlardı. XVII. Kolordu Komutan Vekili olarak atanan Albay Bekir Sami (Günsav) Bey, 21 Mayıs 1919 akşamı Bandırma'ya geldiğinde Rumları büyük bir hazırlık içerisinde buldu. Şehrin her tarafını Yunan bayraklarıyla donatmışlar heyecanla Yunan ordusunu bekliyorlardı. Bekir Sami Bey, 61. Tümen Komutanına verdiği emirle yabancı bütün bayrakları indirtti. Yunan bayraklarıyla donatılmış olan Balıkesir'de demiryolu idaresinde çalışan Rumların Yunan üniformaları giydikleri görülüyordu.[15]

Akhisar Rumları bütün tanıdıklarına, ev ve iş yerlerine Yunan bayrağı asmalarını telkin ediyorlardı. O günlerde Akhisar'da 6118 Rum ve 882

13 Nurettin Peker, *1918-1923 İstiklâl Savaşının Vesika ve Resimleri, İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Hârekatı ve Hatıralar*, Gün Basımevi, İstanbul 1955, s. 18.

14 Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınevi, İzmir 1955, s. 157-159.

15 Hacim Muhittin Çarıklı, Balıkesir'de 20 Temmuz 1919 tarihli günlüğüne şu notu düşmüştü: "Akşam Ermenilerin sürüru vardı, birçok evlerde müctemian "antranik" şarkısı söylüyorlardı". *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Millîye Hatıraları (1919-1920)*, haz. Şerafettin Turan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1967, s. 24.

Ermeni nüfusu yaşamaktaydı.[16] 20 Mayıs 1919'da Bandırma'ya gelen Kâzım Özalp, oradan Kuvâ-yı Milliye teşkilatı kurmak üzere arkadaşlarıyla Akhisar'a geçmişlerdi. Burada kaymakam ve halkın ileri gelenleriyle toplantılar yapmışlardı. Bu faaliyetlerin Yunan işgaline engel olmak için yapıldığını anlayan Rumlar, istasyonda bulunan Fransız birliğinden de yararlanarak halkı mukavemet düşüncesinden vazgeçirmeye çalışıyorlardı. Akhisar metropoliti ise, memleketin asayişini sağlamak için Türk ve Rumlardan karma milis jandarma müfrezesi kurulmasını teklif etmişti.[17]

Ödemiş'te Rum ve Ermeni cemaatlerinden on kişilik bir heyet, 28 Mayıs 1919 günü kaymakamı ziyaret ederek asayişsizlik bahanesiyle, Yunanlıları Ödemiş'e davet ettirmek istemişlerse de Yüzbaşı Tahir'in müdahalesiyle istekleri reddedilmiştir.[18] Söke Rumları, Aydın'ın Yunan işgaline girmesinden sonra Türklere karşı taşkınlıklarını artırmışlar, köylerinden ayrılan kadın, erkek yolculara sarkıntılık edip hayvanlarını alıp götürmüşlerdir.[19]

Yunanlılar, İzmir'in işgalinden birkaç gün sonra üç koldan (Ayvalık, İzmir'in kuzeyi ve doğusu istikametinde) işgal sahalarını genişletirken Rumlar, Yunanlılara engel olunmaması için propagandalarda bulunuyorlardı. İşgal karşısında büyük bir korku ve heyecana kapılan halk, buna engel olunması için her tarafa başvurmakta ve İstanbul'a heyetler göndermekteydi. İşgale karşı direnilmesi için çalışanlar "Rumların ve hatta bazı yerlerde maatteessüf hükümet memurlarının bile tahkir ve tecavüzlerine maruz kalmışlardır."[20]

29 Mayıs sabahı Ayvalık'a çıkan Yunan askerleri Rumlar tarafından coşkuyla karşılandılar. 6 Haziran günü Ali Bey (Çetinkaya) ile İngiliz ve Yunan temsilcileri arasında yapılan toplantıda, Rumların ev ve dükkânlara astıkları bayrakların Yunan komutanı vasıtasıyla indirilmesi kararlaştırıldı. Kâzım Özalp'in tespitine göre, "Yunanlılar bu bölgelerdeki Rumların davetlerine

16 Bayar, *age*., C 6, s. 1891-1892.

17 Kâzım Özalp, *Millî Mücadele (1919-1922)*, C I, TTK Basımevi, Ankara 1985, s. 14.

18 Papaz komutana hitaben. "Kumandan Bey, şimdiye kadar biz ağladık, bundan sonra da Türkler ağlayacaklardır ve ağlamalıdırlar" demiştir. Bayar, *age*., C 6, s. 1898-1899.

19 Bayar, *age*., C 6, s. 1957. Sakarya Zaferinden sonra Söke Rumlarının Türk tarafını destekledikleri anlaşılmaktadır: "Bugün Söke Metropolit hanesinde metropolit vekili tarafından ilk defa olarak Ortodoks Patrikhanesi namına icra edilen ayin-i ruhanide Türk silahlarının muzafferiyeti bu memleketin istihlas-ı katiyesi için dua edilmiştir. … Metropolithane Türk bayraklarıyla donatılmıştır". "Ortodokslar ve Sulhumuzun Zafer Duası", *Hâkimiyet-i Milliye* (*HM*), 1 Şubat 1922.

20 Özalp, *age*., s. 14-16.

uyarak çok yayılmış ve birçok mevkileri ufak müfrezelerle işgal etmişlerdi. Müslüman halkın silahlanarak mukavemete hazırlanmaları düşmanı endişeye düşürmüş ve daha toplu bir vaziyete girmek ve küçük müfrezeleri toplamak mecburiyetinde bırakmıştı."[21] Ayvalık kıyılarını işgal eden Yunan kuvvetleri içerdeki Rumların da yardımlarıyla ilerliyordu.[22]

Yunan işgalinin İzmir hinterlandında genişlediği günlerde, İzmir'deki Türkler üzerindeki baskılar her geçen gün artmaktaydı. Yunan askerleri ve özellikle yerli Rumlar tarafından Türklerin millî duygularını rencide edici davranışlar sergileniyordu. Türklere karşı yapılan zulümler çarpıtılarak aleyhte bir propagandaya dönüştürülüyordu. İzmir Metropoliti Hırisistomos, şehit edilen Türklerin cenaze fotoğraflarını "Türklerin öldürdüğü Rumlar" şeklinde sinemalarda göstertiyordu. Bu filmleri Avrupa ülkelerine de gönderiyordu.[23].

1921 yılında Yunan kralının Anadolu'ya gelmesi üzerine Yunan tarafı büyük bir moral kazanmıştı. Kütahya ve Eskişehir yenilgisinden sonra Bursa'da Rumlar taşkınlıklarını artırmışlardı. Hayrettin Abidin'e göre, yıllar önce Bursa'ya iskân edilmiş olan "Rumca bilmez bir takım Anadolu Rumları, kopilleri tarafından nümayişler, ayinler yapılmakta Türklerin feslerini yırtmak gibi tecavüzlere cüret etmekte idiler." Aynı zamanda Bursa'daki Yunan askerlerine Türkleri yıldırmak için caddelerde askeri gösteriler yaptırılarak "Ankara'ya gideceğiz, İstanbul'u, Ayasofya'yı alacağız" diye Rumca marşlar söyletiliyordu.[24]

Batı Anadolu'daki Rumların çoğu Yunan işgalini olumlu karşılamışlardır. Nüfusunun tamamı Rumlardan oluşan Papaslı köylüleri Manisa'nın işgali sırasında silah deposunu yağmalayıp Türk köylerine ve Kuvâ-yı Milliye müfrezelerine baskınlar yapmışlardır. İlk Kuvâ-yı Milliye komutanlarından Halit Paşa, 8 Temmuz 1919 günü kaldığı çiftlikte müfrezesiyle birlikte Rumların baskınına uğrayarak şehit düşmüştür. Rumlar Halit Paşa'nın kesik başını köyde dolaştırdıktan sonra Akhisar'a göndermişlerdir. Yunanlılar, 27 Mayıs 1919 günü öğleden sonra Rumların alkışları arasında Aydın'a girmişlerdir.[25]

21 Özalp, *age.*, s. 19-23.

22 Süvari Yüzbaşısı Ahmed, *Türk İstiklal Harbi Başında Millî Mücadele*, haz. Vehbi Günay, Prof. Dr. İsmail Aka, Cahit Telci, Akademi Kitabevi, İzmir 1993, s. 32.

23 Özalp, *age.*, s. 79-80.

24 Hayrettin Abidin, *Tarihte Ankara. İstiklâl Harbi ve Bursa Hatıratı*, Suhulet Matbaası, İstanbul 1934, s. 61-62.

25 Süvari Yüzbaşısı Ahmed, *age.*, s. 50-51, 63. Enver Behnan Şapolyo, *Kuvayı Milliye Tarihi*,

Yunan kuvvetleri, 4 Haziran 1919 günü Rumlar ve Milli Mücadele aleyhtarı bazı kimselerin alkışları arasında Nazilli'yi işgal etmişlerdir. Rumlar, "*Kahrolsun Türkler*" sloganı atarak sokaklarda gösteri yapmışlardır.[26] Nazilli Kaymakamlığının 5 Temmuz 1919 tarihli telgrafına göre, "İlk günlerde Yunan askeri ve yerli Rumlar her dakika sarhoş olarak İslam mahallelerinde ve ramazan münasebetiyle İslamların çok bulundukları yerlerde *İstanbul'a gideceğiz padişahı keseceğiz*, mealinde şarkılar söyleyerek hissiyat-ı milliye ve İslâmiye'yi rencide" ediyorlardı.[27] Yunanlılar, İtilaf Devletlerine karşı, işgalin Türkler tarafından olumlu karşılandığını ispatlamak gayesiyle propagandada bulunmuşlardır. Nazilli Kuvâ-yı Milliye Komutanlığının ilk sekreteri Cevat Sökmensüer anılarında Yunan propagandasından şöyle bahsetmektedir:

> İtalyanların işgal siyasetini Yunan gazeteleri yayınlayınca, Yunanlılar da bir kurnazlık yapmak için ellerinden gelen her oyunu yapmaya kalkışmışlardı. Yerli Rumlar ile eskiden ahbap olan bazı düşüncesiz gençlerimiz Yunan subayları ile resim çektirmek, içkiler içmek ve düğünlere gitmek gibi her türlü oyunları oynamışlardı. Yunanlılar Nazilli'de çektikleri veya yerli Rumların çekildikleri çeşitli poz fotoğrafları ilk posta ile İzmir'de bulunan General Diyanis'e gönderilmişti. Söz konusu resimler İzmir'de daha fazla çoğaltılıp Yunanistan'a, İngiltere'ye ve hatta birçok ülkelere gönderilip bu şekilde hareket etmelerine sebep açıktı. Böylece Türklerin Yunanlıları bağırlarına bastıklarını ve onları bir kurtarıcı gibi göstermek istiyorlardı.[28]

Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Heyeti başkanı Doktor Seyfeddin Feyzi Bey raporunda Yunan kuvvetlerinin Alaşehir'e girişini, "Öğle ezanına müsadif bir saatte, kilise çanlarının karşılayıcı sedalarıyla Yunan süvarileri şehre dâhil oldu. Bu sırada, senelerden beri tavan arasında saklanmış mavi beyaz bayraklar balkonlardan, pencerelerden buruşuk tozlu bir halde sarkmağa

---

Ayyıldız Matbaası, Ankara 1957, s.70.

26 Süvari Yüzbaşısı Ahmed, *age.*, s. 66-67.

27 *İzmir ve Mülhakatı ile Civarında Yunan İşgalinden Müttehadis Fecaii Hakkında Vürûd eden Raporlar ile Bazı Mukarrerat*, Dersaadet, Hilal Matbaası, 1335, s. 76-78. "Yerli Rumların adi tabakasından bazılarının ihbaratı üzerine bilatahkik birçok eşhas tevkif ve en ağır ve fena şerait içinde hapis ve türlü türlü işkencelerle ta'zib edilmiş ve kabahatleri olmadığından yapılan teşebbüsat-ı mükerrere üzerine tahliyelerine mecbur kalmışlardır."

28 Cevat Sökmensüer, *Milli Mücadele'de Aydın-Nazilli Cephesi Hatıralarım*, Karınca Matbaası, İzmir (t.y.), s. 23-24.

başladı." sözleriyle anlatmaktadır. İkindi vakti minarelere çıkan Yunan subayları şerefeden şehrin krokisini çizmeye başlamışlardı. Akşam ezanından sonra halkın evlerinden dışarı çıkmaları yasaklanmıştı. Gece yerli Rumların delaletiyle şehri terk eden Müslümanların evleri, dükkânları soyularak Rumlara dağıtılmıştı. Bu arada iki caminin kilimleri yağmalanırken Yunan süvarileri de Büyük Camiye beygirlerini bağlıyorlardı. Kızılay doktorunun ifadesiyle, "Yatsı ezanı yerine şehrin sokaklarında *Zito Venizelos*, *Zito Fladelikya* sedaları, *Makedonya Marşı* sair milli havalar İslamların kalbini sızlatıyordu." İşgalin ikinci günü şehre gelen Yunan generali Nider, istasyonda Rumlar ve Yunan komutanın baskısıyla götürülen Türkler tarafından karşılandı:

> Büyük bir şevkle karşılamaya giden Rumlarla Yunan Merkez Kumandanlığının zoruyla götürülen Türkler istasyonda toplanmışlardı. Tren geldi. Zito'larla general karşılandı. Evvela Rumlara hitaben bir konuşma yaptı. Nutkuna *zito Venizelos*, *karitofiladalifya* cümleleriyle son verdi. Türklere hitaben yaptığı konuşmada "İşinize, gücünüze eskisi gibi devam edebilirsiniz. Serbestsiniz, malınız, canınız, ırzınız güven altındadır. Esasen biz sizin memleketinizi istilaya gelmedik, sırf İtilaf Devletlerinin kararıyla Halifenin arzu ve emriyle Kuvâ-yı Milliye'yi tenkile geldik. Halife emrederse şimdi çıkarız", dedi.[29]

Görüleceği üzere, Yunan işgal güçleri Halifenin gücünden yararlanarak Müslüman halkı kazanmaya ve asıl amaçlarını gizlemeye çalışıyorlardı. Aynı zamanda kendilerini halka, Kuvâ-yı Milliye karşısında bir kurtarıcı olarak göstermek istiyorlardı.

3. Yerli Rumların Yunanlılarla İş Birliği

Yerli Rumların birçoğu daha ilk günden itibaren Yunan işgalini destekliyorlardı. Bir süre sonra işgal ordusuna katılımlar da başlamıştı. İşgal sahasındaki Yunan-Rum iş birliğine karşı Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Hükümeti bazı tedbirler almak zorunda kalmıştır. Öncelikle İtilaf Devletleri nezdinde protestolarda bulunulmuştur.

Yunanlılar işgal sahasındaki Rumları çoğu kez zorla orduya katılmaya zorlamaktaydılar. 1920 yılında, Yunan ikinci genel taarruzunun başladığı günlerde bu baskının daha da arttığı anlaşılmaktadır:

29 Seyfeddin Feyzi Bey, Nider'in sözlerinde samimi olmadığını "Halife namına geldiklerini ileri sürerek halkı iğfale kalkışan bu canavarların irtikab ettikleri fecayii, kurban-ı cinayetleri olan biçaregânın ana, baba, kardeşlerinden dinlemeli" sözleriyle ifade etmektedir. *HM*, 17 Ağustos 1336.

> Yunan kuvvetleri, artık öteden beriden devşirme usulüyle toplanmaya başlanmıştır. İzmir'den toplanıp cepheye sevk edilen yerli Rumlar kıtalarını bırakıp firar etmektedirler. İzmir'de bulunan zengin Rumlar da Selanik'e akına başlamışlardır. Son zamanlarda Yunanistan'a askerce İstanbul'dan yardım ediliyor. Son günlerde İstanbul'da izci sıfatıyla toplanan Rum gençlerinden beş yüzü İzmir'e sevk edilmiştir.[30]

1920 Yılı temmuz ayında bir Yunan tümeni Yenişehir'den sonra Bilecik'e ilerleyerek Yeniköy ve Karaköy'ü de işgal etmişti. O günlerde, Bursa-Bilecik arasında bir otomobil ile 12 kamyondan oluşan Yunan nakliye kolu Kuvâ-yı Milliye tarafından pusuya düşürüldü. Kamyonlardaki yiyeceklere el kondu. Kamyonlarda erzaktan başka, yerli Rumlar tarafından Yunan askerlerine hediye olarak gönderilen bol miktarda bisküvi, çikolata ve sigara bulunuyordu. Yunanlılar 27/28 Haziran gecesi İzmit'ten çekilirken iş birliği yapmış olan Rumlar ve bazı kişiler onlarla birlikte kaçtılar.[31]

Birinci İnönü yenilgisinden sonra Bursa cephesine sevk edilen Yunan kıtalarından firarlar başlamıştı. Bursa'daki Yunan komutanlığı bu boşluğu doldurmak için Bursa'daki Rum ve Ermenilerden gönüllü asker toplamak amacıyla kilisede bir toplantı yapmıştı. Toplantıya katılan Rum ve Ermeni zenginleri, "Biz Osmanlı tebaası bulunuyoruz, yarın öbür gün sizin buradan gitmeniz çok muhtemeldir. Biz yine Türklerle baş başa kalacağız. Size asker verdiğimiz takdirde bizim de sonra sizinle beraber buradan çekilmemiz lazımdır ki bu hiç işimize gelmez." diyerek Yunan isteklerini reddetmişlerdi.[32] Bununla birlikte İnönü savaşlarında birçok yerli Rum, Yunan ordusuna katılarak rehberlik etmişlerdir. Birinci İnönü muharebesinden sonra Yunan ordusuyla birlikte giden Söğütlü 250 Rum'dan 82'si İkinci İnönü muharebesinde rehberlik etmişlerdi.[33]

İkinci İnönü zaferi, Yunan askerleri ve gönüllü Rumlar arasında büyük bir panik ve şaşkınlığa sebep olmuştu. Ankara'ya ulaşan bir haberde bu durum şöyle anlatılmaktaydı:

> Dün aldığımız haberlere göre cephedeki bozgundan sonra karmakarışık, yalın ayak başıkabak kendini Bursa'ya atan bir kısım Yunan askeri, telaşlarıyla, Bursa'yı karmakarışık etmiştir.

30 "Cephelerde", *HM*, 1 Temmuz 1336.

31 Özalp, *age.*, s. 179-182.

32 "Doğru Bir Cevap", *HM*, 23 Mart 1921.

33 "Yerli Rumların Rehberliği", *HM*, 10 Nisan 1921.

> Bunlar, Türklerin büyük ve son hücum ettiklerini Türklere dahi anlatmaktadırlar. Yunan askeri taarruz için Bursa'dan hareket ettiği vakit fethedecekleri yerlerde yapılacak yağmaya iştirak etmek üzere arkalarından yerli Rumlar da birçok arabalarla yola düşmüşlerdi. Hezimeti görünce arabalar derhal ve haşinle geriye dönmüşlerdir. Yunan genel karargâhının Bursa'dan Mudanya'ya taşınması Türkleri memnun, Rumları korku ve helecana giriftar etmiştir. Yunanlılar ordunun ricat esnasında Bilecik'ten ve diğer mahallerden beraber sürükleyip götürdüğü Rumlar da Bursa'da ayrı bir gaile ihdas etmiştir. Yunanlılar, bunları güya yeni bir taarruzda asker olarak kullanmak için götürmüşlerdi. Hâlbuki müstakbel askerleri Bursa sokaklarında aç biilaç birer sefil muhacir gibi bırakmışlardır. Bursa-Mudanya yolu tamamıyla ricat hazırlıklarına ait nakliyata tahsis edilmiştir. Türkler, ordumuzu bir kurtarıcı gibi beklemektedir.[34]

Yunanlılar İkinci İnönü yenilgisinden sonra da asker ihtiyaçlarını yerli Rumlardan karşılamaya çalıştılar. 25 Nisan 1921 tarihinde Karamürsel'den Ankara'ya ulaşan haberde, Yunanlıların yerli Rumlardan asker almaya başladıkları bildirildi. Silah altına alınan yerli Rumlar kafile halinde cepheye sevk olunmaktaydı.[35]

Yunanlılar, 1921 yılı Mart ayının sonlarında Sapanca ve Adapazarı'nı işgal ettiler. 28 Nisan'da İngilizlerin ayrılması üzerine İzmit, bu tarihten itibaren iki ay kadar Yunan işgali altında kaldı. 26-27 Haziran 1921 tarihinde Yunan kuvvetlerine karşı taarruza geçen Kuvâ-yı Milliye birlikleri 28 Haziran'da İzmit'e girmişti. Ancak, bir gece önce Yunan kuvvetlerinin İzmit'ten ayrılışları sırasında her tarafın yakılarak birçok insanın öldürülmesi önlenememişti.

1920 ve 1921 yıllarında Kocaeli ve yöresinde Yunan kuvvetleriyle yerli Rumlar[36] tarafından Müslüman halka karşı büyük bir baskı ve zulüm uygulanmıştır. Özellikle İnönü yenilgilerinden sonra Yunan zulmünün artması üzerine, çaresiz kalan halk evlerini barklarını terk ederek dağlara ve yaylalara ya da sahillere kaçmaya başlamışlardı. 1921 yılı mayıs ayında Marmara sahillerindeki limanlar, kurtarılmayı bekleyen muhacirlerle doluydu.[37]

34 "Bursa Rumların Şaşkınlığı", *HM*, 5 Nisan 1921.

35 "Bursa Rumları Cephede", *HM*, 26 Nisan 1921.

36 Mütarekeden sonra faaliyete geçen Rum Todori ve Ermeni Antranik çeteleri Kocaeli ve çevresinde etkili olmuşlardır. Enver Behnan Şapolyo, *Kuvayı Milliye Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1957, s. 70-123.

37 Mesut Çapa, "Kocaeli ve Çevresinde Yunan İşgali ve Göç: Kızılay (Hilâl-i Ahmer)

4. Anadolu'nun Hristiyan Halka Bakışı ve TBMM'nin Aldığı Tedbirler

Millî Mücadele Dönemi'nde, Anadolu'daki gayrimüslimlere karşı nasıl davranılacağı 1919 yılı kongre kararlarında ve 1920 yılında Osmanlı Mebuslar Meclisi'nde kabul edilip TBMM Hükümeti'nin de benimsediği Misâk-ı Millî kararlarında net bir şekilde ortaya konulmuştur.

Rum-Pontus ve Ermeni tehditlerine karşı, Erzurum ve Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin girişimleriyle 23 Temmuz 1919'da toplanan Erzurum Kongresi kararları arasında bu hususa da yer verilmiştir. Kongrede alınan karara göre Hristiyan unsurlara, siyasî egemenliğimizi ve toplumsal dengemizi bozacak şekilde birtakım yeni imtiyazlar verilmesi kabul edilmeyecekti. Türkiye'de eskiden beri birlikte yaşadığımız gayrimüslimlere halkın devlet tarafından tanınmış olan tüm haklarına riayet edilecekti. Bunların can, mal ve namuslarının korunması dinimizin, millî geleneklerimizin ve kanunlarımızın bir gereğiydi. Bu esas, kongreye katılanların genel kanaati olarak da kabul edilmiştir.[38] Sivas Kongresi kararlarında da öteden beri aynı vatan içinde birlikte yaşadığımız tüm gayrimüslimlerin her türlü eşit hakları tamamıyla korunacağından[39], gayrimüslimlere siyasî hâkimiyet ve sosyal dengemizi bozacak ayrıcalıklar verilmeyeceği ifade edilmiştir.

Sivas Kongresi sonrası Heyeti Temsiliye tarafından Eskişehir Mutasarrıf Vekilliğine atanan Sabri Bey yayınladığı resmi beyannamede, "Vatandaşlık hukukunda bir Müslimin bir gayrimüslimden hiçbir farkı yoktur. Böyle bir farkı gözetmek doğrudan doğruya millî birliğe (vahdet-i milliyeye) karşı büyük bir suçtur (irtikâb-ı cürm eylemektir)"[40] diyordu.

Nihayet, son Osmanlı Mebuslar Meclisi'nde ilan edilen Misâk-ı Millî Beyannamesi'nde azınlıklarla ilgili mütekabiliyet esasına uyulacağı

Cemiyeti'nin Yardımları", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II,* C III, Kocaeli 2016, s. 1679-1697.

38 "Vatanımızda öteden beri birlikte yaşadığımız anâsır-ı gayri müslimenin kavânin-i devlet-i Osmaniyye ile müeyyed hukuk-ı müktesebelerine tamamıyla riayetkârız. Mal ve can ve ırzlarının masuniyeti zaten muktaziyât-ı diniyye, ananât-ı milliyye ve esasât-ı kanuniyyemizden olmakla bu esas Kongremizin kanaat-ı umumiyyesiyle de teyid olunmuştur." *Erzurum Kongresi ile ilgili Belgeler*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, s. 24.

39 "Anasır-ı gayri müslimenin her türlü hukuku tabiiyetleri tamamıyla mahfuzdur.". Bk. Yunus Nadi, *Mustafa Kemal Samsun'da*, Sel Yayınları, İstanbul 1955, s. 98.

40 Zekâi Güner-Orhan Kabataş, *Millî Mücadele Dönemi Beyânnâmeleri ve Basını*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1990, s. 154.

belirtilerek, "İtilâf Devletleriyle düşmanları ve bazı ortakları arasında kararlaştırılmış olan antlaşma esasları dairesinde azınlıkların hakları komşu memleketlerdeki Müslüman halkın da aynı haklardan yararlanmaları şartıyla tarafımızdan kabul edilerek sağlanacaktır."[41] denilmiştir. TBMM Hükümeti'nin yerli Hristiyanlara karşı tutumu Misâk-ı Millî'de belirlenen esaslar çerçevesinde gerçekleşmiştir.

Bununla birlikte TBMM Hükümeti, gayrimüslimlerin Millî Mücadele aleyhindeki faaliyetleri karşısında olağanüstü bazı tedbirler almak zorunda kalmıştır.

Millî Mücadele'nin başında yerli Hristiyan halk askerlikten muaf tutulmuşlardı. Savaşın bütün yükünü Müslüman halk çekmekteyken, Yunan işgal bölgesindeki "Hristiyanlar tav'an veya kerhen (isteyerek veya istemeyerek) silah altına alınmak suretiyle" tabi olduğu hükümete karşı kullanılmaktaydı. TBMM Hükümeti, 15 Aralık 1920 tarihinden itibaren yaşıtları silah altında bulunan gayrimüslimlerin yürürlükte olan kanunlar dairesinde geri hizmetlerde istihdam edilmelerini kararlaştırdı.[42]

TBMM Hükümeti, aynı zamanda Yunanlıların işgal ettiği sahalardaki gayrimüslimleri silah altına almasına tepki göstererek bu konuda taviz verilmeyeceğini İtilaf Devletlerine bildirmiştir. Antalya Milletvekili Rasih Efendi, 9 Temmuz 1921 günü TBMM'de tepkisini şu sözlerle dile getirmiştir:

> İşgal altındaki hangi memleket gördük ki, Rumları gelen düşman kuvvetine iltihak etmesin? Ermenileri, Yahudileri iltihak etmesin? Bugün işgal altında olmayan ve kendi kuvvetlerimizin işgali altında bulunan yerlerdekilerin sükûneti bizi aldatamaz. Çünkü neresi işgal edilmişse görüyoruz neler oluyor. Müslümanları katleden, evini yakan, Yunan kuvvetinden evvel yerli kuvvetler olmuştur. İşte önümüzde Söğüt, Bilecik var, oralarını yakanlar, Müslümanları nefyedenler, Müslümanları katliam edenler, tehdit edenler yerlilerdir. Binaenaleyh, bunlar hakkında Meclisin lâzım gelen kararını vermesini rica ederim.[43]

Hariciye Vekâleti, Yunanlıların Türk uyruğundaki Rumları ordusuna alarak cepheye sevk etmekte olduğunun anlaşılması üzerine, Devletlerarası Hukuk kaidelerine aykırı olan bu durumu İtilaf Devletleri nezdinde protesto ederek

41 Samet Ağaoğlu, *Kuvayı Milliye Ruhu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 4-5.

42 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 2-24-10, 56-5.

43 TBMM Zabıt Ceridesi, C 11, TBMM Matbaası, Ankara, 1958, s. 209.

ordumuzun eline geçecek olan Rumlara esir muamelesi yapılamayacağını ve derhal idam edileceklerini bildirdi. Bu karar İtilaf Devletleri tarafından tasdik edildi. Ayrıca, İstanbul'da İspanya elçiliğiyle Amerika, Fransa ve İtalya Yüksek Komiserliklerine gönderilen protestoda "Bütün dünyaca tanınmış Devletler Hukuku esaslarına aykırı olarak Yunanlılar, Anadolu'da işgal ettikleri yerlerdeki Osmanlı uyruğundaki Rumları kendi ordularına katmaktadırlar. Bu hareketi kemal-i şiddetle protesto eder ve anavatanlarına karşı silah çekmeye davet ettiği Rumların söz konusu prensiplere dayanarak cezalandırılacaklarının" Yunan hükümetine hatırlatılması istendi.[44]

İnönü Savaşlarında Ankara'ya getirilen Yunan esirler arasında yerli Rumlar da bulunuyordu. Bunlar diğerlerinden ayrılarak TBMM'nin daha önce aldığı karara göre İstiklal Mahkemesi'nde yargılandılar.

Nisan 1921'de İkinci İnönü Zaferi sırasında esir düşerek Ankara'da Merkez Komutanlığı'nda tutuklu bulunan 8 Yunan askerinden 3'nün Manisa ve İzmir Rumlarından oldukları anlaşıldığından Ankara İstiklal Mahkemesinde yargılanmışlardır.[45]

1921 Temmuz ayının sonlarında Yunan esirlerinden kalabalık bir kafile Ankara'ya getirildi. Yunan 12. Tümenine mensup bu esirlerin hepsi Türkçe konuşuyorlardı. Seyitgazi civarında esir düşmüşlerdi. Anlattıklarına göre, iki buçuk ay önce yola çıkmışlardı. O zamana kadar savaşa katılmamışlardı. Dedeağaç'tan İzmir'e geldiklerinde kendilerini Kralın kardeşi Anderya karşılamıştı. Kendilerine, bir ay İzmir için savaştıktan sonra barış olacağını ve sonunda İzmir'in Yunanlılara kalacağı söylenmişti.[46]

Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından 30 Temmuz 1921 günü, "Tebaa-i Devlet-i Aliyye'den oldukları halde düşman ordusuna iltihakla hükümet-i metbuası ordusuna karşı silah istimal eylemek cürmüyle" çoğu Edirneli olmak üzere Bilecik, Kırklareli, Keşan, Vize Uzunköprülü, Adapazarlı, Dedeağaçlı, Malkaralı 28 Rum'un idamına karar verdi. TBMM Hükümeti, "iki ay evvel yerli Rumların Yunan ordusuna girdikleri takdirde idam edileceklerini tebliğ eylemiş" idi.[47]

44 *Age.*, s. 88-89.

45 BCA, 030.10.55.362.2.

46 "Daha dün Türk toprağı olan İskeçe, Dedeağaç, Edirne ve Yanya halkı ahalisindendir. Ve hepsi altı yüz senedir kendilerine bekçilik eden huzur-bahş eden âlîcenâb bir millete silah çekiyorlar. Fakat bugün omuzları düşük, gözleri ümitsiz kendilerine pekiyi kalpli askerlerimizin verdikleri ekmekten ve sudan minnettar aramızda mahcubane bulunuyorlar.", "Kimlerle Muharebe Ediyoruz?", *HM*, 27 Temmuz 1921.

47 "Filhakika tebaa-i Devlet-i aliyyeden oldukları halde düşman Yunan ordusuyla birlikte

Sakarya Savaşı'nda cephede ele geçirilen Yunan esirleri kafileler halinde Ankara'ya sevk edildi. Aralarındaki yerli Rumlar kafileden alınarak İstiklal Mahkemesine çıkarıldılar.[48] Esirler arasında bulunanlardan "düşmanla birlikte hükümet-i metbûalarına silah çekmiş hain Türkiyeli Rumlardan" biri 4 Eylül 1921 günü idam edildi.[49] Sakarya cephesinde süvarilerimiz tarafından esir edilen İzmirli Dimitri, dört ay önce kendi isteğiyle İkinci Yunan otomobil kıtasına katıldığını itiraf etmişti. Dimitri, Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun "bilfiil ihanet-i vataniyede bulunanlar salben idam olunur" hükmü gereğince 10 Eylül günü idam edildi.[50]

Yunanlılar, Sakarya Savaşı sırasında İzmir'deki Türklere karşı zulüm ve baskılarını artırmışlardı. Yunan postanesi, Anadolu'da işgal sahaları dışından İtalyan postaneleri aracılığıyla gelmekte olan mektupları kabul etmiyordu. Yunanlıların işgal sahalarında, harman ve tarlalarında çalışırken esir diye İzmir'e getirdiği Türk köylüler, Yunan jandarmaları tarafından İzmir sokaklarında özellikle Rum mahallelerinde dolaştırılarak yerli Rumların hakaretlerine maruz bırakılıyorlardı.[51]

Sakarya yenilgisinin ardından, İstanbul'da Rum ileri gelenleri Patrikhane'de yaptıkları olağanüstü toplantıda, bütün Rumların Yunan ordusuna iane vermelerini, servetleri nispetinde bu karara uymayan Rumların kara listeye alınacaklarını ilan etmişlerdi.[52]

Büyük Taarruz'da alınan esirler arasında bulunan yerli Rumlar, Divan-ı Harpte yargılanmışlardır. 1922 Eylül'ünde Ankara'ya getirilen esir kafilesi arasında Osmanlı uyruklu 8 esir bulunuyordu. Müdafaa-i Milliye Vekâleti, 26 Eylül 1922 tarihinde İcra Vekillerine gönderdiği yazıda

---

Seyidgazi civarında icra ettikleri bir muharebe neticesinde esir edildikleri kendi ifadeleri ve evrak-ı mevcude delaleti ile sabit olduğundan hain-i vatan addıyla Hıyanet-i Vataniye Kanununu'nun ikinci maddesine (fiilen hıyanet-i vataniyede bulunanlar idam olunur) fıkrasına tevfikan cümlesinin salben idamlarına müttefiken ve vicahen karar verildi.", "Hainlerin İdamı", *HM*, 31 Temmuz 1921.

48 "Bunların arasında, ceplerinde, hâlâ nüfus kâğıtlarını taşıyan–sözde vatandaşlarımız- Galatalı Apostollar, İstinyeli Nikolar, Samatyalı Yaniler'in de bulunduğu anlaşılınca, birer birer kafileden alınıp doğru İstiklal Mahkemesi huzuruna sevk edildiler.", Besim Atalay, "Kırk Yıl Önceki Ankara", *Yakın Tarihimiz*, C 1, 1962, s. 65-66.

49 *HM*, 5 Eylül 1921.

50 "Bir Yılan Daha", *HM*, 11 Eylül 1921.

51 "Zavallı Köylülerimizi Rum Mahallelerinde Teşhir Ediyorlar", *HM*, 7 Eylül 1921.

52 "İstanbul Rumları", *HM*, 29 Eylül 1921.

bunların hangi mahkemede yargılanacakları hakkında bilgi istedi. 28 Eylül tarihli kararnameyle, bu esirlerin Divan-ı Harp tarafından yargılanmaları kararlaştırılmıştır.[53]

TBMM Hükümeti, Yunanlılarla iş birliği yapmalarını önlemek amacıyla savaş alanlarına yakın gayrimüslimleri cephe gerilerine gönderme kararı almıştır. 1920 Yılında düzenli ordunun henüz kurulduğu günlerde, Batı Cephesi Komutanlığı'ndan TBMM Başkanlığı'na gönderilen yazıda, siyasi ve askeri bazı sebeplerle savaş alanına yakın yerlerdeki Ermeni ve Rumlardan 20-40 yaşında bulunan erkeklerin iç kısımlarda belli yerlere gönderilmeleri istendi. Buna göre Bolu, Ertuğrul, Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar, Denizli, Isparta livaları dâhilinde bulunan Rum ve Ermenilerden 20-40 yaşında bulunan erkeklerin "mezkûr esnan dâhilinde kabulü ve hizmet-i askeriyeye salih olanlar için can ve mallarının muayyen mesuliyetler tahtında muhafazası suretiyle kabulü" kararlaştırıldı.[54]

Türk ordusunun Bilecik'i tahliyesini müteakip eli silah tutan Hristiyan gençlerinden birçoğunun Türklere karşı düşmanca yağma hareketine teşebbüs ettikleri ve daha sonra Yunanlılarla birlikte geri çekildikleri anlaşılmıştı. Hristiyan halkın, orduyu iki ateş arasında bırakacak teşkilata sahip oldukları anlaşılmıştı. TBMM Hükümeti, 9 Şubat 1921 tarihinde cepheye yakın yerlerde oturan gayrimüslim ileri gelenleriyle eli silah tutanların tehcirlerini kararlaştırdı.[55] Yine Batı Cephesi İstihbarat Şubesi'nin önerisi üzerine Afyonkarahisar'ın Aziziye (Emirdağ) ilçesindeki Hristiyan erkeklerden bir kısmı Anadolu'nun muhtelif şehirlerine gönderilmişlerdi. Yunan iddialarının aksine, Hristiyan halkın imhası söz konusu olmayıp bunlar yeni ikametgâhlarında zanaatlarını icra etmekte olup aileleriyle haberleşmekteydiler.[56]

Yunanlıların Karadeniz'deki baskıları karşısında bazı tedbirler alındı. Yunanlılar, 26 Mart 1921 tarihinden itibaren Karadeniz kıyılarını abluka altına almaya çalıştılar. Kıyı gözetleme istasyonlarının ve liman başkanlıklarının düzenli ve iş birliği içinde çalışmaları karşısında pek başarılı olamayan Yunan gemileri, Haziran 1921 tarihinden itibaren Karadeniz

53 BCA, 30.18.1.1.5.29.20.

54 Kararname 13 Eylül 1920 tarihlidir. BCA, 29.30.18.1.1.1.11.17.

55 BCA, 56.30.18.1.1.2.35.3.

56 Zekeriya Türkmen, "Kurtuluş Savaşı Yıllarında Cephe Gerisine Gönderilen Gayr-ı Müslim Vatandaşların Aileleriyle Haberleşmeleri", *Atatürk Yolu*, C 6, S. 22, Şubat 1998, s. 211-230.

kıyılarındaki açık şehirleri bombardıman etmeye, bazı yelkenli ve küçük kayıkları yoklamak ve batırmak suretiyle faaliyetlerini artırdılar. TBMM Hükümeti, Yunan donanmasının 9 Haziran 1921'de İnebolu'yu bombalaması üzerine Karadeniz kıyılarını savaş bölgesi ilân etti. Yunanlıların muhtemel çıkarma harekâtını kolaylaştıracakları ihtimaliyle yerli Rumların iç kısımlara gönderilmesi kararlaştırıldı. Bölgede benzer kararların alınmasında özellikle Samsun ve çevresindeki Pontusçu Rumların faaliyetleri etkili olmuştur.[57]

Sonuç

15 Mayıs 1919 günü İzmir'i işgal eden Yunanlılar, Megali ideayı gerçekleştirmeye çalışırken aynı zamanda Anadolu'daki Rumları "esaretten" kurtaracaklarını ilan etmişlerdi. Mondros Mütarekesi'nden sonra yerli Rumların başlattıkları taşkınlıklar, Yunan işgaliyle birlikte daha yaygın ve aleni bir hal almıştır. Birçok yerde işgal kuvvetleri Yunan bayrakları ve "zito" (yaşasın) haykırışlarıyla karşılanmıştır. İşgal sahasında birçok Rum isteyerek veya zorla Yunan ordusuna katılmıştır. Karadeniz bölgesinde Rum-Pontus devleti kurmak amacıyla başlatılan diplomatik faaliyetler ve isyan teşebbüsleri de Anadolu'nun gücünü zayıflatarak Yunan işgalinin yayılmasını kolaylaştırmıştır. Batı Anadolu'dan sonra Karadeniz kıyılarında da bir Yunan cephesi açılması ihtimali ortaya çıkmıştır.

Millî Mücadele Dönemi'nde, Anadolu'daki gayrimüslimlere karşı nasıl davranılacağı 1919 yılı kongre kararlarında ve 1920 yılında Osmanlı Mebuslar Meclisi'nde kabul edilip TBMM Hükümeti'nin de benimsediği Misâk-ı Millî kararlarında net bir şekilde ortaya konulmuştur. Gayrimüslimlerin eşit vatandaş oldukları ve can, mal ve namus güvenliklerinin korunmasının dinimizin, millî geleneklerimizin ve kanunlarımızın bir gereği olduğu ifade edilmiştir.

TBMM Hükümeti, Millî Mücadele aleyhinde faaliyette bulunan yerli Rumlara karşı uygulamalarında söz konusu taahhütlere bağlı kalmaya çalışmıştır. Ankara'da yargılama süreci başlamadan önce, İtilaf Devletlerine Anadolu'daki Hristiyanlara karşı uluslararası hukuk kurallarına göre muamelede bulunulacağı bildirmiştir. Aynı zamanda Yunan işgal sahasına yakın yerlerde ve Karadeniz kıyılarındaki Hristiyanların düşmanla iş birliği ihtimallerine karşı tedbirler alınmıştır. Batı cephesinde Yunanlılarla birlikte savaşırken esir düşen Rumlar TBMM Kanunlarına göre yargılanmışlardır.

57 BCA, 30.18.1.1.3.24.12.

Millî Mücadele'de Anadolu'da bütün Rumların Yunan işgalini desteklediklerini söylemek mümkün değildir. Hatta bir kısmının istemeyerek Yunan ordusuna katıldığı da söylenebilir. İşgal sahası dışındaki Rumların TBMM Hükümeti'ne bağlılıklarını dile getirmeleri bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir.

Sonuç itibarıyla Yunan işgali Anadolu'da yüzyıllardır birlikte yaşamış olan Müslim gayrimüslim tüm halkı olumsuz etkilemiştir. Yunanlılar ve onları Paris Barış Konferansı kararıyla İzmir'e çıkaran İtilaf Devletleri, "esaretten" kurtarmaya çalıştıkları Rum halkının da büyük mağduriyetler yaşamalarına sebep olmuşlardır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA),

2-24-10, 56-5.

030.10.55.362.2.

30.18.1.1.5.29.20.

29.30.18.1.1.1.11.17.

56.30.18.1.1.2.35.3.

30.18.1.1.3.24.12.

Süreli Yayınlar

Hâkimiyet-i Milliye

Vakit

Araştırma ve İnceleme Eserler

Ağaoğlu, Samet, *Kuvayı Milliye Ruhu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

Akşin, Sina, "Paris Barış Konferansı'nın Yunanlıları İzmir'e Çıkarma Kararı**",** *Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar*), Ankara 1986, s. 174-185.

Aşkun, Vehbi Cem, *Kurtulan Merzifon*, Türkdili Matbaası, Balıkesir 1956.

Apak, Rahmi, *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, TTK Basımevi, Ankara 1990.

Atalay, Besim, "Kırk Yıl Önceki Ankara", *Yakın Tarihimiz*, C1, 1962, s. 65-66.

Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge), Ankara 1982.

Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Millîye Hatıraları (1919-1920), haz. Şerafettin Turan, Ankara 1967.

Bayar, Celal, *Ben de Yazdım Millî Mücadele'ye Giriş*, C 5, İstanbul 1967.

Bayar, Celal, *Ben de Yazdım Millî Mücadele'ye Giriş*, C 6, İstanbul 1968.

Bayar, Celal, *Ben de Yazdım Millî Mücadele'ye Giriş*, C 7, İstanbul 1969.

Çapa, Mesut, "Kocaeli ve Çevresinde Yunan İşgali ve Göç: Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti'nin Yardımları", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II*, C III, Kocaeli 2016, s. 1679-1697.

Hayrettin Abidin, *Tarihte Ankara. İstiklâl Harbi ve Bursa hatıratı*, Suhulet Matbaası, İstanbul 1934.

Erzurum Kongresi ile ilgili Belgeler, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1969.

Güner, Zekâi- Kabataş, Orhan, *Millî Mücadele Dönemi Beyânnâmeleri ve Basını*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1990.

İzmir ve Mülhakatı ile civarında Yunan İşgalinden Müttehadis Fecaii Hakkında Vürûd Eden Raporlar ile Bazı Mukarrerat, Hilal Matbaası, Dersaadet 1335.

Kaygusuz, Bezmi Nusret, *Bir Roman Gibi*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınevi, İzmir 1955.

Kalaç, Ahmet Hilmi, *Kendi Kitabım*, Yeni Matbaa, İstanbul 1960.

Nadi, Yunus, *Mustafa Kemal Samsun'da*, Sel Yayınları, İstanbul 1955.

Özalp, Kâzım, *Millî Mücadele (1919-1922)*, I, TTK Basımevi, Ankara 1985.

Peker, Nurettin, *1918-1923 İstiklâl Savaşının Vesika ve Resimleri, İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Hârekatı ve Hatıralar*, Gün Basımevi, İstanbul 1955.

Sökmensüer, Cevat, *Millî Mücadele'de Aydın-Nazilli Cephesi Hatıralarım*, Karınca Matbaası, İzmir (t.y.).

Süvari Yüzbaşısı Ahmed, *Türk İstiklal Harbi Başında Millî Mücadele*, haz. Vehbi Günay, İsmail Aka, Cahit Telci, Akademi Kitabevi, İzmir 1993.

Şapolyo, Enver Behnan, *Kuvayı Millîye Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1957.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C 11, TBMM Matbaası, Ankara 1958.

Turan, Mustafa, "İzmir'in İşgalinden Önce Anadolu'da Rum Taşkınlıkları ve Tedbirler", *Atatürk Yolu*, C 2, S. 6, 1990, s. 349-360.

Türkmen, Zekeriya, "Kurtuluş Savaşı Yıllarında Cephe Gerisine Gönderilen Gayr-ı Müslim Vatandaşların Aileleriyle Haberleşmeleri", *Atatürk Yolu*, C 6, S. 22, Şubat 1998, s. 211-230.

Zübeyirzade M. Fuad, *Yurdumuz*, Vatan Matbaası, İstanbul 1341.

The Effects of the Greek Occupation on the Anatolian Greeks

Mesut Çapa*

Abstract

In order to realize the "The Megali Idea", Greece has maintained its attempts of occupation of Türkiye since its establishment. The demands of Prime Minister Venizelos on Türkiye were accepted with the support of the British at the Paris Peace Conference which gathered on January 18, 1919. The Greek occupation, which started in İzmir on May 15, 1919, lasted until the end of 1922.

With the Greek occupation of Anatolia, a great persecution also began against the Turks. This occupation was reflected as an operation to "save the Anatolian Greeks from captivity". Some of the local Greeks welcomed the occupation enthusiastically and served in the Greek Army. The Greek Metropolitans such as those of İzmir and Trabzon and especially the Phanar Greek Patriarchate and the clergy supported the occupation. The Trabzon Greek Metropolitan Hırisantos carried out diplomatic activities at the Paris Peace Conference for the establishment of the Greek-Pontian state on the shores of the Black Sea. The Greek-Pontian gangs tried to weaken the resistance of the forces of the Turkish Grand National Assembly on the Western front with their activities.

The Government of the TGNA (Turkish Grand National Assembly) informed the Allied Powers that it would act against the Christians in Anatolia in accordance to the rules of the International Law. At the same time, some measures were taken against the likelihood of cooperation of the Christians with the enemy in the areas that were close to the territory occupied by the Greeks and on the Black Sea coast. The local Greeks, who

* Prof. Dr., Ankara University, Institute of Turkish Revolutionary History, Ankara/TÜRKİYE, capa@ankara.edu.tr ORCID: 0000-0003-1924-813X
DOI:10.37879/9789751758866.2024.597

were captured while fighting against the Turks with the Greek Army in the western front, were tried according to the Laws of the Turkish Grand National Assembly.

In this paper, primarily, the behavior of the local Greeks against the Greek occupation and their role in supporting the Greek Army are revealed in the light of the memoirs, press and archive documents. In addition, the perspective of the Government of the TGNA towards the Christians and the extraordinary measures that it took are included.

Keywords: Occupation of İzmir, Paris Peace Conference, Local Greeks, Government of the Turkish Grand National Assembly, Greek, "Zito Venizelos!".

Yunan İşgalinin Anadolu Rumları Üzerindeki Etkileri

Öz

Yunanistan, Megali İdeayı gerçekleştirebilmek için kuruluşundan itibaren Türkiye'ye yönelik işgal çabalarını sürdürmüştür. Başbakan Venizelos'un Türkiye üzerindeki talepleri, 18 Ocak 1919 tarihinde toplanan Paris Barış Barış Konferansı'nda İngilizlerin desteğiyle kabul edilmiştir. 15 Mayıs 1919'da İzmir'de başlayan Yunan işgali 1922 yılı sonlarına kadar sürmüştür.

Anadolu'da Yunan işgaliyle birlikte Türklere karşı büyük bir mezalim de başlamıştır. Bu işgal aynı zamanda yerli Rumları "esaretten kurtarma" harekâtı şeklinde de gösterilmiştir. Yerli Rumlardan bir kısmı işgali coşkuyla karşılamışlar ve Yunan ordusunda görev almışlardır. Başta Fener Rum Patrikhanesi olmak üzere İzmir, Trabzon vd. Rum metropolitleri ve din adamları işgali desteklemişlerdir. Trabzon Rum Metropoliti Hırisantos, Paris Barış Konferansı'nda, Karadeniz kıyılarında Rum-Pontus devletinin kurulması için diplomatik faaliyetlerde bulunmuştur. Rum-Pontus çeteleri, faaliyetleriyle TBMM Hükümeti kuvvetlerinin Batı cephesinde direncini zayıflatmaya çalışmışlardır.

TBMM Hükümeti, Anadolu'daki Hristiyanlara karşı uluslararası hukuk kurallarına uygun davranacağını İtilaf Devletlerine bildirmiştir. Aynı zamanda Yunan işgal sahasına yakın yerlerde ve Karadeniz kıyılarındaki Hristiyanların düşmanla iş birliği ihtimallerine karşı tedbirler alınmıştır. Batı cephesinde Yunanlılarla birlikte Türklere karşı savaşırken esir düşen Rumlar, TBMM Kanunlarına göre yargılanmışlardır.

Bu yazıda öncelikle yerli Rumların Yunan işgali karşısında davranışları ve Yunan ordusunun desteklenmesindeki rolleri anılar, basın ve arşiv belgeleri ışığında ortaya konulmaktadır. Ayrıca, TBMM Hükümeti'nin Hristiyanlara bakış açısı ve aldığı olağanüstü tedbirlere yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İzmir'in işgali, Paris Barış Konferansı, Yerli Rumlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti (TBMM), Yunan, "Zito Venizelos".

Introduction

After the Armistice of Mudros, the local Greeks in İzmir started excesses on behalf of Greece. Each ship's arrival which belonged to the Entente Powers at the port was a reason for the Greeks to demonstrate. The Greeks enthusiastically greeted the arrival of a British ship led by A. Dickson to İzmir on the date of November 7, 1918 at Kordonboyu. A priest blessed the annexation of İzmir to Greece (Enosis) by shooting into the sky. The pictures of Venizelos were distributed to the demonstrators. A Greek flag was hoisted at the Ayafotini Church. In a raid performed by a group of Greeks, the Turkish flag hoisted on the balcony of the Splandit (Splendid) Palace Hotel, which was run by the Turks, was lowered and the Greek flag was hoisted in its place. The incident took place in the presence of Nurettin Pasha, the Governor, and Dickson who were at the hotel at the time.

The Greek Prime Minister Venizelos also wanted the Greeks to be represented in İzmir with Greek warships just like the British, French and Italian warships. With the permission of Galthorpe, the British High Commissioner, the Greek torpedo boat named Leon, which left İstanbul, anchored at the İzmir Port on the morning of December 24, 1918. Colonel Ilya Mavridis, the Commander of the ship, worked at the side of Galthorpe during the First World War. The local Greeks celebrated the arrival of the Greek ship with great enthusiasm. The next day, a ceremony was held at the Greek Consulate for flag raising. At the same time, Metropolitan Hırisostomos, who came to İzmir, directed a religious ceremony at the Ayafotini Church. Later, he would display great efforts for realizing the Megali Idea in İzmir.[1]

1 Celal Bayar, *Ben de Yazdım Millî Mücadele'ye Giriş*, Vol. 5, İstanbul 1967, pp.1601-1602, 1605-1606, 1639; Mustafa Turan, "İzmir'in İşgalinden Önce Anadolu'da Rum Taşkınlıkları ve Tedbirler", *Atatürk Yolu*, Vol. 2, No. 6, 1990, pp. 349-360.

After the Armistice, the Greeks who previously went to Greece from İzmir and the surrounding areas started to come back for the purpose of increasing the Greek population. According to the news published in *Vakit*, the İstanbul daily, about one thousand Greek passengers got off the Greek ship anchored at the İzmir Port on March 7, 1919. Some of those Greeks who were locals of İzmir Province completed their military service in Greece. Their return to İzmir was interpreted as the application of the plan to gradually increase the Greek population. At the dock, "there were again noisy hours in the honor of the arriving passengers".[2]

While Nurettin Pasha, the Governor of İzmir, was trying to prevent provocative actions of the Greeks, he was also making the activities of the local branch of the Countrywide Resistance Organization (*Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti,* literally, Association for the Protection of the Rights). However, this did not last too long. In line with the Greek demands, Governor Nurettin Pasha was dismissed and İzzet Bey (Humpbacked İzzet) was appointed as the new Governor of İzmir on the date of March 14, 1919.[3] This change would make it easier for the Greeks to occupy İzmir and ease the activities of the local Greeks.

In the meantime, the situation across the shores of the Black Sea Region was not different than that of İzmir and the surrounding areas. The Greek gangsters who started acting with the feeling of revenge against the Turks were encouraged by the British soldiers and officers in and around Samsun. The British assumed the role of protectors of the Greek gangsters so to speak. The gangs who came from the mountainous areas by benefiting from the general pardon, were able to wander around with their weapons as they pleased. All those things were taking place in front of the officers who were responsible for control. Although most of the incidents against public order originated from the Greeks, it was also the Greeks who were sending complaining petitions to the representatives of the Entente Powers in İstanbul.

The British platoon composed of 200 persons which landed on Samsun on the date of March 9, 1919, was greeted by the demonstration of the Greeks indicating their joy. The British sent a small portion of those troops to Merzifon with the excuse of protecting the Armenians and Greeks which

2 "İzmir'de Rumlar", *Vakit*, 9 March 1919.

3 Bayar, *ibid*, Vol. 5, p. 1642.

was against the provisions of the Armistice. Thusly, the British occupied Merzifon on March 30 to provide public order there. Afterwards, they had all Greeks released from prison. Later, the oppression and injustice of the Pontian gangs against the Muslim public increased even more. The Greeks, trusting the occupying forces, raided the Turkish villages and incidents of pillaging and killings started to increase everywhere. Against this situation, "the representatives who established a government within the government were releasing the Greek and Armenian villains from prison with a small indication from our former servants and ungrateful subjects whom they stroll in their automobiles and fill those prisons with innocent and sinless Turks".[4]

In one of his written reports, Mustafa Kemal Pasha, the Inspector of the Ninth Army, who would land on Samsun on the date of May 19, 1919 would say "After the Armistice, all Greeks have started to get spoiled everywhere with their national goals of Greek-ness and gathered around the idea of establishing a Pontian government also in this region and all Greek gangs have gained a completely political identity under a regular program". During those days, roughly about forty Greek gangs which were composed of thirty Greek gangs in the Province of Samsun, two Greek gangs in the province of Çarşamba and three Greek gangs in the Province of Bafra were working towards their political goals. [5]

While such events were being encountered in Anatolia after the Armistice of Mudros, the winner states of the First World War convened at the Paris Peace Conference on the date of January 18, 1919 to negotiate the terms of peace. At the Conference, peace treaties were signed with Germany, Austria, Hungary, and Bulgaria. And the peace negotiations regarding the Ottoman State were delayed due to the difficulties that the allied states were having regarding sharing Türkiye and the land requests of the non-Muslims living in the Ottoman lands.

Bogos Nubar, on behalf of the Armenians, and Hırisantos, the Greek Metropolitan of Trabzon, on behalf of the Greeks of the Black Sea Region attended the Paris Peace Conference. Hırisantos, who wanted to establish

4 Zübeyirzade M. Fuad, *Yurdumuz*, Vatan Matbaası, İstanbul 1341, p. 32. Vehbi Cem Aşkun, *Kurtulan Merzifon*, Türkdili Matbaası, Balıkesir 1956, p. 3.

5 *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge)*, Ankara 1982, pp. 31-32, 34.

a Pontian Greek State on the shores of the Black Sea, attempted to prove his thesis with a declaration that he made at the Conference on the date of May 2, 1919. Venizelos had previously explained the Greek demands at the Conference on the date of February 4, 1919.[6] The primary purpose of Venizelos was to get his requests regarding Western Anatolia (Ionia) accepted. For this reason, Hırisantos was unable to get the support that he was expecting from the Greeks. With falsified census statistics Venizelos attempted to prove that the Greek population in the region was in majority by claiming that the Turks were oppressing the Greeks in Anatolia. The British Prime Minister Lloyd George who had a great admiration for Venizelos was believing in those claims. Finally, it was agreed in the Paris Conference to land the Greeks on İzmir with the British support. The decision of occupation was primarily based on stopping the so-called Turkish oppression in the region and preventing the Italians from occupying İzmir.[7]

1. The Greek Occupation of İzmir

After the decision made in the Paris Peace Conference, the Greek troops moved towards İzmir "to free their fellow Greeks". In his diary note dated May 13, 1919, Colonel Zafiryo, the Commander of the First Greek Division, wrote the following statements: "Don't forget that we are going for freeing our brothers under enslavement. Soon we are going to meet our oppressed brothers".[8]

The Greek ships entered into the İzmir Port on Thursday May 15, 1919. The Greek troops under the command of Colonel Zafiryo landed on İzmir from the Punta-Alsancak and Pasaport docks. The dock line was full of Greek soldiers. The Efzun Regiment entered into the Göztepe District. The Greek

6 Bayar, *ibid*, Vol. 5, pp.1466-1467.

7 Sina Akşin, "Paris Barış Konferansı'nın Yunanlıları İzmir'e Çıkarma Kararı", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar*), Ankara 1986, p. 181, pp. 174-185.

8 Celal Bayar, *Ben de Yazdım Millî Mücadele'ye Giriş*, Vol. 6, İstanbul 1968, p.1792, 2002. Today, the Greeks still do not give up describing the Ottoman period as a period of enslavement for themselves. Stelyo Berberakis mentioned one of his memoirs in the conference titled "Turco-Greek Relations" that he attended in Ankara University on February 28, 2018: Yaşar Büyükanıt, former Turkish Chief of Staff visiting Athens wanted to take Berberakis's opinion regarding his speech that he would deliver at the ceremony. Berberakis suggested removing the following phrase from the text of the speech: "The Turkish and Greek people lived as brothers for about four hundred years". Berberakis stated that the Greeks would not be happy about this expression because they perceived this period as an enslavement period.

Metropolitan Hırisostomos blessed the soldiers in the Efzun Regiment with a religious service along with all Orthodox priests besides him. The local Greeks mingled with the soldiers on the dock and kept yelling "Zito!, Zito!" with cheers. Afterwards a great massacre and pillaging would start against the Turks.[9]

The Ottoman Government declared that it would not militarily intervene because the decision to occupy İzmir was previously known. Nadir Pasha, the Commander of the 17th Army Corps sent messages to all officers and asked them to gather at the military barracks. The officers, who were at the military barracks during the occupation, were attacked by the Greek troops even though they did not resist against the occupation. While a Greek Rifle Company was entering into the military barracks with their fixed bayonets, hundreds of Greek civilians were accompanying them. They were striking the Turkish officers with the rifle butts and undressing them. Ali Nadir Pasha and Bağdatlı Abdülhamit, the Executive Officer, were being beaten with fists and slaps. The officers who were taken out of the military barracks to be taken to the docks were being attacked by thousands of Greek civilians. The bodies of the killed officers and privates were being thrown into the sea off of the docks. Colonel Fethi Bey, the Commander of the Army Recruiting Office was bayoneted and killed by a group of Greek Soldiers who demanded his uniform and forcing him to say "Zito Venizelos!" In the meantime, the local Greeks were attacking Turkish civilians in the city. At the time, due to the sudden rain shower the attacks would slow down.[10]

There was no provision in the decision of the Paris Peace Conference regarding İzmir to eliminate the Ottoman rule in the occupied territories. For this reason, the Greeks attempted to have administrators in İzmir who would ease their affairs. The Metropolitan Hırisostomos visited İzzet Bey, the Governor, at his residence and suggested him to start work with his attendants to make it easier to apply Venizelos's policies. İzzet Bey, who returned work two days later, entered under the sway and order of Aristidi Steryadis of Crete who was appointed as the High Commissioner of İzmir by Venizelos.[11]

9 Bayar, *ibid*, Vol. 6, p. 1792, 1798-1807. For the list of books written about the Greek massacres in Turkish, see p. 1810.

10 Rahmi Apak, *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, TTK Basımevi, Ankara 1990, p. 4, 7-9, 18.

11 Bayar, *ibid*, Vol. 6, pp. 1810-1811.

2. Behaviors of Local Greeks under the Greek Occupation According to Memoirs

After the Armistice of Mudros, movements started among the Greeks in various places in Anatolia, primarily in İzmir and İstanbul. The occupation of İstanbul, the arrival of the Greek Red Cross Committees to İzmir and the activities of the Entente Powers or the activities committed for the benefit of the Greeks along the Black Sea shores were all encouraging the Greeks. The soldiers and administrators who encountered those days provided information regarding the attitudes and behaviors of the local Greeks against the Greek occupation in their memoirs.

Ahmet Hilmi Kalaç described his encounters during the Armistice days in İstanbul as follows:

> While my secret reclusive life was going on in Kuzguncuk, I have encountered the most saddening incidents. The organization of the Greek youth under the name of boy scouts and their hostile demonstrations against the Turks were something to think about. They have organized a Venizelos Day and made some preparations during the day. At the night they have sung some of their national songs and wandered around the neighborhood. They climbed hills with torches in their hands. The cheers of "Zito Venizelos!" rocked the neighborhood. There was no power or authority to prevent that.[12]

In İnebolu, which was one of the important docks of the Black Sea, the Greeks were in contact with İstanbul and Europe as they were agencies for the foreign commercial ships and dealing with the affairs of foreign trade. After the Armistice, their relations with the Entente Powers reached to a level that would upset the Turks. Two British control officers landing on İnebolu from the British torpedo ship on April 10, 1919 first met the Greeks. The Greeks happily carried the weapons that the British officers confiscated at the warehouse. Some Greeks were insulting Turks on the streets after leaving bars. Also, during those days the Greeks were provoked after the demonstration of a British warship at the İnebolu Port and resisted against the police officers and the watchmen.[13]

12 Ahmet Hilmi Kalaç, *Kendi Kitabım*, Yeni Matbaa, İstanbul 1960, p. 171.

13 Nurettin Peker, *1918-1923 İstiklâl Savaşının Vesika ve Resimleri, İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Hârekatı ve Hatıralar*, Gün Basımevi, İstanbul 1955, p. 18.

Bezmi Nusret Kaygusuz, who was appointed as the district governor of Alaşehir on the date of April 27, 1919 moved to Bandırma from İstanbul to go to his workplace. Kaygusuz, who moved to Soma by train from there, talked about the fact that he was unable to sleep and had a fearful night because of the noises caused by the Greeks who were having fun at the bar right next to the hotel. By indicating Turks, the Greeks were repeating statements such as "We are going to shoot and hang them all soon". The situation was not so different in İzmir. It was felt that a new catastrophe would be experienced by the Turks from the entertainment of the Greeks on the streets of İzmir with the mandolins and guitars and from some news leaked from them. In the Paris Peace Conference, "the province of İzmir had been given as a present to Greece" and the preparations for the occupation had started. The Greek Red Cross was carrying Greek military uniforms, weapons, and ammunition in boxes to our shores. In the religious services held at the Ayafotini Church, the Greek priests were "heralding that the Greek Army would invade the hinterland of İzmir soon and if Turkish blood was shed, it was all religiously permissible for the Greeks and those working for that purpose would do a great good deed from a religious perspective".[14]

After the occupation of İzmir, the Greeks were not afraid of openly expressing their support for Greece. Colonel Bekir Sami (Günsav) Bey who was appointed as the deputy Commander of the 17th Army Corps realized that the Greeks were in an extensive preparation when he came to Bandırma in the evening of May 21, 1919. The Greeks hoisted the Greek flags all over the city and were anxiously waiting for the Greek Army. With an order he gave to the Commander of the 61st Division, Bekir Sami Bey had all foreign flags removed. It was seen that the Greeks working for the railroad administration wore Greek uniforms in Balıkesir which was full of Greek flags.[15]

The Greeks of Akhisar suggested their friends to hoist the Greek flag at their homes and workplaces. Those days, there were 6118 Greeks and 882

14 Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınevi, İzmir 1955, pp. 157-159.

15 Hacim Muhittin Çarıklı, recorded the following information into his diary in Balıkesir on the date of July 20 1919: In the evening, the Armenians were very happy, in many houses they were singing the song named "antranik" together. *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Millîye Hatıraları (1919-1920)*, ed. Şerafettin Turan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları Ankara 1967, p. 24.

Armenians in Akhisar.[16] Kazım Özalp, who came to Bandırma on May 20, 1919 went to Akhisar from there to establish the local branch of the Turkish Revolutionary Organization (*Kuvâ-yı Milliye*). They met the District Governor and the local notables there. The Greeks, who understood that those activities were being performed to prevent the Greek occupation, were attempting to dissuade people from resisting by taking assistance from the French troops stationed at the train station. And the Metropolitan of Akşehir offered establishing a mixed militia composed of Turks and local Greeks platoon to provide security.[17]

In Ödemiş an envoy composed of ten persons from the Greek and Armenian communities visited the District Governor and attempted to invite the Greeks to Ödemiş with the excuse of lack of security, but their demands were rejected with the involvement of Captain Tahir.[18] The Greeks of Söke increased their excesses against the Turks after the occupation of Aydın by the Greeks, harassed the passengers leaving their villages, and forcefully took away their animals.[19]

While the Greeks were expanding their invasion from three points a few days after the occupation of İzmir (Ayvalık, northern and eastern İzmir), they were also making propaganda so that the local Turks would not prevent the Greeks from invading further land. The locals who were in great fear and anxiety due to the occupation were making applications and sending envoys to İstanbul to prevent the occupation. Those who struggled for resisting against the occupation "were subjected to the insults and attacks of the Greeks and even of the government representatives in some places".[20]

In the morning of May 29, the Greek soldiers who landed on Ayvalık were greeted enthusiastically by the local Greeks. In the meeting which was made

16 Bayar, *ibid*, Vol. 6, pp. 1891-1892.

17 Kâzım Özalp, *Millî Mücadele (1919-1922)*, Vol. I, TTK Basımevi, Ankara 1985, p. 14.

18 The priest addressed the Commander and said: "Dear Commander, until now we have suffered, and afterwards the Turks will suffer and they must suffer". Bayar, *ibid*, Vol. 6, pp. 1898-1899.

19 Bayar, *ibid*, Vol. 6, p. 1957. It is understood that the Greeks of Söke supported the Turks after the Sakarya Victory: "Today, in the residence of the Metropolitan, the Deputy Metropolitan performed a religious service for the first time for the victory of the Turkish Army and the final salvation of this country... The residence of the Metropolit was decorated with the Turkish flags. "Ortodokslar ve Sulhumuzun Zafer Duası", *Hâkimiyet-i Milliye* (*HM*), 1 February 1922.

20 Özalp, *ibid,* pp. 14-16.

between Ali Bey (Çetinkaya) and the representatives of the British and Greeks on June 6, it was decided by the Greek Commander to remove the Greek flags hoisted by the Greeks at their homes and shops. According to what Kazım Özalp witnessed, "the Greeks followed the invitations of the local Greeks in those regions, expanded their invasion and captured many places by small platoons. The enemy got worried by the arming of the Muslim population and preparing for resistance and this situation forced the Greeks to gather themselves and combine smaller platoons into bigger units".[21] The Greek troops that occupied the shores of Ayvalık were proceeding with the support of the local Greeks.[22]

On the days when the Greek occupation was expanding in the hinterland of İzmir, pressures on the Turks of İzmir were increasing day by day. The Greek soldiers and especially the local Greeks were displaying actions that would offend the national feelings of Turks. The atrocities committed against the Turks were being skewed and converted into negative propaganda. Hırisostomos, the Metropolitan of İzmir, was displaying the pictures of martyred Turks in the cinemas as "the Greeks killed by Turks". He was also sending those films to the European countries.[23]

The Greeks cheered up as the Greek King came to Anatolia in 1921. After the defeats of Kütahya and Eskişehir, the Greeks increased their excesses in Bursa. According to Hayrettin Abidin, "some Anatolian Greeks who did not know Greek and their brats who were organizing demonstrations and religious ceremonies were performing attacks on individuals such as tearing the fez worn by the Turks". At the same time, in their military marches to demoralize the Turks the Greek soldiers in Bursa were asked to sing Greek anthems stating that the Greeks would go to Ankara and take over İstanbul and Hagia Sofia.[24]

Majority of the Greeks in western Anatolia perceived the Greek occupation positively. The villagers of Papaslı whose population completely consisted of Greeks raided the arms warehouse during the occupation of Manisa and

21 Özalp, *ibid*, pp. 19-23.

22 Süvari Yüzbaşısı Ahmed, *Türk İstiklal Harbi Başında Millî Mücadele*, ed. Vehbi Günay, İsmail Aka, Cahit Telci, Akademi Kitabevi, İzmir 1993, p.32.

23 Özalp, *ibid*, pp. 79-80.

24 Hayrettin Abidin, *Tarihte Ankara İstiklâl Harbi ve Bursa Hatıratı*, Suhulet Matbaası, İstanbul 1934, pp. 61-62.

attacked the Turkish villages and the National Forces. Halit Pasha, who was one of the first commanders of the National Forces was martyred along with the soldiers of his platoon in a farmhouse on the date of July 8, 1919 after the Greek raid. The Greeks rolled Halit Pasha's severed head in the village and sent his head to Akhisar. The Greeks entered Aydın on May 27, 1919 in the afternoon while the local Greeks were cheering for them.[25]

The Greek troops occupied Nazilli on June 4, 1919 with the cheers of the Greeks and some local Turks who were against the National Forces. The Greeks demonstrated on the streets with the slogan of "down with the Turks!"[26] According to the telegram message of the Office of District Governorate of Nazilli dated July 5, 1919, "the Greek soldiers and the local Greeks were offending national and religious feelings by singing "*we are going to go to İstanbul and kill the Sultan*" at the Muslim neighborhoods and in places where the Muslims gathered due to the holy month of Ramadan in the early days of the occupation".[27] The Greeks made propaganda to the Entente Powers to prove that the occupation was positively received by the Turks. Cevat Sökmensüer, the first Secretary of the National Forces Command of Nazilli, talks about the Greek propaganda as follows in his memoirs:

> When the Greek newspapers published the occupation policies of the Italians, the Greeks attempted to do all kinds of tricks that they could for craftiness. And some of our inconsiderate youth who used to be friends with the local Greeks did all sorts of things with the Greek officers such as taking pictures with them, drinking and going to wedding ceremonies. The Greeks and the local Greeks sent all kinds of photos that they took in Nazilli to General Diyanis in İzmir by the first mail train. The mentioned pictures were published in İzmir and were sent to Greece, Great Britain and many other countries and thusly there was a reason for them to act in this manner. Therefore,

25 Süvari Yüzbaşısı Ahmed, *ibid,* pp. 50-51, 63. Enver Behnan Şapolyo, *Kuvayı Millîye Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1957, p.70.

26 Süvari Yüzbaşısı Ahmed, *ibid*, pp. 66-67.

27 *İzmir ve Mülhakatı ile Civarında Yunan İşgalinden Müttehadis Fecaii Hakkında Vürûd eden Raporlar ile Bazı Mukarrerat*, Dersaadet, Hilal Matbaası, 1335, pp. 76-78. "Upon notification of the local Greeks of lower social status, many persons were arrested without any investigation, and they were subjected to the heaviest and most terrible conditions and punished by imprisonment and various tortures and later they were released upon further investigation as they did not commit any crimes.

> they wanted to give the impression that the Turks were welcoming the Greeks and perceiving them as saviors.[28]

In his report, Dr. Seyfeddin Feyzi Bey, the Chairman of the Turkish Red Crescent, described the entrance of the Greek troops into Alaşehir as follows: "At the time of the noon prayer call, the Greek cavalry entered the city with the welcoming sounds of the church bells. At this time, the blue and white Greek flags which were hidden at the attics for years started to be hoisted from the balconies and windows in a wrinkled and dusty manner". The Greek officers, who climbed up to the minarets at the time of the afternoon prayer call, started to draw the sketch of the city. It was banned for the public to go outside of their homes after the time of the evening prayer call. At night, the houses and shops of the Muslims who left the city with the guidance of the local Greeks were looted and the goods were distributed among the local Greeks. In the meantime, the carpets of two mosques were looted and the Greek cavalry were tying their horses in the Grand Mosque. As the doctor of the Turkish Red Crescent expressed: "On the streets of the city, the calls of "Zito Venizelos, Zito Fladelikia!" and the Greek national anthems such as the Macedonian Anthem instead of the call for night prayer hurt the hearts of the Muslims". The Greek General Nider who came to the city on the second day of the occupation was greeted at the train station by the Greeks and the Turks who were forcibly brought there by the Greek Commander:

> The Greeks who enthusiastically went to the train station to greet the General and the Turks who were forced to go there by the Greek Central Command gathered at the train station. The train came. The General was greeted by the calls of "Zito!" He first addressed the Greeks. He finished his speech with the expressions of "Zito Venizelos, karitofiladalifya" In his speech that he addressed to the Turks, he said: "You may continue your ordinary life as it used to be. You are free, your properties, lives and honor are protected. In fact, we did not come here to occupy your country, we just came here by the decision of the Entente Powers, the wishes and orders of the Caliph and to banish the National Forces. If the Caliph orders us to leave, we leave immediately".[29]

28 Cevat Sökmensüer, *Millî Mücadele'de Aydın-Nazilli Cephesi Hatıralarım*, Karınca Matbaası, İzmir (t.y.), pp. 23-24.

29 Seyfeddin Feyzi Bey stated that Nider was not sincere in his declarations and added: "You should listen the terrible events and killings that those monsters, who claimed that they were

As it may be seen, the Greek occupation forces were attempting to win the hearts of the Muslim population and hide their real purposes by benefiting from the power of the Caliph. At the same time, they wanted to display themselves to the public as saviors against the National Forces.

3. The Cooperation of the Local Greeks with the Greeks

Majority of the local Greeks were supporting the Greek occupation since the first day of the occupation. After some time, the local Greeks started to join the invading army. The Government of the Turkish Grand National Assembly had to take some measures against the Greek-local Greek cooperation in the occupied areas. First, protests were made before the Entente Powers.

The Greeks were often forcing the local Greeks in the occupied areas to join the Greek Army. It is understood that those pressures had increased in 1920 when the second general Greek attack started:

> The Greek troops have started to be gathered by the picking method from here and there. The local Greeks who were gathered from İzmir and sent to the front have been leaving their troops and deserting. And the rich Greeks in İzmir have started to rush into Salonika. Lately, help is provided for Greece from İstanbul in terms of soldiers. Recently about five hundred Greek youth among those who were gathered with the title of boy scouts in İstanbul were sent to İzmir.[30]

In July of 1920, one Greek division proceeded to Bilecik after Yenişehir and occupied Yeniköy and Karaköy. During those days, the Greek transportation convoy composed of one automobile and 12 trucks was ambushed between Bursa and Bilecik by National Forces. The food in the trucks was captured. Other than basic food items in the trucks, there were also abundant cookies, chocolate bars and cigarettes that were sent to the Greek soldiers by the local Greeks. When the Greeks were withdrawing from İzmit on the night of 27/28 June, the collaborating local Greeks and some other persons escaped with them.[31]

---

acting on behalf of the Caliph and attempting to deceive the people, committed from the mothers, fathers and siblings of those who were subjected to those events. *HM*, 17 August 1336.

30 "Cephelerde", *HM*, 1 July 1336.

31 Özalp, *ibid*, p. 179-182.

After the Greek defeat in the First İnönü War, desertions started from the Greek troops that were sent to the Bursa front. The Greek Command in Bursa organized a meeting in the church to gather volunteers from the local Greeks and Armenians in Bursa to fill up this gap. The well-to-do local Greeks and Armenians attending the meeting rejected the Greek demands by saying: "We are Ottoman subjects, and it is very likely that you are going leave this place soon. We will stay with the Turks. If we become your soldiers, we will also need to withdraw from this place with you and this does not suit our interests".[32] However, many local Greeks joined the Greek Army during the İnönü Wars and guided the Greek Army. 82 out of 250 local Greeks from Söğüt, who joined the Greek Army after the battle of the First İnönü, served as guides in the battle of the Second İnönü.[33]

The Second İnönü victory created a great panic and confusion among the Greek soldiers and Greek volunteers. This situation was depicted as follows in the news that reached to Ankara:

> According to the news that we received yesterday, some Greek soldiers who rushed to Bursa in a disorderly manner after the defeat at the front with no shoes and hats created disturbances in Bursa due to their panic. They even told the Turks that the Turks were making a big and final attack. When the Greek soldiers moved from Bursa for an attack, many local Greeks followed them up with their cars to take part in the looting to be made in places that they would capture. When they saw the defeat, the cars hastily and angrily turned back. Moving the Greek General Command from Bursa to Mudanya made the Turks happy and the Greeks frightened and thrilled. The Greeks who were taken away from Bilecik and other locations while the Greek Army was withdrawing created a separate problem in Bursa. The Greeks supposedly took those local Greeks with them to use them as soldiers in a new attack. However, they left their prospective soldiers on the streets of Bursa with no food just like a miserable migrant. The Bursa-Mudanya road was allocated for transportation to prepare for a withdrawal. The Turks await our Army as a liberator.[34]

32 "Doğru Bir Cevap", *HM*, 23 March 1921.

33 "Yerli Rumların Rehberliği", *HM*, 10 April 1921.

34 "Bursa Rumların Şaşkınlığı", *HM*, 5 April 1921.

The Greeks attempted to recruit the local Greeks for their need of soldiers after the defeat of Second İnönü War. According to the news that reached to Ankara from Karamürsel on April 25, 1921, it was stated that the Greeks had started to recruit the local Greeks as soldiers. The recruited local Greeks were being sent to the front in larger groups.[35]

At the end of March of 1921, the Greeks occupied Sapanca and Adapazarı. İzmit remained under the Greek occupation for about two months after the British left on April 28. The troops of National Forces which started their attack on the Greek troops on the date of 26-27 June 1921 entered İzmit on June 28. However, they were unable to prevent the destruction of the neighborhoods and massacres of many people committed by the Greek troops the other night.

In 1920 and 1921 great oppression and atrocities were made against the Muslim population in and around Kocaeli by the Greek troops and the local Greeks.[36] Upon the increase of the Greek atrocities especially after the İnönü defeats, the desperate people left their houses and started to escape to the mountainous areas and the shores. In May of 1921, the ports on the Marmara shores were full of migrants waiting to be saved.[37]

4. The Anatolian Perspective Regarding the Christian People and the Measures Taken by the Turkish Grand National Assembly

During the period of National Struggle, the matter of how to treat the non-Muslims in Anatolia was clearly revealed in the Congress decisions of 1919 and the National Oath decisions accepted in 1920 by the Ottoman Assembly of Representatives and also adopted by the Government of the Turkish Grand National Assembly.

This matter was also included in the decisions of the Erzurum Congress convened on the date of July 23, 1919 by the attempts of the Resistance Organizations of Erzurum and Trabzon against the Greek-Pontian and Armenian threats. According to the decision made in the Congress, it

35 "Bursa Rumları Cephede", *HM*, 26 April 1921.

36 The Greek Todori and Armenian Antranik Gangs that started their activities after the Armistice became influential in and around Kocaeli. Enver Behnan Şapolyo, *Kuvayı Millîye Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1957, p. 70-123.

37 Mesut Çapa, "Kocaeli ve Çevresinde Yunan İşgali ve Göç: Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti'nin Yardımları", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II,* Vol. III, Kocaeli 2016, pp. 1679-1697.

would not be accepted to give new privileges to the Christians that would upset our political sovereignty and social balance. All of the rights that were recognized for the non-Muslims with whom we had been living together since the past would be protected. Protecting their lives, properties and honor was a necessity arising from our religion, national traditions and laws. This principle was also accepted as the general opinion of those who attended the Congress.[38] Also in the decisions of the Sivas Congress, it was stated that all kinds of rights of the non-Muslims with whom we have been living in the same homeland since the past would be completely protected[39] and no privileges would be given to them that would upset our political sovereignty and social balance.

In the official declaration that he published, Sabri Bey, who was appointed as the Deputy Governor of Eskişehir by the Representative Committee after the Sivas Congress, was saying: "In the Citizenship Law, there is no difference between a Muslim and a non-Muslim. It is a great crime against the national unity to seek such a difference".[40]

Finally, in the Declaration of National Oath which was announced in the last Ottoman Assembly of Representatives, it was indicated that the principle of reciprocity would be followed regarding the minorities and it was stated that "Within the scope of the principles of the agreement made between the Entente Powers and their enemies and some of their partners, the rights of the minorities will be accepted and protected by us provided that the Muslim public in the neighboring countries are also protected in the same manner".[41] The attitude of the Government of the Turkish Grand National Assembly against the local Christians took place within the framework of the principles determined in the National Oath.

38 "We fully follow the legal practices regarding the non-Muslim minorities with whom we have been living in our homeland for a long time conforming the laws of the Ottoman State. Indeed, the protection of their properties, lives and honor is necessitated by our religion, national traditions and legal principles and this matter was confirmed by the general opinion of our Congress." *Erzurum Kongresi ile ilgili Belgeler*, ed. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, p. 24.

39 "All rights of the non-Muslim subjects are completely protected." See: Yunus Nadi, *Mustafa Kemal Samsun'da*, Sel Yayınları, İstanbul 1955, p. 98.

40 Zekâi Güner - Orhan Kabataş, *Millî Mücadele Dönemi Beyânnâmeleri ve Basını*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1990, p. 154.

41 Samet Ağaoğlu, *Kuvayı Milliye Ruhu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, p. 4-5.

However, the Government of the Turkish Grand National Assembly had to take some extraordinary measures against the activities of the non-Muslims against the National Struggle.

At the beginning of the National Struggle, the local Christian population was exempted from the military service. While the Muslim population was enduring all of the burden of the war, "the Christians at the Greek occupation zone were being used against the government of which they were subjects by being recruited willingly or unwillingly". On the date of December 15, 1920, the Government of the Turkish Grand National Assembly decided to employ the non-Muslims, whose peers were recruited in the support services within the framework of the existing laws.[42]

At the same time, the Government of the Turkish Grand National Assembly reacted against the recruitment of the non-Muslims in the areas where the Greeks occupied and notified the Entente Powers that the Government would not make any compromises in this matter. Rasih Efendi, the representative of Antalya, voiced his reaction regarding the matter on the date of June 9, 1921 in the following manner:

> There is no province under occupation where the local Greeks did not join the incoming enemy forces. The local Armenians and the Jews also did the same thing. The silence of the minorities who are not under occupation but under our own control may not deceive us. Because we see what happens in the occupied places. Before the Greeks, those who massacre Muslims and burn down their houses were the forces of the local Greeks. We have examples in front of us such as Söğüt and Bilecik, those who burn down those places, exile, massacre and intimidate Muslims are all local Greeks. Therefore, I request the National Assembly to make the necessary decision for them.[43]

The Ministry of Foreign Affairs protested before the Entente Powers the fact that the Greeks were recruiting the local Greeks who were Turkish citizens and sending them to the front which was against the International Law and notified them that the local Greeks captured by our military would not be taken as war prisoners, but they would be immediately executed. This

42 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) (The Republican Archive of the Directorate of State Archives of the Office of the Presidency) 2-24-10, ds. 56-5.

43 TBMM Zabıt Ceridesi (Records of Reports), Vol. 11, TBMM Matbaası, Ankara, 1958, p. 209.

decision was approved by the Entente Powers. Additionally, the protest messages were sent to the Spanish Embassy and the Offices of the High Commissioners of United States, France and Italy and asked them to remind the Greek Government that "the Greeks were recruiting the local Greeks who were Ottoman citizens in places where they occupied in Anatolia, and this was against the International Law which was recognized by all states around the world. The Ministry of Foreign Affairs protested this action at the highest level and the local Greeks who were asked to rise against their own homeland would be punished according to the mentioned principles".[44]

Among the Greek prisoners of war who were brought to Ankara during the İnönü Wars, there were also local Greeks. They were separated from other prisoners of war, and they were tried at the Independence Tribunals according to the decision that was taken previously by the Turkish Grand National Assembly.

As it was understood that 3 out of 8 Greek soldiers who were captured during the Victory of Second İnönü in April 1921 and were under arrest at the Central Command in Ankara, were local Greeks from Manisa and İzmir, they were tried by the Independence Tribunals of Ankara.[45]

At the end of July 1921, a large group of Greek prisoners of war was brought to Ankara. All of those prisoners of war who were members of the 12th Division of the Greek Army were speaking Turkish. They were captured around Seyitgazi. According to their testimonies, they took the road about two and a half months ago. Until that time, they did not take part in the battle. When they came to İzmir from Dedeağaç, the King's brother Anderya greeted them. It was told them that after fighting one month, there would be a peace and finally İzmir would be given to the Greeks.[46]

On the date of July 30, 1921, the Independence Tribunal of Ankara decided to execute 28 local Greeks who were mostly from Edirne, Bilecik, Kırklareli, Keşan, Vize, Uzunköprü, Adapazarı, Dedeağaç and Malkara due to "the crime of rising

44 *Ibid,* pp. 88-89.

45 BCA, 030.10.5 5.362.2.

46 "They are among the people of İskeçe, Dedeağaç, Edirne and Yanya which were Turkish lands until recently. And all of them rise against a noble nation that guarded them and provided peace for them for six hundred years. But today they are among us dispirited, hopeless and ashamed in a grateful manner because of the bread and water given to them by our goodhearted soldiers" "Kimlerle Muharebe Ediyoruz?", *HM*, 27 July 1921.

against the Government's Army by joining the enemy's army despite the fact that they were citizens of the Ottoman State". The Government of the Turkish Grand National Assembly "notified two months ago that the local Greeks would be executed if they enrolled in the Greek Army".[47]

The Greek prisoners of war who were captured during the Sakarya War were sent to Ankara in groups. The local Greeks were taken among them and were tried at the Independence Tribunals.[48] One of the prisoners "among the local Greeks who rose against the Government's forces with the enemy" was executed on the date of September 4, 1921.[49] Dimitri from İzmir, who was captured by our cavalry at the Sakarya front confessed that he joined the Second Greek Mobile Unit four months ago. Dimitri was executed on September 10 according to the provision of the Treason Act which stated that "those who actually commit treason are executed by hanging".[50]

The Greeks increased their oppression and atrocity against the Turks in İzmir during the Sakarya War. The Greek Postal Office was rejecting the letters coming from outside of the occupied areas through the Italian Postal Offices. The Turkish villagers who were captured and brought to İzmir by the Greeks while working in their fields busy with harvesting in the occupied areas were forced to walk on the streets of İzmir, especially in the Greek neighborhoods by the Greek Gendarmerie and were being subjected to the insults of the local Greeks.[51]

After the Sakarya defeat, the Greek notables in İstanbul declared in an extraordinary meeting that they made at the Patriarchate that all the Greeks needed to pay donations to the Greek Army in proportion to their wealth

47 "In fact, it became evident from their own personal testimonies and the existing documents that despite the fact that they were subjects of the Ottoman State, they were taken as prisoners of war while fighting alongside the Greek Army around Seyidgazi in a battle, a decision was made for their execution by hanging based on the provision of the Second Article of the Treason Act (those who actually commit treason are executed) by acceptance of their treason". "Hainlerin İdamı", *HM*, 31 July 1921.

48 "When it was understood that among them, our so-called citizens having their identity cards in their pockets namely Apostols of Galata, Nikos of İstinye and Yanis of Samatya, they were taken from the group one by one and they were directly referred to the Independence Tribunals", Besim Atalay, "Kırk Yıl Önceki Ankara", *Yakın Tarihimiz*, Vol. 1, 1962, pp. 65-66.

49 *HM*, 5 September 1921.

50 "Bir Yılan Daha", *HM*, 11 September 1921.

51 "Zavallı Köylülerimizi Rum Mahallelerinde Teşhir Ediyorlar", *HM*, 7 September 1921.

and those who fail to do this would be blacklisted.[52]

The local Greeks among the prisoners of war captured in the Great Offensive were tried at the Martial Court. Among the group of prisoners of war who were brought to Ankara in September of 1922, there were 8 prisoners with Ottoman citizenship. The Ministry of National Defense requested information in a letter that it sent to the Cabinet Members on the date of September 26, 1922 regarding in which court those prisoners would be tried. By a decree dated September 28, it was decided to try those prisoners at the Martial Court.[53]

To prevent their cooperation with the Greeks, the Government of the Turkish Grand National Assembly decided to send the non-Muslims who were closer to the war zones to the areas away from the fronts. During the days when the regular army was recently established in 1920, in a letter that was sent to the Chairmanship of the Turkish Grand National Assembly by the Western Front Command, it was requested to send the Armenian and Greek males aged between 20 and 40 who were closer to the war zone to certain places in central Anatolia due to political and military reasons. Accordingly, "it was decided to send Armenian and Greek males aged between 20 and 40 who were living in the provinces of Bolu, Ertuğrul, Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar, Denizli and Isparta and to protect their lives and properties under certain responsibilities for those who were within the mentioned age range and suitable for military service.[54]

Following the evacuation of Bilecik by the Turkish Army, it was understood that many local Christian youth who were able to fight had attempted to loot properties of Turks in a hostile manner and later they withdrew along with the Greeks. It was understood that the Christian people had the equipment to leave the Turkish Army between two fires. On the date of February 9, 1921, the Government of the Turkish Grand National Assembly decided to exile the non-Muslim notables and those who were able to fight living in areas that were closer to the war zone.[55] Also, upon the recommendation of the Intelligence Branch of the Western Front Command, some of the Christian males living in the Aziziye (Emirdağ) sub province of Afyonkarahisar were

52 "İstanbul Rumları", *HM*, 29 September 1921.

53 BCA, 30.18.1.1.5.29.20.

54 The Decree is dated 13 September 1920. BCA, 29.30.18.1.1.1.11.17.

55 BCA, 56.30.18.1.1.2.35.3.

sent to various cities of Anatolia. Contrary to the Greek claims, the Christian people were not massacred, and those people continued to perform their professions in their new residences and to communicate with their families.[56]

Some measures were taken against the oppression of the Greeks in the Black Sea region. The Greeks attempted to blockade the shores of the Black Sea starting from the date of March 26, 1921. The Greek ships, which were not so successful due to the cooperative work of the watch stations on the shores and the regular and cooperative works performed by the directorates of ports, increased their activities starting from June 1921 by bombarding the cities on the shores of the Black Sea, controlling, and sinking by some sailboats and small boats. The Government of the Turkish Grand National Assembly announced the shores of the Black Sea as war zone upon the bombardment of İnebolu by the Greek fleet on June 9, 1921. It was decided to send the local Greeks to the interior regions because it was likely for the Greeks to assist a possible Greek landing operation. In making similar decisions in the region, the activities of the local Greeks supporting the Pontian ideal became influential.[57]

Conclusion

The Greeks who occupied İzmir on May 15, 1919 announced that they would liberate the Anatolian Greeks while attempting to realize the Megali Idea. The excesses that were initiated by the local Greeks after the Armistice of Mudros became more widespread and open with the Greek occupation. In many places, the occupying troops were greeted with the cheers of "Zito!" In the occupied areas, many local Greeks joined the Greek Army voluntarily or involuntarily. In the Black Sea region, the diplomatic activities initiated for establishing a Greek-Pontian state and the attempts of rebellion made the Anatolia weaker and made it easy for the Greek occupation to spread. The likelihood of opening a new Greek front on the shores of the Black Sea arose after opening the front in western Anatolia.

In the period of National Struggle, the matter of how to treat the Anatolian non-Muslims was ascertained in the Congress decisions of 1919 and the decision of the Ottoman Assembly of Representatives in 1920 and it was clearly revealed in the decisions of the National Oath which were also

56 Zekeriya Türkmen, "Kurtuluş Savaşı Yıllarında Cephe Gerisine Gönderilen Gayr-ı Müslim Vatandaşların Aileleriyle Haberleşmeleri", *Atatürk Yolu*, Vol. 6, No. 22, February 1998, pp. 211-230.

57 BCA, 30.18.1.1.3.24.12.

adopted by the Government of the Turkish National Assembly. It was stated that the non-Muslims were equal citizens, and it was a necessity of our religion, national traditions, and laws to protect their lives, properties, and honor.

The Government of the Turkish National Assembly tried to follow its mentioned undertakings in its treatment of the local Greeks who were performing activities against the National Struggle. Before the trial proceedings started in Ankara, it was notified to the Entente Powers that the Anatolian Christians would be treated according to the rules of the International Law. At the same time, security measures were taken against the Christians in places that were closer to the Greek occupation and the shores of the Black Sea against their likelihood to cooperate with the enemy. The local Greeks who were taken as prisoners of war while fighting alongside the Greek Army in the western front were tried in the Martial Court according to the Laws of the Turkish Grand National Assembly.

It is not possible to claim that all Anatolian Greeks supported the Greek occupation. It may even be said that some of them involuntarily joined the Greek Army. The notification of the Greeks living outside of the occupied areas of their loyalty to the Government of the Turkish Grand National Assembly strengthens this point.

Consequently, the Greek occupation negatively affected all people living together in Anatolia for hundreds of years, either Muslims or non-Muslims. The Greeks and the Entente Powers that allowed the Greeks to land on İzmir by the decision of the Paris Peace Conference caused the Greek people of Anatolia, whom they attempted to liberate, to encounter great suffering.

Bibliography

Republican Archive of the Office of Prime Ministry (BCA),

2-24-10, 56-5.

030.10.55.362.2.

30.18.1.1.5.29.20.

29.30.18.1.1.1.11.17.

56.30.18.1.1.2.35.3.

30.18.1.1.3.24.12.

Newspaper

Hâkimiyet-i Milliye

Vakit

Books and Articles

Ağaoğlu, Samet, *Kuvayı Milliye Ruhu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

Akşin, Sina, "Paris Barış Konferansı'nın Yunanlıları İzmir'e Çıkarma Kararı", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar*), Ankara 1986, pp. 174-185.

Aşkun, Vehbi Cem, *Kurtulan Merzifon*, Türkdili Matbaası, Balıkesir 1956.

Apak, Rahmi, *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, TTK Basımevi, Ankara 1990.

Atalay, Besim, "Kırk Yıl Önceki Ankara", *Yakın Tarihimiz*, Vol. 1, 1962, pp. 65-66.

Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge), Ankara 1982.

Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Millîye Hatıraları (1919-1920), ed. Şerafettin Turan, Ankara 1967.

Bayar, Celal, *Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Giriş*, Vol. 5, İstanbul 1967.

Bayar, Celal, *Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Giriş*, Vol. 6, İstanbul 1968.

Bayar, Celal, *Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Giriş*, Vol. 7, İstanbul 1969.

Çapa, Mesut, "Kocaeli ve Çevresinde Yunan İşgali ve Göç: Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti'nin Yardımları", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II*, V. III, Kocaeli 2016, pp. 1679-1697.

Hayrettin Abidin, *Tarihte Ankara İstiklâl Harbi ve Bursa hatıratı*, Suhulet Matbaası.

Erzurum Kongresi ile ilgili Belgeler, ed. Bekir Sıtkı Baykal, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1969.

Güner, Zekâi – Kabataş, Orhan, *Milli Mücadele Dönemi Beyânnâmeleri ve Basını*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1990.

İzmir ve Mülhakatı ile Civarında Yunan İşgalinden Müttehadis Fecaii Hakkında Vürûd Eden Raporlar ile Bazı Mukarrerat, Hilal Matbaası, Dersaadet 1335.

Kaygusuz, Bezmi Nusret, *Bir Roman Gibi*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınevi, İzmir 1955.

Kalaç, Ahmet Hilmi, *Kendi Kitabım*, Yeni Matbaa, İstanbul 1960.

Nadi, Yunus, *Mustafa Kemal Samsun'da*, Sel Yayınları, İstanbul 1955.

Özalp, Kâzım, *Milli Mücadele (1919-1922)*, I, TTK Basımevi, Ankara 1985.

Peker, Nurettin, *1918-1923 İstiklâl Savaşının Vesika ve Resimleri, İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Hârekatı ve Hatıralar*, Gün Basımevi, İstanbul 1955.

Sökmensüer, Cevat, *Milli Mücadele'de Aydın-Nazilli Cephesi Hatıralarım*, Karınca Matbaası, İzmir (t.y.).

Süvari Yüzbaşısı Ahmed, *Türk İstiklal Harbi Başında Milli Mücadele*, ed. Vehbi Günay, İsmail Aka, Cahit Telci, Akademi Kitabevi, İzmir 1993.

Şapolyo, Enver Behnan, *Kuvayı Millîye Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1957.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, (Records of Reports) Vol. 11, TBMM Matbaası, Ankara 1958.

Turan, Mustafa, "İzmir'in İşgalinden Önce Anadolu'da Rum Taşkınlıkları ve Tedbirler", *Atatürk Yolu*, Vol. 2, No. 6, 1990, pp. 349-360.

Türkmen, Zekeriya, "Kurtuluş Savaşı Yıllarında Cephe Gerisine Gönderilen Gayr-ı Müslim Vatandaşların Aileleriyle Haberleşmeleri", *Atatürk Yolu*, Vol. 6, No. 22, February 1998, pp. 211-230.

Zübeyirzade M. Fuad, *Yurdumuz*, Vatan Matbaası, İstanbul 1341.

Sivrihisar'ın Köylerinde Yunan Tahribatı ve Amerikalı Misyonerlerin Gözlemleri*

Ü. Gülsüm Polat**

Öz

Milli Mücadele'nin önemli bir kırılma anı olan Sakarya zaferi sonrası Yunan ordularının geride bıraktığı sistematik tahribat, Anadolu halkının yıllarca onarmak için çaba harcayacağı bir fakirlik ve yokluğa da zemin hazırlamıştır. Ankara Hükümeti bu tahribatı dünya kamuoyunun dikkatine sunmak ve diplomasi alanında bir etki faktörü olarak kullanmak istemiştir. Bununla ilgili en temel zorluk, söz konusu zarar-ziyanın Türk yetkililer tarafından gözlemleniyor olması nedeniyle uluslararası kamuoyunda istenilen etkinin yaratılamaması olmuştur. Yabancı basın Anadolu'daki Yunan tahribatını çoğunlukla görmezden gelerek Rumlara yönelik şiddet olduğuna dair haberler geçerek gerçekleri saptırmıştır.

Diğer taraftan Amerika Birleşik Devletleri'nin Anadolu coğrafyasında etkin olan yabancı eğitim ve hayır kurumlarında faaliyet gösteren misyonerlerinin Anadolu'daki faaliyetleri Milli Mücadele sürerken de engellenmemiş dahası Ankara Hükümeti'nin kontrolündeki coğrafyada hareket alanları kısıtlanmamış ve seyahat edebilmişlerdir. Bu noktada iki önemli isim bu çalışmada üzerinde durulmak istenen isimlerdir. Bunlardan ilki Annie Allen diğeri ise Florence Billings'dir. Protestan misyonerler olan bu iki isim Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinden itibaren bu coğrafyada seyahat etmişler ve "Protestanlığın ışığını yaymak" gibi hümanist duygularla faaliyet göstermişlerdir. Anadolu'daki Amerikan misyonerlerinin mobilizasyonu kısıtlanmadığı gibi Halide Edip

* Bu çalışmanın verilerinden bir kısmı yazarın "Yunan Tahribatına Amerikalı Misyonerlerin Bakışı ve Bir Raporun Arka Planı" başlığıyla yayınlanan makalesinden alınmıştır. Bk. Ü. Gülsüm Polat, "Yunan Tahribatına Amerikalı Misyonerlerin Bakışı ve Bir Raporun Arka Planı", *Gazi Akademik Bakış*, C 5, S. 10, 2012, s. 71-96.

** Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, polat.ummugulsum@hbv.edu.tr ORCID: 0000-0003-0048-8467
DOI:10.37879/9789751758866.2024.623

gibi isimlerin bu iki misyonerle olan savaş öncesine dayanan Robert College bağlantısı Anadolu'daki tahribatı dünya kamuoyuna bir rapor olarak tarafsız ülke vatandaşı olan bu iki ismin gözlemleme ve sunmalarına olanak sağlamıştır. *Atrocities in Anatolia* başlığı taşıyan bu raporda Sivrihisar'ın 8 köyünde yaşanan mezalim köy köy gözlemlenerek kaleme alınmıştır. Mülk, Oğlakçı, Hamamkarahisar, Kozağaç (Bugünkü Günyüzü), Gecek, Koçaş, Babadad, Demirci köylerini gözlemleyen heyet bu köylerin kaç hane olduğunu ve ne kadarının zarar ziyana uğradığını raporunda ayrıntılı biçimde ele almıştır. Söz konusu rapor ve arkasındaki ilişkiler ve bağlantılar bu çalışma kapsamında değerlendirilerek Milli Mücadele yıllarında Anadolu'da yaşanan Yunan tahribatına dair bir panorama çizilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yunan Mezalimi, Türk Milli Mücadelesi, Amerikan Misyonerler, Sivrihisar.

Greek Destruction in The Villages of Sivrihisar and Observations of American Missionaries

Abstract

The destruction committed by the Greeks after the victory of Sakarya, an important breaking moment of the National Struggle for the Turks, set the stage for a poverty and absence that the people of Anatolia would strive to repair for the coming years. The Government of Ankara wanted to bring this destruction to the attention of the world public and use it as an influence in the field of diplomacy. The main challenge was the inability to create the desired impact in the international public due to the fact that the damage was merely witnessed by the Turkish authorities. The foreign press mostly ignored the Greek destruction in Anatolia and made unreal reports of violence against Greeks. On the other hand, the activities of missionaries operating in foreign educational and charity institutions of the United States of America were not prevented during the Turkish National Independent Struggle and they were even able to travel freely in the territory controlled by the Ankara Government. The study focuses on two important names at this point. The first of them is Annie Allen and the other is Florence Billings. These two names, who were Protestant missionaries, had travelled in this geography since the end of the Ottoman Empire and worked with humanistic feelings in the name of "*spreading the light of Protestantism*". Let alone the mobilization of American missionaries in Anatolia, the connection of these two missionaries with figures like Halide Edip dating

back to Robert College days has allowed them to observe and report this destruction to the world public. In their report, titled "*Atrocities in Anatolia*", these missionaries reported the cruelties experienced in 8 villages of Sivrihisar. The committee observing the villages Mülk, Oğlakçı, Hamamkarahisar, Kozağaç (today's Günyüzü), Gecek, Koçaş, Babadad, Demirci discussed in detail how many households these villages are and how many of them have been damaged. The report and the relations and connections behind will be evaluated in the study and consequentially this study will seek to draw a panorama of the Greek destruction experienced in Anatolia during the years of the National Independent Struggle.

Keywords: Greek Atrocities, Turkish National Independent Struggle, American Missionaries, Sivrihisar.

Giriş

Türk milletinin bağımsızlığını kazanma sürecinde pek çok şehir gerek jeopolitik önemi gerekse toplumsal yapısıyla ön plana çıkmıştır. Bu şehirler arasında önemli bir yere sahip olan Eskişehir ve havalisi, bağımsızlık sürecinde birtakım kırılma noktalarına şahitlik etmiştir. XIX. yy'ın sonu ve XX. yy'ın başında tarım ve ticaret potansiyeli sayesinde büyük bir değişim gösteren kent, Orta Anadolu'nun pek çok vilayetine oranla gelişmiş bir şehir merkezine dönüşmüştür. Özellikle bu dönemde demiryolu hatlarının kente ulaşması, şehrin gelişimine önemli katkı sağlamıştır. Kentin, Anadolu-Bağdat Demiryolu üzerinde bir kavşak noktasında bulunması şehrin stratejik açıdan önem de kazanmasına neden olmuştur.[1] Kent, jeopolitik konumu itibariyle I. Dünya Harbi[2] ve Millî Mücadele dönemlerinde önemli gelişmelere sahne olmuştur. Tüm bu temel sebeplerle birlikte Türk milletinin bağımsızlığa giden sürecinde kent, kilit rol oynamıştır.

I. Dünya Harbi sonunda mağlup olan Osmanlı Devleti, Mondros Mütarekesi ile savaştan çekilmiştir. İtilaf devletleri, kendi aralarında yaptıkları gizli görüşme ve anlaşmalar[3] neticesinde nüfuz bölgeleri olarak belirledikleri top-

1 İhsan Güneş-Kemal Yakut, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Eskişehir (1840-1923)*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2007, s. 10-11; Ali Sarıkoyuncu, Selahattin Önder, Mesut Erşan, *Milli Mücadelede Eskişehir*, Osmangazi Üniversitesi Yay., Eskişehir 2012, s. 7-8.

2 Çanakkale Savaşı sırasında İtilaf Devletleri Donanması'nın Boğazı geçme ihtimaline karşın, Padişah ve hükümetin Eskişehir'e taşınması düşünülmüştür. Ancak Osmanlı Devleti'nin savaşı kazanması üzerine bu teşebbüsten vazgeçilmiştir. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C 3, K. 2, TTK Basımevi, Ankara 1991, s. 73-74.

3 Osmanlı topraklarının paylaşımı üzerine yapılan görüşme ve anlaşmalar hakkında detaylı bilgi

rakları işgale başlamışlardır.[4] Bu bağlamda 3 Kasım 1918 tarihinden Millî Mücadele'nin başladığı tarihe kadar İtilaf Devletleri, Mütareke şartlarının ihlal edilmesine aldırış etmeden, Anadolu'nun büyük bir bölümünü paylaşarak, işgallerin ilk evresini tamamlamışlardır.[5]Bu süreç içerisinde Eskişehir'in de işgale uğrayacağına dair emareler görülmeye başlamıştır. Hint yolunu güvence altına almak ve Anadolu'ya hükmetmek adına İngiltere, demiryollarının denetimini elinde bulundurmak istiyordu. Bu bağlamda Anadolu-Bağdat demiryollarının kavşak noktasında bulunan Eskişehir'in işgali, İngiliz menfaatleri açısından son derece önemliydi.[6] Bu nedenle 22 Ocak 1919 tarihinde İngilizler, Eskişehir'e bir kontrol birliği göndererek, şehri fiilen işgal etmiştir.[7] İşgale halkın büyük bir tepkisi olmasına rağmen İstanbul Hükümeti bölgede olayların çıkmaması ve işgalcilerin kızdırılmaması adına halka sükûnet çağrısında bulunmaktan başka bir teşebbüste bulunmamıştır.[8] İşgalden kısa süre sonra İngilizlerin bölgede yaptığı taşkınlıklar ve halkın maneviyatlarına olan saldırıların yanı sıra Rum ve Ermenilerin çıkardığı olaylara İngiliz kontrol subaylarının göz yummaları, halkın tepkisine yol açmıştır.[9] Halkın, işgalcilere karşı giderek artan öfkesi, Yunanlıların İzmir'e çıktığı gün doruk noktasına ulaşmıştır.

---

almak için bk. Harry N. Howard, *Türkiye'nin Taksimi Bir Diplomasi Tarihi (1913-1923)*, çev. Salih Sabit Togay, TTK Yay., Ankara 2018, s. 239-246; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C 3, K. 4, TTK Basımevi, Ankara 1991, s. 1-39; *Türk İstiklal Harbi*, C 2, K. 1, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1999, s. 1-2.

4 İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'nin topraklarını işgal etmek bahanesi ile Mondros Mütarekesi'nin 7. ve 15. Maddelerini sıklıkla uygulamaya koymuşlardır. Mütareke maddeleri hakkında detaylı bilgi almak için bk. *Türk İstiklal Harbi,* C 1, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1999, s. 47-49.

5 Bu süreç içerisinde İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunanlıların işgal ettikleri bölgeler hakkında bilgi almak için bk. Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2008, s. 82-83; Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilâli*, C1, Kastaş Yay., İstanbul 1987, s. 189-190.

6 Mesut Erşan, *Milli Mücadele'nin Başlangıcında Eskişehir'in Önemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum 1991, s. 7; Sarıkoyuncu vd., *age.,* s. 8. Bağdat Demiryolu projesinin ortaya atıldığı dönemde, Hindistan yol güvenliğinin tehlikeye düşüreceği ve Ortadoğu'daki menfaatlerinin zarara uğratacağı düşüncesiyle İngilizler, bu projeye karşı çıkmıştır. Bk. Murat Özyüksel, "Anadolu ve Bağdat Demiryolları", *Osmanlı,* C 3, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 669. Ayrıca bk. Güneş-Yakut, *age.,* s. 147.

7 Zeki Saruhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I*, TTK Basımevi, Ankara 1993, s. 105.

8 Zafer Koylu, *Esaretten Özgürlüğe 423 Gün*, Eskişehir Ticaret Odası Yay., Eskişehir 2012, s. 22.

9 Koylu, *age.,* s. 31; Güneş-Yakut, *age.,* s. 148.

I. Dünya Harbi sırasında İtilaf Devletleri'nin artan askerî ihtiyaçlarına çözüm olarak Yunan ordusunun görülmesi ile birlikte Yunanlıları Türklere karşı savaşa sokma girişimleri başlamıştır. Bu süreçte önemli rol üstlenen İngilizler, Yunanlıların savaşa katılması karşılığında Batı Anadolu topraklarının belirli bir kısmını teklif etmiştir.[10] Yunanlılar ise bu durumu "Megali İdea"[11] ülküsünü gerçekleştirmek adına fırsat olarak değerlendirerek, savaşa dâhil olmuştur.[12] Savaşın sonlanmasıyla birlikte Yunanlılar, bu ideali gerçekleştirmek adına her fırsatı değerlendirerek, vaat edilen toprakları talep etmiş ve sonunda bu talep Paris Barış Konferansı sırasında İtilaf Devletleri tarafından kabul edilmiştir.[13] Böylece Yunan birlikleri, 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmiştir.[14] Yunanlıların İzmir ile başlayan ve daha sonra Mondros Mütarekesi kararlarını ihlal eder biçimde yayılarak devam ettirdiği işgaller, Türk halkında var olan millî bilincin uyanmasına neden olmuştur. Ülkenin büyük bir bölümünde olduğu gibi Eskişehir'de de İzmir'in işgali, protesto ve mitingler aracılığıyla halkın tepkisini ortaya koymasına neden olmuştur.[15] Kentin işgallere karşı tepkisi, protesto ve mitinglerle sınırlı kalmamış, Amasya'da Anadolu İhtilali'nin esaslarının[16] belirlendiği dönemde kentte silahlı direniş hazırlıklarına da başlanmıştır. Yunan işgaline karşı çeşitli örgütlenmeleri gerçekleştiren Piyade Kaymakam Arif Bey yanında Binbaşı Abdullah, İstihkâm Yüzbaşı Nurettin ve bir topçu teğmeniyle Seyitgazi'ye gelerek bölgede Yunanlılara karşı asker toplamaya çalışmıştır.[17]

10 Yusuf Hikmet Bayur, *age.,* s. 185-190.

11 Megali İdea fikrinin ortaya çıkışı ve tarihsel süreçte bu fikrin Yunan devleti tarafından uygulanması hakkında detaylı bilgi almak için bk. Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, çev. Dilek Şendil, İletişim Yay., İstanbul 1992, s. 65-124.

12 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi,* C 3, K. 3, TTK Basımevi, Ankara 1991, s. 569; Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1999, s. 3.

13 Turan, *Türk Devrim Tarihi…,* s. 125-126.

14 İşgal Hakkında detaylı bilgi almak için bk. *age*., s. 126-131; Turan, *Yunan Mezalimi…*, s. 6-8; *Türk İstiklal Harbi 2(1)*, s. 40-43.

15 İzmir'in işgaline karşı Eskişehir'de gerçekleşen protesto ve mitingler hakkında bilgi almak için bk. Ali Sarıkoyuncu, "Milli Mücadele Dönemi'nde Eskişehir Mitingleri ve Çekilen Protesto Telgrafları", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***,** C 3, S. 4, Balıkesir 2000, s. 251-257.

16 Selek, C 1, s. 262. Ayrıca 21 Haziran günü ulusal direnişin esaslarının belirlendiği Amasya Kararları için bk. Kemal Atatürk, *Nutuk***,** Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2012, s. 21-22.

17 *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi***,** Genelkurmay Basımevi, Yıl 11, S. 39, Vesika No: 939. Arif Bey ve arkadaşlarının Kuvâ-yı Millîye birlikleri oluşturma çabası daha sonra Millî Mücadele'de

İstanbul Hükümeti'nin tepkisini çeken millî direniş, Eskişehir Mutasarrıflığı ve İngilizlerin bölgede yoğun tedbirler almasına neden olmuştur.[18] İşgalcilerle işbirliği içinde bulunan İstanbul Hükümeti'nin, millî bilinci yok etmek adına her türlü yola başvurması, Ali Fuat Paşa'yı da karşı tedbirler almak üzere harekete geçirmiştir. Fuat Paşa, millî direniş örgütlerinin kurulması adına komutanlığını üstlendiği 20. Kolorduyu çeşitli mıntıka ve mevki komutanlıklarına ayırmıştır. Bu düzenleme ile birlikte Eskişehir Mutasarrıflığı, ikinci mıntıkayı teşkil ederken, kumandan vekilliğine de Ahz-ı Asker Kalem Reisi Kaymakam İbrahim Bey'i atanmıştır.[19] Millî direniş örgütlerinin kurulması ile kent, İstanbul ve ulusalcılar arasında nüfuz mücadelesine sahne olmaya başlamıştır.

Millî Mücadele tarihinde önemli bir dönüm noktası olan Sivas Kongresi, halkın kendi bölgelerini kurtarmak adına verdikleri yerel mücadeleyi tüm yurt düzeyinde birleştirmesini sağlamıştır. Böylece Sivas Kongresiyle birlikte, Türk milletinin, bağımsızlık mücadelesinde ortak bir bilinçle hareket etmesi sağlanmıştır. Sivas'ta toplanması kararlaştırılan Ulusal Kongre'yi[20] engellemek ve sonrasında da kongrede alınan kararların etkinliğini azaltmak adına İstanbul Hükümeti, yurdun dört bir yanında olduğu gibi Eskişehir'de de faaliyetlerini arttırmıştır. Eskişehir konumu itibariyle gerek İstanbul gerekse ulusalcılar açısından önem arz etmekteydi. İstanbul'a yakınlığı sebebiyle İşgal kuvvetlerinin en çok bulunduğu bölge olması ve demiryolu hattı üzerinde kavşak noktası olarak yer alması şehrin, Anadolu harekâtına bağlanması açısından önemliydi. Aynı zamanda Anadolu harekâtının daha sonra merkezi haline gelecek Ankara'ya giden yol üzerinde bulunması açısından da önem arz etmekteydi. İstanbul Hükümeti açısından ise tren hatlarını elinde tutan İngilizlerle iş birliği içerisinde Batı Anadolu Bölgesi'ni, Ulusal harekâtın etkisinden uzaklaştırabilecek ve böylece Anadolu harekâtının yayılmasını engelleyebilecekti.[21] Şehrin

önemli yararlar gösterecek Karakeçeli Alayı'nın temelini oluşturmuştur. Eskişehir'de kurulan Kuvayı- Milliye birlikleri daha sonraları da artarak devam etmiştir. Albayrak, Yeşilbayrak, Şehit Mahmut Bey ve Çolak İbrahim Bey müfrezeleri gibi isimlerde direniş örgütleri kurulmuştur. Bk. Koyuncu vd., *age.,* s. 14; 46-48.

18 Güneş-Yakut, *age.,* s. 159.

19 Ali Fuat Cebesoy'un bu hususta yayınladığı beyanname için bk. Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul 1953, s. 80-83.

20 Sivas'ta toplanması kararlaştırılan Ulusal Kongre'ye Eskişehir'den bir heyetin katılması kararlaştırılmıştır. Bayraktarzade Hüseyin, Siyahizade Halil İbrahim ve Hüsrev Sami Beyler heyette yer alan isimlerdir. Ayrıca Kongre'de alınan kararlar neticesinde Hüsrev Sami Bey, Heyet-i Temsiliye üyeliğine seçilmiştir. Bk. Güneş-Yakut, *age.*, s. 163-164; Erşan, *agt.,* s. 31-34.

21 Selahattin Tansel, *Mondrostan Mudanya'ya Kadar,* C 2, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1978,

bu hassas durumu sebebiyle Ali Fuat Paşa vakit kaybetmeden harekete geçerek, 18 Ağustos günü Batı Anadolu Cephesi'nin geri hattını oluşturan Eskişehir'i millî mıntıka ilan etmiş ve komutanlığına Atıf Bey'i getirmiştir. Ancak Atıf Bey'in bölgedeki faaliyetleri kısa sürede İngilizlerin dikkatini çekerek, tutuklanmasına neden olmuştur.[22] Atıf Bey, bu kısa süreç içerisinde şehrin Ulusal harekâta katılması adına; hâkim tepelerine mevcut kuvvetler yerleştirerek kentin kontrolünü elde etmek, işgal güçlerinin Eskişehir'in doğusuna geçmesini engellemek ve bölgede direniş örgütlerini teşkilatlandırmak adına çalışmalarda bulunmuştur.[23] Bunun yanı sıra kentte, büyük gizlilik içerisinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulması ve örgütlenmesine de çalışılmıştır.[24] Atıf Bey'in tutuklanmasıyla Fuat Paşa, bölgedeki durumu Ankara'dan yönetemeyeceğini anlayarak, kente hareket etme kararı almıştır. Aldığı kararı Sivas'ta devam eden Ulusal Kongre'ye bildirerek, Eskişehir'e hareket eden Ali Fuat Paşa, böylece 1. Eskişehir harekâtını başlatmıştır.[25] 13 Eylül günü Sivrihisar'a ulaştığı sırada, şehrin Millî Kongre'ye karşı bir güç merkezi haline dönüştüğünü ve bunda İstanbul Hükümeti'nin 20. Kolordu Komutanlığı'na atadığı Hamdi Paşa[26] ve Eskişehir Mutasarrıfı Hamit Bey'in etkin rol oynadığını fark etmiştir. İstanbul Hükümeti'nin etkinliğini azaltmak ve Eskişehir'i kongre kararlarına bağlamak adına Fuat Paşa, kısa sürede plan hazırlayarak, bölgedeki faaliyetlerini hızlandırmıştır.[27] Fuat Paşa'nın faaliyetlerinden rahatsız olan yerel

---

s. 128; Sarıkoyuncu vd., *age.*, s. 13; Cebesoy, *age.,* s. 182, 185-186; Erşan, *agt.,* s. 8-11; Güneş-Yakut, *age.,* s. 162-163.

22 İhsan Güneş, "I. Dünya Savaşı'ndan Cumhuriyete Eskişehir", *Kurtuluş ve Aydınlanma: Eskişehir Arşiv Belgeleriyle*, Anadolu Üniversitesi Yay., Ankara 2009, s.195-196; Cebesoy, *age.,* s. 185.

23 Cebesoy, *age.,* s.195; Güneş, agm., s. 196.

24 Cemiyetin örgütlenmesinde önemli rol oynayan kişiler arasında muhasebeci Sabri Bey, Belediye Reisi Hacı Veli Efendi, Müfti Mehmet Efendi gibi isimler yer almaktadır. Bu hususta detaylı bilgi almak için bk. Güneş, agm., s. 197.

25 Ali Fuat Paşa, beraberinde bir süvari bölüğü, bir dağ takımı, bir istihkâm ve bir muharebe takımıyla Eskişehir'e gelmiştir. Bk. Cebesoy, *age.,* s. 189.

26 Ali Fuat Paşa'nın, bölgede milli direnişi örgütleme faaliyetleri, İstanbul hükümeti ve İngilizleri rahatsız etmiştir. İstanbul hükümeti tarafından, Fuat Paşa'nın eylemlerini durdurmak adına görevden alınarak yerine önce Ahmet Hulusi Paşa, daha sonra ise (Kiraz) Ahmet Hamdi Paşa getirildi. Bk. Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, C 1, Cem Yayınevi, İstanbul 1992, s. 500.

27 Fuat Paşa hazırladığı plana göre kentin giriş-çıkış noktalarını, ulaşım ve haberleşme hatlarını milli müfrezelerle tutacak, halkın millî mücadeleye katılması ve askerî kuvvetler oluşturulmasına çalışılırken, bölgedeki faaliyetlerin işgalci kuvvetlere karşı bir amaçta olmadığı bildirilecekti. Bu hususta Ali Fuat Paşa, Eskişehir İşgal Kumandanı Sally Sasson ile de bir görüşme

idare, buna karşı gerekli önlemleri almaya çalışmıştır.[28] Bu hususta yerel idareciler, İngilizlerin desteğini aramanın yanı sıra halkı birbirine düşürmeyi dahi planlamıştır.[29]

İngilizler, bölgede kuvvetlerini arttırmasına[30] rağmen Millî Harekâta karşı başta çekimser kalmayı tercih etmişlerdir. Günden güne kentte Ulusalcıların etkinliğinin artmasıyla[31] İngilizler, Millî Harekât aleyhinde tavır sergilemeye başlamış, Eskişehir'e girilmesi halinde karşı konulacağına dair tehditkâr bir tutum ortaya koymuştur.[32] Ancak alınan tüm önlemlere rağmen kentte ulusal güçler durdurulamamış, Seyitgazi, Mahmudiye, Mihalıççık, Sivrihisar ve Çifteler kaza ve nahiyeleri, Eskişehir ile bağlantısını keserek, Kongre kararlarına bağlanmıştır.[33] Kentte, ulusalcıların her geçen gün güç kazanması sonucunda Hamdi Paşa, çaresizlik içerisinde görevinden istifa etmiştir.[34] Bu süre zarfında İstanbul Hükümeti, kentte gizli teşkilatlar oluşturulmasına, Asayiş Liva teşkilatının kurulmasına ve bölgede sıkıyönetim ilanına[35] kadar varan önlemler almıştır.[36] Çaresizlikle alınan bu gibi önlemler, halkın bağımsızlık isteklerine engel olamamış, 1 Ekim günü kentte başlayan eylemler sırasında Damat Ferit Hükümeti'nin de istifa etmesi, protestoların sonuç vermesini ve böylece Eskişehir'in, Ulusal Harekâta bağlanmasını sağlamıştır. Bu süreçte Mutasarrıf Hilmi Bey'in[37] yerine Millî Harekâta büyük faydaları olan liva muhasebecisi

---

gerçekleştirerek ulusal harekâtın amacını anlatmıştır. Bkz. İsmail Yıldırım, *Milli Mücadele'nin Başlangıcında Eskişehir (22 Ocak 1919-20 Mart 1920),* Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yay., Eskişehir 1998, s. 46-47, 54-58; Cebesoy, *age.*, s.196, 212-213; Güneş-Yakut, *age.,* s. 166-169.

28 Yerel idare, Ulusal harekâtın Eskişehir'de etkili olmasını engellemek adına, Hamdi Paşa, Harbiye Nezareti'ne başvurarak, bölgede nüfuz sahibi olan komutanların kendi kolordusuna bağlanmasını ve mücadele için bir miktar da para talep etmiştir. Bk. *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Genelkurmay Basımevi, Yıl 12, S. 46, Vesika No: 1072.

29 Cebesoy, *age.,* s. 203; Güneş-Yakut, *age.*, s. 170-171.

30 21 Eylül günü İsmail Hakkı Bey, beraberinde bulundurduğu 350 kişilik müfreze ile birlikte Kütahya'ya girerek kenti milli kongreye bağlamış, bu bölgede bulunan İngiliz kuvvetleri Eskişehir'e taşınmıştır. Bk. Cebesoy, *age.,* s.207; Erşan, *agt.,* s. 56.

31 1919 Eylül ayının sonlarında kentte, ulusalcı mitingler düzenlenmeye başlamış, kent halkının ayaklanarak mutasarrıfı değiştirme ve böylece milli kongreye bağlanma girişimi, İngilizler ve yerel yönetim tarafından engellenmiş, birçok kişi tutuklanmıştır. Bk. Sarıkoyuncu vd., *age.,* s. 34.

32 Cebesoy, *age.,* s. 215, 226.

33 Yıldırım, *age.,* s. 51.

34 Cebesoy, *age..,* s. 203-205; Erşan, *agt.,* s. 52; Sarıkoyuncu vd., *age*., s. 20.

35 *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Genelkurmay Basımevi, Yıl 12, S. 46, Vesika No: 1075.

36 Cebesoy, *age.,* s. 218; Güneş-Yakut, *age.*, s.169,174; Yıldırım, *age.*, s. 61-65.

37 Millî Mücadele aleyhtarı Mutasarrıf Hilmi Bey 4 Ekim günü suikasta uğrayarak, hayatını

Çolakoğlu Sabri Bey getirilmiştir.[38] Ali Fuat Paşa, Eskişehir, harekâtının ilk evresini tamamlarken bölgede tedbirler almayı da ihmal etmemiştir.[39]Kentin, ulusalcıların denetimine girmesinin ardından Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk-ı Milliye Heyeti'nin bir de şubesi açılmıştır.[40]

Anadolu'dan gelen baskılara daha fazla dayanamayan Damat Ferit Hükümeti'nin istifa etmesi ve yerine Anadolu harekâtına daha ılımlı yaklaşan Ali Rıza Hükümeti kurulmasıyla birlikte İstanbul ile bağlantı tekrar kurulmuştur. Bu hususta Temsil Heyeti ile İstanbul Hükümeti arasında Amasya'da yapılan görüşme neticesinde seçimler ve meclisin açılması[41] gibi konularda kararlar alınmıştır.[42] 12 Ocak 1920'de son Osmanlı Meclisi'nin açılmasının ardından Misak-ı Millî Kararlarının[43] alınması ve Millî Harekâtın, Anadolu'da gitgide güç kazanması, İtilaf Devletleri'ni rahatsız etmiştir. Bunun üzerine İşgal Kuvvetleri, ulusalcıları bastırmak ve bir an önce barış anlaşmasının imzalanması adına İstanbul'u işgal etme kararı almıştır.[44]

---

kaybetmiştir. Suikastı gerçekleştiren kişi veya kişiler yapılan soruşturma neticesinde bulunamamıştır. Bu hususta detaylı bilgi almak için bk. Zafer Koylu, "Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Bey'in Öldürülmesi**",** *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 46, Ankara, 2010, s. 425-455.

38 Mutasarrıflığı vekâleten yürüten Sabri Bey yerine daha sonra Fatin Bey atanmıştır. Bk. Güneş-Yakut*, age.,* s. 177; 181.

39 Fuat Paşa'nın tedbir planına göre; bölgede bir istihbarat teşkilatı kurulacak, Eskişehir ve Seyitgazi'den idare edilecek milli müfrezeler teşkil olunacaktı. Bk. Cebesoy*, age.,* s. 238-239.

40 Bu hususta detaylı bilgi almak için bk. Yıldırım, *age.,* s. 76-77; Erşan, *agt.,* s. 92-93.

41 Bu süreçte Meclisin nerede toplanacağına dair Ulusal Harekât önderleri arasında yapılan görüşmede Eskişehir ön plana çıkmış ancak Meclis'in İstanbul'da toplanması kararı alınmasıyla bundan vazgeçilmiştir. Bunun yanı sıra İstanbul'a gidecek olan ulusal düşünceye bağlı vekilleri aydınlatmak ve stratejilerini belirlemek adına Heyet-i Temsiliye, vekillerin gitmeden önce Eskişehir'e gelerek burada bir toplantı yapılması da kararlaştırılmıştır. Yine bu süreçte Eskişehir'in Batı Anadolu cephesine yakın olması nedeniyle Temsil Heyeti'nin merkezi olarak Eskişehir düşünülmüş ancak şehrin İngiliz işgali altında olmasından dolayı bu fikirden de vazgeçilmiştir. Bk. Cebesoy, *age.,* s. 254; 259; Güneş-Yakut*, age.,* s. 188; Erşan, *agt.*, s. 96-98.

42 Amasya Görüşmesinde alınan kararlar hakkında detaylı bilgi almak için bk. *Nutuk,* s. 167-170**.**

43 Türk bağımsızlık mücadelesinin siyasal hedeflere ulaşmasında gözetilmesi gereken ilkelerin belirlendiği belge 17 Şubat 1920'de tüm uluslara duyurulmuştur. Detaylı bilgi için bk. Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne*, C 2, Bilgi Yayınevi, Ankara 2017, s. 82-90.

44 İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u işgal etme nedenleri hakkında detaylı bilgi almak için bk. Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C 3, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1978, s. 39-45.

16 Mart günü İstanbul'un işgaliyle birlikte Millî Mücadele, hassas bir dönem içerisine girmiştir.[45] Bu olağanüstü hal, Anadolu'da yeni önlemler alınmasını gerekli kılmıştır. Millî kuvvetler, plan dairesinde tren hatlarının kontrolünü ele geçirecek, işgal kuvvetleri bölgeden çıkartılacak ve böylece Batı Cephesi güvence altına alınacaktı.[46] Bu planı gerçekleştirmek adına Ali Fuat Paşa, 17 Mart günü İkinci Eskişehir harekâtını başlatarak, görevi 20. Kolordu Komutan Vekili Mahmut Bey'e vermiştir. 143. Alay ve Ankara Millî Müfrezesi ile birlikte Mahmut Bey, Eskişehir'in doğusunda bulunan Ağapınar İstasyonu'nu tutarak, müfrezeleri hâkim tepelere yerleştirmiştir. Sürat ve düzen içerisinde yapılan kuşatma karşısında, İngilizler müdahale dahi edememiştir. 20 Mart günü Eskişehir müfrezesinin de dâhil olmasıyla birlikte İngiliz kuvvetleri tamamen kuşatılmıştır. Aynı gün Mahmut Bey tarafından bir saate kadar şehrin boşaltılması ve İngilizlerin İzmit'e çekilmeleri istenmiş aksi takdirde harekete geçileceği bildirilmiştir. Eskişehir'de bulunan İngiliz Kumandanı tarafından sürenin yetersiz olduğu bildirilerek, 24 saat mühlet istenmiş ise de Mahmut Bey tarafından kabul edilmemiştir. Bunun üzerine İngilizler, birçok askerî malzemeyi bırakarak, şehri terk etmiştir.[47] Böylece Eskişehir, 423 gün sonra İngiliz işgalinden kurtulmuştur.[48] Kentin kurtulmasıyla birlikte, Millî Hükümetin güven içerisinde kurulması da sağlanmıştır.[49] Böylece kentte Ulusal hareketin ilk safhası başarısıyla sonuçlanmış, kısa süre sonra "Megali İdea" düşüyle yola çıkan Yunanlılara karşı mücadele hazırlıkları başlamıştır.

Mütareke'nin imzalanmasının üzerinden bir yıldan uzun bir süre geçmesine rağmen İtilaf Devletleri barış şartlarını bir türlü belirleyememiş, bu duruma devletlerin, Türk toprakları üzerinde çıkar çatışmaları başlıca sebep olmuştur. Bu dönem içerisinde Anadolu harekâtının önlenemez bir hal alması, İtilaf devletlerini endişeye sürüklemiştir. Bu sebeple bir an önce barış koşullarını belirlemek ve Türklere kabul ettirmek amacıyla harekete geçmişlerdir. Bu doğrultuda, İtilaf devletleri bir dizi konferansın ardından barış şartlarını belirlerken, Millî harekâtı bastırabilmek ve anlaşma şartlarını kabul ettirmek adına da Yunan işgallerinin genişlemesine karar vermiştir.[50] Bu bağlamda 22 Haziran

45 İşgal Kuvvetlerinin İstanbul işgaline dair resmî tebliği için bk. Atatürk, *Nutuk*, s. 283-284.

46 Mustafa Kemal 16-17 Mart tarihinde Valilikler ve Kumandanlıklara gönderdiği tamimde, yapılması gereken tedbirleri bildirmiştir. Ayrıntılar için bk. Selek, *Anadolu İhtilâli (1),* s. 335-336; Güneş-Yakut, *age.,* s. 189.

47 Cebesoy, *age.,* s. 316-317.

48 Yıldırım, *age.,* s. 80; Koylu, *age..,* s. 261.

49 Cebesoy, *age.,* s. 320.

50 Turan, *Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne***,** s. 185-191; Tansel*, Mondros'tan Mudanya'ya*

günü üç koldan başlayan Yunan ileri harekâtına[51] karşı düzen ve teçhizattan yoksun Millî Müfreze birlikleriyle yapılan Türk savunması istenilen başarıyı gösterememiş ve bunun sonucunda Batı Anadolu'nun pek çok şehri işgale uğramıştır.[52] Ancak İtilaf Devletleri istenilen başarıyı bir türlü elde edememekte, Anadolu direnişi durdurulamamaktadır. Türk milletini yok etmeyi amaçlayan Sevr Anlaşması'nı bir an önce kabul ettirmek ve ulusal direnişe son vermek adına İtilaf Devletlerince Millî Hükümetin merkezi olan Ankara'nın alınması önem arz etmekteydi. Bu amaçla Yunanlılar, Eskişehir-Ankara demiryolu hattı boyunca hızlı bir taarruz harekâtı ile demiryolu hatlarının kontrolünü ele geçirmeyi ve böylece Türk birliklerinin demiryolu ile yaptıkları ikmal faaliyetlerinin önüne geçmeyi planlamıştır.[53] Bu planın başarılı olması halinde aynı zamanda Yunanlılara, Ankara yolu da açılmış olacaktı. Bu nedenle Eskişehir, Türk-Yunan savaşlarında hassasiyetle üzerinde durulan bir askerî mesele olmuş, beş muharebeden üçü bu bölgede yaşanmıştır.[54] Bu plan dairesinde Türk-Yunan ordusunun ilk kanlı muharebesi İnönü mevkiinde gerçekleşmiştir. Çerkez Ethem isyanının patlak vermesi ve düzenli ordunun tam manasıyla hazır olmamasını[55] fırsat bilen Yunan kuvvetleri daha önceden hazırladıkları plan çerçevesinde, 6 Ocak günü Bursa ve Uşak istikametinde ileri harekâta başlamıştır.[56] Üç koldan ilerleyen Yunan ileri harekâtı, Türk savunma hattının merkezini teşkil eden İnönü mevkiine üç gün boyunca küçük çapta süren muharebeler neticesinde ulaşmıştır. 9-10 Ocak günü[57] Yunan kuvvetlerinin

---

Kadar (3), s. 155-157.

51 Yunan taarruzu hakkında Türk tarafı önceden istihbarat sahibi olmuştur. 21 Haziran'da Mustafa Kemal, vekil ve komuta heyeti ile Eskişehir'de Türk savunması ve ordu durumu hakkında görüşmelerde bulunmuştur. Görüşme sonunda, Batı Cephesi Kumandanlığı görevi Ali Fuat Paşa'ya verildikten sonra, 20. Kolordu Kumandanlığı merkezini Eskişehir'e taşımıştır. Fuat Paşa, kente geldikten sonra özellikle düzenli bir ordu teşkilatı kurulması hususunda çalışmalarda bulunmuştur. Bk. Cebesoy, *age.,* s. 425; 437; Güneş-Yakut, *age.,* s. 203-204.

52 *Nutuk,* s. 315; Şerafettin Turan, *Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne,* s. 228-229.

53 *Türk İstiklal Harbi,* C 2, K. 3, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1999, s. 149; Taner Bilgin, *Milli Mücadele Döneminde Bilecik*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2012, s. 179.

54 Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali***,** C 2, Kastaş Yay., İstanbul 1987, s. 491.

55 Turan, *Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne,* s. 240.

56 Yunan ileri harekâtının başladığı ilk gün Çerkez Ethem'in beraberinde 50-150 kadar kuvvetle Eskişehir bölgesinde hareketliliği, Türk kuvvetlerinin dikkatini çekerek, faaliyetlerinin izlenilmesini gerektirmiştir. Bk. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi***,** Genelkurmay Basımevi, Yıl 40, S. 91, 1991, Vesika No: 2271; Selek, *Anadolu İhtilali (2)*, s. 493.

57 10 Ocak günü Yunan taarruzunun şiddetlenmesi üzerine Genelkurmay Başkanlığı, Eskişe-

saldırılarına Türk savunması, Ankara'dan gelen yardım kuvvetlerinin de savaşa katılmasıyla birlikte başarılı şekilde karşı koymuştur. Bunun üzerine Yunan kuvvetleri zapt ettikleri bir kısım araziyi bırakarak, geri çekilmeye başlamıştır. 11 Ocak günü Türk tarafı bir taarruz harekâtı beklemişse de Yunanlılar aynı gün geri çekilmeyi sürdürmüştür.[58]

Henüz düzenli ordunun tam manasıyla hazır olmadığı ve Çerkez Ethem'in isyan ettiği bir sırada Yunanlılara karşı alınan bu zafer, İtilaf Devletlerine Millî Harekâtı hafife aldıklarını göstermiştir. Ancak İtilaf Devletleri, Anadolu'daki çıkarlarından vazgeçmeyerek, muharebe sonrasında da sözde barışı Türk tarafına kabul ettirmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda İtilaf Devletleri, Londra Konferansı'nda anlaşmanın özünü değiştirmeden Türk tarafına, çeşitli tavizler vermişse de Ankara Hükümeti, tam bağımsızlık ilkesinden ödün verilmeyeceğini net bir biçimde ortaya koyarak, görüşmeleri sonlandırmıştır.[59] Anadolu'daki çıkarlarını elde etmek adına her türlü yolu deneyen İtilaf Devletleri, Türk heyeti ile görüşmelerin sürdüğü dönemde Yunan birliklerine de saldırı emri vermiştir.[60] Yunan Genel Kurmayı, Eskişehir-Afyonkarahisar demiryolunu altı gün içinde ele geçirmeyi böylece Türk ordusunu üç ay içerisinde yok etmeyi planlıyordu.[61] Ancak Türk tarafı, Londra Konferansı sırasında Yunan ileri harekâtından haberdar olmasıyla,[62] muharebe hazırlıklarına başlamıştır. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, I. İnönü Muharebesi'nde olduğu gibi Yunan kuvvetlerini İnönü mevkiinde karşılamayı planlayarak, savunma hattını buna göre belirlemiştir. Türk kuvvetleri Batı (Eskişehir), Güney (Afyon) ve Kocaeli grubu olarak 3'e ayrılırken, Yunan ordusu da Bursa ve Uşak olarak iki grup halinde toplanmıştır.[63] Yunan kuvvetleri, 23 Mart günü iki koldan Eskişehir ve Afyon'a doğru ileri harekâta başlamıştır. 24 Mart günü Uşak kolu Dumlupınar mevzilerine kadar ulaşmış ve bölgeyi işgal etmiştir. 25 Mart'ta tekrar taarruza geçen Yunan birliği, Afyon'u işgal etmiştir. Türk Genelkurmay'ı stratejik açı-

hir'in savunulması mümkün olmadığı takdirde demiryollarının tahrip edilmesi emri verilmiştir. Bk. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi,* Genelkurmay Basımevi, Yıl 40, S. 91, Vesika No: 2290.

58 Selek, *Anadolu İhtilali (2),* s. 492-496.

59 Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C 4, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1947, s. 35-48.

60 *Nutuk*, s. 393; Turan, *Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne,* s. 247-248.

61 Ahmet Özgiray, "İnönü Savaşları ve Arnold Toynbee", *Tarihte Eskişehir Sempozyumu-I (2-4 Kasım 1998)*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2001, s. 275.

62 *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi,* Genelkurmay Basımevi, Yıl 40, S. 92, Vesika No: 2311.

63 Muharebe hazırlıkları, savunma planı ve askerî kuvvetlerin durumu hakkında bilgi almak için Bk. Selek, *Anadolu İhtilâli (2)*, s. 588-590.

dan önem verdiği Eskişehir'in düşmemesi adına önceliğini İnönü mevkiine yoğunlaştırmış, bu bölgede Yunan ordusunu yenerek, tekrar Afyon'u işgalden kurtarmayı planlamıştır. Yunan kuvvetlerinin Bursa kolunun da 26 Mart günü İnönü mevkiine ulaşmasıyla birlikte 27 Mart sabahı asıl muharebe başlamıştır. Üç gün boyunca süren göğüs göğüse çarpışmalar neticesinde iki tarafın hatları birbirine girmiştir. 28 Mart günü yaşanan muharebeler sonucu Metristepe, Yunan güçlerinin eline geçmiş ise de İsmet Paşa, büyük bir kararlıkla savunma hattının direnmesini emretmiştir. Muharebenin en kritik anında, Büyük Millet Meclisi Muhafız Taburu da Batı Cephesi'nin emrine verilerek, savaşa dâhil olmuştur. 31 Mart günü Türk ordusunun düşman kuvvetinin sağ kanadına yaptığı taarruz sonucu, Yunan ordusu geri çekilmek mecburiyetinde kalmıştır. 6 Nisan'da Yunan kuvvetleri Afyon'u boşaltarak çekilmeye başlamıştır. 8-11 Nisan günlerinde Türk-Yunan kuvvetleri arasında Aslıhanlar ve Dumlupınar'da şiddetli muharebeler yaşanmış ancak Yunan kuvvetlerinin, Dumlupınar mevzilerinden atılması mümkün olmamıştır.[64]

Yunanlılar, İnönü Muharebelerinde yaşadığı acı deneyimlere rağmen "Megali İdea" ülküsünden vazgeçememekte, İtilaf Devletleri Yüksek Komiserleri tarafsızlıklarını ilan etmelerine rağmen savaşı sürdürmek isteğindedir.[65] Bu amaçla maddi ve manevi bütün kaynakları kullanarak yaklaşık üç aylık süre içerisinde genel seferberlik ilan ederek ordularını takviye etmeye başlamışlardır.[66] Bu süre zarfında Yunan kurmayları, İnönü Muharebelerinde yenilgiye sebep olan taarruz stratejisinden vazgeçerek, yeni ve etkili bir askerî harekât planlamışlardır. Buna göre, Bursa grubu İnönü üzerinde oyalama savaşı yaparken, Uşak'tan hareket eden grup ise Afyon ve Kütahya'yı işgal ettikten sonra Eskişehir'in arkasına geçerek, Ankara yolunu kesmeyi planlamışlardır. Böylece Yunanlılar, Türk ordusunu tamamen imha edeceklerini düşünmüşlerdir.[67] Hazırlık aşamasında Yunan ordusu, Türk ordularına kıyasla donanımlı bir hale getirilmiş, kuvvet bakımından iki Türk tümeni bir Yunan tümenine denk düşmüştür.[68] Bu kapsamda Türk ordusunda ise Batı Cephesi'nin güney kısmı kaldırılarak, bütün cephe tek komutanlık altında birleştirilerek, cephe kumandanlığını da

64 *Nutuk,* s. 394; Selek, *Anadolu İhtilâli (2)*, s. 590-592; Turan, *Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne,* s. 247-248.

65 Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (4)*, s. 97.

66 Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam,* C 2, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1999, s. 441.

67 Selek, *Anadolu İhtilâli (2)*, s. 631.

68 Selek, *Anadolu İhtilâli (2)*, s. 635. Ordular arası kuvvet ve cephane miktarı hakkında detaylı bilgi almak için bk. Güneş-Yakut, *age.*, s. 218.

İsmet Paşa üstlenmiştir. Bu süreçte Türk savunma planı da belirlenerek, Yunan kuvvetlerinin dört grup halinde İnönü-Kütahya-Döğer çizgisinde tutulması amaçlanmıştır. Askerî hazırlıkların tamamlanmasının ardından 8 Temmuz günü, Yunan taarruzu, Bursa kolunun harekâtıyla başlamıştır. Bursa kolundan ilerleyen iki tümen, 13 Temmuz günü Kütahya'nın kuzeybatısına gelerek, bu hattı tutmuştur. 10 Temmuz günü tekrar Bursa kolundan harekâta başlayan Yunanlılar, iki tümeniyle İnönü istikametine hareket etmiştir. Aynı gün Yunanlılar Uşak kolundan da bir tümenle Göynük-Viran hattına ilerlerken, daha güneyden üç Yunan tümeni taarruza geçerek, Afyon istikametine ilerlemiştir. 13-16 Temmuz günlerinde yapılan kanlı muharebeler neticesinde Türk savunma hattının çember içine alınma tehlikesi ortaya çıkmıştır. 16 Temmuz günü ile birlikte Yunan kuvvetleri, Kütahya bölgesinden itibaren sol kanada doğru Türk savunma hattına taarruza devam etmiştir. Yunan harekâtının giderek tehlikeli bir hal alması sonucu İsmet Paşa geri çekilme emri vermiştir. Bu sırada muharebenin hassas bir durum alması üzerine Mustafa Kemal, Eskişehir'de bulunan Batı Cephesi Karargâhına gelmiştir. Kurmaylarıyla yaptığı değerlendirme sonucu orduların Sakarya'nın doğusuna çekilmesine karar verilmiştir. Bu kararın ardından Eskişehir, 19 Temmuz günü tamamen boşaltılmıştır. 21 Temmuz günü özellikle Eskişehir'i geri almak adına karşı taarruza geçen Türk kuvvetleri, kısmen başarı göstermiş ise de kesin sonuç elde edememiştir. Bu tarihten sonra geri çekilmenin zorunluluğunun iyiden iyiye anlaşılmasıyla, 23 Temmuz günü İsmet Paşa'nın emriyle Türk kuvvetleri, 25 Temmuz'a kadar Sakarya'nın gerisine çekilmiştir. Cephe karargâhı da geri çekilme emri üzerine Polatlı'ya sevk edilmiştir.[69]

Kütahya-Eskişehir Muharebelerinde stratejik açıdan Eskişehir gibi önemli bir bölgenin Yunanlılara geçmesi, Ankara'da büyük bir üzüntüye sebep olmuştur. Eskişehir'in düşmesiyle Yunanlılar, Türklerin dayanacak gücünün kalmadığına ve zaferin an meselesi olduğuna inanmaktaydılar. Ancak Yunan Kumandanı Anastasios Papoulas'ın söylediği gibi Türkler, Eskişehir'den çekilmesine rağmen barış talebinde bulunmamış[70] ve kurtuluş mücadelesini Sakarya'ya taşımıştır. Kütahya-Eskişehir muharebelerinden Sakarya Savaşı'nın başladığı tarihe kadar geçen 10-15 günlük süre içerisinde Yunanlılar, ordu karargâhını Eskişehir'e taşımış; 1. Kolordu ve Süvari Birliği Eskişehir'e, 2. Kolordu Se-

69 Selek, *Anadolu İhtilâli (2)*, s. 637-640; Aydemir, *age.*, s. 442-446; Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (4)*, s. 99-104. Ayrıca Eskişehir'de yaşanan muharebeler hakkında detaylı bilgi almak için bk. Koyuncu vd., *age.*, s. 86-101.

70 Güneş, agm., s. 216; Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (4)*, s. 104.

yitgazi bölgesine ve 3. Kolordu da Alpu yöresine konuşlandırmıştır.[71] Ayrıca bu dönemde Yunanlılar, ordu eksikliklerini gidermek ve Yunan ileri harekâtı sırasında yaşanması muhtemel ikmal sıkıntılarını önlemek adına tedbirler de almışlardır.[72] Aynı süreç içerisinde Ankara Hükümeti de Türk ordusunun idaresi ve ikmali hakkında önemli kararlar almıştır. Bu bağlamda Mustafa Kemal Paşa'ya üç ay süre boyunca meclis yetkilerinin üzerinde toplandığı "Başkomutanlık" görev ve yetkisi verilmiştir. Ayrıca ordu ihtiyaçlarını gidermek amacıyla Tekâlif-i Milliye Kararları da yürürlüğe koyulmuştur.[73] Hazırlıkların tamamlanmasının ardından Yunan Kralı Konstantin, kesin zaferi elde etmek adına ordusuna Ankara'ya ilerleme emri vermiştir. 13 Ağustos günü Yunan kuvvetleri Eskişehir'den ileri harekâta başlamış ve bir gün sonra Sivrihisar'ı işgal etmişlerdir. 17 Ağustos'a kadar hiçbir engelle karşılaşmadan ilerleyen Yunan kuvvetleri Sakarya'nın batısında Türk kuvvetleri ile karşılaşmıştır. Bölgede bulunan Türk kuvvetleri, Yunan ileri harekâtını yavaşlatmak amacıyla çarpışmalarda bulunarak, geri çekilmiştir. 23 Ağustos'a kadar iki ordu arasında önemli bir muharebe gerçekleşmemiş, 23 Ağustos'ta bütün gücü ile taarruza geçen Yunan ordusu, stratejik bakımdan önemli noktaları ele geçirmiştir. 27-28-29 Ağustos tarihlerinde Türk savunma hattı yer yer parçalanmaya başlamış, bunun üzerine kuvvetler daha geri bir hatta alınmıştır. Yunanlılar bu harekâtı fırsat bilerek, 2 Eylül günü ileri harekâtına devam etmiş, Çal Dağı'nı ele geçirmiştir. Bu sırada Ankara'nın tehlike altına düşmesi üzerine geri çekilme emri verilmesi düşünülmüşse de 4 Eylül günü Yunan saldırısının Türk kuvvetleri tarafından püskürtülmesi sonucu bundan vazgeçilmiştir. Türk ordusunun başarılı savunması neticesinde Yunan ordusu saldırı kabiliyetini tamamen kaybederek, savunmaya geçmiştir. 10 Eylül günü genel taarruza geçen Türk kuvvetleri, Yunan ordusunu geri çekilmek zorunda bırakmıştır. Bu başarılı taarruz sonucu, 13 Eylül gününden itibaren Sakarya'nın doğusunda Yunan birliğine dair bir iz kalmamıştır.[74]

Sakarya Savaşı'nın Türk zaferiyle sonuçlanması, işgal kuvvetlerine, Türk bağımsızlık mücadelesini yok edemeyeceklerini ve Anadolu'daki menfaatlerini elde edemeyeceklerini göstermiştir. Ankara Hükümeti, bu zaferle birlikte barış müzakereleri yoluyla Anadolu'nun işgal kuvvetleri tarafından boşaltılmasını istiyordu. Ancak emperyalist düşüncelerden vazgeçmeyen İtilaf Devletleri, Türk

71 Güneş, agm., s. 216.

72 Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (4),* s. 111.

73 Turan, *Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne*, s. 250; Aydemir, *age.*, s. 445-447.

74 Turan, *Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne*, s. 251; Tansel*, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (4)*, s. 111-115; Selek, *Anadolu İhtilâli (2)*, s. 647-667.

tarafını sözde barış müzakereleri adı altında oyalamakta, Sevr Anlaşması'na benzer tekliflerde bulunmaktadır. Barış görüşmelerinin sonuçsuz kalması, Türk tarafına askerî güç kullanmaktan başka çare bırakmamıştır.[75] Yunan ordusunu Anadolu'dan atmak için büyük bir gizlilik içerisinde ordunun güçlendirilmesi ve savaş planının hazırlanmasına çalışılmıştır. Bu dönem zarfında Eskişehir-Afyon hattına çekilen Yunan kuvvetlerine karşı hazırlanan planda cephenin bir kanadında düşmanı toplayarak, arkasına geçilmesi ve böylece Yunan ordusunun yok edilmesi amaçlanmıştır. Tüm hazırlıkların gizlilik içerisinde tamamlanmasının ardından 26 Ağustos 1922 günü sabah saatlerinde Türk topçularının ateşiyle Büyük Taarruz başlamıştır. Aynı gün süren çarpışmalar sonucu Türk kuvvetleri önemli mevkileri ele geçirmiş, 27 Ağustos günü Yunan cephesinde gedikler açılmaya başlanmıştır. Bu sırada Türk süvarilerinin arkalarına sarktığını fark eden Yunan kuvvetleri Afyon-Sincanlı ovasına toplanırken, 1. Ordu birlikleri Afyon'a girmeyi başarmıştır. 28 Ağustos günü ise Eskişehir bölgesinde bulunan Yunan kuvvetlerine karşı harekete geçilerek, Yunanlıların İzmir'e çekilmeleri önlenmiştir. 30 Ağustos günü Dumlupınar'da etrafı sarılan Yunan ordusuna karşı girişilen harekât sonucu, düşman kuvvetleri imha edilmiştir. 1 Eylül günü Mustafa Kemal'in, Türk ordusuna ileri harekât emri vermesiyle, Yunan kuvvetleri takibe alınmış ve böylece tamamen yok edilmesine çalışılmıştır.[76] Bu emirle başlayan takip harekâtı sonucu, eylül ayının ortalarına kadar Anadolu, Yunan işgallerinden tümüyle kurtulmuştur. 1 yıl 1 ay 14 gün boyunca Yunan zulmü altında yaşayan Eskişehir ise 2 Eylül günü işgalden kurtulmuştur.[77] Türk bağımsızlık mücadelesinin yaşandığı dönemde Yunan kuvvetleri, gerek ileri harekâtı sırasında gerekse geri çekilmeleri sırasında yakma, yağma, tecavüz gibi çeşitli zalimliklere başvurarak, Yunan işgali altında yaşayan halka, her türlü işkence ve eziyeti yaşatmıştır. Bu mezalimin izlerini pek çok Osmanlı kaydında görmek mümkündür. Ancak tahribatı Batılı kaynak ve gözlemcilerin evraklarından takip etmek için çok fazla örnek göze çarpmamaktadır. Az sayıdaki örneklerden birini Amerikalı iki misyonerin kayıtlarında tüm çıplaklığıyla görmek ise kıymetli bir veri oluşturmaktadır.

Amerikalı Misyonerler ve Yunan Mezalimine Dair Gözlemleri

Osmanlı Devleti ile muharip devletler arasındaki savaşı sona erdiren Mond-

75 Bu hususta detaylı bilgi almak için bk. Turan, *Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne,* s. 261-266; Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (4),* s. 123-132.

76 Turan, *Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne,* s. 267-270.

77 Zafer Koylu-Melis Birgün, *Eski Bir Şehrin Hikayesi 1923-1938*, Eskişehir Ticaret Odası Yay., Eskişehir 2015, s. 30; Sarıkoyuncu vd., *age.,* s. 151.

ros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından Amerika'dan Osmanlı topraklarına yeni bir misyoner heyetinin gelişine tanık olunacaktır. Öyle ki, orijinal adı American Near East Relief Committee olan ve Osmanlı kaynaklarında Şark-ı Karib Muavenet Cemiyeti [Amerikan Yakın Doğu Yardım Cemiyeti] olarak isimlendirilen cemiyet Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Anadolu'ya gelmişti. Dr. James L. Barton bu kurumu temsilen 1918 yılı Aralığının son günü İstanbul'a hareket etmişti. Maliye Nazırı Cavid Bey kendilerinden Amerikan yardımı konusunda acele etmelerini istemiştir. Komite 15 Ocak 1919'daki bu görüşmeden yaklaşık bir ay sonra İstanbul'da bir iaşe merkezi kurmuştur.[78] Ankara Hükümeti'nin Anadolu'da faaliyet göstermesine izin verdiği çok az sayıdaki yabancı kuruluşlardan birisi olan Yakın Doğu Yardım Cemiyeti savaş mağduru olan halka yardım faaliyetlerinde Türk Kızılayı ile birlikte çalışmaktaydı.[79] Merkezi İstanbul olan cemiyetin Anadolu'nun birçok yerinde temsilcileri bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında sayıları bir hayli çoğalan yabancı okulların ve hayır kuruluşlarının Osmanlı idaresinin zayıflamasında pek çok zararlı faaliyetleri tespit edilmişti. Hatta Ankara Hükümeti tarafından faaliyetlerine izin verilen Yakın Doğu Yardım Cemiyeti'nin faaliyetleri, verilen bu izne rağmen dikkatle takip edilmiş ve zaman zaman düşman devletlere hizmet etmeye çalıştıkları yönünde alınan haberler irdelenmiş ve birçok talepleri geri çevrilmişti. Amerikan Yakın Doğu Yardım Cemiyetinin faaliyetleri hakkında zaman zaman olumsuz haber ve raporlar gelmişse de Millî Mücadele yıllarında hareketin lideri olan Mustafa Kemal Paşa Amerikalıların milliyetçi aydınlarla olan bağlantılarını hoş karşılamıştır. Bu konuda *Vatan* Muharibine verdiği bir beyanatta şu ifadelere yer vermişti:

> Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin Amerika hakkındaki nokta-i nazarı müspettir. Hükümetimiz Harb-i Umumi esnasında Babıâli'nin kat'etmiş olduğu münasebat-ı dostaneyi iade ve ihyayı teşebbüsten hali kalmamıştı. Bu teşebbüse kendi taraflarından maddi bir mukabele görülmemiş olmakla beraber, memleketimizdeki Amerika müessesatı, Amerika heyetleri, birçok Amerikalılar tamamen bir dost memlekette olduğu gibi muhafaza edilmekte ve hürmet görmektedirler. Elân mem-

78 Metin Ayışığı, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri,* TTK Yay., Ankara, 2004, s. 108.

79 *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,* (BCA), 30.0.18.1/5.19.4, 28 Eylül 1338 (1922); Cemiyetin Millî Mücadele yıllarında Kızılay ile ilintili faaliyetleri için bk. Mehmet Canlı, "Milli Mücadele Döneminde Amerikan Şark-ı Karib Muavenet Cemiyetinin Anadolu'daki Bazı Faaliyetleri", *Askeri Tarih Bülteni,* S. 38, Ankara 1995, s. 42-49.

> leketimizin her köşe ve bucağında Amerikalılar ikamet etmekte, istedikleri gibi, istedikleri yerlerde geşt-ü güzar etmektedirler.[80]

Millî Mücadele'nin devam ettiği günlerde Ankara Hükümeti ile Amerikalılar arasındaki bağlantıyı kuran isim Robert Kolej'de almış olduğu eğitim ve genel olarak birçok aydınının aksine çok iyi İngilizce bilgisine sahip olan Halide Edip [Adıvar]'ti. Elbette onun Amerikalılarla olan bağlantısı bu ülkenin demokrasisine duyduğu hayranlıkla da ilintiliydi. Öyle ki, bu durum bir eserinde açıklıkla görülebilir. Amerikan toplumunu ve demokrasisini değerlendirirken şu ifadelere yer vermektedir: *"Amerika'da en aşağı sınıfın dahi hayat seviyesi, Avrupa'nın orta sınıfını aşar, yani sefalet sadece büyük krizlerde kendini gösterir…"*.[81] Bu noktada Halide Edip Adıvar çok önemli bir isimdi. Halide Edip'in Amerikalılarla olan bağlantısı onun eğitim yıllarına dayanmaktaydı. Edip'in kolejdeki öğretmenlerinde bulduğu bu gibi kişisel özelliklere duyduğu hayranlık, yaşantısının daha sonraki dönemlerinde sosyal yardım kuruluşlarında çalışan (diğer bir deyişle misyonerlik faaliyetleri ile ilişkili olan) Amerikalılarla dostluk kurmasında belirleyici rol oynamıştır.[82] Halide Edip'in Amerikalılarla kolej yıllarına dayanan münasebeti Millî Mücadele yıllarında Yunan kuvvetlerinin Anadolu'da gerçekleştirdiği katliamları dünya kamuoyuna duyurma faaliyetlerinde onlardan destek alınmasında etkili olacaktır. Anadolu'da görev yapan yardım komitesinin [Near East Relief] iki Amerikalı çalışanı Annie Allen ve Florence Billings bu komitenin Ankara Hükümeti nezdinde temsilcisi konumunda işlev yüklenmişlerdir. Yunan ileri hareketinin Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra püskürtülmesiyle geri çekilen Yunan kuvvetlerinin geçtikleri güzergâhlarda neden oldukları vahşice yıkımın dünya kamuoyuna duyurulması aslında bu mücadelenin başından beri Batı kamuoyuna haklı seslerini duyurma çabalarıyla ilgiliydi.[83] Hatta Ankara Hükümeti bu yıkımın geride bıraktığı izleri yalnızca Batı kamuoyuna değil Ankara Hükümeti ile ilişkide olan tüm siyasi otoritelere göstermek istiyordu. Öyle ki, Afgan Sefiri Ahmed Han Yunan ordusunun gerçekleştirdiği tahribatı Sakarya zaferinden sonra

80 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri,* C III, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1997, s. 56.

81 Halide Edip Adıvar, *Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri,* haz. Mehmet Kalpaklı-Nuri Aksu, Can Yay., İstanbul 2009, s. 281.

82 Frances Kazan, *Halide Edip ve Amerika,* çev. Bernar Kutluğ, Bağlam Yay., İstanbul 1995, s. 21,28.

83 Bu bağlamda Millî Mücadele'nin haklılığını İngiliz kamuoyuna duyurmak için ve burada en prestijli basın organı *The Times* nezdinde yapılan girişimlerin bir değerlendirmesi için bk. Ebru Boyar, "Savaş ve Basın", *ODTÜ Gelişme Dergisi,* C 36, S. 2, Aralık 2009, s. 291-324.

gözlemlemek üzere Eskişehir, Afyon yoluyla İzmir'e kadar seyahat edecekti. İzmir'de bulunan Fevzi Paşa'ya durum bildirilerek Ahmed Han'ın bu ziyaretinden sonra Adana'yı ziyaret edeceği haber verilmişti.[84]Yunan mezalimine dair raporu hazırlayanlardan 1879 yılında Massachusetts'de doğmuş olan Florence Billings, 1919 yılı Kasım ayına kadar çeşitli görevlerde bulunduktan sonra Kasım 1919'da Bursa'daki Amerikan Kız Koleji'ne görevlendirilmişti. Buraya geldikten sonra Yakın Doğu Yardım Komitesi'nin Bursa temsilcisi olan Annie Allen'ın idaresinde çalışan Billings ile Allen'ın dostluğu da burada başlamıştı. Diğer taraftan Annie Allen, öncü misyonerlerden Reverand O.P. Allen'ın kızıydı. 21 Aralık 1868'de Harput'ta doğmuştu. Massachusetts'de Mount Holyoke College'den 1890'da mezun olduktan sonra misyonerlik çalışmalarına Bursa'da 1903'te başlamıştı.[85] Halide Edip anılarında Amerikalı misyonerler Annie Allen ve Florence Billings'den sık sık bahsetmektedir. 1920 Haziranı sonlarında Yunan ordusunun ileri hareketiyle Bursa'nın elden çıkması üzerine burada yaşamakta iken Eskişehir'e sığınmak zorunda kalan kız kardeşi Nilüfer ve ailesini Antalya'ya göndermek üzere eşi Adnan Adıvar ile birlikte Eskişehir'e gittiğinde onlara rastlamıştır.[86] Bu iki Amerikalı misyoner kadından Annie Allen'ın Ankara'nın Millî Mücadele'nin merkezi konumuna getirilişinin hemen ardından Ankara'da bulunduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki, 11 Kasım 1920 tarihli *New York Times*'ın haberine göre bu tarihte Annie Allen ve Dr. William S. Dodd'un Ankara'da *"milliyetçi liderlerden"* cemiyetin gelecekteki çalışmaları için izin istemek üzere bulunduklarına değinilmekteydi.[87] Bu tarihten sonra Annie Allen'ın Ankara'dan ayrılıp ayrılmadığını kestirmek mümkün değilse de bir resmi belgede kendisinin Ankara Hükümeti nezdinde 6 Haziran 1337 (1921) tarihinde resmen kabul edildiği görülmektedir. Bu tarihli kararnamede *"Karargah-ı umumisi İstanbul'da bulunan Amerikan Şark-ı Karib Muavenet Cemiyeti'nin Ankara'da müsellesi olarak heyet-i mezkure* müdüriyetinin mektubuyla gelen Misis Allen'ın kabulü…" İcra Vekilleri Heyeti tarafından kararlaştırılmıştı.[88] Annie Allen'ın Ankara'ya gelişinde beraberinde Florence Billings'in de bulunması kuvvetle muhtemeldir. Zira beraber hazırladıkları *"Atrocities in Anatolia"* [Anadolu'daki Vahşetler] isimli Yunan mezalimini anlattıkları raporun girişinde Haziran ayında Ankara'ya geldiklerini belirtmektedirler. Annie

84 BCA, 30.10.0.0/131.936.7, 20.11. 1338 (1922).

85 www.asteria.fivecolleges.edu/findails /sophiasmith/mnsss362.html

86 Halide Edip Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihanı,* C 2, Cumhuriyet Yay., İstanbul 1998, s. 56-5

87 "Near East Workers Remain at Posts", *The New York Times,* 11 Kasım 1920.

88 BCA, 30.18.1.1/3.24.7, 6 Haziran 1337 (1921).

Allen'in komitenin Ankara mümessili olduğu dönemde Florence Billings ile birlikte Konya'da Millî Mücadele'ye karşı başlayan isyana şahit oldukları da anlaşılmaktadır.[89] Türk Kızılayı ile ortak yürüttükleri yetimlere yardım çalışmalarını aksatmayacağını düşünerek bu teklifi kabul ettiklerini yine raporda belirtirler. Öyle anlaşılıyor ki, Yunan ordusunun bozguna uğratılmasından sonra Yunan ordusunun yakıp yıkarak geri çekilmekte olduğunu dünya kamuoyuna göstermek isteyen Ankara Hükümeti bunu kendi kalemiyle her ne kadar birçok merkeze bildirmişse de tarafsız ülkeden kimselerin raporlaştırmasının çok daha etkili olacağını düşünmüştür. Halide Edip'in yakın dostları olan bu iki Amerikalı kadının Sivrihisar'ın yedi köyündeki Yunan mezalimine dair hazırladıkları oldukça etkileyici rapor aynı zamanda Ankara Hükümeti'nin haklı sesini dünyaya duyurmak için kullandığı yöntemlerden biridir. Şimdi bu rapora yakından bakarsak tahribatın iki misyon gözlemcisini ne denli etkilediği tüm yalınlığıyla anlaşılabilecektir. Metnin çevirisi hiçbir kısmı atlanmadan ve metindeki haliyle aşağıda verilecektir:

> Anadolu'da Katliamlar
>
> *İkimiz* de Anadolu'da yardım çalışmalarında görevliyiz. Haziranda Ankara'ya geldik ve çalışmalarımıza durmaksızın devam ediyoruz. Temmuz ve Ağustosta, büyük taarruzun ardından binlerce mülteci buraya doğru hareket etti ve biz Kızılay ile birlikte çalışarak imkânlarımızın el verdiğince çok kişiye yardım ettik. Yunan ordusunun Eylülden sonra Sakarya'dan geri çekilişinin ardından, Türk Hükümeti tarafsızların [ülke mensuplarının] tahrip edilen bölgeleri görmelerini istedi ve biz en yakınlarında olduğumuz için [bunu] bizden istediler.
>
> Biz kendi hesabımıza acil olarak Sivrihisar'daki bazı kişilerle yetimlerle ilgili çalışmalarımızla ilgili görüşmemiz gerektiğinden [bu teklifi kabul ederek] herhangi bir görevimizi ihmal etmediğimizi düşündük. Her köyde istediğimiz kişiyle görüşmek ve konuşmak için biz tamamen serbest bırakıldık. Bizden birisi dili çok iyi konuşabildiği için -O [Annie Allen] Türkiye'de doğdu- söylenenleri kaydetti. [Allen] sokaktan rastgele birisini seçti bir diğer kişiyle birlikte o kişinin evine gittiler ve buradan ayrılmadan evvel hem Muhtar (köyün başı olan kişi) ya da okul müdürü ile konuşmayı denedi. Pek çok kişi Türk köylüsünün ko-

89 Konu Florence Billings'in Sophia Smith College'deki evraklarının bulunduğu arşivin sitesinde yer verilen özgeçmişinde de zikredilmektedir. Bk. www.asteria.fivecolleges.edu/findails / sophiasmith/mnsss362.html

nukseverliği ve sadeliğini tasdik edecektir, ve bu bizi çok etkiledi. Onlar ifadelerini basit ve abartısızca verdiler.

Oğlakçı Köyü'nde diğer bir kadının ev eşyaları hakkındaki konuşmasındaki saflığı hatırlıyoruz: "Dilimizi konuşan birçok kişi vardı. Onlardan ilkine dedim ki, 'Oğlum, oğlum bunu bana neden yapıyorsunuz?' Bunun üzerine beni rahat bıraktılar. Ama diğerleri geldiler ve her şeyi aldılar.

"O zaman bazıları merhametli miydi?" (Araştırmacı)

"Evet neden yalan söyleyeyim? Bazıları merhametliydi."

Birimiz köylülerle konuşurken diğerimiz harabeler arasında dolaştı ve fotoğraflar çekti. Gözün karşılaştığı şey için tercümana ihtiyaç yoktu, özellikle de Fransa'da tahrip edilmiş bölgelere aşina birisi için. Çatılar ve içleri tamamıyla yakılmış, taş duvarlar ya tamamen ya da kısmen yıkılmıştı. Tarlalardaki siyah hatlar buradaki buğdayın yakıldığını göstermekteydi. Delinmiş-tahrip edilmiş ve yanmış bakır kaplar süngü ve ateş olduğunu işaret ediyordu. Köylüler kurtardıkları hafif yanık buğdayları avuç avuç *gösterdiler. Değirmenler sistematik olarak yakıldığı için bu buğdayı köylüler kışın suya batırarak yediler. Genellikle köylerine on günden üç haftaya kadar idare edebilecek bir şey kurtardıklarını bundan sonrası için ise bir şeyleri olmadığı konuşulmaktaydı.*

Köylülerin Anlattıkları

İlk durduğumuz köy,

Mülk: 100 hane, 95'i Yanmış.

Muhtar dedi ki, bu organize edilmiş bir hareketti, onlara evlerimizi yakmamaları için yalvardığımızda (ki bunlar askerdi) onlar "emir aldık" şeklinde cevap verdiler.

Bir kadın görüştüğümüzde "Bizim yaşlılarımıza dokunulmadı, ama gen*ç kadınlarımız yakalanarak tecavüz edildi." dedi.*

Bir yaşlı kadın dedi ki; "Kardeşimden para istendi ve o parası olmadığını söyleyince öldürüldü."

Mülk'ten birkaç bin koyun, öküz ve inek alıp götürüldü, köylülere hiçbir şey bırakılmadı. Şimdi onların yiyecekleri yanmış buğday.

Bu köydeki cami bombalar ile tamamen yıkıldı.

Yangın "Suya benzer bir şey ile" yapılmış gibi görünüyor. (Muhtemelen likit yakıt anlamında)

Oğlakçı: 50 hane, 46'sı Yanmış.

Mülk'ten *küçük bir vadiyi geçince gelen köy Oğlakçı* Köyü. Buradaki duvarlar çamur, briket ve taş olmasından ve bunların doğal olarak yanmamasından ötürü özellikle kötü şekilde zarar görmüştü. Köy ateşe verildiğinde Asım Oğlu Mehmet bana evini korumayı denediğini ve ateşe itildiğini ama kurtulduğunu söyledi. "Köyün alt tarafına kamp kurmuş olan Komutana dilekçeler ile gittik ama askerler onları vermemize izin vermediler, onları paramparça ettiler." dedi. [Asım oğlu Mehmet]

Görüştüğüm bir kadın askerlerin birer birer gelip köylülerden para istediklerini ve istediklerinin hepsini alamadıklarında onları dövdüklerini, başlarından altın paraları aldıklarına dair bazı hikâyeler anlattı. Genç bir kadın özellikle altın demir para ile süslü bir örtü takmıştı. [Metnin dipnotunda bir Türk altın lirasının beş dolar olduğu belirtilmiştir]

Genç bir kadın, "Kaçarken başımdaki yirmi beş lira altın paramı evde bir yere attım. Döndüğümde altınım ve diğer her şey, tıpkı kılavuz olarak alındıktan sonra hiçbir haber alamadığımız kocam gibi, gitmişti. Ben tecavüze uğramadım, ancak benim bazı tanıdıklarım tecavüze uğradı. Erkekler alıp götürülüyorlar ve sonra kadınlar alınıyorlar- bunlar halâ kurtulamadı." dedi.

Mehmet'in hikayesi ise şu; gün ağarırken aniden birçok asker geldi ve evlere girmeye başladı, her şeyi aldılar ve onları otomobillerine yığdılar. Süvari dağlara doğru gitti ve davarları toplamaya ve kaçan kadınları yakalamaya başladı. Bunların yanında subaylar yoktu, köylülerin komutana gitmesine de izin vermediler. Sekiz adam alındı ve iki gece gözaltında tutuldu, sonra bunlardan üçü kılavuz olarak seçildi, (Mehmet) onlardan biriydi. Seyahat boyunca askerler tarafından kuşatılmış vaziyetteydi. 16 saat sonra kurtuldu ve geri döndü ama diğerleri hakkında hiçbir şey duyulmadı. Bir kadın "Erkekler toplandıktan sonra -erkeklerin birçoğunun asker olarak gittiğini ve köylerde çok az erkek kaldığı hatırlanacaktır- kadınlar ayrıldı ve bazıları tecavüze uğradı" dedi.

Biz tam köyü terk ediyorken bir köylü dedi ki, atlı [Yunan] askerlerden birinin ona İstanbul tarafından istenmediği için Ankara'ya gitmediklerini söylemiş, [bu köylü] şunu ekledi: "Bir adam ya da bir yer varmış

Evropa [Avrupa] denen, değil mi? Asker, 'o (ki bu Avrupa'dır) yakın ve yok edin dedi, bu nedenle burada Türkler için hiçbir şey bırakılmayacak' dedi". "Bir yer ya da insan 'Evropa'"!

***Hamamkarahisar (Black Rock Bath)*:** 60 hane, 57'si Yanmış.

Bu köy güzel küçük bir vadinin içerisinde ve doğal sıcak sularıyla meşhurdu; hamamlar tamamıyla yıkılmış. Geçmişi Selçuklulara kadar geri giden bir cami yıkılmadı ama ahır olarak kullanıldı. Yağma ve dayakla ilgili hikayeler burada da aynı. İlkin birkaç ev ateşe verilmiş, komutana itiraz ettiklerinde, onlara kendilerinin söndürmelerini söyledi. "Ama biz nasıl yapabiliriz?" diye cevapladılar, "Askerler arkamızda süngüyle duruyorken?". Farklı asker grupları ateşe vererek buraya doğru geldiğinden, sonunda halk tamamen kaçtı. Çok azı geri döndü. Kendisine bağlı yirmi kişiyle birlikte bir kişi küçük bir yeri çatı ile örttüler, bunların her biri kurtarılmış bir yorgana ve çok az una sahiptiler.

***Kozağaç (Bugünkü Günyüzü)*:** 200 Ev, 196'sı Yanmış.

Burası büyük müreffeh bir köy, köyün zenginliği üzüm bağları arasında uzanıyor. Bağlar dağ eteğinde oldukları için kısmen yok edilmiştir. Evlerin pek çoğu üç katlıdır. Girişte hoş, ağaçlı bir meydan ve bir çeşme vardır. Köyün duvarları kötü şekilde harap edilmiş. Caminin sadece minaresi kalmış. Köylüler kaçıyorken bazı kadınlar yakalanmış ve tecavüz edilmiş. Genç adamlar tecavüze uğrayan kadınları korumaya çalışırken öldürülmüş. Biz çeşmenin yanında oturuyorken kadınlar etrafımızı çevirdiler ve bize kayıplarını, dağa kaçışlarını, burada on bir gün kaldıklarını burada üzüm ile yaşadıklarını anlattılar. On yedi yaşında bir erkek çocuğu kendi evlerini yakmaya zorlanmış.

Yol boyunca yakılmış hasatlar görmüştük ve nasıl olup da buğdayın birazını kurtarabildiklerini sorduk. "Biz yanan evlerin bazılarının içine aceleyle girerek buğdayın birazını dışarıya sürükledik" diye cevap verdiler. Diğer bazıları kömürleşmiş buğdayları çıkarıp, yıkamışlar, onu yiyorlardı.

Sokakta yürürken çok miktarda yüne sahip bir adamın evine buyur edildik, bu adam; yüz okkasını[90] (259 pounds[91] civarında) kurtarmaya

90 Bir okka 1 kilo 283 gramdır. Amerikalıların sözünü ettiği 100 okka 128,3 kg'dır.

91 Pounds, 453 grama tekabül eden bir librelik ağırlık birimidir. Buradan alarak 259 pounds 117.327 kg'dır yani yaklaşık 100 okkadır.

muvaffak olmuş. Zavallı bir kadın yanımıza geldi ve bize yıkılmış evine girmemiz ve yanmış sığırlarının başlarını görmemiz için yalvardı. Bazıları ikramda bulunamadıkları için kendilerini bağışlamamız için bizden af diledi. "Eskiden köyümüze yabancılar geldiğinde biz onları Sultanlar gibi ağırlardık, şimdi, onlara hiçbir şey ikram edemediğimiz için utanıyoruz."

Çoban köpekleri etrafta gözetleyecek koyun olmadığından amaçsızca dolaşıyordu ve yeşil vadiye bakarken bir adam "otumuz var ancak onu yiyecek ne koyun ne de sığırımız var" dedi.

Bir adam "benim evimde çok önemli birisi olan bir Paşa (General) kaldı. Bana evlere zarar verilmeyeceğine dair söz vermesine rağmen evler yakıldı. Sözünü ona hatırlattığımda güldü ve emir verilirken verilen sözün unutulduğunu söyledi" dedi.

***Gecek*:** 140 hane, 25 Ev tamamıyla yanmış. 55 Saman deposu yanmış.

Bu köy ana yürüme istikametinin dışında ve belki de bu yüzden daha az *ıstırap* çekti. Burada üçüncü gecemizi geçirdik. Gayet temiz bir evde kaldık, ev sahibemiz bizi sabahleyin köyün etrafını dolaştırdı. Bize dedi ki: "Onlar kocamı öldürmek üzereydiler, ama ben bütün altınlarımı çıkardım ve onlara verdim. Güzel gelinimi uzağa götürmeyi başardım bu yüzden onu alamadılar. Yedi sekiz gün dağda kaldık, sonra süvarimiz geldi ve bizi kurtardı." Biz dolaşırken harabelerden kadınlar çıkıyorlar ve bize evlerini görmemiz için yalvardılar. Bir kadın bize yıkılmış evine girmemiz için ısrar etti. "Bak" dedi bu kadın, "on iki odalı ne iyi bir evim vardı". On iki odalı evinin yıkıntıları arasında yukarı aşağı güçlükle yürürken acıyla gözyaşları içerisinde şöyle dedi: "Bunun gibi bir eve bir daha sahip olabilecek miyim?" Diğer bir kadın dedi ki: "her ne istiyorlarsa yaptık, ama iyi mi yaptık? Evlerimize bak!"

Bir kadını kurtarmaya çalışırken iki erkek vuruldu, kadın kendisi fırsattan faydalanarak kaçtı ama vuruldu. Cesedi birkaç gün sonra derede bulundu.

Köyün muallimi hücum sırasında köyde olmamasına rağmen köylülerin ifadelerini kaydetmesi için dönmesini istedik, kendisi bize planın çok iyi organize edildiğini söyledi. Birtakım askerlerin hususi hatları tahrip etmesi bunun kanıtıydı. İhtiyar bir hoca (dini öğretmen) bilgili bir adam üç kez bıçakla tehdit edildiğini ve her seferinde parayla kendisini ko-

ruduğunu söyledi. "Bütün dini kitaplarım, yüz liraya aldığım (bir lira 2 dolardır) Kuran'ım gözlerimin önünde parça parça edilerek yakıldı. En nihayet kaçtım. Fakat geri geldiğim zaman evimi yarı yanmış buldum. Caminin halıları ve mobilyaları soyuldu ve buradaki Kuran'da yakıldı."

Aynı köyün en zengin adamı; "Evet, sahip olduğumuz her şeyi ordu giderken esirgemeden verdik ve geri çekilirlerken, evimizi soymuş olsalar bile, biz 'Bu harp' derdik ama evlerimizi yakmaları ve kadınlarımıza tecavüz etmeleri, bu barbarlıktır.' dedi" Aynı ifadeler bir kadın tarafından yinelendi: "Ordu buraya doğru ilerlerken bizden istedikleri her şeyi yaptık; yağımızdan, yumurtalarımızdan, tavuklarımızdan verdik, ekmek yaptık. İyi mi yaptık acaba? Bu (yıkılmış evler) bizim mükâfatımız." Saf kalpli köylüler ilerleyen bir ordunun ülkeyi yağmalamasını bu ordunun hakkı olarak görseler bile ahlaksızca yıkım ilerleyen bir ordunun hakkı olmadığı gibi savaşın gerekli bir parçası olarak da görülemez.

Biz köyden ayrılmak üzereyken bir grup kadın etrafımızı sardı, yaşananlardan bahsettiler. Birisi dedi ki: "Benim görümcem [sister in law] askerlerin elinden kurtulmaya çalışırken vuruldu. Gelinim yakalandı ve tecavüze uğradı. Askerlere evimi yakmamaları için yalvardım bana cevaben, 'Kocan Kemal'in askeri değil mi? Hakkını sonra Kemalden iste' dediler."

Koçaş: 100 hane, 80'i Yanmış.

Birkaç saat araba ile gittikten sonra buraya ulaştık. Buranın yakınında birkaç otlayan öküz ve yalnızca bir kağnı gördük. İngiliz esir kampında muhafızlık yapmış, sokaklarda amaçsızca dolaşan eski bir askerle karşılaştık. "Birkaç İngilizce kelime biliyorum" dedi ve bazılarını yineledi, "Uzun yıllardır askerdim" diye devam etti, "ama askerlerin burada bize yaptıkları gibi bir şeyi hiçbir zaman görmedim. Enişte bazı kadınları korumaya çalışırken öldürüldü. Ben kaçmaya çalışırken beni yakaladılar, bağladılar, yanan saman yığınının üzerine ittiler, ama sonunda, bağı çözdüm ve kaçtım. On gün dağlarda kaldık. Camimiz çok sağlam yapılmıştı, oldukça eskiydi. Onu yanarken görmedik, ama onu tamamen yıktılar, bunun bombayla yapılmış olduğunu düşünüyoruz."

Birkaç kişi yangını söndürmek için çabalayınca Yunanlıların onlara "Hayır eğer ateşi söndürürseniz sizi cezalandırmak üzere emir aldık" dediğini ifade ettiler. Halk yakındaki yüksek bir yere çıktı köy yandı, bir otomobil yüksek rütbeli subaylarla buraya geldi, köylüler kendilerine

yardım etmeleri için feryat ettiler ancak bu hiçbir işe yaramadı. Yunanlılar gittikten sonra bir bahçede boğazları kesilmiş şekilde üç adam buldular. Bunun nedenini bilmemelerine rağmen bir kadın bu kişilerin bir kadını korumaya çalışmalarından ötürü öldürüldüğünü söyledi. Hayvanları almadılar onları öldürdüler. Köy hububat yönünden zengindi; bunu yaktılar. Küçük bir köyün yakınındaki değirmenlerin hepsi yakıldı. İleri hareket sırasında [Yunan kuvvetleri] bu köye girmemişlerdi ancak geri çekiliş esnasında çeşitli gruplar köye girdi. Her gün [köyden] yaklaşık 200 kilo yiyecek maddesi aldılar. İlk gün yakmaya başladılar ve her gün bir parça daha yaktılar. Evvela uçaklardan halka kötü muamele görmeyeceklerini temin eden kâğıtlar attılar.

***Babadad (Babadat)*:** 100 hane, Tümüyle yok edilmiş, hemen dışındaki değirmen tamamen yok edilmiş.

Burada sadece iki ya da üç aile kalmış, hepsi Sivrihisar'a doğru kaçmış. Görünüşe göre ordu burada hem ileri hareket sırasında hem de geri çekiliş esnasında uzun müddet kalmış. Burada on beş kadına saldırıldı ve dört erkek öldürüldü. Buradaki her şey alındı.

***Demirci*:** 40 hane, 25 Ev kalmış.

[Yunan ordusunun] ileri hareketi esnasında Yunan hastanesi buradaydı ve köylüler [Yunanlıların] her şeyin parasını ödediğini söylediler, ama geri çekilişte askerler her kuruş parayı çaldılar.

Dağa kaçarken –yani köylüler- bazıları bir yatak ve bir yorgan almaya muvafik oldular. Kaçanlar arasındaki altı kadın yakalandı ve tecavüze uğradı.

"Evet, bazıları merhametliydi" diyen ihtiyar kadın bu köydendi.

Bütün bu hikâyeler içerisinde kesin olan noktalar tekrar tekrar ortaya çıktı. Köylüler defalarca "Yıkım sistematik olarak yapıldı" dediler.

"Buradaki (ya da yakınlardaki) subayları görmemize izin verilmedi 'bize ateşi kendiniz söndürün' emri veriyorlardı"

"[Aralarında] dilimizi [Türkçe] bilen birçok kişi vardı"

"ilk geldiklerinde onlar için her şeyi yaptık ve bize zarar vermeyeceklerini söylediler, ancak geri çekilişleri esnasında çaldılar ve yaktılar. Emir aldıklarını söylüyorlardı."

"İhtiyaç duyduklarını almaları bir savaş zorunluluğudur ama neden yakmak ya da öldürmek zorundaydılar, neden kendileri kullanmadılar?"

Bizim ziyaretimizden beri bu aynı köylerle ilgili bazı Türk resmi raporlarını okuduk. Bilgiler bizimkiler ile uyuşuyordu. Böyle aynı şekilde yıkılmış yüz otuzdan fazla köy rapor edildi. Bizzat ziyaret ettiğimiz yüz otuz iki köyün durumu aynıydı. Evler yakıldı, para vermeyi reddeden birçok kadın yaralandı ve öldürüldü; kadınlara tecavüz edildi; buğday hem harmanlarda hem de evlerinde kasten yakıldı; koyunlar ve büyük baş hayvanlar götürüldü ve öldürüldü yani köylülere güç veren her şey yok edildi.

Kış geliyor. Evvela ordunun kendisi iaşe edilmelidir –kendi yiyeceğinden köylülere pek çok verdi-. Büyük bir çaba göstermedikçe bu insanlar, kışın hayatta kalsalar bile, gelecek yıl için hasat ümitleri yok.

Dünyanın şimdi Büyük savaş boyunca Avrupa'da olduğu gibi bu tarz harbi yasal kabul edip etmeyeceğini bilmiyoruz. Herhalde ızdırap çeken kadın ve çocuklara karşı merhamet hissederek İslam dünyası "Biz Türk olduğumuz için bize yardım etmiyorlar" dedirtecek şekilde mi hareket edecek.

Annie I. Allen

Florence I. Billings

Anadolu Amerikan Yardım Komisyonu Üyeleri[92]

92 *Cambridge University, Churchill College Archive*, CHAR, 2/123, 191-198.

Sonuç

Yunan işgali Anadolu'da derin bir tahribat yaratmıştı. Bunu belgelemek ve dünya kamuoyuna göstermek için ellerinden geleni yapan Türk Millî Mücadelesini yönetenlerin Allie Allen ve Florence Billings'e bu raporun hazırlamasında Halide Edip kanalıyla ulaştıkları anlaşılmaktadır. Yunan askerlerinin yukarıda savaşın genel panoraması çizilen süreçte köylerde sistematik bir tahribatı merkezi bir emirle yerine getirdikleri anlaşılmaktadır. Türk Kızılayı ile ortak yürüttükleri yetimlere yardım çalışmalarını aksatmayacağını düşünerek bu teklifi kabul ettiklerini yine raporda belirtirler. Öyle anlaşılıyor ki, Yunan ordusunun bozguna uğratılmasından sonra Yunan ordusunun yakıp yıkarak geri çekilmekte olduğunu dünya kamuoyuna göstermek isteyen Ankara Hükümeti bunu kendi kalemiyle her ne kadar birçok merkeze bildirmişse de tarafsız ülkeden kimselerin raporlaştırmasının çok daha etkili olacağını düşünmüştür. Halide Edip'in yakın dostları olan bu iki Amerikalı kadının Sivrihisar'ın yedi köyündeki Yunan mezalimine dair hazırladıkları oldukça etkileyici rapor aynı zamanda Ankara Hükümeti'nin haklı sesini dünyaya duyurmak için kullandığı yöntemlerden biridir. Raporun detaylarında da görüldüğü üzere son derece sistematik bir yıkıma maruz kalan Sivrihisar köyleri Batı Anadolu'daki yıkımların devamı niteliğindedir. Tarihsel devamlılık açısından bakıldığında 1821'de Mora'da başlayan Türk'e karşı hunharca tavrın Yunan ordusu tarafından uygulanan ürkütücü bir devamı gibidir. Yunan ordusunun geri çekilişinde bu tavırdan payını almayan köy-kasaba nerdeyse yok gibidir. İsmet İnönü bu durumu hatıralarında uğradıkları köyleri bir şey bırakmaksızın yakmış oldukları notuyla aktarmaktadır. Geri çekilen Yunan askerlerinin yıkılan inançları, evlerinden yüzlerce kilometre uzakta ne için yaptıklarını bilmedikleri mücadeleleri mental açıdan da askerleri öfke ve kin ile hareket eder hale getirmiştir. Dahası düzensiz geri çekiliş tüm iaşe-ikmal düzenini bozduğu için Yunan askerleri açlık, susuzluk ve esir düşme korkusu yanında ağır yaralı silah arkadaşlarını geride bırakmak zorunda kalmış, savaş onlar için tam bir felakete dönüşmüştür.[93] Muhtemelen hiçbir gerekçe olmasa da sivil hanelerinin yakılıp yıkılması raporda köylülerin ifadelerinde de görüleceği üzere *"verilen emrin uygulanması"* gibi bir sebeple ve aynı zamanda bu psikolojik öfke durumuyla gerçekleştirilmiştir. Raporun dikkat çekici tarafı pek çok dönem Batılı gazetesinde yer verilmeyen Anadolu'daki soykırımın İngiliz makamları arasında Winston Churchill'in de olduğu isimlere ulaştırılabilmiş olmasıdır. Bu nedenle Yunan mezaliminin dünya kamuoyuna duyurulmasına dair önemli bir girişim, tarihi doğru anlamak ve algılamak adına önemli bir kayıttır.

93 Son derece detaylı bir inceleme için bk. Nilüfer Erdem, *Yunan Tarihçiliği'nin* Gözüyle Anadolu *Harekatı (1919-1923),* 3. Baskı, Derlem Yay., İstanbul 2017, s. 488-489.

Kaynaklar

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA),

30.10.0.0/131.936.7

30.0.18.1/5.19.4

30.18.1.1/3.24.7.

Cambridge University, Churchill College Archive,

CHAR, 2/123, 191-198.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Adıvar, Halide Edip, *Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri*, düz. Mehmet Kalpaklı, Can Yay., İstanbul 2009.

Adıvar, Halide Edip, *Türk'ün Ateşle İmtihanı,* C 2, Cumhuriyet Yay., İstanbul 1998.

Akşin, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele,* C 1, Cem Yayınevi, İstanbul 1992.

Atatürk, Kemal, *Nutuk,* Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2012.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C 3, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1997.

Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, C 2, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1999.

Ayışığı, Metin, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri*, TTK Yay., Ankara 2004.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi,* C 3 K. 2, C 3 K. 3, C 3 K. 4, TTK Basımevi, Ankara 1991.

Bilgin, Taner, *Milli Mücadele Döneminde Bilecik,* Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2012.

Birgün, Melis-Koylu, Zafer, *Eski Bir Şehrin Hikayesi 1923-1938,* Eskişehir Ticaret Odası Yay., Eskişehir 2015.

Boyar, Ebru, "Savaş ve Basın", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, C 36, S. 2, Ankara 2009, s. 291-324.

Canlı, Mehmet, "Milli Mücadele Döneminde Amerikan Şark-ı Karib Muavenet Cemiyetinin Anadolu'daki Bazı Faaliyetleri", *Askeri Tarih Bülteni*, S. 38, Ankara 1995, s. 42-49.

Cebesoy, Ali Fuat, *Millî Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyat, İstanbul 1953.

Clogg, Richard, *Modern Yunanistan Tarihi,* İletişim Yay., İstanbul 1992.

Erdem, Nilüfer, *Yunan Tarihçiliği'nin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919-1923),* 3. Bas., Derlem Yay., İstanbul 2017.

Erşan, Mesut, *Milli Mücadele'nin Başlangıcında Eskişehir'in Önemi,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum 1991.

Güneş, İhsan, "I.Dünya Savaşı'ndan Cumhuriyete Eskişehir", *Kurtuluş ve Aydınlanma: Eskişehir Arşiv Belgeleriyle,* Anadolu Üniversitesi Yay., Ankara 2009, s. 190-223.

Güneş, İhsan-Yakut Kemal, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Eskişehir (1840-1923)*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2007.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Genelkurmay Basımevi, Yıl 12, S. 46, Vesika No:1072.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Genelkurmay Basımevi, Yıl 12, S. 46, Vesika No:1075.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Genelkurmay Basımevi, Yıl 40, S. 91, Vesika No:2271.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Genelkurmay Basımevi, Yıl 40, S. 91, Vesika No:2290.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Genelkurmay Basımevi, Yıl 40, S. 92, Vesika No:2311.

Howard, N. Harry, *Türkiye'nin Taksimi Bir Diplomasi Tarihi (1913-1923)*, çev. Salih Sabit Togay, TTK Yay., Ankara 2018.

Kazan, Frances, *Halide Edip ve Amerika,* çev. Bernar Kutluğ, Bağlam Yay., İstanbul 1995.

Koylu, Zafer, *Esaretten Özgürlüğe 423 Gün*, Eskişehir Ticaret Odası Yay., Eskişehir, 2012.

Koylu, Zafer, "Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Bey'in Öldürülmesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 46, Ankara 2010, s. 425-455.

Özgiray, Ahmet, «İnönü Savaşları ve Arnold Toynbee", *Tarihte Eskişehir Sempozyumu-I,* Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2001, s. 275-287.

Özyüksel, Murat,"Anadolu ve Bağdat Demiryolları", *Osmanlı*, C 3, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 663-676.

Sarıkoyuncu, Ali, "Milli Mücadele Dönemi'nde Eskişehir Mitingleri ve Çekilen Protesto Telgrafları", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* C 3, S. 4, Balıkesir 2000, s. 248-268.

Sarıkoyuncu, Ali-Selahattin, Önder- Erşan, Mesut, *Milli Mücadelede Eskişehir,* Osmangazi Üniversitesi Yay., Eskişehir 2012.

Saruhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I,* TTK Basımevi, Ankara 1993.

Selek, Sabahattin, *Anadolu İhtilali,* C 1-2, Kastaş Yay., İstanbul 1987.

Tansel, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar,* C 2-3, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1978.

Tansel, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar,* C 4, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1974.

Turan, Mustafa, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1999.

Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe,* C 1, Bilgi Yayınevi, Ankara 2008.

Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne,* C 2, Bilgi Yayınevi, Ankara 2017.

Türk İstiklal Harbi, C 1, C 2 K. 1, C 2 K. 3, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1999.

Yıldırım, İsmail, *Milli Mücadele'nin Başlangıcında Eskişehir (22 Ocak 1919-20 Mart 1920)*, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yay., Eskişehir 1998.

www.asteria.fivecolleges.edu/findails /sophiasmith/mnsss362.html.

Greeks Atrocities in the Villages of Sivrihisar and Observations of American Missionaries*

Ü. Gülsüm Polat**

Abstract

The destruction committed by the Greeks after the victory of Sakarya, an important breaking point of the National Struggle for the Turks, prepared the ground for poverty and desperation that the people of Anatolia would strive to repair for the coming years. The Government of Ankara wanted to bring this destruction to the attention of the world public opinion and use it as an advantage in diplomacy. The main challenge was the failure to create the desired impact in the international public opinion because at the time the Turkish authorities were witnessing the damage. The foreign press mostly ignored the destruction caused by the Greeks in Anatolia and prepared unreal reports and skewed the facts by claiming that Turks committed violence against the Greeks.

On the other hand, the Ankara Government did not prevent the activities of missionaries operating in foreign educational and charity institutions of the United States, which were active in Anatolia, during the Turkish National War and the missionaries were even able to travel freely in the territory controlled by the Ankara Government. The study focuses on two important names at this point. The first of them is Annie Allen and the other one is Florence Billings. Those two persons, who were Protestant missionaries, had traveled in Anatolia since the end of the Ottoman Empire and performed activities with humanistic feelings in the name of *"spreading the light of Protestantism"*. The

* Part of the data of this study is taken from the article of the author published with the title of "Yunan Tahribatına Amerikalı Misyonerlerin Bakışı ve Bir Raporun Arka Planı". See. Ü. Gülsüm Polat, "Yunan Tahribatına Amerikalı Misyonerlerin Bakışı ve Bir Raporun Arka Planı", *Gazi Akademik Bakış*, Vol 5, Issue 10, 2012, pp. 71-96.

* Assoc. Prof. Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Letters, Department of History, Ankara/TÜRKİYE, polat.ummugulsum@hbv.edu.tr ORCID: 0000-0003-0048-8467
DOI:10.37879/9789751758866.2024.655

Ankara Government did not limit the mobilization of American missionaries in Anatolia, and the connection of those two missionaries, who were citizens of an impartial country, with persons like Halide Edip dating back to the days of Robert College allowed them to observe and report the destruction to the world public opinion. In their report, titled "*Atrocities in Anatolia*", those missionaries reported the cruelties they encountered in eight villages of Sivrihisar. The committee observing the villages named Mülk, Oğlakçı, Hamamkarahisar, Kozağaç (today's Günyüzü), Gecek, Koçaş, Babadad, and Demirci discussed in detail the number of households of those villages and of the houses destroyed by the Greeks. This study is going to evaluate the report, and the relations and connections in the background of the report and consequently seek to draw a panorama of the destruction caused by the Greeks in Anatolia during the years of the Turkish National War.

Keywords: Greek Atrocities, Turkish National War, American Missionaries, Sivrihisar.

Sivrihisar'ın Köylerinde Yunan Tahribatı ve Amerikalı Misyonerlerin Gözlemleri

Öz

Milli Mücadele'nin önemli bir kırılma anı olan Sakarya zaferi sonrası Yunan ordularının geride bıraktığı sistematik tahribat, Anadolu halkının yıllarca onarmak için çaba harcayacağı bir fakirlik ve yokluğa da zemin hazırlamıştır. Ankara Hükümeti bu tahribatı dünya kamuoyunun dikkatine sunmak ve diplomasi alanında bir etki faktörü olarak kullanmak istemiştir. Bununla ilgili en temel zorluk, söz konusu zarar-ziyanın Türk yetkililer tarafından gözlemleniyor olması nedeniyle uluslararası kamuoyunda istenilen etkinin yaratılamaması olmuştur. Yabancı basın Anadolu'daki Yunan tahribatını çoğunlukla görmezden gelerek Rumlara yönelik şiddet olduğuna dair haberler geçerek gerçekleri saptırmıştır.

Diğer taraftan Amerika Birleşik Devletleri'nin Anadolu coğrafyasında etkin olan yabancı eğitim ve hayır kurumlarında faaliyet gösteren misyonerlerinin Anadolu'daki faaliyetleri Milli Mücadele sürerken de engellenmemiş dahası Ankara Hükümeti'nin kontrolündeki coğrafyada hareket alanları kısıtlanmamış ve seyahat edebilmişlerdir. Bu noktada iki önemli isim bu çalışmada üzerinde durulmak istenen isimlerdir. Bunlardan ilki Annie Allen diğeri ise Florence Billings'dir. Protestan misyonerler olan bu iki isim Osmanlı İmpa-

ratorluğunun son dönemlerinden itibaren bu coğrafyada seyahat etmişler ve "Protestanlığın ışığını yaymak" gibi hümanist duygularla faaliyet göstermişlerdir. Anadolu'daki Amerikan misyonerlerinin mobilizasyonu kısıtlanmadığı gibi Halide Edip gibi isimlerin bu iki misyonerle olan savaş öncesine dayanan Robert College bağlantısı Anadolu'daki tahribatı dünya kamuoyuna bir rapor olarak tarafsız ülke vatandaşı olan bu iki ismin gözlemleme ve sunmalarına olanak sağlamıştır. *Atrocities in Anatolia* başlığı taşıyan bu raporda Sivrihisar'ın 8 köyünde yaşanan mezalim köy köy gözlemlenerek kaleme alınmıştır. Mülk, Oğlakçı, Hamamkarahisar, Kozağaç (Bugünkü Günyüzü), Gecek, Koçaş, Babadad, Demirci köylerini gözlemleyen heyet bu köylerin kaç hane olduğunu ve ne kadarının zarar ziyana uğradığını raporunda ayrıntılı biçimde ele almıştır. Söz konusu rapor ve arkasındaki ilişkiler ve bağlantılar bu çalışma kapsamında değerlendirilerek Milli Mücadele yıllarında Anadolu'da yaşanan Yunan tahribatına dair bir panorama çizilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yunan Mezalimi, Türk Milli Mücadelesi, Amerikan Misyonerler, Sivrihisar.

Introduction

Many cities came into prominence for both its geopolitical significance and its social structure in the process of gaining independence by the Turkish nation. Eskişehir and its vicinity, which had a significant place among those cities, witnessed some breaking points in the process of independence. The city, which changed considerably in the late 19th century and early 20th century, turned into a more developed city when compared to the cities of central Anatolia. Especially, the arrival of the railroads to the city in this period contributed into the development of the city significantly. The location of the city at a junction on the Anatolian-Baghdad Railroad allowed the city to achieve strategic significance.[1] Due to its geopolitical position, the city encountered significant events during the First World War[2] and the Turkish National Struggle. Due to all these basic reasons, the city played a key role in the independence process of the Turkish Nation.

1 İhsan Güneş-Kemal Yakut, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Eskişehir (1840-1923)*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2007, pp. 10-11; Ali Sarıkoyuncu, Selahattin Önder, Mesut Erşan, *Milli Mücadelede Eskişehir*, Osmangazi Üniversitesi Yay., Eskişehir 2012, pp. 7-8.

2 Against the possibility of the fleet of the Entente Powers to pass the Dardanelles, the İstanbul Government thought about moving the Sultan and Government to Eskişehir. However, the idea was given up because the Ottomans won the war. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, Vol. 3, B. 2, TTK Basımevi, Ankara 1991, pp. 73-74.

The Ottoman State, which was defeated at the end of the First World War, withdrew from the war with the Armistice of Mudros. The Entente Powers started to occupy the lands, which they determined, as their zone of influence in the consequence of secret meetings and agreements[3] among themselves.[4] In this regard, the Entente Powers shared a large section of Anatolia and completed the first stage of their occupation from November 3, 1918 until the date when the National Struggle started without honoring the conditions of the Armistice.[5] Within this process, people started to see signs for the prospective occupation of Eskişehir. For securing their route to India and controlling Anatolia, Great Britain wanted to take control of the railroads. In this regard, occupation of Eskişehir, which was located at the junction of the Anatolian-Baghdad Railroad, was significant for the interests of Great Britain.[6] For this reason, the British sent an advance force to Eskişehir and actually occupied the city on January 22, 1919.[7] Despite the great reaction of the residents of the city against the occupation, the İstanbul Government did nothing but asked people to remain silent for preventing any incidents in the region and appeasing the occupiers.[8] Shortly after the occupation, the people started reacting against the excesses that the British committed in the region

3 For detailed information regarding meetings and treaties made for sharing the Ottoman lands, see: Harry N. Howard, *Türkiye'nin Taksimi Bir Diplomasi Tarihi (1913-1923)*, trans. Salih Sabit Togay, TTK Yay., Ankara 2018, pp. 239-246; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, Vol. 3, B. 4, TTK Basımevi, Ankara 1991, pp. 1-39; *Türk İstiklal Harbi*, Vol. 2, B. 1, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1999, pp. 1-2.

4 The Entente Powers frequently applied the 7th and 15th Articles of the Armistice of Mudros to occupy the Ottoman lands. To get detailed information regarding the Armistice, see: *Türk İstiklal Harbi,* Vol. 1, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1999, pp. 47-49.

5 To get information about the regions occupied by the British, French, Italians and Greeks, see: Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2008, pp. 82-83; Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilâli*, Vol. 1, Kastaş Yay., İstanbul 1987, pp. 189-190.

6 Mesut Erşan, *Milli Mücadele'nin Başlangıcında Eskişehir'in Önemi*, Unpublished Master's Thesis, Atatürk University Institute of Atatürk Principles and Revolution History, Erzurum 1991, p. 7; Sarıkoyuncu et. al., *ibid,* p. 8. In the period when the Baghdad Railroad project was put forward, the British opposed this project because they believed that it would endanger the safety of their route to India and harm their interests in the Middle East. See: Murat Özyüksel, "Anadolu ve Bağdat Demiryolları", *Osmanlı,* Vol. 3, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, p. 669. Also see: Güneş-Yakut, *ibid,* p. 147.

7 Zeki Saruhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I*, TTK Basımevi, Ankara 1993, p. 105.

8 Zafer Koylu, *Esaretten Özgürlüğe 423 Gün*, Eskişehir Ticaret Odası Yay., Eskişehir 2012, p. 22.

and their desecration of spiritual values of the people including their silence regarding the incidents caused by the Greeks and Armenians.[9] The gradually increasing anger of the people against the occupiers reached to its peak when the Greeks landed on İzmir.

When the Entente Powers found the Greek Army as a solution for their increasing needs for their military during the First World War, they started to get the Greeks to go to war with the Turks. The British, who assumed an important role in this process, offered a certain part of the western Anatolian lands to the Greeks in exchange for their going into war.[10] The Greeks used this as an opportunity to materialize their ideal called "Megali Idea"[11] and joined the war.[12] By the termination of the war, the Greeks used every opportunity to materialize this ideal and requested the promised lands and the Entente Powers finally accepted this request at the Paris Peace Conference.[13] Thusly, the Greek troops occupied İzmir on May 15, 1919.[14] The occupation, which started with İzmir and continued by expanding in a manner that would violate the Armistice of Mudros, caused the awakening of the national consciousness of the Turks. Just like it was the case throughout the country, in Eskişehir people also protested the occupation of İzmir by marches and rallies.[15] The reaction of the city against the occupation was not just limited to protests and rallies, and people started to prepare for armed resistance in the city in a period when the principles of the Anatolian Revolution were being determined in Amasya.[16] Infantry officer and Sub Province Governor Arif Bey,

9 Koylu, *ibid,* p. 31; Güneş-Yakut, *ibid,* p. 148.

10 Yusuf Hikmet Bayur, *ibid,* pp. 185-190.

11 To get detailed information regarding the emergence of the ideal of Megali Idea and application of it by the Greek State in the historical process, see: Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi***,** trans. Dilek Şendil, İletişim Yay., İstanbul 1992, pp. 65-124.

12 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi,* Vol. 3, B. 3, TTK Basımevi, Ankara 1991, p. 569; Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1999, p. 3.

13 Turan, *Türk Devrim Tarihi…,* pp. 125-126.

14 To get more information regarding the occupation, see: *ibid,* pp. 126-131; Turan, *Yunan Mezalimi…*, pp. 6-8; *Türk İstiklal Harbi 2(1)*, pp. 40-43.

15 To get information about the protests and rallies that took place in Eskişehir against the occupation of İzmir, see: Ali Sarıkoyuncu, "Milli Mücadele Dönemi'nde Eskişehir Mitingleri ve Çekilen Protesto Telgrafları, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***,** Vol. 3, No. 4, Balıkesir 2000, pp. 251-257.

16 Selek, Vol. 1, p. 262. Also, for the Amasya Decisions, where the principles of national resis-

who organized various groups against the Greek occupation, Major Abdullah, Engineer Captain Nurettin and one Artillery Lieutenant came to Seyitgazi and started to gather soldiers in the region against the Greeks.[17] The national resistance movement, which created a reaction among the members of the İstanbul Government, caused the Governor of Eskişehir and the British to take harsh measures in the region.[18] Ali Fuat Pasha acted against the measures taken by the İstanbul Government, which was cooperating with the occupiers, to destroy the national consciousness. For establishing the national resistance organizations, Fuat Pasha separated the 20th Army Corps into various zone and location commands. With this organization, the Governorate of Eskişehir constituted the second zone and Chief Clerk of Army Recruiting Office and Governor İbrahim Bey was appointed as the acting commander.[19] With the establishment of the national resistance organizations, the city became the arena for power struggle between the İstanbul Government and the nationalists.

Sivas Congress, which was an important turning point in the history of the National Struggle, led to the unification of local organizations throughout the country struggling for saving the cities and towns where those local organizations operated. Thusly, the Sivas Congress allowed the Turkish nation to act commonly in the National War of Independence. For preventing the gathering of the National Congress[20], which would be convened in Sivas and to weaken the impact of the decisions, taken in the congress, the İstanbul Government increased its activities in Eskişehir just like it did elsewhere. As

---

tance were determined on June 21, see: Kemal Atatürk, *Nutuk***,** Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2012, pp. 21-22.

17 *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi***,** Genelkurmay Basımevi, Year 11, No. 39, Document No: 939. The efforts of Arif Bey and his friends in establishing the National Forces would be very useful later in the National Struggle and form the basis of the Karakeçeli Division. The National Forces established in Eskişehir continued to grow later on. Resistance organizations named Albayrak, Yeşilbayrak, Şehit Mahmut Bey and Çolak İbrahim Bey were established. See: Koyuncu et. al., *ibid,* p. 14, 46-48.

18 Güneş-Yakut, *ibid,* p. 159.

19 For the declaration that Ali Fuat Cebesoy published in this matter, see: Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul 1953, pp. 80-83.

20 It was decided to send delegates from Eskişehir to the National Congress, which would be convened in Sivas. Bayraktarzade Hüseyin, Siyahizade Halil İbrahim and Hüsrev Sami Bey were the delegates. In addition, in the consequence of the decisions taken in the Congress, Hüsrev Sami Bey was chosen as the member of the Council of Representatives. See: Güneş-Yakut, *ibid,* pp. 163-164; Erşan*, ibid,* pp. 31-34.

of its location, Eskişehir was significant for both the İstanbul Government and the nationalists. The fact that the city was the region where the occupying forces were present at the highest level due to its proximity to İstanbul and was a junction point on the railroad was important in terms of the connection of the city to the Anatolian movement. At the same time, it was also important in terms of its location on the route going to Ankara, which would later become the center of the Anatolian movement. In addition, in terms of the İstanbul Government, the city would be able to keep the western Anatolian region away from the impact of the National Movement and thusly prevent the spread of the Anatolian movement in cooperation with the British who were holding the train lines under their control.[21] Due to this sensitive condition of the city, Ali Fuat Pasha started acting without losing any time; and on August 18, he announced Eskişehir as the national zone forming the back line of the western Anatolian front, and appointed Atıf Bey as the commander of the zone. However, the activities of Atıf Bey in the region got the attention of the British and caused his arrest by the British in a short amount of time.[22] In this short amount of time, Atıf Bey worked for the city to join the National Movement, positioned troops on the commanding heights around the city and attempted to gain control of the city, to prevent the occupying forces to proceed towards to the east of Eskişehir and to organize resistance groups in the region.[23] Besides, it had been worked for the establishment and organization of the Countrywide Resistance Organization (*Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*, literally means Organization for Protection of Rights) in great secrecy.[24] Upon the arrest of Atıf Bey, Fuat Pasha understood that he would be unable to manage the situation in the region from Ankara and decided to move to the city. Fuat Pasha notified his decision to the National Congress, which was going on at the time in Sivas and went to Eskişehir, and thusly he initiated the First Eskişehir Campaign.[25] When he reached Sivrihisar on September 13, he realized that

21 Selahattin Tansel, *Mondrostan Mudanya'ya Kadar,* Vol. 2, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1978, p. 128; Sarıkoyuncu et. al. *ibid,* p. 13; Cebesoy, *ibid,* p. 182, 185-186; Erşan, *ibid,* pp. 8-11; Güneş-Yakut, *ibid,* pp. 162-163.

22 İhsan Güneş, "I. Dünya Savaşı'ndan Cumhuriyete Eskişehir", *Kurtuluş ve Aydınlanma: Eskişehir Arşiv Belgeleriyle*, Anadolu Üniversitesi Yay., Ankara 2009, pp.195-196; Cebesoy, *ibid,* p. 185.

23 Cebesoy, *ibid,* p.195; Güneş, *ibid,* p. 196.

24 Among the people who played important roles in the establishment of the Organization, there were names such as accountant Sabri Bey, Major Hacı Veli Efendi, Mufti Mehmet Efendi. To get more information about this matter, see: Güneş, *ibid,* p. 197.

25 Ali Fuat Pasha came to Eskişehir with a cavalry unit, a mountain unit and one supply and one combat unit. See: Cebesoy, *ibid,* p. 189.

the İstanbul Government appointed Hamdi Pasha[26] as the Commander of the 20th Army Corps; Hamdi Pasha and Governor Hamit Bey played an active role in making the city a power center against the National Congress. For decreasing the activities of the İstanbul Government and strengthening the loyalty of Eskişehir towards the decision of the National Congress, Fuat Pasha prepared a plan in a short amount of time and accelerated his activities in the region.[27] The local administration, which was upset due to the activities of Fuat Pasha, attempted to take measures against Fuat Pasha's activities.[28] The local administrators sought the support of the British; they even planned to set people against each other.[29]

Although the National Movement increased their troops in the region[30], at first the British preferred to remain impartial against them. When the activities of the nationalists in the city increased gradually[31], the British started to display attitudes against the National Movement, and acted intimidatingly by stating

26 The activities of Ali Fuat Pasha to organize the national resistance in this region upset the Istanbul Government and the British. The Istanbul Government dismissed Fuat Pasha to stop his activities, then appointed first Ahmet Hulusi Pasha, and later (Kiraz) Ahmet Hamdi Paşa in his position. See: Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele***,** Vol. 1, Cem Yayınevi, İstanbul 1992, p. 500.

27 According to the plan that he prepared, Fuat Pasha would hold the entrances and exits of the city and control the communication lines with the national troops, attempt to encourage people to join the national forces and to form military units, and announce that the activities in the region were not against the occupying troops. In this regard, Ali Fuat Pasha met Sally Sasson who was the Occupation Commander for Eskişehir and explained the purpose of the national movement. See: İsmail Yıldırım, *Milli Mücadele'nin Başlangıcında Eskişehir (22 Ocak 1919-20 Mart 1920),* Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yay., Eskişehir 1998, pp. 46-47, 54-58; Cebesoy, *ibid,* p.196, 212-213; Güneş-Yakut, *ibid,* pp. 166-169.

28 The local government, Hamdi Pasha, applied to the War Ministry to prevent the activities of the national movement in Eskişehir, and requested the influential commanders in the region to report to them and requested some money for overcoming the national movement. See: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi***,** Genelkurmay Basımevi, Year 12, No. 46, Document No: 1072.

29 Cebesoy, *ibid,* p. 203; Güneş-Yakut *ibid,* pp. 170-171.

30 On September 21, İsmail Hakkı Bey entered Kütahya with 350 troops and took the city under the control of the National Congress, and the British troops in this region moved to Eskişehir. See: Cebesoy, *ibid,* p. 207; Erşan, *ibid,* p. 56.

31 In the late September of 1919 the nationalists started to organize rallies in the city, and the people attempted to rise up against the governor and replace him and thusly get under the control of the National Congress, but this was prevented by the British and the local government, and many people were arrested. See: Sarıkoyuncu et. al. *ibid,* p. 34.

that they would act against the National Movement if it attempted to enter Eskişehir.[32] However, despite all measures taken in the city, they were unable to stop the nationalist forces, and sub provinces of Seyitgazi, Mahmudiye, Mihalıççık, Sivrihisar and Çifteler cut their ties with Eskişehir and adhered to the decisions of the Congress.[33] Due to the strengthening of the nationalists in the city, Hamdi Pasha desparately resigned from his position.[34] During this time, the İstanbul Government took measures[35] such as forming secret organizations in the city, establishing the organization named Town Security and declaring martial law in the region.[36] Such measures taken due to desperation did not prevent people from demanding independence and the resignation of the Damat Ferit Government during the protests in the city, which started on October 1, caused the protests to serve their purpose and led Eskişehir to adhere to the National Movement. During this process, Çolakoğlu Sabri Bey, who was the accountant of the city, replaced Hilmi Bey[37] as the new governor of the city.[38] Ali Fuat Pasha also took measures in the region while completing the first stage of the Eskişehir Campaign.[39] Following the nationalists' taking control of the city, the Countrywide Resistance Organization of Anatolia and Rumelia opened a branch in the city.[40]

Upon the resignation of Damat Ferit Government, which could not resist the pressure coming from Anatolia and establishment of Ali Rıza Government, which had a moderate policy against the Anatolian movement, the nationalists established their ties with İstanbul again. In this regard, the Committee of

32 Cebesoy, *ibid,* p. 215, 226.

33 Yıldırım, *ibid,* p. 51.

34 Cebesoy, *ibid,* pp. 203-205; Erşan, *ibid,* p. 52; Sarıkoyuncu et. al., *ibid,* p. 20.

35 *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Genelkurmay Basımevi, Year 12, No. 46, Document No: 1075.

36 Cebesoy, *ibid,* p. 218; Güneş-Yakut, *ibid,* p.169, 174; Yıldırım, *ibid,* pp. 61-65.

37 Governor Hilmi Bey, who was against the National Struggle was assassinated on October 4 and died. The person or persons who assassinated him could not be found after the investigation. To get more information about this matter, see: Zafer Koylu, "Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Bey'in Öldürülmesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergis*i, No. 46, Ankara 2010, pp. 425-455.

38 Instead of Sabri Bey who was the Governor, Fatin Bey became the Governor. See: Güneş and Yakut, *ibid,* p. 177, 181.

39 According to the cautious plan of Fuat Pasha, an intelligence organization would be established in the region, and national troops which would be controlled from Eskişehir and Seyitgazi would be established. See: Cebesoy, *ibid,* pp. 238-239.

40 To get information about this matter, see: Yıldırım, *ibid,* p. 76-77; Erşan, *ibid,* pp. 92-93.

Representatives and the İstanbul Government met in Amasya[41], and in the consequence of the meetings, they made decisions regarding elections and opening the Parliament.[42] Following the inauguration of the last Ottoman Parliament on January 12, 1920, the announcement of the Decisions of the National Oath[43] and strengthening of the National Movement in Anatolia made the Entente Powers upset. In response, the Occupying Forces decided to occupy İstanbul to dominate the nationalists and to sign the peace treaty right away.[44]

By the occupation of İstanbul on March 16, the National Movement entered into a sensitive period.[45] This extraordinary situation made it necessary to take new measures in Anatolia. According to plan the National Forces would take control of the railroads, push away the occupying forces from the region and thusly secure the Western Front.[46] To realize this plan, Ali Fuat Pasha started the Second Eskişehir Campain on March 17 and transferred his powers to Mahmut Bey, Acting Commander of the 20th Army Corps. Mahmut Bey took control of Ağapınar Train Station, which was located in east of

41 Eskişehir came to the fore in the meetings among the leaders of the National Movement regarding where the Parliament would convene in this process, however as it was decided to convene in İstanbul, this decision was given up. Besides, for enlightening and determining the strategies of the representatives who supported the nationalist ideas and would go to İstanbul, the Committee of Representatives decided that the representatives go to Eskişehir and meet there. Also in this process, the city was thought as the center of the Committee of Representatives because it was closer to the western Anatolian front, however this idea was given up because the city was under the control of the British. See: Cebesoy, *ibid,* p. 254, 259; Güneş-Yakut*, ibid,* p. 188; Erşan, *ibid,* pp. 96-98.

42 To get detailed information regarding the decisions made in the Amasya Meeting, see: *Nutuk,* pp. 167-170**.**

43 The document where the principles that the Turkish independence movement needed to follow in achieving political goals was announced to all nations on February 17, 1920. For detailed information, see: Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne*, Vol. 2, Bilgi Yayınevi, Ankara 2017, pp. 82-90.

44 To get more information regarding the reasons for the occupation of İstanbul by the Entente Powers, see: Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Vol. 3, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1978, pp. 39-45.

45 For the official notification of the Occupying Forces regarding the occupation of İstanbul, see: Atatürk, *Nutuk*, pp. 283-284.

46 Mustafa Kemal notified the precautions that needed to be taken on 16-17 March in a communique that he sent to the Commands and Offices of Governerates. For the details, see: Selek, *Anadolu İhtilâli (1),* p. 335-336; Güneş-Yakut, *ibid,* p. 189.

Eskişehir, with the 143rd Regiment and the Ankara National Platoon, and located the platoons on the commanding heights. The British could not even perform a military intervention against this military blockade performed fast and orderly. On March 20, the Turkish troops blockaded the British troops completely by the involvement of the Eskişehir Platoon into the situation. Same day, Mahmut Bey asked the British to evacuate the city in one hour and to withdraw to İzmit, otherwise he notified that he would start the military operation. The British Commander in Eskişehir notified that the time for evacuation was not sufficient and requested for 24 hours; however, Mahmut Bey did not accept their request. In response, the British left the city by leaving behind many military equipment.[47] Thusly, Eskişehir emancipated from the British occupation after 423 days.[48] The emancipation of the city led to the establishment of the National Government safely.[49] Thusly, the first stage of the National Movement in the city was completed successfully, and preparations against Greeks, who set out with the dream of "Megali Idea", started.

Although more than one year passed since the signature of the Armistice, the Entente Powers were unable to determine the conditions of peace, which was mainly caused by the conflict of interest of the Entente Powers over the Turkish lands. Within this time, the Anatolian movement became unstoppable and this worried the Entente Powers. Therefore, the Entente Powers started acting to determine the conditions of peace and get them accepted by the Turks. In this regard, while the Entente Powers were determining the conditions of peace after a series of conferences, they decided to expand the Greek occupation to suppress the National Movement and get the conditions of the treaty accepted by the Turks.[50] In this context, the Turkish defenses performed by the National Troops lacking equipment were unable to be successful against the Greek move forward[51], which started from three separate points on June 22, and the

47 Cebesoy, *ibid,* pp. 316-317.

48 Yıldırım, *ibid,* p. 80; Koylu, *ibid,* p. 261.

49 Cebesoy, *ibid,* p. 320.

50 Turan, *Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne*, p. 185-191; Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (3),* p. 155-157.

51 The Turks obtained intelligence regarding the Greek offensive beforehand. On June 21, Mustafa Kemal made meetings regarding the Turkish defenses and the condition of the Army in Eskişehir with the representatives and high rank officers. In the consequence of the meeting, Ali Fuat Pasha became the commander of the Western Front; and afterwards Fuat Pasha carried the headquarters of the 20th Army Corps to Eskişehir. After coming to the city, Fuat Pasha especially worked for establishing a regular army. See: Cebesoy, *ibid,* p. 425, 437;

Greeks occupied many cities of western Anatolia.[52] However, the Entente Powers were unable to achieve the desired successes and stop the Anatolian resistance. To get the Treaty of Sevres accepted by the Turks for the purpose of destroying the Turkish nation and eliminating the national resistance, it was important for the Entente Powers to capture Ankara, which was the center of the National Government. For this purpose, the Greeks planned to take control of the railroad lines with a fast attack throughout the Eskişehir-Ankara railroad line and thusly stop the supplies coming to the Turkish troops.[53] In the event that this plan succeeded, the Greeks would also have access to Ankara. Therefore, Eskişehir became a sensitive military issue in the Turco-Greek wars, and three battles out of five took place here.[54] Within this plan, the first bloody battle between the Turkish and Greek armies took place in the İnönü location. The Greek forces, which took the advantage of the Çerkez Ethem rebellion and the unpreparedness of the regular army,[55] started proceeding towards Bursa and Uşak on January 6 as they planned earlier.[56] The trifurcate Greek military operation reached to İnönü, which constituted the center of the Turkish defense line, in the consequence of smaller skirmishes. On January 9 and 10[57], the Turkish defense responded successfully to the attacks of the Greek troops with the joining of the auxiliary forces coming from Ankara. In response, the Greek troops left the areas that they captured and started to withdraw. Although the Turks expected a Greek attack on January 11, the Greeks continued to withdraw in the same day.[58]

Güneş-Yakut, *ibid,* pp. 203-204.

52 *Nutuk,* p. 315; Şerafettin Turan, *Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne,* p. 228-229.

53 *Türk İstiklal Harbi,* Vol. 2, B. 3, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1999, p. 149; Taner Bilgin, *Milli Mücadele Döneminde Bilecik*, PhD Thesis, Sakarya University Institute of Social Sciences, Sakarya 2012, p. 179.

54 Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, Vol. 2, Kastaş Yay., İstanbul 1987, p. 491.

55 Turan, *Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne,* p. 240.

56 On the first day when the Greek forward operation started, the activites of Çerkez Ethem and his troops composed of 50 or 150 men in Eskişehir got the attention of the Turkish forces, and it became necessary to follow the activities of Çerkez Ethem and his men. See: *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Genelkurmay Basımevi, Year 40, No. 91, 1991, Document No: 2271; Selek, *Anadolu İhtilali (2)*, p. 493.

57 Upon the increasing of the Greek attacks on January 10, the Chief of Staff ordered the troops to destroy the railroads if it became impossible to defend Eskişehir. See: *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi,* Genelkurmay Basımevi, Year 40, No. 91, Document No: 2290.

58 Selek, *Anadolu İhtilali (2),* pp. 492-496.

At a moment when the regular army was not fully prepared and the Çerkez Ethem rebellion was going on, this victory against the Greeks indicated to the Entente Powers that they had underestimated the Turkish National Movement. However, the Entente Powers did not give up their interests in Anatolia and attempted to get the so-called peace accepted by the Turks. In this context, although the Entente Powers gave certain concessions to the Turkish side in the London Conference by not altering the essence of the agreement, the Ankara Government clearly indicated that it would not compromise the principle of full independence and terminated the negotiations.[59] The Entente Powers, which attempted everything to secure their interests in Anatolia, ordered the Greek troops to attack Turks in a period while the negotiations with the Turks were going on.[60] The Office of the Greek Chief of Staff was planning to capture the Eskişehir-Afyonkarahisar railroad in six days and to destroy the Turkish Army in three months in this manner.[61] However, the Turks became aware of the Greek military campaign during the London Conference[62] and the Turks started to prepare for the battle. Commander of the Western Front, İsmet Pasha planned to meet the Greek forces in İnönü as this was the case in the First İnönü Battle and determined the defense line accordingly. The Turkish forces was divided in three groups, namely the west (Eskişehir), south (Afyon) and Kocaeli; and the Greek Army formed two groups, namely Bursa and Uşak.[63] The Greek troops started their forward move towards Eskişehir and Afyon on March 23 in two separate groups. On March 24, the Uşak group of the Greek Army reached up to Dumlupınar trenches and occupied the region. The Greek troops, which attacked again on March 25, occupied Afyon. The Office of the Turkish Chief of Staff prioritized İnönü because it did not want to lose Eskişehir to the Greeks from a strategic perspective and planned to save Afyon from occupation again by defeating the Greeks. With the arrival of the Bursa group of the Greek Army to İnönü on March 26, the main battle started in the morning on March 27. In the consequence of close combat, which lasted for three days, the lines of both sides were intertwined.

59 Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Vol. 4, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1947, pp. 35-48.

60 *Nutuk*, p. 393; Turan, *Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne,* pp. 247-248.

61 Ahmet Özgiray, "İnönü Savaşları ve Arnold Toynbee", *Tarihte Eskişehir Sempozyumu-I (2-4 November 1998)*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2001, p. 275.

62 *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi,* Genelkurmay Basımevi, Year 40, No. 92, Document No: 2311.

63 To get information regarding the preparations for the war, defense plan and condition of the military forces, see: Selek, *Anadolu İhtilâli (2)*, pp. 588-590.

Although the Greeks captured Metristepe in the consequence of the battle that took place on March 28, İsmet Pasha decisively ordered the defense line to stay in their trenches. At the most critical moment of the battle, the Guardian Battalion of the Turkish Grand National Assembly entered into the command of the Western Front Commander and joined the war. On March 31, the Greek Army had to withdraw due to the Turkish Army's attack on the right wing of the enemy forces. On April 6, the Greek Army evacuated Afyon and started to withdraw. Violent battles took place between the Turkish and Greek troops from April 8 until April 11 in Aslıhanlar and Dumlupınar; however, it was not possible to push the Greeks out of Dumlupınar.[64]

The Greeks did not give up their ideal of "Megali Idea" despite the bitter experiences that they had in the İnönü Battles and wanted to continue the war despite the fact that the High Commissars of the Entente Powers announced their impartiality.[65] For this purpose, they used up all of their material and nonmaterial sources and announced general mobilization in three months and started to reinforce their army.[66] During this period the Greek staff officers quit the attack strategy that caused their defeat in the İnönü Battles and prepared a new and effective plan for their military operation. According to the plan, while the Bursa group was making a diversion battle with the Turkish Army in İnönü, the Uşak group would go behind Eskişehir after occupying Afyon and Kütahya and cut off the Ankara road. Thusly, the Greeks thought that they would destroy the Turkish Army entirely.[67] At its preparatory stage, the Greek Army was more equipped than the Turkish Army; and in terms of their military strength, two Turkish divisions were equal to one Greek division.[68] In this content, the southern section of the Western Front in the Turkish Army was eliminated; the whole front was united under a single commander; and İsmet Pasha assumed the commandership position. In this process, the high rank staff officers determined the Turkish defense plan and attempted to hold the Greek troops in four groups on the İnönü-Kütahya-Döğer line. Following the completion of the military preparations, the Greek attack started on July

64 *Nutuk,* p. 394; Selek, *Anadolu İhtilâli (2)*, pp. 590-592; Turan, *Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne,* pp. 247-248.

65 Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (4)*, p. 97.

66 Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam,* Vol. 2, Remzi Kitapevi, İstanbul 1999, p. 441.

67 Selek, *Anadolu İhtilâli (2)*, p. 631.

68 Selek, *Anadolu İhtilâli (2)*, p. 635. To get more comparative information about the amount of power and ammuniton of both Armies, see: Güneş-Yakut, *ibid,* p. 218.

8 with the operation of the Bursa group. Two divisions moving from the Bursa group came to northwest of Kütahya on July 13 and held that line. Greeks, who started their operation again from the Bursa group on July 10, moved towards İnönü with two divisions. In the same day, while the Greeks were moving towards the Göynük-Viran line with a division from the Uşak group, three Greek divisions started attacking from further south and moved towards Afyon. In the consequence of bloody battles made between 13 and 16 July, the risk for encircling the Turkish defense line arose. The Greek troops continued attacking the Turkish defense line towards the left wing from the Kütahya region on July 16. İsmet Pasha gave the order to withdraw because the Greek operation gradually became more dangerous. In the meantime, Mustafa Kemal came to the Headquarters of the Western Front located in Eskişehir as the situation in the battle became sensitive. In the consequence of the meetings that Mustafa Kemal made with his staff officers, he decided to withdraw the Turkish Army to the east of Sakarya River. Following this decision, Eskişehir was completely evacuated on July 19. Although the Turkish troops were partially successful in their counter attack to recapture Eskişehir on July 21, they were unable to capture the city. After this date, the Turks understood the necessity of the withdrawal and by the order of İsmet Paşa that he gave on July 23, the Turkish troops withdraw to the eastern side of Sakarya River until July 25. İsmet Pasha moved the headquarters of the front to Polatlı upon the order of withdrawal.[69]

The capture of Eskişehir, which was important strategically in the Kütahya-Eskişehir Battles, by the Greeks caused a great sorrow in Ankara. With the fall of Eskişehir, the Greeks started to believe that the Turks did not have the power to withstand any more and the victory was a matter of time. However, as the Greek commander Anastasios Papoulas stated, Turks did not make a request for peace despite the fact that they withdrew from Eskişehir[70] and carried their struggle of independence to Sakarya. For about 10 or 15 days from the Battles of Kütahya-Eskişehir until the date when the Sakarya War started, the Greeks carried their headquarters to Eskişehir; and deployed its First Army Corps and Cavalry Units in Eskişehir, Second Army Corps in Seyitgazi region and Third Army Corps in Alpu region.[71] Additionally, in this period, the Greeks also

69 Selek, *Anadolu İhtilâli (2)*, pp. 637-640; Aydemir, *ibid,* pp. 442-446; Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (4)*, pp. 99-104. Also, to get detailed information about the incidents that took place in Eskişehir, see: Koyuncu et. al. *ibid,* pp. 86-101.

70 Güneş, *ibid,* p. 216; Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (4)*, p. 104.

71 Güneş, *ibid,* p. 216.

took measures to overcome the deficiencies and prevent the possible problems regarding supplies during the Greek forward operation.[72] Within the same period, the Ankara Government made important decisions regarding the administration and supply of the Turkish Army. In this context, the Turkish Grand National Assembly gave Mustafa Kemal Pasha the responsibility and powers of "Commander in Chief" which gathered all powers of the National Assembly for three months. Additionally, the National Assembly put the National Taxation Decisions (*Tekâlif-i Milliye Kararları*) in effect for meeting the needs of the Army.[73] Following the completion of the preparations, the Greek King Konstantin ordered his army to move forward towards Ankara to achieve the final victory. On August 13, the Greek troops started their forward operation from Eskişehir and a day later occupied Sivrihisar. The Greek troops, which were moving forward and did not face any obstacle until August 17, met the Turkish troops on the west side of Sakarya River. The Turkish troops located in the region withdrew by skirmishing to slow down the Greek forward operation. Until August 23, no serious battle took place between the two armies, and the Greek Army, which started its attack with all of its might, captured strategically important points. On August 27, 28 and 29 the Turkish defense line started to shatter in certain locations, and in response, all troops withdrew to a back line. The Greeks used this opportunity and continued to move further on September 2, and captured Mt. Çal. In the meantime, at first, the Ankara Government thought about a withdrawal, however when the Turkish troops repelled the Greek attack on September 4, the Ankara Government gave up this idea. In the consequence of the successful defense of the Turkish Army, the Greek Army lost its ability to attack and switched to defense. The Turkish troops, which started a general attack on September 10, forced the Greek Army to withdraw. After this successful attack, no Greek troops remained in the east of Sakarya River since September 13.[74]

The conclusion of the Sakarya War with the Turkish victory showed the occupying forces that they would not be able to destroy the Turkish independence movement and to get their interests in Anatolia. The Ankara Government wanted the occupying forces to withdraw from Anatolia with this victory through peace negotiations. However, the Entente Powers, which did not give

72 Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (4),* p. 111.

73 Turan, *Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne*, p. 250; Aydemir, *ibid,* pp. 445-447.

74 Turan, *Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne*, p. 251; Tansel*, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (4)*, pp. 111-115; Selek, *Anadolu İhtilâli (2)*, pp. 647-667.

up their imperialist thoughts, were stalling the Turks with the so-called peace negotiations and making offers similar to those of the Treaty of Sevres. The failure of the peace negotiations left no option for the Turks other than using military force.[75] The Ankara Government worked to reinforce the Army and prepared a war plan secretly to drive the Greeks from Anatolia. During this period, in the plan prepared against the Greek forces, which withdrew behind the Eskişehir-Afyon line, the Ankara Government attempted to gather the enemy forces in one of the wings of the front, get behind the Greek forces and destroy them. Following the completion of all preparations secretly, the Great Offensive (Battle of Dumlupınar) started with the fire of the Turkish artillery in the morning of August 26, 1922. The Turkish troops captured important locations in the consequence of the skirmishes which continued in the same day; and on August 27, openings started to appear in the Greek defense line. In the meantime, realizing that the Turkish cavalry was getting behind them, the Greek troops gathered in the Afyon-Sincanlı plains, the troops of the First Army managed to enter Afyon. On August 28, the Turkish Army moved against the Greek troops in Eskişehir region and prevented them from withdrawing towards İzmir. As a consequence of the operation conducted against the Greek Army encircled in Dumlupınar on August 30, the Turkish Army destroyed the enemy troops. On September 1, Mustafa Kemal gave the order of moving forward to the Turkish Army, which chased the Greek troops, and tried to destroy it.[76] In the consequence of the chasing, which started with the order of Mustafa Kemal, the Turkish Army saved the whole Anatolia from the Greek occupation. Eskişehir, which lived under the Greek oppression for 1 year, 1 month and 14 days, was freed from the occupation on September 2.[77] In the period when the Turkish War of Independence was going on, the Greek troops performed various atrocities such as burning houses, looting and raping women during both their moving forward and withdrawal and applied all kinds of torture and punishment to the people living under their occupation. It is possible to see the evidence of the atrocities in many Ottoman records. However, we do not encounter many examples of the destruction caused by the Greeks in the Western sources and documents of foreign observers. Witnessing one of the rare samples of the records of those atrocities in the writings of

75 To get information regarding this matter, see: Turan, *Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne,* pp. 261-266; Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (4)*, pp. 123-132.

76 Turan, *Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne,* pp. 267-270.

77 Zafer Koylu-Melis Birgün, *Eski Bir Şehrin Hikayesi 1923-1938*, Eskişehir Ticaret Odası Yay., Eskişehir 2015, p. 30; Sarıkoyuncu et. al. *ibid,* p. 151.

two American missionaries without hiding anything constitutes a very valuable source.

American Missionaries and Their Observations Regarding Greek Atrocities

Following the signature of Armistice of Mudros, ending the war between the Ottoman State and the belligerent countries, Anatolian people witnessed the arrival of a new missionary committee from the United States to the Ottoman lands. Namely, the organization named American Near East Relief Committee (its name was "Şark-ı Karib Muavenet Cemiyeti" in Ottoman sources) came to Anatolia after the signature of the Armistice of Mudros. Dr. James L. Barton moved to İstanbul in the last day of December of 1918 to represent the organization. Minister of Economy Cavid Bey asked Barton to hurry up regarding American assistance. The organization set up a soup kitchen in İstanbul approximately one month after this meeting that took place on January 15, 1919.[78] The American Near East Relief Committee, which was one of the few number of foreign organizations allowed to operate in Anatolia by the Ankara Government, was working with the Turkish Red Crescent in providing aid to the people who were victims of the war.[79] The organization, which had its headquarters in İstanbul, had representatives in many locations of Anatolia. The Ottoman State determined many harmful activities of foreign schools and aid organizations, whose number increased significantly in the last years of the Ottoman rule. In fact, despite the approval given by it, the Ankara Government closely followed up the activities of the American Near East Relief Committee, investigated the news regarding that the organization was serving hostile governments and rejected many of their requests. Although from time to time negative news and reports reached to Ankara regarding the activities of the American Near East Relief Committee, Mustafa Kemal Pasha, the leader of the National War of Independence, tolerated the relations of Americans with the Turkish nationalist intellectuals. Regarding this matter, Mustafa Kemal stated the following in an interview that he made with the correspondent of the Turkish daily *Vatan*:

78 Metin Ayışığı, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri,* TTK Yay., Ankara 2004, p. 108.

79 *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,* (BCA), 30.0.18.1/5.19.4, 28 September 1338 (1922); For the activites of the Organization with the Turkish Red Crescent during the years of War of National Independence, see: Mehmet Canlı, "Milli Mücadele Döneminde Amerikan Şark-ı Karib Muavenet Cemiyetinin Anadolu'daki Bazı Faaliyetleri", *Askeri Tarih Bülteni,* No. 38, Ankara 1995, pp. 42-49.

> The perspective of the Turkish Grand National Assembly regarding the United States is positive. Our Government did not refrain from returning and establishing friendly relations that the Ottoman Government terminated during the [First] World War. Although we did not see any material response coming from the United States for our attempts to establish friendly relations, the American institutions, committees and many Americans in our country are protected and respected just like it happens in a friendly country. Right now, Americans reside everywhere in our country, and they are able to travel wherever they want.[80]

During the days when the National Struggle was continuing, the person who established the connection between the Ankara Government and Americans was Halide Edip [Adıvar] who received her education in Robert College and knew English very well contrary to many intellectuals at the time. Her relationship with the United States was related to her admiration towards the democracy of the United States. In fact, this situation may be clearly seen in one of her books. She wrote down the following while she was making remarks about the American society and democracy: "*The living standards of the lowest class in the United States exceeds the living standards of the European middle classes; namely, misery only displays itself during big crises*…"[81] At this point, Halide Edip Adıvar was a very important person. Her connection with the Americans was based on her years of education. Her admiration for the personal characteristics of her teachers in the college played a determining role in her friendships that she established with the Americans working at the humanitarian aid organizations (in other words, the Americans who were related to missionary activities) in the following periods of her life.[82] Halide Edip's relationship with the Americans going back to her college years became useful in obtaining Americans' support in her attempts to announce the atrocities that the Greeks performed in Anatolia during the years of National Struggle to the public opinion of the world. Two American workers of the American Near East Relief Committee operating in Anatolia named Annie Allen and Florence Billings served as representatives of the organization before the Ankara Government. Announcing the brutal destruction caused by the Greek troops on their

80 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri,* Vol. III, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1997, p. 56.

81 Halide Edip Adıvar, *Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri,* eds. Mehmet Kalpaklı-Nuri Aksu, Can Yay., İstanbul 2009, p. 281.

82 Frances Kazan, *Halide Edip ve Amerika,* trans. Bernar Kutluğ, Bağlam Yay., İstanbul 1995, p. 21, 28.

path while withdrawing due to the repelling the Greek forward operation after the Sakarya Pitched Battle was about the attempts to announce rightful voices of the Turkish National War of Independence to the Western public opinion from the beginning.[83] In fact, the Ankara Government wanted to show the marks of the Greek destruction in Anatolia not only to the Western public opinion, but also to all political authorities that had relations with the Ankara Government. Namely, the Afghan Ambassador Ahmed Han would travel up to İzmir through Eskişehir and Afyon after the Sakarya victory to observe the destruction caused by the Greek Army. The situation was notified to Fevzi Pasha in İzmir and he was informed that Ahmed Han would also visit Adana after his travel to İzmir.[84] Among the persons who prepared the report regarding the Greek atrocities, Florence Billings, who was born in Massachusetts in 1879, started to work at the American Girls College in Bursa in October 1919 after serving in various positions until October. After coming to Bursa, Billings established a strong friendship with Annie Allen, who was the Bursa representative of the American Near East Relief Committee and Billing's supervisor. On the other hand, Annie Allen was the daughter of Rev. O. P. Allen, who was among the pioneering missionaries. She was born in Harput, Türkiye on December 21, 1868 and after graduating from Mount Holyoke College in Massachusetts in 1890, she started her missionary activities in Bursa in 1903.[85] Halide Edip mentioned the American missionaries Annie Allen and Florence Billings frequently in her memoirs. Halide Edip ran across Allen and Billings in Eskişehir when she went there with her husband Adnan Adıvar to send her sister Nilüfer and her family to Antalya when Nilüfer and her family had to seek refuge in Eskişehir when she had to leave Bursa where she resided because of the forward operation of the Greek Army in the late June 1920.[86] We understand that Annie Allen was in Ankara right after Ankara became the center of the National Struggle. In fact, according to a news piece published in New York Times on November 11, 1920, Annie Allen and Dr. William S. Dodd were in Ankara to get permission from "the nationalist leaders" for the

83 In this context, for an evaluation of the attempts made for announcing the rightfulness of the War of National Independence in the British public opinion and before The Times, the most prestigious British newspaper, See: Ebru Boyar, "Savaş ve Basın", *ODTÜ Gelişme Dergisi,* Vol. 36, No. 2, December 2009, pp. 291-324.

84 BCA, 30.10.0.0/131.936.7, 20.11. 1338 (1922).

85 www.asteria.fivecolleges.edu/findails /sophiasmith/mnsss362.html

86 Halide Edip Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihanı,* Vol. 2, Cumhuriyet Yay., İstanbul 1998, pp. 56-57.

prospective activities of the organization.[87] It is not possible to predict whether Annie Allen left Ankara or not after that date, an official document indicates that the Ankara Government officially received her on June 6, 1337 (1921). In the decree dated June 6, 1921, the Cabinet Council decided "…to accept Miss Allen who came with the letter of the director of American Near East Relief Committee whose headquarters is in İstanbul to represent the organization in Ankara."[88] It is highly possible that Florence Billings was with Annie Allen who came to Ankara. Because they indicated that they came to Ankara in June in the introductory section of the report where they narrated the Greek atrocities named "Atrocities in Anatolia" which Allen and Billings prepared together. We understand that Annie Allen and Florence Billings witnessed the rebellion, which started in Konya against the National Struggle in the period when Annie Allen was the Ankara representative of the organization.[89] They also indicated in the report that they accepted the offer to go to Konya by thinking that visiting Konya would not hinder their assistance for the orphans which they were performing along with the Turkish Red Crescent. Although the Ankara Government, which wanted to announce the Greek atrocities in Turkish villages, notified those atrocities to the public opinion of the world by the reports that it prepared, we understand that the Ankara Government thought that it would be much more effective for the persons from impartial countries to report and announce the fact that the Greek Army was withdrawing by destroying the Turkish villages after their defeat. The impressive report regarding the Greek atrocities in seven villages of Sivrihisar prepared by those two American women, who were Halide Edip's close friends, was one of the methods that the Ankara Government wanted to use for announcing its just claim to the rest of the world. If we evaluate this report closely, we may clearly understand how the Greek destruction affected two missionary observers. The text will be provided without omitting any section as follows:

> Massacres in Anatolia
>
> Both of us are assigned for humanitarian aid in Anatolia. We came to Ankara in June and currently we are continuing our work without any delay. In July and August, thousands of refugees moved towards

87 "Near East Workers Remain at Posts", *The New York Times,* 11 November 1920.

88 BCA, 30.18.1.1/3.24.7, 6 June 1337 (1921).

89 The matter is also mentioned in the resume of Florence Billings on the website of the archive where her documents are located in the Sophia Smith College, see: www.asteria.fivecolleges.edu/findails /sophiasmith/mnsss362.html

here after the Great Offensive and we helped many people along with the Turkish Red Crescent within the bounds of possibility. Following the withdrawal of the Greek Army from Sakarya after September, the Turkish Government wanted persons from the impartial countries to see the destroyed regions and the Government requested this from us because we were the closest to those areas.

On our account, as we urgently needed to meet certain people in Sivrihisar regarding our works about the orphans, we accepted this offer and thought that we would not be ignoring any one of our responsibilities. We were free to meet and talk with anyone we wished in every village. One of us recorded what was said because she knew Turkish very well (she is Annie Allen and she was born in Türkiye). Annie Allen randomly chose anyone on the street and went to the house of that person with the second interviewer and before leaving the village, she tried to talk to the village headman or the principal of the school. Many people would approve the hospitality and simplicity of the Turkish villagers, and this affected us greatly. They provided their statements in a simple and literal manner.

We remember the simplicity of the speech of a woman in the Oğlakçı village regarding her household goods: "There were many of them speaking our language. I told one of them "My son, my son, why are you doing this to me?" Then they left me alone. However, others came and took away everything"

"Then, were some of them merciful?" (Researcher)

"Yes, why would I lie? Some of them were merciful."

While one of us was talking to the villagers, the other walked around the ruins and took photographs. There was no need for a translator for what the eye has witnessed, especially for someone who was familiar with the destroyed places in France. The roofs and houses were completely burned, and the stone walls were completely or partially destroyed. The black lines in the fields indicated that the wheat in the fields was burned. The pierced, destroyed and burned copper pots and plates indicated that bayonets and bullets pierced them. The villagers showed us the slightly burnt wheat that they saved by the handful. As the mills were systematically burned down, the villagers ate the wheat in winter by soaking them in water. Generally, the villagers were mentioning that

they were able to save very little food that would last them from ten days to three weeks and they did not have anything to eat afterwards.

Testimonies of the Villagers

We first stopped at the village named

Mülk: composed of 100 houses; 95 of them were burned down.

The village headman told us that this was an organized job, when we begged them not to burn our houses (they were soldiers), they told us that they took orders to do that.

When we talked, a woman said, "They did nothing to the elderly however they captured young women and raped them."

One elderly woman said, "They wanted money from my brother and the Greeks killed him when he said he did not have any money."

The Greek soldiers took away several thousand sheep, oxen and cows from Mülk village; they left nothing for the villagers. Now the only food that they have is burnt wheat.

The mosque in this village was destroyed completely by bombs.

It appears that the fire was ignited by something similar to water (most likely liquid fuel).

***Oğlakçi*:** composed of 50 houses; 46 of them were burned down.

When you pass a small valley after Mülk village, the next village is Oğlakçı village. As the walls in this village were made from mud, briquette and stone and those materials do not burn naturally, they were destroyed terribly. Mehmet son of Asım told me that when the village was set on fire, he attempted to save his house, but the Greek soldiers pushed him into the fire. However, he saved himself. He said, "We went to the Greek Commander who camped in the lower part of the village with petitions, however the soldiers did not allow us to submit our petitions, they tore our petitions." [Mehmet son of Asım]

A woman whom I saw told me that the soldiers came one by one and wanted money from the villagers and when they were unable to get what they wanted, the soldiers beat up people and grabbed coins from the heads of people. A young woman was wearing a headscarf decorated with gold and metal coins [The footnote of the text indicated that one Turkish gold coin was five dollars].

A young woman said, "While I was running away, I threw my gold coins valued twenty-five liras somewhere in the house. When I returned, my gold coins and everything I had was gone, just like my husband whom the Greeks took as a guide and we never heard any news afterwards. I was not raped; however, some women I knew were raped. The Greek soldiers took the men away and later took the women away; those people were not saved yet."

Mehmet stated his story as follows: "At dusk, many Greek soldiers came suddenly and started to enter into houses; they took everything and loaded them in their automobiles. The cavalry went towards the mountains and started to collect the sheep and capture the women. There were no officers with them and they did not allow the villagers to go to their commander. Eight men were taken and held under arrest for two nights, later three of them were chosen as guides, Mehmet was one of them. The soldiers surrounded him during the trip. He was saved 16 hours later and came back but we never heard of anything about the others. One woman said "the Greek soldiers spared the women after collecting the men and the soldiers raped some of the women." – one should remember that many men were recruited as soldiers and very few men were left in the villages -"

While we were about to leave the village, one of the villagers said, "one Greek cavalry told me that the Greeks did not go to Ankara because the İstanbul Government did not want them to do that", later this villager also added: "People say that there was a man or place called Europe, isn't it? The Greek soldier said yes that is Europe, and Europe said burn down and destroy Turkish villages. Therefore, we are not going to leave anything for the Turks here." "One place or a man called Europe!"

***Hamamkarahisar (Black Rock Bath)*:** 60 houses; 57 of them were burned down.

This village is located in a small little valley and known for its natural hot waters; the baths were destroyed. A mosque whose origins go back to the Seljukis was not destroyed but it was used as a stable for animals. The stories regarding looting and beatings are the same here. First, a few houses were set on fire and when the villagers objected to the Commander, the Commander told the villagers to extinguish the fire by themselves. The villagers responded, "How are we going to do that

while the soldiers stay behind us with their bayonets?" Different groups of soldiers came to the village by burning down houses; the people completely left the village at the end. Very few of them returned later. One person having twenty persons associated with him built a roof on a small house, and they each had a saved blanket and very little flour.

***Kozağaç (Today's Günyüzü)*:** 200 houses; 196 of them were burned down.

This is a large and wealthy village, the wealth of the village lies in the vineyards. As the vineyards were located on the foothills, they were partially destroyed. Many of the houses have three stories. At the entrance of the village there is a nice square with trees and a water fountain. The walls of the village were terribly damaged. What is left of the mosque is just its minaret. While the villagers were escaping the village, the Greek soldiers captured some women and raped them. Young men were killed by the Greeks while trying to protect women. While we were sitting right next to the water fountain, the women circled us and told us their stories about their losses, their escape to the mountain and stay there for eleven days and living on grapes. A young man at the age of seventeen was forced to burn down his own home.

We saw burned crops across the road and we asked them how they were able to save some wheat. They responded, "We entered into some of the burning houses in a hurry and pulled out some wheat outside." Some people took and washed the charred wheat, and they were eating it.

While we were walking on the street, we were invited to the house of a man who had a lot of wool; this man was able to save hundred okkas[90] of wool (about 259 pounds[91]). A poor woman came next to us and begged us to see her burned house and cows. Some of them asked forgiveness for not being able to offer us something to eat and drink. "In the past, we used to accommodate our guests like sultans, but now we are ashamed that we have nothing to offer them."

The shepherd dogs were wandering around aimlessly because there were no sheep around to protect and a man looking at the green valley

90 One okka is 1 kilo and 283 grams. 100 okkas that the Americans mention is 128.300 kilos.

91 One pound corresponds to 453 grams. 259 pounds is 117.327 kilos, namely it is approximately 100 okkas.

said, "We have grass, but we neither have sheep nor cows to eat it."

One man said, "A very important Pasha (General) stayed as a guest in my house. He promised not to harm the houses; however, they did it. I reminded him his word; he smiled and said that while giving orders the promises were forgotten."

Gecek: 140 houses, 25 houses were burned down; 55 barns were burned down.

This village is out of the main walking direction and that is why it suffered less. We passed our third night in this village. We stayed at a very clean house; our host walked us around the village in the morning. She said to us "The Greeks were about to kill my husband, but I brought all the gold that I owned and gave them to the Greeks. I was able to take my beautiful daughter in law to a distant place so they were unable to capture her. We stayed at the mountains for seven or eight days, later the Turkish cavalry came and saved us." While we were walking around women were getting out of the ruins and begging us to see their houses. A woman insisted us to see her destroyed house. "Look" she said, "I had a very nice house with twelve rooms." While walking difficultly among the ruins of the house with twelve rooms, she said painfully with tears "Am I going to own a house like this again?" Another woman said "We did whatever the Greeks wanted us to do, but did we do any good? Look at our houses!"

The Greeks shot two men while they were trying to save a woman, the woman took the opportunity and ran, but the Greeks also shot her. Her body was found in the creek the next day.

Although the teacher of the village was not in the village during the raid, we asked him to return to record the testimonies of the villagers, and he told us that the Greeks organized their plan very well. Some soldiers destroyed special lines and this was the proof of the organization. An elderly and knowledgeable imam said that he was intimidated three times with knife and every time he saved himself by offering money. "All of my books and my Holy Qur'an which I purchased for hundred liras (One lira is 2 dollars) were torn and burned in front of my eyes. Finally, I managed to escape. However, when I came back, I found that half of my house was burned. The carpets and furniture in the mosque were stolen and the Qur'an in the mosque was burned."

The richest man in the village said, "Yes, we gave everything that we owned to the Greeks while their army was withdrawing and even if they robbed our houses while withdrawing, we said "That is war" however, burning our houses and raping our woman are barbarity." A woman also repeated similar words, "While the Greek Army was moving towards here, we did everything that they asked us to do; we gave them our butter, eggs, chicken; we made bread for them. Did we do any good? These (destroyed houses) are our reward." Even if the pure hearted villagers find it right for the proceeding Greek Army to loot the country, an unethical destruction is not the right of an army moving forward and it may not be perceived as a necessary part of the war.

While we were about to leave the village, a group of women encircled us and talked about what had happened. One of them said, "My sister in law was shot while she was trying to escape from the soldiers. My daughter in law was captured and raped. I begged the soldiers not to burn my house but they said "Isn't your husband a soldier of Kemal [Mustafa Kemal Atatürk]? Ask Kemal what you want!" in response."

Koçaş: 100 houses; 80 houses were burned down.

We reached this village after travelling a few hours by car. We just saw a few oxen grazing and only one oxcart. We met an ex-soldier who served as a guard in the British prison camp and wandering on the streets aimlessly. He said, "I know a few English words" and repeated some of those words. "I was a soldier for a long time" he continued, "but I have never seen such a thing like the ones that the Greek soldiers had done here to us. My brother in law was killed while trying to protect some women. The Greek soldiers captured me while I was trying to escape, tied me and pushed me over a burning haystack, but finally I managed to untie myself and escaped. We stayed at the mountains for ten days. Our mosque was very strong and old. We did not see it burning, but the Greeks demolished it completely, we think that they did it with bombs."

Some people said that while they were trying to extinguish fires, the Greeks said, "If you extinguish the fires, we got orders to punish you." The people escaped to the mountains nearby, the village burned down and an automobile came here with high rank officers, and the villagers wailed and asked help but it did not work. After the Greek soldiers left, the villagers found three men whose throats were cut. They did not

know why those men were killed, and a woman told the men that those three men were killed because they were trying to protect a woman. The Greeks did not take the animals; they killed them. The village had abundant grains, and the Greeks burned them. The Greeks burned all of the mills next to a small village. During their forward operation, the Greek troops did not enter this village, however various groups entered into the village while the Greeks were withdrawing. Every day they took about 200 kilos of food from the village. They started burning the village the first day and they gradually burned the whole village. At first, they threw flyers from the airplanes regarding that the people would not receive any harsh treatment.

Babadad (Babadat): 100 houses, all destroyed, the mill outside of the village was destroyed.

Only two or three families remained here, all others escaped towards Sivrihisar. It appears that the Greek Army stayed for a long time in this village during both the forward operation and the withdrawal. The Greek soldiers raped fifteen women here and killed four men. They took away everything from the village.

Demirci: 45 houses; 25 houses remained intact.

During the forward operation of the Greek Army, the Greek hospital was here and the villagers stated that the Greeks paid for everything that they got, however while they were withdrawing, they stole every penny.

Some of those who were able to escape to the mountains got a bed and blanket with them. Among those who escaped, six women were captured and raped.

The old woman who said "Yes, some of them were merciful" was from this village.

The certain points in all of those stories are revealed one by one. The villagers repeatedly said that the Greek Army performed the destruction systematically.

"They did not allow us to see the Greek officers here (or elsewhere) and they ordered us to extinguish the fires by ourselves."

"Among many of them knew our language."

"When they first came, we did everything for them and they told us that they would not harm us, however while they were withdrawing, they stole and burned. They were saying that they got orders."

"It is a necessity of the war if they take what they need, but they did not have to burn or kill what they did not need."

We read the official reports of the Turkish authorities regarding those same villages since our visits to those villages started. The information in those reports were overlapping with the information that we gathered. The Turkish authorities reported more than one hundred thirty, which were destroyed in the same manner. The condition of one hundred thirty-two villages that we visited personally was the same. The Greek soldiers burned down houses, injured or killed many women who refused to give any money, raped women, intentionally burned wheat both in houses and threshing floors, stole and took away sheep and cattle, in short, they destroyed everything that empowered the villagers.

The winter is coming. First, the Army needs supplies; in fact, the Army gave a lot of food to the villagers from its own food. Unless a huge effort is displayed, those people have no hopes for the next year's harvest even if they survive the winter.

We don't know that whether the world is going to accept such a war legal as it was the case in Europe during the Great War. Will the World act in a manner that would have the Muslim world said "They don't help us because we are Turkish" by feeling mercy against the suffering women and children?

Annie I. Allen

Florence I. Billings

Members of the American Near East Relief Committee of Anatolia[92]

92 *Cambridge University, Churchill College Archive*, CHAR, 2/123, 191-198.

Conclusion

The Greek occupation caused a deep destruction in Anatolia. It is understood that the leaders of the Turkish National Struggle, who did everything that they could to document and announce the destruction caused by the Greeks in Anatolia, reached Allie Allen and Florence Billings through Halide Edip to prepare this report. It is also understood that the Greek soldiers performed the destruction in the villages in a systematic manner by orders coming from the center in the process of the war whose general panorama was drawn above. The authors of the report indicated that they accepted the offer to prepare the report by considering that preparing the report would not hinder their aid work for the orphans that they had been performing along with the Turkish Red Crescent. We understand that although the Ankara Government, which wanted to announce to the world public opinion that the Greek Army was withdrawing from the occupied places by destroying the villages after their defeat by the Turkish Army, attempted to announce the destruction to various centers by the reports that it had prepared, it also believed that it would be more effective if persons from an impartial country report the destruction. The very influential report prepared by two American women, who were close friends of Halide Edip, regarding the Greek atrocities in seven villages of Sivrihisar is one of the methods that the Ankara Government employed to make its rightful claims heard by the world opinion. As we may see in the details of the report, the systematic destruction in the villages of Sivrihisar is the continuation of a series of destructions that took place in western Anatolia. When we look at the issue from the perspective of historical continuity, the reported atrocities are like the scary continuation of the atrocities performed by the Greek Army against the Turks, which started in the Morea in 1821. There is almost no village or town, which did not get its share of the destruction committed by the Greek Army while it was withdrawing. İsmet İnönü stated this situation in his memoirs by noting down that the Greeks burned down the villages that they went without leaving anything behind. The destroyed confidence of the withdrawing Greek soldiers made them act with anger and hatred from a mental perspective without knowing what and why they were doing hundreds of kilometers away from their homes. Moreover, as the irregular withdrawal upset all of the food-supply order, the Greek soldiers experienced hunger, thirst and fear of being captured and they had to leave their heavily injured friends behind, and the war turned into a total disaster for them.[93] Even if there was no justification, the destruc-

93 For a detailed examination, see: Nilüfer Erdem, *Yunan Tarihçiliği'nin Gözüyle Anadolu Harekatı*

tion of the houses took place due to a reason such as "applying the given orders" as it may be seen in the testimonies of the villagers and with this psychological anger. The interesting part of the report is that the genocide in Anatolia, which was not mentioned in many Western newspapers at the time, reached to names such as Winston Churchill among the British authorities. Therefore, an important attempt to announce the Greek atrocities in the world public opinion is an important record to understand and perceive history correctly.

Bibliography

Archives

Republican Archive of the Office of Prime Ministry (BCA),

30.10.0.0/131.936.7

30.0.18.1/5.19.4

30.18.1.1/3.24.7.

Cambridge University, Churchill College Archive,

CHAR, 2/123, 191-198.

Other Sources

Adıvar, Halide Edip, *Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri*, ed. Mehmet Kalpaklı, Can Yay., İstanbul 2009.

Adıvar, Halide Edip, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, Vol. 2, Cumhuriyet Yay., İstanbul 1998.

Akşin, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, Vol. 1, Cem Yayınevi, İstanbul 1992.

Atatürk, Kemal, *Nutuk,* Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2012.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Vol. 3, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1997.

Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, Vol. 2, Remzi Kitapevi, İstanbul 1999.

Ayışığı, Metin, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri*, TTK Yay., Ankara 2004.

(1919-1923), 3. Edition, Derlem Yay., İstanbul 2017, pp. 488-489.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi,* Vol. 3 B. 2, Vol. 3 B. 3, Vol. 3 B. 4, TTK Basımevi, Ankara 1991.

Bilgin, Taner, *Milli Mücadele Döneminde Bilecik,* PhD Thesis Sakarya University Institute of Social Sciences, Sakarya 2012.

Birgün, Melis-Koylu, Zafer, *Eski Bir Şehrin Hikayesi 1923-1938,* Eskişehir Ticaret Odası Yay., Eskişehir 2015.

Boyar, Ebru, "Savaş ve Basın", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Vol. 36, No. 2, Ankara 2009, pp. 291-324.

Canlı, Mehmet, "Milli Mücadele Döneminde Amerikan Şark-ı Karib Muavenet Cemiyetinin Anadolu'daki Bazı Faaliyetleri", *Askeri Tarih Bülteni*, No. 38, Ankara 1995, pp. 42-49.

Cebesoy, Ali Fuat, *Milli Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyat, İstanbul 1953.

Clogg, Richard, *Modern Yunanistan Tarihi,* İletişim Yay., İstanbul 1992.

Erdem, Nilüfer, *Yunan Tarihçiliği'nin Gözüyle Anadolu Harekatı(1919-1923),* 3. Edition, Derlem Yay., İstanbul 2017.

Erşan, Mesut, *Milli Mücadele'nin Başlangıcında Eskişehir'in Önemi,* Unpublished Master's Thesis, Atatürk University Institute of Atatürk Principles and Revolution History, Erzurum 1991.

Güneş, İhsan, "I.Dünya Savaşı'ndan Cumhuriyete Eskişehir", *Kurtuluş ve Aydınlanma: Eskişehir Arşiv Belgeleriyle,* Anadolu Üniversitesi Yay., Ankara 2009, pp. 190-223.

Güneş, İhsan- Kemal, Yakut, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Eskişehir (1840-1923)*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2007.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Genelkurmay Basımevi, Year 12, No. 46, Document No: 1072.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Genelkurmay Basımevi, Year 12, No. 46, Document No: 1075.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Genelkurmay Basımevi, Year 40, No. 91, Document No: 2271.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Genelkurmay Basımevi, Year 40, No. 91, Document No: 2290.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Genelkurmay Basımevi, Year 40, No. 92, Document No: 2311.

Howard, N. Harry, *Türkiye'nin Taksimi Bir Diplomasi Tarihi (1913-1923)*, trans. Salih Sabit Togay, TTK Yay., Ankara 2018.

Kazan, Frances, *Halide Edip ve Amerika,* trans. Bernar Kutluğ, Bağlam Yay., İstanbul1995.

Koylu, Zafer, *Esaretten Özgürlüğe 423 Gün*, Eskişehir Ticaret Odası Yay., Eskişehir 2012.

Koylu, Zafer, "Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Bey'in Öldürülmesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, No. 46, Ankara 2010, pp. 425-455.

"Near East Workers Remain at Posts", *The New York Times,* 11 November 1920.

Özgiray, Ahmet, «İnönü Savaşları ve Arnold Toynbee», *Tarihte Eskişehir Sempozyumu-I,* Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2001, pp. 275-287.

Özyüksel, Murat,»Anadolu ve Bağdat Demiryolları», *Osmanlı*, Vol 3, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, pp. 663-676.

Sarıkoyuncu, Ali, "Milli Mücadele Dönemi'nde Eskişehir Mitingleri ve Çekilen Protesto Telgrafları", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Vol. 3, No. 4, Balıkesir 2000, pp. 248-268.

Sarıkoyuncu, Ali- Önder, Selahattin- Erşan, Mesut, *Milli Mücadelede Eskişehir,* Osmangazi Üniversitesi Yay., Eskişehir 2012.

Saruhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I,* TTK Basımevi, Ankara 1993.

Selek, Sabahattin, *Anadolu İhtilali,* Vol. 1-2, Kastaş Yay., İstanbul 1987.

Tansel, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar,* Vol. 2-3, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1978.

Tansel, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar,* Vol. 4, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1974.

Turan, Mustafa, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1999.

Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe,* Vol. 1, Bilgi Yayınevi, Ankara 2008.

Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne,* Vol. 2, Bilgi Yayınevi, Ankara 2017.

Türk İstiklal Harbi, Vol.1, Vol. 2 B. 1, Vol. 2 B. 3, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1999.

Yıldırım, İsmail, *Milli Mücadele'nin Başlangıcında Eskişehir (22 Ocak 1919-20 Mart 1920)*, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yay., Eskişehir 1998.

www.asteria.fivecolleges.edu/findails /sophiasmith/mnsss362.html.

Batı Anadolu'nun Yunanlılar Tarafından İşgali ve Yahudiler, 1919-1922

Yücel Güçlü*

Öz

Yunanlıların 1919-1922 yıllarında Batı Anadolu'yu işgalleri sırasında burada yaşayan Yahudiler Türkler kadar katliam ve tahribata maruz kalmışlardır. Bu süre zarfında bölge devamlı savaş halindeydi. Ege havalisindeki yaklaşık 15.000 Yahudi bütün varlıklarını kaybedip İzmir'e sığınmıştır. Aydın ve Nazilli Yahudi cemaatleri tamamen yok olmuşlardır. İşgal sırasında Yunan makamları İyonya Üniversitesinin kampusunun inşasına yer açmak için İzmir'deki yüzlerce yıllık tarihi Yahudi mezarlığını tamamen yıkmışlardır. Yahudi mezar taşları inşaat malzemesi olarak kullanılmıştır. İngiliz ve Fransız Başkonsoloslukları nezdinde yapılan protestolar başarılı olmamıştır. Bunun üzerine, İzmir'deki hahamlar 28 Haziran 1921'de ölülerinin kemiklerini başka mahalle nakletmişlerdir. Bu tarih, dükkanlarını kapatıp yas tutan İzmirli Yahudilerce matem günü ilan edilmiştir. Mütareke günlerinden başlayıp Milli Mücadelenin zafere ulaşmasına kadar geçen dönem boyunca Yahudilerin Türk Devletinin bağımsızlığına kavuşmasına katkıları olmuştur. Her şeyden önce, cemaat olarak izlenen kararlı bir tutum içinde olmuşlardır. İkincisi, zaman ve zemine göre pasif direnişten fiili mücadeleye çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır. Gerek fert gerekse cemaat düzeyinde Yahudiler birer yurttaş olarak üzerlerine düşeni yapmışlardır. Batı Anadolu'nun işgali burada yaşayan unsurların Türk milletine karşı tutumlarını göstermesi açısından önemlidir. Egeli Yahudiler, yerli Rumlar ve Yahudilerin aksine, bölgenin Türk kalmasından yana olmuşlardır. Bazı küçük istisnalar dışında, vatana bağlılıkları derin ve içtendi. Şehir ve kasabalardaki hahamlıklar işgali kabul etmemişler ve müstevlilere karşı tavırlarını açıkça ortaya koymuşlardır.

* Doç. Dr., T.C. Dışişleri Bakanlığı, Araştırma Dairesi, Ankara/TÜRKİYE, yucel.guclu@mfa.gov.tr ORCID: 0000-0002-5748-3416 DOI:10.37879/9789751758866.2024.689

Yahudiler işgal ordusunu karşılamaya çıkmamışlar ve Kuvayı Milliye mücahitlerini gerektiğinde evlerinde saklamışlardır. İşgal ve işgal yanlıları için düzenlenen şükran mitinglerine katılmamışlardır. Bütün bu konularda işgali destekleyen Ermenilerden ayrılmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Yunanlılar, İşgal, Türkler, Yahudiler.

The Greek Occupation of Western Anatolia and the Jews, 1919-1922

Abstract

During the Greek invasion of Western Anatolia in 1919-1922, the Jews living here were as much subject to massacre and destruction as the Turks. The region in this period was in a state of continuous war. About 15.000 Jews in the Aegean zone had lost all their belongings and fled to İzmir. The Jewish communities of Aydın and Nazilli were completely destroyed. The Greek authorities demolished the centuries-old historic Jewish cemetery in İzmir to make way for the anticipated campus of the Ionian University. Jewish tombstones were used as construction material. Protests to the British and French Consuls General have failed. Instead, rabbis in İzmir arranged for the transfer of the remains of the dead on 28 June 1921, which was declared a day of mourning for local Jews, who closed their shops to grieve. During the period beginning from the armistice days till the consummation of victory of the National Struggle, the Jews contributed to the achievement of independence of the Turkish State. Before all, the community followed a consistent line on the matter. Secondly, depending on place and time they resorted to several methods from passive resistance to active struggle. Either as individuals or at communal level the Jews as citizens have done what befell on them. The invasion of Western Anatolia is important in demonstrating the attitudes of the local inhabitants toward the Turkish nation. The Aegean Jews, in contradistinction to the actions of the native Greeks and Armenians, have remained in favor of the region's Turkishness. Despite some minor exceptions, the Jewish loyalty to the motherland was deep and sincere. The rabbinates in cities and towns did not accept the occupation and clearly showed their stances against the invaders. The Jews did not go out to welcome the occupation army and hid the fighters of the National Forces in their houses, when necessary. They did not participate in the meetings of gratitude to the occupation and to those who supported the

occupation. In all these instances, they departed from the Armenians who backed the occupation.

Keywords: Anatolia, Greeks, Occupation, Türks, Jews.

Giriş

Batı Anadolu'nun işgali Birinci Dünya Savaşının akabinde Paris'te toplanan Barış Konferansı Konseyinde İtilaf Devletlerinin 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekenamesi'nin 7. maddesine haksız yere dayanarak 6 Mayıs 1919'da verdiği izinle Yunanistan'ın dokuz gün sonra İzmir'e asker çıkarmasıyla başlamış ve 9 Eylül 1922'de Yunanlıların yine İzmir'de denize dökülmesiyle sona ermiştir. Konseyin ilk talimatı işgali Aydın (İzmir) vilayeti sınırları ile kısıtlamasına rağmen, 13.000 asker, 4.000 binek ve yük hayvanı ile 750 toptan mürekkep Yunan ordu birlikleri İngiliz, Fransız, İtalyan, Amerikan ve Yunan zırhlılarının himayesinde İzmir'e ayak basar basmaz Batı Anadolu içlerine doğru ilerlemeye geçmiştir. 15 Mayıs sabahı Yunan askerleri İzmir'e çıktıktan sonra meydana gelen olaylarda 400'den fazla Türk öldürülmüş veya yaralanmıştır.

Yunanlılar birinci günden itibaren geçici işgal için değil, fakat Batı Anadolu'yu Ege'nin her iki yakasını da kapsayan büyük Yunanistan'a ilhak edip Megali İdea'nın (Büyük Ülkü) gerçekleştirilmesine ve eski Bizans'ın ihyasına biraz daha yaklaşılması için geldiklerini açıkça ilan etmişlerdir. Megali İdea ile Bizans İmparatorluğu'nun yeniden canlandırılarak Yunanistan sınırlarının Balkan Yarımadasından Pelopenez'in kuzey kıyılarına, Adriyatik Denizi'nden Karadeniz'e ve Toros Dağlarına kadar genişletilmesi hedefleniyordu. Yunan askerleri İzmir'i tamamen kontrolleri altına aldıktan sonra 17 Mayıs'ta Urla'yı, 20 Mayıs'ta da Çeşme'yi işgal etmişler ve hızla Aydın vilayetinin güney, güneydoğu ve kuzeydoğu kısımlarında ilerlemişlerdir. Bu harekatlar çokça Türk kasabalarının bulunduğu nehir vadileri boyunca gerçekleştirilmiştir. Menemen 21 Mayıs, Manisa 26 Mayıs, Aydın 27 Mayıs, Ayvalık 28 Mayıs, Turgutlu (Kasaba), Bayındır ve Tire de 29 Mayıs'ta işgal edilmiştir. Yunan saldırıları Haziran'da da sürmüş ve Ödemiş, Nazilli, Bergama ve Kuşadası bu ayın sonunda ele geçirilmiştir.[1]

1 Talat Yalazan, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırım Girişimi*, C 1, Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etütler Başkanlığı Yayınları, Ankara 1994, s. 17-19; Engin Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922* Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı, Ayraç Yayınevi, Ankara 1997, s. 211.

Yunan askerleri ve yerli Rumlar sadece Türk nüfusa değil bölgede yüzyıllardır huzur içinde yaşayan Yahudilere karşı da, mütarekede olunsa bile 1899 ve 1907 tarihli Lahey Savaş Hukuku Sözleşmeleri hükümlerini hiçe sayarak, sayısız vahşette bulunmuşlardır. Bu vahşet katliam, yağma ve ırza tecavüz ile köy ve kasabaların tahribatı şeklinde vuku bulmuştur. Bu olaylar Türk, İtalyan ve İngiliz yetkililerince de doğrulanmıştır. İşgal döneminde Yahudiler her zaman bölgenin vatana bağlılığını savunarak düşmanla iş birliği yapmayı reddetmişler ve bu yüzden müstevlinin zulmüne uğramışlardır.

Birinci Dünya Savaşından Osmanlı Devleti'nin yenilgi ile çıkması ve Türk topraklarının İtilaf Devletleri ve onların himayesi ve desteği altındaki Yunan askerlerince işgali, Türkleri ne kadar kalplerinden yaralamışsa, bu topraklar üzerinde yaşayan Yahudileri de o kadar kaygılandırmıştır. Türklerin bu yenilgileri ve vatanlarının işgali, Yahudiler için de, yüzyıllardır çatısı altında özgürce yaşadıkları bir devletin yıkılması, ülkeden ülkeye kovulurken sığındıkları toprakların yitirilmesi anlamına geliyordu. Türkleri yenilgiye uğratanların Haçlı zihniyeti de taşıdıkları hatırlanırsa, yüzyıllardır Hristiyan taassubunun kurbanı olan Yahudilerin karşı karşıya kaldıkları durum kendiliğinden anlaşılır. Hele Mora İsyanı sırasında 1829-1830'da 5.000 Yahudi'yi durup dururken katleden ve Selanik'in 6 Kasım 1912'de işgalini müteakip Yahudi mahallelerini yakıp yıkıp yok eden Yunanlıların Batı Anadolu'yu Yunan topraklarına katmaya kalkıştıkları düşünüldüğünde ve bunların işbirlikçisi yerli Rumların kan iftiraları yüzünden Yahudilerin ancak Türk yöneticilerinin himayesi sayesinde kurtulabildikleri göz önüne getirildiğinde Türk Yahudilerinin trajedisi daha iyi kavranacaktır.[2]

Ermeniler ve Ermeni gazeteleri de, yerli Rumlarla birlikte, Yunan ordusunun İzmir'e girişi sırasında ve İzmir'in Yunanlılarca işgalini onaylayan 10 Ağustos 1920 tarihli Sèvres Antlaşmasının imzalandığında büyük sevinç gösterilerinde bulunmuşlardır.[3] Örneğin, İzmir'de yayınlanan Ermenice

2 Çetin Yetkin, *Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler*, Afa Yayıncılık, İstanbul 1992, s. 175; Joshua Eli Palut, *Greek Jewry in the Twentieth Century, 1913–1983. Patterns of Jewish Survival in the Greek Provinces Before and After the Holocaust*, Associated University Presses, Cranbury, NJ 1996, s. 31; Devin Naar, *Jewish Salonica Between the Ottoman Empire and Modern Greece*, Stanford University Press, Stanford, CA 2016, s. 24; Cecil Roth, "The Last Days of Jewish Salonica: What Happened to a 450-Year-Old Civilization", *Commentary*, C 10, S. 1, Temmuz 1950, s. 2-3.

3 Henri Nahum, *İzmir Yahudileri Ondokuzuncu ve Yirminci Yüzyıl*, çev. Estreya Seval Vali, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s. 185.

Mamul gazetesi İzmir'in işgalinden sonra Yunan Kralı Birinci Konstantin'e hitaben bir makale kaleme almış, Rum ve Ermenilerin şimdiye kadar Türklerin esaretinden kurtulmasının vaktinin geldiğini ve bütün Ermeni milletinin himayesi için Kral Konstantin'in vekil tayin edildiğini söylemiştir. Ayrıca, Kral'a "Ey Kral Konstantin! Artık adalet namına kılıcını çek ve şerefli bir yola yürü!" demiştir.[4]

Ege Bölgesi Yahudileri: Türkler, Rumlar ve Ermeniler

Ege bölgesindeki Yahudilerin tarihi Milattan Önce (M.Ö.) 4. yüzyıla kadar uzanmaktadır. M. Ö. 59'daki bir söylevinde ünlü Romalı hatip Cicero, Edremit ve Bergama'da Yahudi cemaatlerinin varlığından söz etmektedir. Hristiyanlığın ilk dönemlerinde de bu bölgede Yahudiler yaşıyordu. Milat'ın ilk yıllarında İzmir'de Yahudilerin yaşadığı Yeni Ahit'teki bazı ifadelerden anlaşılmaktadır. İzmir'de Milat'tan Sonra 2. ve 3. yüzyıllara ait olduğu sanılan bir kitabede "Sinagogun Anası" diye tanımlanan "Rufung" adlı bir kadından bahsedilmesi, o tarihlerde şehirde Yahudilerin bulunduğunun kanıtıdır. 1492'de İspanya ve Portekiz'den Sultan İkinci Beyazıt'ın gönderdiği kadırgalarla taşınan Yahudilerin belli bir kısmı İzmir, Manisa, Bursa ve Efes civarına yerleştirilmiştir. Selanik'in Yunanlılarca işgalini müteakip vuku bulan katliam ve mezalim sonucu bu şehri terk eden Yahudilerin geniş bir kısmı İzmir'e göçmüştür. 1909-1920'de Osmanlı Hahambaşısı olan, 1920-1926 arasında Avrupa basınında Türkiye'nin davasını savunan ve 1922-1923'te Lozan Barış Konferansında Türk heyetine danışmanlıkta bulunan Hayim Nahum ile 1908-1918'de İzmir'den üç dönem mebusluk yapan Nesim Mazliyah Manisa doğumludurlar.[5]

Bütün Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi İzmir ve havalisinde de, Yahudilerle Rumlar arasındaki ilişkileri belirleyen, ekonomik, siyasi ve dini faktörlerdi. Rumlar ve Yahudilerin sayıca yoğun olduğu bu önemli ticaret limanı on sekiz ile yirminci yüzyıllar arasında iki cemaat arasındaki çatışmaların yaşandığı başlıca merkezlerden biri haline gelmişti. Bu yüzyıllar boyunca ekonomik ve siyasi sebeplerden kaynaklanan Hristiyanların ve özellikle Rumların yönelttiği suçlama ve saldırı olayları ise, dini gerekçelerle desteklenecekti. Hristiyanlara göre Yahudiler "Kurtarıcının Katili" idiler. Paskalyalarda İsa

4 Güzin Çaykıran, "Milli Mücadele'ye Karşı Rum-Ermeni Ortak Hareketi ve Yunanistan'a Destek Faaliyetleri (1918-1922)", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 32, 2020, s. 97.

5 Yusuf Besalel, *Osmanlı ve Türk Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A. Ş., Genişletilmiş İkinci Baskı, İstanbul 2004, s. 26, 55-56.

hakkında yapılan konuşmalarda bu iddia sık sık dile getiriliyor ve aynı iddia şehirde Yahudi ve Hristiyan cemaatlerinin ahenk içinde yaşamalarını altüst edecek kıvılcım haline geliyordu. 1860'lardan sonra Hristiyan antisemit tavrındaki yükseliş Osmanlı ekonomisinin bazı ana sektörlerinde Yahudi sayısının yavaş yavaş ve sürekli artışından kaynaklanıyordu. Yahudiler Osmanlı pazarında Rumlar ve Ermenileri endişeye düşürecek başarılar elde etmeye başlamışlardı. Bu atılım Rumlar ve Ermenileri huzursuz etmişti. Yüzyıllardan beri her yerde "boy hedefi" veya "şamar oğlanı" olan Yahudilere karşı suçlama ve saldırılar artmıştır. Suçlamalar Hristiyan boykotunu da beraberinde getiriyor; Rum ve Ermeni tüccarlar çarşıda Yahudi tüccarlarla olan ilişkilerini donduruyorlardı.[6]

Ekonomik rekabetin kızışmasında on dokuzuncu yüzyıldaki siyasi gelişmelerin de rolü olmuştur. Avrupa devletleri tarafından desteklenen Mora İsyanında Yahudilerin Türklerle iş birliği yapması Rumlarca sürdürülen Yahudi aleyhtarlığını kışkırtmıştır. Yunanistan'da kalan Yahudiler katliam kurbanı olmuşlardır. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşında Yahudilerin yine Osmanlı Devleti'ni desteklemeleri Rum basınında Yahudi aleyhtarı makalelerin çıkmasına yol açmıştır. Öte yandan, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında zuhur eden Ermeni terör hareketleri Osmanlı makamlarının Ermeni cemaatine olan güvenini sarsmıştır. Böylece Yahudiler ekonomik sektörlerde Osmanlı Devleti'nin desteğini kazanan tek cemaat haline gelmiştir.[7]

İzmir'de 1864, 1872, 1874, 1876, 1888, 1890, 1896, 1901 ve 1921 yıllarında Rumlar tarafından Yahudileri hedef alan dokuz kan iftirası olayı vuku bulmuştur. Her defasında bir Rum gencini kaçırıp kanını Pesah Bayramında yenen Matsa'nın yapımında kullanmak ve genci öldürmekle suçlanmışlardır. Sokakta rastlanan Yahudiler dövülmüş; Yahudi dükkanları yağmalanmıştır. Hatta 1872'de Yahudi mahallesi üç ay boyunca Rumlar ve Ermeniler tarafından kuşatma altında tutulmuştur. Yahudi evleri ve dükkanları yakılıp yıkılmış; yüzlerce Yahudi açlıktan ölmüştür. Osmanlı Yahudilerini hedef alan kan iftiraları hem Batılı Yahudi kuruluşların ve nüfuz sahibi Yahudilerin hem

6 Siren Bora, *İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1923*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 1995, s. 91-92; Richard Clogg, "The Greek *Millet* in the Ottoman Empire", *Ottomans and Jews in the Ottoman Empire: The Functioning of a Plural Society*, C 1: *The Central Lands*, ed. Benjamin Braude and Bernard Lewis, Holmes and Meier, New York 1982, s. 115.

7 Bora, *İzmir Yahudileri Tarihi*, s. 92; Naar, *age*., s. 21; Julia Phillips Cohen, *Becoming Ottomans: Sephardi Jews and Imperial Citizenship in the Modern Era*, Oxford University Press, New York 2014, s. 45-73.

Osmanlı makamlarının müdahalesine yol açmıştır. Ancak tüm müdahalelere rağmen asılsız dini cinayet suçlamaları devam etmiştir. Birinci Balkan Savaşından sonra Hristiyan antisemitizminden korkan pek çok Yahudi Yunanlılar tarafından işgal edilen Makedonya, Sakız, Limni ve Midilli'yi terk ederek Osmanlı topraklarına göç etmişlerdir. Bir kısmı da İzmir'e yerleşmiştir. 1919'da Batı Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgali de Ege Yahudilerini yeni suçlamalarla karşı karşıya bırakmıştır.[8]

Osmanlı Devleti'nin zimmî statüdeki gayrimüslim cemaatlerinden biri olan Yahudilerle ilişkisi ayrılıkçı eğilimlere kapılan Rumlar ve Ermenilerden daha olumlu ve dostça olmuştur. Hristiyanlara nazaran daha çok hoşgörü gösterilen Yahudiler kendi hayatlarını teminat altına alabilmek için Osmanlı hükümetine sadık kalmaya özen göstermişlerdir. Bu cümleden olarak 1895'ten itibaren Osmanlı ordusunda gönüllü olarak askerlik hizmetini kabul etmişler, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl başlarında Osmanlı toprak bütünlüğünü savunmuşlar ve reform çabalarını desteklemişlerdir. Böylece on beşinci yüzyıldan itibaren Yahudileri hedef alan dini cinayet suçlamalarında Yahudiler padişah fermanları ile himaye edilmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde Müslüman Türk cemaatinin Yahudi cemaati ile ilişkisi diğer cemaatlerle olan ilişkilerden daha yakın ve sıcaktı. Genellikle bütün Osmanlı şehirlerinde Türk ve Yahudi mahalleleri yan yana idi. İzmir'de Türkler ile Yahudiler arasındaki ilişkiler ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda kesintiye uğramaksızın devam etmiştir. İzmir'de Yahudiler hem hükümet yöneticileri hem Türk halkıyla dostça ilişkiler kurmuşlardır.[9]

Yunan Mezalimi ve Yahudi Direnişi

Yunanlı askerler Batı Anadolu'daki saldırılarında Hristiyan olmayan her şeyi ve herkesi hedef almışlardır. 19-20 Haziran 1919'da yüzlerce Türkün yanı sıra on altı Yahudi de boğazlanmıştır. Türk evleri ve camileriyle birlikte Yahudi evleri ve sinagogları da ateşe verilmiştir. İlk antisemit tecavüzler 15 Mayıs'ta İzmir'de vuku bulmuştur. Yunanlı askerler o gün meydana gelen

8 Bora, *İzmir Yahudileri Tarihi*, s. 93; Aron Rodrigue, "The Sephardim in the Ottoman Empire", *Spain and the Jews: The Sephardi Experience 1492 and After*, ed. Elie Kedourie, Thames and Hudson, London 1992, s. 186.

9 Bora, *İzmir Yahudileri Tarihi*, s. 93-94; Aron Rodrigue, *Jews and Muslims: Images of Sephardi and Eastern Jewries in Modern Times*, University of Washington Press, Seattle, WA and London 2003, s. 233-235; Stanford Shaw, *From Empire to Republic the Turkish War of National Liberation 1918-1923: A Documentary Study*, C 5, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000, s. 2276.

olaylarda Yahudi dükkanlarını yağmalamışlardır.[10] İzmir'deki Alyans Erkek Okulu Müdürü Albert Navon Paris'teki Alyans merkezine gönderdiği mektupta endişeli olduğunu yazar. Zira Yunan ordusunun girişi sırasında Yahudi mağazaları yağmalanmış, cemaatin ileri gelenleri tartaklanmış, ölenler bile olmuştur.[11]

14-15 Mayıs gecesi İzmir minarelerinden sala verilmiş, kadınlı erkekli İzmir halkı Maşatlık'taki Yahudi mezarlığına akmış ve gece sabaha kadar ateş yakılarak Yunan işgali protestosu limandaki İtilaf gemilerine gösterilmiştir. Maşatlık'ta toplananların 40.000 kişi olduğu tahmin edilmektedir.[12] Atatürk o günden *Nutuk*'ta "İzmir'de Yahudi Maşatlığında toplanabilen halk" diye söz etmektedir.[13] Celal Bayar da o günü şöyle anlatmaktadır: "Vakit ilerliyordu, akşam saat 21.00'i buldu. Ne yapılacağı henüz tayin edilmemişti. Nihayet bir beyanname bastırılarak Türk mahallelerine dağıtılmasına, Türklerin Yahudi mezarlığında bir mitinge çağrılmasına, bir heyetin de İzmir'deki İtilaf devletleri mümessillerine gönderilmesine karar verildi."[14]

15 Mayıs işgal günü İzmir İtibar-i Milli Bankası Şube Müdürü Albert Ferid Aseo, rıhtım üzerinde bulunan bankanın para ve değerli evrakını her ihtimale karşı bankanın arka tarafındaki Osmanlı Bankasında sakladıktan sonra yerine dönmüş ve bütün memurlarıyla Yunanlı askerlerin rıhtım üzerinde yaptıkları kötülükleri bankadan seyretmiştir. Her ihtimali düşünmüş ve her

10 Çağrı Erhan, *Greek Occupation of Izmir and Adjoining Territories Report of the Inter-Allied Commission of Inquiry (May-September 1919)*, Center for Strategic Research Ministry of Foreign Affairs of Türkiye, Ankara 1999, s. 20.

11 Nahum, *age*., s.184. Alliance Israélite Universelle veya kısaca Alliance (Alyans) Evrensel Yahudi Birliği anlamına gelmektedir. Fransız Yahudileri tarafından 1860'ta Paris'te kurulmuştur. Amacı geri kalmış Yahudi topluluklarını eğiterek veya bir zanaat öğreterek aydınlanma devrine ulaştırmaktı. Bunu gerçekleştirmek üzere Osmanlı İmparatorluğunda ve başka ülkelerde Fransızca öğretim yapan okullar açmıştır. Naim Güleryüz, *Bizans'tan 20. Yüzyıla Türk Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2011, s. 168-170; Aron Rodrigue, *De l'instruction à l'émancipation: les enseignants de l'Alliance Israélite Universelle et les Juifs d'Orient, 1860-1939*, Calmann-Levy, Paris 1989; idem, *French Jews, Turkish Jews: The Alliance Israélite Universelle and the Politics of Jewish Schooling in Turkey, 1860-1925 (The Modern Jewish Experience)*, Indiana University Press, Bloomington, IN 1990.

12 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü: Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne (30 Ekim 1918-22 Temmuz 1919)*, C 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993, s. 240.

13 Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, haz. Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1991, s. 2.

14 Celal Bayar, *Ben de Yazdım: Milli* Mücadeleye Gidiş, C 6, Baha Matbaası, İstanbul 1963, s. 1784.

tedbiri almış olan Aseo, o gün erkenden İzmir Liman Başkanlığı görevini yapan dost bir İtalyan subaydan denize bakan bankanın karşısına kendisi için İtalyan bandıralı bir sandal göndermesini rica etmiştir. İtalyan sandalı bankanın önünde beklemekte idiyse de, Yunanlı askerlerin arasından geçmek çok güçtü. Aseo, kendisine İtalyan subayı süsü vererek Yunanlı subaylarla İtalyanca konuşmaya başlamış ve bundan yararlanarak orada bekleyen İtalyan Caio Duilio zırhlısına gitmiştir. Aseo, rıhtımda geçen kanlı olayları gemi süvarisi Albay Maliano'ya anlatmış ve Yunanlıların bu hareketlerine bir son verilmesi için aracı olmasını istemiştir. Süvarinin pek çok yerinden yaralanıp denize atılmış bir Türk subayının İtalyan sandalları tarafından kurtarılarak gemi hastanesinde tedavi altına alındığını söylemesi üzerine yanına gitmiş ve onun "Zito Venizelos" diye bağırmak istemeyen Aydın demiryolu hattı komiseri Kaymakam Kemal Bey olduğunu görmüş ve kendisini teselli etmiştir. Gemi süvarisi Albay Maliano hemen limanda bulunan İngiliz filosu komutanı Oramiral Sir Somerset Arthur Gough-Calthorpe'un yanına giderek vaziyeti anlatmıştır. İngiliz amiral, limanda bulunan Fransız filosunun en yüksek rütbeli subayını davet etmiş, üç devletin filo komutanları bu saldırılara hemen son verilmesini Yunanlı komutandan isteyip aksi halde bütün sorumluluğun Yunanistan'a ait olacağını bildirmişlerdir. Yunanlı komutan o günün akşamı saldırıları durdurmuştur.[15]

Şurası da ilave edilmelidir ki Aseo, Cumhuriyet'in ilanından sonra 1926'da 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşmasının azınlıklara tanımış olduğu özel hukuktan Yahudi cemaatinin tümüyle ve kati surette feragat ettiğini beyan eden ve resmi makamlarla Yahudi cemaati arasındaki görüşmeleri yürüten beş kişilik heyetin üyesiydi. Aseo, Ankara'ya gidip Dahiliye Vekaleti ile son görüşmeleri yapmıştır.[16]

Mondros Mütarekesi hükümleri uyarınca Türk limanlarının İtilaf Devletleri savaş gemilerine açılması üzerine İzmir'e ilk giren gemi, 6 Kasım 1918'de İngiliz donanmasına bağlı Binbaşı Charles Edward Dixon'ın komutasındaki

15 Avram Galanti, *Türkler ve Yahudiler: Tarihi, Siyasi Araştırma*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 1995, s. 61-62. 1873'te Bodrum'da doğan Avram Galanti 1915-1933 arasında İstanbul Üniversitesinde kürsü başkanlığında bulunmuş olup 1943-1946'da Niğde milletvekilliği yapmıştır. Albert Ferid Aseo'nun özet biyografisi için bk. Naim Güleryüz, *Toplumsal Yaşamda Türk Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İkinci Baskı, İstanbul 2015, s. 164-166.

16 Sezai Balcı-Ahmet Yadi, *Osmanlı Bürokrasisinde Yahudiler*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 73.

19 M bordo numaralı monitör olmuştur. O gün yerli Rumlar İzmir'i ve özellikle rıhtımı Yunan bayrakları ile süsleyerek Dixon'ın gelişini kutlamışlardır. 7 Kasım'da rıhtımdaki Kramer Palas (Splandit) otelinde şehrin ileri gelenleri ve zamanın İzmir vilayet komutanı Nurettin Paşa ile Dixon'ın bulunduğu sırada bir grup Rum İngiliz amirale yaranmak amacıyla otelin balkonundaki Türk bayrağını indirip yerine Yunan bayrağını çekmişlerdir. Orada bulunan Bergamalı Nesim Navaro adındaki Yahudi genci öfkelenerek Yunan bayrağını yere indirip herkesin gözü önünde parçalayıp çiğnemiştir. Rumlar Nesim Navaro'yu yakalamak istemişlerse de Dixon'ın orada bulunmasından korkarak bir şey yapamamışlardır. Nurettin Paşa Nesim Navaro'nun yurtsever duygularını takdir etmiş ve onu Rumların elinden kurtararak polislerle evine göndermiştir.[17] Aynı olayı Celal Bayar şöyle anlatmaktadır: "O gün akşam azgın bir nümayişçi Rum kafilesi Milaslı Cemil ve Otelci Naim Beylerin idaresindeki Splandit Palas oteline baskın yaptı. Zorla Türk otelinin balkonundaki Türk bayrağı indirilerek yerine Yunan bandırası çekildi. Bu sırada Nurettin Paşa ve Dixon otelde bulunuyorlardı. Her iki komutan bu hale seyirci kaldılar, yalnız otel müşterilerinden Bergamalı Nesim Navaro adında bir Yahudi vatandaşımız bu taşkınlığa karşı koydu. Asılan Yunan bayrağını Dixon'ın önünde ayakları altına aldı, çiğnedi."[18]

Pek çok Türkün arasında bu tepkiyi bir Yahudinin göstermiş olması Nurettin Paşa'yı derinden etkilemiş, vilayet komutanlığından ayrılıp cepheye gittikten sonra kartının üzerine şunları yazarak Nesim Navaro'ya göndermiştir: "Azizim Nesim Navaro Efendi, Bidayeti mütarekede en zayıf zamanımızda, Dixon'ın İzmir'e geldiği gün, İzmir palikaryalarının, binbaşıya bir cemile olmak üzere, Kramer Palasa çektikleri Yunan bayrağını yerinden koparıp yırtmak suretiyle göstermiş olduğunuz cesareti vataniye ve cesareti medeniyeyi takdir eder gözlerinizden öperim."[19]

İlhan Bardakçı da İzmir işgal edildiğinde Kadifekale'ye çekilen Yunan bayrağını direğe tırmanıp indirenin bir Yahudi genci olduğunu yazmaktadır.[20]

İzmir'deki Alyans Erkek Okulu Müdürü Albert Navon Paris'teki Alyans merkezine muhatap 16 Temmuz 1919 tarihli mektubunda "şehir ateşe verilip yağmalandı, halkın elinde avucunda ne varsa talan edildi. Yiyecek hiçbir şey kalmadı. Genelde bütün nüfus, özelde dindaşlarımız açlık tehlikesiyle

17 Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, s. 61-62.

18 Bayar, *age*., C 5, s. 1602.

19 Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, s. 61.

20 İlhan Bardakçı, Tarihten Bugüne, "Biz Hiç Irkçı Olmamışız", *Tercüman*, 7 Mayıs 1983, s. 3.

karşı karşıyalardır" diye dert yanmıştır. Navon ayrıca, sadece İzmirli Yahudilerin değil Aydın, Bergama ve Manisa'daki çok sayıdaki Yahudinin de okuluna sığındığını, yiyecek ve ilaç yokluğunun baş gösterdiğini yazmıştır.[21] Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra Yahudiler için yeni ve dramatik bir safha başlamıştır. Yunan işgaliyle birlikte İzmir çevresindeki yerleşim merkezlerinde yaşayan Yahudilerin bir kısmı evlerini geride bırakarak İzmir'e göç edip buraya yerleşmeyi yeğlemiştir. Aydın ve Nazilli Yahudileri Yunan işgal kuvvetleri tarafından yaşadıkları yerleri terk etmeye zorlanmışlardır.[22]

Yerli Rumlarca işgali müteakip İzmir'de kurulan Milli Müdafaa Komitesine Ermeniler ayda 100.000 lira yardımda bulunmuşlardır. İzmir çevresinde de şubeler açan Komite, daha sonra Küçük Asya ve Yunan Milli Teşkilatı adını almıştır. Bu kuruluş bir yandan gazetelerle fikirlerini yaymaya çalışıp Avrupa devletlerine protesto telgrafları çekerken diğer yandan da birlikler teşkil edip Uşak havalisine bir tabur kadar asker sevk etmiştir.[23]

İşgalden sonra İzmir'i ziyaret eden ve muhtelif dini cemaat heyetlerini kabul eden Yunan Kralı Birinci Konstantin, Yahudilerden "Yunan yönetiminden memnun olduklarını" ifade eden bir beyan talep ederse de Yahudi cemaati tüm baskılara rağmen bu isteği yerine getirmez. Yunanlıların İzmir'deki Yahudi okullarında Yunanca öğretmek için parasız öğretmen gönderme teklifini de cemaat yöneticileri katiyetle reddederler.[24] Benzer olaylar bütün bölgede görülmüş; Yahudiler Yunan bayrağı asmayı, Yunanistan lehinde dilekçe imzalamayı ve resmi gösterilere katılmayı Aydın, Manisa, Tire, Bayındır, Ödemiş, Bergama, Menemen, Foça ve Turgutlu'da reddetmişlerdir.[25]

İzmir'e gelir gelmez şehirdeki Yahudi cemaati önderlerine gelecekteki Yunan idaresinde çalıştırılmak üzere belli sayıda nitelikli Yahudi'ye ihtiyaç duyulacağını söyleyen 21 Mayıs 1919 ile 8 Eylül 1922 arasındaki Yunan Yüksek Komiseri Aristidis Sterghiadis'in işgal bitinceye kadar Yüksek Komiserliğin ne merkezinde ne de taşra teşkilatında görev verdiği bir Yahudi memura rastlanmamıştır.[26]

21 Stanford Shaw, *The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic*, New York University Press, New York 1991, p. 239.

22 Siren Bora, *Birinci Judeira İzmir'in Eski Yahudi Mahallesi*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2021, s.167.

23 *Anadolu'da Yeni Gün*, 16 Haziran 1922, s. 1.

24 Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, s. 54.

25 Nahum, *age.*, s. 181-182.

26 Berber, *age.*, s. 288.

Yunanlılar İzmir'i işgal ettikten sonra oradaki Yahudileri yalancı bir siyasetle kendi taraflarına çekmek istemişlerdir. Buna hiçbir Yahudi'nin kanmaması üzerine işi sertliğe dökmüşlerdir. Yunanlıların bu hareketleri Avrupa'ya aksetmiş, Londra'daki İngiliz-Amerikan Yahudi Komitesi İzmir Yahudi cemaatinden bunun hakkında bir rapor istemiştir. Raporda Yunanlıların yaptıkları baskılardan söz edilmiştir. Bu rapordan haberdar olan Yunan Başbakanı Elefteryos Venizelos'un canı sıkılmıştır. Birçok kere siyasi görevle Londra'da bulunan İzmir'deki Yunan Yüksek Komiserliği Genel Sekreteri Gunarakis İzmir Yahudi Cemaati Başkanına bundan dolayı şikâyette bulunmuş ve şunları söylemiştir: "Bizim mevcudiyetimizin söz konusu olduğu sırada sizin böyle bir rapor göndermenize teessüf ederim."[27]

Yunan işgal makamları İzmir'deki eski Yahudi mezarlığına da tecavüzde bulunurlar. On dokuzuncu yüzyılın sonundan itibaren müteakip Osmanlı valileri Yahudi mezarlığını çevreleyip bakımını yapmışlardır. Yunanlılar mezarları tahrip edip ölü kemiklerini kırarlar. Bazıları 1492'de Yahudilerin İspanya'dan kovulmaları tarihinde yapılmış olan dikdörtgen şeklindeki mermer mezar taşlarını yeni bir Yunan üniversitesinin inşası için kullanırlar. Yahudi protestoları şiddetle yükselir. Avrupalı başkonsoloslar heyecanlanır; olay uluslararası bir boyut alır; İngiliz Yahudi milletvekilleri, Dünya Siyonist Kongresi telaşlanır.[28]

İzmir'deki İngiliz Başkonsolosu Sir Harry Lamb ve Fransız Başkonsolosu Osmin Laporte nezdinde yapılan protestolar başarılı olamamıştır. İzmir Yahudi Cemaati adına Alliance Israélite Universelle ve Anglo-Jewish Association yöneticileri devreye girip Londra'daki Yunanistan Büyükelçiliği yetkilileriyle görüşmelerine rağmen olumlu bir sonuç elde edilememiştir. Atina'daki Yunan Parlamentosundaki Selanikli Yahudi Milletvekili David Alhanati de kendini bir "Elen" olarak rencide eden bu Yahudi aleyhtarı faaliyetin durdurulması için Yunan Hükümetinden talepte bulunmuştur. Alhanati'nin teşebbüsü de akamete uğramıştır. İzmir'deki Alyans Erkek Okulu Müdürü Albert Navon Paris'teki Alyans merkezine gönderdiği 26 Haziran 1921 tarihli mektubunda da şunları yazmıştır: "Yunan Yüksek Komiserliği mezarlık ile ilgili başvurularımıza hala cevap vermedi. Vereceklerini de sanmıyorum. Anlayışsızlar. Kendilerini kuvvetli hissettikleri zaman daha iyi bir yönetici gibi hareket edemiyorlar. Karar verme konusunda son derece bece-

27 Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, s. 54.

28 Nahum, *age*., s.186-187; Naar, *age*., s. 249.

riksizler. Hem kendilerini hala İzmir'in sahibi gibi görmüyorlar hem şehirde yapılacak her işi Rumlar arasında paylaştırıyorlar. Yunanlıların tutumundan herkes şikayetçi. Her şeyin denetimi ellerinde ve bize çok kötü davranıyorlar. Bizi Türk Hükümetini arar hale getirdiler. Mezarlık taşlarının bir kısmı Yunan askerleri tarafından taşındı." Bunun üzerine, İzmir'deki hahamlar 28 Haziran 1921'de ölülerin kemiklerini başka bir mahale nakletmişlerdir. Bu tarih, dükkanlarını kapatıp yas tutan, İzmirli Yahudilerce matem günü ilan edilmiştir. 9 Eylül 1922'de Yunanlıların İzmir'den atılması sonucu "Şark'ın Nuru" olacağı iddia edilen İyonya Üniversitesi hiçbir zaman açılamamıştır.[29]

Yahudi kamuoyu Yunanlılardan sakınır. Rum halkının antisemitizmi sürmektedir. Alyans Erkek Okulunun Müdürü gelecekten emin değildir. "Rum halkı" diye yazar "Yahudilere hala düşman". Rum cemaati ile Yahudi cemaati arasında çıkan olayların sayısı çoktur. Aydın, Manisa ve Menemen'de olayların çıktığı bildirilir. Yahudilerin Türk taraftarlığı bunların sebebidir.[30]

Mütareke sıralarında İzmir'in nüfusu, yani İzmirli Türklerin azınlıkta olduğu meselesi zuhur etmiştir. İstanbul'daki Türk basını bu konuda plebisite gidilmesini istemişse de, Yunanlılar buna yanaşmamışlardır. Gunarakis İzmir Yahudilerinin Yunanistan'a olan güvensizliklerinden şikâyet etmiş ve Yahudilere "Biz plebisiti sizin için kabul etmedik. Çünkü bilirdik ki, siz Türklere oy verecektiniz" demiştir.[31]

İzmir Hahambaşısı Moşe Melamed, Yunan işgali sırasında büyük bir medeni cesaretle Türklere olan bağlılığını göstermekten çekinmemiştir. Buna en güzel örnek İzmir'e özerklik verilmek istenmesi vesilesiyledir. İzmir'e özerklik verilmesinin onaylanacağı günün arifesinde iki Yunanlı General

29 Avram Galanté, *Histoire des Juifs de Turquie*, Tome 3, Edition İsis, İstanbul 1986, s. 32-34; Naar, *age*., s. 249; Victoria Solomonidis, "The Ionian University of Smyrna, 1919-1922, 'Light of the East'", *Kampos*: *Cambridge Papers in Modern Greek 5 (1997),* p. 81-97; Consul General of Greece, Smyrna, to Greek Embassy, Ankara, 8 July 1930, Greek Ministry of Foreign Affairs Archive, United States Holocaust Memorial Museum in Washington, DC, 1,1; Siren Bora, "İzmir'de Yahudi Mezarlıkları, Tarihçe, Kitabeler ve Smyrna Agorasında Yer Alan Yahudi Mezar Taşları", *Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları II*, Ege Yayınları, İstanbul 2017, s. 49; Yücel Güçlü, "Jewish Salonika in 1912 and 1943: The Ottoman and Greek/German Practices Considered", *Journal of Muslim Minority Affairs*, C 41, S. 3, Aralık 2021, s. 18; Yücel Güçlü, "Review of Sarah Abrevaya Stein's *Family Papers: A Sephardi Journey Through the Twentieth Century*", *Shofar*, C 38, S. 3, Kış 2020, s. 317-322.

30 Nahum, *age*., s. 187.

31 Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, s. 54.

Moşe Melamed'i ziyaretle özerklikten söz etmeksizin Kordon'da gösteriler yapılacağı özel yere onu davet etmişlerdir. Hahambaşı bu davetin sebebini bilmekle beraber niçin çağrıldığını sormuştur. Orada toplanılacağı ve daha sonra konsolosluklara gidileceği cevabını almış; özerklik ilan edileceğinden söz etmemekte ısrar eden bu generallere hitaben Hahambaşı "beni çağırdığınız yerde mevlit mi okunacak, yoksa dua mı edilecek" sorusunu sormuş, "hayır" cevabı üzerine "O halde yarınki toplantıda benim yerim yok. Çünkü ben yalnız ruhani bir adamım" diyerek bu davete katılmayı reddetmiştir.[32]

İzmir işgal altında iken şehri ziyaret eden Milletler Cemiyetine mensup bir heyet, muhtelif cemaatlerin temsilcileriyle temas ederek şehrin geleceği hakkında ne düşündüklerini sorar. O zaman İzmir Yahudi Cemaati Başkanı Boaz Menaşe'dir. Rodos Adası İstinaf Mahkemesi üyeliğinde bulunmuş olan bu zat, adanın İtalyanlar tarafından ele geçirilmesi üzerine, İzmir'e yerleşmiştir. Heyet, Boaz Menaşe'yi davet ederek ona bazı sorular sormuş ve bu soruları kimseye hatta Yahudi cemaatinde Meclis arkadaşlarına bile anlatmayacağına dair yemin ettirmiştir. Boaz Menaşe'nin verdiği cevaplar İzmir Türk ordusu tarafından geri alındıktan sonra bir gazetede yayınlanmıştır. Adı geçen, gazeteyi gördüğü vakit kendisine yöneltilen soruların ve verdiği cevapların doğruluğunu onaylayarak "Siz Yahudiler, İzmir'in Türklerde mi, yoksa Yunanlılarda mı kalmasını istiyorsunuz?" sorusuna "Yahudiler daima Türklerle iyi yaşamışlardır. İzmir'in Türk kalmasını isterler" cevabını vermiştir.[33]

Tireli Yahudiler Kuvayı Milliye müfrezelerini kasaba ve civarında olan bitenlerden devamlı haberdar etmişlerdir. Tire Müftüsü ile yakın ilişkiler kurup İzmir'deki siyasi çevrelerle temas sağlamışlardır. Bu arada, Tire Hahamı İsmail ha-Kohen işgal kuvvetlerine mensup bir subayın Yunan mezarlığındaki cenaze törenine katılmaya mecbur edilmemek için görevinden istifa etmiştir.[34]

Bayındır'da Jak Uziyel adında bir Yahudi Mustafa Kemal Paşa'nın casusu olduğu iddiasıyla Yunan askeri makamlarınca tutuklanıp hapsedilir; daha sonra da kasaba dışına sürülür. Uziyel, Türk ordusunun İzmir'e girişine kadar İzmir'de kalır, ancak bundan sonra Bayındır'a dönebilir.[35]

32 Vedat Tüfekçi, *Millî* Mücadele'de Türkiye Yahudileri, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2016, s. 238.

33 Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, s. 63-64.

34 Galanté, *Histoire des Juifs de Turquie*, s. 346.

35 Galanté, *Histoire des Juifs de Turquie,* s. 350.

Yunan askerleri Ödemiş'i işgal ettiklerinde Haham Isak Franko bunları karşılamaya çıkmayı reddeder.[36]

Bergama Yahudi Okulu Müdürü Benjamen Katan bölgedeki işgal şartları hakkında kasabadaki Türkleri devamlı bilgilendirir. Ayrıca, İzmir ve havalisinde özerk bir bölge kurulması için Yunan askeri makamlarınca hazırlanan ve sadece Rumlar ve Ermeniler tarafından imzalanan dilekçenin Yahudilerce imzalanmaması için çalışmıştır. Benjamen Katan, Yahudilerin korunması amacıyla Yahudi mahallesine bir Türk karakolu kurulmasına da ön ayak olmuştur. Türk ordusu Bergama'yı kurtardığında birlik komutanı Benjamen Katan'a "Biz dağda iken yurdun özgürlüğü için yaptıklarınızı öğrendik, teşekkür ederiz" diye takdirlerini bildirmiştir.[37]

1922 yılının ağustos ayının ortalarında İngiliz Başbakanı David Lloyd George'un İzmir'e özerklik verileceğine dair irat ettiği nutuk üzerine, İzmir'deki Yunan işgal kuvvetleri komutanı İngiliz Başbakanına teşekkür etmek için bir miting düzenlemiş ve ahalinin minnet ve şükranlarını ifade eden bir beyanname kaleme alarak muhtelif unsurların temsilcilerine imza ettirmiştir. Bu beyannamede hiçbir Yahudinin imzası yoktur.[38]

Çeşme Belediye Meclisi üyesi Salamon Tuvi her zaman Türk tezlerini savunur ve mahalli bütçe onun teklifiyle Yunan işgal kuvvetleri komutanına bir Türk memuru vasıtasıyla gönderilir. Yunanlı komutan bütçeyi kabul etmeyip evrakı yırtınca Meclis'in Türk üyeleri ve Tuvi bu hareketi protesto edip topluca istifa ederler. Türk ordusu Çeşme'yi kurtarınca Yarbay Celal Bey kendisini makamında ziyaretle "Hoş geldiniz diyen" Tuvi'yi "Vatan için bütün yaptıklarınıza teşekkür ederim" sözleriyle onurlandırır.[39]

Aydın Belediye Meclisi üyesi ve Yahudi Cemaati Başkanı Behor İsak Halegua Yunan işgal ordusunu karşılamaya giden Rum ve Ermeni Meclis üyelerine katılmaz. Şehir işgal edildiğinde Yahudiler evlerine ve dükkanlarına Yunan bayrağı asmazlar. Yunan kuvvetlerince ilan edilen sıkıyönetim yasaklarına rağmen evlerinde Kuvayı Milliye mücahitlerini saklayan ve bütün sıkıştırmalara kulak asmayarak onları teslim etmeyi reddeden Katan ailesinin evi Yunanlılar tarafından yakılır. Ruben Katan alevler arasında kurtulmayı başarırsa da eşi Coya Katan yanarak can verir. Bu olay üzerine birçok Ya-

36 Galanté, *Histoire des Juifs de Turquie,* s. 352.

37 Galanté, *Histoire des Juifs de Turquie*, Tome 4, s. 6.

38 Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, s. 55.

39 Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, s. 22-23.

hudi ailesi Nazilli, Denizli, Eğridir ve Antalya'ya göç eder. İşgal yıllarında Aydınlı Yahudiler Yunan mezaliminden çok çekmişlerdir. Aydınlı Yahudiler kendilerini korumaya çalışmanın yanı sıra Türk komşularına da yardımcı olmuşlardır. Behor İsak Halegue birçok Türk ailesini Menderes nehrinin öbür yakasındaki Karapınar kasabasına salimen geçirmiştir. İsak Saul Yunanlıların zulmüne uğrayan pek çok Türkü kurtarmıştır. 26 Ağustos 1922'de Türk ordusu büyük taarruza geçince günlerinin artık sayılı olduğunu anlayan Aydın'daki Yunan askerleri bütün şehri ateşe vermişlerdir. Bunun üzerine ahali muhtelif istikametlere kaçmıştır. Yahudilerin büyük kısmı İzmir'e sığınmış; diğerleri Anadolu'nun dört bir yerine dağılmıştır. Aydın bir kül yığınına dönmüş ve mahalli Yahudi cemaatinin mevcudiyeti sona ermiştir. Bir süre sonra İzmir'deki yaklaşık 200 Yahudi ailesi Buenos Aires ve Montevideo'ya göç edip oralarda Aydın adını verdikleri mahalleler kurmuşlardır.[40]

Yunan ordusunca işgal edilen diğer bütün şehir ve kasabalardaki Yahudiler gibi Menemenli Yahudiler de vatana olan bağlılıklarını göstermişlerdir. Menemenli Yahudiler, Rum ve Ermeni komşularının yaptıklarının aksine, evlerine ve dükkanlarına Yunan bayrağı asmamışlardır.[41]

Söke Mal Müdürü olan Albert Kadranel Kaymakamın başkanlığında yapılan bir toplantıda İstanbul Hükümetini eleştirerek Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Hükümetinin desteklenmesini istemiş ve kendisinin de bundan böyle toplanan vergi gelirlerini Ankara'ya göndereceğini açıklamıştır. Bu toplantıdan sonra 4.500 lira olan ilk parti vergi Yörük Ali Efe tarafından toplanmış ve Aydın ve Muğla yöresinde faaliyet gösteren Demirci Mehmet Efe'ye gönderilmiştir.[42]

Eylül 1922 yangını İzmir'i harabeye çevirmiştir. Bu yangından zarar görmeyen tek bir Yahudi dahi kalmamıştır. Yahudi hastanesi ve Yahudi okullarının sorumlu yönetici kadrosu Avrupa'ya kaçmıştır. On iki kişiden müteşekkil Cemaat İdare Meclisi üyelerinden sadece üçü İzmir'de kalmıştır. Cemaat adeta bir enkaz haline gelmiştir. İzmir çevresinde oturan Yahudiler şehirdekilerden daha kötü vaziyetteydiler. Mahalleleri tamamen yanan Aydın, Manisa, Nazilli ve Kasaba Yahudi cemaatlerinin sığındığı yegâne korunma alanı İzmir'di. Sayıları 15.000'i bulan Batı Anadolu Yahudi mu-

40 Galanté, *Histoire des Juifs de Turquie*, Tome 4, s. 101-102.

41 Galanté, *Histoire des Juifs de Turquie*, Tome 4, s. 10.

42 Avram Galanté, *Histoire des Juifs d'Anatolie Les Juifs d'İzmir (Smyrne)*, Tome 1, İsis, İstanbul 1985, s. 150-151.

hacirleri önce geçici olarak İzmir sinagoglarına yerleştirilmişlerdir. Hayatını yeniden kurabilecek maddi imkanlara sahip olanlar İzmir'de kalmış; diğerleri ise Batı Avrupa ya da Güney Amerika ülkelerine hicret etmiştir.[43]

Bursa Yunan işgali altında kaldığı süre içinde (9 Temmuz 1920-12 Eylül 1922) şehrin Yahudileri her zaman vatana bağlılıklarını göstermişler ve bütün baskılara rağmen evlerine ve dükkanlarına Yunan bayrağı asmamışlardır. İngiliz Başbakanı David Lloyd George'un Yunanlıların işgal ettikleri toprakların Türklere iade edilmeyeceğine dair bir beyanı üzerine adı geçene bir teşekkür telgrafı çekilmesi için Yunan işgal makamlarının düzenlediği toplantıya Yahudi cemaati temsilcileri katılmamışlardır. Sular İdaresi binasında yapılan bir toplantıya katılan Avukat Kemal Levi, Nesim Saban ve Hayim Palaçi burada "Bursa'ya özerk vilayet statüsü verilmesi" konusunda müzakere açılması ve bir komisyon kurulması teşebbüslerine şiddetle itiraz ederek tutanakları imzalamaktan imtina etmişlerdir. Büyük zaferden sonra Bursa'yı teşrif eden TBMM Hükümeti Reisi Mustafa Kemal Paşa Çelik Palas Otelinde kabul ettiği yirmi beş yıldan uzunca bir süre Bursa Yahudi Cemaati Başkanlığını üstlenmiş olan David Saban'a 1920-1921 yıllarında Kuvayı Milliye'ye yaptığı yardımlardan dolayı teşekkür etmiştir.[44]

TBMM Hükümetinin İstanbul Mümessili Refet (Bele) Paşa 26 Ekim 1922'de kendisini ziyaret eden Türkiye Hahambaşı Kaymakamı Hayim Becerano'ya "Bütün Anadolu Türkiye Yahudilerinin Türk davasına sadakatına ve samimi kanaatına kanidir. Memleketin bütün unsurları davaya o kadar samimi olsalardı dava çoktan beri kazanılmış olurdu" demiştir.[45]

Kurtuluş Savaşı sona erdikten sonra Türk Hükümeti ile Yahudi cemaati arasındaki ilişkilerin, Osmanlı döneminde olduğu gibi, güven esası üzerinde temellenip gelişeceğini kanıtlayan örnekler vardır. Bunların en önemlisi 2 Şubat 1923'te İzmir'de bulunan Mustafa Kemal Paşa'nın Avukat Rafael mato'nun "Paşa hazretleri, Türklerin saadetiyle mesut ve matemleriyle meyus olan Yahudi vatandaşlar hakkında fikri aliniz nedir?" sorusuna verdiği cevap olsa gerektir: "Unsuru hakim olan Türklerle tevhidi mukadderat etmiş sadık bazı unsurlarımız vardır ki bilhassa Museviler, bu millete bu vatana sadakatlarını ispat ettiklerinden şimdiye kadar müreffehen imrarı hayat etmişler ve bundan böyle refah ve saadet içinde yaşayacaklardır." Lozan Barış Antlaş-

43 Bora, *Birinci Judeira*, s. 168.

44 Güleryüz, *age*., s. 236-237.

45 *El Tiempo*, 27 Ekim 1922, s. 1.

masının Türkiye'deki azınlıklara aile hukuku alanında ayrıcalık tanıyan hükümlerinden ilk feragat eden Yahudi cemaati olmuştur. Ardından Rum ve Ermeni cemaatleri de bu kararı desteklediklerini bildirmişlerdir.[46]

Sonuç

Yunanlıların 1919-1922'de Batı Anadolu'yu işgali sırasında burada yaşayan Yahudiler, Türkler kadar katliam ve tahribata maruz kalmışlardır. İşgal bölgelerinde Yunanlılar tarafından katlolunan savunmasız sivil halkın sayısı yüzbinlere ulaştığı gibi, bu arada yüzlerce köy, sayısız kasaba ve şehir yıkılmış, kişilere ait milyarlarca liraya ulaşan servet gasp edilmiştir. Bu süre zarfında bölge devamlı savaş alanı halindeydi. Büyük taarruzu müteakip Yunanlı askerler ilerleyen Türk ordusundan kaçarlarken şehir ve kasabaları yakarak harap etmişlerdir. Bu şartlarda Ege bölgesinde 15.000 Yahudi bütün varlıklarını kaybedip İzmir'e sığınmıştır. Aydın ve Nazilli Yahudi cemaatleri tamamen yok olmuşlardır. İzmir'deki yangın Yahudilerin oturdukları mahallelerde çıkmadı idiyse de yangının olduğu yerlerde Yahudilerin varlıkları ve işyerleri vardı.

Yunan işgalinde İzmir'deki Yahudi okullarının durumu kötüleşmiştir. Yahudiler İzmir'den sürülmüş ve malları talan edilmiştir. İşgal makamları Rum esnaf ve tüccar lehine ayrımda bulunmuş; Türkleri ve Yahudileri ekonomiden dışlamaya çalışmıştır. Yahudiler 1919-1922'de Batı Anadolu'daki işgalci Yunanlılar, yerli Rumlar ve Ermenilere karşı Türklerle birleşmişlerdir. Yunan milliyetçilerinin emellerine ve bölgenin istilasına muhalefet etmişlerdir.

Mütareke günlerinden başlayarak Milli Mücadelenin zafere ulaşmasına kadar geçen dönem boyunca Yahudilerin Türk Devletinin bağımsızlığa kavuşmasına katkıları tek boyutlu olmamıştır. Her şeyden önce cemaat olarak izlenen kararlı bir tutum içinde olmuşlardır. İkincisi, zemin ve zamana göre pasif direnişten fiili mücadeleye geçip çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır. Gerek fert gerekse teşkilat düzeyinde Yahudiler birer yurttaş olarak üzerlerine düşeni yapmışlardır.

Batı Anadolu'nun işgali burada yaşayan unsurların Türk milletine karşı tutumunu göstermesi açısından önemlidir. Egeli Yahudiler, yerli Rumlar ve Ermenilerin aksine, bölgenin Türk kalmasından yana olmuşlardır. Bazı küçük istisnalar dışında, vatana bağlılıkları derin ve içtendi. Şehir ve kasabalardaki hahamlıklar işgali kabul etmemişler ve müstevlilere karşı tavırlarını açıkça

46 Bora, İzmir Yahudileri Tarihi, s. 251.

ortaya koymuşlardır. Yahudiler işgal ordusunu karşılamaya çıkmamışlar ve Kuvayı Milliye mücahitlerini gerektiğinde evlerinde saklamışlardır. İşgal ve işgal yanlıları için şükran mitinglerine katılmamışlardır. Bütün bu konularda işgali destekleyen Ermenilerden ayrılmışlardır.

Türk topraklarının kendi vatanları olduğu bilincinde olan ve Lozan Barış Antlaşmasının 42. maddesinde yer alan azınlık hukukundan feragat ettiklerini belirten 15 Eylül 1925 tarihli beyannamede ifade edildiği gibi "kendilerini bu vatanın öteden beri öz evlatları olarak gören" Türk Yahudilerinin tutumu tarih boyunca hep aynı olmuştur.

Kaynaklar

Süreli Yayınlar

Anadolu'da Yeni Gün, 16 Haziran 1922.

Bardakçı, İlhan, Tarihten Bugüne, "Biz Hiç Irkçı Olmamışız", *Tercüman*, 7 Mayıs 1983.

El Tiempo, 27 Ekim 1922.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Atatürk, Kemal, *Nutuk 1919-1927*, haz. Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1991.

Balcı, Sezai, Yadi, Ahmet, *Osmanlı Bürokrasisinde Yahudiler*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul 2013.

Bayar, Celal, *Ben de Yazdım: Milli* Mücadeleye Gidiş, C 6, Baha Matbaası, İstanbul 1963.

Berber, Engin, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ayraç Yayınevi, Ankara 1997.

Besalel, Yusuf, *Osmanlı ve Türk Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., Genişletilmiş İkinci Baskı, İstanbul 2004.

Bora, Siren, *Birinci Judeira İzmir'in Eski Yahudi Mahallesi*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2021.

Bora, Siren, *İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1923*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A. Ş., İstanbul 1995.

Clogg, Richard, "The Greek *Millet* in the Ottoman Empire", *Ottomans and Jews in the Ottoman Empire: The Functioning of a Plural Society*, ed. Benjamin Braude ve Bernard Lewis, C 1: *The Central Lands*, Holmes and Meier, New York 1982.

Cohen, Julia Phillips, *Becoming Ottomans: Sephardi Jews and Imperial Citizenship in the Modern Era*, Oxford University Press, New York 2014.

Erhan, Çağrı, *Greek Occupation of İzmir and Adjoining Territories Report of the Inter-Allied Commission of Inquiry (May-September 1919)*, Center for Strategic Research Ministry of Foreign Affairs of Türkiye, Ankara 1999.

Galanté, Avram, *Histoire des Juifs d'Anatolie Les Juifs d'İzmir (Smyrne)*, Tome 1, İsis, İstanbul 1985.

Galanté, Avram, *Histoire des Juifs de Turquie*, Tome 3, Edition İsis, İstanbul 1986.

Galanti, Avram, *Türkler ve Yahudiler: Tarihi, Siyasi Araştırma*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 1995.

Güleryüz, Naim, *Bizans'tan 20. Yüzyıla Türk Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2011.

Güleryüz, Naim, *Toplumsal Yaşamda Türk Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İkinci Baskı, İstanbul 2015.

Naar, Devin, *Jewish Salonica Between the Ottoman Empire and Modern Greece*, Stanford University Press, Stanford, CA 2016.

Nahum, Henri, *İzmir Yahudileri Ondokuzuncu ve Yirminci Yüzyıl,* çev. Estreya Seval Vali, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

Palut, Joshua Eli, *Greek Jewry in the Twentieth Century, 1913-1983. Patterns of Jewish Survival in the Greek Provinces Before and After the Holocaust*, Associated University Presses, Cranbury, NJ 1996.

Rodrigue, Aron, *De l'instruction à l'émancipation: les enseignants de l'Alliance Israélite Universelle et les Juifs d'Orient, 1860-1939*, Calmann-Levy, Paris 1989.

Rodrigue, Aron, *French Jews, Turkish Jews: The Alliance Israélite Universelle and the Politics of Jewish Schooling in Turkey, 1860-1925 (The Modern Jewish Experience)*, Indiana University Press, Bloomington, IN 1990.

Rodrigue, Aron, *Jews and Muslims: Images of Sephardi and Eastern Jewries in Modern Times*, University of Washington Press, Seattle, WA and London 2003.

Rodrigue, Aron, "The Sephardim in the Ottoman Empire", *Spain and the Jews: The Sephardi Experience 1492 and After*, ed. Elie Kedourie, Thames and Hudson, London 1992, s. 162-188.

Sarıhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü: Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne (30 Ekim 1918-22 Temmuz 1919)*, C 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993.

Shaw, Stanford, *From Empire to Republic The Turkish War of National Liberation 1918-1923: A Documentary Study*, C 5, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000.

Shaw, Stanford, *The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic*, New York University Press, New York 1991.

Tüfekçi, Vedat, *Millî* Mücadele'de Türkiye Yahudileri, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2016.

Yazgan, Talat, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırım Girişimi*, C 1, Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etütler Başkanlığı Yayınları, Ankara 1994.

Yetkin, Çetin, *Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler*, Afa Yayıncılık, İstanbul 1992.

Bora, Siren, "İzmir'de Yahudi Mezarlıkları, Tarihçe, Kitabeler ve Smyrna Agorasında Yer Alan Yahudi Mezar Taşları", *Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları II*, Ege Yayınları, İstanbul 2017, s. 45-67.

Çaykıran, Güzin, "Millî Mücadele'ye Karşı Rum-Ermeni Ortak Hareketi ve Yunanistan'a Destek Faaliyetleri (1918-1922)", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 32, 2020, s. 95-120.

Güçlü, Yücel, "Jewish Salonika in 1912 and 1943: The Ottoman and Greek/German Practices Considered", *Journal of Muslim Minority Affairs*, C 41, S. 3, Aralık 2021, s. 391-414.

Roth, Cecil, "The Last Days of Jewish Salonica: What Happened to a 450-Year-Old Civilization", *Commentary*, C 10, S. 1, Temmuz 1950, s. 49-55.

Solomonidis, Victoria, "The Ionian University of Smyrna, 1919-1922, 'Light of the East'", *Kampos: Cambridge Papers in Modern Greek,* S. 5, 1997, s. 81-97.

Güçlü, Yücel, "Review of Sarah Abrevaya Stein's *Family Papers: A Sephardi Journey Through the Twentieth Century*", *Shofar*, C 38, S. 3, Kış 2020, s. 317-322.

The Greek Occupation of Western Anatolia and the Jews, 1919-1922

Yücel Güçlü*

Abstract

During the Greek invasion of Western Anatolia in 1919-1922, the Jews living here were as much subject to massacre and destruction as the Turks. The region in this period was in a state of continuous war. About 15.000 Jews in the Aegean zone had lost all their belongings and fled to İzmir. The Jewish communities of Aydın and Nazilli were completely destroyed. The Greek authorities demolished the centuries-old historic Jewish cemetery in İzmir to make way for the anticipated campus of the Ionian University. Jewish tombstones were used as construction material. Protests to the British and French Consuls General have failed. Instead, rabbis in İzmir arranged for the transfer of the remains of the dead on 28 June 1921, which was declared a day of mourning for local Jews, who closed their shops to grieve. During the period beginning from the armistice days till the consummation of victory of the National Struggle, the Jews contributed to the achievement of independence of the Turkish State. Before all, the community followed a consistent line on the matter. Secondly, depending on place and time they resorted to several methods from passive resistance to active struggle. Either as individuals or at communal level the Jews as citizens have done what befell on them. The invasion of Western Anatolia is important in demonstrating the attitudes of the local inhabitants toward the Turkish nation. The Aegean Jews, in contradistinction to the actions of the native Greeks and Armenians, have remained in favor of the region's Turkishness. Despite some minor exceptions, the Jewish loyalty to the motherland was deep and sincere. The rabbinates in cities and towns did not accept the occupation and clearly

* Assoc. Prof., Research Department of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye, Ankara/TÜRKİYE, yucel.guclu@mfa.gov.tr ORCID: 0000-0002-5748-3416
DOI:10.37879/9789751758866.2024.711

showed their stances against the invaders. The Jews did not go out to welcome the occupation army and hid the fighters of the National Forces in their houses, when necessary. They did not participate in the meetings of gratitude to the occupation and to those who supported the occupation. In all these instances, they departed from the Armenians who backed the occupation.

Keywords: Anatolia, Greeks, Occupation, Turks, Jews.

Batı Anadolu'nun Yunanlılar Tarafından İşgali ve Yahudiler, 1919-1922

Öz

Yunanlıların 1919-1922 yıllarında Batı Anadolu'yu işgalleri sırasında burada yaşayan Yahudiler Türkler kadar katliam ve tahribata maruz kalmışlardır. Bu süre zarfında bölge devamlı savaş halindeydi. Ege havalisindeki yaklaşık 15.000 Yahudi bütün varlıklarını kaybedip İzmir'e sığınmıştır. Aydın ve Nazilli Yahudi cemaatleri tamamen yok olmuşlardır. İşgal sırasında Yunan makamları İyonya Üniversitesinin kampusunun inşasına yer açmak için İzmir'deki yüzlerce yıllık tarihi Yahudi mezarlığını tamamen yıkmışlardır. Yahudi mezar taşları inşaat malzemesi olarak kullanılmıştır. İngiliz ve Fransız Başkonsoloslukları nezdinde yapılan protestolar başarılı olmamıştır. Bunun üzerine, İzmir'deki hahamlar 28 Haziran 1921'de ölülerinin kemiklerini başka mahalle nakletmişlerdir. Bu tarih, dükkanlarını kapatıp yas tutan İzmirli Yahudilerce matem günü ilan edilmiştir. Mütareke günlerinden başlayıp Milli Mücadelenin zafere ulaşmasına kadar geçen dönem boyunca Yahudilerin Türk Devletinin bağımsızlığına kavuşmasına katkıları olmuştur. Her şeyden önce, cemaat olarak izlenen kararlı bir tutum içinde olmuşlardır. İkincisi, zaman ve zemine göre pasif direnişten fiili mücadeleye çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır. Gerek fert gerekse cemaat düzeyinde Yahudiler birer yurttaş olarak üzerlerine düşeni yapmışlardır. Batı Anadolu'nun işgali burada yaşayan unsurların Türk milletine karşı tutumlarını göstermesi açısından önemlidir. Egeli Yahudiler, yerli Rumlar ve Yahudilerin aksine, bölgenin Türk kalmasından yana olmuşlardır. Bazı küçük istisnalar dışında, vatana bağlılıkları derin ve içtendi. Şehir ve kasabalardaki hahamlıklar işgali kabul etmemişler ve müstevlilere karşı tavırlarını açıkça ortaya koymuşlardır. Yahudiler işgal ordusunu karşılamaya çıkmamışlar ve Kuvayı Milliye mücahitlerini gerektiğinde evlerinde saklamışlardır. İşgal ve işgal yanlıları için düzenlenen şükran mitinglerine katılmamışlardır. Bütün bu konularda işgali destekleyen Ermenilerden ayrılmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Yunanlılar, İşgal, Türkler, Yahudiler.

Introduction

The occupation of western Anatolia started by the landing of the Greek troops on İzmir nine days after the permission given to Greece by the Entente Powers on the date of May 6, 1919 in an unjust manner based on the 7th Article of the Armistice of Mudros dated October 30, 1918 in the meeting of the Peace Conference convened in Paris following the First World War, and the occupation ended on the date of September 9, 1922 with the driving of the Greek troops into the sea by the Turkish troops. Although the first instruction of the Peace Conference limited the occupation with the boundaries of the Province of Aydın (İzmir), the Greek troops composed of 13.000 soldiers, 4.000 mounts and beasts of burden and 750 cannons proceeded towards the interior regions of western Anatolia as soon as they landed on İzmir under the protection of the British, French, Italian, American and Greek battleships. In the morning of May 15, the Greek soldiers landed on İzmir, and more than 400 Turks were either killed or injured in the incidents that took place after their landing.

Since the first day of the occupation, the Greeks openly announced that they had come to western Anatolia not for temporary occupation but to annex greater Greece including western Anatolia and both sides of the Aegean Sea, to materialize the Megali Idea (Great Ideal) and to come closer to revitalizing former Byzantine Empire. With the Megali Idea, the Greeks were attempting to revitalize the Byzantine Empire and expand the boundaries of Greece from the Balkan Peninsula to the northern shores of the Peloponnesus, from the Adriatic Sea to the Black Sea and the Taurus Mountains. The Greek soldiers occupied Urla on May 17, and Çeşme on May 20 after taking control of İzmir completely and proceeded fast to the southern, southwestern, and northeastern sections of the Province of Aydın. Those military movements mostly took place across the river valleys where the Turkish towns were located. On May 21, Menemen, on May 26, Manisa, on May 27, Aydın, on May 28 Ayvalık and on May 29, Turgutlu (Kasaba), Bayındır and Tire were occupied. The Greek attacks also continued in June and Ödemiş, Nazilli, Bergama and Kuşadası were occupied by the Greeks at the end of this month.[1]

1 Talat Yalazan, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırım Girişimi*, Vol. 1, Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etütler Başkanlığı Yayınları, Ankara 1994, pp. 17-19; Engin Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke ve Yunan* İşgali *Döneminde İzmir Sancağı*, Ayraç Yayınevi, Ankara 1997, p. 211.

The Greek soldiers and the local Greeks committed numerous atrocities against not only the Turkish population, but also the Jews living in the region peacefully for centuries despite the Armistice of Mudros by disregarding the provisions of treaties regarding The Hague Law of War dated 1899 and 1907. Those atrocities took place in the form of massacres, looting, rape and destruction of villages and towns. Those incidents were also verified by the Turkish, Italian, and British representatives. During the occupation, the Jews have always defended the loyalty of the region to the homeland and rejected to cooperate with the enemy and thusly they were subjected to the oppression of the occupiers.

The Ottoman defeat in the First World War and the occupation of the Turkish lands by the Entente Powers and the Greek soldiers under their protection and support worried the Jews living on these lands as much as those events hurt the Turks deeply. The defeat of the Turks and occupation of their country also meant the destruction of the state for the Jews under which they had been living freely for centuries and the loss of the lands where they had sought refuge while being driven away from one country to the next. If we remember the fact that those who defeated the Turks also had the Crusader mentality, which was the situation that the Jews, who had been victims of the Christian persecution for centuries, may easily understood. Above all, the tragedy of the Turkish Jews may be easily understood when it is considered that the Greeks, who massacred about 5.000 Jews during the Morean Rebellion between the years of 1829 and 1830 for no reason and burned down the Jewish neighborhoods of Salonika after the occupation of the city on November 6, 1912, attempted to annex the Anatolian lands and the local Jews were able to save their lives due to the protection of the Turkish rulers when their lives were at great risk because of the blood libels claimed by their cooperating local Greeks.[2]

The Armenians and the Armenian newspapers, along with the local Greeks, cheered up in masses during the entry of the Greek Army into İzmir and

2 Çetin Yetkin, *Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler*, Afa Yayıncılık, İstanbul 1992, p. 175; Joshua Eli Palut, *Greek Jewry in the Twentieth Century, 1913-1983 Patterns of Jewish Survival in the Greek Provinces Before and After the Holocaust*, Associated University Presses, Cranbury, NJ 1996, p. 31; Devin Naar, *Jewish Salonica Between the Ottoman Empire and Modern Greece*, Stanford University Press, Stanford, CA 2016, p. 24; Cecil Roth, "The Last Days of Jewish Salonica: What Happened to a 450-Year-Old Civilization", *Commentary*, Vol. 10, No. 1, July 1950, pp. 2-3.

when the Treaty of Sevres dated August 10, 1920 approving the occupation of İzmir by the Greeks was signed.[3] For instance, the daily published in İzmir in Armenian named *Mamul* penned down an article addressed to Konstantine I, the Greek King, after the occupation of İzmir, and stated that "it was the time for the Greeks and Armenians to get rid of the enslavement of the Turks until then and King Konstantine I was appointed for the protection of the entire Armenian nation". Additionally, the article wrote to the King: "Oh King Constantine! Unsheathe your sword in the name of justice and walk through the noble road!".[4]

The Jews of the Aegean Region: Turks, Greeks, and Armenians

The history of the Aegean Jews goes back to the 4th century B.C. The famous Roman orator Cicero mentioned the existence of a Jewish community in Edremit and Bergama in one of his speeches that he gave in 59 B.C. Also, in the early periods of Christianity, the Jews were residing in this region. It is understood from some expressions in the New Testament that the Jews lived in İzmir in the early years of the first century. The mentioning of a women named Rufung who was described as the "Mother of the Synagogue" in an epitaph that is estimated to be from the 2nd or 3rd century A.C. is the proof that during those years, there were Jews in the city. Certain amount of the Jews who were brought from Spain and Portugal by the ships sent by Sultan Beyazıt II in 1492 were settled in İzmir, Manisa, Bursa and Efes. A large portion of the Jews who left Salonika due to massacres and brutality that took place after the occupation of the city by the Greeks moved to İzmir. Hayim Nahum who was the Chief Rabbi during the Ottoman period between the years of 1909 and 1920, supported the Turkish case in the European press between the years of 1920 and 1926 and served as an advisor at the Peace Treaty of Lausanne between the years of 1922 and 1923, and Nesim Mazliyah who served as the representative of İzmir for three terms between the years of 1908 and 1918 were born in Manisa.[5]

3 Henri Nahum, *İzmir Yahudileri Ondokuzuncu ve Yirminci Yüzyıl*, trans. Estreya Seval Vali, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, p. 185.

4 Güzin Çaykıran, "Milli Mücadele'ye Karşı Rum-Ermeni Ortak Hareketi ve Yunanistan'a Destek Faaliyetleri (1918-1922)", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, No. 32, 2020, p. 97.

5 Yusuf Besalel, *Osmanlı ve Türk Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A. Ş., Expanded Second Edition, İstanbul 2004, p. 26, 55-56.

Just like it was the case in all Ottoman cities, it was the economic, political, and religious factors that determined the nature of relations between the Greeks and the Jews. This important trading port had become one of the centers where conflicts had been experienced between the two religious communities between the 18th and the 20th centuries where the Greeks and Jews were high in numbers. And the incidents of blaming and attacks committed by the Christians and especially by the Greeks that took place for the duration of those two centuries arising from economic and political reasons would be supported by religious justifications. According to the Christians, the Jews were the "killers of the Savior". In the Easter and other religious days this claim was often voiced in speeches that were delivered regarding Jesus and the same claim became the spark that would upset the coherent lives of the Jewish and Christian communities living in the same city. After the 1860s, the increase in the anti-Semitic attitudes among the Christians originated from the slow and gradual increase of the number of Jews in some main sectors of the Ottoman economy. The Jews started to gain successes in the Ottoman market that would worry the Greeks and Armenians. This leap forward upset the Greeks and Armenians. The allegations and attacks against Jews increased who had been "targets" or "scapegoats" everywhere for centuries. The allegations introduced the Christian's boycotting, and the Greek and Armenian traders in the market were freezing their relations with the Jewish traders.[6]

The political developments in the 19th century also had an impact in the increase of the economic competition. The cooperation of the Jews with the Turks during the Morean Rebellion which was supported by the European states provoked the opposition against Jewish which was maintained by the Greeks. The Jews who remained in Greece became the victims of massacres. And the Jewish support of the Ottoman State in the Ottoman - Greek War of 1897 led to emergence of essays against Jews in the Greek press. On the other hand, the Armenian terrorist movements that arose at the end of the 19th century destroyed the official Ottoman trust for the Armenian community. Thusly, the Jews became the only religious community that gained the support of the Ottoman State in the economic sectors.[7]

6 Siren Bora, İzmir *Yahudileri Tarihi 1908-1923*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 1995, pp. 91-92; Richard Clogg, "The Greek *Millet* in the Ottoman Empire", in *Ottomans and Jews in the Ottoman Empire: The Functioning of a Plural Society*, Vol. 1: *The Central Lands*, eds. Benjamin Braude and Bernard Lewis, Holmes and Meier, New York 1982, p. 115.

7 Bora, İzmir *Yahudileri Tarihi*, p. 92; Naar, *ibid,* p. 21; Julia Phillips Cohen, *Becoming Ottomans:*

Nine blood libel incidents initiated by the Greeks and targeting the Jews took place in İzmir in the years of 1864, 1872, 1874, 1876, 1888, 1890, 1896, 1901 and 1921. In each case, the Jews were blamed for kidnapping a Greek youngster, using his blood for making Matsa which was eaten in the Passover and killing the youngster. The Jews walking on the streets were beaten and the Jewish stores were looted. In fact, the Jewish neighborhood was sieged by the Greeks and Armenians for three months in 1872. The houses and shops of the Jews were burned down, and hundreds of Jews died of starvation. The blood libels targeting the Ottoman Jews led to the intervention of Western Jewish organizations and influential Jews and the Ottoman authorities. However, despite all interventions, the unsubstantiated allegations about religious murders continued. Many Jews who were afraid of Christian Anti-Semitism migrated to the Ottoman lands after the First Balkan War by leaving the Macedonia, Chios, Lemnos and Lesbos Islands occupied by the Greeks. Some of them moved to İzmir. The occupation of western Anatolia by the Greeks in 1919 exposed the Aegean Jews to new allegations.[8]

The relationship of the Ottoman State with the Jews who were one of the non-Muslim communities under the status of *dhimmi* has been more positive and friendly when compared to its relationship with the Greeks and Armenians who got involved with separatist currents. The Jews, who received more tolerance when compared to the Christians, cared about remaining loyal to the Ottoman State to guarantee their own lives. In this regard, they accepted voluntary military service in the Ottoman Army since 1895, defended the territorial integrity of the Ottoman State at the beginning of the 19th and 20th centuries and supported the reform efforts. Thusly, the Jews were protected by the edicts of the sultans in the allegations regarding religious murders (blood libels) targeting the Jews since the 15th century. In the Ottoman State, the relationship of the Muslim Turkish community with the Jewish community was closer and warmer than that of the Muslim Turkish community with other religious communities. Generally, in all Ottoman cities, the Turkish and Jewish neighborhoods were side by side. The relations between the Turks and Jews in İzmir continued without any

Sephardi Jews and Imperial Citizenship in the Modern Era, Oxford University Press, New York 2014, p. 45-73.

8 Bora, İzmir *Yahudileri Tarihi*, p. 93; Aron Rodrigue, "The Sephardim in the Ottoman Empire", in *Spain and the Jews: The Sephardi Experience 1492 and After*, ed. Elie Kedourie, Thames and Hudson, London 1992, p. 186.

interruption in the economic, social and cultural areas. The Jews in İzmir established friendly relations with both the government representatives and the Turkish people.[9]

The Greek Atrocities and the Jewish Resistance

In their attacks in western Anatolia, the Greek soldiers targeted everything and everyone who is not Christian. On 19 and 20 June 1919, 16 Jews were slaughtered along with hundreds of Turks. The Jews' houses and synagogues were burned down along with the Turks' houses and mosques. The first anti-Semitic attacks took place on May 15 in İzmir. The Greek soldiers looted the shops of Jews in the incidents that took place that day.[10] Alberd Navon, the Principal of Alyans Boys School in İzmir wrote that he was concerned in a letter that he sent to the headquarters of Alyans in Paris. Because the shops of Jews were looted during the Greek Army's entrance into İzmir, the notables of the religious community were assaulted and even some killings took place.[11]

On the night of May 14 and 15, an Islamic knelling call was recited from the minarets of mosques in İzmir, mixed company of men and women flocked to the Jewish cemetery in Maşatlık and by making fires at the cemetery until the morning the protest for the Greek occupation was indicated to the ships of the Entente Powers at the port. It is estimated that about 40 thousand

9 Bora, İzmir *Yahudileri Tarihi*, pp. 93-94; Aron Rodrigue, *Jews and Muslims: Images of Sephardi and Eastern Jewries in Modern Times*, University of Washington Press, Seattle, WA and London 2003, p. 233-235; Stanford Shaw, *From Empire to Republic the Turkish War of National Liberation 1918-1923: A Documentary Study*, Vol. 5, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000, p. 2276.

10 Çağrı Erhan, *Greek Occupation of Izmir and Adjoining Territories Report of the Inter-Allied Commission of Inquiry (May-September 1919)*, Center for Strategic Research Ministry of Foreign Affairs of Türkiye, Ankara 1999, p. 20.

11 Nahum, *ibid,* s.184. Alliance Israélite Universelle or shortly Alliance (Alyans) means Universal Jewish Union. It was established in Paris in 1860 by the French Jews. Its purpose was to educate the backward Jewish communities or to teach them crafts so that they would catch the enlightenment period. For the purpose of realizing this goal, they opened up schools instructing in French in the Ottoman Empire and some other countries. Naim Güleryüz, *Bizans'tan 20. Yüzyıla Türk Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2011, pp. 168-170; Aron Rodrigue, *De l'instruction à l'émancipation: les enseignants de l'Alliance Israélite Universelle et les Juifs d'Orient, 1860-1939*, Calmann-Levy, Paris 1989; idem, *French Jews, Turkish Jews: The Alliance Israélite Universelle and the Politics of Jewish Schooling in Turkey, 1860-1925 (The Modern Jewish Experience)*, Indiana University Press, Bloomington, IN 1990.

people gathered at Maşatlık.[12] Atatürk mentions that day in his book titled *Nutuk* (Discourse) as "the people who were able to gather at the Jewish Maşatlık in İzmir".[13] And Celal Bayar describes that day as follows: "Time was passing, it was 21:00 p.m. People did not decide what to do. Finally, it was decided to publish a declaration, distribute it in the Turkish neighborhoods, call the Turks to a meeting at the Jewish cemetery and send an envoy to the representatives of the Entente Powers in İzmir".[14]

On May 15, the day of the occupation, Albert Ferid Aseo, the Branch Manager of the İzmir İtibar-i Milli (National Trust) Bank watched the malignant acts of the Greek soldiers on the dock from the bank along with all of this officials after hiding the money and valuable documents that belonged to his bank on the dock in the Ottoman Bank which was located at the back side of the bank just in case and returned to his office. Aseo thought about all possibilities and took all kinds of measures and requested from the Italian officer who was one of his friends serving as the Director of the İzmir Port to send a small boat with an Italian flag for himself tied in front of the Bank facing the sea. Although the boat with the Italian flag was waiting in front of the Bank, it was very difficult to pass through the Greek soldiers. Aseo impersonated an Italian officer and started to talk in Italian with the Greek officers and by using this trick he was able to go the Italian battleship named Caio Duilio waiting at the dock. Aseo told the bloody incidents that took place on the dock to Colonel Maliano who was one of the officers of the ship and asked him to mediate so that the Greeks stop their aggressive behaviors. The Italian officer told Aseo that a Turkish officer, who had multiple injuries and was thrown into the sea, was saved by the Italian boats and taken under medical treatment at the ship's infirmary and upon this, Aseo visited the Turkish officer and realized that he was Sub Provincial Governor Kemal Bey who was serving as the commissar of the Aydın railroad who refused to say "Zito Venizelos" and Aseo consoled him. Colonel Maliano, the ship's officer went to Admiral Sir Somerset Arthur Gough-Calthorpe who was the commander of the British fleet at the port and reported the situation. The British Admiral invited the highest ranked officer of the French fleet at the port

12 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü: Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne (30 Ekim 1918-22 Temmuz 1919)*, Vol. 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993, p. 240.

13 Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, ed. Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1991, p. 2.

14 Celal Bayar, *Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Gidiş*, Vol. 6, Baha Matbaası, İstanbul 1963, p. 1784.

and the fleet commanders of the three states asked the Greek commander to stop those attacks immediately otherwise all of the responsibility would be on Greece. The Greek commander stopped the attacks in the evening of that day.[15]

It should also be added that Aseo was a member of the committee consisted of five persons declaring in 1926 after the announcement of the Turkish Republic that the Jewish community entirely and finally renounced the private law that the Peace Treaty of Lausanne dated July 24, 1923 recognized for the minorities and conducting the meetings between the official bodies and the Jewish community. Aseo went to Ankara and made the final meetings with the Ministry of Interior.[16]

Upon the opening up of the Turkish ports for the ships of the Entente Powers in accordance to the provisions of the Armistice of Mudros, the first ship that entered into the İzmir Port was the monitor of the British fleet with the bow number of 19 M under the command of Lieutenant Commander Charles Edward Dixon on the date of November 6, 1918. That day, the local Greeks decorated İzmir and especially the docks with the Greek flags and celebrated the arrival of Dixon. On November 7, a group of Greeks lowered down the Turkish flag on the balcony of the Kramer Palace (Splendid) Hotel next to the docks and raised the Greek flag in its place for the purpose of making up to the British Admiral while the notables of the city and Nurettin Pasha, the Provincial Commander of İzmir, and Dixon were present at the hotel. The Jewish youngster named Nesim Navaro of Bergama who was there got angry, lowered, tore, and trampled the Greek flag in front of everyone. Although the Greeks wanted to capture Nesim Navaro, they were unable to do anything because they were afraid of Dixon. Nurettin Pasha admired Nesim Navaro's patriotic feelings, saved him from the Greeks and sent him to his home in the company of police officers.[17] Celal Bayar tells

15 Avram Galanti, *Türkler ve Yahudiler: Tarihi, Siyasi Araştırma*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 1995, p. 61-62. Avram Galanti who was born in Bodrum in 1873 served as the department chair in İstanbul University between the years of 1915 and 1933 and also served as the representative of Niğde in the parliament between the years of 1943 and 1946. For the brief biography of Albert Ferid Aseo see: Naim Güleryüz, *Toplumsal Yaşamda Türk Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., second edition, İstanbul 2015, pp. 164-166.

16 Sezai Balcı - Ahmet Yadi, *Osmanlı Bürokrasisinde Yahudiler*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul 2013, p. 73.

17 Galanti, *ibid,* pp. 61-62.

the same incident in the following manner: "That evening, a group of excessive Greek demonstrators raided the Splendid Palace Hotel run by Cemil of Milas and Hotel Manager Naim Bey. They forcibly lowered the Turkish flag on the balcony of the Turkish hotel and hoisted the Greek flag instead. In the meantime, Nurettin Pasha and Dixon were at the hotel. Both commanders just watched the situation, however one of our Jewish citizens named Nesim Navaro, who was one of the guests at the hotel, resisted against this excess. He took the hoisted Greek flag and trampled it in front of Dixon".[18]

The fact that among many Turks, a Jew's display of this reaction affected Nurettin Pasha deeply and he wrote the following statements on his card and sent it to Nesim Navaro after leaving the provincial command office and going to the front: "Dear respectful Nesim Navaro, I appreciate and applaud you for the national courage and moral courage that you have displayed by taking and tearing down the Greek flag which was hanged at the Kramer Palace Hotel by the *palikaria* of İzmir for making up to Lieutenant Commander Dixon on the day when he arrived İzmir in the early days of the Armistice in our weakest moment".[19]

İlhan Bardakçı also wrote that it was a Jewish youngster who climbed up to the flag post and took down the Greek flag hoisted in Kadifekale when İzmir was occupied.[20]

Albert Navon, the Principal of Alyans Boys School in İzmir, complained in the following manner in his letter dated July 16, 1919 that he sent to the Alyans Headquarters in Paris: "The city was burned down and looted, everything that the people owned was looted. Nothing was left to eat. Generally, the whole public, and especially our fellow believers are faced with the risk of starvation". Additionally, Navon also wrote that not only the Jews of İzmir, but also the Jews of Aydın, Bergama and Manisa sought refuge in his school, and there was scarcity of food and medicine.[21] After the First World War, a new and dramatic stage started for the Jews. Some of the Jews living in the neighborhoods surrounding İzmir left their homes, migrated to İzmir, and

18 Bayar, *ibid,* Vol. 5, p. 1602.

19 Galanti, *ibid,* s. 61.

20 İlhan Bardakçı, Tarihten Bugüne, "Biz Hiç Irkçı Olmamışız", *Tercüman*, (Interpreter, Daily) 7 May 1983, p. 3.

21 Stanford Shaw, *The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic*, New York University Press, New York 1991, p. 239.

preferred to settle down in the city due to the Greek occupation. The Jews of Aydın and Nazilli were forced to leave their homes by the invading Greek troops.[22]

The Armenians donated 100.000 Liras monthly to the National Defense Committee established in İzmir by the local Greeks following the occupation of the city. The Committee which opened branches around İzmir later took the names of Asia Minor and Greek National Organization. This organization was attempting to spread its ideas in the newspapers and sending protest telegrams to the European States on one hand, it was also preparing and sending one battalion of soldiers to and around Uşak.[23]

Although Konstantin I, the Greek King, who accepted the envoys of various religious groups visiting İzmir after the occupation, requested a statement from the Jews stating that "The Jews were happy about the Greek rule" the Jewish community rejected providing such a statement despite all pressures. The leaders of the community also rejected the Greek offer for sending Greek teachers to teach Greek in the Jewish schools in İzmir free of charge.[24] Similar incidents were encountered in the entire region, and the Jews rejected to hoist Greek flags, sign petitions on behalf of Greece and take part in the official demonstrations in Aydın, Manisa, Tire, Bayındır, Ödemiş, Bergama, Menemen, Foça and Turgutlu.[25]

There was no single Jew appointed by Aristidis Sterghiadis, the Greek High Commissioner, who stated to the leaders of the Jewish community in the city as soon as he came to İzmir that certain number of qualified Jews would be needed to be employed under the upcoming Greek administration in the headquarters or the provincial organization of the high Commissioner's Office between the dates of May 21, 1919 and September 8, 1922 until the end of the occupation.[26]

The Greeks attempted to gain over the Jews in the city after invading İzmir with a fabricated policy. When no Jews believed in this policy, they started to act harshly. This Greek action was heard in Europe, and the British -

22 Siren Bora, *Birinci Judeira* İzmir'in *Eski Yahudi Mahallesi*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2021, p.167.

23 *Anadolu'da Yeni Gün*, 16 June 1922, p. 1.

24 Galanti, *ibid,* p. 54.

25 Nahum, *ibid,* pp. 181-182.

26 Berber, *ibid,* p. 288.

American Jewish Committee in London requested a report regarding this from the Jewish community in İzmir. In the report the pressures performed by the Greeks were mentioned. The Greek Prime Minister Elefteryos Venizelos, who became aware of this report, got upset. Gunarakis, the General Secretary of the Greek High Commissioner in İzmir, who served in London many times as political representative, complained about this situation to the Leader of the Jewish community of İzmir and stated the following: "I resent to the fact that you have sent such a report when we are present here".[27]

The Greek authorities who were responsible for the occupation also destroyed the old Jewish cemetery in İzmir. Since the late 19th century, successive Ottoman Governors built a fence around the Jewish cemetery and maintained it. The Greeks destroyed the graves and broke the bones of the deceased persons. They used the rectangular marble tombstones, some of which were made on the date of 1492, which was the date of Jews expulsion from Spain, in building a new Greek university. The Jewish protests rose immediately. The European Consulate Generals got anxious, the incident gained an international dimension, the British Jewish representatives and the World Zionist Congress got alarmed.[28]

The protests which were made before Sir Harry Lamb, the British Consulate General and Osmin Laporte, the French Consulate General in İzmir did not become successful. No positive outcome was obtained even though the managers of the Alliance Israélite-Universelle and Anglo - Jewish Association step in on behalf of the Jewish community in İzmir and met the representatives of the Greek Consulate General in London. David Alhanati of Salonika, the Jewish Representative of the Greek Parliament in Athens, made a request from the Greek government to stop this activity which was against the Jews which made him upset as a "Hellene". The attempt of Alhanati also failed. Albert Navon, the Principal of Alyans Boys School in İzmir, wrote the following in his letter dated July 26, 1921 that he sent to the Alyans Headquarters in Paris: "The Greek High Commissioner did not respond to our applications regarding the cemetery yet. I don't believe that they will. They are inconsiderate. When they feel themselves powerful, they are unable to act as a good ruler. They are also extremely clumsy in terms of decision-making. They both don't still consider themselves as the owners of İzmir and they distribute all works to be made in the city among the Greeks.

27 Galanti, *ibid,* p. 54.

28 Nahum, *ibid,* pp.186-187; Naar, *ibid,* p. 249.

Everyone complains about the Greek attitude. They have control of everything, and they treat us terribly. They made us seek the Turkish Government. Some of the tombstones were carried by the Greek soldiers". Upon this, the rabbis in İzmir transferred the bones of the deceased in the cemetery to another location on June 28, 1921. This date was announced as a day of mourning by the Jews of İzmir who closed down their shops and mourned. When the Greeks were pushed out of İzmir on the date of September 9, 1922 the Ionia University, which was claimed to be the "Beacon of the East", was never opened.[29]

The Jewish public opinion was wary of the Greeks. The anti-Semitism of the Greek people was continuing. The Principal of the Alyans Boys School was not sure about the future. He wrote "the Greek people are still enemies of the Jews". There were many incidents that took place between the Greek community and the Jewish community. It was notified that incidents took place in Aydın, Manisa and Menemen. The Jews' siding with the Turks was the reason for those incidents.[30]

The matter of İzmir's population arose during the Armistice, namely the matter of whether the number of Turks in İzmir were in minority. Although the Turkish press in İstanbul requested to have a plebiscite in this matter, the Greeks did not want to do this. Gunarakis complained about the distrust of the Jews of İzmir regarding Greece and told the Jews: "We did not accept the plebiscite for your sake, because we know that you would vote for the Turks".[31]

29 Avram Galanté, *Histoire des Juifs de Turquie*, Tome 3, Edition İsis, İstanbul 1986, p. 32-34; Naar, *ibid,* p. 249; Victoria Solomonidis, "The Ionian University of Smyrna, 1919-1922, 'Light of the East'", *Kampos*: *Cambridge Papers in Modern Greek 5 (1997),* pp. 81-97; Consul General of Greece, Smyrna, to Greek Embassy, Ankara, 8 July 1930, Greek Ministry of Foreign Affairs Archive, United States Holocaust Memorial Museum in Washington, DC, 1,1; Siren Bora, "İzmir'de Yahudi Mezarlıkları, Tarihçe, Kitabeler ve Smyrna Agorasında Yer Alan Yahudi Mezar Taşları", *Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları II*, Ege Yayınları, İstanbul 2017, p. 49; Yücel Güçlü, "Jewish Salonika in 1912 and 1943: The Ottoman and Greek/German Practices Considered", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 41, No. 3, December 2021, p. 18; Yücel Güçlü, Review of Sarah Abrevaya Stein's *Family Papers: A Sephardi Journey Through the Twentieth Century*, *Shofar*, Vol. 38, No. 3, Winter 2020, pp. 317-322.

30 Nahum, *ibid,* p. 187.

31 Galanti, *ibid,* p. 54.

The Chief Rabbi of İzmir Moşe Melamed did not abstain from indicating his loyalty to the Turks during the Greek occupation with great moral courage. The best example of this took place due to the request for providing autonomy to İzmir. Before the day when it would be voted to provide autonomy to İzmir, two Greek Generals visited Moşe Melamed and invited him to the special place in Kordon where demonstrations would be made for autonomy without mentioning the autonomy to him. Although he knew the reason for this invitation, he asked why he was invited to Kordon. He was given the answer that a meeting would take place there and later the Consulates' offices would be visited, and the Chief Rabbi asked the question of "will there be a memorial service or a prayer in the location to which you are inviting me?" to the Generals who insistently did not talk about the announcement of the autonomy and upon the "no" answer that he received he rejected to accept the invitation by saying "In that case, I have no place in tomorrow's meeting, because I am only a spiritual man".[32]

A commission of the League of Nations that visited İzmir while it was under occupation contacted the representatives of various communities and asked them what they thought about the future of the city. At the time, the leader of the Jewish community of İzmir was Boaz Menaşe. This person who served as the member of the Appeals Court of the Rhodes Island moved to İzmir upon the capture of the Island by the Italians. The commission invited Boaz Menaşe and asked him several questions and asked him to take a vow for not revealing those questions to anyone else, even his friends at the congregation of the Jewish community. The responses that Boaz Menaşe gave were published in a newspaper after İzmir was captured by the Turkish Army. Boaz Menaşe approved the authenticity of the questions that were asked to him and the answers that he provided when he saw the newspaper and for the question of "Do you Jews want İzmir to remain in the hands of the Turks or the Greeks?" he responded "The Jews have always lived comfortably with the Turks, they wanted İzmir to remain as a Turkish city".[33]

The Jews of Tire continuously provided information to the troops of the National Forces regarding what was happening in the towns and surrounding areas. They established close relations with the Mufti of Tire and connected with the political circles in İzmir. In the meantime, İsmail ha-Kohen the

32 Vedat Tüfekçi, *Milli Mücadele'de Türkiye Yahudileri*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2016, p. 238.

33 Galanti, *ibid,* pp. 63-64.

Chief Rabbi of Tire resigned from his position for not being forced into attending the funeral of an officer in the occupation forces in the Greek Cemetery.[34]

In Bayındır, a Jew named Jak Uziyel was arrested and imprisoned by the Greek military authorities with the allegation that he was Mustafa Kemal Pasha's spy, and he was exiled from the town. Uziyel remained in İzmir until the Turkish Army entered İzmir, only then he was able to return to Bayındır after that.[35]

Rabbi Isak Franko rejected to greet the Greek soldiers when they occupied Ödemiş.[36]

Benjamen Katan, the Principal of the Bergama Jewish School continuously informed the Turks about the circumstances of the occupation. Additionally, he also struggled for preventing the Jews from signing the petition which was prepared by the Greek military authorities to establish an autonomous region in and around İzmir and only signed by the Greeks and Armenians. Benjamen Katan also took the initiative for establishing a Turkish police station in the Jewish neighborhood for the protection of the Jews. The Troop Commander of the Turkish Army notified his appreciation to Benjamen Katan when it captured Bergama by saying "When we were up in the mountains, we learned what you have done for the freedom of the homeland, we thank you for that".[37]

Upon the speech that the British Prime Minister David Lloyd George gave in mid-August of 1922 regarding giving autonomy to İzmir, the Commander of the Greek occupation troops in İzmir organized a rally and to thank the British Prime Minister, penned down a declaration stating the appreciation and thanks of the public and had this declaration signed by the representatives of various communities. This declaration does not include any signature placed by Jews.[38]

Salamon Tuvi, the City Councilor of Çeşme, supported the Turkish theses all the time and the local budget was sent to the Commander of the Greek

34 Galanté, *Histoire des Juifs de Turquie*, p. 346.

35 *Ibid*, p. 350.

36 *Ibid*, p. 352.

37 *Ibid*, Tome 4, p. 6.

38 Galanti, *ibid,* p. 55.

occupation forces by a Turkish official upon his suggestion. When the Greek Commander did not accept the budget and tore down the documents, the Turkish City Councilors and Tuvi protested this action and resigned collectively. When the Turkish Army saved Çeşme from occupation, Lieutenant Colonel Celal Bey honored Tuvi who visited the Lieutenant Colonel in his office and said, "Welcome to our town" by saying "I appreciate everything that you have done for the homeland".[39]

Behor İsak Halegua, the City Councilor of Aydın and leader of the Jewish community, did not join the Greek and Armenian City Councilors who went out to greet the Greek army of occupation. When the city was occupied, the Jews did not hoist the Greek flag on their homes and shops. The Greeks burned down the residence of Katan family who hid the fighters of the National Forces despite the martial law announced by the Greeks and refused to hand them over despite all pressures. Although Ruben Katan was able to save himself out of the fire, his wife Coya Katan died in the fire. Upon this incident, many Jewish families moved to Nazilli, Denizli, Eğirdir and Antalya. During the occupation years, the Jews of Aydın suffered extensively due to the Greek atrocities. The Jews of Aydın assisted their Turkish neighbors besides trying to protect themselves. Behor İsak Halegue safely transported many Turkish families to the town of Karapınar which is on the other side of the Menderes River. İsak Saul saved many Turks who were subjected to Greek atrocities. When the Turkish Army initiated the final offensive on the date of August 26, 1922 the Greek soldiers in Aydın set the whole city on fire when they understood that their days in the city were numbered. After this incident, the residents escaped towards different directions. Majority of the Jews sought refuge in İzmir, and the others spread into different cities of Anatolia. Aydın was reduced to ashes and the existence of the local Jewish community came to an end. After some time, about 200 Jewish families in İzmir moved to Buenos Aires and Montevideo and set up neighborhoods which they called Aydın.[40]

Just like the Jews in all cities and towns which were occupied by the Greek Army, the Jews of Menemen also indicated their loyalty for the homeland. The Jews of Menemen did not hoist the Greek flag on their homes and shops despite what their Greek and Armenian neighbors did.[41]

39 *Ibid*, pp. 22-23.

40 Galanté, *ibid,* pp. 101-102.

41 *Ibid*, p. 10.

In a meeting conducted under the chairmanship of the Sub Provincial Governor of Söke, Albert Kadranel, the Fiscal Director of the District criticized the İstanbul Government and requested supporting the Government of the Turkish Grand National Assembly and declared that he would send the collected tax revenues to Ankara. After this meeting, the first batch of the taxes consisting of 4.500 Liras was collected by Yörük Ali Efe and sent to Demirci Mehmet Efe who was operating in the Aydın and Muğla region.[42]

The September 1922 fire wrecked İzmir. There was not even one single Jew who was not harmed by this fire. The responsible managing cadre of the Jewish hospital and the Jewish schools escaped to Europe. Among the members of the Community Management Council composed of twelve persons, only three persons remained in İzmir. The Jewish community almost became a wreck. The Jews residing around İzmir were in a worse situation. The only area of protection was İzmir for the Jewish communities of Aydın, Manisa, Nazilli and Kasaba whose neighborhoods were completely burned down. The migrant Jews of western Anatolia, whose number was about 15.000, were first settled temporarily in the synagogues of İzmir. Those who had the material opportunities to set up their lives again remained in İzmir, and others migrated to western European and South American countries.[43]

During the Greek occupation of Bursa (9 July 1920 - 12 September1922) the Jews of the city displayed their loyalty to the homeland all the time and despite all pressures, they did not hoist the Greek flag on their homes and shops. Upon the declaration of the British Prime Minister David Lloyd George stating that the lands occupied by the Greeks would not be returned to Turks, the representatives of the Jewish community did not attend the meeting which was organized by the Greek occupation administration to send a thank you telegram for the British Prime Minister. Attorney Kemal Levi, Nesim Saban and Hayim Palaçi who attended a meeting made at the building of the Directorate of Waters harshly rejected the attempts to opening a negotiation regarding "giving Bursa the status of an autonomous province" and establishing a commission for that purpose and they refrained from signing the minutes of the meeting. Mustafa Kemal Pasha, the Prime Minister of the Government of the Turkish Grand National Assembly, who visited Bursa after the great victory, thanked David Saban, who was the lead-

42 Avram Galanté, *Histoire des Juifs d'Anatolie Les Juifs d'İzmir (Smyrne)*, Tome 1, İsis, İstanbul 1985, p. 150-151.

43 Bora, *Birinci Judeira*, p. 168.

er of the Jewish community of Bursa for more than twenty-five years and who was received by Mustafa Kemal Pasha at the Çelik Palace Hotel for the assistance that he provided for the National Forces between the years of 1920 and 1921.[44]

Refet (Bele) Pasha, who was the İstanbul Representative of the Government of the Turkish Grand National Assembly said to Haliy Becerano, the Deputy of the Chief Rabbi of Türkiye, who visited him on October 26, 1922: "All Anatolia is convinced that the Jews of Türkiye are loyal to the Turkish case, and they have sincere opinions. If all constituents of the country were sincere in supporting the Turkish case as much as the Jews, that case would be won for quite some time ago".[45]

There are examples proving that the relations between the Turkish Government and the Jewish community would be based on the principle of trust and develop after the War of Independence ended just like they did in the Ottoman period. The most important of those must be the response of Mustafa Kemal Pasha who was in İzmir on February 2, 1923 for the question of "Dear Pasha, what is your high opinion regarding the Jewish citizens who were happy with the happiness of the Turks, and were sad with the sadness of the Turks?" of Attorney Rafael Amato: "We have some loyal constituents, especially the Jews, who united their fates with the Turks who are the dominant constituent and because they have proven their loyalty to this nation and homeland, they have continued their lives in a comfortable manner until now and from now on, they will continue to live comfortably and happily". The religious community which first renounced the provisions of the Peace Treaty of Lausanne that recognized privileges for the minorities in Türkiye in terms of family law. Later, the Greek and Armenian communities notified that they had supported this decision.[46]

Conclusion

The Jews living in western Anatolia during the Greek occupation of the region between the years of 1919 and 1922 were subjected to massacres and destruction as much as the Turks were. The number of defenseless innocent civilians who were massacred by the Greeks reached to hundreds of thousands and in the meantime hundreds of villages, numerous towns and cities

44 Güleryüz, *ibid,* pp. 236-237.

45 *El Tiempo*, 27 October 1922, p. 1.

46 Bora, İzmir *Yahudileri Tarihi*, p. 251.

were destroyed, and individual wealth whose value reached up to billions of liras was seized. During this period, the region was in a constant state of war. Following the great offensive, while the Greek soldiers were escaping from the Turkish Army, they burned down and wrecked the cities and towns. Under those conditions, about 15.000 Jews in the Aegean region lost all their possession and sought refuge in İzmir. The Jewish communities of Aydın and Nazilli were completely destroyed. Although the fire in İzmir did not start in the Jewish neighborhood, the Jews had their assets and workplaces in places where the fire took place.

During the Greek occupation, the condition of the Jewish schools in İzmir got worsened. The Jews were expelled from İzmir, and their assets were looted. The occupation authorities made positive discrimination for the Greek merchants and artisans and attempted to exclude the Turks and Jews from the economy. The Jews united their forces with the Turks between the years of 1919 and 1922 against the occupying Greeks, local Greeks, and Armenians in western Anatolia. They objected to the purposes of the Greek nationalists and the occupation of the region.

For the duration of the time period that passed from the days of the Armistice until the victory of the National War of Independence, the contributions of the Jews into the independence of the Turkish State were not unidimensional. Above all, they had a decisive attitude as a community. Secondly, they applied different methods by moving from passive resistance to active struggle according to the changing circumstances. The Jews have done their part both as individuals and as an organized group.

The occupation of western Anatolia is important in terms of indicating the attitude of the constituents living in that region against the Turkish nation. The Aegean Jews supported the Turks in keeping the region contrary to the local Greeks and Armenians. Except some little exceptions, their loyalty for the homeland was deep and sincere. The rabbis in the cities and towns did not accept the occupation and they revealed their attitudes against the occupiers openly. The Jews did not welcome the occupying army and hid the fighters of the National Forces in their homes when needed. They did not participate into the thank you meetings for the occupation and supporters of the occupation. In all of those matters, they differed from the Armenians who supported the occupation.

The attitude of the Turkish Jews, who are aware that the Turkish lands were their homeland and who "perceive themselves as the own children of this homeland since the beginning" as it was stated in the declaration dated September 15, 1925, indicating that they renounced the minority rights in the 42nd Article of the Peace Treaty of Lausanne, has always been the same throughout the history.

Bibliography

Newspaper

Anadolu'da Yeni Gün, 16 June 1922.

Bardakçı, İlhan, Tarihten Bugüne, "Biz Hiç Irkçı Olmamışız", *Tercüman*, 7 May 1983.

El Tiempo, 27 October 1922.

Books and Articles

Atatürk, Kemal, *Nutuk 1919-1927*, ed. Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1991.

Balcı, Sezai - Yadi, Ahmet, *Osmanlı Bürokrasisinde Yahudiler*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul 2013.

Bayar, Celal, *Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Gidiş*, Vol. 6, Baha Matbaası, İstanbul 1963.

Berber, Engin, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke ve Yunan* İşgali *Döneminde İzmir Sancağı*, Ayraç Yayınevi, Ankara 1997.

Besalel, Yusuf, *Osmanlı ve Türk Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., expanded second edition, İstanbul 2004.

Bora, Siren, *İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1923*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A. Ş., İstanbul 1995.

Bora, Siren, "İzmir'de Yahudi Mezarlıkları, Tarihçe, Kitabeler ve Smyrna Agorasında Yer Alan Yahudi Mezar Taşları", *Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları II*, Ege Yayınları, İstanbul 2017, pp. 45-67.

Bora, Siren, *Birinci Judeira İzmir'in Eski Yahudi Mahallesi*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2021.

Çaykıran, Güzin, "Milli Mücadele'ye Karşı Rum-Ermeni Ortak Hareketi ve Yunanistan'a Destek Faaliyetleri (1918-1922)", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, No. 32, 2020.

Clogg, Richard, "The Greek *Millet* in the Ottoman Empire", in, *Ottomans and Jews in the Ottoman Empire: The Functioning of a Plural Society*, Vol. 1: *The Central Lands*, eds. Benjamin Braude and Bernard Lewis Holmes and Meier, New York 1982.

Cohen, Julia Phillips, *Becoming Ottomans: Sephardi Jews and Imperial Citizenship in the Modern Era*, Oxford University Press, New York 2014.

Erhan, Çağrı, *Greek Occupation of İzmir and Adjoining Territories Report of the Inter-Allied Commission of Inquiry (May-September 1919)*, Center for Strategic Research Ministry of Foreign Affairs of Türkiye, Ankara 1999.

Galanté, Avram, *Histoire des Juifs d'Anatolie Les Juifs d'İzmir (Smyrne)*, Tome 1, İsis, İstanbul 1985.

Galanté, Avram, *Histoire des Juifs de Turquie*, Tome 3, Edition İsis, İstanbul 1986.

Galanti, Avram, *Türkler ve Yahudiler: Tarihi, Siyasi Araştırma*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 1995.

Güçlü, Yücel, "Jewish Salonika in 1912 and 1943: The Ottoman and Greek/German Practices Considered", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 41, No. 3, December 2021, pp. 391-414.

Güçlü, Yücel, "Review of Sarah Abrevaya Stein's *Family Papers: A Sephardi Journey Through the Twentieth Century*", *Shofar*, Vol. 38, No. 3, Winter 2020, pp. 317-322..

Güleryüz, Naim, *Bizans'tan 20. Yüzyıla Türk Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2011.

Güleryüz, Naim, *Toplumsal Yaşamda Türk Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., second edition, İstanbul 2015.

Naar, Devin, *Jewish Salonica Between the Ottoman Empire and Modern Greece*, Stanford University Press, Stanford, CA 2016.

Nahum, Henri, *İzmir Yahudileri Ondokuzuncu ve Yirminci Yüzyıl*, trans. Estreya Seval Vali, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

Palut, Joshua Eli, *Greek Jewry in the Twentieth Century, 1913-1983 Patterns of Jewish Survival in the Greek Provinces Before and After the Holocaust*, Associated University Presses, Cranbury, NJ 1996.

Rodrigue, Aron, "The Sephardim in the Ottoman Empire", in *Spain and the Jews: The Sephardi Experience 1492 and After*, ed. Elie Kedourie, Thames and Hudson, London 1992, pp. 162-188.

Rodrigue, Aron, *De l'instruction à l'émancipation: les enseignants de l'Alliance Israélite Universelle et les Juifs d'Orient, 1860-1939*, Calmann-Levy, Paris 1989.

Rodrigue, Aron, *French Jews, Turkish Jews: The Alliance Israélite Universelle and the Politics of Jewish Schooling in Turkey, 1860-1925 (The Modern Jewish Experience)*, Indiana University Press, Bloomington, IN 1990.

Rodrigue, Aron, *Jews and Muslims: Images of Sephardi and Eastern Jewries in Modern Times*, University of Washington Press, Seattle, WA and London 2003.

Roth, Cecil, "The Last Days of Jewish Salonica: What Happened to a 450-Year-Old Civilization", *Commentary*, Vol. 10, No. 1, July 1950.

Sarıhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü: Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne (30 Ekim 1918-22 Temmuz 1919)*, Vol. 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993.

Shaw, Stanford, *From Empire to Republic The Turkish War of National Liberation 1918-1923: A Documentary Study*, Vol.5, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000.

Shaw, Stanford, *The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic*, New York University Press, New York 1991.

Solomonidis, Victoria, "The Ionian University of Smyrna, 1919-1922, 'Light of the East'", *Kampos: Cambridge Papers in Modern Greek,* Vol. 5, 1997, pp. 81-97.

Tüfekçi, Vedat, *Milli Mücadele'de Türkiye Yahudileri*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2016.

Yazgan, Talat, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırım Girişimi*, Vol. 1, Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etütler Başkanlığı Yayınları, Ankara 1994.

Yetkin, Çetin, *Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler*, Afa Yayıncılık, İstanbul 1992.

Millî Mücadele Döneminde Anadolu Rumları ve Siyasi Faaliyetleri

Çağla Derya Tağmat*

Öz

Tanzimat döneminde sosyal ve kültürel faaliyetlerine ağırlık veren Osmanlı Rumları, kurdukları çok sayıdaki cemiyetlerle bu faaliyetlerini açık bir şekilde uygulama fırsatı bulmuş, Meşrutiyet döneminin hürriyet ruhundan da etkilenerek bu faaliyetlerini yavaş yavaş siyasallaştırmaya başlamışlardır. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'nda ise Yunanistan ile olan etkileşimlerindeki politik bağ güçlenmiştir.

Osmanlı Devleti açısından Birinci Dünya Savaşı'nı sonlandıran Mondros Mütarekesi ile başlayan işgal döneminde ise Yunanistan'ın İtilaf Devletleri ile olan siyasal iş birliği, İstanbul ve Anadolu Rumlarını da etkileyerek, Yunanistan ile birleşme ya da özerk bir yapı oluşturma fikrine adeta cesaret katmıştır. Yunanistan'ın 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'e asker çıkarması ile Anadolu hayaline bir adım daha yaklaşması, yalnızca İzmir'de yaşayan Rumlara değil diğer Anadolu Rumları için de bir "umut" olmuş, daha öncesinde Yunan dilinin yaygınlaştırılma çabası ile yeşertilmeye çalışılan Yunanlılık bilinci, bu aşamada politik bir görünüm kazanmaya başlamıştır.

İşte bu esnada Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yaşayan Rumlar arasında askerî ve siyasi faaliyetler hız kazanırken, Yunanistan ile iş birliği içinde hareket ederek farklı nitelikte gibi görünen ancak Yunan Megali İdea'sına hizmet eden pek çok oluşum etkin hale gelmiştir. Yalnızca sivil olmakla kalmayıp, Yunan ordusunun 1919-1922 yılları arasında gerçekleştirdiği kundaklama ve yağma gibi pek çok olay da özellikle Ege ve Marmara bölgelerinde yaşayan Müslüman nüfusa oldukça zarar vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Millî Mücadele, Anadolu Rumları, İzmir, Pontus, Türk-Yunan

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara/TÜRKİYE, tagmat@ankara.edu.tr ORCID:0000-0002-9047-0131 DOI:10.37879/9789751758866.2024.735

The Anatolian Greeks and Their Political Activities During the National War of Independence

Abstract

The Ottoman Greeks, who focused on their social and cultural activities during the Tanzimat period, had the opportunity to openly practice these activities with the many societies they founded, and they started to politicize their activities gradually, influenced by the freedom spirit of the Constitutional Period. In the Balkan Wars and the First World War, the political ties with Greece became stronger.

In the occupation period, which started with the Armistice of Mudros and ended the First World War for the Ottoman Empire, the political cooperation of Greece with the Entente Powers also influenced the Greeks of Istanbul and Anatolia, adding courage to the idea of uniting with Greece or creating an autonomous structure. With the landing of Greek soldiers in Izmir on May 15, 1919, Grece's approach to the Anatolian dream one more step closer was a hope not only for the Greeks living in İzmir, but also for the Greeks living in other parts of Anatolia. At this stage, it started to gain a political appearance.

At this time, while military and political activities gained momentum among the Greeks living in various parts of Anatolia, many formations that seemed to be in different way but served for the Greek Megali idea became active by acting in cooperation with Greece. Many incidents such as arson and looting carried out by the Greek army between 1919 and 1922, which were not only civilian, also damaged the Muslim population living in the Aegean and Marmara regions.

Keywords: National War of Independence, Anatolian Greeks, İzmir, Turco-Greek.

Millî Mücadele Döneminde Anadolu Rumları ve Siyasi Faaliyetleri

Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne yönelik gerçekleştirdiği isyan sonunda bağımsızlığını kazanması ve sonrasında Osmanlı Devleti'nde başlayan Tanzimat dönemi ile İstanbul ve Anadolu Rumları arasında kültürel bir hareketlenme başlamış ve 19. yüzyılın son yarısında Osmanlı Rumları eğitim, kültür, hayırseverlik ve pek çok farklı alanda çeşitli örgütler vasıtasıyla faaliyet göstermeye başlamıştır. Diğer yandan bu hareketlenme Meşrutiyet döneminde, bu dönemin hürriyetçi ruhuyla bağlantılı olarak bir ivme kazanmıştır.[1]

1 Hasan Taner Kerimoğlu, *İttihat Terakki ve Rumlar 1908-1914*, Libra Yayınevi, İstanbul 2009, s. 55.

İlk aşamada Anadolu'nun Batısından başlayarak kıyı şeridini takiben Marmara ve Karadeniz bölgesine sirayet eden ve bir seferberlik halini alan bu faaliyetler Rum kadınların da kendi aralarında organize olmalarıyla sayıları yüzü aşan pek çok cemiyetin kurulmasına neden olmuştur.[2] Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde eğitim ve kültürel faaliyetlere ağırlık veren Anadolu Rumları bu anlamda Yunanistan ile de bağlantı halinde olmuşlar ve Patrikhane ile varlıklı Rumlara ek olarak, Yunanistan anakarasındaki oluşumların da desteğini alarak etkinliklerini arttırmışlardır.

20. yüzyılın ilk yarısına damga vuran ve Balkan Savaşlarıyla başlayan aksiyon dönemlerinde ise Osmanlı Rumları genel anlamda savaşın yarattığı atmosfere uygun bir şekilde politik bir duruş sergilemeye başlamışlar, Yunanistan'ın da dâhil olduğu bu savaşlarda açıktan bir iş birliği geliştirerek faaliyetlerinin çizgisini siyasi bir çizgiye taşımışlardır. Birinci Dünya Savaşı esnasında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu açmazdan dolayı faaliyetler sekteye uğramış olsa da Mondros Mütarekesi'nin imzalanması[3] yalnızca Osmanlı Devleti için değil Rumlar açısından da bir kırılma olmuştur.[4] İşte bu noktada Yunan Megali İdea'sı onlara da tam anlamıyla nüfuz etmiş ve Rumlar üzerinde yarattığı heyecan İstanbul ve Anadolu Rumlarının artık açık bir şekilde Yunanistan lehine faaliyetlere girişmesine neden olmuştur.

Millî Mücadele döneminde her ne kadar eğitim ya da kültürel bir faaliyet gibi görünse de Anadolu'daki ve İstanbul'daki Rum okullarının eğitim şekli, Rumların nasıl politize olduklarını ortaya koymaktadır. Bunun en açık şekilde kendini gösterdiği yer olan okullardaki derslerin içeriğinde de birtakım önemli değişimler olduğunu söylemek mümkündür. Tarih, din ve dil eğitimlerindeki ulusal vurguların artması bir yana özellikle coğrafya derslerinin öznesi neredeyse büyük ölçüde değişime uğramıştır. Anadolu coğrafyasının öğretilmeye başlanması ya da başka bir deyişle müfredata eklenmesi yeni nesle tırnak içinde ileride yaşayacakları topraklar konusunda eğitim vermek konusunda oldukça önemli hale gelmiştir. Böylece Megali ideanın coğrafyası müfredata eklenmiştir.[5] Buna, aynı dönemde faaliyetleri en üst noktaya

2 Kyriaki Mamoni-Lida İstikopoulou, *Somateiaki Organosi tou Ellinismou sti Mikra Asia (1861-1922),* Vivliopoleion tis Estias, Athina 2006, s. 130-131.

3 Seha Meray-Osman Olcay, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması Sevr Antlaşması, İlgili Belgeler)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara 1977, s. 1-5; Tevfik Bıyıklıoğlu, *Türk İstiklal Harbi I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı,* Genelkurmay Basımevi, Ankara 1962, s. 32.

4 *Ati,* 15 Kasım 1918.

5 Haris Spataris, *Biz İstanbullular Böyleyiz 1906-1922*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, s. 127.

çıkan izcilik teşkilatları da eklenmiş ve bilindiği gibi Rum izci teşkilatları Millî Mücadele döneminde Yunan ordusuna hizmet eder hale gelmiştir. Bu oluşumlar İstanbul Rum patrikhanesine ek olarak, aktif olduğu bölgelerdeki Rum metropolitlikleri tarafından da desteklenmiş ve finanse edilmiştir. [6]

1919-1922 yılları İstanbul'da Mütareke, Anadolu'da ise Millî Mücadele dönemi olarak adlandırılan bir süreci işaret ederken, aynı yıl aralığı Yunanistan için Anadolu Harekâtı ve bu harekâtın yarattığı heyecan ve coşku olarak karşılık bulmuştur. Dolayısıyla 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlar tarafında işgal edilmesiyle birlikte Ege, Marmara ve Karadeniz bölgelerinde yaşayan Rumlar zaman zaman Yunan ordusuyla birlikte hareket etmiş, zaman zaman orduya bizzat yardımcı olmuş ya da Anadolu topraklarındaki Rumları Yunanistan'a bağlamak konusunda faaliyetlerde bulunmuştur. Bahsi geçen izci örgütlerinin kurulması, Rum okullarının zaman zaman hastane[7] ama pek çok zaman da cephaneliğe çevrilmesi, Yunan Kızılhaç'ının yardım görüntüsü ve gerekçesi ile Anadolu Rumlarını silahlandırması bu faaliyetlerden yalnızca birkaçıdır.[8] Anadolu'nun farklı merkezlerindeki faaliyetler o bölgede yaşayan Rumların yoğunluğuna, sosyal statülerine ya da Yunan anakarasıyla olan bağlantılarının düzeyine göre değişiklik göstermiştir. Bu bağlamda faaliyet açısından çeşitlilik ve daha fazla işlevsellik gösteren bölge Ege bölgesi olurken, İzmir Rumları da tutum ve örgütlenme modelleriyle diğer bölge Rumları için prototip olmuştur denilebilir.[9] Basın-yayın mekanizmasının Rumlar tarafından etkili bir şekilde kullanılması ve bölgedeki Yunan Yüksek Komiseri Stergiadis'in de etkisiyle aşevi ve yardım merkezlerinin kurulması İzmir'in Yunanistan tarafından ilhak edildiğinin bir göstergesi olmuştur.[10] Diğer yandan İzmir Rumlarının siyasi faaliyetleri İzmir Metropoliti Hrisostomos tarafından da bizzat takip edilmiş ve desteklenmiştir.

6 *Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922,* C I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2009, s. 31.

7 *Benaki Musio, Arhio Venizelu*, 173.154.049-2.

8 *Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922*, s. 31.

9 Detaylar için bk. Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, "Osmanlı Rumlarında Cemiyetleşme Olgusu ve Rum Kültür Cemiyetleri: İzmir Örneği", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C XIX, S. 39, s. 395-440.

10 Çağla D. Tağmat, "İşgal Yıllarında İzmir'de Yunan İdari Sistemi", *1918-1919 Mütarekeden Milli* Mücadeleye (Hayal kırıklığı, Uyanış, Örgütlenme ve Direniş), Türk Ocağı Yay., İstanbul 2020, s. 123, 126.

İzmir'de 1921 yılında kurulan Küçük Asya Savunma Örgütü (Mikrasitiki Amina) İstanbul'daki oluşumlarla da iş birliği içinde çalışmış, varlıklı Rumlar ve Metropolit Hrisostomos tarafından takip edilmiş ve cesaretlendirilmiştir.[11] Anadolu'da özerk bir devlet kurulması yönünde faaliyet gösteren bu örgüt, Rumları örgütlemek konusunda da çalışmalar yapmıştır. "*Boyunduruk altındaki Rumları*" ya da *"tehlike altındaki ulusu*" kurtarmak gibi söylemler kullanan Patrikhane de tüm Anadolu'daki Rum faaliyetlerini açıktan desteklemiştir. Gönüllülerden de taraftar toplayan örgüt, Yunan ordusuna katılım konusunda Rumları etkilemiştir.

Diğer taraftan bu örgüte ek olarak ve benzer faaliyetler gösteren çok sayıda kadın cemiyeti de bizzat Yunan ordusu için çalışmalar yapmıştır. Mesela isimlerinden de anlaşılacağı gibi "Askerin Küçük Asyalı Kız Kardeşi Cemiyeti" (Sundesmos Mikrasiatis Adelfh tou Stratıwtou), "İzmir Rum Kadınları Lisesi" (Lukion Ellinidon Smyrnis), "Küçük Asya Rum Kadınları Savunma Örgütü" (Amina Ellinidon Mikrasias), "Küçük Asya Kadın Cemiyetleri Birliği" gibi daha pek çok kadın cemiyeti İzmir'deki Yunan ordusuna sağlık hizmeti, terzilik ve eğitim hizmetleri konusunda büyük destek vermiştir.[12] Bunların içinde en faal olan Küçük Asya Rum Kadınları Savunma Örgütü olmuş, Yunan ordusunun Anadolu'da kalması için eksikliklerinin giderilmesi adına çalışmalar yapmıştır. Paralar toplanmış, Yunan askerlere hediyeler alınmış, kasalarca gıda ve içecekler hazırlanmış ve kitaplar hediye edilmiştir. Cemiyet, İzmir Metropoliti Hrisostomos'tan da tebrik ve teşekkürler almış ve Metropolitliğin kadın hareketlerine olan ilgisini arttırmıştır.[13] Diğer yandan İzmir ve çevresinde de benzer nitelikte pek çok oluşum varlık göstermiştir.

Karadeniz Bölgesinde ise başta İnebolu olmak üzere Kastamonu, Sinop ve Giresun gibi bölgelerde Trabzon Metropolitliğinin desteklediği çok sayıda siyasi oluşum Bağımsız bir Pontus devleti kurabilmek amacıyla nüfus yoğunluğuna odaklanmış ve bölge buraya getirilen Rumlar vasıtasıyla Yunan-

11 Engin Berber, "Batı Anadolu Rumlarının Son Fedakârlığı ya da 9 Eylül 1922'yi Önleyemeyen Bir Askeri Yapılanma – Küçük Asya Savunma Örgütü", *Cumhuriyet Gazetesi 9 Eylül İzmir'in Kurtuluşu Özel Eki*, 9 Eylül 2006, s. 64.

12 Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, *İkinci Meşrutiyet'ten Milli Mücadele'ye Anadolu'da Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Rum Örgütlenmeleri (1908-1922),* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2017, s. 176-177.

13 Cemiyet hakkında detaylı bilgi için bk. Nilüfer Erdem, "Anadolulu Rum Kadınlar Savunma Örgütü ve Faaliyetleri", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi,* C 9, S. 2, Aralık 2020, s. 331-361.

laştırılmaya çalışılmıştır. Karadeniz bölgesinde İstanbul merkezli pek çok cemiyetin de şubeler açtığını söylemek mümkündür. Örneğin, 1919 yılında Galata Minerva Han'da kurulan Rum Muhacirleri Umum Komisyonu gizli olarak çalışmalar yaparken, Karadeniz Bölgesi'nde faaliyet göstererek bu bölgeye Rumları yerleştirmek gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Kordus adıyla da anılan bu cemiyet Anadolu'daki Rum nüfusu artırmak için yoğun çalışmalar yapmıştır.[14] Samsun'da kurulan ve İnebolu'da da şubesi olan Meşru Müdafaa adlı Rum cemiyeti bu yönde faaliyetlerde bulunmuştur.[15]

Safranbolu Rumları ise özellikle Mütareke döneminde Helenizm'den uzak bir duruş sergilemiş ve kendilerini Ortodoks Türk olarak tanımlayarak Yunanistan'ın yayılmacı faaliyetlerinden uzak durmuşlardır.[16]

İzmit ve çevresi açısından ise ağırlıklı olarak tarım ve ticarete dayalı bir hayat sürdüren bölge Rumları, dil olarak Yunanca ve Türkçeye ek olarak Ermenice de konuşuyor olmaları dolayısıyla (Hayhorumlar) Ermeni şuuruna sahip Ortodoks Rumlar olarak nitelendirilmiştir.[17] İzmit ve çevresinde ise doğrudan Yunanistan'daki oluşumlarla olan siyasi bağlar dikkat çekmiştir. Öte yandan İzmit'in 1918 yılında İngiltere tarafından işgal edilmesi ve 1920 yılının Ekim'inde buranın Yunanistan'a devredilmesi, bölgede ciddi bir asayişsizlik yaratmış, işgalle birlikte Yunan ordusu ve bölge Rumlarının oluşturdukları çeteler ortak hareket etmeye başlamışlardır. Bu noktada ise meşru savaş yerini vahşet hareketlerine bırakmış ve Karadeniz bölgesindekine benzer ancak Yunan ordusunun da duruma dâhil olması açısından biraz daha farklı bir yıkım yaşanmıştır. 1921 yılının Haziran ayında Yunanların İzmit'ten çekilmesiyle birlikte başlattıkları kundaklama, yağma ve talan hareketleri oldukça ses getirmiş hatta burada yaşayan Müslüman nüfusa da zarar vermiştir. [18] Burada yaşayan Rumlar da Yunan ordusuyla birlikte bölgeden çekilmişlerdir.

14 Cengiz Mutlu, *Mütareke Döneminde Rum Nüfus Hareketleri 1918-1922*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2014; s. 110-111; Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi*, *İzmir, Aydın, Manisa 1919-1923*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2006, s. 32.

15 *Pontus Meselesi*, haz. Yılmaz Kurt, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Ankara 1995, s. 126.

16 *Hâkimiyet-i Milliye,* 1 Mayıs 1921.

17 Kılıçoğlu Cihangir, *age*., s. 289.

18 Bk. Çağla D. Tağmat, "Milli Mücadele'de Yunan Ordusunun İzmit Katliamı", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi- Kültürü Sempozyumu V- Bildirileri*, C II, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kocaeli 2019, s. 883-888.

Anadolu'nun içlerinde ise Millî Mücadele döneminde kurulan cemiyetlerin sayısı az olmak birlikte ağırlıklı olarak kilise ve okullara bağış toplamak amaçlı faaliyetlerde bulundukları söylenebilir. Diğer bölgelere göre Yunan işgali karşısında daha çekimser bir tutum sergileyen iç Anadolu Rumları içinde yer alan Karamanlı Ortodokslar 1922 yılında Fener Rum Patrikhanesinden ayrılarak Ortodoks Türk Patrikhanesini kurmuşlardır.[19]

Bazı cemiyetler Millî Mücadele sonunda Türklerin eline geçmemesi için kütüphanelerini ve evraklarını yakmışlardır. Diğer taraftan Rumların Millî Mücadele döneminde eğitim, hayırseverlik, fakirlere yardım adı altında yapmış olduğu hemen hemen tüm faaliyetler, Yunanistan'a ve Yunan ordusuna hizmet eder bir boyut kazanmıştır. Millî Mücadele döneminde sadece İstanbul'da 500 civarı Rum örgütlenmesi aktif çalışmalar yaparken Anadolu'da bu rakam 3 katına çıkmıştır denilebilir.

Diğer yandan İstanbul ayrı bir pencerede değerlendirildiğinde, bu şehrin Rum örgütlenmelerinin siyasallaşmasının merkezi niteliğinde bir rol üstlendiğini söylemek mümkündür. Bu da elbette ki Patrikhanenin varlığından kaynaklanmıştır. Çünkü ruhani bir kurum olarak görev yapması beklenen İstanbul Rum Patrikhanesi, 1919-1922 yılları arasında Yunanistan ile adeta bütünleşmiş ve Anadolu'daki Yunan işgalinin büyük bir destekçisi halini almıştır.

Bir başka önemli husus da İstanbul Rumları ile Anadolu Rumlarının örgütlenmeleri arasındaki benzerliktir. İstanbul Rumlarının bu konuda sahip oldukları deneyim (İzmir bunun dışında bırakıldığında), Anadolu'nun diğer bölgelerinde kurulan cemiyetler ve bunların siyasallaşması açısından da itici bir güç olmuştur. Zira bu konuyu değerlendirirken varlıklı Rumların finansal desteklerini de unutmamak lazım. Çünkü Meşrutiyet döneminde okullar açan ve eğitim için yüksek miktarlarda bağış yapan varlıklı Rumlar, Milli Mücadele döneminde bu desteklerini Anadolu'daki Yunan ordusuna sunmaktan geri kalmamışlardır.

19 Mehmet Biçici, "Papa Eftim ve Milli Mücadele'deki Yeri", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, C16, S. 2, April 2017, s. 456.

Sonuç

Tanzimat döneminde hareketlenmeye başlayan Rum örgütlenmeleri, Meşrutiyet döneminin oluşturduğu atmosferde yeni bir çehreye bürünmüştür. Özellikle bu dönemin ilk yıllarında hürriyet idealinin ön planda olması bu hareketlenmenin başlangıç noktasını teşkil etmiştir. İstanbul bir kenara bırakıldığında Anadolu'nun farklı bölgelerinde yaşayan Rumlar da bulundukları bölgelerin dinamikleriyle paralel bir şekilde cemiyetler kurmaya başlamışlardır. Örgütlenmenin Birinci Dünya Savaşı yıllarında durağanlık yaşaması ardından Yunanistan'ın Anadolu üzerindeki hedeflerini uygulamaya koyduğu 1919-1922 yılları arasında ise Anadolu Rumlarının idealize ettikleri kültür ve eğitim faaliyetlerinin yavaş yavaş şekil değiştirmeye başladığını söylemek mümkündür. Özellikle bu dönemin belirteci, Anadolu'daki işgalci Yunan kuvvetlerine destek ve yardım olarak belirmiştir.

Kadın ve izci cemiyetlerinin ön plana çıktığı bu dönemde Ege ve Karadeniz bölgelerindeki faaliyetlerin çoğalması dikkat çekici bir hale gelmiştir. Bu durum, bu bölgelerde yaşayan Rum nüfusun yoğunluğu, Yunanistan ile bağlantıları ve hatta yabancı devletlerden aldıkları destekler göz önüne alındığında gayet doğal karşılanabilir. Diğer önemli bir nokta da örgütlenmelerde kilise ve okulların sağladığı destektir. Millî Mücadele döneminde çoğu zaman Anadolu'daki kilise ve okulların örgütlenme merkezi ya da cephane şeklinde kullanılması dikkat çekmiştir. Bu gelişmelerin ardındaki besleyici güçleri ise yalnızca Avrupalı devletler olarak açıklamak yetersizdir öte yandan varlıklı Rumların da maddi yardımlarını akıttıkları bu siyasi ve aynı zamanda ayrışmacı oluşumlar, Yunanistan ve diğer finansörlerin Anadolu Rumlarını unutmadığı ya da gözden çıkarmadığı şeklinde bir algı yaratmıştır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Benaki Musio, Arhio Venizelu, 173.154.049-2.

Süreli Yayınlar

Ati

Hâkimiyet-i Milliye

Araştırma ve İnceleme Eserler

Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922, C I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2009.

Berber, Engin, "Batı Anadolu Rumlarının Son Fedakârlığı ya da 9 Eylül 1922'yi Önleyemeyen Bir Askeri Yapılanma – Küçük Asya Savunma Örgütü", *Cumhuriyet Gazetesi 9 Eylül İzmir'in Kurtuluşu Özel Eki*, 9 Eylül 2006.

Bıyıklıoğlu, Tevfik, *Türk İstiklal Harbi I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1962.

Biçici, Mehmet, "Papa Eftim ve Milli Mücadele'deki Yeri", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, C 16, S. 2, April 2017, s. 453-460.

Biçici, Mehmet, İkinci Meşrutiyet'ten *Milli* Mücadele'ye Anadolu'da *Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Rum Örgütlenmeleri (1908-1922)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2017.

Erdem, Nilüfer, "Anadolulu Rum Kadınlar Savunma Örgütü ve Faaliyetleri", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C 9, S. 2, Aralık 2020, s. 331-361.

Kerimoğlu, Hasan Taner, *İttihat Terakki ve Rumlar 1908-1914*, Libra Yayınevi, İstanbul 2009.

Kılıçoğlu Cihangir, Çiğdem, "Osmanlı Rumlarında Cemiyetleşme Olgusu ve Rum Kültür Cemiyetleri: İzmir Örneği", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C 19, S. 39, s. 395-440.

Kyriaki, Mamoni-İstikopoulou, Lida, *Somateiaki Organosi tou Ellinismou sti Mikra Asia (1861-1922),* Vivliopoleion tis Estias, Athina 2006.

Meray, Seha- Olcay, Osman, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması Sevr Antlaşması, İlgili Belgeler),* Ankara Üniversitesi

Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara 1977.

Mutlu, Cengiz, *Mütareke Döneminde Rum Nüfus Hareketleri 1918-1922*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2014.

Pontus Meselesi, haz. Yılmaz Kurt, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Ankara 1995.

Spataris, Haris, *Biz İstanbullular Böyleyiz 1906-1922*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.

Tağmat, Çağla D., "Milli Mücadele'de Yunan Ordusunun İzmit Katliamı", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi- Kültürü Sempozyumu V- Bildirileri,* C II, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kocaeli 2019, s. 883-890.

Tağmat, Çağla D., "İşgal Yıllarında İzmir'de Yunan İdari Sistemi", *1918-1919 Mütarekeden Milli Mücadeleye (Hayal kırıklığı, Uyanış, Örgütlenme ve Direniş)*, Türk Ocağı Yay., İstanbul 2020, s. 120-132.

Turan, Mustafa, *Yunan Mezalimi, İzmir, Aydın, Manisa 1919-1923*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2006.

The Anatolian Greeks and Their Political Activities during the National War of Independence

Çağla Derya Tağmat*

Abstract

The Ottoman Greeks, who focused on their social and cultural activities during the Reformation (*Tanzimat*) period, had the opportunity to openly practice those activities through many associations they founded, and started to politicize their activities gradually, influenced by the freedom spirit of the Constitutional (*Meşrutiyet*) Period. In the Balkan Wars and the First World War, the political ties in their interaction with Greece became stronger.

In the occupation period, which started with the Armistice of Mudros and ended the First World War for the Ottoman Empire, the political cooperation of Greece with the Entente Powers also influenced the Greeks of İstanbul and Anatolia, adding courage to the idea of uniting with Greece or creating an autonomous structure. With the landing of Greek soldiers in İzmir on May 15, 1919, Greece's approach to the Anatolian dream one more step closer was a hope not only for the Greeks living in İzmir, but also for the Greeks living in other parts of Anatolia, and the consciousness of Greekness, which was attempted to be raised by the attempts of spreading the Greek language, started to gain a political appearance.

At this point in time, while the military and political activities gained momentum among the Greeks living in various parts of Anatolia, many organizations that seemed to have varying characteristics but served for the Greek Megali Idea became active by acting in cooperation with Greece. Many incidents took place such as arson and looting carried out by the Greek Army between 1919 and 1922, which damaged not only the civilians, but also the Muslim population living in the Aegean and Marmara regions.

Keywords: National War of Independence, Anatolian Greeks, İzmir, Pontus, Turco-Greek.

* Assoc. Prof., Ankara Üniversitesi, Institute of Turkish Revolution History, Ankara/TÜRKİYE, tagmat@ankara.edu.tr ORCID:0000-0002-9047-0131
DOI:10.37879/9789751758866.2024.745

Millî Mücadele Döneminde Anadolu Rumları ve Siyasi Faaliyetleri

Öz

Tanzimat döneminde sosyal ve kültürel faaliyetlerine ağırlık veren Osmanlı Rumları, kurdukları çok sayıdaki cemiyetlerle bu faaliyetlerini açık bir şekilde uygulama fırsatı bulmuş, Meşrutiyet döneminin hürriyet ruhundan da etkilenerek bu faaliyetlerini yavaş yavaş siyasallaştırmaya başlamışlardır. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'nda ise Yunanistan ile olan etkileşimlerindeki politik bağ güçlenmiştir.

Osmanlı Devleti açısından Birinci Dünya Savaşı'nı sonlandıran Mondros Mütarekesi ile başlayan işgal döneminde ise Yunanistan'ın İtilaf Devletleri ile olan siyasal iş birliği, İstanbul ve Anadolu Rumlarını da etkileyerek, Yunanistan ile birleşme ya da özerk bir yapı oluşturma fikrine adeta cesaret katmıştır. Yunanistan'ın 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'e asker çıkarması ile Anadolu hayaline bir adım daha yaklaşması, yalnızca İzmir'de yaşayan Rumlara değil diğer Anadolu Rumları için de bir "umut" olmuş, daha öncesinde Yunan dilinin yaygınlaştırılma çabası ile yeşertilmeye çalışılan Yunanlılık bilinci, bu aşamada politik bir görünüm kazanmaya başlamıştır.

İşte bu esnada Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yaşayan Rumlar arasında askerî ve siyasi faaliyetler hız kazanırken, Yunanistan ile iş birliği içinde hareket ederek farklı nitelikte gibi görünen ancak Yunan Megali İdea'sına hizmet eden pek çok oluşum etkin hale gelmiştir. Yalnızca sivil olmakla kalmayıp, Yunan ordusunun 1919-1922 yılları arasında gerçekleştirdiği kundaklama ve yağma gibi pek çok olay da özellikle Ege ve Marmara bölgelerinde yaşayan Müslüman nüfusa oldukça zarar vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Millî Mücadele, Anadolu Rumları, İzmir, Pontus, Türk-Yunan.

The Anatolian Greeks and Their Political Activities during the National War of Independence

By the Greek independence in the consequence of the rebellion that the Greeks carried out against the Ottoman State and the following period of Reformation (*Tanzimat*), a cultural mobilization started among the Greeks of İstanbul and Anatolia, and in the last half of the 19th century, the Ottoman Greeks started to carry out activities through various organizations in many different fields such as education, culture and charity. On the other hand,

this mobilization gained a momentum in the Constitutional (*Meşrutiyet*) period in relation to the liberal spirit of that period.[1]

In the first stage, those activities starting from Western Anatolia and spreading into the Marmara and Black Sea regions and assuming the characteristics of a mobilization led to the establishment of many associations whose number exceeds one hundred through the organization of the Greek women among themselves.[2] The Anatolian Greeks who emphasized educational and cultural activities during the Reformation and Constitutional periods had connections with Greece in this regard and they increased their activities by gaining the support of formations in mainland Greece in addition to the Patriarchate and wealthy Greeks.

In the periods of action that left their mark on the first half of the 20th century and started with the Balkan Wars, in general terms the Ottoman Greeks started to display a political stance in accordance to the atmosphere created by the war, developed an open cooperation in those wars where Greece was also involved and escalated the level of their activities to a political one. During the First World War, although their activities were interrupted due to the Ottoman State's dilemma, the signature of the Armistice of Mudros[3] became a breaking point not only for the Ottoman State, but also for the Greeks.[4] At this point, the Greek Megali Idea infiltrated the Greeks fully and the excitement that it created among the Greeks caused the Greeks of İstanbul and Anatolia to engage in activities which were openly for the benefit of Greece.

Although those activities looked like educational or cultural activities during the National Struggle, the manner of education of the Greek schools in Anatolia and İstanbul reveals how the Greeks were politicized. It is possible to say that certain important changes took place in the contents of the lessons in schools where this type of politicization openly revealed itself. Besides the increase of the nationalist emphasis in history, religion

1 Hasan Taner Kerimoğlu, *İttihat Terakki ve Rumlar 1908-1914*, Libra Yayınevi, İstanbul 2009, p. 55.

2 Mamoni Kyriaki–Lida İstikopoulou, *Somateiaki Organosi tou Ellinismou sti Mikra Asia (1861-1922),* Vivliopoleion tis Estias, Athina 2006, pp. 130-131.

3 Seha Meray-Osman Olcay, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması Sevr Antlaşması, İlgili Belgeler)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara 1977, p. 1-5; Tevfik Bıyıklıoğlu, *Türk İstiklal Harbi I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı,* Genelkurmay Basımevi, Ankara 1962, p. 32.

4 *Ati,* 15 November 1918.

and language education, especially the subject matter of the geography lessons encountered a significant transformation. Beginning teaching the Anatolian geography or in other words adding the Anatolian geography into the curriculum became pretty important "in terms of educating the new generation regarding the lands that they were going to live in the future". Thusly, the geography of the Megali Idea was added to the curricula.[5] The boy scouting organizations, whose activities reached to a maximum level in the same period, were added and as it was already known, the Greek boy scouting organizations started to serve the Greek Army during the period of National Struggle. Those formations were supported and financed by the Greek Metropolitans in their areas of activity in addition to the İstanbul Greek Patriarchate.[6]

While the years between 1919 and 1922 signify the process of Armistice in İstanbul and the period of National Struggle in Anatolia, the same years were regarded by Greece as the Anatolian Campaign and the excitement and enthusiasm created by this campaign. Therefore, through the occupation of İzmir by the Greeks in May 15, 1919, the Greeks living in the Aegean, Marmara and Black Sea regions acted with the Greek Army from time to time and they either assisted the Greek Army personally or carried out activities for placing the Greeks in Anatolia under Greece's control. Establishment of the mentioned boy scouting organizations, conversion of the Greek schools into hospitals[7] from time to time and into arsenals mostly and the Greek Red Cross' arming the Anatolian Greeks under the disguise and justification of humanitarian assistance may be counted among a few of those activities.[8] Activities in different locations of Anatolia varied based on the intensity, social status or the level of connection with the Greek mainland of the Greeks living in those locations. In this regard, the region that displayed variety and more functionality in terms of activities was the Aegean region; and it may be argued that the Greeks of İzmir became a prototype for the Greeks of other regions with their attitudes and models of organization.[9] The effective usage of publishing and media mechanisms

5 Haris Spataris, *Biz İstanbullular Böyleyiz 1906-1922*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, p. 127.

6 *Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922,* Vol. I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2009, p. 31.

7 *Benaki Musio, Arhio Venizelu*, 173.154.049-2.

8 *Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922*, p. 31.

9 For details see: Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, "Osmanlı Rumlarında Cemiyetleşme Olgusu ve

by the Greeks and the establishment of soup kitchens and assistance centers with the influence of Stergiadis, the Greek High Commissar in the region became an indicator of annexation of İzmir by Greece.[10] On the other hand, the political activities of Greeks of İzmir were personally followed up and supported by Hrisostomos, the Metropolitan of İzmir.

The Asia Minor Defense Organization (Mikrasitiki Amina) which was established in İzmir in 1921 worked in close cooperation with the formations in İstanbul and it was followed up and encouraged by the wealthy Greeks and the Metropolitan Hrisostomos.[11] This organization carrying out activities for the purpose of establishment of an autonomous state in Anatolia and also worked for organizing the Greeks. The Patriarchate which used discourses such as saving "the Greeks under the yoke" or "the endangered nation" openly supported the activities of Greeks in the entire Anatolia. The organization which also gathered supporters from volunteers influenced the Greeks regarding their enrollment into the Greek Army.

On the other hand, in addition to this organization many women's organizations carrying out similar activities individually worked for the Greek Armyi also. For instance, as it may be understood from their names, many women's organizations such as "Organization of Soldiers' Sisters From Asia Minor" (Sundesmos Mikrasiatis Adelfh tou Stratıwtou), "Greek Women's High School of İzmir" (Lukion Ellinidon Smyrnis), "Asia Minor Greek Women's Defense Organization" (Amina Ellinidon Mikrasias), "Union of Asia Minor Women's Organizations" provided great amounts of support for the Greek Army in İzmir regarding health, tailoring, and educational services.[12] Among them, the most active one was the Asia Minor Greek Women's Defense Organization, and it carried out activities for the

---

Rum Kültür Cemiyetleri: İzmir Örneği", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIX/39, pp. 395-440.

10 Çağla D. Tağmat, "İşgal Yıllarında İzmir'de Yunan İdari Sistemi", *1918-1919 Mütarekeden Milli Mücadeleye (Hayal kırıklığı, Uyanış, Örgütlenme ve Direniş)*, Türk Ocağı Yay., İstanbul 2020, p. 123, 126.

11 Engin Berber, "Batı Anadolu Rumlarının Son Fedakârlığı ya da 9 Eylül 1922'yi Önleyemeyen Bir Askeri Yapılanma – Küçük Asya Savunma Örgütü", *Cumhuriyet Gazetesi 9 Eylül İzmir'in Kurtuluşu Özel Eki*, 9 Eylül 2006, p. 64.

12 Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, *İkinci Meşrutiyet'ten Milli Mücadele'ye Anadolu'da Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Rum Örgütlenmeleri (1908-1922)*, Ankara University Institute of Turkish Revolution History Unpublished PhD Thesis, Ankara 2017, pp. 176-177.

purpose of maintaining and making up the deficiencies of the Greek Army in Anatolia and gifted books. The organization received congratulations and thanks from Hrisostomos, the Metropolitan of İzmir and this increased the Metropolitan's interest in the women's movements.[13] On the other hand, many formations in and around İzmir with similar characteristics maintained their presence.

Many political formations supported by the Metropolitan of Trabzon in regions such as Kastamonu, Sinop and Giresun and primarily İnebolu focused on the density of population for the purpose of establishing an independent Pontus State and those regions were attempted to be Grecized through the Greeks settled to those regions. It is also possible to say that many organizations centered in İstanbul opened up branches in the Black Sea region. For instance, while the General Commission of Greek Immigrants established in 1919 in the Minerva Inn in Galata was carrying out secret activities, it also carried out activities such as settling Greeks in the Black Sea region. This organization which was also known as Kordus carried out activities intensely for the purpose of increasing the Greek population in Anatolia.[14] The Greek organization named Legitimate Defense (*Meşru Müdafaa*), which was established in Samsun and had a branch in İnebolu, carried out activities in that purpose.[15]

The Greeks of Safranbolu displayed a distant stance from Hellenism especially during the Armistice period, defined themselves as Orthodox Christian Turks and stayed away from the expansionist activities of Greece.[16]

Regarding İzmit and the surrounding areas, the Greeks of those regions who had a lifestyle heavily based on agriculture and trade, were defined as Orthodox Greeks having the Armenian consciousness (Hayhorums) due to the fact that they were speaking Armenian in addition to Greek and Turkish.[17] In and around İzmit, the direct political ties of those organizations with the

13 For detailed information regarding the Organization, see: Nilüfer Erdem, "Anadolulu Rum Kadınlar Savunma Örgütü ve Faaliyetleri", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi,* Vol. 9, No. 2, Aralık 2020, pp. 331-361.

14 Cengiz Mutlu, *Mütareke Döneminde Rum Nüfus Hareketleri 1918-1922*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2014, p. 110-111; Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi, İzmir, Aydın, Manisa 1919-1923*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2006, p. 32.

15 *Pontus Meselesi*, ed. Yılmaz Kurt, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Ankara 1995, p. 126.

16 *Hâkimiyet-i Milliye,* 1 May 1921.

17 Kılıçoğlu Cihangir, *ibid*, p. 289.

formations in Greece were salient. On the other hand, the occupation of İzmit in 1918 by the British and the transfer of the city to the Greeks in October of 1920 created a serious public disorder and by the occupation, the Greek Army and the gangs created by the Greeks of the region started to act together. And at this point, the just war was followed by acts of brutality and a destruction was experienced which was similar to the one in the Black Sea region but somewhat different in terms of the involvement of the Greek Army into the situation. In June of 1921, the acts of arson, looting and pillaging that the Greeks started while receding from İzmit had a great influence and they even harmed the Muslim population living there.[18] The Greeks living in İzmit receded from the region along with the Greek Army.

Although the number of the organizations established in the central regions of Anatolia during the period of National Struggle was very limited, it may be argued that those organizations mainly focused on activities for the purposes of mostly receiving donations for churches and schools. The Orthodox Greeks of Karaman among the Greeks of central Anatolia, who were displaying a more impartial attitude against the Greek occupation when compared to the Greeks of other regions, got separated from the Fener Greek Patriarchate in 1922 and established the Orthodox Turkish Patriarchate.[19]

At the end of the National Struggle, some organizations burned their libraries and documents so that they would not be taken by the Turks. On the other hand, almost all of the activities that the Greeks performed during the National Struggle under the name of education, charity and assistance for the poor ended up serving Greece and the Greek Army. During the National Struggle, while roughly about 500 Greek organizations carried out activities only in İstanbul, it may be argued that the number of such organizations tripled in Anatolia.

On the other hand, when İstanbul is evaluated from a different window, it is possible to argue that this city assumed a role as the center of politicization of the Greek organizations. This, for sure, was caused by the existence of the Patriarchate. Because the İstanbul Greek Patriarchate, which was expected

18 See: Çağla D. Tağmat, "Milli Mücadele'de Yunan Ordusunun İzmit Katliamı", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu V- Bildirileri*, Vol. II, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kocaeli 2019, pp. 883-888.

19 Mehmet Biçici, "Papa Eftim ve Milli Mücadele'deki Yeri", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, April 2017, p. 456.

to serve as a spiritual organization, became almost integrated with Greece between the years of 1919 and 1922 and became a great supporter of the Greek occupation in Anatolia.

Another important matter is the similarity between the organizations of the Greeks of İstanbul and the Greeks of Anatolia. The experience that the Greeks of İstanbul had in this matter (when İzmir is left aside) became a driving force for the organizations established in other regions of Anatolia and for their politicization. Indeed, we need to not forget the financial support of the wealthy Greeks while evaluating this matter. Because the wealthy Greeks who opened up schools and made donations with high amounts for education did not hesitate to provide their support to the Greek Army in Anatolia during the National Struggle.

Conclusion

Greek organizations, which began to mobilize during the Tanzimat period, took on a new face in the atmosphere created by the Constitutional Monarchy period. Especially in the first years of this period, the ideal of freedom was at the forefront, which constituted the starting point of this mobilization. Leaving Istanbul aside, Greeks living in different parts of Anatolia also started to establish associations in parallel with the dynamics of their regions. After the stagnation of the organization during the years of the First World War, it is possible to say that the cultural and educational activities idealized by the Anatolian Greeks gradually began to change shape between 1919 and 1922, when Greece put its goals on Anatolia into practice. In particular, the hallmark of this period was the support and assistance to the occupying Greek forces in Anatolia.

The proliferation of activities in the Aegean and Black Sea regions during this period, where women's and scout organizations came to the forefront, became remarkable. This situation can be considered quite natural considering the density of the Greek population living in these regions, their connections with Greece and even the support they received from foreign states. Another important point is the support provided by churches and schools in organizing. During the period of the National Struggle, it was noteworthy that churches and schools in Anatolia were often used as centers of organization or as ammunition. On the other hand, these political and at the same time separatist formations, to which wealthy Greeks also poured their financial aid, created a perception that Greece and other financiers did not forget or disregard the Anatolian Greeks.

Bibliography

Archival Documents

Benaki Musio, Arhio Venizelu, 173.154.049-2.

Periodicals

Ati

Hâkimiyet-i Milliye

Other Resources

Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922, C I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2009.

Berber, Engin, "Batı Anadolu Rumlarının Son Fedakârlığı ya da 9 Eylül 1922'yi Önleyemeyen Bir Askeri Yapılanma – Küçük Asya Savunma Örgütü", *Cumhuriyet Gazetesi 9 Eylül İzmir'in Kurtuluşu Özel Eki*, 9 Eylül 2006.

Bıyıklıoğlu, Tevfik, *Türk İstiklal Harbi I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1962.

Biçici, Mehmet, "Papa Eftim ve Milli Mücadele'deki Yeri", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Vol. 16, No. 2, April 2017, pp. 453-460.

Biçici, Mehmet, *İkinci Meşrutiyet'ten Milli Mücadele'ye Anadolu'da Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Rum Örgütlenmeleri (1908-1922)*, Ankara University, Institute of Turkish Revolution History, Unpublished PhD Thesis, Ankara 2017.

Erdem, Nilüfer, "Anadolulu Rum Kadınlar Savunma Örgütü ve Faaliyetleri", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Vol 9, No. 2, Aralık 2020, pp. 331-361.

Kerimoğlu, Hasan Taner, *İttihat Terakki ve Rumlar 1908-1914*, Libra Yayınevi, İstanbul 2009.

Kılıçoğlu Cihangir, Çiğdem, "Osmanlı Rumlarında Cemiyetleşme Olgusu ve Rum Kültür Cemiyetleri: İzmir Örneği", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Vol 19, No. 39, pp. 395-440.

Kyriaki, Mamoni-İstikopoulou, Lida, *Somateiaki Organosi tou Ellinismou sti Mikra Asia (1861-1922),* Vivliopoleion tis Estias, Athina 2006.

Meray, Seha-Olcay, Osman, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması Sevr Antlaşması, İlgili Belgeler),* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara 1977.

Mutlu, Cengiz, *Mütareke Döneminde Rum Nüfus Hareketleri 1918-1922*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2014.

Pontus Meselesi, haz. Yılmaz Kurt, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Ankara 1995.

Spataris, Haris, *Biz İstanbullular Böyleyiz 1906-1922*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.

Tağmat, Çağla D., "Milli Mücadele'de Yunan Ordusunun İzmit Katliamı", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi- Kültürü Sempozyumu V- Bildirileri,* C II, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kocaeli 2019, pp. 883-890.

Tağmat, Çağla D., "İşgal Yıllarında İzmir'de Yunan İdari Sistemi", *1918-1919 Mütarekeden Milli Mücadeleye (Hayal kırıklığı, Uyanış, Örgütlenme ve Direniş)*, Türk Ocağı Yay., İstanbul 2020, pp. 120-132.

Turan, Mustafa, *Yunan Mezalimi, İzmir, Aydın, Manisa 1919-1923*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2006.

200 Yıllık Tarihe Bakış: Yunan ve Haçlı Emperyaliste Karşı Türkiye

Ergün Aybars*

Öz

1821'de İngiltere, Fransa, Rusya kışkırtmaları ve desteği ile büyük bir Müslüman kıyımıyla başlayan Mora İsyanı Osmanlı Devleti tarafından bastırılamayınca, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa 20 bini aşkın ordusuyla Mora'ya çıkar ve isyan bastırılır. Osmanlı İmparatorluğu'nun iç sorunu olan olay karşısında emperyalist İngiltere (Anglikan Kilisesi), Fransa (Katolik Kilisesi), Rusya (Ortodoks Kilisesi) İmparatorlukları 1826'da Akkerman Anlaşması ile Osmanlı Devleti'ne Mora Krallığı'nı kabul etmesi için "nota" verdiler. Osmanlı Devleti'nin reddetmesi üzerine savaş dahi ilan etmeden Navarin'de bulunan Osmanlı-Mısır donanmasını yaktılar. 1829'da Rus ordusu Edirne'ye kadar geldi ve yapılan anlaşmayla kabul edilen Mora Krallığı 1830 yılında Londra'da onaylandı.

Mora Krallığı'nın kuruluşu ile başlayan Emperyalist-Haçlı baskısı Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasının paylaşılmasına ve gelişerek Türk ana vatanının da paylaşımına kadar geldi. 1922'de Büyük Türk zaferi ile 102 yıllık Türklüğün nefsi müdafaa dönemi Lozan'da sona erdi. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu yeni bir Türkiye yarattı. Batı emperyalizmi bundan rahatsız oldu. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye, Birleşmiş Milletlere kurucu üye oldu. Stalin'in tehditleri karşısında ABD ile 1945 ve 1947 anlaşmalarını imzaladı. Bu anlaşmalar emperyalizme kapıyı araladı. Demokrat Parti dönemi ile aralanan kapı genişledi. 1964'te ilk Kıbrıs olayında Türkiye, emperyalizmin, NATO müttefikimiz olmalarına rağmen Yunanistan'ı koruduklarını gördü. 1967 ikinci Kıbrıs olayı ile durum açıklık kazandı. Makarios yönetiminin anayasayı ihlali, Türklere yapılan katliamlar müttefiklerimiz tarafından yokmuş gibi algılandı. 1974'te Türk ordusunun Kıbrıs çıkartması, Kıbrıs'ta

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi, İzmir/TÜRKİYE, ergunaybars@gmail.com DOI:10.37879/9789751758866.2024.755

yapılan düzenleme ile çatışmalara son verdi, soydaşlarımızın güvenlikleri sağlandı. ABD ve Avrupa (NATO) Kıbrıs'ı terk etmemiz için siyasi, ekonomik, mali ve askeri ambargolar uyguladılar.

Türkiye Cumhuriyeti Batı uygarlığı ile ilişkilerini geliştirmeye özen göstermiştir. Avrupa Birliği'ne katılmak yolunda çalışmıştır. Ancak Türkiyesiz NATO olmaz diyen müttefiklerimiz Yunanistan'ın Türkiye karşı çıkardığı bütün sorunlarda (Ege, Kıbrıs, Doğu Akdeniz vb.) Yunanistan'ın yanında durmakta ısrar ediyorlar. 2021 yılındayız, aynı tarz politikalar devam ediyor. Lozan'dan günümüze uzanan ve 1821'de başlamış olan Türkiye-Batı ilişkilerine bakarsak, müttefiklerimiz güçlü bir Türkiye istemiyorlar. 1954'te ABD senatörünün "Türk ordusunu Sovyetlere karşı modern silahlarla donatalım. Ama onlara teknoloji vermeyelim, yoksa başımıza bir Japon sorunu çıkar." sözü Türkiye'ye uygulananları açıklıyor.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Yunanistan, Osmanlı, Mora İsyanı, Avrupa Birliği.

A Glance at the 200 Year History: Türkiye Against the Greek and Crusader Imperialists

Abstract

When the rebellion in Peloponnese started in 1821 with the support and seditions of England, French, Russia and after a big Muslim massacre could not have been suppressed by the Ottoman Empire, İbrahim Pasha, son of Egyptian governor Mehmet Ali Pasha, moved out to Peloponnese with his army more than 20.000 soldiers and suppressed it. Even it was an internal problem of the Ottoman Empire, imperialist states as England (Anglican Church), France (Catholic Church), Russia (Orthodox Church) gave diplomatic note the Ottoman Empire to recognize the Kingdom of Morea due to the Akkerman Convention in 1826. After the refusal of 'note' by the Ottoman State, they fired the Ottoman-Egypt navy in Navarin without claiming a war. In 1829, Russian army even came to Edirne and Kingdom of Morea accepted by the treaty has been approved in London in 1830.

The Imperialist-Crusader pressure started with the establishment of the Kingdom of Morea continued up to the sharing of the legacy of the Ottoman Empire improving itself even till the division of the Turkish fatherland. The self-defence period of Turkishness lasting for 102 years ended in Lausanne after the Great Turkish victory in 1922. The foundation of Republic

of Türkiye created a new Türkiye which disturbed the Western imperialism. Türkiye became a member of the United Nations after the Second World War and signed the treaties of 1945 and 1947 with USA as a measure against Stalin's threats. Those treaties opened door to imperialism. The opening of door was widened during the Democrat Party period. Türkiye realized that imperialism protected Greece during the first Cyprus conflict in 1964 even though they were our allies in NATO. It became clearer with the second Cyprus conflict in 1967. The violation of Constitution by Makarios government and the massacres towards Turks have been perceived by our Allies as not happened. The arrangements in Cyprus after the Cyprus extraction by Turkish army in 1974 ended the armed clashes and secured the safety of our cognates. USA and Europe (NATO) implemented political, financial and military embargos to us to force us to leave Cyprus.

Republic of Türkiye has been attentive to improve its relations with the Western civilizations. It tried to enter European Union. But our allies claiming that NATO cannot exist without Türkiye are insisting on standing together with Greece in all the problems caused by Greece towards Türkiye (Aegean, Cyprus, Eastern Mediterranean etc.). We are now within the year 2021 but the same kind of policies still continue. Considering the relationship between Türkiye and West started in 1821 up to our times through Lausanne, our allies do not want to see a strong Türkiye. The US senator's saying in 1954 explains this very clearly: "Let us equip Turkish army with modern weapons. But we shall not give them technology, otherwise we will have a Japan problem in front of us."

Keywords: Türkiye, Greece, Ottoman, The Morean Rebellion, European Union.

200 Yıllık Tarihe Bakış Yunan ve Haçlı Emperyaliste Karşı Türkiye

1071'de Malazgirt zaferiyle Anadolu'nun kapısını açan Türkler 106 yıl sonra 1176'da Miryakefalon (Burdur, Isparta yöresi) zaferiyle Doğu Roma'yı (Bizans) kuzeye çekilmek zorunda bıraktı. Türk'ün Ege Denizi'ne çıkışı Venedik, Ceneviz tüccarlarınca Türk ve Türkiye adlarını kullanmasıyla Anadolu'nun yeni sahibini tanımlıyordu. Moğol istilasıyla Anadolu Selçuklu Devleti'nin son bulması sonrası 1299'da kurulmuş olan yeni, dinamik bir beylik olan Osmanlı Beyliği'nin Bilecik'i fethi ve kendisine başkent yapması, Bursa'yı fethi ve başkentini Bursa'ya taşıması, daha sonra Gelibolu yarımadasına geçip, Edirne'yi fethedip başkent yapışı ve 1453'te İstanbul'u (Bizans) fethedip başkent yapması ve çağının en güçlü imparatorluğu olması; Avrupa ve özellikle Papalık tarafından Türk Müslüman tehdidi "Doğu Sorunu" olarak tanımlandı ve büyük bir korkuya, nefrete yol açtı. İspanya'da bulunan Endülüs sorununu 1492'de katliamlarla çözmeleri ile tek sorun Türk Müslüman Osmanlı İmparatorluğu oldu.

Kanuni Sultan Süleyman'ın Viyana Kuşatması Katolik-Protestan din savaşının yaşandığı bir dönemde tüm Avrupa'yı büyük korkuya düşürdü. 1555 yılı Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'da kahvehanelerin ve bekâr hanlarının açıldığı yıl oldu. Büyük kentlere köylerden gelen genç işsizlerin yarattığı sosyal gelişme, daha sonra başlayan Celali İsyanlarının bastırılması ve Zorba Valiler Dönemi, 1595-1610 Avusturya Savaşı'nın Zitvatorok Antlaşması ile biten II. Fetret Dönemi yaşandı. Osmanlı Devleti Köprülüler Islahatlarına ve Koçibey'in *Risale*sine rağmen toparlanamadı. 1683 Viyana bozgunu ve 1699 Karlofça Antlaşması'yla Avrupa için tehdit olmaktan çıktı. Doğu sorunu uzun süre unutuldu.

Avrupalılar 15. yüzyıldan başlayan bilimin ve aklın öncülüğünde dünyanın yuvarlaklığının keşfi ile gemi mühendisliğinde geliştirdikleri üstünlük ile keşifler çağını açtılar. Merkantilist ekonomik sistemden ticaret kapitalizmine ve sömürgeciliğe geçerek büyük katliamlarla Asya, Afrika ve Amerika kıtalarını yağmalayıp paylaştılar. Kanuni zamanında imzalanan kapitülasyonlar Osmanlı'yı giderek Avrupa'nın açık pazarı durumuna getirdi. Rönesans ve Hümanizma Dönemi Avrupa'yı bilim ve teknolojik gelişmelerde üstün duruma getirdi. 19. yüzyıl başında Napolyon'a karşı yapılan savaşta galip gelen ittifakın 1815'de Viyana görüşmelerinde, Rus Çarı Doğu Sorununu gündeme taşıdı ve "Türklerin Balkanlardan sürülüp çıkarılmasını" önerdi. İngiltere, Fransa, Avusturya, Prusya bu önerinin "Pan Slavist bir oyun olduğunu görerek reddettiler." 6 yıl sonra Rusya, İngiltere ve Fransa (emperyalist dev-

letler, Ortodoks, Katolik, Protestan kiliselerinin) desteği ile 1821'de Mora İsyanını çıkarttılar. 2-3 gün içinde 24 bini aşkın Müslüman halk ve binlerce de Yahudi katledildi. Osmanlı Devleti isyanı bastıramayınca, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım istedi. Valinin oğlu İbrahim Paşa 25 bin kişilik bir ordu ve donanmasıyla Mora'ya çıktı ve isyanı sert bir şekilde bastırdı. Osmanlı Devleti iç işi olan bir isyanı bastırmış oldu. Bu üç emperyalist imparatorluk, kendi sömürgelerinde yaptıkları katliamlara bakmadan 1826'da Akkirman'da yaptıkları anlaşma sonucu, "Osmanlı Devleti'nin Mora Krallığını kabul etmesi" için nota verdiler. Osmanlı Devleti bu notayı içişlerine müdahale görerek bekledi. Bu emperyalist devletler savaş bile ilan etmeden bir haçlı emperyalist seferi başlatıp Navarin'de Osmanlı donanmasını yaktılar (20 Ekim 1827). Bu olay sırasında İzmir'de görevli bulunan Avusturyalı diplomat Baron Anton Proksch von Osten anılarında (İzmir Kent Kültürü Dergisi, S 4 Eylül 2001 İzmir Belediyesi yayını) bu donanmanın Sakız Adasını da topa tuttuğunu belirttikten sonra, olayın İzmir'de duyulması üzerine "barış anlaşmasına rağmen" savaş dahi ilan etmeden yapılan bu saldırılara karşılık büyük bir tepkiyle intikam almak için galeyana gelen Müslüman halk büyük bir korku yarattı. Fransız, İngiliz asıllılar başta olmak üzere patlayan olaylardan korktular. Türk halkı sakinleşince durum düzeldi. İngiltere ve Fransa Rusya'yı Osmanlı İmparatorluğu'na saldırmakta serbest bıraktılar. 1829'da Rus ordusu Edirne'ye gelince yenilgiyi kabul eden Osmanlı Devleti, 1830'da Londra'da imzalanan anlaşma ile Mora Krallığını kabul etti. Mora Krallığına bir Alman prensi getirildi. Üç imparatorluğun sayesinde kurulan bu krallık Megalo İdea stratejisini Osmanlının (Türk) düşmanı ile dost olmak ve idealine bu yoldan ulaşmayı belirledi.

1821'den itibaren batı emperyalizmi Osmanlı topraklarını, Rusya'ya kaptırmadan kendi çıkarları için kullanmak amacıyla Osmanlı "toprak bütünlüğünü denge politikaları" ile korumaya çalıştı. Osmanlı Padişahı II. Mahmut'un reformları ile Fransız devriminin getirdiği hakları hayata geçirmesi, özellikle Askeri Tıbbiye (1826), Harp Okulu (1834) ve halk için mekteplerin açılışı 1839'da Tanzimat Fermanı'nın yayınlanmasını getirdi. Bu sürede Mısır Valisi'nin 1833 ve 1839 isyanlarının İngiltere tarafından engellenmesi ve Rusya'ya karşı koruması, Osmanlı Devleti'ni İngiltere'ye yaklaştırdı. 1838 yılında İngiltere ile ticari bir antlaşma imzalandı. İngiliz iş adamları Anadolu içerilerine kadar girip maden arama dahil her türlü ticaret hakkını aldı. Bu anlaşma kısa sürede başta Fransa olmak üzere diğer devletlere de yayıldı. Ege adalarından Anadolu'ya Rum göçü oldu. 1853 tarihinde Rusya ile

çıkan savaşta İngiltere, Fransa ve Piyemonte Prensliği Osmanlı Devleti'nin yanında yer aldılar. İngiltere'nin amacı Akdeniz için tehdit oluşturacak Rus donanması ve tersanelerini yakmaktı. Kırım Savaşı ile bu amacına ulaştı. *İngiltere'nin Rusya'ya karşı izlediği strateji Balkanlardan başlayıp Karadeniz, Kafkasya, Hazar Denizi, İran ve Afganistan'dan Çine uzanan bu çizginin altına inmesini engellemekti*. Bu çizginin en önemli bölümü Osmanlıdır (daha sonra Türkiye). Boğazlar Akdeniz'in kapısı, Kafkasya, İskenderun ve Basra körfezlerinin kapısıdır (Bu çizgi hala geçerlidir.). 1856'da Paris Barış Konferansında batılı devletler Osmanlı Devleti'ni 7, 8 ve 9. maddelerle Avrupa devletleri topluluğuna alınmasını onayladılar. Osmanlı Devleti'ne karşı kuvvet kullanmak isteyen bir devlet diğer devletlere danışmak zorunda olduğu, aksi durumda diğer devletlerin duruma müdahale edebileceği kabul edildi. Gerçekte bu maddeler uygulanmayacaktır. Osmanlı Devleti Kırım Savaşı masrafları sebebiyle 1854'te tarihinde ilk kez borçlanmaya başladı. %4-9 arası yıllık faizle alınan bu borç, ordunun ihtiyaçları, adliye, eğitim ve ileride Haliç'te çürümeye terk edilecek donanma alımına, ama önemli bölümü sarayların yapılması, düğünler için harcandı. Bu borçlanmalar önü alınamaz biçimde artarak devam etti. Sonunda Osmanlı Devleti borçlarının faizlerini bile ödeyemeyecek duruma düştü. 1838 anlaşmasına dayanarak İngiltere ve Fransa İzmir'in Basmahane ve Alsancak Garlarını inşa edip bir demiryolu kuzeye, diğeri de güneye olmak üzere hat döşedi. Bu hatları yirmişer kilometre yanlarındaki arazilerde her türlü hakları aldılar. 1856'da Paris Anlaşması'nın yönlendiricisi olan İngiltere, İstanbul'da Londra bankerlerine "Osmanlı Bankası"nı kurdurdu. 1862'de bu banka 30 yıl süreli olarak talep olduğunda altın karşılığında banknot (kâğıt para) çıkartabilecektir. Piyasadaki banknotun üçte biri oranında nakdi ihtiyat bulunduracaktır. Bankanın imtiyazı sürdüğü sürece Devlet "evrak-ı nakdiye çıkarmayacaktır. Borçları ve faizler tahsil etme ve alacaklılara ödeme yapacak, yüzde yarım komisyon alacaktır. 1863'te Fransız bankerler de Osmanlı bankasına ortak oldular. Osmanlı Bankası Merkez Bankası'nın karşısına en büyük rakip olarak 1888'de Deutsche Bank çıkacaktır. 1857'de Eflak Boğdan Prensliği (Osmanlı Devleti'ne bağlı) Avrupa Komisyonu tarafından kışkırtılarak birleşmeleri sağlandı ve Albay Alexandra Coza'nın yönetimine verildi. Romanya'nın kuruluşu Osmanlı fermanıyla onandı. Romanya'nın kuruluşu sonrasında Balkan ulusları emperyalist kışkırtmalarıyla ayaklanmalara başladılar. Osmanlı Devleti örnek bir davranışla 1868'de Hristiyan halk Yunanistan'a bağlanmak için ayaklanma çıkartınca, Osmanlı Devleti bir tüzük yayınlayarak Müslüman ve Hristiyan eşitliğini getirdi. Hristiyanlardan alınan vergiyi kaldırdı. Resmi

dil olarak Türkçenin yanında Rumcayı da kabul etti. Balkanlardaki ayaklanmalar devam etti. Özellikle Rusya Pan Slavist politikasıyla Balkanları etkisi altına almak için kışkırtmaları ve desteklemeyi sürdürdü. 1874'te Almanya, Fransa, Rusya yakınlaşmasını engellemek amacıyla Rusya'ya destek verdi. Osmanlı Devleti'ne verilen nota ile iltizam usulünün kaldırılmasını ve ibadetin serbest olmasını karma idari kurulların oluşturulmasını istediler. 1876'da Osmanlı Devleti notayı kabul etmesine karşın, isyanlar devam edince askeri kuvvet kullandı. Avrupa basınında katliam haberleri, mayıs ayında Avrupa devletlerinin tehdit notalarıyla reformlar yapılması gündeme geldi. Gerçekte kıyımlar Hristiyan çeteler tarafından yapılıyordu. Avrupa bunu biliyor ama onları destekliyorlardı.

Tanzimat Fermanı ile Osmanlı Müslüman toplumunda yeni bir gençlik yetişmeye başladı yurt dışında eğitim gören ve İstanbul'a dönen gençler, Avrupa'da gördükleri meşruti monarşinin kabul edilmesi yolunda "Genç Osmanlılar" adıyla dernek kurarak örgütlendiler. 1861'den başlayarak günlük halk gazetesi çıkardılar, tiyatro eserleri yazıp tiyatro kurdular. Namık Kemal'in "Vatan yahut Silistre" eserinin oynanması İstanbul kamuoyunda fevkalade coşku yarattı. Roman yazımına başlandı. Vatan ve hürriyet kavramları benimsendi. Abdülaziz duruma engel oldu. Abdülaziz'in israfı, borçların faizinin bile ödenemeyeceği duruma gelinmesi, Balkanlarda Müslümanların katledildiğinin duyulması üzerine, İstanbul halkının silahlanması Abdülaziz'i endişeye düşürdü. Rus yanlısı olarak bilinen Sadrazam Mahmut Nedim Paşa ile şeyhülislamı azletti. Mithat Paşa sadrazamlığa atandı, Harbiye Nazırı Hüseyin Avni Paşa ile duruma çözüm bulmak için 29 Mayıs 1876'da Abdülaziz'i tahttan indirdiler. Rus Çarı ve Avusturya İmparatoru Reichstadt'da buluşarak Balkanları bölüşme görüşmelerine başladılar. İstanbul'un serbest şehir ilan edilmesine kadar, Türk egemenliği sona erdirilmesini kararlaştırdılar. İngiltere bu durumu kabul etmeyip onları savaşla tehdit edince 23 Aralık 1876'da İstanbul'da büyük devletlerin katıldığı bir konferans toplandı. Mithat Paşa top ateşleri ile duyurulan durumu açıkladı. Tüm halkının eşitliğine dayanan Kânûn-ı Esâsînin (Anayasa) ilan edildiğini duyurdu. Büyük devletler buna önem vermediler. Hristiyanlar için kabul edilemez ayrıcalıklarda ısrar ettiler. İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti'nin parlamenter sisteme geçilmesi durumunda padişahlara her istediklerini kabul ettirme kolaylığını yitirileceği endişesiyle Rusya'ya izin verdiler. Rusya 19 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Rus ordusu Ayastefanos'a (Yeşilköy) kadar geldi ve burada Ayastefanos Anlaşması imzalandı. Rusya'nın tek başına bölgeye ege-

men olacağını gören büyük güçler Rusya'yı tehdit ederek Berlin'de konferans düzenlenmesini sağladılar. Berlin'den çıkan sonuca göre (13 Temmuz 1878) Osmanlı Devleti'nin etkinliği devam edecektir. Ancak bu tarihten sonra Osmanlı İmparatorluğu'na karşı paylaşma saldırıları hızlandı. İngiltere aynı yıl Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs Adası'nı 99 yıllığına kendisine kiralanmasını sağladı. İngiltere böylece Kıbrıs-Malta-Cebeli Tarık arasında Akdeniz üstünlüğünü sağladı. Osmanlı Devleti'nin Rusya'nın Kafkasya üzerinden Basra ve İskenderun körfezlerine; Türk Boğazlarını ele geçirmesini engellemesinin mümkün olamayacağı görüşüyle stratejisini değiştirdi. Kafkasya kapısını destekleyeceği büyük Ermenistan ile kapatacak, Boğazlar ve Ege bölgesine hâkim Büyük Yunanistan ile Rusya'nın yolu kapanacaktı. Berlin'de isteklerine erişemeyen Ermeni örgütleri ve Balkan terör örgütleri Müslüman halka katliamlara başladılar. Osmanlı Devleti bu olayları durdurmak için bölgeye asker sevk edince, Müslüman katliamını sevinçle karşılayanlar, Türk askerini Hristiyan katliamı yaptığı yolunda yayınlar yaptılar. Bu arada 1881'de Fransa Tunus'a yerleşti. İngiltere 1882'de Mısır'ı koruması altına alarak yerleşti. 1885'te Bulgar Prensliği (Dış ilişkilerde Osmanlı Devleti'ne bağlı) halkının %70'inden fazlası Müslüman olan Doğu Rumeli'yi kendisine ilhak etti. İngiliz elçisi donmayı Varna önüne göndererek, ilhak edilen bölgeye asker desteğinde bulundu. Abdülhamit hiçbir girişimde bulunmadı. Abdülhamit Dönemi'nde 1897 Osmanlı-Mora Krallığı arasında yapılan savaşı Osmanlı ordusu ezici bir üstünlükle kazanmasına rağmen emperyalist devletlerin duruma müdahalesi ile Osmanlı Devleti sonuç alamadı.

20. yüzyılın başında Abdülhamit'in baskıcı yönetimine karşı oluşan Jön Türk ve İttihat Terakki hareketleri, Makedonya'da silahlı kuvvetleri ve yöre halkının direnişi karşısında Kânûn-ı Esâsîyi yeniden yürürlüğe koyması ile II. Meşrutiyet Dönemi başladı. Yönetimin Alman yanlısı olan İttihat Terakkinin eline geçmesinden tedirgin olan İngiltere yapımı 31 Mart 1909 (Miladi takvimde 13 Nisan) isyanı ve Hareket Ordusunun İstanbul'a gelip olayı bastırması ve Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ile yeni bir dönem başladı. Almanya ile yapılan anlaşma ile devreye girmiş olan Berlin-Bağdat demir yolu, bölgenin petrol kaynağı olması, motorlu araçların hızla devreye girmesi Orta Doğuyu dünyanın enerji merkezi haline getirdi. Emperyalist rekabetler sonucu kurulmuş bulunan Üçlü İttifak ve Üçlü İtilaf blokları arasındaki rekabet büyük bir savaşı hazırlıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun meşruti hürriyetçi bir döneme girmesi, Almanya'ya daha da yakınlaşması, İtilaf blokunu tedirgin etti. Balkan Savaşı'nı çıkartarak ordunun yıpranması, ekono-

minin ve sosyal hayatın sarsılması ve özelikle Berlin-Bağdat demir yolunun kesilmesi sağlandı. Balkan Savaşı partizanlık iç çatışması sonucu felaketle sona erdi. Londra Anlaşmasıyla Gelibolu ve İstanbul hariç bütün Trakya Bulgaristan'a verildi. Romanya, Yunanistan, Sırbistan; Bulgaristan'ın büyük pay aldığı gerekçesiyle saldırıya geçip de, Bulgaristan kendisini savunmak için Trakya'dan ordusunu çekince Vezir Talat Paşa Veziri Azam Kâmil Paşa'ya Edirne ve Trakya'yı kurtaralım teklifinde bulunur. Kâmil Paşa İngiltere'yi kızdırırız diyerek reddeder. Bunun üzerine Talat Paşa Binbaşı Enver'e Babıali'yi basmakla görevlendirir. Bu baskından sonra Enver Edirne ve tüm Trakya'yı geri alır. Edirne Fatihi Enver saraya damat olur, hızla general ve Harbiye Nazırı olur. İttihat ve Terakki Partisi önemli milli reformlar yapar. Enver Paşa, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşına hazırlıksız olarak Almanya'nın yanında girilmesini neden olur. Dünyanın en büyük devletlerinin ordularıyla Kafkas, Mezopotamya, Çanakkale cephelerinde savaşıldı. 18 Mart 1915 ve 10 Ağustos 1915 ve 1916 Kûtül'amâre zaferleriyle dünya tarihinin akışını Türk ordusunun zaferleri sağladı. Bir yılda savaşı kazanacağı hesabını yapan İngiliz Savaş Bakanlığı (Kitchener ve Churchill), savaşın dört yılda bitmesine sebep olan Albay Mustafa Kemal'i gösterir. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesiyle koşulsuz teslim olan Osmanlı Devleti çaresizlik içindedir.

Paris Barış Konferansı Osmanlı İmparatorluğunun tüm topraklarını ve anavatanını bile yok etmek yolunu seçti. İngiliz General Allenby, 1917 Aralık sonunda Kudüs'e girdiğinde doğruca Selahaddin Eyyubi'nin mezarına gider ve sandukayı yumruklayarak "Selahaddin kalk kalk Haçlı seferleri şimdi bitti" diyerek hırsını belirtir. Aynı yıl Lloyd George "Türkleri Anadolu'dan geldikleri Orta Asya'ya sürüp çıkaracağız." diyerek emperyalist duygularını göstermişti. Savaşın başlamasıyla isyan eden Ermeni çeteleri, Van'ı ele geçirip ordunun lojistik yollarına saldırdılar ve sivil halka katliam yaptılar. Bu sebeplerle tehcire tabi edilen Ermeni olayını katliam olarak suçlayan İtlaf bloku (İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri) Batı Egeyi Yunanistan'a, Doğu Anadolu'yu Ermenistan'a vermeyi kararlaştırdılar. İstanbul'a gelir gelmez 144 İttihat Terakki ileri gelenini tutukladılar. Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Beyi idam ettirdiler.

1918 sonunda başlayan ve 1919 da devam eden, özelikle İngiliz basınında *Times, The Manchester, Guardian, The Observer* gibi büyük gazeteler, Ermeni tehcirine katliam derken, 1919 da çıkan yazılarda "Müslüman Türkler İzmir, Samsun, Adana, Antep yörelerinde Hristiyan Rum ve Ermenileri katliama

devam ediyorlar" algısıyla adeta bir haçlı seferini kışkırtıyorlardı. İngiliz halkını kandırıyorlar, Yunanistan'ın İzmir'e çıkmasının yolunu açıyorlardı. *Times* 13. sayfasında devamlı olarak bu yazılarına devam ederken, yan sütunda "Mr. Venizelos, Başbakanımızla görüşerek Yunan Ordusuna izin verilerek bu katliamların durdurulmasının sağlanmasını istedi" diye yazıyordu. Bu ortamda "Yunan ordusu, İtilaf Devletlerinin asayişi sağlama kuvveti olarak" İzmir'e asker çıkartmasına izin verildi. 15 Mayıs 1919 günü İtilaf Devletlerinin koruması altında çıkarma yaptı. Üç gün içinde beş binden fazla Müslüman Türk katledildi. Mora katliamının öncüsü olan emperyalistler (Sovyetler Birliği hariç) aynı senaryoyu oynuyorlardı. Yunan Albayı Metaksas (1936 Yunanistan diktatörü) kendi komutanlarına, "Anadolu'ya asker çıkarmayalım, Türkleri Anadolu'da yenemeyiz Anadolu mezarımız olur." diye uyardı. ABD Başkanı Wilson Ermenistan haritasını bizzat çizdi.

Bütün güçlüklere, iç isyanlar, asker kaçakları, silah, cephane yokluğu, 6 yıl savaşın yarattığı yokluk, salgın hastalıklara vb. rağmen Türk milleti TBMM'nin kurucusu Başkomutan M. Kemal Paşa'nın yanında yer aldı. Büyük Taarruzla Yunan ordusu 14 günde imha edildi. Türk ordusu 9 Eylül 1922'de İzmir'e girdi. İlk önce, valilik konağında asılı bulunan Yunan Haçlı bayrağını indirerek Hilali yücelten Türk bayrağını göndere çektiler. 3-11 Ekim 1922 Mudanya Mütarekesiyle Edirne dahil Trakya Türkiye'ye bırakıldı. Lozan emperyalizmin hezimeti oldu. Görülüyor ki 1821'de başlayan emperyalist haçlı Yunan hareketi 1922'de yüzüncü yılında Müslüman Türk zaferi ile sonuçlandı. Türk Devrimi ile Türkiye her alanda başarılı gelişmeler sağladı. Atatürk'ün sayesinde 1937-1939 arasında Hatay tek kurşun atmadan ana vatana bağlandı.

İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) sürecinde Türkiye tarafsız kaldı. Alman işgalinden kaçan Yunanlıları sığınmacı olarak kabul etti. Savaş 1945'te sona erdiğinde dünya büyük bir yıkım daha yaşamış oldu. Türkiye Birleşmiş Milletler'in kuruluşuna katıldı. Türkiye Sovyet tehdidi karşısında ABD ile 1945 ve 1947 Marşal Anlaşmalarını imzaladı. Bu anlaşma ABD'ye etkin ayrıcalıklar sağladı. 1950 seçimlerini kazanan Demokrat Parti NATO'ya (1952) girerken ayrıca imzalanan ikili anlaşmalarla ABD'nin etkinliğini daha da arttırdı. Bütün bu anlaşmalar "karşılıklı eşitlik" ilkesiyle yapılmalıydı. Türkiye'nin NATO'ya ne kadar ihtiyacı varsa NATO devletlerinin de Türkiye'ye o kadar hatta daha çok ihtiyaçları vardı. Basra ve İskenderun körfezlerinin, Boğazların koruyucusu Türkiye olmadan NATO güven içinde olamazdı. Türkiye ve Yunanistan 1952'de NATO'ya birlikte kabul edildiler.

29 Mayıs 1953, İstanbul'un fethinin beş yüzüncü yıldönümüydü. Menderes Hükümeti Yunanistan'ı rencide etmemek için kutlama yapmadı. Gençlik ve halk kutlama yaptı. Yunanistan on gün matem ilan etti, fatihlere beddua edildi. 1956'da Yunan EOKA örgütü Kıbrıs'ta terör saldırılarına başladı. Atatürk'ün doğduğu Selanik'teki evin ateşe verilmesine karşılık 6-7 Eylül olayları yaşandı. Yunanistan ENOSİS terör saldırılarıyla Megali İdea'dan vazgeçmediğini ortaya koydu. İngiltere ortak bir çalışma başlattı. 1959'da Zürih ve 1960'ta Londra Anlaşmaları ile Türkiye, İngiltere ve Yunanistan garantör oldular. Makarios, Anayasasında Kıbrıs Türklerine tanınan hakları hiçe saydı. 1964'te Türklere yönelik yapılan kıyım ile Türklerin adayı terk edip gitmelerini sağlamaya çalıştı. Türk Mücahit hareketine karşı daha çok kıyıma yönelmeleri ve Kıbrıs Türk Alayını kuşatmaları üzerine Türk Hava Kuvvetleri Rum kesiminin silahlı birliklerini ve Rum savaş gemilerini vurunca durmak zorunda kaldılar. ABD Başkanı Johnson Başbakan İsmet İnönü'ye gönderdiği mektupta 1947 anlaşmasına atıf yaparak, bizim verdiğimiz silahları iznimiz olmadan kullanamazsınız. Sovyetler Birliğinin müdahalesi karşısında yalnız kalırsınız tehdidinde bulundu. ABD'nin Hristiyan emperyalist yüzü açığa çıkmıştı. Yunanistan'ın bütün yaptıklarına engel olmayanlar, Türk savunmasını engellemeye çalıştılar. 1967'de Kıbrıs'ta aynı senaryo tekrar yaşandı. ABD'nin müdahalesiyle uzlaşma sağlandı. Yunanistan'ın durmayacağı anlaşıldı. Süleyman Demirel Hükümeti tarafından Genelkurmayın da önerisiyle, 1-Ege Ordusu Kuruldu, 2- Jandarma Komando ordusuna dönüştürüldü (Bugün dünyanın en güvenilir askerleridir.) 3- Silah sanayi kurulması için Almanya'dan alınan yardımla Kırıkkale harekete geçti. Çıkartma gemilerinin inşasına başlandı.

1974'te Yunan Cunta Hükümeti Makarios'a karşı Nikhos Sampson darbesiyle Enosis'i (Kıbrıs'ı Yunanistan'a katmak) uygulamaya koydu. Türkiye böyle bir saldırıya hazırlanmıştı. Bülent Ecevit ve Necmettin Erbakan Hükümetinin aldığı kararla 20 Temmuz'da Türk ordusu hava ve deniz kuvvetlerinin korumasında 40 çıkartma gemisiyle Girne sahillerine çıkarken Girne dağlarının güneyine paraşütçü kuvvetlerini indirdi. 40 çıkartma gemisi Ege'de konuşlandırılmıştı. Londra'da yapılan Türk, İngiliz ve Yunan bakanların toplantısında Yunanistan Türk haklarını tanımamakla Türkiye'ye ikinci operasyon şansını verdi. Ordumuz güney, doğu, batı yönlerine yönelerek Barış Hattını çizdi. Müttefiklerimiz hiçbir şey olmamış gibi "Tamam darbe bitti normale dönüldü. Artık ordunuzu çekebilirsiniz" tavrı ile Türkiye'ye çıkması için ısrar etmeye başladılar. 1956'dan 1974'e kadar Yuna-

nistan'ın yaptığı katliamlar dikkate alınmadı. Türk ordusu Kıbrıs Türk halkının anayasal, hukuki haklarını korumak için Zürih, Londra Anlaşmalarının verdiği garantörlük yetkilerini kullanmaktadır. ABD silah, mali, ekonomik ambargolar uygulamaya başladı. Demirel Hükümeti İncirlik Hava üssünü kapattı. Yunanistan her fırsatta Türkiye'yi kışkırtarak kendisine saldırması oyunlarından vazgeçmedi. Özelikle Ege Denizi'nde 12 mil oyununu çok sık uygular. 90'lı yıllarda sayısız denemelerde bulundu. Donanmasını Ege'de dolaştırıp gövde gösterisi yapar; Türk donanması gelince çığırtkanlık başlar: "Türkler bize saldırıyor". 1975'te Güney Kıbrıs kesiminde Yunanistan, Ermeni diasporası, Apocular Türkiye'ye karşı anlaşma yaptılar. Ermeni terör örgütlerinin Türkiye'nin elçilik ve konsoloslukları personeline saldırı kararı alındı. Yunanistan ihtiyaç olan malzemeleri sağlayacak, yakalanan terörist olursa, o ülkedeki elçilikleri avukat tutma ve gerekli yardımları yapacaktı. Ermeni terörü dünyaya yayıldı. Türkiye'nin maruz kaldığı bu duruma ABD ve AB'den "NATO müttefiklerimiz" destek gelmedi. Türkiye'nin karşılık vermesi ise rahatsız etti. Paris Havaalanında Türklere yapılan saldırının Fransa'ya zarar vermesi üzerine bu teröre son verildi. 1982'de Şam'da yapılan toplantıda Suriye ve PKK da bu gruba katıldılar. 1984'te PKK Eruh kazasında sivilleri öldürerek teröre başladı. Suriye ve Yunanistan PKK'ya silah eğitimi vermeye başladılar.

1959'da Fransız yazar Salvador de Madariaga, Andre Maurois'in önsözü ile yayımlanan "Avrupa'nın Portresi" (Türkçesi Mehmet Cihangir, İş Bankası yayınları, 1966 Ankara s. 178-180) başlıklı kitabında Avrupa uluslarının karakter özelliklerini belirlemektedir. Yunanlıdan bahsederken "hilebaz Yunanlı" diye bahseder. Türk konusunda, Avrupa'nın batı sınırının Urallardan İskenderun'a kadar olduğunu, Türkiye'nin Avrupa coğrafyasında olduğunu belirtir. Dört yüz yıl Balkanları yöneten Türkler, engizisyonun din baskısı ile kıyım yaptığı bir dönemde Yahudilere ve Hristiyanlara dini özgürlük tanıdılar. Türklerin, Avrupa'da örnek gösterildiğini belirten yazar; eğer Avrupa Hristiyan kimliğini gerekçe göstererek Müslüman Türkleri dışlarsa, kendi değerlerini inkâr etmiş olur demektedir. Türkiye'nin en büyük eksiğinin "Sokratik düşünceye (bireyci, eleştirici, sorgulayıcı, kuşkucu, bilimsel düşünme) görüşe uzak olmalarını, Atatürk'ün kurduğu Türkiye'nin Avrupalı ve Türkler'in güvenilir olduğunu belirtir. "Hilebaz Yunanlılara kıyasla (s.16) Türklerin Avrupa için Yunanlılarla birlikte vazgeçilmez olduğunu ileri sürmektedir." Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu" kitabında Türkiye'nin Atatürk'le modern bir ülke olduğunu; Moris Duverger Kemalizm'in

Türkiye'de demokrasiyi ve modernleşmeyi hazırlayan örnek bir devrim olduğunu belirtmektedirler.

1963'te Almanya ve Fransa Avrupa Birliği'nin kuruluşunu hazırlayan anlaşmayı imzaladılar. Üye sayısı altı idi, ama bayraktaki yıldız sayısı 12 idi. Bugün ülke sayısı 27, bayraktaki yıldız sayısı hala 12. İsa'nın 12 havarisini mi temsil ediyor. Türkiye Avrupa Komisyonu üyesidir. NATO üyesidir ve Hilal ile İslamı temsil eden Türk bayrağı müttefiklerinin bayraklarıyla birlikte dalgalanmaktadır. Türkiye AB'ye en erken baş vuran ülkelerden biridir. AB Hristiyan Partileri Hilali Birliğin bayrakları arasında görmek istemediklerini açıkça belirttiler. Eski Almanya Başbakanı Schmidt (sosyalist) "Türkler Sevr'i reddetmekle hata yapmışlardır" açıklamasını yapmıştı. 1995'te AB ile imzalanan "Gümrük Anlaşması" iç politikada Birliğe katılıyoruz propagandası ile karşılanmıştı. AB Türkiye'yi imtiyazlı ülke olarak yanında tutmak istiyor. 1990 başında ABD'nin Irak Savaşında "Irak senin ve NATO'nun arka bahçesidir" baskısında bulunup savaşa katılmamız istenmişti. Cumhurbaşkanı Özal da girme yanlısı idi. Genelkurmay askeri bakımdan sakınca görmüş Mesut Yılmaz Hükümeti katılma kararı almamıştı. 11 Eylül 2001 İkiz Kuleler terör saldırısıyla Newyork şehri büyük bir yıkıma uğradı. ABD Başkanı Bush "Crusade" (Haçlı seferi), kelimesini kullandı. Danışmanları düzeltme yaparak "operation" (askerî harekât anlamında da kullanılır) terimini kullandılar. O dönemde verdiğim konferanslarda ABD'nin, Kuzey Afrika, Suriye, Irak, İran, Afganistan ülkelerine süpürme operasyonu yapacağını belirtmiştim. ABD Türkiye'nin 2003'te Irak'a yapılacak harekata katılmasını istedi. AB Türkiye Irak'a girerse AB'ye girmeyi unutsun diye tehdit etti. İngiltere girdi. AB'nin sesi çıkmadı. TBMM'den yeterli oy çıkmayınca Türkiye harekata katılmadı ama üslerin kullanılmasına daha önce de olduğu gibi izin verdi.

AB Türkiye ile yaptığı görüşmelerde ısrarla "Yunanistan'la aranızdaki sorunları çözün, Kıbrıs'ı terk edin, Kürt sorununu çözün, Ermeni sözde soykırımını kabul edin" baskısını yapmaktadır. Açıkça ne istiyorlarsa verin diyorlar. Türkiye bu baskılara tümüyle karşı koyacak ve bu emperyalist tehditleri geçmişte Atatürk'ün izlediği kararlı ve etkin politikalarını devam ederek, Hatay olayındaki, 1974 Kıbrıs müdahalesiyle gösterecek güçtedir.

Yunanistan son dönemde, Ege'de 18 adamızı işgal ederek savaş sebebi yaratıp, Türkiye'yi tahrik ediyor. Doğu Akdeniz'de Türkiye'ye Akdeniz'i kapatmak oyunlarına girişti. Fransa ile yakınlaşması, ABD'nin Ege'de adalara askeri gücünü yerleştirmesi, Edirne'nin 40 km yakını Dedeağaç'ta üs kurması NATO kurallarına karşı bir durumdur. Türkiye her zaman sabırlı davrandı.

Kaynaklar

Armaoğlu, Fahir *Siyasi Tarih 1789-1960*, SBF Yayınları, Ankara 1973.

Aybars, Ergün, *Atatürkçülük ve Modernleşme*, İzmir 2008.

Aybars, Ergün, *Bir Uygarlık Örneği Türk Devrimi*, İzmir 2014.

Aybars, Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, (1821-1923)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1995.

Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980, Kollektif Makaleler, Yay. Sina Akşin.

Danişment, İsmail Hami, *31 Mart Vakası*, İstanbul 1961.

Ewans, Laurance, *Türkiye'nin Paylaşılması 1914-1924*, Milliyet Yayınları, 1972.

Hobsbawm, Eric J., *Kısa 20.Yüzyıl "1914 - 1991 Aşırılıklar Çağı"*, Everest Yayınları, 2020.

Karacan, Ali Naci, *Lozan*, Milliyet Yayınları, 1971.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C V-IX, TTK Yayınları, Ankara, 2007.

Karpat, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul 1997.

Köprülü, Fuat, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, TTK Yayınları, Ankara 1959.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK Yayınları, Ankara 1970.

Shaw, Stanford-Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, İstanbul 1983.

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, Nakışlar Yayınevi, İstanbul 1984.

Türkgeldi, Ali Fuat, *Görüp İşittiklerim*, TTK Yayınları, Ankara 1951.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı *Anadolu Beylikleri*, TTK Yayınları, Ankara 1988.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı *Osmanlı Tarihi*, C 5, TTK Yayınları, Ankara 1959.

Yinanç, Mükrimin Halil, *Selçuklular Devri Anadolu'nun Fethi*, İstanbul, 1944.

A Glance at the 200 Year History: Türkiye Against the Greek and Crusader Imperialists

Ergün Aybars*

Abstract

When the rebellion in Peloponnese started in 1821 with the support and seditions of England, French, Russia and after a big Muslim massacre could not have been suppressed by the Ottoman Empire, İbrahim Pasha, son of Egyptian governor Mehmet Ali Pasha, moved out to Peloponnese with his army more than 20.000 soldiers and suppressed it. Even it was an internal problem of the Ottoman Empire, imperialist states as England (Anglican Church), France (Catholic Church), Russia (Orthodox Church) gave diplomatic note the Ottoman Empire to recognize the Kingdom of Morea due to the Akkerman Convention in 1826. After the refusal of 'note' by the Ottoman State, they fired the Ottoman-Egypt navy in Navarin without claiming a war. In 1829, Russian army even came to Edirne and Kingdom of Morea accepted by the treaty has been approved in London in 1830.

The Imperialist-Crusader pressure started with the establishment of the Kingdom of Morea continued up to the sharing of the legacy of the Ottoman Empire improving itself even till the division of the Turkish fatherland. The self-defence period of Turkishness lasting for 102 years ended in Lausanne after the Great Turkish victory in 1922. The foundation of Republic of Türkiye created a new Türkiye which disturbed the Western imperialism. Türkiye became a member of the United Nations after the Second World War and signed the treaties of 1945 and 1947 with USA as a measure against Stalin's threats. Those treaties opened door to imperialism. The opening of door was widened during the Democrat Party period. Türkiye realized that imperialism protected Greece during the first Cyprus conflict in 1964 even though they were our allies in NATO. It became clearer with the se-

* Prof. Dr., Dokuz Eylül University, Emeritus Professor, İzmir/TÜRKİYE, ergunaybars@gmail.com DOI:10.37879/9789751758866.2024.769

cond Cyprus conflict in 1967. The violation of Constitution by Makarios government and the massacres towards Turks have been perceived by our Allies as not happened. The arrangements in Cyprus after the Cyprus extraction by Turkish army in 1974 ended the armed clashes and secured the safety of our cognates. USA and Europe (NATO) implemented political, financial and military embargos to us to force us to leave Cyprus.

Republic of Türkiye has been attentive to improve its relations with the Western civilizations. It tried to enter European Union. But our allies claiming that NATO cannot exist without Türkiye are insisting on standing together with Greece in all the problems caused by Greece towards Türkiye (Aegean, Cyprus, Eastern Mediterranean etc.). We are now within the year 2021 but the same kind of policies still continue. Considering the relationship between Türkiye and West started in 1821 up to our times through Lausanne, our allies do not want to see a strong Türkiye. The US senator's saying in 1954 explains this very clearly: "Let us equip Turkish army with modern weapons. But we shall not give them technology, otherwise we will have a Japan problem in front of us."

Keywords: Türkiye, Greece, Ottoman, The Morean Rebellion, European Union.

200 Yıllık Tarihe Bakış: Yunan ve Haçlı Emperyaliste Karşı Türkiye

Öz

1821'de İngiltere, Fransa, Rusya kışkırtmaları ve desteği ile büyük bir Müslüman kıyımıyla başlayan Mora İsyanı Osmanlı Devleti tarafından bastırılamayınca, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa 20 bini aşkın ordusuyla Mora'ya çıkar ve isyan bastırılır. Osmanlı İmparatorluğu'nun iç sorunu olan olay karşısında emperyalist İngiltere (Anglikan Kilisesi), Fransa (Katolik Kilisesi), Rusya (Ortodoks Kilisesi) İmparatorlukları 1826'da Akkerman Anlaşması ile Osmanlı Devleti'ne Mora Krallığı'nı kabul etmesi için "nota" verdiler. Osmanlı Devleti'nin reddetmesi üzerine savaş dahi ilan etmeden Navarin'de bulunan Osmanlı-Mısır donanmasını yaktılar. 1829'da Rus ordusu Edirne'ye kadar geldi ve yapılan anlaşmayla kabul edilen Mora Krallığı 1830 yılında Londra'da onaylandı.

Mora Krallığı'nın kuruluşu ile başlayan Emperyalist-Haçlı baskısı Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasının paylaşılmasına ve gelişerek Türk ana vatanının da paylaşımına kadar geldi. 1922'de Büyük Türk zaferi ile 102 yıllık Türk-

lüğün nefsi müdafaa dönemi Lozan'da sona erdi. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu yeni bir Türkiye yarattı. Batı emperyalizmi bundan rahatsız oldu. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye, Birleşmiş Milletlere kurucu üye oldu. Stalin'in tehditleri karşısında ABD ile 1945 ve 1947 anlaşmalarını imzaladı. Bu anlaşmalar emperyalizme kapıyı araladı. Demokrat Parti dönemi ile aralanan kapı genişledi. 1964'te ilk Kıbrıs olayında Türkiye, emperyalizmin, NATO müttefikimiz olmalarına rağmen Yunanistan'ı koruduklarını gördü. 1967 ikinci Kıbrıs olayı ile durum açıklık kazandı. Makarios yönetiminin anayasayı ihlali, Türklere yapılan katliamlar müttefiklerimiz tarafından yokmuş gibi algılandı. 1974'te Türk ordusunun Kıbrıs çıkartması, Kıbrıs'ta yapılan düzenleme ile çatışmalara son verdi, soydaşlarımızın güvenlikleri sağlandı. ABD ve Avrupa (NATO) Kıbrıs'ı terk etmemiz için siyasi, ekonomik, mali ve askeri ambargolar uyguladılar.

Türkiye Cumhuriyeti Batı uygarlığı ile ilişkilerini geliştirmeye özen göstermiştir. Avrupa Birliği'ne katılmak yolunda çalışmıştır. Ancak Türkiyesiz NATO olmaz diyen müttefiklerimiz Yunanistan'ın Türkiye karşı çıkardığı bütün sorunlarda (Ege, Kıbrıs, Doğu Akdeniz vb.) Yunanistan'ın yanında durmakta ısrar ediyorlar. 2021 yılındayız, aynı tarz politikalar devam ediyor. Lozan'dan günümüze uzanan ve 1821'de başlamış olan Türkiye-Batı ilişkilerine bakarsak, müttefiklerimiz güçlü bir Türkiye istemiyorlar. 1954'te ABD senatörünün "Türk ordusunu Sovyetlere karşı modern silahlarla donatalım. Ama onlara teknoloji vermeyelim, yoksa başımıza bir Japon sorunu çıkar." sözü Türkiye'ye uygulananları açıklıyor.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Yunanistan, Osmanlı, Mora İsyanı, Avrupa Birliği.

A Glance at the 200 Year History: Türkiye Against the Greek and Crusader Imperialists

The Turks who opened the doors of Anatolia with the Manzikert victory in 1071 forced the Eastern Romans (Byzantium) to recede towards north after 106 years with the Myriokephalon (Burdur and Isparta region) victory in 1176. The arrival of the Turks to the Aegean Sea defined the new owners of Anatolia through the Venetian and Genovese traders' use of the names "Turk" and "Türkiye". The Ottoman Principality, which was established in 1299 after the collapse of the Anatolian Seljuki State due to the Mongolian invasion and which was a new and dynamic principality, conquered Bilecik and made this city its capital and conquered and moved its capital to Bursa, and later progressed into the Gallipoli peninsula, conquered Edirne and made the city its capital, conquered İstanbul (the Byzantium) in 1453 and made the city its capital and became the most powerful empire of its time. All of those events were perceived as the Turkish - Muslim threat and the "Eastern Question" by the Europeans and especially by the Papacy, and led to a great fear and hate. As the Europeans solved the Andalusian problem in Spain by massacres in 1492, the only remaining problem became the Turkish - Muslim Ottoman Empire.

The siege of Vienna by Kanuni Sultan Süleyman frightened the whole Europe in a period when the Catholic-Protestant religious war was being experienced. The year of 1555 became the year when coffeehouses and bachelor inns were opened in İstanbul in the Ottoman Empire. The social development that was created by the young unemployed individuals coming from the rural areas to the big cities, the quelling of the Jalali riots that started later on and the period of tyrant governors led to the 2nd Interregnum which came to an end by the Treaty of Zsitvatorok of the Austrian War of 1595-1610. The Ottoman State was unable to recover despite the Reformations of the Köprülüler and the Treatise of Koçibey. The Ottoman State was no longer a threat for Europe after the defeat of Vienna in 1683 and the Karlowitz Agreement of 1699. The Eastern Question was forgotten for a long time.

The Europeans opened up the age of explorations with the leadership of science and reason starting from the 15th century by finding out that the earth was round and by their superiority in engineering regarding shipbuilding. By making the transition from the mercantilist economic system to trade capitalism and colonialism, they plundered and shared the continents of Asia, Africa and America through great massacres. The capitulations that

were signed during the time of Kanuni, gradually made the Ottoman State the open market of Europe and the periods of Renaissance and Humanism made Europe more superior in science and technological developments. The Russian Tsar carried the Eastern Question into the agenda in the Vienna Congress organized by the winner alliance in the war made against Napoleon at the beginning of the 19th century, and suggested "forcing the Turks out of the Balkans". The British, French, Austrians and Prussians rejected this suggestion by understanding that this was a "Pan-Slavist" game. Six years later, Russia, Great Britain and France (the imperialist states) created the Morean Rebellion in 1821 with the support of their Orthodox, Catholic and Protestant Churches. Within 2 or 3 days, more than 24 thousand Muslims and thousands of Jews were massacred. When the Ottoman State was unable to quell the rebellion, it requested help from Mehmet Ali Pasha, the governor of Egypt. İbrahim Pasha, the governor's son, landed on the Morea with an army of 25 thousand soldiers and his fleet and brutally quelled the rebellion. He was actually quelling a rebellion which was a domestic affair of the Ottoman State. Those three imperialist empires sent a diplomatic note to the Ottoman State so that the "Ottomans would accept the "Morean Kingdom" after making an agreement in the Akkirman in 1826 without considering the massacres that they committed in their own colonies. The Ottoman State waited by considering this diplomatic note as an intervention into its domestic affairs. These imperialist states burned the Ottoman fleet in Navarino by initiating a crusader imperialist expedition without even announcing a war (20 October 1827). Baron Anton Proksch von Osten, who was an Austrian diplomat on duty in İzmir during this incident, indicated that this fleet bombarded the Chios Island and the Muslim population created a big fear which boiled over for taking revenge against those attacks which were made without even announcing a war "despite the peace agreement" upon hearing the incident in İzmir. Primarily the individuals with French and British origins were afraid of the erupted incidents. The situation became better when the Turkish population calmed down. Great Britain and France allowed Russia to attack the Ottoman Empire. The Ottoman State, which accepted its defeat in 1829 when the Russian Army came to Edirne, accepted the Morean Kingdom with the agreement signed in London in 1830. A German prince became the King of Morea. This Kingdom, which was established because of those three empires, determined its Megali Idea strategy for becoming friends with the enemies of the Ottomans (Turks) and achieving its ideal through this way.

The western imperialism attempted to protect "the territorial integrity of Ottomans through balance policy" which started in 1821 for the purpose of using the Ottoman lands for their own benefit without leaving those lands to Russia. The introduction of the rights brought by the French Revolution by the Ottoman Sultan Mahmut II and especially opening up the Military Medical School (1826), the Military Academy (1834) and public schools led to the announcement of the Imperial Edict of Gülhane (also known as the *Tanzimat*-Reorganization Edict) in 1839. In this time period, Great Britain's prevention of the rebellions of 1833 and 1839 of the Egyptian Governor and protection of the Ottoman State against Russians got the Ottoman State closer to Great Britain. A trade agreement was signed with Great Britain in 1838. The British businessmen obtained all kinds of commercial rights including going into Anatolia and exploring minerals. In a short amount of time this right was extended to other states, primarily France. Greek immigration took place into Anatolia from the Aegean islands. In 1853, Great Britain, France and Piemonte Princedom sided with the Ottomans in the war between Russia and the Ottoman State. Great Britain's purpose was to burn down the Russian fleet and shipyards that might pose a danger for the Mediterranean. Great Britain reached its purpose with the Crimean War. *The strategy that Great Britain followed against Russia was to prevent it from going below the line starting from the Balkans and extending to the Black Sea, Caucasians, Caspian Sea, Iran, Afghanistan and China.* The most important section of this line was the Ottoman State (later on Türkiye). The straits are the doors of the Mediterranean, and the Caucasia is the door of İskenderun and the Persian Gulf (this line is still valid). The western states in the Paris Peace Conference approved the accession of the Ottoman State into the community of the European states in 1856 by the 7, 8 and 9th articles. It was accepted that any state that wanted to use force against the Ottoman State needed to consult other states, otherwise other states might intervene into the situation. In fact, those Articles would never be applied. In 1854, the Ottoman State started to get loans for the first time due to its expenses for the Crimean War. The loan which was obtained with an annual interest rate between 4-9% was spent for the needs of the army, justice system, education and purchasing a navy which would later be left to rot in the Golden Horn; but the most important part of the loan was spent for building palaces and making wedding ceremonies. Those loans continued to increase in an unchecked manner. Finally, the Ottoman State became insolvent and it was not even able to pay the interests of the loans. Based on the Agreement

made in 1838, Great Britain and France built the Basmahane and Alsancak Train Stations and two railroads, one of which was going towards north, and the other one was going towards south. Those railroads obtained all kinds of rights on their path stretching twenty kilometers on the right and left. Great Britain, which was the leader of the Paris Agreement in 1856, had the London bankers establish the Ottoman Bank (Osmanlı Bankası) in İstanbul. In 1862, this Bank would be able to issue banknotes for thirty years against gold when there was demand. Current funds would be maintained in the amount of one third of the circulating banknotes. As long as the concession of the Bank continued, the State would not issue valuable papers in cash. The State would collect the loans and the interests and make payments to the creditors and receive a commission of 0.5%. In 1836, French bankers also became shareholders of the Ottoman Bank. In 1888, the Deutsche Bank would emerge as the biggest rival against the Ottoman Bank, which was the central bank. In 1857, the Princedom of Moldavia and Wallachia (which was under Ottoman control) was provoked for unification and it was given under the rule of Colonel Alexandra Coza. The establishment of Romania was approved by the Ottoman Edict. The establishment of Romania led to the revolts of Balkan nations due to the imperialist provocations. As an example act, the Ottoman State introduced the equality of Muslim and Christian populations by issuing a charter in 1868 when the Christian population revolted for the purpose of uniting with Greece, lifted taxes which were taken from Christians and accepted Greek as an official language besides Turkish. The rebellions in the Balkans continued. Especially Russia continued its provocations and support through its Pan - Slavist policies for the purpose of taking the Balkans under its influence. In 1874, Germany supported Russia for the purpose of preventing the French and Russian rapprochement. Through a diplomatic note that they gave to the Ottoman State, they wanted the Ottomans to eliminate tax farming (İltizam), introduce freedom of worship and mixed administrative boards. Despite the fact that the Ottomans accepted the diplomatic note in 1876, military force was used when the rebellions continued. News of massacres appeared in the European media and in May the need for making reforms was added to the agenda along with the intimidating diplomatic notes of the European states. In fact, the massacres were being performed by the Christian gangs. Europe knew this fact, however it supported the gangs.

By the Tanzimat Edict, a new generation of youth started to emerge in the Muslim Ottoman society; and those youth receiving education abroad and returning back to İstanbul got organized by establishing an association named Young Ottomans (*Genç Osmanlılar*) for the purpose of having a constitutional monarchy that they witnessed in Europe. Starting from 1861, they circulated daily newspapers, wrote plays and established theaters. The play written by Namık Kemal named "Homeland or Silistra – *Vatan Yahut Silistre*" created a huge enthusiasm among the public of İstanbul. Novels were started to be written. Homeland and freedom concepts were adopted. Sultan Abdülaziz prevented the situation. The arming up of the people of İstanbul due to Sultan Abdülaziz's extravagancy, the Ottoman State's inability to pay even the interests of the loans, the news of massacres of Muslims in the Balkans worried Sultan Abdülaziz. The Sultan dismissed the Grand Vizier Mahmut Nedim Pasha who was known to be pro-Russian and the Chief Mufti (*Shaikh Al-İslam*). Mithat Pasha was appointed as the new Grand Vizier, and to find a solution for the situation, the War Minister Hüseyin Avni Pasha deposed Sultan Abdülaziz in May 29, 1876. The Russian Tsar and the Austrian Emperor met in the Reichstadt and started negotiating about sharing the Balkans. They decided to terminate the Turkish sovereignty until İstanbul was announced as a free city. When Great Britain rejected this situation and threatened the Russians and Austrians with war, a conference was held in İstanbul with the attendance of great powers in December 23, 1876. Mithat Pasha explained the situation which was announced by the cannon shots. He announced the declaration of the Constitution (*Kânûn-ı Esâsî*) based on the equality of all peoples. The great powers did not place any emphasis on this. They insisted on unacceptable privileges for the Christians. Great Britain and France allowed Russia to declare war by fearing that they would lose their ability to make the Ottoman Sultans accept whatever they wanted in the event that the Ottoman State made the transition to the parliamentary system. Russia announced war against the Ottoman State in April 19, 1877. The Russian Army came up to San Stefano (Yeşilköy) and the Treaty of San Stefano was signed there. Seeing that Russia would be sovereign over the region by itself, the great powers threatened Russia and allowed the organization of a conference in Berlin. According to the result concluded in Berlin (July 13, 1878) the effectiveness of the Ottoman State would continue. However, after this date attacks increased for sharing the Ottoman Empire. In the same year, Great Britain had the Ottoman State rent Cyprus to Great Britain for 99 years. Thusly, Great Britain gained su-

periority in the Mediterranean between Cyprus, Malta and Gibraltar. Great Britain changed its strategy with the view that it would be impossible for the Ottoman State to prevent Russia from reaching the Persian and İskenderun Gulfs and the Turkish Straits. It would close the Caucasian door through Great Armenia that it would support, and close the Russian way through Great Greece that would control the Straits and the Aegean Region. The Armenian organizations and terrorist organizations of the Balkans which were unable to achieve what they wanted in Berlin started to commit massacres against the Muslim population. When the Ottoman State sent troops to the region to stop those incidents, those who were happy about the massacres of Muslims started to make publications alleging that the Turkish soldiers were massacring Christians. In the meantime, France captured Tunisia in 1881. Great Britain took Egypt under its protection and captured it in 1882. In 1885, the Bulgarian Princedom (under the Ottoman Rule in terms of its foreign affairs) annexed Eastern Rumelia, more than 70% of whose population was Muslim. The British ambassador sent the British fleet to the shores of Varna and sent troops to the annexed region for supporting Bulgarians. Sultan Abdülhamit did not make any attempt to prevent the situation. The Ottoman State was unable to obtain a positive outcome due to the intervention of the imperialist states into the situation, despite the fact that during the reign of Sultan Abdülhamit, the Ottoman Army overwhelmingly won the war which was made between the Ottomans and the Morean Kingdom in 1897.

The 2nd Constitutional Period started when the movements of Young Turks and the Party of Union and Progress (*İttihat ve Terakki*) which were created against the despotism of Sultan Abdülhamit at the beginning of the 20th century, put the Constitution (*Kânûn-ı Esâsî*) in effect again against the armed forces in Macedonia and the resistance of the people of the region. A new period started by the reactionary rebellion of March 31, 1909 (April 13 in the Gregorian Calendar) initiated by Great Britain which was uneasy due to the pro-German Union and Progress's taking over power, the Action Army's (*Hareket Ordusu*) move to İstanbul and its quelling the rebellion and deposing Sultan Abdülhamit. The Berlin - Baghdad railroad which was commissioned by the agreement made with Germany, the fact that the Baghdad region was a source of petroleum, and the spread of motorized vehicles made the Middle East the energy center of the world. The rivalry between the Triple Alliance and the Triple Entente which were established due to impe-

rialist rivalries was leading to a big war. The entry of the Ottoman Empire into a constitutional and libertarian period, and its rapprochement with the Germans worried the entente block. The initiation of the Balkan War led to wearing out of the army, destruction of the economy and the social life and especially cutting off of the Berlin - Baghdad railroad. The Balkan War ended disastrously due to internal conflicts among the Ottoman officers arising from partisanship. With the London Agreement, entire Thrace was given to Bulgaria except Gallipoli and İstanbul. When Romania, Greece and Serbia started to attack by claiming that Bulgaria got the biggest share and Bulgaria withdrew its army from Thrace to defend itself, Vizier Talat Pasha offered Grand Vizier Kâmil Pasha to save Edirne and Thrace. Kâmil Pasha rejected the offer by claiming that they would make Great Britain angry. Afterwards, Talat Pasha instructed Major Enver to attack Babıâli. After this attack, Enver took Edirne and entire Thrace back. Enver, The Conqueror of Edirne became the groom of the Palace and became a general and War Minister fast. The Party of Union and Progress made important national reforms. Enver Pasha caused the Ottoman State to enter into the First World War on the side of Germany without any preparation for the war. The Ottoman State fought against the armies of the greatest states of the world in the Caucasian, Mesopotamian and Çanakkale fronts. By the victories of March 18, 1915, August 10, 1915 and Kûtül'amâre in 1916, the victories of the Turkish Army changed the course of the world history. The British War Ministry which was calculating to win the war in a year (Kitchener and Churchill) indicated Colonel Mustafa Kemal as the reason for concluding the war in four years. The Ottoman State which surrendered unconditionally with the Armistice of Mudros signed on October 30, 1918 was in despair.

The Paris Peace Conference chose to destroy the entire territories and even the motherland of the Ottoman Empire. When the British General Allenby entered Al-Quds at the end of December of 1917, he indicated his rage by directly going to the tomb of Salah Al-Din Al-Ayyubi, fisting his sarcophagus and saying "Salah Al-Din, rise up, the Crusades have ended now". The same year, Lloyd George indicated his imperialist feelings by saying "we are going to take out the Turks from Anatolia and push them to Central Asia where they came from". The Armenian gangs, which revolted at the beginning of the war, captured the city of Van, attacked the logistical roads of the army and massacred the civilian population. The Entente block (Great Britain, France, Italy and the U.S.), which accused the Ottomans who relocated

the Armenians due to those reasons, decided to give western Aegean region to Greece and eastern Anatolia to Armenia. When they came to İstanbul, they arrested 144 prominent leaders of the Party of Union and Progress and had Kemal Bey, the Boğazlıyan District Governor, executed.

Especially in the British press, big newspapers such as the *Times, the Manchester Guardian* and *the Observer,* at the end of 1918 and continued in 1919, labelled the Armenian relocation which started as massacre, and they were virtually provoking a crusade in their writings with the perception that "the Muslim Turks continued to massacre the Christian Greeks and Armenians in İzmir, Samsun, Adana and Antep". They were deceiving the British public and opening the way for Greece to land on İzmir. While the Times was continuing such writings on its 13th page continuously, on the next column it was writing "Mr. Venizelos met our Prime Minister and asked for preventing those massacres by allowing the Greek Army [to land on İzmir]". In this environment, the Greek Army was given the permission to land its soldiers on İzmir as the force of the Entente Powers to provide order and safety. The Greek Army landed its troops under the protection of the Entente Powers on May 15, 1919. More than five thousand Muslim Turks were massacred within three days. The imperialists who were the pioneers of the Morean massacre (except the Soviet Union) were playing the same scenario. Greek Colonel Metaksas (Greek dictator of 1936) warned his own commanders not to land soldiers on Anatolia and stated that they would not be able to win against the Turks in Anatolia and Anatolia would be their graveyard. American President Wilson personally drew the map of Armenia.

Despite all difficulties such as internal rebellions, draft dodgers, absence of weapons and ammunition, six years of poverty created by the war and pandemics, the Turkish nation sided with the founder of the Turkish Grand National Assembly (TGNA), Commander in Chief, M. Kemal Pasha. In the Great Offensive, the Greek Army was destroyed in 14 days. The Turkish Army entered İzmir on September 9, 1922 and the first thing to do was to lower down the Greek Crusader flag hanged over the governor's office and hang the Turkish flag glorifying the crescent. With the Armistice of Mudanya signed between the dates of 3 and 11 October 1922, Thrace including Edirne was left to Türkiye. The Treaty of Lausanne became the defeat of imperialism. As it may be seen, the imperialist crusader Greek movement started in 1821, ended with the victory of the Muslim Turks in 1922 in its hundredth year. With the Turkish Revolution, Türkiye experienced success-

ful developments in every field. Thanks to Atatürk, between 1937 and 1939 the province of Hatay was annexed to the motherland without firing a single bullet.

Türkiye remained neutral during the period of the Second World War (1939-1945). Türkiye accepted Greek asylum seekers fleeing from the German invasion. When the War ended in 1945, the world experienced another great destruction. Türkiye joined the establishment of the United Nations. Against the Soviet threat, Turkey signed Marshall Agreements in 1945 and 1947 with the U.S. This Agreement recognized effective privileges for the U.S. While the Democratic Party, the winner of the 1950 elections, joined the NATO (1952), it also increased the effectiveness of the U.S. even more through bilateral agreements. All of those agreements needed to be made by the principle of "mutual equality". The NATO member states needed Türkiye as much as Türkiye needed the NATO, perhaps even more. The NATO would not be safe without Türkiye protecting the Persian and İskenderun Gulfs and the Straits. Türkiye and Greece were admitted together to the NATO in 1952. The date of May 29, 1953 was the 500th anniversary of the conquest of İstanbul. The Menderes Government did not organize a celebration for not offending Greece. The youth and the public made the celebration. Greece announced a ten-day mourning. The Greeks damned the conquest. In 1956, the Greek EOKA organization started terrorist attacks in Cyprus. Against setting the house on fire where Atatürk was born in Salonika, the 6-7 September incidents took place. Greece put forward that it would not give up its Megali Idea by the terrorist attacks of ENOSIS. Great Britain initiated a joint effort. By the Zurich Agreement in 1959 and the London Agreement in 1960, Türkiye, Great Britain and Greece became guarantor states. Makarios ignored the rights given to Turkish Cypriots in the constitution, he attempted to force the Turks to leave the island by massacring the Turks. Upon the Greeks' massacring members of the Turkish Fighters Movement and surrounding the Turkish Regiment in Cyprus, the Turkish Air Forces hit the armed Greek troops and the warships of the Greek section of the island, and thusly the Greeks were forced to stop. In his letter addressed to the Turkish Prime Minister İsmet İnönü, the American President Johnson intimidated Türkiye and asked Türkiye not to use the weapons given by the U.S. without their permission, otherwise Türkiye would be alone against any intervention of the Soviet Union by making a reference to the 1947 Agreement. The Christian Imperialist aspect of the U.S.

became apparent. The U.S. did not prevent anything done by the Greeks, but attempted to prevent the Turkish defense. The same scenario repeated itself in Cyprus in 1967. A compromise was reached through the intervention of the U.S. However, it became evident that Greece would not stop. With the suggestion of the Turkish General Staff, the Süleyman Demirel Government: 1- Established the Aegean Army, 2- The Gendarmerie was converted into the Commando Army (Today, they are the most trustworthy soldiers of the world) and 3- An arms manufacturing plant was initiated in Kırıkkale for establishing the arms industry through the assistance obtained from Germany. Also, landing crafts were started to be manufactured.

In 1974, the Greek Junta Government started to apply ENOSIS (Annexing Cyprus to Greece) with the Nikos Sampson's military coup against Makarios. Türkiye was prepared for such an attack. With a decision taken by the Government of Bülent Ecevit and Necmettin Erbakan, the Turkish Army landed on the shores of Kyrenia with 40 landing crafts under the protection of the naval and air forces of the Turkish Army on July 20, 1974 and landed its paratroopers on the southern side of the Kyrenia Mountains. The 40 landing crafts were positioned in the Aegean shores. In the meeting of the Turkish, British and Greek Ministers made in London, by not recognizing the rights of the Turks, Greece allowed Türkiye to have a second chance for military operations. Our army drew the Peace Line by moving towards the southern, eastern and western directions. Our allies started to insist so that Türkiye would leave the island as if nothing happened by saying "OK., the military coup is over now, everything got back to normal, you can withdraw your army now". The massacres committed by Greece from 1956 up to 1974 were not taken into consideration. The Turkish Army used its right to guarantee the constitutional and legal rights of the Turkish people in Cyprus given by the Zurich and London Agreements. The U.S. started to apply weapon, monetary and economic embargos against Türkiye. The Demirel Government shut down the İncirlik Air Base. By provoking Türkiye in every opportunity, Greece did not give up its games to make Türkiye to attack Greece. Greece has been playing the 12-mile game especially in the Aegean Sea. It has made numerous attempts in the 1990s. Greece has been wandering its fleet in the Aegean Sea and making an appearance. When the Turkish fleet comes, Greece starts banging the drum: "The Turks are attacking us". In 1975, in the Southern Cyprus, Greece, the Armenian Diaspora, the supporters of Apo (the PKK) made an agreement against Türkiye. They made a

decision for the Armenian terrorist organizations to attack the personnel of Turkish embassies and consulates around the world. Greece would provide the necessary materials, and if a terrorist was caught, the Greek Embassies in that country would hire an attorney and provide the necessary assistance. The Armenian terrorist organization spread all over the world. No support came for this threat that Türkiye was exposed from our NATO allies such as the U.S. and the EU. Türkiye's response upset the U.S. and the EU. When the attack made against the Turks in the Paris Airport harmed France, the terrorist actions were terminated. In a meeting made in Damascus in 1982, Syria and the PKK also joined this group. In 1984, the PKK started terrorism by killing civilians in the sub province of Eruh. Syria and Greece started to provide weapons training for the PKK.

The French writer Salvador de Madariaga lays out the characteristic traits of the European nations in his book -with the preface of Andre Maurois- titled "The Portray of Europe" written in 1959 (Translated into Turkish by Mehmet Cihangir, İş Bankası Publications, 1966, Ankara, pp. 178 - 180). When he talks about Greeks, he uses the expression "trickster Greek". When he talks about the Turks, he indicates that the western border of Europe is from the Ural Mountains until İskenderun and Türkiye is located within the European geography. The Turks who ruled the Balkans for about four hundred years provided Jews and Christians their freedom of religion in a period when the Inquisition massacred people by imposing religion. The author who indicates that the Turks were shown as examples in Europe and also claims that if Europe excludes Muslim Turks by indicating the Christian identity of Europe, Europe would deny its own identity. He also indicates that the most important deficiency of the Turks is their distance from the Socratic thought (individualistic, critical, quizzical, skeptical and scientific thinking), and Türkiye established by Atatürk is European and the Turks are trustworthy. The author argues that "when compared to the trickster Greeks (p. 16), the Turks are indispensable for Europe along with the Greeks". In his book titled "The Emergence of Modern Turkey" Bernard Lewis argues that Türkiye became a modern country with Atatürk, and Maurice Duverger indicates that Kemalism was an exemplary revolution which prepared democracy and modernization in Türkiye.

In 1963, Germany and France signed the agreement preparing the establishment of the EU. The number of countries was six however, the number of stars in the flag was twelve. Today, the number of countries is twenty seven,

however the number of stars in the flag is still twelve. Does it represent the twelve apostles of Jesus? Türkiye is the member of the European Commission, member of the NATO and the Turkish flag with the crescent representing Islam flies with the flags of its allies. Türkiye is a country which applied for the membership of the EU at the earliest. The Christian parties of the EU clearly indicated that they did not want to see the crescent among the flags of the EU. The former Prime Minister of Germany, Schmidt (socialist) stated that "the Turks made a mistake by rejecting the Treaty of Sevres". The Customs Agreement which was signed in 1995 with the EU was met in the domestic politics with the propaganda that Türkiye would join the EU. The EU wants to keep Türkiye next to it as a privileged country. At the beginning of 1990, the U.S. wanted us to join the war in Iraq by pressuring us by claiming that "Iraq is your [Türkiye's] and NATO's backyard". President Turgut Özal was also inclined towards entering the war. The Turkish General Staff found it inconvenient from a military perspective and the Mesut Yılmaz Government did not make a decision to take part in the war. By the terrorist attacks on the Twin Towers on September 11, 2011, the city of New York encountered a serious destruction. The U.S. President Bush, used the phrase of "crusade". His advisors corrected the President and stated that the term may also be used in terms of a "military operation". In the conferences that I attended in that period, I indicated that the U.S. would make sweeping military operations in North Africa, Syria, Iraq, Iran and Afghanistan. The U.S. wanted Türkiye to join the military operation to be made in Iraq in 2003. The EU threatened Türkiye to forget about the membership of the EU if Türkiye entered the war. Great Britain entered the war. The EU was silent. Türkiye did not join the military operation when sufficient number of votes were not casted in the TGNA, however Türkiye allowed its military bases to be used as it has made earlier.

In its negotiations that it makes with Türkiye, the EU persistently pressures Türkiye to resolve its problems with Greece, leave Cyprus, resolve the Kurdish problem and accept the so-called Armenian genocide. The EU openly tells Türkiye to give whatever they want. Türkiye has the power to resist against all of those imperialist pressures as it has done before in the incident of Hatay and the intervention into Cyprus in 1974 by continuing the decisive and effective policies that Atatürk followed in the past.

Recently, Greece has been provoking Türkiye by invading our eighteen islands in the Aegean Sea and by creating a reason for war. Greece engaged

in a game to close Türkiye's access to the Mediterranean in eastern Mediterranean. Greece's rapprochement with France, the U.S.'s deployment of its troops in the Aegean islands and establishment of a military base in Dedeağaç which is 40 kilometers away from Edirne are against the rules of the NATO. Türkiye has always acted in a patient manner.

Bibliography

Armaoğlu, Fahir *Siyasi Tarih 1789-1960*, SBF Yayınları, Ankara 1973.

Aybars, Ergün, *Atatürkçülük ve Modernleşme*, İzmir 2008.

Aybars, Ergün, *Bir Uygarlık Örneği Türk Devrimi*, İzmir 2014.

Aybars, Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, (1821-1923)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1995.

Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980, Kollektif Makaleler, Yay. Sina Akşin.

Danişment, İsmail Hami, *31 Mart Vakası*, İstanbul 1961.

Ewans, Laurance, *Türkiye'nin Paylaşılması 1914-1924*, Milliyet Yayınları, 1972.

Hobsbawm, Eric J., *Kısa 20.Yüzyıl "1914 - 1991 Aşırılıklar Çağı"*, Everest Yayınları, 2020.

Karacan, Ali Naci, *Lozan*, Milliyet Yayınları, 1971.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C V-IX, TTK Yayınları, Ankara, 2007.

Karpat, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul 1997.

Köprülü, Fuat, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, TTK Yayınları, Ankara 1959.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK Yayınları, Ankara 1970.

Shaw, Stanford-Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, İstanbul 1983.

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, Nakışlar Yayınevi, İstanbul 1984.

Türkgeldi, Ali Fuat, *Görüp İşittiklerim*, TTK Yayınları, Ankara 1951.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı *Anadolu Beylikleri*, TTK Yayınları, Ankara 1988.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı *Osmanlı Tarihi*, C 5, TTK Yayınları, Ankara 1959.

Yinanç, Mükrimin Halil, *Selçuklular Devri Anadolu'nun Fethi*, İstanbul, 1944.